

591952315

101 KØBENHAVNS
KOMMUNES
BIBLIOTEKER

st

RHB

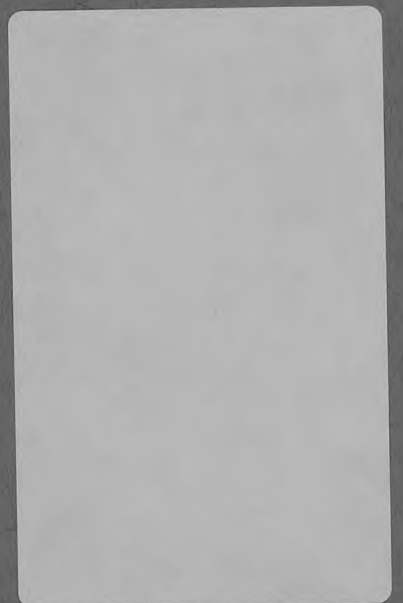
KØBENHAVNS
RÅDHUSBIBLIOTEK

87

09.6989

Ha

Ex 1

KØBENHAVNS
BRANDVÆSENS HISTORIE

KØBENHAVNS BRANDVÆSENS HISTORIE

ET BIDRAG TIL KØBENHAVNS HISTORIE

VED

ARTHUR G. HASSØ

UDGIVET AF

KJØBENHAVNS BRANDFORSIKRING

MCMXXXI

15 09.6989

Ha 88

h

BILLEDERNE UDFØRT I
F. HENDRIKSENS REPRODUKTIONS-ATELIER

*

TRYKT I 1000 EKSEMPLARER I
BIANCO LUNOS BOGTRYKKERIA-S

*

INDBINDING VED
PETERSEN & PETERSEN

*

1656

DET KØBENHAVNSKE BRANDVÆSENS HISTORIE
staar i saa nøje Forbindelse med Kjøbenhavns Brandforsikring,
at det har været en naturlig Tanke, da Brandforsikringens 200
Aars Jubilæum nærmede sig, med Magistratens Samtykke at
tilvejebringe en Redegørelse for Brandvæsenets Udvikling gennem
Tiderne. Repræsentantskabet vedtog derfor i Aaret 1927 at er-
hverve en af nu afdøde *Oberstløjtnant F. C. Jensen* gennem
mange Aar udarbejdet særdeles indgaaende Materialesamling,
hvilende paa Studier i Landets Arkiver, og det overdroges der-
efter *cand. mag. Arthur G. Hassø* at udarbejde en Fremstilling
af Brandvæsenets Historie væsentlig paa Grundlag af det om-
talte Materiale. Samtidig paatog *Magister V. Hermansen* sig
at samle et dertil svarende Billedstof, der for den allerstørste
Del ikke hidtil har været offentliggjort.

København, den 26. Januar 1931.

Direktionen for Kjøbenhavns Brandforsikring

INDHOLDSFORTEGNELSE

FØRSTE AFSNIT

STADENS ÆLDSTE BRANDVÆSEN.....	Side 1
Middelalderlig Byggeskik S. 2. Middelalderlige Bestemmelser angaaende Ildebrand S. 3. Tilsyn med Skorstene og Ildsteder S. 4. Rødemestrenes Skraa af 1606 S. 5. Brandsprøjternes Historie S. 7. Vognmændenes Transportpligter S. 8. Brandordningen af 1643 S. 10. Brandtavler indføres S. 18. Brandordningen af 1653 S. 18. Brande i København 1596, 1626 og 1647 S. 19. Brandvæsenet under Københavns Belejring 1658—60 S. 21. Overvejelser om en ny Brandordning 1663 S. 24. Stadens Brandredskaber i 1670'erne S. 24. Brande i København 1666, 1674, 1679, 1680, 1682 og 1685 S. 27. Vandforsyningens Betydning for Brandvæsenet S. 30. Brønde S. 30. Vandledninger S. 32.	

ANDET AFSNIT

DE STORE REFORMER	Side 41
Reformperioden 1680—90 S. 41. Slangesprøjterne opfindes S. 42. Gardings Forslag 1685 S. 44. En Kommission nedsættes 1686 S. 45. Garding udnævnes til Direktør for Brandvæsenet S. 47. Hans Indkøb i Holland og Hamburg S. 47. Der nedsættes en Kommission for Brand-, Lygte- og Vægtervæsenet 1687 S. 51. Interimsbrandordningen af 1687 S. 52. Brandordningen af 1689 S. 54. Midlerne til Brandvæsenets Modernisering S. 60. Lygte- og Sprøjtekassen oprettes 1688 S. 60. Lygte- og Sprøjteskat indføres 1689 S. 61. Bortsalg af gammelt Materiel og Anskaffelse af nyt S. 62. Politimesterens Forhold til Brandvæsenet bestemmes S. 63. Restancer med Sprøjteskatten S. 64. Brandvæsenets Materiel og Mandskab i 1692 S. 64. Operahusets Brand i 1689 S. 64. „Den liden Kasse“ (Bødekassen) S. 66. Brandmandskabets Indkvarteringsfrihed S. 67. Sprøjtepenge S. 68. Samtidens Mening om det nye Brandvæsen S. 69. Fuchs' Skildring 1689 S. 69.	

TREDJE AFSNIT

STILLE AAR 1694—1727 Side 72

Fuchs bliver Branddirektør 1694 S. 72. Økonomiske Vanskeligheder for Brandvæsenet S. 73. Overvejelser om en ny Brandordning 1702—1704 S. 76. Misbrug af Indkvarteringsfriheden S. 80. Brandmajortitel indføres 1704 S. 81. Overvejelser om Brandvæsenets Kommandoforhold fører til Oprettelse af et Vicebranddirektørembede i 1707 S. 82. Vice-direktøren faar Løn 1711 S. 84. Brandvæsenet under den store nordiske Krig og under Pesten 1711 S. 86. Brand- og Vandkommissionen oprettes i 1714 S. 88. Brandmandskab og Materiel i 1714 S. 88. Økonomiske Forhold S. 90. Rivaliseringer og Kompetencestridigheder S. 92. Bestemmelser om Bødestraffe for Brandkorpsets Mandskab 1724 S. 95. Fortsatte Stridigheder S. 100. Uddannelse af Lærlinge S. 102.

FJERDE AFSNIT

DEN STORE BRAND 1728 OG DENS FØLGER Side 104

Politimesterens Plakat om Forebyggelse af Ildsvaade 1728 S. 104. Brandkorpsets Styrke i 1728 S. 104. Den store Brand 20.—23. Oktober 1728 S. 105. Byens Genopførelse 1728—33 S. 122. Nye Brandsikringsregler S. 127. Materiellets Fornyelse og Midlerne dertil S. 127. Brandordningen af 1734 S. 132.

FEMTE AFSNIT

UDVIKLINGSAAR OG KOMMANDOSTRID 1734—1750 Side 136

Anskaffelser af nyt Materiel S. 136. „Broerne“ faar Slukningsredskaber S. 138. Brandkorpsets Styrke S. 138. Brandadjutanten og hans Løn S. 139. Lærlingene ved Brandkorpsset S. 140. Nye Kommandostridigheder S. 141. Overpræsidenten faar Overkommandoen 1748 S. 148. Brandfolkenes Privilegier S. 149. En Begravelses- og Enkekasse oprettes 1747 S. 153. Personskifter ved Korpsset S. 153. Forslag til Ændring af Brandordningen S. 156. Kommissioner nedsættes i den Anledning i 1748 og 1749 S. 160. Den nye Brandordning af 1749 S. 160.

SJETTE AFSNIT

FORBEDRINGER OG ØKONOMISKE VANSKELIGHEDER 1750—1794.. Side 163

Anskaffelser af nyt Materiel S. 163. Brande i 1754 og 1757 medfører forskellige Forbedringer S. 164. Nye Sprøjter S. 167. Økonomiske Vanskeligheder S. 169. Kommandostrid 1755—58 S. 170. Brandfolkenes Ducører og Indkvarteringsfrihed S. 171. Person-

skifter ved Korpset 1750—70 S. 174. Struensees Ændringer S. 177. Reglementet af 1771 S. 178. Den gamle Ordning genindføres S. 179. Nye Forbedringer af Materiellet S. 179. Presning til Sprøjterne forbydes S. 180. Nye Kommandostridigheder 1787 S. 182. Brande 1776 og 1779 og deres Følger S. 185. En Kommission nedsættes 1779 og afgiver Betænkning S. 187. Personskifter ved Korpset S. 190.

SYVENDE AFSNIT

DE STORE BRANDE i 1794 OG 1795 OG DERES FØLGER Side 191

Kristiansborg Slots Brandfarlighed S. 191. Slottets Brand 1794 S. 193. Forslag til Forbedring af Slukningsvæsenet S. 195. Nye Slukningsmidler prøves S. 197. Københavns Brand 5.—7. Juni 1795 S. 198. Brandens 1. Afsnit S. 199. Brandens 2. Afsnit S. 200. Brandens 3. Afsnit S. 202. Brandens 4. Afsnit S. 204. Kritik af Brandvæsenet S. 206. En Kommission til Brandvæsenets Forbedring nedsættes S. 208. Kommissionens to Forslag faar kgl. Resolution S. 209. Fortsat Drøftelse af Stadens Brandsikring S. 214. Engelske Sprøjter anskaffes S. 216. Videnskabernes Selskabs Prisopgave S. 216. Den nye Brandordning af $19/7$ 1799 S. 216. Gennemførelsen af Forbedringerne og Midlerne dertil S. 217. Brandmajorens Instruks af $29/8$ 1800 S. 220. Taarnvægternes Instruks af Januar 1801 S. 223. Slaget paa Rheden 1801 bevirker, at nye Midler bevilges til Brandvæsenets Forbedring S. 226. Ny Fordeling af Brand- og Vandkommissionens Forretninger 1801 S. 231. Branden i Sukkerraffinaderiet 1804 og dens Følger S. 231. En Kommission til Undersøgelse af Brandvæsenets Forhold nedsættes S. 234. Brand- og Vandkommissionen deles i to Kommissioner S. 235. Gennemførelsen af Forbedringerne og Tilvejebringelsen af Midlerne dertil S. 235. Den nye Brandkommissions Instruks af 1806 S. 238. Nye Slukningsapparater anskaffes S. 240. Brandvæsenet faar overladt Nikolaj Kirkes Ruin S. 241. Broernes Brandvæsen S. 242. Rivninger mellem Brandkorpset og det borgerlige Militær S. 243. Uniformsspørgsmaalet S. 245. Personaleændringer S. 245.

OTTENDE AFSNIT

FRA BOMBARDEMENTET 1807 TIL BRANDORDNINGEN 1818 Side 247

Brandvæsenet under Bombardementet S. 247. Nye Midler til Brandvæsenets Forbedring S. 256. Vagttaarne S. 258. Brandvæsenets Styrke S. 260. Ansættelse af en Kirurg S. 262. Forbedring af Vandtilførselen og af Forsigtighedsreglerne S. 263. Pengekrisens Virkninger paa Lønningerne S. 265. Drøftelse af Spørgsmaalet om Domsmyndighed i Sager om Tjenesteforseelser S. 265. Forslag til en ny Brandordning S. 267. Reglementet af $1/5$ 1818 S. 268. Personaleændringer S. 270. Brandene 1814, 1817 og 1818 S. 271. Fortsatte Rivninger med det borgerlige Militær S. 275. Uniformsspørgsmaalet S. 276.

NIENDE AFSNIT

STILSTANDSAAR 1818—1850 Side 279

Økonomiske Forhold S. 279. Nikolaj Taarn indrettes til Vagttaarn S. 280. "Kjøbenhavns Brandforsikring" skal afholde Brandvæsenets Udgifter og kræver Ret til Revision af Regnskaberne derfor S. 283. Deling af Brandkommissionens Forretninger S. 285. Ændringer af Brandordningen 1835 S. 286. Nyt Reglement for Pumpemandskabet 1850 S. 287. Fast Brandvagt hos Brandmajoren oprettes 1850 S. 288. Brandkorpsets Styrke S. 289. Sortering af Mandskabet 1827 S. 290. Officerskorpset udvides S. 291. Kasse-mangelaffæren 1824 S. 292. Brandvæsenets Pligt til Møde ved Ildebrand uden for Staden S. 294. Brandene 1820—1850 S. 297. Personskifter S. 300. Uniformsspørgsmaalet S. 306. Æreskommandoer S. 311.

TIENDE AFSNIT

KRITIK FØRER TIL OPRETTELSE AF FASTE BRANDVAGTER..... Side 313

Kritik af Brandvæsenets Organisation 1850—1857 S. 313. Brandassurancekompagniets Forslag om Brandvagter 1850 S. 322. En Kommission nedsættes $\frac{4}{3}$ 1853 S. 326. Dens Betænkning af $\frac{18}{12}$ 1857 S. 327. Den nye Ordning, hvorved faste Brandvagter indføres, træder i Kraft $\frac{1}{4}$ 1860 S. 332. Vanskeligheder med de militære Vagtsprøjter S. 336. Den nye Vandforsyning træder i Kraft S. 341. Brandene 1850—1860 S. 342. Personaleændringer S. 345.

ELLEVTE AFSNIT

BRANDKORPSETS SIDSTE AAR OG LOVEN AF 15. MAJ 1868..... Side 347

Ændringer som Følge af Vand- og Gasværkernes Ikrafttræden S. 347. Vanskeligheder med Militærets Vagtsprøjter og ved Overgangen fra Vægter- til Politikorps S. 350. En Dampsprøjte anskaffes S. 352. Kritik af Dampsprøjtes Anvendelse S. 354. Brandvæsenets Deltagelse i de slesvigske Krige S. 365. Personskifter S. 366. Broernes Brandvæsen S. 366. En Kommission til Drøftelse af Broernes Brandvæsen nedsættes $\frac{30}{6}$ 1859 S. 367. En ny Kommission nedsættes S. 369. Fortsatte Forhandlinger fører til Opretelse af to udenbys Vagter S. 375. Mangler ved Forstædernes Brandvæsen skaber ny Uro S. 376. Forbedringer ved Broernes Brandvæsen S. 378. Forhistorien til Loven af $\frac{15}{5}$ 1868. Brygger J. C. Jacobsens Forespørgsel 1862 S. 378. En Kommission nedsættes $\frac{31}{10}$ 1863 S. 380. Kommissionens Betænkning af $\frac{23}{8}$ 1866 S. 380. Loven af $\frac{15}{5}$ 1868 S. 381. Schönheyder ansættes som Brandinspektør S. 385. Bestræbelser for at bevare Blom for Brandvæsenet S. 386. Regulativet af $\frac{21}{6}$ 1870 S. 388. Personaleændringer ved Overgangen til det kommunale Brandvæsen S. 390. Det kommunale Brandvæsen træder i Kraft S. 393.

TOLVTE AFSNIT

DET KOMMUNALE BRANDVÆSENS FØRSTE AAR 1870—1884..... Side 394
Sprøjtehusene afleveres til Ejerne S. 394. Oprettelse og Flytning af Stationer S. 395. Klager over Vagtlokalerne S. 396. Materiellet 1870—84 S. 399. Brandtelegrafens S. 401. Forbindelsen med Vandværket S. 401. Fyrværkeriet i Tivoli S. 402. Brandsikring af Teatre S. 403. Branden paa Frederiks Hospital 1870 S. 403. Bladenes Kritik S. 404. Branden i Havnegade 1870 S. 407. Branden paa Badevejen 1872 S. 408. Andre Brande S. 411. Personaleændringer S. 412. Lønsørgsmaalet S. 416. Ladegaardens Sprøjte S. 419. Gadespektakler ved Brandvæsenets Udrykninger S. 422.

TRETTENDE AFSNIT

SLOTSBRANDEN 1884 OG DENS FØLGER FOR BRANDVÆSENET.. Side 424
Meyer bliver Brandinspektør 1884 S. 424. Mindre Uniformsændringer 1884 S. 424. Kristiansborg Slots Brand $\frac{3}{10}$ 1884 S. 425. N. J. Larsens Artikel i „Morgenbladet“ S. 453. Ducører til Brandmandskabet S. 454. Dagspressen om Brandvæsenets Arbejde under Branden S. 454. Brygger J. C. Jacobsens Kritik S. 457. Meyers Forslag S. 458. Fællesudvalgets Betænkning 1889 S. 462. Det nye Regulativ af $\frac{15}{3}$ 1890 S. 463. Nye Stationslokaler og nyt Materiel 1884—90 S. 465. Brande 1884—90 S. 466. Personaleændringer S. 469.

FJORTENDE AFSNIT

BRANDVÆSENET I AARENE 1890—1920 Side 470
Havnevæsenets Dampsprøjte S. 470. Hovedbrandstationen tages i Brug 1892 S. 471. Jubilæet 1895 S. 471. Den mobile Reserve ophæves 1896 S. 472. En ny Østerbrostation tages i Brug 1901 S. 473. Den store Reserve ophæves 1903 S. 474. Nye Brandstationer paa Kløvermarksvej (1904), i Valby (1905) og paa Tomsgaarden (1908) S. 476. Regulativet af $\frac{19}{3}$ 1908 S. 477. Materiellet 1890—1920 S. 478. Automobiliseringen af Brandvæsenet begynder 1913 S. 479. Brandtelegrafens S. 481. Brandalarmerne S. 483. Lønsørgsmaalet S. 484. „Kjøbenhavns Brandforsikring“s Legat 1901 S. 488. Spørgsmaalet om Ferier og Orlov S. 489. Brandvæsenets Personale S. 490. Brande 1890—1920 S. 491. Personaleændringer 1890—1920 S. 504. Jubilæumstegnet indføres 1903 S. 511. Jubilæet 1920 S. 512.

FEMTENDE AFSNIT

TIAARET 1920—1930	Side 513
Automobiliseringen fortsættes S. 513. Ny Station paa Enghavevej 1929 S. 513. Brand- alarmer S. 514. Brandhaner S. 515. Brande 1920—1930 S. 515. Ambulancetjenesten S. 519. Personaleændringer S. 520.	

OVERSIGTER

	Side
I. Personale og Materiel 1921—1930	522
II. Antal Alarmeringer 1905—1930	523
III. Ambulancetjenesten 1920—1930	524
IV. Udgifterne til Brandvæsenet 1920—1930	524

BIOGRAFIER AF BRANDCHEFER 1686—1930

	Side
I. Herman Garding (Gerding) (1686—1694)	527
II. Gotfred Fuchs (1694—1723)	529
III. Joachim Daniel Preisler (1723—1748)	533
IV. Johan Vilhelm Mazar de la Garde (1748—1778)	537
V. Cay Friedrich Mentz (1778—1787)	541
VI. Johan Peter Boye Junge (1787—1796)	545
VII. Heinrich Brandemann (1796—1803)	552
VIII. Johan Andreas Kirkerup (1803—1810)	555
IX. Hans Christian Schmidt (1810—1826)	563
X. Jørgen Christian Engelbrecht West (1826—1832)	571
XI. Peter Martin Qvist (1832—1850)	573
XII. Johan Christian Kern (1850—1859)	576
XIII. Fritz Christian Balsløv (1859—1868)	579
XIV. Julius Andreas Blom (1868—1870)	583
XV. Jean Carl Emil Herman Schønheyder (1870—1884)	586
XVI. Deodatus Fredericus Sextus Meyer (1884—1909)	589
XVII. Valdemar Peter Emil Liisberg (1909—1916)	593
XVIII. Carl Albert Mülertz (1916—1930)	597
XIX. Anders Emil Friis (1930—)	600

HENVISNINGER	603
STEDREGISTER	654
PERSONREGISTER	667
BILLEDFORTEGNELSE	681

BRANDVÆSENETS HISTORIE TIL 1930

FØRSTE AFSNIT

STADENS ÆLDSTE BRANDVÆSEN

Naar Brandklokken lød gennem Gaderne, ængstedes vore Forfædre. Nævnte de Ordet Brand, maatte de tilføje: „Gud forbyde!“ eller „Gud naadelig afvende!“ „Den allerhøjeste Gud beskærme os naadelig!“

Det var ikke uden Grund, at alene Ordet var nok til at vække en næsten panisk Rædsel. Med Datidens Byggemaade var alt ligesom lagt til Rette for omfattende Ildebrande, og „med punktlig Regelmæssighed hærgede Luerne alle Nordens Byer, prædikende paa deres Vis imod den ubesindige Byggemaade, udrensende og befriende for al det Smuds og Smittestof, som Beboerne havde opsamlet til den næste Pest. Ildebrandene var strenge Læremestre, frygtede og forbandede som saadanne, men ikke desto mindre Tidens sande Velgørere“¹). Datidens Mennesker havde dog svært ved at faa Øje paa Ildebrandenes Gavnlighed. For dem betød Ildebrand i Reglen total Ruin, da Brændforsikring i moderne Forstand ikke kendtes. Ganske vist havde enkelte Gilder og Lav Bestemmelser, der paabød, at den skadelidte „Brøder“ skulde hjælpes; men naar det meste af en By brændte, — og det skete ofte paa Grund af de højst mangelfulde Slukningsmidler, — var alle „Brødrene“ skadelidte, og Hjælpen maatte udeblive, naar der var haardest Brug for den. Det maatte give Folk et vist fatalistisk Blik paa Livet, naar de vidste, at deres Hjem efter al Sandsynlighed mindst én Gang i deres Levetid vilde blive lagt i Aske.

I Middelalderen var store Brande sikkert langt hyppigere i Nordens Byer end de bevarede Kilder lader ane; det synes at være noget af en

Tilfældighed, naar Kundskab om en Bys Brand er naaet ned til os gennem en kort Aarbogsnotits. Naar Datidens Stæder er blevet hærget af Fjendehaand og plyndret, er de sikkert ogsaa blevet afbrændt. Vi ved, at København er blevet brændt af Lybekkerne i 1248. Antagelig ogsaa af Hanseaterne, da de erobrede Staden i 1368. I 1386 den 10. Juli — lyder en Efterretning — brændte St. Peders Kirke med sine to Klokker, Vor Frue Kirke med dens fire bedste Klokker, samt en Del af Byen²).

I Københavns ældste Tid var Husene lave og laa med Gavlen vendt ud mod Gaden; Træhuse var almindelige, og Tagene for største Delen af Straa eller Rør. Ganske vist var der i 1280 givet Borgerne Lov til at skære Kalksten paa Saltholm; men alligevel havde Byen omkring 1380 kun ganske faa Stenhuse og Stenboder, næsten alle grupperet omkring Gammeltorv. Forskellige Udlejningsdokumenter fortæller om Beskaffenheden af Husenes Ydermure og Tage; i 1385 udlejedes en Grund i Tyskmannegaden (senere Vimmelskafte) paa den Betingelse, at Lejeren, hvis han i de tyve Aar, Lejemaalet varede, „tømrede“ et Hus paa Grunden, efter de tyve Aars Forløb skulde have Tømrets Værdi godtgjort. Fra 1433 blev det gjort til en Betingelse for dem, der byggede paa de gejstlige Stiftelsers Grunde, at de skulde lægge Tag af Teglsten; undertiden blev det udtrykkeligt forlangt, at Taget skulde være „med Sten og ej med Straa“. Nikolaj Kirke udlejede i 1464 en Gaard; hvad der byggedes ud til Gaden, skulde tækkes med Sten, „og hvor der anden Sted paa bygges, maa tækkes med Fjæle og ikke med Straatag“. Sten- tag forlangtes ogsaa, da Magistraten i 1472 udlejede en Gaard paa Amagertorv³).

I 1520 forlangte Magistraten, efter Ordre fra Kongen, at alle Huse i Staden, naar de laa ud til Gader eller Stræder, skulde have deres lerklinede Vægge erstattet med Bindingsværk med Mursten⁴). Saaledes fortsatte man med Bestræbelser for at gøre Husene mere solide og mindre brandfarlige. Ved Reformationstiden har Bygningerne ud til Gaderne gennemgaaende været af Bindingsværk, sjældnere af Grundmur, for en Del forsynede med Tegltag; inde i Gaardene fandtes der dog baade Ler- og Træhuse. Straatagene holdt sig endnu længere op i Tiden; i 1597 laa der et Hus med Straatag lige over for Frue Kirkes Indgang⁵). Endelig

frembød ogsaa Husenes Fjælegavle en betydelig Brandfare, ligesom de smalle Gyder og Stræder.

Det er forstaaeligt, at man fra Regeringens og Myndighedernes Side lagde stor Vægt paa Forbedringen af Byggemaaden, saameget mere som man næsten alene var henvist til disse forebyggende Forholdsregler. Var Ilden først udbrudt, var Mulighederne for at slukke den faa eller ingen. Slukningsmidlerne var ikke mange, Læderspande og Brandhager. Det var den eneste Mulighed for at standse en Brand, hindre den i at brede sig, at rive det brændende Hus og Nabobygningerne ned.

I Biskop ^{Johs-}Jens Krag's Stadsret af 29. Januar 1294 finder man de første Bestemmelser om Ildebrand: „Saarer eller slaar en med Vilje en anden under Ildebrand og overbevises derom, skal han bøde til skadelidte, Biskoppen og Byen hver 40 Mark, og den, der i saadan Tid gribes i Tyveri, skal lide Tyvs Straf,“ d. v. s. Hængning. Denne Bestemmelse om Voldsmænd og Tyve under Ildebrand lader en ane, hvordan der har set ud i en brændende, panikslagen By. Om Erstatning til Ejere af Huse, der blev nedrevet for at standse Ilden, hedder det: „Nedbrydes nogens Hus paa saadan Tid, eller det nedhugges med Økse, eller det nedrives med Hager, skal de, der bor foran Ilden, holde ham skadesløs efter Raadmændenes Skøn“⁶).

Den sidste Bestemmelse gentages i Kristoffer af Baierns Stadsret af 14. Oktober 1443: „Item hvilken Mands Hus eller Tag ned vorder brudt eller draget, naar Vaadeild er løs, da skal alle de, som fore Ilden bor, gøre ham skadesløs, som Foged, Borgmestre og Raad tykker skelligt (d. v. s. retfærdigt) være“⁷).

Den 5. Juni 1549 fik København en „Vedtægt om Ildebrand“, der viser, hvorledes en Ildløs bragte hele Byen i Oprør. Paa Raabet „Brand!“ klemtedes der med Kirkeklokkerne. Alle opgav, hvad de havde i Hænde og fik pludselig nye Pligter. Tømrerne, Murerne, Fiskerne og Baadsmændene ilede øjeblikkelig til Brandstedet; her skulde de sætte Stiger til og med Brandhager prøve at berøve Ilden Næring ved at rive Tag og Træværk af det brændende Hus og Nabohusene. Rodemestrene og Vagtskriveren løb efter Byens Læderspande, der noget upraktisk befandt sig under Laas og Lukke paa Raadhuset. Beboerne i den Gade,

hvor Ilden var, skulde skaffe Vand, saaledes at de, der havde Brønde, blot skulde vedblive at hejse Vand op, medens Resten skulde trille deres Ølkar ud til Fyldning og hjælpe til med at lange Spande til og fra Brandstedet. Oldermændene for Vognmændene ilede rundt for at tilsige alle Lavets Medlemmer til at møde for at køre Vand. Alle de øvrige mandlige Borgere skulde bevæbnede samles, en Del af dem paa det Torv, der laa nærmest ved Brandstedet; Resten skulde skynde sig til Portene og Voldene for at afværge alskens Fare, hvis Ilden muligvis skulde vise sig at være paasat, maaske af udenlandske Mordbrændere eller lignende Kumpaner, af hvem man kunde vente sig alt. Kvinder og Børn var der ingen Brug for paa Brandstedet; de havde at holde sig borte eller tage Skade for Hjemgæld, hvis de i Forvirringen blev trakteret med Hug eller Slag; Kvindernes naturlige Plads var ved Hjemmet, saa de kunde passe paa Børnene og i Tide bære ud af Huset, hvad der kunde reddes, hvis Ilden nærmede sig.

Tidens Hjælpeløshed og Rædsel lyser ud af Lovbestemmelserne, der giver et uhyggeligt levende Billede af den Lovløshed, de skulde bekæmpe. Om hvilken heftig Uro, Uklarhed, Panik vidner ikke Bestemmelsen om Dødsstraf for den, der begyndte at rive ned med sin Brandhage uden først at være raadet dertil af dem, der havde Forstand paa Tingene! Og hvilken vanvittig Angst for Ildens frygtelige Magt aabenbarer sig ikke i Kravet om, at den eller de, der ved Uforsigtighed havde forarsaget Branden, straks uden Naade skulde kastes ind i Ilden! Man forstaar, at Regeringen og Byens Myndigheder ønskede at faa Brandfaren indskrænket til det mindst mulige ved at faa afskaffet Fjælegavlene, Luernes Udfaldsporte mod Nabohusene, og ved at faa indført, at der blev lagt Indskud af Ler mellem alle Stokværk⁸). Ogsaa mange af Skorstenene, Ildstederne og Smedenens Esser var brandfarlige, og der blev ført en stadig Kamp mod disse „ulovlige“ Ildsteder.

Den 29. Juni 1597 blev det paabudt af Regeringen, at der skulde føres Tilsyn med Skorstenene og Ildsteder, fordi „der paa nogen Tid lang sig har begivet her udi Vor Købstad København stor Ulykke og Skade formedelst uforvarendes Ildebrand“; det var at „befrygte“, hedder det, „at dersom Vi ikke lader have godt Agt og Tilsyn, hvorledes at Bor-

gerne holder deres Skorstener, Ildsteder og Esser færdige, kunde maaske større Ulykke med slig uforvarendes Ildebrand sig foraarsage“. Stadens Borgmestre og Raadmænd skulde derfor med største Flid „ransage og bese alle de Skorstene, Ildsteder og Esser, som er her udi Byen“; fandtes der da paa nogen af dem „at være nogen Fejl eller Mangel“, skulde de have Fuldmagt til at lade dem nedbryde og til at „tilholde dem, som bor udi samme Gaard, at de holder dem færdige og ved Magt, saa at ingen Ulykke er for den Skyld at formode“⁹).

Denne Bestemmelse synes ikke at have frugtet. I en Vedtægt af 20. September 1610 hed det, at Københavns Borgere „er ofte advaret og paamindet, at de efter Kgl. Maj's strenge Mandat og Brev skal lade samme ulovlige Fyrsteder forandre og lovlige gøre, saa de kunde være uden Ildsfare“. Da en Del af Borgerne ikke havde efterkommet Ordren, skulde de derfor „hermed alvorligen være paamindet og befalet uden videre Forhaling højbemeldte Kgl. Maj.'s Mandat at efterkomme. Saa fremt sligt ikke befindes at være sket inden 14 Dage efter næstkommandes Michaelis, skal deres Ild udslukkes og forbydes igen at tændes, førend samme deres Esser og Fyrsteder vorder lovligen igen, som det sig bør“¹⁰).

De første mere udførlige Brandpolitibestemmelser findes i Magistratens Instruks for Rodemestrene i disses Skraa af 3. November 1606. Byen var inddelt i 8 Rodemaal, der hver (ialtfald efter 1632) havde to Rodemestre. „Hvor Vaadeild (hvilken Ild Gud naadeligen afvende!) optændes“, skulde Rodemestrene møde, hver med to Læderspande, hvorpaa „Bysens Mærke“ fandtes „afridset“, og disse to Læderspande skulde for Fremtiden „følge en Rodemester efter anden“, foruden de Spande, Borgerskabet og Byen holdt. Rodemestrene skulde føre Tilsyn med, at Borgerne „hver paa tilbørlige Steder holder stærke og færdige“ Redskaber, „udi hvert Rodemaal en dobbelt Stige og dobbelte Fyrhager, saa og en enkelt Stige med enkelte Hager“, alt forsynet med et Mærke efter Kvarter, saaledes at Ø betød Øster Kvarter, St. Strand Kvarter o. s. v. Disse Stiger og Hager skulde Byens Kæmner lade forfærdige, naar Behov gjordes, „saa ofte dem af Rodemestrene tilsagt vorder; findes de derudi forsømmelige“, skulde Rodemestrene meddele Kongen

det. Tømmermænd, Vognmænd og Dragere skulde „pligtig være at føre dem til de Steder, som Ild optændt er, og med Vands Tilførsel hjælpe og redde, som det sig bør“.

To Gange aarlig, ved Mikkelsdag, „naar Mandtallet er skrevet“, og ved Paaske, „naar Folk er forandret og flyttet“, skulde Rodemestrene „bese og optegne udi hvert Rodemaal alle ulovlige Fyrsteder“ og derpaa give Magistraten „klare Registre“ derover; „hvilken Rodemester det forsømmer, bøde for hver Skorsten“, hvorover der blev klaget, 1 Daler. Paa de samme to Tider af Aaret skulde Rodemestrene paaminde Borger-skabet i hvert Rodemaal „deres Brønne at holde vedlige, som det sig bør“. Om Sommeren, naar der var „stor Brynde og Hede“, skulde Rodemestrene tilholde alle dem, som havde Brønne i deres Gaarde, at „de enten skriver paa Porte eller Døre, hvor Brønne er, eller lader Kendemærke for deres Port eller Døre udhænge, paa det man kan se og vide, hvor Brønne er“. De, som ikke havde Brønne, skulde have „Vand udi hele og halve Tønder for deres Døre standendes, eftersom af gammel Tid sædvanligt har været“.

Ved natlige Ildebrande skulde der udhænges Lygter. Hvor Ildebrand om Nattetide paakommer, — hedder det som Begrundelse — blev der forsamlet „allehaande gemene Folk og løst Selskab“, som mere var tilbøjelige til „at gøre Skade og forkomme bedrøvede Folks Gods end til at redde og Ildfare at afstille“; ja, man maatte endog befrygte „Forræderi og anden Ulejlighed“; sligt burde „her saavel som i andre velforordnede Stæder at tages udi Agt“, og Rodemestrene i hvert Rodemaal derfor tilsige dem, som boede i Hjørnehusene, „at de udhænger over Gaderne Lygter med tændte Lys udi, at Folk maa ses og kendes, som vanker frem og tilbage, naar saadan ulykkelig Ildfare optændt er, paa hvilke Tider Vagtmesteren i lige Maade efter hans Instruks skal lade have Tilsyn paa Volden og hos Portvægterne, saavel som ved Ilden, at Skade, Fare og Ulykke, saa meget muligt er, maa afstilles og forekommes“¹¹).

Ved samme Tid, som Rodemestrene fik Regler for deres Bestilling, synes København at have faaet sin første større Sprøjte. Der vil derfor være Anledning til kort at opridse dette Slukningsmiddels Historie¹²).

En Græker Ktesibius, der levede i Alexandria omkring 250 f. Kr., regnes for at være Sprøjtes Opfinder; han skal have konstrueret en Maskine, der kunde løfte Vandet og muligvis ogsaa udslynge det; men hvorledes dette Apparat har set ud, ved vi ikke, da en Beskrivelse af Maskinen sammen med Maskinen selv gik til Grunde, da Alexandria blev belejret af Cæsar 47 f. Kr., ved hvilken Lejlighed en stor Brand ødelagde Byens store Bibliotek. Efter Ktesibius regnes dernæst hans Elev Heron for Brandsprøjtes Opfinder; han har konstrueret og beskrevet en Maskine, der med sine to Cylindre minder forbavsende om en senere Tids Sprøjter. Skønt hans Skrifter er bevaret, synes Kendskabet til Opfindelsen at være gaaet tabt. I alt Fald maatte man begynde paa bar Bund, da man atter fik Interesse for Apparater, hvormed man kunde kaste Vand ind i Flammerne.

De første Haandsprøjter menes at være blevet fremstillet i Nürnberg i Slutningen af det 14. eller Begyndelsen af det 15. Aarhundrede; Byen Frankfurt a. M. bestilte i 1439 11 Haandsprøjter i Nürnberg. Allerede en halv Snes Aar senere blev der i Nürnberg fremstillet Haandsprøjter af Messing, 60—100 cm lange med et langt Mundstykke. Med et Stempel, forsynet med Haandtag, sugedes Vandet op i den lange Cylinder, hvorfra det pressedes ud gennem Mundstykket.

I en Regning fra 1518 i Augsburgs Bygningsdirektorat anføres en Brandsprøjte, der var konstrueret af en Guldsmed Anthon Platner; men nogen Beskrivelse af den gives ikke; kun siges det, at den var fremstillet i meget stor Maalestok, men dog var transportabel. Forskellige andre nævnes i den følgende Tid som Konstruktører af Brandsprøjter. En saadan blev i 1602 tilbudt Magistraten i Nürnberg; den var konstrueret af en v. Aschhausen, kunde sende Straalen i alle Retninger og naa op til det øverste af selv nok saa højt et Hus, krævede kun to Mands Betjening og kunde trækkes af en Hest. Byen købte Sprøjten og foreviste den for fremmede som en stor Seværdighed.

Haandsprøjter har man haft i Danmark omkring 1600; i alt Fald bestilte Frederik II i 1584 100 Messingbrandsprøjter i Tyskland til Brug paa de kongelige Slotte¹³). Derimod er det vistnok første Gang, en større Sprøjte omtales, da der i Antegnelserne til et københavnsk Regn-

skab fra 1606—07 meddeles, at „50 Dlr. er given for Byens Ildspøjte (Sprøjte) at gøre og for Kobber tillagt, og er ikke formeldt, hvad samme Spøjte har vejjet, og synes for dyrt, som skal forklares. 4 Rdlr., som er given Svendene til Drikkepenge for samme Ildspøjte, som er for meget, ej heller nogen Bevis derpaa. 12¹/₂ Rdlr. 1 Mk. 2 Sk. er given Hjulmageren for 2 Hjul til fornævnte Ildspøjte. 50 Rdlr. er given for Vognen til forskrevne Spøjte og til Raadhusets Arbejde, hvorpaa skal

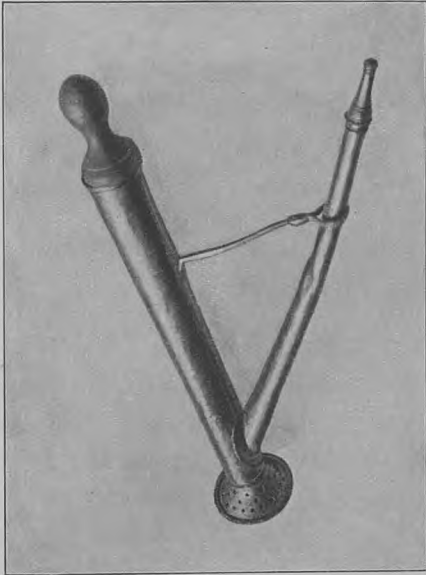

Haandsprøjter. (Friluftsmuseet i Lyngby).

gøres Undersked (d. v. s. Forskel), item hans Svend 2 Mk. til Drikkepenge, er alt for dyrt¹⁴).

København har altsaa lige efter Udstedelsen af Rodemestrenes Instruks faaet en rigtig Brandsprøjte, sandsynligvis paa 2 Hjul. Da vi naar frem til Vognmændenes Lavsskraa af 1610, finder vi da ogsaa der en Forpligtelse til at transportere Sprøjten til Brandstedet: „Overalt skal menige Vognmandslav være pligtige Dag og Nat, hvor (Gud forbyde!) nogen ulykkelig Ildebrand optændes, at lade holde et godt Par Heste til Rede hos en deres Lavsbrødre, som kan føre Byens Vandsprøjte til Ilden, hvor Behov gøres“. De andre Vognmænd skulde „age

Vand at slukke med, saa og age Byens Fyrhager og Stiger til dem, hvor saadan Fare for Haanden er, og at de dertil ikke skal eller maa være uvillige“; der var lovet den første, der kom med Heste og Vogn for at køre Vand eller lignende, en Daler „af Byens Pendinge“; den, der gav Møde som Nummer to, fik tre Mark, den tredje fik to Mark, „og saa fremdeles efter Lejligheden, som de flittige findes“. Var Oldermænden, Stolsbrødrene eller nogen Vognmand i saadanne Tilfælde „forsømmelige

Haandsprøjter. (Friluftsmuseet i Lyngby).

eller uvillige, den skal ikke vide sin egen Brøde“. Vognmændene skulde altid „have udi deres Lavsbog antegnet den Vognmand ved sit Navn, som forskrevne Sprøjte skal føre, desligeste de Personers Navne, som den udi Nødsfald styre og regere kunde, paa det intet dermed forsømmes skulde“¹⁵).

I 1613 blev Vognmandslavet ophævet. Da det 1622 blev genoprettet og fik sin nye Lavsskraa, indeholdt den atter Bestemmelser om Vognmændenes Pligt til at fremføre Sprøjten og til at køre Vand til Brandstedet: Det ganske Vognmandslav skulde „uden al Forsømmelse holde gode og visse Ordning, om (Gud forbyde!) nogen hastig Ildebrand op-

tændes, at deres Oldermænd da maa vide at have til Rede et godt Par Heste“, der skulde føre Sprøjte, Brandhager og Stiger til Brandstedet; andre Vognmænd skulde med Vogne og Sluffer „føre Vand udi Tønder og Baljer at slukke med“. Systemet med at udbetale Ducører til de først fremmødte var opretholdt, og Beløbene var de samme som i Skraaen fra 1610. Som før skulde Oldermænd optegne i Lavsbogen, hvem der skulde transportere Sprøjten; Straffebestemmelsen for Forsømmelse og Uvillighed var ogsaa den samme¹⁶).

Om Opbevaringen af Byens Sprøjte oplyser en gammel Jordebog fra 1620. Den taler om et Stræde, „som løber i Vesten fra forskrevne Nytorv og i Kattesundet“, hvor Byen havde ladet bygge 7 Bygninger for Fængslet, Sluttere og Tjenere, og tilføjer: „Item udi Strædet for Raadhusgaarden er købt af Vor Frue Skoles Forstandere en jordfri Grund for 700 Daler, som Skarpretteren besidder, og inden derfor et Skur over Bysens Ildsprøjte“¹⁷).

En Forordning fra 1618 bestemte, hvordan man skulde forebygge Ildebrand paa Skibene langs Skibsbroen eller i Havnen, og forbød at tænde nogensomhelst Ild paa Skibene, paa Broen eller langs Havnen¹⁸).

Den 1. Januar 1643 udstedte Københavns Magistrat en „Brand- eller Ildordning udi Københavns By“, et trykt Skrift paa 10 Blade i Kvartformat. Desværre havde der ofte tildraget sig „stor Ildsnød og Fare her udi Staden“, og der var derved blevet foraarsaget stor Skade. Efter Magistratens Mening havde det flere Aarsager. Dels var Brandene en Paamindelse fra Gud om Menneskenes Synder; men tillige viste Husfædrene „stor Skødesløs- og Uagtsomhed“ i Tilsynet med deres Bygninger, og de til Ildens „Læskelse og Dæmpelse behøvende Instrumenter“ havde ikke allevegne været i Orden, naar de skulde bruges. Borgerne havde heller „ej saa ordentligt og flittigt, som det sig burde“, gjort deres Pligt med at ile til Brandstedet for at hjælpe. Nu skulde disse Misbrug afskaffes. For at den deraf foraarsagede „Ulykke og Skade, næst Guds Hjælp, en Gang for alle afværges, forekommes og forhindres“, skulde der saavidt muligt skabes „en god Skik, som udi andre velordnede Stæder“. Magistraten havde derfor med Regeringens Billigelse og med Tilslutning fra Stadshauptmanden og Officererne for Borgerkompagnierne

udstedt denne Brandforordning, som enhver havde at rette sig efter, næst efter at de skulde bede om Guds Beskærmelse af Byen.

Stadshauptmanden og hver af Borgervæbningsofficererne skulde føre en Rulle over alle dem, der boede „under deres Faner“, og konferere med hinanden derom; de skulde flittigt undersøge, om enhver i sit Hus havde de Sager, som var bestemt i denne Forordning, og paase, at de Brandredskaber, der skulde være i Kirkerne og i Stadens Besiddelse, var til Stede og uden Mangler. Rodemestrene skulde hvert Halvaar, efter Paaske og Mikkelsdag, naar det havde været Flyttedag, levere hver Kaptajn et Mandtal over dem, der boede i hans Kvarterer, hvem de var, og hos hvem de tjente.

Alle Bryggergaarde og Beboelseshuse til en Værdi af 2000 Dlr. og derover skulde hver have 6 gode Læderspande og 2 Haandsprøjter, medens alle andre Huse, undtagen fattige Folks Lejevaaninger, hver skulde have 2 Læderspande og 1 Haandsprøjte.

Kongen stillede i Ildebrandstilfælde en Del Læderspande og andre Brandredskaber til Raadighed, „hvorfor og for hvilken Hans Majestæts faderlige Forsorg man Hans Majestæt aldrig noksom kan takke“. En Del Læderspande, Ildhager, lange Stiger, Vandsprøjter, Økser og gamle Segl, der „allerede hos Staden paa Raadhuset og andensteds udi Forraad er“, skulde altid holdes i Orden. Men dette var ikke tilstrækkeligt; derfor skulde der for Fremtiden ved hver Sognekirke holdes en Del Brandredskaber; ved Vor Frue Kirke skulde der opbevares 80 Læderspande, 3 lange Stiger „lempelige og velbehændige“, 3 Baadshager, 8 Økser, 2 jernbeslagne Kar, 8 Haandsprøjter og 1 stor Sprøjte. Ved hver af Kirkerne St. Nikolaj og Tyske Kirke, samt ved Helliggejsthus skulde der være 50 Læderspande, 2 lange Stiger, 2 Baadshager, 5 Økser, 2 jernbeslagne Kar, 5 Haandsprøjter og 1 stor Sprøjte. Hertil kom, at ethvert Lavshus skulde have en Del Læderspande parat.

Af store Kar til Vand skulde der altid være to ved Posten paa Gammeltorv, to paa Amagertorv, et ved Vejerhuset, et „udi Graabrødre inde hos en af de næstboende Naboer“, som havde bedst Plads, og to i Avlsgaarden i Springgaden. Alle disse Kar skulde altid, fyldt med Vand, staa parat paa Sluffer.

Hvert Halvaar skulde alle Skorstene i Byen fejtes; Overtrædelse af denne Bestemmelse medførte Bødestraf paa 1 Rdlr. Hvis der opstod Skorstensild, fordi Skorstenen ikke var blevet rensset, var den skyldige hjemfaldet til en Bøde paa 10 Rdlr. Borgerne skulde alvorligt befale deres Tyende, „at Ild og Lys vel bliver forvaret og udi Agt have“; forsømte de det, og der opstod Brand, vilde de blive tilbørligt straffede.

En gammel Sædvane skulde fortsættes: Brandmestrene gik hvert Aar ved Juletid rundt i den ganske Stad „og formanede enhver for deres Døre om Ildstedernes Renholdelse, Ilds og Lys' Forvarelse“ og om Straffen for Forsømmelse heri. Skorstensfejerne skulde „sig ideligen udi Gaderne og Stræderne lade høre og finde, at enhver, som dem behøver, kan vide dem at indfordre“, og de skulde altid efterkomme Opfordringerne til at rense Skorstene, „baade aarle og silde“, da ellers en tilbørlig Straf ventede dem. De maatte ikke uden Kæmnerens Tilladelse forlade Byen, og deres Takster skulde være 10 Skilling for en Skorsten i et en-etages Hus, 1 Rigsmark for et to-etages Hus og saa fremdeles efter Husets Højde.

I hvert Kvarter var der blevet udvalgt en dertil egnet Mand til Brandmester. Han skulde „paa denne Ordning flittig Agt have og den til god Effekt forhjælpe og forfordre“, føre Tilsyn med, at „ingen Esser og ulovlige Ildsteder have“, og passe paa, at ingen holdt „Gaardkøkken og Gæsteri udi Kældrene eller paa andre utilbørlige Steder, hvor ingen Skorstene findes“. Under en Brandmesters Fraværelse fra Byen skulde Kompagnikaptajnen i hans Kvarter sørge for at faa indsat en anden i Stedet.

Ingen Skorstene maatte opføres paa Siden af Husenes Mure eller fra udbyggede Skure ved Husene; de skulde „inden Husene opmures og igennem Taget udføres“. Inden et Fjerdingaar skulde de ulovlige Skorstene erstattes med lovlige, da Ejeren ellers vilde være hjemfalden til en Bødestraf paa 10 Rdlr., foruden at de paagældende Skorstene vilde blive nedbrudt.

Alle, der havde Gæsteri eller holdt Heste og Kvæg, skulde befale deres Tyende, at de „med Ild og Lys agtsom omgaas og ikke om Aftenen eller Nattetide udi Stalde eller paa Lofter med Lys (uden det udi en Lygte sættes og have) at omgaa tilstedes“; den, der foraarsagede Skade

paa denne Maade, skulde „efter Skadens Vilkaar og Tilstand uden al Naade alvorligen og tilbørligen straffes“.

Paa Grund af Brandfaren ved Bagerovnene skulde de Brandmure, „hvormed samme Ovne omgivne er“, være i Orden, saa der ingen „Mangler og Bræk“ var ved dem. Der blev sat en Bødestraf paa 10 Rdlr. foruden Fratagelse af Tilladelse til at bage for den Bager, der ikke havde bragt sin Ovn i lovlig Stand inden et Fjerdingaar. Naar Bryggere og Bryggersvende bryggede eller havde Malt til Tørring i Maltkøllerne, skulde de have „ideligen god Agt paa Ilden“ og omhyggeligt rense Køllerne, naar de blev tømt, „saa at for deres onde Varetægt, Drukkenskab, Søvnighed eller anden Forsømmelse og Skødesløsheds Skyld ingen Ildskade foraarsages“ under allerhøjeste tilbørlige Straf; saalænge de maltede, skulde de under Bøde af 1 Rdlr. have en Tønde med Vand staaende ved Siden af Køllen. Købmænd, der havde Oplag af let antændelige Varer som Hør, Hamp, Beg og Tjære, skulde have dem magasineret paa Steder, hvor der ikke i Nærheden blev brugt Ild eller Lys.

Efter disse forebyggende Bestemmelser gives der en Række Regler for, hvorledes man havde at forholde sig, hvis der udbrød Ildebrand, „hvilken Gud naadelig afvende“. Den eller de, der var til Stede i Huset, naar det begyndte at brænde, skulde, enten det var Dag eller Nat, „straks et stort Geschrei til Naboerne og andre gøre“. Vægterne paa Frue Kirketaarn skulde ved natlig Ildebrand udhænge en Lygte med tændte Lys paa en dertil beregnet Stang paa den Side af Taarnet, hvor Ilden var, „til et Tegn omtrent at efterse, paa hvad Sted udi Byen Ilden optændt er, og de, som redde vilde og skulde, sig hidhen forføje skulde“. Der skulde ligeledes klemtes med Kirkeklokkerne saavel i Frue Kirke som i de andre Kirketaarne. Enhver Borger og Indvaaner skulde hænge en Lygte med brændende Lys uden for sin Dør under natlig Ildebrand, og han maatte ikke tage den ned igen, før det blev Dag, eller Ilden var slukket. Paa hvert grundmuret Hjørnehus skulde der paa Byens Bekostning opsættes en Fyrlygte.

Saasnart Brandraabet havde lydt, skulde alle Stadsportene straks lukkes, og de maatte ikke aabnes igen, saalænge Ilden varede, uden Øvrighedens Tilladelse. Stadshauptmanden skulde sætte en Borgervagt ved

hver Port, og denne Vagt skulde lukke dem, der ønskede det, ud eller ind af Laagen i Stedet for gennem Porten. En 10-Mands Rode af hver Fane (Borgervæbningskompagni) skulde efter Tur møde ved Brandstedet med deres Vaaben; kun den, der udeblev for at redde sit eget Gods, var undskyldt, ellers medførte Udeblivelse alvorlig Straf. Stadshauptmanden, Kaptajnerne, Løjtnanterne, Fændrikkerne og de andre Officerer ved Borgervæbningen havde straks, naar Klokkerne klemtede, at begive sig til Brandstedet og besætte de tilstødende Gader og Stræder, saa at fattige Folk ikke skulde blive berøvet deres Gods og Formue af „slemme, tyvagtige og forhærdede Mennesker“, men kunde faa deres Ejendele bragt hen til hæderlige Medmennesker. Ingen andre maatte faa Adgang til Brandstedet end de, der skulde slukke eller redde, og dem skulde Stadshauptmanden og de andre Borgerofficerer sammen med Brandmestrene opmuntre og hjælpe med Raad og Daad, „at alting ordentlig uden Konfusion kan tilgaa, saa at den ene den anden ingen Forhindring eller Skade gør“. Sluknings- og Redningsmandskabet maatte ikke forlade Brandstedet, før Ilden var slukket.

Stadens Kæmner, Officerer, Rode- og Brandmestre skulde sørge for, at Kar, Sprøjter, Stiger, Brandhager „og alt andet, som til Ildens Læskelse (Slukning) behøves“, blev ført frem i god Tid; Vagtskriveren skulde møde paa Raadhuset, lukke op og udlevere de der opbevarede Læderspande og lignende til Byens Tjenere og Svende, der skulde bære dem til Brandstedet. Materiellet, der havde hjemme ved Kirkerne, skulde ogsaa udleveres efter nærmere Ordre fra Officerer eller Brandmestre, ligesom Lavenes Oldermænd skulde begive sig til de respektive Lavshuse for eventuelt at udlevere de der anbragte Læderspande. Efter Officerernes og Brandmestrenes Skøn blev først Slukningsmidlerne hos Naboerne, paa Raadhuset og i nærmeste Kirke og Lavshus taget i Brug; fik Ilden større Omfang, tyede man til Brandredskaberne fra de andre Kirker og Lavshuse. Rodemestrene og Byens Tjenere skulde passe paa, „at Læderspande, Økser, Haandsprøjter og deslige (ihvem de og tilhører) ej bortstjæles, sønderskæres og fordærves“. Efter Ildens Slukning skulde de i Forening med Kæmneren „med Flid lade sammensanke“ og sørge for, at alt blev bragt tilbage, hvor det hørte hjemme.

Hvert af Stadens Kvarterer skulde have 6 Stiger, saa store, at hver af dem maatte haandteres af to Karle, og 8 Baadhager, hver beregnet til at bruges af en Karl. Alle Byens Brønde skulde af de omboende holdes i Orden og forsynes med Pumper, og de maatte for Fremtiden ikke tillukkes. De private Brønde skulde Rode- og Brandmestrene en eller to

Brandlygte. — Brandhage. Fra et Hus i Stormgade. Tegninger af Peter Linde 1929. (Københavns Bymuseum).

Gange aarlig efterse, om de var i Orden; var nogen af dem tilkastede, skulde de atter graves op og sættes i Stand.

Bryggerne skulde straks bringe Kar og Baljer til Brandstedet og ligesom Bagerne og Slagterne køre Vand til Ilden med deres Heste og Sluffer, alt under Tilsyn af de respektive Lavs Oldermænd. Vognmændene skulde møde med deres Sluffer, Vogne og Heste for at køre Kar, Stiger, Brandhager, Sprøjter og Læderspande til Brandstedet og bagefter hente Vand i Tønder og Baljer, ligeledes under deres Oldermands Kontrol. I det Hele taget skulde Oldermændene føre Tilsyn med, at alle de møde-

pligtige Lavsbrødre virkelig ogsaa gav Møde; Dagen efter Branden skulde de overlevere Øvrigheden en Fortegnelse over de udeblevne, der derefter vilde faa en tilbørlig Straf; opfyldte Oldermændene ikke dette Hverv, maatte de selv „stande til Rette“.

Ingen af dem, der kørte Vand til Ilden, maatte forlade Brandstedet, før Ilden var slukket, med mindre de havde faaet Lov dertil af Stads-hauptmanden eller den Befalingshavende.

Kongen sendte Byen Hjælp af sit Artilleri og sine søfarende Folk, „som formedelst deres Officerers Anordning og Tilskyndelse er flittige at læske og dæmpe“ Ilden; hertil kom Brandmestrene, som med deres Underbrandmestre og særlige Medhjælpere, i alt 108 Personer, var pligtige til straks at møde ved Ilden „og med Læsken og Redden deres Bedste at gøre“. Alle Hus- og Skibstømmermænd, Murere, Smede — saavel Mestre som Svende — søfarende Folk, Fiskere, Dragere, Prammænd, Færgemænd og andre Arbejdsfolk, „som Indvaanere er og deres Tilhold her udi Staden har“, skulde straks uden al „Fortøgering“ (Tøven) møde ved Ilden, „af deres yderste Formue“ hjælpe at redde og „læske“ og „Stiger, Ildhager, Læderspande og andet, som fornødent er, flittigt tilbære“. Saafremt nogen af dem, „som føre og karske er“, udeblev, skulde de af dem, der var Haandværkere, miste Retten til at drive deres Profession, medens de andre heller ikke skulde have Lov til „deres Næring og Haandtering her i Byen mere at søge eller bruge“, med mindre det skete med Øvrighedens Billigelse. Hvis det skete, „hvilket Gud naadeligen afvende“, at Ilden tog Overhaand, da skulde „alle Haandværksfolk, Mestre og Svende, saavel som alle andre Borgere og Indvaanere sig iligen dertil forføje og enhver af sin yderste Formue at læske og dæmpe tilhjælpe“.

Brøndmestre og Vandkiggere skulde i Tilfælde af Ildebrand ufortøvet være til Stede for — om det gjordes fornødent — at aabne de nærmeste Vandledning, „under tilbørlig Straf“. Hvem, der boede i Nærheden af Brandstedet, skulde straks bringe de Kar og Baljer frem, som de var i Besiddelse af, tilstoppe Rendestenene og være med til at tilbære og pumpe Vand, under Bøde af 2 Rdlr. Dog maatte under Ildebrand ingen Kvindfolk, Dreng eller andre, der ikke kunde hjælpe til, indfinde sig paa Gaden ved eller i Nærheden af Ilden; de skulde holdes tilbage af

Borgervagtposterne og — om fornødent — „med Hug afvises, undtagen nogle bekendte Kvindespersoner og andre, som sig deres Venners Mobilier og Gods at ville redde angiver; dem og ingen anden skal man lade passere“. Ligesaa skulde det af Værterne gøres Udlændinge og Fremmede begribeligt, at de ikke maatte komme paa Gaden, men skulde blive i deres „Logementer“, saalænge Ildebranden varede, med mindre „de dertil højlig forarsagede er“.

Paa Brandstedet maatte ingen driste sig til „Ildhager paa noget Hus til Nedrivelse at kaste“, førend Øvrigheden, Officererne, Brandmestrene, Tømmermænd og Murermestre, „som derpaa Forstand har“, havde overvejet, om det var nødvendigt, og befalet, at det skulde ske for at forhindre større Ulykke.

For at de, der var i Aktivitet ved Ildebranden, kunde have en rimelig Belønning i Vente for deres Iver, vilde Magistraten to—tre Dage efter Branden lade forespørge hos Officererne, Brandmestrene og Lavsoldermændene, hvorledes enhver har opført sig. De ivrigste vilde blive tilbørligt belønnede, og de udeblevne alvorligt straffede. Men „saafremt nogen formedelst sin flittige Arbejden udi Ildsnøden paa sine Lemmer eller Livs Førlighed bliver beskadiget, da skal den ikke alene paa Menighedens Bekostning kureret og lægt vorde, men endog for hans tro Arbejde vel belønnes. Og om han saaledes er fordærvet, at han sit Brød ej fremdeles kan fortjene, da skal han med fri Underholdning sin Livstid vorde forsørget, som det sig bør“¹⁹).

Kort efter at denne Brandordning var blevet udstedt, blev det paalagt Byens Kæmner at paase, at Byens „Ildstiger og Hager“ med andet Tilbehør blev holdt i Orden, og sørge for, at der blev bygget et Skur til dem, for at de ikke som hidtil skulde blive fordærvet af Regn og Slud; hvis saadanne Skure ikke kunde bygges paa de Steder, hvor Redskaberne hidtil havde haft deres Plads, skulde Kæmneren i Forening med Rodemestrene i hvert Kvarter se at finde et passende Sted. Ligeledes havde han Pligt til at drage Omsorg for, at Byens Læderspande, Sprøjter, Økser, gamle Segl og Vandkar altid var i Orden, saadan som det var bestemt i Brandforordningen. To Gange om Aaret skulde han optage en Fortegnelse over ulovlige Skorstene, Bagerovne, Maltkøller og alle andre

ulovlige Ildsteder, som fandtes i Hytter, Kældre og Drikkeskur mod Byens Skik og gamle Sædvane²⁰).

Nogle Optegnelser fra Midten af det 17. Aarh. indeholder en Meddelelse om, hvorfra man fik Pengene til de nidkære og de ulykkeramte: Den 13. December (?) 1646 „lod Borgmestre og Raad i København paa Prædikestolene publicere, at udi enhver Kirke skulde omgaas en Tavle, derudi at samle til dem, som sig udi Ildebrand lade sig bruge til Arbejde, med at belønne eller i saadant Arbejde paa Helbreden Skade bekommer“. Brandtavlerne blev taget i Brug den 15. Januar 1647²¹) og holdt sig gennem alle de følgende Aarhundreder.

I 1653 udkom der en ny Brandordning, udstedt den 23. Februar. Bortset fra enkelte Ændringer er Reglerne de samme som 1643-Brandordningens. Medens der i 1643 taltes noget ubestemt angaaende Sprøjterne, der opbevaredes paa Raadhuset, siges Antallet nu at være to store og fire smaa Vandsprøjter. Om Byens store Vandkar hedder det i 1653: „Skal altid paa Byens Vegne have paa rede Hænder store og smaa Kar til Vand udi Avlsgaarden i Kattesundet saa og hos Kirkerne, hvilke allesammen altid vel færdige til Rede staa skal“; efter Ordningen af 1643 skulde der have været anbragt Kar paa de forskellige Torve.

Om Brandmestrene blev der i 1653 givet nye og udførligere Regler. Hver Brandmester — en for hvert Kvarter — fik tilforordnet Undermestre og desuden 10 Murer- og Tømrersvende, som ved Brande skulde begive sig til Brandstedet „straks uden Forhaling hver for sig, Underbrandmesteren med en Brand- eller Ildhage, og Tilhjælperne med en Læderspand (som dem af Byens til den Ende med Byens Vaaben og Nummer paa leveret er) og en Økse“. Hvad dem „da dér af Øvrigheden, Hauptmanden, Officererne og Brandmestrene til Ildens Dæmpelse befales, det skal de med Flid saa vidt muligt forrette og sig dertil og paa hvad Sted, de ordinerendes vorder, villig lade finde“. Læderspandene skulde altid være hos dem i god Forvaring og maatte ikke uden gyldig Grund ødelægges. Naar nogen af Tilhjælperne afgik ved Døden, eller han af en anden Grund ikke skulde være Brandmand mere, skulde Brandmesteren affordre ham den udleverede Læderspand og give den videre til hans Efterfølger. „Og paa det hermed kan holdes des rigtigere, da skal

Hauptmanden have rigtig Fortegnelse paa Brandmestrene, Underbrandmestrene og deres Tilhjælpere og dem en eller tvende Gange om Aaret, naar ham synes, paa Raadhuset lade forsamle, hvor de og da, naar de tilsiges, møde skal, havendes med sig hver for sig Ildhager og Spande, som dem af Byens er leverede, paa det des bedre vides kan, at baade det og de er til Stede, som det sig bør“. Til Gengæld for deres Tjeneste skulde Brandmestrene være fri for Indkvartering og den saakaldte „lille Vagt“ (den Vagttjeneste, som en mindre Part af Borgerne efter Tur forrettede, i Modsætning til den „store Vagt“, naar hele Borgereskabet traadte under Vaaben). Underbrandmestrene og de 90 Tilhjælpere var alene fri for den „lille Vagt“.

Vagtmesteren skulde „straks, naar Ildsfare om Natten fornemmes, med de tvende Trommer, som paa Raadhuset dertil er forordnede, Byen igennem lade gaa og Larm (Alarm) slaa, at enhver des bedre saadant kan vide og fornemme“. Om de Fyrlygter, der i Ildebrandstilfælde skulde være paa Hjørnehusene, tales der ikke i 1653, og i Stedet for den Rode paa 10 Mand af hver Fane, der skulde møde paa Brandstedet, hedder det nu „tvende Korporalskaber“.

Med Hensyn til Lavsrødrenes Pligt til at give Møde, synes man i de forløbne ti Aar at have gjort kedelige Erfaringer: „Og paa det at ingen sig med nogen Uvidenskab herom skal undskylde“, hedder det, „da skal Oldermændene i hvert Lav denne Brandordning hvert Aar i deres almindelige Lavstævne lade for samtlige Lavsrødre læse og forkynde og enhver sig efter at rette alvorligt formane“²²).

I 1657 var Sommeren saa varm, at der blev Vandmangel i København. Frederik III befalede derfor Borgmestre og Raad at drage Omsorg for, at der i alle de Huse og Gaarde, hvor der ikke var Brønd eller Pumpevand, i det mindste altid stod en Tønde Vand parat, „om nogen uformodet Ulykke ved Ildebrand eller i andre Maader skulde paakomme“; forsømte Magistraten dette Hverv, maatte den selv tage Følgerne, „om nogen ulykkelig Hændelse ved deres Efterladenhed skulde vederfares“²³).

I 1596 hærgede en stor Brand Byen. Lige før Kristian IV's Kroning, netop som man i Staden og paa Slottet havde været optaget af For-

beredelserne til de store Festligheder, udbrød der den 26. August Kl. 11—12 om Aftenen Ild i en Borgers Gaard i en af de snævre Gader bag Gammeltorv. Ilden bredte sig hurtigt videre, da der ikke var Plads nok til, at man kunde komme til at bekæmpe den. Kirkeklokkerne klemtede; der blev affyret Kanonskud fra Voldene, Trompet og Trommer lød for at kalde Borgere og Soldater til Hjælp. Den unge Konge, der netop sad til Bords med nogle af de allerede ankomne fyrstelige Kroningsgæster, brød op og red skyndsomst til Brandstedet, og da Ilden trods det stille Vejr stadig bredte sig mere og mere, fo'r Kongen — stadig til Hest — til Bremerholm og befalede Matroserne paa Orlogsskibene at ile til Hjælp; de maatte ellers ikke forlade Skibene, efter at Vagten var sat. Da Matroserne omsider fik Bugt med Ilden, var der brændt ikke mindre end 14 Huse, hvoriblandt Borgmester Oluf Madsens Gaard. Set med Nutidsøjne var 14 Huses Brand jo en stor Brand, mens Samtiden jo ellers var vant til anderledes Kæmpebaal, naar den røde Hane galede. Det er derfor betegnende for de fredelige Forhold, der, trods alt, i saa Henseende herskede i Hovedstaden, naar Borgerne i lange Tider kaldte denne Brand „den store Ildebrand“.

I Maj 1626 havde København atter en større Brand, idet Proviant-huset gik op i Luer med den største Del af den Proviant, der var bestemt for Flaaden. Kongens Søfolk slukkede selv Ilden; men der havde været stor Fare for baade Tøjhuset og Slottet.

Tøjhusets Brand var den næste større Brand i København. Den 12. Februar 1647 sprang paa Grund af udvist Uforsigtighed en Granat, som man var ved at lade; den dræbte en halv Snes Personer og antændte Bygningen. Kongen kom straks ilende til Brandstedet, kaldte Tøjmesteren, Oberst Zernichow, ud af det brændende Tøjhus, hvor han var i Færd med Redningsarbejdet; han kom ud „og faldt næsegrus ned paa Jorden og bad om Naade, thi han endnu ikke vidste, hvorfra Ilden var kommen. Kongen i Iver løb imod ham og vilde slaa, men Rigens Raad, som til Stede var, bad paa det underdanigste, Hans Majestæt ikke vilde sig ivre, man kunde ikke endnu vide, hvem derudi kunde være skyldige“. Ilden gjorde stor Skade paa Rustkamret, saa kun Kanonerne forneden blev reddede. „Kom Ild udi Arkeliet og i Fyrværkerne og andet saadant,

deri var, som straks opslog udi en Hast, det ganske Hus antændte, saa ingen Mennesker muligt var at kunne læske“. Branden skal have varet lige fra Kl. 3¹/₂ om Eftermiddagen til langt ud paa Natten. Oberst Zernichow blev et Par Dage efter arresteret og stillet for en Krigsret, men frikendt, skønt det kom frem, at han havde begaaet den Uforsigtighed at tillade, at der blev fyret i Kakkelovnen i det Laboratorium, hvor man ladede Granater²⁴).

Den 8. August 1658 gik den svenske Konge Karl X Gustav i Land i Korsør efter at have brudt den nylig sluttede Fred i Roskilde. Samtidig kastede hans Flaade Anker ved Dragør. Med Stormskridt nærmede hans Hær sig den danske Hovedstad. Københavnerne var ved at tabe Modet; men efterhaanden som Uvisheden blev afløst af Bevidstheden om, at Fjenden inden faa Dage vilde staa foran Stadens Volde, sejrede Viljen til at gøre Modstand til det yderste, opmuntret, som de blev, ved Hoffets Eksempel. Man satte Byen i Forsvarsstand saa godt, det lod sig gøre. Beboerne i Forstæderne fik Ordre til at rømme deres Huse, der skulde nedrives eller afbrændes. Dette blev iværksat den 10. August; Trommerne blev sendt ud til Forstædernes Beboere for at tilsiige dem, at „de skulde rippe og flytte. Da kunde den ene ikke hjælpe den anden; de, som var i Byen, havde nok at skøtte med Voldene og Stykker (Skyts) derpaa at bringe. Da skaffede de af Husene alt det, de kunde, ud paa Gaden og i Haverne, mente saa med Tiden at kunne bringe det i Byen; da blev sat Ild paa Husene, og naar fattige Folk var ved noget at redde fra Ilden, var andre løse Folk ved andet at stjæle og røve, og dermed blev Portene tillige tillukkede, at man siden intet kunde faa ind, som man mente“.

Da den svenske Konge den 11. August fra Rødovre saa de brændende Forstæder, var han klar over, at her vilde han møde haard Modstand. I den følgende Tid satte Borgerne alt ind paa at faa gjort Byen saa stærk som mulig. Den 21. August begyndte Svenskerne at skyde med gloende Kugler; Hensigten var tydeligvis at faa København skudt i Brand. Det var ogsaa en farlig Sag, især for de Huse ved Vestervold, hvor Lofterne var fulde af Hø og Foder, der var hentet ind fra Ny Hollænderby, inden Portene blev lukket. Derfor maatte Magistraten sørge for, at Borgerne

fik Tilhold om at passe godt paa deres Lofter med Hø, „saa sligt ganske fast bliver tilsammentraadt, om de det ikke paa et andet og sikrere Sted kunde henlægge. Dersom nogen Halm, Foder eller Strøelse, som ikke var udi Hakkelse skaaren, befindes, da har de det straks udi Hakkelse at lade skære eller og sligt paa et sikkert Sted lade forvare, saa ingen Ulykke næst Guds Hjælp deraf turde befrygtes“²⁵).

Kongen gav Magistraten endnu nogle Direktiver om Forholdsregler mod Ildebrand; „eftersom Fjenden begynder med flyvende gloende Kugler her ind i Byen at skyde, da beder Vi Eder og naadigst vil, at I gør den Anordning, at hvis Korn og Foder, som udi hver Gaard findes, af Husene vorder ført og paa sikrere Steder hensat, hvor det ingen Fare for Ild kan foraarsage, og at enhver Borger forskaffer sig udi sin Gaard et Par raa Oksehuder til at dæmpe Ilden med, om nogen skulde optændes“. Ogsaa for sine egne Staldes Vedkommende var Kongen ængstelig; der blev sat en Vagt af Baadsmænd til at slukke mulige Antændelser²⁶).

Der var ogsaa blevet organiseret et godt og hurtigt virkende Brandvæsen, saa de øvrige Borgere ikke behøvede at forlade Voldene for at deltage i Slukningsarbejdet. Herom fortæller en samtidig Beretning:

„Havde her ikke været god Politi med Brandmestre og Svende, da Svensken begyndte med hin uafsladelige Ildspruden, at skyde hine utallige gloendes Kugler og kaste hine mangfoldige Granater herind, og her var alligevel mangfoldige Godtfolks Lofter fulde af Hø, som de havde indsamlet, før Svensken kom her for Byen, da skulde man vel have hørt og set en underlig Færdsel, om man da først skulde redde, naar Ild var løs, og Husene stod i Brand. Disse Brandmestre og Svende var alle Murermestre og Tømmermænd med alle deres Svende og Drengene, som var udi København, regnet henved 300 Mand eller flere. Murermestrene og deres Svende og Drengene havde Hakker og Jernstænger straks at hakke og brække ned og hindre Ilden; Tømmermændene havde deres Økser. Og baade Murermestre og Tømmermænd med deres Svende havde en Læderspand til deres Økser og Murhamre; men saa havde de saaledes indbyrdes ordineret og lavet det, at hvert Parti vidste, hvor de skulde falde an, og hvad de skulde bruge, naar de mærkede nogen Fare“.

„Nogle af Svendene var tilfornede at hente de store Stiger og lange

Baadshager, som laa alt færdigt og udi Beredskab; nogle bar smaa Stiger og Baadshager saa store, som vel en Karl kunde raade; nogle bar Sprøjterne og brugte dem. Thi Brandmestrene havde hos sig i deres Kortegal (Vagtstue) altid 2 Sprøjter af Kobber saa store, som to Karle havde nok at bære enhver af dem; straks der var Ild løs, løb de fort med dem; der kunde vel gaa en Tønde Vand i hver af dem. Og saa var nogle forordnede hos Sprøjterne med Læderspande, som hentede Vand og fyldte Sprøjterne, at de svarlig dem kunde bruge. Men derforuden var fire store Sprøjter, som stod paa Hjul og Sluffer; der var forordnede 2 Heste til hver og visse Folk og Kuske, som i en Hast dem skulde hente; udi hver af dem gik vel tre eller fire Tønder Vand. Den ene af de store Sprøjter holder Frue Kirke, den anden Helliggejstes, den tredje Nikolaj Kirke, og den fjerde er Kongens, som er tilrede paa Tøjhuset. Dertil var Bryggerne straks ude med Tønder og Sluffer at age Vand til Sprøjterne, at det gik fort i en Hast“.

„Disse Brandmestre havde deres Kortegal i Vor Frue Kirke og holdt deres Skildvagt i Taarnet, nogle øverst i Lydhullerne, nogle lidet neder bedre (lidt længere nede), nogle derunder igen, at den ene straks kunde tale til den anden indtil de nederste, som var nede i Kirken i Taarnet. Hver Gang der kom en Granat eller gloende Kugle fra Svensken, raabte Brandmestrenes Skildvagt: „Hov, Vægter, hov! Der kommer gloende Kugler! Den faldt paa Nørregade! Den faldt paa Vestergade! etc. Den gjorde ingen Skade! etc. Den gjorde Skade! etc. Løb, Vægter, løb!“ Dermed i en Hast et stort Parti ud til Stedet; somme saa blev i Reserve, om til andre Steder Behov gjordes. Blev der stor Brand, kom straks Bud efter flere; var det let at slukke, kom ikke flere. Men var alt saa forordnet, at det gik lige til, at ingen — ikke den armeste — blev forsømt i hans Hus, hvor Fare kom. Disse Brandmestre havde og ladet sig gøre store, lange Tænger, hartad med Fingre som krumme Hænder, at de dermed straks kunde gribe den gloende Kugle og kaste den ud af Husene hen, hvor de vilde“²⁷).

Der er her omtalt nogle Brandtænger til at gribe gloende Kugler med; indtil den store Ildebrand 1728 lagde Københavns Raadhus i Aske, var der i dettes Forhal indmuret en Kugle og to af de Brandtænger, der var

blevet brugt under Københavns Belejring; paa den ene af dem stod en Indskrift paa Tysk: „Anno 1659 den 11. Februar var der Storm her for København, da var jeg, Andreas Frechen fra Breslau, Muremester her i København, Oldemand for Brandmestrene og Brandsvendene. Disse Brandtænger brugte vi til Ildkuglerne“²⁸).

Naar Andreas Frechen nævner sig selv „Oldemand for Brandmestre og Brandsvende“, kunde det tyde paa, at disse Folk nu optraadte som et særligt Korps. Fra den 30. Oktober 1660, den Dag da Borgerkompagnierne blev aftakket, fortæller en Samtidig, hvorledes Borgerkorps efter Borgerkorps kom marcherende gennem Vimmelskaftet, over Amager-torv og Slotspladsen til Pladsen ved Provianthuset. „Det sidste Kompagni og den sidste Fane var Brandmestrene og deres Svende med alle de Instrumenter, som de kunde bære, som de havde brugt i denne Belejring. De kom ordentlig frem med Hakker, Økser, Læderspande, Baads-hager, Hamre og Tænger, de havde til de gloende Kugler at trække ud, saa og med Sprøjter og andre Instrumenter, flyvende Fane og Trommer“²⁹). Ogsaa denne Skildring kunde tyde paa en vis Selvstændighed for Brandfolkene, selvom de endnu ikke er blevet et særligt Korps ved Siden af Borgerkompagnierne.

Fra Regeringens Side blev der efter Svenskekrigen og efter Enevældens Indførelse blandt de mange andre Overvejelser ogsaa tænkt paa at give København en ny Brandordning. Allerede i August 1663 blev Hans Schach, Frederik Ahlefeldt, Hans Nansen og Frederik Thuresen beordret til at give Forslag til en „fornøden og tjenlig Brandordning her i Staden“, som saa skulde have Kongens Godkendelse³⁰). Alligevel skulde der dog komme til at gaa 26 Aar, inden en ny Brandordning fremkom.

I nogle københavnske Kæmnerregnskaber for Aarene 1673—1678 findes en Del Oplysninger om Stadens Brandredskaber i Aarene lige før de store Reformer³¹). Stadens store Sprøjte, hedder det, var en „Kobber-Sprøjte med 4 Hjul under“ og stod „udi Stadens Avlsgaard“ (nogle Steder siges „Materialgaard“); en enkelt Gang siges at den var anbragt „under en Kran“. I Maj 1673 lod man efter Stadsoberstens Befaling „fli (reparere) Støvlen i Stadens den store Sprøjte, som af Bly var,

ganske utæt og aaben, at den kunde være nogenledes brugelig, om — Gud forbyde! — noget paakom, indtil den fuldstændig kunde blive forfærdiget“; Reparationen blev foretaget af Johan Rotgetter (Broncestøber). Den større Reparation af Sprøjten, der her var stillet i Udsigt, fandt Sted det følgende Aar. „Indværket, som baade var brøstfældigt og udygtigt“, blev „ganske aftaget og omstøbt“. Søren Andersen, „Smed i Skidenstrædet“, deltog i Reparationen, og Kobbersmed Jørgen Birmann blev „betalt for Kummen at tætte og Jernværket saavel som Sprøjteværket at adskille og med Kobbernagler igen at sammenhefte“. Sprøjten fik et nyt „Kobberfordæk“; Træværket blev fornyet af nye Egeplanker, og der blev brugt 18 Skaalpund Læderhud, Beg, Harpiks, 6 og 4 Tommer-Søm og Tjære (til Smørelse). Aaret efter, 1675, fortsatte man med den store Sprøjtes Reparation; den fik en ny Hammel, „eftersom den gamle var raadden og i Stykker“, en ny Undervogn med Aksel, Hjul og anden Tilbehør, „fordi det andet var af Alder saa forarmet og kleinligt, at det ikke kunde bære det derudi forleden Aar ny gjorte Værk“. Beslagene til Undervognen var leveret af Peder Smed i Sluttergade, og Søren Paaske forsynede Sprøjten med et nyt „Deckel“. Aaret efter blev den store Sprøjte yderligere forsynet med 2 Haandspiger og et Vandkar, leveret af Karmager Hans Mikkelsen og beslaet med Jern af Smeden i Sluttergaden. Efter disse omfattende Udbedringer af Sprøjten er det et Spørgsmaal, hvor meget der egentlig var tilbage af den oprindelige Sprøjte.

Foruden den store Sprøjte havde København de „Stadens seks smaa Sprøjter“, hvoraf der paa hvert af følgende Steder var anbragt en: St. Nikolaj Kirke, Helliggejst Kirke, Vor Frue Kirke, Kaptajn Nikolaj Rens, Henrik Holcks Enke og hos Christian Beuerlin. Ogsaa disse Sprøjter blev repareret. I 1675 blev de smaa Sprøjters Antal forøget fra 6 til 10, idet Johan Grav Rotgetter leverede fire nye Haandsprøjter „til Stadens Forraad“ for 300 Slettedlr. Til dem, der bar Sprøjterne op paa Raadhuset, blev der givet Drikkepenge, ligesaa til de fire Karle, „som hjalp samme Sprøjter at probere paa Gammeltorv“. De nye „Kobbersprøjter“ blev anbragt hos fire af de ti Brandmestre i Staden.

Om Stadens Brandspande siges det, at der „paa Raadhuset“, „paa det

Kammer ved Salen“ (1677: „paa Rustkammeret ved Salen“, 1678: „paa Rustkammeret“) opbevaredes 108 nummererede Spande (hvoraf 2 var „udygtige“), 50 nye Pundlæderspande og 50 andre nummererede Spande, „gult anstrøgne“, ialt 208 Brandspande. Under Stadsobverstens (fra 1676: Stadshauptmandens) Direktion var 134 Spande, alle „nummererede og med Stadens Vaaben paa“; disse var fordelt med 34 Spande hos Rodemestrenes Oldemand og 100 hos Brandmestrene og Brandsvendene. Ogsaa disse Brandredskaber maatte af og til underkastes Reparation; i 1674 blev der foretaget Nyanskaffelser af Brandspande, først 10 Læderspande i April, derpaa i December hos David Sadelmager i Vimmelskaf-tet 34 nye Læderspande, som „efter Ordre er forfærdigede i Steden for dem, som blev borte forleden Vinter, da der tvende Gange var Ilds-vaade, først i Peder Madsens Gang og siden ved Nybro“; Henrik Maler i St. Pedersstræde malede Numre paa dem. I 1676 blev det overdraget en Remmesnider „9 nye Spande at forfærdige og 6 gamle at fli i Steden for de, der til bemeldte Fleischers Ildebrand blev borte og forbrændte“, foruden 16 andre nye Spande; alle disse Læderspande blev ogsaa num-mererede.

Af Brandstiger havde Staden en hel Del: 3 i Fangekælderen „ved den vestre Ende af Raadhuset“, 3 ved Stadens Gæstegaard (1678: „Lækkerbidsken“) paa Amagertorv mellem Østergade og Kirkestræde, 3 nybeslagne Brandstiger „hængende paa 3 Jern ved den store Corps de garde (Hovedvagt) paa Kongens nye Torv“, 3 enkelte Stiger ved Regensen „hængende paa 3 Jern“, og endelig i Stadens Avlsgaard i Katte-sundet: 1 dobbelt Stige „foruden Rulle“, 4 nye enkelte Stiger, 3 store nye Brandstiger, 2 dobbelte Stiger, 1 enkelt Stige, 6 nye Brandstiger „9 Alen lange med Bukke, de ligger paa“, samt endelig „nogle gamle ubrugelige Brandstiger“; i Avlsgaarden opbevaredes Brandredskaberne i „et nyt Skur“; her fandtes ogsaa en Del „Hjul, af Brandstigerne af-skaarne“.

Ogsaa af Brandhager, enkelte og dobbelte, ejede Staden adskillige; 10 af dem fandtes fordelt rundt om „hos Brandmestrene og Svendene“, 3 i Fangekælderen i Raadhusets vestlige Ende, 2 i Byens Gæstgivergaard „Lækkerbidsken“, 3 ved Vagthuset paa Kongens Nytorv, og i Stadens

Avlsgaard: 6 dobbelte Brandhager og 4 nye Brandhager, hvoraf de 3 i St. Annæ Kvarter (maaske de tre ved Vagthuset paa Kongens Nytorv).

Endelig opbevarede paa Raadhusets øverste Loft 7 Brandtænger til at gribe gloende Kugler med; de blev i 1677 solgt for 3 Mk. 8 Sk.

Af Regnskaberne synes det at fremgaa, at man efter Ildebrande har ladet — i alt Fald en stor Del af — Slukningsredskaberne blive tilbage paa Brandtomten til senere Afhentning. Saaledes betalte man i Februar 1674 fire Karle, „som samlede, henførte og ophængte Brandstiger og andet, som var brugt i den Ildsvaade i Peder Madsens Gang“, og i Marts samme Aar tre Karle, „som hjalp Brandstiger, Sprøjter og Spande at samle, efter at den Ildebrand ved Nybro om Natten var slukt“, ligesom der efter sidstnævnte Brand blev betalt „Vognleje for Stigerne at henføre, hver til sit Sted“. I 1676 fik Vognmand Niels Blaa Betaling „for Brandstiger og Læderspande, af 5 Læs, hvert til sit Sted igen at henføre, da der var brændt til Guris Fleischers“. Af andre Udgifter paa Regnskaberne skal fra 1678 anføres, at en Smed fik Betaling for at forfærdige en Brandhage, og et Skaft til en saadan blev ogsaa købt; til Brandvagten blev der for 69 Dlr. anskaffet 18 Morgenstjerner og 6 Officers„geværer“ (antagelig Sabler). Efter Branden hos Hans Nansen samme Aar blev der efter Magistratens Ordre foræret Brandfolkene 6 Tdr. Øl, da Ilden var slukket; ved samme Lejlighed mistede 4 af Brandsvendene deres Økser, som Staden maatte betale; desuden brændte 2 Brandhager fra „Lækkerbidsken“, hvorfor 2 nye maatte anskaffes.

Rotgetter Johan Grav oppebar en fast aarlig Løn for at føre „Tilsyn med alle Sprøjterne“; hans Honorar var for Aarene 1673—77 12 Slettedlr. aarlig efter en Kontrakt med forrige Kæmner Peder Thuesen; fra 1678 steg hans Løn til 15 Slettedlr. aarlig.

København var ogsaa i det 17. Aarhundredes 2. Halvdel blevet hjem-søgt af Ildebrande³²). Natten mellem den 27. og 28. Juni 1666 drog et uhyggeligt Tordenvejr hen over Staden. Tre Steder slog Lynet ned, i et Orlogsskib, hvor det splintrede Stormasten og dræbte en Matros, i Rosenborg Slot, hvor det slog ned i Rustkamret, og i et Bryggers, hvor Ilden dog snart blev slukket. Den 4. November samme Aar var der Ildløs paa tre—fire Steder; men overalt fik Beboerne slukket Brandene, undtagen

i Rigsraad Niels Trolles Gaard paa Østergade (nuværende Nr. 52), der brændte ned til Grunden med hele sit Indbo. Da der samtidig rasede en stærk Storm fra Sydsydost, kunde denne Brand let have faaet en farlig Udbredelse. Nu blev den kun Skyld i, at et Bal, som skulde afholdes af Rigens Admiral, og hvortil den kongelige Familie var indbudt, gik overstyr.

Om en Brand, der otte Aar senere krævede Menneskeliv, hedder det: „Den 14. Februar 1674 om Natten opstod i St. Nikolaj Sogn i Peder Madsens Gang en ulykkelig Ildebrand, hvorved fire Huse, dog smaa, ødelagdes, og i samme Brynde blev nogle Mennesker opbrændte og nogle siden af en Skorsten, som faldt, lemlæstede, men af Ilden, der da endnu varede, blev tre Børn, som sad i Luen, uskadte udreddede“.

Aaret 1679 kan opvise ikke mindre end tre bemærkelsesværdige Begivenheder. „Den 4. Marts 1679 om Natten ved 11 slet har det desværre hændt sig, at Monsieur Hans Nansens anselige Gaard og Residens paa Slotsholmen, uvitterlig af hvad Tilfald, er kommen udi Brand og inden kort Tid ganske afbrændt og lagt udi Aske tillige med mange herlige Mobilier og kostelige Husgeraad. Iblandt andet er billigen at beklage de begge herlige Biblioteker, udaf hvilke det ene bestod af idel danske, tyske og hollandske Historiebøger, hvilke snart ikke havde Lige, eftersom den salig Præsident Hans Nansen udi mange Aar, ikke mindre forbemeldte Monsieur Hans Nansen store Omkostninger har anvendt, fast alle Krøniker, saa mange nogen Tid blev trykte, at indkøbe og tilsammen samle, saavel som ogsaa det andet Bibliotek, som bestod af fortræffelige og rare Bøger i adskillige og mange Slags Sprog, som den 16. Juni førstkommende skulde have været auktioneret og udraabt“. De to andre Ulykker skete paa Rheden. Den 7. August gik der ved Uagtsomhed Ild i Krudtet ombord paa et engelsk Koffardiskib, saa dets Agterparti sprang i Luften, hvorved en Del Mennesker blev kvæstet. En Maanedstid efter, den 9. September, „er paa Rheden her for København den kongelige Fregat „Lossen“ kommen udi Brand og derved ganske ruineret“.

Det følgende Aar 1680 synes Byen at være særlig hjemsøgt af Ilds-vaade. Den 4. Juni „om Morgenen var her i Møntergaden en Ildebrand,

som formedelst Uagtsomhed haver taget Begyndelsen udaf en Destillerovn, hvorved nogle nær sammenbyggede Baghuse blev ruinerede og nedrevne“, og faa Dage efter „imellem den 7. og 8. Juni 1680 ved Midnattide kom en flensborgsk Skude, som laa nær ved den kongelige Flaade, i Brand formedelst den uagtsomme Tobakssmøgen, hvilken dog hastig ved de kongelige Baadsfolk blev udslukt, saa at den kongelige Flaade aldeles derfor blev befriet og ingen Skade derudaf kunde tilføjes“. Et Par Maaneder senere blev Byen atter skræmmet op af en Brand. „Den 21. August 1680 ved 1 Klokkeslet var her i Store Strandstræde en meget farlig Ildebrand, der som den nylig afdøde Møntmester har boet, hvilken, dersom Gud ikke et stille Vejr havde forlenet og den Naade derhos, at Vinden sig i det samme havde omdrejet, da skulde den vel stor Skade have foraarsaget, eftersom det havde den Anseelse, at begge de andre Gader, i Synderlighed den ene, lige den samme Fare var undergiven, thi man havde nok dermed at bestille, den formedelst overflødig Vandspøjten for den store Hidsighed og Antændelse at befri. Imidlertid er dog to Huse derved ganske afbrændte og ruinerede“. Endelig var der den 21. Oktober samme Aar „en stor og forskrækkelig Ildebrand i Kompagnistræde, hvorved den Kvadrat eller Firkant i Kompagnistræde, Knabrostræde, Brolæggerstræde og Raadhusstræde tilhørende Gaarde og Vaaninger er afbrændte eller blevne ruinerede og nedrevne, paa det Branden sig ikke videre skulde udbrede“. Ilden var opstaaet i en Gaard i Brolæggerstræde, tilhørende Brygger Jens Nielsen Hald, den kendte Legatstifter, og Branden varede fra Kl. 8 om Aftenen til næste Morgen. Da havde Luerne fortæret Værdier til et Beløb af 29.012 Rdlr.

I 1682 slog Lynet ned i Krudtværket paa Kristianshavn, der laa, hvor senere det gamle Kvæsthus fik sin Plads; Aaret efter blev Laboratoriet atter ramt af en Katastrofe, idet det sprang i Luften „saa aldeles, at end ikke noget af Bygningen kan finde ellers ses, hvor den har staaet, og det med et saa fast ubeskriveligt Slag, hvorved Husene her og der har rystet ikke anderledes, end et Jordskælv havde været for Haanden“. Over en halv Snes Mennesker var kommet af Dage eller dødeligt kvæstet; „det var et ynkeligt Spectacul, idet man hist og her de i Stykker slagne Mennesker, en Del døde og forbrændte saa sort som Kul, en Del halv-

døde og parterede, har set ligge“. Et Held var det, „at de hid og did flyvende Fyrbolde, som for Sukker- og Salthuset, item paa Børsen hist og her, samt for Holmens Kirke er nedfaldne, hverken paa Mennesker eller Huse har gjort ringeste Skade“.

En Brand af usædvanlige Dimensioner hærgede i 1685 København. Herom hedder det i en samtidig Dagbog: „15. November 1685 straks efter Midnat opkom i Badstuestræde en stor Ildebrand, som formedelst en temmelig Blæst samme Tid hastigt formerede sig og holdt ved indtil under Højmesse, da Bøn udi alle Kirkerne blev gjort for saadan Guds Vredes Afvendelse, og imidlertid lagde henved 40 Gaarde, store og smaa, udi Aske, af hvilke nogle var udi Vimmelskaftet, de andre udi bemeldte Badstuestræde og Endeløsstræde foruden adskillige smaa Vaaninger ibidem, item nogle af deres Baghuse, hvilke boede paa Gammeltorv, som og blev ruinerede“. Branden gav Anledning til, at Nygade blev anlagt.

Der var en Faktor, der var af allerstørste Betydning for Brandvæsenets Slukningsarbejde, ja, var en Livsbetingelse for Ildebrandenes Bekæmpelse overhovedet; det var Vandforsyningen. Var den tilstrækkelige Mængde Vand ikke til Stede, vilde selv de bedste Slukningsredskaber være uden nogensomhelst Betydning. Det vil derfor være nødvendig nærmere at undersøge, hvorledes København i saa Henseende var stillet.

I Byens ældste Tid skete dens Vandforsyning udelukkende ved Borgerne Brønde. Det var firkantede Huller, gravet i Jorden, omkring 1 m i Kvadrat; i hvert Hjørne af Brønden blev nedrammet en Hjørnestolpe, der fastholdt de Plankevægge, hvormed Brønden var foret. Plankevæggene var i den ældste Tid af Egetræ; senere anvendtes ogsaa Fyrreplanker, og i endnu senere Tider befæstede man Brøndens Sider med Kampesten, der undertiden var mere eller mindre tilhugne.

Af private Brønde nævnes to som særlig gode i Belejrings Tid 1535—36, den ene i Gaarden paa det østlige Hjørne af Klosterstræde og Vimmelskaftet, den anden enten i Snares Gaard i Snaregade eller i Klædeboderne; men man drak kun i yderste Nødsfald af Brøndvandet; i en af Beretningerne om Stadens Trængsler under Belejrings Tid siges det, at Borgerne endog havde maattet drikke Vand af Brønde. Man drak vist

i det Hele kun nødtvungent Vand, undtagen i kogt Tilstand til Levnedsmidler, da man vel snart maatte have gjort den Erfaring, at Brøndvandet var temmeligt sundhedsfarligt, især i en større By som København, hvor de slette Afløbsforhold for Spildevandet i Forbindelse med de øvrige Ulemper af forskellig Art, saaledes Forholdene med Latrinerne, mere end tilstrækkeligt sørgede for Brøndvandets Forurening, Forklaringen paa de fleste af Datidens Pestepidemier, især Tyfusarsotterne.

Offentlige Brønde har man vist haft fra Stadens ældste Tid. I 1448 nævnes Brønden paa Gammeltorv, nær ved Husene paa Torvets Vestside. Af andre nævnes en i Larsbjørnstræde 1479, en Gadebrønd i Brolæggerstræde 1496; i 1523 omtales et Stræde, der gaar ned til Byens Brønd, og i 1530 en Brønd i Graabrødre. Under Belejringen 1658—60 maatte Byens Borgere atter ty til Brøndvandet, da Svenskerne havde overskaaret Vandledningerne. Af offentlige Brønde var der 24 i Aaret 1667, da der blev taget et Syn over dem; de fleste af dem var i den elendigste Tilstand. De var dækket af et Hus (et Trætag), og Vandet blev trukket op i Spande ved Jernkæder over en Vinde. Da skarnagtige Mennesker ofte kastede Urenligheder i disse aabne Brønde, blev de i 1668 overdækket og forsynet med Pumper. Flere af Brøndene blev i Tidens Løb ikke meget værd, da de dels ikke var dybe nok, saa de i Byens Udkanter udtørrede, naar Befæstningens Grave blev uddybede, og dels vist ikke var stensatte indvendig. I Knabrostræde blev 1668 en Brønd tilkastet, der ikke havde været i Brug i 36 Aar, da Vandet var „sylv“ (salt) ligesom Vandet i Stranden. Et Særsyn var den Brønd af hugne Sten, som Kristoffer Valkendorf lod opsætte i Volden udfor det senere Brøndstræde; den blev ødelagt omkring Midten af det 17. Aarhundrede ved Befæstningens Udvidelse, men er i vore Dage blevet udgravet.

I 1647 gav Kristian IV Magistraten en streng Irettesættelse, fordi den tillod Borgerne at tilkaste deres Brønde; hertil svarede Magistraten, at der nu var indlagt saa mange Vandrender fra Vandledningerne, at der paa flere Steder ikke var Brug for Brøndene, og da der i saadanne Brønde af slemme Mennesker ved Nattetider kastedes Aadsler og Urenlighed, havde mange begæret, at saadanne ubrugelige Brønde, der stod i snævre Gader, maatte belægges med Fjæle, der i fornødent Fald let

kunde aabnes, og i andre var der sat Pumper. De Brønde, der var i Brug, var alle aabne som fra Arilds Tid; men mange af dem var brøstfældige og trængte til Rensning. Da Byen og Borgerskabet imidlertid havde store Udgifter baade til Brønde og nye Poster paa Gammeltorv, ansøgte man Kongen om at faa ophævet den Bøde paa 500 Rdlr., der var fastsat for hver tilkastet Brønd, der ikke inden kort Tid atter var sat i brugbar Stand.

I 1682 fortæller Københavns daværende Præsident Peter Hansen Resen, at der var 32 „publique“ Brønde i København. Fra omtrent samme Tidspunkt begynder vi at faa Rede paa Antallet af Hovedstadens Brønde, og det viser sig, at de ikke alle har været lige godt svarende til deres Formaal. En lille Oversigt vil vise dette:

I 1679	var der	428	brugelige	og	227	ubrugelige	Brønde,
i 1681	„ „	503	„ „	118	„ „		
i 1727	„ „	643	„ „	50	„ „		
i 1732	„ „	434	„ „	121	„ „		
i 1750	„ „	505	„ „	22	„ „		
i 1793	„ „	376	„ „	70	„ „		
i 1805	„ „	411	„ „	80	„ „		
i 1825	„ „	431	vandholdige,	28,	der kunde	blive vandholdige.	

Den ovenfor omtalte Præsident Resen har for 1681 (den 18. Maj) nogle andre Tal, nemlig 497 brugbare og 126 ubrugelige Brønde, og for 1682 (den 22. April) oplyser han, at der var 487 brugbare Brønde, og 181, der vel i Øjeblikket var ubrugelige, men dog kunde sættes i brugbar Stand, medens 45 var aldeles ubrugelige. Andensteds meddeles, at der i København i 1769 i alt fandtes 506 Brønde, nemlig 455 med godt Vand og 51 med daarligt Vand; disse sidste mente man dog kunde blive brugelige, hvis de blev oprenset og istandsat; samme Aar angives Antallet af Huse og Gaarde til at være 3581; der har altsaa været en Brønd for hver 7 Beboelsesbygninger³³).

Allerede i det 16. Aarhundrede havde København dog foruden Brøndene ogsaa faaet en Vandforsyning af en anden Art, kunstig Tilførsel

af Vand udefra gennem Ledninger. Det gamle København laa paa en Skrænt, hvis Bakkekam løb langs med den nuværende Nørrevoldgade, medens Terrænet skraanede dels ned mod Kysten, dels ned mod den Slette og de Engdrag, hvor vi i Nutiden finder Søerne. Dette Forhold skabte Vanskeligheder, da man maatte til at tænke paa en forøget Vandtilførsel til Byen. Paa Reformationstiden mødte Fæstningskunsten op med forøgede Krav til Vandforsyningen, idet den nu krævede, at Stadens Befæstning blev yderligere sikret med store Vandgrave foran Voldene. Men da Fæstningen krævede Tilledning af Vand til Gravene, fulgte snart efter ogsaa Anlæggene af kunstig Vandforsyning til Borgerne.

I 1524 blev Rosbækken stemmet op, og ligesaa Ladegaardsaaen, Lersøens Afløb til Kallebod Strand, altsammen for at faa Lersøens Vand ledet ind til Københavns Befæstning. Fra Voldgravene blev en Del af Vandet ledet ind under Volden ved Vesterport, langs Volden til Løngangsstræde, videre langs dette Stræde hen til Slottets Vandmølle, der laa paa det Sted, der stadig bærer Navn efter Vandkunsten, Københavns første Vandværk, der skulde forsyne Slottet med Vand; „Vandkunsten“ omtales første Gang i Aaret 1547, og ved denne Betegnelse forstod Samtiden en kunstig Vandforsyning, her en Hestemølle, der skulde løfte det rindende Vand saa højt, at det i Render kunde stemmes over til Slottet.

Faa Aar efter forhandlede der mellem Staten og København om Anlæggelse af en Vandkunst for Byens Borgere i Forbindelse med en Forbedring af Voldgravenes Vandtilførsel, og man tænkte paa at faa Vandet helt ude fra Furesøen. En udenlandsk Ekspert Hans von Dieszkau fraraadede dog saa storstilede Planer og mente, at Vandet fra Søerne, der var anlagt lige før Belejringen 1523, vilde være tilstrækkeligt. 1561 sluttedes en Overenskomst mellem Staten og Hovedstaden om, at Staten skulde lægge en Vandkunst ind til Byen, hvis Borgere skulde betale 3000 Daler derfor. Aftalen blev imidlertid ikke straks opfyldt; maaske har Syvaarskrigen lagt Hindringer i Vejen derfor.

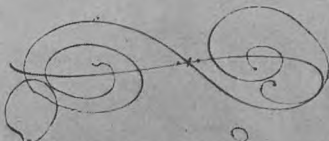
Først i 1578 blev det til Alvor med Stadens nye Vandkunst. Efter Magistratens Ansøgning blev Kontrakten fra 1561 fornyet, og Statholderen Kristoffer Valkendorf fik Ordre til at slutte Entreprisekontrakt

med Hans Meisse, der Aaret før havde udført et lignende Anlæg i Helsingør. I de følgende Par Aar udførtes dette Københavns ældste kunstige Vandforsyningsanlæg. Foruden Renderne skulde det omfatte en Post paa Gammeltorv (hvor nu Fontænen staar), en Post paa Amager-torv (ved Stadens Gæstgivergaard „Lækkerbidsken“ paa Hjørnet af Østergade) og en Post i Købmagergade (sandsynligvis paa Hjørnet af Købmagergade og nuværende Valkendorfs-gade, ved det nuværende Post-hus). Fra Posten var der i Render, antagelig over Gammeltorv, etableret Vandtilførsel til Admiralgaarden, der laa i nuværende Admiralgade. For-delingerne af Udgifterne ved Anlægget fremkaldte en bitter Strid mellem Magistrat og Borgere; men Regeringen afgjorde Konflikten i Magi-stratens Favør. Derpaa satte Borgerne, naar de manglede Vand, Stik-ledninger til Renderne; Eksemplet blev fulgt af Adelen, hvorfor det i 1593 blev bestemt, at enhver, der vilde sætte Stikledning til Renderne, skulde betale 20 Daler en Gang for alle.

Hvorfra fik København nu Vandet, der strømmede til Byen gennem dette Anlæg? Det sandsynligste er, at Vandet kom fra Emdrup Sø, saa-ledes at Vandforsyningen var, hvad man i Datiden kaldte Springvand, fordi der var lidt Tryk paa Vandet af den Grund, at Søen, hvorfra det stammede, laa noget højere end Hovedstaden. Modsætningen hertil var det saakaldte Pumpevand, hvor Vandets Tryk i Renderne var saa ringe, at det maatte pumpes op.

Den Modernisering af Københavns Befæstning, der tog sin Begyndelse i 1606, gav Stødet til en Række nye Vandbygningsarbejder; for den moderne Fæstning vilde det selvfølgelig være af største Betydning, at Vandtilførslen til Voldgravene tilfredsstillede Militærets Krav. Som et Led i de nye Arbejder fik Byen i 1606 Ordre til at fylde St. Jørgens Sø med Vand; den havde siden 1570 været tørlagt og var blevet brugt som Fæled. Foranstaltningen havde militær Betydning, men opfyldte tillige de forøgede Krav, som Borgernes kunstige Vandforsyning efterhaanden stillede. Her skal ikke i Enkeltheder gennemgaas de enkelte Anlægs Historie; men en Oversigt over Vandledningerne i Aaret 1679, da Vand-kommissionen blev oprettet, vil give et Begreb om Udstrækningen af Hovedstadens kunstige Vandforsyning og om en af de vigtigste Betingel-

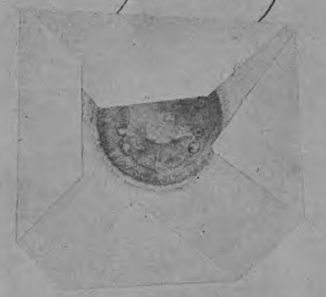
Konstigt til
Vandforsyning N:o 2.

Iz Friderice thaund anden med Guds naade
Danmarks Georgis Wendis og Dotts koningss,
Goning indz Glesing Golsken Storummen og Ginnur,
psen, Gessner indz Othunburg og Dalmungor,
Gisner alle minenlige osv. Iß Hesther Egri, Hesther
Waldhunderst till Glesing vor mand vand og Ginnur
tomsther, Gassner off sin tilstribene os Ginnur off
indantitende ind ind, indwa ingit Kammur Gur
yaa vorer Gless Staudenburg off solleff ulshunde
Ghor sigvinder gamble Daller, Ginnur off Hesther
Bergmuthur og Raadmand indz vorer Allys Indre
Klynngesken, for igund Waldhunderst indz Ghor indz
Byen Gassner Ginnur indtinde, Ginnur, osv. indz, indz,
till Iß Gassner indz Ginnur os forindiget. Iß
lade indz forer Bergmuthur og Raadmand
indz Klynngesken os Ginnur indz Ginnur Ginnur
for og Klynngesken off off var vorer indz Ginnur
Ginnur indz Danmarch for for indz Ginnur
Daller indz alle maade. Ginnur og vorer Gless
Staudenburg igund yind dag Januarij dar, M.D.C.LXXVI.

Frideric

Kristoffer Valkendorf

Frederik II's Kvittering til Kristoffer Valkendorf for det Beløb, København betalte for Stadens første Vandforsyning 14/1 1581 (Orig. i Rigsarkivet).

ser for et effektivt Brandvæsen, lige før de store Reformere paa dette Omraade blev gennemført.

Af Springvandsledninger var der fem, nemlig:

1. „Fontænenes Rende“, der ogsaa kaldtes „Stadens Rende“, „Byens Rende“ eller „Fontænerenden“; det er den ovenfor omtalte Vandkunst fra omkring 1580, der fra Emdrup Sø blev ført ind i Byen ved den gamle Nørreport.

2. „Kongens Rende“ eller „Rosenborg Rende“, der, ligeledes fra Emdrup Sø, var ført ind igennem Volden udfor Rosenborg gennem „Sortiporten“ („Sortedamsporten“, „Sorteporten“ eller „Sortehvælvingen“) til Fiskedammen i Kongens Have; den synes anlagt i 1615.

3. „Universitetets Rende“, „Nørre Kvarters Rende“ eller „Nørre Springvandskompagnis Rende“ var anlagt efter 1626 fra Emdrup Sø ind gennem den gamle Nørreport, gennem Nørregade til Kvarteret dér omkring; den havde to „Spring“ paa Graabrødretorv.

4. „Øster Rende“, „Øster Kompagnis Rende“ eller „Øster Springvandsrende“ blev i 1630erne ført ind gennem den gamle Østerport og videre ned til Skoboderne, saaledes at den var Vandforsyning for Nikolaj og Helligøjst Sogne (Kvarteret Kongens Nytorv, Vingaardsstræde, Østergade, Amagertorv, Vimmelskaftet og Købmagergade med Sidegader).

5. „Rosengaardens Rende“ eller „Bryggernes Rende“ (anlagt omkring 1642—43) var ført ind i Byen ved den gamle Nørreport, løb videre til Rosengaarden og Købmagergade, Nørregade og Gammeltorv.

Disse fem Vandledninger havde deres Udspring i Emdrup Sø. Medens den første var bekostet af Byen, den anden af Staten, var de tre resterende blevet anlagt af Grupper („Kompagnier“) af Interessenter i de paagældende Bydele. Endnu en Springvandsledning skal omtales, skønt den hurtigt viste sig ret værdiløs og snart efter blev gravet op. Det var Springvandsledningen fra Frederiksberg Bakke. I 1615—16 forærede Kongen Byen dette nye Vandforsyningsanlæg, der gik fra „Valby Bjerg ind paa det gamle Torv (Gammeltorv) her udi København“, med en

Stikledning til Vandkunsten og Slottet. Valbyanlægget var imidlertid aldrig godt; i 1618 blev dets Rørledning under Vesterport lagt i Bly — hin Tids Vandledninger var ellers fortrinsvis af Træ —; men allerede sidst paa Aaret 1619 begyndte man at optage Renderne igen.

Af den anden Del af Stadens kunstige Vandforsyning, Pumpevandsledningerne, fandtes i 1679 adskilligt flere, der alle fik deres Vand fra Fæstningsgravene eller fra Peblinge- og Sortedamssøen. Disse Vandledninger var følgende:

1. „Det gamle lille Vestergades Pumpevand“ („Lille Pumpevand“, „Vestergades lille Rende“ eller „Lille Vestergades Rende“), anlagt i 1609 fra „Vestergraven“ (den vestligste Del af Stadsgraven), gennem Vesterport og Vestergade til Gammeltorv; Renden, der var bekostet af Byen, blev i 1618 forlænget til Peblingsøen, idet den igennem Vestergraven blev lagt i Blyrør.

2. „Kongens Rende“ eller „Slotsrenden“ til Slottet, Tøjhuset, Proviantgaarden og Staldene omkring Slottet kom ligeledes fra Vesterport, løb til omkring Farveriet (omtrent ved den nuværende Vandkunst), „hvoraf Vandet havde sit Løb til Slottet“, antagelig pumpet derover ved Hjælp af Hestemøllen paa Vandkunsten. Denne Vandledning blev anlagt i 1613.

3. „Bryghusrenden“, der gik fra Vesterport til Kongens Bryghus og Slottets Stalde, blev udført i 1619—20 og fornyet i 1638—39.

4. „Det gamle store Vestergades Pumpevand“ („Vestergades store Rende“, „Store Vestergades Rende“), der var anlagt af Byen, blev i 1632 ført fra Vestergrav, gennem Vestergade til Gammeltorv og blev i 1633—35 forlænget til Kompagnistræde, Læderstræde, Amagertorv, Østergade, med Stikledninger til Sidegaderne og til de Privatfolk, der boede paa Slotsholmen. I 1643 blev der lagt en ny Ledning langs Vestervold, gennem Farvergade til Raadhusstræde, hvor den forenedes med Ledningen fra 1633—35.

5. „Kristianshavns Rende“. Den første Rende til Kristianshavn blev bekostet af Kongen omkring 1633—35. Den siges at have ført Vand fra Peblingsøen gennem Vesterport, over Slotsholmen, Havnen til en „Blaa Post“ paa Hjørnet af Strandgade og Lille Torvegade. Den Del af Ren-

den, der laa i „Dybet ved Langebro“ (nu Knippelsbro), bestod af Blyrør, indlagt i Trærender; de Privatfolk, der fik Vand fra denne Rende, maatte betale en aarlig Afgift til Kongen. 1654 lagde Kristianshavns Magistrat en ny Rende, vistnok til Afløsning af den kongelige Ledning.

6. „Farvergadens Rende“. 1680 blev den Vandledning, der i 1643 var anlagt i Forbindelse med Vestergades store Rende, udskilt som selvstændig Vandledning, og nye Render lagdes ned i Kompagnistræde, Læderstræde til Amagertorv.

7. „Børsens Rende“ blev 1672 anlagt af et privat Selskab; den førte fra Peblingesøen gennem Vestervold, langs denne til Ny Vestergade, gennem denne Gade til „Bag Børsen“, Nybørs og Sukkerhuset; til dette Vandkompagni overgik i Kvarteret omkring Børsen 19, der havde været Participanter i en Stikledning fra Kristianshavns Rende til Tøjhuset.

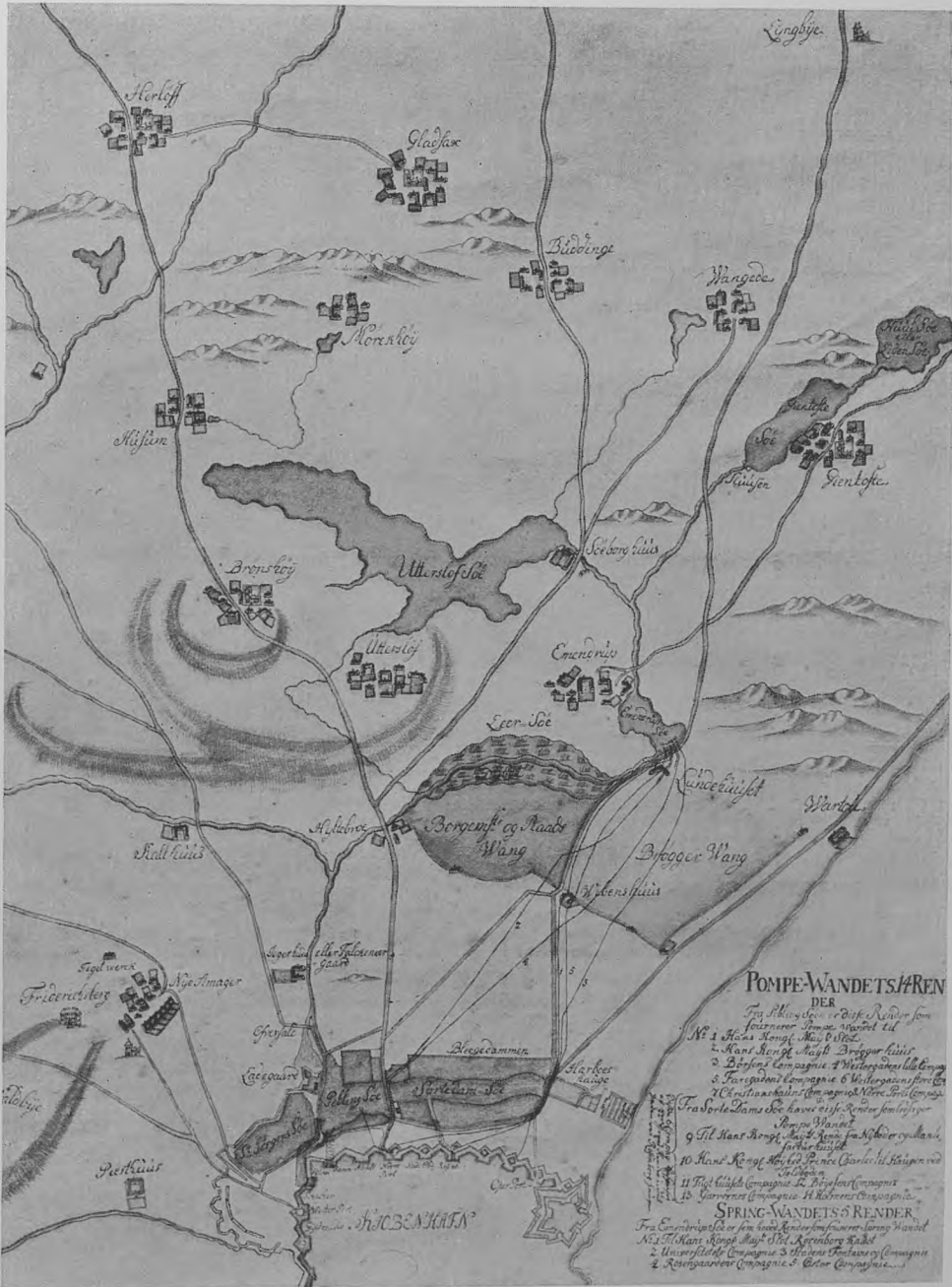
8. „Gravbrønden“. Fra Vesterport førte en aaben Rende fra en tidligere Vandmølle, der havde ligget indenfor den gamle Vesterport, til Vandkunsten som Afløb for Møllens „Bagvand“. I 1659 fik nogle Husejere, der boede ved denne Rende, „Gravbrønden“, Lov til mod en aarlig Afgift at lede Vand derfra til deres Ejendomme.

9. „Nørreports Kompagnis Render“, to Vandledninger, der i 1670 af Staden lagdes fra Peblingesøens østlige Halvdel, gennem Nørreport og videre til nuværende Frederiksborggade og Rosengaarden, Købmagergade og Kannikestræde, hvor den ene Ledning forenedes med Lille Vestergades Rende.

10. „Børnehusrenden“ eller „Tugthusrenden“, der blev anlagt af Kongen 1622—23 fra Fiskedammen i Rosenborg til Børnehuset; den blev senere, omkring 1700, forlænget fra Fiskedammen til Voldgraven foran Rosenborg.

11. „Kongens Rende Nr. 2“ („Rosenborgs Rende“ eller „Nyboders Rende“), ligeledes bekostet af Kongen, siges at føre fra Rosenborg til Manufakturhuset (senere „Guldhuset“ paa det senere Garnisons Sygehus' Plads), Kongens Materialgaard ved Østerport og Nyboder.

12. „Garvernes Rende“ (eller „Admiral Marqvord Rodsteens Rende“) blev anlagt med kongelig Tilladelse af 1637, da det blev tilladt Garverne (36 Interessenter) at lægge „en liden Rende af det Vand, som løber fra

Udsnit af Kort fra 1680, hvorpaa ses Pompe- og Springvandsledningerne til København (Bymuseet.)

Vor Have til Boderne for Bremerholm“; den blev senere forlænget ud til Sortedamssøen og løb langs Sølvgade til Rigenegade, skraaede derfra over Kongens Have til Adelgade og videre ned gennem denne.

13. „Boyesens Rende“ („Jens Rodsteens Rende“), anlagt 1646 fra Vaskehuset ved Rosenborg gennem Volden til Stengade, langs denne og videre langs Strandstræde til det islandske Kompagnis Reberbane.

14. „Holmens Rende“ („Admiralitetets Rende“, „Bremerholms Rende“). Allerede i 1617 fik Holmen en Vandledning fra Graven ved Østerport til Køkkenet paa Bremerholm, men den egentlige Holmens Rende blev først anlagt i 1655—56, som det siges fra Peblingesøen (skal vel være Sortedamssøen) til Skipperboderne for Bremerholm og til forskellige Steder paa selve Holmen; Renden var bekostet af Kongen.

15. „Enkedronningens Rende“ („Amalienborgs Rende“) blev i 1672 lagt fra Sortedamssøen, over Rosenborg til Amalienborg.

16. „Dronningens Rende“, der gik fra Sortedamssøen, over Rosenborg til „Guldhuset“, gennem Nyboder til Dronning Charlotte Amalies Have mellem nuværende Fredericiagade og Toldbodvej.

Der var saaledes over det meste af Byen spændt et Net af Vandledninger med Vand fra Emdrup Sø, Peblingesøen, Sortedamssøen og Voldgravene; Hovedstaden havde faaet en kunstig Vandforsyning, der vel ingenlunde gjorde Brøndene overflødige. Hvilket uhyre Arbejde der her var gjort, forstaar man, naar man ser, at da der i Tiden omkring 1789 paa Grund af Trærendernes Skrøbelighed var Planer fremme om at erstatte dem med Jernrør, maatte disse paatænkte Reformer atter opgives, da Omkostningerne til Anskaffelsen af de 5 Mil Jernrør, der vilde være nødvendige, var mere, end man kunde tænke paa. Endnu saa sent som 1797 blev der lagt en Vandrende fra St. Jørgens Sø til Vesterbro³⁴).

At dette forgrenede System af Vandledninger maatte være en højst betydningsfuld Faktor for Brandvæsenet, som hidtil havde været henvist til Brøndene, der — især i tørre Somre — kunde være temmelig upaalidelige med Hensyn til Vandindhold, er indlysende. En af de vigtigste Forudsætninger for den Nyorganisation af Brandvæsenet, der nu stod for Døren, var netop en rigelig Vandforsyning.

DE STORE REFORMER

I Aarene 1680—1690 var København inde i en stærk Udvikling. Indbyggertallet, der i 1669 havde ligget omkring 31.000, var i 1679 ca. 42.000; ti Aar senere, i 1689, var det ikke mindre end 60.000. Derimod kunde det næste Tiaar kun fremvise en mindre Stigning, til ca. 62.000 i 1699¹). Den store Tilvækst falder saaledes i 1680'erne. Med det stigende Folketal fulgte en livlig Byggevirksomhed, der desuden blev kunstigt stimuleret af Regeringen. Den enevældige Kongemagt ønskede en stor og prægtig Residensstad. Ny Bydele rejstes, Frederiksholmskvarteret, Nykøbenhavn (mellem Gothersgade og Kastellet) og Kvarteret om Kongens Nytorv.

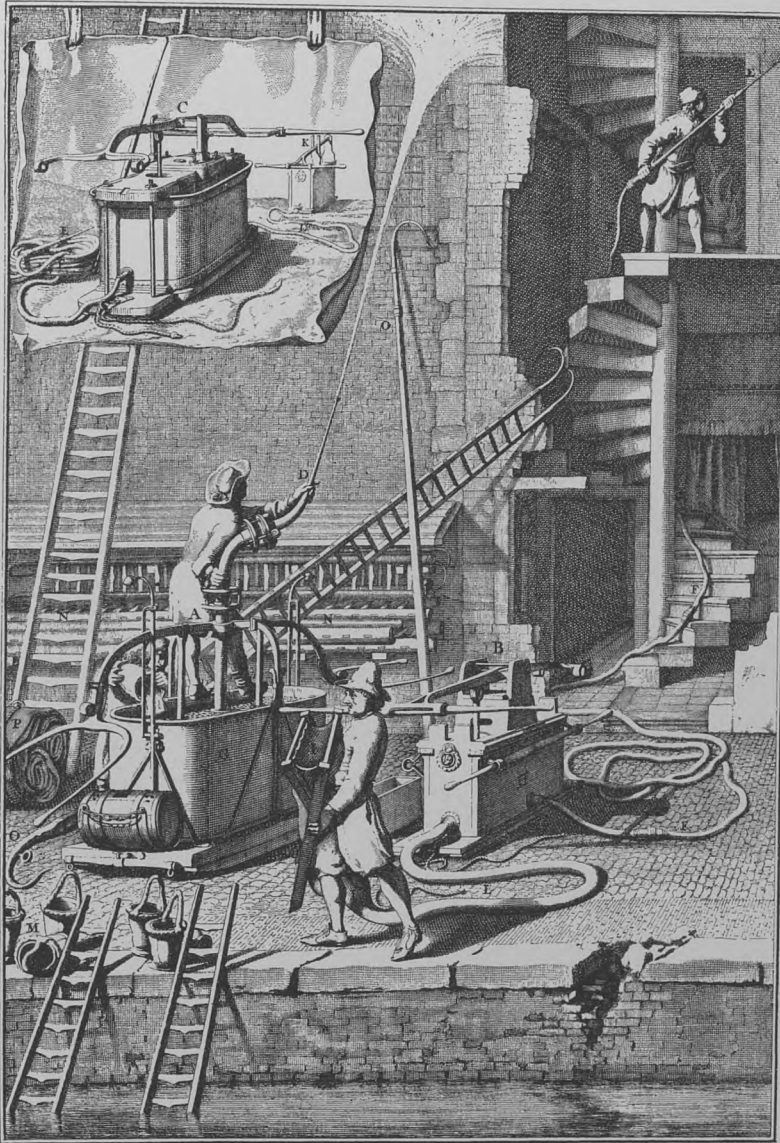
Som Led i Bestræbelserne for at skabe en værdig Hovedstad arbejdede Regeringen paa at faa København gjort til en renere By. Gaderne havde hidtil været urenlige, daarligt brolagte, krumme og snævre; Udlændinge havde Indtryk af, at Byen lå i et Morads, et Indtryk, der nok kunde forstærkes ved Stanken fra de mudderfyldte Kanaler. I 1680 tog Kongen fat paa alle disse Forhold, forlangte Brolægningen reguleret med Waterpas, saa Gaderne fik Fald til Rendestenene paa begge Sider; Renovationsarbejdet blev omorganiseret, og der blev nedsat en stor Kommission for Gaderne, Brolægningen og Vandvæsenet, hvori den berømte Ole Rømer blev den ledende Kraft. Der blev virkelig nu udført et stort Arbejde med Gadereguleringer, Udgravning af Kanaler, Anlæg af Halm- og Fisketorv.

Den store Usikkerhed paa Gaderne om Natten imødegik Regeringen

ved i 1681 at skaffe Hovedstaden dens første offentlige Gadebelysning, bestaaende af 500 Tranlygter, og organisere et fast Vægterkorps, hvis Styrke i Begyndelsen var paa 68 Mand. I 1682 blev der oprettet et nyt betydningsfuldt Embede, idet København fik sin første Politimester, Klaus Rasch, hvis Opgave var at sørge for Overholdelsen af de mange nye Reglementer, der skulde gøre København til en virkelig Residensstad; Politimesteren var det stærkeste Udtryk for Enevældens Omsorg for det, Datiden kaldte „en god Politi“.

Det maatte ganske naturligt komme dertil, at ogsaa Stadens Brandvæsen blev taget op til nærmere Undersøgelse. Dets Udvikling havde ikke kunnet følge med i Byens stærke Vækst. Brandene i de senere Aar havde tilfulde vist, at Slukningsmidlerne var blevet forældede.

I Udlandet var der netop ved denne Tid fremkommet Opfindelser, der betød en Revolution paa Slukningsmidlernes Omraade. Brødrene Jan og Nicolais van der Heide (Heyde) i Holland fandt i 1672 paa at indskyde et Mellemlid mellem Sprøjten og Straalerøret, nemlig en Trykslange, først Sejldugsslanger, senere ogsaa Slanger sammensyet af Læder. Derved blev man sat i Stand til at føre Angrebet paa Luerne ind i Husene, samtidig med at Sprøjterne kunde anbringes længere borte fra Ilden og være mindre udsat for den Fare, der truede dem derfra. I 1686 opfandt de to hollandske Brødre desuden Sugelangen og en Sejldugsvandbeholder, der ved en Lærredsslange stod i Forbindelse med Sprøjten, og det synes ogsaa, at de i deres Sprøjtekonstruktion har anvendt Vindkedlen, idet deres Sprøjte siges at give en kontinuerlig Vandstraale. Lange Tider gik dog hen, inden det blev almindeligt at sætte Sugelangen i direkte Forbindelse med Sprøjten; i Stedet brugte man et Mellemlid, „en Anbringer“ (en Slangepumpe). Hvis man ikke brugte Sugelange, men lod Vandet bringe til Sprøjten i Spande, Kar eller Tønder, fik man Anvendelse for den ovenfor omtalte Vandsæk, idet denne, hvori Vandet blev hældt, var anbragt i et højere Plan, saa Vandet derefter af sig selv løb gennem Slangen ned i Sprøjten, uden at Sprøjtemandskabet blev hæmmet i sit Arbejde. Den forbedrede Brandsprøjte med Vindkedel og Sugelange var i Hovedtrækkene den, der blev brugt i de følgende Aarhun-

A. Afbeelding van de oude Brand Spuiten, doende haar werking, en van de andere gereedschappen die daar aan behooren, als Linc Camen M, L'roer N, Stelen O, en Zegel P
 B. Afbeelding vande nieuwe Brand Spuiten, genaamt Slang Brand Spuiten, doende mede haar werking.

A. Figure des anciennes pompes à éteindre le feu, faisant leur opération, et des autres instrumens qui en dépendent, savoir: Le Sceau de fer M, Les Echelles N des crocs O, et les voiles P.
 B. Figure des nouvelles Pompes, appellées Slanges, à éteindre le feu, faisant aussi leur opération.

Hovedbilledet viser en gammel Sprøjte (A) med sit Tilbehør af Læderspande, og en ny Sprøjte (B) efter van der Heides Konstruktion; foroven er den tydeligere gengivet (C). Efter „Beschryving der nieuwlijks uitgevonden Slang Brand Spuiten . . . van Jan van der Heide en Jan van der Heide de Jonge“. Amsterdam 1690. (Tilhører Forsikringselskabet Absalon).

dreder; Ændringerne, der i Tidens Løb kom til, var ikke af gennemgribende Karakter²).

Det traf sig saa heldigt, at der midt i 1680'erne kom en Mand til København, der kunde paatage sig at skaffe Hovedstaden Fordelen af de nye Opfindelser og skabe et moderne Brandvæsen.

En tyskfødt Premierløjtnant ved Bergens Frikompagni Herman Garding (eller Gerding)³) kom herved til København med Norges Statholder og Generalfeltmarskal Ulrik Frederik Gyldenløve. Han befandt sig ved dennes „Hof“, da han i November 1685 — som det synes paa Gyldenløves Tilskyndelse — til denne indsendte en Betænkning om den mest tjenlige Anordning og de fordelagtigste Brandslukningsinstrumenter, alt opsat i 12 Punkter. Efter Gardings Mening kunde København ikke alene faa ligesaa gode Slangesprøjter som Holland; men alt kunde her leveres endnu bedre for samme Pris som dernede. Garding turde — trods de Amsterdammers Autoriteters trykte Udtalelser i modsat Retning — paatage sig at levere Læderbrandslanger saa tætte og gode, at ikke en Vanddraabe kunde trænge igennem, og han kunde præservere dem, saa de kunde holde i mange Aar uden at blive skimlede indvendig eller ødelagt af Rotter og Mus, noget der endnu ikke var kendt andre Steder. Desuden paastod han at kunne konservere Sejldugsslanger og Brandsejl, saa de ikke blev gnavet af Utøj. Garding gav Anvisning paa, at man kunde omdanne nogle af Byens tidligere Sprøjter, hvis man af Hensyn til de dermed forbundne store Omkostninger vilde foretrække ikke at foretage alle Nyanskaffelserne paa een Gang; men da han ved en Brand for nylig havde set, hvor klodsede de tidligere Sprøjter var, fraraadede han at ofre noget som helst paa dem, da de kun spildte Vandet til ingen Nytte. I Stedet slog han et kraftigt Slag for de nye Slangesprøjter. Med dem vilde han kunne skaffe 3 Gange saa meget Vand til en Ildebrand som med det ældre Materiel inden for samme Tid og med Anvendelse af det samme Antal Mand og Heste. Selv om der ikke fandtes een Brønd i Byen, eller man undlod at bruge disse og maatte hente Vandet i Stranden, kunde han skaffe dobbelt saa meget Vand som før. Slangesprøjterne kunde meget hurtigere bringes til Brandstedet, fordrede langt mindre Betjeningsmandskab, ydede 5 Gange saa meget effektivt Vand

mod Ilden, bragte Vandet 2—3 Gange saa højt og 6 Gange saa langt, kunde rette Straalen hen, hvor som helst Ilden end maatte være i Huset og ydede Pumpemandskabet større Sikkerhed mod Kvæstelser af nedfaldende Dele af det brændende Hus, fordi Sprøjterne kunde anbringes i større Afstand fra Brandstedet. Han foreslog, at der blev anskaffet nye Vandkar, der kunde rumme 18 Tdr. Vand, og som en „Dreng“ (det vil vel sige en Karl) kunde tage under Armen og anbringe hvor som helst i Nabobygningerne til det brændende Hus, saaledes at man paa de truede Steder kunde yde god Modstand med Haandsprøjter mod Ildens videre Fremtræden.

Garding hævdede endvidere, at han med de nye Sprøjter fra Morgen til Aften var i Stand til at vedligeholde en stærk, kontinuerlig Vandstraale, der naaede 20 Fod over Korset paa St. Nikolaj Kirkes højeste Taarnspir, uagtet Vandet skulde tages fra Kanalen om Slotspladsen, og det endda uden nogen som helst Anvendelse af Tilkørsel eller Tilbæren af Vand med Tønder, Spande og lignende; af sig selv skulde Vandet komme op i Sprøjten, af sig selv skulde det naa hen til Taarnet, medens enhver Brandmand blev staaende paa sin Plads. Høje Paladser, Kirker og Taarne, hvori der opstod Ildebrand, vilde saaledes kunne reddes. Endelig fremhævede han Fordelene ved de nye Slukningsredskaber under Belejring.

Den nærmeste Hensigt med Gardings Forslag fremgik af, at han sluttede sine Udtalelser med en Anmodning til Gyldenløve om en anbefaling til Kongen, saa han kunde opnaa 12 Aars Eneret i Kongens samlede Riger og Lande paa Anvendelsen og Fremstillingen af hans forbedrede Slinger med tilhørende Redskaber.

Hvad Gyldenløve gjorde ved Sagen, er ikke bekendt. Om han har sendt den til Politimesteren Klaus Rasch, eller om denne er blevet bekendt dermed paa anden Maade, vides ikke; men den 20. December 1685 anmodede Rasch i alt Fald Kongen om at faa nedsat en Kommission, der skulde undersøge de Forslag til en forbedret Ordning af Københavns Slukningsredskaber, som var fremsat af en „Løjtnant ved Navn Herman Garding, kommende fra Bergen i Norge, som er at finde udi Hans høje Eksellences Hof“. I Følge denne Henvendelse fra Klaus

Rasch blev der den 9. Januar 1686 nedsat en Kommission, bestaaende af Universitetets Patron Grev Conrad Reventlow, Rigsadmiralen Niels Juul, Overrentemester Peter Brandt, Oberst Lauritz Munck, Politimester Klaus Rasch, Professor, Dr. med. Caspar Bartholin, den kendte Ole Rømer, Raadmand Hans Stampe og Thomas Oxe; Kommissionens Opgave var givet med disse Ord:

„Eftersom for Os allerunderdanigst er bleven andraget, hvorledes Løjtnant Herman Garding, som fra Vor Købstad Bergen i Vort Rige Norge skal være hid nedkommen, adskillige Videnskaber og Inventioner skal have, hvorved i ulykkelig Ildsvaade de nødlidende baade snarere og lettere saa og med mindre Folk end som med de Vandsprøjter, der nu om Stunder i slige ulykkelige Tilfælde bruges, skulde kunne betjenes, da er Vores allernaadigste Vilje og Befaling, at I bemeldte Løjtnant Herman Garding straks for Eder lader fordre og hans Propositioner hører saa og hans Mening og Overslag fornemmer, hvad samme Værk at indrette og aarlig vedlige at holde vilde komme at koste, hvorefter I uden videre Ophold med hinanden flittigen har at overlægge, hvorledes saadanne Midler bedst kunde tilvejebringes, og Os saa derom Eders allerunderdanigste Erklæring og Betænkende til videre allernaadigste Resolution med det allerforderligste tilstille“⁴).

Nogen Indstilling fra denne Kommission, hvori Gyldenløve fik Ordre til at indtræde den 13. Februar s. A.⁵), synes ikke mere at eksistere. Dens Overvejelser maa dog være faldet ud til Gardings Fordel, for den 17. April s. A. udgik der Bekendtgørelse om, at Kongen „allernaadigst har beskikket og forordnet Herman Garding til at være Direktør over Brandværket her udi . . . København“. Han skulde være flittig og vindskibelig og rette sig efter den Instruktion, han fik. „Og saasom han selv derpaa maa holde en Sprøjtemester saa og tvende vel afrettede Karle samt to Heste, som idelig maa være i Beredskab“, skulde han i aarlig Løn og til Underhold for sig selv, sine Karle og sine Heste have ialt 1600 Rdlr., „som ham af de dertil beskikkede Midler rigtigheden skal betales og begynde fra dette vort Brevs Dato og saaledes kontinuere, indtil vi anderledes derom tilsigendes vorder“. Desuden maatte han alene „udi 20 Aar at regne fra hans Prøves Bevisning tilberede, gøre eller lade indføre

forskrevne Brandsprøjter og dertil hørige Instrumenter udi vore Riger og Lande, saa at ingen maa fordriste sig til ham imidlertid under vilkaarlig Straf nogen Indpas at gøre, naar han saadant ellers for samme Pris og saa oprigtigen leverer, som det fra andre Steder kan forskaffes“⁶).

Ole Rømer.

København havde faaet sin første Branddirektør. Den gennemgribende Modernisering af Stadens Brandvæsen, der fandt Sted i de følgende Aar, skyldtes i første Række Gardings Initiativ. Allerede inden hans Udnævnelse forelaa, maa det have været besluttet, at han skulde sendes til Holland for derfra at skaffe København nogle Sprøjter af v. Heyde's Konstruktion. Den 16. April 1686 — altsaa Dagen før Gardings Udnævnelse — beordrede Kongen Magistraten til at træde sammen og overveje, hvorledes den kunde skaffe „Løjtnant Herman Garding Kredit udi Amsterdam udi Holland til de nye Brandsprøjters Forfærdigelse“. Magi-

straten fik den københavnske Storkøbmand Lorentz Kreyer til gennem sin Repræsentant i Holland, Faktor Arent van Deurs, at fremskaffe Kredit for Garding for den Sum, Kongen ønskede, 2540 Rdlr., imod at Magistraten den 23. April s. A. forpligtede sig til paa enhver Maade og i enhver Henseende at holde Kreyer skadesløs for den fremskaffede Kredit⁷).

Hvornaar Garding er afrejst til Holland, vides ikke; men han ses i alt Fald at have været der i Tiden fra 8. Juni til 28. Oktober 1686. Resultatet af hans Virksomhed i Amsterdam blev Anskaffelsen af 7 Sprøjter med Tilbehør: en ekstraordinær stor Sprøjte, der ogsaa kunde suge ovenfra, med Haandbomme af Jern, med 100 hollandske Fod svære Sprøjteslanger og en ekstraordinær stor Slangepumpe („Anbringer“) med 480 holl. Fod svære Lærredsvandslanger, en Sæk med løse Redskaber, Ophaleto, dobbelt Trækkeov, Kork og andet; 2 store Kobbersprøjter med Kobberbakker med 200 holl. Fod svære Sprøjteslanger med Kobberindlæg; 4 middelstore Sprøjter med Kobberbakker, hver med 100 holl. Fod Sprøjteslange; 6 store Anbringere, til hver 480 holl. Fod svære Vandslanger ialt 2880 Fod; 6 dobbelte Straalerør, 6 Sække (en til hver af de 6 Sprøjter) med løse Redskaber og en Sæk med 6 Trækkeov; i alle Stempler paa Sprøjter og Anbringere var der anvendt Skruer og Bolte af Kobber i Stedet for Jern, og der var indlagt Pokkenholt, svært Kork og Læder, hvilket havde fordyret Leverancerne en Del. Ialt kostede Nyanskaffelserne tillige med Gardings personlige Udgifter, med Transport og Forsikring, med Vekselrenter og Provision til van Deurs 8404 Gylden 18 Styver; Lorentz Kreyer, der betalte dette Beløb, omregnede det i sin Regning til Magistraten til 3362 Rdlr., hvortil han saa foruden sin egen Provision føjede forskellige andre paaløbne Udgifter, saa hans Krav paa Magistraten blev 3699 Rdlr. 5 Mk. 10 Sk.⁸).

Om Forsendelsen af Sprøjterne og Gardings Hjemrejse oplyser et Brev, som Garding skrev fra Amsterdam til Politimester Klaus Rasch den 28. Oktober 1686. Heri fortæller Branddirektøren, at han med Cornelis Carstens' tremastede Galiotte „Arent“ havde afsendt de 7 Brandsprøjter med Tilbehør, som Sprøjtemester Lüder Krop vilde aflevere i København, og om hvis Ankomst han allerede tidligere havde tilskrevet Arent

van Deurs; han haabede, at denne sidste havde truffet Forberedelser til Modtagelsen; men han anmodede dog Politimesteren om at sørge for, at Sprøjterne blev anbragt paa et passende tørt Sted, indtil han selv naaede hjem og — med Guds Hjælp — fik det Hele bragt i forbedret Stand.

Garding maatte indrømme, at Sprøjterne havde kostet langt mere, end han havde opgivet i sit indsendte Forslag. Skylden var dog ikke hans, men maatte tilskrives den Omstændighed, at han havde taget sine opgivne Priser fra en Priskurant, der var trykt for 2 Aar siden; til Gengæld var Sprøjterne rigtignok ogsaa blevet langt stærkere og bedre. Desuden havde han maattet lade forfærdige flere ekstraordinære Ting og efterleve det ham givne Paalæg om kun at anskaffe Sprøjter, der kunde give saa høje og saa tykke Straaler, som han havde givet Løfte om. Nu havde han imidlertid ogsaa faaet det mest fuldkomne, saaledes en Sprøjte, der gennem en paa Jorden udlagt Slange paa 100 Fod og gennem et Mundstykke paa 5—7 Tommer, kunde sende en Straale over Børsens Taarn (formentlig i Amsterdam), hvis Højde han ved Statslandmaaleren havde konstateret var 95 Fod, alt sammen saaledes som det kunde ses paa en vedlagt Demonstration.

Garding taler dernæst om, at han længes efter at se, hvad den ekstraordinært kraftige Sprøjte, som han havde forlangt fra Hamburg, kunde præstere; han havde allerede maattet betale 300 Rdlr. til dens Fremstilling. Han havde ogsaa købt for over 200 Rdlr. af forskellige Materialer og Tilbehør, hvormed Sprøjterne af ham selv kunde blive endnu mere forbedret; ja, i det Hele taget havde han ikke sparet nogen Udgift for at faa, hvad der samtidig kunde gavne baade ham og Byen.

Han havde engageret tre Mand, hvoraf den ene kunde sy Sejldugslanger, den anden Sprøjteslanger (det er formentlig Læderslanger), medens den tredie forstod at tilberede blødgørende Bade og Smørelse af Olie og Tran til Slangerne; endelig haabede han, at en fjerde Mand, der havde været Mester for Fremstillingen af de 7 Sprøjter til København, og som i de sidste otte Aar havde fremstillet mange Hundrede lignende, snart vilde følge efter, saaledes at alt kunde holdes i god Stand og med Tiden yderligere forbedres.

Sluttelig meddelte Garding Politimesteren, at han Dagen efter, den 29. Oktober 1686, vilde begive sig paa Rejse hjem over Land⁹).

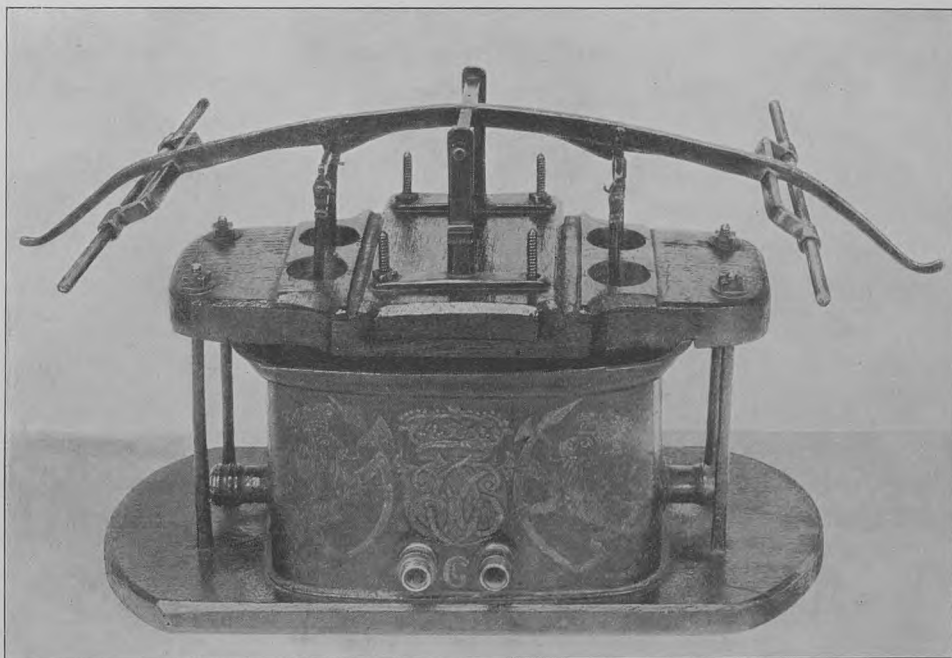
Af Regnskaberne ses det, at der fra Udgiften til Holland paa 3699 Rdlr. 5 Mk. 10 Sk. skulde trækkes 740 Rdlr., der var en Del af Gardings Løn; derved bliver Udgifterne til de nye Brandredskaber fra Holland i Virkeligheden 2959 Rdlr. 5 Mk. 10 Sk. Af de samme Regnskaber fremgaar det endvidere, at „den 8. og største Sprøjte, som blev gjort i Hamburg, kostede 686 Rdlr. 4 Mk.“, hvortil kom forskellige Vekselrenter og Agio til et Beløb af 35 Rdlr. 4 Mk. 12 Sk., altsaa ialt 722 Rdlr. 2 Mk. 4 Sk.¹⁰).

Denne sidstnævnte Sprøjte, „Tøjhussprøjten“, som den senere blev kaldt, synes at være blevet leveret uden noget videre Tilbehør; for det første synes den at have manglet Slinger, idet det i en Skrivelse fra Rentekammeret siges, at Herman Garding havde indsendt et Overslag, hvorefter han for 500 Rdlr. „kan straks forfærdige alle de Slinger og Redskaber, som kan fattes ved alle Sprøjter udi sær den nye store, paa Tøjhuset staa, hvorved endnu ingen Slinger eller andet findes skal“. Den 2. November 1687 fik Raadmand Hans Stampe Ordre til at udbetale Garding de 500 Rdlr. af Grundskatten, „at han, saa snart muligt ske kan, skal have alle Sprøjter med sin Tilbehør udi saadan fuldkommen brugelig Stand forfærdiget, at de med alle sine Instrumenter kan af kyndige Mænd staa for fuld Syn, og ej noget herefter til des videre Bekostning efter forrige Aars Vedtægt dertil fordre, mens det saaledes alt udi Inventarium at indføres udi en komplet Stand være leveret efter hans gjorde Løfte“. Den 23. November s. A. kvitterede Garding for de 500 Rdlr. og lovede at have alt i Orden inden den 1. Februar 1688 allersest¹¹). Tøjhussprøjten synes desuden at være leveret uden Anbringer, idet det af Gardings Skifte fremgaar, at han i 1693 havde leveret en stor Anbringer med Læderslanger til den og rejst et Skur over den¹²).

Med disse store Indkøb i Udlandet havde København paa Herman Gardings Initiativ faaet Slukningsredskaber saa gode og moderne, som de kunde skaffes. Samtidig med Anskaffelsen af de otte moderne Sprøjter og med Oprettelsen af et særligt Branddirektørembede for Herman

Garding tilvejebragte Regeringen en særlig Brandvæsensinstitution i København.

Som saa mange andre kommunale Anliggender blev ogsaa Brandvæsenet unddraget Magistratens Indflydelse og betroet til en særlig kongelig Kommission. Den 9. Juli 1687 indsatte Kongen en Hoved-

Tøjhussprøjten.

direktion eller Kommission for Brand-, Lygte- og Vægtervæsenet, bestaaende af Grev Conrad Reventlow, Generalmajor Hans Schack, Admiral Henrik Span, Oberst Lauritz Munck — Militæret var saaledes stærkt repræsenteret i Kommissionen — Politimester Klaus Rasch, Borgmester Cosmus Borneman, Stadshauptmand Niels Enevoldsen og Borgerne Thomas Jensen Dobbelsen, Klaus Byssing, Henning Hjort og Jens Riber (antagelig hørende til Stadens 32 Mænd). Da der var oprettet en særlig Kasse for „Brandvæsenets og dets Betjentes, samt for Lanternernes (Gadelygternes) og Vægternes Besoldning og Underholdning“,

hedder det, var det Regeringens Hensigt „samme tvende højfornødne Værker med visse Overdirektører og tjenlige Ordinanser at lade forsyne“. De udnævnte Kommissærer skulde derfor saa snart som muligt træde sammen og tage for sig „alle de Forordninger, som allerede om Brandvæsenet og Lanterneerne er udgangne, og ej alene uddrager, men endog selv betænker og med hinanden overvejer alt, hvis som til en ny og tjenlig Ordinance over begge disse Værker fornøden kan eragtes“. Brandkommissionen blev den 23. Juli s. A. forøget med Overrentemester Peter Brandt og Raadmand Hans Stampe, ligesom Københavns nye Præsident Hans Nansen den 6. Oktober 1688 fik Ordre til at indtræde i den¹³).

Allerede i Oktober 1687 forelaa Resultatet af Kommissionens Arbejde. Den 18. Oktober udstedte Kristian V en „Interims Brandordning paa Tryk“.

Det udtales heri, at ved Ildsvaader i København en „stor Mængde af ørkesløse Folk plejer at omløbe paa Gader og Stræder og snarest paa de Steder, hvor Ilden er, saa at de, som til at redde og Ilden at slukke er anordnede, største Hinder og Fortræd tilføjes, foruden at det ofte er befundet, at iblandt slig Mængde af Folk sig har indfundet adskillige onde og tyvagtige Mennesker, som ikke har undset sig for deres i Ildsnød bestedte Jævnkristne ved den ulykkeligt givne Lejlighed at bestjæle“.

For at imødegaa disse ubehagelige Foreteelser bestemte den nye Brandordning, „at om nogen Ildsnød, den Gud dog naadeligen afvende, skulde efter denne Dag her udi Staden paakomme, maa ingen ørkesløse Folk, Mands- eller Kvindespersoner, enten smaa eller store, paa Gaderne omløbe, langt mindre sig udi de Gader og Stræder, hvor Ilden kunde være antændt, lade finde. Saa maa og ej heller nogen udi Karosser paa saadanne Tider udi Gaderne omkøre for at hindre de Personer, som til Ilden at dæmpe og det dertil hørige Brandredskab, Sprøjter og andet at betjene er beskikkede“. Politimesteren var ansvarlig for, at disse Regler blev overholdt, og „dersom nogen skulde ville sætte sig op imod ham, skal han have Magt til den straks at lade anholde og bevare enten i næste (d. v. s. nærmeste) Vagt eller Stadens Arresthus, at den siden tilbørligen kan blive anset og straffet“. „De, som iblandt dem nogen

Middel har, skal give til Brandvæsenet 10 Rdlr.“; andre „gemene Folk“ skulde „i Arrest forblive indtil om Andendagen, da enhver efter Sagens Beskaffenhed paa deres Midler, og om de ingen Midler har, da paa Kroppen skal straffes“.

Den Gade, hvor Ilden var brudt ud, saavel som de tilstødende Gader og Stræder, skulde straks besættes med Gadevægtere og den om Natten forordnede Brandvagt, „som efter Nødens Storhed og Stedets Udkrævelse med nogle Korporalskaber af det Kompagni, udi hvis Kvarter Ilden er optændt, af Stadshauptmanden og samme Kvarters Kaptajn skal forstærkes“. Det øvrige Borgerskab skulde efter de respektive Kaptajners Ordre møde paa de forud bestemte Alarmpladser „saavel som Militien efter deres kommanderende Officers Ordre og Vores Søfolk ved Holmen, paa deres anordnede Steder at forføje og der forblive, indtil Ilden bliver slukt, hvorfra ingen af dem sig uden deres Ober-Officerers Vilje og Befaling maa begive eller paa andre Gader og Stræder lade finde, under højeste Straf“. Dog skulde de nødstedtes Slægt og Venner, „som dem med Raad og Daad søger at assistere og hjælpe at redde, ikke hermed være forment, at de jo, naar de sig hos den ved Stedet forordnede Borgervagt angiver, fri og ubehindret med deres Arbejdsvogne maa passere“. Ligeledes maatte man gerne sende sin Tjener eller et Bud for „at erkyndige sig om Ildens Beskaffenhed“, men kun saa længe, indtil Tjeneren eller Budet „derom Underretning kan bekomme; men saa snart det er sket, da straks være tilholden sig hjem igen at forføje eller være lige Straf med de andre her oven forbudne Personer undergiven“.

Alle og enhver, som intet havde at gøre ved Ilden, skulde forblive hjemme i deres Huse og Vaaninger „og skaffe efterhaanden saa meget Vand i Tønder eller Kar for deres Døre til Hjælp at slukke Ilden med, som de kan afstedkomme, saa og ellers holde god Vagt og Tilsyn med deres Tag og Render til al videre Ulykke at forekomme“.

Brandordningen sluttede med følgende Ord:

„Og som det nyindrettede Brandværk her i Staden ikke endnu er kommen udi sin fuldkommen Stand, at man sig alene deraf i Nødsfald kan betjene, saa lader Vi det endnu denne forestaaende Vinter forblive

ved den forrige gjorde Brandordning med de gamle Brandmestre samt Sprøjter og Vandets Tilførsel med Brygger- og andre Borgerheste. Hvilket alle og enhver til allerunderdanigste Efterretning kundgøres, paa det saadant et højt fornøden Værk i Nødstid kunde befordres og de vedkommende vide, enten de nye eller gamle Sprøjter ved Ilden skulde bruges. Til hvilken Ende Branddirektøren med Stadshauptmanden har at konferere og een Gang hver Uge overlægge, paa hvad Maade alting bekvemmeligst kan anordnes og de hinanden bedst assistere. Og hvis herved forefalder, skal de Vores Kommitterede over Brandvæsenet ugentlig og ellers saa ofte, Fornødenhed det udkræver, kommunikere, som dem i alt har at fremme og befordre¹⁴).

Interimsbrandordningen blev den 15. November 1687 sendt til Biskoppen, Dr. Hans Bagger, for at han kunde lade den forkynde fra alle Byens Prædikestole¹⁵).

Brandkommissionen betragtede dog ikke derfor sit Hverv som afsluttet, men fortsatte sine Overvejelser, som halvandet Aar senere resulterede i en ny og endelig Forordning, bekendtgjort den 23. Juli 1689 som „Brandordning udi København og Kristianshavn paa Tryk“¹⁶), for „derved ulykkelig Ildebrand, det meste muligt er, næst den allerhøjeste Bistand, i Tide at forekomme, hindre og dæmpe“.

Brandordningens første Punkter fastsatte en Række Forsigtighedsregler, der skulde tjene til at hindre Ildebrandes Opstaaen. Det blev paabudt alle Murermestre at sørge for, at der blev opført gode Skorstene; i Fjæleskure maatte der ikke findes Esser og ulovlige Ildsteder. Bestemmelser blev givet med Hensyn til Indretningen af Bagerovne, og der blev paabudt Forsigtighed i Brænderier, Farverier, Pottemagerværksteder og Sæbesyderier; al Kogning af Beg og Tjære skulde foregaa paa aaben Plads, og det indskærpedes, at man maatte vise Omhu og Forsigtighed ved Kogning eller Forarbejdning over Ild af Salpeter, Olie, Fernis, Terpentin og lignende. Bryggere og Maltgørere maatte ikke lade Malt ligge for nær „Bjørnen“ og skulde under Maltningen have en Tønde Vand staaende ved Siden af „Malkøllen“ og have ved Haanden to eller tre Læderspande tillige med en Haandsprøjte ($2\frac{1}{2}$ Tomme lang og $2\frac{1}{2}$ Tomme vid). Dersom der ved Bryggersvendenes „onde

Varetægt“, Drukkenskab, Søvnagtighed eller anden Forsømmelse og Skødesløshed skulde blive foraarsaget nogen Ildsfare eller -skade, skulde de alt efter Sagens Beskaffenhed erstatte Skaden, hvis de havde Midler dertil, eller straffes med Fængsel paa Vand og Brød i en bestemt Tid, ja, i særlige Tilfælde endog sættes paa Bremerholm for Livstid.

Købmændene skulde pakke deres Oplag af brandfarlige Ting i Fade eller tildække dem med Haardækkener, og det blev forbudt Rebslagerne at hegle ved Lys. Der blev fastsat et Maximum for den Mængde Krudt, der maatte opbevares i Husene (10 Skaalpund), og det skulde anbringes øverst i Bygningerne; havde man mere, skulde det opbevares i Krudttaarnene; Overtrædelse af denne Bestemmelse blev straffet med en Bøde til Kvæsthuset paa 1000 Rdlr., foruden at den ulydige skulde tiltales „som Vores Mandaters Foragtere“. Skorstenene skulde renses 4 Gange om Aaret, og Skorstensfejernes Eftersyn finde Sted 2 Gange aarlig; han skulde holde det fornødne Antal Folk, der hver Dag skulde lade sig se og høre paa Gaden, saa de kunde tilkaldes af Folk, der havde Brug for dem. Desuden skulde Skorstensfejeren og hans Svende altid indfinde sig ved Ildebrande.

Hvert Aar ved Mikkelsdag skulde Brandmesteren i hvert Kvarter tillige med nogle Brandsvende se efter, at Brændselet paa Lofterne ikke laa for nær ved Skorstenene; ved dette Eftersyn ledsagedes de enten af nogle af Kvarterets „Oberofficerer“ eller af to Husejere. Brandmestre og Brandfolk, Branddirektøren, Sprøjtemesteren og hans Folk maatte ikke uden særlig Tilladelse være fraværende fra Byen, og de skulde „stedse sig ædrueligen forholde“.

Der blev givet almindelige Forsigtighedsregler for Omgang med Ild og Lys, og Bøder blev fastsat for Overtrædelser. For Uorden ved Lygter fastsattes: „for hver Horn(rude) derudi fattes eller er i Stykker, skal gives til Straf ti Skilling Dansk“, og hvis ingen Lygte fandtes, eller hvis denne var ubrugelig, var Bøden en Slettedaler. At „smøge Tobak“ i Stalde, Staldkamre eller andre farlige Steder, hvor der fandtes Foder, Hø eller andet letantændeligt, kostede 4 Rdlr. Hvis nogen paa forsætlig Vis foraarsagede Ildsvaade eller gav Anledning dertil, skulde han uden Naade straffes paa Livet, give de skadelidte Erstatning, hvis han havde

Midler dertil, „og ellers videre efter Loven“. Skulde nogen uforsætlig ved skødesløs og uagtsom Optræden forvolde Brand, maatte han erstatte Skaden, hvis han var i Stand til det, og blev ellers straffet med Fængsel og Arbejde.

Der blev derefter givet Regler for, hvad private skulde ligge inde med af Midler til at bekæmpe en opstaaet Brand med: Alle Ejendomme — dog ikke Lejehuse for fattige Folk — indtil en Grundtakst paa 500 Dlr. skulde have to gode Læderspande for hver 100 Dlr., som Taksten beløb sig til; Ejendomme takserede til 500 Dlr. og derover skulde have en Læderspand for hver 100 Dlr. og desuden en lang og „behændig“ Stige samt en Brandhage. Disse lovbefalede Brandredskaber — bestemtes det den 3. November 1691 — kunde ikke gøres til Genstand for Udpantning¹⁷⁾. Hos hver Bager skulde der findes 6 Spande.

Særlig mange Redskaber skulde der findes ved Kirkerne. Saaledes ved Frue Kirke: 80 Læderspande, 4 lange Stiger, 2 Vandkar, 3 Brandhager, 2 Haandsprøjter og 8 Økser; ved hver af de tre Kirker St. Nikolaj, St. Petri og Holmens Kirker: 50 Læderspande, 2 Vandkar, 4 Stiger, 4 Brandhager, 5 Haandsprøjter og 5 Økser o. s. v. Paa Kristianshavn var der: 30 Læderspande, 4 Stiger og 4 Brandhager; paa selve Raadhuset: 100 Læderspande, 4 Stiger og 10 Brandhager; endelig paa Byens Avlsgaard: 2 Vandkar.

Branddirektøren, Over- og Underbrandmestrene i hvert Kvarter skulde 2 eller 4 Gange aarlig se efter, at alt var til Stede, prøve Sprøjterne, saavel de gamle som de nye Slangesprøjter. For hver Ting, der manglede, blev den skyldige idømt en Bøde, første Gang paa $\frac{1}{2}$ Rigsort, næste Gang en Rigsort og saa fremdeles dobbelt op.

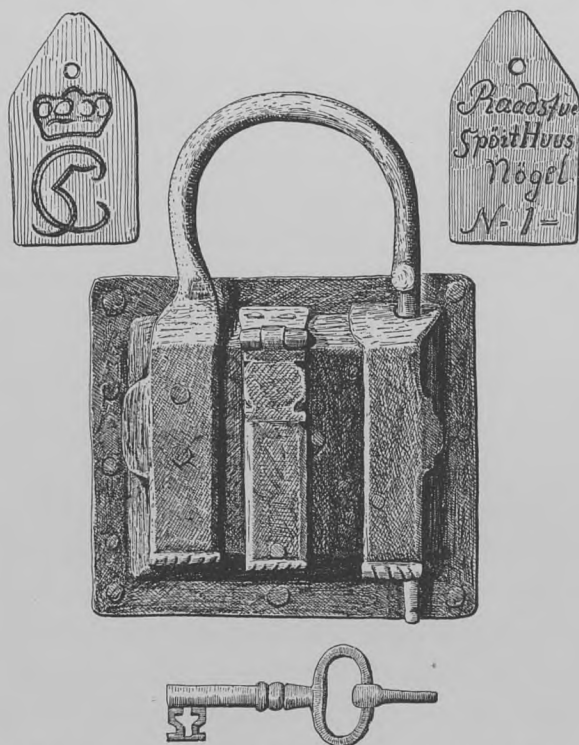
Af de nye Slangesprøjter, 8 ialt, de 7 fra Amsterdam og den 8. fra Hamburg, skulde den største (Hamburgsprøjten) anbringes paa Tøjhuset, en ved Raadhuset, en ved Bremerholm, en ved hver af Frue, Helligejst, St. Nikolaj og Trinitatis Kirker og endelig en ved Nyboder. Desuden angives der Plads for Vandkarrene. Branddirektøren skulde altid have hos sig bestemte Sprøjtemestre og to dygtige Brandsvende, „som Slangesprøjterne udi Nødsfald vel kan vide at regere“. Ligesom Direktøren skulde de under Ildebrand bære et rødt Baand om Livet,

for at de kunde kendes fra andre. Af dette Punkt kan det, som det siges i 1758, „blandt andet ses og erfares, at Branddirektøren i Begyndelsen ikke har haft nogen Karakter (d. v. s. Charge) eller bleven considereret som en Officer, hvorfor han i Stedet for Ringkrave skulde have et rødt Baand om Livet bunden, naar han kom til Ilden“¹⁸).

Opstod der Ildebrand, fyldtes Staden af Uro og Larm. De Beboere, som var til Stede i det brændende Hus, skulde straks gøre „stort Anskrig“ for at henlede Naboernes Opmærksomhed paa den truende Fare. Vægterne eller „Kurerne“ i Frue og Nikolaj Kirketaarne skulde klemte med Stormklokkerne; om Natten skulde der hænges en tændt Lygte, om Dagen et Flag ud paa den Side af Taarnet, der vendte mod Brandstedet, for at alle de, der skulde møde til Ildens Bekæmpelse, kunde se, i hvilken Retning de skulde begive sig. Ogsaa i de andre Taarne skulde Klokkerne og Graverne klemte med Klokkerne, og Stormklokkerne skulde vedblive at lyde under hele Branden og Ildens Vækst eller Aftagen tilkendegives ved hurtigere eller langsommere Klemten. Vægterne paa Gaden skulde — under „Bestillings Fortabelse og Straf udi Fængsel paa Vand og Brød“ — straks, naar de mærkede Ildløs, gøre Alarm, vække Beboerne ved Banken paa Dørene og ved Fløjten med forud aftalte Signaler underrette Nabovægterne, der lod Signalerne gaa videre ud over hele Byen. Ved at raabe „Brand! Brand! i N.N.-gade (eller -stræde)!“ skulde de sørge for, at hele Byen blev underrettet hurtigst muligt. Endelig skulde de nærmeste Vagter alarmere Branddirektøren, Politimesteren, Stadshauptmanden, Kommandanten og Vagten paa Raadhuset. Lygterne i Gaderne skulde straks tændes, hvis de havde været slukket om Natten paa Grund af Maaneskin („Magistratsmaaneskin“). Beboerne af Husene i de Gader, der laa nærmest Brandstedet, skulde hænge tændte Lygter uden for deres Huse.

Vagten ved Raadhuset skulde lade slaa Alarm ved Tromme og iøvrigt begive sig til Brandstedet sammen med to Korporalskaber af Borgervæbningen for at foretage Afspærringer, indtil flere kom dem til Hjælp. De Brandsvende, der var paa Vagten, skulde afhente Nøglen til Sprøjten ved Raadhuset og føre denne tillige med Læderspandene til Brandstedet; de nærmeste Vægtere skulde være dem behjælpelige dermed,

hvorfor de, saasnart de havde gjort Alarm og faaet tændt Lygterne, ilsomt skulde forføje sig til Raadhuset og der „nedsætte“ deres Gevær og Morgenstjerne saalænge. De andre Vægttere skulde indsætte deres Geværer i Borgervagten eller i de nærmeste Huse for derefter at begive sig til Brandstedet, hvor de skulde hjælpe til ved Sprøjterne. Naar

Laas med Nøgle og Nøgleskilt til Raadhussprøjtehuset. Tegning af Peter Linde 1929. (Københavns Bymuseum).

Branddirektøren kom til Stede, havde han Kommandoen over Brandmestre, Brandsvende og Vægttere i enhver Henseende. Brandmestre og -svende ved de andre Sprøjter skulde straks skynde sig til deres respektive Sprøjter for saa hurtigt som muligt at bringe dem til Brandstedet, og Vognmændene skulde møde ved Kirkerne for at køre Slukningsredskaberne til Brandstedet; derefter skulde de sammen med Bryggere og andre Hesteejere sørge for Vandtilførsel. Udeblivelse straffedes med

10 Rdlr.'s Bøde, og der gives ret udførlige Regler for Vognmændenes Pligter; den første, der førte Vand til Ilden, skulde have en Præmie paa 2 Rdlr., den anden 1 Rdlr. og den tredje 1 Slettedaler¹⁹). Vandmestrene skulde møde og lede Vandet til Brandstedet, og alle, enten de boede nærved eller fjernt fra Brandstedet, var pligtige til at stille fyldte Vandkar uden for Huset; blev Karrene tømt, skulde de fylde dem paany.

Alle Stadens Borgerkompagnier skulde møde paa deres forskellige forud fastsatte Alarmpladser, og Politimesteren, Stadshauptmanden, Byens Kæmner og alle andre af Byens Betjente skulde straks begive sig til Brandstedet, men samtlige Borgerofficerer til Alarmpladserne; senere skulde dog nogle af dem møde paa Brandstedet for at assistere Politimesteren og Stadshauptmanden.

Fra den tidligere Interimsbrandordning gentages Bestemmelsen om, at ingen maatte løbe ørkesløst om paa Gaderne, det være sig Mand eller Kvinde, store eller smaa, eller køre rundt i Byen, allermindst i Nærheden af Brandstedet; dog maatte man gerne komme sine betrængte Slægtninge til Hjælp.

Orlogsmatrosene og de andre militære Søfolk skulde møde paa de Pladser, der var angivet dem, og forblive der, og Kalkskrivere, Havnefogeder, Kornmaalere skulde give Favnesættere og Kalkdragere Tilhold om at begive sig til deres Sprøjter; Prammændene skulde holde Pramme parate til, at der derpaa kunde anbringes Sprøjter.

Ingen af dem, der var mødt ved Brandstedet, maatte uden Tilladelse forlade det; i Afløsningstilfælde skulde Stadshauptmanden først afgøre det fornødne med samtlige Kaptajner, Branddirektøren og Brandmestrene. Ingen maatte paa egen Haand foretage Nedrivning af det brændende Hus; dertil krævedes Øvrighedens, Stadshauptmandens og Branddirektørens Billigelse; alle skulde vise Forsigtighed i Behandlingen af Slukningsmateriellet, og der truedes med strenge Straffe i Overtrædelsestilfælde; saavel de militære som de borgerlige Officerer skulde føre Tilsyn med, at de mødepligtige arbejdede fredeligt og roligt og „uden Klammeri og Slagsmaal“, en Bestemmelse, der ved sin blotte Tilstedeværelse fortæller en Del om, hvordan Forholdene plejede at være i saa Henseende.

De, der „med Arbejde og Hjælp sig flittig og trolig lader finde“, kunde efter Indstilling fra Officererne, Branddirektøren, Brandmestrene eller Oldermændene forvente Belønning fra Brandkassen, medens paa den anden Side skødesløse og udeblevne skulde tiltales.

Kom nogen af de mødepligtige til Skade under Slukningsarbejdet, skulde hans Helbredelse ske paa „den lille Kasse“s (Bødekassens) Regning, og den samme Kasse skulde underholde dem, der blev Invalider, for Livstid efter deres Stand; omkom nogen under Arbejdet, skulde Kassen afholde Begravelsesudgifterne, og den dræbtes Enke og Børn skulde nyde Understøttelse af den. Alle Bøder, der var idømt i Henhold til Brandordningen, skulde gaa til denne Kasse.

Et vigtigt Spørgsmaal var det: Hvorfra fik man de Pengemidler, der var nødvendige til en saadan Modernisering af Brandvæsenet, der var lige saa bekostelig, som den var omfattende? Det ses, at der i Aaret 1685—86 til „det nye Brandredskabs Indrettelse“ var udbetalt 5335 Rdlr. 2 Mk. 6 Sk. af Grundskatterne; der var i 1687 bestemt $\frac{1}{2}\%$ af Grundtaksten til Brandvæsenet, men heraf var kun $\frac{1}{4}\%$ indbetalt i Henhold til Kongens Befaling den 15. September 1687²⁰). Den 16. April 1687 var det blevet bestemt, at en særlig Kasse for Brand-, Lygte- og Vægtervæsenet skulde oprettes fra Nytaarsdag 1688 at regne²¹) og det til Brandvæsenet bestemte Beløb er antagelig derefter indgaaet i denne Kasse.

Det synes imidlertid, som om Nyordningen af Brand-, Lygte- og Vægtervæsenet har været mere, end Stadens Finanser i Længden kunde bære, for den 14. Maj 1688 ansøgte Magistraten om, at der ved Spar-sommelighed maatte bringes bedre Overensstemmelse mellem Byens Indtægter og Udgifter, hvilke sidste paa Grund af Renter af optagne Laan siges at være steget til 5000 Dlr. aarlig, medens Indtægten ikke kunde sættes højere end til 2800 Dlr. om Aaret. I sit Svar anerkendte Kong Kristian V Nødvendigheden af at spare og udtalte, at Brand-tavlernes Indtægt maatte være tilstrækkelig til Brandredskabets Vedligeholdelse, især hvis der kunde træffes en rimelig Overenskomst med Branddirektøren om hans aarlige Løn²²).

I November 1688 var det kommet dertil, at uagtet der af Aarets Skatter var optaget 418 Rdlr. 1 Mk. 9 Sk. til Brandvæsenet, havde Branddirektøren og hans Folk ikke faaet Løn længere end til den 1. Februar s. A. Da man saaledes var kørt fast, befalede Kongen sidst i November, at der af alle Huse i Byen fra 1. Februar s. A. at regne skulde gives $\frac{1}{2}\%$ af Grundtaksten til Brandvæsenet. Hvor ingen Ejer boede, blev Skatten paalagt Lejerne, der blev henvist til at afkorte den i Huslejen; men iøvrigt skulde alle Lejere og Logerende sættes i en passende Skat, „eftersom de lejende saavel som de ejende har sig af disse Præparatorier i Ildsvaade Gavn og Tjeneste at formode“²³).

Endelig i 1689 synes man at have faaet en fast Form for Bidragene til Brandvæsenet; den 8. Juni blev det bestemt, at der, for at Brandvæsenet kunde faa sin egen Kasse — det vil vel sige i Realiteten, for formelt havde den jo eksisteret siden Nytaar 1688 — skulde paalignes samtlige Huse efter deres Størrelse en saadan Skat, at der derved kunde indkomme aarlig 5000 Rdlr. til samtlige Udgifter ved Brand- og Lygtevæsenet og „noget til Stadens Gælds Afhjælpelse“. Brandtavlernes Indtægt fra samtlige Kirker i Byen skulde ogsaa anvendes til Brand- og Lygtevæsenet. Denne „Lygte- og Sprøjteskat“ skulde modtages af de Deputerede, der ogsaa modtog de andre Byskatter; en „vis Kasse“ skulde indrettes og Fortegnelse over Husene udarbejdes af Hensyn til Paaligningen. Foruden Udgifterne til selve Brandvæsenet skulde Kassen ogsaa hvert Aar (fra 1. Januar 1688 at regne) udbetale Stadshauptmanden 150 Rdlr. til en Adjutant²⁴).

Endnu mente man dog ikke, at Brandvæsenets Slukningsmateriel var tilstrækkeligt. Den 8. Juni 1689 meddelte Regeringen Københavns Magistrat, at der endnu „til det nye Brandværks Komplettering“ manglede 5 Vandsprøjter; deraf skulde de 3 anskaffes af Frue, Nikolaj og Petri Kirker; de to andre, der skulde bruges paa Kristianshavn, tilligemed 18 Vandkar skulde anskaffes af Brand- og Lygtevæsenets Kasse, en Udgift, der var anslaaet til 1097 Rdlr. Til Vandkarrenes Opbevaring (ialt 30 Kar) skulde bruges 5 smaa Huse, der hvert vilde koste 200 Rdlr.; deraf vilde Kongen lade bygge de 3 (nemlig for Hoffet, for Søetaten og for Tøjhuset), medens det 4. skulde bekostes af Gejstligheden, og det 5.

opføres for Brandkassens Regning. Branddirektøren skulde have udbetalt 600 Rdlr., for at han, som han havde foreslaaet, kunde lade indrette en Brønd i Regnegade. Garding havde nemlig lovet, at han, hvis han foruden denne Brønd tillige fik Lov til at anlægge en Brønd efter hans egen Konstruktion paa Nytorv og en paa Amagertorv, vilde være i Stand til at skaffe Vand i Overflod. Til de 600 Rdlr. var der af Regeringen meget forsigtigt knyttet den Betingelse, at saafremt Opfindelsen nu ikke lykkedes, skulde de trækkes fra i Gardings Løn. Det synes, som om Garding har været meget hemmelighedsfuld med Hensyn til, hvorfra han vilde faa Vandet til den omtalte Brønd; da han endelig maatte rykke ud med Sproget, kom det frem, at Vandet skulde tages fra en da uopfyldt Grav i Kongens Køkkenhave ved Rosenborg. Da det viste sig, at Projektets Virkeliggørelse vilde blive for dyr, nøjedes man med at anbringe nogle Pumper udfor Graven og udenfor Havens Plankeværk²⁵).

Man ønskede imidlertid heller ikke at blive staaende ved disse Anskaffelser. Den 12. August 1692 afgav Politimester Rasch, Stadshauptmand Niels Enevoldsen og Branddirektør Garding en Indstilling til Overdirektionen for Brandvæsenet; heri foreslog de, at de gamle Sprøjter — der angives ikke hvormange — blev bortsolgt, da de nu var ganske ubrugelige; det samme Ønske nærede man med Hensyn til de 10 gamle Kobbersprøjter, der tidligere havde været fordelt rundt om hos Brandmestrene, men som nu alle stod hos Branddirektøren. De sidst anskaffede 5 Sprøjter, Frue, Petri og Nikolaj Kirkers og de to Kristianshavns Sprøjter, burde forsynes med Anbringere; man ønskede ogsaa, at der blev anskaffet en mindre Vagtsprøjte, som 4 Mand kunde tage med ved Ildløs, og at der blev forfærdiget 12 mindre Brandhager, hvoraf Halvdelen skulde følge med den nye Vagtsprøjte og Resten med Jagtsprøjten, der stod hos Branddirektøren. Endelig ansøgte de tre Underskrivere om Tilladelse til at straffe eller afskedige to modvillige og uduelige Brandfolk og bad om, at der maatte blive sat en Stopper for, at uvedkommende under Ildebrand udstedte Ordre til Brandmandskabet²⁶).

Disse Spørgsmaal blev behandlet i Overdirektionens Møder den 31. August s. A. og den 19. Januar 1693. Det blev her besluttet, at de gamle

Sprøjter, der var ganske ubrugelige og kun i Vejen ved Ildebrand, skulde bortsælges og Provenuet tilfalde Ejerne paa Betingelse af, at det anvendtes til Vedligeholdelse af de nye Brandredskaber; Ejerne var Kirkerne, dog synes der at have været én enkelt Sprøjte, der tilhørte Byen, idet der foruden Kassation af Tyske Kirkes Sprøjte, der var ubrugelig og af Menigheden skulde erstattes med en Slangesprøjte, ogsaa tales om, at „Stadens Sprøjte“ var ubrugelig. Overdirektionen havde til en Begyndelse bestemt, at hver af de 10 smaa gamle Kobbersprøjter skulde forsynes med „en maadelig Slange paa en Favn lang“; men da Branddirektøren i en senere Skrivelse gjorde opmærksom paa, at en saadan Forbedring vilde være resultatløs, frafaldt Overdirektionen denne Forordning og bestemte blot, at Sprøjterne som oprindeligt skulde fordeles blandt Brandmestrene²⁷).

Derimod synes Overdirektionen ikke at have udtalt sig om Kommandoforholdene ved Brandvæsenet, der — som det senere vil ses — blev en Kilde til stadig Uro. Allerede i 1687 havde der været Gnidninger mellem Politimesteren og Brandfolkene, der ved en Ildebrand havde nægtet at adlyde hans Ordre. Det gav Anledning til et „Kongelig Majestætsbrev“ af 5. November s. A., der indskærpede, at der skulde vises Politimester Klaus Rasch al Respekt og Høflighed. Politimesterens Forhold til Brandvæsenet blev fastslaaet ved Punkt XI i hans Instruks af 5. September 1691. Han skulde have Tilsyn med Vægtene, Lygter og Brandvæsen og fire Gange aarlig selv inspicere og prøve Brandredskaberne og eksercere de dertil forordnede Folk. Ved Ildebrand skulde han give Møde og kommandere enhver til sin Post og Forretning, og var nogen opsætsig, skulde de arresteres. Han skulde drage Omsorg for, at de brandlidtes Sager blev bragt i Sikkerhed, og sørge for, at Vogne og Sluffer, som skulde føre Vand til Brandstedet eller transportere Sprøjterne dertil, blev forsynet med en Klokke. Han skulde lade bortjage „den store Mængde Folk, som aleneste staar for at se til og er Værkerne (d. v. s. Sprøjterne) og de, dem haandterer, udi Vejen“; hertil skulde Kommandanten og Magistraten yde ham al nødvendig Hjælp. Endelig skulde han lade ulovlige og farlige Ildsteder nedbryde og paase, at nye ikke anlagedes uden at blive inspiceret af Stadsbygmesteren²⁸).

Medens det i Gardings Tid synes at være gaaet nogenlunde med Kommandoforholdene, var der stadig økonomiske Vanskeligheder. Det har været forbundet med Besvær at faa Beløbene for Lygte- og Sprøjteskatten inddrevet, og tilsidst maatte Regeringen tage Affære, antagelig efter en Klage fra Magistraten. Den 21. Januar 1693 meddelte Regeringen Magistraten, at den havde bragt i Erfaring, at en Del af Københavns Indvaanere stod med temmelig store Restancer af den aarlige Lygte- og Sprøjteskat, „som de vedkommende ej skal ville bekvemme sig til at betale“; man befalede derfor Magistraten saa hurtigt som muligt at indkræve det af Skatten, der var forfalden, siden Branddirektør Garding overtog Lygtevæsenet (8. Juni 1689), og anvende Pengene til deres anordnede Brug. Skulde nogen vise sig modvillige og ikke vilde betale Restancerne, saa skulde General Hans Schack — saaledes som det var meddelt ham — i fornødent Fald afgive Soldater til Assistance ved Eksekutionen²⁹).

En endnu bevaret Rulle fra 1692 giver en Oversigt over Sprøjterne og Mandskabet og oplyser, hvorledes Vagtfordelingen har været. København og Kristianshavn havde tilsammen 13 Sprøjter: Tøjhussprøjten, Raadhussprøjten, Holmens, Vejerhusets, Frue Kirkes, Nyboders, Helliggejst's, Trinitatis', Nikolaj's, Tyske Kirkes, Kristianshavns (2 Sprøjter) og Branddirektørens Sprøjter; den sidstnævnte stod altid parat til Brug i Branddirektørens Hus. Dette Materiel blev betjent af et Mandskab paa ialt 373 Mand: 16 Over- og 21 Underbrandmestre, 28 Over- og 7 Understraalemestre, 67 Assistenten og 234 menige Brandfolk.

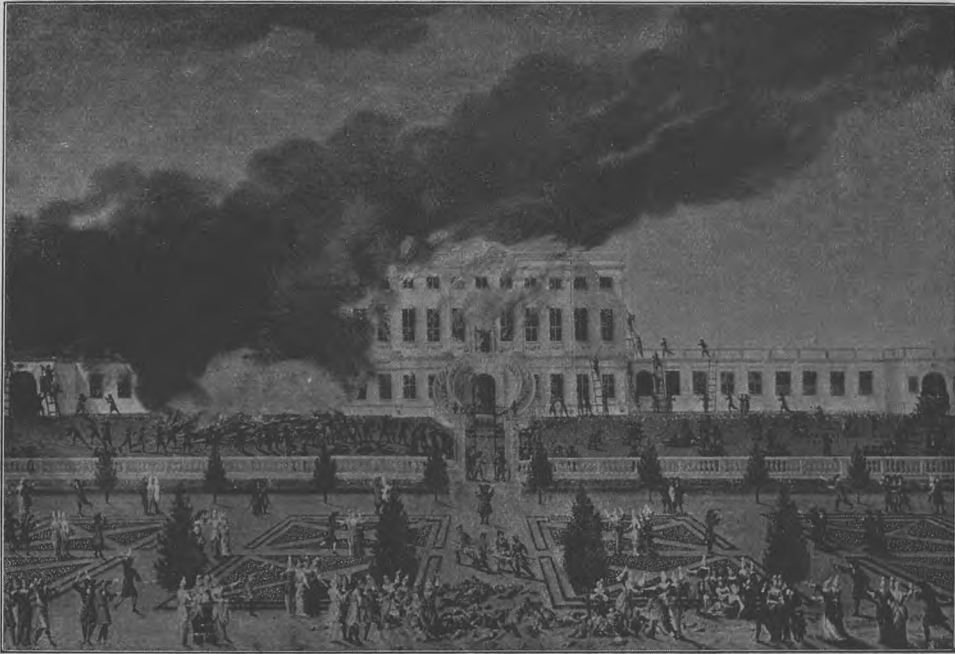
Rullen anfører endvidere 29 navngivne Vognmænd, der var pligtige til at give Møde ved Ildebrand. Som Kommanderende under Brand nævnes: Politimesteren, Stadshauptmanden, Branddirektøren, Kaptajnen for Vagterne, Brandkaptajnen, Løjtnant Niels Jacobsen, Fændrik Nicolaj Fincke, Oversprøjtemestre og Brandbudet³⁰).

Med dette Materiale og dette Mandskab bekæmpede det nyorganiserede københavnske Brandvæsen under Gardings Ledelse de Ildebrande, der opstod i Staden.

En enkelt Brand skal særlig omtales.

Ingen Brandulykke kunde i Uhygge maale sig med Branden paa

Amalienborg den 19. April 1689. Den „ulykkelige Ildebrand, som ikke alene lagde det af Tømmer og Brædder ved Amalienborg opsatte Operahus tillige med det dejlige Amalienborg Slot udi Aske, men endog kvalte og forbrændte mange Mennesker, er ikke uden Graad og Jammer at erindre“, hedder det i en samtidig Beretning. Paa Kongens Fødselsdag

Operahusets Brand. Efter Maleri paa Gaunø.

den 15. April havde Majestæten overværet en Opera i et for Tilfældet opført og smukt udstyret Teater, og han havde givet Tilladelse til, at Forestillingen den 19. April blev gentaget for hans Undersaatter. Da Teatret allerede var fyldt med Tilskuere, opstod der pludselig Ild; den greb hurtig om sig i de Enebærtræer og -buske, hvormed Teatret var udsmykket; Ilden „tog i et Øjeblik saadan Overhaand, at alting kom i fuld Flamme, og i en Tid af et Kvarter laa den ganske Tømmerbygning i Aske“.

Luerne bredte sig til Amalienborg, og „Branden var saa unaturlig

og heftig, at man for denne Rasen ikke aleneste intet fik reddet, men var og i Frygt, at de omflyvende Funcker skulde angribe de i Havnen liggende Skibe og foraarsage større Skade“. Det var dog „ikke at regne imod den Elendighed, de arme og ulykkelige Tilskuere var bestedte udi“. „Dørene paa Huset var meget enge, Ilden derimod meget hastig, saa er let at slutte, i hvad erbarmelig Tilstand, Angst og Elendighed de arme Mennesker maa have været; enhver søgte Døren, de sidste vilde være de første og de første forhindrede de sidste, indtil Ild, Damp og Røg ikke alene betog mange baade Syn og Aande, men endog Livet“. Mindst 171 Personer mistede Livet, nogle mente endog 260, og „var det det beklageligste, at deriblandt var de fleste Kærnen af de fornemste Indbyggere, ypperlige Subjekter og Officerer, samt af det skønneste Fruentimmer, unge og velopdragne Børn“. Man forstaar, at Sorgen havde sænket sig over Hovedstaden i de nærmeste Aar. Den eneste, der fik Gavn af Ulykken, var en Karl fra Fyn, der tre Uger i Forvejen var blevet fængslet, fordi han havde spaaet, at København skulde forgaa ved Ild den 18. eller 19. April; han blev sluppet løs, da hans Spaadom jo til Dels var gaaet i Opfyldelse³¹).

Der var i Brandforordningen af 1689 flere Gange talt om en Kasse, hvortil Bøderne blev erlagt, og hvoraf der blev udbetalt Belønninger og Understøttelser. Kassen blev virkelig oprettet og kaldtes i Reglen „den liden Kasse“ i Modsætning til Brand- og Lygtevæsenets Kasse. At der med Hensyn til Bøder for Overtrædelser af Brandordningen blev taget alvorligt fat, kan ses af et Eksempel fra 1692: En Kornmaaler Anders Pedersen havde til Leje en Fjælebod under Trappen ved Børsens søndre Ende; imod Brandordningens Bestemmelser havde han haft Ild heri, oven i Købet ved Nattetid, og han var derfor hjemfalden til Straf; men ved et Brev til Politimester Rasch tillod Kongen Kornmaaleren at faa Sagen afgjort i Mindelighed, idet han straks skulde betale en Bøde paa 10 Slettedaler til „Brandkassen“. Alligevel har ikke alle respekteret Bestemmelserne. Natten mellem den 3. og 4. Juli 1692 opstod der Ildebrand paa Reberbanen uden for Byen, hvorved der brændte Hamp, Tovværk, Tjære, Boder og Redskaber for ialt 17.526 Rdlr.; Ilden sagdes at være opstaaet i en Karsten Larsens Bod, hvor hans Folk Søndag

Aften havde tjæret Tovværk ved Lys; der synes dog ikke at være blevet betalt Bøder for denne Overtrædelse³²).

„Den liden Kasse“ svarede til sit Navn og viste sig ved given Lejlighed ude af Stand til at præstere de Understøttelser, som den i Følge Brandordningen skulde udrede. Den 5. Juli 1692 udbrød der en stor Ildebrand paa Kristianshavn, hvorved Værdier for 14.109 Rdlr. gik op i Luer; under Slukningsarbejdet styrtede en Skorsten og en Gavlmur ned over en Straalemester Henrik Larsen og en Assistent Peder Torstensen, begge ved Nyboders Sprøjte; Straalemesteren blev dræbt, den anden saaret. I denne Anledning indstillede Politimester Rasch den 15. Juli og den 12. August s. A. til Overdirektionen, at der blev udbetalt den afdødes Enke og Børn 100 Rdlr. og den saarede 20 Rdlr., men ikke af den lille Kasse, der var ganske ude af Stand til at bære saadanne Udgifter. Først ved Kongens Mellemkomst opnaaede Enken 100 Rdlr. og den tilskadekomne 30 Rdlr.³³).

Den lille Kasses Midler forvaltedes af de saakaldte Inspektører over Brandværket, Politimester Rasch, Stadshauptmand Niels Enevoldsen og Branddirektør Garding, der hver havde en Nøgle til den; de foreslog den 11. Januar 1693 Overdirektionen, at Kassen blev underkastet Revision sammen med den store Kasse, og den 19. s. M. vedtog Overdirektionen at lade den lille Kasse revidere samtidig med Hans Stampes Regnskab over den store Kasse og Gardings øvrige Regnskaber, Brandvæsenet vedrørende; Revisionen skulde foretages af Gehejmeraad Brandt og Kancelliraad Ole Rømer. Ved samme Lejlighed vedtoges det, at den lille Kasse blev flyttet til Politikamret, mens den store Kasse vedblivende skulde opbevares af Magistraten³⁴).

I deres Indstilling den 12. August 1692 om Slukningsmateriellet havde Politimester, Stadshauptmand og Branddirektør ogsaa berørt Spørgsmaalet om Brandfolkenes Indkvarteringsfrihed. Denne Rettighed havde de mistet ved Kongens Befaling til Indkvarteringskommissionen den 4. Februar 1690, der gik ud paa, at ingen skulde være forskaanet for Indkvartering, medmindre de havde Kongens Frihedsbrev eller havde Krav paa en saadan Begunstigelse i Henhold til en eller anden Forordning. Mod denne Bestemmelse protesterede først de Deputerede fra

Søetaten, der forlangte, at de af Holmens Folk, der var beordret til at gøre Tjeneste ved Brandvæsenet, maatte nyde Frihed, hvilket den 16. Juli 1690 blev bevilget indtil videre.

Ogsaa de borgerlige Brandfolk var selvfølgelig misfornøjede og opnaaede, at Indkvarteringskommissionen resolverede, at vel skulde Brandfolkene efter deres Grundtakster ansættes lige med andre i Indkvarteringssummen, men dog nyde et forholdsvis Afslag, den 5. December s. A. fastsat til $1\frac{1}{2}$ Portion for hver Brandmester, $\frac{1}{2}$ Portion for hver Brandsvend og 3 Portioner for Kaptajnen, d. v. s. Indkvarteringsfrihed for henholdsvis 150, 50 og 300 Rdlr. beskattet Beløb; i 1692 ses Brandfolkenes Frihed ialt at have været 125 Portioner (12.500 Rdlr. beskattet Beløb). Der havde aabenbart stadig været en Del Vanskeligheder med Ordningen af dette Spørgsmaal, for efter at Indkvarteringskommissionen uden Held havde forsøgt at fremkalde en kongelig Resolution, havde den efter eget Forgodtbefindende truffet den Bestemmelse, at Brandmændene (dog ikke Vognmændene) indtil videre skulde være helt fri for Indkvartering. Den 19. Juli og 5. September 1691 havde Kommissionen saa igen bestemt, at Friheden kun skulde være delvis, for Brandmestre $1\frac{1}{2}$ Portion og de andre $\frac{1}{2}$ Portion. Endnu den 13. April 1692 havde Kommissionen forsøgt, ligeledes uden Held, at udvirke en kongelig Resolution om Spørgsmaalet. Heller ikke Politimesterens, Stadshauptmandens og Branddirektørens Indstilling af August s. A. fik nogen Virkning; Ordningen, som Kommissionen havde indført 19. Juli og 5. September 1691, synes at have været gældende til 1713³⁵).

Samtidig med Anskaffelsen af de hollandske Sprøjter har man vistnok indført de saakaldte „Sprøjtepenge“ (hollandsk „Brandspuitpenningen“). Fra Holland, hvor en stor Del Byer har haft saadanne Sprøjtepenge og brugt dem endog langt op i Tiden, har man en Del Oplysninger derom. I Amsterdam menes de at have været i Anvendelse siden Slangesprøjtes Opfindelse 1672, hvorefter fulgte Indførelsen af det store Brandkorps 1685 og Sugepumpens Forbedring 1689. Det siges, at enhver Brandmand ved sin Ansættelse i Korpset fik udleveret en Kobberskilling paa omkring 4 cm i Diameter. Denne Mønt skulde han ved ethvert Møde til Ildebrand aflevere til Brandmesteren og fik den først tilbage, naar Ilden

var slukket og Sprøjten afleveret i Sprøjtehuset. Paa denne Maade havde man en let Oversigt over, hvem der var mødt ved hver Sprøjte, ligesom man kunde føre Kontrol med, at ingen forlod Brandstedet. Sandsynligvis har Brødrene van der Heyde leveret Sprøjtepenge samtidig med Sprøjterne. De her viste københavnske Sprøjtepenge er sikkert identiske med de „Brandskilte“, der nævnes i Brandkorpsets første Aar efter 1687³⁶).

Med Reformerne i 1689 og følgende Aar havde København faaet et moderne, tidssvarende Brandvæsen. Forskellige Udtalelser fra Datiden vidner da ogsaa om den Opsigt, det vakte, og den Ros, det høstede. Præsten i Birkerød, den fra Svenskekrigen saa berømte Henrik Thomsen Gerner har saaledes givet Udtryk for sin Beundring. I sit Digt fra o. 1689: „Københavns Forbedring udi Bygning og Manufaktur paa 6 Aars Tid“ lovpriser han navnlig Slangesprøjterne:

„End maa jeg lægge til, hvad mer er inventeret
Til Byens nyttig' Gavn, og hvad er spenderet
Til alles Frelse, naar en Vaadeild opstaar,
Hvordan den dæmpes kan, at den ej Fremgang faar;
De Paafund nyttig' er, det lader sig vel gøre,
Een Mand det ganske Værk ved Ilden kan fuldføre;
Thi med et enest' Rør han kan i Huset gaa,
Hvor Ilden stærkest er, og Vandet stænke paa
Og det med saadan force, at Ildens Magt maa falde;
Det samme nyttig' Værk man vil Vandslanger kalde,
De mægtig lange er og sluger meget Vand
Af beget Lærred gjort og dæmper Ildens Brand".³⁷)

Ogsaa Englænderen Molesworth har i sin Beretning om Danmark, som det var, da han var paa Besøg her i 1692, udtalt sin absolutte Anerkendelse af den københavnske Brandordning³⁸).

Gardings Efterfølger som Branddirektør, Gotfred Fuchs, har i sin „verhinderte Feuers Sieg“, der maa være udarbejdet i Tiden 1694—98, givet en Skildring af det Brandvæsen, som han senere fik Ledelsen over. Først berømmer han i høje Toner Hovedstadens enestaaende Slukningsmidler og fortræffelige Brandordning; dernæst beretter han, at man for

at sørge for, at saa fortræffelige Ting blev tilstrækkelig bekendte og berømte, og ikke mindst for at henlede Offentlighedens Opmærksomhed paa Brandvæsenets Ordning og Fuldkommenhed, paa en bestemt Tid af Aaret afholdt Mønstring, hvorved man tillige overbeviste sig om, at Instrumenterne var i Orden, og fik Lejlighed til at sætte Brandmandskabet ind i Brandordningen og til at holde Eksercits med Brand- og Straalemestrene. Han fortæller om en Mønstring, der afholdtes Dagen efter, at Brandordningen af 23. Juli 1689 fra Politimesteren var tilgaaet

Sprøjtepenge fra København. I øverste Række er Forsiden gengivet, i nederste Række Bagsiden. De tre første Stykker bærer Aarstallet 1687, Aaret for Sprøjternes Levering, den fjerde er uden Aarstal; Bagsiden viser, at den har tilhørt Brandmand Nr. 13 ved Sprøjte 2. (Den kgl. Mønt- og Medaillesamling).

Branddirektøren; denne havde straks ved Modtagelsen ladet udgaa Ordre til at holde alt parat til næste Dag, saaledes at der ved Udrykningen ikke mærkedes nogen Mangel, men blev Anledning til at rose det hele og herlige Optog:

Udrykningen anførtes af Branddirektøren, der fulgtes af 10 Tømrere paa 2 Geledder og med Økser paa Skuldrene; dernæst kom Branddirektørens Reserve- eller Jagtsprøjte, trukket af en Hest og ledsaget af 2 Straalemestre, der begge ligesom Knægten paa Hesten var klædt i brandgult. Paa Hovedet bar de Kasketter — ligeledes brandgule —, der paa Siderne var forsynede med forsøvede Slangesprøjter; ved Siden bar de „mærkbare Knive“ i gule Baand, medens de i Hænderne holdt afskruede

Straalør, Knægten dog en Pisk i Stedet. Selve Sprøjten var af Kobber og stafferet hvid og gul, ligesom den paa begge Sider var prydet med Stadens Vaabenmærke. Efter Sprøjten fulgte 10 Murere — ogsaa paa 2 Geledder — med deres Hakker paa Nakken, og nu kom 1. Deling, der førtes af Brandkaptajnen, ledsaget af 10 i 2 Geledder ordnede Straalemestre, der vel var i deres eget Tøj, men — paa samme Maade som anført for de 2, der ledsagede Sprøjten — forsynede med gule Kasketter, Baand og Messingstraalør; de sidste havde enhver af dem skruet af sin Sprøjte. Selve Delingen var paa 64 Mand, ledsagedes af sine øvrige Officerer og marcherede i rigtige Geledder.

2. Deling, der førte Fanen, kommanderedes af Fændrikken. Denne Brandordnings Fane var af rødt Atlask, stor og festligt udstyret; i alle fire Hjørner prangede Kongens guldbroderede Navnetræk; i Midten havde den en Slangesprøjte med en Paaskrift i Guld (Inskriptionens Ordlyd har Fuchs desværre ikke anført, men ladet en Plads paa 4—5 Linier staa aaben til den). Fændrikken ledsagedes af en Tambur, klædt i hvidt og gult, og af 64 Mand, ordnet som en Deling. Den sidste Deling, der bestod af et lignende Antal Mand foruden 10 Straalemestre, førtes af Brandløjtnanten og sluttedes af Adjutanten. Da disse 200 Brandfolk og 22 Straalemestre, under Kommando af deres Officerer, tillige med 12 Over- og 12 Underbrandmestre, 11 Undersprøjtemestre samt 29 Assistentter efter endt March naaede Mønstringspladsen, forøgedes Styrken med de dertil beordrede Reservebrandfolk, Tømrere og Murere, ialt 120 Mand, der kun anvendtes i yderste Nød. Endelig fik Styrken en Forstærkning bestaaende af 60 Mand By- og Gadevægtere under Kommando af deres Inspektør³⁹).

Af Fuchs' Beretning faar man saaledes et meget godt Billede af Brandvæsenets samlede Styrke, ialt 466 Mand, Vognmænd og Vandmestre ikke medregnet.

Københavns første Branddirektør, Herman Garding, fik ikke Lov til at lede Brandvæsenet mere end knapt otte Aar. Han døde Natten mellem den 3. og 4. Januar 1694. Hans Efterfølger Blikkenslager, Fontæne- og Grottemester Gotfred Fuchs blev den, der kom til at føre Brandvæsenet videre i den Udvikling, man var slaet ind paa⁴⁰).

TREDJE AFSNIT

STILLE AAR 1694—1727

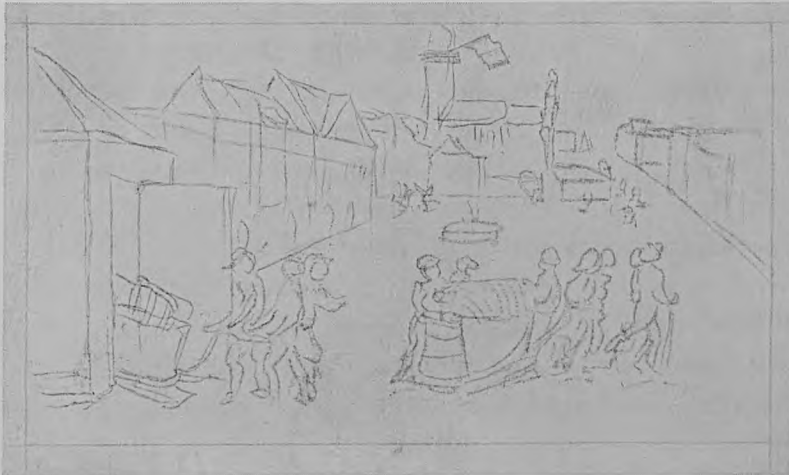
I et Møde den 4. Januar 1694 havde Overdirektionen for Brand- og Lygtevæsenet vedtaget at overdrage Ledelsen af Brandvæsenet — og Inspektionen med Gadelygterne — til Gotfred Fuchs. Samme Dags Eftermiddag havde 6 Medlemmer af Direktionen overdraget ham Brandvæsenets Materiel¹⁾, medens den endelige Udnævnelse forelaa to Dage senere. For hans Tjeneste og Omkostning som „Direktør over Brandværket“ blev der bevilget ham 1600 Rdlr. i aarlig Løn og Underhold for ham selv, hans Betjente og de fornødne Heste; Pengene skulde betales af „de dertil beskikkede Midler“, „indtil Vi anderledes derom tilsigendes vorder“. Fuchs fik ligesom Garding i 10 Aar Eneret paa at fabrikere og forhandle den nye Slags Sprøjter. Ingen maatte „fordriste sig til ham imidlertid, under vilkaarlig Straf, nogen Indpas at gøre, naar han saadant ellers for samme Pris og saa oprigtigt leverer, som det fra andre Steder kan forskaffes“²⁾.

En Fortegnelse over Sprøjterne, dateret 5. Januar 1694, giver et godt Billede af det Slukningsmateriale, Fuchs overtog ved sin Tiltræden. Medens Fortegnelsen fra 1692 gav Tallene for det Mandskab, der var knyttet til Sprøjterne, giver denne Detailler om Sprøjterne selv³⁾.

Et Par Maaneder senere ordnedes Branddirektørens tjenstlige Stilling overfor Ole Rømer og Klaus Rasch. De skulde have „flittig og nøjagtig Indseende“ med ham, at han med Hensyn til Brandvæsenets Ledelse „flitteligen og vindskibeligen opvarter“ og retter sig efter Instruks og Brandordning. Sidst i Juni s. A. kunde Ole Rømer og Klaus Rasch

meddele, at de havde besigtiget Sprøjterne og Brandredskaberne, som „alt vel konditioneret befandtes“, ligesom Mandskabet ved Brandvæsenet under Mønstringen var „udi god Stand forefunden“⁴).

Den økonomiske Basis for Brandvæsenet lod stadig en Del tilbage at ønske. I Overdirektionens Møde den 8. Marts 1694 blev det besluttet, at der skulde anskaffes en fælles Kasse for Brand- og Lygtevæsenet; desuden vilde man indstille til Kongen, at en Raadmand og en af de

Sprøjten føres frem. I Taarnet viser det udstukne Flag, i hvilken Part af Byen Ilden er brudt ud. Tegning fra 1690'erne. (Kgl. Bibliotek.)

32 Mænd blev beordret til at modtage Pengene, saasnart de var indkrævede, foretage Udbetalinger og aflægge Regnskab derfor til Magistraten. Denne Beslutning saa underlig ud paa Baggrund af, hvad der tidligere var bestemt om Brandvæsenets Ressourcer⁵). Faa Dage efter forelaa Kongens Svar. Forslaget blev tiltraadt, og samtidig blev det bestemt, at det Beløb paa 5000 Rdlr., som den 8. Juni 1689 var fastsat til Afholdelse af Udgifterne ved Brand- og Lygtevæsenet og til Afbetaling paa Stadens Gæld, nu kun skulde anvendes til Brand- og Lygtevæsenet⁶). Dagen efter fik Magistraten Besked om, at de 5000 Rdlr. skulde indkræves af Rodemestrene og indbetales til de Deputerede, som ellers modtog Byens Skatter, for atter at blive udbetalt „efter det Regle-

ment og Anordning, som af Overdirektøren gøres“. Hvad der aarlig maatte blive til overs, skulde indbetales til Kæmneren, men Pengene holdes for sig selv i en særlig Kasse og alene anvendes til Sprøjter og Lygter⁷).

I Magistraten har der aabenbart været en Del Uvilje mod denne Ordning. Sidst i Juni klagede Ole Rømer og Klaus Rasch over for Regeringen over, at de ikke havde kunnet faa nogen som helst Oplysning om Brandvæsenets Kasse, ja end ikke en Gang havde kunnet faa at vide, hvilken Raadmand og Magistratsmedlem der skulde modtage Pengene og aflægge Regnskab derfor. Desuden jamrede de over, at de af Branddirektøren „idelig anmodes og ansøges om Penge“ til saavel hans eget som til hans Folks Underhold. Kongen resolverede kort og godt: „Vores allernaadigste Vilje og Befaling er, at Os elskelige Præsident, Borgmester og Raad udi Vores kongelige Residensstad København straks efterlever Vores herom ergangne Ordre“⁸).

Brandvæsenets Kasse var blevet befriet for Afbetalingen af Stadens Gæld. Inden længe blev der dog paalagt den en ny Byrde. Sidst i April 1695 blev der tillagt Natmanden en aarlig Løn paa 200 Rdlr., som skulde udredes — af Lygte- og Sprøjtekassen! Hans Tjeneste, oplyses det, var nu i nogle Aar i den Grad aftaget og blevet saa ringe, at han blev ude af Stand til at underholde sine Tjenestefolk og Heste, som han altid maatte have i Beredskab. Samtidig forhøjedes dog Lygte- og Sprøjteskatten med de 200 Rdlr. til 5200 Rdlr.⁹).

Der var stadig økonomiske Vanskeligheder. Den 25. September 1695 sendte Ole Rømer og Klaus Rasch Regeringen forskellige Forslag til Brand- og Lygtevæsenets Opretholdelse, bl. a. om en Forhøjelse af Lygte- og Sprøjteskatten. Samtidig klagede Branddirektøren over den langsomme Betaling. For leveret Tran (til Lygterne) havde han ikke mindre end 1000 Rdlr. til Gode, ligesom han og hans Folk havde Fordring paa 800 Rdlr. i Gage for de sidste halvanden Aar. Den 8. Januar 1696 behandlede Overdirektionen de indkomne Skrivelser. Det oplystes, at Lygte- og Sprøjteskatten blev forringet fra Aar til Aar og i 1694 kun havde givet 4100 Rdlr. i Stedet for 5000 Rdlr. Overdirektionen indstillede derfor til Kongen, at de 5000 Rdlr. for Fremtiden blev forhøjet til

5500 Rdlr., der skulde besørge rigtigt indkrævet. For at skaffe Branddirektøren hans Tilgodehavender besluttede Overdirektionen af al Magt at inddrive Skatterestancerne¹⁰).

Allerede den 14. Januar 1696 forelaa Kongens Svar.

Kongen havde erfaret, at de til „Brand- og Lygteværkerne“ bevilgede 5000 Rdlr. aarlig — hedder det — „skal nu paa nogen Tid ikke aleneste ej rigtig være indkommen, men endog ej at skulle kunne forslaa til bemeldte Værkers Vedligeholdelse, langt mindre til deres Reparation og Forbedring, om noget i en Hast forefaldt, som ej skulde kunne bie eller opsættes, indtil de ordinerede Midler indkom, men straks og uforbigængelig vilde gøres“. For at „saa højfornødent et Værk til Stadens og Indvaanernes Nytte og Konservation ej af Mangel for Middel til Underholdning skal lide nogen Afbræk“, skulde de 5000 Rdlr. aarlig forhøjes til 5500 Rdlr. aarlig. Det var Kongens Vilje, at Magistraten de „500 Rdlr. paa alle Huse og Gaarde her i Staden og Kristianshavn straks lader ligne og lægge“ og paa samme Maade, „som med de aarlig bevilgede 5000 Rdlr. hidtil sket er, allerunderdanigst retter og forholder, saa at Brand- og Lygteværkerne herefter aarlig og udi alt 5500 Rdlr. til deres Underholdning og Vedligeholdelse rigtig kan nyde og bekomme“¹¹).

Kort efter var der Fare for en ny Forhøjelse af Lygte- og Sprøjteskatten. En Toldskriver havde afstaaet en Grund til „Stadens Tjeneste“ for ialt 1300 Rdlr., hvoraf Politimester Klaus Rasch i Maj 1692 havde forpligtet sig til at betale de 700 Rdlr., hvilket ikke var sket. Nu befalede Kongen i Maj 1696 Overdirektionen inden to Aars Forløb at betale, hvad Toldskriveren retmæssig havde Krav paa. Dersom de 5500 Rdlr.'s Sprøjteskat ikke kunde forslaa til ogsaa at dække denne Udgift, skulde Magistraten forhøje Skatten til 5700 Rdlr. aarlig. Faren blev dog afværget ved, at Magistraten tog Beløbet af de Penge, som „til en Brønd var deputerede“¹²).

I de nærmeste Aar synes der at have været nogenlunde Ro om Brandvæsenet. Kun faa Beslutninger blev truffet. En Inspektionskommission, Ole Rømer og Klaus Rasch, blev den 14. Januar 1696 udvidet med Geheimeraad Moth og Etatsraad Nansen¹³). I November 1701 blev der efter Forslag af Politimesteren og Branddirektøren bestilt 50 Oksehuder,

saaledes tilberedte, at de kunde anvendes til at slukke Ildebrand med. Udgiften skulde afholdes af Brandvæsenets Kasse¹⁴).

Vigtigere var, at der i 1702 fremkom Forslag til en ny Brandordning. Sidst i December fik Klaus Rasch, Stadshauptmand Johannes Kristensen Meller og Branddirektør Fuchs fra Kongen tilsendt „en Projekt til en Brandordning“ i København og Kristianshavn. „Og saasom Eders Forretninger paa en og anden Sted derudi tilsammen løber, og Vi meget ugerne ser, at den ene den anden i sin Forretning skulde falde“, ud fra den Betragtning, „at det intet andet end Hinder og Konfusion i Værkets Befordring vilde foraarsage“, saa var det Kongens Vilje, „at I Eder samme Projekt straks foretager, det med Flid efterser og overvejer og Os Eders allerunderdanigste Betænkende til videre“ Overvejelse sender, „og paa hvad Maade I formener, at alting bedst kunde læmpes og rettes og Værket fornemmelig i Nødsfald med god Endrægtighed og uden Konfusion befordres“.

Trods Ordrens Ord om „straks at foretage“ Sagen maa de tre Medlemmer af den saaledes nedsatte Kommission have været noget langsomme eller ligegyldige. I September 1703 fik de i hvert Fald en ny Befaling til uden Ophold at indsende deres Erklæringer om Projektet, da Kongen endnu ikke havde modtaget nogen Indstilling¹⁵).

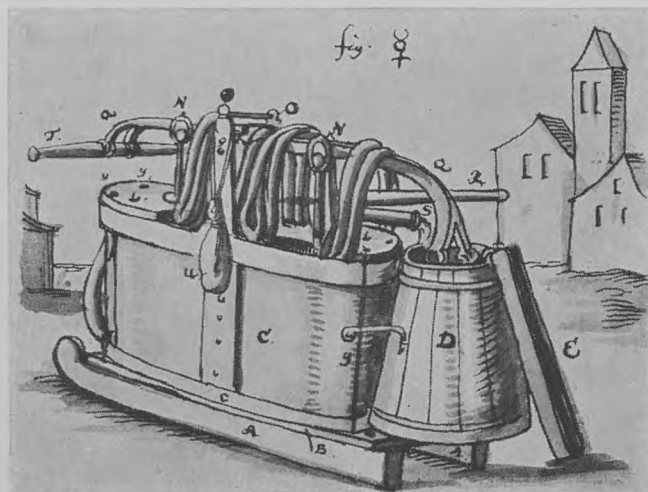
Endnu et Par Maaneder gik, inden Politimesteren den 2. December 1703 indsendte sin Indstilling. Han oplyste, at de tre Kommissionsmedlemmer havde været sammenkaldte og i Hovedsagen var enige. Han fraraadede at foretage nogen Forandring i den bestaaende Brandordning, med mindre den „højeste Nødvendighed“ krævede det. Brandmandskabet, udtalte han, bestod af udskrevne Folk, der var vel indøvet i deres Tjeneste og deri blevet kyndige og tilvante, saaledes at han befrygtede, at ved indførte Forandringer „da maaske nogle af Enfoldighed og nogle af Modvilligheds Lyst skulde gøre deres Gerninger tvært eller forkert, eftersom de fleste af dette Folk er et haardt og gement Folk, der ikke i saa Maader vil være under nogen sær Tvang, men paa en god Maade omgaas og kommanderes, helst af den, som de har Fortroende til, og saa gør de, hvad man forlanger“.

Om Stadshauptmanden hævdede han, at denne Embedsmand lige

siden 1685 aldeles ikke havde befattet sig med Brandvæsenet, saaledes som det tilforn var sket. Politimesteren mente da ogsaa, at Stadshauptmanden under Ildebrand havde nok at gøre med at kommandere over Borgerskabet og ved dets Hjælp at sørge for fornøden Afspærring omkring Brandstedet „og lade Branddirektøren og Politimesteren med Brandfolkene inden deres Circumference arbejde og drages med Ilden“. Naar Stadshauptmandens saaledes angivne Pligter under Ildebrand blev overholdt, saa havde denne Embedsmand „en stor og gavnlig Post“ at passe. Det maatte imidlertid indrømmes, at Pladsen i salig Stadshauptmand Niels Enevoldsens Tid paa Grund af „hans høje Alderdom og medførende slette Kommando“ aldrig blev beklædt saa fuldkomment, som man gerne ønskede det, „og maatte man mangan Gang i saa Maader komme ham til Hjælp og gjort det, som man ikke har været beskikket til, og oftere megen Fortrædelighed udstaaet“.

Politimesteren anførte, at Brandvæsenet Tid efter anden var blevet forbedret og udvidet, saa det nu havde 21 Sprøjter og 16 Anbringere, til hvis Betjening man havde 640 Mand foruden Vognmænd, Reserve og Vægtere, der ialt talte 376 Mand. Af disse nød Brandfolkene og Vognmændene Indkvarteringsfrihed, Reserven og Vægterne derimod ikke. Hovedsagen var, skrev han, Spørgsmaalet om, hvem der skulde have Kommandoen over Brandfolkene. Hidtil havde de staaet under Branddirektøren og Politimesteren. Af Stadshauptmand Mellers Instruks¹⁶⁾ havde han og Branddirektøren imidlertid set, at Meller skulde føre Kommandoen og befatte sig med Brandvæsenet mere end hans Formand; Rasch vidste ikke, hvorledes han skulde forholde sig, da han ikke havde faaet noget Svar paa sin Forespørgsel om, hvorvidt han fremtidig skulde befatte sig med Brandvæsenet eller ej. Han var dog — omend med nogen Forsigtighed — blevet ved med at udføre sin forrige Forretning og Funktion. Han hævdede, at Kongens Fader, Kristian V, absolut ikke vilde have, at Brandvæsenet skulde staa under Kommandantens eller Stadshauptmandens Kommando, men under Politimesterens og Branddirektørens, hvorfor Brandfolkene, naar Borgerskabet skulde paradere eller gaa til Volds, skulde have deres egen Samlingsplads og Post, nemlig foran og paa Raadstuen, ligesom de skulde forskaanes for ordinære Bor-

gertog og Vagt og paa Raadhuset have deres Plads til Stadens indvendige Tjeneste og Konservation, medens Stadshauptmanden havde at tage Vare paa Voldene. Ved Stadshauptmandens Instruks var der opstaaet en Del Jalousi, „saa en Del Officerer, som er noget højsindede, holder sig til Stadshauptmanden og Brandkaptajnen, og det formedelst Stadshauptmanden har udvirket Brandkaptajnen Eders Kgl. Maj.'s Bestalling og ellers ladet ham give om Aftenen Ordre eller Parole, som

Sprøjte paa Slæde. Fra 1690'erne.
Tegning i „Verhinderter Feuers Sieg.“ (Kgl. Bibl. Thott Fol. 272).

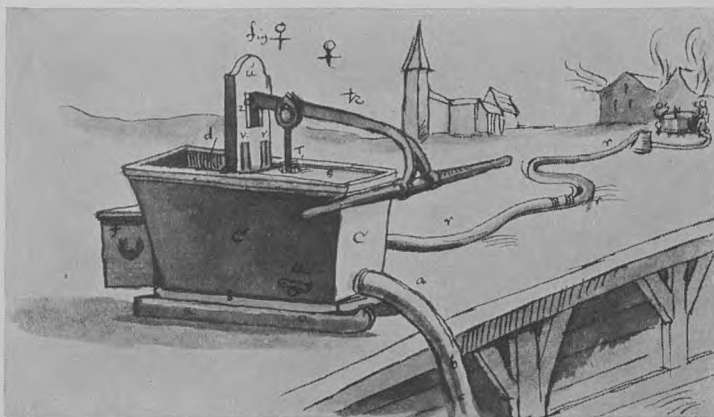
ellers ej har været tilforn brugeligt, saa han om Natten kan visitere Vagten, som paa Raadhuset holdes. En Del Officerer holder sig til Branddirektøren, og det er ubilligt at vende Folk fra denne og hans Kommando, hvilket kun føder Konfusion“.

Rasch sluttede med at anbefale, at Branddirektøren uforandret skulde forestaa „Brandværkerne“ og sammen med Politimesteren antage og afskedige Brandfolkene, hvis samtlige Over- og Underofficerer skulde staa under Direktørens og Politimesterens Kommando. Han foreslog, 1) at Branddirektøren blev benaadet med Rang i 4. Klasse 4. Art., 2) at Brandfolkene for Forseelser blev tiltalt og straffet ved en særlig Ret af Brandfolk, 3) at Branddirektøren en Gang hvert Halvaar skulde møn-

stre „Brandmestertroppen“ i sin Gaard i Overværelse af Politimesteren, og 4) at Branddirektøren ikke maatte forlade Byen om Natten uden først at anmelde det for Politimesteren og dernæst skaffe en navngiven Mand, der i hans Fraværelse paa betryggende Maade kunde besørge hans Tjeneste.

Politimesterens Indstilling blev tilsendt Stadshauptmand Meller den 8. December 1703.

Den Enighed, som Politimesteren havde hævdet, var raadende mellem

Mindre Sprøjte paa Slæde.
Tegning fra 1690'erne. (Kgl. Bibl. Thott Fol. 272).

de tre Kommissionsmedlemmer, maa have været af en ret problematisk Karakter, da hans Indstilling for en stor Del gik ud paa at faa indsnævreret Grænserne for det ene Medlems Myndighedsomraade. Yderligere gjorde Stadshauptmanden i sin Indstilling af 12. December gældende, at han ganske vist havde været tilkaldt til et Møde, hvor Branddirektøren efter sin Anmodning fik overleveret Forslaget til den ny Brandordning, men at Forslagets Indhold iøvrigt var Stadshauptmanden ganske ubekendt, saa han aldeles ikke kunde udtale sig om Sagen. Det ser ud, som om det er Politimesteren, der har modtaget Projektet, medens Branddirektøren paa Forlangende har set det, og Stadshauptmanden overhovedet ikke stiftet Bekendtskab dermed. Det tyder ogsaa paa, at det har været saa som saa med Samarbejdet i Kommissionen, naar Meller

og Fuchs den 2. Februar 1704 fik Ordre til at træde sammen og afgive Erklæring om Rasch' Indstilling.

Der ses iøvrigt ikke at være kommet noget Resultat ud af Kommissionens Arbejde¹⁷).

Adskilligt tyder saaledes paa, at der har været et spændt Forhold mellem Politimesteren og Stadshauptmanden. Rasch havde forøvrigt ogsaa i 1695 haft en Kontrovers med Generalmajor Lauritz Munk om Kommandoforholdene ved Brandvæsenet. Generalmajoren havde i August klaget til Kongen over, at han af Politimesteren havde faaet Ordre til at lade Tøjhussprøjten med Mandskab møde til Mønstring i Grønningen, en Ordre han ikke havde efterkommet, da han fandt det under sin Værdighed i hans Alder at skulle modtage Ordre af en Politimester. Kongen havde dog givet Rasch Medhold; Tøjhussprøjten skulde møde til Inspektion og Mandskabet til Indeksercering 2 Gange om Aaret¹⁸).

Efter at Rasch i sine sidste Aar havde været svagelig og siden 1701 haft Assessor J. B. Ernst til Medhjælper, døde han den 8. Januar 1705. Hans Eftermand blev Ole Rømer¹⁹). Han synes til en Begyndelse ikke at have været særlig stærk begejstret over Brandvæsenets Tilstand; i en Indberetning til Kongen i Maj 1705 udtalte han saaledes:

„Brandfolket er forleden Dag mønstret og de fleste Stadens Sprøjter proberede, som nu paa nogle Aars Tid ikke er sket med de Circumstancer, som denne Gang, nemlig at forordnede Brandkommissarier har tillige med Politimester været ved den Forretning overværende eller dertil kaldede. Sprøjterne og Værktøjet befandtes temmelig, men saasom meget deraf er blevet gammelt og usikkert af det, at det tit bliver repareret, bliver en god Del, fornemmelig Slinger, baade af Dug og Læder, ganske at gøre af ny. Ved Brandfolkene er fundet en mærkelig Abus (Misbrug), at Kælder- og Brændevinsmænd og andre til saadant Værk ubekvemme Personer har ladet sig enrøllere til Brandfolk for at nyde Frihed for Indkvartering, som skal blive remedert (bødet paa). Blev og resolveret at gøre en Sprøjtepram som dem, der er ved Holmen og ved Flaaden, for at ligge og bruges i Byens Kanaler, som bliver meget nyttigt for ikke at fattes Vand i Nødstider“²⁰).

Ole Rømers Opfattelse af Brandvæsenets Tilstand synes dog ret hurtigt at have bedret sig noget; allerede midt i November 1705 indberettede han: „Brandfolkene er mønstrede og den indsnegne Misbrug med udygtige Personers Enroullering for Indkvarteringsfrihed at nyde tilbørlig iagttaget; som al Uorden ej har kunnet rettes paa én Tid, formodes Resten til næstkommende Foraarsmønstring at faa sin Rigtighed. Er taget Afsked ved Præsidenten, Stadshauptmanden og Brandmajoren, at hver Sprøjtes tvende forhen ordinerede Vagter skal hver bestaa af 5 Officerer og 10 Brandsvende, som alle skal være fornemmelig Tømrer-, Murer-, Blytækkermestre og -svende, dernæst Arbejdskarle, Smede og andre, som nære sig af groft Haandarbejde; Kældermænd og Brændevinsmænd ganske at udelukke“²¹).

Rømer synes endelig i sin Indberetning af 12. Juni 1707 at være helt tilfreds med Brandvæsenet, hvor han efterhaanden har faaet rensset ud i Mandskabet: „Brandfolkene er forleden Uge mønstrede, og befindes Kompagniet efterhaanden i bedre og bedre Stand, eftersom man beflitter sig paa fremfor andre at enroullere Murer-, Tømrer- og Blytækkersvende, Arbejdskarle og andre deslige, som er bekvemme at gøre Tjeneste ved en ulykkelig Ildebrand, og derimod at udelukke dem, som gør Profession af Høkeri og andre herfor fremmede Haandteringer, som sig i Brandkompagniet for Privilegier at nyde i forrige Tider har indsneget“²²).

Ole Rømer blev i 1710 efterfulgt som Politimester af Justitsraad Johan Bertram Ernst, der fra 24. Oktober fik Sæde i Overdirektionen²³).

Antagelig har det staaet i Forbindelse med Politimester Rasch' Indstilling i December 1703, naar Branddirektør Fuchs den 15. Januar 1704 blev udnævnt til Brandmajor. Det blev samtidig paalagt ham, at han i denne Egenskab skulde være „ved Nat og Dag, aarle og sildig, flittig og vindskibelig“ i sin Tjeneste, rette sig efter nuværende og fremtidige Brandordninger, forsaavidt de vedkom ham, og i enhver Henseende opføre sig, som det sømmede sig en ærekær, tro og oprigtig Brandmajor og under Ansvar efter den Ed, han havde aflagt²⁴). Der var hermed givet Branddirektøren en Titel, som skulde blive Udgangspunkt for Stridigheder med de virkelige militære Officerer.

I 1706 blev der til den Vagt, der fandtes paa Raadhuset om Natten,

opført et Vagthus med tilhørende Sprøjtehus, alt af Grundmur og tækket med Jernplader; Bygningen laa op til Raadhuset ud mod Gammeltorv²⁵).

Det følgende Aar tog man Spørgsmaalet om Brandkorpsets Officerer op til Overvejelse. Som Politimesteren havde indberettet til Kongen i Juni 1707, var der to Overofficerspladser ledige, som Kaptajn efter afgangne Niels Jacobsen, Muremester, og som Fændrik efter Hans Olufsen, ogsaa Muremester; desuden skulde der udnævnes to Overbrandmestre. Samtidig havde Rømer gjort opmærksom paa det spændte Forhold mellem Officererne ved de andre Stadens Kompagnier og Officererne ved Brandkompagniet, paa Grund af de sidstes Titler: Kaptajn, Løjtnant, Fændrik²⁶).

Kongen skrev derefter den 19. September 1707 til Præsident Hans Nansen, Politimester Ole Rømer og Stadshauptmand Johannes Kristensen Meller, at der var blevet andraget om Besættelse af de ledige Officerspladser og tillige fremført, „at der ellers ved de Titler og Karakterer, som i bemeldte Brandkompagni er brugte af Kaptajn, Løjtnant og Fændrik, er foraarsaget et Slags Misforstand og Jalousi imellem Brandkompagniets og de andre Stadens gamle Kompagniers Officerer og Gemene, som i forefaldne farlige Occasioner kunde være af skadelig Konsekvens“. De tilskrevne skulde derfor ikke alene foreslaa „dygtige og meriterede Personer“ til de ledige Poster, men tillige undersøge Kompagniets hele Tilstand og Indretning og overveje, om Forandringer var nødvendige, for at Brandkompagniet „uden andre Stadens borgerlige Kompagniers Præjudice kunde have sine egne hæderlige karakteriserede Anførere og Subalterne, som hver efter sin Funktion ved Mønstringer, Vagter og fornemmelig ved ulykkelig Ildebrand Brandfolkene kunde anføre og kommandere og ellers dem efter Lejligheden eksercere, udi hvis Ildsvaade med Sprøjternes og andet tilhørende Redskabs og Værktøjs Brug og Haandtering kan være fornøden at vide og gøre“²⁷).

Forslaget gik ud paa, at Præsidenten, Politimesteren og Stadshauptmanden skulde føre Tilsyn med Brandmajoren og med, at han holdt Materiellet i god Stand. Brandmajoren skulde have Kommandoen over hele Brandvæsenets Folk og Maskiner og lade Ordre fra Præsident, Politimester og Stadshauptmand gaa videre. I Tilfælde af Ildebrand

skulde han straks med Jagtsprøjten begive sig til Brandstedet og træffe de nødvendige Foranstaltninger; i paakommende vigtige Tilfælde skulde han følge Præsidentens, Politimesterens eller Stadshauptmandens tilbørlig befundne Raad og Ordre, „saasom sligt ej før i forefaldne Tilfælde kan foreskrives“²⁸). Denne sidste vagtformulerede Vending om udvidede Kommandoforhold i paakommende vigtige Tilfælde var ikke særlig heldig. Regeringen forlangte da ogsaa, at de tre, der havde affattet Betænkningen, „anlangende de Ord: vigtige Tilfælde bedre forklarer, hvad det for Tilfælde skal være“; med Hensyn til Præsidentens, Politimesterens og Stadshauptmandens Ordre spørges, „om det skal forstaas: deres Ordre af dem samtlige givne, eller enhver især“. Svaret blev afgivet, men uden videre henlagt.

I 1758 siges der derom: „Hvad dette Projekt er reflekteret, derom findes ingen Efterretning, og det synes, at de nye Tituler er af sig selv bortfaldne, og at paa Forslaget intet for denne Gang er resolveret“²⁹). Hvor spændt Forholdet til Militæret var, fremgaar af Fuchs' Klage 1710 over Løjtnant Riis, som førte til, at Fuchs fik Rang med Infanterimajor³⁰).

Overvejelserne om Kommandoforholdene viste Nødvendigheden af at have en Mand, der i givet Tilfælde kunde optræde som Stedfortræder for Branddirektøren. Allerede i December 1703 havde Politimester Rasch berørt Spørgsmaalet, og i November 1707 afæskede man Branddirektøren en Erklæring om Ansættelse af en Vicedirektør, idet man ansaa det for fornødent, at der i København blev „ordineret en Vicebranddirektør, som i alle forefaldende Occasioner og ellers ved Sprøjterne og Brandfolkens Eksercering kunde i dit lovlige Forfald eller Svaghed eller og, om flere end een ulykkelig Hændelse ved Ildsvaade maatte forefalde, have fuldkommen Videnskab og Kommando med Sprøjterne og Brandfolkene at eksercere med videre“; Fuchs skulde udtale sig om, hvorledes en saadan „Adjunktion“ bedst kunde ske, og om, hvem han fandt mest tjenlig til Posten³¹).

Faa Dage efter svarede Fuchs, at Oversprøjtemester Lüder Krop allerede under Garding havde været ansat som en Slags Stedfortræder for Branddirektøren, og nu havde tjent Fuchs i 15 Aar for en aarlig Løn paa 200 Rdlr. af de Branddirektøren tillagte Midler. Da Krop imidlertid

var blevet gammel og havde faaet et svageligt Syn, maatte Fuchs anbefale Gregers Romer, der var „født her i Staden af honnet Familie, er Borger og bosiddende, af Person ung, frisk og adræt, bekendt at leve ædru og skikkelig“ og af Fuchs oplært i alt til Pladsen fornødent³²). I Overensstemmelse dermed blev Vicebranddirektørstillingen overdraget til Gregers Romer. Han skulde komme Branddirektøren til Hjælp i dennes lovlige Forfald og Svaghed, eller hvis der samtidig skulde udbryde Ild paa mere end ét Sted, „det Gud naadelig afvende“; Romer skulde være „ædruelig, aarvaagen, flittig og vindskibelig“ i sin Tjeneste³³).

I 1710 tog man atter Brandvæsenets Forhold op til Undersøgelse; Poli- og Kommerskollegiet fik Ordre til at foretage en grundig Gennemgang af hele Brandvæsenets Tilstand, dets Personaleforhold og Materiel, samt undersøge Anvendelsen af de Midler, der stod til dets Raadighed. Endelig skulde det fremsende en Udtalelse om Gregers Romer, der havde ansøgt om at faa tillagt Gage som Vicebranddirektør.

Kollegiet indsendte sin Erklæring den 15. Maj 1711. Man oplyste, at Sprøjterne var taget i Øjesyn og fundet i god Stand; man havde overværet Brandfolkenes Eksercits og mente, at den nok kunde passere. Ved en Mønstring nogle Dage senere havde Brandmajoren præsenteret 11 Mand, som han holdt ved Jagtsprøjten, og hvoraf han af sin egen Gage maatte lønne de 7, medens de 4 var i Reserve. Han maatte hvert Aar betale 100 Rdlr. til Lüder Krop, 60 Rdlr. til en Reservesprøjtemester, 40 Rdlr. til en Værkgeselle, 30 Rdlr. til en Overstraalemester og en Slangesyer, 30 Rdlr. til en Overprovisionsmester, 10 Rdlr. til en Overassistent og 20 Rdlr. foruden Kost og Klæder til en Brandkusk. Endelig maatte Brandmajoren om Vinteren sørge for opvarmede Lokaler til Tørring og Reparation af Sprøjterne, afholde Udgifterne til Kobbersmed, Grovsmed, Hjulmand, Snedker, Maler og Broncestøber og holde 2 Heste til Brandvæsenets Raadighed. Der var nu 23 Sprøjter og 17 Anbringere, 15 Sprøjter og 9 Anbringere mere, end Herman Garding havde haft for den samme Løn; Kollegiet fandt det da ogsaa urimeligt at paalægge Brandmajoren oven i Købet at lønne Vicebranddirektøren, hvad man fra anden Side havde tænkt sig.

Gregers Romer havde maattet aflægge Prøve for de tilsynshavende

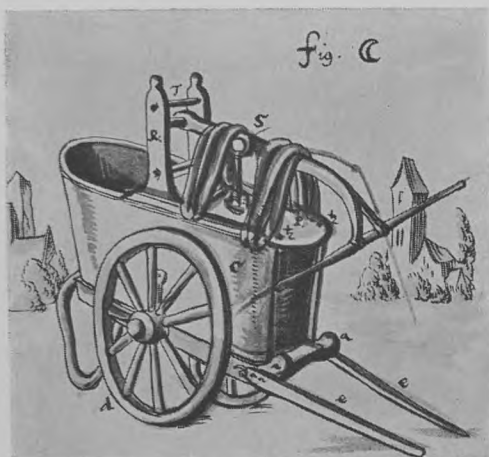
over Brandvæsenet i Eksercits med Mandskabet og vise, med hvilken Hurtighed han kunde adskille og atter sammensætte en Sprøjte; begge Prøver forløb paa bedste Maade. Kollegiet fandt ham derfor „bekvem og duelig“ og mente, han burde have en aarlig Løn af 200 Rdlr. for Tiden Nytaar 1708 (han var udnævnt den 12. December 1707) til Nytaar 1711; Størrelsen af hans fremtidige Løn henvistes til Kongens nærmere Afgørelse.

Kollegiet benyttede Anledningen til at gøre nogle Bemærkninger om forskellige Forhold. En Del gamle Folk, Kromænd og Høkere, der for deres Tjeneste i Korpset nød visse Friheder, burde saaledes erstattes med Mandskab fra Murer- og Tømrersvendenes Reserver; Bemærkningen falder godt i Traad med Politimesterens Indberetning fra 1707, men tyder ikke paa, at Rømer har faaet fuldendt sit Udrensningsarbejde. Enker, der var indrullerede ved Sprøjterne, burde udgaa, hvis de da ikke var Enker efter Blytækker-, Murer- eller Tømrermestre og kunde stille deres Mestersvende for sig et Par Aars Tid, „indtil saadan Enke sig forandrede, at hendes anden Mand kunde have Successionen, men saadan Frihed ikke at kunne extendere sig til den Enke, som altid sidder Enke eller befrier (d. v. s. trolover eller gifter sig med) en Høker, en Tapper eller deslige Folk“. Desuden burde man holde noget igen med at tildele de sædvanlige Friheder til Brandfolk, som var ansat ved Holmens, Tøjhusets og Kastellets Sprøjte; disse Folk mødte ikke til Sprøjteeftersyn eller Vagt, ja knapt nok til „Generalbrandmønstring“, og stod desuden i Kongens Tjeneste, saa de fik den Tid, de ydede Brandvæsenet, betalt gennem deres Løn. Kollegiet foreslog endelig, at de vakante Stillinger som Kaptajn og Fændrik ved Brandvæsenet blev besat, og at der, naar Materialerne blev billigere, paa forskellige, nærmere angivne Steder blev anbragt Lygter. Man sluttede med at udtale det fromme Ønske, at Brandkassen for Fremtiden maatte blive skaanet for Udgifter, som ikke tilkom den „efter kongelige Konstitutioner og Brandordningen“³⁴).

I Spørgsmaalet om Vicedirektørens Løn faldt Afgørelsen i Juni 1711, men blev noget anderledes end ønsket i Romers Ansøgning og Kollegiets Indstilling. Skønt Rømer havde anført, at han siden Udnævnelsen til

Vicedirektør, „samme Tjeneste idelig skal have maattet opvarte og al anden Haandtering abandonnere for altid at være parat“, hvorfor han „ej noget udi andre Maader til Subsistens skal have kunnet fortjene“, ønskede Kongen ikke, „at Brandkassen med at betale ham nogen Løn for den forbigangne Tid skal besværes“; fremtidig skulde han have en Aarsløn paa 300 Rdlr. af Kassen³⁵).

Udover Fastsættelsen af Romers Løn kan der ikke spores nogen direkte Virkning af Kollegiets Undersøgelse. Maaske har Danmarks Deltagelse

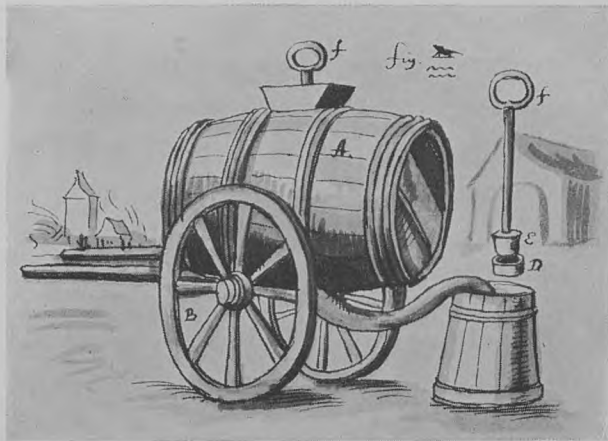
Mindre Sprøjte paa Hjul.
Tegning fra 1690'erne. (Kgl. Bibl. Thott Fol. 272).

i den store nordiske Krig lagt saa stærkt Beslag paa Regeringen, at den ikke fik Stunder til at udrette noget videre i disse Spørgsmaal. Krigen og Krigens Virkninger kom iøvrigt ogsaa paa anden Maade til at øve deres Indflydelse paa Brandvæsenets Forhold. Saaledes sendte Kongen i Maj 1711 „de Kommitterede ved Politien og Commercien“ en Anmodning fra de 32 Borgere. Naar Borgerskabet skulde besørge Borger- og Brandvagten, ønskede de, at den maatte blive fordelt paa samtlige Familier, som boede og havde Gaarde og Grunde i Byen. Senere paa Aaret i August, forelaa et nyt Krav til „Direktørerne over Brandvæsenet i København“: „Saasom disse vanskelige Krigstider udfordrer at være betænkt paa denne Vores kongelige Residensstads Defension“, udtalte

Kongen, „saa vil Vi allernaadigst, at Brandfolket, som af 800 Mand skal bestaa, tillige med andre i fornødent Tilfælde gaar til Volds“³⁶).

I Januar 1716 blev det bestemt, hvorledes Brandvæsenet skulde posteres, „naar noget fjendtlig Indfald maatte paakomme“; der skulde placeres 50 Mand med Sprøjter og Anbringere paa hvert af følgende seks Steder: Gammeltorv, Vandkunsten, Amagertorv, Kongens Torv, Slotspladsen og Kristianshavn³⁷). Imidlertid blev der ikke Brug for denne Foranstaltning.

I Forsommeren 1711 var der udbrudt Pest i København; den ved-

Vandtønde.
Tegning fra 1690'erne. (Kgl. Bibl. Thott Fol. 272).

varede til henad Aarets Slutning og kom ogsaa til at berøre Brandvæsenets Forhold. Næsten Halvdelen af Brandfolkene blev revet bort af Farsoten, for en Del paa Grund af deres egen Letsindighed, saaledes som det fremgaar af en Ordre til Stadshauptmand Meller den 26. August: Det var blevet forebragt Kongen, at Brandfolkene „ved deres Ligbæren i denne svage Tid er næsten Halvdelen uddøde, og det er at befrygte, at efterdi de bliver ved selv deres Lig til Jorden at bære, at den anden Halvdel derover snart vil medgaa“. Meller skulde derfor straks „alvorligen forbyde hosbemeldte Brandfolk deres Lig selv til Gravene at bære, men at de saadanne deres Lig ved Ligvogne did lader føre“. Selvfølgelig var det heller ikke fremmede for Brandsikkerheden, naar Pesten ogsaa

raserede blandt Skorstensfejerne, af hvilke der den 26. August var „ni døde, tre syge og næppe to friske“³⁸).

Den 16. Marts 1714 blev der oprettet en ny Overdirektion for Brand-, Vand-, Lygte- og Vægtervæsenet. Aarsagen har vel været, at Hoveddirektionen, der var skabt i 1687, og som til en Begyndelse havde været en forholdsvis talrig Forsamling, i 1714 kun bestod af to Medlemmer, der begge gik over i den nye „Brand- og Vandkommission“. Dens Medlemmer blev: Justitiarius i Højesteret Caspar Schöller, Deputeret i Finanserne Frederik Christian Adelaer, Kommandanten i København, Generalløjtnant H. C. Schönfeldt, Amtmanden over Københavns Amt Iver Rosenkrantz, Assessor i Højesteret Caspar Bartholin, Gehejmearkivar Frederik Rostgaard, Præsidenten i København, den tidligere Stadshauptmand Johannes Kristensen Meller, Assessor i Højesteret, Borgmester i København Anders Jacobsen, Politimester og Borgmester Johan Bertram Ernst, Vicekommandanten i København, Oberst A. Franch, Stadshauptmand Ramhardt Mathias Pedersen, Raadmændene i København Kaj Klinge og Brygger Jens Olsen, der dertil var udvalgt af Magistraten, Amtsforvalteren for Københavns Amt Jockum Frederik Rohde, de to Formænd for de 32 Mænd, Stadskaptajn Jacob Hou og Købmand og Stadskaptajn Hans Stuve samt endelig Stadskaptajnen for Kristianshavn Mikkel Fjelsted. Denne Forsamlings 17 Medlemmer skulde være „Deputerede eller Hoveddirektører, saavel for den til Brandvæsenets og dets Betjentes samt til Gadelygternes Underholdning og Vægternes Besoldning her i Staden og Kristianshavn anordnede Kasse som for det almindelige Væsen, baade Pumpe- og Springvandet med Søerne, Dammene og Vandværket“. De skulde paatage sig Direktionen og Inspektionen „over samme Værker med alt, hvis deraf dependerer“, og drage Omsorg for, at alt holdtes i behørig Stand, saavel efter de bestaaende Anordninger som efter, hvad „de ellers efter Tidernes Lejlighed for bedst og nyttigst maatte befinde selv at kunne anordne eller og at kunne gøre Os allerunderdanigst Forslag om“³⁹).

To Ruller fra Efteraaret 1714 giver en Oversigt over Brandvæsenet, dets Officerer, Brandmandskab og Sprøjter, saaledes som det har været ved den Tid, da den nye Overdirektion overtog Ledelsen⁴⁰).

Den ene, en „Rulle paa dem, som efter Hans kongelige Maj.'s aller-naadigste Brandordning af Dato 23. Juli A° 1689 ved Ildebrand og Brandvæsenet er anordnede at have Tilsyn og Kommando“, nævner: 1) Justitsraad, Politi- og Borgmester Johan Bertram Ernst; 2) Kancelliraad, Stadsbygmester Johan Conrad Ernst; 3) Stadshauptmand, Raadmand Mathias Pedersen⁴¹); 4) Brandmajor Gotfred Fuchs; 5) Vicebranddirektør Gregers Romer; 6) Brandkaptajnen (Embedet vakant); 7) fungerende Brandløjtnant, Murermester Hans Wiedewelt; 8) Fændrikken (Embedet vakant); 9) Overbrandmester ved Slangesprøjten, Murermester Jesper Eriksen; 10) Overbrandmester ved Straalerne, Tømrermester Nicolaj Olsen; 11) Brandprotokollist Hans Riber; 12) Brandadjutant Poul Olsen. Hertil kom Brandbudet Anders Mortensen, Tamburen Peter Nicolaj og endelig Brandmajorens egne Folk, ialt 45 Personer, nemlig 1 Over- og 1 Undersprøjtemester, 1 Provisionsmester, 8 Værkgeseller ved Jagtsprøjten og 34 Reserveslangereparatører (2 til hver Sprøjte, idet dog nogle Pladser er ubesatte). Dette giver 59 Personer.

Den anden, „Generalrulle over Brandfolkene udi den kongelige Residensstad København, saaledes som de bleve mønstrede Anno 1714, den 22. November“, oplyser, at der til de 23 Sprøjter var knyttet: 44 Over- og Underbrandmestre (lige mange af hver), 21 Over- og 2 Undersprøjtemestre, 32 Over- og 9 Understraalemestre, 38 Assistenten, 33 Over- og 506 Underbrandsvende, ialt 685 Personer. Endvidere opføres der 4 Vandmestre med deres 8 Arbejdere, 22 Vognmænd, 1 til hver Sprøjte (naturligvis med Undtagelse af Pramsprøjten), 6 Vognmænd til de 6 store Vandkar ved Nørreport og 5 Vognmænd til Redning af de brandlidtes Tøj. Lægger man disse og de 59 Personer fra den anden Rulle til de 685 Mand, faar man, at hele Brandstyrken har været paa ikke mindre end 789 Mand, et anseligt Korps. Nu maa dog hertil bemærkes, at ikke alle de anførte Pladser ved Sprøjterne har været besat; navnlig ses Kristianshavns Sprøjte at have haft en ret stor Vakance.

Tallet var i stadig Stigen. Ved Mønstringen fire Aar senere, den 29. Oktober 1718, er det oppe paa 877⁴²).

Politimester Johan Bertram Ernst synes at have taget sin Pligt til

Inspektion af Brandvæsenet meget alvorligt. En Rapport fra 1718 viser, at han ikke har ladet det bero ved de halvaarlige Mønstringer; han havde ikke alene ladet inspicere i alle Huse, om de befalede Brandredskaber var til Stede og i forsvarlig Stand; til „mere Præcaution“ lod han „daglig endog om Nætterne“ inspicere paa Frue og Nikolaj Taarn for at faa konstateret Kurernes Aarvaagenhed, faa prøbet Fyrstøjet og faa Fanen med Lygten efterset. Hver Aften lod han undersøge om Brandvagten paa Raadhuset var komplet og „alart om Natten“, om Vægterne var paa deres Poster, og Lygterne brændte. Med Hensyn til det sidste klager han over, at det „nu ikkun er slet, formedelst ved Islandsfarernes Udeblivelse god Havkalvs Tran ikke skal være at bekomme“⁴³).

Politimesteren gik ikke af Vejen for at prøve, hvor højt man kunde spænde sine Forventninger til Sprøjternes Effektivitet. Den 5. August 1719 rapporterede han til Kongen: „I Forgaars lod jeg 3 Pramsprøjter henlægge for Færgestræde og derefter Stadens og Citadellens 19 Sprøjter postere efter hinanden i fornøden Distance fra Stranden gennem Færgestræde, Amagertorv, Købmagergade og Frederiksborggade, saa de naaede indtil nær ved Nørreport. Derpaa blev de alle forsynet med Vand fra Stranden, idet den ene fyldte den anden, hvormed Sprøjterne med meget god Effekt blev eksercerede og approberede. Hensigten hermed var at forfare, om man kunde naa ud overalt i Staden med Søvand til Ilds Slukkelse og saaledes være forsikret, at Vandet aldrig kunde mangle os, selv om Spring- og Pumpevand mankerede, saaledes som det i denne tørre Sommer sker her og der, da Sortedamssøen er ganske tom, undtagen en Hule her og der. Dog kunde vi til denne almindelige Eksercits ej bekomme de to Slotssprøjter og Rosenborgs, ihvorvel vi havde villet postere dem med ved deres Steder. Med dem havde vi naaet enten ud ad Nørreport i en kontinuerendes Orden fra Stranden eller ogsaa opnaaet Rosenborg. Sprøjterne befandtes i god Stand, og de ringe Fejl, som blev fornummet, blev observeret til Operation. For at Vogne ikke skulde fordærve Slangerne, og Passagen dog ikke hindres, blev Slangerne ud for Tværgaderne bedækkede med vore Brandbroer. Ordenen opretholdtes med Vægtervagt, saa det gik meget vel af“⁴⁴).

Om de økonomiske Forhold i Tiaaret 1710—20 vides ikke meget. Det

ser ud til, at der har været Ro om dette Punkt, efter at man ved Lygte- og Sprøjteskattens Indførelse og senere Forhøjelser havde faaet den saakaldte „Brandkasses“ Indtægter fikserede. Omkring 1719—20 synes det, som om Brandvæsenet kører med et større Underskud; i hvert Fald foreligger der fra denne Tid en Udtalelse fra Brand- og Vandkommissionen om, at Brandkassens Indtægt i 1718 havde været 5729 Rdlr. 30 Sk., medens Udgifterne havde beløbet sig til 7065 Rdlr. 14 Sk. Kassen havde ganske vist 1000 Rdlr. til Gode hos Vandvæsenet, som havde laant dette Beløb i 1706 til Oprensning af Søerne, men endnu ikke set sig i Stand til nogen Tilbagebetaling⁴⁵).

For det følgende Aar, fra 1. Juli 1719 til 8. August 1720, har man Oplysninger i det ældste bevarede Regnskab over Lygte- og Sprøjteskatten. Fra det foregaaende Aar er overført Kontanter til et Beløb af 1318 Rdlr. 21 $\frac{1}{2}$ Sk.; hertil kommer 3848 Rdlr. 82 $\frac{1}{2}$ Sk. i Restancer, der ses at gaa helt tilbage til Mikkelsdag 1693. Paa Indtægtssiden findes endvidere 5521 Rdlr. 44 Sk., der er indgaaet som Lygte- og Sprøjteskat, 334 Rdlr. 15 $\frac{1}{6}$ Sk., der stammer fra Brandtavlerne, og desuden de 1000 Rdlr., som Vandvæsenet havde laant i 1706. Den samlede Indtægt udgjorde derefter 12.022 Rdlr. 66 $\frac{2}{3}$ Sk. Udgifterne var 766 Rdlr. 1 Sk. til Administration, 7091 Rdlr. 14 Sk. til Lygtevæsenet og 1310 Rdlr. 18 Sk. til Sprøjtevæsenet. Da Restancerne udgør 1446 Rdlr. 64 Sk., bliver Beholdningen 1408 Rdlr. 66 Sk.⁴⁶).

I samme Regnskabsaar blev Brandkassen belastet med en ny aarlig Udgift paa 200 Rdlr., idet det efterhaanden stærkt udvidede Sprøjtemateriel og Brandmandskab nødvendiggjorde, at ogsaa Antallet af ledende Officerer maatte forøges. 1. Overbrandmester Daniel Preisler blev ansat som 2. Vicebranddirektør og fik som saadan det særlige Hverv at føre Opsyn med „Kongens 10 Sprøjter“: Slotssprøjten, Rosenborgs, Charlottenborgs, Holmens, Tøjhusets, Kastellets, Nyboders, Søkvæsthusets, Ladegaardens Krigshospitals og Maltmøllens Sprøjter. Desuden skulde han have Opsyn med de Sprøjter til Landet, som Kongen agtede at lade forfærdige, „naar ham hver Gang en fri Vogn bliver given“. I aarlig Løn skulde han have 200 Rdlr. af Brandkassen, og det blev paalagt Politimester J. B. Ernst og Stadsbygmester J. C. Ernst at give

Preisler to Instrukser, den ene angaaende Kongens 10 Sprøjter, den anden vedrørende Sprøjterne til Landet⁴⁷).

Forholdet mellem Brandvæsenet og Militærets Officerer var ikke blevet væsentlig bedre. Jalousi fra de sidstes Side gav stadig Anledning til Stridigheder. Efter en Brand i „Den blaa Haand“ paa Amagertorv saa Politimester Ernst sig endog foranlediget til i 1720 at indsende en Klage til Kongen i Anledning af, hvad der var passeret „i Forgaars Morges“.

Han var fuldt tilfreds med selve Brandordningen, „hvis Lige Gudske-
lov ikke vides i Verden at være“; han fandt, den var „en af de principale-
ste iblandt de ædle Perler og Diamanter, Eders kgl. Maj.'s Krone er
prydet med“. Kun Militæret voldte Vanskeligheder: „Men saadan Lykke
og Velstand kan snart forrykkes ved det, at Officerer som Ritmestre,
Kaptajner, Løjtnanter, som burde være paa deres places d'alarme, endog
Søofficerer, indfinder sig i Mængde. Naar de holder til Hest, og en Bryg-
gersluffe kommer dem nær, slaar de Karlen med Jagtpisken; han slaar
om sig igen med Svøben; andre melerer sig, hvorvel de undertiden er
beskændede, med at kommandere Brandfolkene, som da svarer, de har
deres egne Officerer; de vil gaa derfra, om Officerer, nemlig militære, vil
kommandere“. Det var endog gaaet ud over Politimesteren personlig.
Hans Kusk holdt med Vognen, der havde kørt Politimesteren til Brand-
stedet, paa den søndre Side af det brede Amagertorv (Ilden var paa den
nordre Side). Da han frygtede for, at Vognen skulde gaa i Stykker
under Vægten af den Mængde, der stod paa den, forsøgte han efter
„Formaning“ at jage Folk ned af Vognen med Pisken. Af en Ritmester
Kalckreuter blev han beordret til at køre bort, men kom i Klemme mel-
lem Rendestenen, Sluffer og Anbringere, saa han ikke kunde komme
bort; han blev „dertil meget slaaet og (havde) saa værget sig med sin
Pisk“. „Denne Kusk var i mit, og jeg i Eders kgl. Maj.'s lovlige Ærende“,
tilføjer Politimesteren, „det var om Nattetid i stor Storm og Snefog,
saa alle Folk syntes hvide udi stor Alarm, saa man ikke saa lettelig kunde
kende nogen. Kusken er ilde bleseret og beholder ved Fingers Stivhed
sin Livstid Ihukommelse af denne Vanlykke“.

Politimesterens Klage nyttede intet. For at have ramt Ritmester
Kalckreuter med sin Pisk blev Kusken dømt til i 3 Dage mellem Kl. 11

og 12 at bære den spanske Kappe paa Amagertorv og derpaa arbejde i Skubkarren i Kastellet⁴⁸).

I 1723 var det galt igen. Denne Gang mellem paa den ene Side Stadshauptmanden og Brandmajoren, paa den anden Side Brandkorpsets øvrige Officerer⁴⁹). Den 25. Maj blev der til Kongen indsendt en Ansøgning, der foruden af Vicebranddirektør Preisler var underskrevet af samtlige Officerer af Korpset, Kaptajn Poul Olsen, Premierløjtnant Lars Eriksen, Sekondløjtnant Niels Sørensen, Fændrik Peter Basse og Premierbrandmester Jens Pedersen Eksted.

Efter Aftale med Brandmajor Fuchs havde Stadshauptmand Stuve forlangt, at Brandvæsenets Fane skulde afleveres til ham; nu gjorde Ansøgerne opmærksom paa, at Fanen — som i Politimester Rasch' Tid var blevet foræret Kompagniet af en Brandkaptajn — med Kongens Tilladelse og lige siden Brandordningens Tilblivelse stedse havde været opbevaret ved Brandkompagniet, og anmodede om at maatte beholde sine gamle Rettigheder.

Vigtigere var Striden om Kommandoen over Brandkorpset. Man gjorde gældende, at samtlige Politimestre efter Rasch' Tid havde villet kommandere over Brandkompagniet, som om de havde været Oberster; dette havde den nuværende Stadshauptmand Stuve ikke villet godkende, da han selv forlangte at blive anerkendt som Kompagniets Oberst. Derved var der ved forskellige Lejligheder opstaaet Uorden, og Ansøgerne bad derfor om at maatte faa beskikket „een Chef, som vi kan holde os til i Kommandosager, enten Politimestre eller hvem Eders Kongl. Maj. allernaadigst behager dertil at foranstalte, paa det at den Uorden, som nogen Tid har været ved Brandordningen, kan bringes til Enighed og udi rette Stand, som fornemmelig er højst nødvendig, om nogen Ildebrand — det Gud forbyde! — paakommer“.

I Anledning af denne Ansøgning afgav Magistraten en Erklæring, hvori det hedder, at „den Betænkning, de ordinerede Brandofficerer gør sig over at holde Stadshauptmanden for deres rette Chef og lade deres Kompagnifane føre til ham, synes os allerunderdanigst ske enten af en Enfoldighed eller utidig Indbildning, som maa herske over dem, og muligt formedelst begge Dele“; der kunde derfor ikke ligge nogen „sund

eller rimelig Raison til Fundament“ for deres Klage. Stadshauptmanden burde være Brandkompagniets rette Chef, da Brandfolkene ofte trængte til Hjælp fra det andet Borgerskab, saaledes at „Misligheder og Uorden lettelig var at formode og virkelig vilde indsnige sig, naar sligt skulde dependere af flere, hvorover Skade og Ulejlighed maatte foraarsages til Tredjemands største præjudice og muligt yderste Ruin“.

Denne skarpe Tilbagevisning fra Magistraten fik Medhold i den kongelige Resolution af 11. Oktober. „For mange vigtige Aarsagers Skyld“ skulde alt være som hidtil, og Stadshauptmanden ikke alene have Kompagnifanen, men ogsaa anses for at være Kompagniets eneste og rette Chef; det skulde Magistraten alvorligt foreholde de klagende Brandofficerer og betyde dem, at de skulde efterleve denne Afgørelse, hvis de vilde undgaa at blive tiltalt og straffet for Ulydighed.

Den 22. Oktober blev Preisler og de øvrige Klagere kaldt op paa Raadhuset. Efter at Resolutionen var blevet læst op for dem, traadte Preisler og samtlige Brandofficerer frem for Stadshauptmand Stuve, som tillige var Raadmand, og gratulerede ham i den samlede Magistrats Nærværelse som deres Chef og bad om, at der for Eftertiden maatte blive vist dem samme Honnør, som de andre Borgerkompagnier nød. Stadshauptmanden gav dem dette Løfte og holdt ogsaa Ord.

Allerede tre Dage efter kundgjorde han for sine Undergivne, at Kongen havde beordret ham til at være rette Chef for Brandkompagniet. Dettets Officerer, erklærede han, havde Krav paa samme Honnør som Officererne ved de øvrige Borgerkompagnier; Politimester, Branddirektør og Kaptejn skulde hilses med præsentet Gevær, Løjtnant og Fændrik med skuldret Gevær⁵⁰).

Midt under denne Affære i Slutningen af August 1723 var Brandmajor Fuchs afgaaet ved Døden. Hans Efterfølger blev Daniel Preisler, som den 29. Oktober 1723 blev udnævnt til Branddirektør med en aarlig Løn af 1600 Rdlr. fra sidste Mikkelsdag at regne. Han skulde som sine Formænd have Inspektionen med Gadelygterne, men fik ikke som disse Eneret paa Fabrikation af Sprøjter. Preislers Afløser som Vice-direktør blev Nicolaj Grim, der udnævntes Juleaftensdag med en aarlig Løn af 300 Rdlr.⁵¹).

I den følgende Tid kan man mærke, at der kom yngre Kræfter til — Preisler var 43 Aar — for der blev nu taget fat paa at hæve Korpsets Standard. Allerede den 1. Marts 1724 indgav Preisler og samtlige Officerer ved Brandkompagniet en Ansøgning med Forslag til Bestemmelser, der skulde modarbejde Uordener, som herskede inden for Korpset. Den 15. December forelaa en Bekendtgørelse, der godkendte Brandofficerernes Forslag. Da der „udi adskillige Tilfælde, saasom ved Vagt, Mønstring,

Skilt af Københavnsk Prøvesølv 1704. „Brandt Fahnen Ieg Førre Maa Til Ales Gavn og Lempe For De Wed Komende nest Gud Kand Ilden Dempe“ H O S Anno 1704. (Dansk Folkemuseum).

Ildebrand og deslige, stor Uorden og Forsømmelse skal begaas, formedelst ingen vis Straf har været dikteret, hvorefter de egensindige og forsømmelige kunde anses“, havde Kongen — „for at faa sligt efterdags remederet og afskaffet“ — udstedt sin Anordning, hvorved der blev oprettet en særlig Kasse, med 3 forskellige Laase og med en særlig Regnskabsprotokol. Bøderne, som indgik i denne Kasse, skulde bruges til Kur for Brandfolk, der kom til Skade under Arbejdet, og til Understøttelse af fattige i Brandkompagniet. Der blev fastsat forskellige Afgifter til Kassen i Tilfælde af Avancement inden for Brandkompagniet, for Branddirektøren saaledes 20 Rdlr. og for Vicedirektøren 10 Rdlr.

Brandmestre og Brandfolk maatte ikke forlade Byen uden først at

gøre Anmeldelse derom til Stadshauptmanden, Kvarterkaptajnen og Branddirektøren. Overofficerer skulde i lignende Tilfælde melde Forfald til Stadshauptmanden og angive, hvem der var deres Stedfortræder, ellers faldt der en Bøde paa 1 Rdlr. Over- og Underbrandmestre skulde gøre Anmeldelse til Branddirektøren, ellers var Bøden 1 Slettedaler og Vederlag til den, der maatte forrette vedkommendes Tjeneste. Alle andre ved Sprøjterne skulde under en Bøde paa 2 Mk. melde Forfald til Branddirektøren og deres Brandmestre. Forsent Møde straffedes fra Vicedirektøren og ned til Premierbrandmesteren med 1 Mk. for hver halve Time, for Over- og Underbrandmestre med 8 Sk. Helt at udeblive kostede henholdsvis 1 Rdlr. og 4 Mk. Udeblivelse ved Ildebrand betød for Officerer ned til Premierbrandmesteren en Bøde paa 1 Rdlr., for Brandmestre 4 Mk. og for Brandsvende 2 Mk. Samme Bøder faldt, hvis nogen uden Tilladelse forlod Brandstedet eller sin Sprøjte. 2 Mk. i Bøde fik den Over- eller Underbrandmester, der ikke afgav Melding til Branddirektøren efter endt Vagt om Morgenen. „Skulde nogen Overofficer, Brandmester eller Brandsvend, enten ved Ildebrand, Vagt eller andre Kommandosager, befindes i Drukkenskab, da skal en Overofficer give Straf 2 Rdlr., en Brandmester 1 Rdlr. og en Brandsvend 3 Mk.“

Forsent Møde til Mønstring skaffede en Brandmester 2 Mk. og en Brandsvend 1 Mk. i Bøde; Brandmestrene skulde efter Øvelsen optælle Mandskabet efter Rullen og holde Tilsyn med, at deres undergivne holdt Brandskiltet i Orden; det skulde afleveres i Tilfælde af Afgang. Opsæt-sighed mod overordnede blev undersøgt og paatalt i et Forhør, afholdt af Politimester, Stadshauptmand, Branddirektør, Vicedirektør og Brandkaptajn.

Der skulde være Forskel paa Brandskiltene for Overofficerer, Brandmestre og Brandsvende, saa enhver kunde kendes paa Tegnet. Over- og Underofficerer skulde ved alle Kommandolejligheder bære „Sidegevær“ eller idømmes en Bøde paa 2 Mk. Samme Straf ramte Brandfolk, der mødte paa Vagten eller Brandstedet uden Brandskilt. Udeblivelse, naar der var givet Ordre til at møde til Begravelse af en af Brandkompagniets Folk, straffedes med 4 Mk. i Bøde. Vagterne skulde hver Aften inspiceres af Overofficererne eller af Branddirektørens Ordonans.

Der blev givet nærmere Bestemmelser om Bødernes Indbetaling i Kassen og om Regnskabet for denne. Det blev endelig paalagt Præsident, Borgmestre og Raad, Politimester og Byfoged m. fl. at sørge for, at Anordningen blev behørigt bekendtgjort⁵²).

Den 25. Januar 1725 udstedte Stadshauptmand Stuve nogle supplerende Bestemmelser til denne Anordning. De tre Nøgler til Kassens Laase skulde opbevares af Vicebranddirektøren, Kaptajnen og Premierløjtnanten; der skulde indføres 2 Annotationsbøger, en for Officerer hos Stadshauptmanden og en for Brandmestrene hos Branddirektøren. Ved Ildsvaades Opstaaen skulde Overofficererne ved Brandkompagniet melde sig hos Stadshauptmanden, Brandmestrene hos Branddirektøren. Forhør i disciplinære Sager skulde afholdes hos Stadshauptmanden. I Stedet for Direktøren og Brandofficererne skulde en ny antagen Brandadjutant Andreas Espersen — endelig udnævnt den 29. Maj 1725 med en aarlig Gage paa 50 Rdlr. — inspicere Brandfolkene paa Vagterne hver Aften — undertiden ogsaa Midnat og Morgen — og kontrollere, at Brandmesteren med Brandfolk gav rettidigt Møde; tre Gange om Ugen skulde han inspicere Vægterne i Taarnene, og ved Mønstring paase, at Brandmestre og Brandfolk mødte i rette Tid, og senere raabe alle op efter Rullen; ved Optog skulde han møde til Hest og i Ildebrandstilfælde melde sig hos Branddirektøren og Kaptajnen og derefter undersøge, om Brandmestrene med deres Folk mødte ved deres Sprøjte paa Brandstedet; han skulde indgive Rapport om eventuelle Mangler og om Tilfælde af Drukkenskab og kontrollere, om alle paa Vagten eller ved Ildebrand havde deres Brandskilt hos sig, og om Brandmestrene bar „Sidegevær“⁵³).

Fra Stadsbygmester J. C. Ernst's Haand foreligger en Fremstilling, dateret 9. November 1726, af Brandvæsenets Forhold i samme Aar. Paa mange Maader giver den en god Skildring af den da gældende Ordning. Det hedder heri, at i Politimester Rasch' Tid blev Brandvæsenet først bragt i Stand, og da forrige Branddirektør Garding havde opfundet de nye Sprøjter og ved sin Død var bleven efterfulgt af Brandmajor Fuchs, „blev Sprøjterne ikke alene Tid efter anden forbedrede og Aar for Aar mere tillagt Brandordningen eller Brandkompagniet efter Sprøjterne udi

Klasser inddelt, at hver vidste sin Sprøjte og Sted udi paakommende Ildsvaade at søge, hvis han havde at forrette. Over alt dette var Politimester Rasch som Hovedmand og Chef anset, som alting virkelig stod under hans Ordre, og intet, lidet eller stort, ved Brandvæsenet blev foretaget, uden han det beordrede. Deraf haves endnu Brandkompagniets Inddeling i Klasser efter Sprøjternes Antal, visse Officerer at kommandere, de andre at staa under deres Ordre, og som alting i de Tider aldeles dependede af Politimesteren, blev han iblandt kaldt Brandoberst. Han anordnede og, naar Mønstringerne, som aarlig efter Paaske og Mikkelsdag var satte, skulde holdes, hvor og paa hvad Sted, saa intet uden hans Samtykke skete. Brandinspektøren lod og nogle Dage før Mønstringen til sig kalde alle Brandofficererne og overlagde med dem, hvis imellem Politimesteren og ham var aftalt, gav og siden derom Rapport“.

„Paa Mønstringen mødte Politimesteren, Stadshauptmanden, Branddirektøren, samtlige Overofficerer; hver tog sit behørig Sæde, og var Stadsbygmesteren mestendels derhos. Hver Brandmester indgav sin Rulle over sine Folk, som af Politifuldmægtigen blev oplæst og opraabt, Sprøjte efter Sprøjte, hvorefter Folkene blev forløvede (fik Lov at gaa). Men naar Sprøjterne blev prøvede, som skete gerne i Sommertiden, maatte hver Klasse sig forføje til deres Sprøjte. Paa Mønstringen blev og de vakante Pladser besatte, Brandsedler og deslige uddelte, og som Branddirektøren bedst maatte vide, hvilke Folk til sligt Værk var tjenlige, han og dem ved Ildsvaade skulde bruge, lod Politimesteren det mestendels paa hans Forslag ankomme. Saa havde og enhver Brandmester den Tilladelse om de hos ham mankerende Mandskab paa Mønstringen at gøre Forestilling, hvor de da blev antagne og udskrevne til de tvende aarlige Brandinkvisitioner efter Kvartererne; blev og ordnede og instruerede Stadsofficererne, som med dem gik, af Stadshauptmanden, og blev over deres Forretning af Politimester, Stadshauptmand, Branddirektør og Brandofficerer paa Raadstuen i det Kammer over Raadstuedøren eller paa Politikamret holdt Brandsession, sjældn udi Politimesters Hus, og var den Tid gerne Stadsbygmester derhos. Naar de fandtes nødige, tog efter Politimesters skriftlige Anordning Stadsbyg-

mester og Branddirektører Stederne udi Øjesyn, og fulgte straks derpaa Eksekution enten med Forsegling ved Brandruller, Politisegl eller andre Maader, som Politibetjentene forrettede“.

„Ved Ildebrande kommanderede Branddirektøren Sprøjterne og foranstaltede alt, hvis imod Ilden behøvedes, dog alt under Politimesterens Direktion, som altid var overværende og foranstaltede, hvis der behøvedes af Vand og andre behørig Tilførsel, holdt alle vedkommende til Lydighed og forsaa deres Poster. Stadshauptmanden bespændte (afspærrede) med Borgerskabet næst hosliggende Gader, saa at ingen, som ej havde ved Ilden at bestille, maatte komme den nær, at Vandslufferne og Sprøjterne havde fri Passage, og Brandfolkene ej blev hindrede, men soutenerede, og blev hvis, som ej havde med Ilden at bestille, uden Persons Anseelse holdt til Side. Naar Ildebranden var slukket, beordrede Politimesteren Brandinkvisitionen, og blev derover, som før er meldt, holdt Brandsession, de vedkommende opciterede og efter Sagens Beskaffenhed mulkterede, saa alting Brandvæsenet vedkommende dependede af Politimesteren; jeg mindes ikke, Stadshauptmanden nogen Indvending derudi gjorde. Hovedmønstringsruller lod og Politimesteren forfærdige saavel som Brandsedlerne, af hvilke, saa mange (som) var færdige, ved Mønstringen blev underskrevne, de øvrige siden omskikkede“.

„Jeg mindes og vel, at Brandkompagniet drog for sig selv, iblandt anført af Politimesteren; (jeg) ved ikke, jeg saa nogen Tid Stadshauptmanden derhos; de førte og gerne Sprøjter med sig, og var altid deres Plads paa Gammeltorv for Raadhuset, hvor de stiller sig som en Bataillon for Raadhuset. Borgerskabet stod i Gaderne. Der blev vel tillagt en nærmere Ræson, hvorfor Brandkompagniet var separeret for sig selv, som ikke her kan anføres. Fanen var altid hos Brandfændrikken. Udi salig Politimester Rømers Tid (Rømer var Politimester 1705—10) mindes ikke noget at være tillagt, men vel søgt at holde Brandvæsenet udi forrige Stand. Da min salig Broder (J. B. Ernst 1710 til 22. Dec. 1722) blev Politimester, der han havde været Vicepolitimester i saa mange Aar (1701—1705) i salig Rasch' Tid og i Ledtog med udi hvis, som da passerede, tog han Brandvæsenet med mere Nidkærlighed an, forbedrede det baade med flere Sprøjters Tillæg samt Folkenes bedre Inddeling,

saa ikke alene Brandfolkene og Brandvæsenet holdtes udi forrige Stand, som det i salig Rasch' Tid havde været, men blev i mange Poster forbedret og mere ekskoleret. I hans Tid var og Fanen altid hos Fændrikken, hvorudi ikke skete nogen Forandring; men efter hans Død blev Fanen ved en Afhandling imellem Stadshauptmanden og Brandmajor Fuchs ført fra Brandfændrikken til Stadshauptmanden“.

„Brandkassen angaaende, da har den altid staaet paa Politikamret, og havde Politimesteren, Stadshauptmanden og Branddirektøren hver sin Nøgle dertil; Pengene blev udi deres Presence indlagte og udtagne, og ej noget de tre uafvidende derved foretaget. Hvorledes Politimester Ratechen udi den korte Tid, han var derved (1723 til 2. Febr. 1726, da han afskedigedes paa Grund af falsk Regnskab over Hørsholm, som han bestyrede), dermed har omgaaedes, er mig ikke meget bekendt; dog vilde han nok, saa meget ham muligt, holdt det i den Stand, det havde været udi hans Formænds Tid. Overdirektionen over Brandvæsenet havde altid Brandkommissionen, som dog ikke befattede (sig) med Kommando eller Eksekution, Lygternes Anstikning og deslige, ikkun saa derhen, at alting vel administreredes med videre“⁵⁴).

Trods alle Bestemmelser var Kommandoforholdene stadig uklare og gav Anledning til Konflikter og Klager. Det anføres lejlighedsvis, at Branddirektøren, som ikke kunde regnes for at være Officer, altid havde udøvet Brandkaptajnens Funktioner „og saavel anført Brandkompagniet ved Optog etc. som og kommanderet og foranstaltet alle Ting“. Herover havde Brandkaptajn Poul Olsen klaget, da Stadskompagniernes Faner blev forflyttet til Stadshauptmand Stuves nye Gaard. „Af Branddirektør Preislers Svar erfores tydelig“, — hedder det — „at han ikke har (i det mindste den Gang) haft rette Begreb om Kaptajnens Charge“, idet han havde besværet sig over, at Poul Olsen kaldte sig Brandkompagniets Chef⁵⁵).

Heller ikke Forholdet mellem Politimester og Stadshauptmand var særlig godt. Om Politimester Ratechen, der var fulgt efter Etatsraad Ernst 1723, siges det, at han „anmassede sig adskillige Stadshauptmanden alene tilkommende Ting med Hensyn til Kommando over Brandkompagniet, saasom at antage og dimittere Brandfolkene, at udstede

Brandruller og Brandsedler, hvorved af Politibetjentene blev begaaet mange Urigtigheder“. I den Anledning klagede Stadshauptmand Stuve sidst i April 1726 til Kongen, der lod Klagen gaa videre til Brand- og Vandkommissionen. I Henhold til dennes Indstilling resolverede Kongen, at alle Vakancer af Brandmestrene skulde anmeldes til Stadshauptmanden; Brandskiltene skulde udleveres af Brandmestrene og Brandsedler, Brandruller m. m. forblive under Stadshauptmanden, til hvem Udgifterne for Trykning af Ruller, Brandsedler o. s. v. skulde refunderes af „den liden Brandkasse efter Regning“. Trods denne Resolution beholdt Ratechen Brandseglet og vedblev med at udstede Brandsedlerne og

No. 95 Efter Hans Kongl. Majestæts Allernaadigste Anordning og Befalning om Brandverket og Saternernes Underholdning her udi Staden, haver *Gyldenløves Gaard* iboende *Gyldenløves Gaard* for et halvt Aar, nemlig fra Paaske 1711 indtil Midjelsdag 1711 beregnet/betalt for sin Andeel af sin iboende = Gaard = efter Stadens Mandtal Penge 5: R. = M. = 6. Hvorfor hermed tilbørligen qviteris. Hafnia den 10. Dec. = Anno 1712.

Peter Brandt

Kvittering for Lygte- og Sprøjteskat for et Halvaar 1711 erlagt for Gyldenløves Gaard.

ekspedere Brandrullerne. Først da Stadshauptmanden ved en Skrivelse afkrævede Politimester Himmerich, der samme Aar havde afløst Ratechen, Seglet, fik han det, omend med Besvær, udleveret⁵⁶).

Paa sin Side var Himmerich ogsaa misfornøjet med Stadshauptmanden. I December 1726 klagede han over, at Stuve tiltog sig en Overkommando, der ikke tilkom ham, saa Politimesteren næsten kun opfattedes som Inspektør. Da Himmerich var mødt ved en Ildebrand, havde han fundet sig foranlediget til ved en Skrivelse at besvære sig til Stadshauptmanden over de „forefundne Anstalter med Borgervagtens Anrykelse og Postering, som ej førend længe efter Ildens Begyndelse og de givne Signaler med Klokkernes Klemtning er sket“. Stuve havde imidlertid kort og godt svaret, at Borgerskabet i København ikke „kunde trakteres som Soldatesqve i Felten“; derfor mente Himmerich, at „det

ej skulde kunne forundre mig, om noget i saadanne Tilfælde maatte være at decidere“. Noget saadant synes dog ikke at være sket.

Omtrent paa samme Tid havde Politimesteren en Konflikt med Jacob Pedersen Woller, der var udnævnt til Vicestadsauptmand, og som var mødt ved Brandmønstring i Stuves Sted, men blevet bortvist af Himmerich. Woller havde ganske vist medbragt sin Bestalling, som var læst i Stadshauptmandens og alle Stads- og Brandkaptajners Nærværelse; men da den ikke var bleven læst i Brand- og Vandkommissionen, vilde Politimesteren ikke tage den gyldig. Woller klagede til Kongen; i Maj 1727 kaldte Oversekretær Møinichen begge Parter for sig, og de maatte erklære „at de efterdags vilde leve sammen i al Fredsommelighed og paa begge Sider stræbe efter, at Hs. Majestæts Tjeneste hørsommelig kunde blive befordret. Politimester Himmerich i Særdeleshed deklarerede, at som Vicestadsauptmanden i Dag i Hr. Oversekretærens Presence havde produceret sin Bestalling, saa var han og angaaende denne Post bleven fornøjet og vilde udi næste Session udi Brand- og Vandkommissionen selv notificere, at samme ham er forevist“⁵⁷).

Woller kom kort Tid efter i Strid med Branddirektør Preisler om et Rangspørgmaal. Da Woller den 14. Juni 1727 mødte i Brand- og Vandkommissionen for at beklæde Stadshauptmandens Plads, havde Preisler indtaget denne og vilde ikke vige „paa min høflige Indsigelse og Forestilling, men prætenderede, at jeg skulde cedere og sidde nedenfor ham“⁵⁸).

Udover at Branddirektør Preisler den 9. Februar 1728 blev udnævnt til Brandmajor og derved fik militær Charge⁵⁹), synes der ikke fra Regeringens Side at være foretaget Skridt til endelig Klaring af de vanskelige Kommandoforhold.

Derimod ønskede man, at Branddirektøren selv skulde uddanne den eller de Mænd, der skulde være hans Efterfølgere, naar han engang blev ude af Stand til at fungere. Paa Brand- og Vandkommissionens Indstilling paalagde Kongen den 14. Oktober 1726 Preisler at søge at faa et ungt Menneske i Lære, for at der ikke ved „een eller to Personers Død skulde findes Mangel af dem, der grundig rettelig kunde forstaa en fuldkommen Sprøjtes Forfærdigelse og Anførsel“. Kongen udtalte, at han vidste, at Preisler kendte et ungt Menneske, der var villig, men hvis For-

ældre havde sat sig imod en saadan Ordning, medmindre der blev lovet Sønnen, at han efter Læretiden fik Løn af Brandvæsenet. Skrivelsen siger derfor, „at naar forskrevne Person af dig (d. v. s. Preisler) har bekommet den behøvende Information og derom behørig Prøve aflagt, maa han ved Brandvæsenet employeres og da med nogen Gage efter Brandkassens Tilstand aarligen aflægges, som siden efter forefundne Kapaciteter kan forbedres“. Af Brandrullen fra 27. April 1728 ser man, der har været ansat tre „Disciple“ ved Brandkorpset, saaledes at ovennævnte Paabud i rigelig Maalestok synes at være efterkommet⁶⁰).

Aarene 1694—1727 var en stille Tid for det københavnske Brandvæsen. Da ingen store og bemærkelsesværdige Ildebrande fandt Sted, var det nye Brandvæsen, som var blevet skabt i 1680erne og udvidet og videre organiseret i de følgende Aar, endnu ikke blevet sat paa nogen saa alvorlig Prøve, at det havde kunnet vise, hvad det virkelig duede til. Først i Efteraaret 1728 kom en saadan Lejlighed.

FJERDE AFSNIT

DEN STORE BRAND 1728 OG DENS FØLGER

Først i April 1728 havde Politimester Himmerich ladet en Plakat om „Ildsvaade at forekomme og forhindre“ omdele i alle Huse og opslaa paa alle Gadehjørner. Naar der opkom Ildebrand, skulde Beboerne straks gøre et stort Anskrig til Naboerne og sende Bud til Brandmajoren og om Natten tillige til Vægteren, for at denne kunde vække Naboerne og give Melding. Han maatte dog ikke i Utide gøre alt for stor Alarm, „paa det alle Stadens Indbyggere ikke uden Aarsag skulde blive sat i Skræk og Opløb“, men skulde først skaffe sig Underretning om Farens Beskaffenhed. I de Gader, der var nærmest ved Branden, skulde Folk hænge Lygter ud uden for Husene, og det var gavnligt, om man tillige satte Lys i Vinduerne¹).

Tre Uger senere blev Brandmandskabet mønstret paa Raadhuset; den da optagne Generalrulle²) giver en fortræffelig Oversigt over det Mandskab og Materiel, hvormed den store Brandkatastrofe senere paa Aaret blev imødegaet.

Kommando og Tilsyn varetoges af Justitsraad og Generalbygmester J. C. Ernst, Politimester og Borgmester Hans Himmerich, Brandmajor Preisler, Vicebranddirektør Nicolaj Grim, forhenværende Kaptajn og Murermester i Skidenstræde Hans Wiedewelt, Kaptajn og Tømrermester i Adelgade Poul Olsen, Premierløjtnant og Murermester i Gammel Mønt Lars Eriksen, Sekondløjtnant og Tømrermester i Studie-

stræde Niels Sørensen, Fændrik og Tømrermester i Adelgade Niels Nielsen, 4 Premierbrandmestre, 1 Brandmønstringsskriver, 1 Brandprotokollist, 1 Brandadjutant, 1 Vandadjutant, 1 Brandbud, 1 Brandtambur og 1 Reservetambur. Hertil kom Brandmajorens 16 Mands Personale, nemlig 3 Vicesprøjtemestre, 3 Værkgeseller, 1 Reserveværkgesell, 5 Ordonnanser, 3 „Disciple“ og 1 Brandkusk.

I Rullen er enhver Person opført med Navn og Bopæl; til de 24 Sprøjter var knyttet et Mandskab bestaaende af 22 Over- og 25 Underbrandmestre, 41 Sprøjtemestre, 42 Straalemestre, 42 Assistenten, 38 Overbrandsvende og 596 Brandsvende, ialt 806 Mand.

Naar man hertil lægger de 10 højere Kommanderende og de 11 underordnede Funktionærer samt Brandmajorens Personale paa 16 Mand, som er nævnt foran, faar man 843 Mand. Men yderligere kom hertil 4 Vandmestre med hver 4 Mand, ialt 20 Mand, 1 Premierbrandmester med 1 Formand og 104 Reservetømrersvende, ialt 106 Mand, 1 Formand med 51 Reservemurersvende, ialt 52 Mand, og endelig 28 Vognmænd, nemlig 16 til Transport af Sprøjter og Anbringere, 4 til at hente Vandkar ved Kirkerne, 4 med Sluffer til Vand og til Broerne, der skulde lægges over Slangerne, 3 til Transport af Stiger og Brandhager og 1 med Vogn, der skulde møde op ved Brandstedet. Ialt raadede Brandvæsenet over en Styrke paa 1,045 Mand, et anseligt Korps for en By, der paa det Tidspunkt menes at have haft et Indbyggertal paa omkring 76.000³).

Et halvt Aar efter blev det nye københavnske Brandvæsen for første Gang i henved 40 Aar sat paa en virkelig alvorlig Prøve⁴).

Onsdagen den 20. Oktober 1728 opstod der om Aftenen mellem Kl. 6 og Kl. 8 Brand⁵) i et Bindingsværks Hus paa Hjørnet af Volden og Lille St. Klemensstræde, omtrent paa den nuværende Frederiksberggades Plads. Huset, der laa lige over for Vesterport, tilhørte en Enke „Signe salig Bøye Hansens“; det var en lang, lav Bindingsværksbygning med 4 Lejevaaninger, der beboedes af en Hønsekræmmer, en Bødker, en Snedker og en Marketender; hos denne sidste opstod Ilden. Om Aarsagen til Brandens Opstaaen vides intet sikkert; der gisnes mellem følgende to:

Marketenderens syvaarige Søn havde været paa Loftet med „smaa Praase“ for at lede efter noget Legetøj mellem Hø og Høvlspaner; derved kan han være kommet til at stikke Ild enten i disse brændbare Ting eller i noget Spindelvæv.

Andre mente, at Forældrene havde været uforsigtige ved Lysestøbning, og at de kun havde angivet Sønnen for derved at unddrage sig den strenge Straf, de ellers vilde være hjemfaldne til. For denne Forklaring taler, at de en Tid søgte at holde Ilden hemmelig og ikke straks lukkede op, da Mandskabet fra Vagten ved Porten bankede paa for at gøre Alarm. Marketenderen undskyldte sig dog med, at han troede, det var Vagtmandskabet, som efter Sædvane vilde gøre Grin med ham. Af Forhørene, der senere blev afholdt, synes det nærmest, som om den første Forklaring — Sønnens Uforsigtighed — er den rette; som Aarsag til, at Marketenderen ikke reagerede over for Vagtens Banken, anføres, at Døren af Stormen var blæst saa haardt i, at den var gaaet i Laas og ikke kunde aabnes af andre end ham selv, og han var netop paa Loftet, optaget af Forsøg paa at slukke Ilden.

Imidlertid slog Luerne ud gennem Taget, og Huset var fortabt. Fra Vagten blev der slaaet Alarm med Trommer, og man fik Bud efter Brandvæsenet, men det varede længe, inden den første Sprøjte mødte, og først igen en halv Time senere arriverede den næste Sprøjte; men det var iøvrigt ogsaa ligegyldigt, for man manglede aldeles Vand til Slukning ud over, hvad der kunde tages fra Rendestene og Brønde. Fem af Byens tolv Kvarterer var nemlig uden Vandtilførsel — i Følge nogle Kilder, fordi en Omlægning af Vandrenderne netop samme Dag var paabegyndt, i Følge andre, fordi Kommandanten, General Grev Sponneck benyttede Vandet fra Renderne til dermed at fylde Peblingesøen, der havde været tømt, fordi den lige var blevet udgravet til sin nuværende Form. De Gader, hvor Ilden først raserede, Lille St. Klemensstræde, Vognbadstuestræde, Antiquestræde og Helligkorsstræde, var imidlertid saa smalle, at Sprøjter og Vandsluffer alligevel vanskelig kunde have kommet til; ja selv med rigelig Vandforsyning vilde disse Gader med den Retning, Vinden blæste, have været fortabt. Til Stadsgraven kunde man ikke komme efter Vand, da Fæstningsportene efter

Sprøjteprøve ved Københavns Slot i 1720'erne. (Frederik V.s Atlas, Kgl. Bibl.)

Bestemmelserne blev aflukket, saasnt der blev slaet Brandalarm, og Kommandanten erklærede, at han ikke uden Kongens udtrykkelige Befaling turde aabne Portene, da han frygtede for, at Garnisonen vilde desertere. Portene blev ganske vist aabnet paa Kongens Befaling, men — først næste Dag, Torsdag Middag!

Man forsøgte at hjælpe sig med Vandet i Rendestenene, hvorved man dog kun opnaaede at tilstoppe Sprøjterne. Ingen tænkte paa at bruge Vandet i Kanalerne, og bagefter undskyldte man sig med, at „Saltvand ikke læsker Ilden saa godt som fersk“.

Som Grunde til Brandvæsenets sene Møde angives to; den ene var den, at Mandskabet ved Alarmeringen sad spredt rundt omkring i Byens Kroer og Ølhuse og gjorde sig en glad Dag efter en Sprøjtemønstring, og da de endelig mødte, var de, „som de paa saadanne Dage plejer at være“, saa berusede, at de ikke kunde gøre nogen Gavn. Reiser mener imidlertid, at Rusen var erhvervet ved et Gravøl efter en Kammerats Begravelse; maaske har begge de angivne Aarsager været til Stede.

Førholdene med Overledelsen var ogsaa saa ugunstige som vel muligt. Holmens Matroser — ca. 4000 Mand — havde allerede den Gang Ord for under saadanne Ulykker at kunne yde en virksom Hjælp; de kom imidlertid ikke ved denne Lejlighed, da Holmens Chef, Viceadmiral Poulsen, var drukken. Stadshauptmanden Hans Stuve, led under et apoplektisk Tilfælde; hans Stedfortræder, Vicestadshauptmand Kaptajn Woller af Nørrekompagni, var, siges der, „ganske uden Erfaring“. Politimesteren, den ellers saa martialske Hans Himmerich⁶), blev saa overvældet af Begivenhederne, at han ud paa Natten trøstede sig med Flasken, saa han Torsdag Morgen blev fundet paa en af Tømmerpladserne, hvor han sov Rusen ud. Kommandanten, General Sponneck⁷), var af bar Tjenesteiver nærmest fra Sans og Samling; han lod hugge ind paa alle, baade vedkommende og uvedkommende, baade Brandfolk og Tilskuere; Garnisonen, der var paa 8000 Mand, stod hele Natten og afventede nærmere Ordre. Brandmajoren, den „arme altererede, men dog redelig sindede“ Daniel Preisler, siges at være uduelig, og han havde dertil skreget sig saa hæs og forstyrret, at ingen forstod ham, og han forstod ingen.

I Desperation forsøgte man at standse Ilden ved at rive Tagstenene af Nabohusene; men derved gjorde man kun ondt værre, da Lofterne, der nu blottedes, for største Delen var opfyldt med let antændelige Varer som Hø og Brænde. De gamle, stærkt gennemtørrede Tagsparre-

værker, der nu laa nøgne for Gnisterne, frembød ogsaa de gunstigste Betingelser for Ildens Udbredelse.

Til alle disse uheldige Omstændigheder kom desuden den, at det blæste en haard Sydveststorm, der jog Ilden ind over Byen; ganske vist, siges der, faldt der af og til nogen Regn; men dette fik ikke nogen Betydning imod Ildens Rasen. Snart stod hele St. Klemensgade, der egentlig kun var en Gang med nogle forfaldne Bindingsværkshuse, i lys Lue, og tillige med den de andre Smaagyder af samme Karakter, der laa her: Lille St. Klemensstræde, Vognbadstuestræde, Antiquestræde og Helligkorsstræde. Af Stormen blev Ilden baaret over mod Vestergade, der vel var noget bredere, men hvor det alligevel Kl. 9 brændte paa begge Sider. Husene var ogsaa her af Bindingsværk, og der fandtes i dem store Oplag af Hør, Hamp, Flæsk, Talg og Tjære, ligesom Lofterne var stuvet til med Hø og Halm; i Gaardene stod store Stabler af Fyrre- og Birkebrænde, beregnet til Vinterbrug; altsammen var det et kærkomment og let Bytte for de fraadende Luer.

Ilden blev nu drevet videre over Larsbjørnstræde, Studiestræde og St. Pedersstræde. Uagtet Autoriteterne for en Del synes at komme noget til Besindelse, og Vandmanglen i nogen Grad var afhjulpet, var Forholdene saadan, at Brandvæsenet ikke kunde komme til. Dog haabede man, at Ilden snart vilde have udraset, og at den, naar den naaede ud til Nørrevold, af sig selv vilde standse.

Da opstod der mellem Kl. 10 og 11 om Aftenen en ny Brand i en Bryggergaard paa Nørregade. Blandt den ophidsede Befolkning vandt det Forlydende straks Tiltro, at denne sidste Brand var paasat, og man raabte op om Mordbrand. Den nye Situation, der her var skabt, var særlig farlig, for paa Nørregade fandtes ikke mindre end 12 store Bryggergaarde med mægtige Oplag af Brænde. Hvorledes Ilden paa Nørregade er opstaaet, er heller aldrig opklaret; en Antagelse gaar ud paa, at en Bryggerkusk, der kørte Vand til Sprøjterne, havde klistret et Lys paa sin Husbonds Brændselsskur (saakaldt „Vedhammer“) og saa enten havde glemt det eller var blevet forhindret i at komme tilbage til det paa Grund af, at han var blevet „presset“ af Brandvæsenet. En anden Formodning gaar ud paa, at Ilden skyldes en Maltgører, der

havde klistret et Lys paa en Bjælke i sin Maltkølle, og saa var gaaet fra det for at høre Nyt fra Branden.

I Løbet af kort Tid stod tre Bryggergaarde paa Nørregade i Brand, hvorfor Brandmajoren gav Ordre til, at der skulde sendes 4 Sprøjter med alt Mandskab til det nye Brandsted. Preisler kom ved denne Befaling i et ikke ufarligt Modsætningsforhold til de forsamlede Menneskemasser; herom fortæller Reiser:

„Her blev en stærk Oprør iblandt Almuen; de vilde med Kaarder og Knive myrde Brandmajoren Preisler og hans underhavende, thi de vilde ej tillade, at benævnte 4re Brandsprøjter maatte tages bort fra den store Ild, og havde den højædle Magistrat med Politimesteren ikke staaet Brandmajoren bi og ladet Vagten med opplantede Bajonetter kommet ham til Hjælp, saa havde de ganske vist nok myrdet ham og hans Folk; de fik ham i et af Magistratens Huse og vederkvægede ham lidet, og om jeg ellers ret erindrer mig, saa blev der aabnet ham en Aare, dog kan det ej vist siges, thi han havde det højligens nødig; der kom og ligeledes mange Mennesker til Døde, og endnu flere blev farligt af Militærets skarpe Vaaben farligt blesset. De raabte: „Væk med den forsagte og bange gamle Kælling! Er du en Brandmajor? Kom kun! Vi vil, Djævelen gale i os, brække din Hals itu!““

I Løbet af Aftenen var der mødt en Del af Holmens Matroser, der flere Steder havde faaet Ilden dæmpet; men nu viste Holmens Kommandant, Viceadmiral Poulsen, sig til Hest og „red op og ned ad Gaderne og gloede paa Ilden“, og hvor han opdagede Matroser, raabte han til dem, at „de Hundsfotte gjorde bedst i at forføje sig ud til Holmen for at passe Kongens Flaade; her havde de intet at skaffe“; det havde til Følge, at de fjernede sig, hvorefter Ilden atter tog Overhaand. Stort bedre gik det ikke med en Del Brandfolk, der, efter at Kommandanten havde hugget ind paa dem, forlod deres Pladser for ikke at blive udsat for flere Hug.

Byen blev indhyllet i Røg og Damp, og Reiser forsikrer, „at Luerne endnu, da Stormen vedvarede, steg saa konsiderable høje, at man baade til Køge og Roskilde kunde bemærke ganske grangiveligen Luerne og forskrækkeligen Røgen og Dampen, saa at ingen Mennesker i begge

Kort over København 1680. (Københavns Bymuseum).

benævnte Byer kunde holde sig for Røg og Damp, som steg ideligen i deres Næser og faldt for Brystet“.

Luften var fyldt af Menneskenes Raaben og Skrigen, der af og til overdøvedes af de sammenstyrtende Mures Bragen og Ildens Hvislen. Kampen var forgæves; mange af Sprøjterne var beskadigede og ubrugelige, hvis de da ikke ligefrem var gaaet op i Luer. En almindelig Modløshed og Fortvivlelse greb Befolkningen. Den blev ikke mindre, da Kongen og Dronningen Kl. 1 om Natten tog hjem til Slottet fra Vester-vold, hvorfra de havde overværet Ildebranden. Præsidenten Johan Schrader søgte Sikkerhed i Kastellet, og de fleste andre ledende Mænd tog hjem til deres Huse for at redde deres Ejendele. Da Brandfolkene saa alt dette, opgav ogsaa de Ævred og smuttede bort for om muligt at redde deres Sager. Kun paa Gammeltove og bag Vajsenhuset, altsaa i Sluttegade og Hestemøllestræde, blev der gjort nogen Modstand af tilkaldte Matroser; men da man manglede Vand og ikke gik til Værks under en Ledelse, der havde Overblik og kunde skabe Orden, frugtede det ikke synderligt. Ilden paa Nørregade blev overladt ganske til sig selv, og det er betegnende, at man anbefalede Soldaterne at gaa hjem i deres Kvarterer og bringe deres Mondursager i Sikkerhed.

De to Ildebrande bredte sig, og da Stormen vedblev „omspringende til Nordvest og Sydvest med stadige hule og hvirvelagtige Stød, bredte Ilden sig uophørligt tilhøjre og venstre, ja syntes undertiden at gaa imod Vinden“. Torsdag Morgen Kl. 8 brændte Petri Kirke, og omtrent samtidig gik Bispegaarden paa Hjørnet af Nørregade og Studiestræde op i Luer. Ilden strøg nu nedad vestre Side af Nørregade, hvor nogle tilbageblevne Brandfolk i tre Timer havde forhindret Ilden i at overskride Gaden; men de maatte nu fortrække. Paa Gammeltove aad Ilden sig stadig fremad og nu truedes saavel Raadhuset (paa Gammeltove) som Frue Kirke, to Bygninger, man gerne vilde redde; men hele Slukningsapparatet var saa godt som ubrugeligt, da næsten alle Sprøjter enten var brændt eller beskadiget. Man fik da det ulyksalige Indfald at søge Hjælp hos Artilleriet; herom skriver Reiser:

„Hr. Brandmajor Preisler begik en Buk eller en stor Forseelse med sine Herrer Kolleger og samtlige underhavende Folk i deres Kunst og

Videnskab“. „At det er en stor Sandhed, at benævnte ellers brave Mænd var i højeste Grad forvirrede, konfuse og forsagte, kan vel intet fornuftigt Menneske imodsige; endelig forandrede deres Forsagthed og ængstelige Passioner sig i de allerstørste Desperationer“. „Man skød med store Kanoner fyldt med Krudt eller Pulver; det knagede og bragede paa Jorden!“ „I det allerede omtalte og beskrevne Hus paa Hjørnet af Gammeltorv og Nørregade, Blasen kaldt, lagde man Krudt, af Magasinerne taget, som var en overmaade og forskrækkelig Andel af Portioner; alt dette Pulver eller Krudt blev udstrøet og lagt i store Trærender“.

Der blev etableret paalidelig Vagt rundt om Huset for at advare Folk, bl. a. en af Beboernes tre Tjenestefolk, der var optaget af at frelse Herskabets Ejendele. Sikkerhedsforanstaltningerne slog ikke til. Et Par Matroser skaffede sig trods alt Adgang til et Vinlager i Kælderen for dér at gøre sig til gode i Beholdningen, der jo dog vilde gaa op i Luer. Desuden beretter Reiser, at „førend Brandfolkene blev det selv var, saa sprang dette store Hus himmelhøjt op i Luften, og den arme Tjenestepige og de trende drukne Matroser blev ej et Led helt paa deres arme Legemer, saa det var ret en Ynk og Jammer at se; ja, Brandmajoren med sine Folk og Brandvagten selv havde Nød nok at retirere sig, saa at mange af dem blev forskrækkeligen beskadiget; ja, nogle mistede Arme og Ben“.

Ved denne Sprængning kom ogsaa andre til Skade; flere nærliggende Huse kom i Brand, og netop den Ulykke, man havde til Hensigt at undgaa ved Sprængningen, indtraf: Frue Kirke kom i Brand. I selve Kirkens Begravelsesbog finder vi under Oktober 1728 følgende Beretning⁸):

„20. Onsdags Aften indfaldt den ulyksalige store Ildebrand, der i en Tid af 48 Timer fortærede over den halve og bedste Del af Byen med saa mange herlige Kirker og tillige ej alene min og mange Familiers ganske Formue i Kirkerne, men endog mange afdødes Legemer dér i deres Grave. De store Klokker i Vor Frue Taarn smeltede i den skrækkelige Hede, saa at Malmen flød ned ad Murene, og paa Kirkegaarden mestendels saavel alt Stakitværket og de skønne Linde blev

opbrændte, som de fleste Ligstene paa alle Siderne sprængte i Stykker. Saa intet uden Bagkoret med Hvælvinger, Vinduer, Epitaphier, Gravsteder, Ligbørene og alt, hvad andet der fandtes, blev til alles Forundring saa uskadt konserveret, at end ikke 4 grønne Flaskes Gardiner, som dér hængte, engang var svedne. Den allerældste Ligbog in folio fra A^o 1649 til —55 saavel som de 2 sidste fra 1704 hidindtil ere tillige med alle de andre Kirkebøger konserverede. Men de 2 mellemste Ligbøger in 4to fra 1656 blev i den elendige Konfusion borte; enten de er slupne ud af det Lagen, hvori de alle var indbundne, iblandt det øvrige, som den grumme Lue i og med Kirken oplugede, eller de siden i den Flugt og Tummel paa Gaderne er tabte, ved jeg ikke, Gud ved det! Det ved jeg og Gud med mig, at den Gran af Eftertanke, jeg da kunde have i Behold, heftede ved de Kirkebøger, og trøster mig, siden nogle af dem skulde forkomme, det dog maatte blive disse, som i mine Tanker (er) de misteligste, helst siden jeg længe for hver (til Lykke i denne Ulykke) af dem havde for nogle Snese Aar extraheret alle Kirkeligene ved deres Begravelsestid, Navne og Alder og indført i min liden Begravelsesbog, som jeg uafvidendes bar i min Taske. Gid jeg saa sandt havde og kunnet faa reddet uden Tab, hvad af Kirkens mit Hus var betroet, som alt mit eget Tab ej nær saa haardt skulde krænket mig, da dog den Jammer og Forlis baade af Helbred og Formue har allerede lagt mange i deres Grave, og flere efterlevende vil mindes indtil deres Grave“.

Omtrent samtidig med at Frue Kirke kom i Brand, gik ogsaa det fritbeliggende Raadhus mellem Gammel- og Nytorv op i Luer, ligesom Flammerne gennem Bispegaarden, Universitetsfirkanten og Vajsenhuset uhindret forplantede sig videre til de omliggende Kvarterer. Almindelig Modløshed greb Befolkningen; al Kommando ophørte, og Brandfolkene og Vandførerne forlod Arbejdet. I Følge Reisens Beretning synes dog Brandmajor Preisler med nogle faa Brandfolk trods de fortvivlede Forhold at have gjort nogen Modstand mod Branden i Nørregade. Denne Del af Beretningen viser de lovløse Tilstande, der allerede var indtraadt, og giver et Indtryk af de Farer, Brandmajoren og hans Folk var udsat for:

Paa Nørregade „vilde Brandmajoren nu tilsidst forsøge, om han havde bedre Lykke end ved den store Ild. Han fik da med sine Brandfolk en gammel forrusten Sprøjte fat; thi de bedste og nyeste var alle rent kaput og opbrændte . . . den stakkels fordærvede Sprøjte vilde nu slet intet noget betyde, men var ligesom et Barn pissede i Ilden. Medens de nu allerbedst staar og efter hans Befaling øser af alle Kræfter paa det andet Hus, at det ej skulde antændes: Ak Herre Gud! da begynder Bjælkerne at brage og knage; thi i den Gaard de stode (i), paa Loftet var allerede alle Stuer i lys Lue . . . i det samme kom en græsselig Lue og omringede dem saa forskrækkeligen som en glubsk Fjende . . . Dengang det nu var saa nær, at alle Bjælker var rent i Stykker brændte, og de begyndte allesammen allerede at ville falde ned i Stuerne, som var fulde af græsselige lyse Luer, raabte Brandmajoren: „Nu kære Børn! Befaler Eders Sjel i Jesu Kristi Hænder! Thi ret nu i dette Øjeblik er det ude med os og nu falder vi i Ilden og faar en smertefuld Død!“ Det hændte sig, at en af Brandfolkene, idet han saa meget andægtig anraaber sin dyrebare Frelser og villigen befalede sig Gud i Vold at ville dø! Se nu, Læsere, forunderlige Ting! Det kom som en Haand, som glinsede som en angennem Lue fra Himlen, og viste ham paa den hvide Væg en Bjælke, som var halvt indmuret i Sidevæggen, og halvt gav den et Spatium uden for Væggen til Naboens Gaard, som endnu ikke brændte. Se, der sprang de alle hurtig med en Furie oppaa, allesammen, efter den meget gudfrygtige Brandmands Tilraaben og holdt sig alle stift i én lige Linje.“ Tegnet paa Væggen „viste og gav dem tilligemed ind, at de skulde slaa uforsagt et Hul paa Naboens Vægge, udi hvilken Gaard det dengang ej endnu brændte, og dette har jeg selv hørt af salig Hr. Brandmajor Preislers egen Mund.“

Brandfolkene slog altsaa Hul i Væggen. „Dengang de nu stod og vilde krybe igennem dette snævre Hul, se Læsere! da mødte dem en mægtig Sværm af Mordere og Tyvebander, som truede at blæse dem deres Livslys ud, saafremt de ej vilde være straks lydig og vige tilbage. Hvad skulde de nu fange an? . . . Thi og den allerbeskedneste venligste Tiltale af Brandmajoren vilde ej lykkes; thi de havde alle Økser og Stænger i Hænderne og truede at ville myrde og omkomme hver en af dem,

saafremt de ej vilde godvilligen vige tilbage . . . Brandmajoren og den fornævnte Brandmand og alle de øvrige fattede ret tapper Mod . . . Derpaa var Brandmajoren Anfører og trak sin Hirschfænger ud; den ovenanførte Straalemester eller Brandmand fulgte efter med en Økse, og de andre fulgte troligen efter. Brandmajoren huggede tappert den ene Morder over Hovedet, at han sank i Besvimelse; den, som havde Øksen i Haanden, af hans Folk huggede ligeledes paa den anden Knægt paa hans Hoved, at han ligeledes daanede ned til Jorden . . . Derpaa kom Brandmajoren med hans Folk igennem Hullet og flyede dem lystigt under Ørene, saa at de var ganske blodige, slog og adskillige med deres Økse for Panden, at endnu fire til fem faldt til Jorden og segnede, de øvrige alle tog Flugten og bad for sig om Naade og Barmhertighed, og altsaa kom Brandmajoren velbeholden med sine Folk paa Gaden og velbeholden ubeskadiget af disse Kanaljer Morderes Hænder.“

Imidlertid havde de graadige Luer ædt sig videre ad forskellige Veje. Fra Partiet om Frue og Petri Kirker gik Ilden gennem Skidenstræde (nuværende Krystalgade) og Store Kannikestræde ud til Købmagergade, som den naaede Torsdag den 21. Kl. 4 Eftermiddag. Paa Vejen gennem Store Kannikestræde fortærede Flammerne bl. a. de to Kollegier og Regensen med Undtagelse af ganske faa Værelser ved Porten. Nu brændte Trinitatis Kirke med Universitetsbiblioteket, der opbevaredes paa Kirkens Loft; alle de astronomiske Instrumenter i Rundetaarn blev ødelagt, medens Taarnet selv ingen videre Skade tog, da det udelukkende var af Sten.

Ved Midnat mellem Torsdag og Fredag naaede Ilden gennem Landemærket og Slippen (nu Partiet af Landemærket nærmest Gothersgade) til Gothersgade, der brændte i hele sin Længde fra det nuværende Landemærket til Volden; et andet Fremstød havde Ilden nemlig Torsdag Eftermiddag foretaget fra Nørregade til den Del af Gothersgade, der laa nærmest ved Volden; her blev bl. a. Reformert Kirke ødelagt. Lille Købmagergade var ogsaa blevet lagt i Aske.

Fra Partiet omkring Gammeltorv og Frue Kirke bredte Ilden sig desuden gennem Klædeboderne, Skindergade, Nygade og Vimmelskiftet. Kl. 4 Torsdag Eftermiddag brændte saavel Skindergade som

Graabrødretorv (dengang Ulfeldts Plads). Kl. 6 var der Ild i begge Helliggejststræderne (Store og Lille) og Løvstræde, og Kl. 8 om Aftenen faldt Taarnet paa Helliggejst Kirke, medens Orgelet skal have spillet „Vreden din afvend, Herre Gud, af Naade“.

Paa Nytorv var det lykkedes at redde en Del af Vajsenhuset; derved blev ogsaa den vestre Side af Raadhusstræde bevaret, medens Ilden uforstyrret aad sig videre langs Strædets østre Side ned mod Stranden, tildels mod Vinden. Byen var med andre Ord nu eet Baal fra Vesterport over til Gothersgade, fra Nørreport til nedad imod Vimmelskaftet og Amagerstorv med en Udløber ned ad Raadhusstrædes østre Side

Branden 1728. Efter et tysk Stik i Frederik V.s Atlas.

mod Stranden. Kun et Stykke af Larslejsstræde og Voldgaden fra Skidentorvet til Helmers Bastion (ved Jarmers Taarn) og derfra videre til Vestergade stod urørt af Ilden.

Om Aftenen tog Kongen og Dronningen fra Slottet ud til Frederiksberg, og Kronprinsen, der beboede Prinsens Palæ, flyttede ud til Gehejmerraad Adels Gaard paa Kristianshavn, Foranstaltninger, der næppe skulde hjælpe til at berolige Københavnernes opskræmte Gemytter.

Natten mellem Torsdag og Fredag havde man arbejdet ivrigt paa Sprøjternes Reparation, og Fredag Morgen syntes Myndighederne at vaagne op til fornyet Kamp mod Ilden. Tidlig om Morgenen udtalte Kongen sin Misfornøjelse med de trufne Foranstaltninger. Han befalede, at Garnisonen ikke under nogen Betingelse maatte skaanes, men at den skulde yde Assistance overalt, hvor dens Hjælp blev for-

langt, og hvor den kunde være til nogen Nytte. Samtidig ledede Kronprinsen, assisteret af Overkammerherre Holstein, Slukningen af Branden paa Hjørnet af Magstræde, hvor det brændte Kl. 8 om Morgen. Kronprinsen havde allerede den foregaaende Dag, Torsdag, ved Femtiden om Eftermiddagen med sine egne Folk og Vogne kæmpet med Ilden i Raadhusstræde for at dække Prinsens Palæ, og det var da lykkedes at afværge den overhængende Fare; det maa dog antages, at Kronprinsen ikke har haft denne Opfattelse, siden han om Aftenen var flyttet til Kristianshavn.

I Løbet af Fredagen naaede Ilden fra Raadhusstræde over Kompagnistræde og Badstuestræde til Vejerhuset for Enden af Naboløs. Man begyndte nu at nære Ængstelse for, at Branden skulde forplante sig til Slottet; de store Privathuse, der laa paa Slotsholmen, overdækkedes derfor med Sejldug, der stadig blev oversprøjtet med Vand.

Fra Købmagergade nærmede Ilden sig Amagertorv, og der begyndte nu ogsaa at blive overhængende Fare for Nikolaj Kirke; den klarede sig dog, skønt Varmen var saa stærk, at Kobberet paa Taarnet smeltede. I Gothersgadekvarteret brændte Møntergade, en Del af Pilestræde og den ene Side af Silkegade.

Det var navnlig ved Garnisonens Hjælp, at man efterhaanden fik Herredømmet over Ilden. I Vimmelskaftet lykkedes det i Løbet af Natten at standse Branden ved en Ejendom lige over for Helliggejst Kirke. Ejerinden, en Galanterikræmmereske Madame Petersen, havde faaet nogle Hundrede Matroser til at tage Affære ved at uddele flere Hundrede Rigsdaler i klingende Mønt. Ved at dække Huset med vaade Sejl lykkedes det Matroserne at redde Huset og standse Ilden paa dette Sted. Paa den modsatte Side af Vimmelskaftet havde Ilden ikke forplantet sig videre fra Kirken til de Stenhuse, der var beliggende foran den.

I Hyskenstræde blev Ildens Fremtrængen standset af den vagthavende Officer paa Slottet og Slotsvagten, der efter personlig Ordre fra Kongen var rykket hertil og fik Hjælp af 200 Matroser. Paa Købmagergade var det Fodgarden, der fik Herredømmet over Ilden, ligesom det ogsaa var Militæretaten, der standsede Luernes Fremtrængen i Gothersgade

(ud for Adelgade) og Silkegade. Hele Natten mellem Fredag og Lørdag holdt Garnisonen ud og havde overalt Held med sig; men man gik ogsaa meget energisk frem bl. a. med Nedrivning af Huse, efter Magistratens Opgivelse ikke mindre end 36, hvoraf største Delen sløjfedes til Grunden. Hvad der maaske — udover Garnisonens raske Opræden — i ikke ringe Grad har bidraget til det gode Resultat, var vel den Omstændighed, at Stormen havde lagt sig Fredag Aften.

Kun i Kvarteret om Stranden brændte det endnu, og her forøgedes Ildens Voldsomhed i stor Maalestok derved, at der i et Sæbesyderi i Magstræde befandt sig et stort og meget brændbart Lager af forskellige Fedtstoffer. I Snaregade laa en stor grundmuret Gaard paa det nuværende Assistenshus' Grund; man mente, at kunde man redde den, vilde hele Husrækken fra Naboløs til Højbrostræde (Amagertorv—Højbroplads) kunne unddrages Ildens Ødelæggelse og derved Brandfaren for Slottet og Resten af Byen fjernes. Man besluttede derfor at nedrive en Del Smaabygninger omkring den nævnte grundmurede Gaard og at sprænge et Hus lige over for, som allerede stod i Flamme, i Luften. Men medens man ved „Blasen“s Sprængning havde været for letsindig med Luntens Anbringelse, glemte man her ganske at anbringe en Lunte. Det havde til Følge, at ingen turde være i Nærheden af Huset, og at Sprængningen først skete, da Huset var helt nedbrændt. Forinden var den grundmurede Gaard allerede angrebet af Luerne og stod ikke mere til at redde.

Nu koncentreredes hele Opmærksomheden paa at standse Ilden ved et grundmuret Hus paa Hjørnet af Stranden og Naboløs, samtidig med at der efter Befaling af Kongen, som selv ledede Arbejdet her, blev anbragt Krudt under samtlige Bygninger mellem Højbrostræde og Store Færgestræde, for at de kunde sprænges i Luften, hvis Forsøget ved Hjørnehuset ogsaa skulde mislykkes. Ved Hjælp af 50 Grenaderer inde i Bygningen og 200 Matroser udenfor lykkedes det dog at standse Ilden.

Om Lørdagen den 23. Oktober ved Middagstid var Faren for al videre Udbredelse af Ilden afværget. Da havde Branden ogsaa raset omkring $2\frac{3}{4}$ Døgn; men det vedblev at brænde i Grundene lige til Jul.

Ved Branden blev der ødelagt 1670 af Byens 4087 Huse⁹⁾, hvilket vil sige, at to Femtedele af Hovedstaden var lagt i Aske, og dermed ogsaa en Mængde offentlige Bygninger, for ikke at tale om, hvad der var gaaet tabt af Løsøre, deriblandt uvurderlige og uerstattelige Skatte af litterær og videnskabelig Art. Ikke mindre end 69 Gader var helt eller delvis blevet et Rov for Luerne. Intet af de brændte Huse var brandforsikret¹⁰⁾.

Ildens uberegnelige Luner saas tydelig efter Ildebranden, idet der paa flere Steder og uden nogensomhelst rimelig Forklaring stod hele eller Dele af Bygninger næsten uskadt midt i Ruijerne. Saaledes stod paa Lille Købmagergade to Huse urørt, idet Ilden uden at gøre dem nogen Skade fra det ene Nabohus havde forplantet sig gennem deres Kældere til det andet og derefter fortsat sin Ødelæggelse videre ned ad Husrækken.

Dette var den første store Prøve, som det saa højt lovpriste københavnske Brandvæsen blev sat paa. Man maa indrømme, at selvom meget maa holdes det til Gode paa Grund af de mange sammenstødende uheldige Omstændigheder, saa havde det dog slet ikke indløst de Forventninger, der var stillet til det.

Af Kirkebøgerne erfarer man om Dødsfald, der staar i umiddelbar Forbindelse med Branden. Frue Kirkes Begravelsesbog¹¹⁾ nævner saaledes, at den 31. Oktober begravedes Poul Andersen Dahl, med Tilnavnet Ladefoged, en 57aarig Brændevinsbrænder paa Nytorv; han var „død af Alteration ved Ildebranden“, hvormed antagelig menes, at han var død af Skræk. Den 6. November begravedes den 39aarige Karen Andersdatter, gift med Brygger Jakob Fusing paa Nørregade; hun var „ynkeligen lemlæstet i Ildebranden“. Den 11. November jordede man Mette Kristoffersdatter Schlichtkrull, den 44aarige Enke efter Hørkræmmer Jørgen Mathisen Lamberg paa Nørregade; hun var død, fordi hun var „svag fra Ildebranden“.

Frelsers Kirkes Ligbog meddeler, at et Drengbarn „død i Branden“ efter skriftlig Ordre var jordet i fri Jord paa Fattigkirkegaarden. Garnisons Kirkes Begravelsesbog nævner som begravet den 9. November „Adam Adamsen, aftakket, død af Ildebranden“. To Dødsfald, der om-

tales i Helliggejst' Begravelsesbog, staar maaske ogsaa i Forbindelse med Branden: Fredag den 5. November begravedes Pernille Nielsdatter, en Trompeters Tjenestepige, fra Østergade; hun var kun 28 Aar gammel og havde „sat sit Helbred til i denne bedrøvelige Tid efter 1/2 Dags Syge“. Mandag den 15. s. M. begravedes en Brygger Jens Kristensen Klarup fra Vandkunsten; han var i sit 79. Aar „død af Alteration“¹²).

Petri Kirke mistede sin Begravelsesbog ved Branden og maatte begynde en ny fra dette Tidspunkt; i Indledning til denne siges der: „Nach dem grosen Brandt A^o 1728 d. 20. Oct. haben wir in Nahmen Gottes dieses neun Leichen Buch zu schreiben wieder angefangen“¹³).

Foruden disse Dødsfald paa Grund af Kvæstelser og Skræk, berettes der om en anden mærkelig Følge af Branden 1728; Suhm nævner, at mange Koner, som tilforn ingen Børn havde faaet, nu kom til at rede til Barsel¹⁴!

Den opskræmte Befolkning mente, at Ildens Opstaaen skyldtes Mordbrændere¹⁵). Snart hed det sig, at Branden var foraarsaget af Hamburgere, der havde villet hævne sig, fordi Kongen Aaret forud havde forbudt Handel med dem. Snart gik Rygtet, at de skyldige var Jøder, der havde været paa Spil af Forbitrelse over, at man havde forsøgt at omvende dem. Man saa nu Mordbrændere og Ildløs overalt, naar blot noget glimtede paa et Tag, eller hvis det røg særlig stærkt fra et Ildsted; ja, blot der saas Lys bag et Vindue, kunde det vække Ængstelse. En Mængde Mennesker blev arresteret og underkastet Forhør, for en Dels Vedkommende endog Tortur, men alt uden Resultat.

Ogsaa med de Tyverier, der skulde være sket under Branden, havde Rygterne travlt. Blandt andet blev det paastaet, at da Byens Porte blev aabnet allerede tidlig Lørdag Morgen, blev der ført mange Læs Løsøre ud af Staden af Folk, der ganske savnede Ejendomsretten dertil. For at sætte en Stopper for saadan ulovlig Bortfjernelse af noget af alt det Gods, der laa omkring paa Gaderne og Tomterne, blev det den 24. Oktober 1728 forbudt at sælge Løsøre, uden at man først havde bevist sin retmæssige Besiddelse deraf. For at hindre Tilstrømningen af uheldige Elementer til Byen og derved formindske Antallet af Tyverier blev der den 15. December s. A. udstedt Forbud mod, at

fremmede fra Provinserne eller fra Skaane kom ind i Byen, naar de ikke var i Stand til at bevise, at de der havde vigtig Ærinde¹⁶). Den Paastand fremsattes enkelte Steder, at det navnlig var Militæret, som havde stjaalet under og efter Branden; det synes dog ikke bekræftet.

Til at undersøge Forholdene og dømme dem, der var mistænkt for og fundet skyldige i Tyveri, blev der nedsat en Kommission. Den opløstes efter et halvt Aars Forløb og havde da ikke haft mere end 21 Sager at fælde Dom i. Flere af disse Sager var højst ubetydelige, saa at det udtales, at der ved denne umaadelige Ildebrand blev stjaalet forholdsvis langt mindre end ved almindelige Ildebrande¹⁷).

I en Indberetning af 23. Februar 1729 til Kongen om Forhøret over de anklagede anmodedes der først om Tilladelse til at lade nogle Militærpersoner blandt de anholdte afhøre ved Militæretaten; derefter hed det, at Kommissionen „ej har fundet de hidindtil afhørte for videre skyldige, end at de af Fattigdom har opsamlet de smaa Stumper Metal, som iblandt Gruset har været for unyttig bortslængt paa Gaden, hvilke, naar de er blevet sammensmeltet, er blevet solgt til Meyer efter Vægten. Hvad vi har fundet i Meyers Kældre, er blevet anslaget til omtrent nogle og 20 Skippund og deriblandt nogle bukkede Kobberplader, som alt er taget under Forsegling; men hvad vi andensteds har forseglet, bedrager endnu ikke meget over 5 Lispund, som nok har det anseede (d. v. s. som nok kan se ud til) at være i smaa Stykker opsanket og samlet af fattige Folk“. Man henstillede, at de to anholdte, i hvis Besiddelse dette Metal var fundet, maatte blive løsladt. For Meyers Vedkommende blev Sagen ordnet saaledes, at han afleverede det opkøbte Metal til Myndighederne mod at faa sine udlagte Penge tilbage¹⁸).

For at hjælpe noget paa den store Bolignød lod Autoriteterne i Tiden 26.—30. Oktober s. A. 474 Familier befordre med Vogne ud til de omliggende Dele af Landet, ja helt ned til Roskilde og helt op til Helsingør, ligesom man med de Skibe, der havde bragt Korn til Byen, bortsendte 484 Almisselemmer.

Efter Branden mente man, at Lejligheden nu var kommet til at give Byen et skønnere Udseende, til at faa Gaderne gjort bredere og mere

lige og til at forhindre eller usandsynliggøre en Gentagelse af den Katastrofe, der nylig var overgaaet Hovedstaden ved at opstille Fordringen om, at alle Huse til Gaden skulde være af Grundmur.

Allerede den 5. November 1728 nedsattes en „Kommission for Gadernes Regulering“, som allerede først i December s. A. kunde indsende sit Projekt, der godkendtes, dog med den Bemærkning, at „naar Gaderne ikkun bliver udvidede i den anviste Bredde, faar det udi det øvrige ved de forrige Gaders Krumhed at have sit Forblivende“²²⁾.

Medailler, præget i Tyskland i Anledning af Københavns Brand 1728 (Mønt- og Medaillesaml.)

For at opmuntre Borgerne til at tage fat paa Ombygningen blev der samtidig tilstaaet dem, der vilde bygge paa Tomterne, forskellige „Frierheder og Benaadninger“²³⁾. Af Hensyn til Nødvendigheden af at faa Bagerier og Bryggerier i Gang, maatte man meget hurtig slaa af paa Ønskerne angaaende Nybygningerne. Det blev tilladt forskellige næringsdrivende, navnlig Bagere og Bryggere, paa Tomterne at bygge saa meget, at „de dér udi Vinteren kunde forblive“. Senere maatte man gøre betydelig større Indrømmelser med Hensyn til, hvad man ønskede gennemført ved Genopbyggelsen¹⁹⁾.

Bestræbelserne for at faa Liv i det private Byggeri var i den første Tid ganske frugtesløse. Udstikningen af de nye Gader blev først foretaget i Begyndelsen af 1729, og før kunde Ejerne jo ikke vide, hvor de

maatte bygge. Tomternes Oprydning var et stort og vanskeligt Arbejde, og man led under en følelig Mangel paa ikke alene Bygningsmaterialer og Haandværkere, men ogsaa, hvad der var lige saa vigtigt, paa Penge. Da ingen af de afbrændte Bygninger havde været assureret, var Kapital-ejerne grundigt blevet belært om, at faste Ejendomme var et daarligt Pant, hvorfor de i stor Stil opsagde deres Prioriteter.

Hertil kom, at Byggebestemmelserne af Befolkningen blev anset for at være unødvendigt strenge og for kostbare. De var blevet fastsat i Marts 1729 og krævede bl. a., at alle Huse til Gaden skulde opføres helt af Grundmur; Baghusene skulde anbringes saaledes, at Sprøjterne let kunde komme til; Porte og Indkørsler skulde være rummelige, og Gavle og Bagsider af Bag- og Halvtaghuse maatte ikke beklædes med Brædder; Tagrender af Træ maatte ikke anbringes paa Husene, og af Hensyn til Brandfaren blev det forbudt, at Skorstene blev opmuret paa Træstole²⁰).

Alle Foranstaltninger fra Myndighedernes Side hjalp ikke paa Bygge-lysten. Beboerne var fattige, modløse og ærgerlige over Gadernes Udvidelse og Fordringen om Grundmur. De fandt Støtte hos Magistraten og de 32 Mænd, saa man snart saa sig nødsaget til at gøre de første Indrømmelser, der hurtigt efterfulgtes af andre. I Maj 1729 blev det tilladt dem, der ikke havde Raad til at opføre Bygninger af Grundmur til Gaden, alene at opføre Baghusene, der jo maatte være af Bindingsværk; Forhusenes Genopførelse kunde saa faa Lov at udskydes et vist Antal Aar²¹).

Trods Modstand fra Myndighederne, der kun ønskede 2 Etager, byggede man nu Bindingsværksbaghuse paa 4 og 5 Etager, og mod Bestemmelserne blev der endog opført Forhuse af samme Materialer og anvendt Tagrender af Træ. Grev C. D. Reventlow, der med en ret udstrakt Myndighed var Overdirektør for Bygningskommissionen, kunde intet udrette mod disse Overgreb, særlig da han havde Bygningskommissionens andre Medlemmer imod sig. Han indberettede til Kongen, at han ikke var i Stand til at hindre Bygningen af de høje Bindingsværkshuse af Fyrretræ, som brugtes til al Slags farlig Næring, „disse Svulstikkehuse, som vilde overspy hele Byen med Ild, naar der kom Brand i dem“, og oplyste, at de givne Forskrifter paa forskellige Maader

blev overtraadt og navnlig ved Opførelse af Skorstenene. Trods Befalinger og Paabud til Magistrat, Stadsbygmester, Stadskonduktør og Haandværkerne om at faa Bygningerne bragt i Overensstemmelse med Vedtægterne og trods den Straf, hvormed der ellers truedes, nyttede det hele ikke noget. Alt gik som før trods Befalingen om, at Bygningskommissionen skulde godkende samtlige Tegninger og Kontrakter, og at et Medlem af Kommissionen hver Uge skulde gaa rundt i Byen og paase, at der blev forsvarligt bygget²²).

Kongens Bestræbelser for at faa København hurtigt genopført af Grundmur og med lige, brede Gader var strandet, for saa vidt det private Byggeri angik. I Foraaret 1731 saa man sig tvunget til at tillade den københavnske Borger „at bygge Grundmur eller Bindingsværk, som han bedst kunde afstedkomme, paa hvad Sted i Staden det end maatte være“; da var alt Haab om en planmæssig Opførelse ved Grundmur ganske udelukket, og Byen blev atter overvejende af Bindingsværk, blot i langt flere Etager end før.

Hvad der vistnok i langt højere Grad end Ophævelsen af Fordringen om Grundmur til Gaden virkede stimulerende paa Genopbyggelsen af Hovedstaden, var Oprettelsen af „Kjøbenhavns Brandforsikring“, for hvilken Anordningen udkom den 26. Januar 1731. Da Kapitaludlaanererne nu saa sig sikrede lige over for Brandskade, blev det let at skaffe de nødvendige Laan til Bygningernes Opførelse, saa der nu kom rigtig Fart i det private Byggeri²³).

For at skaffe Midler til offentlige Bygningers og Kirkers Genopførelse samt til Ekspropriation i Anledning af Gadernes Regulering var der den 21. December 1728 i Danmark og Norge udskrevet et treaarigt Brandstyr, en Skat, som skulde erlægges af alle ikke brandlidte Ejendomme. Sammen med Gaver fra „gavmilde Guds Børn“, Kollektur i Udlandet, forskellige Mulkter samt Kapitaler fra Frue og Trinitatis Kirker indbragte den ialt knap 540,000 Rdlr. Det var gaaet hurtigere med Genopbyggelsen af de offentlige Bygninger end med de private, ja endog med saa stort Hastværk, at Soliditeten led derunder; i saa Henseende kan henvises til Frue Kirkes Taarn, der styrtede sammen to Gange, nemlig den 5. August 1730 og Natten mellem den 13. og den 14. August

1733, hvorfor Kirken først blev indviet den 30. April 1738; Taarnet og Spiret var først færdige i December 1744²⁴).

Man kan regne, at København i det væsentlige var genopført i Slutningen af 1733, hvor der da var opført 2,000 nye Huse med en Omkostning af 8 Millioner Rdlr. Kurant²⁵). De Bygninger, som i Aarene lige efter 1728 rejste sig paa de ryddede Brandtomter, blev i de fleste Tilfælde forsynet med en Indskrift eller et Aarstal og Ejerens Initialer. Mange af disse Mindesten sidder endnu paa deres Plads; andre er ved Ombygninger indsat i nyere Huse; atter andre er havnet i Museerne; endelig findes i et Haandskrift paa det kongelige Bibliotek Ordlyden af en Del nu vistnok helt forsvundne „Ildebrandssten“. Af de mange skal nævnes en Sandstenstavle, som nu findes i Bymuseet; det er egentlig et Brændevinsbrænderskilt, der har været indmuret i et Hus, som blev opført 1735 af Poul Poulsen Gjerløf og Hustru paa netop den Grund, hvor Ilden opstod. Stenen blev fundet, hvor nu „Absalons Gaard“ staar; den bærer et Relief af Staden set fra Søsiden, af noget Brændevinstøj og en Dromedar og nedenunder følgende Indskrift:

„Stat Læser, læs og græd; se, hver en Tøddel tegnet du ser udi mit Skilt; den ganske Stad staar blegnet ved Ildens store Magt, som ikke tusind Aar kan vinde op igen, som skete ved det Saar.

Min Formand brændte først ved en foragtet Praas, da moxen København gik over udi Ild.

Bedrøved' Læser, føl, om ej din Sko med Hose kan føle Brandens Vold. Gud dømte, ti nu stille.

17. P. P. G. Anno I. D. B. 35²⁶).

Medens man ikke havde haft Held med Bestræbelserne for at begrænse de nyopførte Bygningers Brandfarlighed og derved indskrænke Mulighederne for nye Brandes Opstaaen, havde man dog ogsaa haft Opmærksomheden henvendt paa Brandslukningsmidlerne.

At der allerede før den store Brand havde været Forsøg paa at finde nye Veje at gaa i saa Henseende, ses af en Beretning om, at Kongen den 18. August 1722 havde fundet Behag i, at der paa et Bondehus i Nærheden af Gyldenlund blev prøvet en Ildslukningsmaskine, som

var opfundet af en Major Øtken; Majoren havde, da man havde sat Huset i Brand, ladet sin Maskine, der stod midt i Huset, antænde; den gjorde da „den Effekt til Herskabernes Fornøjelse, at den efter et stort Slag straks dæmpede Ilden“⁽²⁷⁾).

Efter Branden 1728 fremkom en anden med et lignende Vidundermiddel; Hilmar Chr. Fr. Linde fra Hamburg fremsatte i Løbet af 1729 Forslag til en ny Slukningsmetode; da han imidlertid ikke vilde aabenbare sin Hemmelighed for andre end Kongen, og da Politi- og Kommerkollegiet fraraadede, at han blev forstrakt med Penge, kender man ikke noget nærmere til Forslaget⁽²⁸⁾).

Allerede om Søndagen den 24. Oktober 1728, da man først Dagen i Forvejen havde faaet Bugt med Ilden, og da København for største Delen laa hen som én stor rygende Tomt, blev der udstedt en Forordning om „Foranstaltninger til Stadens og Indbyggernes Bedste og Konservation“. Heri paalagdes det Husfædre og Husmødre i de bevarede Distrikter, „hvor Mængden af Indbyggerne nu er henflyttede“, og „hvor megen Ild og Lysning nødvendig maa bruges“, „at have alt optænkeligt Tilsyn med Ild og Lys“. Husfædrene eller Husbeboerne skulde være forpligtede til „baade Aften og Morgen at visitere deres iboende Huse overalt, baade ude og inde, oven og neden, for at erfare om deres Huse er i Sikkerhed, og at intet maatte være anlagt, enten inden eller uden for Husene, hvorved Ildebrand kunde foraarsages“. Ligeledes skulde Skorstenene i de beboede Distrikter „hver 8. eller 14. Dag i det mindste i 4 Ugers Tid blive forsvarlig renoverede“.

Brandsprøjterne skulde straks repareres og føres til den Ild, der endnu blussede hist og her i Ruinerne, idet man mente, at den „formodentlig skulde kunne læskes med det Vand, som dertil kunde drages og hæves, paa det at Sprøjterne altid kunde findes i god Stand, naar nogen stærk Ild maatte ytre sig, det Gud dog naadelig forbyde“. „Brand-sprøjterne, som enten nu er i Stand eller snarest kan sættes i Stand, skal straks beordres at være parate i de beholdne Distrikter af Staden, saa og visse Brandmestre beordres med behørige Folk, hvorover Stads-kaptajnerne samt Over- og Underofficererne tillige med en af Magistraten i hvert Distrikt bør have Direktion og Tilsyn, paa det at alting

efter deres Ordre punctuellement kan blive iværksat, alt til videre Ulykke at forekomme²⁹).

Det gjaldt ganske vist om at faa repareret og fornyet Brandvæsenets Slukningsmateriel; men forinden maatte de dertil nødvendige Penge skaffes tilveje; der maatte derfor først tænkes paa Lygte- og Sprøjteskatten, der jo i mange Aar havde været den økonomiske Basis for Brandvæsenet.

Allerede kort før Branden var det blevet besluttet at forøge de Midler, hvoraf Brandvæsenet underholdtes. Direktøren for Brand- og Vandvæsenet havde sidst i April 1728 foreslaaet en Forhøjelse af Lygte- og Sprøjteskatten; Forslaget motiveredes med, at Enken efter Vicebranddirektør Romer skulde have nogen Pension, at Natmanden i Følge kongelig Befaling af 30. April 1695 skulde have 200 Rdlr. aarlig (se foran S. 74), „at Sprøjternes Antal er forøget og skal have kostet 700 Rdlr.“, foruden at „anselige Penge til den aarlige Reparation og Vedligeholdelse udfordres“; desuden var der 1711 blevet tillagt Vicebranddirektøren en aarlig Gage paa 300 Rdlr. af Kassen (se foran S. 86); ogsaa Udgifterne til Lygterne var steget, idet der nu var „156 Lamper flere end tilforn, som alene skal beløbe sig aarlig til næsten 550 Rdlr.; ligeledes er i Stedet for Træpæle bekostet 400 Jernarme, -stænger og -buer, som paa Husene findes anslagne og skal have kostet Kassen 16—1700 Rdlr.“ Man ønskede af disse Grunde Skatten forhøjet fra 5500 til 6000 Rdlr. aarlig. Midt i August s. A. bevilgedes Andragendet ved Skrivelser til Direktøren for Brand- og Vandvæsenet og til Københavns Magistrat; Forhøjelsen skulde træde i Kraft fra førstkommende Mikkelsdag og skulde tilvejebringes ved, at der betaltes en Skat af „3 Mk. aarlig af de største Gaarde, af de middelmaadigste 28 Sk. og af de ringeste Huse 4 Sk. mere, end tilforn er svaret“³⁰).

Imidlertid kom denne Forhøjelse paa Grund af den store Brand ikke til at virke. Lygte- og Sprøjteskatten, der forfaldt til Betaling i Slutningen af September (Mikkelsdag), naaede ikke at blive indkrævet af Rodemestrene før Branden; ved denne gik desuden de indkomne Tavlepenge og Beløbene i Kirkeblokkene tabt. Efter Branden kunde man naturligvis ikke forlange at faa de Skattebeløb, der var paalignet de Huse,

der nu henlaa som Brandtomter. Efter en Indstilling til Kongen blev det derfor den 26. November 1728 tilladt at belægge de tilbageblevne 2417 Huse med en forøget Lygte- og Sprøjteskat af 1500 Rdlr. Ved Bekendtgørelsen (Plakat af 3. December) hed det, at der i den kommende

Brændevinsbrænderskilt senere opsat, hvor Ilden udbrød i 1728.
(Københavns Bymuseum).

Vinter skulde betales dobbelt Lygte- og Sprøjteskat, hvad omtrent passer, idet Husenes tidligere Antal 4087 var forringet til 2417, medens Skatten var forhøjet fra 6000 til 7500 Rdlr.³¹).

De indkomne Beløb synes ikke at have været tilstrækkelige til de store Udgifter; thi da man naaede Foraaret 1730, havde Brandkassen paadraget sig en Gæld paa 2133 Rdlr. Det blev derfor i April tilladt,

at de af Branden skaanede 2417 Gaarde og Huse blev inddelt i 7 Klasser, der betalte fra $\frac{1}{6}$ til 2 Rdlr. i Tillægsskat om Aaret. Desuden fik Brandkassen Lov til at stifte et Laan paa 2000 Rdlr. i Brandstyrskassen (se foran S. 125) under Forudsætning af, at Beløbet blev tilbagebetalt Kassereren Simon Paulli inden Aarets Udgang³²).

Regnskaberne for „Lygte- og Sprøjtekassen“, der er gaaet tabt for Aarene 1720—31, findes fra 1731 nu regelmæssigt, fra 1738 for hvert Aar³³). Paa Indtægtssiden bemærker man, at Skatten i Treaaret 1. Januar 1731—31. December 1733 har indbragt ca. 18.000 Rdlr., i Treaaret 1. Januar 1734—1. Oktober 1736 ca. 16.300 Rdlr. og endelig for Tiden 1. Oktober 1736—31. December 1737 ca. 9700 Rdlr.; derefter giver den aarlig 5600—5800 Rdlr. til og med Aaret 1743. I August 1744 blev efter Branddirektørernes Indstilling Skatten forhøjet til ca. 8.250 Rdlr.³⁴). Dette Beløb træffes da i de følgende Aars Regnskaber, idet Forhøjelsen allerede influerer paa Regnskabet for 1744, hvis Beløb ca. 7000 Rdlr. forklares ved, at Forhøjelsen er traadt i Kraft for andet Halvaars Vedkommende. Tavlepengene har i disse Aar givet en Indtægt paa ca. 150—200 Rdlr. aarlig.

I November 1728 havde Brandmajor Preisler givet et detailleret Overslag over Anvendelsen af et Beløb paa 493 Rdlr. 2 Mk. af Lygte- og Sprøjteskatten til Reparation af Sprøjterne. Af de i Overslaget nævnte 24 Sprøjter var 3 brændt, nemlig Trinitatis Kirkes, Børnehusets og Vejerhusets Sprøjter; kun Kastellets 2 Sprøjter og Sprøjterne ved Kvæsthuset, Tøjhuset og Proviantgaarden var i Orden. De resterende 16 af de 24 Sprøjter trængte alle til Reparation, og især maatte de forsynes med nye Slinger, Straalerør, Reservehjul m. m. Det oplystes i Overslaget, at 1 Alen Slange vilde komme til at koste 1 Rdlr.³⁵).

Brandstyret skulde i Henhold til Kongens Ordre af 25. Juli 1733 afholde Udgifterne ved Nyanskaffelsen af Slukningsmateriel i Stedet for det brændte ved Børnehuset og Trinitatis Kirke — om Sprøjten ved Vejerhuset tales der ikke. Hele Udgiften ved Anskaffelsen af Børnehussprøjten, Trinitatis Kirkes Sprøjte, samme Kirkes Sprøjtehus, Anbringere, Brandspande, andre Brandredskaber, Brandstiger og Brandhager var beregnet til ialt 600 Rdlr. Imidlertid indeholder Brandstyrets

Regnskab en „Forklaring paa, hvad det ved Trinitatis Kirke udi Landemærkestræde af Grundmur nye opbygte Sprut-Hus, samt en nye Brand-sprøjte og øvrige dertil hørende Brandredskaber, item en til Børnehuset gjort ny Sprut og nogle manglende Rekvisiter har kostet, da det nu alt paa fornævnte Steder befindes at være anskaffet“; deraf fremgaar, at der ialt er brugt 725 Rdlr. 3 Mk. 6 Sk. eller 21 pCt. mere end anslaaet³⁶).

Saaledes havde det københavnske Brandvæsen faaet raadet Bod paa de Skader, som den store Brand havde tilføjet dens Materiel. Seks Aar efter den katastrofale Begivenhed gav en Ildebrand Anledning til, at der blev givet en ny Forordning for Brandvæsenet.

Den 2. Juli 1734 opstod der Brand hos en Bager Søren Rasmussen i Borgergade, og den fik hurtig en ret betydelig Udbredelse³⁷). Brand-sessionen gjorde kort efter i en Indstilling opmærksom paa forskellige uheldige Forhold ved denne Brand:

I Gaarden til Ejendommen, hvor Ilden opstod, var indrettet en Træaltan og en Træsval, ligesom der var anbragt et Stillads med Tømmer over hele Gaarden. Alt dette havde staaet i lys Lue, før Ilden blev opdaget af Beboerne. Paa Grund af de Brændeskure, der ligeledes var anbragt i Gaarden, fik Ilden hurtig Overhaand og bredte sig videre gennem det — for Størstedelens Vedkommende tjærede — Træ, der var anvendt i Gavle, Bagsider af Baghuse og i Halvtagsbygninger.

Der var mødt 20 Sprøjter, men kun 102 Sluffer, saaledes at der kun var 5 Sluffer (à 1 Tønde) til hver Sprøjte, der ellers var i Stand til paa 3 Minutter at anvende 5 Tønder Vand; de mødte Sluffer havde derfor slet ikke kunnet føde Sprøjterne. Naar der var mødt saa faa Sluffer, skyldtes det, at kun forholdsvis faa Borgere for Tiden havde Heste, og at Slagterne som Regel kun havde hver én. Der blev derfor foreslaet, at flere Hesteejere end hidtil skulde have Pligt til at møde ved Ildebrand for at køre Vand.

Den udstrakte Anvendelse af Træ i Bygningerne var ganske vist forbudt (se foran S. 124); men — som det hed i Indstillingen — denne Bestemmelse blev stadig overtraadt, og Borgerne henviste til, at Bestemmelsen senere var ophævet (se foran S. 125). Brand-sessionen fore-

slog derfor, at der blev truffet Foranstaltninger mod denne sidste Fortolkning og mod Brændeskurene i Gaardene³⁹).

Indstillingen resulterede i en „Anordning angaaende Brandvæsenet i København“ af 19. November 1734.

Den Fare for Vandmangel, der truede Sprøjterne i Ildebrandstilfælde, fordi Bryggere, Bagere og Slagtere ikke havde Heste nok til Slufferne, skulde afværges. Derfor „skal Møllerne og Hyrekuskene, som holder Heste og Vogne til Leje, i lige Maade tilforpligtede være efterdags at anskaffe sig en Sluffe med en velkonditioneret Vandtønde og dermed møde ved paakommende Ildsvaade“ under den Straf, som Brandordningen 1689 fastsatte (se foran S. 58 flg.). „Magistraten i København, siden Hyrekuskene ej har Lav, skal beskikke dem en Formand, som, naar Ilden opkommer, kunde møde med sin Rulle for at give Agt paa, naar enhver af de andre med deres Sluffer til Ilden ankommer, saavel som efter overstandne Ildsfare antegne de udeblevne eller de sig uden Forlov bortsvægne“ og angive dem til de Overordnede „til vedbørlig Undgældelse for saadan deres Selvraadighed“. De af Hyrekuskene, der kun havde et Par Heste, holdt imidlertid heller ikke mere end én Karl, og da der „endelig udfordres tvende Karle at følge enhver Sluffe, saa skal tvende saadanne Hyrekuske . . . føjes tilsammen og begge være om at tilvejebringe en Hest med behørig Sluffe og Tønde, naar Nøden det udfordrer“.

Om den ulovlige Anvendelse af Træværk i Bygninger siges, at „her i Staden findes Mængde af Gavle og Baghuse med Brædder beklædte Fjæleskure, Altaner og Svaler i Gaardene med andet deslige mere, der alt — helst da de fleste af disse Ting gemenlig er tjærede — forskrækkelig forøger Ildebranden“. Det blev for Fremtiden forbudt under Straf af Bøde paa 20—100 Rdlr. „efter Bygningens og Ejernes Tilstand“. Hvad der fandtes af den Slags, maatte ikke under noget Paaskud repareres, naar det blev brøstfældigt. Overtrædelse medførte ligeledes Bødestraf paa 20—100 Rdlr. for saavel Ejeren som de Haandværksmestre, „som sig lader bruge til saadant Arbejde“. „Naar slige Gavle og Skur ikke længer uden Hjælp kan staa, og Ejeren igen vilde se sit Hus forsynet, skal det ske med Mur og Bindingsværk, hvormed Politi-

mesteren og Stadsbygmesteren skulde have nøje og tilbørlig Indseende“. Tømrer- og Murermestre skulde være pligtige til at „angive for dem, naar deres Arbejde af nogen til saadanne Bygninger blev forlangt, og ej tilforn foretage sig noget“. De bræddeklædte Gavle og tjærede Fjæleskure, der ved en Inkvision „befindes for Ildebrand mest farlige“, skulde inden Aar og Dag fra Anordningens Dato nedtages og forandres. Da der til en Del Huse næsten ikke hørte nogen Gaardplads, saaledes at Sprøjterne i Tilfælde af Ildebrand ikke kunde komme derind, blev det forbudt at indrette Bagerier i saadanne Ejendomme. De bestaaende Bagerier fik dog Lov at fortsætte deres Virksomhed, ogsaa i de nu-

Bygningsindskrift i Aabenraa 29.

levende Bageres Enkers og Børns Tid. Men enhver Bager skulde anskaffe sig to Kobbertønder „til at svale deres Kul udi“ under Bødestraf af 4 Rdlr.; de maatte ikke, som det før var sket, slaa Kullene ud af Tønderne, før de havde staaet til Svaling i to Gange 24 Timer, ellers kostede det 2 Rdlr. i Bøde.

Foruden at Beboerne i de tilstødende Gader under Brand som hidtil skulde sætte Kar med Vand udenfor Døren, skulde de nu ogsaa anskaffe sig en Tragt eller Strippe for dermed at øse Vandet fra Karret op i Tønden paa Sluffen; undlod de at gøre det, var Bøden 1 Mk.

Ulemperne ved den stærke Tilstrømning af nysgerrige og uvedkommende under Ildebrand var i Aarenes Løb ikke formindsket, tværtimod; thi „mange baade militære og civile Standspersoner samt andre ved paakommende Ildsfare til Hest og til Fods sig indfinder og der ikke aleneste hindrer den fornødne Passage med Vands Tilførsel, Sprøj-

ternes Postering, Folks Gods' Redning". Ja, der var endog dem, der „ved selvtagen Autoritet og derunder førende Kommando, ja endog vel som oftest ved Haandgerning saasom formedelst Stokkeptrygl og Slag, konfunderer Brandfolkene". Man maatte derfor indskærpe 1689-Brandordningens Bestemmelser i saa Henseende: „Ingen, hvo det og maatte være og ikke dertil er beskikket, maa understaa sig enten til Hest eller Fods at indfinde sig ved paakommende Ildsvaade indenfor den derved posterede Vagt, mindre samme Sted anmasse sig ringeste Kommando, saafremt han eller de ikke derfor efter Klage vil vide sig tilrettesat". Kun Københavns Kommandant og Admiralen (eller deres Stedfortrædere) maatte være til Stede, da de skulde raadslaa med Brandvæsenet om eventuel Assistance fra Militæret.

De Bødestraffe for Brandofficerer og Brandfolk, der var fastsat i 1724 (se foran S. 95 flg.), blev forhøjet, og Brandofficererne skulde efter Forseelsens Beskaffenhed kunne sættes i Arrest, ligesom de menige Brandfolk skulde kunne sættes i Arrest paa Vand og Brød eller straffes med at bære den spanske Kappe, altsammen „paa det at Brandfolkene med des bedre Nidkærhed og skyldig Lydighed kunde vide ved paakommende Ildebrand, Mønstring, den aarlige Visitation og i andre dem paaliggende Forretninger at bevise deres Pligt og ædruelige Forhold".

Af de saakaldte Reserver i Brandkorpset, der omfattede alle, baade udenlandske og danske, Tømrer- og Murersvende, der arbejdede i København, havde en Del hidtil vist sig uvillige og forsømmelige, naar det gjaldt at møde frem ved Ildebrand. De skulde „være pligtige, saasnart Ild optændes, og derom bliver gjort Anskrig, det være sig Dag eller Nat, at forføje sig paa den for Reserverne anviste Samlingsplads med deres Økser, Hamre og Brækstænger og aldeles ingen at tilbageblive, om de end stod i Vores eller andet publicke Arbejde, saavel som omsider efter Anvisning troligen forrette ved Ilden, hvis dem enten af de kommitterede udi Brandsessionen og ved Brandvæsenet eller deres Officerer vorder befalet." Udeblivelse kostede 2 Rdlr. i Bøde pr. Gang; men skete den med Forsæt og af Modvilje, maatte Overtræderen ikke faa Arbejde hos nogen Mester i Staden. Hele Bestemmelsen gjaldt dog kun for Svende, der var i Arbejde inden for Voldene.

I sørgelig Erindring om de nærmere Omstændigheder ved den store Brands Opstaaen understreges det, at „ingen maa fortie nogen Ild; men saasnart noget formærkes eller paatvivles, skal der straks gøres Alarm. Skulde Beboeren af samme Hus, hvor Ilden optændes, den fordølge og selv vilde se at læske, og det hænder sig — det Gud naadelig afvende! — at Ilden ved Fordølgning tog Overhaand, skal samme Hus' Beboer paa skarpeste Maade anses med Mulkt“, nemlig 10 Rdlr. for en Skorstensbrand og 20 Rdlr. eller anden Straf for Ild i et Hus, „fordi han ikke straks har angivet Ilden for Brandmajoren, hvorhen straks Bud skal sendes. Skulde det og tildrage sig, at en Fremmed angav den fordølgende Ild til Brandmajoren, Politimesteren og Stads-hauptmanden, da skal samme Person, som hos alle trende har været, nyde til Recompence 4 Rdlr., som den, der Ilden vilde fordølge, foruden anden Straf skal betale“. Under høj Straf blev det forbudt Husejeren eller Beboerne i de nederste Stuer at forlade Huset, naar der opstod Brand i Nabolaget, med mindre der blev efterladt et Par Mennesker i Huset, der kunde anvise Brandfolk, som ikke var kendt i Ejendommen, Trappers og Ganges Beliggenhed. Desuden skulde alle i Tilfælde af Ildebrand nøje passe paa at holde deres Loftslemme og Luger til-lukkede, og de skulde lade nogle Spande Vand bære op paa Lofterne, for at de kunde have det i Beredskab, i Fald Ilden skulde fænge⁴⁰).

UDVIKLINGSAAR OG KOMMANDOSTRID 1734-1750

Det københavnske Brandvæsen havde i 1734 faaet afhjulpet den Skade, den store Brand havde forvoldt for dets Vedkommende. Det ødelagte Materiel var blevet repareret eller erstattet med nyt, og i en ny Brandforordning var der til den hidtil gældende Brandordning blevet givet Tillægsbestemmelser, der tilsigtede i Fremtiden at forhindre Brande af lignende katastrofalt Omfang som den i 1728.

I de følgende Aar blev man ikke staaende herved. Nyt Materiel blev anskaffet til Supplering af det forhaandenværende, nye Veje prøvet.

I Brandvæsenets Rulle fra Efteraaret 1735 omtales for første Gang det nye „Druck Werck“ ved Nikolaj Kirke; det havde faaet tildelt en Besætning paa 1 Over- og 1 Underbrandmester, 1 Straalemester og 16 Brandsvende. I en Inventarfortegnelse fra 1751 siges dette Trykværk at være anskaffet 1735 efter Vicebranddirektør Nikolaj Grim's Konstruktion. Det er dog ikke rigtigt. Allerede i November 1734 blev Værket prøvet og Grim's Regningskrav godkendt¹). En Beskrivelse af dette Trykværk gives i „Hafnia Hodierna“ af Laurits de Thurah:

„Iblandt andet er det kunstige Trykværk, som for faa Aar siden ved St. Nikolaj Kirke er indrettet, værd at betragte; samme er i den Hensigt anordnet, fordi rundt omkring Kirken mangfoldige Huse saa tæt er anbygte, at det var at befrygte, om i denne Egn nogen Ildebrand skulde paakomme, at det fornødne Vand for Gadernes Snæverheds Skyld ej kunde bringes tilveje, hvorfor et dybt Bassin er indrettet, som mesten kan holde 400 Tønder Vand, og hvortil Vandet formedelst

Render er indladet; herfra bliver Vandet med Trykværkets Hjælp ved en Anbringer, der er 800 Fod lang, ledet hen, hvor og i hvilken snæver Gade man vil, og hvor det maatte fornøden gøres. Denne Anbringer, naar den bliver i sin fulde Længde, giver hvert Minut en Tønde Vand; men skruer man 200 Fod derfra, giver den hvert Minut 2 Tønder; tager man endnu 200 Fod derfra, giver den 3 Tønder Vand i et Minut, og gør man den alene af 200 Fods Længde, giver den hvert Minut 4 Tønder, saaledes at Sprøjterne stedse rigelig med Vand uden videre Tilførsel kan blive forsynede. Ved samme kunstige Værks Hjælp kan Vandet ogsaa tvinges op i St. Nikolaj Taarn og give 2 Tønder Vand i et Minut. I Taarnet er altid et stort Vandkar til Rede for i Nødsfald at tage imod Vandet og tillige to Sprøjter, som dér altid er til Rede⁽²⁾.

Om Omkostningerne ved Trykværkets Anskaffelse i 1734 fortælles i Pontoppidans „Journal“, at Trykværket selv kostede 234 Rdlr. 16 Sk., „Vandets Henledning af Vestergades Kompagni“ 60 Rdlr. og de 400 Alen Læderslange med Skruer og Straalerør 414 Rdlr., eller ialt 708 Rdlr. 16 Sk. Det oplyses, at Trykværket senere er blevet forsynet med huggen Stenbeklædning i Stedet for Tømmer, og derefter hedder det:

„Aar 1735, Juli 30., blev dette nye Anlæg prøvet i Overværelse af Kommandanten Hr. General Grev Sponneck, Gehejmerraad og Stiftsbefalingsmand Baron Gersdorf, Admiral Rosenpalm og flere af Overdirektørerne i Vand- og Brandkommissionen, hvorefter ved aflagt Prøve blev befundet: a) At udi en Tid af 7 Minutter er Vandet derfra blevet drevet 400 Alens Distance og det i saadan Mængde, at en komplet Sprøjte dermed kunde fourneres, og ligesom Slangen blev kortet til, gav den større Kvantitet Vand fra sig. b) For at have desto større Forraad af Vand er under Maskinen blevet indrettet en Kumme, som kan holde over nogle 100 Tønder Vand, hvorover denne Maskine er blevet sat med tilbørlig Drive- og Pumperedskab, staaende saaledes altid i færdig Stand at kunne bruges. c) Vandets Force og Kvantitet er befundet saaledes, at naar Slangen var 450 Alen lang fra Værket, kunde den fournere udi et Minut en Tønde Vand, og paa 300 Alen i samme Tid 2 Tønder, samt over 100 Alen 3 Tønder, alt i ét Minut, saavel som four-

ner 2 Straalerør med Vand, ligesom 2 andre Sprøjter. Saa er og Vandet drevet op i Taarnet sammesteds³).

Trykværket havde dog een Ulempe, der gjorde, at man ikke anskaffede sig flere Eksemplarer. Da man i Aarene lige før 1760 tænkte paa at anbringe et Trykværk under Rytterstatuen paa Amalienborg, opgav man denne Tanke, fordi det havde vist sig, at Trykværket ved Nikolaj Kirke havde den Fejl, at det betog Kvarteret dets Pumpevand⁴).

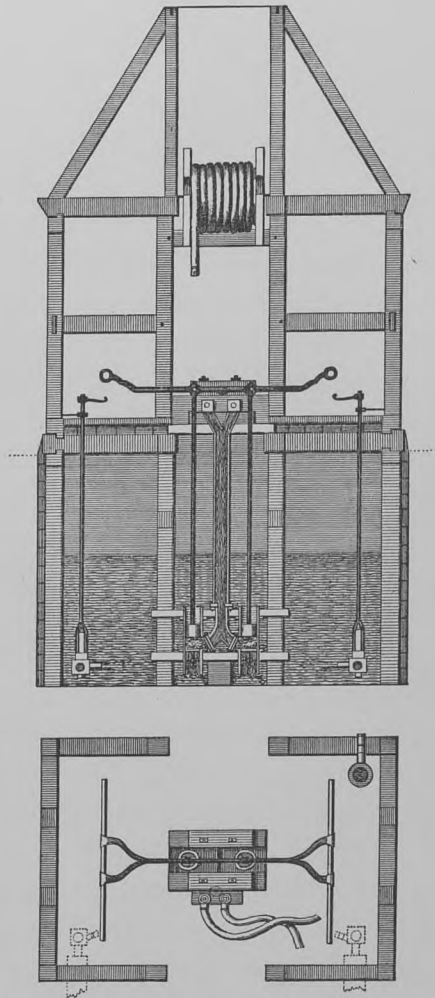
Hidtil havde man ikke tænkt paa at forsyne det København, der laa uden for Voldene, med Brandvæsen. Da blev det i Slutningen af 1742 — vistnok navnlig paa Foranledning af Magistraten — besluttet, at „Broerne“ ogsaa skulde have Slukningsredskaber. For at skaffe de fornødne Midler til Veje satte man en frivillig Bidragsliste i Gang mellem Grundejerne uden for Voldene. Paa denne Liste tegnede sig kun 10 Ejere for Bidrag, der vekslede fra 50 Rdlr. til 2 Rdlr. 3 Mk., ialt 151 Rdlr. 3 Mk. Da Udgifterne til Materiellets Anskaffelse efter Brandmajorens Overslag vilde blive betydelig større, maatte der gøres Anstalter til at faa tilvejebragt Restbeløbet. Til hver af de tre „Broer“ skulde anskaffes 1 Sprøjte, 3 Læderspande, 1 Vandkar, 2 Brandhager, 1 Brandstige og 4 Vandsluffer, 1 Pumpe med Opstander, 1 Tragt og andet Tilbehør. Udgifterne vilde derfor i Følge Preislers Opgivelser blive 456 Rdlr.

Redskaberne lovede Brandmajoren at lade udføre saa hurtigt som muligt. Da de indkomne ca. 150 Rdlr. jo ikke forsløg meget, skulde det manglende Beløb tages af Stadens Kasse, „efterdi det sker til Stadens Borgeres Nytte“. De ubemidlede Indbyggere uden for Portene, som ikke havde tegnet sig for Bidrag, kunde passende „indsættes til Brandfolk ved disse Sprøjter, hvilket reguleres i Brandsessionen“.

Hvorledes Alarmeringen paa „Broerne“ skulde ske, ses af Politimester Torm og Brandmajor Preislers Forslag til forskellige Anskaffelser til „Broernes“ Brandvæsen, deriblandt en Blikskralde til hver „Bro“. Kæmneren fik Ordre til at anskaffe disse Ting efter Brandmajorens nærmere Anvisning⁵).

Af Brandvæsenets Ruller for Aarene 1734—40, 1752 og 1754 kan en Oversigt, gældende for hele dette Tidsrum, uddrages: Der var ialt ved Sprøjterne 748 Mand; hertil kom 16 Mand ved Tragtene, 283 Reserve-

tømrersvende med deres Brandmester og 2 Formænd, 272 Reserve-
murersvende, Vandmesteren med Folk, ialt 16 Mand, 36 Vognmænd,

Trykværket ved Nikolaj Kirke. Thurah: Hafnia hodierna, 1748, Pl. III.

Brandmajorens Folk, ialt 16 Mand og 17 højere Kommanderende, alt
i alt et Brandkorps paa 1407 Mand⁶).

Der synes at have været lidt Uklarhed ved en enkelt af Brandof-
ficerernes Stilling; det drejer sig om Brandadjutanten og hans Løn.

Da Stillingen i 1733 blev vakant og derefter besat med en David Ulrik Bødtker, nægtede Stadshauptmand Fjelsted at anerkende Adjutantens Lønkrav. Ved en kongelig Resolution blev der givet Dispensation for, at man hidtil af Brandkompagniets Bødekasse havde afholdt en Udgift paa 50 Rdlr. aarlig til Adjutanten, og man fik Lov til ogsaa i Fremtiden at lade Kassen afholde denne Udgift, „saalænge Brandkompagniets Officerer vil tilskyde af egne Penge, hvad den lille Kasse ej kan tilstrække“.

For Fremtiden skulde Brandadjutanten antages og instrueres af Stadshauptmanden, og han skulde adlyde saavel Stadshauptmanden (som Brandkompagniets Chef) som Brandkaptajnen og de øvrige Brandoverofficerer. Foruden de Forretninger, der tidligere var fastsat for Brandadjutanten (se foran S. 97), skulde han nu ogsaa hver Dag møde hos Brandmajoren for at faa Ordre, afhente Parolen („Lösungen“) hos Stadshauptmanden og ved Mønstringer paase, at de Menige bar deres Brandskilt og Officererne tillige deres „Sidegevær“; endelig skulde han henvise Reservefolkene til det Sted, hvor Reservefanen var plantet. Lønnen var som forhen 50 Rdlr., hvortil kom 20 Rdlr., fordi han tillige forrettede Tjeneste som Brandbud⁷).

En halv Snes Aar senere ansøgte Adjutant Bødtker om Lønforhøjelse med den Motivering, at han i 1739 havde haft Inspektionen af Brandvagten paa Kristiansborg Slot, men at hans Løn ikke var blevet forbedret, da denne Vagt ophørte i 1740. I August 1743 fik Adjutanten bevilget 30 Rdlr. mere aarlig af Brandkassen, dog uden „Konsekvens for den tilkommende Tid“⁸).

I 1726 havde Brandmajor Preisler faaet Ordre til at antage et Par Lærlinge, der skulde lære alt vedrørende Brandvæsenet, og der synes i 1728 at have været saadanne tre „Disciple“ ved Korpset (se foran S. 102 flg.). I 1736 tog man atter fat paa Uddannelse af Lærlinge. Preisler gav nemlig i Februar en Indstilling derom og fik Brand- og Vandkommissionens Anbefaling, hvorefter det i Marts blev bevilget, at der maatte tages 2 „Godtfolks Børn“ i Lære hos Preisler, der for hver skulde have 150 Rdlr. om Aaret. Motiveringen var den, at der iblandt Brandfolkene, „som daglig omgaas med Sprøjterne og derfor noget nyder, ikke

skulde findes de, som enten var eller kunde blive saa duelige, at de kunde antages som Branddirektører at dirigere Sprøjtevæsenet i fornøden Tilfælde.“ De unge Mennesker skulde have Kost og Underhold hos deres Forældre og maatte stille Kaution for, at de, naar de efter udstaaet Læretid rejste til Udlandet for videre Uddannelses Skyld, atter vendte tilbage til København eller et andet Sted i Landet for at gøre Tjeneste, saasnaart det maatte blive forlangt⁹).

Branden 1728 synes en kort Tid at have dæmmet op for Stridighederne blandt de øverstkommanderende ved Brandvæsenet. Politimesteren gav Ordre til Mønstring og Inkquisitioner og fastsatte Tid og Sted for Eftersynet af Slukningsredskaberne, og ingen modsatte sig dette. Det varede dog ikke længe, før Freden blev brudt. I December 1728 var Stadshauptmand Stuve afgaaet ved Døden; i Januar 1729 udnævntes hans Eftermand, Fjelsted. Da Politimesteren befalede ham at møde til Mønstring i Oktober 1729, protesterede han; men Politimesteren afviste Protesten og skrev til Brandmajoren og Brandkaptajnen, at de skulde adlyde ham, og Politimesteren beklagede sig til Kongen, som det synes, uden Virkning¹⁰).

Da Stadshauptmand Fjelsted boede „langt ude“ (i Printzensgade Nr. 179—184, senere Prinsessegade Nr. 10—18), havde han i November 1732 givet sin Tilladelse til, at „Brandkompagniets gamle Fane maatte gemmes hos Brandmajoren“, hvor den saa stadig havde været opbevaret i de følgende Aar¹¹).

I Januar 1741 tiltraadte imidlertid en ny Stadshauptmand, Fabritius, og efter at have overværet en Mønstring i April lod han Brandvæsenets Fane føre til sit eget Hjem. Dette foranledigede, at der opstod Stridigheder mellem ham og Brandmajor Preisler. Preisler beskyldtes for, at han „indbildte sig at være mere end Stadshauptmanden eller i det mindste lige saa meget. I Særdeleshed formentede han, at Brandfolkernes Antagelse dependede af ham som Direktør, og for at vise sin Myndighed indsatte han ved Garnisons Kirkes Sprøjte i Overbrandmesters Sted en Smedeenke, der var af hans Familie“. Herimod protesterede naturligvis Stadshauptmanden, der allerede selv havde ansat en anden Overbrandmester.

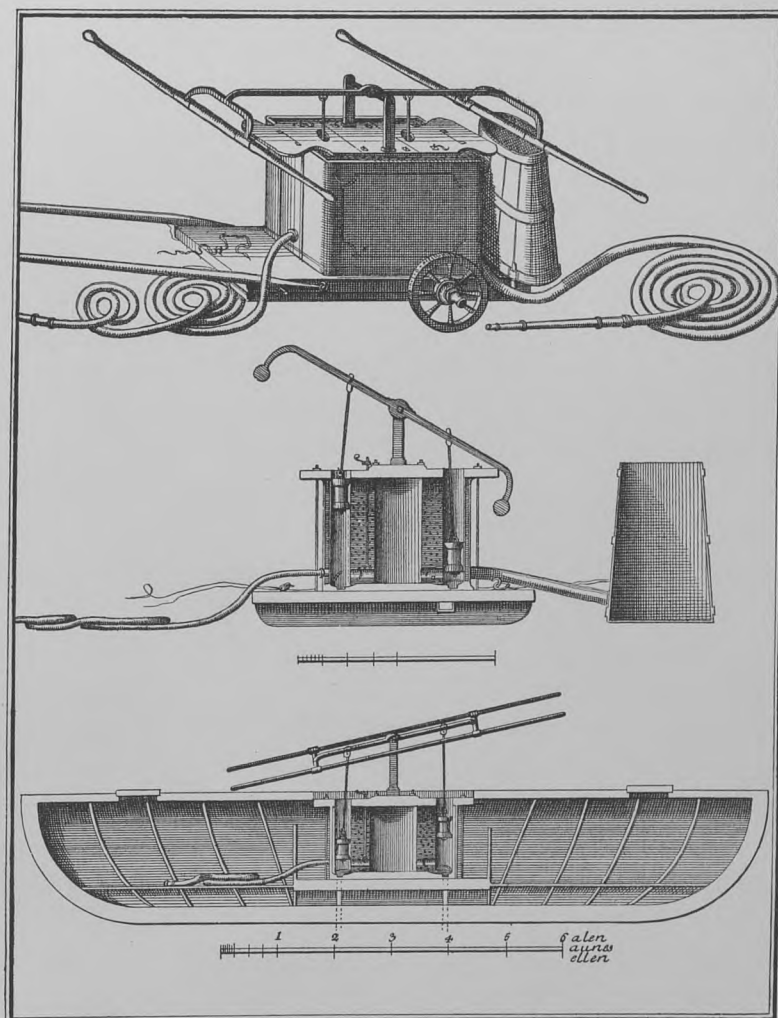
Skønt Politimesteren søgte at mægle, kom det dog til aaben Krig. Da Brandmajoren ved den offentlige Mønstring trods Stadshauptmandens Indsigelse mødte op med en Rulle, hvori Smedeenken var opført som Overbrandmester, klagede Fabritius til Kongen over „Brandmajorens utidige og selvmyndige Opførsel“. Da Preisler fik Nys herom, indsendte han til Gengæld en Klage over Stadshauptmanden.

Begge Klagerne blev tilstillet Brand- og Vandkommissionen til Erklæring, og efter Overkrigssekretær Michael Numsens Betænkning faldt Kongens Resolution i Sagen den 13. Maj 1743, rettet til Direktørerne for Brand- og Vandkommissionen.

Kongen misbilligede, at Preisler selvraadig havde ansat en Brandmester ved Garnisons Kirkes Sprøjte, hvad hverken han eller Stadshauptmanden kunde gøre uden Tilladelse fra Kirkens Patron, General v. Scholten. Ligeledes misbilligedes Preislers offentlige Opposition mod Stadshauptmandens Antagelse af en Brandmester. Hvad angik denne Stadshauptmandens Disposition, „saa lader Vi det af kongelig Naade for denne Gang og have sit Forblivende; men derimod vil Vi aller-naadigst og alvorligen, at med de ved Brandkompagniet forefaldende Vakancers Besætning efterdags paa følgende Maade skal forholdes, nemlig: Naar nogen Over- eller Underbrandmester, Sprøjte- eller Straalemester eller og gemene fra Brandkompagniet afgaar, skal saadan Afgang straks Stadshauptmanden anmeldes“.

„Brandmajoren, som dog bedst bør vide at kende de dueligste og erfarneste Folk og derhos for deres Forretninger i ulykkelige Tilfælde af Ildsvaade selv maa være ansvarlig, skal være betænkt paa til hver Vakances Besætning for Stadshauptmanden 2 à 3 bekvemme Subjekta at foreslaa“. Dernæst skulde Stadshauptmanden, Branddirektøren og Vicebranddirektøren samt Brandkompagniets samtlige Officerer nogle Dage før Mønstringen efter Tilsigelse fra Stadshauptmanden mødes paa Raadhuset, „hvor enhver af dem, naar samtlige foreslagne dem forestilles, kan have Frihed angaaende de til Vakancers Besætning i Forslag bragte Personer at sige sin Mening.“ Derefter skulde Stadshauptmanden udvælge og antage den, han fandt tjenligst „og bekvemmest“. De saaledes antagne Brandfolk skulde præsenteres paa Mønstrings-

dagen for den „liden Brandsession“, hvor de saa i Enighed skulde „approberes“, saafremt ingen havde noget at erindre imod dem.

En af de store Sprøjter (foroven) og en Pramsprøjte. Thurah: Hafnia hodierna, 1748, Pl. II.

Resolutionen sluttede med en Paamindelse til Brandmajoren og Stadshauptmanden om „efterdags med hinanden at leve i en sømmelig Enighed og god Forstaaelse og efter deres allerunderdanigste Pligt

enhver at beobachte, hvad ham allernaadigst er anbetroet, uden at den ene maa understaa sig udi noget den andens Charge vedkommende at gøre ringeste Indgreb, men at de begge lader deres Hovedøjemærke i alle deres Embedsforretninger sigte hen til“ Stadens og det offentliges Gavn¹²).

Efter denne Næse til begge de stridende Parter synes det at være gaaet nogenlunde i nogle Aar, trods tilstedeværende Misundelse og Fortrydelse. Det ser ud til, at navnlig Stadshauptmanden har søgt at undgaa Stridigheder. Om Preisler siges det, at da der ved Kronprinsesse Louises Indtog i Hovedstaden den 11. December 1743 ikke var tildelt ham nogen Plads til Paradering med Brandkompagniet, og han saaledes ikke kunde optræde som Befalende, havde han paa egen Haand og uden i Forvejen at afgive nogen Melding derom fordelt Sprøjterne rundt om i Byen efter Forgodtbefindende. Desuden havde han og Vicebranddirektøren tre Gange i 1743 og 1744 undladt at møde i Brand-sessionen. Stadshauptmanden synes dog ikke at have klaget over denne mærkelige Opførsel¹³).

Brandmajor Preisler klagede derimod i September 1746 til Kongen over Stadshauptmanden: Fabritius havde sat Preisler „bag Døren“ og kommanderede over ham, Brandfolkene og Sprøjterne paa en ganske ulovlig og hidtil ukendt Maade. Preisler henviste i denne Henseende til, at Fabritius i Anledning af Kristian VI's „Liig-Conduct“ den 4. Oktober havde givet detaillerede Bestemmelser om Brandfolkenes og Sprøjternes Opstilling og Paradering den nævnte Dag. Desuden havde Fabritius beordret „nogle Brandkarle“ til fra den 16. September, og „saalænge det høje kongelige Lig udi Slotskirken under det castro doloris bliver“, dér at føre Tilsyn i Anledning af de mange tændte Lys; Stadshauptmanden havde ment, at Brandmajorens „saakaldte sorte Karle“ var bedst egnede dertil. Preisler anmodede Kongen om Protection og om Befaling til Fabritius „at entholde sig fra at give ham Ordre og Admonitioner, samt al Slags Skriveri, men derimod mundtlig med ham at aftale, hvad mellem dem aftales og afhandles bør“¹⁴).

Overfor Brandmajoren, der ved Rangforordningen af 14. Oktober 1746 for Fremtiden fik tildelt Rang i 5. Klasse Nr. 3¹⁵), hævdede Stads-

hauptmanden, at han aldrig var gaaet uden om Preisler eller havde grebet ind i hans Kommando. Iøvrigt mente Fabritius, at hans Kommandoomraade strakte sig over hele Brandordningen, da han i Henhold til Frederik IV's Deklarationer var Chef for Brandkompagniet. Han vilde ikke anerkende den Forskel, Brandmajoren gjorde mellem Brandkompagni og Brandordning, men hævdede, at Brandmajoren var Direktør for Brandredskaberne, ikke for Brandfolkene. Stadshauptmanden ønskede derfor, at Kongen vilde „for videre Tvistigheders Skyld decidere, om han ikke som Stadshauptmand bør være Branddirektørens og Vicebranddirektørens Chef“. Brandmajoren burde for sit ubeføjede Klagemaal gøre Fabritius en Undskyldning og sammen med sin „Koncipist“ betale en Mulkt til de fattige.

Brand- og Vandkommissionen kunde ikke give Fabritius Ret i, at Branddirektøren var „Stadshauptmanden subordineret“, men ansaa sig selv for at være Brandmajorens rette Øvrighed. Den henstillede derfor til Kongen, at Brandmajoren blev fritaget for Stadshauptmandens formentlige Chefsautoritet, og at Kommissionen for Fremtiden alene skulde befale Mønstringer, samt endelig at alle Disputer mellem de to Parter for Fremtiden skulde indsendes til Kommissionen.

Stadshauptmanden mente sig nu forurettet af Kommissionen og klagede til Krigskancelliet over, at nogle Kommissionsmedlemmer, trods det i Kommissionen var vedtaget, at Brandmajorens Klage tillige med hans egne Bemærkninger dertil skulde tilstilles hvert enkelt Medlem, havde tilladt sig paa egen Haand „at komponere en Betænkning“. Han udbad sig andre Kommissarier til nærmere Undersøgelse af Sagen. Denne Skrivelse fra Fabritius fik en Paategning om, at der for dens Indsendelse burde tildeles ham en Reprimande.

I Februar 1747 blev Striden afgjort i Overensstemmelse med Kommissionens Indstilling. Brandmajoren og hans Embede skulde være „for Stadshauptmandens formente Chefsautoritet fritaget“. Brandmønstringerne skulde alene bestemmes af Kommissionen, hvorefter saavel Stadshauptmanden som andre skulde rette sig „uden Modsigelse“. Skulde — mod Forhaabning — nye Disputer opstaa mellem de to Parter, skulde de begge adressere deres Besværinger til Kommissionen,

der saa skulde undersøge og afgøre Sagen, med mindre den mentes saa vigtig, at den maatte henskydes til Kongens Afgørelse, i hvilket Tilfælde Kommissionen skulde afgive Betænkning derom. Saavel Brandmajoren som Stadshauptmanden skulde gøres bekendt med denne Afgørelse. Da Fabritius i sin Klage „ikke har brugt den rette Omgang“, skulde man tilkendegive ham Kongens „Mishag over denne hans Adfærd“ med Advarsel om, at han „her efterdags gaar forsigtigere til Værks og ikke forebringer noget, som han ikke fuldkommen er beføjet til“¹⁶).

I Anledning af denne Reprimande henvendte Fabritius sig direkte til Kongen, der erklærede ham sin kongelige Naade. Stadshauptmanden drillede derefter Brandmajoren med at nægte ham „Lösungen“ (Parolen), fordi han efter Fabritius' Mening var civil Embedsmand. Derimod holdt Brandmajoren sig for Eftertiden i Ro og gav ikke Anledning til Klage fra Stadshauptmandens Side. Der var imidlertid ogsaa paa anden Kant rigeligt Stof til Misfornøjelse. Saaledes fandt Brandofficererne Grund til at klage i Anledning af en Ansættelse, og de fik heri Stadshauptmandens Støtte¹⁷).

Det drejede sig om den ene af Preislers Lærlinge, Friedrich Dajon. Han var egentlig Klejnsmed, var blevet undervist af Preisler i „Brandvæsenets Videnskaber“ og havde i 1738 bestaaet en Eksamen for Brandkommissionen; derefter havde han rejst i Udlandet i henved ni Aar, men var vendt hjem i December 1746. Han havde da ansøgt om Ansættelse som Vicebranddirektør, og Kongen havde i Marts 1747 tilladt, at Dajon blev ansat som Assistent hos Preisler med Udsigt til ved Vakance at blive foretrukket til Vicebranddirektør, saafremt han til den Tid var blevet Mester¹⁸).

Brandkompagniets Officerer var misfornøjede hermed og udtalte til Kongen, at de havde gjort Tjeneste ved Kompagniet baade som Brandsvende, Assistent, Straale- og Sprøjtemestre og nu som Overofficerer, saaledes at de foruden at være bygningskyndige ogsaa var fuldkommen inde i, hvordan „en antændt Ild skal angribes, resisteres og dæmpes“. Da de i mange Aar uden Belønning havde „tjent Brandkorpset og derved forsømt meget i deres Profession og Næring“, anmodede de om,

at enhver af dem efter sin Dygtighed maatte „nyde Fortrin og Promotion frem for andre“. Hvis Brandmajoren skulde have en Assistent, vilde den af dem, som blev anset for mest passende dertil, uden Løn paatage sig Stillingen, naar han kunde haabe med Tiden at blive fremmet til Branddirektør.

Kongen sendte Brandofficerernes Skrivelse til Brandkommissionen. Den gjorde opmærksom paa, at Dajon var særlig uddannet, men mente forøvrigt, at en af Brandofficererne ved Vakance i Branddirektør-embedet burde gaa fremfor Dajon paa Grund af sin lange Tjeneste. Derimod fandt man det uanstændigt at lade Brandofficerer gøre Tjeneste som Assistent. Ved sin Afgørelse i September billigede Kongen denne Opfattelse¹⁹⁾.

Der var imidlertid stadig Uro i Brandkorpset. Samtlige Brandmestre indsendte sidst i September 1747 en Klage til Stadshauptmanden, fordi en Brandmester, Blytækker Peder Nyegaard, var blevet taget til Rodemester i Strandkvarteret. Brandmestrene i Almindelighed og Peder Nyegaard i Særdeleshed anmodede om at blive fritaget for dette borgerlige Ombud, fordi de som Tømrmestere, Murermestere og Blytækkere var pligtige til at staa ved Brandkorpset, og fordi kun en mindre Part fik noget for denne Tjeneste, skønt det jo var „den Slags Folk, som maa forrette Arbejdet ved Ildebranden, og som maa vove Livet og Trøjen“. Deres Stilling i Brandkorpset gav dem tilstrækkeligt Afbræk i deres borgerlige Næring: Hvert Aar maatte de ofre flere Dage paa Mønstringer, Inkquisitioner og lignende; tillige maatte de være parate Dag og Nat. De maatte alle søge Brødet saavel paa Landet som i Byen, og de fandt det usømmeligt, at der nu oven i Købet skulde paalægges dem andre Ombud; der maatte være tilstrækkelig andre Borgere, som var egnede dertil.

I Oktober sendte Stadshauptmanden Klagen videre til Magistraten, ledsaget af hans Anbefalingsskrivelse. Magistraten svarede, at skønt Borgerofficerer i Følge kongelige Ordre af 21. Maj 1728 og 12. Juli 1744 ikke burde undrages Byens Bestillinger, havde man dog hidtil fritaget Brandofficererne herfor. Hvad Blytækker Nyegaard specielt angik, var han blevet taget til Rodemester, alene fordi der ikke var

andre dertil egnede; da Tjenestetiden var kort og Bestillingen let, kunde han sagtens passe sit Rodemesterarbejde uden at blive forhindret i sine øvrige Forehavender; Magistraten fandt sig derfor velbejøjet til at tage ham til Rodemester.

Klagernes Række var ingenlunde forbi. Formanden for Reservetømmerne klagede saaledes over, at han ved en Ildebrand i Lille Kongensgade var blevet trakteret med Stokkeprygl af Politimesteren, og Brandofficererne beklagede sig over, at de ved en Ildebrand den 8. Januar 1748 i „Fru Gros-Cancellerindens Gaard“ (nu Magasin du Nord) af Brandmajoren var blevet „prostituerede“. Begge Klagerne bortfaldt imidlertid.

Der kom nu Forslag frem om at give Overpræsidenten Befalingen over Borgerskabet ved Ildebrande, idet man paastod, at „der paa Stedet ved Ildebrand alle Tider var Trætte imellem Politimesteren, Stadshauptmanden og Brandmajoren om Rang og Højhed“²⁰). I Forvejen skulde man jo synes, at Antallet af Kommanderende var større end ønskeligt for Brandvæsenet. Naar man nu foreslog at forøge dette Tal ved at give Overpræsidenten Overkommandoen, motiveredes det med, at de Kommanderende ikke havde kunnet bestride Tjenesten, naar Ilden blot greb en lille Smule om sig. I saa Tilfælde havde Brandmajoren nok at gøre med at sørge for Sprøjternes Placering og Betjening; Politimesteren havde travlt med at ordne Vandtilførslen og holde Tilskuerne borte, og Stadshauptmanden var optaget af Borgerkompagnierne og skulde sørge for Afspærringen. Der blev saaledes ikke levnet dem Tid til at forhandle og raadslaa med hverandre; den store Brand 1728 havde i saa Henseende afgivet et sørgeligt Eksempel. Midt i Februar 1748 overdrog Kongen derfor Overkommandoen over Brandvæsenet i Ildebrandstilfælde til Overpræsidenten, Gehejmeraad Jacob Bentzon²¹).

Disse Kommando- og Kompetencestridigheder var ingenlunde noget for Brandvæsenet og de borgerlige Korps særegent. Man genfinder dem næsten overalt i Datidens offentlige Institutioner. Noget skyldtes vel Enevældens Indflydelse. Berøvet politisk Magt vaagede man skinnsygt over det, Enevælden havde givet i Stedet, Rangforordningerne,

der ledede Opdriftstilbøjeligheder og Selvstændighedsfornemmelser ind i den honnerte Ambitions Baner. Vrangside deraf blev de evindelige Rangstridigheder og det stadige Kompetencekævl indenfor Administrationen.

Den store Brand 1728 foranledigede blandt meget andet ogsaa, at Spørgsmaalet om Brandfolkenes Indkvarteringsfrihed blev genoptaget.

Denne Rettighed var for det store Flertal af Brandkorpsets Medlemmer den eneste Form for Vederlag for deres Tjeneste (se foran S. 67 f.) Sidst i April 1729 udtalte Indkvarteringskommissionen imidlertid, at Indkvarteringen nu efter Branden var en ret tyngende Byrde for Byen, fordi Ejendommenes Antal var blevet saa stærkt formindsket, og paa Grund af de sløje Tider for Erhvervene. Man foreslog at lette denne Byrde noget ved at indskrænke Brandfolkenes Indkvarteringsfrihed. Denne skulde oprindelig kun have været 150—200 Portioner (i 1692 kun 125, se foran S. 68), men omfattede nu ikke mindre end 900 Portioner.

I Slutningen af Maj befalede Kongen Direktøren for Brandvæsenet at træde sammen med Indkvarteringskommissionen for at overlægge, hvorledes Stadens Byrde bedst kunde lattes, og hvorledes Sagen bedst kunde ordnes for Brandfolkenes Vedkommende²²).

I Forbindelse med denne Drøftelse synes en „Annotation“ at staa, som ganske vist er uden Dato, Underskrift og Adresse, men gør et troværdigt Indtryk og synes at stamme fra 1728—29. Den giver først en historisk Redegørelse for Brandvæsenets Forhold til Indkvarteringen, idet den begynder med Aaret 1690. Indkvarteringskommissionen havde i Maj 1713 resolveret, at Brandfolkene for deres borgerlige Næring skulde nyde Frihed; de derved mistede Portioner skulde da indvindes ved at blive lagt paa Grundene. I Maj 1717 havde Kommissionen bestemt, hvem der skulde nyde Indkvarteringsfrihed og hvor meget. Tømrer- og Murermestre saavel som deres Svende, ligeledes Blytækkere og Brandmajorens egne Folk maatte være fri for den Indkvartering, som blev lagt paa dem for deres Grund eller Næring. Overbrandmestre, som ikke tilhørte en af de tre nævnte Professioner, maatte højst nyde Frihed for 3 Portioner, og Underbrandmestre højst for 2 Portioner. Alle andre ved Sprøjterne, d. v. s. Sprøjte- og Straalemestre, Assistenten,

Overbrandsvende og Menige, Vandmestre og Vognmænd, maatte, naar de ikke tilhørte de tre nævnte Professioner, kun nyde Frihed for $1\frac{1}{2}$ Portion. Denne Bestemmelse skulde træde i Kraft fra 17. Oktober 1716 at regne²³).

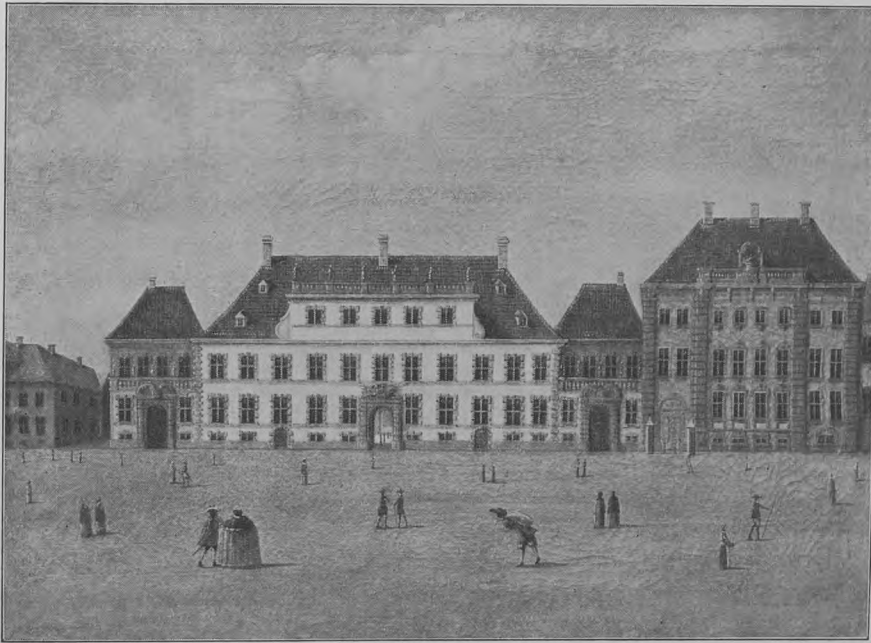
Indkvarteringskommissionens Initiativ i 1729 synes imidlertid ikke at have bragt nogen Ændring i Forholdene. Nogle Optegnelser fra omkring 1750 fortæller, at i Følge Bestemmelserne fra 1717 gik det med Hensyn til Tømrer- og Murermestre efterhaanden „saa vidt, at nogle af disse Haandværksmestre, som var Brandmestre og ejede store Gaarde, tog 5, 6, 8, ja 14 Portioner fri“, medens de andre, der ikke tilhørte disse Professioner, kun havde 2 eller 3 Portioner²⁴).

Til sidst blev dette Forhold for grelt, og ved et Reskript af 12. Oktober 1742 blev der fastsat et Reglement, hvor den tidligere Forskel mellem Professionerne ikke mere opretholdes. Der blev nu tildelt de forskellige Brandfolk:

„En Brandkaptajn	12	Portioner
En Premierløjtnant	7	—
En Sekondløjtnant og en Fændrik hver 5 Portioner.	10	—
3 Premierbrandmestre à 4 Portioner.....	12	—
26 Overbrandmestre à $2\frac{1}{2}$ Portion.....	65	—
27 Underbrandmestre à 2 Portioner	54	—
26 Sprøjtemestre à $1\frac{1}{2}$ Portion.....	39	—
48 Straalemestre à $1\frac{1}{4}$ Portion	60	—
47 Assistenten à 1 Portion.....	47	—
560 gemene Brandsvende à 1 Portion	560	—
En Mønsterskriver og 2 Adjutanter à $1\frac{1}{2}$ Portion..	$4\frac{1}{2}$	—
34 Vognmænd à 1 Portion	34	—
5 Vandmestre à 1 Portion.....	5	—
Desforuden 64 Reservetømrer- og -murersvende hver Mikkelsdag at betale 100 Rdlr.		
Men i Stedet for de til Brandmajorens Folk foreslaaede 30 Portioner finder Hans Majestæt allernaadigst for godt, at disse Folk ikkun bør nyde.....	3	—
		<u>Tilsammen ... $912\frac{1}{2}$ Portion.“</u>

Af samme Reskript ses, at Lygte- og Sprøjtekassen da havde et opsøret Beløb, hvoraf Brandmændenes Indkvarteringsgodtgørelse skulde tages, indtil denne Fond var bragt ned til 2000 Rdlr., hvorefter der skulde træffes videre Foranstaltninger²⁵).

Paa forskellig Vis søgte man at give de menige Brandfolk en mindre Hjælp til Gengæld for deres Brandtjeneste. Saaledes søgte Brandmajor

Groshaus (Groskanslerindens Palæ). (Efter Maleri af Rach og Eegberg 1749 i Nationalmuseet).

Preisler i 1733 at gøre noget for de 20 Værkgeseller. Disse havde allerede i længere Tid — for i det hele taget at kunne eksistere — drevet Erhverv som Haandværkere. Herimod var der nu nedlagt Forbud af forskellige Lav. Opretholdelsen af saadanne Forbud vilde drive Værkgesellerne bort fra Brandvæsenet, og her kunde de ikke undværes, dels fordi Sprøjternes Antal var forøget, dels paa Grund af at der Dag og Nat blev holdt Brandvagt paa Frederiksberg Slot, og endelig fordi man ved Brandvæsenet ikke kunde bruge Folk som Værkgeseller, hvis de ikke i Forvejen havde lært enten Snedker-, Skomager-, Remmesnider (Sadel-

mager)- eller Gørtlerprofessionen. For at undgaa ubehagelige Konsekvenser for Brandvæsenet foreslog Brandmajoren, at Lavenes Forbud blev hævet, saa Værkgesellerne vedblivende kunde drive deres Haandværk, en Ret, enhver Soldat eller Matros havde. I Februar s. A. blev Ansøgningen bevilget. De 20 Brandfolk maatte i deres Fritid udøve deres Profession, saa meget som „de med egne Hænder kan afstedkomme, dog uden nogen Svende eller Dreng derpaa at holde eller Værksteder at oprette“. Brugte de anden borgerlig Næring skulde de svare Afgift deraf som andre Borgere²⁶).

I 1743 indsendte Tømmersvendene et Andragende, hvori de oplyste, „hvorledes en Del af dem har bygget og nedsat sig i København i Tanke sig af deres Profession at skulle kunne ernære; men da denne Profession nu saa godt som er nedlagt, og de lidet eller intet til Livets Ophold derved kan forhverve, saa har de været nødsagede dels at bruge Øltapperi for derved at kunne vinde Brødet, hvilken liden Næring de befrygte dem nu at skulle betages ved Forordningen af 3. December næstafvigte“. Desuden stod de næsten alle under Brandkorpset „og alle Tider saavel Nat som Dag maa være parat at møde ved paakommende Ildsvaade, hvor de ofte maa være stor Fare underkastet, de og maa gøre Brandvagt hver 32. Nat saa og 2 Gange om Aaret svare Mønstring og ligeledes forrette Besigtelse over Ildstederne med flere paalignede Byrder, for hvilket alt de dog ikke nyder videre end den liden Frihed for Indkvartering.“

De ansøgte derfor om Tilladelse til at drive Øltapperi, og i Marts blev der givet de Tømmersvende, der stod i Brandkorpset, Dispensation fra Forordningen af 3. December 1742; de maatte „fremdeles udskænke Øl og Brændevin, naar de enten allerede har vundet eller herefter vinder deres Borgerskab paa Øltapperi.“ Samme Dag fik Murersvendene en ganske lignende Bevilling²⁷).

Inden for næsten alle Samfundslag herskede der i disse Aar trykkede økonomiske Forhold. Handel og Skibsfart var inde i et Dødvande; inden for Haandværkernes Rækker led man under Arbejdsløshed. Man søgte paa forskellig Vis at lindre Nøden; for de trængende af borgerlig Stand oprettedes Livrente- og Enkekasser.

I 1747 blev der ogsaa for Brandkompagniets og Borgerkompagniets Officerer og Underofficerer skabt en Begravelses- og Enkekasse. Stads-hauptmand Fabritius havde paa egne og 162 andre Underskriveres Vegne faaet Kongens Sanktion den 29. August paa denne Lig- og Enkekasses Statuter. Kassen skulde træde i Virksomhed, saasnart 100 Medlemmer havde indmeldt sig, men var ellers tænkt at skulle omfatte 200 Medlemmer. Indskudet skulde være 1 Rdlr. til Etableringsomkostninger og 24 Sk. for Policen til Adjutanten, der var Kasserer og Bogholder uden iøvrigt at faa anden Løn end den at være gratis Medlem. Naar noget Medlem eller hans Hustru afgik ved Døden, indbetalte hvert Medlem 24 Sk.; naar Medlemsantallet var 200, blev det ialt 50 Rdlr., der udbetaltes den Efterlevende eller den dødes Arvinger, idet dog 24 Sk. afkortedes som den afdødes eget Bidrag. Arvingerne efter et ugift Medlem eller efter en Enkemand fik 99 Rdlr. 4 Mk. 8 Sk. Til hver Enke efter et Medlem skulde hver Deltager om Aaret bidrage $\frac{1}{2}$ Rdlr., altsaa en Enkepension paa ialt 100 Rdlr. aarlig. Dog kunde der til Pensionering kun kræves ialt 10 Rdlr. aarlig af hvert Medlem, idet Pensionen, i Tilfælde af at der skulde være flere end 20 Enker, i tilsvarende Grad formindskedes²⁸). Iøvrigt kendes intet om Kassens Virkemaade eller Levedygtighed.

Inden for Korpset skete der i disse Aar et Par Personskifter af Betydning.

Den 16. Oktober 1735 døde Vicebranddirektør Grim, Trykværkets Opfinder. Han blev efterfulgt af Johan Vilhelm Mazar de la Garde, der havde været ved Brandvæsenet i København, indtil han 1732 var blevet Branddirektør i Bergen; men herfra vendte han tilbage til København i 1735 for at blive 2. Vicebranddirektør med en Aarsløn paa 200 Rdlr.; ved sit Avancement til 1. Vicebranddirektør samme Aar fik han forhøjet Lønnen til 300 Rdlr. (i 1738 til 400 Rdlr.).

Den 7. Marts 1748 indsendte Brandmajor Preisler sin Afskedsansøgning; han motiverede den med Alderdom og Svaghed og anmodede tillige — under Henvisning til sin 33 Aars tro Tjeneste i Brandvæsenet — om en aarlig Pension paa 200 Rdlr., som han mente kunde tages af de 500 Rdlr., som den daværende 1. Vicebrandmajor

Mazar de la Garde havde i Løn. Mazar vilde jo efter al Sandsynlighed efterfølge Preisler i Direktørembedet, og da Lønnen for 1. Vicebranddirektøren ellers normalt kun var 300 Rdlr., vilde der ved dette Embedes Nybesættelse blive frigjort netop de 200 Rdlr. Samtidig anmodede Preisler om, at hans Slægtning Caj Frederik Mentz, den ene af de to Lærlinge ved Brandvæsenet, maatte blive 2. Vicebranddirektør; han selv havde undervist ham med stor Flid saavel i Klejnsmedeprofessionen som i Brandvæsenet og med stor Bekostning ladet ham rejse i Udlandet i henved 7 Aar, især til de Steder, hvor Brandvæsenet „bedst ekserceres“.

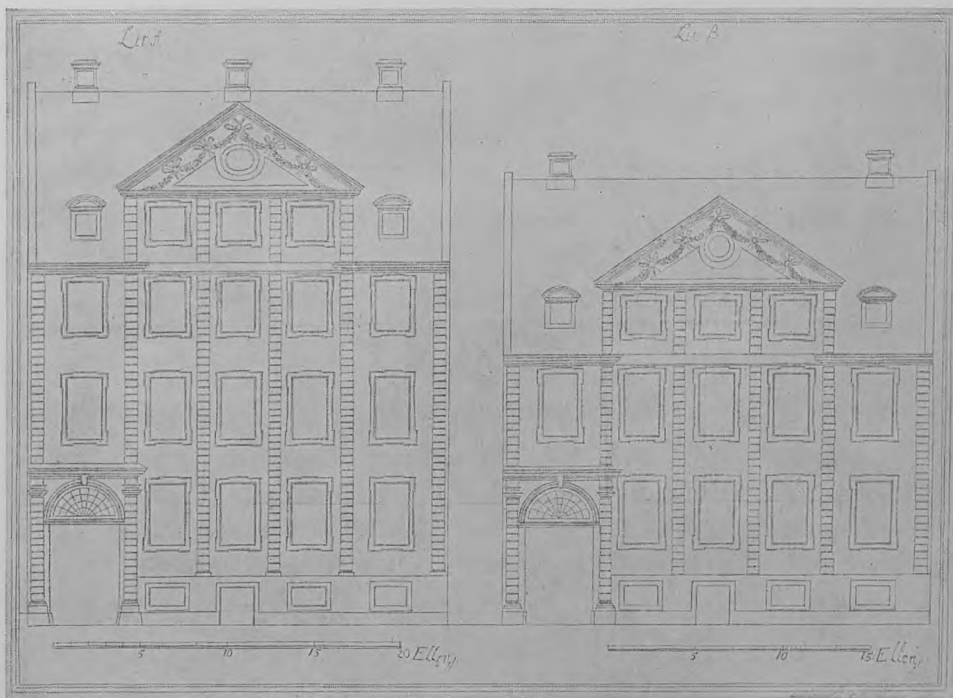
Brand- og Vandvæsenets Direktører fandt, at Preislers Afskedsbegæring og Anmodning om Pension ikke var ubillig, „siden han i saa lang Tid har upaaklageligt tjent ved Brandvæsenet“. Dog burde Pensionen udredes af hans Efterfølger i Embedet med 100 Rdlr., Resten af Brandkassen. Preislers Forslag angaaende Mentz kunde man ikke støtte, da „der i forrige Tider meget sjælden og ikke oftere, end naar Fornødenhed i Henseende til den første Vicebranddirektørs Alderdom eller Svaghed det har udfordret, tvende Vicedirektører har været bestilte, hvilket nu, da Direktionen med unge Mænd efter Preislers Afgang formodentlig bliver forsynet, ikke behøves“. Desuden gjorde man opmærksom paa, at Assistent Dajon jo ogsaa var Klejnsmed, havde lært Brandvæsen og rejst udenlands og altsaa havde samme Kvalifikationer som Mentz. Begge de to unge Mænd havde henledt Direktørernes Opmærksomhed paa sig, Dajon ved en Ansøgning af 20. Februar og Mentz ved en anbefaling af 26. Marts.

Man foreslog derfor, at Mentz blev Assistent, og spurgte „om ikke enhver af disse tvende Lærlinge — for at opmuntre dem til des mere Hurtighed i de dem paaliggende Forretninger — maatte med 100 Rdlr. aarlig Løn aflægges“. Hertil kunde jo saa anvendes netop de 200 Rdlr., som Preisler havde nævnt vilde blive fri ved det forestaaende Avancement.

Kongens Afgørelse i Maj 1748 fulgte delvis Direktionens Indstilling. Preisler fik Afsked og Pension; Mazar blev Direktør og Kaptajn, Tømrermester Johan Boye Junge Vicebranddirektør. Derimod fik hverken

Mentz eller Dajon tillagt nogen Løn; de frigjorte 200 Rdlr. aarlig blev inddraget, „saasom de ikkun ad interim har været Brandkassen paalagt“. Som Grund til, at Mentz ikke blev Vicebranddirektør, siges, at Brandofficererne var paa deres Post derimod og heri støttedes af Stadshauptmanden²⁹).

Ved Preislers Afgang blev Inspektionen af Gadelygterne og Tran-

Ildebrandshuse. (Modeltegning af Krieger).

leverancen til disse overdraget til Kasserer ved Lygte- og Sprøjtekassen Silberloh. Han skulde til Gengæld pensionere Preisler med de 100 Rdlr., som ellers skulde udbetales den gamle Brandmajor af Mazar. Denne var imidlertid utilfreds med Arrangementet og klagede til Kongen. Sagen gik til Brand- og Vandkommissionen, og den fik underhaanden ordnet det saaledes, at Mazar i 12 Aar skulde være Inspektør ved Lygterne og indtræde i Silberlohs Kontrakt mod foruden de 100 Rdlr. til Preisler at give Silberloh 150 Rdlr. om Aaret³⁰).

Da Preislers Afsked blev ham meddelt af Brand- og Vandkommissionen, troede han, at den kun angik hans Stilling som Branddirektør. Han ansøgte derfor sidst i August ogsaa om Afsked som Brandmajor; Mazar anmodede omtrent samtidig om at faa Brandmajorcharge. Begge disse Ansøgninger blev bevilget sidst i September³¹).

Samtidig med disse Personskifter indenfor Ledelsen af Brandvæsenet blev der til Kongen indleveret en Promemoria, forfattet af en anonym og indeholdende forskellige Forslag til Forbedring af Brandordningen. Forfatteren skal have været en vis Tscherning, formentlig menes hermed den A. T. Tscherning, der af Stadshauptmand Fabritius — vistnok noget egenmægtigt — var blevet ansat som Adjutant hos Stadshauptmanden og af denne bemyndiget til at repræsentere sig, ogsaa ved Ildebrande³²).

Forslaget gik for det første ud paa, at der ved Hovedvagten, Charlottenborgs Slotsvagt, Nørreports, Vesterports, Holmens og Nyboders Vagter skulde der anbringes Sprøjter, og saasart der opstod Brand, skulde de vagthavende bringe dem til Brandstedet og arbejde med dem, indtil Brandfolkene kom til Stede.

De Borgere, der stod ved Pramsprøjterne, burde erstattes af Orlogsmatroses, der var vant til „at regere deslige Pramme“ og derfor i Ildebrandstilfælde hurtigere kunde bringe dem hen til de anviste Steder.

Brandstigerne var altfor tunge, saa „de ej bekvemmelig og uden ved stor Magt kunde regeres eller rejses, og altsaa nogen Tid dermed spildes“; de krævede 12—16 Mands Betjening, og dog varede det en halv Time at faa dem bragt i Stilling³³). Der burde anskaffes Stiger, som kunde betjenes af 4—6 Mand.

Vigtige for Slukningsarbejdet var de Anbringere, hvormed Vandet i Kanalerne lededes til Brandstedet, de Broer, hvormed man overdækkede Slangerne for at beskytte dem mod Færdselen, og de Haardækkener, som man hængte op for at beskytte Huse, der var truet af Gnister. Det var derfor ønskeligt, at Vicebranddirektøren og Brandkaptajnen, saa snart de kom til Brandstedet, sørgede for at faa disse Rekvisiter bragt til Stede, saa de kunde være parat i paakommende Tilfælde. Af

Brandmajorens egne Folk burde mindst een tildeles hver Sprøjte, for at han, hvis Sprøjten tog Skade, som kunde ordnes paa Stedet, straks kunde reparere den, saa den kunde tages i Brug igen med det samme.

For at undgaa Konfusion og Uro i Kommandoforholdene burde Brand-officererne under Ildebrand staa under Brandmajorens Kommando; men Brandmajoren burde kun „have Direktion over alt det, som til Ilden at slukke var henhørende, og i de Tilfælde, som Brandforordningen omtaler, konferere med Politimesteren og Stadshauptmanden“. Han skulde opholde sig paa eet bestemt Sted, og „naar han maatte begive sig ind ved Ilden“, skulde en anden Brandofficer indtage hans Plads og give Ordre om „alle Ting uden om“. Saasnart Overofficererne kom til Brandstedet, burde de i Henhold til en Instruks, de skulde have af Stadshauptmanden, straks opsøge Branddirektøren for at faa anvist Poster; fandt de ikke straks Branddirektøren, skulde de snarest meddele ham, hvor de havde taget Post, og om den foreliggende Situation. Brandmestrene burde være nøje instruerede og skulde lade Branddirektøren anvise, hvor Sprøjterne skulde posteres; var han ikke til at finde, skulde Brandmestrene have deres Direktiver af en af Overofficererne, og var heller ikke de til Stede, da af Politimesteren eller Stadshauptmanden. Kunde heller ingen af disse findes i en Fart, maatte Brandmestrene efter eget Skøn selv postere Sprøjterne, idet Branddirektøren dog snarest skulde underrettes om Sprøjstens Plads.

„Naar saadan Orden var iagttaget, maatte Branddirektøren visitere alle Stederne, hvor Sprøjterne var plantede, for at efterse, at alt vel og ret tilgik“. Hvis nogen ikke gjorde sin Pligt, burde Brandmajoren melde de skyldige til Stadshauptmanden, som straks skulde lade dem arrestere og efter Slukningen forhøre og straffe. Blev Ilden for stærk for Brandkorpset, maatte Branddirektøren i Tide lade Politimesteren og Stadshauptmanden rekvirere Assistance hos Garnisonen og paa Holmen eller lade Stadshauptmanden hjælpe med Borgervæbningens Mandskab. Om Brandvagter efter Slukningen skulde Branddirektøren aftale med Stadshauptmanden. Stadshauptmanden og de ved Branden kommanderende Officerer burde hjælpe Brandmajoren med at paase, at alle Rekvisiter var til Stede, og sørge for at faa det manglende bragt

hid. Desuden burde de være med til at paase, at alle Brandfolkene ved Slukningsarbejdet gjorde, hvad de kunde; fandt de nogen Fejl, skulde de sørge for at faa den rettet.

Der burde gives Politimesteren, Stadshauptmanden, Branddirektøren og Overbrandofficererne Ordre til hver for sig at afgive Betænkning om, med hvilke Midler man kunde opmuntre Brandfolkene til større Iver i deres Gerning.

Alle Indvaanerne skulde i Tilfælde af Ildebrand sætte Lys i deres Vinduer, „naar Ilden er om Nattetider“, og vandfyldte Kar udenfor deres Døre. Politibetjentene skulde derfor fordele sig i de nærmeste Gader „for at tilse, at Vand blev udbaaret og Vandtønderne fyldt“. Det vilde ogsaa være hensigtsmæssigt, „at nogle Borgerpatruljer gik om for herudi at komme Politiet til Hjælp“, og at de forsømmelige Borgere idømtes Mulkt til „den liden Brandkasse“ (Bødekassen).

Naar de aarlige „Inkquisitioner“ om Ildsteder og Brandredskaber i Borgernes Huse blev foretaget, var det almindelig Trafik, at den ene Borger laante den anden Borgers Brandredskaber. Stadshauptmanden, som lod disse „Inkquisitioner“ foretage, burde derfor have Bemyndigelse til at lade de borgerlige Underofficerer inspicere Brandredskaberne, naar han ønskede det, for at man paa den Maade kunde komme bag paa Synderne.

Politimesteren og Stadshauptmanden burde sammen med nogle af Stadens Officerer mindst to Gange om Aaret efterse Sprøjterne og alle Brandredskaberne paa de Steder, hvor de opbevaredes, og konferere Redskaberne med Inventarielisten. Dette Eftersyn skulde skiftevis berammes af Politimesteren og af Stadshauptmanden uden Branddirektørens Vidende.

Desuden mente Forslagsstilleren, „at det var vel fornødent i Forvejen at gøre sig nogen Betænkning over, hvad Foranstaltninger der kunde føjes, om — det Gud afvende! — nogen Ildebrand skulde opkomme i de saa snævre Stræder som Kristen Bernikows Stræde, Peder Madsens Gang og flere saadanne Steder, hvor en Sprøjte kan stoppe hele Passagen“. Hver Brandmester burde instrueres om, hvor han i saa Tilfælde skulde møde med sin Sprøjte, og hvordan „Sprøjterne med Fordel var at plante“.

Endelig kom den anonyme Indsender med endnu et Forslag: naar Borgerskabet i Tilfælde af Ildebrand mødte paa deres Alarmpladser, burde mindst to Kompagni-Haandsprøjter bringes dertil for at være i Reserve, „om nogen anden Steds Ild skulde antændes“.

Efter at have været forelagt Brand- og Vandkommissionen gav Forslaget Anledning til et Reskript af 11. Maj 1748.

Ved Reskriptet gennemførtes Forslaget angaaende de militære Vagtmandskabers Fremføring af Sprøjterne. De Vagter, hvor der endnu ikke var Sprøjter, skulde forsynes med saadanne, for „at de straks, og saa snart nogen Ildsvaade opkom, kunde frembringes til Ilden ved behøvende Mandskab“. For at man ikke skulde spilde Tiden med at lede efter Brandstedet, „naar nogen Ild om Nattetider maatte opstaa, skulde Vægterne, naar de raabte Brand, tillige raabe Stedet eller Gaden, hvor Branden var“.

Kom der Stridigheder angaaende Brandrekvisiternes Tilvejebringelse og Kommandoforholdene, skulde Overpræsident Jacob Bentzon ordne disse Spørgsmaal og indgive Forestilling, hvis nye Bestemmelser var nødvendige; han skulde i det hele taget sørge for, „at der ikke imellem Branddirektøren, Politimesteren og Stadshauptmanden om Kommando eller de fornødne Anstalter ved Ildebranden skulde indløbe nogen Irring, Kollision eller Disput“.

Der blev indført Polititilsyn med, at Kar og Tønder blev fyldt med Vand under Ildebrand, og Borgerpatruljer skulde som foreslaaet assistere Politiet. Forslaget om i Forvejen at tilrettelægge Slukningsarbejdet i de snævre Stræder, ansaa Kongen for at være en „Sag saa betydelig nyttig“, at Brand- og Vandkommissionen derfor skulde sørge for, at en Undersøgelse af Husene i disse Stræder blev foretaget og skriftlige Instruktioner derefter givet Brandmestrene, „især paa Kvarteret omkring St. Nikolaj Kirke“³⁴).

Det blev i Eftertiden om dette Reskript sagt, at ved det blev Stadshauptmanden „etableret i sin Autoritet“, medens Branddirektøren „fik sine Grænser indskrænkede“, og det fortælles, at Stadshauptmand Fabritius kort efter gav Instrukser til Officerer og Overbrandmestre om, hvad de skulde iagttage i Tilfælde af Ildebrand. For de øvriges Ved-

kommende skulde tilsvarende Instrukser have været udarbejdet af Brandmajoren; men de siges aldrig at være udstedt³⁵).

I August 1748 tilstillede Regeringen Overpræsident Jacob Bentzon det anonyme Forslag, da man ønskede hans Betænkning om det. I Oktober svarede Overpræsidenten, at det anonyme Forslag var af en saa stor Betydning, at det burde tages under Overvejelse af flere kyn-dige. Sidst i Oktober blev det tilladt Overpræsidenten at udvælge 3—4 Mand, enten af Brand- og Vandkommissionen eller af Magistraten, for at han sammen med dem kunde overveje Forslaget. Han skulde derfor give Indstilling om, hvilke Mænd han maatte ønske udnævnt til en saadan Kommission³⁶).

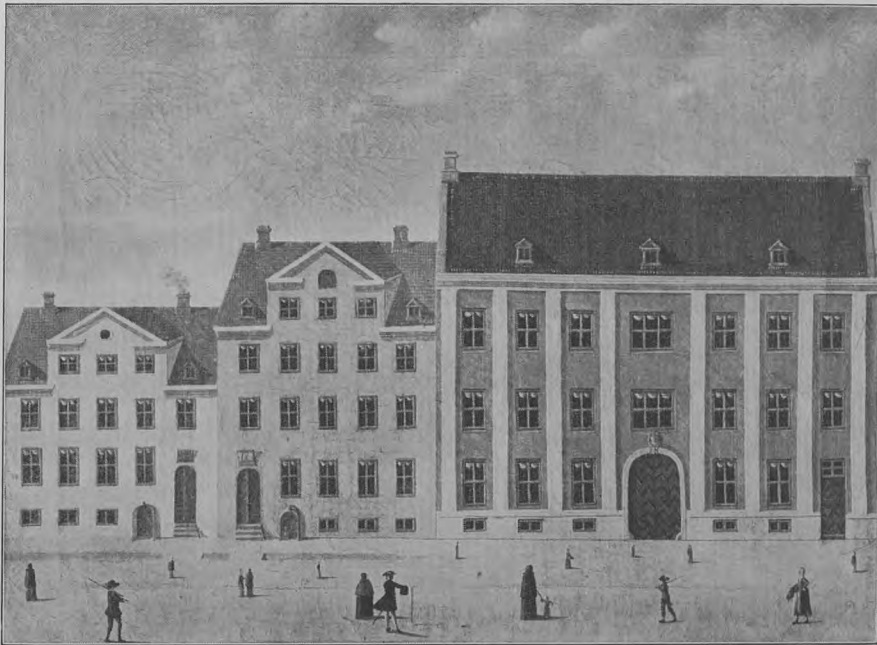
Kommissionen kom til at bestaa af: Overpræsident Jacob Bentzon, Politimester og Borgmester Erich Torm, Borgmester Friderich Holmsted, Justitsraad Anton Raff og Raadmand Rasmus Holm. Dens Betænkning fra først i December 1748, udtalte i Hovedsagen, at det anonyme Forslag „tildels befindes at være en Repetition af de forhen udgangne Forordninger de datis 23. Juli 1689, 15. December 1724 og 19. November 1734, samt en Del kongelige allernaadigste Reskripter“, der af Forfatteren „tildels er kopierede og tildels forandrede, samt med nogle af Anonymo gjorde Tillæg forøgede“, saaledes som det i Betænkningen nærmere var anført ved hver Post³⁷).

I Januar 1749 nedsatte Regeringen derefter en Kommission, der skulde udarbejde Forslag til en ny Brandordning og indsende det til kongelig Approbation; Kommissionsmedlemmerne var de samme, som i Efteraaret 1748 havde gennemgaaet det anonyme Forslag. Allerede i Slutningen af Marts 1749 kunde Kommissionen indsende sit Forslag, og den 9. Maj blev det stadfæstet af Frederik V³⁸).

Om Stadshauptmandens Forhold til Brandkorpset udtalte den nye Brandordning: „Skal bemeldte Brandkaptajn, Løjtnant og øvrige ved Brandkompagniet staaende Officerer (Branddirektøren og hans Embede undtagen) saa og Brandfolkene udi Militærkommando staa under Stads-hauptmanden; men i Henseende til Ildebrandstilfælde, Sprøjternes Regering, Vagt og Mønstring, da kommanderer Brandmajoren efter Brandordningen, hvad enhver af dem har at iagttage. Saa skal og be-

meldte Brandmajor eller -direktør over Brandvæsenet have fri og fuldkommen Disposition over alt det, som hører til Ildens Læskelse, hvorudi ham intet Indgreb maa gøres; men enhver, som ved Ilden er forordnet at arbejde, skal følge hans Ordre og Anvisning“.

Politimesteren skulde være til Stede „for at anordne, hvad til god Skik og Orden henhører, efter denne Brandordnings og Politiordningens,

Ildebrandshuse i St. Kannikestræde. (Efter Maleri af Rach og Eegberg i Nationalmuseet).

samt Instruktions Indhold“, medens Stadshauptmanden skulde „kommandere Borgerkompagnierne, besørge, at Gaderne og andre fornødne Steder med Borgervagt og andre behøvende Ting bliver forsynet, med videre“.

Løvrigt udtaltes, at Branddirektør, Politimester og Stadshauptmand, „samtlige og enhver for sig skulde leve med hinanden udi en sømmelig Enighed og god Forstaaelse om deres Embede og Forretninger og ikke lade komme nogen Tvistighed om deres Charges Myndighed, allermindst ved Ildebrandstilfælde“. De skulde først og fremmest til „Hoved-

øjemærke“ have „Stadens Konservation, publiqve Gavn og det almindelige Bedstes Befordring“. Overpræsidenten skulde overvaage, at dette skete, og hvis — „mod Formodning“ — Uenighed opstod mellem Politimester, Stadshauptmand eller Brandmajor eller mellem Brandofficererne indbyrdes, skulde han „anordne, hvis som foretages skal, saasom Vi ham dertil den øverste Kommando allernaadigst har betroet“.

Brandmajoren skulde altid holde mindst 24 Mand (Værkgeseller), „som Slangesprøjterne udi Nødsfald kan vide at regere, hvilke Folk som hidindtil skal være iført sorte Kitler“. Allerede i 1752 var deres Tal, som i 1733 havde været 20, steget til 30, i 1754 til 31³⁹). Deres særlige Kendetegn var i Følge 1689-Brandordningen et rødt Baand om Livet. Det er senere blevet ændret til, at de skulde bære en sort Kittel, en Ændring, der er sket før Branden 1728; ved denne Lejlighed omtales Brandmajorens Folk nemlig som „de Karle med de sorte Kjortler“⁴⁰). Værkgesellernes Tilladelse til at ernære sig af deres eget Haandværk — uden Medhjælp — blev stadfæstet.

Om Brandkompagniets Officerskorps oplyses, at det foruden Branddirektøren og Vicebranddirektøren omfattede: Brandkaptajnen, Premier- og Sekondløjtnanterne, Fændrikken, Premierbrandmestrene, de to Brandkadetter og Brandadjutanten.

Iøvrigt bibeholdt man fra de tidligere Anordninger hele det store og omstændelige Alarmeringsapparat og det mægtige Opbud af mødepligtige.

FORBEDRINGER OG ØKONOMISKE VANSKE-
LIGHEDER 1750—1794

I den første halve Snes Aar efter at den nye Brandordning var traadt i Kraft, fortsatte man med Forbedringen og Udvidelsen af Brandvæsenets Materiel. Allerede kort forinden havde Slukningsmateriellet faaet en væsentlig Forøgelse af stor Værdi, Kanalpumperne.

Brand- og Vandkommissionen havde midt i Oktober 1748 ansøgt Kongen om Penge til 12 Slagpumper, der skulde anbringes rundt om i Kanalerne og udføres efter en Model paa Holmen. En saadan Pumpe kunde i mindre end et Minut udpumpe nogle Tønder Vand. Sprøjtekassen var ikke i Stand til at afholde Udgiften — 484 Rdlr. — ved Anskaffelsen af Pumperne, lige saa lidt som den kunde afse de 50 Rdlr. aarlig til deres Vedligeholdelse. I November blev de 484 Rdlr. derfor bevilget af Kongens „Partikulærkasse“, medens Vedligeholdelsen skulde bekostes af Sprøjtekassen¹).

Imidlertid blev der anskaffet ikke 12, men 13 Slagpumper, og Skipperen paa Holmen skulde have 40 Rdlr. aarlig for at passe dem. I Brandvæsenets Regnskab for 1749 opgives den samlede Udgift for de 13 Pumper til 798 Rdlr. 4 Mk., hvortil kom 4 Rdlr. 2 Mk. til Transport og Drikkepenge, altsaa ialt 803 Rdlr. Allerede ved en Brand den 6. December 1750 i Kongens Baggers paa Proviantgaarden havde Brandvæsenet betydelig Nytte af disse Pumper²).

I Februar 1750 prøvedes en ny Sprøjtemodel, konstrueret af Vicebranddirektør Boye Junge. Den viste sig at være betydelig bedre end

den hidtil anvendte Model, Brandmajor Mazar de la Gardes Konstruktion; det blev derfor bestemt, at Boye Junges Sprøjte ved senere Anskaffelser skulde tjene som Model³).

Natten mellem den 4. og 5. December 1754 opstod der Ild i Schacks Palæ paa Amalienborg. Det kneb for Brandvæsenet med at faa tilført det nødvendige Vand til Slukningen, hvorfor "Hovedbygningen indvendig tillige med Spærreværket rent afbrændte". I den Anledning paa lagde Kongen sidst paa Aaret Københavns Kommandant, General Numsen, at overveje, hvorledes man burde forholde sig, naar et helt Regiment blev afgivet til Brandvæsenets Assistance, om det vilde være muligt at anbringe endnu 3 Kanalpumper ved de gamle Tømmerpladser mellem Toldbodgade og Havnen, nemlig en Pumpe ved Frederiksgade, en ved Toldboden og en ved Kvæsthuset, og endelig om man skulde anbringe et Trykværk under Statuen paa Amalienborg Plads Mage til det, der var ved Nikolaj Kirke.

Allerede den 28. December bestemte en kongelig Ordre, at i Tilfælde af Brand i Firkanten, der begrænsedes af en Linie fra Kvæsthuset langs Nyhavn til Store Kongensgade, videre til Kastellet og til Toldboden, skulde Holmen paa Brandvæsenets Forlangende afgive 100 Tømmermænd og 100 Matroser til Hjælp for Brandvæsenet. For Landetatens Vedkommende syntes det at blive ved den gamle Ordning, at der i Tilfælde af Alarm stillede Regimenter, hvert paa ca. 850 Mand, paa Alarmpladsen til Raadighed for Brandvæsenet; dog skulde for Fremtiden 25 Mand fra hvert Regiment efter Ankomsten til Alarmpladsen „aflægge Mundur, Gevær og Randsel“ og i deres Veste under en subaltern Officer begive sig til Brandstedet for at hjælpe til med Pumpning og lignende. Resten af Regimenterne skulde derimod blive paa Alarmpladsen, og den kommanderende Brandofficer kunde derfra rekvirere det Mandskab, han efter Omstændighederne fik Brug for. For at Soldaterne hurtigere kunde være paa Alarmpladsen, skulde Alarmen slaas fra Hovedvagten, saa snart Kommandanten mærkede, at Ilden var farlig, særlig i St. Annæ Øster Kvarter, hvor Brandvæsenet jo ellers kun kunde vente Assistance af Tømmerne og Matroserne fra Holmen.

Generalmajor og Generalbygmester Lauritz de Thurah fraraadede at

indrette et Trykværk under Statuen paa Amalienborg Plads. Derimod foreslog han, at der blev anbragt Pumper omkring paa Slotspladsen med Ledninger fra Havnen, et Forslag, der dog aldrig blev ført ud i Livet.

General Numsen foreslog, at man anbragte 5 Kanalpumper paa Strækningen fra Nyhavn til Toldboden, og dette Forslag tiltraadte Kongen. De nye Pumper tænktes anbragt paa følgende Steder: ved Nyhavns Hoved, ved Toldbodgade, ved den af Tømmerhandler Jegind ejede

Knippelsbro omkr. 1830. I Forgrunden ses en Kanalpumpe. Tegning af C. F. Christensen. (Københavns Bymuseum).

Tømmerplads, ved Frederiksgade og ved den af Vicebranddirektør Boye Junge ejede Tømmerplads. I Løbet af 1756 maa hele dette Pumpe-spørgsmaal være blevet bragt i Orden, da Regnskabet for nævnte Aar indeholder en Udgift paa 308 Rdlr. 84 Sk. for 5 store Kanalpumper⁴).

Den samme Brand i December 1754 i Schacks Palæ foranledigede ogsaa, at Politimester Erich Torm kort efter indsendte en Skrivelse til Brand- og Vandkommissionen. Han henledte Opmærksomheden paa, at da Pramsprøjtens Slinger ikke var lange nok, havde man været nødsaget til at anbringe to Sprøjter i Fortsættelse af hinanden for at faa

Vandet dirigeret hen til Brandstedet, et Forhold, han fandt uheldigt, hvis Ilden opstod i en af de gamle, smalle Gader, der kun kunde rumme een Sprøjte ad Gangen. At bruge Anbringere i Stedet for Sprøjter var efter hans Mening ogsaa upraktisk, da deres Lærredsslanger altid var utætte og spildte meget Vand, før de blev saa fugtige, at de blev tætte. Han foreslog, at man til hver af 3 eller 4 Anbringere anskaffede 100—200 Alen Læderslange og i Stedet bortsolgte Resten af Anbringerne. Brand- og Vandkommissionen bevilgede, at der til 4 Anbringere blev anskaffet Læderslanger, 200 Alen til hver, og forlangte Overslag derover af Brandmajoren. Hermed synes Sagen imidlertid foreløbig at være standset⁵).

Den 13. Januar 1757 „om Morgenen Kl. 3¹/₂ kom en stor Ildebrand hos Hr. Platfus paa Nørregade i hans Sukkerraffinaderi formedelst et Lys, som var blevet glemt i Drogstuen, hvorved hele Raffinaderiet blev lagt i Aske“. Fire Dage senere skrev Politimester Torm en Indberetning derom til Brand- og Vandkommissionen.

Han havde bemærket, at der ved Vandtilførslen til de to smalle Gaarde burde have været anvendt 4—5 Anbringere, hver betjent af 12 Mand i 3—5 Timers Hold, i Stedet for at Vandet blev baaret „den lange og trange Vej“; han henledte iøvrigt Opmærksomheden paa sit Forslag fra 1754. Han havde ligeledes set, med hvilket Besvær Vandet blev transporteret den lange Vej fra Slufferne til Sprøjterne, og foreslog, at hver Sprøjtes to Afløsninger (hver paa 11 Mand: 8 til Pumpning og 3 til at øse Vand i Sprøjten) blev forøget med en Mand, et Forslag, Brandkommissionen tiltraadte.

Torm fandt det uheldigt for Byens almindelige Bevogtning, at alle Byens Vægtere under deres Vagt skulde ile til Brandstedet. Man maatte jo regne med Muligheden af, at en ny Ildebrand opstod et andet Sted i Byen. Kun Halvdelen af Vægterne burde møde ved Brandstedet, medens Resten under Vægterløjtnantens Inspektion overtog Opsynet med de ved Ildebranden mødte Vægteres Distrikter. Kommissionen tiltraadte dette Forslag og befalede Magistraten at træffe detaillerede Bestemmelser i saa Henseende.

Politimesteren fandt ogsaa Borgervagtens Optræden uheldig. I Stedet

166

for at afspærre Gaderne blev der placeret 12—16 Mand ved Porten til de Gaarde, hvor der var anbragt Sprøjter; her var Vagten blot i Vejen, og i alt Fald var 2 Mand tilstrækkeligt ved hver Port. Ogsaa denne Indvending fandt Genklang hos Kommissionen. Vagten skulde for Fremtiden afspærre Gaderne i 3—400 Skridts Afstand fra Brandstedet og maatte ikke komme Ilden nærmere; dog skulde 2 Mand placeres ved selve Brandstedet og 2 Mand ved hver Nabo for at holde uvedkommende borte fra Ejendommene. Naar 4—6—8 Sprøjter var mødt paa Brandstedet, skulde Resten vente udenfor Vagtafspærringen, idet Brandmestrene dog skulde melde sig hos Brandmajoren for at modtage Ordre; lignende Regler gjaldt for Kar og Stiger. 2 Mand af Brandmajorens Folk skulde blive hjemme ved Sprøjten „Jagthunden“ (Jagtsprøjten) i Brandmajorens Kvarter for sammen med Brandmajorens Kusk at kunne møde med den ved en eventuel ny Ildebrand eller — efter Tilsigelse — ved den først opstaaede Brand. Kusken skulde dog give Brandmajoren Melding om, at de to Mand var mødt.

Politimester Torm mente endvidere, at Oprydning efter Ildebrand burde ske med lejet Arbejdskraft, saa det ikke længer var nødvendigt at holde Brandfolk, Sprøjter og Sluffer paa Brandstedet i 2—3 Dage. Endelig foreslog han to Lærlinge ansat ved Vandvæsenet; som Følge deraf affordrede Brand- og Vandkommissionen Vandmesteren Nicolaj Bruun nærmere Forslag i denne Retning.

I det hele taget medførte Politimesterens Skrivelse flere Forbedringer. Det blev nu Alvor med Anskaffelsen af de 4 Læderslanger à 200 Alen, som Torm havde foreslaet i 1754. Brandmajoren fik 126 Rdlr. 4 Mk. for Leveringen af hver 100 Alen Læderslange, og de 4 Anbringere, der paa denne Maade blev forbedret, var: Raadhusets, Vejerhusets, Helliggejst Kirkes og Kristianshavns Brosprøjtes Anbringere⁶).

Man blev ikke staaende herved. Den 28. Februar 1757 indsendte Brand- og Vandkommissionen en Forestilling, hvori man fremførte, at skønt Staden havde mange Brandsprøjter, manglede man dog en Sprøjte, som i svære Ildebrandstilfælde „kunde gøre Tjeneste til skyndigste Resistance“. Kommissionen foreslog derfor anskaffet 4 nye Sprøjter, en til hver af de 4 Klasser, hvori man delte de forhaandenværende Sprøjter:

Kongens, Stadens, Kirkernes og de Sprøjter, „som af Brand- og Vandkommissionens Fond underholdes“. De nye Sprøjter skulde være af samme Type som den, der var indforskrevet fra England til Holmen for en Pris af 416 Specier. En Sprøjtemester paa Holmen, Johan Dancker, vilde paatage sig for 450 Rdlr. at forfærdige en saadan Sprøjte, af samme „Bonitet og Effekt“ som den engelske, men med den Forbedring, at hvad der „i den engelske findes af Jern, der af Vand og Rust fortæres og bedærves, skal i den, som af ham bliver forfærdiget, være af Kobber“; han havde lovet at have den færdig inden Udgangen af Juni.

Sidst i April approberede Kongen Kommissionens Forslag for den ene Sprøjtes Vedkommende. Sprøjten skulde, naar den var prøvet og befundet i Orden, betales af Kongen og derefter placeres enten paa Holmen, ved Maltmøllerne, Kvæsthuset eller i Nyboder. Kommissionen havde ved samme Lejlighed fremsat Politimesterens Forslag om Lærlinge ved Vandvæsenet; ogsaa dette billigedes af Kongen. Johan Dancker afleverede Sprøjten, ikke som lovet i Juni, men i Oktober. Den blev overtaget af Bygningskommissionen og anbragt i Remisen for Arbejdsvogne paa Prins Jørgens Ridebane (paa Slotsholmen lige for Prinsens Bro, nu Tøjhusbroen). At Sprøjten blev anbragt her skyldtes den Omstændighed, at den var for stor til at kunne rummes andre Steder⁷).

Det var jo imidlertid ikke en, men fire nye Sprøjter, Kommissionen havde ønsket. Den indstillede derfor, at der blev forfærdiget 3 til af samme Model. I Tilslutning hertil havde Brandmajor Mazar de la Garde og Vicebranddirektør Søren Henrichsen sidst i November 1757 andraget om Tilladelse til hver at levere en af disse Sprøjter for samme Betaling, som Dancker havde faaet for sin Sprøjte. De ønskede at vise, at den Slags store Sprøjter ikke behøvede at anskaffes fra Udlandet eller at leveres af Folk, der ikke selv skulde bruge dem.

De tre nye Sprøjter var bestemt for Raadhuset, Helliggejst Kirke og Kristianshavns Bro. Fabrikationen af den første blev overdraget til Brandmajoren, af den anden til Vicebranddirektøren, men kun paa den udtrykkelige Betingelse, at hvis Sprøjterne ikke blev saa gode som lovet, maatte de selv afholde Omkostningerne. Fremstillingen af den tredje Sprøjte (til Kristianshavns Bro) blev overdraget til Dancker; den skulde

være saaledes konstrueret, at den af en Hest kunde trækkes med Skagler baade for og bag⁸).

Efter en Inventarieliste fra 1771 skulde man tro, at Mazar de la Garde havde leveret alle tre Sprøjter, hvilket er urigtigt. Sprøjten til Kristianshavns Bro afleveredes af Dancker i 1758 og Raadhussprøjten af Mazar de la Garde samme Aar. Derimod blev Vicebranddirektør Søren Henrichsen forhindret i at levere Sprøjten til Helliggejst, idet han afgik ved Døden i Begyndelsen af Juli 1758. Efter hans Død paatog Mazar de la Garde sig Leveringen; Afleveringen fandt Sted inden Aarets Udgang⁹).

Lygte- og Sprøjtekassen var ved sine Bidrag til en Del af disse kostbare Nyanskaffelser efterhaanden blevet noget haardt spændt for. Desuden skulde stadig visse Udgifter, der egentlig var Brandvæsenet uvedkommende, afholdes af Kassen. I 1756 ansøgte Magistraten saaledes om, at Lønningerne til Rodemestrenes Oldemand, de 24 Rodemestre, Underfogeden og Stadskonduktøren, ialt 550 Rdlr. aarlig, maatte blive afholdt af Lygte- og Sprøjtekassen i Stedet for af Stadens Kasse. Ansøgningen motiveredes med, at disse Udgifter ikke mentes at vedkomme Stadens Kasse (!), der forøvrigt var i en slet Tilstand paa Grund af Udgifter til Vandledninger paa Amalienborg Plads og til Opfyldninger og „Grundlægninger“. Kongen bevilgede Ansøgningen kort efter¹⁰!

I Aaret 1760 havde man ikke alene opbrugt de 2000 Rdlr., der af det Beløb, som var opsparet af Lygte- og Sprøjtekassen, skulde holdes tilbage „til andre højst fornødne Udgifter“ (se S. 151); men man havde endog set sig nødsaget til at gøre et Laan paa 700 Rdlr. Som Grunde til denne for Kassen uheldige Situation anføres, at der havde været afholdt Udgifter bl. a. til 18 store Slagpumper i Kanalerne, 6 nye Vagtsprøjter og et grundmuret Sprøjtehus. Der var anskaffet en Del flere Gadelygter, især til Amalienborg; der var blevet ansat 2 Brandsvende ved hver Sprøjte.

For at afhjælpe Lygte- og Sprøjtekassens Vanskeligheder foreslog Brand- og Vandkommissionen, at Lygte- og Sprøjteskatten — ligesom det tidligere var sket med Renovationsskatten — blev beregnet efter hver Bygnings Facadelængde, og at Skattens Beløb tillige blev forøget

med nogle Hundrede Rdlr., samt endelig at Skatten midlertidig blev forhøjet med en Halvpart, indtil Gælden var betalt og en Beholdning paa 2000 Rdlr. atter opsøret. Den 11. April 1760 bifaldt Kongen det stillede Forslag¹¹).

I 1768—69 fik Brandvæsenet to nye Sprøjter. Den ene var konstrueret af den tidligere Vicebranddirektør Boye Junge i Løbet af 1768 og synes at have kostet henved 430 Rdlr. Da Boye Junge sidst i December meddelte, at Sprøjten var færdig og kunde prøves, anmodede han om, at der maatte blive anstillet Sammenligning mellem Ydeevnen hos hans Sprøjte og nogle af de hidtil anvendte Sprøjter, for at Forskellen kunde konstateres. Prøven fandt Sted den 27. Januar 1769 Kl. 12 i Gehejme-konferensraad v. d. Lühes Gaard, og Sprøjten blev derefter anbragt paa Stadens Avlsgaard¹²).

Den anden Sprøjte var af Brand- og Vandkommissionen afkøbt en Bøsemager Maar for 250 Rdlr. Den var anbragt paa en Sluffe og havde Kobberbakke, og den fik ligesom den anden sin Plads paa Avlsgaarden¹³).

Imidlertid var der atter udbrudt Stridigheder mellem Stadshauptmand og Brandmajor. Trods Brandordningen af 1749's Bestemmelser var der stadig levnet Muligheder for Konflikter, og de blev udnyttet.

I Maj 1755 krævede Brandmajor Mazar de la Garde, at den daglige Parole („Lösungen“) blev tilstillet ham. Stadshauptmand Walbohm afviste Kravet, medens Brand- og Vandkommissionen fandt, at Brandmajorens Ønske burde opfyldes. Først et Par Aar senere, den 22. Februar 1758, afgjorde Frederik V Spørgsmaalet: Parolen skulde meddeles Brandmajoren; denne skulde daglig Kl. 12 Middag lade den afhente ved en Brandunderofficer, der modtog den i en forseglet Konvolut. Hver Nat, „naar ingen Ild er løs“, kunde Brandmajoren, Vicebrandmajoren eller en af Brandofficererne imellem Kl. 10 og 1 efter Behag visitere Brandfolkene paa Raadhuset og Hovedvagten; ved Parolens Afhentning skulde Brandmajoren dog give skriftlig Meddelelse om, hvem der skulde inspicere den følgende Nat. Der blev givet nærmere Regler for Visiteringen af Vagterne. Raadhusvagten traadte i saa Tilfælde under Gevær, og den visiterende Officer blev „affærdiget med præsenteret Gevær“, medens han paa Hovedvagten meldte sig til den vagthavende Kaptajn,

der lod Brandfolkene fremstille for ham, uden at den øvrige Vagt traadte til Gevær¹⁴).

En saakaldt „Historisk Extract“, der er blevet til ved Overvejelserne, som førte til disse Bestemmelser om Parolen og Visiteringen, angiver at indeholde de vigtigste Tildragelser inden for Brandvæsenet i Tiden 1685—1757, men har en temmelig stærk Tendens til at forherlige Stads-hauptmanden paa især Branddirektørens Bekostning. Den udtaler, at „Brandkompagniet har, saa længe Efterretninger haves, alle Tider været et uroligt Kompagni, og de deraf dependerende havde ved alle Lejligheder søgt at unddrage sig Stadshauptmandens Kommando“. Om Kommandoforholdene hedder det: „Af det, som saaledes i 72 Aar (Tiden, hvorover Ekstrakten spænder) har tildraget sig, formenes, at Højmod (Hovmod) og andre utilladelige Absigter har været Drivfjederen til det meste, som er fremkommet, og ligesom et Regiment, der skal parere tvende uenige Chefsordrer paa een Gang, ufejlbarligen maa geraade i Konfusion, saa er det ligesaa med Brandordningen, naar flere end een skal kommandere. Dernæst har det altid været og er endnu, at visse Folk har sat sig med Hænder og Fødder imod den Subordination, som burde og kunde indføres, endskønt ved adskillige Lejligheder er ekserceret adskillige Grovheder, hvorved Folk irriteres og taber den Respekt, der burde konserveres. Endelig har dette været den største Fejl, at den, som trolig og disinteresseret har ladet være sig det almindelige angelegen, er derfor blevet lastet og hadet, hvorved mange gode Ting er undertrykt, som ellers maaske var kommet for Lyset¹⁵).

For at gøre Brandfolkene interesseret i at give hurtigt Møde ved Ildebrande havde Brandmajor Preisler af sin egen Lomme udbetalt Ducører til Mandskabet ved de to Sprøjter, der først mødte frem. Da Mazar de la Garde blev Brandmajor, ønskede han at fortsætte i dette Spor, hvad hans økonomiske Forhold ikke tillod. Han indstillede derfor til Brand- og Vandkommissionen, at Ducørerne blev udbetalt af Lygte- og Sprøjtekassen. Kommissionen opfyldte delvis hans Ønske, idet den i Januar 1750 vedtog, at der skulde udbetales 4 Rdlr. til Mandskabet ved den først fremmødte Sprøjte og 2 Rdlr. til Folkene ved den næste, men af Bødekassen og kun ved natlige Brande¹⁶).

Vagtmandskabet ved de nye Vagtsprøjter havde ikke Adgang til at faa disse Ducører i de første Aar; men fra Slutningen af Aaret 1756 fik ogsaa disse Sprøjters Mandskab Del i Ducørerne og ikke alene for Ildebrande om Natten, men ogsaa om Dagen. Derved blev de gunstigere stillet end de øvrige Brandfolk¹⁷).

En Begivenhed i 1751 viser, at de halvaarlige Mønstringer af Brandfolkene ikke altid er forløbet i lutter Idyl. Ved Mønstringen den 22. Oktober maatte Brandsessionens Kommitterede lade tre Murersvende af Reservemandskabet arrestere, fordi de nægtede at gøre Vagttjeneste og heller ikke vilde betale Bøde (8 Skilling) til Brandbudet. Da Mønstringen var forbi den 26. Oktober, begav Reservemandskabets Murersvende sig til Indgangen til Raadhuset paa Nytorv; her søgte de ved Magt at trænge ind i et af Stueetagens Lokaler, hvor „Mønstringsherrerne“ befandt sig, og de forlangte deres arresterede Kammerater løsladt. Følgen af dette Mytteri blev imidlertid, at yderligere 18 Murersvende arresteredes, og ved Dommen over de 21 Murere blev en idømt „strængt Arbejde udi Kastellet udi et Aar“ og fem andre samme Straf i 3 Maaneder, medens de sidste femten slap med en Mulkt paa 4 Rdlr. For forvoldte Omkostninger skulde hver Demonstrant yderlig betale 1 Rdlr.¹⁸).

Tildels foranlediget ved dette Mytteri tog man i 1752 paany Spørgsmaalet om Brandfolkernes Indkvarteringsfrihed op til Behandling.

Brand- og Vandkommissionen indsendte den 21. Marts en Forestilling til Regeringen; heri oplyste man, at skønt man i 1742 (se S. 150) havde fastsat Brandkorpsets Indkvarteringsfrihed til ialt $912\frac{1}{2}$ Portion eller ialt 3469 Rdlr. 2 Mk. $6\frac{1}{2}$ Sk. aarlig, kunde de fleste af Brandfolkene ikke nyde godt af denne Belønning; da de hverken ejede Huse eller brugte borgerlig Næring, de to Skatteobjekter for Indkvarteringsskatten, var de i Forvejen ikke skattepligtige i denne Henseende¹⁹). Derfor var i Virkeligheden den samlede Sum af Indkvarteringsfriheden mindre end Halvdelen af de ca. 3470 Rdlr. Kommissionen ønskede, at dette Forhold „kunde kontinuere, i det mindste indtil de for de i Aaret 1728 afbrændte bevilgede Frihedsaar for Indkvartering ophørte“.

Paa den anden Side søgte Brandkompagniets Overofficerer for Fremtiden at blive bedre aflagt, „og de gemene, især Murersvende, som

formedelst de ikke er enten bosiddende eller bruger borgerlig Næring, følgelig ej heller kunde nyde det kongelige Reskript godt af, har paa nogen Tid og særdeles ved sidste Brandmønstring ytret sig med Fortrydelse“. Kommissionen havde derfor ment at burde tage Sagen op til Overvejelse og konferere med Magistraten derom.

Magistraten havde til en Begyndelse været enig med Kommissionen i, at det vilde være bedst, om hele Brandmandskabet „med rede Penge

Københavns Brandtromme skænket af „Captain Johann Peter Boye Junge Anno 1784.“
Senest brugt i Ringkøbing. (Herning Museum).

blev aflagt“, og at „Brandassurancekassen“ (Kjøbenhavns Brandforsikring) bidrog dertil med en bestemt Sum. Da denne Kasses Direktører imidlertid satte sig imod Tanken, skiftede Magistraten Mening og foretrak den gældende Ordning fra 1742, idet dog de Brandfolk, som ikke ejede Hus og ikke brugte borgerlig Næring, burde belønnes med 6—8 Mk. halvaarlig af Lygte- og Sprøjtekassen. Denne Ordning, mente Magistraten, kunde saa bestaa, til Frihedsaarene for de brandlidte fra 1728 var udløbet, hvorefter man saa atter kunde overveje Forslaget om rede Penge til hele Mandskabet.

Kommissionen tog Afstand fra den af Magistraten foreslaaede Ordning, som „kunde ej andet end foraarsage Fortrydelse og Uenighed“, og foreslog som det eneste Middel „til at afhjælpe al Ulejlighed“, at de Brandfolk, som ejede Hus eller drev borgerlig Næring, skulde betale sædvanlig Indkvarteringssskat; til Gengæld skulde der til samtlige Brandfolk udbetales aarlige Lønninger i rede Penge efter en nærmere fastsat Skala, fra Brandkaptajns og Vicebranddirektørens 80 Rdlr. ned til Brandsvendenes 3 Rdlr. 2 Mk., ialt et aarligt Beløb paa 3269 Rdlr. 2 Mk.

Disse Lønninger skulde udbetales i to Terminer, Paaske og Mikkelsdag, og Midlerne dertil kunde skaffes til Veje ved aarlige Tilskud fra Lygte- og Sprøjteskatten (1800 Rdlr.), fra Lygte- og Sprøjtekassens opsparede Fond (6—700 Rdlr.), fra „Kjøbenhavns Brandforsikring“ (800 Rdlr.) og fra uassurerede Gaarde og Huse (100 Rdlr. eller mere).

Den 30. Juni 1752 faldt Kongens Afgørelse i Sagen: Som foreslaaet af Magistraten skulde 1742-Ordningen gælde, til de brandlidtes Frihedsaar var udløbet; dog skulde Brandfolk, der ikke ejede Hus og ikke drev borgerlig Næring have en kontant aarlig Godtgørelse af Lygte- og Sprøjtekassen fra Mikkelsdag s. A. at regne efter følgende Takst: en Straalemester eller Assistent 8 Mk. og en Brandsvend 6 Mk. Det drejede sig i Efteraaret 1753 om 229 Rdlr. 2 Mk. for ialt 140 Straalemestre og Assistenten og 176 Brandsvende af Tømrer- og Murerhaandværket²⁰).

I Personaleforholdene skete der i disse Aar fra 1750—70 ikke noget bemærkelsesværdigt ud over de sædvanlige Avancementer og Afskedigelser.

I 1750 blev en Underskibsbygmester fra Holmen, Poul Broch, som havde tjent ved Brandvæsenet i 22 Aar, udnævnt til 2. Vicebranddirektør ved Holmens, Nyboders og Maltmøllens Sprøjter, foreløbig uden Gage²¹). Vicebrandmajor Boye Junge ansøgte i 1755 om at maatte „forløbes“ fra sin Stilling, og der meldte sig tre Ansøgere til Embedet: Brandkaptajn Søren Henriksen, der i Løbet af 36 Aar havde tjent sig op fra gemen Brandsvend, og Assistenterne Friedrich Dajon og Cay Frederik Mentz, der begge uden Vederlag havde ydet Tjeneste ved Brandkompagniet i 8 Aar. Af disse tre blev Søren Henriksen udnævnt til Vicebranddirektør mod at bidrage med 100 Rdlr. af sin Løn til Boye

Junges Pension, medens Dajon og Mentz udnævntes til henholdsvis 2. og 3. Vicedirektør med hver 100 Rdlr. i Aarsløn.

Ved samme Lejlighed meddeltes det, at Vicedirektører ikke for Fremtiden kunde forvente at faa Majors Karakter, da „saadan anselig Militærkarakter for disse Mænd, der alle er Borgere og Professionsmestre, ej alene kunde agtes inkonvenable med deres Omstændigheder, men endog

Brandfanen, fornyet 1782. (Hovedbrandstationen).

i visse Maader af skadelig Konsekvens“, fordi en og anden velstaaende „maatte ambiere Vicedirektørbetjeningen mere for Majorskarakters end Embedets Skyld“ og følgelig, naar de først havde opnaaet denne Charge, efter kort Tids Forløb vilde frasige sig Vicedirektørstillingen og saaledes „gøre Staden og Publikum forlegen for saadanne gamle, forfarne Branddirektører“, som man forhen havde haft²²).

Allerede Aaret efter, i Oktober 1756, forlod Dajon i al Hemmelighed Landet, idet han her efterlod sin Kone og to „umyndige og spæde Børn“. Mentz blev derved 2. Vicebranddirektør; men da han to Aar senere ved

1. Vicedirektør Søren Henriksens Død ansøgte om dennes Stilling, blev han forbigaaet, og en Premierløjtnant ved Brandkompagniet Jacob Schiønning fik Pladsen. Grunden til Forbigaaelsen var, at Mentz af sine Kreditorer var blevet berøvet al sin Formue, saa han var blevet nødsaget til at nedlægge sit Erhverv, Smedeprofessionen. En af Medansøgerne, Kobbersmedemester Isaac Adrian, havde endog beskyldt ham for at have udbudt sin 2. Vicedirektørstilling for Penge, hvilket han dog havde benægtet. Da Mentz imidlertid ikke kunde eksistere for de 100 Rdlr. om Aaret, som han fik i Løn som 2. Vicedirektør, fik han efter Ansøgning et Løntillæg paa 50 Rdlr. aarlig fra 1. Juli 1759 at regne²³).

Ved Jacob Schiønning's Død 1760 forfremmedes Mentz endelig til 1. Vicedirektør. Derimod synes der ikke at være blevet udnævnt nogen 2. Vicedirektør, førend Kobbersmedemester Isaac Adrian fik denne Stilling i Juli 1765, foreløbig dog uden Gage²⁴).

Det synes, som om Mentz' Forfremmelse i Forbindelse med Adrians Ansættelse havde vakt stor Misfornøjelse inden for Brandkompagniets Officerers Kreds. En Del af Over- og Underofficererne med en Tømrermester Joseph Zuber i Spidsen indsendte en Memorial til Kongen, og heri klagede de over Avancementsforholdene og hævdede, at da Dajon og Mentz i sin Tid blev ansat ved Brandvæsenet som Lærlinge, havde Kongen givet de daværende Brandofficerer Løfte om Forfremmelse til Branddirektører forud for de to Lærlinge, naar de da ellers var dygtige og „bekvemme“ nok til Embedet. Ganske vist havde tre Brandofficerer faaet Løftet opfyldt (Boye Junge, Søren Henriksen og Jacob Schiønning); men da Mentz nu var blevet 1. Vicedirektør og en Brandmester (Adrian) 2. Vicedirektør, maatte det falde Brandofficererne, der dog gennem mange Aar havde tjent sig frem fra nederste Klasse, tungt stadig at skulle forrette Tjeneste, som kun gav Byrder og Udgift. De ansøgte derfor om Afsked med Tilladelse til at beholde som Pension „den liden Belønning, dem i Stedet for Indkvarteringsfrihed er tillagt“.

Efter at have indhentet Brand- og Vandkommissionens Erklæring om Ansøgningen gav Kongen i November 1765 sit Svar; heri fremhævede man, at Mentz havde tjent i Brandvæsenet længere end de fleste af

Klagerne, nemlig i 30 Aar, deraf i de sidste 11 Aar som Vicebranddirektør. Det var rigtigt, at der var givet hele Brandmandskabet et almindeligt Haab om „uden Hensigt til Alder, Anciennitet eller Grader af Over-officerer, Premier- eller ordinære Brandmestre“ at kunne stige til Branddirektører, naar de ved Prøver havde lagt Hurtighed og Duelighed for Dagen. Naar Adrian var avanceret, var det, fordi han forstod „at indrette Sprøjteværker“ og var en Mand i sin bedste Alder; han besad den fornødne Hurtighed, medens Brandkaptajnen og -løjtnanten var „Mænd til Alders“ og følgelig ikke egnede til at taale de Strabadser, som Dag og Nat kunde bydes en Vicebranddirektør. Ingen af Brandofficererne havde forøvrigt søgt Embedet, og de vilde formodentlig ogsaa have undslaaet sig ved at overtage Posten paa samme Vilkaar som Adrian, nemlig uden „at begære eller nyde nogen Løn, før Overdirektionen ham dertil eragter meriteret, og Brandvæsenets Fond uden nye Paalæg det kan taale“. Afskedsansøgningen kunde af disse Grunde ikke bevilges; Klagerne skulde vedblive at gøre Tjeneste, indtil de hver for sig efter Brandordningen kunde faa deres Afsked. De kunde blive forfremmet, naar de ved indtraadte Vakancer ansøgte paa tilbørlig Vis og havde de tilstrækkelige Kvalifikationer²⁵).

Det varede kun et Par Aar, før Adrian fik samme Løn, som hans Forgængere havde haft. I 1770 blev Mentz forøvrigt — trods Regeringens tidligere Udtalelse (se S. 175) — alligevel udnævnt til Vicebrandmajor²⁶).

Indførelsen af Kabinetsstyret under Struensee fik ogsaa Følger for Brandvæsenet, omend de ikke blev af lang Varighed. Den 24. April 1771 blev Brand- og Vandkommissionen ophævet ved en Kabinetsordre til Danske Kancelli, idet Kommissionens Funktioner skulde overlades Københavns Stads Raad. Ved en Skrivelse den 27. s. M. meddelte Kancelliet Overpræsidenten, Borgmestre og Raad i København denne Beslutning:

„Da Hr. Konferensraad Struensee efter speciel kongelig Befaling under 24. hujus har tilkendegivet det danske Kancelli, at Hans Maj. Kongen vil, at de hidindtil af adskillige Lemmer af andre Departements be-

staaende Renovations-, Indkvarterings-, Trottoirs- og Brand- og Vandkommissioner skal alene overlades Københavns Stads Raad, efterdi samme angaar Stadens Økonomi, og at det danske Kancelli skulde føje de derom fornødne Foranstaltninger, saa har man Københavns Stads Raad saadan Hans Maj's allernaadigste Vilje herved tjenstligst skullet kommunikere, ligesom og i Følge allerhøjstsamme de forbemeldte Kommissioner under Dags Dato til den Ende saadant herfra er bleven tilkendegivet, samt til dem at ville aflevere de enhver Kommission vedkommende Papirer og Dokumenter.“

Nogle Dage senere, den 7. Maj s. A., udgik der et Reskript, hvori der blev fastsat, at Københavns Kommandant og Holmens Chef skulde vedblive at udføre deres Funktioner med Hensyn til Kommandoen over det Mandskab af Hæren eller Flaaden, som blev rekvireret til Assistance i Tilfælde af Ildebrand²⁷).

Der er noget overraskende i at se, hvorledes Struensee med disse Bestemmelser foregriber Begivenhedernes Gang, og allerede i 1771 klart ser, hvad man ellers først et Aarhundrede senere skulde komme til at en langsommelig Udviklingens Vej: at det københavnske Brandvæsen var en ren kommunal Opgave og ogsaa maatte ordnes og administreres som en saadan. Ogsaa paa et andet Felt viste han sin Fremsynethed: Spørgsmaalet om Betalingen af den Arbejdskraft, Brandfolkene satte ind til Gavn for hele Byens Vel. Han har anset den faste, kontante Lønning af Mandskabet for rigtigere end de uvisse Privilegier af forskellig Art, hvormed man ellers honorerede Flertallet af Brandkorpsets Medlemmer.

I en Kabinettsordre af 25. Maj 1771 findes en Lønningsliste for Brandvæsenet:

„Brandvæsenet betræffende udkræves til dets Bestyrelse efterkommende Betjente:

a) Brandmajoren for sig og sine 12 Værkgeseller	1600 Rdlr.
b) Første Branddirektør	300 —
c) Anden Branddirektør	100 —
d) Brandordningens Over- og Underofficerer og øvrige Mandskab	2250 —

e) Brandadjutanten	50 Rdlr.
f) Viceadjutanten	25 —
g) Brandtambouren	20 —
h) Opvarteren ved Brandkontoret	10 —
i) Brandkassereren til sig selv, Folk og en Hest at holde	420 —
k) Kaptajn Tscherning, som Eksercermester ved Borger-	
skabet	252 —
l) Sprøjtemesteren, som efterser Sprøjterne uden (for)	
Porten	3 —

Brandvæsenets Bekostning... 5030 Rdlr.“

Ved denne Kabinetsordre, „Reglementet af 25. Maj 1771“, bortfaldt en Del Pensioner og lignende, saaledes fhv. Vicebranddirektør Boye Junges Pension²⁸).

Samtidig med de Struensee'ske Reformers i København, hvorved bl. a. Husene fik Gadenumre og Gadehjørnerne Skilte med Gadenavnene, udsatte Videnskabernes Selskab i 1771 en Prisopgave om den fordelagtigste Maade at indrette en Sprøjte paa. Der kom et praktisk Resultat ud af Konkurrencen, idet Vicebranddirektør Volmeister forfærdigede fem Sprøjter — ganske vist ikke til Københavns Brandvæsen — efter de Angivelser, som 1. Præmiens Vinder havde fremført²⁹).

Struensees Regimente varede imidlertid som bekendt ikke længe, og efter hans Fald blev mange af hans Reformers ophævet. Ved et Reskript af 16. Juni 1773 genoprettede Kristian VII den ophævede Brand- og Vandkommission, og i December 1773 fik den gamle Boye Junge efter Ansøgning atter tildelt Pension³⁰).

I 1770erne fik Brandvæsenet sit Materiel forøget, og forskellige Oplysninger giver Indtryk af, at man egentlig stod ret godt rustet overfor Brandfaren.

Allerede i 1774 har man haft en Del mindre Sprøjter fordelt rundt om i Byen; de kaldtes Gemakssprøjter (Kompagnisprøjter, Distriktssprøjter). De nævnes i en Erklæring fra Stadshauptmanden 1774, hvorefter man faar Oplysning om deres Antal og Vedligeholdelse: Sprøjterne var bekostet

af Indbyggerne, og Borgerkompagniernes Kaptajner tog sig af deres Vedligeholdelse; de var fordelt efter Kompagnier, saaledes at Øster Kompagni havde 12 Gemaksprøjter, Strand 6, Vester 4, Nørre 7, Klædebo 4, Frimands 8, Rosenborg 4, Købmager 12, St. Annæ 13 og Kristianshavn 13³¹).

I 1774 blev Sprøjtehusene repareret og et nyt grundmuret blev opført ved Østerport. Af Regningerne for de reparerede Sprøjtehusene fremgaar, at Huset ved Vesterport var hvidkalket med mørk Sokkel; Huset ved Børnehusbroen paa Kristianshavn var ligeledes hvidkalket med rødbrunt Tømmerværk. Sprøjtehuset ved Amagerport var af Sten med Fuger og havde mørk Sokkel; desuden nævnes Sprøjtehuset ved Nørreport.

Paa Hovedvagten synes Sprøjstens Opbevaring ikke at have været ideel. Den 26. Juli 1774 skrev Brandmajor Mazar de la Garde og Vicebranddirektør Mentz: „Da Hovedvagtssprøjten staaer stedse baade Vinter og Sommer for Vind og Vejr, saa at det er snart umuligt, at den kan holdes i fuldkommen Stand, omendskønt vi ofte har givet det til Kende mundtlig for den daværende Kommission med Anmodning, at der ved Hovedvagten maatte bygges et lidet Hus, hvor Sprøjten med alt sit Tilbehør kunde staa udi; men da det ej [er] sket, tager vi os hermed denne Frihed at proponere det for de nuværende høje og gode Herrer, paa det vi kunde Sprøjten med alt dens Tilhørende i god og sikker Forvaring paa et Sted samle.“

Skrivelsen bar Frugt. Endnu inden Aarets Udgang var der bygget et nyt Sprøjtehus ved Hovedvagten, ganske vist, som det synes, kun af Tømmer; Porten var malet rødbrun og prydet med Billedet af en Sprøjte med Slange og alt Tilbehør³²).

Den tyske Frederikskirke paa Kristianshavn fik i 1775 en Sprøjte; det var Kirkens første Sprøjte, og den var leveret af senere Vicebranddirektør Volmeister for 250 Rdlr.; et Sprøjtehus synes bygget til den i 1781³³).

Uskikken med at „presse“ Folk til Betjeningen af Sprøjterne holdt sig op gennem Tiderne trods de gentagne Indskærpelser af Forbudet derimod. En Murersvend og Reservebrandmand Hans Hansen blev anklaget for ved en Brand paa Lille Købmagergade den 22. Marts 1774

at have forgrebet sig paa en Søofficer, Løjtnant Runge, der kommanderede Hjælpemandskabet fra Holmen. Hans Hansen havde i Mørket ikke set, at han havde en Løjtnant for sig, og da Runge gav knubbede Ord som Svar paa Brandmandens Forsøg paa at tvinge ham til at arbejde ved Sprøjten, var det kommet til Slagsmaal imellem dem. Hans Hansen blev ved Hof- og Stadsretten idømt Rasphusarbejde i 6 Maaneder. Sagen gik videre til Højesteret, der nedsatte Straffen til det halve. Hans Hansen indsendte imidlertid en Benaadningsansøgning, der anbefaledes af

Sølvskilt til Trommeremene, skænket af „Capitaein P. P. Nygaard Anno 1757.“ Indskriften lyder: „Min Tromme skræksom er især ved Ildebrand Men Sprøyten nest Guds Hielp Den Ild udslucke kand.“ (Dansk Folkemuseum).

Brand- og Vandkommissionen med den Motivering, at Brandmandens Forseelse udelukkende maatte skyldes overdreven Nidkærhed og Ubetænsksomhed og var blevet straffet nok med de 5 Fjerdingaars Vare-tægtsarrest, der var overgaaet ham. Efter Justitiarius' Indstilling blev Straffen nedsat til 14 Dages Vand og Brød³⁴).

At man trods denne Retssags afskrækkende Eksempel stadig har benyttet temmelig kraftige Fremgangsmaader for at skaffe Hjælp ved Slukningsarbejderne, fremgaar af en Skrivelse fra Stadshauptmanden til Stadskaptajnerne 1791; heri bringes det nemlig i Erindring, at det ikke var tilladt at presse nogen ved Hug eller Slag til at pumpe enten ved Sprøjterne eller Vandpostene; men ligesom for at mildne paa Be-

stemmelsen føjes der til, at det dog kan tillades i Nødstilfælde at tage enhver Mand, som godvillig vil lade sig bruge dertil⁸⁵).

I 1787 kom der atter Stridigheder mellem Stadshauptmanden og Branddirektøren. Forholdet synes at have været følgende:

Den 20. Februar 1787 indberettede den ældste Stadskaptajn, Jens Peter Holst, at Stadshauptmand Jürgensen samme Dag var afgaaet ved Døden, og samtidig anmodede Holst om — som den ældste Borgerkaptajn — at maatte blive udnævnt til Stadshauptmand. Som Ansøger til Embedet meldte sig imidlertid ogsaa Georg Volmeister, den forhenværende 1. Vicebranddirektør og -major, der lige var blevet afskediget ved Boye Junges Udnævnelse til Branddirektør. Volmeister gjorde gældende, at han havde større Anciennitet som Borgerkaptajn end Kaptajn Holst, og at han uden sit Vidende og uden Foranledning fra Brand- og Vandkommissionen var afskediget fra saavel det borgerlige Militær som fra Brandkorpset. Han anførte et Præcedens for, at en afskediget Borgerofficer kunde blive Stadshauptmand, nemlig da Fjelsted af Frederik IV var blevet udnævnt til Stadshauptmand.

Volmeister fik intet ud af sin Ansøgning; den blev lagt ad acta, da det ikke var Sædvane, at Brandmajorer blev Stadshauptmænd. I Marts 1787 blev det bestemt, at der ikke skulde ansættes nogen Stadshauptmand, men at Kaptajn Holst i Stedet skulde fungere som saadan. Om denne Løsning skyldtes Hensyn til Volmeisters Ansøgning, eller om den virkelige Grund var den, som blev anført, nemlig at man snart ventede et Resultat af en allerede da nedsat Kommissions Arbejde angaaende hele det borgerlige Militærvæsen, faar staa hen.

Branddirektør Boye Junge var imidlertid ikke tilfreds med den trufne Ordning. Efter at Kaptajn Holst havde meddelt Brandmajorerne Boye Junge og Brandemann, alle Borgerkaptajnerne og Sekondløjtnant Pfütznér, den ældste Officer ved Brandkompagniet efter de sidste Udnævnelser, sin Konstitution som Stadshauptmand, befalede han ved Parolen et Par Dage efter, at alle Borgerfanerne skulde flyttes til hans Bopæl, og at de paagældende Over- og Underofficerer med det nødvendige Mandskab skulde øve sig i Eksercerhuset. Da Boye Junge blev bekendt med denne Ordre, kontrakommanderede han den for Brand-

kompagniets Vedkommende og meddelte ved Brandkompagniets Tambour Holst, at han, forinden nogen af Brandkompagniet mødte, først maatte have en skriftlig Ordre fra Stadshauptmanden; trods sin Udnævnelse til Branddirektør betragtede Boye Junge sig stadig som Brandkaptajn, da han ikke var blevet beordret til at fratæde denne Stilling.

Holst mente, der maatte foreligge en Misforstaaelse fra Branddirektørens Side og lod 2 Officerer henvende sig til Boye Junge, der imidlertid i en skriftlig Erklæring fastholdt sit Standpunkt. Holst ansaa nu Boye Junges Optræden for at være rene Udflugter og Chikanerier og forespurgte i Generalitets- og Kommissariatskollegiet, om Boye Junge ikke maatte anses for „entlediget“ fra Kommandoen over Brandkompagniet. Samtidig anmodede Holst om at faa fyldestgørende Satisfaktion derved, at der blev tildelt Branddirektøren en Irettesættelse for den Fornærmelse, han havde tilføjet Holst i dennes Egenskab af konstitueret Stadshauptmand.

Kollegiets Svar til Holst synes at gaa noget uden om Sagen; man nøjedes med at henvise Kaptajnen til paa sædvanlig Vis at fremsætte Forslag til Besættelsen af de ledige Officersposter ved Brandkompagniet; indtil Nybesættelserne var foretaget, skulde man forholde sig som tilforn, naar en Brandkaptajn var blevet udnævnt til Branddirektør. Boye Junge fik ingen Reprimande³⁶).

Ved Besættelsen af de ledige Officersposter brød Stridighederne mellem Holst og Boye Junge ud i lys Lue og gav Anledning til en Del personlige Angreb. I Slutningen af Maj 1787 fandt Striden sin Afgørelse; den blev et Nederlag for Branddirektøren³⁷).

Der sigtes sikkert til disse Stridigheder med nogle Udtalelser i en kongelig Resolution fra September s. A., hvorved den konstituerede Stadshauptmand fik tillagt hele den Gage, der var forbundet med Stadshauptmandsembedet; der siges nemlig, at saalænge Kaptajnen ikke havde den til Stillingen svarende Charge, var Posten fuld af „Verdriehlichkeit und Chicanen“³⁸).

Holst har dog aabenbart ikke været heldig som fungerende Stadshauptmand. I August 1790 blev Kaptajn Mylius Stadshauptmand,

medens Holst vedblev at være Kaptajn for St. Annæ Kvarters Kompagni³⁹).

Den nye Stadshauptmand tog straks fat paa forskellige Uordener ved Vagterne; i December 1790 sendte han følgende Skrivelse til Stadskaptajnerne:

„Enhver Vagt har sine visse Hensigter, hvorfor den er anordnet, og enhver Vagthavende paaligger visse Pligter. Hensigterne kan ikke opnaas, og Pligterne ikke opfyldes, naar ikke alt holdes i den Orden, at begge Dele kan ske. En almindelig Regel er det derfor for alle Vagter, at der bør herske Stilhed, Orden og Rolighed, hvorfor den Højstkommanderende paa Vagten bør indestaa. Brandvagten paa Raadhuset er ikke saa ubetydelig, at den kunde anses som den eneste Undtagelse fra Reglen: den skal være aarvaagen og paapassende udi ulykkelige Tilfælde af Ildsvaade i Staden; men det lader til, at nogle af de der vagthavende Underofficerer ikke husker derpaa og derimod aldeles overlader sig til Musik, og Dans m. v. bliver paa dette dertil upassende Sted ikke sjældent foretaget. Det er ikke nok, at de Vagthavende derved bliver forhindrede i deres Pligters Udøvelse; men derved kan ogsaa foranlediges andre Ulejligheder og skadelige Følger. Forbigaaende forsamler sig, som Erfarenhed har vist, udenfor, og saadant kan lettelig give Anledning til Opløb og andre Ekscesser. Det gør mig ligesaa ondt desangaaende at høre Bebrejdelser, som at jeg skal huske veltænkende Borgere paa deres Pligter og advare dem for Uordener, som de selv maa anse dem for. Jeg maa derfor anmode samtlige Herrer Kaptajner om, at enhver af dem vil behage at bekendtgøre dette for sine underhavende Underofficerer, som har Brandvagt, maa understaa for Stilhed, Orden og Rolighed paa Vagten.“⁴⁰)

Denne Skrivelse giver næsten med en Tegnings Klarhed et livfuldt Genrebillede af Vagten, hvor Borgerne søgte ved forskellig Spas at holde sig skadesløse for de sikkert ellers kedsommelige Vagtpligter.

I 1791 tog Mylius fat paa Uskikken med at „presse“ Folk til Sprøjterne og i 1792 paa Forsømmelserne med Mødepligten. At dømme efter de stadige Paamindelser synes det ikke at have været stort bevendt med Ivrigheden efter at indfinde sig ved Ildebrande. Stadshauptmanden

beklagede sig i December 1792 til Stadskaptajnerne over, at hverken Mandskab eller Befalingsmænd ved Kompagnierne mødte i tilstrækkeligt Antal, og han henledte Opmærksomheden paa, at samtlige Officerer, som efter Anordningen indfandt sig ved Ildebranden, altid skulde møde i Uniform, saaledes at deres Charge var let kendelig, Overofficererne med „Undergevær“ eller Kaarde og Underofficererne med „Under- og Korsgevær“, undtagen Kommandersergenterne, der skulde møde paa deres Alarmplads uden „Korsgevær“. Han indprentede paany, at ingen maatte „presses“ til Arbejdet ved Sprøjterne. I April 1795 klagedes der atter over Mangel paa fremmødte ved Ildebrand⁴¹).

I 1770erne bekæmpede Brandvæsenet et Par større Brande, der fik vidererækkende Følger, end Brandene i Almindelighed plejede at faa.

Natten mellem Lørdag den 4. og Søndag den 5. Maj 1776 udbrød en ret hæftig Brand, der kunde være blevet temmelig farlig for den tætbyggede Bydel omkring Nikolaj Kirke. Ilden opstod i Brygger Jacob Kristensen Kautrups store Gaard i Vingaardsstræde (daværende Nr.178). Den blev opdaget om Natten Kl. 12^{1/4} og var opstaaet ved Bryggerens Kølle, hvor Gaardskarlen Niss Valentin skulde holde Vagt. Ved hans Forsømmelighed gik der Ild i Køllen, og Branden „greb saa forfærdeligt om sig, at Før-, Side- og Baghuset stod med eet i lys Lue“, og Flammerne „havde, førend nogen mærkede det, saaledes overalt bespændt Gaarden, at Folkene uden at kunne redde noget næsten nøgne maatte søge at redde Livet. Tvende Køer er indbrændte, og en af Brandmajorens Folk beskadiget ved noget Tømmer og Sten, som faldt ned paa ham, hvoraf han paa Hospitalet ligger meget slet“.

Fra Kautrups Gaard bredte Ilden sig til største Delen af Karreen: Vingaardsstræde, Ulkegade (nu Holmensgade), Dybensgade og Skvaldergade (nu Nikolajgade). Foruden Kautrups Gaard brændte 4 andre Ejendomme totalt, 6 Ejendomme var stærkt beskadigede og 11 andre noget mindre ødelagte. Brandvæsenet havde haft et ret betydeligt Slukningsmateriale i Gang; ikke mindre end 19 Sprøjter blev under denne Brand beskadiget, saa de maatte underkastes Reparation.

Karlen blev underkastet Forhør og senere dømt til for sin Skødesløsheds Skyld at arbejde i Jern i Københavns Befæstning i 2 Aar og til

i den Tid selv at betale for sit Underhold. Erstatningen, som Brandforsikringen maatte udbetale, androg ialt henved 14,400 Rdlr. Desuden bevilgede Brandforsikringen over 600 Rdlr. til Indkøb af tre af de afbrændte Grunde i Skvaldergade, for at Gaden kunde blive gjort mere lige og bred. Branden gav saaledes Anledning til en Udvidelse af Skvaldergade. Ved samme Lejlighed forsvandt „Malerens Gang“ og „Bagerens Gang“, Gyder, der fra Vingaardsstræde førte ind til nogle usle 1-etages Bygninger⁴²).

Om den anden Ildebrand, der fik en særlig Betydning, fortæller Kap-tajn Nyegaard i sine Optegnelser: „Anno 1779, d. 11. Sept. om Morgen Kl. 5¹/₂ slet en stor Ildebrand i Store Kongensgade i Hr. Gerløvs Porcelænsfabrik, som opkom i Sidehuset, som ganske afbrændte tillige med Forhuset“; andensteds oplyses yderligere, at „Beboerne til Dels fik kun lidet reddet“. Porcelænsfabrikanten boede i Store Kongensgades daværende Nr. 226, der dengang omfattede hele den vestre Side af Fredericiagade fra Store Kongensgade til Bredgade og var skilt fra Marmorkirkens Grund ved en smal Gade parallel med Fredericiagade⁴³).

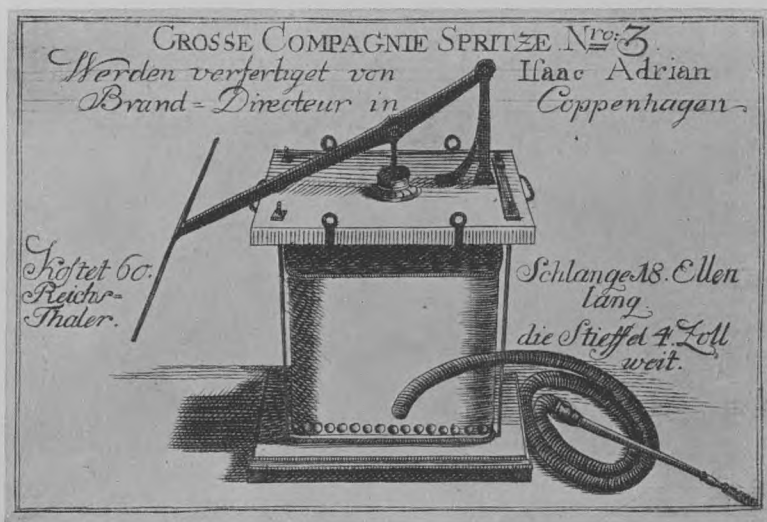
Denne Brand synes at have vist, at alt ved Brandvæsenet ikke var, som det burde være. Allerede to Dage efter skrev Arveprins Frederik til det danske Kancelli saaledes:

„Da det er kommet Hs. Maj. for Ørene, at ved den sidste Ildebrand i Store Kongensgade, hvor den hele Gaard afbrændte, det skal have varet længe, førend Sprøjterne kom, førend de Kommanderende indfandt sig ved Branden, og at alt skal have gaaet meget søvnagtigen til, saa vil Hs. Maj., at Kancelliet tillægger vedkommende Befaling straks at undersøge denne Sag og paa det nøjeste at give Efterretning om alt, da Kongen vil inden 3 Dages Forløb herom være underrettet.“⁴⁴)

Foranlediget af denne Skrivelse befalede Kancelliet Københavns Magistrat at lade Sagen nøje undersøge. Magistraten fik ogsaa en Rapport fra Brandmajor Mentz; men den oplyste kun, at Brandmajoren den paagældende Morgen Kl. 6¹/₂ (altsaa ca. 1 Time efter Brandens Udbrud) af en Gadefejter fik Kundskab om Ildebranden; han rykkede straks ud med Jagtsprøjten og ankom til Brandstedet Kl. 6³/₄, hvor han fandt Nyboders Vagtsprøjte, ligesom ogsaa Hovedvagtens Sprøjte straks

efter kom til Stede; da var imidlertid saavel Sidehuset som Hovedbygningen antændt.

Kancelliet mente ikke, at Rapporten indeholdt de krævede Oplysninger om, „naar Sprøjterne kom, og de Kommanderende ved Brandanstalterne indfandt sig, som og hvorvidt de vedkommende der paa Stedet har efterkommet deres Pligter“; i Stedet foreslog man Arveprinsen at lade Konferensraad Horn og Etatsraad Bornemann, eventuelt flere andre „undersøge alt det ved bemeldte Ildebrand foregaaede“.

Adrians Sprøjte. (Stik i Raadstuearkivet).

Heller ikke et af Brandsessionen afholdt Forhør havde givet videre Oplysninger om de paastaaede uheldige Forhold.

I November indsendte Horn og Bornemann deres Beretning. De udtalte, „at foruden at Brandfolkene ej synderlig hurtigt indfandt sig ved Sprøjterne, skal disse og ikkun have været i maadelig Stand, ligesom og at en Del Uorden skal være foregaaet ved Pumpningen“. Som Følge heraf foreslog Kancelliet, at der blev nedsat en Kommission, som skulde overveje, hvorledes de forskellige Mangler bedst kunde afhjælpes.

Kommissionen blev udnævnt den 29. December 1779 og bestod — foruden af Konferensraad Horn — af Stadshauptmand Johan Jürgensen,

Kommandørkaptajn og Tøjmester Hans Morten Bille, Ingeniørkaptajn Hans v. Lønborg, Brandmajor C. Fr. Mentz, Justitsraad Jørgen Thulstrup, Professor Joachim Michael Geuss og Professor Thomas Bugge⁴⁵).

Sprøjterne havde den væsentlige Hovedfejl, at næsten ikke to af dem var af samme Konstruktion. Det havde til Følge, at naar en Sprøjte blev beskadiget, var den helt ubrugelig, fordi ingen af de andres Dele kunde passe til den. Desuden kunde man kun med stor Vanskelighed indøve Straalemestre og Brandfolk i Brugen, da enhver Sprøjte skulde behandles paa den Maade, som dens særlige Konstruktion krævede. Kommissionen foreslog derfor og fik i Januar 1781 Tilladelse til at lade fremstille en Prøvesprøjte, der for Fremtiden skulde tjene som Model ved Nyanskaffelser. Den fremstilledes af Brandmajor Mentz og blev efter gentagne Prøver godkendt af Kommissionen.

I Kommissionens Indstilling, der først fremkom den 2. November 1785, anbefaledes det, at alle Anskaffelser af offentlige Sprøjter skulde ske efter denne Model, og der foresloges forskellige Ændringer i Brandordningen:

Brandofficererne burde fritages for de natlige Visitationer af Brandvakterne, saa de kunde faa behørig Nattero og blive bedre oplagt til at møde ved Alarmeringer.

Bestemmelserne om Tilstedeværelsen af fyldte Vandkar eller -tønder i Gaardene, om Vandmestrenes Pligter, samt om Anbringernes Fremførelse burde indskærpes, og der burde fastsættes nærmere Bestemmelser om de til Sprøjterne hørende Redskaber og om Betegnelsen af de Steder, hvor Kompagnisprøjterne var anbragt.

„Presning“ af Folk til Sprøjterne og til Pumperne burde undgaas ved en bedre Fordeling af Borgerskabet. Reservemandskabet kunde blive mere ydedygtigt, hvis det blev sat under ordentlig Kommando af bestemte Foresatte.

Mangler paa Brandredskaberne burde straks efter Mønstringerne eller „Inkquisitionerne“ afhjælpes og de fornødne Reservedele til Sprøjterne anskaffes. For en mere effektiv Vandtilførsel kunde der sørges, hvis man lagde en Hovedrende paa Kristianshavn, anbragte flere Kanalpumper og lod Søerne oprense.

For at give Brandfolkene en Opmuntring burde man give dem Ducører, for en halv Dag 1 Mk., for en hel Dag 2 Mk. og for et Døgn 3 Mk., og det vilde være et vigtigt Fremskridt, hvis der af Mandskab fra Borgerkompagnierne blev dannet et Redningskorps paa 2 Formænd og 48 Mand, som hver med sin Redningssæk skulde møde ved Brande for at bringe det bjergede Gods i Sikkerhed paa et Sted, der forud var betegnet for hvert Kvarter, om fornødent i Kirkerne. Som Belønning skulde disse Folk, der skulde være „gode Borgere“, f. Eks. „Øltappere eller Kældermænd“, have Frihed for borgerlige Tynger tillige med visse Procenter af det bjergede; denne Belønning, mente man, burde Brandassurance-selskaberne erlægge, ellers Ejerne af det reddede Gods.

Forslaget blev endnu i samme Maaned tilstillet Magistraten til Erklæring; men her fik det en krank Skæbne. Det synes at være forblevet ganske upaaagtet indtil den 9. Juni 1788, da Magistraten skriver, at den havde fundet Sagen mellem en Del andre Papirer, som tilhørte Magistraten, i Overpræsident Braems Dødsbo. Efter at Magistraten nu havde behandlet Sagen, fremsendtes den med nogle Bemærkninger til Kancelliet, der endnu i Juni Maaned sendte den til Brand- og Vandkommissionen. Derefter synes Sagen igen at være gaaet i Glemmebogen, indtil Forslaget atter kom frem i Anledning af Nedsættelsen af Kommissionen af 29. Juli 1795 (se S. 208).

Der blev iøvrigt ført ret omstændelige Forhandlinger om Salget af den Modelsprøjte, der var anskaffet af Kommissionen, indtil den i Juni 1786 blev overdraget til Nikolaj Kirkes Værger, der betalte den med dens Anskaffelsessum, godt 618 Rdlr.⁴⁶⁾

For hele Perioden September 1749 til August 1795 oplyser Justitsraad Raadmand C. Pontoppidan i sin „Journal om Brand- og Vandvæsenets Sager“, at der i disse næsten 46 Aar var ialt 1234 Brande i København, hvoraf 165 betegnes som „betydelige“, medens de øvrige 1069 opføres som „mindre ødelæggende“; der gives en detailleret Oversigt over Brandene⁴⁷⁾. Disse Tal viser, at det har været rolige Aar for Brandvæsenet i denne Henseende, da knapt 27 Brande gennemsnitlig pr. Aar, alt iberegnet, næppe kan siges at være meget.

Inden for Brandvæsenets Personale skete der det ganske undtagelsesvis, at Brandmajoren Mazar de la Garde i 1777 blev udnævnt til Oberst og beholdt denne Charge, skønt der fra Generalitets- og Kommissariatskollegiets Side blev gjort alt for at forhindre Udnævnelsen. Knap et Aar efter, den 14. Januar 1778, fik Obersten bevilget sin Afsked med 600 Rdlr. aarlig i Pension⁴⁸).

Som Branddirektør i hans Sted blev 1. Vicedirektør Mentz udnævnt samme Dag „med 300 Rdlr. aarlig Gage, saalænge Oberst Mazar lever, foruden de ham som Vicebranddirektør tillagte 500 Rdlr., samt de den første Branddirektør tilstaaede 600 Rdlr. til de fornødne Folk med videre og de fornævnte Oberst Mazar tillagte Aggriments“. Endelig blev samme Dag Brandkaptajn Georg Volmeister udnævnt „til Vicebranddirektør med 200 Rdlr. aarlig Løn, nemlig 100 Rdlr. af den Oberst Mazar tillagte Gage og 100 Rdlr., som afgangne Vicebranddirektør Adrian har haft“. Efter Mazars Død skulde dog baade Mentz og Volmeister have de for deres Stillinger reglementerede Gager fuldt ud⁴⁹).

Kort efter blev Mentz udnævnt til Brandmajor, og i Juli 1778 fik han et Løntillæg paa 100 Rdlr. af Lygte- og Sprøjtekassen „i Betragtning af hans lange Tjeneste og for endvidere at opmuntre hans hidtil viste Flid og Vindskibelighed i denne betydelige og farlige Forretning“; de 100 Rdlr. havde hidtil været udbetalt Vicedirektør Boye Junge (den ældre B. J.) i Pension; men Boye Junge var nu død; derimod maatte Mentz jo af sin reglementerede Gage paa 500 Rdlr. afgive de 200 Rdlr. til Mazars Pension, skønt hidtil „ingen af hans Formænd har pensioneret mere end 100 Rdlr.“⁵⁰)

Brandmajor Mentz døde den 6. Januar 1787, og den 16. Februar blev 2. Vicedirektør Johan Peter Boye Junge (den yngre B. J.) udnævnt til Branddirektør, idet 1. Vicedirektør Georg Volmeister samtidig fik sin Afsked uden at have søgt derom (se S. 182). Desuden blev Premierløjtnant og 3. Vicedirektør Heinrich Brandemann 1. Vicedirektør; han fik Majors Karakter sidst i April samtidig med Boye Junge⁵¹).

Det var under disse to Branddirektører, at Brandvæsenet blev sat paa et Par haarde Prøver, nemlig da et Par Brandkatastrofer for 2. og 3. Gang i dette Aarhundrede hærgede Hovedstaden.

SYVENDE AFSNIT

DE STORE BRANDE I 1794 OG 1795 OG DERES FØLGER

Den 26. Februar 1794 blev Københavns mest monumentale Bygning, Kristiansborg Slot, ramt af en Brandkatastrofe, saa selve Hovedfløjene blev ødelagt i Bund og Grund.

Slottet var bygget af Kristian VI i Tiden 1733—40, efter at man i 1731—32 havde nedrevet Frederik IV's Slot. Medens Datiden betragtede Slottet med det vældige Murmasser som uforgængeligt, var det i Virkeligheden meget brandfarligt.

Ganske vist havde man faaet en Skræk jaget i Livet, da der om Natten mellem den 9. og 10. December 1774 udbrød Ild i øverste Mezzanin, hvorved Loftet til øverste Etage blev brændt igennem og 8 Loftsbjælker antændt. Ilden blev først slukket efter $2\frac{1}{2}$ Times Forløb. Man søgte derefter at sikre Slottet mod Brandfare, idet der blev ansat fire Brandvagter, som stadig skulde patruljere i Gangene og paa Loftterne „for at tilse, at ingen onde Mennesker sig der maatte have indsneget og forstukket sig“. Vagterne var imidlertid ikke særlig nidkære i Tjenesten; ikke mindre end to Gange i November 1775 fandt Slotsfogden mellem Kl. 4 og 5 om Morgenen dem alle fire sovende i Vagtstuen¹).

Branden gav ogsaa Anledning til, at Arveprins Frederik i Maj 1775 gav Bygningsdirektionen Ordre til at sørge for Slottets Brandforanstaltninger. Direktionen gik straks i Gang med en grundig Undersøgelse af alle Ildsteder og kunde i Januar 1777 meddele, at den havde undersøgt

hele Slottet, men ikke fundet Brandredskaberne i ønskelig Stand eller i tilstrækkeligt Antal. Adskillige Kaminer og Skorstensrør var ikke indrettet med tilbørlig Forsigtighed, og paa flere Hølofter var Høet stoppet tæt om Skorstensrørene. Fra et af Hølofterne var der oven i Købet Gennemgang til et Snedkerværksted.

Det blev overdraget Vicebrandmajor Mentz at istandsætte Brandredskaberne („den store Maskine, som staar i Sprøjtehuset under Slottet, den store engelske Sprøjte, som staar i Vognremisen, 4 Gemaksprøjter og 2 Kompagnisprøjter“) og at levere yderlig 4 Gemaksprøjter og 10 Kompagnisprøjter, saaledes at Slottet ialt fik 22 Sprøjter. For et aarligt Vederlag af 166 Rdlr. skulde han passe Slottets Sprøjter og andre Brandredskaber, „smøre og lapsalve dem“. Desuden blev der anskaffet en Del Vandtønder og -kar, navnlig til Lofterne, og paa Lofterne over Staldene blev anbragt tre store Vandbeholdere af Kobber. Derimod maatte de foreslaaede tre Trykværker, der skulde have presset Vandet op i store Marmorbeholdere paa Loftet, vente til bedre Tider. Det samme maatte Forslaget om, at Mentz mod et aarligt Vederlag paa 200 Rdlr. skulde inspicere Brandvagterne paa Slottet 2—3 Gange om Ugen²).

Slottet havde fra sin Opførelse et meget indviklet System af murede Kanaler med deri anbragte Kakkellovnsrør, som i alle Retninger krydsede Slottet og bl. a. førtes ud under Gulvene i de lange Gange. Anbringelsen af disse Rør havde ved Slottets Bygning været overdraget en „Plattenslager“ Jensen, som havde udarbejdet et nøjagtigt Kort over deres Beliggenhed og senere fik det Hverv at holde Rørene rene. Ved hans Død gik Kortet og Rensningsarbejdet i Arv til hans Søn. Da nu Bygningsdirektionen fandt Betalingen for Rensningen for høj, besluttede man — trods Slotsfogdens meget energiske Advarsler — at bortlicitere Arbejdet; det blev overdraget en svensk „Plattenslager“ for en Betaling, hvorom Slotsfogden udtalte, at han ikke begreb, hvorledes Svenskeren vilde kunne bestride Omkostningerne til Folkeløn, naar Arbejdet skulde gøres saa ofte og saa forsvarligt, som det burde.

Trods alle Forbedringer kunde Bygningsdirektionen saaledes ikke fjerne den Fare, der truede fra Skorstenene og Kanalerne, og i April 1779 udtalte den, „at Skorstensbrand oftere hænder paa Slottet, end det

skulde formodes efter den indførte Orden og Opsigt med Kakkelovnenes og Skorstenenes Fejning og Rørenes Rengørelse. Vi har intet sikkert Middel kunnet udfinde derimod, thi den glacerede Sod, som sætter sig i Skorstenene, kan ikke af Skorstensfejeren afhugges uden at beskadige Skorstensrørene, og skønt denne Sod ikke let bringes i Brand, sker det dog ved den umaadelige Mængde Brænde, Domestikkerne undertiden propper i Kakkelovnene, hvorved Rørene gøres gloende, som smelter og tænder den sig omkring Tuden i Skorstenene samlede Sod“.

Kunde Bygningsdirektionen saaledes se den Fare, der altid var til Stede, saa havde Befolkningen som sagt den Opfattelse, at Slottet ikke kunde brænde. Derfor gjorde det intet videre Indtryk straks, da det den 26. Februar 1794 rygtedes, at der var Ild i Slottet³⁾.

Ilden udbrød om Eftermiddagen mellem Kl. 3 og 4 i øverste Mezzanin og Etagen neden under i Arveprinsens Søns, Prins Kristians, Værelser i Hjørnet mellem Ridebanen og Tøjhusgaarden. Ilden naaede meget snart Tagetagen, og dermed var Slottets Skæbne afgjort; thi her traf den, foruden en hel Skov af Trækonstruktioner, der bar Tagets tunge Kobberbeklædning, ogsaa et stort Oplag af Tømmer og Brædder. Hertil kom, at hele Tagetagen i alle Slottets Fløje dannede eet stort Rum, og at man kun kunde bekæmpe Ilden med de mindre Gemak- og Kompagnisprøjter, der kunde bæres rundt i Slottet. De større Sprøjter vilde man sikkert heller ikke have kunnet forsyne med Vand, da Trykværkerne jo ikke var blevet anskaffet. En Forfatter paastaar ydermere, at Gemaksprøjterne og de fyldte Vandkar, der skulde findes i øverste Etage, efter Sædvane var i Uorden.

Ilden bredte sig hurtigt, og allerede Kl. 5 om Eftermiddagen stod Højesteretsfløjen til venstre for Indgangen fra Ridebanen i lys Lue. Kl. 8 om Aftenen blev det store Taarn og Spir ud mod Ridebanen angrebet, Taarnet med Klokkerne styrtede til Jorden Kl. 10 Aften, samtidig med at Fløjen mod Slotspladsen blev antændt. Kl. 1 Nat brændte Slotskirken og Garderkasernen og nogle andre Bygninger, der laa ved Siden deraf. Hele Slottets Hovedbygning var nu kun et kæmpemæssigt Baal. Om Morgenen den 27. Februar 1794 var der af det tidligere saa stolte Kristiansborg — foruden nogle svættede Mure — kun Sidebyg-

ningerne med Buegangene om Ridebanen tilbage; nogle enkelte Kældre under Ridebanefløjten og under en Del af den ene Sidefløj var ogsaa bevaret.

Fra alle Sider var man enige om at rose Københavns Indbyggere for det Mod og den Kækhed og Raskhed, de udviste under deres Bestræbelser for at redde det mest mulige af Slottets Kostbarheder; især rostes Matroserne og Holmens faste Stok; men mange maatte betale med Livet, idet de trængte for langt ind og forvildede sig i Slottets indviklede og røgfyldte Gange og Gemakker, hvor de blev omringet af Ilden eller bedøvet af Røgen. Ialt menes der at være omkommet over 70 Mennesker, idet der savnedes 14 af Staldpersonalet, 50 Matroser og nogle Brandfolk, Bryggerknægte og Arbejdskarle⁴).

Naar det trods det udviste Mod ikke lykkedes at redde mere, end der blev, skyldtes det den Omstændighed, at Publikum i lang Tid af Vagten blev nægtet Adgang til Slottet, og da man senere gav Folk Adgang, var meget af den kostbare Tid gaaet tabt. Desuden hindredes Redningsarbejdet paa flere Steder af Hoffunktionærernes Malkonduite.

Efter Branden mente man at kunne fastslaa, at Ilden stammede fra Kakkelovnsrørene. De, der boede i Nærheden af Prins Kristians Gemakker, oplyste, at de endog i nogle Dage før Branden havde hørt ligesom en brølende, buldrende Lyd, uden at de dog havde kunnet forklare sig, hvorfra Lyden kom. Man var ikke sen til at tilskrive en mangelfuld Rensning af Kakkelovnsrørene Skylden for Ulykken. Myndighederne havde dog en anden Opfattelse⁵).

Til alt Held bar Vinden under Branden i sydøstlig Retning. Derved blev Ministerialbygningerne, Gehejmearkivet og det kongelige Bibliotek samt Bygningerne om Ridebanen skaanet af Ilden. Da Branden var paa sit højeste, og Slotskirken brændte, var derimod store Dele af Byen stærkt truet. Den stærke Storm om Natten havde ført en hel Gnistregn ind over en stor Del af Byen, saa flere af de nærmestliggende Gader Dagen efter Branden var helt hvide af Støv fra Slottets mange Gibslofter. Naar der ikke skete større Skade i Byen, skyldtes det, at det i længere Tid før Branden havde været fugtigt Vejr, saa Tage, Gavle, Render og andet udvendigt Træværk var vaadt. Takket være Slottets

isolerede Beliggenhed var Gnisterne desuden slukket, før de naaede ned til Husene. Paa hele Strækningen langs Gammelstrand fra Højbro til Assistenshuset var Heden dog næsten uudholdelig; men det lykkedes at redde Husene, ved at Strandkompagniet med 6 af sine Kompagnisprøjter stadig overdængede Husene med Vand, til Sprøjterne blev ganske ubrugelige. I Hjørnehuset mellem Vandkunsten og Raadhusstræde var der flere Gange Ild; men det lykkedes hver Gang hurtigt at faa den slukket.

Som altid gik der naturligvis ogsaa ved denne Lejlighed en Del Slukningsredskaber med i Løbet. Efter Forslag af Magistraten blev i Maj 1794 en Forhøjelse af Lygte- og Sprøjteskatten, som var blevet bevilget i November 1786, forlænget for de næste seks Aar, da Forhøjelsen ikke kunde undværes, fordi „mange af de publique Brandredskaber er ved Ildebranden paa Kristiansborg opbrændte eller bedærvede“⁽⁶⁾. En Gemaksprøjte og tre Brandspande, tilhørende Livgarden til Hest, og Vesterports Sprøjte var brændt; men endnu i 1794 leverede Vicebranddirektør Brandemann en ny Sprøjte til Vesterport for 400 Rdlr. Paa den anden Side blev der dog reddet nogle af Slottets egne Slukningsredskaber, saaledes 5 af de 18 Gemak- eller Kompagnisprøjter foruden Slottets „Maskine“, der kom til Reparation hos Brandmajor Boye Junge⁷⁾.

Om Brandens Indflydelse paa den almindelige Opfattelse af det københavnske Brandvæsen skrev et Par Aar senere Stadskonduktøren J. H. Rawert: „Man havde vel straks efter Slotsbranden 1794 kastet et løseligt Blik til Brandanstalterne; men de mødende Omstændigheder og denne Bygnings overordentlig høje Masse fjernede al videre Eftertanke om Anstalternes Tilstrækkelighed eller Utilstrækkelighed og opretholdt alt ved sit forrige formente Værd“⁽⁸⁾.

Hos en anden Forfatter finder man Udtryk for den almindelige Tilfredshed med det københavnske Brandværn:

„Vi har Brandmajor og Vicebrandmajor, Branddirektører, Over- og Underbrandmestre, Brandadjutanter, Sprøjtemestre og Straalemestre med Assistenten. Bryggere, Bagere, Slagtere, Vognmænd, Hyrekuske etc. er forbundne, saasnart Klokkeren klemmer, at ile til Ildstedet med Vand.

Vi har Brandstiger, Hager, Kar (smaa og store), Spande, Tragte og alt, hvad der synes at kunne behøves til en hastig og virksom Hjælp. Der er udsat Belønninger for de første, som kommer til Ilden med Vand, og Straf for dem, som ikke indfinder sig i rette Tid. Vi har mange store ypperlige Sprøjter, mange mindre og i hvert Kvarter desuden Haandsprøjter. Ved de store Sprøjter er ansat 36 Arbejdere, ved de mindre 24, som under en efter deres Evne ganske stor Straf maa være til Stede i rette Tid. Desforuden har vi Pramsprøjter, offentlige Poste og Vandmestre, som betimeligen maa indfinde sig i det Kvarter, hvor Ilden udbryder og lede Vandet i Overflødighed derhen. Der mønstres to Gange om Aaret med Sprøjterne, og Brandredskaberne, baade de offentlige og private, efterses. Med eet Ord: alt, hvad der synes i sligt ulykkeligt Tilfælde at kunne udfordres til at standse, slukke og forhindre Ildens Magt, mangler ikke⁹).

Der blev dog rørt ved Spørgsmaalet om, hvorvidt Brandvæsenet var moderne nok; naar Rawert omtalte, at der blev „kastet et løseligt Blik“ paa disse Forhold, har han maaske tænkt paa den Skrivelse, som Stadens 32 Mænd sendte til Magistraten den 8. Maj 1794:

„Da Brandanstaltnernes gode Indretning og alle dertil henhørende Rekvisiters, fornemlig Sprøjternes muligste Fuldkommenhed er en af de vigtigste publique Angelegenheder, hvorpaa i Tilfælde af opkommende Ildsvaade den almindelige Sikkerhed beror, og det paa nærværende Tid formodentlig vil behøves, at nogle nye Sprøjter besørges anskaffede i Stedet for, hvad som ved den ulykkelige Ildebrand paa Kristiansborg Slot er bleven beskadiget og opbrændt, saa har vi anset det meget ønskeligt at samle alle fornødne Kundskaber, som her paa Stedet kunde tilvejebringes, for at indføre i dette vigtige Redskab al den Fuldkommenhed, som Tingenes Natur tillader.“

„Det bedste Middel, vi ved til denne Hensigts Opnaaelse, er at indsætte i de offentlige Tidender en Indbydelse til alle og enhver, som har Kundskaber og Indsigter i Sprøjternes Konstruktion og Forfærdigelse, at meddele deres Tanker derom med hosføjende Modeller og Tegninger samt detaljerede Overslag over den nøjeste Bekostning og Bemærkninger over alle derved værende mekaniske og økonomiske Fordele. Men da en

saadan Indbydelse egentlig og rettelig kunde komme fra den kongelige Overbrand- og Vandkommission, som og maatte forbeholde sig at bedømme og benytte, hvad derefter indkommer, saa har vi ikke kunnet undlade høj- og velædle Magistraten tjenstlig herved at anmode at korrespondere med velbemeldte Kommission derom, som vi ikke paatvivler jo at ville bifalde Forslaget og vores derved tilkendegivne Hensigt¹⁰).

Magistraten tilstillede Brand- og Vandkommissionen Skrivelser; men her synes Sagen at være strandet, da der ikke ses at være afgivet nogen Betænkning derom, ligesom man heller ikke i Bladene finder noget Avertissement af den Art, som de 32 Mænd havde foreslaaet. Senere blev Sagen atter taget op — omend i en noget ændret Skikkelse — af Viden-skabernes Selskab (se S. 216)¹¹).

Noget blev der dog gjort. Brand- og Vandkommissionen bestilte to nye Sugeværker, et større og et mindre, hos Brandmajor Volmeister; de afleveredes kort før Branden i 1795 og kostede 1300 Rdlr., og der blev indrettet et særligt Sprøjtehus til dem i Kancelligaarden. Forøvrigt gav Anskaffelsen af dem og Vesterportsprøjten Anledning til, at Magistraten i sine Revisionsbemærkninger foreslog, at saa betydelige Redskaber og Reparationer deraf for Fremtiden blev udbudt ved offentlig Licitation¹²).

I Juli 1794 skrev Raadmand C. Pontoppidan „paa Embeds Vegne“, at nu da de fleste Bygninger var grundmurede i Stedet for af Bindingsværk som forhen, maatte man antage, „at ingen ekstraordinær farlig og langvarig Ildsvaade skal kunde svække Brandkassens nu havende Kapital-Fond, hvortil det saakaldte Nyestrømske Middel ved Ilddæmpninger tør som nyttigt befunden blive inden føje Tid iværksat til vigtigt Bidrag til Brandanstalterne“¹³). Denne Udtalelse lyser af en Tillid til Brandvæsenet og de grundmurede Bygningers Brandsikkerhed, som snart skulde blive sørgeligt skuffet, men tillige af en Tro paa de nye Slukningsmidler, som nu var ved at dukke op, de kemiske.

Der blev ogsaa her i Landet foretaget Forsøg med kemiske Slukningsmidler, og om en saadan Prøve i Efteraaret 1794 fortæller Pontoppidan: „Det er bekendt, at tvende fra Sverige hertil ankomne Personer anstillede forgangen Høst paa Amager en Prøve over det

Akenske Slukningsmiddel, som over et andet af samme Art, formodentlig det Nyestrømske. Ved første Prøve beholdt det Akenske Fortrinet, endskønt de begge opførte Huse blev lagt i Aske. Men ved et gentaget Forsøg over det andet Slukkemiddel, viste dette den herligste Virkning, da det i fuld Lue staaende Hus i en Tid af 5 à 6 Minutter blev reddet, eller Ilden i samme slukket, uagtet de tynde Bræddevægge var saa svage, at Luen i saa kort en Tid var i Stand til at bryde igennem, hvilket vel ikke var muligt i et ordentligt Hus. Havde man med det Akenske gentaget lige saa omhyggeligt Forsøg, vilde det uden Tvivl have vist bedre Virkning, naar man vil slutte efter den første.“

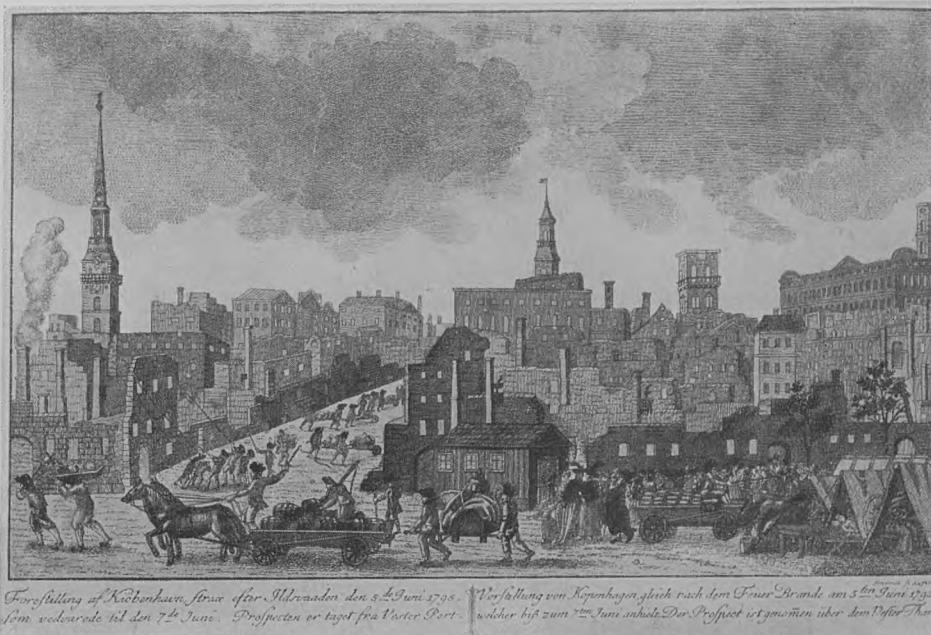
Værdien af Forsøgene har dog ikke været stor, hvad Fortælleren ogsaa anfører: „Det er kun Skade, at Personen ikke vidste metodisk at foretage sine Prøver; thi det er uafgjort, om ikke blot Vand havde udrettet det samme, hvilket nogle paastod.“ Noget Bevis var der ved Prøven heller ikke ført for, at Vædsken som paastaaet „ikke alene slukker Ilden, men befrier endog . . . for Antændelse“. Trods alt anbefalede Pontoppidan dog „Brandforsikringskompagniet“ nøjere at lade Vædskens Slukningsevne undersøge; hertil behøvede man ikke fremmed Hjælp, da de anvendte Ingredienser og indbyrdes Forhold i Blandingen var nøje kendt¹⁴).

Man nærrede saaledes stor Tillid til Brandkorpset og dets Slukningsmidler trods Katastrofen med Kristiansborg Slot. Denne tilskrev man Aarsager, der var Brandvæsenet ganske uvedkommende: Slottets kolossale Størrelse, navnlig i Højden, de store Oplag af Træ og den mægtige Trækonstruktion i selve Slottet. Man mente, at Brandvæsenet ved Branden i 1794 havde været stillet over for en Opgave, der var uløselig for det, og stolede paa, at det tilfredsstillende vilde kunne løse enhver anden Opgave, der kunde være Tale om at stille det i København.

Ligesom ved Slotsbranden sporedes der derfor heller ikke nogen Ængstelse hos Byens Indvaanere, da det Fredagen den 5. Juni 1795 Kl. ca. 3 om Eftermiddagen rygtedes i Byen, at der var udbrudt Ild i den saakaldte „Dellehave“ paa Gammelholm, Opbevaringsplads for Flaadens Tømmermaterialer og store Forraad af Brændsel, omgivet af nytjærede Skure og Plankeværker, et Sted, hvor kun faa Mennesker færdedes. Om

Brandens Aarsag ved man intet. Den ulykkelige Begivenhed, der fik et uanet Omfang, falder i fire Afsnit.

Det første er Branden paa Holmen. Uheldige Omstændigheder gjorde hurtig dens Forraad og Bygninger til et modstandsløst Bytte for Luerne. Den stærke Sydøstenvind var til at begynde med en Fordel, idet den reddede Landets Flaade fra at gaa op i Flamme; men Slukningsred-

København straks efter Ildsvaaden den 5. Juni 1795, set fra Vester Port. Stik af Fridrich.
(Forsikringsselskabet Absalon).

skaberne var i Uorden, og man havde fjernet Pumpehanerne, for at de ikke skulde blive beskadigede eller stjålet. Desuden var oven i Købet Indkørselen til Gammelholm spærret i mindst en halv Time for Slufferne med Vandtønderne, saa Følgen blev en generende Vandmangel. Størstedelen af Holmens Arbejdere havde endt deres Arbejde og var gaaet hjem. Det borgerlige Brandkorps maatte derfor først tage Affære, men var slet ikke kendt paa Holmen.

Ilden udbrød omtrent Kl. 3; men først efter en halv Times Forløb

fik Brandmajor Boye Junge Meddelelse derom; han havde nemlig for sit Helbreds Skyld faaet Orlov og laa paa Landet paa sin Gaard paa Gl. Kongevej. Det viste sig umuligt at redde Skurene og deres Forraad; og da Dellehaven var opgivet, søgte man at hindre Ilden i at brede sig til Smedien (omtrent bag nuværende Nr. 7 i Niels Juelsgade) og til Magasinet, den lange Bygning mod Holmens Kanal; Smedien blev reddet; men saa heldigt gik det ikke med Magasinet. Der blev givet Ordre til, at den Del af Bygningen, der var mest truet, skulde rømmes; Luger og Vinduer blev aabnet, og Sejl og Tovværk blev kastet ned paa Baade og Tømmerflaader i Kanalen; samtidig lod Brandmajoren anbringe Sprøjter mellem Dellehaven og Magasinet. Redningsarbejdet blev imidlertid sinket ved et Mundhuggeri, en af de sædvanlige Kompetencestridigheder, mellem Brandofficerer og Brandfolk paa den ene Side og Søofficerer og Holmens Folk paa den anden. Nogle Gnister fængede i Magasinets Midterpavillon; en Straalemester forsøgte oppe fra Taget at slukke, men blev snart af Heden tvunget til at forlade sin udsatte Post.

Imidlertid havde Vægternes Brandraab, Kirkeklokkernes Klemten og Trommehvirvlerne i Gaderne kaldt Borgerne sammen; Garnisonen traadte under Vaaben, og der blev sendt Militær ind paa Holmen. Vandmangelen var efterhaanden delvis afhjulpet, da Pramsprøjterne havde lagt ind i Kanalen og derfra overdængede Ildhavet med Vand. Trods alt maatte man opgive Haabet om at redde hele Magasinet. Desuden blev det Arbejde spildt, som man havde anvendt paa at tømme Magasinet; Baadene og Tømmerflaaderne i Kanalen kunde hverken komme frem eller tilbage; deres Ladninger blev antændt af Gnister, og snart dannede Kanalen én stor „Ildsø“.

Næsten hele Holmen var i de følgende Timer omspændt af Luerne og brændte til henved Kl. 11 om Aftenen. Admiralitetsbygningen ved Siden af Holmens Kirke gik ligeledes tabt, hvorimod det lykkedes at redde Kirken, da Vinden bar fra og en Mur beskyttede Kirken mod Faren. Da Magasinets nordøstligste Del blev reddet, drev den Fare, der trueede Komediehuset, ogsaa over.

Paa dette Tidspunkt var Brandens andet og langt farligere Afsnit begyndt. Den stærke Sydøstenvind førte talrige Gnister over i det gamle,

tæt og elendigt bebyggede Kvarter omkring Nikolaj Kirke. Allerede før Magasinet var bleven antændt, havde et af Husene paa den anden Side af Kanalen fænget; men Faren var dog den Gang blevet afværget. Under Magasinets Brand fløj brændende Sejl- og Tovværksstumper langt ud over Kvarteret; det skarpe Solskin gjorde det vanskeligt at følge dem, og Faren var saa meget des større, som Vejret i de sidste Uger havde været meget varmt og tørt, saa det var, „som om alle Huse kun behøvede at føle Varmen for straks at gaa i Brand“.

Kl. 5^{1/2} om Eftermiddagen fik man Øje paa en lille Flamme i Tagspiret paa Nikolaj Kirke; Brandadjutant Boring „løb derhen, hvor jeg straks blev var, at i et af de smaa Taarne over Koret udtil Vingaardsstræde trak en meget stærk Røg ud af Kuplen, og straks derpaa saa jeg Luen paa tvende Steder at slaa ud igennem Kobberet“. Ved forskellige frugtesløse Foranstaltninger spildte man Tiden, og saaledes var Stillingen, da Kronprinsen (Frederik VI) kom til og straks var klar over Udstrækningen af den Fare, hele Kvarteret vilde være truet af, hvis Kirken brændte. Brandmajoren blev hentet og forsøgte at standse Ilden; men det var allerede for sent.

En almindelig Lammelse greb et Øjeblik Slukningsmandskabet og Kvarterets Beboere. Alle stirrede som bedøvede paa Kirkens fremadskridende Ødelæggelse. Snart aad Luerne sig frem til det store Taarnspir og antændte dets Midte. Kl. 8^{1/2} om Aftenen styrtede Spiret med et højt Brag ned over det gamle Hus paa Hjørnet af Kirkestræde op imod Hvælvingen, medens Gnisterne føg til alle Sider. I Løbet af kort Tid var alle de omliggende Gaarde eet knitrende Baal. Hele Nikolaj Kvarter var i Luernes Magt. Ilden sprang fra Hus til Hus, tændte først i de højeste og aad sig derefter ned til de laveste. De smalle Gyder blev fyldt med Flyttegods, der endog blev kastet ud af Vinduerne, saa det var livsfarligt at passere Gaderne. Beboerne flygtede til Kristianshavn eller til Byens Torve, efter at de havde bragt deres Bohave ned paa Tømmerflaaderne i Kanalerne; men her gik det som ved Magasinet: Baadene laa for tæt til at kunne flyttes, og Gnisterne antændte deres Indhold. Hele Kvarteret var som omspændt med Flammer.

Efter Solnedgang blev Synet endnu frygteligere; Ilden rasede Gade

op og Gade ned for tilsidst at slaa sammen i eet mægtigt Baal; „hvo, der forestiller sig et brændende Helvede, maatte her tro at se Billedet deraf“, siger en samtidig. Der blev Uro i Slukningsmandskabets Rækker, og mange af Brandfolkene erklærede, at de først vilde redde deres eget Bohave. Det lykkedes dog at hindre Ilden i at trænge ind paa Kongens Nytorv og — hvad der var vigtigere — at standse Luernes Rasen ved Vingaardsstræde; kun nede ved Amagertorv brændte det helt ud til Østergade. Dette heldige Resultat skyldtes i første Række Kronprinsen, der gav Ordre til at nedrive et Stykke af Ulkegade (nu Holmensgade) og nogle Bygninger i Gaarden, der hørte til Skippernes Lavshus i Lille Kongensgade; desuden havde Baron Knuth ladet Konferensraad Ankers Gaard omspænde med Sejl, der stadig oversprøjtedes med Vand.

Lørdag Morgen ved 9-Tiden var Faren for Østergade overstaaet. Der ved var Ildens Fremtrængen dog kun standset paa een Front; hidtil havde Vinden stadig været sydøstlig, men var Fredag Aften sprunget om i Øst, og derved var hele det store Kvarter mellem Vimmelskaftet og Gammelstrand blevet truet. Hvor nu Højbroplads ligger, var der dengang tæt Bebyggelse, begrænset af to smalle Gader, Højbrostræde og Færgestræde. Over denne Bebyggelse og over disse to Gader var der Mulighed for, at Ilden skulde æde sig videre mod Vest. Paa dette afgørende Tidspunkt viste Brandmajoren sine svigtende Evner; det bebrejdes ham senere, at han var gaaet for meget op i Detailler, saa han havde mistet det store Overblik, og at han burde have draget langt mere Nytte af sine Brandofficerer, saa han selv kunde have virket som en rigtig Overledelse. Det eneste virksomme Middel til at standse Luernes Fremtrængen, Nedrivningen af Husene i Færge- og Højbrostræde, blev forsømt.

Brandens tredje Afsnit kommer derfor til at falde i den Del af Staden, der begrænsedes af Vimmelskaftet, Nytorv, Raadhusstræde, Gammelstrand og de to nævnte Stræder mellem Amagertorv og Højbro. Boye Junge udførte en Bedrift ved at frelse Amagertorvs og Vimmelskaftets Nordside; Gesimser og Tagrender i nuværende Nr. 4 havde allerede været antændt; men Ilden var blevet slukket af Brandmajoren i egen Person. Paa den søndre Side af Gaden greb Branden derimod „grusom om sig“;

og først ved Petersens Kloster, der var en stor og grundmuret Bygning, mødte den alvorlig Modstand. Vandmangel gjorde imidlertid alle Anstrengelser frugtesløse, og tilsidst var Klosterets Skæbne beseglet; Lørdag Morgen var hele Bygningen ompændt af Flammerne. Endnu et Sted længere nede i Vimmelskftet nærede man en Tid lang Haab om at faa Ilden standset; men igen var alle Bestræbelser uden Held.

Om Aftenen, da Højbrostræde lige var bleven antændt, havde Blæsten ført Gnisterne helt ned til Badstuestræde og antændt en Bryggergaard; denne Gang blev Faren dog afværget; men faa Timer senere naede Ilden ad Vimmelskftet, Læder- og Kompagnistræde derved. Kl. 4 om Morgenen stod Hyskenstræde i Flamme og kort efter ogsaa den ene Side af Badstuestræde. Brandmajoren troede at kunne redde den anden Side og fik opstillet Sprøjter paa Hjørnet og midt i Gaden; Kvarteret laa som uddødt; Beboerne havde set Faren og havde faaet deres Ejen- dele ud af Husene; de var draget ud til Voldene og lod deres Bygninger passe sig selv. Derfor var der ingen, der kunde slukke de Gnister, der fængede i Husenes Tagrender, der i Reglen var af Træ, i deres Udliggere og Gesimser. Stadig vildere greb Luerne om sig, og Kvarteret blev for- vandlet til eet Ildhav, der bredte sig gennem Brolæggerstræde, Kompagni- stræde og Vimmelskftet. Kun Kanalen ved Gammelstrand skabte Ilden en uoverstigelig Hindring. Ved Assistenshuset blev lagt en Pramsprøjte og to andre Sprøjter, og da en „velklædt“ Privatmand fik anbragt en ledig Sprøjte ved Vejerboden, lykkedes det at redde Nybrogade og Snaregade, da Ilden trængte frem ad Læderstræde; ogsaa Magstræde undgik Ødelæggelsen.

Nu var det Spørgsmaalet, om det kunde lykkes at standse Ilden ved Raadhusstræde, eller den vilde springe over til Kvarteret paa den anden Side, for saa vilde de samme Bydele være truet, som gik op i Luer i 1728. I Raadhusstræde, mente man, vilde det være umuligt at rive Bygningerne ned, da de var grundmurede; paa Boye Junges Forslag besluttede man at nedbryde 2 Huse paa Vandkunsten og 4 i Farvergade ved Hjælp af 400 Soldater; Tagene var allerede revet ned og de nederste Etagers Nedbrydning begyndt. Da drejede Vinden om i Sydøst igen og voksede til Storm. Hurtigt var hele Komplekset ompændt af Flam-

merne, der mødtes med Ilden, der i Løbet af Lørdag Eftermiddag havde ædt sig frem langs Vimmelskaftets og Nygades ene Side. Medens man nede ved Helligaands Kirke med Held havde søgt at hindre, at Ilden fængede paa Gadens anden Side, forsømte man det oppe ved Nygade. Mellem Kl. 4 og 5 sprang Ilden over Gaden og banede sig Vej ned ad Skovbogade. Snart stod hele Nygade og en Del af Klædeboderne i Lue; ved 6—7 Tiden naaede den Gammel- og Nytorv og dannede „lig en opstillet Armé, hvis Torden og Lynild forkynder Død og Ødelæggelse“, „den gyseligste Front fra Nørregade til Kompagnistræde“.

Nu kom Brandens fjerde Afsnit. Det drejede sig først og fremmest om at hindre Ilden i over Raadhuset at komme videre til Frederiksberggade og Vajsenhuset. Hede og Røg tvang dog hurtigt Brandfolkene til at forlade Raadhuset; Bygningen fængede, og samtidig sprang Ilden over Raadhusstræde og antændte Husene i Farvergade og Lavendelstræde. Arresthuset og Vajsenhuset stod kort efter i lys Lue. En tung Røg lagde sig en Stund over hele Kvarteret, og da den lettede, saas det klart, at ethvert Rednings- og Slukningsforsøg vilde være forgæves. Disciplinen slappedes, og en almindelig Planløshed prægede Brandvæsenets Bestræbelser. Der findes dog talrige Eksempler paa Brandfolks Mod og Udholdenhed og alle Stænder hjalp til ved Slukningsarbejdet; men især er Samtiden begejstret over Kronprinsens Optræden.

Ved Branden i Skovbogade og Klædeboderne var der Fare baade for Frue Kirke og for, at Ilden skulde forplante sig ned langs Vimmelskaftets nordlige Side. Det sidste Sted blev dog kun et Par Huse Luernes Rov, da Ilden standsede ved en solid Bryggergaard. Derimod var Frue Kirke udsat, da Taarnet paa Grund af Reparation var omgivet af Træstilladser; men Stilladset blev besat med Soldater og Tømrersvende, der slukkede Gnisterne. Kl. 10 om Aftenen brændte en Bygning ved Siden af Frue Latinskole, og fra da af og til Kl. 5 Søndag Morgen havde Luerne frit Spil i Bygningerne mellem Torvene og Voldene. „Som Tordenskyer“ aad Ilden sig fra Hus til Hus, fra Gade til Gade, og den mødte ingen Modstand, før man Søndag Morgen tog sig sammen og begyndte at bekæmpe Ilden ved Teglgårdsstræde.

Først Søndag Eftermiddag ved 4-Tiden var man Herre over Ilden.

Den senere Brandmajor Kirkerup og Prinsen af Würtemberg blev sendt op i Petri Kirke, og da de kom ned igen, kunde de melde, at Faren var forbi. Byen frembød det sørgeligste Skue:

„I et Kaos af nedstyrtede Murstene og løsrevne Murstumper af de

Den 7. Juni 1795, da Københavns Ildsvaade var standset. Tegning af C. F. Stanley. Kunstneren har angivet visse Bygninger ved at lade Fugle i forskelligt Antal flyve derover; saaledes betyder 1 Helligøjsts Kirketaarn, 2 Vajsenhuset, 3 Bagerens Gaard i Farvergade, „som blev frelst endskønt midt i Flammen“, 4 Vartov, 5 Kristiansborg Slot, 6 Frederiksberggade. (Kjøbenhavns Brandforsikring).

hist og her staaende smaa og store Strækninger af Mure og derimellem en Mængde knejsende Skorstenspiber saas i afvekslende Partier Røgdampe at stige op af den Ild, der endda nærdes i Grunden af de i Grus begravede Bjælkestykker og af lysere Vanddampe, der steg i Vejret af det endnu gloende Grus.“ „Uventet hørtes stundom rædsomme Brag af de nedfaldende Mure, hvilke fornyede det endda levende sorgfulde Minde

af hine Rædslers Dage. Især fremviste Mørket om Aftenen og Nætterne mange rædsomme Grupper, i hvilke Ilden endnu længe laa og gloede fælt imellem Ruinerne.“

Tabene var umaadelige; foruden 7—8 uassurerede Bygninger, deriblandt Nikolaj Kirke, var der blevet fuldstændig ødelagt 909 forsikrede Ejendomme og beskadiget 74. Af Byens 12 Kvarterer var kun 4 blevet fuldstændig skaanet og 3 sluppet med faa og mest partielle Skader, medens de 5 var i højeste Grad medtaget.

Mange af de brandlidte fik Husly hos Venner og Bekendte i den Del af Byen, der var blevet skaanet; andre drog til Amager og Valby, men de fleste af de fattige Husvilde maatte tage til Takke med det Ly, de kunde finde i Slotsruinens Kringelkroge, i Staldene og Ridehuset, i Telte, der blev rejst paa forskellige Steder i Byen, indtil man fik bygget „Hjælpevaaninger“ ved Østerport, ved Toldboden, ved Filosofgangen udfor Vartov, og indtil man fik rejst Barakbyen „Frederiks Koloni“ paa Slotspladsen, mellem Slotsruinen og Kanalen¹⁵⁾.

Efter Branden 1795 var Begejstringen for Københavns Brandvæsen langt fra saa stor som før. Brandkorpsets Optræden under Katastrofen blev drøftet i flere anonyme Pjecer¹⁶⁾; et enkelt Citat skal her anføres:

Det havde været „meget paafaldende at se adskillige Murer- og Tømmerfolk blive trygge paa deres Værksteder, omendskønt Brandtrommen gik, Klokkerne klemtede, og Nikolaj Taarn paa den Tid stod i lys Lue. Rigtignok er disse Folk saa usselt aflagte for deres Slid og Livsfare ved Sprøjterne, at man ikke kan vente stort af dem. 2 Rdlr. et helt Aar; hver 40. Dag derfor gøre Brandvagt eller betale denne Tjeneste med 5 Mk. aarlig giver kun 7 Mk. i Behold, og fra disse gaar da igen 2 Dages Dagløn til Mønstring og Besigtigelse, og naar en Ildsvaade varer en halv Dag eller længere, atter en Afkortning fra Bygherren eller Mesteren i Daglønnen. Der bliver saa godt som intet til overs. De, som tillige driver borgerlig Næring, er og fri fra Næringsskatten; men med alt dette ser man dog, at dette ikke er nogen passende Belønning, og at heri maatte i Fremtiden, naar en anden Indretning ved Brandvæsenet foranstaltes, gøres en passende Forandring.“¹⁷⁾

Brandmajor Boye Junge blev ogsaa personlig udsat for en Del Angreb; men en Undersøgelseskommission, der paa hans egen Foranledning blev nedsat, kom dog til det Resultat, at Brandmajoren havde gjort sin Pligt under Branden, og han blev fuldtud rehabiliteret af Kongen¹⁸).

En Ugestid efter Branden, den 15. Juni, indskærpede Brand- og Vandkommissionen Indbyggerne overordentlig Forsigtighed med Ild og Lys; Husene rummede jo nu langt flere Beboere end før Branden, idet mange af de brandlidte var flyttet hen til de ikke afbrændte Kvarterer¹⁹). Fire Dage senere fik Brand- og Vandkommissionen en Skrivelse fra Regeringen om Foranstaltninger, der som Følge af Branden maatte iværksættes. Det hed deri, at „det ikke er at paatvivle, at jo saavel Sprøjter som andre Brandredskaber ved den en Del af Staden overgangne ulykkelige Ildebrand maa have taget betydelig Skade“. For at afværge „den deraf befrygtede Fare“ skulde Kommissionen straks sørge for, „at de beskadigede Sprøjter og øvrige Brandredskaber straks og ufortøvet vorder istandsatte og andre i deres Sted, som maatte være blevne aldeles ubrugelige, anskaffede“. De istandsatte Sprøjter og de øvrige Brandredskaber skulde anbringes i de skaanede Kvarterer „for i paakommende Tilfælde straks at kunne være ved Haanden til videre Ulykke at forekomme“.

Paa Grund af Sammenstuvningen i de bevarede Kvarterer, og fordi der let, „naar mange Mennesker er i eet Hus, kan ved Uforsigtigheds Omgang med Ild og Lys opkomme Ulykke“, skulde Husejere eller Viceværter Morgen og Aften „efterse deres Beboeres Huse overalt, baade uden og inden, at intet noget Steds er henlagt, hvorved Ildebrand kunde foraarsages“. Husfædre og Husmødre burde „paa det nøjeste have alt optænkeligt Tilsyn med Ild og Lys i deres Huse“, og de Skorstene, som brugtes af mange Familier, skulde renses oftere, end det ved Brandordningen var bestemt, „i det mindste een Gang om Maaneden“²⁰).

Regeringen ønskede imidlertid at gaa videre end til en blot og bar Udbedring og Komplettering af de beskadigede Slukningsredskaber. Man vilde afhjælpe alle de Mangler ved Brandvæsenet, der var aabenbaret Tid efter anden, ikke mindst ved den sidste store Brand. Denne Tanke om en fuldstændig Reformering af Brandvæsenet var dog ingen-

lunde ny. Allerede i November 1785 havde der jo været fremsat Tanker af den Art (se S. 188 flg.).

Regeringen nedsatte den 29. Juli 1795 en Kommission og gav den til Opgave at undersøge, hvad der kunde gøres for at forbedre Københavns Brandvæsen, Byens Forsyning med salt og fersk Vand, Brandredskabernes Indretning og Ordenens Opretholdelse under Ildebrand. Medlemmer af Kommissionen blev: Præsidenten for Rentekammeret Grev Chr. Ditl. Fr. Reventlow, Overpræsident Chr. Urne, Generalmajor og Kommandant i Kastellet H. E. Peymann, Viceborgmester Joh. Th. Flindt, Brandmajor Boye Junge, Professor ved Veterinærskolen Peter Chr. Abildgaard, Premierløjtnant ved Søetaten Høyer, Hoffontænemester Friis, samt Fuldmægtig i Kammerkancelliet Hans Langsted (som Sekretær)²¹).

Allerede den 22. September afgav Kommissionen en større Indstilling om, hvad den fandt nødvendigvis straks maatte gøres:

Foruden de allerede eksisterende 25 Slagpumper burde der anskaffes endnu 29, nemlig 21 i Kanalerne, 6 i Kastellet og 2 i den lange Gang ved Rosenborg Have. Nøglerne til Slagpumperne burde for Fremtiden deponeres dels hos Brandmajoren, dels hos Vicebrandmajoren og dels hos en af de Indvaanere, der boede i Nærheden af den paagældende Pumpe. Hidtil var Nøglerne kun blevet opbevaret hos den Mand paa Holmen, der havde Tilsyn med Pumperne. I de Kvarterer i Byen, der forsynedes med Springvand, og hvor der i Gaardene var Vandhaner af alt for ringe Dimensioner, kunde man anbringe 16 Pumpeopstandere.

Sprøjteslangerne, der var 50 Alen lange, burde skæres over i Stykker paa 25 Alen; hvis nemlig en af de lange Slangere revnede, var hele Stykket ubrugeligt, medens der kunde spares en Del, naar Stykkerne kun havde den halve Længde. Hver Sprøjte skulde forsynes med endnu et Straalerør og med 3 Mundstykker af henholdsvis 7, 8 og 9 Liniers Diameter. Der burde anskaffes 24 nye store Vandkar, og 17 af de gamle Kar skulde forandres, saa hver Sprøjte for Fremtiden havde to Kar, hvert rummende 2 Tønder Vand. Man mente, det vilde være hensigtsmæssigt, at 120 Vandsluffer blev erstattet med 140 tohjulede Kærre, hver trukket af en Hest.

De foreslaaede Ændringer vilde medføre en Omkostning paa ialt 14.666 Rdlr. 4 Mk. Man mente i Kommissionen, at denne Udgift burde afholdes af „Stadens Brandforsikringskasse“ („Kjøbenhavns Brandforsikring“), men foreslog dog, at Kongen bevilgede et Forskud af den kongelige Kasse, medens Brandforsikringen skulde betale Renterne og afbetale en vis Del af Laanet om Aaret.

Herudover foreslog Kommissionen, at det ganske ubrugelige Trykværk ved Komediehuset straks blev istandsat for den kongelige Kasses Regning, og at der paa passende Steder i Ruinerne af det nedbrændte Kristiansborg Slot blev indrettet et Tørrekammer for Sprøjteslanger og et Magasin for Brandredskaber.

Endelig burde der gives Brand- og Vandkommissionen Paalæg om at sørge for Udførelsen af de Punkter i Indstillingen, som fik Kongens Sanktion, og at indsende en Indberetning til Regeringen om, hvorvidt alle Byens offentlige Sprøjter og andre Brandredskaber fandtes i behørig Stand.

Kommissionens Forslag blev godkendt ved kongelig Resolution af 9. Oktober; dog skulde Finanskollegiet give Forslag om, hvorledes de 14.666 Rdlr. 4 Mk. kunde tilvejebringes. Finanskollegiet foreslog kort efter, at Pengene skulde anvises Brand- og Vandkommissionen af den kongelige Kasse, men kun som et Forskud; der skulde saa først senere træffes Afgørelse om, hvorledes Renter og Afdrag skulde fremskaffes. Den 28. Oktober akcepterede Regeringen denne Ordning²²).

Dette var imidlertid kun, hvad Forbedringskommissionen havde ment burde gøres straks. Den arbejdede derfor videre, og i Februar 1796 indsendte den et Kontinuationsforslag, indeholdende en Gennemgang af Brandordningen af 1749 sammenholdt med det aldrig benyttede Forslag fra November 1785 (se S. 188 flg.) og i 20 Punkter Kommissionens eget Forslag:

Det fastsatte Antal Arbejdere ved Sprøjterne, i Reglen 22 pr. Sprøjte, var i Virkeligheden sjælden til Stede i Tilfælde af Ildebrand, fordi Haandværkerne, der skulde møde, ofte havde Arbejde uden for Byen. De fremmødte kunde derfor ikke holde ud at arbejde ved Sprøjterne, hvis Branden var langvarig, da det ved Forsøg var godtgjort, at seks

Timers Arbejde ved de store offentlige Sprøjter var Maksimum for, hvad der kunde præsteres. Hver af de offentlige Sprøjter burde have et Mandskab paa 48 Mand, delt i 2 Hold, der afløste hinanden for hver seks Timer. De 10 Anbringere burde forøvrigt ikke mere tages i Brug; i Stedet kunde nogle af Sprøjterne anvendes som Anbringere. Tallet paa Sprøjter, der var besat med Mandskab, burde forøges fra 27 til 38.

Den foreslaaede Ordning vilde kræve en Styrke paa 1580 Mand; det var en Forøgelse af 800 Mand, som Kommissionen mente at kunne skaffe til Veje, naar der i Rullen ogsaa blev optaget Svende fra andre Lav end Murer- og Tømrerlavet, hvorfra Brandkompagniet hidtil var blevet rekruteret.

Der burde ansættes et større Antal Officerer og Underofficerer (eller Brand- og Straalemestre) ved Brandkompagniet end hidtil, og Byens 11 Kvarterer skulde deles i 6 Distrikter, hvert med 2 Brandkaptajner, 2 Premier- og 4 Sekondløjtnanter, og følgende faste Lønninger burde fastsættes for det overordnede Personale:

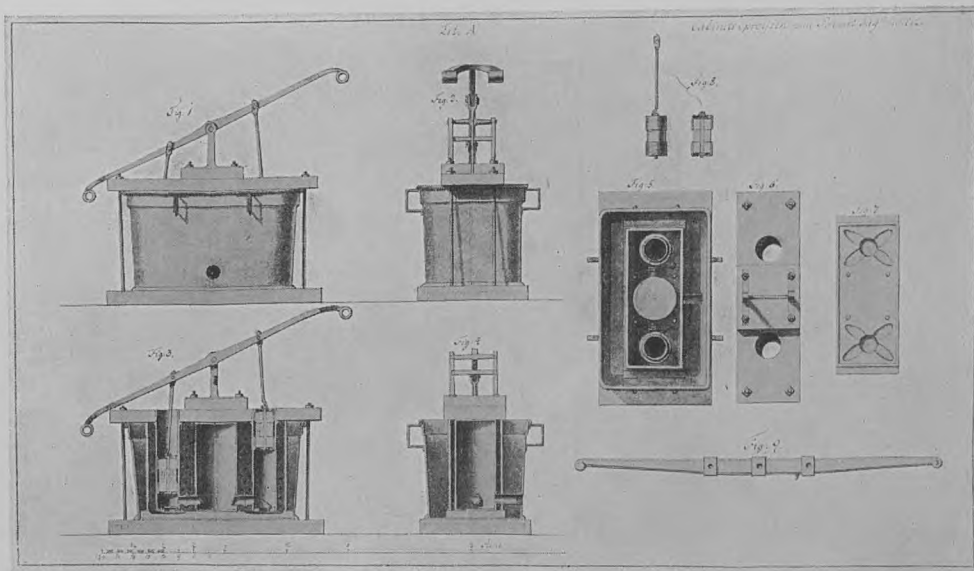
Brandmajoren: med sin hidtidige Gage af	1600 Rdlr.
Vicebrandmajoren, hans hidtidige Gage af 300 Rdlr. + et	
aarligt Tillæg af 200 Rdlr., ialt	500 —
1. Meddirektør (som ældste Kaptajn)	300 —
2. Meddirektør (som anden Kaptajn)	200 —
De 6 ældste Distriktskaptajner, hver 100 Rdlr., ialt	600 —
De 6 yngste Distriktskaptajner, hver 50 Rdlr., ialt	300 —
De 6 ældste Premierløjtnanter, hver 24 Rdlr., ialt	144 —
De 6 yngste Premierløjtnanter, hver 20 Rdlr., ialt	120 —
De 12 ældste Sekondløjtnanter, hver 16 Rdlr., ialt	192 —
De 12 yngste Sekondløjtnanter, hver 12 Rdlr., ialt	144 —
4 Vandmestre, hver 4 Rdlr., ialt	16 —
38 Overbrandmestre, hver 8 Rdlr., ialt	304 —
38 Underbrandmestre, hver 6 Rdlr., ialt	228 —
6 Brandbude, hver 16 Rdlr., ialt	96 —

Straalemestre, Assistenten og Brandsvende (ogsaa Reservefolkene) skulde efter Kommissionens Mening betales for hver Gang, de mødte

ved Ildebrand og efter Brandens Varighed. En Lønfordobling var nødvendig for den Mand, der havde Tilsyn med Slagpumperne, hvis Antal jo nu blev mere end dobbelt saa stort som før.

Lønningerne, der hidtil havde udgjort 4673 Rdlr. aarlig, vilde efter den foreslaaede Ordning medføre en aarlig Udgift paa 6735 Rdlr.

Naar Brandofficerernes Antal blev forøget, kunde Brandadjutanter, Fændrikker, Premierbrandmestre og Sprøjtemestre afskaffes, og Brand-

Kabinetssprøjte paa Prinsens Palæ. Tegning. (Hovedbrandstationen).

majoren og Vicebrandmajoren skulde i Stedet have Lov til i hvert enkelt Ildebrandstilfælde at disponere over det fornødne Antal Brandofficerer til Adjutanttjeneste. Ogsaa Meddirektørerne og den Kaptajn, i hvis Distrikt Branden var, burde have Lov til at lade en Sekondløjtnant gøre Adjutanttjeneste.

Brandofficerernes Uniformer, der hidtil havde været røde, skulde for Fremtiden være hvide med sorte Kraver, Rabatter og Opslag; Kommissionen mente nemlig, at de hvide Uniformer gjorde deres Bærere lettere kendelige, og de skulde være lettere at rense.

Sprøjternes Rekvisitter burde forøges med bl. a. et Straalerør og to Rekvisitkasser til hver Sprøjte, ialt en Udgift paa 2240 Rdlr.

Der burde udarbejdes Detailkort over hvert af Byens Kvarterer og Generalkort over hele Byen. Kortene skulde angive Husenes Nr. eller Bogstav, hvad der var Gaard eller Have, og hvad der var bebygget, hvilke Bygninger, der var af Bindingsværk, og hvilke, der var grundmurede, hvor der var Pumper og Brønde, hvor der var hvælvede Kældere, og hvor mange Etager hvert Hus havde. Hver Distriktskaptajn skulde saa have et saadant Kort over sit Distrikt, medens Brandmajoren, Vicebrandmajoren og Meddirektørerne hver skulde have Genpart af alle Distriktskortene samt af Generalkortet over Byen.

Der burde oprettes et Redningskorps af Mandskab fra det borgerlige Artilleri, til hver Ildebrand 2 Officerer, 5 Underofficerer og 50 Menige, der skulde lønnes af „Kjøbenhavns Brandforsikring“ efter Arbejdets Varighed. Vognmandslavet skulde ved hver Ildebrand stille 10 Vogne til Borttransportering af reddet Bohave, og Transporten skulde betales af Bohavets Ejere. Desuden burde der efter Tur møde to Vognmandsvogne for at tilføre det nødvendige „Ko- eller Hestemøg“ for dermed „at bedække Lofterne i de nærmeste Huse ved Ilden eller i de Etager, som endnu er under Ilden, og saaledes befri dem for at antændes“.

„Til des hastigere Redning“ skulde der i hvert af de 6 Distrikter anskaffes 100 Sejldugssække, der kunde opbevares hos Distriktskaptajnen. Udgiften dertil vilde blive ialt 500 Rdlr. Hertil kom 1440 Rdlr. til Anskaffelse af 6 større og 24 mindre Redningsdækkener (af Haar) til hvert Distrikt, ligeledes opbevaret hos Distriktskaptajnerne.

Der skulde oprettes et Reservekorps paa 200 Mand, hvoraf de 100 efter Tur skulde møde ved Ildebrand for at besætte ledige Pladser ved Sprøjterne eller hjælpe, hvor det ellers skønnedes fornødent.

Overpræsidenten burde fritages for at føre Overkommandoen ved Ildebrande. Den kunde overdrages til en af de højere Land- eller Søofficerer, der var i Staden. Der burde udnævnes to højere Officerer, en af Land- og en af Søetaten, til at møde som Stedfortrædere for Kommandanten og Admiralen, hvis disse skulde blive forhindrede i at give Møde;

derved kunde der altid være nogen til Stede, som kunde „foranstalte militær Magt til Hjælp“.

Antallet af Vægttere i Frelzers Kirkes og Nikolaj Kirkes Taarne burde forøges fra 3 til 4 Mand (ligesom i Frue Kirkes Taarn), og baade Taarnvægternes og Gadevægternes Ugeløn trængte til en Forhøjelse. Den samlede Udgiftsforøgelse derved vilde blive 2878 Rdlr. 32 Sk. om Aaret.

Endelig foreslog Kommissionen, at nogle af Brandmajor Boye Junge udpegede Steder burde danne Alarmpladser for Sprøjter, Vogne, Brandredskaber, Rednings- og Reservekorps.

Denne Indstilling fra Kommissionen var ledsaget af et Forslag til „en foreløbig forbedret Brandordning for Staden København“; dets Indhold falder for største Delen sammen med Indstillingens. Der foreslaas dog deri Anskaffelse af Blikskærme til Beskyttelse af Straalelestrene under deres Kamp mod Luerne og af en ny Redningsstige som den, man nylig havde faaet. Bestemmelsen i den ældre Brandordning om, at Brandmajoren skulde komme til Ildebrand i indtil 2 Mils Afstand fra Byen, foresloges indskrænket til alene at gælde Forstæderne²³).

Kommissionens Indstilling fik snart efter Regeringens Sanktion²⁴), og der blev stadig arbejdet paa en ny Brandordning.

Overpræsidentens Fritagelse for Overkommandoen ved Ildebrande traadte hurtigt i Kraft. Allerede inden Udgangen af Juni havde Generalmajor ved Infanteriet, Kommandant over Kastellet Heinrich Ernst von Peymann overtaget Overkommandoen og faaet Sæde i Brand- og Vandkommissionen²⁵).

Samtidig med, at Kommissionen til Brandvæsenets Forbedring havde indsendt sin Indstilling i Februar 1796, havde den ogsaa med sin bedste Anbefaling fremsendt en Ansøgning fra Brandmajor Boye Junge om Afsked fra Stillingen som Branddirektør. Kongen bevilgede ham Afsked og 1000 Rdlr. i aarlig Pension og befalede ham at indtræde i Brand- og Vandkommissionen. Paa Grund af, at der var en ny Brandordning under Forberedelse, havde Kongen imidlertid samtidig resolveret, at Brandmajorembetet foreløbig ikke skulde besættes. Stillingen skulde foreløbig varetages af Vicebrandmajoren, og han fik et Løntillæg paa 200 Rdlr. til de 300 Rdlr. aarlig, han havde som Vicebrandmajor, og

Løfte om en passende Belønning for den Tid, han kom til at bestride baade Brandmajor- og Vicebrandmajorembetet²⁶).

Imidlertid fortsatte man Drøftelsen af Mulighederne for at forøge Hovedstadens Brandsikkerhed. Navnlig synes Raadmand C. Pontoppidan at have været ivrig til at fremkomme med Forslag til Forbedringer.

I Juni 1795 bad Danske Kancelli Magistraten fremkomme med Forslag til Forbedring af det almene Vel; foranlediget heraf indsendte Pontoppidan fire Skrivelser til Magistraten, tre i Juli og en i August.

Medens den første Skrivelse kun omhandlede mere almenyttige Forbedringer, indeholdt de andre en Del Forslag til Afhjælpning af forskellige af de Mangler, der havde aabenbaret sig under Branden 1795, og til Forøgelse af Brandsikkerheden. Han foreslog, at der blev indført bedre Tegltagsten, og at Brandmurene blev mere solidt opført. I Brændevinsbrænderier burde der være hvælvet Murloft over Brændepanderne, og Maleres og Bogtrykkeres Ferniskogning burde ske uden for Byens Porte.

Pontoppidan havde Kendskab til Benjamin Franklins Opfindelse, idet han foreslog, at Kirker og „andre publique Bygninger med smaa og større Taarne“ blev forsynet med „Tordenafledere“. Desuden burde efter hans Mening Brandfaren ved Bindingsværks- og Træhusene i Nærheden af Børsen, Holmens Kirke og Amagertorv formindskes ved en Overstrygning af alt Træværk med et Universalmiddel, der stammede fra Wien; Omkostningerne skulde Byen bære, eventuelt i Forening med „Kjøbenhavns Brandforsikring“²⁷).

En Brandkatastrofe i Marts 1796 satte yderligere Liv i Drøftelsen. Natten mellem den 2. og 3. Marts opstod der Brand hos en Snedker Hans Nielsen Grønberg i Prinsensgade (nuværende Nr. 19). Forhuset nedbrændte totalt, og Ilden forplantede sig til de to Naboejendomme, Prinsensgade Nr. 17 og Nr. 21 (med Adelgade Nr. 68)²⁸).

Denne Brand vilde dog ikke have kunnet vække større Opmærksomhed, hvis der ikke havde været knyttet særlige Omstændigheder til den; herom beretter en samtidig Avis:

„Af de Folk, som ved Ildebranden i Prinsensgade boede i øverste Etage, blev en Dreng paa seks Aar indebrændt; hans Moder og en anden

Enke med hendes Søn, en voksen Dreng, sprang ud af Vinduet og blev bragt paa Hospitalet, hvor den ene Kone, som var sprunget ud til Gaden, døde; den anden, som er Moder til det brændte Barn, var sprunget ud til Gaarden og lever endnu saavel som den døde Kones Søn. En Mand kom ved Hjælp af et Stykke Tov, som dog var for kort, uden stor Skade ned, men mistede ligesom flere alt, hvad han ejede²⁹).

C. Pontoppidan omtaler ogsaa Ildebranden og oplyser at over 17 Familier blev husvilde³⁰).

En Avis tog Anledning til at spørge, om der ikke kunde anskaffes nogle flere Pramsprøjter og fabrikeres Rebstiger eller lignende Redningsmidler. Som et Svar herpaa meddelte Politikammeret, at der paa Kronprinsens Befaling til Kammeret var leveret en Maskine, „hvored enhver ved paakommende Ildsvaade kan redde sig fra alle Etager“; paa Adressekontoret kunde man faa at vide, hvor de omspurgte Rebstiger kunde købes³¹).

Branden gav endvidere Anledning til, at der fremkom et anonymt „Forslag til Forandring med Brandredskaberne i København“. Den ukendte Forfatter mente, at Vandtilførslen burde ændres; Husejerne skulde være forsynet med Tønder, der skulde fyldes og sættes uden for Dørene, hvor Sluffekørerne skulde ombytte dem med tomme for ved Sprøjterne at aflevere de fyldte Tønder og i Stedet modtage de tømte. For at faa bedre Virkning fra Sprøjterne burde Straalemestrene anbringes paa en „Gyngemaskine“, der svingede dem til Vejrs, saaledes at Vandstraalerne kunde virke ovenfra. Gyngemaskinen kunde ogsaa anvendes til Redning af Mennesker i brændende Huse. Iøvrigt gav Forfatteren Anvisning paa bedre Maader at redde sig ud af Huset paa, og han omtalte forskellige Former for Faldskærme. Den bedste Anbefaling gav han en Redningsmaskine, der synes at have mindet om de høje Vogne, de københavnske Sporveje nu anvender ved Reparationer af Ledningsnettet³²).

C. Pontoppidan foreslog et andet Redningsmiddel; man burde altid under sin Seng have liggende et tilstrækkeligt langt tykt Tov, der var saaledes indrettet, at det kunde lukkes som en Ring om en Vinduespost eller om en Stang, hvorefter man firede sig ned; Tovet skulde være ind-

gnedet med Kridt, saa man ikke fik for stærk Fart paa under Nedfiringen³³).

For om muligt at hjælpe til, at Brandsprøjternes Konstruktion blev forbedret, lod man efter Branden 1795 købe et Par Sprøjter i England, hvis Brandredskaber dengang regnedes for at være de mest fuldkomne. Kommercekollegiet forskrev saaledes en stor Sprøjte til over 1000 Rdlr. fra London; den blev prøvet og befundet „særdeles tjenlig, hvor en stor Masse Vand udkræves paa eet Sted til Ildens Slukning“. Kommissionen til Brandvæsenets bedre Indretning erklærede sig villig til at overtage den, og dens Transportomkostninger blev afholdt af Kollegiefondet, medens Indkøbsprisen (godt 818 Rdlr.) skulde betales af Fondet til Brandvæsenets bedre Indretning³⁴).

En anden Sprøjte blev efter Kronprinsens Befaling anskaffet af den danske Gesandt i London, Grev Wedel-Jarlsberg; Udgiften dertil — godt 856 Rdlr. — blev udbetalt af den kongelige Kasse³⁵).

Som endnu et Forsøg paa at virke hen i Retning af at naa til bedre Slukningsforanstaltninger kan nævnes, at netop paa Begyndelsesdagen for den store Brand, den 5. Juni 1795, havde Videnskabernes Selskab ved sit Medlem Finansdeputeret J. N. Tetens udsat en Prisopgave: Hvad udfordres til en fuldkommen og hensigtsmæssig Brandanstalt i store Stæder? Besvarelserne skulde indsendes før den 11. Juni 1796 til Tetens, hvorefter de skulde bedømmes af Selskabets fysiske og matematiske Afdeling. Uddelingen af de udsatte 3 Præmier paa 300, 100 og 50 Rdlr. Kurant skulde finde Sted i Selskabets første ordinære Møde i November 1796. Der indkom saa mange Besvarelser, at Afgørelsen blev udsat til Marts 1797³⁶).

Endelig den 19. Juli 1799 udkom den nye „Forordning angaaende Brandvæsenet i København“. Dens Indhold stemte med Forbedringskommissionens Indstillinger; men den nye Anordning skulde først træde i Kraft senere (ved Forordningen af 23. Januar 1801), idet dog Dele af Forordningens 5. Kapitel (om det borgerlige Militærs og det kongelige Artillerikorps' Pligter) allerede traadte i Kraft sidst i December 1799³⁷).

Samme Dag som Brandforordningen blev underskrevet, blev For-

bedringskommissionen ophævet, og ligeledes blev det samme Dag offentliggjort, at den konstituerede Brandmajor Heinrich Brandemann var udnævnt til virkelig Brandmajor, hvilket vistnok var sket allerede den 5. Juli ved en mundtlig Resolution. Brandemann fik straks fuld Brandmajorgage, idet samtidig tidligere Brandmajor Boye Junges Pensionsforhold omordnedes. Brandkaptajn Melchior Heinrich Petermann blev Vicebrandmajor³⁸).

Allerede inden den nye Brandordning blev udstedt, var det blevet bestemt, at der i alle Kirketaarne og Kirker skulde indrettes Reservoirer til Opsamling af Regnvand, saa man straks kunde forsvare Taarne og Kirker mod „Flyveild“, hvis der udbrød Brand i Nærheden. Desuden havde Regeringen besluttet, at der skulde anskaffes 28 Vandkærrer, der skulde bruges, „saasart der klemtes for Husild“, og der skulde indrettes Skure til Kærrerne paa belejlige Steder. Udgifterne hertil og til Ducører til Køresvendene for at køre med Kærrerne skulde tillige med en Erkendtlighed paa 400 Rdlr. til den ophævede Kommissions Sekretær Langsted afholdes af Finanskassen³⁹).

I September 1799 blev det nødvendige Beløb — henved 1550 Rdlr. — bevilget af Kongens Kasse til den vedtagne Overskæring af Brandslangerne og Anskaffelse af Straalerør, Mundstykker og Vandkar til Sprøjterne. Da de forlangte Ændringer af Kristiansborg Slots Sprøjte vilde blive for kostbare, blev denne Sprøjte ombyttet med Amalienborgsprøjten; mindre Ændringer af disse Sprøjter og af Rosenborgs, Charlottenborgs og Maltmøllens Sprøjter blev dog tilladt⁴⁰).

De Specialkort over Stadens Kvarterer, som skulde udleveres til Brandofficererne, blev det overdraget Stadskonduktør Rawert at udarbejde; han skulde for dette Arbejde have 4000 Rdlr.⁴¹)

Det Beløb paa 14.666 Rdlr. 4 Mk., der i 1795 var blevet anvist Kommissionen til Brandvæsenets Forbedring som et Forskud af Kongens Kasse (se Side 209) viste sig at være for lille til de gennemgribende Ændringer og Udvidelser af Brandvæsenet. Efter Finanskollegiets Forslag tillod Regeringen derfor i Oktober 1797, at der maatte anvises Kommissionen Forskud af Kongens Kasse indtil et Beløb af 30.000 Rdlr., det allerede anviste dog iberegnet, og „bliver Kommissionen for Erstat-

ningsfonden at debitere for samtlige disse Forskud med Rente 4 pCt. fra Anvisningernes Data“.

Hermed havde tillige det Spørgsmaal fundet sin Afgørelse, som i 1795 var forblevet staaende aabent, nemlig hvem det skulde overtage Renter og Afdrag paa det til Brandvæsenets Forbedring anvendte Beløb; det blev altsaa nu bestemt, at Skyldneren skulde være Erstatningsfonden, d. v. s. „de Fond, som var henlagt til at afbetale de til Gadernes Udvidelse afkøbte Grunde“⁴²).

Den Forhøjelse af Lygte- og Sprøjteskatten, som var blevet bevilget i November 1786 og fornyet i Maj 1794 (se Side 195), udløb til Mikkelsdag 1799. Brand- og Vandkommissionen fandt det imidlertid nødvendigt at faa fornyet Bevillingen for Forhøjelsen. Med denne Motivering ansøgte Københavns Magistrat gennem Danske Kancelli om, at Forhøjelsen maatte vedblive at bestaa, og Svaret herpaa blev i November 1799, at den blev forlænget for et Aar⁴³).

For en Gangs Skyld synes man i Maj 1797 at have faaet Øjnene op for Nødvendigheden af at lette Lygte- og Sprøjtekassens Budget for den uvedkommende Udgifter. Regeringen bestemte nemlig, at de 260 Rdlr., som Rodemestrene og deres Oldemand hidtil havde nydt af denne Kasse, for Fremtiden skulde udbetales dem af Renovationsskattens Kasse. Derimod skulde de vedblivende have 2 pCt. af det Beløb af Lygte- og Sprøjteskatten, som de virkelig indkasserede, men kun 1 pCt. af de Restancer, der blev inddrevet af Underfogeden. Iøvrigt oplyses det, at Sprøjteskatten paa dette Tidspunkt var naaet til at være noget over 15.000 Rdlr., saaledes at de 2 pCt. til Rodemestrene vilde blive 310 Rdlr., og det udtaltes, at der forestod forøgede Udgifter til Vedligeholdelse af det forøgede Slukningsmateriale⁴⁴).

Jævnside med alle de andre Reformere, der i disse Par Aar blev indført for at gøre Brandvæsenet moderne og effektivt, gaar ogsaa forskellige Bestræbelser for at modernisere og forbedre Vandtilførslen. Brand- og Vandkommissionen indsendte i Juli 1800 Forslag om Anskaffelse af 2 Slagpumper i Sølvgade og 1 ved den nye Gade paa Kongens Haves Grund (nuværende Kronprinsessegade), og anmodede om, at faa anvist særlige Midler dertil, da Udgiften — 6000 Rdlr. — ikke kunde afholdes

af de til Raadighed staaende Midler. Københavns Magistrat bad i den Anledning om at maatte blive fritaget for denne Udgift⁴⁵).

Brand- og Vandkommissionen havde ligeledes indsendt Forslag med vedføjet Tegning „til en Vandledning, hvorved Vandet fra Stadsgraven gennem en muret Akvadukt kunde indledes under Faussebrayen⁴⁶) og ved Pumper drives i Højden og derefter ved Jernrør befordres gennem Hovedvolden til en under dens indvendige Dossering (Skraaning) paa Gaden indrettet Cisterne og ved derfra løbende Render forsyne 8 Slagpumper inde i Byen. Bekostningen til en saadan Vandledning, som, naar den anbragtes mellem Nørre- og Vestervold, vilde være tilstrækkelig til at forsyne de nærmest omliggende Distrikter med fornødent Vand i Ildebrandstilfælde, formenes at ville blive 7689 Rdlr.“

Ligeledes havde Brand- og Vandkommissionen indsendt en Tegning til et Depothus til Opbevaring af Brandredskaber og Sprøjtekar; det var Meningen, at det skulde opføres paa Kristianshavn paa det Sted, hvor da Sprøjtehuset ved Børnehusbroen var anbragt; ved at blive forenet med dette vilde Depothusets Opførelse blive billigere, godt 1521 Rdlr.

Forslagene fik Regeringens Godkendelse, hvorpaa Brand- og Vandkommissionen udbad sig Underretning om, hvorfra de nødvendige Penge til de to Forslags Gennemførelse — Vandledningen og Depothuset — kunde tages; Udgiften kunde ikke afholdes af den til Brandvæsenets Forbedring bevilgede Sum paa 30.000 Rdlr., da den næsten var opbrugt; der var kun 2500 Rdlr. tilbage⁴⁷).

De økonomiske Forhold synes imidlertid ret hurtigt at være blevet endnu daarligere. Sidst i August 1800 meddelte Brand- og Vandkommissionen Danske Kancelli, at der til Anskaffelse af nye Brandredskaber var medgaaet et Beløb, der oversteg de bevilgede 30.000 Rdlr. med 1379 Rdlr. 2 Mk. Den overlod til Kongens Afgørelse, hvorfra disse Penge kunde tages, idet den samtidig oplyste, at Lygte- og Sprøjtekassens Midler endog vilde være utilstrækkelige til, at de løbende Udgifter kunde afholdes deraf, ligesom dens Overskud fra før Ildebranden nu var opbrugt. Magistraten erklærede endnu en Gang — sidst i November 1800 — at den saa sig ude af Stand til at skaffe Midler til at betale de nye Slagpumper med. Det manglende Beløb udgjorde ialt 10.589 Rdlr. 32 Sk.,

nemlig Udgiften til Vandledningen gennem Nørrevold og til Depothuset, samt Underbalancen paa Regnskabet for Beløbet til Brandvæsenets bedre Indretning 1379 Rdlr. 32 Sk. Hele Sagen synes imidlertid at være gaaet i Staa ved Englændernes Angreb i 1801⁴⁸).

Det synes i det Hele at have knebet med at faa truffet de forskellige Foranstaltninger, der var nødvendige, inden Brandordningen af 1799 kunde træde i Kraft. Sidst i Juni 1800 tillod Kongen, at der blev tilstaaet Brand- og Vandkommissionen en „Anstand“ paa 2 Maaneder, for at den kunde tilendebringe de manglende Foranstaltninger, før Forordningen kunde føres ud i Livet. Der skulde imidlertid gaa endnu længere Tid; først ved Plakat af 13. Januar 1801 fra Brand- og Vandkommissionen blev Brandforordningen af 1799 sat i Kraft fra 23. Januar 1801 at regne⁴⁹).

I Tiden mellem Udstedelsen af Brandforordningen og dens Ikrafttræden blev der givet Regler for Brandmajorens Virksomhed. I en Instruks af 29. August 1800 udtales, at „Hovedsummen af de Pligter, Kongen paalægger ham (som er betroet at føre Kommando over Københavns Brandkorps' Officerer, Officianter og Brandfolk saavel som over alt det, som vedrører Sprøjternes Brug og Mønstring, forsaavidt ham kan vedkomme), er at følge og overholde Forordningen af 19. Juli 1799 angaaende Brandvæsenet i København saavel som og alle andre denne Sag vedkommende Love og Anordninger“. Brandmajoren skulde „vaage for og virke til, at sammes (d. v. s. Brandvæsenets) Øjemed, som er at afværge Ildebrand, at dæmpe opkommen Ildebrand, at forhindre deres Udbrydelse, at frelse Menneskers Liv og at bjærge deres Gods, kan i ethvert Tilfælde til almindelig Sikkerhed paa bedste og hastigste Maade opnaas“. I en længere Række Punkter omtales Brandmajorens forskellige Pligter:

Han skulde meget nøje vaage over Disciplinen i Korpset og i Samraad med den øverstkommanderende udarbejde udførlige Instrukser for hver enkelt af dets Officerer og Underofficerer, og han skulde føre forskellige Protokoller. Ved enhver Ildebrand skulde han handle efter en fast Plan, tilpasset efter de lokale Forhold, og navnlig sørge for, at der herskede nogenlunde Stilhed blandt Mandskabet. Ved Husild skulde han sende

en Brandofficer til de nærmeste Brandtaarne for at skaffe Underretning straks, hvis Ilden skulde angribe flere Steder; den udsendte Officer skulde paase, at der fra Taarnet blev afgivet de rette Signaler.

Brandmajoren skulde sætte mindst 1 Brandofficer til at have Opsyn med Reservemandskabet, Depoter med Redskaber, Sprøjter m. m. og skulde — saafremt Antallet af Officerer var stort nok — ansætte en Officer ved hver Sprøjte med Anbringer. Afløsningerne skulde foregaa

En til Ildebrands Slukning bestemt Vand Tønde trukket af en Hest. Farvelagt Stik fra o. 1800. (Københavns Bymuseum)

i god Orden og Afløsningsmandskabet møde i rette Tid; de afløste Brandfolk maatte ikke forlade deres Pladser, før de andre traadte i deres Sted.

Brandmajoren skulde desuden sørge for Enighed ikke blot inden for selve Brandkorpset, men ogsaa mellem dette og „andre Vedkommende, saasom det borgerlige Militær og de Officerer og det Mandskab, som af Sø- og Landetaten til Ilden kommanderes, Politiet og flere“. Han skulde flittigt eksercere Brandofficererne i Brugen af Redskaberne, i at tage Sprøjterne og deres Tilbehør fra hinanden og samle dem igen m. v. Redskaberne skulde prøves, og der skulde holdes Øvelser med dem

efter Brand- og Vandkommissionens nærmere Forslag. Officererne skulde skiftes til at kommandere under Prøverne, og der skulde gives dem Opgaver i, hvorledes de vilde forholde sig over for supponerede Brande. Ligeledes skulde man drøfte de forskellige Muligheder for, hvordan tænkte Nedbrydningsarbejder kunde iværksættes.

Intet Brandredskab maatte betales, før Brandmajoren, Vicebrandmajoren eller en af Meddirektørerne havde attesteret, at det leverede Redskab var stærkt og godt. Brandmajoren skulde paase, at alle Brandredskaber blev af ens Dimensioner og navnlig, at alle Skruer til Sprøjterne blev af samme Snit.

To Gange om Aaret skulde der afholdes Prøver saavel med Sprøjterne som med andre Redskaber. Om Vinteren skulde der tilsættes Vandet i Vandkarrene Salt, saa det ikke kunde fryse, og om Sommeren skulde der altid være Vand i Karrene. Han skulde paase, at der altid fandtes det befalede Forraad af den von Akenske „ildslukkende Komposition“ (se Side 197 flg.). Han skulde sørge for, at Brandvæsenets Materiel blev fordelagtigt fordelt, ordentligt opbevaret og eftersat, saa det altid var i brugbar Stand, og han skulde udvælge dygtige Værkgeseller.

Der gives detaljerede Bestemmelser for, hvordan Brandmajoren skulde forholde sig ved Skorstensild og ved Husild. Efter Forhandling med den Højstkommanderende kunde han ved Klokkringning give Tegn til, at det dobbelte Antal Slukningsmandskab skulde give Møde, eller han kunde eventuelt — dog først efter Anmeldelse derom til Kongen — ved Kanonskud give Tegn til, at den størst mulige Styrke skulde møde ved Ilden.

Brandmajoren skulde, dog uden utidig Forhovenhed, søge at vænne alle Brandfolkene til at være dristige over for Luerne; men han skulde sørge for, at der samtidig blev udvist Forsigtighed over for eventuelle Nedstyrtninger af Mure og Skorstene. Naar Ilden blev bekæmpet, skulde han med den Højstkommanderende overveje de nødvendige Nedbrydninger, og disse skulde foretages betids.

Brandmajoren skulde kontrollere og regulere Vandtilførslen og paase, at der sparedes paa Vandet, især ved at passe paa, at der ikke brugtes større Sprøjter end absolut nødvendigt. Efter Raadslagning med den

Højstkommanderende kunde han rekvirere den nødvendige Hjælp fra Admiralen paa Holmen, Københavns Kommandant og Stadshauptmanden; hos Politiet kunde han alene forlange al den Hjælp, det kunde give ham.

Der gives Bestemmelser om, hvorledes Brandmajoren har at forholde sig i Tilfælde af Brand paa Holmen, og paa hvilken Maade han skulde hjælpe de brandlidte, navnlig ved Sikringen af deres Ejendele; det forbydes at redde Gods ved at kaste det ud af Vinduerne, hvorved bl. a. Menneskeliv kunde bringes i Fare. Der gives Regler for forskellige Lettelser for de Brandfolk, der arbejdede ved Ilden.

Ved de beordrede Brandinkquisitioner skulde Brandmajoren efterse, at alle Pumper, Brønde, offentlige og private Springvand eller Slagpumper var i brugbar Stand. Han skulde sørge for gennem Distriktofficererne at faa Underretning om Forandringer ved Bygninger. Det paalægges ham flittigt at benytte sig af Oplysningerne fra Brand- og Vandkommissionen om Brand- og Vandvæsenets Tilstand paa fremmede Steder, om nye Brandanstalter eller om nyttige Maskiner. Eventuelle Forslag skulde han indgive til Brand- og Vandkommissionen, hvortil han ogsaa skulde henvende sig om alt Brandvæsenet vedrørende.

Slutningen af Instruksen udtalte, at det var umuligt nøje at foreskrive Brandmajoren, hvorledes han i ethvert Tilfælde skulde forholde sig; det maatte „overlades til hans gode Skønsomhed og Konduite“, som jo var Forudsætningen for hans Udnævnelse til det vigtige Embede⁵⁰).

Ved Brandordningen af 1799 var det blevet Brandmajoren og de øvrige Brandofficerer forbudt for Fremtiden at paatage sig nyt Arbejde eller Reparationer ved de offentlige Brandredskaber, saaledes som det hidtil havde været Skik og Brug. I Stedet blev det i December 1800 overdraget Konduktør Hassing at føre Tilsyn med de offentlige Brandredskaber, altsaa ogsaa med Sprøjterne, og sørge for Reparationer af de gamle og Forfærdigelse af de nye Redskaber. Han skulde derfor have et aarligt Vederlag paa 300 Rdlr.⁵¹).

Midt i Januar 1801 blev der givet en meget udførlig Instruks for Taarnvægterne; den giver et godt Billede af det Liv, der rørte sig i Staden, naar der blev slaaet Alarm for Ildebrand.

Naar der opstod Skorstensild eller Husild, skulde Ejeren eller, naar han ikke boede i Huset, Beboerne eller hvem, som ellers først opdagede Ilden, straks melde det til den nærmestboende Distriktskaptajn og dernæst til den nærmeste Vagt; Distriktskaptajnen lod straks Meldingen gaa videre til Brandmajoren. Vovede Ejeren eller Beboerne ikke at forlade Ilden, var det de nærmeste Genboeres Pligt ufortøvet at melde Branden.

Fra Vagten blev der straks afsendt en Mand til Kommandanten og en anden til den nærmeste af de 3 Kirker: Vor Frue, St. Nikolaj og Vor Frelsers Kirketaarne; her skulde han fra Gaden tilraabe Taarnvægterne, hvor Ilden var, og derefter begive sig til den ved Ildebrand højstkommanderende Officer af Militæretaten. En af Taarnvægterne meldte Branden til Politimesteren, Stadshauptmanden og til Holmens Chef, hvorfra der atter afgik Melding til den Admiral, som havde Sæde i Brand- og Vandkommissionen.

Taarnvægterne skulde straks, naar der opstod Skorstensild, klemte eet Slag med Stormklokken og udhænge et Flag (om Dagen) eller en Lygte (om Natten) paa den Side af Taarnet, der vendte mod Brandstedet.

Drejede det sig om Husild var Sagen mere kompliceret. Taarnvægterne skulde ogsaa her alarmere ved Klokkeklemt og Flag (eller Lygter), men saaledes, at de ved Antallet af Klemt og Flag (Lygter) betegnede det Distrikt, hvor Ilden var opstaaet: to Klemt og to Flag (Lygter) betød Rosenborg og Klædebo Kvarters Distrikt, tre Købmager og Frimands Kvarters Distrikt, fire Vester og Nørre Kvarters Distrikt, fem Snarens, Strand og Øster Kvarters Distrikt, seks St. Annæ østre og vestre Kvarters Distrikt og endelig syv Kristianshavns Kvarters Distrikt.

Naar der var signaleret Husild, skulde Brandtrommen røres i Gaderne. Udbrød der Ild paa to eller flere Steder samtidig, skulde der fra Taarnene signaleres med Klokkeklemt, Flag eller Lygter efter mere indviklede Regler, afpasset saaledes, at man af Signalerne kunde se, hvorvidt Brandene var i et eller flere Distrikter. I ethvert Tilfælde skulde Signalerne fra et Kirketaarn gentages fra de andre; ved de Kirker, hvor ingen Taarnvægter var ansat, skulde Graverne gentage Klokkeklemtene.

Var det Taarnvægterne, der først opdagede Ilden, skulde de straks

klemte og udhænge Flag (eller Lygter) og melde Branden til Distriktskaptajnen, Brandmajoren, Politimesteren og Stadshauptmanden.

Efter Brandforordningen anføres, hvilke Straffe, der ventede Taarnvægterne, hvis de ikke gjorde deres Pligt: „Forsømmer nogen Taarnvægter i Ildebrandstilfælde straks at give Tegn fra Taarnet, bør han derfor straffes med at hensættes 14 Dage paa Vand og Brød, og have sin Tjeneste forbrudt. Dersom han giver urigtigt Tegn, straffes han med Fængsel paa Vand og Brød i 8 Dage. Sker det oftere, da straffes han ligeledes med Fængsel paa Vand og Brød, og 3. Gang have sin Tjeneste forbrudt. Dersom han forlader sin Post, straffes han med Hensættelse i Forbedringshuset paa 2 Maaneder og har sin Tjeneste forbrudt. Dersom Taarnvægteren findes sovende paa sin Vagt, straffes han med Fængsel paa Vand og Brød i 14 Dage, og anden Gang skal han have sin Tjeneste forbrudt“.

„Skulde uden for Stadens Porte eller andre nær Staden liggende Steder opkomme Ild“, skulde Taarnvægterne forholde sig som ved indenbys Brande.

Ingen af Vægterne maatte være borte fra Taarnet om Natten. Den, som havde Vagten, skulde bestandig holde „Udkig for, om Ild maatte bemærkes, da i saa Fald at kalde de andre til sig for at hjælpe ham til at fuldbyrde alt, hvad som er befalet“. Om Dagen maatte kun een af Vægterne forlade Taarnet, og han skulde straks indfinde sig, hvis der opstod Brand. Hver Vægter holdt Vagt i 2 Timer, og den vagthavende maatte ikke forlade sin Post, før Afløsningen havde indfundet sig.

Vægterne skulde „raabe hvert Kvarter, hvad Klokkeren er, ligeledes hver halve Time foruden Klokkeslettet det sædvanlige Vægtters og endelig hver Time foruden Klokkeslettet det almindelige Vægtters. Raabet og Sangen skal ske til alle Taarnets Sider“. De skulde altid have Lys i Brandlygterne, „paa det at samme straks kan tændes og udhænges i paakommende Tilfælde. De skal ligeledes have en Haandlygte i Beredskab for at kunne bruges ved Klemningen“. „Den Lampe, som hænger i Taarnet, skal de holde i forsvarlig Stand og tændt, fra det mørknes, indtil Dagen fremkommer. Den, som tiltræder Posten, skal først efterse, om denne Lygte brænder forsvarligt. De skal hver for sig bestandig have

Fyrtøj med Tilbehør, paa det at Lampen straks kan tændes, om den ved et Tilfælde udslukkedes. Skulde nogen Brøstfældighed enten paa Flag, Lygter eller iøvrigt blive til, har de ufortøvet hertil at anmelde, paa det at sligt kan blive istandsat“.

Der blev givet udførlige Regler for Ringen med Vagtklokken, og Taarnvægterne skulde iøvrigt rette sig efter Politimesteren eller Brandmajoren; de maatte ikke forlade Tjenesten, førend efter 8 Dages foregaaende lovlig Opsigelse til Vægterinspektøren⁵²).

Kort efter den nye Brandordnings Ikrafttræden 1801 blev Generalmajor Peymann den 23. Marts „formedelst andre Embedsforretninger under nuværende Omstændigheder“ fritaget for Overkommandoen indtil videre; den blev i Stedet overdraget til Overpræsident Urne med Assistance af Major Christopher Stockfleth. Denne Overdragelse blev dog kun af kort Varighed; allerede den 30. April overtog Peymann igen Ledelsen⁵³).

Grunden til denne midlertidige Ændring i Overkommandoen var, at Englands Flaade i Marts 1801 nærmede sig Danmarks Hovedstad for med Magt at tvinge Landet til at træde ud af det væbnede Neutralitetsforbund. Som Københavns Kommandant fik Peymann derfor nok at tage Vare paa, uden at han ogsaa behøvede at bekymre sig om Brandvæsenets Sager. Den engelske Flaades Tilsynekomst i de danske Farvande skabte stærkt Røre i Hovedstaden og fik vigtige Følger ogsaa for Stadens Brandvæsen.

Allerede den 23. Marts bad Kancelliet Brand- og Vandkommissionen sørge for „de overordentlige Anstalter, dem Øjeblikket synes at fordre, til at alt under Brandvæsenet henhørende bestandig holdes i Beredskab for at kunne i paakommende Tilfælde uopholdelig og med vedbørlig Orden benyttes“⁵⁴).

Tre Dage senere skrev Kancelliet til Finanskollegiet, at „Omstændighederne udfordrer, at hvad der endnu ved Brandvæsenet her i Staden maatte mangle, snarest muligt anskaffes og istandsættes“; derfor anmodede Kancelliet om at faa de fornødne Beløb anvist. Resultatet af denne Henvendelse blev efter nogen Korrespondance, at der den 31. Marts

kunde udbetales Brand- og Vandkommissionen et Beløb paa 4000 Rdlr. af den kongelige Kasse til Betaling af det Mandskab, der „daglig er ansat til Pladser ved Brandvæsenet“ i Henhold til Brandordningen⁵⁵).

Den 1. April 1801 foreslog Brand- og Vandkommissionen Kancelliet, at der i Anledning af den engelske Flaades Nærværelse blev indført „korporlig Straf for dem af Brandfolkene, som enten ikke møder til ordentlig Tid eller ikke forbliver paa deres Post eller bliver beskændede eller viser Overhørighed mod deres Foresatte“; det maatte under de nuværende Forhold anses for utilstrækkeligt, hvis disse Forseelser blev straffet efter Brandordningen. Der burde ogsaa fastsættes Straf for de Husejere, der forlod deres Ejendomme, og Belønning til dem, der særlig udmærkede sig ved at forebygge eller slukke Ildebrand.

Kancelliet indskrænkede sig dog til at tilraade en Udtalelse fra Brandkorpsets Officerer om, at den, der gjorde sig skyldig i de nævnte Forseelser, medens den fjendtlige Flaade laa paa Rheden, skulde anses for at være en foragtet Mand, der var uværdig til at tjene i Korpset. Dette Middel vilde sikkert „vorde tilstrækkeligt til at opnaa Øjemærket“⁵⁶).

Samme Dag, som det for Danmark saa ærefulde Slag paa Rheden udkæmpedes den 2. April, udgik der fra Københavns Politimester Haagen en „Bekendtgørelse angaaende Bombers og Brandkuglers Slukning“, der viste, at man var forberedt paa et Bombardement af København:

„I et Øjeblik, da en Fjende truer os, kan Mod, sat ved Siden af det Mod, som besjæler vore brave Medborgere, der er betroede Defensionen, ene afværge alle Farer. Dette Mod, bekendt med Midlerne til at forekomme Faren, vil virke fuldkommen til det Heles Frelse. Jeg iler derfor med at bekendtgøre nogle mig tildels af Professor Rawert meddelte hensigtsmæssige Bemærkninger“.

„Ingen maa forlade sit Hjem uden at i det mindste Folk er til Stede, som kan øjeblikkelig medvirke til at slukke de ildtændende Legemer, som Fjenden muligen kunde tilsende os“.

„Paa alle Lofter og i alle Etager maatte saavidt muligt have Vand i Forraad; dette Vand maatte bedst tages fra Slagpumperne, for at Byen ikke ved stærk Pumpning skal mangle Vand“.

„Saa vidt muligt var det at ønske, at Ild paa Skorstenene maatte

være slukket fra det Øjeblik, Byen truedes og indtil Faren var ovre“.

„En almindelig Bombe er fyldt med Krudt og Svovl samt forsynet med et Brandrør, der er afpasset efter den Distance, hvortil den er bestemt. Iles der hastig til den, kan den kvæles ved at kaste et vaadt uldent Gulvtæppe eller en vaad Huds Kødside over den, ligeledes ved tilstrækkelig Møg, Jord eller Ler. En Brandkugle skilles fra en Bombe ved, at den udspyer Ild til alle Sider, og har den Mordskud, kendes den derpaa, at man hører eet Skud efter et andet. Den sidste nærmer man sig ikke, førend den har holdt op at rase. Begge disse Slags Kugler kvæles paa samme Maade, som ved Bomber er erindret, og skulde disse anstikkes, slukkes Ilden meget let ved nogle Spande Vand, naar de straks er til Stede“⁵⁷).

Heldigvis blev Hovedstaden dog denne Gang forskaanet for at opleve et Bombardements Rædsler, saaledes at der ikke blev Anvendelse for Politimester Haagens Anvisninger.

Brand- og Vandkommissionen havde ogsaa foreslaaet, at Vandvæsenets Udenværker paa Grund af Fjendtlighederne blev bevogtet af militære Patruljer. Københavns Kommandant mente imidlertid, at Militæretaten under de forhaandenværende Forhold ikke var i Stand til at afgive nogen Styrke til en saadan Bevogtning⁵⁸).

De 4000 Rdlr. til Afholdelse af de ekstraordinære Udgifter for Brandvæsenet havde ikke været tilstrækkelige. Der blev udbetalt endnu 2000 Rdlr. inden den 3. April, og heller ikke dette var nok. Brand- og Vandkommissionen meddelte Kancelliet, at „de til Mandskabet ved Brandkorpset i denne Tid medgaaede Udgifter medtage daglig en stor Summa“, og forlangte foruden de hævede 6000 Rdlr. Tilladelse til fremdeles i denne Tid at rekvirere hos den kongelige Zahlkasserer „de Summer, som Tid efter anden maatte udfordres til dette Mandskabs Betaling i denne Tid, eller og under eet en bestemt, men betydelig Summa, som dertil kunde anvendes“.

Kancelliet anbefalede straks Sagen til Finanskollegiet og spurgte, „hvad i saa Henseende foranstaltes“. Finanskollegiet gav allerede den 4. April Finanskassen Ordre til foruden de 6000 Rdlr. at anvise Brand- og Vandkommissionen yderligere 20.000 Rdlr.⁵⁹).

Imidlertid fjernedes de Farer, der truede Hovedstaden; men derefter søgte Brand- og Vandkommissionen at faa Lov til at bruge de ekstra-

Kanalpumpernes Mandskab. Akvarel i Rigsarkivet.

ordinært bevilgede Beløb til „Depothusene og de øvrige Indretninger, som sigter til Brandordningens og den kgl. Resolution af 28. Juni 1799 deres Opfyldelse“. Kommissionen forespurgte Kancelliet derom; men

Svaret fra Kancelliet den 1. August var ikke imødekommende: Pengene havde ikke „været bevilgede til andet Brug end til deraf at udrede de ekstraordinære Bekostninger ved Brandvæsenet, som Krigsurolighederne i sidstafvigte Foraar gjorde nødvendige“⁶⁰).

I Løbet af første Halvdel af Aaret 1802 forespurgte Brand- og Vandkommissionen flere Gange Kancelliet om dette Beløb. Af de bevilgede 20.000 Rdlr. var de 12.000 Rdlr. blevet hævet, og efter forskellige Overvejelser meddelte Finanskollegiet Kancelliet og Finanskassens Direktion, at det forbrugte Beløb, ialt 11.249 Rdlr. 94 Sk., mod behørig Kvittering skulde betragtes som udbetalt Brand- og Vandkommissionen, hvorimod de resterende 750 Rdlr. 2 Sk. skulde tilbagebetales. Dette Beløb blev dog yderligere reduceret, idet Brand- og Vandkommissionen fik Lov til at afholde en Udgift paa 232 Rdlr. 38 Sk., saaledes at det Beløb, der blev tilbage af de 12.000 Rdlr. og skulde tilbagebetales, blev 517 Rdlr. 60 Sk.⁶¹).

Med Fordelingen af Udgifterne til Vedligeholdelse af de offentlige Sprøjter var der sket en Ændring, hvorved Omkostningerne blev mere retfærdigt fordelt.

Brandordningen af 1799 havde fastsat, at de 41 offentlige Sprøjter med Rekvisitter, der hidtil var blevet vedligeholdt af forskellige Kasser (bl. a. af Kirkerne), i fuldkommen Stand skulde forevises Brand- og Vandkommissionen og derefter for Fremtiden vedligeholdes paa dens Foranstaltning; Omkostningerne skulde derefter fordeles paa de nævnte Kasser. Denne Bestemmelse var sat ind, fordi der tidligere var kommet Klager over, at visse Sprøjter blev brugt mere end andre. Efter den nye Ordning blev Udgiften for 1801 og 1802 25 Rdlr. $54\frac{34}{41}$ Sk. pr. Sprøjte, og efter Fordelingen af Udgiften skulde Rentekamret udrede 153 Rdlr. $40\frac{40}{41}$ Sk. til Lygte- og Sprøjtekassen for de Sprøjter, der hidtil var vedligeholdt for Kongens Regning (Maltmøllens, Kristiansborgs store og mindre, Charlottenborgs, Store Palæ- og Rosenborgs Sprøjter)⁶²).

I 1803 tog man ogsaa selve Lygte- og Sprøjteskatten under Behandling. Baade Københavns Magistrat og Brand- og Vandkommissionen indsendte Beretninger om Lygte- og Sprøjtekassens Forfatning, hvoraf

fremgik, „at de Indtægter, som hidtil har været bemeldte Fond anvist, ikke længere er tilstrækkelige til Brand- og Lygtevæsenets Vedligeholdelse og hensigtsmæssige Forbedring“. Derfor blev „en Forhøjelse i de Paalæg, ved hvilke Udgifterne til Brandvæsenet og til Gadernes Belysning skulde bestrides, fundet nødvendig.“

Følgen blev en kraftig Forhøjelse af Skatten ved et Reskript af 24. Juni 1803, nemlig fra 15.000 til 26.000 Rdlr.; deraf skulde de 15.000 Rdlr. gaa til Lygtevæsenet, medens de øvrige 11.000 Rdlr. og det eventuelle aarlige Overskud af Lygtekassen skulde anvendes til Brandvæsenets Vedligeholdelse og Forbedring. Sprøjteskatten skulde paalignes i Forhold til den Sum, for hvilken de vedkommende Bygninger var assureret i „Kjøbenhavns Brandforsikring“, saaledes at der for hver 50 Rdlr. Assurancesum betaltes $2\frac{1}{16}$ Sk. aarlig⁶³).

En Ændring af Brand- og Vandkommissionens Forretningsgang var sket i 1801. Det var et Skridt i Retning af den fuldstændige Deling af Kommissionen, som fandt Sted faa Aar efter.

Antagelig paa Grund af Sagernes Mangfoldighed og forskellige Art blev den 24. Juli 1801 Brand- og Vandkommissionens Forretninger fordelt mellem Udvalg paa faa Medlemmer. Ganske vist skulde som hidtil samtlige Medlemmer af Kommissionen „deltage i alle Deliberationer over de derunder henhørende Sager og det økonomiske være betroet deres fælles Omsorg“; men dog skulde alt, „hvad Eksekutionen af deres Beslutninger og Ansvarligheden for denne betræffer“, overtages af Udvalgene, for Brandvæsenets Vedkommende af Borgmester Flindt og Major Boye Junge og for Vandvæsenets Vedkommende af Generalmajor Peymann og Professor Wøldike, „i hvilke Forretninger Konduktør Hassing tillige lover at gaa dem til Haande“. Til Undersøgelse af Vandvæsenets Forhold blev iøvrigt samtidig nedsat en Kommission bestaaende af Peymann, Wøldike, Professor Varberg, Brandkaptajn Kirkerup og Hoffontænemester Friis⁶⁴).

En Brand sidst paa Aaret 1804 fik vigtige Følger for det københavnske Brandvæsen. Ilden opstod Natten mellem den 8. og 9. December i Johan Goods Sukkerraffinaderi „Unionen“, Strandgade Nr. 53. Herom skrev en af Datidens Aviser:

„Natten imellem Lørdag og Søndag opkom en Ild i et Sukkerraffinaderi i Strandgaden paa Kristianshavn. Da Hjælpen kom, havde Ilden taget stærk Overhaand; imidlertid var det en Lykke, at Sukkerhusets Bygninger var omgivne af Gader til alle Sider, hvorved man ved Kraft kunde virke mod Ilden fra flere Sider. Brandvæsenet viste sin sædvanlige Nidkærhed, og ved sammes Anstrengelser var Faren forbi Kl. 6¹/₂ Morgen. Artillerikasernerne var mest udsatte for de skrækelige Luer. Under sammes voldsomste Tid var Hs. Kongl. Højhed Kronprinsen nærværende. Da Vinden bar hen over Dokken og det asiatiske Kompagni, var Sprøjter beordrede paa disse Steder, og alle Anstalter var gjort for at sikre dem mod Ilden. I Kanalen ved Wildersplads laa 5 Pramsprøjter, som gjorde herlig Virkning. Sukkerværkets Magasiner tillige med det meste af, hvad deri var, afbrændte ganske, og endnu i Gaar og i Dag brænder det i Grunden. Aftenen før var Ildløs i Adelgaden i en Hørbod, hvor Ilden hastig blev dæmpet.“⁶⁵)

Slet saa tilfredsstillende, som denne Meddelelse kunde tyde paa, har Slukningsvæsenet dog ikke fungeret ved denne Lejlighed. Kronprins Frederik klagede i alt Fald til Danske Kancelli over, „at der ved den seneste Ildsvaade paa Kristianshavn sporedes en total Mangel paa Vand, og at de anordnede Vandtønder ikke var til Stede, samt at Slagpumperne gav meget lidt Vand og ofte maatte staa“. Kancelliet fik Befaling til at undersøge Sagen og afæskede derfor Brand- og Vandkommissionen en Erklæring om de Forhold, som Kronprinsen havde anket over; „da den Omstændighed, at Vandtønderne ikke saas ved sidste Ildebrand, lader formode, at de ikke har været i den Stand, at de kunde bruges, saa maa man ligeledes udbede sig en fuldstændig detaljeret Underretning om, hvorvidt der med Opfyldelsen af Brandanordningens Bud er avanceret“ siden Lygte- og Sprøjteskattens Forhøjelse i Juni 1803⁶⁶).

Skønt det ikke kan ses, at der ogsaa blev affordret Brandsessionen Erklæring om Forholdene ved denne Brand, indsendte Sessionen dog sidst i December en Beretning, der bl. a. oplyste om Antallet af de fremmødte Vandsluffer. Kancelliet sendte den videre til Brand- og Vandkommissionen, men ønskede den returneret sammen med den forlangte Erklæring fra Kommissionen⁶⁷).

Man indskrænkede sig imidlertid foreløbig til at sende Brandsessionens Beretning tilbage med Løfte om, at Kommissionens egen Beretning med det allerførste skulde fremkomme. Grunden til, at denne stadig udeblev, var, at Kommissionens Medlemmer var blevet uenige om Maaden, hvorpaa Sagen skulde ekspederes.

Den 11. Marts 1805 modtog Kancelliet en Skrivelse fra Kronprinsen, der meget „alvorlig erindrer om den af ham forlangte Beretning om Manglerne ved Brandvæsenet m. v.“ Endnu samme Dag gav Kancelliet Brand- og Vandkommissionen Meddelelse herom og forlangte af Kommissionen og Brandsessionen en Beretning om sammenlignende Forsøg med Kærrer og Sluffer. Desuden ønskedes der Underretning om, „hvad der er foretaget i Henseende til dem, som ved den sidste Ildebrand i Brolæggerstrædet og den forrige paa Kristianshavn havde vist Forsømmelse i Opfyldelsen af Brandanordningens Bud“. Til Brand- og Vandkommissionen udtalte Kancelliet iøvrigt, at det var „højst ubehageligt at modtage Erindring om denne Sag“, og det ventede snart at faa den forlangte detaljerede Underretning om, „hvad der endnu ikke var ordnet i Overensstemmelse med Brandordningen, og Aarsagen dertil.“

Brandsessionen meddelte nu om nogle Forsøg med Sluffer og Kærrer; det var blevet godtgjort, at man med 6 Sluffer kunde fremskaffe 48 Tdr. Vand i samme Tid, som 3 Læggelser med Kærrer gav 30 Tdr.

Brand- og Vandkommissionen oplyste, at Kærrerne var „i ubrugbar Stand og alt for skrøbelige“. Man var dog gaaet i Gang med Istandsættelsen af 28 Kærrer. Paa Spørgsmaalet om, hvad der endnu manglede i de Foranstaltninger, der skulde træffes i Henhold til Brandordningen, svarede Brand- og Vandkommissionen, at Forhøjelsen af Lygte- og Sprøjteskatten kun lige strakte til til Vedligeholdelsen af Brandvæsenets Materiel, men ikke til nye Foranstaltninger, bl. a. fordi Sprøjtekassens Gæld paa 20.000 Rdlr. skulde afbetales.

Nogen detaljeret Indberetning fra Brand- og Vandkommissionen forelaa dog stadig ikke, og midt i Marts 1805 søgte Kancelliet at retfærdiggøre sig i denne Sag overfor Regeringen. Man henviste til, at da Brand- og Vandkommissionen „tildels bestaar af Statens vigtigste Embedsmænd“, kunde man ikke „anvende Tvangsmidler“ som mod under-

ordnede Embedsmænd. Kancelliet foreslog, at Brand- og Vandkommissionen fik yderligere 3—4 Ugers Respit med Indberetningen, og det blev tiltraadt af Regeringen⁶⁸).

Kort efter fik Kancelliet en Betænkning fra Brandsessionen, der meddelte, at Kærernerne trods Reparation vilde være ganske ubrugelige; skulde de „alene og i deres nuhavende Skikkelse bruges for Fremtiden, vil Staden tidlig eller sildig ved en total Ildebrand lægges i Aske“. Sessionen nævnte ogsaa en Del andre Mangler ved Slukningsmateriellet og endte med at foreslaa, at der blev nedsat en Kommission til Undersøgelse af Brandvæsenets Forhold. I en Skrivelse tiltraadte Brand- og Vandkommissionen dette Forslag, og ogsaa Kancelliet gav den 5. April Forslaget sin Støtte og kom med en Indstilling om denne Kommissions Sammensætning.

Den 9. April blev Kommissionen nedsat; Medlemmer af den blev: Generalmajor Peymann, Politimester Haagen, Brandmajor Kirkerup, Professor Wøldike, Viceborgmester Becker og Raadmand Lund. Ved samme Lejlighed blev bestemt, at Kærernernes Istandsættelse skulde ske ved Artilleriets Konstruktionskommission, og der blev givet Ordre til, at Vandtilførslen ved Ildebrand skulde ske med Sluffer, indtil Kærernerne var i Orden. Kancelliet skulde indsende Forslag til en ny Ordning af Brand- og Vandkommissionens Forretninger og afkrævede derfor denne Institution en Redegørelse for dens Kontorforretninger. Dagen efter udgik forskellige Skrivelser til de Mænd, der skulde træde ind i Undersøgelseskommissionen, og der blev stillet dem en Række bestemte Spørgsmaal⁶⁹).

Undersøgelseskommissionen havde allerede inden den 5. Juli foretaget en foreløbig Beregning af de Udgifter, en Forbedring af Brandvæsenet vilde medføre, og var kommet til det Resultat, at der behøvedes ialt 85.225 Rdlr. 3 Mk., hvoraf de 66.143 Rdlr. 3 Mk. til Foranstaltninger, som straks maatte iværksættes. Vedligeholdelsen vilde kræve 4034 Rdlr. aarlig⁷⁰).

Undersøgelseskommissionens foreløbige Beregning blev senere efterfulgt af en endelig Redegørelse. Paa Grundlag deraf indsendte Kancelliet sidst i September og den 1. November Forslag, dels til en Del

Ændringer i 1799-Brandordningen, som dog i alt væsentligt bibeholdtes, dels til Forbedringer ved Brandvæsenets Materiel. Ændringerne i Brandordningen, der navnlig gik i Retning af skærpede Bestemmelser for Omgang med Lys og Ild og for Oplagring af brandfarlige Varer, blev approberet den 1. November og skulde træde i Kraft den 1. Januar 1806⁷¹).

Sidst i September forelaa ogsaa Kancelliets Forslag om Brand- og Vandkommissionens Forretninger; det gik i Hovedsagen ud paa, at Kommissionen burde deles i to af hinanden uafhængige, saaledes at der blev en Vandkommission og en Brandkommission. Kancelliet havde samtidig givet Indstilling om disse Kommissioners Sammensætning. Regeringen godkendte den 27. September Kancelliets Forslag; dog fik Kommissionerne en lidt anden Sammensætning end foreslaaet⁷²).

Den 1. November blev Generalmajor Peymann, Politimester Haagen, Brandmajor Kirkerup og Raadmand Lund udnævnt til Medlemmer af den nye Brandkommission, der fra 1. Januar 1806 skulde „overtage alle de Pligter, som hidtil har paaligget saavel Overbrand- og -vandkommissionen i København, saavidt Brandvæsenet vedkommer, som Brand-sessionen“, hvorfor Kommissionen skulde „modtage fra Brand- og Vandkommissionen alle Dokumenter og hvad andet Brandvæsenet vedkommende, som maatte være i sammes Værge“. Iøvrigt skulde Kommissionen inden Udgangen af Aaret 1805 indsende Forslag til en Instruks for Brandkommissionen i København sammen med en Betænkning om de fornødne „Kontorbetjentes“ Ansættelse og om, hvorvidt Forandringer var paakrævet i Instrukserne for Brandmajoren og Vicebrandmajoren⁷³).

Det var et vigtigt Skridt, Regeringen her havde taget. Det københavnske Brandvæsen havde nu faaet en Overledelse, der udelukkende skulde beskæftige sig med Sager vedrørende Slukningsvæsenet.

Den nye Brandkommission fik straks Ordre angaaende Manglerne ved Brandvæsenet, Ordre, der var udstedt efter nøje Overvejelse af Undersøgelseskommisionens Beretning. Manglerne skulde afhjælpes i en nærmere angivet Rækkefølge, nemlig først „det som uopholdelig skal iværksættes og fuldbyrdes“, derefter „det mindre nødvendige, men som

dog, saasnart ovenstaaende er udført, og Midler dertil haves, bør istandsættes“.

Under den første Kategori nævnes, at et bevægeligt Sugeværk skulde anskaffes til Erstatning for det faste (ved Nikolaj Kirke), der ved Branden 1795 næsten var blevet ubrugeligt; der skulde forfærdiges en Reserveslange til hver af de 41 store Sprøjter og Vagtsprøjter; de 56 Kanal-pumper og 16 Springvandspumper skulde istandsættes; en Del Brandredskaber skulde kompletteres, og to—tre Slagpumper anbringes i Sølvgade.

Til den anden Kategori, det mindre nødvendige, henregnes Anskaffelsen af 36 store og 144 mindre Haardækkener og 3 Vogne til deres Transport; „da der, naar Ildsvaade indtræffer, let kunde blive Mangel paa Vand paa Strækningen ved Nørre- og Vestervold“, skulde man overveje Anlæg af en Vandledning fra Stadsgraven. Kompagnisprøjterne skulde sættes i brugbar Stand og 14 nye Kabinetsprøjter anskaffes. De Kærrer, der kunde sættes i brugbar Stand, skulde repareres; men man skulde give Indberetning om, hvorvidt Forbedringen stod i rimeligt Forhold til Omkostningerne.

Regeringen vilde sikre sig, at der nu virkelig blev gjort noget, og bestemte derfor, at „indtil alt i Overensstemmelse med denne allerhøjeste Befaling og Brandordningens Bud er blevet istandsat, har Kommissionen hver 3. Maaned at gøre Indberetning til det danske Kancelli om det, som i den Tid er foranstaltet, og naar saadant er udført, har Kommissionen ved hvert Aars Udgang at indkomme med en fuldstændig Beretning om Brandvæsenets Tilstand i det tilendebragte Aar, hvad der ved samme er foranstaltet udført eller maatte staa tilbage“⁷⁴).

Jævnside med de øvrige Forhandlinger var gaaet Overvejelser over, hvorfra man skulde faa de nødvendige Midler til Brandvæsenets Forbedring. Allerede først i Juli 1805 havde Kancelliet spurgt Finanskollegiet, om de 85.225 Rdlr. 3 Mk., der af Undersøgelseskommissionen mentes paakrævet, kunde faas af den kongelige Kasse, enten som Gave eller som Laan. Det var nemlig blevet bestemt, at der skulde føres nærmere Forhandlinger med Finanskollegiet om Udgifterne, naar Undersøgelseskommissionens endelige Betænkning forelaa⁷⁵).

I Begyndelsen af September svarede Finanskollegiet, at „Kjøbenhavns Brandforsikring“ burde bære Udgifterne; men Kollegiet erklærede sig villig til at udbetale Pengene som Forskud for „Kjøbenhavns Brandforsikring“, naar dette Selskab vilde paatage sig, dels at forrente Laanet, dels at afdrage det efter nærmere angivne Regler⁷⁶).

Efter en længere Forhandling med „Kjøbenhavns Brandforsikring“ bestemte Regeringen efter Finanskollegiets Forslag den 10. Januar 1806, at der til Brandvæsenets „forbedrede Organisation“ skulde bevilges et Forskud af Kongens Kasse paa 85.000 Rdlr., et Beløb, der skulde udredes med 25.000 Rdlr. i Aaret 1806 og med 20.000 Rdlr. i hvert af de følgende tre Aar. Til Gengæld skulde „Kjøbenhavns Brandforsikring“ aarlig indbetale til Kongens Kasse 4 pCt. Rente af dette Forskud og et Afdrag paa mindst 4000 Rdlr. aarlig. For at mildne dette for Selskabet saa ubehagelige Paabud gav man dog dets Direktion et „foreløbigt Tilsagn om, at disse Renter og Afdrag ikkun forskudsvis af Brandforsikringskassen skal udredes, da ved Vort danske Kancelli i saa Henseende bliver at tage under Overvejelse, om de i sin Tid kan erstattes samme enten ved en Prolongation af det til Annuitetsgældens Afdrag bestemte Tilskud af $\frac{2}{10}$ pCt. af Brandforsikringssummens Beløb eller ved en anden Indtægt af Byen“.

Da Kancelliet meddelte „Kjøbenhavns Brandforsikring“ dette Resultat, opfordrede det Selskabets Direktion til at indsende en Betænkning om, hvorledes Beløbet „paa den mindst byrdefulde Maade kan refunderes Brandforsikringskassen“. Direktionen prøvede at vælte Udgiften fra sig ved at afvise Tanken om ved en Prolongation af de $\frac{2}{10}$ pCt. at faa Udlæget godtgjort og ved i Stedet at foreslaa, at der straks blev skaffet Selskabet en Aarsindtægt paa 5—6000 Rdlr. ved at paaligne Husejerne et aarligt Ekstrabidrag paa 2 Sk. af hvert 100 Rdlr. Forsikringssum. Dette Forslag indsendte Direktionen i Februar 1807; men det varede adskillige Aar, inden Selskabet modtog noget Svar paa dette Forslag; indtil da maatte det indbetale de fastsatte Renter og Afdrag⁷⁷).

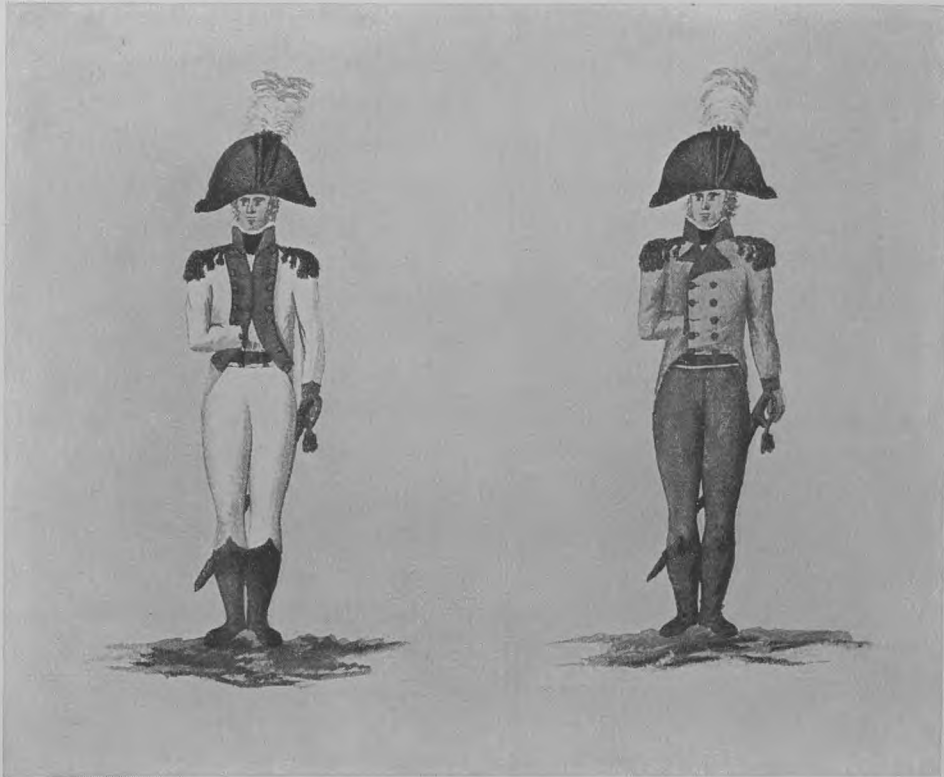
Ogsaa Tilvejebringelsen af de Summer, der var nødvendige til Brandvæsenets Vedligeholdelse, var blevet taget under Overvejelse. Under-

søgelseskommissionen havde anslaaet det fornødne Beløb til 4034 Rdlr. aarlig (se Side 234), og Kancelliet havde spurgt Brand- og Vandkommissionen, om denne Sum kunde udredes af Lygte- og Sprøjtekassen. Resultatet blev, at Kancelliet den 20. August 1805 foreslog, at de 4034 Rdlr. blev bevilget paa saa taalelige Vilkaar som muligt, da Lygte- og Sprøjtekassens aarlige Indtægt kun var 11.000 Rdlr., og Kassen havde en betydelig Gæld at afbetale. Til Fremskaffelsen af Pengene saa Kancelliet ingen Udvej, og i Juli 1806 besluttede Finanskollegiet, at Reparationsudgiften paa 4034 Rdlr. foreløbig skulde afholdes af den kongelige Kasse, indtil der viste sig en eller anden Indtægtskilde, hvorfra Pengene kunde tages⁷⁸).

I Begyndelsen af 1807 fandt endnu et Pengespørgsmaal sin Afslutning. Af det Beløb, der under Fjendtlighederne 1801 var stillet til Raadighed for Brandvæsenet, skulde der jo være blevet ca. 518 Rdlr. til overs, som skulde tilbagebetales (se Side 230); men sidst paa Aaret 1806 bad Kancelliet Finanskollegiet udvirke, at det nævnte Beløb blev skænket til Brandvæsenets Fond. Beløbet var forøvrigt nu reduceret til henved 75 Rdlr.; Resten var blevet anvendt af den tidligere Brand- og Vandkommission til „at bestride adskillige Udgifter og Bekostninger, Brandvæsenet vedkommende, til hvis Udredelse den ingen anden Udvej har set“. I Februar 1807 bestemte Regeringen, at de ca. 518 Rdlr. „maa betragtes som værende skænket Brandvæsenet“⁷⁹).

Den 11. Juli 1806 fik den nye Brandkommission en Instruks. Kommissionen skulde overtage alle de Pligter, som tidligere paahvilede Brand- og Vandkommissionen, for saavidt de vedrørte Brandvæsenet. Alt, hvad der paa nogen Maade angik Brandvæsenet i København og dens Forstæder, saa langt dens Grund strakte sig, skulde staa under Kommissionens Overopsyn og Overbestyrelse. Enhver, saavel Brandkorpsets Personale som de øvrige Indbyggere i Staden, skulde rette sig efter dens Beslutninger, Kendelser eller Domme. Kommissionen skulde nøje paase, at Brandordningens almindelige Forsigtighedsregler blev overholdt, og føre Tilsyn med „alt det fornødne ved Stadens og Forstædernes offentlige til Brandvæsenet hørende Værker, Bygninger, Sprøjter og Redskaber med Tilbehør, saavel naar noget nyt skal op-

føres, indrettes og anskaffes, som naar Reparation eller Forandring skal foretages“. Den skulde have Opsyn med Pumper, Bassiner og Brønde. Ved Domsafsigelser skulde Kommissionen rette sig efter Reglerne for Rettens Pleje, og Højesteret var nærmeste Appelinstant. Hvad Kom-

Stads- og Dagliguniform for Officererne ved Københavns Brandkorps. 1803. Akvarel i Rigsarkivet.

missionen ellers forhandlede, resolverede eller foretog sig, hørte derimod under Kancelliet, der eventuelt forelagde Sagerne for Kongen⁸⁰).

Samtidig blev der ved Brandkommissionen oprettet et Kontor; dets Personale bestod af: En Kontorchef, der tillige skulde være Kasserer ved Brand-, Lygte- og Vægtervæsenet, samt føre Brandretsprotokollen, og som for alt dette fik en Gage paa ialt 1000 Rdlr.; en Fuldmægtig med en aarlig Gage af 400 Rdlr., og en Kopist med 200 Rdlr. i aarlig

Løn. Endelig var der til Kontorhold, Skrivematerialer m. v. beregnet 150 Rdlr., hvorved den samlede aarlige Udgift til Kontoret blev 1750 Rdlr.⁸¹). I November 1806 fik Brandkommissionen efter Ansøgning Lov til at anvende et nyt Segl⁸²).

Der blev naturligvis ogsaa taget fat paa Gennemførelsen af den nye Brandordning for selve Slukningsmateriellets Vedkommende.

Allerede i November 1805 forlangte Regeringen et Overslag over Anskaffelsen af to Sugeværker i Stedet for de to Pramsprøjter, som Undersøgelseskommissionen havde foreslaaet anskaffet. Man mente, at Pramsprøjterne var for langsomme at faa transporteret i Kanalerne, ja Transporten kunde om Vinteren være helt umuliggjort paa Grund af Is; desuden kunde disse Sprøjter kun anvendes ved Huse, der laa nær op til Kanalerne. Det blev oplyst, at de to Pramsprøjter vilde koste 5200 Rdlr., medens de to Sugeværker kun vilde koste 2000 Rdlr., men i sidste Tilfælde kom hertil Udgifterne til Bassiner eller Brønde (ialt 15—16 à godt 390 Rdlr.). I Februar 1806 besluttede Regeringen, at der blev anskaffet to Sugeværker, men kun indrettet 9 Bassiner eller Brønde; begge Arbejder hørte til den Kategori af Forbedringer, som straks skulde udføres. Sugeværket, der skulde indrettes ved Nikolaj Kirke, skulde konstrueres som de to andre⁸³).

For de øvrige Sprøjters Vedkommende blev Brandkommissionen i Marts 1806 bemyndiget til straks at underhandle med en Sprøjtefabrikant og til at købe den som Prøve allerede forfærdigede Kabinetsprøjte⁷⁴).

De 28 Kærrer, som det ridende Artilleri, Maltmøllen, Rosenborg og Veterinærskolen hidtil skulde møde op med, skulde gaa ind blandt de øvrige Kærrer, og Udgifterne ved Transporten af Artilleriets Kærrer repareres. Hyrekuskene fik i 1806 Tilladelse til at indrette deres Vandsluffer saaledes, „at de med to Heste paa enhver af disse (Sluffer) kunde føre to Tønder med Vand, og at de altsaa i Stedet for hver at fremføre 2 Sluffer maatte være befriede med een Sluffe“⁸⁵).

Til Opbevaringssted for Kærrerne skulde der bruges Depothuse. Allerede i Januar 1802 havde Regeringen besluttet at indrette et Depothus paa St. Annæ Plads, „paa den Side, som vender ned imod Søen“,

og et andet Depothus ved Raad- og Domhuset, „paa den Plads, som er bestemt til Stadens Arresthusbygning“⁸⁶).

Regeringen besluttede nu i Marts 1806, at der straks skulde opføres et Depothus for Brandredskaber og 36 Kærrer; hvis det var muligt, og „intet bekvemmere Sted kan findes“, skulde det ogsaa tjene som Sprøjtehus for Brosprøjten. Depothuset skulde bygges „paa et Stykke af den Plads, som gaar langs med Courtinen imellem Appelbyes Gaard og den saakaldte store Have paa Kristianshavn“. Et Depothus til 36 Kærrer skulde ogsaa straks opføres „i Gothersgaden paa et Stykke af Rosenborg Slotshaves Plads i Flugt med den Mur, som hegner for bemeldte Have, mod at der paases, at Bygningen kommer til at støde saa nær op til Eksercerhuset som muligt“, Bestemmelser, der senere af Hensyn til en eventuel senere Udvidelse af Eksercerhuset blev ændret til, at der skulde være 160—170 Alen mellem dettes Gavl og Depothuset⁸⁷).

Endelig fik Brandkommissionen overladt Nikolaj Kirkes Ruin, der „efter de forelagte 3 Tegninger“ kunde istandsættes og indrettes til Depothus for 96 Kærrer, for Brandredskaber og for Kirkens Sprøjte. Kirketaarnets Ruin skulde ligeledes istandsættes og indrettes, saa det kunde bruges til „Sprøjteslangernes Smøring, Tørring og Reparation m. v.“, „til Vagttaarn i Ildebrands- og andre overordentlige Tilfælde, samt afbenyttes til Sprøjternes Prøvning“. Man kunde lade Stakittet og Træerne om Kirken fjerne, hvis det efter nøjere Undersøgelse vilde vise sig tjenligt, og Gravene i Kirken og paa Kirkegaarden burde sløjfes og Pladsen om Kirken med Tiden brotlægges.

Kirkens Grund skulde være overladt Brandvæsenet uden Betaling, saalænge Ruinerne blev anvendt paa denne Maade. Derimod skulde Kirkens Fonds have Erstatning for Ruinerne; de skulde takseres af uvildige og kyndige Mænd, og med Vurderingssummen skulde det store Laan paa 85.000 Rdlr. til Brandvæsenets Forbedring forhøjes. For Vurderingssummen skulde Kommissionen for de Fonds, som var „henlagt til at afbetale de til Gadernes Udvidelse afkøbte Grunde“, have en kongelig 4 pCt.'s Obligation. Disse Foranstaltninger ved Nikolaj Kirke skulde snarest iværksættes⁸⁸).

En forøget Udgift for Brandvæsenet havde den nye Brandordning

skaffet, idet der for Fremtiden skulde være mindst 100 Værkgeseller mod tidligere 40. Brandmajoren fik derfor i Oktober 1805 Beløbet til deres Lønninger forhøjet fra 333 Rdlr. til 833 Rdlr. aarlig fra 1. Januar 1806 at regne⁸⁹).

Ogsaa paa Broernes Brandvæsen blev der tænkt i disse Aar. Det havde eksisteret siden 1742—43, men vistnok under meget beskedne Former (se Side 138). I 1802 tog man fat paa en Omordning af Brandvæsenet uden for Voldene; man vilde skabe en Forbindelse med det københavnske Brandvæsen.

I Oktober 1802 skrev Regeringen til Københavns Magistrat og Politimester, at ligesom der i Brandordningen af 1799 var givet det københavnske Brandvæsen „en forbedret Indretning“, saa var man ogsaa „betænkt paa, at denne Anordnings velgørende Hensigt ligeledes kunde vorde opnaaet i de til bemeldte Vor Residensstad henhørende Forstæder. I dette Øjemed har Vi funden det gavnligt ved i Almindelighed at udstrække bemeldte Forordnings Bud til samtlige uden for København værende Forstæder tillige at sørge for, at en Brandindretning, lig den københavnske, Tid efter anden kunde organiseres paa Stadens Broer og dens Grund og begge disse Indretninger paa det nøjeste sættes i Forbindelse med hinanden“.

Det var for det første Meningen, at der „paa Københavns Broer og dens Grund uden Portene indrettes særskilte Korpser af Brandfolk“, underlagt Stadens Brandkorps, „hvilken Indretning for det første bør iværksættes i Henseende til Forstæderne Vestre-, Nørre- og Østerbro“. Omkostningerne ved denne Foranstaltning skulde afholdes paa den Maade, „at Hus- og Gaardejerne paa Stadens Grund tilligemed Indvaanerne i samme forholdsmæssig bidrager til alle Udgifter, som ved dette fælles Brandvæsen maatte blive fornøden“. Enhver „Hus- eller Gaardejer paa Stadens Broer og Grund, som holder Heste og Vogn, skal være pligtig at hjælpe med Vands Tilførsel i paakommende Ildebrands-tilfælde, og de af dem, som holder Tjenestekarle, sender disse til Ildstedet for at assistere ved Sprøjterne“.

Paa hver af Stadens Broer skulde der anskaffes en Sprøjte og det for-

nødne Antal Vandkar, og der skulde anbringes „Vandposter uden Portene paa saadanne Steder, som dertil maatte agtes bekvemme“. Det skulde være „Beboerne selv indbyrdes tilladt at vælge en Mand paa hver Bro til at føre den øverste Kommando ved Ildsvaade, indtil de københavnske Brandofficierer kunde indfinde sig for at overtage denne Kommando“. Der skulde ansættes to Politibetjente, „imellem hvem Politiofsynet paa Vester-, Nørre- og Østerbro bliver at dele, og hvilke, med lige Løn som de københavnske, ogsaa der paa Stedet har at opfylde lige Pligter, saavel ved Ildebrand som i andre Tilfælde, i Forening med de paa hver Bro ansatte og dem nærmere underordnede Opsigtsbetjente“. Til disse Politibetjentes Lønninger skulde der bevilges 200 Rdlr. aarlig af „Landets almindelig Brandforsikrings Kasse“; Resten skulde udredes af Politikassen⁹⁰).

I 1805 blev Spørgsmaalet om Broernes Brandvæsen atter taget op under de mange Overvejelser og Bestemmelser angaaende Stadens Brandvæsen.

I September 1805 spurgte Kancelliet, hvormeget Brand- og Vandkommissionen mente aarligt at kunne afbetale — foruden Renter — paa de 1719 Rdlr., der vilde være nødvendige til Forbedring af Broernes Brandvæsen. Kommissionen foreslog et aarligt Afdrag paa 300 Rdlr., tilvejebragt ved, at der i 6 Aar blev paalignet Grundejerne en aarlig Afgift paa 3 Sk. af hver 100 Rdlr. Assurancesum. Under disse Forudsætninger blev de 1719 Rdlr. bevilget som Laan (4 pCt. Rente aarlig) af den kongelige Kasse i November. I Juli 1806 blev det fastsat, at de 1719 Rdlr. skulde lignedes paa Forstædernes Gaarde og Huse i Forhold til deres Assurancesum, hvorfor alle ikke assurerede Bygninger skulde takseres for at kunne deltage i Afgiften; Reglerne for Pengenes Optrækning skulde være som de, der gjaldt i Staden; Husejerne fik Lov at søge Regres hos Lejerne efter Overenskomst⁹¹).

I 1803 gav Regeringen en Bestemmelse, der skulde give Anledning til aarelange Rivninger mellem Brandkorpset og det borgerlige Militær.

Brand- og Vandkommissionen havde i Juni 1803 anmodet Kancelliet om, at det ved en Resolution udtrykkeligt blev tilladt de Folk, som

blev antaget til Tjeneste ved Brandkorpset, at blive i Korpset, hvis de havde Lyst dertil, selvom de tog Borgerskab og saaledes ellers efter de gældende Regler skulde træde ind i et af de andre borgerlige Korps. Kommissionen gjorde opmærksom paa, hvor uheldigt det vilde være, om Korpset skulde miste en Del af sine bedste Folk, blot fordi de tog Borgerskab. Kancelliet mente, at der ikke kunde blive Tale om noget stort Antal Fritagelser, da Brandvæsenets Folk for Størstedelen bestod af Haandværkssvende, der ikke stod i Nummer ved Borgermilitsen eller drev noget Erhverv, der forpligtede dem til at gøre Tjeneste ved det borgerlige Artilleri. Efter Kancelliets Forslag blev den ønskede Tilladelse derfor givet den 8. Juli.

Et halvt Aar efter indsendte imidlertid den forhenværende Brandmajor, nu Chef for det borgerlige Artillerikorps Major Boye Junge en Beretning om de Vanskeligheder, der lagde sig i Vejen for Væksten af hans Korps. Han foreslog, at den givne Tilladelse blev taget tilbage, saa Tilgangen til hans Korps atter blev som før. Regeringen forlangte nu en Udtalelse fra Brand- og Vandkommissionen om, hvorvidt Brandkorpset var blevet kompletteret til den Styrke, der var fastsat i Brandordningen af 1799, og udbad sig en Navneliste over dem, der siden Tilladelsen var blevet ansat ved Korpset.

Midt i Februar 1804 indsendte Kommissionen sit Svar sammen med to Lister, nemlig foruden den forlangte ogsaa en Fortegnelse over dem, der ved Sessionen November 1803 var overgaaet til det borgerlige Artilleri, ialt 21 Personer, hvoraf efter Kommissionens Mening kun 2 burde have været overflyttet. Paa Spørgsmaalet, om Brandkorpset var komplet, svarede, „at da saa mange afgaar fra Korpset for at ansættes ved det borgerlige Artilleri, og Korpset for en Del bestaar af fremmede Haandværkssvende, saa kan det ikke anderledes betragtes at være komplet til den befalede Styrke end ved jævnlig Besættelse af de saa ofte indtræffende vakante Pladser“⁹²).

Der synes ikke ved denne Lejlighed at være sket nogen Ændring i Regeringens en Gang truffne Dispositioner. Tværtimod fortsattes Rivningerne endnu en Række Aar.

Der var ogsaa en Del Vanskeligheder af anden Art. Lavenes Old-

geseller og Oldermænd var uvillige til at hjælpe til paa Brandsessionen med at udtage Haandværkssvende til Brandkorpset. Brand- og Vandkommissionen klagede derover, hvorfor Kancelliet i Marts 1802 meddelte Kommissionen og Københavns Magistrat, at „naar Lavenes Oldgeseller viser Uvillighed i at assistere Brandmønstringssessionen ved Svendenes Ansættelse til Brandtjeneste, eller Brandmønstringssessionen har tilsagt Lavenes Oldermænd eller andre til Møder, og disse udebliver, maa Kommissionen efter derom gjort Anmeldelse fra bemeldte Session diktere den skyldige en Mulkt fra 2 Mark til 4 Rdlr.“⁹³).

Ved Brandordningen 1799 stadfæstedes den Frihed, der i 1733 (se Side 151 flg.) var givet Værkgesellerne ved Brandkorpset: at de som Friemestre — men uden Svende — maatte ernære sig af det Haandværk, de havde lært. I Juli 1802 blev deres Privilegier yderligere udvidet; efter at Værkgesellerne havde ansøgt derom, og Magistraten og Brand- og Vandkommissionen havde udtalt sig om Sagen, blev det tilladt, at de maatte „holde hver en Svend til sin Professions Drift“⁹⁴).

For Brandofficerernes Uniformer var der blevet givet Regler i Brandordningen af 1799 (se Side 211). Officererne var dog ikke helt tilfreds med deres Udseende, naar de var i Uniform uden for Tjenesten; deres Uniform var ikke „fin“ nok.

I 1803 indsendte samtlige Brandofficerer derfor gennem Generalitets- og Kommissariatskollegiet en Ansøgning til Kongen, om de „til Stadsuniform maatte bære hvid Kjole med sort Fløjlskrave, Opslag og Rabatter, hvid Vest og Benklæder og Kjolen besat med Guldtresser om Krave, Opslag, Rabatter og Knaphuller, samt en hvid Hattefjer med gul Top, og til Dagliguniform en lysegraa Kjole med sort Krave, Opslag og Rabatter, hvid Vest og blaa Pantelons, Kjolen besat med Guldtresser om Kraven, Rabatter og Opslag samt en lige Hattefjer som til Stadsuniformen, alt efter indsendte Tegninger“. Den 1. Juli bevilgede Kongen Ansøgningen, „dog med den Undtagelse, at den foreslaaede Guldbesætning paa Krave, Opslag og Rabatter bortfalder“⁹⁵).

Af Personaleændringer i disse Aar kan nævnes, at Kaptajnerne Andreas Kirkerup og Andreas Sihm i Februar 1801 blev udnævnt til henholdsvis 1. og 2. Meddirektør. En tragisk Skæbne ramte Brandmajor

Brandemann. Allerede før Februar 1800 var han pludselig blevet blind; i April 1801 maatte han søge om Fritagelse for Tjeneste i tre Maaneder paa Grund af et apoplektisk Anfald, og Tilladelse blev givet og efterhaanden gentagne Gange fornyet, indtil han tilsidst i 1803 søgte sin Afsked og fik den bevilget den 5. Marts. 1. Meddirektør Kirkerup, der havde fungeret som Brandemanns Stedfortræder, blev Branddirektør, medens 2. Meddirektør Sihm blev Vicedirektør og Kaptajnerne Jacob Borring og Christian Martens henholdsvis 1. og 2. Meddirektør⁹⁶).

Under Brandmajor Kirkerups Ledelse blev det københavnske Brandvæsen, der nu med saa store Bekostninger var blevet omorganiseret og forbedret, sat paa en af de alvorligste Prøver i Korpsets Historie.

„Den reddede Borgers Tak“. Medaille slagen i Anledning af Kronprins Frederiks Hjælp til de brandlidte i København 1795. (Den kgl. Mønt- og Medaillesamling).

FRA BOMBARDEMENTET 1807 TIL BRAND-
ORDNINGEN 1818

I Sommeren 1807 kunde Danmark-Norge ikke længere holdes uden for den europæiske Krig. Den 8. August laa der to engelske Flaader i Øresund, medens en tredje Dagen efter sejlede ned gennem Storebælt. Den 13. August afslog den danske Regering Englændernes Krav om vor Flaades Udlevering som Pant; den 16. August gjorde Fjenden Landgang og begyndte Belejringen af Hovedstaden. Trods Udfald fra Fæstningen naaede Englænderne frem, og den 25. August havde de opkastet 27 større og mindre Batterier paa en Front, der strakte sig fra tæt bag Skydebanen til Kysten udenfor Kastellet; deres Centrumsbatteri havde de lagt paa Marken mellem Ladegaarden og Rolighed, og navnlig ønskede de at beherske Indkørslerne til Byen fra Nørre- og Vesterbro.

Stemningen i København var god; „det var ingen Belejring, det var en Folkefest, under hvilken alle Stænder færdedes mellem hverandre“. Kun faa af Københavnerne var bange for et Bombardement; de faa Bomber, der blev kastet ind i Byen i Belejringens første Tid, betragtedes som „Lystbolde, der knaldede snarere til Morskab end til Fortræd“⁽¹⁾.

Var Borgerskabet saaledes ubekymret, saa Myndighederne dog klart Faren fra første Færd. Allerede den 12. August fik saavel Brand- som Vandkommissionen Ordre til uopholdelig at træffe alle de Foranstaltninger, som var blevet truffet i 1801, da man ligeledes ventede et engelsk Bombardement (se Side 226). Dagen efter, den 13. August havde Brandkommissionen ved direkte Henvendelse til Finanskollegiet faaet tilstaaet

20.000 Rdlr. til Afholdelse af ekstraordinære Udgifter i Anledning af Urolighederne; den 27. August fik Kommissionen paa samme Vis yderligere tilstaaet 20.000 Rdlr. af Kollegiet. Den 21. August havde Kommandanten, General Peymann, ladet udstede en Vejledning til Byens Indbyggere om, hvorledes de burde forholde sig i Tilfælde af et Bombardement:

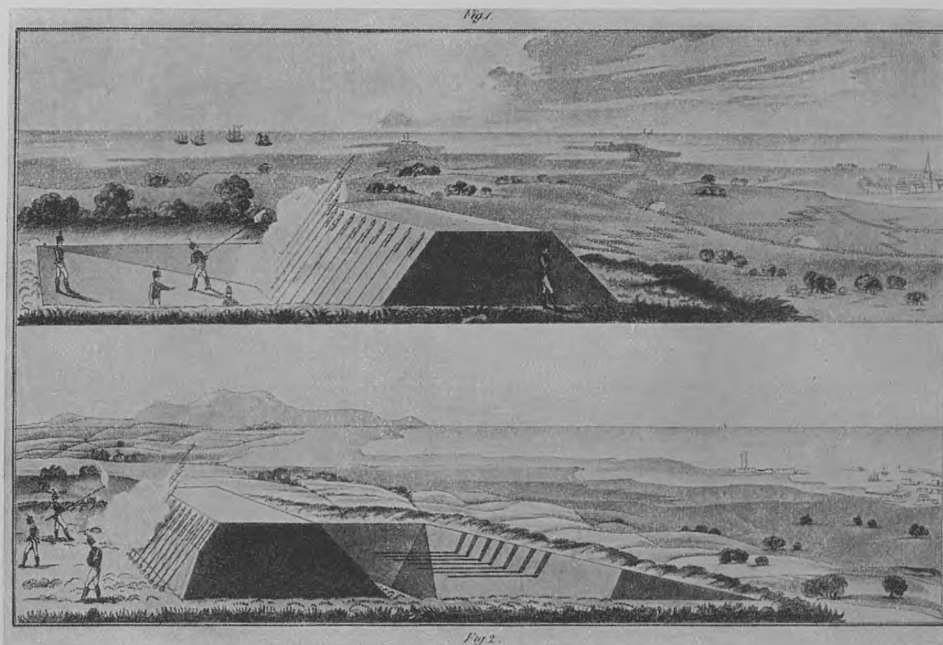
„Aarvaagenhed og Uforsagthed er kraftige Midler til at forebygge skadelige Følger af de nedfaldende Bombers Virkning i Tilfælde af en Bombardement. Stadens Indvaanere! Forlader derfor ikke Eders Gaarde og Huse! Thi i de første Øjeblikke kan vi udrette meget. Man være kun opmærksom paa Stedet, hvor en Bombe slaar ned! Flyer saadant Sted saa langt muligt fra et Værelse ind i et andet, og oppebier roligen Tiden, naar den springer! Men naar den er sprungen, hvilket let mærkes, iler saa til med en Spand Vand, og man vil da med nogle faa Stænk af Vand slukke og forekomme Udbrud af Ild, der ellers kunde gribe om sig i det store og da vanskeligt standses. Man vilde udsætte sig for Fare, hvis man fattede det Forsøg og vilde slukke en Bombe, det være med hvadsomhelst Middel. Skyer derfor hellere Stedet, til den har afrygt! Er man paa aaben Plads, hvor en Bombe falder ned, da kaste man sig udstrakt ned paa Stedet og søge at trække sig et Stykke bort fra den! Man have Vand i alle Etager og Vandforraad i Gaardene!“

Den 26. August bekendtgjorde Politimester Haagen, „at der til Hjælp i Tilfælde af Bombardement er befalet, at 2 Vægttere paa deres sædvanlige Poster skal være til Stede, og at ligeledes i hvert Kvarter er ansat 8 Mand for at ile til Hjælp ved en mulig antændende Ild“; han anmodede tillige om, at der maatte blive givet dette Mandskab „al mulig frivillig Hjælp, saa længe ingen Fare er til, paa det at de i saa Tilfælde kunde bruges med Held til det offentliges Gavn“²).

Ogsaa Brandkorpset stod beredt. Dets Mandskab var blevet forøget med 400 Skræddersvende foruden med nogle andre, „især Haandværkere, der alt blev anset som Reservemandskab, og Skræddersvendene blev især fordelt ved Sprøjterne, samt de øvrige dels ved Sprøjterne, dels i Gaderne, hvor de efter Politimesterens Foranstaltning under Anførsel af adskillige af Stadens Grosserere og andre virksomme Indvaanere, som

var forsynede med den fornødne Autorisation, havde Opsyn med de Steder, hvor Bomberne m. v. slog ned, for dels at hjælpe til at slukke en opkommen Ild og dels at rapportere, naar yderligere Hjælp var nødvendig³⁾.

Den 2. September afslog Regeringen det engelske Ultimatum. Overkommandoen ventede nu et Bombardement og gav Brandkorpset Ordre

Congreves Raketter. (Efter William Congreve: Abhandlung über die allgemeinen Grundsätze der Anwendung des Congreveschen Raketensystems, Weimar 1829).

til med Sprøjterne at tage Opstilling paa Byens offentlige Pladser, medens Borgerne ved Mørkets Frembud skulde tænde Lygter og anbringe fyldte Vandkar foran Husene. Borgerskabet var saaledes forberedt, men ikke bange. Alt var tilsyneladende fredeligt. Da faldt Kl. 7¹/₂ om Aftenen den første Bombe ved Slagterboderne og splittede den forsamlede Mængde. Beskydningen var begyndt og tiltog efter Mørkets Frembrud. Bomber, gloende Kugler, Raketter regnede ned over Staden. Borgernes Sorgløshed gav Plads for Rædsel og Forvirring, navnlig i Byens nordlige

og vestlige Del, hvor Frue Kirkes Spir og Rundetaarn afgav ypperlige Maal for Fjendens Skyts. Ingen kunde ane, hvor de lysende Projektiler vilde slaa ned. For første Gang stiftede Københavnerne Bekendtskab med en ny Slags Rakter, der var konstrueret af den engelske Ingeniør-oberst Congreve; disse Raketers store Fosforindhold gav dem en hidtil ukendt Evne til at anstifte Ildebrand, foruden at de udbredte en ulidelig Stank. Alene denne Nat fængede det ikke mindre end 38 Steder. Medens Klokkerne klemte, Vægterne raabte: „Brand!“, og Alarmtrommerne røstes, klarede Brandkorpset sine Opgaver med Udholdenhed og Dødsforagt. Slukningsarbejdet var meget farligt og vanskeligt, fordi Fjenden især overdængede de Steder med Projektiler, hvor der var udbrudt Ild. Men skønt Bomber og Granater, Sten og Murværk haglede ned over Brandfolkene, gik kun Grosserer Tuteins Pakhus i Vimmelskaftet op i Luer. Ved 7—8-Tiden om Morgenen den 3. September ophørte Beskydningen.

I Løbet af Dagen den 3. September udtalte General Peymann sin Anerkendelse af Politiets og Brandkorpsets Arbejde den foregaaende Nat: „Politiet og Brandkorpset har under Bombardementet i Nat vist en Iver og Anstrengelse, som ikke kunde være større. Denne deres ros-værdige Virksomhed kan vi takke for, at Ilden, som paa nogle Steder i Staden opkom af Fjendens Bomber, Ildkugler og Brandraketter, straks blev slukket. Jeg føler mig derfor pligtig herved offentlig at bevidne Politiets og Brandkorpsets hele Personale min erkendtlige Tak“⁽⁴⁾.

Dagen havde afsløret den uhyre Skade, Projektilerne havde anrettet paa Husene, navnlig i Nærheden af Frue Kirke, og da Borgerne frygtede for en ny Rædselsnat, søgte de i Mængde ud til de Bydele, der laa længst borte fra Fjenden, til Kristianshavn og ud paa Amager; mange søgte Tilflugt i Buegangene om Kristiansborg Slots Ridebane, i de kongelige Stalde og i den murede Sneglegang i Rundetaarn.

Ved Sekstiden om Aftenen begyndte Bombardementet igen og varede til Kl. 8 næste Morgen, den 4. September. Foruden Kvartererne fra forrige Nat hjemstøttes nu ogsaa Omegnen af Kongens Nytorv. Denne Nat brændte det efterhaanden paa 21 Steder, og Brandkorpset arbejdede under forøgede Vanskeligheder. Mange Beboere havde — trods det be-

stemte Forbud derimod — forladt deres Huse, saaledes at der ikke var nogen til Stede, der kunde gøre Alarm eller bekæmpe Ilden i dens første Begyndelse. Brandfolkene begyndte at føle sig udmattede efter den foregaaende Nats Anstrengelser. Gaderne var paa sine Steder saa oprodede af Granaterne, at de næsten var ufremkommelige. Adskillige Brandmænd blev dræbt eller saaret; selve Chefen, Brandmajor Kirkerup, blev saaret i Løbet af Natten og maatte overlade Ledelsen til andre⁵⁾. Trods alle disse Vanskeligheder lykkedes det dog Brandkorpset at slukke de opstaaede Ildebrande eller i hvert Fald begrænse dem til at være rent lokale; men først henad Aften den 4. September var man fuldstændig Herre over Ilden.

Den 4. September forløb roligt som de foregaaende Dage; men Kl. 7 om Aftenen begyndte Beskydningen igen og i større Maalestok end de to forrige Nætter. Det var, „som havde hele Helvede udgydt sine Luer over København“, og Bombardementet fortsattes lige til næste Dags Middag. Denne Gang faldt Projektilerne over hele Byen. Borgerne var udmattede af Spænding og Træthed, og det var kun rimeligt, at Brandkorpsets Personale var segnefærdigt af Udmattelse. Hertil kom yderligere, at endnu flere af Brandfolkene blev saaret og dræbt, og endelig var en stor Del af Sprøjterne og det andet Slukningsmateriel efterhaanden blevet ubrugeligt. Der gik Ild i de store Tømmerpladser paa Vesterbro lige uden for Voldene; men Vinden bar heldigvis bort fra Byen, og det lykkedes at begrænse Ilden til Tømmeroplagene. Brandkorpset havde dog ikke kunnet klare denne Opgave alene, men havde faaet Assistance af 100 Mand af Holmens Folk. Desuden lykkedes det Englænderne at skyde Frue Kirkes Spir i Brand, og da det Kl. 4 om Morgenen den 5. September sank sammen, antændte det Nabobygningerne. Med rivende Hurtighed forplantede Ilden sig ned ad Kannikestræde; Universitetet, Vor Frue Latinskole, Borchs Kollegium, Professorresidenserne, hele Kvarteret fra Nørregade til Kultorvet og Landemærket, fra Frue Plads til Nørrevold blev fortæret af Luerne.

Brandkorpset var ved at opgive Ævred; dets Sprøjter var ødelagt, og Brandfolkene næsten ikke til at formaa til at angribe Ilden. Først da en Del af Garnisonen og største Delen af Holmens Folk var kaldt

til Hjælp, lykkedes det ved omfattende Nedbrydningsarbejder at hindre Ildens videre Fremtrængen, medens man maatte overlade de allerede antændte Bygninger til Flammerne. Endnu den 7. September brændte det i Landemærket⁶). Denne sidste forfærdelige Nat havde brudt Borgernes og Garnisonens Modstandskraft, og den 7. September undertegnedes Kapitulationen, hvorved Englænderne fik overladt den danske Flaade som sin Ejendom.

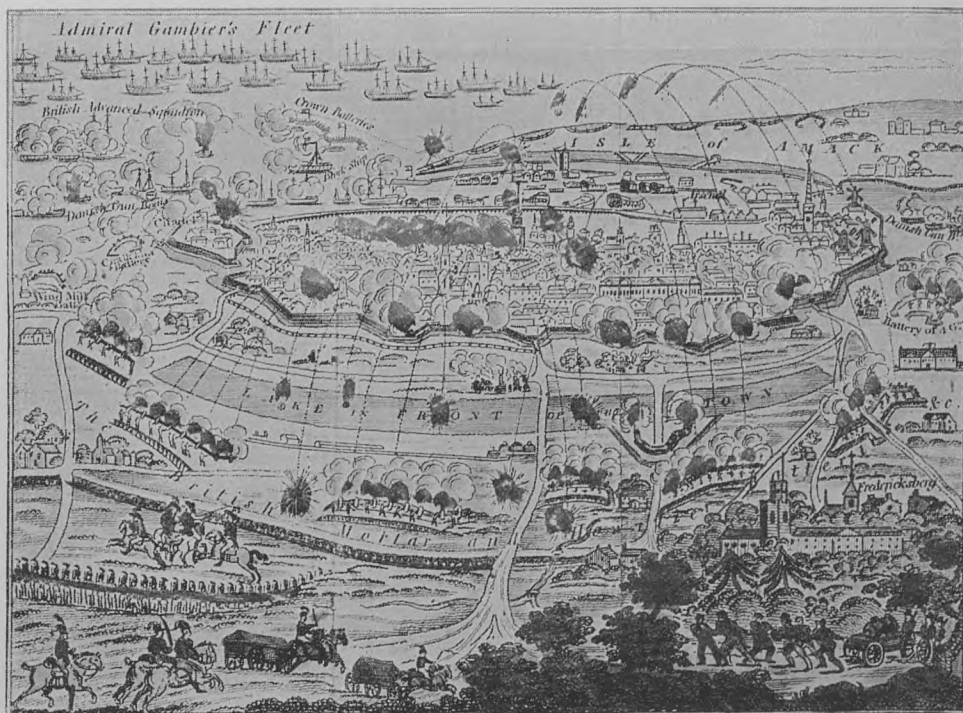
Hvilken Situation, der vilde være fremkommet, hvis Fjenden endnu nogen Tid havde fortsat Bombardementet og ikke var blevet hindret deri ved de paabegyndte Fredsforhandlinger, lader sig, efter hvad der var passeret i Løbet af den sidste Rædselsnat, med nogenlunde Sikkerhed forudse og blev klart udtrykt i Indledningen til den Bekendtgørelse, som General Peymann lod udgaa til Københavns Borgere om Kapitulationen: „Efter at alle vore Forsvarsmidler er blevet utilstrækkelige, og vi ikke har kunnet forhindre Fjenden fra at anlægge Forskansninger saa nær ved Stadens Volde, at han kan, saa ofte han finder for godt, sætte Staden i Brand paa flere Steder, uden at vore Slukningsanstalter, der er ødelagt baade ved deres Brug og Fjendens Skyts, kan formaa at standse Ildens Udbredelse, saa har jeg været sat i den uheldige Nødvendighed at maatte indgaa Kapitulation med den fjendtlige Krigsmagts Anførere“⁷).

Det endelige Resultat af Brandkorpsets Anstrengelser havde ikke svaret til den lovende Begyndelse den første af Bombardementets Nætter; men man maa indrømme — som ved Brandene i 1728 og 1795 — at Løsningen af den Opgave, der blev stillet Korpset, var umulig. Fra Brandvæsenets Personales Side havde der ikke været vist en saadan Optræden, at der med Rimelighed kunde rettes Bebrejdelser mod det i nogen Retning. I 1831 blev der givet en retfærdig Bedømmelse af Brandkorpsets Optræden i 1807, naar der blev sagt:

„Brandkorpset, dette Korps, der i Fred og Fejde, Nat og Dag, maa være paa Færde og vove Liv og Lemmer for Medborgeres Sikkerhed, viste i denne Rædselstid en Raskhed og et Mod, der tilvejebragte det den kommanderende Generals særdeles Taksigelse. Ved Broernes Antændelse, ved Frue Kirkes Brand, hvor Bomber og Granater haglede

ned imellem Brandfolkene, viste de en Koldblodighed, en Anstrængelse, der var det danske Borgernavn værdigt. Dette Korps talte 13 Døde, 2 saarede Officerer, nemlig daværende, brave Brandmajor A. Kirkerup og Løjtnant Petermann, og desuden 30 Mand saarede.“⁸⁾

I Brandkommissionens Indberetning af 22. Januar 1808 berettes

Engelsk Billede af Københavns Bombardement (Fairburn's authentic account of the bombardment of Copenhagen, London 1807).

der først, hvorledes Brandvæsenet havde været Herre over Forholdene de to første Bombardementsnætter, og derefter hed det:

„Men da den fjendtlige Ild for største Delen havde tilintetgjort Slukningsredskaberne, tog Ildebranden den paafølgende Aften og Nat Overhaand i en saadan Grad, at man end ikke ved den bekomne Hjælp fra Holmen af Mandskab og fra Amager i Henseende til Vand kunde se Øjemedet opnaaet førend Natten mellem den 6. og 7. September. Aarsagen dertil var ikke alene, at Ildens Udbrud paa flere Steder til en og

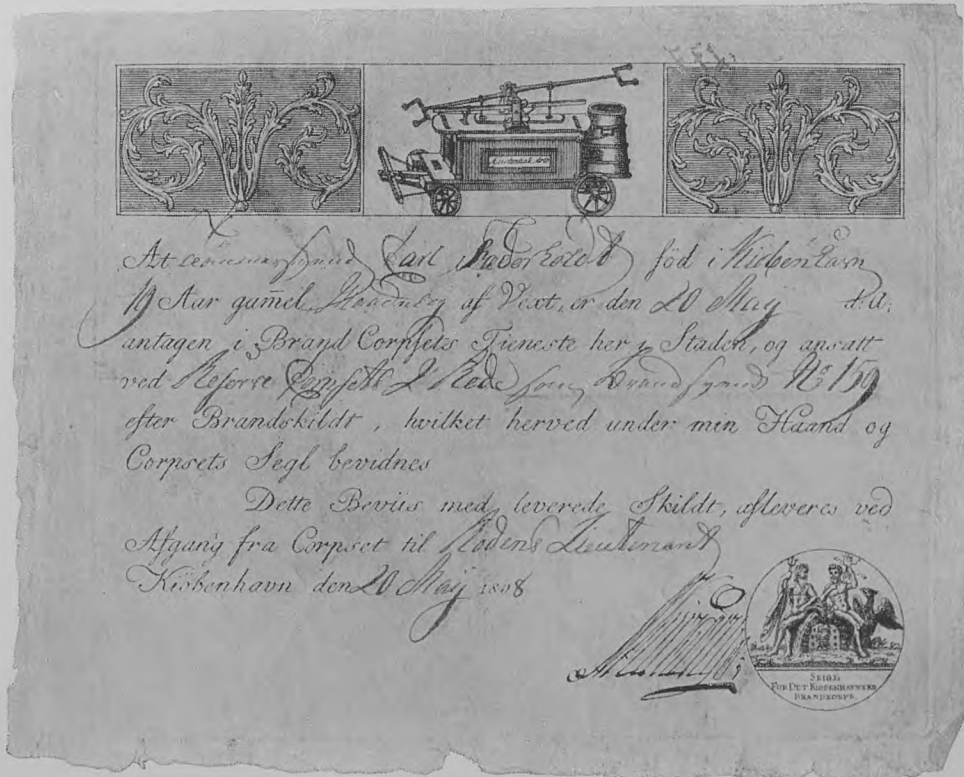
samme Tid samledes omsider til en uimodstaaelig Ildmasse, men tillige, at Springvandet paa de Steder, hvor Ilden rasede, var afskaaret af Fjenden, og at de svækkede Slukningsredskaber, til hvis aldeles Istand-sættelse ej gaves nogen Tid, blev nu enten ganske ubrugelige eller utilstrækkelige til Ildens Dæmpning og Standsning.“⁹⁾

Om de 47 Sprøjter oplystes det kort efter Bombardementet, at kun de 40 efter den haarde Tørn var i brugbar Stand, medens 6 var under Reparation, og en, Slotsholmsvagtens, var blevet aldeles ubrugelig. Der blev sørget for de kvæstede og de dræbtes efterladte. I November 1808 og April 1809 tillod Frederik VI, at der blev udbetalt aarlig Understøttelse til Enker og efterladte efter 10 dræbte og til 11 kvæstede Brandfolk, og han godkendte, at Brandkommissionen allerede havde udbetalt Understøttelse en Gang for alle til 20 kvæstede med ialt 192 Rdlr. 3 Mk. Udgifterne ved disse Understøttelser blev afholdt af det Beløb, som var bevilget til de ekstraordinære Udgifter. Af Brandkommissionens Protokoller ses det iøvrigt, at der foruden de omtalte 10 døde og 31 kvæstede var endnu enkelte baade dræbte og saarede Brandfolk. Naar de ikke var medoptaget i Fortegnelsen over de understøttede, var det, fordi de døde ikke havde efterladt sig Arvinger, der kunde gøre Krav paa Understøttelse, og fordi der mellem de saarede havde været enkelte, som enten ikke havde gjort Krav paa Erstatning, eller som senere havde undladt efter Tilsigelse at give Møde for Kommissionen. Mellem de kvæstede og navnlig mellem de døde fandtes der forøvrigt et forholdsviis endog meget stort Antal Skræddersvende¹⁰⁾.

Den 16. December 1807 udtalte den Højstbefalende sin Anerkendelse af Brandvæsenets Optræden under Bombardementet i en Skrivelse til Brandkorpsets Chef, Brandmajor Kirkerup:

„Med Fornøjelse har jeg erfaret, hvorledes Brandkorpset i Almindelighed har udmærket sig ved Iver i Opfyldelsen af deres Pligter under Bombardementet her i København, og at nogle af Korpset i Særdeleshed har lagt fortrinlig Nøjagtighed og Aktivitet for Dagen fra Krigsurolighedernes Begyndelse af, nemlig Premierløjtnanterne J. C. Schottmann, J. C. Esmann, J. C. West, P. L. Kruuse (skal være Krause), Sekondløjtnanterne D. H. Petermann, J. Frost, J. P. Priper (skal være Pryjor)

og J. J. Schlage, hvilke fornævnte 8 Officerer Hr. Majoren vilde behage at tilkendegive min fuldkomne Tilfredshed og Velbehag for deres udmærkede Tjenstiver, hvorved de har givet Prøver paa deres patriotiske Sindelag, der ikke mindre fortjener min Agt.“¹¹⁾)

Brandseddel for Tømrersvend Carl Fæderholdt, antaget i Brandkorpsets Tjeneste d. 20. Maj 1808. (Københavns Bymuseum).

Godt et Aar senere forelaa den mere officielle Anerkendelse af Brandkorpsets Optræden under Bombardementet, idet en Række af Korpsets Medlemmer fik tildelt Ordensdekorationer den 28. Januar 1809. Brandmajor Kirkerup blev udnævnt til Ridder af Dannebrog for udvist Mod og Klogskab i Udførelsen af sine Pligter og navnlig ved Branden paa de Tømmerpladser, der laa nærmest ved Fjenden. Dannebrogsmændenes Hæderstegn blev uddelt til Kaptajnerne Johan Christopher Schottmann,

Christian Esmann, Johan Christian West og Peter Ludvig Krause, fordi de i Følge Brandmajorens Rapport havde vist Mod og Raskhed under Slukningsarbejdet. Den samme Udmærkelse tildeltes af samme Grunde Premierløjtnanterne Diderich Heinrich Petermann, Johan Christopher Frost, Casper Friderich Hollander, Sekondløjtnanterne Johan Christopher Pryjor og Johan Joachim Schlage, Brandmestrene Jørgen Møller og Balthasar Weilbach og Straalemestrene Andreas Koch og Johan Christian Beytelmann. Endelig fik ogsaa Brandsvendene Johan Mathias Hinchel (forhen Tambour) og Casper Lauritz Paaske Hæderstegnet, fordi de som Vagter i Petri Kirkes Taarn under hele Bombardementet havde vist sjældent Mod og Standhaftighed og ved deres Dristighed reddet Kirketaarnet fra at brænde¹²).

Trods det Beløb paa 40.000 Rdlr., der ekstraordinært var blevet stillet til Raadighed for Brandvæsenet ved Englændernes Tilsynekomst (se Side 247 flg.), var man dog allerede i Slutningen af Aaret atter i Bekneb for Penge. Brandkommissionen bad i December 1807 Finanskollegiet om at faa bevilget et nyt Tilskud paa 10.000 Rdlr., og oplyste, at Kassebeholdningen kun var 3200 Rdlr., medens man mente, at der blev Brug for 3439 Rdlr. 5 Mk. til Betaling af allerede foreliggende Regninger og for 5000 Rdlr. til Reparation af Sprøjter, Karrer og Læggelser; til Indretning af et Vagttaarn vil der antagelig medgaa flere Tusind Rigsdaler; derfor bad man foreløbig om at faa stillet 10.000 Rdlr. til Raadighed. Beløbet blev straks bevilget; men Finanskollegiet benyttede dog Lejligheden til at gøre opmærksom paa, at der endnu ikke var aflagt Regnskab for de 40.000 Rdlr., som Brandkommissionen havde modtaget¹³).

Brandkommissionen havde saaledes ialt faaet 50.000 Rdlr. til Raadighed, dog kun som Forskud og med Forpligtelse til at tilbagebetale dem, naar dens Indtægter blev i Stand dertil. I April 1809 indberettede Kommissionen, at Regnskabet for dette Beløb var afsluttet og indsendt til Revision af Magistraten. Regnskabet udviste kun et Overskud paa 3 Sk. Paa Udgiftssiden var opført et Beløb paa 1724 Rdlr. 2 Mk. 9 Sk. til Understøttelse til de Brandfolk, der var bleven kvæstet under Bombardementet, og til Pensioner til de dræbtes efterladte. Sprøjteskattens

Kasse havde for Tiden ikke set sig i Stand til at afse dette Beløb, fordi den, foruden at den skulde afbetale en Gæld paa 11—12.000 Rdlr., stod over for en betydelig Stigning i Tranpriserne og over for store Udgifter — ca. 8000 Rdlr. — i Anledning af, at Frue Kirketaarn skulde indrettes til Vagttaarn. Imidlertid skulde de omtalte Understøttelser udbetales, inden Kassen i Løbet af Juni 1809 kunde naa at faa de forøgede Indtægter ind af den forhøjede Sprøjteskat. Af disse Grunde havde Brandkommissionen indstillet, at der af det Overskud paa 1724 Rdlr. 2 Mk. 12 Sk., der i Virkeligheden var paa Regnskabet for de 50.000 Rdlr., maatte blive godskrevet Sprøjtekassen Beløbet for Understøttelserne, hvorved det nævnte Overskud paa 3 Sk. fremkom. Af Magistraten blev Regnskabet revideret og godkendt, og efter en fornyet Indstilling fra Brandkommissionen sanktionerede Kongen Forslaget den 23. Marts 1810¹⁴).

Det blev nævnt, at Sprøjtekassen ventede forøgede Indtægter ved en Forhøjelse af Sprøjteskatten. Det var gaaet saaledes til.

Brandkommissionen havde i 1808 meddelt Danske Kancelli, at Sprøjteskatten, der var $2\frac{1}{16}$ Sk. aarlig af hver 50 Rdlr. Assurancesum, eller ialt ca. 11.000 Rdlr. aarlig (se Side 231), under de forhaandenværende Omstændigheder var utilstrækkelige til at dække Brandvæsenets Udgifter, der næsten stadig oversteg Indtægterne med 25— $33\frac{1}{3}$ pCt. Kommissionen vidste ikke noget bedre Middel til at bringe Sprøjtekassen paa Fode igen end at foreslaa en Fordobling af Skatten, til ialt 22.000 Rdlr. aarlig, fra 1. Januar 1809 at regne, saaledes at der for Fremtiden betales $4\frac{1}{8}$ Sk. aarlig af hver 50 Rdlr. Assurancesum. Efter at Finanskollegiet havde udtalt sig om Sagen, blev Brandkommissionens Ønske opfyldt i December 1808¹⁵).

Den Ødelæggelse af det danske Pengevæsen, der i første Omgang førte til Statsbankerotten i 1813 og Oprettelsen af Rigsbanken maatte naturligvis ogsaa faa Følger for Sprøjteskattens Vedkommende.

Allerede i Marts 1813 havde Brandkommissionen givet Indstilling om, at Skatten blev fastsat til 18.000 Rigsbankdlr. Sølvværdi; men da Kancelliet ikke mindre end tre Gange forlangte nærmere Oplysninger om Brugen af denne Sum, blev Beløbet først fastsat af Regeringen i No-

vember og bekendtgjort for Stadens Borgere ved Raadstueplakat at 1. December 1813.

Paa lignende Vis fastsattes nu Sprøjteskatten for hvert enkelt af de følgende vanskelige Aar: for 1814 i August til 24.000 Rbdlr. Sølvværdi (eller 50.000 Rbdlr. i Sedler), for 1815 i Juni til samme Beløb, ligesaa for 1816 i Januar; for 1817 blev Beløbet i April reduceret til 20.000 Rbdlr. Sølvværdi, og dette Beløb blev i Januar 1818 ogsaa fastsat for Aaret 1818¹⁶).

Brandkommissionen havde søgt at befri Sprøjtekassen for den Udgift paa 200 Rdlr., som blev givet Natmanden i Løn (se Side 70); men Regeringen meddelte i Januar 1810, at denne Udgift fremdeles skulde afholdes paa sædvanlig Vis¹⁷).

Som nævnt var der Tale om at indrette Frue Kirketaarn til Vagttaarn. Et Par Maaneder efter Bombardementet bad Brandkommissionen Danske Kancelli om Tilladelse til, at Klemtningen i Ildebrandstilfælde for Fremtiden foregik fra Rundetaarn i Stedet for fra Frue Kirketaarn, hvis Spir jo var ødelagt under Bombardementet. Kancelliet lod Forespørgslen gaa videre til Observatoriet, der var installeret i Rundetaarn; men her mødte Tanken Modstand. Derefter foreslog Brandkommissionen i Juni 1808, at Frue Kirketaarn blev indrettet til Vagttaarn, og vedlagde et Overslag over Udgifterne til det nødvendige Tømrerarbejde, ialt 2238 Rdlr. 5 Mk., som man havde tænkt skulde betales af Sprøjtekassen. I August fik dette Forslag Myndighedernes Sanktion, og i September blev der desuden givet Tilladelse til at „føje interimistisk Foranstaltning til et Vagttaarns Indretning“ i Frue Kirketaarns Ruin¹⁸).

Som Alarmklokke til den nye Vagtstation i Frue Taarn blev der i December overladt Brandkommissionen en Klokke fra Frederiksværk Gods, foreløbig dog kun til Laans i et halvt Aar, hvorefter Kommissionen skulde betale den med 1423 Rdlr. 4 Mk. (4 Mk. pr. Pd.); Klokkens Vægt var 6 Skippd. 13 Lispd. 7 Pd. foruden Beslagene, der var medregnet i den Pris af 1642 Rdlr. 4 Mk., der først var forlangt for Klokken.

Efter at denne Klokke nu var bragt paa Plads i Frue Taarn, viste det sig imidlertid, at det var umuligt at ringe med den. Der blev af-

holdt forskellige Udgifter, navnlig til at faa Kneblen anbragt anderledes, og man havde tilkaldt Professor C. Varberg, Direktør for Mønten, og Tømrmester, Arkitekt Kallenberg i den Anledning. I Juli 1810 enedes man da om at blive staaende ved det efter saa store Anstrengelser opnaaede Resultat, at Kneblen kun kunde slaa mod Klokkens ene Side, saaledes at den kun kunde bruges til Kimen og Klemten. Forøvrigt kom Frue Kirketaarns Omdannelse til Vagttaarn til at koste, ikke som beregnet 2238 Rdlr. 5 Mk., men 4200 Rdlr. foruden Klokken, der kom paa 1430 Rdlr.¹⁹).

I sidste Halvdel af 1811 blev der ført en Del nye Forhandlinger mellem Kancelliet og Brandkommissionen angaaende Vagttaarne.

Kommissionen havde i September erklæret, at der fra Petri Kirketaarn var tilstrækkelig fri Udsigt til, at det kunde anvendes som Vægttaarn i Stedet for Frue Taarn, der skulde repareres, hvorfor Vægterne skulde flytte ud. Kommissionen fik straks Ordre til snarest muligt at lade Petri Kirketaarn indrette til Vagttaarn. Udgifterne derved vilde blive ialt henved 836 Rdlr., og der blev straks taget fat paa Arbejdet under Brandmajorens Tilsyn. Det viste sig imidlertid, at Udflytningen fra Frue Taarn ikke blev saa presserende som antaget; den blev udsat til hen ad Foraaet 1812; men den synes ikke at være sket før omkring August samme Aar. Efter Magistratens Forslag blev det iøvrigt bestemt, at Ringningen ved Aabningen og Lukningen af Stadens Porte, der siden Frue Taarns Brand var foretaget fra Petri Kirketaarn paa Overgraver Jørgensens Foranstaltning, for Fremtiden skulde besørges af de Vægttere, der nu blev anbragt i Taarnet; de skulde have samme Betaling som Overgraveren, nemlig 10 Sk. pr. Ringning²⁰).

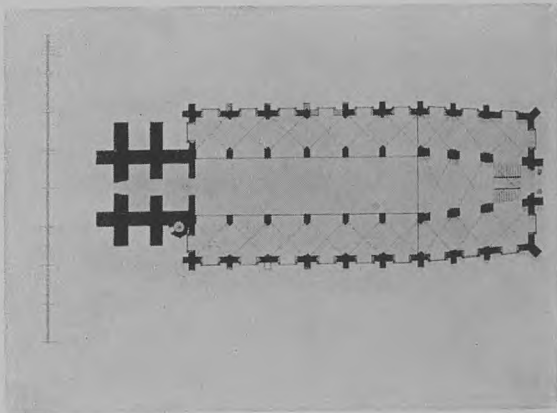
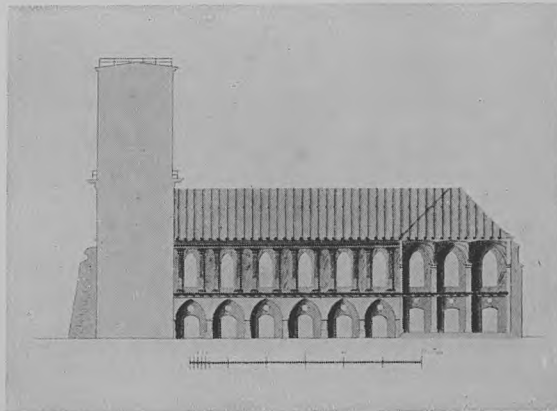
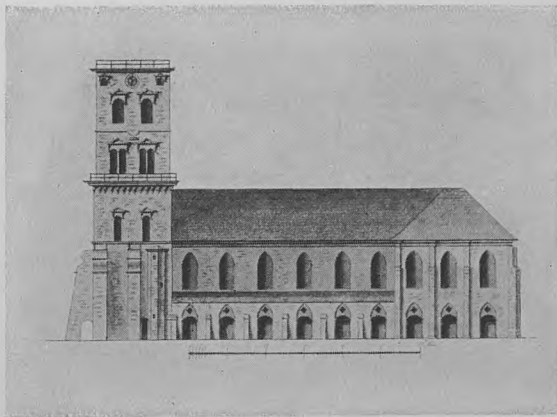
I Marts 1814 spurgte Kancelliet Brandkommissionen, om den havde noget imod, at Frue Kirke overtog den Klokke fra Frederiksværk, der var blevet anbragt i Kirkens Taarn. Kommissionens Svar lød paa, at det kunde den ikke have noget imod, da den ikke troede at have nogen Ejendomsret til Klokken; iøvrigt mente Kommissionen, at de øvrige Indretninger, som den havde anbragt i Taarnet, kunde overgaa til Frue Kirke, mod at Kirken betalte Omkostningerne ved Petri Kirketaarns Omdannelse til Vagttaarn²¹).

Brandkorpsets Styrke var i 1807 paa 53 Stabs- og Overofficerer, 367 Underofficerer, 3042 Menige og 10 Funktionærer, altsaa ialt 3472 Personer. Tallet steg imidlertid stadig, og en Følge deraf var det, at Mønsterskriveren, Auditor Lange, i 1808 ansøgte om Forhøjelse af sin Gage, fordi Korpsets Styrke i hans Tid var steget fra 2000 Mand til over 4000; han fik sin Løn forhøjet med en Tredjedel. I 1815 var Brandkorpset yderligere vokset i Tal; i en Skrivelse til Indrulleringskommissionen oplyste Brandmajoren i Maj, at „Brandkorpsets bestemte Styrke“ bestod af ialt 4371 Mand, nemlig 60 Overofficerer, 282 Underofficerer (civile og militære Brandmestre), 4074 Menige (civile og militære Brandsvende) og Brandmesteren og hans Folk, der var tilsammen 15 Personer²²).

Lige efter Bombardementet overvejede man, hvorledes man kunde drage Omsorg for altid at have dygtige Officerer i Brandkorpset. Resultatet af Overvejelserne blev en kongelig Resolution af 24. December 1807: „Paa det at der stedse iblandt det københavnske Brandkorps' Officerer kan have duelige Subjekter, der i Tiden kan beskikkes til de højeste Poster i Korpset,“ blev det bestemt, „at Officererne ved Københavns Brandkorps for Eftertiden, forinden de kan avancere til Kaptejner, skal erhverve sig den fornødne Kundskab i de Videnskaber, der vedkommer deres Fag, nemlig Mathematik, Mekanik og Hydraulik, samt være forpligtede til at lade sig af en kyndig og dertil autoriseret Mand eksaminere i bemeldte Videnskaber.“ Ingen Officer maatte for Fremtiden foreslaas til de højere Stillinger ved Korpset, med mindre han kunde fremlægge „Attest for at have med Held udholdt en saadan Eksamen, som Bevis paa hans Duelighed til at forestaa et saadant Embede“²³).

Officerskorpset fik iøvrigt i disse Aar en Udvidelse af en særlig Karakter.

Allerede i 1804 havde der været fremsat Forslag om at knytte nogle Kirurger til Brandkorpset; Forslagsstilleren var Regimentsfeltskærer W. F. Muth ved det borgerlige Infanteri, der var Oldermann for Kirurgerne. Han havde ment, at der burde ansættes 6 Kirurger og 1 Overkirurg ved Korpset. Sagen strandede imidlertid paa Kancelliet, som fandt Muths „Forslag betænkeligt, formedelst den Paastand om Beløn-

Tegninger af Nikolaj Kirke, udført 1807 af Brandmajor Kirkerup til et Projekt, hvorefter Taarnet skulde indrettes til Vagttaarn, Kirkens øverste Stokværk til Museum og nederste Stokværk til Opbevaring af Brandredskaber. (Rigsarkivet).

ning, som de ansatte Kirurger i sin Tid maatte kunne faa i Sinde at gøre med Hensyn til den dem paalagte Byrde“. Desuden indsaa Cancelliet „ej heller Nødvendigheden af denne Foranstaltning, da enhver, som ved Ildsvaade eller paa anden Maade i Brandkorpsets Tjeneste kommer til Skade, straks bør, om det er farligt, bringes til et af Hospitalerne, og om nogen Hjælp for Øjeblikket skulde behøves, kan denne straks faas hos nærmeste Amtschirurgi, hvilke bo adspredt over hele Byen“²⁴).

Der var saaledes ikke kommet noget ud af Forslaget denne Gang; men i 1808 tog Brandmajor Kirkerup Sagen op. Han foreslog, at der blev ansat en Læge ved Brandkorpset med 300 Rdlr. i Aarsløn. Trods Brandkommissionens Modstand fik han sin Vilje sat igennem, for i Juli 1808 bestemte Regeringen, at der ved Korpset skulde ansættes en Regimentskirurg; hans Gage (300 Rdlr. aarlig) skulde udredes af Sprøjtekassen. Kirurgens Pligter bestod i at syne saavel dem, der traadte ind i Korpset, som dem, der forlangte Afsked derfra og udstede Attester derom, naar det blev forlangt. I alle Ildebrandstilfælde skulde han møde paa Brandstedet for at give de Brandfolk, der eventuelt kom til Skade, den første Hjælp, inden de blev bragt til Hospitalerne eller deres Hjem; han skulde være gratis Læge for den trængende Del af Korpsets Medlemmer, der dog selv skulde bekoste Medicinen²⁵).

Det blev en Peter Holmer, der blev ansat som lønnet Regimentskirurg ved Brandkorpset; han bestred denne Post til han i April 1812 blev syg og afgik ved Døden; under hans Sygdom var en kirurgisk Kandidat Frederiksen konstitueret i Stillingen. I Februar 1809 var det blevet tilladt Chefen for Brandkorpset efter Forslag fra Regimentsfeltskæreren at ansætte tre kirurgiske Assistentter ved Korpset, men uden Løn. Efter Holmers Død i 1812 blev den kirurgiske Kandidat Friese (Friis, Frese) Korpsets Kirurg; han blev afskediget i September 1815 med en aarlig Pension paa 300 Rdlr., og i hans Sted blev den tidligere Vikar i Embedet, Assistent Frederiksen, ansat med en aarlig Løn af 263 Rdlr., saalænge Friese levede, og derefter 300 Rdlr. Det blev ved Frederiksens Udnævnelse bestemt, at der ikke mere skulde ansættes kirurgiske Assistentter ved Korpset²⁶).

Man søgte stadig paa forskellig Vis at gøre Stadens Brandberedskab bedre, saaledes bl. a. ved at sikre en hurtig og tilstrækkelig Vandtilførsel til Sprøjterne.

Lige siden Brandordningen af 1805 havde man forgæves søgt at faa sluttet en fast Overenskomst med Vognmandslavet om Transport af Kærre og Læggelser i Tilfælde af Ildebrand. Det viste sig imidlertid, at Udgifterne var forholdsvis smaa, naar man betalte efter Regning; derfor foreslog Brandkommissionen i Juni 1809, at man foreløbig opgav at faa denne Transport fast bortliciteret, og Regeringen tillod i Juli, „at de til Kærrens og Læggelsers Fremførsel i Ildebrandstilfælde medgaaede Omkostninger maa afholdes af Stadens Sprøjteskats Kasse, saalænge samme ikke overstiger 200 Rdlr. aarlig“; gjorde de det, skulde de repareres²⁷).

I 1810 blev Pligten til Vandtransport under Ildebrand udstrakt til en større Kreds. Hidtil havde Forpligtelsen hvilet paa Slagtere, Møllere og Hyrekuske; men den blev i April 1810 udvidet til ogsaa at gælde Bryggerne og Bagerlavets Interessenter. Samtidig blev Brændevinsbrænderlavets Interessenter ligesom hidtil Vognmændene pligtige til at deltage i Transporten af Brandredskaber. Aaret efter blev de Pligter, der hidtil havde paahvilet det nu ophævede Pram- og Stenførerlav i Ildebrandstilfælde, overført til de Folk, der besørgede Færgefarten mellem Nyhavn og Kristianshavn, og til de indenbys Mænd, der for Fremtiden bragte Sand, Sten og Ballast til Staden²⁸).

Ogsaa ved Foranstaltninger af ren præventiv Art vilde man mindske Brandfaren. I September 1811 blev der fastsat nærmere Forsigtighedsregler for Gørtlere og andre Haandværkere, der anvendte Gløder paa Jernplader, og i Oktober blev der givet Bestemmelser om, under hvilke Forhold og i hvilket Omfang Trælast og Tjære maatte henlægges paa aabne Pladser indenfor Voldene²⁹).

Dette Arbejde fra Myndighedernes Side paa at mindske Brandfaren mødtes med Bestræbelser fra private, der dog var mere velmente end egentlig vellykkede. En Mekaniker indsendte i 1814 til Magistraten en af ham selv konstrueret „Ildvækker“ og bad om en Understøttelse til sit videre Arbejde derpaa. Hans Opfindelse gik ud paa, at der skulde

udspændes Traade med Vægte; hvis en opstaaet Brand brændte Traadene over, vilde Vægtene falde ned og faa en Del Klokker til at gøre Alarm. Brandkommissionen, der fik Opfindelsen til nærmere Undersøgelse, udtalte imidlertid, at „Opfindelsen ikke svarer til sin Hensigt“. En forhenværende Bager paa Frederiksberg ansøgte i Marts 1816 om Privilegium paa at offentliggøre og forevise en Opfindelse til Slukning af Skorstensild og om derfor at maatte faa et mindre Vederlag for hvert Ildsted i Danmark og Hertugdømmerne, med Undtagelse af København. I Januar 1817 blev der foretaget Forsøg med „Opfindelsen“ i Tugthusgaarden Nr. 133 (nuværende Niels Hemmingsensgade Nr. 13), men Forsøget blev ganske mislykket³⁰).

I Brandkorpsets Lønningsforhold skete der en Ændring i Juni 1810. Formaalet var at opnaa større Lighed i denne Henseende mellem Personalet ved Brandkorpset og de tilsvarende Grader ved de borgerlige Korps, hvor der i mange Tilfælde ikke blev givet Betaling for Tjenesten. Det blev derfor i 1810 bestemt, at alle nuværende Premier- og Sekondløjtnanter samt Overbrandmestre ved Brandkorpset ganske vist maatte blive ved at oppebære den Løn, de havde ved Aarets Begyndelse; men ved Forfremmelser kunde de ikke opnaa Lønforhøjelser, før de naaede Kaptajnsgraden. Ved Nybesættelser skulde de paagældende tre Grader være aldeles ulønnede, dog med Undtagelse af Overbrandmestre ved Kvæsthusets, Tøjhusets, Gammelholms, Laboratoriets og Nyboders store Sprøjter.

Ved saaledes at omdanne en hel Del lønnede Poster til ulønnede kunde man opspare et Beløb, der efter nærmere fastsatte Regler skulde anvendes til Forbedring af Lønningerne for Kaptajner, Meddirektører og Vicebrandmajor; efterhaanden skulde Gagen for de 6 yngste Kaptajner i Byen og den yngste Kaptajn paa Broerne naa op til 100 Rdlr. aarlig, for de ældste Kaptajner (6 i Staden og 1 paa Broerne) til 200 Rdlr., for 2. Meddirektør til 300 Rdlr., for 1. Meddirektør til 400 Rdlr. og for Vicebrandmajoren til 600 Rdlr.

Nedbrydnings- og Reservemandskabet, Brandsvende, Assistenten og Straalemestre skulde — forsaavidt de ikke hørte til Landmilitær- eller Søetaten — for Fremtiden gøre Tjeneste ved Brandkorpset uden at faa

den Betaling, der ellers var fastsat i Brandordningen af 1805; Bestemmelsen gjaldt dog ikke Tjenesten ved Brandinkquisitionerne.

I Stedet for de 832 Rdlr. aarlig, som Brandmajoren hidtil havde faaet til Løn til Værkgesellerne, og i Stedet for de 43 Rdlr. aarlig, som Værkgesellernes Formænd hidtil havde modtaget som en særlig Ducør, skulde der nu aarlig udbetales 1200 Rdlr. som Løn til Værkgesellerne, fordi disses Antal ikke kunde være mindre end 200. Endelig blev i 1810 Lønnen fastsat for Tambourer og Brandbude³¹).

Ogsaa paa Brandkorpsets Lønninger kom Dyrtiden og Pengevanskelighederne, Krigens Følger, til at indvirke. I Løbet af 1811 blev der for Aaret 1810 tildelt forskellige af Brandkorpsets Personale og Personalet paa Brandkommissionens Kontor Dyrtidsgratiale efter nærmere fastsatte Regler; det samlede Beløb var for Kontorpersonalets Vedkommende 650 Rdlr. og for Brandkorpset godt 1640 Rdlr.; af denne sidste Sum fik Brandmajoren alene 400 Rdlr. Med denne Tildeling af Gratiale fortsatte man i de følgende Aar; i 1811 var Summerne 975 Rdlr. og 2185 Rdlr., og deraf forøgedes endda det første Beløb yderligere med 260 Rdlr. Det vilde føre for vidt at gøre Rede for alle disse Tillæg og Gratiale; blot skal nævnes, at Brandmajor Schmidt fik forhøjet Beløbet til Værkgesellernes Løn for 1812 fra 1200 til 1800 Rdlr., og at ogsaa Pensionerne ved Brandkorpset blev forhøjet (efter Regler, som var indført for Postvæsenet)³²).

Blandt saa meget andet blev der i disse Aar ogsaa rørt ved Spørgsmaalet om Domsmyndighed i Tilfælde af Tjenesteforseelser.

Brandmajor Kirkerup havde i 1808 foreslaaet, at Brandmajoren blev bemyndiget til at diktere Pengemulkter for smaa Tjenesteforseelser ved Korpset, at der blev givet Værkgesellerne og deres Formænd Uniformer i Overensstemmelse med de Tegninger, der ledsagede Forslaget, og endelig at der blev antaget 12 posthavende Værkgeseller. Medens Brandkommissionen paa alle Punkter gik imod Brandmajoren, kunde Kancelliet dog for en Del bifalde Forslaget, og Regeringens Afgørelse i Juli 1808 blev en Sejr for Brandmajoren.

Ligesom Stadshauptmanden og Cheferne for de øvrige borgerlige Korps havde Ret til at diktere Mulkter indtil 10 Rdlr. for smaa Forseelser,

saaledes blev nu ogsaa Brandmajoren bemyndiget til at mulktere; de mulkterede havde dog Appelret til Brandkommissionen. Værkgesellerne og deres Formænd fik Uniformer, som maatte bæres i og udenfor Tjenesten, og Frederik VI skænkede af sin Kasse 1600 Rdlr. til deres Anskaffelse; skulde denne Sum ikke strække til, maatte de paagældende selv bære Resten af Omkostningerne, da Kongen hverken af sin egen Kasse eller af Brandvæsenets Kasse kunde tilstaa yderligere Hjælp dertil. Endelig blev der ansat 12 Værkgeseller til at staa paa Post uden for det Hus, hvor Brandkorpsets Fane opbevaredes; de skulde bære den Uniform, Kirkerup havde foreslaaet, og deres Pligter skulde fastsættes af Brandmajoren efter nærmere angivne Forbilleder (fra Hæren og de andre borgerlige Korps). Til Omkostningerne ved denne Foranstaltning vilde Kongen skænke 250 Rdlr. en Gang for alle; de øvrige aarlige Udgifter derved skulde afholdes af Staden³³).

I Februar 1809 fastsatte man, at Mulkteringen ved Brandkorpset skulde ske efter de Regler, der gjaldt for Borgervæbningen, og at Brandretten skulde være Appelinstant for de Mulkter, Brandmajoren idømte³⁴).

Brandordningen af 1805 havde overdraget Brandkommissionen dømmende Myndighed i forskellige Sager vedrørende „Forseelser mod Brandvæsenet“; i April 1810 fik Kommissionen denne Myndighed udvidet til at gælde „samtlige Overtrædelser af Brandanordningen af 1. November 1805 og de dermed i Forbindelse staaende Bygningsanordninger“, forsaavidt de angik Hensynet til Brandsikkerheden; dog skulde Københavns Politiret stadig være „det Forum, hvor Vidneforhør optages i alle Brandvæsenet vedkommende Sager, ligesom ogsaa de Bøder, der hidtil er tilkendt Politikassen“ fremdeles skulde tilkendes denne Kasse³⁵).

Ogsaa paa et andet Omraade fik Kommissionen sin Myndighed udvidet. I Maj 1810 meddelte Regeringen Magistraten, at der med ethvert Skøde, som i Fremtiden ønskedes læst paa Ejendomme saavel i selve Staden som paa Broerne, skulde følge en af Brandkommissionens Sekretær udstedt Attest om, at de lovbefalede Brandredskaber fandtes paa Ejendommen; for Broernes Vedkommende skulde der tillige følge Attest

fra Rodemesterens og Brandkommissionens Kasserer om, at de forfaldne Bidrag til Indretning og Vedligeholdelse af Broernes Brandvæsen var betalt. Disse Attester skulde ydes vederlagsfrit; men i 1813 udtalte Brandkommissionen, at hver Attest fra Brandvæsenets Kasserer til Brug ved Skødelæsning burde betales med 24 Rigsbanksskilling³⁶).

Et Par Forslag fik vidererækkende Følger for Brandvæsenet, selvom deres Vej gennem Regeringskontorerne blev baade lang og trang.

Skilt til Trommeremene, af københavnsk Prøvesølv. Paa Sprøjten Aarstallet MDCCCXVII.
(Dansk Folkemuseum).

I Maj 1809 havde Stadshauptmand Hallager foreslaaet en mere tidsvarende Ordning af Brandkorpset, og i April 1811 kom ogsaa Brandmajor Schmidt med et Forslag i samme Retning. I April 1812 sendte Kancelliet disse Forslag til Brandkommissionen og meddelte, at Kongen havde i Sinde at modernisere Brandkorpsets Indretning; man ønskede derfor Kommissionens Erklæring om Sagen. Efter at Akterne var passeret rundt mellem Kommissionens Medlemmer, blev der afholdt flere Møder om Spørgsmaalet i Maanederne August og September 1812; men Kommissionen synes ikke at have været særlig ivrig efter at fremkomme med den ønskede Udtalelse. I Februar 1813 rykkede Kancelliet Kom-

missionen for Betænkningen, ja endnu i Marts 1814 var Indberetningen stadig udeblevet, medens Kommissionen gav Grunde, der skulde undskylde Udeblivelsen af dens Svar.

I April 1814 fik Kommissionen fra Kancelliet tilstillet en Del Forordninger og Instrukser fra Wiens Brandvæsen; man skulde undersøge, om noget af dette Materiale kunde anvendes i København. Først den 22. April 1816 fik Kommissionen sin samlede Indstilling om en mere tidsvarende Ordning af Brandkorpset færdig. Til Gengæld indeholdt den ikke mindre end tre forskellige Forslag: et Udkast til en Brandordning for København, et Udkast til en Bygningsanordning for København og endelig et Udkast til et Reglement for Brandkorpset. Af de tre Forslag kom kun det sidste til Behandling, og med faa Ændringer naaede det endelig at faa Regeringens Sanktion som „Reglementet af 1. Maj 1818“³⁷).

Reglementet siger, at Brandkorpsets Bestemmelse var „saavel at virke til en udbrudt Ilds hastige Slukning og de brandlidende Personers Redning som at deltage i alle de Foranstaltninger, der sigter til at forekomme Ilds Udbrud“. Overkommandoen skulde vedblivende under Ildebrand føres af den Stabsofficer, Kongen udnævnte dertil.

Brandkorpset skulde bestaa af 1 Brandmajor (eller 1. Direktør) som Korpschef, 1 Vicebrandmajor (eller 2. Direktør), 2 Meddirektører, 1 Regimentsfeltskærer, 7 Kaptajner (før 14), 13 Premierløjtnanter (før 14) og 28 Sekondløjtnanter (som hidtil). Byen indenfor Voldene og Kristianshavn inddeltes i 6 Distrikter, medens Forstæderne udgjorde et 7. Distrikt; de 6 første Distrikter fik hver tildelt 1 Kaptajn, 2 Premier- og 4—5 Sekondløjtnanter, medens Forstæderne kun fik tildelt 1 Kaptajn, 1 Premierløjtnant og 2 Sekondløjtnanter. Korpsets øvrige Styrke blev nu fastsat til et bestemt Antal: 1 Korpsskriver, 2 Værkmestre, 91 Overbrandmestre, 189 Underbrandmestre, 202 Straalemestre, 202 Assistenten, 3126 Brandsvende, hvoraf 200 Mand udgjorde Nedbrydningsmandskabet, 100 Værkgeseller, 330 Pumpemænd, 6 Brandbude, 5 Tambourer og 12 Faneposter; ialt stod der altsaa ved Korpset godt 4300 Mand.

Korpset skulde rekrutteres ved den borgerlige Indrulleringskommission, idet Brandmønstringssessionen blev ophævet. Man kunde købe sig

fri for at gøre Tjeneste ved Korpset ved at indbetale 20—50 Rbdlr. (Sølvværdi) til Brandkommissionens Kasse. Over Vognmænd og Brændevinsbrændere skulde der føres en særlig Rulle med Angivelse af de Heste, Vogne og Folk, de skulde stille til Transport af Sprøjter, Redningsstiger og andre Brandredskaber.

I Reglementet blev de aarlige Lønninger ved Korpset fastsat³⁸); Mandskabet skulde for Fremtiden ikke have noget Vederlag for at møde til Prøver, Mønstringer, Øvelser, aarlige Eftersyn eller Ildebrand; enhver af Korpsets daværende Medlemmer skulde dog beholde den ham engang tildelte Gage eller Ducør.

Reglementet gav udførlige Oplysninger om Sprøjterne, deres Antal og deres Plads. Ialt var der 47 offentlige store Sprøjter og Vagtsprøjter, 1 mindre Sprøjte og 14 Kabinetssprøjter, „hvilke sidste skal dels bruges paa saadanne Steder, hvor man ikke kan komme til Ilden med store Sprøjter, og dels som Anbringere til de mindre Sprøjter, hvor det ellers vilde være vanskeligt paa anden Maade at tilbringe disse det fornødne Vand“. Desuden skulde der være fordelt 48 Baljesprøjter „paa bekvemme Steder i Staden i Bevaring hos Indvaanerne“. Iøvrigt opregnedes, hvad der skulde være til Stede af de forskellige Brandredskaber og Rekvisitter, dels ved selve Sprøjterne, dels i de forskellige Depothuse.

Alarmeringen i Ildebrandstilfælde forblev i alt væsentligt uforandret, ligesom ogsaa Mandskabs og Sprøjters Fremmøde skulde ske som før. Reglementet indeholdt alle de Bestemmelser, der fra og med Brandordningen af 1805, var truffet angaaende Brandkorpset, og alle tidligere Bestemmelser blev ophævet. Det blev nu paalagt Brandmajoren at indsende en udførlig Rapport til Kongen den første i hver Maaned over, hvad der i den forløbne Maaned var passeret ved Korpset.

Ogsaa Spørgsmaalet om Pensionering af afdøde Brandofficerers Enker blev taget op af Regeringen. I Juli 1813 var det blevet bestemt, at Officerer, der havde Charge, hvormed der var forbundet Gage, skulde være forpligtet til at gøre Indskud i den almindelige Enkekasse, og i Marts 1814 kunde Brandmajoren meddele samtlige Distriktskaptajner og højere stillede Brandofficerer, at Regeringen havde bestemt, at de

var pligtige til at sikre deres eventuelle Enker en lige saa stor Understøttelse, som de vilde have faaet fra Enkekassen³⁹).

Københavns Forstæder („Broerne“) havde jo tidligere faaet ordnet deres Brandvæsen som et Led i det københavnske og med Udgifterne paalignet Ejendommene. En lille midlertidig Ændring var sket heri; Ejerne af de Bygninger, der var afbrændt i Forstæderne, da Englænderne kom i 1807, var i August 1809 blevet fritaget for „at tage Del i de for Aaret 1806 og indtil bemeldte fjendtlige Overfald forefaldne Udgifter ved Brandvæsenet uden for Stadens Porte“⁴⁰).

Udgifterne til Broernes Brandvæsen indtil Udgangen af 1808 udgjorde knapt 2230 Rdlr., hvortil kom et Beløb for Taksation af ikke assurerede Ejendomme, saaledes at det samlede Udgiftsbeløb var over 2360 Rdlr.; denne Sum forhøjedes af Hensyn til Fordelingen paa de enkelte Ejendomme til godt 2377 Rdlr., hvilket blev 15 Sk. for hver 100 Rdlr. Assurancesum. Et Vidnesbyrd om Fordelingen af Bebyggelsen paa Broerne er det, at Udgiften fordeltes med omtrent 845 Rdlr. til Vesterbro og omtrent 1533 Rdlr. til Øster- og Nørrebro. I 1811 var Udgiften til Broernes Brandvæsen godt 1338 Rdlr., ca. 485 Rdlr. til Vesterbro og ca. 850 Rdlr. til Øster- og Nørrebro⁴¹).

Der skete i disse Aar et Par Skifter i Overkommandoen over Brandkorpset. I April 1809 fik Oberst Meyer af Marineregimentet overdraget „Overkommandoen ved Ildebrand her i Staden, saaledes som samme . . . har været Generalmajor Peymann anfortroet“; som Følge af Udnævnelsen fik Oberst Meyer Sæde i Brandkommissionen som første Medlem. Han kom kun til at beklæde Posten i knap to Aar; i Januar 1811 havde Kongen bestemt, „at Oberst Krag af Ingeniørkorpset skal i Stedet for Oberst Meyer have Overkommandoen ved Ildebrand her i Staden“⁴²).

Af Personaleændringer kan iøvrigt nævnes, at Brandmajor Kirkerup var afgaaet ved Døden den 22. Oktober 1810; ved et Springavancement blev Kaptajn H. C. Schmidt hans Efterfølger, uagtet Brandkommissionen i sin Indstilling havde peget paa en anden Løsning. Den forbigaaede Vicebrandmajor Sihm indsendte i November en Ansøgning, hvori han

udtalte, at han havde været i Brandkorpset i 38 Aar, og at han havde næret det visse Haab at blive udnævnt til Brandmajor ligesom sine Forgængere; da dette Haab nu var bristet, bad han om et efter Tidernes Dyrtid afpasset Tillæg til Gagen, der var 500 Rdlr. Kancelliet anbefalede Sihms Ansøgning, fordi man fandt, at 500 Rdlr. var altfor lille en Gage under de forhaandenværende Forhold; desuden mente man, at der burde tages Hensyn til Sihms høje Tjenestealder. I December fik Vicebrandmajoren da ogsaa bevilget et fast Tillæg paa 300 Rdlr. til Gagen⁴³).

Sidst i Maj 1818 blev der ved Brandkorpset, navnlig blandt Officererne, foretaget forskellige Afskedigelser og Udnævnelser som Følge af 1818-Reglementets Indskrækning af Officerspersonalet. Af Brandkommissionens Forhandlingsprotokol fremgaar, at Kommissionen i Forventning om Reglementets Reduktion allerede i længere Tid havde undladt dels at besætte de vakante Stillinger, der var fremkommet, dels at afskedige de Officerer, der ellers skulde være afgaaet paa Grund af Alder; derfor blev Gennemførelsen af Reglementet, navnlig Reduktionen af Kaptajnernes Antal, ikke saa følelig, som den ellers vilde være blevet⁴⁴).

Et Par bemærkelsesværdige Begivenheder i Brandkorpsets Virksomhed skete i 1814 og i 1817.

Natten mellem den 10. og 11. Januar 1814 hærgede en ret betydelig Ildebrand i Baghuset til daværende Nr. 285 paa Toldbodvej (senere Dele af Husarkasernen 1844—1898). Om denne Ildebrand oplyser Samtidens Aviser:

„I Fabriksbygningens 4. Etage under Spærværket i Gaarden Nr. 285 paa Toldbodvejen udbrød i Aftes Kl. 8 en rasende Ild, som først i Morges Kl. 8 var slukket. Ved Brandkorpsets utrættelige Anstrængelser lykkedes det, at kuns denne Bygning brændte, og at Brygger og Brændevinsbrænder Adlers tilstødende Brænderi blev staaende, hvorved en Del af Store Kongensgade, da Vinden bar paa, blev reddet. Saaledes har og dette raske Korps denne Gang, stridende ej alene med det farlige Element Ilden, men og med de største Hindringer til at standse den videre Fremgang, Kulden og Frosten, gjort sig fortjent til Medborgernes

Agtelse; ligesom man og med Bedrøvelse maa melde, at adskillige af Korpsets Medlemmer under den ivrige Anstrængelse for at redde Medbrødres Ejendomme, selv, efter Forlydende, er blevet et Rov for Luerne“.

Andre Aviser oplyser, at den brændte Bygning, der var paa 5 Etager, rummede Byens bedst indrettede Klædefabrik, tilhørende et Interessentskab; den lagdes helt i Aske sammen med Størstedelen af Inventaret. „Uagtet den stærke Ild og den haarde Frost lykkedes det det virksomme Brandvæsen at forhindre Ildens videre Udbredelse. Fabrikken med dens Indretning var assureret for 100.000 Rbdlr. Navneværdi; men Skaden regnes til henved 500.000 Rbdlr. Navneværdi. 250 Mennesker, som havde deres Ophold ved Fabrikken, er blevet brødløse, og 7 til 8 Mennesker er blevet beskadiget ved Ilden, af hvilke nogle er døde. Ilden opstod øverst i Tørrestuen“.

Der var dog ikke lutter Ros til Brandkorpset; i en Artikel i „Dagen“ fortalte en Indsender, at han „saa paa sin Vej fra Byen til Kristianshavn ved Børsen omtrent Kl. 9 hin Aften (Ilden var udbrudt Kl. 6^{1/2}) en svær Sprøjte kørende i langsomt Skridt; bag denne fulgte et Kar paa Slæde med Hest for; i Stedet for at Folkene ved at skyde til skulde befordre dens tidligere Komme og derved erstatte Tabet af Tiden og Nytten af dens, Gud ved hvorfor!, saa sildige Komme til Medborgeres Hjælp, sad flere af disse inde i Karret og nogle stod bagpaa for langsomt i Mangelighed at lade sig trække“.

Naar denne Ildebrand her omtales fremfor mange andre Ildebrande i Datiden, skyldes det, at der, som løseligt omtalt i Aviserne, skete en frygtelig Ulykke under Branden. I Brandkommissionens Møde den 17. Januar oplyste Brandmajoren, at Brandkorpset ved Branden havde lidt store Tab: Tre var blevet dræbt, nemlig Adjutant, Løjtnant Johansen, Straalemester Kops, som efterlod sig Kone og 2 Børn, og Assistent Lund, der efterlod sig Kone og 4 Børn. Følgende var blevet kvæstet: Brandmester Wørmer, Straalemestrene Aarhus, Gjerløv og Edelmeyer, Assistenterne Gerdow, Petersen, Petersen og Leverentz, Brandsvendene Kaster (kaldes senere Carstensen), Nielsen, Bruun og Rademacher. Brandmajoren var samtidig i Stand til at meddele, at der allerede ved „ædel-

modige Gaver“ til Understøttelse og til Belønning for de særlig modige var indkommet 4050 Rigsdaler dansk Kurant.

Det har desværre ikke været muligt at finde noget nærmere om Aarsagen til denne Katastrofe, der kostede seks Menneskeliv og kastede 12 Brandmænd paa Sygelejet; der tales et Sted om, at Thomas Leverentz blev kvæstet i Hovedet og paa Fødderne ved Skorstenens Fald, saa her har vi maaske Aarsagen til hele Ulykken. Kongen forlangte af Brandmajoren en nærmere Beretning om, hvad der var hændt, og om, hvorledes man kunde understøtte de efterladte eller pensionere de tilskadekomne. Saavel Brandmajoren som Brandkommissionen indsendte Beretninger til Kongen den 20. Januar, ligesom der Tid til anden veksledes Skrivelser om de kvæstede, der var indlagt paa Frederiks Hospital. Det blev nu oplyst, at foruden de nævnte var desuden omkommet Tømrersvendene Johan Lydersen, Poul Holt og Petersen, og endelig viste det sig, at en Skorstensfejersvend J. C. Nielsen havde faaet venstre Haand beskadiget. I Brandkommissionens Beretning og senere i Kancelliets Indstilling foresloges, at Enkerne efter Brandkorpsets Personale fik en ugentlig Pension paa 4 Mk. for deres eget Vedkommende og 1 Mk. 8 Sk. ugentlig til hvert Barn; de kvæstede vilde efter deres Trang og deres Familie faa enten en Understøttelse én Gang for alle eller livsvarig Pension⁴⁵).

Den anden bemærkelsesværdige Begivenhed var Tugthusoprøret i 1817. I Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset (Børnehuset eller Straffeanstalten paa Kristianshavn, der er nedbrudt i 1928) havde Fangerne lagt Planer om, at de skulde se at slippe ud ved Hjælp af falske Nøgler efter at have bundet Vogterne. De havde aftalt, at Udbrudet skulde ske paa et bestemt Signal Onsdag den 25. Juni 1817. Paa denne Dag blev pludselig en Fane stukket ud af et af Vinduerne; Fangerne brød Døre og Porte op med Magt eller ved Hjælp af de falske Nøgler, bevæbnede sig med Knipler og drev Fængselsbetjentene tilbage. Nogle Fanger banede sig Vej til et Loft i Tugthusafdelingen, hvor der opbevaredes Værk; dette satte de Ild paa, og snart stod Bygningen i Flamme. Imidlertid fik det tilkaldte Militær Overhaand over Tumulten, og der ventede Fangerne Standret og Eksekutioner af strenge Straffe; ikke færre end 14 blev henrettede for deres Deltagelse i Oprøret.

Om selve Branden aflagde Brandmajoren Beretning i Brandkommissionens Møde den 7. Juli. Ilden var udbrudt om Eftermiddagen mellem Kl. 5 og 6 og havde varet i 5 Timer; Hovedbygningen mod Kristianshavns Torv tillige med „Kirken“ og „Taarnet“ nedbrændte fuldstændig, saa der kun blev Ydermurene tilbage. Under Branden havde Assistent ved det store Sugeværk, Tømrersvend Johan Heinrich Wolff, faaet Ordre til at gennembryde Taget paa en af Tugthusets Sidebygninger, for at man derfra kunde komme til at kæmpe mod Ildens Udbredelse; men saasnart han havde faaet Hovedet udenfor Taget, fik han en Kugle gennem Hovedet, idet han blev antaget for at være en Fange, der vilde flygte. Han døde straks efter og efterlod sig en Enke og en 14-aarig Datter. Brandkommissionen bevilgede Enken en Hjælp paa 60 Rbdlr. til Begravelsen, en ugentlig Understøttelse paa 6 Mk. for hende selv og 24 Sk. for Datteren (til dennes 18. Aar).

Ved samme Lejlighed fik Pumpemandskabet sin Fane revet itu; Brandmajoren bad om Lov til at lade forfærdige en ny, og Brandkommissionen gav Tilladelsen; den nye Fane kostede 41 Rdlr., og den gamle afleveredes til Kommissionen⁴⁶).

Aaret efter bekæmpede Brandkorpsen to Brande, der maa have været særlig vanskelige, siden Kongen ved en Parolebefaling den 31. August 1818 udtalte sin særlige Tilfredshed og Tak til „den Højstkommanderende Officer samt Brandkorpsets Chef i Særdeleshed saavel som de øvrige Officerer og det hele Brandkorps i Almindelighed“ i Anledning af de to Brande i den foregaaende Uge. Det angives ikke nærmere, hvor de to Ildebrande havde fundet Sted; men i Henhold til Brandmajorens Meddelelser i Brandkommissionens Møder synes der kun at kunne være Tale om en Brand Onsdag den 26. August 1818 i Strandgade, daværende Nr. 45, og om en Brand Dagen efter i Vestervold, daværende Nr. 216 og 217, der tilhørte Klokketøber Gamst⁴⁷).

Endelig skal endnu omtales en Brand i 1818, der krævede et Menneskeliv. Lørdag den 7. November Kl. 4¹/₂ om Eftermiddagen opstod der Ild i et Bryggeri i Kattesundet Nr. 110, tilhørende Brygger Møllerup. Baghuset nedbrændte til nederste Etage; af Sidehuset til venstre i Gaarden „blev staaende Stue- og Kælderetage og Værket ubeskadiget. Ilden

var saaledes standset, at der blev afkimet Kl. 7 samme Aften. Ved Oprydningen den 8. hujus om Eftermiddagen imellem 3 og 4 fandtes Ejeren Hr. Mollerup under Gruset, hvor han i første Øjeblik paa Stedet maa være blevet kvalt af den udbrudte Ild og Røg“. Kort efter udtalte Kongen sin „særdeles Tilfredshed“ med Brandkorpset⁴⁸).

Der havde i disse Aar efter Bombardementet stadig været Rivninger mellem Ledelsen af Brandkorpset og Ledelsen af de andre borgerlige

Tugthusets Brand 1817. Maleri. (Københavns Bymuseum).

Korps. De drejede sig væsentlig om, hvem der skulde have Mandskab til Disposition; især gav et Forslag 1809 af Brandmajoren om Forøgelse af Brandkorpsets menige Personale Anledning til Stridigheder. Efter den lange og for Brandmajoren ikke altid lige heldige Tovtrækning lykkedes det dog at faa gennemført, at Brandkorpset blev stillet paa lige Fod med de andre borgerlige Korps i deres Forhold til Indrulleringskommissionen⁴⁹).

Der synes i det Hele blandt Brandkorpsets Officerer at have været en skinsyg Vaagen over, at deres Korps ikke kom til at staa tilbage for

de andre borgerlige Korps, især i Retning af at blive opfattet som rigtige Militærpersoner. Det viste sig i den Omhu, man ofrede Spørgsmaal om Uniformer og Distinktioner.

Brandmajor Kirkerup ansøgte om, at Brandkorpsets Officerer for Fremtiden maatte have Lov til under Tjenesten at „bære det for Armeens Officerer reglementerede Skærf, ligesom alt er tilladt ved Københavns borgerlige Infanteri og Artilleri“; i Marts 1808 imødekom Kongen Brandofficerernes Ønske. I over et halvt Aarhundrede havde Brandofficererne uden Resultat sendt gentagne Ansøgninger ind om at maatte anlægge Armeens Felttegn; først i Februar 1810 gives denne Tilladelse og kun til de Brandofficerer, der havde taget eller tog „den befalede Eksamen, og som viste god praktisk Kundskab“ i Korpsets Tjeneste⁵⁰).

Et Par Aar efter faldt en Del af Branduniformernes Prydelser for Frederik VI's Besparsessystem. I 1812 afskaffedes Epauletterne i Hær og Flaade, undtagen for Generaler og Admiraler, for at „bidrage til Besparselse ved Vor Sø- og Landetats Paaklædning“. I denne Reduktion maatte ogsaa Brandkorpset deltage; fra 1. November skulde Brandkorpsets Over- og Underofficerer aflægge „de hidtil reglementerede Epauletter og Sprøjtemesteren sin Sølvkvast i Sablen“. I Stedet skulde Kaptajnerne bære „4 Rosetter af sammensyet Guldlidse, i hvis Midte bliver en Aabning udfyldt med Kjølens Farve“; Rosetterne skulde sidde over Spidsen af Opslaget paa Ærmet. Premierløjtnanter skulde paa samme Maade bære 2 Rosetter paa hvert Ærme, Sekondløjtnanterne 1 Roset. For Overbrandmesteren og Sprøjtemesteren „gives 3 Rader uldne Snore $\frac{1}{2}$ Tomme brede med 2 Liniers Aabning mellem hver Snor, den første tæt til Kanten af Opslaget paa ethvert Ærme“; Underbrandmestre fik paa samme Vis 2 Snore. Chefer for Brandkorpset skulde bære en mat Guldtresse om Krave og Opslag; den maatte kun være 1 Tomme bred⁵¹).

I 1816 genindførtes Epauletterne, først for Stabsofficerer af Hærens Linie, senere for Borgervæbningen, og endnu senere, den 21. Maj bestemte Kongen, „at Stabsofficererne ved Københavns Brandkorps maa anlægge og bære de nyligen reglementerede Epauletter“ paa samme Maade som deres Kolleger ved Borgervæbningen, det vil sige, „at paa Epauletterne skal Insignierne ikke være af andet Metal end det, hvoraf

Epaulletterne er“. For Majorer var Distinktionerne en Kontraepaulet uden Frynser („Fragners“) paa hver Skulder; denne Ordning beholdt man til 1821⁵²).

I 1816 fik Brandkorpset forøvrigt sine Hattefjer. I Juli havde Brandmajor Schmidt ansøgt om Tilladelse for Korpset til at anlægge Fjer, idet han henviste til, at saadan Tilladelse var givet Kongens Livregiment og det borgerlige Infanteri og Artilleri. Kongen opfyldte straks Brandmajorens Ønske, og Dagen efter gav Schmidt Brandofficererne Meddelelse derom, med den Tilføjelse at som Følge deraf „maa de saakaldte Wiener-Fieder ej bæres i Tjenesten“⁵³).

Ved Reglementet af 1818 blev der foretaget forskellige Ændringer i Brandvæsenets Uniformer. Den hvide Stadsuniform, der hidtil havde været reglementeret for Korpsets Over- og Underofficerer, blev afskaffet, medens man beholdt Dagliguniformen, der bestod af en graameleret Klædeskjole, hvid Vest, blaa Pantelons og trekantet Hat. Denne Uniform havde, efter hvad Brandmajoren oplyser, efter mundtlig Befaling fra Kongen allerede været i Brug ved Korpset i flere Aar.

Officererne skulde som hidtil altid bære Sidevaaben, naar de var i Uniform; derimod skulde Brandmestrene ved Ildebrand være uden Uniform og Sidevaaben og kun bære et Brandskilt, som de selv skulde anskaffe sig. Denne Indskrænkning skete dels af Sparsommelighedshensyn, dels af praktiske Hensyn, da Brandmestrene ofte under deres Tjeneste maatte bestige snævre, stejle Trapper og Stiger. I alle andre Tjenesteforretninger skulde de bære Uniform med Sidevaaben og trekantet Hat, og denne Paaklædning maatte de iøvrigt bære, naar de fandt for godt, bortset altsaa fra Tjeneste under Ildebrand.

Værkmestrene skulde bære samme Uniform som Brandmestrene, blot med rund Hat med Skilt i Stedet for trekantet. Overværkgesellernes Uniform var som Værkmestrenes, men uden Underofficersdistinktioner; samme Uniform skulde bæres af Faneposterne (med rund Hat) og af Tambourerne (med trekantet Hat). Værkgesellerne skulde som hidtil være i sorte Kitler og bære en Lædertaske (med det nødvendige Værktøj) i en Rem over venstre Skulder; deres Hat var rund. Alle øvrige Medlemmer af Korpset skulde være forsynet med et Skilt, der skulde bæres paa Brystet⁵⁴).

De store Forbedringer af det københavnske Brandvæsen, som var blevet besluttet efter de to store Brande i 1790'erne, havde ikke været fuldt gennemført, da den nye Katastrofe, Bombardementet, hærgede Hovedstaden. Denne voldsomme Begivenhed havde faaet den Betydning, at yderligere store Pengemidler var blevet stillet til Raadighed til Brandvæsenets Modernisering. De urolige, til Tider kaotiske Pengeforhold havde ikke evnet at hindre Fremskridtene paa dette Omraade. København havde i 1818 et tidssvarende, tilfredsstillende Brandvæsen, der stod paa Højde med Udlandets.

STILSTANDSAAR 1818-1850

Aarene efter 1814 var ikke lykkelige for det danske Samfund. Krigen havde skabt Dyretid og forvirrede Pengeforhold. Freden havde gjort København til Hovedstad for en reduceret Stat, der var blevet berøvet en Tredjedel af sin Befolkning, til Hovedstad for en udmattet Nation, der var optaget af økonomiske Bekymringer. Først efter lange og trange Aar naaede København atter frem; først i Slutningen af Trediverne begyndte Staden at vaagne af Stagnationen. Københavns Folketal, der i 1769 var o. 80.000, var i 1801 naaet til 101.000; men er i 1840 kun knapt 121.000, altsaa paa 40 Aar ikke mere end o. 20 pCt. Tilvækst; til Sammenligning kan anføres, at i de 20 Aar 1880—1901 steg Folketallet med o. 52 pCt., fra knapt 235.000 til knapt 361.000.

Stilstanden viser sig ogsaa i det københavnske Brandvæsen. Man levede her lige til Aarhundredets Midte paa de store Forbedringer fra før 1818. Hvad der optog Sindene her, var mere underordnede Sager, Uniformer og lignende. Store Reformers var forbeholdt en senere Tid.

I 1816 var der endelig efter Forhandlinger mellem Direktionen for „Kjøbenhavns Brandforsikring“, Finanskollegiet og Kancelliet blevet truffet en Ordning om Tilbagebetalingen af det Forskud paa 85.000 Rdlr., som Kongens Kasse havde ydet i 1806—1809 til Brandvæsenets Forbedring, og af de Renter og Afdrag, som „Kjøbenhavns Brandforsikring“ siden 1806 havde indbetalt (se Side 237), ialt 29.840 Rbdlr. 24 Sk. Sølv. Det var den 12. Juni blevet bestemt, at samtlige Hus- og Gaard-

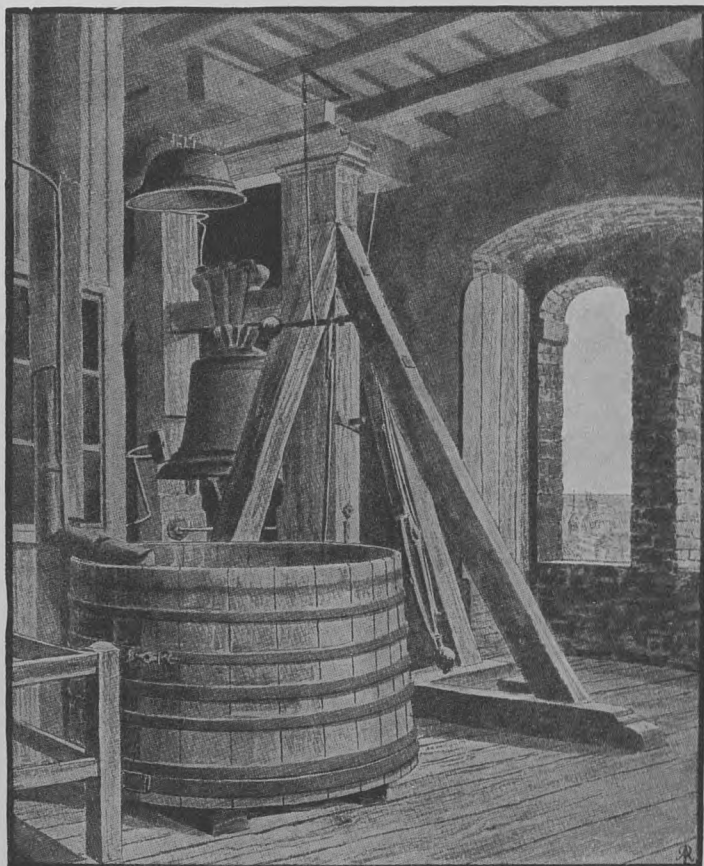
ejere i København skulde udrede 2 Sk. aarlig af hver 100 Rbdlr. Sølv Assurancesum til „Kjøbenhavns Brandforsikring“; da det endnu ikke refunderede Beløb var omskrevet til 44.402 Rbdlr. 69 Sk. Sølv, blev hele Beløbet, der skulde afdrages, 74.242 Rbdlr. 93 Sk. Sølv, foruden skadesløse Renter for hvert tilkommende Aar, indtil det hele var afbetalt; det samlede Assurancebeløb androg i 1816 46.336.800 Rbdlr. Sølv, hvorfor man mente, at hele Gælden kunde være afviklet i Løbet af 8 à 9 Aar¹).

I 1820 var Brandforsikringsrisikoen pr. 1. Marts ikke mindre end 47.200.000 Rbdlr., saaledes at den Afgift paa 2 Rb. Sk. Sølv pr. 100 Rbdlr. Sølv, der var paalagt til Forbedring af Brandvæsenet, nu maatte skønnes at være saa rigelig, at man maatte forvente at være i Stand til at afbetale noget af Brandvæsenets ældre Gæld²). Imidlertid foraarsagede Reparationen af Nikolaj Taarn alligevel en Forhøjelse af Afgiften. Hermed hang det saaledes sammen:

Allerede i 1818 var der Tanker fremme om at oprette en fast Brandvagt i Nikolaj Taarn, Tanker, der først naaede at blive realiserede i 1860. Kancelliet rettede i August 1818 en Forespørgsel derom til Brandkommissionen, som derefter afæskede Brandmajoren en Erklæring. Han udtalte, at han fuldkommen indsaa Nytten af en fast Vagt i Nikolaj Taarn, naar dette var blevet restaureret; ved en saadan Vagt burde der findes 2 Sprøjter paa en tohjulet Undervogn, hver betjent af en Straalemester, en Assistent og 12 Brandsvende; endvidere burde der findes 4 store Læggelser, hver med 5 Tdr. Vand og altid forspændt. Vagttiden skulde strække sig over alle Døgnet 24 Timer og Vagten gaa paa Omgang mellem alle Korpsets Brandsvende, der som Vederlag skulde have det dobbelte af, hvad en Murer- eller Tømrersvend fik i Dagløn i den paa-gældende Aarstid. Brandmajorens Erklæring havnede i Kancelliet; men derefter synes Sagen at være stillet i Bero³).

Derimod var det jo i 1807 blevet bestemt, at Nikolaj Taarn skulde indrettes til Vagttaarn i Ildebrands- og lignende overordentlige Tilfælde (se Side 241). Taarnet trængte imidlertid stærkt til en Restaurering. I April 1820 udtalte Brandkommissionen, at Taarnet vilde forfalde mere og mere, hvis det fik Lov til at staa i sin beskadigede Tilstand; en Istand-

sættelse vilde derfor blive saa meget mere kostbar, jo mere man udskød Tidspunktet for den. Desuden voldte Taarnet stadig Udgifter, fordi man maatte træffe Foranstaltninger for at beskytte forbipasserende og Be-

Klokestokværket i det gamle Nikolaj Taarn. Tegning af Rolsted. (Nationalmuseet).

boerne i Taarnets Nærhed mod de løsrevne og forvitrede Sten, der stadig faldt ned fra Taarnet.

Kommissionen mente derfor, at Istandsættelsen ikke længere burde opsættes. Foreløbig kunde man dog opsætte den indvendige Reparation og udvendig nøjes med at restaurere Taarnet fra Murkronen til den gamle Vægtergang. Brandmajor Schmidt havde udarbejdet en Plan for

en saadan Istandsættelse, der vilde koste 22—23.000 Rbdlr. Sedler; man mente dog at kunne spare de 3000 ved dels Brug dels Bortsalg af de tilstedeværende gamle Materialer.

Kongen besluttede i Juni, at Brandkommissionen maatte „lade Nikolaj Taarn indrette til et Vagttaarn efter den af Oberstløjtnant Schmidt forfattede Tegning“; og „Kjøbenhavns Brandforsikring“ fik Bemyndigelse til „paa sine Effekter at optage og forrente et Laan indtil 16.000 Rbdlr. Sølv eller rede Sølv for dermed at udrede Omkostningerne til Istandsættelsen og Indretningen af Taarnet i ovennævnte Øjemed fra Overgangen af Kronen til den gamle Vægtergang“. Selskabet maatte skaffe sig Dækning for Laanet ved i 4 Aar at forhøje med 1 Rb. Sk. Sølv den aarlige Afgift af 2 Rb. Sk. Sølv for hver 100 Rbdlr. Sølv Assurancesum, som var paabudt i 1816 til Brandvæsenets Forbedring (se Side 279 flg.); Forhøjelsen skulde træde i Kraft den 1. Juli 1820⁴).

Efter at denne første Reparation af Nikolaj Taarn var blevet fremmet med al mulig Kraft, foreslog Brandmajoren i Foraaret 1821, at man nu ogsaa tog fat paa Taarnets nedre Del, og han haabede i Løbet af Sommeren 1821 at være saavidt med Arbejdet, at Plankeværker og Stilladser kunde fjernes i September. Til Reparation af Taarnets nedre Del og til Anbringelse af „et Slagur“, som kunde vise Timer og Minutter til alle 4 Sider, vilde formentlig medgaa 22.500 Rbdlr. rede Sølv. Kongen billigede Forslaget; Taarnet „fra den gamle Vægtergang indtil Grunden“ maatte restaureres, „saaledes at Arbejdet i det hele uafbrudt vorder fortsat“. „Kjøbenhavns Brandforsikring“ maatte atter optage et Laan, paa 22.500 Rbdlr. rede Sølv, til at bestride Omkostningerne med, og Selskabet fik Dækning ved, at Afgiftsforhøjelsen blev udstrakt over saa lang Tid, som var nødvendig til Laanets Tilbagebetaling⁵).

Efter at man „saa uafbrudt, som Omstændighederne havde tilladt“, havde arbejdet paa Istandsættelsen af Nikolaj Taarn, viste det sig efterhaanden, at de Dele, saavel af Kirken som af Taarnet, der var blevet staaende tilbage efter Branden i 1795, var langt mere ødelagt end først antaget, dels ved selve Branden, dels af Vind og Vejr i de forløbne Aar. Baade Murer-, Stenhugger- og Smedearbejdet blev derfor langt mere omfattende end forudsat. Desuden viste det sig, at de Bygningsmaterialer,

der ved Bortsalg skulde have givet en betydelig Indtægt, var saadan beskafne, at de aldeles skuffede de opstillede Beregninger.

Ved Slutningen af Aaret 1822 var der kun 1068 Rbdlr. Sølv tilbage af de bevilgede 38.500 Rbdlr. Sølv. Den Restaureringskomité, Brandkommissionen havde nedsat, indsaa, at det var umuligt at føre Arbejdet til Ende med de 1068 Rbdlr. Sølv. En nøjere Undersøgelse viste, at der yderligere vilde medgaa henved 12.000 Rbdlr. Sølv, og efter Forhandling mellem Kancelliet og „Kjøbenhavns Brandforsikring“ blev Beløbet bevilget. Pengene skulde som i de to tidligere Tilfælde skaffes af „Kjøbenhavns Brandforsikring“, der skulde have Dækning gennem Afgiftshøjelsen⁶).

I 1823 anmodede Brandmajor Schmidt Brandkommissionen om at maatte faa overladt til Beboelse de 4 Værelser med Kakkelovne, der befandt sig i Pavillonerne ved Nikolaj Taarn, samt et Kammer, der var skilt fra til Nattevagten under Trappen i Taarnet. Kommissionen havde intet derimod, men mente tilmed „at det kunde være ønskeligt, at Brandvagtens Tilsyn derved kunde forøges“. Det blev derfor tilladt, at Brandmajoren fik Bopæl i Pavillonerne for en billig Leje til Brandvæsenets Kasse, senere fastsat til 50 Rbdlr. Sølv halvaarlig. Efter Brandmajor Schmidts Død i 1826 blev Lejligheden i Tidens Løb udlejet til forskellige af Brandkommissionens Kontorpersonale. Ogsaa andre Lokaler i Taarnet blev lejet ud, f. Eks. til Voksdugsfabrikanter⁷).

I 1825 havde „Kjøbenhavns Brandforsikring“ faaet fuld Dækning for sine Udlæg til Brandvæsenet. Direktionen underrettede Kancelliet om, at Selskabet „ved Udløbet af 3. Kvartal i indeværende Aar har erholdt skadesløs Erstatning for de af samme skete Forskud med paafølgende Renter til Afbetaling af det i Følge allerhøjeste Resolution af 10. Januar 1806 af den kongelige Kasse til Brandvæsenets bedre Organisation gjorte Laan“. Som Følge deraf ophørte fra 1. Oktober 1825 den Afgift, der var paalagt Hus- og Gaardejere i København⁸).

En anden vigtig Ændring skete i 1825. Der var siden 1822 blevet ført Forhandlinger om Besparelser og Lettelser for Københavns Borgere; man havde i Aarene efter 1818 stadig fastsat Sprøjteskattens Størrelse Aar for Aar; for 1825 var Skatten bestemt til 20.000 Rbdlr. Sølv; men

den 2. Marts dette Aar besluttede Regeringen, at „Kjøbenhavns Brandforsikring“ skulde overtage denne saavel som alle fremtidige Udgifter til Brandvæsenet. Foranlediget af denne Bestemmelse ansøgte Selskabet sidst i April om, at den Revision af Brandvæsenets Regnskaber, der hidtil var foretaget af Stadens 32 Mænd, for Fremtiden maatte blive foretaget af Revisorer, valgt af „Kjøbenhavns Brandforsikring“. I Maj imødekom Regeringen dette Ønske⁹).

Den nye Ret til Revision brugte Selskabet imidlertid paa en Maade, der ikke rigtig huede Brandkommissionen. Den klagede i Maj 1829 til Regeringen over, at „Kjøbenhavns Brandforsikring“ ved Revisionen benyttede Lejligheden til ogsaa at kritisere Kommissionens Foranstaltninger. Regeringen indskærpede da, at Selskabet ikke havde Ret til en kritisk Revision, kun til en Talrevision¹⁰).

Paa den anden Side beklagede „Kjøbenhavns Brandforsikring“ sig over, at den ikke blev raadspurgt, naar nye Udgiftsposter paabyrdedes Brandvæsenets Kasse. Et saadant Tilfælde indtraf i 1841. I Maj blev 1. Meddirektør i Brandkorpset, Kaptajn Borchhard v. Würden, „der stedse med Iver havde passet Korpsets Tjeneste“, og som havde været knyttet til Brandvæsenet siden 1799, i en Alder af 76 Aar afskediget med Majorsrang; Kongen bevilgede ham i Pension hans hidtidige Gage, 400 Rdlr. aarlig, „i Betragtning af hans lange Tjenestetid og Uformuenhed“; Pensionen skulde udredes af Brandvæsenets Kasse. „Kjøbenhavns Brandforsikring“ følte sig meget brøsthøden over, at den ikke først var blevet spurgt, da det dog var den, der skulde afholde Udgiften, og Selskabet sendte i Juni en Skrivelse herom til Justitsministeriet. Spørgsmaalet blev forelagt Kongen, som i Juli bestemte, „at det iagttages for Fremtiden, at Direktionen for Kjøbenhavns Brandforsikring, saalænge de nærværende Forhold bestaar, gives Lejlighed til at ytre sig angaaende enhver ny Udgift Brandvæsenet her i Staden vedkommende, forinden Vort Kancelli derom for Os nedlægger allerunderdanigst Forestilling“¹¹).

I 1828 fik man efter nogen Forhandling mellem Kancelliet, Brandkommissionen og Frue Kirkes Genopbygningskommission endelig en Ordning angaaende den Trappe og den Klokke fra Frederiksværk, som Brandvæsenet havde anbragt i Frue Kirketaarn (se Side 258); man ene-

des om, at Brandvæsenet for Trappen skulde have 253 Rbdlr. 38 Sk. Sedler og Tegn og for Klokken 8000 Rbdlr. 60 Sk. Sølv¹²).

Den 12. Oktober 1825 fik Stadens 32 Mænd ogsaa Ret til at have en Repræsentant i Brandkommissionen. Samtidig blev det bestemt, at Kommissionens Forretninger for Fremtiden skulde deles mellem dens Medlemmer; den Øverstkommanderende og Brandmajoren skulde behandle alle Sager vedrørende Brandkorpset og Brandvæsenet; Politidirektøren alt, hvad der angik Politiet; Brandmajoren og Stadsbygmesteren alt Bygningsvæsenet; endelig skulde Repræsentanterne for Magistraten og de 32 Mænd have alt det økonomiske under sig og navnlig Regnskabs- og Kasserervæsenet; Kassereren skulde stille Kautions paa 4—5000 Rbdlr. Sølv i kongelige Obligationer. Politidirektøren skulde modtage alle indkomne Sager og henvise dem til de paagældende Medlemmer¹³).

Man havde i Aarene omkring 1820 den Overbevisning, at København efter de store Forbedringer havde faaet et mønstergyldigt Brandvæsen, som man stadig søgte at modernisere efter Studier af Udlandets Brandværensforanstaltninger.

I 1819 var der Planer fremme om at udgive en Oversigt over Københavns Brandvæsen, ledsaget af Tegninger af dets Brandredskaber. Hensigten dermed var, at Oversigten skulde tjene som Forbillede for andre Byers Brandvæsen; Tanken blev imidlertid ikke til Virkelighed. Bagved disse Planer laa Bevidstheden om, at Københavns Brandvæsen ogsaa var i en saadan Stand, at det fortjente at tjene som Mønster.

En ikke ringe Fordel var det, at den Øverstkommanderende, Ingeniør-general Krag, paa sine Rejser i Udlandet benyttede Lejligheden til ogsaa at gøre sig bekendt med Brandslukningsforholdene i en Del af de større, udenlandske Byer. Saaledes var Anskaffelsen af en Sprøjte 1821 fra Hamburg (Hovedvagtssprøjten) Resultatet af en af Krag's Rejser og skyldtes hans Ønske om at faa Lejlighed til at anstille Sammenligninger mellem udenlandske og danske Sprøjtefabrikanter's Præstationer. I 1824 var Krag igen paa Rejse; denne Gang fik han Lejlighed til at gøre sig bekendt med Brandvæsenet i Hamburg, Amsterdam og Paris. I sin Rapport til Kongen udtalte han, at Hamburgs Brandvæsens Materiale

omtrent var som Københavns, og at de københavnske Brandmænd var lige saa dristige og fyrige som Hamburgs. Amsterdams Brandordning var efter Krag's Mening ikke bedre end vor egen af 1805 og 1818. I Paris saa han derimod et Par Nyheder, Slinger, syede med Messingtraad eller nittede med Kobbernagler; de skulde holde bedre end vore egne, der bestandig revnede, naar de var i Brug. Desuden havde han i Paris set nogle Lærredsslinger, der kunde staa for et stærkt Tryk. Krag foreslog, at man anskaffede disse Nyheder sammen med en Sprøjte af den Model, der benyttedes af Pariserbrandvæsenet, altsammen for at man kunde sammenligne den med vort hjemlige Materiale. En Parisersprøjte blev ogsaa anskaffet i 1825 og anbragt i Vesterports Vagt¹⁴).

Af Betydning ogsaa for Brandvæsenet var det, at alle Brønde i København i Aarene 1826—1830 blev opmaalt og indtegnet saavel paa Maalebrevene som i „Husmaalingsprotokollen“; det Beløb paa 491 Rbdlr. Sedler, som Stadskonduktør Schlegel fik for dette Arbejde, blev efter Magistratens Forslag udredet af Sprøjtekassen, skønt det „egentligen ikke burde falde Brandvæsenets Beholdning alene til Last“¹⁵).

Større Ændringer i selve Brandordningen finder der ikke Sted i Aarene 1818—1850. De største kom i 1835 og skyldtes en Indstilling fra Brandmajoren; den havde faaet Brandkommissionens Anbefaling, og Følgen blev en Plakat af 16. September 1835 med forskellige Rettelser til Brandordningerne af 1805 og 1818:

Der havde tidligere været en Bestemmelse om, at det Afløsningsmandskab, som ellers skulde afløse efter 6 Timers Forløb, ikke skulde møde, naar Branden forinden var afkimet. Denne Bestemmelse blev nu ophævet; det havde nemlig vist sig næsten umuligt efter en Brands Afkiming at skaffe Folk til Oprydning paa Brandstedet, hvis dette Arbejde trak saalænge ud, at de Brandfolk, der var til Stede, havde Ret til at gaa (d. v. s. naar de havde været i Funktion i 6 Timer ialt). Fritaget for at give Møde var Afløsningsmandskabet for Fremtiden kun, hvis Signalerne (Flag eller Lygter) i Vægtertaarnene blev inddraget.

En anden Ændring skete med Bestemmelsen om, at alle 8 Kompagnisprøjter (eller som de i Reglen kaldtes: Distriktssprøjter) i det Distrikt,

hvor Ilden var opstaaet, straks sammen med 4 Kabinetssprøjter skulde give Møde ved Brandstedet; for Fremtiden skulde de først møde efter Tilsigelse fra Brandmajoren. Ligeledes blev den Bestemmelse ophævet, at der i Tilfælde af Skorstensild skulde møde 4 af Distriktets 8 Kom-

Vagtstuen paa Nikolaj Taarn. Tegnet af K. Gamborg. Træsnit i Ill. Tid. 1882.

pagnisprøjter. Bortset fra disse Ændringer drejede Plakatens Bestemmelser sig om mindre væsentlige Forholdsregler¹⁶).

I Februar 1850 foreslog Brandmajoren, at der blev givet et nyt Reglement for Pumpemandskabets Møde i Tilfælde af Husild. Han fandt det uheldigt, at dette Mandskab skulde møde ikke alene ved Ildebrand i deres eget Distrikt, men ogsaa i Nabodistriktet. Det havde til Følge, at f. Eks. 1. Distrikts Pumpemandskab foruden at møde i deres eget, ogsaa maatte stille ved Brand i 2., 3. og 5. Distrikt, men ofte slet ikke kom

i Funktion. For Befalingsmændene var det ogsaa meget besværligt at faa sendt Bud rundt til de forskellige overflødige Pumpemænd. Følgen af disses Uvirksomhed blev, at de af sig selv forlod deres Pladser, inden de havde faaet Ordre dertil, og derfor undertiden slet ikke var til Stede, hvis de endelig skulde bruges.

Brandmajoren foreslog, at alt Pumpemandskab, der da talte 16 Brandmestre og 351 Pumpemænd, blev inddelt i 4 Roder à 3 Brandmestre og 70 Mand. Roderne skulde skiftevis for et Fjerdingaar ad Gangen have Pligt til at give Møde ved enhver Husild, hvorfra de saa skulde dirigeres til de Pumper, der kunde blive Tale om at bruge ved den foreliggende Ildebrand. Herved vilde der kunne spares 4 Brandmestre og 71 Mand til anden Tjeneste. Brandkommissionen godkendte Forslaget, og den nye Ordning traadte i Kraft i April¹⁷).

Den 1. Juli 1850 blev der oprettet en fast Brandvagt hos Brandmajor Kern, der boede i Nørregade Nr. 44 (nu Nr. 37). Vagten bestod af 4 Værkgeseller og skulde, naar der opstod Ildløs, føre Jagtsprøjten fra dens Plads i St. Petri Kirkes Sprøjtehus til Brandstedet. Denne Vagt skal være blevet oprettet efter Forslag af Brandmajoren. Jagtsprøjten var allerede den 1. Januar blevet flyttet til St. Petri Kirkes Sprøjtehus fra Skindergade Nr. 15 (nu Nr. 26), hvor den afgaaede Brandmajor Qvist boede, og først i Juli meddelte Brandmajoren Brandkaptajn Bruun og Vognmændenes Oldemand, at „Jagtsprøjten, der hidtil er blevet fremført ved Hest, nu er forandret saaledes, at den fremføres paa Trækkebør ved Vagtmandskabet“.

Hver af de 4 Værkgeseller fik en Godtgørelse paa 4 Mk. for hver Vagt, og den sidste i hver Maaned sendte Brandmajoren Regning til Brandkommissionen „for afholdt Brandvagt hos Undertegnede“. Kommissionen synes at have ladet disse Regninger passere uden nogen Bemærkning og uden Udbetalingsordre, hvad ellers altid fandt Sted ved særlige Udgifter. I det Budget over Brandvæsenets Indtægter og Udgifter i Aaret 1851, som Kommissionen i November 1850 indsendte til „Kjøbenhavns Brandforsikring“, kalkuleredes denne Vagt til at ville koste 1000 Rdlr., medens Brandvæsenets samlede Udgift, der jo skulde afholdes af Forsikringssselskabet, uforandret blev anslaaet til 20.000 Rdlr. Den nye

Udgiftspost skulde imidlertid give Anledning til Stridigheder mellem Selskabet og Brandkommissionen (se Side 334 flg.)¹⁸).

Der var i nogle Aar Vanskeligheder ved at faa det tilstrækkelige Antal Værkgeseller ansat ved Korpset.

Brandmajoren indberettede i 1819, at da Værkgesellerne ikke havde nogen Fordel fremfor de borgerlige Infanterister og Artillerister, kneb det med at faa fornødent Mandskab af denne Art til Brandkorpset. Da der manglede 32—33, foreslog Brandmajoren, at man søgte at engagere 10 om Aaret, indtil Tallet atter var fuldt, og at man forbedrede Antagelsesbetingelserne. Indstillingen blev taget til Følge; udoover, hvad Værkgesellerne hidtil havde faaet, skulde de for Fremtiden ved deres Antagelse have hver en Sum til Værktøj og have udleveret hver en sort Kittel¹⁹).

Dette synes at have hjulpet paa Manglen paa Værkgeseller. Brandmajoren kunde allerede i Januar 1820 meddele Brandkommissionen, at der til de ledige Pladser havde meldt sig 30 Ansøgere, hvoraf han foreslog de 20 ansat, og der blev ogsaa ansat 20 nye Værkgeseller i Begyndelsen af 1821. I Efteraaret 1822 blev der atter ansat 20 Værkgeseller fra ny, og i Efteraaret 1824 kunde Brandmajoren indberette til Brandkommissionen, at han havde antaget 10 Værkgeseller til Erstatning for lige saa mange afgaaede, uden at han havde været nødsaget til at udbetale Haandpenge; han havde derved sparet 200 Rbdlr. Sølv; de 10 nye Munderinger havde han dog maattet bekoste²⁰).

Det synes altsaa, som om de Vanskeligheder, der havde været med at faa de fornødne Værkgeseller, havde været ret kortvarige og nu var helt ryddet af Vejen. Om disse Brandfolk blev det iøvrigt i 1828 bestemt, at de skulde møde i Tilfælde af optrækkende Tordenvejr, de 12 hos Brandmajoren, de 12 ved Nikolaj Taarn, 2 ved Kasernesprøjtehuset og 2 ved hver af Vagterne (Hovedvagten, Slotsholms-, Toldbod-, Nyboder-, Østerports-, Nørreports- og Vesterports Vagter)²¹).

Om Brandkorpsets samlede Styrke oplyste Brandmajoren i 1823, at den var paa ialt 4412 Mand, Officererne medregnet. Femten Aar senere faar vi en Oversigt over Byens Sprøjter og deres Mandskab; Kjøbenhavns Magistrat havde nemlig forlangt en Fortegnelse over Sprøjterne

til Brug for en Kommission, Kongen havde nedsat til Udarbejdelse af et statistisk Tabelværk over Danmark, og i Marts 1838 sendte Brandmajoren en „Fortegnelse over de her i Staden værende Sprøjter“.

Der var i Følge disse Oplysninger i København ialt 3 Pramsprøjter, 4 Trykværker, 13 Sugeværker, 4 Anbringere, 40 store Sprøjter, 35 Kabinetssprøjter, 101 Baljesprøjter og 82 Privatsprøjter; disse Brandslukningsredskaber inddeler han i tre Grupper: Stadens Sprøjter, private Sprøjter, „som i Følge Anordningen holdes af vedkommende Bryggeri, Brændevinsbrænderi, Sæbesyderi, Sukkerraffinaderi“ og endelig „de Sprøjter, som haves ved en Del af de kongelige og offentlige Bygninger, samt Skibsværfter, forsaavidt samme er undertegnede bekendt“. I den første Gruppe finder vi 3 Pramsprøjter, 7 Sugeværker, 35 store Sprøjter, 14 Kabinetssprøjter og 48 Baljesprøjter; i den anden Kategori staar de 82 Privatsprøjter, medens hele Resten findes i den tredje Gruppe.

En samtidig „Styrkeliste over det københavnske Brandkorps“ viste, at Korpset i April 1838 foruden en Regiments- og en Bataillonskirurg bestod af ialt 4460 Mand, Officererne medregnet, nemlig: 1 Brandmajor, 1 Vicebrandmajor, 2 Meddirektører, 7 Kaptajner, 13 Premier- og 28 Sekondløjtnanter, 100 Over- og 183 Underbrandmestre, 202 Straalemestre, 202 Assistenten, 2530 Brandsvende, 102 Brandmajorens Folk, 200 ved Nedbrydningskorpset, 380 ved Reservekorpset, 48 ved Depothusene, 399 Pumpemænd, 24 Pramførermandskab, 15 Vandmestre og Folk, 12 Faneposter og 11 Tambourer og Bude. Af den Del af Mandskabet, der var knyttet til de enkelte Distrikter, havde 1. Distrikt 579 Mand, 2. Distrikt 512 Mand, 3. Distrikt 683 Mand, 4. Distrikt 721 Mand, 5. Distrikt 729 Mand, 6. Distrikt 724 Mand og 7. Distrikt 379 Mand²²).

I Løbet af Efteraaret 1827 var der blevet foretaget en Sortering af Brandmandskabet. Efter den fungerende Brandchefs Forslag blev der afholdt en særlig Mønstring af Brandfolkene, hvor man udskød alle svagelige og alle dem, der ikke kunde bruges i Korpsets Tjeneste, fordi de manglede enten Kvarter eller Klædedragt; de saaledes frasorterede blev derpaa erstattet af det overkomplette Mandskab. Mønstringen gav til Resultat, at Brandkommissionen til Kancelliet indsendte en Navnefortegnelse over 677 Mand, der burde have deres Afsked fra Korpset.

Juleaftensdag kunde Kancelliet meddele Kommissionen, at Kongen havde givet Ordre til, at de 677 Mand (15—16 pCt. af det samlede Brandkorps) skulde afskediges og erstattes, dels med de 246 overkomplette, der stod til Raadighed for Brandvæsenet, dels ved en ny Tilgang, foretaget gennem Indrulleringskommissionen. Ved samme Lejlighed blev Brandkommissionen bemyndiget til for Eftertiden at afskedige Folk paa Grund af Alder (50 Aar eller derover) eller paa Grund af Legemssvaghed (Brok, Brystsyge etc.)²³).

I 1838—39 fik Brandkorpset sit Virkefelt udvidet. Holmens Ekvipagemester spurgte Brandmajoren, om Holmens, Nyboders store og Kvæsthusets Sprøjter ligesom Stadens andre Sprøjter for Fremtiden maatte blive betjent af Mandskab fra Brandkorpset i Stedet for af Holmens Folk. Over for Brandkommissionen udtalte Brandmajoren, at han billigede de Grunde, Ekvipagemesteren havde fremført til Støtte for sin Anmodning, og han foreslog selv, at en tilsvarende Ændring skete med Sprøjterne paa Hærens Laboratorium og Tøjhuset, der blev betjent af Militæretaten. En Henvendelse til Artillerikorpsset om dette sidste Forslag blev besvaret med, at man i Grunden billigede Forslaget, men samtidig dog maatte gøre opmærksom paa, at de to Sprøjter var bestemt til Sikkerhed for de paagældende to Etablissementer og derfor ikke burde fjernes derfra.

Brandkommissionen afgav en Indstilling i Overensstemmelse med de fremkomne Ønsker. I Maj 1839 imødekom Kongen de fremsatte Ønsker, og samtidig blev det bestemt, at de private Sprøjter ikke mere skulde betjenes af Brandkorpsets Folk, men dog vedblivende skulde møde til Mønstringerne paa Kongens Nytorv²⁴).

Brandmajoren henledte i 1845 Opmærksomheden paa, at det ved Ildebrande, og navnlig naar Sprøjterne var anbragt i forskellige Gader og saaledes stod noget fra hverandre, kneb stærkt med at have et tilstrækkeligt Antal Officerer til Raadighed til Inspektion. Brandmandskabet blev derved overladt mere til sig selv, end det var ønskeligt. Han foreslog derfor, at 9 Adjutanter, 13 Premier- og 6 Sekondløjtnanter blev sat à la suite, og at deres Pladser blev besat med andre.

Brandkommissionen anbefalede Forslaget og meddelte, at Brand-

korpset havde 12 Premierløjtnanter og 26 Sekondløjtnanter, men at de 25 af disse 38 Officerer var optaget af anden Tjeneste, saa der kun blev 13 Officerer, 2 pr. Distrikt, tilbage til Opsynstjenesten. I Juli blev Brandvæsenets Officerskorps derefter forøget med 3 Premier- og 6 Sekondløjtnanter. Da to Distriktskaptajner afgik ved Døden i Slutningen af Aaret, benyttede Brandmajoren Lejligheden til at foreslaa, at 7. Distrikt („Broerne“) i Lighed med Staden fik sit Officerskorps forøget med 1 Premier- og 2 Sekondløjtnanter, et Forslag, der i Begyndelsen af 1846 fik Brandkommissionens Anbefaling og Kongens Sanktion²⁵).

Større Ændringer i Brandvæsenets Lønningsforhold skete der ikke i disse Aar. Under de trykkede og smaa Forhold efter 1814 var Embedsmændenes Gager overalt meget lave. Følgen viste sig hurtigt: i Tyverne hørte Kassebesvigelser til Dagens Orden.

Brandvæsenet fik i 1824 da ogsaa sin Kassemangelaffære. Kassereren ved Brandkommissionen Michael Mathias Lund indberettede i første Halvdel af Marts til Kommissionen, at han havde en Kassemangel paa 20.000 Rbdlr. Sedler. Han blev suspenderet, arresteret og sat under Tiltale. Det viste sig, at Kassemangelen var paa 24.953 Rbdlr. 87 Sk. Sedler og Tegn og 406 Rbdlr. 90 Sk. Sølv; men Lund paastod kun at have tilvendt sig 3000 Rbdlr. Sedler, medens den øvrige Kassemangel skulde skyldes hans Forgænger i Embedet, O. H. Hvidberg, der var blevet udnævnt til Politidirektør i København i August 1815. For Rigtigheden af Lunds Paastand lykkedes det ikke at føre fuldt Bevis, idet Hvidberg, der var blevet afskediget fra Politidirektørstillingen i 1820, var død i 1822. Der blev dog ført Bevis for, at Hvidberg i 1819, da Lund skulde overlevere Lygtekassen til Magistraten, ved Laan hos Tredjemand havde forstrakt ham med 6000 Rbdlr. til Dækning af en Mangel i denne Kasse. Naar Lund ikke hidtil havde anmeldt den Kassemangel i Brandvæsenets Kasse, som skulde stamme fra Hvidberg, var det, fordi han ikke havde set sig i Stand til at angive Hvidberg, der som Politidirektør var hans nærmeste Foresatte; han havde desuden ment, at Hvidberg var i Stand til at fremskaffe de nødvendige Midler til Dækning af Underskuddet; i dette Haab var han dog blevet skuffet ved Hvidbergs Død.

Lund blev den 24. November 1825 dømt til at betale Brandkommissionen de 3000 Rbdlr. Sedler, han selv havde tilvendt sig, eller til at hensættes paa Arbejde i Københavns Fæstning, til Pengene var betalt, eventuelt paa Livstid. Desuden skulde han betale Brandkommissionen Resten af det manglende Beløb og udrede Sagens Omkostninger.

Lunds Suspension gav Anledning til, at man kiggede Sprøjtekassens Regnskab for 1823—24 nærmere efter; deraf fremgik, at Lund egenmægtig havde udbetalt en hel Del Forskud. Det blev bestemt, at de straks skulde tilbagebetales, hvad imidlertid ikke alle Laantagerne saa sig i Stand til. Brandkommissionens Forslag om at føre Beløbet til Udgift for derefter at inddrage Forskuddene Tid efter anden paa en lempelig Maade, blev afvist af Kancelliet, der udtalte, at Brandkommissionen selv maatte besørge Beløbene refunderede. Fire af Laantagerne, skrev Kommissionen i en senere Indstilling, kunde ikke — uden at komme i stor Forlegenhed — ordne Tilbagebetalingen paa anden Maade end ved, at der aarlig blev tilbageholdt et bestemt Beløb af deres Gage eller Pension. Brandmajor Schmidt var blandt dem, der havde faaet Forskud, og hans Gæld pr. 2. Marts 1825 var, efter at han i Løbet af 1824 havde betalt 100 Rbdlr., 1000 Rbdlr. Sedler. For hans Vedkommende foreslog man, at han indbetalte 300 Rbdlr. i 1825 og 1826 og 400 i 1827, en Ordning, som blev godkendt i Marts 1825.

I Foraaret 1827 forespurgte Lunds Forsvarer, om hans Klient kunde komme paa fri Fod, hvis der blev deponeret sikre Obligationer for de 3000 Rbdlr., han var dømt til at betale Brandvæsenet. Kancelliet svarede, at man ikke fandt, der var noget til Hinder for at sætte Lund paa fri Fod, naar han indbetalte 3000 Rbdlr. Sedler i 4 pCt.'s Obligationer; man tilføjede dog, at man „om saadant maatte findes tilraadeligt“, senere kunde lade ham sætte i Gælds fængsel for det andet og større Beløb, han var dømt skyldig. De 3000 Rbdlr. blev derpaa indbetalt og Lund sat paa fri Fod. Da han var død i 1840, fik Brandkommissionen kun 111 Rbdlr. 64 Sk. fra hans Dødsbo, et meget lille Beløb i Forhold til den over 25.000 Rbdlr. store Gæld²⁶).

Denne Kasse mangelfærdighed gjorde Brandkommissionen mere forsigtig ved Ansættelse af Kasserer. Da Niels Wolff, der var blevet konstitueret

i Stillingen ved Lunds Suspension, blev fast ansat i Juni 1826, maatte han stille en Sikkerhed paa 5000 Rbdlr. Sølv i kongelige 4 pCt.'s Obligationer²⁷).

I 1820 oprettedes Brandkorpsets Understøttelseskasse. Alle Mulkter, der blev idømt af Brandkommissionen og Brandmajoren, skulde tilfalde Kassen, ligeledes Mesteparten af, hvad der kom ind ved Brandtavlerne. Om Fondets Tilstand skulde der hvert 3. Aar indberettes til Kongen, og hvert Aar skulde Brandkommissionens Kasserer aflægge et særligt Regnskab for Fondet²⁸). Dette Understøttelsesfond overgik den 1. August 1870 til Københavns Magistrat; dets Formue var da 11.000 Rdlr. i Obligationer og 223 Rdlr. 40¹/₂ Sk. i Kontanter; Fondet eksisterer stadig (under 2. Afdeling) og havde pr. 31. Marts 1930 en Størrelse af 48.565 Kr. 96 Øre.

Der paahvilede Brandvæsenet Forpligtelse til at møde ved Ildebrande paa Landet i indtil 2 Mils Afstand fra Byen; men disse Hjælpetogter viste sig Gang paa Gang ganske resultatløse. Enten var det umuligt at finde Brandstedet, eller ogsaa viste det sig ofte, naar man fandt frem til Ildebranden, at det kun var Senneps- eller Rapshalm, der blev afbrændt. Naaede man for en enkelt Gangs Skyld frem til et rigtigt Brandsted, var Bygningerne forlængst nedbrændt, inden Brandvæsenet kom.

Og der var andre Vanskeligheder; da Brøndbyvester Præstegaard brændte i Juni 1829, naaede Sprøjterne fra København, to i Tallet, Brandstedet om Morgen, før Ilden var slukket; men de kom ikke i Virksomhed. Bønderne nægtede at forsyne dem med Vand, fordi Sprøjterne ikke var deres egne! Denne Begivenhed foranledigede Brandmajoren til at foreslaa Stiftamtmanden for Sjælland, at den Brandofficer fra København, der mødte ved Ildebrand paa Landet, for Fremtiden skulde være højstbefalende ved Slukningsarbejdet, indtil højere Embedsmænd (Amtmænd, Politimester eller Branddirektør) kom til Stede. Sagen gav Anledning til Udveksling af ret skarpe Skrivelser, men uden Resultat. I en Instruks i 1831 til Kaptajn Drewes, der da overtog det Hverv at rykke ud til Ildebrande paa Landet, paalagde Brandmajoren

ham, at han ved Ankomsten til Brandstedet skulde melde sig til den højstkommanderende: Amtmand, Politimester eller — Brandfoged!²⁹).

En anden Vanskelighed, der kunde møde Brandvæsenet, naar det

Vægtergangen paa Nikolaj Taarn. Tegnet af K. Gamborg. Træsnit i Illustreret Tidende 1882.

skulde rykke ud paa Landet, havde sin Grund i, at København var en Fæstning og forsynet ikke alene med Porte, men ogsaa med Bomme, hvor ihærdige Bompenggeopkrævere kunde gøre deres til at forsinke Passagen ud til Landet. Den 10. Maj 1830 havde dog en kongelig Parole-

befaling kundgjort, at Vesterport for Fremtiden skulde være aaben under Ildebrand, enten Branden var i Staden eller paa Vesterbro³⁰). Imidlertid vil et Par Eksempler vise, hvor vanskeligt det kunde være for Brandvæsenet blot at komme ud af Byen:

En Brandkaptajn indberettede i 1830, at da han om Natten var blevet beordret til at rykke ud til Assistance ved en Brand i Sundbyerne, havde han haft meget Besvær med at faa Amagerport aabnet.

Natten mellem den 22. og 23. Maj 1830 havde Taarnvægterne meldt Ildebrand i Retning af Buddinge; en Løjtnant Qvist, der i længere Tid havde haft det Hverv at rykke ud ved Ildebrande paa Landet med 2 Kabinetssprøjter, 2 Sprøjtemestre og 8 Mand, kom med sit Mandskab til Bommen uden for Nørreport. Her nægtede Bomforpagteren ham Passage, medmindre han vilde betale 2 Mk. 8 Sk. i Bompengene for den Vogn, han selv kørte i, medens 2 andre Vogne med Sprøjter og Mandskab fik Lov til frit at passere. Alle Løjtnantens Forestillinger over for Bomforpagteren var forgæves, og for ikke at spille den kostbare Tid betalte Qvist den forlangte Afgift. Branden viste sig ikke at være saa langt borte, som Vægterens Melding havde antydnet; det var Staldlængen paa Tre Flasker Kro, der brændte; Beboelsesbygningerne var stærkt truet, saaledes at det københavnske Brandvæsen for en Gangs Skyld kom til at gøre Nytte ved en Brand paa Landet. Brandmajoren indberettede Sagen til Magistraten og forlangte Bompengene tilbagebetalt, og at der blev truffet Foranstaltninger til at hindre Gentagelser; Magistraten gav ham Medhold, Pengene blev tilbagebetalt, og Bomforpagteren fik en Mulkt.

Aaret efter maatte Brandmajoren atter klage over denne Bomforpagters Opræden. Natten mellem den 6. og 7. Oktober 1831 havde Taarnvægterne meldt Brand mellem Brønshøj og Bagsværd. Kaptajn Drewes, der nu havde overtaget Tjenesten ved Udrykningerne paa Landet, var Kl. 10¹/₄ Aften kommet til Bommen uden for Nørreport med sit Udrykningstog for at opsøge Branden. Bomforpagteren havde afkrævet ham Bompengene, da han ikke havde været i Besiddelse af noget Passertegn; Brandvæsenet havde tidligere henvendt sig til Magistraten for at faa et saadant; men man havde svaret, at et Tegn var overflødig for Kap-

tajnen, der i Embeds Medfør havde Lov til fri Passage; nu blev han altsaa alligevel tvunget til at betale Bompeng. Da Brandmajoren klagede herover, gik det som forrige Gang; Bomforpagteren maatte bøde 2 Rdlr. Sedler til Fattigvæsenet og betale Bompengene tilbage³¹).

Af københavnske Brande i Tidsrummet 1818—1850 fortjener nogle enkelte nærmere Omtale.

Natten mellem 2. og 3. Januar 1820 brændte Klædefabrikant Modewegs Ejendomme i Dronningens Tværgade (Nr. 366 A og B, nu Nr. 52 og 54); et Farveri i Gaarden blev en Del ramponeret under Nedbrydningsarbejdet. Kongen var selv til Stede under Branden, og den 3. Januar tilkendegav han Korpset sin Tilfredshed, „som det har fortjent“, fordi det ved sin Anstrængelse og Iver havde „standset denne Ild, som ellers kunde bleven farlig for en Del af Kvarteret“. Under sit Ophold paa Brandstedet havde Frederik VI paalagt Brandmajoren at indsende til ham en Fortegnelse over det Personale, der især havde udvist Mod og Snarraadighed. Resultatet deraf blev, at Kongen sendte Brandmajoren 100 Rdlr. Sedler til lige Fordeling mellem fire Straalemestre³²).

Lørdag den 14. December 1822 sent paa Aftenen udbrød der Ild i Vognmagergade Nr. 58 (nu Nr. 3), hvor en Brændevinsbrænder boede til Leje. Branden varede knapt tre Timer. Da „Statstidende“ meddelte sine Læsere om denne Brand, tilføjede Bladet: „Hans Majestæt var selv til Stede ved Branden og anordnede selv meget til Ildens Slukning og forlod ej Pladsen, før den var standset“. Denne Meddelelse fremkaldte en Erklæring fra Vicebrandmajor Sihm, 1. Meddirektør Schmidt og 2. Meddirektør West om, at de var nærværende under hele Ildebranden, men ikke havde bemærket, at Kongen havde grebet ind i Kommandoforholdene eller truffet nogen Anordning til Ildens Slukning³³).

Om Aftenen den 22. September 1824 hærgede en Brand Prinsessegade Nr. 304 (nu Nr. 38); i Løbet af fire Timer nedbrændte en Del af Forhuset, Overdelen af en Farveribygning, et Tørrehus og en Mølle. Der var 13 store Sprøjter i Brug, og Kongen kom ogsaa her selv til Stede; han udtalte atter ved denne Lejlighed sin Tilfredshed med Brandkorpsets Iver og Raskhed³⁴).

Faa Maaneder senere kunde en Ubetænksomhed let have faaet skæbne-

svangre Følger. Da Frederik VI om Aftenen den 22. Januar 1825 var ankommet til det kongelige Teater, blev der opdaget Ild nede ved Jorden i en Dørstolpe ind til en Brændekælder. Branden blev bemærket ved, at der trak Røg op i Teatrets Maskinrum oven over, og man formodede, at den var opstaaet ved, at de kongelige Løbere havde afbanket Ilden af deres Fakler mod Dørstolpen eller mod en Afviser ved Siden af Stolpen. Det blev derfor bestemt, at Slukningen af Faklerne for Fremtiden skulde ske uden for Teatrets Gaard³⁵).

I 1830'erne og 1840'erne skete der usædvanlig mange Møllebrande. I 1837 brændte først, den 26. Januar, Skæremøllen paa Nørrebrogade (nu Nr. 200, „Skæremøllehus“), der tilhørte en Møller Stephensen. Senere paa Aaret, den 17. August, opstod der Brand i den Dampmølle, der hørte til Lille Mølle paa Kristianshavn Vold; Ilden forplantede sig til Vindmøllen og Beboelseshuset, der totalt nedbrændte; Møllernes Ejer hed Lorentzen. Aaret 1842 havde tre Møllebrande. Først nedbrændte den 24. April Lille Kongens Mølle paa Østervold (Nr. 501 C) totalt. Den 14. September opstod der Ild i Store Mølle paa Elefantens Bastion paa Kristianshavn; sammen med Beboelseshuset blev den fuldstændig fortæret af Luerne. Samme Skæbne fik den 12. Oktober Stjernemøllen paa Østre Farimagvej (Nr. 114 B). Den 12. April 1844 nedbrændte Store Kongens Mølle paa Nørrevold (Nr. 233) og den 13. Januar 1845 Svanemøllen. I Aaret 1846 var der ikke mindre end fire Møllebrande. Den 16. Maj nedbrændte Stubmøllen paa Nørrevold (Nr. 234) lige for St. Pederstræde totalt; den 19. Oktober gik Store Kongens Mølle paa Nørrevold atter op i Luer; den 18. November blev Nymøllen paa Nørrevold (Nr. 235) et Bytte for Flammerne; endelig opstod der fire Dage efter, den 22. November, Ild i en Stubmølle paa Vesterbro (Nr. 47), og ogsaa her blev Skaden total³⁶).

Det oplyses ikke, hvorledes de forskellige Møllebrande er opstaaet; men man faar alligevel et Fingerpeg om Aarsagerne. Efter de mange Brande i 1846 syntes Myndighederne alligevel, det blev for broget, og den 1. Marts 1847 blev det paalagt samtlige Mølleejere, at de ikke maatte benytte ubeskyttede Lys eller Lamper i Møllerne. De skulde bruge Lygter, der var forsvarligt forsynet med Glas paa Siderne og Jernskærme

foroven. Lygterne maatte ikke tændes inde i Møllen; skulde man bruge dem i Møllen, maatte man have tændt dem, inden man gik ind. Ligeledes blev Cigarrygning i Møllen forbudt paa det strengeste. Der blev beordret et Eftersyn af Belysningsforholdene i samtlige Møller, hvis Antal opgives til 19³⁷).

Disse Bestemmelser giver sikkert en Antydning af, hvilke Faktorer der har foraarsaget Flertallet af Møllebrandene.

Af andre Brande kan ellers nævnes den, der hjemsøgte Agent Jacob Holms Skibsværft i Strandgade Nr. 22 (nu Nr. 1) den 20. Juni 1843; der brændte et grundmuret Bødkerværksted, en enetages Bindingsværksbygning, et toetages Pakhus af Bindingsværk og 9 forskellige Materialskure. Efter Kristian VIII's Ordre indsendte Brandmajoren en Indstilling om Udmærkelse af de af Personalet, der ved denne Brand havde „udvist Konduite og Anstrængelse“; først i Juli blev de paagældende Officerer, ialt tre, belønnet med Ridderkorset, og fem Underofficerer fik Dannebrogsmændenes Hæderstegn. Denne Brand kunde let have faaet skæbnesvangre Følger; bag ved Holms Plads laa det militære Laboratorium, hvor der var et Forraad af 8000 Pund Krudt foruden fyldte Bomber, Granater og Patroner. Ved Branden maatte Brandvæsenets Virksomhed derfor koncentrerer om at spærre Ilden Vej til Laboratoriet, hvilket ogsaa lykkedes³⁸).

Aaret efter, i 1844, var der en farlig Ildebrand i Adelgade; her viste Brandfolkene atter deres sædvanlige Mod og Dødsforagt; en Murersvend og en Arbejdsmand fra Didrik Badskærs Gang reddede flere Mennesker fra at indebrænde og fik derfor Paaskønnelse fra Regeringen³⁹).

Endelig skal nævnes, at Tirsdag den 26. Marts 1850 fandt den navnkundige Brand i „Pjalttenborg“ Sted; det var Ejendommen Nr. 213 paa Hjørnet af Rosenborggade og Aabenraa (nu Rosenborggade Nr. 12), hvor et tre-Etages Bindingsværks Forhus og et tre-Etages grundmuret Baghus totalt nedbrændte. I Anledning af Branden oplyser Datidens Presse, at „Pjalttenborg“ var „et for fattige og logisløse Mennesker meget afholdt Tilflugtssted, der kunde afgive Natteophold for i det mindste 100 Personer. Flere af de Logerende maatte nøgne og halvnøgne gennem Vinduerne paa tilsatte Stiger redde sig fra Luerne, der, da Ilden var

udbrudt paa 3 forskellige Steder, snart havde omspændt hele Bygningen“. Denne Brand er især kendt gennem Adolph Fr. v. d. Recke's „nye og lystige Vise om Pjaltensborgs Brand“, der siges at være skrevet „til Advarsel for den nedrige Stand at omgaas forsigtigen med Ild, Lys og Svovlstikker“⁴⁰):

Den Vægter standser i sit Vers,
Brand han brøler og gør Kommers,
Det klemter støt i Taarnets Top,
Sprøjterne kommer i fuld Galop.

Og hvem der nu i Senge laa,
Naaede knap at faa Bukser paa;
Men hvem der stod og sov — Hurra!
Frelste sit Liv og sit Tøj endda.

„Hej Vægter! hvor skal Slaget staa?“
„Oppe paa Hjørnet af Aabenraa“ —
„Ih, Gud bevares, skal den Sorg
Ramme det prægtige Pjaltensborg!“

Og der kom En, og der kom To,
En paa bare Ben, En paa Sko,
En kun med Hat — og den var graa —
Og saa havde han Sokker paa.

Fra Taget vælted' Damp og Røg,
Ild-Drenge højt gennem Luften fløj,
De lyser op den dunkle Nat,
Medens de leger saa vildt Tagfat.

En drukken Mand de slæbte ned,
Mens til Værten han raabte vred:
„Firskilling gav jeg Dig, min Ven,
Maa jeg saa be' om de To igen!“

I Borgen boede der en Flok
Lazarusser — det ved jeg nok —
Men fine Folk man ogsaa fandt,
Ja, der boede en Lieutenant.

Hvormange Men'sker der er brændt,
Er mig ikke endnu bekendt —
Og hvem det er, man kan ej se,
Thi man finder kun Maverne.

En kemisk Svovlstik blev der sagt
Har vor Pjaltensborg ødelagt —
Hvad er da Verdens Glans og Skin
Alt mod en usselig Fyrrepind?

Der foregik i Aarene 1818—1850 et Par Skifter i Overkommandoen. I November 1834 blev Generalmajor Krag efter Ansøgning afskediget i denne Stilling, idet Kongen udtalte sin fulde Tilfredshed med, hvad han havde udrettet. Hans Efterfølger blev Oberstløjtnant v. Quaade af Ingeniørkorpset, der som Generalmajor og Øverstkommanderende over Brandkorpset afgik ved Døden i Marts 1850; i hans Sted udnævntes Ingeniørkorpsets Chef, Generalmajor C. O. E. v. Schlegel⁴¹).

Af Personaleændringer indenfor Brandkorpset i dette Tidsrum kan nævnes, at Brandmajor, Oberstløjtnant Schmidt i November 1826 indsendte Ansøgning om Afsked paa Grund af Alder og Svagelighed. Han døde imidlertid tre Dage efter, den 21. November, af et apoplektisk Anfald. Da hverken Vicebrandmajoren (Oberstløjtnant Sihm) eller 1. Meddirektør (Major Schmidt) paa Grund af deres Alder ønskede at blive Brandchef, indstilledes 2. Meddirektør, Kaptajn West, til Stillingen, og den 30. November blev han udnævnt til Brandmajor ad interim. Til 2. Meddirektør udnævntes, ligeledes rent foreløbigt, Kaptajn Johan Christopher Wahl i December; han fik i Februar 1828 Majors Karakter⁴²).

Først i Februar 1831 afgik 1. Meddirektør, Major Chr. Iversen Schmidt ved Døden, og det gav Anledning til, at Brandkommissionen fremkom med Forslag til ret gennemgribende Forandringer i Brandvæsenets Officerskorps, der ogsaa synes at have trængt til nogen Fornyelse. Kommissionens Indstilling om Afskedigelser var motiveret med de paagældendes Alder og med, at de var „ubekvemme til hurtig eller anstrengende Legemsøvelse“. Resultatet blev, at følgende i April 1831 fik Afsked i Naade paa Grund af Alder og Svagelighed: Vicebrandmajor, Oberstløjtnant Andreas Sihm, der i Pension beholdt sin Gage med Tillæg (ialt 900 Rbdlr.), og som skulde beholde Tilsynet med Slukningsvæsenet ved de kongelige Lystslotte og Gratialet derfor; den fungerende 2. Meddirektør, Major Wahl, der fik en aarlig Pension paa 400 Rbdlr. og beholdt sit Sæde i Indrulleringskommissionen; Kaptajnerne Jacob Lynge, Lars Jensen Juul og Joh. Diderich Bachhausen, hver med $\frac{2}{3}$ af deres reglementerede Gage som Pension.

I Meddelelsen til Brandkommissionen om disse Afskedigelser udbad Regeringen sig Forslag til Besættelse af de vakante Stillinger. Samme Dag, den 10. April, udnævnte Kongen West til virkelig Brandmajor og Chef for Korpset. En halv Snes Dage senere indsendte Brandkommissionen sin Indstilling; den foreslog heri saa hurtige Avancementer, at Kongen kort efter meddelte Kommissionen, at han havde Betænkeligheder ved at approbere den. Det var „noget ganske usædvanligt, som aldrig havde fundet Sted, selv i Armeen eller den organiserede Borgervæbning, at Sekondløjtnanter springer Premierløjtnantsklassen over og

ansættes som Kaptajner, og at de oversprungne Premierløjtnanter dog forbliver staaende i Tjenesten og erholder deres Eftermænd af en Underklasse til Superiorer, ja at endog Sekondløjtnant Blom foreslaas til at fungere som Meddirektør“.

Brandkommissionen gav derefter i Maj en ret lang Redegørelse for sin Indstilling, uden dog at anføre væsentlig andre Motiver end det, at der ikke forhen ved Besættelsen af de overordnede Pladser i Officerskorpset var taget tilbørligt Hensyn til, om de ansatte var tilstrækkelig bygningskyndige, eller om de besad „den fornødne Duelighed og Kraft, Tjenesteiver og Raskhed til at kunne styre en saa raa og saa lidet organiseret Masse som den, hvoraf Brandkorpsets Masse til Dels bestaar“.

Kommissionen anviste den Løsning af Vanskeligheden, som blev godkendt af Regeringen sidst i Maj: de forfremmede, der sprang forbi deres tidligere Formænd, skulde foreløbig ansættes uden Anciennitet og tildels ogsaa uden Gage. Premierløjtnant Jørgen Jørgensen blev Kaptajn og fungerende 1. Meddirektør; Premierløjtnant P. M. Qvist blev Kaptajn og fungerende Vicebrandmajor; den omtalte Sekondløjtnant Blom blev Kaptajn uden Anciennitet og fungerende 2. Meddirektør; 1 Premier- og 3 Sekondløjtnanter blev Distriktskaptajner; 3 Sekondløjtnanter udnævntes til Premierløjtnanter og 6 Overbrandmestre til Sekondløjtnanter. Da der yderligere i Løbet af 1831 afgik 2 Kaptajner, 8 Premierløjtnanter og 6 Sekondløjtnanter, udnævntes endvidere 2 Premierløjtnanter til Kaptajner uden Anciennitet og Gage, 10 Sekondløjtnanter til Premierløjtnanter og 6 Brandmestre til Sekondløjtnanter.

Der var saaledes i Løbet af 1831 sket en betydelig Foryngelse af Brandvæsenets Officerskorps, den mest indgribende i Brandkorpsets Historie. Der var dog ikke Tale om, at det var ganske unge Mennesker, der var rykket op paa de højeste Stillinger i Korpset; af de 6 nye Kaptajner var de 2 ældste 53 og den yngste 42 Aar gamle⁴³).

Kort efter, den 10. Januar 1832, afgik Brandmajor West ved Døden, og til fungerende Brandmajor udnævntes Vicebrandmajor Qvist. Den fungerende 2. Meddirektør, Kaptajn Blom blev fungerende Vicebrandmajor og fik et Par Dage senere Majors Karakter, ligesom den fungerende

1. Meddirektør, Kaptajn Jørgen Jørgensen; til fungerende 2. Meddirektør udnævntes Kaptajn Borchard Würden⁴⁴).

Imidlertid maatte dog Officerernes Lønnings- og Anciennitetsforhold før eller senere kræve en endelig Ordning, da Stillingen, som den var efter Masseudnævnelserne i 1831, i Længden maatte være uholdbar. Lønspørgsmaalet fik sin Løsning fra 1. Januar 1834 ved, at der blev indført normale Gageforhold.

Samtidig blev der taget fat paa Anciennitetsspørgsmaalet. Kongen

Sluffe med Vandtønde. Hovedbrandstationen.

skrev i November 1833 til Brandkommissionen: „Da de Officerer af Københavns Brandkorps, som er oprykket i Gager, blev Os i Dag præsenterede, ytrede de det Ønske at maatte erholde Anciennitet. I den Anledning ønsker Vi at erfare Kommissionens Formening, og i Tilfælde at samme intet finder derimod at indvende, vil Vi, at Kommissionen indkommer med Forslag til Os desangaaende“. Herpaa svarede Kommissionen, at den ikke hidtil havde dristet sig til at fremkomme med Forslag i den Retning af Hensyn til det betydelige Avancement, de paa-gældende Officerer havde opnaaet paa een Gang, og af Hensyn til Offi-

cererne ved Borgervæbningen; men man var glad over at kunne indstille Officererne til den ønskede Anciennitet fra 1. Januar 1834 at regne. Saaledes fik Officererne deres Ønske opfyldt⁴⁵).

I 1835 gav en Premierløjtnant Koop ved Brandkorpset Anledning til nogle Vanskeligheder. Brandmajoren indberettede i Juni til Brandkommissionen, at Koop var udeblevet fra Øvelserne paa Nikolaj Kirkeplads den 11. Maj, og at Koop, da han var blevet kaldt op paa Korpsets Kontor for nærmere at gøre Rede for sin Udeblivelse, havde svaret, at han „gjorde ingen videre Tjeneste under Brandkorpset og ikke oftere trak Uniformen paa“. Senere var han i Juni atter udeblevet, og da han igen maatte give Møde paa Kontoret, gentog han sin tidligere Erklæring. Brandmajoren anmodede derfor om, at der blev gaaet frem mod Premierløjtnanten paa den Maade, som i saadanne Tilfælde var foreskrevet i Reglementet af 1818.

Inden Brandkommissionen fik truffet Afgørelse i Sagen, ansøgte Premierløjtnant Koop om Afsked med den Motivering, at han, der i 1831 var blevet Premierløjtnant, to Gange uforskyldt var blevet forbigaaet ved Kaptajnsudnævnelserne. Brandmajoren synes nu at være blevet mildere stemt over for Koop. Han foreslog Brandkommissionen, at den anbefalede Ansøgningen og samtidig lod Ansøgerens uheldige Optræden gaa i Glemme; ved at blive sat i Arrest vilde Koop være udsat for at miste den lille Indtægt, han for Tiden havde. Brandmajorens Synspunkter blev de sejrende; Koop fik sin Afsked, og dermed var Sagen ude af Verden⁴⁶).

Da 1. Meddirektør, Major Jørgensen, var død i Juni 1838, skete der atter nogle Avancementer. 2. Meddirektør Würden fik hans Stilling, hvorefter Kaptajn Lytthans blev 2. Meddirektør. I 1841 fik Würden sin Afsked, og Lytthans blev hans Efterfølger, medens Kaptajn Kern blev 2. Meddirektør⁴⁷).

I November 1841 døde Vicebrandmajor Blom. I den Anledning meddelte „Kjøbenhavns Brandforsikring“ Brandkommissionen, at da Selskabet afholdt alle Udgifterne til Brandvæsenet, agtede det at henstille til Kancelliet, at der ved den fremkomne og senere Vakancer blev foretaget Indskrænkninger ved Korpset af Besparelseshensyn, navnlig ved

Inddragelse af Meddirektørposterne. Selskabets Skrivelse til Kancelliet blev tilstillet Brandkommissionen, der dog ikke kunde tiltræde Selskabets Forslag. Kancelliet sluttede sig til Brandkommissionens Opfattelse og meddelte først i Januar 1842 „Kjøbenhavns Brandforsikring“s Direktion, at man ikke fandt sig foranlediget til at fremme Sagen, da det vilde være til Skade ikke alene for Brandvæsenet, men ogsaa for Selskabet. Derefter udnævntes Lytthanns til Vicebrandmajor, Kern til 1. Meddirektør og Kaptajn Joh. Chr. Thilemann til 2. Meddirektør⁴⁸).

I 1846 kom der atter et Skifte i de øverste Officersstillinger ved Brandkorpset. I Slutningen af Aaret afskedigedes efter Brandmajorens Forslag 2. Meddirektør, Kaptajn Thilemann, og Kaptajn Bræede paa Grund af Alder og Svagelighed og — under Hensyn til deres lange Tjeneste i Korpset — med deres hidtidige Gage i Pension. Til 2. Meddirektør udnævntes i Januar 1847 Kaptajn, Murermester C. O. Aagaard⁴⁹).

I November 1849 ansøgte Brandmajor Qvist og Vicebrandmajor Lytthanns og 2. Meddirektør Aagaard om Afsked fra Brandkorpset fra 1. Januar 1850 at regne. Den blev dem bevilget, og de tre Officerer fik ved deres Afgang Karakter af henholdsvis Oberst, Oberstløjtnant og Major. I Stedet blev Kern Brandmajor, Kaptajn F. C. Balsløv Vicebrandmajor (dog kun fungerende og uden Majors Karakter), Kaptajn M. C. Berg 1. og Kaptajn C. F. Larsen 2. Meddirektør⁵⁰).

Af Brandkorpsets Læger fik den kirurgiske Assistent C. H. Dommenget i 1835 Karakter af Bataillonskirurg, at regne fra den Dag, han havde bestaaet sin Eksamen ved det kirurgiske Akademi, og med Tilladelse til at bære den for denne Charge reglementerede Uniform. Det viste sig nu, at Dommenget, der var traadt i Brandvæsenets Tjeneste i 1809, allerede i 1814 havde taget Eksamen; men den daværende Brandmajor havde ikke indberettet noget derom. Nu fremlagde Dommenget sit Afgangsbevis fra Akademiet og fik Karakter af Bataillonskirurg. Maaske opmuntret af Dommengets Held ansøgte Regimentskirurg Friederichsen om at faa tillagt Kaptajns Karakter; Brandmajoren støttede Ansøgningen; men Kongen afviste Andragendet⁵¹).

Dommenget døde i Oktober 1844, 69 Aar gammel; da han blev begravet, fungerede 2 Sekondløjtnanter som Sørgemarskaller, og der var beordret 10 Brandmestre til Paradering. Brandmajoren indberettede Dødsfaldet og foreslog, at der blev ansat en fast Underlæge med en aarlig Løn af 200 Rdlr. Dette billigede Kongen i Juli 1845; i Februar 1846 blev cand. med. Brion derefter ansat; han havde paa Grund af Regimentskirurg Friederichsens Sygdom allerede været konstitueret siden Februar 1845⁵²).

Spørgsmaalet om militære Charger spillede en stor Rolle for Brandofficererne i Aarene efter 1820. Brandmajoren havde i 1822 indsendt en Ansøgning fra seks af Brandofficererne, der ønskede at faa Rang som Officererne i de andre borgerlige Korps i København; Sagen var imidlertid foreløbig blevet stillet i Bero. Aaret efter henledte Brandmajoren atter Opmærksomheden paa Ansøgningen; men med samme Resultat. I 1825 kom Sagen paany frem. Brandmajoren havde atter indsendt en Ansøgning, denne Gang til Kongen, der gennem General Bülow havde forlangt Brandkommissionens Udtalelse derom. I April blev der endelig givet Brandofficererne lige Rang med Borgervæbningens Officerer⁵³).

Uniformspørgsmaalet vedblev i Aarene til 1850 at optage Sindene. I 1816 var Epauletter blevet genindført for Majorens Vedkommende (se Side 276); i 1821 fik ogsaa Kaptajner, Premier- og Sekondløjtnanter Epauletter. Da det imidlertid viste sig, at det paa Afstand var vanskeligt at skelne Majorens Kontraepauletter (uden Frynser) fra Kaptajnernes Epauletter, skete der den Ændring, at Majoren fik Frynser paa højre Epaulet (Oberstløjtnanter paa begge Epauletter)⁵⁴).

Man tog Uniformspørgsmaalet alvorligt, ogsaa naar det drejede sig om de lavere Grader ved Brandkorpset. Brandmajor, Oberstløjtnant Schmidt befalede Juleaftensdag 1823 alle Over- og Underbrandmestre, der var ansat før 1. Maj 1821, „at de uopholdelig inden 1. Maj 1824 anskaffer sig den i Reglementets § 13 befalede Uniform, for at de ved Paraderinger, Ligfærd og andre Tjenesteforretninger, som de kan vente at blive kommanderet til, kan møde i den Uniform, som er befaleet i Reglementet af 1. Maj 1818, og bliver at anse med en Mulkt af 5 Rdlr.,

naar han efter Ordre ikke møder, undtagen naar han straks med Doktorattest, indleveret til Major Schmidt, beviser at være syg⁵⁵).

Ved Sprøjtemønstringen i Efteraaret 1825 viste det sig imidlertid, at der endnu var en Del Brandmestre, som ikke havde faaet anskaffet sig Uniformer. Til Gengæld havde andre uberettiget anbragt Guldsnore paa deres Ærmeopslag, en Distinktion, der var forbudt. Da der blev gjort opmærksom herpaa, indsendte en Del Over- og Underbrandmestre Ansøgning om Tilladelse til at maatte beholde Guldsnorene; de mente, at der i Reglementet var Hjemmel for Anvendelsen. Brandkommissionen delte dog ikke deres Opfattelse og vilde ikke fremme deres Andragende. Brandmestrene var iøvrigt i det første Aar efter deres Ansættelse fritaget for at anskaffe Uniform; i aktiv Tjeneste skulde de møde uden Uniform, men med Brandskiltet paa Brystet⁵⁶).

Fra 1830 skulde Officererne bære de reglementerede Epauletter ogsaa paa Overkjolen, og fra 1831 skulde der i Overkjolen være Metalknapper af samme Slags som i Frakken i Stedet for de hidtil brugte overtrukne Knapper⁵⁷).

I 1833 er det atter galt med Brandmestrenes Uniformer. Man havde lagt Mærke til, at Brandmestrene trods Bestemmelserne ikke mødte i Uniform til Tjeneste, og det maatte indskærpes, „at de i alle Tjenesteforretninger som f. Eks. ved Brandinkquisitioner, Ligbegængelser m. v. skal møde i reglementeret Uniform, men derimod ved opkommende Ildebrand møder de kun med det befalede Skilt, og at hvert Distrikts Brandmestre bør bortbære deres Medbrødres Lig, naar Familien forlanger dette her ved Korpset“. Forsømmelighed vilde blive straffet. I 1833 fik iøvrigt Regimentskirurgen ved Brandvæsenet Tilladelse til for Fremtiden at bære „Sidegevær“, en Kaarde med Armeens Feltegen; men han maatte ikke bære Hattetjer⁵⁸).

I 1825 havde Brandkommissionen ganske vist afslaaet Brandmestrenes Ansøgning om Guldsnorene; men i 1834 indsendte Brandmajor Qvist direkte til Kongen en Indstilling, hvori det hed: „Underofficererne ved det borgerlige Infanteri og det borgerlige Artilleri bærer paa deres Uniform 2 à 3 Guldsnore paa Opslagene efter Graderne i denne Charge og Epauletter samt Sølv-Port d'Epée i Sabelen, hvilke Distinktioner ej

bæres af Brandkorpsets Over- og Underbrandmestre. Disse har anholdt om at maatte anlægge og bære lige Distinktioner paa Uniformen. Korpset kan ikke andet end allerunderdanigst anbefale forestaaende Andragende, saa meget mere som Brandmestrene for største Delen er unge Mennesker, der ønsker at være lige saa nette som de andre borgerlige Korps' Underofficerer“!

Kongen meddelte nu Brandkommissionen, at Brandmestrene maatte bære Sølvkvaster i Sablen og Epauletter; Overbrandmestrene fik Lov til at anlægge 3 og Underbrandmestrene 2 Guldsnore om Ærmerne. Kommissionen besluttede imidlertid foreløbig ikke at meddele Brandmajoren dette; den vilde først undersøge, hvorledes Kongens Beslutning var fremkommet, og da det viste sig, at den skyldtes Qvist's Henvendelse uden om Kommissionen, vedtog man at paatale Brandmajorens uberetigede Optræden. En Skrivelse til Qvist med Kongens Resolution og med Kommissionens Misbilligelse blev ogsaa udarbejdet og underskrevet, men blev ikke afsendt⁵⁹).

I 1838 fik Brandkorpsets Officerer en ny Slags Overkjoler „efter den for Vor Armes Officerer approberede Model med den Forandring, at Besætningen paa Kraven og Rabatterne bliver af sort Fløjl, og at Kanter og Underfor skal være sort“. Officererne fik dog Lov at slide deres gamle Overkjoler op. Aaret efter fik Bataillonskirurger, deriblandt ogsaa Brandkorpsets, Tilladelse til at bære Armeens Felttegn⁶⁰).

Brandkorpsets Officersuniform blev stadig mere pyntelig. I 1840 fik Officererne Lov til, „naar de er klædt en gala, at bære Guldtresser paa Siderne af de mørkeblaa Benklæder“. De var dog ikke tilfreds med Farven paa deres Uniform. I 1842 skrev Brandmajoren til Kongen: „Da den graa Kulør, den for Korpset nu reglementerede Uniformskjole har, er saa afvigende i Kuløren“, ønskede Officerernes Flertal for Fremtiden Uniformen saaledes: „Uniformskjolen mørkeblaa med sort Fløjlskrave og -opslag uden Rabatter, med 2 lige Rækker gule Knapper, mørkeblaat Underfor og røde og sorte Kanter, mørkeblaa Benklæder, trekantet Hat med Kokarde og hvid Fjer med gul Top.“ Desuden ønskede de at maatte bære „de nu for Landmilitæretaten reglementerede Epauletter med Deres Majestæts Navnechiffer i Skaalen, samt Skærf og i Tjenesteforretninger

at bære Dolk“. Kongen imødekom ikke ganske Brandofficerernes Ønsker. Kjolens Grundfarve blev mørk blaagraa; i Stedet for Rabatter maatte der anbringes 2 parallelle Rækker gule Knapper, og Officererne maatte

Brandtambourmajorens Stok fra 1836. Forside og Bagside. (Folkemuseet).

bære Armeens Epauletter og Skærf, samt i Tjenesten en med Felttegn forsynet Dolk i Stedet for Kaarde⁶¹).

Brandofficererne var ikke tilfreds med denne Bestemmelse. De takkede Kongen for hans Afgørelse, men ønskede samtidig, at de maatte beholde den gamle Farve paa Uniformen, da de jo ikke havde faaet den, de ønskede. Det blev dem tilladt. Den vigtigste Ændring blev altsaa Epau-

letterne; de skulde nu være ens paa begge Skuldre, og der blev givet nøje Regler for deres Udseende⁶²).

I 1844 ændredes Uniformen for det underordnede Personale. „Sprøjtemestre, Overværkgeseller, Faneposter og Tambourer, i Stedet for den hidtil reglementerede graa Uniformskjole anlægges og bærer mørkegraa Klædesfrakke med 2 Rader gule Knapper og sort Kant paa Kraven, Sprøjtemestrene og Overværkgesellerne med de nu reglementerede Distinktioner og Tambourerne med Skulderbesætning af gule Snore, Skuldergehængen til Sidegeværet bliver at bære over Frakken, samt at de sidstnævnte (Tambourerne) i Stedet for de nu reglementerede trekantede Hatte maa bære runde Hatte med Skilt lig de for Faneposterne reglementerede.“ Motiveringen for Ændringen var, at Uniformskjolen ydede alt for ringe Beskyttelse mod Kulden⁶³).

I 1850 foreslog Brandmajoren, at Officerer og Brandmestre fik Lov at bære „en mørkeblaa Vaabenfrakke med tvende Rader gule Knapper, sort Fløjl paa Kraven med tvende gule Knapper, mørkeblaa Benklæder, trekantet Hat med national Kokarde og hvid Fjer med gul Top, samt Bibeholdelse af de for hver Charge reglementerede Distinktioner, og at det allernaadigst tillades Brandmestrene at møde i denne Uniform til Ildebrande, men da aflægge Epauletterne og i det Sted paa Skulderstropperne have anbragt B. C. af Messing for at være kendelige, samt i Stedet for den trekantede Hat bære blaa Kasket med Guldsnor og Dolk i Stedet for Kaarde, da denne er dem til Hinder i Udøvelsen af deres Funktion“. Indstillingen var vedlagt Tegninger til Uniformerne.

Nu blev endelig den mørkeblaa Uniform indført i Brandkorpset; det gav Anledning til en Vise af Peter Faber: „Afskedskvad til den gamle Branduniform, af Peter Bryde, Læg- og Sprøjtemand“⁶⁴):

:|: Imorges :|:
Var jeg hos en Barber —
Det er kun yderligt sjældent det hændes,
Inte siden den 13de dennes;
:|: Men kort sagt :|:
Jeg „Flyveposten“ ser.

:|: De mister :|:
Den smukke Uniform,
Den af det dejlige lysegraa Klæde,
Som de har baaret i Sorg og i Glæde,
:|: i Fugtig- :|:
I Fugtighed og Storm.

:|: Jeg læser :|:
 Det gik, som det var smurt.
 Endelig raaber jeg: „Hvad er paafæ're?
 Kan de nu inte la' Brandkoret være;
 :|: Hvad har dog :|:
 De stakkels Brandfolk gjort?“

:|: Den Uniform :|:
 Jeg inte glemme kan;
 Naar de paa Torvet til Mønstringen mødte,
 Og de saa sprøjtet' til ingen Nytte,
 :|: Fordi der :|:
 Var ingen Ildebrand.

:|: Kuløren :|:
 Erstattes ej saa let.
 Nu er der inte Andre end Slaver,
 Men de har inte de Bomuldsfløjls Kraver,
 :|: Saa det er :|:
 I Grunden ej komplet!

:|: Den nye :|:
 Den duer ej for en Døjt.
 Næppe jeg tror, den kan staa for en Straale,
 Vand af Kanalen den inte kan taale,
 :|: End sige :|:
 Et rigtigt Ferskvandssprøjt.

:|: Forresten :|:
 Ta'r jeg mig det ej nær;
 Thi da jeg nemlig er en af de Sorte,
 Baade paa Ansigt, Frakke og Skjorte,
 :|: Saa la'r de :|:
 Saa la'r de mig nok vær'!

Uniformen maatte naturligvis spille en stor Rolle, naar Brandkorpset optraadte ved officielle Lejligheder. Ved Frederik VI's Ligfærd gennem København den 15. Januar 1840 om Aftenen paraderede Brandkorpset med 1000 Mand — under Kommando af Vicebrandmajoren; Brandmajoren deltog i selve Processionen. Officerer og Brandmestre var i Uniform med Livkjole, Resten (Straaalemestre, Assistenten og Brandsvende) i Frakke med rund Hat, Brandskilt paa Brystet og blankpolerede Økser eller Hamre. Kommandoet afmarcherede fra Lille Kannikestræde Kl. 8¹/₂ om Aftenen til Paradepladsen, for Brandkorpsets Vedkommende paa Vesterbrogade fra Nr. 71—56, hvor det skulde staa mellem 2. jydsk Regiment og sjællandske Jægerkorps. Korpset stod med to Geledder paa hver Side af Gaden⁶⁵).

Torsdag Formiddag den 19. Januar 1845 blev Brandvæsenets Officerskorps præsenteret for Kongen af Preussen paa Rosenborg Eksercerplads; Officerernes Paaklædning var „en gala med Skærf og Kaarde og Guldstriber paa Benklæderne“⁶⁶).

Ved Kristian VIII's Ligprocession om Aftenen den 25. Februar 1848 var Brandkorpset udkommanderet til Parade med en Styrke af 260 uniformerede Over- og Underofficerer, 80 Værkgeseller, til hvem der var udleveret Sabel og Gehæng fra Tøjhuset, 600 Straalemestre, Assistenten og Nedbrydningsfolk, der mødte i Frakke og ellers som i 1840 ved Frederik VI's Ligfærd; Officererne var ogsaa i samme Uniform som i 1840; Kommandoet, der førtes af Vicebrandmajor Lytthanns, paraderede paa Vesterbrogade med et Geled paa hver Side af Gaden og med højre Fløj op mod Ingeniørkorpset udfør Værnedamsvej. Brandmajoren var med i selve Ligprocessionen; en Sekondløjtnant af Brandkorpset forrettede Drabanttjeneste ved Frederik VII's Vogn; en anden Sekondløjtnant bar en brændende Voksfakkel i Processionen⁶⁷).

I Reglen paraderede Æresvagter af Brandkorpset ved afdøde Brandmajorers og Vicebrandmajorers Ligfærd; men ogsaa ved Brandofficerers Hustruers og Enkers Jordefærd kunde saadant ske, naar Familien ønskede det⁶⁸).

KRITIK FØRER TIL OPRETTELSE AF FASTE BRANDVAGTER

Fra omkring 1850 begyndte en stadig skarpere Kritik af Brandvæsenet at komme til Orde; især vendte Kritiken sig mod det kolossale Apparat, der blev sat i Gang, hver Gang der blev alarmeret til Ildebrand.

I Begyndelsen af 1850 var der i „Flyveposten“ fremkommet nogle ret stærke Angreb paa Organisationen af Brandvæsenet. Det hed heri, at „der er her i København en nedarvet Beundring for denne besynderlige Hærskare, som, naar Vægteren piber, eller Klokken klemter, uden Uniform, uden de Enkeltes Bekendtskab med hverandre og uden nogen streng Forpligtelse til inden en vis Tids Forløb at staa rede til Tjeneste paa Farens Sted strømmer ud fra alle Kanter af Byen og i forvirret Sammenblanding med de løbende Nysgerrige iler i forskellige Retninger til alle dens Hjørner for derfra igen at drage til Brandstedet og afgive en i Forhold til den sammenlarmede Masses Størrelse meget ringe Afdeling til Ildens Slukning“.

Bladet mente, at der ikke i „vor gode Fædrene stad er nogen saa forældet, uhensigtsmæssigt ordnet og mangelfuld offentlig Indretning som netop Brandkorpset. Efter vor Mening er dets Organisation aldeles modstridende dets Hensigt“.

Ganske vist maatte det indrømmes, „at Brandkorpsets Mandskab, naar det ved en Ildebrand er kommet til Virksomhed, viser stor Raskhed og Dygtighed, saa at det i Almindelighed lykkes det at hindre Ilden fra

at tage større Udbredelse, end den har faaet i det Øjeblik, da alle de Slukningsmidler, som den Kommanderende anser fornødne til Dæmpningen, er komne til Stede og har begyndt at virke“. Det var noget, som fortjente „den mest levende Paaskønnelse“, siger Bladet, og det tilføjer: „Det er fornemmelig ved Brandkorpset, at vi i Fredens Tid ofte har haft Lejlighed til med inderlig Tilfredshed og Stolthed, som Krigen fuldeltigen har retfærdiggjort, at føle, at Uforfærdethed er en af de Danskes Kardinaldyder“. Bladets Beundring for Korpsets Personale gjaldt dog kun Officererne og Straalemestrene; „thi den øvrige, til Anvendelse meget overtallige og ikke efter noget fornuftigt Princip sammenbragte store Masse forholder sig til disse selvstændigt virkende, indsigtfulde og dristige Folk som Haandlangerne til Murere“.

Det, Bladet kritiserede ved Brandkorpset, var dets Organisation, der var „saa maadelig og mangelfuld, at den i Grunden ikke kan kaldes en Organisation, men maa anses som en igennem en lang Række Aar af sig selv opstaaet Vedtægtsindretning, hvortil der anvendes mange flere Kræfter, end der ved en fornuftmæssig Ordning behøves for at skaffe Hovedstaden et meget dygtigere og mere sikrende Slukningsvæsen“.

Bladet angreb det omstændelige Alarmeringsapparat, der sattes i Gang over den ganske Stad, til Byens yderste Grænser i Nord, Øst og Vest, blot der var opstaaet en Skorstensild ved Byens Sydgrænse; Københavnerne maatte være et underligt Folkefærd, siden de satte en hel Armé ind, hvor de kunde nøjes med en Feltvagt. Desuden maatte det være en Hindring for Hurtigheden, at Brandsvendene var ansat ved bestemte Sprøjter, i Stedet for at man kunde lade de fremmødte Brandfolk gaa i Gang straks med Sprøjterne, efterhaanden som disse kom til Stede. Bladet fremførte endnu flere Anker, der alle gik ud paa, at Brandkorpset var for langsomt, navnlig om Dagen; ikke saa sjælden gik der en Times tid fra Ildens Udbrud til de første Sprøjter var i Stand til at begynde „en kraftig og hensigtsmæssig Virksomhed“.

Bladet anbefalede, at der blev oprettet en Brandvagt, „som med et lidet, men fuldstændigt Personale og Materiel straks ved en Ilds Udbrud kan ile til og sættes i Aktivitet“; en saadan Brandvagt kunde oprettes i Nikolaj Taarn, der maatte anses for velegnet paa Grund af sin centrale

Beliggenhed, og fordi det i Forvejen stod til Raadighed for Brandvæsenet¹).

Skønt disse Artikler i „Flyveposten“ blev behandlet af Brandkommissionen, reagerede denne dog ikke særlig over for dem²). Et Par Aar senere tog imidlertid et andet københavnsk Dagblad Kritiken op.

I Løbet af Oktober 1852 indeholdt „Fædrelandet“ nogle Artikler, der kraftigt kritiserede Brandvæsenets Ordning³). Anledningen var en Brand i en Parfumehandel paa Købmagergade (Nr. 65) den 20. Oktober ved Midnatstid; paa Grund af de sprit- og fedtholdige Oplag af Essenser, Pomader og Sæber havde Ilden faaet en temmelig stærk Magt, inden Sprøjterne mødte. Dagen efter udtalte Bladet, „at det er en stor Illusion, naar vi bilder os ind, at vort Brandvæsen er i fortrinlig Tilstand. Det er tværtimod maadeligt organiseret. Det varer utilbørligt længe, inden Sprøjter kommer til Stede. Raaben og Larmen mer end nok, men ingen Orden og Kommando. Politiet gør sit Bedste, det maa erkendes; men Brandvæsenet lader meget tilbage at ønske. Bliver noget reddet, saa er det oftest det frivillige Publikums Raskhed og Raadighed, dette skyldes; thi inden Redningskorpset indfinder sig, vilde i Almindelighed det meste være gaaet i Lyset“.

Næste Dag, den 22. Oktober, gjorde „Fædrelandet“ nærmere Rede for sin Bedømmelse af Brandvæsenet; det drog navnlig til Felts mod, at Alarmeringen ved Ildebrand strakte sig over hele Byen, saa alle dens 130.000 Mennesker „opskrækkes“, at alle Byens Sprøjter, Brandkar og Sluffer slæbes sammen uden Hensyn til Brandens Størrelse og Brandstedets Beliggenhed, altsaa samme store Slukningsapparat, „hvis maaske en Dynge Rør brænder i Kirsebærgangen eller en Vejrmølle hinsides „Sorte Hest“ eller paa en af Kristianshavns yderste Bastioner“⁴). Det var „en aldeles unyttig Ødselhed med Folks Tid og Kræfter“, en „taabelig Sammenjagen“ af overflødige Brandredskaber og Mennesker. „Ved enhver Ildebrand har Politi og Borgervæbning den største Møje med at rydde Pladsen ved Brandstedet for tilstrømmende Mennesker; men hvorfor kalder da det Offentlige disse sammen? Hvorfor lader det Klokkerne klemte, Piberne hvine og Trommerne buldre gennem hele Byen, ofte efter at Ilden er slukket, netop for at hidkalde saa mange Mennesker

som muligt, netop for at tilvejebringe Trængsel og Uorden paa Brandstedet?“

Bladets anden Hovedanke var, „at det i Reglen varer en halv Time, inden Sprøjter kommer til Stede, og endnu længere, inden disse kan tages i Brug“. Der var snarere for mange end for faa Sprøjter, og deres Konstruktion var sikkert forældet, da man ikke havde gjort Brug af nyere Opfindelser. Ved deres Fordeling rundt om ved Kirker og offentlige Bygninger, kom de til at mangle Mandskab, for selvom Vagtsprøjterne blev slæbt til Brandstedet af Vagtmandskabet, var det unyttigt, naar der ikke var nogen Straalemester eller Brandofficer til Stede.

Angaaende selve Alarmeringen og Brandkorpsets Møde gjorde „Fædrelandet“ opmærksom paa, at naar Vægterne i et Vagttaarn opdagede en Ildløs, skulde der først raabes en Vægter an paa Gaden eller sendes en Taarnvægter ned ad den uendelige Trappe for at finde en Gadevægter og anmelde Ilden hos Brandmajoren, der boede langt oppe paa Nørregade, og hos hvem der alene holdtes Brandvagt. Inden Gadevægterne fik gjort Alarm og ringet paa i de Huse, hvor der boede Brandfolk, inden disse blev vækket og paaklædt og havde faaet at vide, hvor Ilden var, hvorom Vægterne ikke altid var lige godt underrettet, hengik der en halv Time, hvor Ilden fik Lov at brede sig. Det kunde blive skæbnesvangert, hvis det blæste lidt, og der var brændbare Stoffer til Stede; tilfældige Tilskuere var henvist til med deres tomme Hænder at hjælpe med Redning af Mennesker og Indbo.

Kan en stor Hovedstad være en saadan Ordning bekendt? spurgte „Fædrelandet“. Alt for store Værdier gik tabt paa den Maade. Byen burde deles i flere Distrikter, hvert med sit Vagttaarn, sin Brandvagt og de fornødne Redskaber til Slukning af en almindelig Ildebrand, saaledes at de andre Distrikters Assistance kun paakaldtes i Nødsfald. Vagttaarn og Brandvagt burde sættes i telegrafisk Forbindelse med hinanden og Alarmering kun ske i det Distrikt, hvor Branden var opstaaet. En saadan Brandvagt kunde bestaa af 1 Brandofficer, 1 Straalemester og 4—6 Mand til Betjening og Transport af den paa selve Vagten posterede Sprøjte. Selvom Brandforsikringsselskaberne maatte kunne se deres Fordeel i at yde Bidrag til en saadan Ordning, mente Bladet dog, at Kom-

munen burde bringe dette Offer for at opnaa større Sikkerhed for Borgernes Ejendom og undgaa den aldeles unødvendige Forstyrrelse af deres Ro.

I „Fædrelandet“ gjorde en Indsender opmærksom paa den store Forskel mellem Organisationen af Københavns og af Berlins Brandvæsen. Berlin havde en stor Hovedbrandstation midt i Byen, hvor der altid

Møllebrand paa Kristianshavn 1852. Maleri af N. A. Lytzen. (Københavns Bymuseum.)

var det fornødne Personale af Officerer og Mandskab til Stede, Sprøjterne klar til Brug, Vandtønderne fyldt og Hestene parat til Forspænding; en Snes smaa Vagtstuer var spredt rundt i Byen og stod i telegrafisk Forbindelse med Hovedstationen. Derved opnaaede man en hurtig Alarmering og et hurtigt Fremmøde af Slukningstoget.

Med disse Forhold i Berlin sammenholder Indsenderen Petri Kirkes Sprøjtes Udrykning; thi „saa behøves der ikke andet Bevis for denne Organisations Slethed“: „Langt om længe kommer en Mand, som venter,

til en anden kommer med Nøglen til Sprøjtehuset; omsider er det den rette Nøgle; og omsider giver den gamle rustne Fjeder efter; Porten aabnes; man venter til de øvrige kommer; de kommer; man faar endelig den tunge Sprøjte ud paa Gaden, og først nu er man saavidt, at de sorte Brandfolk spænder sig selv foran Sprøjten og trækker den til Ildebrandsstedet“. De sorte Brandfolks Uniformer var upraktiske; de lange, sorte Lærredskitler kunde let fænge, og ogsaa de store, klodsede, vandsugende Filthatte var uhensigtsmæssige. Berlinerbrandfolkene derimod bar Trøje og Benklæder af blaat Klæde, Læderhjælm og om Livet en Gjord med Jernkrog og -ring, samt en lille Økse i Læderfederal⁵).

I 1855 gav en Brand Anledning til fornyet Kritik. Den 6. September om Morgenen nedbrændte en grundmuret 5-Etages Garveribygning i Messerschmidts Garveri paa Vesterbro Nr. 18 (nu Vesterbrogade Nr. 36 og Gl. Kongevej Nr. 25). Dagen efter og den 9. September fandt Redaktør C. St. A. Bille Anledning til i „Dagbladet“ at rette nogle kraftige Angreb paa Brandvæsenet; han udtalte bl. a., at „det viste sig atter ved denne Lejlighed, at vort „raske“ Brandvæsen i høj Grad trænger til en Reorganisation“, og „at de staaende Talemaader om „vort ufortrødne“ og „vort raske“ o. s. v. Brandkorps kun er et rent Mundsvejr“. Vicebrandmajor Balsløv søgte i „Flyveposten“ under Mærket „x—x“ i to mindre Indlæg efter bedste Evne at forsvare Brandkorpset⁶).

Et Vidnesbyrd om, at Kritiken var rettet mod Brandvæsenets Organisation og ikke mod Brandkorpsets Medlemmers personlige Optræden, blev afgivet Aaret efter. Natten mellem den 8. og 9. Oktober 1856 nedbrændte Bagermester Marstrands Bageri og Dampmølle i Silkegade Nr. 45 (nu Nr. 13). Under Slukningsarbejdet maa Brandmajor Kern og hans Adjutant have paadraget sig nogle lettere Kvæstelser, for den 11. Oktober skrev Direktionen for „Det kgl. octr. Brandassurance Compagni for Varer og Effekter“ til Kern, at den opfyldte en kær Pligt ved at bevidne ham og derigennem samtlige Brandofficerer Selskabets „skønnesomme Tak for Korpsets ved denne, som i alle lignende foregaaende Lejligheder, udviste udmærkede Dygtighed og uforfærdede Iver, idet vi derhos udtaler det Haab, at de Kontusioner, som De og Deres Adjutant Hr. Løjtnant Brion ved denne Lejlighed har faaet, ikke maa have videre

Følger“. Samtidig sendte Selskabet Brandmajoren 200 Rdlr. til Deling efter hans Skøn mellem Brandkorpsets underordnede Personale. Et Par Dage efter takkede Kern „med den fulde Overbevisning, at mine Officerer aldrig vil svigte, naar Faren kalder dem“; de „smigrende Ytringer“ og Gaven vilde ans pore Korpset „til ogsaa i Fremtiden at vise samme Iver og Mod“. Forøvrigt havde det ved denne Brand i Silkegade varet tre Kvarter, efter at der var gjort Alarm, inden den første Sprøjte kunde begynde at arbejde, og da var hele Skaden sket og Værdier for omtrent 300.000 Rdlr. ødelagt⁷).

Endnu samme Aar gav imidlertid en Brand atter Anledning til en heftig Kritik. Branden, der i „Fædrelandet“ angives at være den heftigste og farligste i Byen i de sidste 30 Aar, udbrød Lørdag den 20. December 1856 henimod Kl. 10 Aften i en Cikoriefabrik, der laa paa Grosserer Adolphs Plads, mellem Slotsholmsgade, Kallebodstrand („Strømmen“) og Kristiansgade, bag Børsen. Derfra bredte Ilden sig til et Larsen & Co. tilhørende 4-Etages grundmuret Pakhus, der laa ved Kallebodstrand bag ved Sukkerhuset „Phoenix“, og som indeholdt Oplag af Huder og Tjære. Vest for Sukkerfabrikken bredte Ilden sig videre til en 4-fløjet Gaard med Paklagere og Beboelse, der ogsaa ejedes af Larsen & Co. Først i Løbet af Søndag Formiddag kunde der ringes af for Branden; men det brændte hele Dagen i Grunden.

Desværre forefaldt der under Branden en dramatisk Begivenhed, og det var i første Række den, der kaldte „Fædrelandet“ frem til Angreb. Den 22. December skrev Bladet: „5—600 Tilskuere stod ørkesløse og gabede paa Fabrikkens Brand uden at se noget til Politi eller Brandvæsen. Endelig kom der et Par Sprøjter, men ingen til at styre dem og intet Vand, og den første, der kom i Brug, var ubrugelig eller gik straks i Stykker, saa det antages, at der hengik en Timestid, inden der blev gjort noget alvorligt for at standse Ilden og det tilmed paa et Tidspunkt, hvor ingen endnu var gaaet i Seng. Man undlod at hente den i Frederiksholms Kanal liggende store Sprøjtepram. Paa Brandstedet var der stor Tumult og Forvirring, ingen Orden, ingen Enhed i Kommando og Anordning. Den af Etatsraad Westenholz Byen skænkede Redningsmaskine kom til Stede: men da den skulde bruges til at redde et ufor-

færdet Medlem af Brandkorpset, der paa Taget af det Larsen'ske Forhus pludselig saa sig omringet af Luer, saa forstod man ikke at bruge Maskinen; efter at man havde kludret en halv Time med den, maatte den stakkels Mand endelig springe ned fra 4. Etage og slog sig fordærvet paa Hjulet af en Karre, saa at han døde deraf i Gaar Formiddag“.

Bladet henstillede til Justitsministeriet og Indenrigsministeriet og til Kommunal- og Assurancebestyrelserne, at de dog en Gang vilde tage sig af Københavns forældede og slette Brandvæsen, og tilføjede, at det ikke var Brandvæsenets Skyld, at Ulykken ikke blev meget større. Bladet bebrejdede ikke de enkelte Medlemmer af Korpset nogen Pligtforsømmelse og tvivlede ikke om, „at smukke Eksempler paa Udholdenhed, Dristighed og Selvopofrelse ved den Lejlighed som ved mange andre er givne af Medlemmer af Brandkorpset“. Det, Bladet klagede over, var Indretningens Ufuldstændighed og hele Organisationens Slethed, der medførte „et uhyre Spild af Kræfter“, og at den enkeltes Anstregelser til Dels var forgæves. Det, „Fædrelandet“ forlangte, var „et lille, fast, vel lønnet og vel ledet Korps paa højst et halvt Hundrede Mand, der befinder sig paa et Sted, hvortil øjeblikkelig Underretning bringes ved Telegrafer, færdigt til Udrykning med alle fornødne Redskaber i komplet Stand“; det nuværende store Korps kunde da bevares som Reserve i alvorligere Tilfælde⁸).

„Fædrelandet“ havde her fremsat et forstandigt Program, i Virkeligheden den eneste Vej frem; men det varede endnu adskillige Aar, inden disse Tanker blev realiseret.

En Ildsvaade i en nyopført Gaard paa Østergade (Nr. 13) gav „Dagbladet“ Lejlighed til et Angreb paa Brandvæsenet. Branden opstod den 9. Marts 1857 tidligt om Morgenen hos en Litograf Werner, der boede paa 3. Sal. Derfra bredte Ilden sig med rivende Hastighed, saa „den hele store Bygning i meget kort Tid var som indhyllet i Flamme; Beboerne maatte flygte i største Hast uden engang at kunne medtage de nødvendige Klædningsstykker“. Hos Litografen blev intet reddet; paa 2. Sal fik Prokurator J. E. Damkier med stor Møje frelst sine Papirer og Dokumenter, medens Grosserer Philipsens Manufakturlagre i Resten af denne Etage gik op i Luer. Bedre gik det ikke de underliggende Etager. 1. Sal

var beboet af Ejeren, Vekselmægler I. W. Heyman, der fik tilintetgjort et meget kostbart Møblement. Stuen optoges af Philipsens Manufakturforretning og af Lindes Hatteudsalg, medens Kælderen foruden et Maskeradegarderobeudsalg rummede Rybergs „smukke Øltunnel og Frokostkælder“. Bortset fra Prokuratorens Papirer, fortærede Luerne alt i Bygningen, saa kun fire nøgne Mure ragede op. En Del af Nabobygningerne led ogsaa nogen Skade.

Skønt „Dagbladet“ ikke fandt noget bestemt at bebrejde Brandvæsenet, mente det dog, at „denne betydelige Ildløs indeholder en ny Opfordring til den hurtigst mulige Reform af vort hele Brandvæsen, hvis uhenigtsmæssige Organisation maa bære Skylden for, at der med mange og flinke Folk intet udrettes, fordi der savnes Kommando“. Der manglede Energi i Kommandoen og Disciplin i det altfor store Korps; man skulde skabe en fast Kærne af indøvede, dygtige Folk, hvis eneste Bestilling var at være Slukningsmandskab. I Spidsen skulde sættes „en ung kraftig Mand, som forstaar at kommandere det hele Personale“. Det bestaaende Brandvæsen kunde da slutte sig til et saadant Korps som en Reserve⁹).

Imidlertid havde Redaktør Bille i sin Bog: „Skizzer fra England“ givet sig en Blottelse; heraf benyttede Brandmajor Balsløv sig i sit ret korte Gensvar i „Berlingske Tidende“ til at frakende ham al Kompetence i Sager vedrørende Brandvæsen. Efter endnu et Svar og Gensvar endte Polemiken for denne Gang; men „Folkets Nisse“ fandt Lejlighed til at divertere Offentligheden med en „Ildebrandsvise, indeholdende nogle brandpolitiske Betragtninger over de mange Ildebrande, samt lidt om Brandmajor Balsløv, der gjorde den lille Redaktør Bille til Aal, fordi han vilde stikke sin Næse i Brandkommandoen. Forfattet af Jokum Jokumsen, Brandsvend, som har været med til begge de store Ildebrande“. Visen var dog næppe heller til Brandvæsenets Ros¹⁰).

Søndag den 20. September 1857 var der atter Ild i Winstrups Mølle paa Vesterbro tæt ved „Sorte Hest“; Møllehuset og et 3-Etages Bindingsværks Vaaningshus nedbrændte totalt. Ogsaa denne Brand gav Anledning til Bladkritik, denne Gang dog med en anden Adresse end den sædvanlige:

„Ved denne Lejlighed havde man atter et Bevis paa det forkerte i de

bestaaende Jurisdiktionsforhold, idet man aldeles ikke benyttede den Hjælp, som mødte betids her fra Byen, eftersom Møllen hører under Landjurisdiktionen. Følgende Skandale passerede nemlig: Sprøjterne fra Frederiksberg Landsogn var aldeles utilstrækkelige til at slukke den voldsomme Brand, men da den afbrændte Mølle støder umiddelbart op til Byens Grund, idet Nabostedet ligger paa denne, var der mødt 4 Sprøjter fra Byens Distrikter, nemlig Hovedvagtens, begge Nørrebros Sprøjter og Vesterbros samt 6 Læggere (de store Vandtønder, forspændt med to Heste). Der var altsaa rigelig Hjælp, men denne forsmaaedes“; „Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger“ („Landkassen“) vilde ikke betale.

„Det er unægtelig ejendommelig Økonomi, Landkassen driver, naar den under slige Forhold foretrækker at betale Assurancesummen for den Bagatel, Hjælpen koster. De seks Læggere skulde alle være hjemsendt fulde af Vand, uagtet der manglede Vand til de to arbejdende Sprøjter, dersom ikke den tilstedeværende Politiassistent havde haft saa megen Konduite at befale et Par af dem at blive, saa at den rigtignok frugtesløse Sprøjtning kunde vedblive. Naturligvis ophørte denne Politiembedsmands Kommando, da søndre Birks Politimester indtraf paa Stedet, og Resultatet blev som ovenfor meddelt; Møllen og Bygningerne nedbrændte, og Nabogaarden, et Brænderi, hvor der laa en stor Mængde Halm, var i saa stor Fare, at Byens kommanderende Brandofficerer lod en af de ankomne Sprøjter holde indtil Kl. 4 om Morgenen, for straks i paakommende Tilfælde at have den ved Haanden“. Bladet minder om, at Møllen tidligere var brændt i 1852 „under et af de værste Uvejr, vi har oplevet i København“; „men de Bygninger, som nu blev et Rov for Luerne, frelstes den Gang; men da var ogsaa Byens Brandfolk mødt først paa Brandstedet“. Her var altsaa en Kritik, der snarest var i Københavns Brandvæsens Favør¹¹).

Imidlertid havde der samtidig med de sidste ti Aars Angreb paa og Kritik af Brandvæsenet været Kræfter i Gang for at give dets Organisation en haardt tiltrængt Modernisering.

Allerede i September 1850 havde „Det kgl. octr. kjøbenhavnske Brand-

assurance Compagni for Varer og Effecter“ foreslaet Brandkommis-
sionen, „at der omtrent i Byens Midte og formentlig helst i den nederste
Del i Nikolaj Taarn i Lighed med, hvad der finder Sted i andre store
Stæder, maa vorde etableret en Brandvagt af tilstrækkelig Styrke, der
i samme Øjeblik, Signalet blev givet fra Taarnet, kunde ile til Brand-
stedet og ved betimelig Hjælp forebygge Ildens Udbredelse“.

Udsigt fra Vestervold til Vesterbro over det i 1852 anlagte Vandværk ved Farimagsvvej. Maleri.
(Københavns Bymuseum).

Der burde i Vagten være en særlig Udrykningsprøjte og maaske
ogsaa Læggelser, der fyldt med Vand kunde være parat til Brug. Man
pegede paa den Lettelse, der vilde ske i Brandvæsenets Pligter, hvis
Byen blev delt i mindre Distrikter, saaledes at den første og foreløbige
Hjælp blev ydet inden for det enkelte Distrikt, hvorved man undgik
straks ved enhver Ildebrand at alarmere hele Byen. Uniformering af
den faste Vagts Mandskab var overflødig, naar der i Vagtlokalet var et

tilstrækkeligt Antal Kitler og maaske ogsaa Hatte med Brandskilt. For at lette Vagtbyrden for Mandskabet og for at hindre de „uheldige Følger, som Mangel paa Beskæftigelse kunde lade befrygte“, foreslog man, at der ved Siden af Vagtlokalet indrettedes et Arbejdsværelse for de Brandfolk, der havde lært et Haandværk. Ganske vist vidste Brandassurancekompagniet, at der allerede var etableret en Vagt paa 4 Mand med Jagtsprøjten hos Brandmajoren paa Nørregade; men denne Vagt laa noget afsides i Byen, var ikke stærk nok, og Sprøjte og Mandskab var ikke samlet paa eet Sted. Iøvrigt vilde det være rimeligt, at der i en By af Københavns Størrelse fandtes flere Brandvagter og ikke blot een¹²⁾.

Denne Skrivelse sattes i Cirkulation blandt Brandkommissionens Medlemmer og havnede hos Brandmajoren, hvor den synes at være blevet liggende. Da Brandassurancekompagniet stadig ikke fik noget Svar, skrev det i November 1851 atter til Brandkommissionen om Sagen. Om Udgiften ved Brandvagten siges det, at det ikke „paativles, at ogsaa Interessenterne i det af os bestyrede Assurancekompagni vil være villige til at yde et forholdsmæssigt Bidrag“. For at fremtvinge et Svar fra Kommissionen tilføjede man, at saafremt et saadant ikke indløb snarest, vilde man henvende sig direkte til Ministeriet. Brandkommissionen svarede et Par Uger senere, „at den omhandlede Genstand er under Behandling i Kommissionen, og at Svaret vil blive meddelt, naar de fornødne Oplysninger og Erfaringer er erholdt eller indvundne, men at man forøvrigt intet kan have imod, at Direktionen, dersom den ikke vil oppebie dette, i Henhold til dens Ytringer derom henvender sig til Justitsministeriet“¹³⁾.

Dette Svar tilfredsstillede ikke Brandassurancekompagniet, der ansaa Sagen for at være af saa stor Vigtighed, at den ikke burde opsættes. I Februar 1852 indsendte Kompagniet derfor sit Forslag til Kommunalbestyrelsen i København i Haab om, at denne vilde forelægge Sagen for Justitsministeriet til nærmere Overvejelse. Kompagniet oplyste, at „Kjøbenhavns Brandforsikring“ fuldt ud delte dets Opfattelse, og foreslog, at der blev nedsat en Kommission, bestaaende af Repræsentanter for Brandkommissionen, Kommunalbestyrelsen og Selskaberne for Forsikring af faste Ejendomme og Løsøre, til Drøftelse af Forslaget og af For-

bedringer ved Brandvæsenet i det hele taget. Kommunalbestyrelsen sendte i April Forslaget til Justitsministeriet, hvorfra det allerede en halv Snes Dage senere blev givet videre til Brandkommissionen, der skulde udtale sig om det¹⁴).

Først den 1. September kunde Brandkommissionen afgive sin Erklæring til Justitsministeriet. Den vedlagde baade selve Brandassurance-kompagniets Forslag og de kritiserende Artikler i „Flyveposten“ fra 1850 og udtalte, at den havde taget det hele under omhyggelig Overvejelse. Om „Flyveposten“s Angreb siges, at de „ikkun røber et løseligt Bekendtskab til Stadens Brandvæsen og saavel i den almindelige som i de specielle Anker mod samme indeholder overdrevne og skæve Fremstillinger og tillægger det Mangler, som enten slet ikke findes eller dog i langt ringere Grad end angivet“.

Hvad den allerede etablerede Brandvagt angik, vilde man søge at faa oplyst dens Betydning ved en Undersøgelse af, hvor mange Gange dens Sprøjte (Jagtsprøjten) havde faaet Ducør som første eller anden fremmødte Sprøjte i Tiden før og efter Vagts Oprettelse. Iøvrigt oplyste Kommissionen, at med denne Sprøjte raadede Brandvæsenet nu over ialt 9 Vagtsprøjter, der „straks ilede til Brandstedet“. Som Undskyldning for, at Kommissionen først nu var naaet til at give Svar paa Brandassurancekompagniets Skrivelse, anførte den, at den ikke hidtil havde været i Stand dertil, da Brandmajor Kern jo først havde tiltraadt sin Stilling den 1. Januar 1850, og derfor havde været utilstrækkeligt inde i Brandkorpsets overordnede Styrelse.

Hvad angik Forslaget om at inddele Byen i mindre Distrikter og Brandmandskabet i tilsvarende Kompagnier, der kun havde Mødepligt inden for Distriktet, da var Brandkommissionen meget betænkelig derved. Den frygtede for, at man derved kunde risikere, at der mødte for lidt Brandmandskab eller skete utilstrækkelig Vandtilførsel i Tilfælde af Ildebrand. Man maatte hellere afstedkomme „for megen Ulejlighed, end om Hjælpen, endog kun en enkelt Gang, skulde komme for sildig, og saaledes de hidtil opnaaede Resultater forringes“. Kommissionen gjorde opmærksom paa, at Brandkorpsets Mandskab for største Delen var Arbejdere, der stadig skiftede Bopæl, og som om Dagen var spredt ud over

hele Byen fra tidlig Morgen til sildig Aften, altsaa ofte udenfor deres Distrikt, saaledes at man ved en Ordning med distriktvis Møde ikke kunde være sikker paa at faa det fornødne Mandskab bragt til Veje i de enkelte Ildebrandstilfælde.

Naar der var blevet fremsat Ønske om at faa nedsat en Kommission til at drøfte den store Ildebrandshyppighed, maatte Brandkommissionen gøre opmærksom paa, at de brandlidte eller deres Husstand i Følge Brandforhørene havde vist stor Ligegyldighed i Omgangen med Ild og Lys, „og er det næppe at paatvivle, at denne (Ligegyldigheden) ikke lidet fremmes ved den ubundne og saa at sige ukontrollerede Adgang til at faa Forsikring tegnet hos Brandassurancen for Møbler og Effekter, hvorved endog Fristelse til Ildspaaættelse kan antages at blive fremkaldt. Det er naturligt, at Forsigtigheden med Hensyn til Ild og Lys sløves hos mange, naar Erfaringen viser, at en Ildebrand, hvor der er tilstrækkeligt assureret, medfører ej alene intet Tab, men endog direkte Fordel, og det er derfor af megen Vigtighed, at denne Mangel paa Forsigtighed samt anden derhen hørende Misligheder, der ofte ikke kan rammes af Straffeloven, bliver snarest muligt modarbejdet ved administrative Forholdsregler“. Endelig mente Brandkommissionen, at den forestaaende Ændring af Borgervæbningen og Indførelsen af det nye Vandværk vilde betyde en Styrkelse af hele Slukningsvæsenet¹⁵).

Efter at Brandkommissionen havde afgivet denne Erklæring, skrev Justitsministeriet lige før Jul 1852 til forskellige Autoriteter — Magistraten, Brandkommissionen, „Kjøbenhavns Brandforsikring“ og Brandassurancekompagniet — og foreslog Nedsættelse af en Kommission til Behandling af Spørgsmaalet. Alle de tilskrevne sluttede sig til Tanken og gav, hver for sit Vedkommende, Forslag til Medlemmerne. Derefter blev den 4. Marts 1853 Kommissionen nedsat; den bestod af Politidirektør Bræstrup og Brandmajor Kern (Medlemmer for Brandkommissionen), Generalprokurør Algreen-Ussing (for „Kjøbenhavns Brandforsikring“), Justitsraad, Borgmester Holm (for Brandassurancekompagniet) og Tømrermester Kayser fra Borgerrepræsentationen (for den samlede Kommunalbestyrelse). Foruden at overveje Forslaget fra Brandassurancekompagniet skulde Kommissionen undersøge, om der „maatte kunne ind-

føres andre hensigtsmæssige Forandringer i Stadens Brandvæsen i Almindelighed“, en Bestemmelse, der skyldtes Forslag af „Kjøbenhavns Brandforsikring“ og Kommunalbestyrelsen¹⁶).

Den nedsatte Kommission naaede først til at afgive sin Betænkning til Justitsministeriet efter $4\frac{3}{4}$ Aars Arbejde, den 18. December 1857.

Blandt Betænkningens indledende almindelige Betragtninger gives en Del Oplysninger om Brandvæsenets Tilstand: Brandkorpsets Størrelse var ved Begyndelsen af Aaret 1857 henved 4200 Mand, nemlig 62 Officerer, 239 Brandmestre, 402 Straalelestre og Assistenten, 2481 Brandsvende og noget over 1000 Mand, der var ansat ved Nedbrydningsarbejdet, Depothusene, de offentlige Vandpumper, Pramsprøjter m. m. Hele dette Mandskab havde tidligere været mødepligtige ved enhver — selv nok saa lille — Ildebrand, men havde i de sidste Aar været delt i to Skifter, hvoraf det ene mødte ved Brandstedet, naar Alarmen lød, medens det andet stod som Reserve og først mødte, hvis Branden varede mere end seks Timer. Mandskabets Ansættelse ved bestemte Sprøjter var ogsaa noget, der hørte Fortiden til; den tilstedeværende Brandofficer kunde beordre Mandskabet til at betjene hvilken som helst af de tilstedeværende Sprøjter. Hvad Materiellet angik, fandtes der nu 39 offentlige store Sprøjter, 8 Vagtsprøjter, 1 Sprøjte paa Nørrebro¹⁷) og 1 mindre Sprøjte hos Brandmajoren, 14 Kabinetsprøjter og 48 Baljesprøjter, hvortil saa kom 71 private Sprøjter, alle i fortræffelig Stand. Med Hensyn til Redningsapparater var København forsynet paa samme Maade som andre store Byer med Redningsstiger, Redningsbælter, Rednings-sække og Krybekrager.

Om Forslaget om Oprettelsen af en fast Brandvagt i Nikolaj Taarn bemærkede Kommissionen, at den ikke kunde anbefale „Udførelsen af nogen saadan *isoleret* Foranstaltning“, der ikke vilde være til nogen synderlig Nytte, saalænge man ikke med Lethed og i tilstrækkelig Mængde havde Vand til Stede paa ethvert Sted i Staden; den vilde desuden medføre meget betydelige Omkostninger uden dog at skaffe det forønskede Resultat, saafremt den skulde bringes i Forbindelse med det ældre Slukningssystem. Derimod vilde Sagen stille sig anderledes, naar Københavns nye Vandforsyning var blevet gennemført. „Naar dette var sket, maatte

det vistnok anses for meget ønskeligt, at der oprettes Brandvagter paa flere Punkter i Byen“.

Den nye Vandforsyning, som her omtales i Betænkningen, var en af de gavnlige Følger af den Kolera, der i Sommeren 1853 havde hærget København. Myndighederne havde faaet Øjnene op for, at Staden trængte til en forbedret Vandforsyning i Stedet for den gamle sundhedsfarlige, der hentede sit Vand fra Søerne. Et nyt Vandværk stod færdigt i 1859, og fra de artesiske Boringer langs Harrestrup Aa strømmede Vandet i store Mængder til den oprensede og inddæmmede Damhussø og derfra til St. Jørgens Sø og Filtrerbassinerne, hvorfra Pumpestationen ved Vestre Farimagsgade drev det op i alle Etager i Byens Huse¹⁸).

Det var blevet foreslaaet, at der blev indrettet en Brandtelegraf; herom mente „Kommissionen ikke, at et slikt Telegrafsystem for Tiden behøves for Brandvæsenets Skyld, men at der muligt i en kommende Tid kan være Anledning til at indrette et saadant og da at sætte det i Forbindelse med et i Stadens Indre i andre Øjemed navnlig med Hensyn til Politivæsenet oprettende Telegrafsystem“.

Kommissionen foreslog, at der foruden den Brandvagt, der allerede var etableret hos Brandmajoren, blev oprettet fire nye Vagter, en større i Nikolaj Taarn og tre mindre, nemlig ved Depothuset i Gothersgade, i St. Annæ vestre Kvarter og paa Kristianshavn, de to sidste saa nær de dér paatænkte Politistationer som muligt. Brandmajoren burde have Bemyndigelse til at engagere det nødvendige Mandskab til Vagterne, nemlig tre Afløsninger, hver paa 1 Brandmester, 2 Straalemestre og 24 Brandsvende, og der burde ansættes en inspicerende Officer med en aarlig Løn af 800 Rdlr. Angaaende Lønningerne til selve Vagtpersonalet foreslog man, at de blev sat til 2 Rdlr. for en Brandmester, 1 Rdlr. 3 Mk. for en Straalemester og 1 Rdlr. for en Brandsvend, alt pr. Vagtdag.

Endelig foreslog Kommissionen, at der skete en Ændring i Signaleringen af Ildebrand, naar de faste Vagter efter den nye Vandforsynings Fuldførelse var blevet oprettet, og naar Omordningen af Københavns Politi havde fundet Sted. Signaleringen skulde da kun ske ved Flag og Lygter, indtil den Brandofficer, der var kommet til Stede ved Ildebranden, havde truffet nærmere Afgørelse. Meldingen til Københavns

Kommandant, til den Højstkommanderende ved Ildebrande, til Chefen for Borgervæbningen og til Gammelholms Vagt burde bortfalde.

Iøvrigt henstillede Kommissionen, at det blev overdraget Brandkommissionen og Brandmajoren at træffe de Foranstaltninger, der vilde blive Følgen af Indførelsen af de nye Vagter, af Vandværkets Ikrafttræden og den ændrede Signaleringsmaade m. m.

Denne Kommissionsbetænkning blev af Justitsministeriet tilstillet saavel Brandkommissionen som „Kjøbenhavns Brandforsikring“ sidst i Januar 1858, for at de kunde udtale sig derom, inden Ministeriet udarbejdede sin Forestilling om Sagen til Kongen¹⁹).

Fra Brandkommissionen kom en Udtalelse om, at Oprettelsen af flere faste Brandvagter maatte anses for en meget hensigtsmæssig Foranstaltning, medens den anførte forskellige Mangler ved den foreslaaede Alarmeringsmetode, Mangler, der kun kunde afhjælpes ved Indførelse af Brandtelegraf, der var „absolut fornøden, naar Sprøjter og Mandskab hurtigt skal kunne komme til Brandstedet“.

„Kjøbenhavns Brandforsikring“ bevilgede 1200 Rdlr. til sin Direktør Algreen-Ussing, for at han sammen med en Tekniker kunde foretage en Rejse til Europas Storbyer for at studere deres Slukningsvæsen. Da Sagen i Januar 1859 første Gang blev forelagt en Generalforsamling af Forsikringens kommitterede Interessenter, vedtog man en Udtalelse om, at Sagen ikke burde stilles i Bero til Indførelsen af det nye Vandsystem og Omændringen af Politiet havde fundet Sted, og om, at det var magtpaaliggende at faa indført Telegrafforbindelse mellem Brandvagterne. Det blev derfor paalagt Direktionen at indhente Oplysninger om den mest hensigtsmæssige Maade at indrette en saadan Telegraf paa og om Udgifterne derved.

Efter at det ved Forhandling med Telegrafdirektøren var blevet oplyst, at Udgifterne vilde blive paa 15.000 Rdlr., blev Sagen i sin Helhed atter behandlet paa en ekstraordinær Generalforsamling i „Kjøbenhavns Brandforsikring“ i August 1859. Det blev her vedtaget, at de fire nye Brandvagter skulde oprettes, „hvorhos den i Nyboder midlertidigt indrettede Brandvagt vedbliver at bestaa for Brandvæsenets Regning, indtil Marineministeriet igen maatte oprette den i Følge dets Beslutning som

Militærvagt nedlagte Nyboders Vagt“. Disse fem nye Vagter skulde besættes med en Øverst- og en Næstkommanderende, 5 Sprøjteførere og 32 Mand, der alle skulde ansættes paa Opsigelse. Til samtlige Udgifter ved disse fem Vagter skulde der bevilges en Sum paa indtil 20.000 Rdlr. aarlig af Selskabets Midler, og under Telegrafdirektørens Tilsyn skulde der for Selskabets Regning til et Beløb af 15.000 Rdlr. anlægges en elektrisk Telegrafforbindelse mellem samtlige Brandvagter i Staden. Endelig gav Generalforsamlingen Selskabets Direktion Bemyndigelse til at tage endelig Beslutning om disse Foranstaltningers hele Ordning og Enkeltheder og om Anvendelsen af de bevilgede Midler efter at have konfereret med Brandkommissionen og med Sagkyndige fra Brandkorpset.

Midt i August 1859 gav „Kjøbenhavns Brandforsikring“ Justitsministeriet Meddelelse om Generalforsamlingsbeslutningen. Selskabet mente ikke, at det var nødvendigt at erhverve kongelig Resolution i Sagen; den maatte kunne ordnes ad administrativ Vej, da Selskabet jo afholdt alle de fornødne Udgifter, og da der kun var Tale om saadanne Foranstaltninger, der vilde medføre Lettelser i Forpligtelser for andre.

Brandkommissionen derimod fik først Meddelelse om Generalforsamlingsbeslutningen først i September, da Forsikrings-selskabet i en Skrivelse henstillede til Kommissionen, at den lod nogle af sine Medlemmer og en Sagkyndig fra Brandkorpset forhandle nærmere med Direktør Algreen-Ussing om de paatænkte Foranstaltninger. Kommissionen udtalte for Brandvæsenets Vedkommende „den Paaskønnelse, som Brandforsikringens Iver for at fremme de tilsigtede Øjemed og sammes Beredvillighed til at yde Pengemidlerne hertil overalt vil finde“, og erklærede sig enig med Selskabet angaaende Forbedringerne i Brandvæsenet. Kun med Hensyn til Enkelthederne ved Planens Udførelse forbeholdt Kommissionen sig at træffe nærmere Bestemmelse under Sagens videre Behandling. Kommissionen fandt dog, at Generalforsamlingen i sin Beslutning i flere Henseender var gaaet over Grænsen for sin Kompetence, hvorfor man „i denne Henseende maa reservere alt fornødent til Hævdelsen af de samme tilkommende Rettigheder og Myndighed“.

Kommissionen udpegede Schepelern, Bræstrup og Balsløv (for Kommissionen), samt Vicebrandmajor Bløm (for Brandkorpset) til at træde

sammen med Direktør Algreen-Ussing „for at komme overens om, hvad der fra begge Sider maatte findes hensigtsmæssigt at bestemme“. Om Blom siges, at han lige var vendt hjem fra en Udenlandsrejse, han for egen Regning havde foretaget, for at lære flere store Stæders Brandvæsen at kende.

Konferencerne mellem disse fem Mænd blev afholdt i de første otte Dage af November og med et godt Resultat. Midt i December kunde

Stationen i Hotel „Phoenix“. Fot. fra 1870.

Justitsministeriet afgive sin Forestilling om Sagen til Kongen, der traf sin Afgørelse den 20. December, saaledes at Ministeriet kunde meddele saavel Brandkommissionen som „Kjøbenhavns Brandforsikring“ Sagens Udfald lige før Nytaar²⁰).

Det blev overdraget Brandkommissionen at udfærdige en Instruks „angaaende Tjenesten ved de faste Brandvagter, som allerede er eller maatte blive oprettede for Kjøbenhavns Brandforsikrings Regning her i Staden, og angaaende Mandskabets Pligter i Ildebrandstilfælde i Al-

mindelighed“. Det blev overladt til Kommissionens Skøn, hvilke „Lempelser i Vandtilførslen der efter Indførelsen af det nye Vandsystem kan indrømmes vedkommende Private, der er forpligtede til i Ildebrandstilfælde at fremføre Vand til Sprøjternes Brug og at vedligeholde de dertil fornødne Rekvisiter“.

Naar de nye Brandvægter var oprettet og forbundet med Telegraf skulde der indtræde den Ændring i Brandalarmeringen, som var foreslaaet i Kommissionsbetænkningen af December 1857; ja, Brandkommissionen fik endog Lov til at afskaffe Klemningen og Udhængningen af Flag og Lygter, naar den fandt, at disse Signaleringsmaader uden Betæneligheder kunde bortfalde. Til Gengæld skulde det være en ufravigelig Pligt for Ejerne eller Beboerne af det Sted, hvor der opstod Brand, „øjeblikkeligen at gøre Anmeldelse herom saavel til den nærmeste Brandvagt som til den Vægter, der har Post i Gaden, eller eventuelt til det patrouillerende Politi“. Det blev paalagt Gade- og Taarnvægterne samt Politibetjentene uopholdelig at gøre Anmeldelse til den nærmeste Brandvagt om enhver Ildebrand, der kom til deres Kundskab, paa den Maade og efter de Forskrifter, som Politidirektøren efter Samraad med Brandkommissionen og Brandmajoren vilde fastsætte. Endelig skulde Gennemførelsen i det enkelte af de Foranstaltninger, som denne forandrede Signaleringsmaade vilde udkræve, overlades til Brandkommissionen „efter Overlæg med Politidirektøren og Brandmajoren“.

Ved en „Bekendtgørelse om de nye Brandvægter og de dermed forbundne telegrafiske Ledninger i København“ meddelte Brandkommissionen i Marts 1860, at den nye Ordning traadte i Kraft den 1. April. Det nye Alarmeringssystem medførte, at kun „naar der gøres Brandalarm ved Trommen og om Natten tillige ved Brandraab og Piben af Vægterne, møder ligesom hidtil alle, som dertil nu er pligtige“. „Den Ducør, som hidtil har været tillagt for første Anmeldelse om en opstaaet Ild, vil fremdeles blive udbetalt til den, som bevisligen er den første, der har anmeldt en udbrudt Ild“ for en af de seks Brandvægter, der var anbragt i Nikolaj Vagttaarn, i Brandvæsenets Depothus i Langebrogade Nr. 10 paa Kristianshavn, hos Brandmajoren i St. Kannikestræde Nr. 13, i Depothuset i Gothersgade Nr. 62, i Adelgade Nr. 37 (Hjørnet af En-

hjørningsgade, ved Nyboders Vagt) og i Dronningens Tværgade Nr. 1 (Hotel „Phoenix“). Husejerne, der skulde meddele deres Husbeboere Indholdet af Bekendtgørelsen, blev foreløbig fritaget for at sætte Brandkar ud og hænge Lygter i Ildebrandstilfælde²¹).

Samtidig udgik der fra Københavns Politikammer to Instrukser, der gav Regler for Politiets og Gadevægternes Optræden i Tilfælde af Ildebrand.

Hvad Politiet angik, skulde der ved „lille“ Alarmering (altsaa uden Trommen, Brandraab og Vægterpiben) af dets Personale kun møde Politiadjutanten og Politiassistenten i det Distrikt, hvor Ilden var opstaaet „og Halvdelen af Politi- og Opsigtsbetjentene efter en nærmere bestemt Inddeling for en vis Termin ad Gangen“. Baade Embedsmænd og Betjente skulde sørge for, „at deres Boliger er forsynede med den allerede tidligere befalede Klokke, saaledes anbragt, at Vægterne kan uden stort Besvær eller Tidsspilde vække dem“, naar det blev nødvendigt. Hvis en Politimand selv var den første, der opdagede en Brand, skulde han straks melde det til den nærmeste Brandvagt og om Natten tillige til Gadevægteren, hvorefter han — selvom det ikke var hans Tur til at møde ved Ildebrand — hurtigst muligt skulde begive sig til Brandstedet for at hindre uvedkommende i at trænge ind i den brændende Bygning og for at holde Orden, indtil der kom andet Politi eller Brandvæsen til Stede. Blev der derimod gjort Brandalarm ved Raab, Piben eller Trommen, skulde hele Politiets Personale møde uden Undtagelse. Med Hensyn til Forstæderne var der intet ændret i Alarmsystemet, og Politiet skulde dér give Møde som hidtil.

Taarnvægterne skulde „vedblive som hidtil, naar de opdager en udbrudende Ildebrand, straks at udhænge det befalede Dag- og Natsignaler af Flag eller Lygter samt at klemte og uopholdeligen at gøre Melding om Ildsudbrud ligesom ogsaa om enhver mistænkelig Røg, der maatte bemærkes, til den nærmeste Brandvagt, Politidirektøren og Brandmajoren“. Naar en af Gadevægterne under sin Tjeneste opdagede en udbrudt Ild, havde han „ved Stokkeslag straks at tilkalde de nærmeste Vægtere, af hvilke den først ankomne uopholdelig gør Melding om Ilden til nærmeste Brandvagt, hvorefter han igen begiver sig saa hurtigt som

muligt til sin Post. Ligeledes begiver de øvrige ved første Signal tilstedekomne Vægtere sig straks, saasomt de har forvissat sig om, hvor Ilden er, tilbage til deres Poster, hvor de ved Stokkeslag forplanter Efterretningen om Ilden videre over hele Byen fra Post til Post. Enhver Vægter har, efter at han saaledes har givet sine Kammerater Underretning om Ilden, saa hurtigt og stille som muligt at vække alle paa hans Post boende, der skal møde ved Ildebrand“.

Den Vægter, der opdagede Ilden, skulde straks efter at have alarmeret sine Kammerater vække først Beboerne i det brændende Hus og derefter de mødepligtige Brandfolk i hans Distrikt for endelig at vende tilbage til Brandstedet og dér holde Orden og hindre uvedkommendes Adgang til Huset. „Naar Alarmeringen saaledes er sket og alle vedkommende vækkede, begiver den Deling af Vægtere, som da for Tiden er særlig beordret og staar for Tur til at møde ved Ildebrand, sig uophødeligen til Brandstedet og melder sig dér til den tilstedeværende højeste af Politiet eller Brandkorpset. Disse Vægtere maa ikke forlade Brandstedet, før de derom af deres Foresatte faar Ordre, og de har, saa vidt og saa længe det maatte gøres Behov, efter Ordre at forrette Tjeneste ved Slukningen, saasom ved Slangernes Paaskrining, ved Pumpning og andet Arbejde ved Sprøjterne, ved Afspærring m. m.“ Desuden havde Vægterne Pligt til at skaffe sig oplyst, hvor i deres Distrikt der boede Arbejdere, der kunde hentes til Assistance ved Slukningsarbejdet. For Forstædernes Vedkommende vedblev dog ogsaa for Vægterne de gamle Regler at bestaa²²).

Jævnside med den stærke Kritik af Brandvæsenet og Forberedelserne til den nye Ordning, der nu skulde til at staa sin Prøve, havde Brandvæsenet haft forskellige Vanskeligheder at kæmpe med, medens paa den anden Side flere Smaareformer blev indført for at bøde lidt paa Manglerne, indtil den nye Ordning kom.

Den Brandvagt, som Brandmajor Kern havde faaet oprettet den 1. Juli 1850 paa sin Bopæl i Nørregade (se Side 288), gav Anledning til en Kontrovers med „Kjøbenhavns Brandforsikring“. Til Brandvæsenets Regnskab for 1850 gjorde Selskabet ved Revisionen i November 1851

en Bemærkning i Anledning af Udgiften til Vagten. Først i Juni 1852 naaede Brandkommissionen til at besvare Antegnelsen; men Svaret tilfredsstillede ikke Selskabet, der ved Revisionen i December 1852 gjorde en lignende Antegnelse i Regnskabet for 1851, hvor Udgiften til Vagten var opført med ca. 1000 Rdlr.; samtidig forlangte Selskabet nærmere Oplysninger af Kommissionen.

Striden drejede sig om, hvorvidt Brandkommissionen havde været berettiget til uden Selskabets Tilladelse at afholde Udgifterne til Vagten. Selskabet benægtede det, medens Brandkommissionen mente, at *den* — som ansvarshavende for Brandvæsenets Tilstand og Ydeevne — maatte være eneraadende over, hvad de bevilgede Beløb blev anvendt til, og at „Kjøbenhavns Brandforsikring — som ganske uansvarlig — ikke kunde blande sig deri. Regeringens Tilladelse til kritisk Revision (August 1841, se Side 284), som Selskabet paaberaabte sig, paastod Kommissionen først nu at være blevet bekendt med, og den fortolkede Skrivelsen derhen, at Brandforsikringsselskabet ganske vist havde Lov til at fremkomme med en Udtalelse, men at Kommissionen kunde undlade at tage Hensyn til den, hvis den ikke syntes om den, da udenforstaaende jo ikke kunde hindre Kommissionen i at udføre sit ansvarsfulde Hverv.

I Marts 1853 forelagde Kommissionen Sagen for Justitsministeriet og underrettede samtidig Brandforsikringsselskabet om dette Skridt. Ministeriet syntes nærmest at ville unddrage sig en Afgørelse i Sagen og svarede i April, at det for Tiden ikke fandt sig foranlediget til at resolvere i Sagen. Det tilraadede i Stedet Brandkommissionen atter at henvende sig til „Kjøbenhavns Brandforsikring“ og forelægge Selskabet de Omstændigheder, der havde foranlediget den trufne Foranstaltning, og de Grunde, der talte for at vedblive dermed.

Efter dette Svar fra Ministeriet henstillede Brandkommissionen til Selskabet, at hele Spørgsmaalet blev udsat, da der jo i Marts 1853 var nedsat en Kommission, hvor begge Parter var repræsenteret (se Side 326), og hvor ogsaa dette Spørgsmaal vilde finde sin Afgørelse.

Selskabet var dog ikke tilfreds med dette Forslag og henvendte sig til Justitsministeriet, som derefter i August anmodede Brandkommissionen om at give Selskabet den tidligere omtalte Motivering for Brand-

vagtens Oprettelse. Samtidig bad man Kommissionen for Fremtiden nøje overholde Reglen om, at „Kjøbenhavns Brandforsikring“ fik Lejlighed til at udtale sig, førend en ny Udgift blev afholdt. Kommissionen nøjedes med at tage denne Skrivelse til Efterretning, hvormed Striden var ebbet ud²³)

I Slutningen af 1856 og Begyndelsen af 1857 kom der en Del Vanskeligheder angaaende Betjeningen af Vagtsprøjterne.

Brandmajoren havde indberettet til Brandkommissionen, at han sidst i Juni 1856 gennem Københavns Kommandant havde modtaget saavel mundtlig som skriftlig Meddelelse om, at fra og med den 1. Juli kunde Vagtsprøjterne med Undtagelse af Hovedvagtens og Toldbodvagtens Sprøjter ikke længer fremføres af Vagtmandskabet, da Vagterne fra denne Dag var blevet ophævet.

Brandkommissionen indberettede Sagen videre til Justitsministeriet og henledte Opmærksomheden paa, at der i de forskellige Brandordninger var bestemt, at de otte Sprøjter, der beroede ved Vagterne, skulde transporteres til Brandstedet af Vagtmandskabet. Hele Brandvæsenets Indretning var baseret herpaa, og Kommissionen antog, at det skyldtes denne Bestemmelse, at ingen større Ildebrande siden Bombardementet 1807 havde hjemsøgt Byen. Endvidere fremhævedes den store Fordel, det var at have otte store Sprøjter fordelt rundt om i Byen, betjent af kraftige, dygtige og veldisciplinerede Folk, der til enhver Tid og paa klædt var til Raadighed, saa de øjeblikkelig kunde føre Sprøjterne til Brandstedet og dér betjene dem, indtil det ordinære Mandskab, der boede rundt om i Byen, kunde faa Tid til at blive samlet. Vagtmandskabets Slukningsvirksomhed havde været af saa meget større Betydning, som den var udført i de første Øjeblikke, der ofte var afgørende for en Brands videre Forløb. Vagtmandskabet med Vagtsprøjterne havde været „Hovedstøtten for det hele Brandvæsen“.

Brandkommissionen beklagede sig over, at den ikke i god Tid var blevet underrettet om denne Beslutning, hvorved Militæretaten havde frasagt sig sin Pligt til „at sikre Hovedstaden for den største af alle Ulykker — en stor Ildebrand“. Kommissionen maatte „derfor paa det kraftigste protestere mod den saaledes ensidige og aldeles ulovmedholde-

lige Beslutning, og ligesom Brandkorpsets Chef har skriftligen for Kommissionen erklæret, at han under de nu indtraadte Forhold maa anse sig ansvarsfri om en ødelæggende Ildebrand overgaar Staden, saaledes maa Kommissionen — hvoraf General Schlegel er fraværende paa en

Nyboders Vagt. Efter Maleri af Carl Lund 1873. (Bymuseet).

Rejse — in pleno ligeledes fralægge sig alt Ansvar for de mulige Ulykker, som kan og sandsynligvis vil opstaa“ og i Stedet „overføre dette hele Ansvar paa dem, der har truffet og maa svare for disse Foranstaltninger“.

I de Dele af Byen, hvor de seks Vagtsprøjter ikke mere blev fremført af Vagtmandskabet, var der Fare for, at en Brand under uheldige Omstændigheder let skulde faa Overhaand, inden Brandmandskabet blev

samlet og fik Sprøjterne i Gang. Man var nemlig dér henvist til Hjælpen fra Brandvæsenets øvrige Sprøjter med det derved ansatte Mandskab, Haandværkere, der boede spredt over hele Byen eller endog var paa Arbejde uden for Staden. Hertil kom Forholdene med Portsprøjterne, der paa Grund af Portenes Nedrivning midlertidigt var anbragt paa Kaserne (Østerports Sprøjte paa Kronprinsessegadens Kaserne, Amagerports paa Wildersgadens Kaserne og Nørreports paa Sølvgadens Kaserne). Kommissionen havde netop den 2. Juli faaet Meddelelse om, at Nørreports Sprøjte paa Grund af Mandskabets Reduktion ikke længer vilde blive fremført til Ildebrande, og noget lignende kunde ventes for de to andre Portsprøjters Vedkommende; men selvom dette ikke blev Tilfældet, kunde Kasernemandskabet, der først skulde vækkes og paaklædes, dog ikke sidestilles med Vagtmandskabet, der altid var parat til øjeblikkelig Udrykning.

„Kjøbenhavns Brandforsikring“ fik tilstillet en Afskrift af Brandkommissionens Skrivelse, og Selskabet udtalte selv til Justitsministeriet, at man betragtede Militærets Optræden som ulovlig, da man mente, at enhver Forandring i Brandordningen kun kunde ske ved Lov.

Midt i August meddelte Ministeriet, at man efter nogle Forhandlinger havde faaet følgende Ordning: Vesterports Vagtsprøjte skulde transporteres af Trænkuske fra den „i Nærheden af Porten beliggende militære Manege“, og den Underofficer, der var kommanderet til Vesterbro, skulde tillige med en Gefrejer forblive om Natten i Vagtbygningen. Nørreports Sprøjte skulde som hidtil staa paa Sølvgadens Kaserne og betjenes af Folk fra Kasernens Brandvagt. Slotsholmens Vagtsprøjte skulde fremføres dels af Mandskab fra selve Vagten, dels af Mandskab fra Gammelholms Vagt, som i paakommende Tilfælde skulde afgives til Slotsholmsvagten. Østerports og Amagerports Sprøjter, som var flyttet til henholdsvis Husarkasernen i Toldbodgade og Artillerikasernen i Strandgade, skulde betjenes af Mandskab fra de respektive Kasernevagter.

Brandkommissionen vilde ikke anerkende denne Ordning som lige saa god som den, der var fastsat i Brandordningen. Den kunde dog gaa med til, at disse Foranstaltninger blev staaende rent interimistisk, indtil den forestaaende Ændring i Brand- og Vandvæsenet var fuldbyrdet, men

forlangte, at Østerport Sprøjte blev flyttet til et Skur, der skulde opføres til den inden for Kaserneporten, og at der blev oprettet militære Vagter paa 6 Mand til Transport og Betjening af Vesterports og Nyboders Vagtsprøjter²⁴).

Brandkommissionen fik snart rig Lejlighed til at bevise, at den trufne Ordning med Vagtsprøjterne langtfra var tilfredsstillende. Sidst i Oktober 1856 indberettede Brandmajoren, at ved to Ildebrande, den 8. Oktober i Silkegade og den 19. Oktober i Knabrostræde, var Hovedvagtens og Slotsholmens Sprøjter mødt ca. et Kvarter efter Alarmeringen, der havde fundet Sted henholdsvis Kl. 11 Aften og Kl. 1 Eftermiddag, medens de øvrige Vagtsprøjter havde givet Møde saa sent — fra en halv Time til fem Kvarter efter Alarmeringen — og med saa lidt Mandskab, at de ikke havde gjort nogen Nytte eller havde gjort den Fyldest, som Brandvæsenet efter Brandordningen havde Krav paa af disse Sprøjter; ja Toldbodsprøjten var endog ganske udeblevet ved begge Brandene.

Brandkommissionen indberettede Sagen til Justitsministeriet og fralagde sig atter alt Ansvar vedrørende Ildebrand i København, et Ansvar, som efter Kommissionens Mening maatte lægges paa Militæretaten, der havde „borttaget største Delen af den Hjælp og de Kræfter, der er stillet til Brandvæsenets Raadighed i Ildebrandstilfælde og hvorpaa hele Brandvæsenets nærværende Organisation er støttet“. „Imidlertid er det en sørgelig Sandhed, at Brandvæsenet for Øjeblikket er blottet for tilstrækkelig Kraft til straks at kunne møde en opkommende Ildebrand her i Staden, og de deraf flydende Følger lader sig ikke beregne“. „Kommissionen maa derfor paa det mest indtrængende andrage for Justitsministeriet, at Krigsministeriet formaas til uden Ophold at besætte Vesterports og Nyboders Vagter“, saaledes som Kommissionen havde foreslaaet²⁵).

Der indtraf nu i den nærmest følgende Tid flere lignende Tilfælde af Vagtsprøjternes Udeblivelse. Saaledes gav Østerports og Toldbodvagtens Sprøjter ikke Møde ved en Ildebrand i Vimmelskaflet den 9. November, og ved den store Brand paa Adolphs Plads Natten mellem den 20. og 21. December udeblev Toldbodsprøjten ligeledes. Begivenhedernes Ud-

vikling syntes saaledes til fulde at give Brandkommissionen Ret i dens Utilfredshed med den trufne Ordning²⁶).

Der blev nu foretaget nogle Undersøgelser angaaende Sprøjternes Udeblivelse, og det viste sig ved denne Lejlighed, at Forholdene ved Vagterne ikke var ganske uangribelige.

Om Grunden til Toldbodsprøjstens Udeblivelse den 8. Oktober oplystes det, at Vagtkommandøren ikke havde haft Folk nok til Sprøjstens Transport. Som Følge heraf blev Vagten nu forstærket med 6 Mand. Meddelelsen om, at Sprøjten var udeblevet den 19. Oktober, maatte skyldes en Misforstaaelse. Vagtrapporten viste, at Sprøjten var udsendt, muligvis dog saa sent, at den ikke var kommet i Brug; men heri, mente man, var Vagtkommandøren uden Skyld, da Branden opstod ved Middagstid, hvor Travlheden paa Toldboden var størst, og Branden var i den modsatte Ende af Byen. Grunden til Udeblivelsen den 9. November var simpelthen den, at Vagten ikke havde hørt Vægterens Raab eller Brandalarm, skønt Vægteren havde været ved den halvrunde Indgang til Toldboden. Naar Vagten i Skilderhuset ikke havde hørt Vægterens Brandraab, kunde det forklares ved, at der den Morgen blæste en haard Nordøststorm med Sne; for Fremtiden skulde Vægteren ringe paa Klokken ved Toldbodindgangen. Hvad endelig Udeblivelsen ved Branden paa Adolphs Plads angik, skyldtes den en Tjenesteforsømmelse; den paa-gældende var blevet straffet med 5 Dages Vagtarrest. Forøvrigt blev der under disse Undersøgelser protesteret fra Militæretatens Side mod de Mødetider, der var blevet angivet af Brandmajoren²⁷).

Der kom dog et Resultat ud af Brandkommissionens energiske Optræden over for Militærets Ophævelser af Vagterne. Brandmajoren fik kort efter Meddelelse fra Københavns Kommandant om, at der i Vesterport var etableret en militær Vagt til Fremførelse af denne Ports Vagtsprøjte, og Justitsministeriet indledede samtidig Forhandlinger med Marineministeriet om paa lignende Vis at lade Nyboders Vagtsprøjte betjene af en Vagt. Marinen tilbød at træffe Aftale med nogle Folk, der boede i umiddelbar Nærhed af Nyboders Vagt, om at de for Betaling skulde føre Nybodersprøjten til Brandstedet, et Forslag, som Brandkommissionen erklærede for ganske uantageligt. Kommissionen opfordrede

paany Justitsministeriet til at forsøge at faa Marineministeriet til at oprette en virkelig Nybodervagt.

Der fulgte nu fornyede Forhandlinger mellem de to Ministerier; men sidst paa Aaret 1856 maatte Justitsministeriet meddele Brandkommissionen, at det ikke var lykkedes at opnaa en bedre Ordning. Kommissionen gav da Brandmajoren Bemyndigelse til ufortøvet at sørge for, at Nybodersprøjten altid kunde fremføres til enhver Ildebrand af Mandskab, der altid skulde være til Stede paa Vagten. De Udgifter, der vilde være forbundet med denne Ordning, skulde foreløbig afholdes af Brandvæsenets Kasse, indtil Spørgsmaalet om Marineministeriets Forpligtelse var blevet afgjort. Kommissionen gav Justitsministeriet Meddelelse om denne Beslutning og anmodede om, at Sagen maatte gaa videre til „Kjøbenhavns Brandforsikring“, for at dette Selskab kunde gøre sin Ret gældende med Hensyn til Refusion af Udgiften.

Fra den 19. Februar 1857 blev Vagten derpaa oprettet i Enhjørningsgade Nr. 37; den bestod af en Overværksvend, der skulde have 9 Mk. i Dagløn og 5 Underværksvende, der hver fik 6 Mk. om Dagen; Lokalet var gratis stillet til Disposition af Marineministeriet. Udgiften blev 2432 Rdlr. til Vagten og 108 Rdlr. 30 Sk. til Inventar; men da Brandkommissionen vilde have Beløbene refunderet, vilde Justitsministeriet ikke have med Sagen at gøre, og „Kjøbenhavns Brandforsikring“ maatte saa selv se at faa Udgifterne dækket²⁸).

Et Par Smaareformer fra disse Aar skal nævnes. I December 1854 fik Vægterne paa Vor Frue Kirketaarn og i Juli 1857 Vægterne paa Vor Frelsers Taarn udleveret en Kikkert af Brandkommissionen²⁹).

Sidst i Januar 1859 foreslog Direktionen for „Kjøbenhavns Brandforsikring“ Brandkommissionen, at denne udvalgte nogle Mænd til at forhandle med Direktionen om Muligheden af at faa truffet Foranstaltninger, der kunde begrænse den overordentlig store Brandhyppighed og sørge for en hurtigere Vandforsyning i Ildebrandstilfælde. Til at deltage i Forhandlingerne udnævnte Brandkommissionen Kaptajn Collstrop og Vicebrandmajor Balsløv.

Resultatet blev, at Brandkommissionen i Marts udstedte nye skærpede Bestemmelser for Indretningen af Træbearbejdningsværksteder og

for Omgangen med Ild og Lys paa saadanne Steder. Brandkorpset skulde ved særlige „Inkvisitioner“ lade Værkstederne „hyppigt og til ubestemte Tider efterse“. Samtidig blev der tillige udstedt en Bekendtgørelse om Forsigtighed i Omgang med Ild og Lys i Almindelighed. Der blev ansat et Par af Brandkorpsets Officerer til at føre det særlige Tilsyn med Snedker- og Stolemagerværksteder; for dette Ekstraarbejde fik de to Officerer hver 300 Rdlr. om Aaret. Der blev anbragt flere Læggelser omkring hos Vognmændene i Byen, og Kørekarlene blev gjort mere interesserede i Vandtilførslen, ved at Antallet af Ducører for de først fremmødte blev forhøjet fra 3 til 5, og ved at Kørekarlene fik 8 Sk. for hver Læggelse, der blev udtømt i Sprøjterne. Endelig blev der indført Tegn for Brandsvendene, med særlig Farve for hver af de 3 Roder; Formaalet hermed var at skabe et Middel til at holde den Del af Brandmandskabet, som ikke hørte til den mødepligtige Rode, borte fra Brandstedet³⁰).

I 1859 blev for første Gang Vandet fra de nye Trykvandsledninger anvendt ved en Ildebrand, Lørdag den 3. September om Morgenen, i Ejendommen Møntergade Nr. 44 (nu Nr. 9). Brandmajoren indberettede, at ved Branden, der kun varede i tre Kvarter, var de nye Vandledninger taget i Brug, og han havde faaet det Indtryk, at man for Fremtiden ikke vilde faa Brug for Vandslufferne. Han indstillede derfor, at Slufferne foreløbig blev fritaget for at møde ved Ildebrand³¹).

Brandmajoren havde forøvrigt kort i Forvejen ladet foretage nogle Forsøg med at overstryge Træværk med Vandglas. Han meddelte Brandkommissionen, at Resultatet af Forsøgene havde været, at selv om en saadan Overstrygning ikke kunde gøre Træet uantændeligt, kunde den dog forhale Antændelsesøjeblikket i længere Tid. Han foreslog derfor, at det gældende Paabud om Gibsning af Trækonstruktionerne paa Træbeajdningsværksteder blev afløst af et Paalæg om Overstrygning med Vandglas³²). Disse Forsøg nævnes for at give en Forestilling om, paa hvor mange Fronter man førte Kampen mod den store Brandhyppighed. Blandt Aarsagerne til de mange Brande maa nævnes den stadig stigende Anvendelse af Dampkraft i Industrivirksomhederne.

Dette gjaldt ogsaa de mange Møllebrande. Man havde jo i 1847 fra

Myndighedernes Side forsøgt at begrænse dem ved at paabyde skærpede Forsigtighedsregler i Omgang med Ild og Lys i Møllerne (se Side 298); men tiltrods herfor vedblev Møllebrandene at florere, hvad en Oversigt for Aarene 1848—1859 vil vise.

Den 21. Oktober 1848 nedbrændte Christinebergs Mølle paa Konge-

Depothus i Gothersgade. Fot. fra c. 1890.

vejen, og den 26. Januar 1850 blev en hollandsk Vindmølle paa Vesterbrogade Nr. 44 D (nu Del af Nr. 87) et Rov for Luerne. I 1851 brændte tre Møller: Store Mølle paa Kristianshavns Vold Nr. 402 den 28. Januar, en hollandsk Mølle paa Ahlefeldts Bastion Nr. 236 den 15. December, og Rosenborgmøllen paa Østervold Nr. 497 den 30. December. I Aaret 1852 brændte Skæremøllen paa Lygtevejen Nr. 171 C (nu Nørrebrogade Nr. 200) den 18. Oktober³³).

I 1852—53 udtrykte Møllejerne deres Misfornøjelse med Paabudet

fra 1847, idet de hævdede, at den befalede Lygtekonstruktion var ganske uanvendelig. De henvendte sig derfor først til Brandkommissionen og senere ved deres Oldermand Møller Langevad til Justitsministeriet; men begge Gange fik de det Svar, at de selv maatte søge at fremskaffe en ny Konstruktion, der kunde godkendes af Brandkorpset³⁴).

Fredag Formiddag den 30. September 1853 opstod der Ild i Gothersgades Mølle (Nørrevold Nr. 253). Møllen nedbrændte totalt; i de fem Kvarter, selve Branden stod paa, var ikke mindre end 7 Sprøjter i Virksomhed, og der blev holdt Brandvagt lige til om Aftenen den 2. Oktober. „Ilden var saa stærk og af et saadant Omfang, at nogle af de paa Volden staaende Træer antændtes, men dog formedelst Fugtigheden ikke nedbrændte.“ Denne Brand er navnlig blevet bekendt ved Maglekilde Petersens Fortælling: „Da Gothersgadens Mølle brændte“, der næppe har stort andet end Navnet fælles med de virkelige Forhold ved Branden; bl. a. siges Branden at være i 1856, hvor der ikke har fundet nogen Brand Sted paa Møllen³⁵).

I 1855 nedbrændte den 15. December Cathrinebjerg Mølle, og Aaret 1857 kan opvise to Møllebrande: Den 17. April brændte Grønlandsmøllen paa Østervold Nr. 501, og den 20. September fandt den foran omtalte Brand i Winstrups Mølle Sted (se Side 321). I 1858 blev Skæremøllen paa Nørrebro paany hærget af Brand, den 10. Marts; endelig nedbrændte den 25. November samme Aar en 5-Etages, grundmuret Dampmølle i Lille Torvegade Nr. 133 (nu Nr. 2, 4 og 6).

Af andre Brande i Tiaaret 1850—60 skal her blot omtales en enkelt, der rummer et dramatisk Moment. Juleaften 1857 omtrent Kl. 11 blev der slaaet Alarm for Brand i Bag- og Sidehuset i Gaarden i Østergade Nr. 63; Ilden var opstaaet i et Værksted i øverste Etage, og de to øverste Etager afbrændte, medens alt det indvendige blev ødelagt. I Stueetagen laa en Beværtning, hvor flere Personer gik og spillede Billard; ved Ildens Udbrud fik de af Politiet Ordre til at holde op med Spillet. Ikke desto mindre fortsatte de alligevel med at spille, skønt Taget brændte over Hovedet paa dem. Til sidst gav pludselig Loftet i Frimenighedssalen paa 2. Sal efter, styrtede ned gennem Auktionssalen paa 1. Sal og videre

ned i Stuen tillige med en Mængde Møbler og brændende Bjælker, saaledes at Beværtingens Indehaver og hans Gæster i Billardsalen blev begravet under de nedstyrtede Ruiner. Med sjælden Uforfærdethed ilede Brandløjtnant Blom og Politiassistent Munch de ulykkelige til Hjælp, fik tre Personer trukket frem og bragt paa Hospitalet, hvor det viste sig, at de to kun havde taget forholdsvis ringe Skade, medens den tredje, en Murersvend, kort efter døde³⁶).

Et Vidnesbyrd om Kongens Interesse for Brandkorpsets Virksomhed er det, at en kongelig Resolution i September 1855 bestemte, „at der, naar i Fremtiden Ildsvaade opstaar her i Staden eller paa dens Grund, af Københavns Brandkorps uopholdeligen derom skal afgives allerunderdanigst Melding til Hans Majestæt, naar Allerhøjstsamme residerer paa Amalienborg Slot“³⁷).

I April 1858 blev der oprettet en Kassationskommission for samtlige borgerlige Korps, og Brandkorpsets Overlæge fik Befaling til at træde ind i Kommissionen mod et aarligt Vederlag af Brandvæsenets Kasse paa 100 Rdlr. Dette gav Anledning til en Udtalelse fra Brandkommissionen om, at den Ekstrasession, der var indført i 1827 (se Side 291), nu maatte kunne bortfalde³⁸).

I 1858 skete der et Skifte i Overkommandoen over Brandkorpset. Generalmajor Schlegel indsendte Ansøgning om Fritagelse for Hvervet. Justitsministeriet sendte Ansøgningen videre til Brandkommissionen og anmodede den om en Udtalelse, hvorvidt den ansaa det for nødvendigt, at Generalen eventuelt blev afløst af en anden Ingeniørofficer. Kommissionen svarede, at General Schlegels Plads i Kommissionen ganske vist i 40 Aar havde været beklædt af Ingeniørofficerer; men det havde haft den særlige Grund, at alle Bygningssager angaaende saavel Nybygninger som Ombygning af Huse tidligere havde været underlagt Brandkommissionen. Nu var disse Sager imidlertid ved Bygningsloven for København af 17. Marts 1856 overdraget en Bygningskommission; derfor mente Brandkommissionen ikke, det var absolut nødvendigt, at den nye Højstkommanderende var Ingeniørofficer. I Maj blev Schlegel derefter fritaget for Overkommandoen og afløst af Københavns Kommandant, General-

major C. A. v. Schepelern. Indehaveren af Kommandantposten skulde for Fremtiden varetage dette Hverv³⁹).

Af Personaleskifter ved Brandkorpset skete der i Tiaaret 1850—60 ikke mange. Brandmajor Kern, der var blevet Oberstløjtnant i Oktober 1856, indsendte i 1858 sin og 1. Meddirektør Bergs Ansøgninger om Afsked paa Grund af Alder; de var henholdsvis 70 og 71 Aar. Den 18. Februar 1859 blev der bevilget Afsked for Kern, der blev Dannebrogsmænd, og Berg fra 1. Marts at regne, og Vicebrandmajor Balsløv blev udnævnt til Brandmajor og Chef for Brandkorpset. Som Følge af dette Personskifte fulgte i Maj 1859 nogle Udnævnelser til de vakante Officersposter: Premierløjtnant I. A. Blom blev Vicebrandmajor, 2. Meddirektør Kaptajn O. L. Prom 1. Meddirektør, Kaptajn J. H. Duncker 2. Meddirektør og Premierløjtnant J. O. Harboe Kaptajn. Kort efter blev de to Meddirektører udnævnt til Majorer⁴⁰).

BRANDKORPSETS SIDSTE AAR OG
LOVEN AF 15. MAJ 1868

Afskaffelsen af det gamle omstændelige Alarmeringssystem og Indførelsen af de faste Brandvagter med Brandtelegraf havde i 1860 givet det københavnske Brandvæsen en haardt tiltrængt Modernisering. Initiativet dertil maa vel for en ikke ringe Del tilskrives den skarpe Kritik i Aviserne, der nu under de ændrede Forfatningsforhold efter Juni-grundloven fik en gavnlig Adgang til at drage mange uheldige Forhold frem i Lyset og faa dem ændret.

Avisernes Kritik havde været og var i den følgende Tid ikke rettet mod Brandkorpsets Medlemmer; tværtimod var man i Reglen villig til at anerkende Brandfolkenes Optræden som modig og uegennyttig. Hvad man vilde til Livs, var den næsten middelalderlige Organisation med det omstændelige Alarmeringssystem og det store Opbud af for Størstedelen uøvet Mandskab. Det første havde man faaet ændret i 1860, og det var det følgende Tiaar forbeholdt at naa til en fuldstændig Ændring af det københavnske Brandvæsen, til en Ordning, der passede i en Tid, hvor man næsten overalt gik ind til Arbejdsspecialisering og -deling, og til stadig stærkere Brug af Maskinkraft.

En Følge af Bestemmelserne i 1860 var det, naar Brandkommissionen ansatte to Premier- og en Sekondløjtnant til at varetage den fastsatte Inspektion af og Kommando over den faste Vagt paa Nikolaj Taarn. Da disse Officerer derved blev forhindret i at gøre Tjeneste i Distrikterne, fik Kommissionen i December 1860 Tilladelse til at forøge Brandvæsenets

Officerskorps med to Premier- og en Sekondløjtnant og, da der lige var afgaaet en Premierløjtnant ved Døden, med endnu en Premierløjtnant. Det var blevet foreslaaet, at de vagthavende Officerer, eller som de kaldtes „Stationsofficererne“, skulde have 800 Rdlr. om Aaret i Løn; Bestemmelserne gaar ud paa, at Lønnen kun skulde være 500 Rdlr., og overfor et senere Forsøg paa at faa Lønnen hævet til 600 Rdlr. stillede Brandforsikringsselskabets Generalforsamling sig absolut afvisende i Februar 1864¹).

En Brand i Sølvgade Nr. 6 den 26. Maj 1861²) gav Anledning til en Del Forhandlinger mellem Brandkommissionen og Magistraten om Vandtilførslen.

Den daværende Ordning af Vandværkets Drift var saaledes, at Værkets Pumpevirksomhed var standset om Natten. Pumpestationen trykkede om Dagen et Overskud af Vand op i det Vandtaarn, der stadig er beliggende i Søndermarken; derfra førtes Vandet gennem Overløbsrør videre til det aabne (nu overdækkede) Bassin i Søndermarken (over for Porten til Frederiksberg Slot). Om Natten skete Hovedstadens Vandforsyning altsaa fra dette Bassin, hvorfor Trykket i Vandledningerne var noget mindre paa denne Tid af Døgnet. Ved den nævnte natlige Brand i Sølvgade fandt den øverstbefalende Brandofficer det ønskeligt at faa Trykket forøget og sendte Bud til Vandværket med Anmodning om at faa Dampmaskinerne og Pumperne sat i Gang, hvilket Vandinspektøren ikke turde nægte.

Nogle Dage senere skrev Magistraten imidlertid til Brandkommissionen, at skønt man i og for sig intet havde at indvende mod, at Pumperne blev sat i Gang i slige Tilfælde, vilde man dog gøre opmærksom paa, at Trykket i Ledningerne om Dagen forholdt sig til Trykket om Natten som 12 til 10, og at der følgelig ikke blev vundet meget ved at sætte Pumpestationen i Gang. Hvis Brandkommissionen trods denne Oplysning alligevel maatte ønske at faa Dampmaskinerne i Gang i saadanne Tilfælde, maatte Magistraten dog betinge sig at faa Omkostningerne ved disse ekstraordinære Foranstaltninger (ca. 40 Rdlr. pr. Gang) godtgjort, og den udbad sig Oplysning om, hvem der var bemyndiget til at forlange Pumperne sat i Gang.

Paa denne Skrivelse svarede Brandkommissionen Magistraten, at den efter de modtagne Oplysninger om Trykforskellen havde besluttet ikke i Almindelighed at stille Anmodning om Pumpernes Igangsættelse, men at det dog i ganske særlige Tilfælde kunde finde Sted; Kommissionen vilde da være villig til at betale Udgiften. Naar Maskinerne ønskedes sat i Gang om Natten, vilde Vandværket faa Meddelelse derom fra Brandvagten ved Vesterport, som gennem Brandtelegrafan fra Hovedstationen modtog Ordren derom fra den Øverstkommanderende paa Brandstedet. I Tilslutning hertil meddelte Brandmajoren midt i August, at den Øverstkommanderende ved en Ildebrand om Natten kunde faa Vandtrykket forøget ved fra den nærmeste Brandvagt at lade telegrafere til Militærvagt Nr. 11 i Vesterbros Ravelin de Ord: „Til Vandværket“. I Vagten vilde der da være ophængt en Bekendtgørelse, der tilkendegav Betydningen af en saadan Ordre.

Forbindelsen mellem Vesterports Vagt og Vandværket er antagelig sket med et Bud til Fods, og da det vel vilde tage nogen Tid at faa Pumpene i Gang, har det sikkert ikke været nogen hurtigt virkende Foranstaltning. Man synes ikke at have gjort megen Brug af Bestemmelsen, for da man i 1867 ophævede Vesterports Vagt, synes der ikke at være sket nogen Ændring deri. Først i 1872 fik man etableret en Ringeledning til Vandværket³).

Iøvrigt medførte de nye kommunale Værkers Ikrafttræden adskillige Lættelser for Stadens Borgere. Sidst i Oktober 1861 skrev Brandkommissionen til Justitsministeriet om dette Forhold: „Den nye Indretning af Stadens Vandvæsen har medført, at Vandet til Brandvæsenets Brug i Ildebrandstilfælde ved at benytte de paa Vandledningerne anbragte Brandhaner lettere og hurtigere føres til Brandstedet end tidligere har været Tilfældet. Dette er igen Anledning til, at Brandvæsenet nu ikke længer trænger til den Hjælp ved Vandfremførelse, som Brandanordningen paalægger flere af Stadens Borgere at yde i Ildebrandstilfælde, eller at Stadens Gaard- og Husejere behøver at vedligeholde de Rekviziter til Afbenyttelse ved Vandtilførslen til Ildebrande, som Brandanordningen ligeledes paalægger“.

Paa samme Maade medførte Stadens Belysning med Gas, at Borgerne

ikke længer behøvede at hænge Lygter ud i de Gader, hvor Brandvæsenet var i Virksomhed under Ildebrand. Brandkommissionen havde derfor ment at kunne fritage Borgerne for disse Pligter, saaledes at en Ændring i de bestaaende Forhold skulde ske fra 1. Januar 1862. Gennem de respektive Lav og Foreninger skulde det meddeles Slagtere, Hyrekuske, Vognmænd, Møllere, Bagere og Bryggere, at de for Fremtiden var fritaget for at køre Vand med Slufferne. Ligesaa skulde Gaard- og Husejerne fritages for at holde Vandkar, Tragt, Strippe, Svabert, Propper til Nedløbsrenderne og Udhængslygter; de Brandspande Husejerne skulde holde paa deres Ejendomme, indskrænkedes til 1 Spand for hver 2.000 Rdlr. Assurancesum indtil 10.000 Rdlr., derefter 1 Spand for hver 5.000 Rdlr. indtil 30.000 Rdlr. og endelig 1 Spand for hver 10.000 Rdlr. over 30.000 Rdlr. En Hjemmel for disse Foranstaltninger fandt Brandkommissionen i Bestemmelsen fra December 1859 (se Side 332)⁴).

I April 1861 blev Toldbodvagten inddraget af Krigsministeriet. To Gange i den følgende Tid anmodede Brandkommissionen derfor Justitsministeriet om at foranledige, at denne Vagts Sprøjte fortsat blev transporteret til Ildebrande af et militært Kommando. Disse Henvendelser bar Frugt. Københavns Kommandant meddelte, at Vagten fra den 25. Juni atter vilde være besat med 1 Underofficer og 12 Menige, der i paakommende Tilfælde skulde fremføre Sprøjten. Krigsministeriet havde dog udtalt Ønsket om, at Militæretaten for Fremtiden blev fritaget for sin Forpligtelse (efter Brandlovens § 70) til at fremføre Vagtsprøjterne. Justitsministeriet udbad sig derfor en Udtalelse fra Brandkommissionen om Sagen; en saadan synes dog ikke at være afgivet⁵).

I 1863—64 voldte Københavns Overgang fra Vægter- til Politikorps nogle Bryderier mellem Brandvæsenet og „Kjøbenhavns Brandforsikring“.

I Januar 1863 havde Brandmajoren indgivet et Forslag om, hvorledes han tænkte sig, at den Assistance, Brandvæsenet havde af Nattevægterne i Tilfælde af Ildebrand, kunde erstattes, naar Vægterkorpset i Henhold til den nye Politivedtægt blev ophævet. Brandkommissionen lagde imidlertid Forslaget til Side. Da meddelte Politidirektøren i Begyndelsen af April, at samtlige Vægtere var opsagt til Fratrædelse den 1. Juli. Som

Følge deraf henledte Brandmajoren faa Dage efter Brandkommissionens Opmærksomhed paa hans tidligere Forslag. Det gik ud paa, at der om Natten blev oprettet en Vagt paa 45 Mand af Brandkorpsets Mandskab og med Lokale i Nikolaj Vagttaarn; naar denne Vagttjeneste blev fordelt paa hele Mandskabet, vilde det for hvert Medlem af Brandkorpset kun blive 4 Vagtture om Aaret.

Kommissionen sendte Forslaget til Justitsministeriet, dog med den Tilføjelse, at der paa Vagten tillige skulde være en Over- og en Underbrandmester. Vagttiden skulde efter Aarstiden strække sig over 6—8 Timer, og Mandskabet skulde kun have Vederlag for Vagttønnen, hvis det derunder blev brugt til Pumpning ved Ildebrand. Vægtervagten i Nikolaj Taarn skulde vedblive at bestaa, men nu for Brandvæsenets Regning, medens Vægtervagterne i Vor Frelzers og Helliggejstes Kirke-taarne vilde blive nedlagt den 1. Juli. Med Hensyn til den sidste Del af Forslaget, om Vægtervagten i Nikolaj Taarn, henvendte Brandkommissionen sig sidst i Maj til „Kjøbenhavns Brandforsikring“ om Midler til dens Opretholdelse. Selskabet afviste imidlertid Sagen med den Motivering, at Taarnvægterne hidtil havde været Selskabet ganske uvedkommende, og at det iøvrigt ansaa Opretholdelsen af Vægtervagten for ganske overflødig; med de patrouillerende Gadebetjente og den nylig med saa stor Bekostning anlagte Telegrafledning havde man tilstrækkelig Sikkerhed for, at enhver opstaaende Ildebrand øjeblikkelig blev meldt til samtlige Brandvagter.

Efter denne Afvisning blev Vægtervagten opgivet af Brandvæsenet⁶). Hvad derimod Nattebrandvagten angik, indhentede Justitsministeriet Erklæring fra „Kjøbenhavns Brandforsikring“ derom og kunde derpaa i Juni give Brandkommissionen Tilladelse til forløbig at oprette en saadan Vagt, dog kun med en Styrke paa 36 Mand under Kommando af en Over- og en Underbrandmester. Den daglige Vagttid blev som foreslaaet 6—8 Timer, og Betalingen til Mandskabet fastsattes ogsaa i Overensstemmelse med Forslaget. Sidst i September kunde Brandmajoren indberette til Kommissionen, at Vagtlokalerne nu var i Orden, og at Vagten vilde begynde den 1. Oktober Kl. 11 Aften.

Omkostningerne ved Vagstens Etablering, der først blev angivet til

henved 1650 Rdlr., gav Anledning til Uenighed mellem Brandkommissionen og „Kjøbenhavns Brandforsikring“, og Kompetencespørgsmaalet mellem de to Institutioner rejstes atter. Sidst i Februar 1864 gjorde Selskabet Ophævelser til Kommissionen over, at der til Vagten var brugt 1650 Rdlr., medens det mundtlig var lovet Selskabet, at Udgiften kun vilde blive 500 Rdlr. Direktionen havde kun givet sit Samtykke under denne Forudsætning, og Selskabet mente derfor, at Kommissionens Adfærd stred imod de Rettigheder, der var blevet tillagt Selskabet i Juli 1841 (se Side 284). I sit Svar i Maj 1864 udtalte Kommissionen, at den af Justitsministeriet var blevet bemyndiget til for Selskabets Regning at afholde Udgifterne, der forøvrigt nu var endeligt opgjort til henved 1666 Rdlr. Kort efter skrev Forsikringsselskabet atter til Brandkommissionen, der imidlertid stillede Sagen i Bero⁷).

I 1866 blev der opført et nyt Vagtlokale ved Vesterport. Magistraten meddelte i August Brandkommissionen, at Opførelsen af den nye Vagtbygning i Schacks Bastion (omtrent paa „Landsoldaten“s nuværende Plads paa Vester Boulevard) var paabegyndt, saaledes at Brandtelegrafledningen burde flyttes dertil. I November stod Bygningen færdig og blev taget i Brug⁸).

Sidst i April 1867 ophævedes Bestemmelsen om, at Sprøjten i Vesterports Vagt skulde fremføres af Vagtmandskabet. Herved fik Krigsministeriet sit længe nærrede Ønske opfyldt. Ministeriet havde allerede for et Par Aar siden spurgt Brandkommissionen, om Vagten i Vesterbros Ravelin ikke kunde inddrages, da der skulde etableres Brandvagter paa Broerne. Kommissionen havde den Gang svaret, at det kun kunde ske, hvis Ministeriet vilde afholde Halvdelen af Udgiften til den Vagt, Brandkommissionen i saa Fald maatte oprette i Stedet for den militære. I Maj 1867 meldte Brandmajoren, at den militære Vagt nu var inddraget, og at Sprøjten i Tilfælde af Alarmering vilde blive fremført ved lejet Mandskab; Nøglen til Sprøjtehuset vilde blive opbevaret hos Møller Schmidt paa „Store Kongens Mølle“⁹).

I 1864 foretog Brandvæsenet et betydningsfuldt Skridt, idet København i Løbet af dette Aar fik sin første Dampsprøjte.

Sidst i Februar 1863 havde Firmaet Erichsen & Wilhelm indsendt Tegninger og Beskrivelser af forskellige Dampsprøjter til Brandkommissionen og anbefalet den at anskaffe en „Sprøjte Nr. 1“, hvis Pris var 5000 Rdlr. Brandkommissionen havde ladet Sagen cirkulere mellem sine Medlemmer og dernæst stillet den i Bero „indtil videre“. I Juni var der fra London kommet Indbydelse til Chefen for Københavns Brandkorps om at overvære en stor Konkurrence og Prøve af Dampsprøjter, der skulde finde Sted i London i Slutningen af Juni og Begyndelsen af Juli.

Da Brandmajoren i den Tid var fraværende, blev det overdraget Vicebrandmajor Blom at foretage Rejsen til den engelske Hovedstad. Efter at have overværet Prøverne, der i Virkeligheden kun varede de tre første Dage af Juli, afgav Blom tre Rapporter (i Juli og August) om Dampsprøjterne. Han fandt dem „fortrinlige til at slukke betydelige Ildebrande“ overalt, hvor man havde tilstrækkeligt Vand. Han anbefalede en Dampsprøjte fra Schand, Mason & Comp., der i Konkurrencen for mindre Sprøjter havde faaet 1. Præmie, og som leveredes af Firmaet for 600 Lst. med alt Tilbehør, Suger og Slinger dog undtaget.

Paa Grundlag af disse Oplysninger foreslog Brandkommissionen „Kjøbenhavns Brandforsikring“, at der blev anskaffet en Dampsprøjte til Københavns Brandvæsen. I Oktober erklærede Selskabet sig villigt til at udrede 7000 Rdlr. til Anskaffelsen af en Dampsprøjte af den Størrelse, Kommissionen havde omtalt, og derefter blev Sprøjten bestilt gennem Erichsen og Wilhelm hos Schand, Mason & Comp. I April 1864 meddelte det danske Firma, at Dampsprøjten var ankommet til Byen og anmodede Brandmajoren om at modtage den. Faa Dage efter betalte Brandvæsenets Kasse den samlede Regning paa henved 6572 Rdlr., og i Slutningen af April afholdt Brandmajoren to Prøver med Sprøjten. En engelsk Ingeniør, der havde ledsaget Sprøjten fra England, underviste en af Brandvæsenets Folk i dens Betjening og fik som en Erkendtlighed af Brandkommissionen en Sølvvinkande med Inskription. For at Dampsprøjten kunde opbevares i Depothuset i Gothersgade, maatte der et Par Gange foretages Ændringer ved Bygningen, sidste Gang af Hensyn til Frosten. En Maskinmester, Frederik Vilhelm Riedel, blev fra 1. Juli 1864 ansat ved Dampsprøjten med en maanedlig Løn af 50 Rdlr. og

med 1 Maanedes Opsigelse; han skulde selv lønne 2 Fyrbødere og 1 Assistent¹⁰).

Med denne Nyanskaffelse havde Brandvæsenet i København opnaaet et Præg af Modernitet. Til at begynde med havde Arbejdet med Dampsprøjten imidlertid ikke Succes, og et Par Brande gav Anledning til en Del Aviskritik.

Mandag den 26. September 1864 udbrød der ved Halvni-Tiden om Aftenen Ild i en grundmuret 4-etages Bagbygning til Ejendommen Amagertorv Nr. 10, tilhørende Grosserer Weber. Der brændte en Etage og Tagetagen af Bagbygningen og Tagetagen af en Bindingsværksbygning i Nr. 12, og der var foruden Dampsprøjten 8 Stations- og 4 Vagtsprøjter i Brug; i Løbet af 3 Timer var Ilden standset. Branden gav Anledning til en Række Artikler i „Dagstelegrafen“. Allerede Dagen efter Branden skrev Bladet, at „Sprøjterne mødte temmelig hurtigt; men det varede meget længe, inden de kom i Virksomhed. Slangerne var itu, og Vandtilførslen i højeste Grad mangelfuld. Den nye Dampsprøjte, af hvilken man har ventet sig saa meget, ankom først Kl. 10, med andre Ord 1¹/₂ Time efter Ildens Opkomst. En af Brandkorpsets Personale skal være kommet noget til Skade og blev ført paa Hospitalet“.

Dagen efter skrev Bladet atter om „Ildebranden i Mandags Aftes, den største, som i lang Tid har fundet Sted her i Byen“. Det havde varet længe, inden Vandhanerne kunde benyttes, og Slangerne havde været lække. Udover de 1¹/₂ Time, det varede, før Dampsprøjten naaede fra Gothersgade til Lille Helliggejtstræde, gik der endnu 1¹/₂ Time, inden den kom i Gang, „efter Forlydende, fordi man ikke kunde skrue Slangerne sammen“. Men det maatte indrømmes, at „dens Virkning var øjeblikkelig synlig, det varede kun en halv Time, hvori den uopholdelig gav en mægtig Vandstraale fra sig, inden man, væsentlig vistnok ved Hjælp af den, var Herre over Ilden; men den var endnu i uafbrudt Arbejde til Kl. 12¹/₂, ved hvilken Tid Ilden var næsten fuldkommen dæmpet“. Om de to tilskadekomne Brandmænd oplystes, at den værst medtagne var en Sprøjtefører, der under Bombardementet af Fredericia havde vist en saadan Konduite, at han var blevet Dannebrogsmænd. Omkring Brandstedet havde en stor Styrke Politi holdt ypperlig Orden paa den store

Mængde Nysgerrige, der vel især fulgte den nye Sprøjtes Arbejde med Interesse; Politiet havde dog maattet anholde flere Personer for Opsæt-sighed.

I et senere Nummer beskæftigede Bladet sig med de „Mangler ved vort Brandvæsen“, som Branden havde aabenbaret, og især med Hensyn til Dampsprøjten, der jo i sig selv havde vist sig meget virksomfuld. Den skulde først møde efter særlig Ordre; men det vilde Bladet dog ikke op-holde sig ved, skønt der var overvejende Grunde til at lade den møde straks ved Alarmeringen. „Naar nu Dampsprøjten skal møde, skal der foruden den hentes en Maskinmester til at betjene den. Saavidt vi har bragt i Erfaring, er der kun en eneste Mand her i Byen, der er kyndig i Dampsprøjtes Betjening, og denne skal hentes i Borgergade helt ude i Nyboder, altsaa et ikke ringe Stykke fra Sprøjtes Station. Hermed gaar der ikke ringe Tid, og dette er allerede i og for sig en stor Ulempe — Maskinmesteren, der betjener Dampsprøjten, burde efter vor Mening bo saa nær som muligt ved denne Station — men hvad vil man gøre, naar denne Mand bliver syg, eller naar han, eftersom han vel næppe er for-pligtet til altid at være hjemme, er borte fra sit Hjem eller vel endog ikke her i Byen og ikke kan faa Underretning om Ildebranden? Man staar da med sin Dampsprøjte, som ikke kan bruges. Der bør derfor øje-blikkelig øves flere Maskinmestre, mindst tre, i Dampsprøjtes Betje-ning“. Det kunde ikke være vanskeligt at faa nogle af Byens mange Maskinmestre til denne Tjeneste paa rimelige Vilkaar. Dernæst fremdrog Bladet et andet Forhold: „Det har nu altid, saavidt vi ved, været Be-stemmelsen, at der skulde fyres under Dampkedlen, inden Sprøjten for-lod Stationen, saa at den altsaa kunde have Damp oppe, inden den ankom til sit Bestemmelsessted, men det var saa langt fra at være Til-fældet i Mandags Aftes, at man ikke engang havde Pinde til at gøre Ild paa med — men maatte staa paa Gaden og skære dem!“

Bladet havde dog paa flere Punkter været forkert underrettet, og den 1. Oktober maatte det berigtige sine Fejltagelser: Maskinmesteren boede i Adelgade og havde en Medhjælper, der foruden at være Fyrbøder ogsaa forstod at betjene Sprøjten, og en af de to skulde altid være ved Haanden; ved den omtalte Brand havde man ikke rekvireret Sprøjten

før en Time efter Ildens Udbrud, og den havde altsaa ikke været $1\frac{1}{2}$ Time om at naa til Brandstedet.

Til Gengæld rettede Bladet nu sin Kritik mod andre Punkter: „Da man ankom til Stationen i Gothersgade, hvor Dampsprøjten staar i et særligt Aflukke, fandtes der ikke en eneste Mand til Stede — i Forbigaaende skal vi gøre opmærksom paa det uforsvarlige heri; thi det hører dog ikke til Umulighederne, at der udbryder en Ild i Nærheden af en saadan aldeles forladt Station, og der kan da gaa en rum Tid hen, inden man kan finde en Station, hvor der er en Mand til Stede til at modtage Meldingen, eller inden man naar hen til det første Brandsted og derfra kan faa Assistance. Endvidere fandtes der i Gothersgades Station i Mandags Aftes ikke en eneste Lygte, og Døren ind til Dampsprøjten var lukket, saa at den maatte brydes op med Magt. Dermed gik der en rum Tid. I England fyres der under Dampsprøjten, før denne forlader Stationen, og ved dens Ankomst til Brandstedet ligger saa de Slinger, der skal bruges, færdige til at paaskrues. Her er man for sendrægtig til at finde paa eller blot efterligne slige Fif; men ikke nok dermed; man har her kun et tungt og vanskeligt transportabelt Kar, som er stort nok, til at man derfra kan forsyne Sprøjten. Vi finder det i høj Grad urigtigt, at der ikke ved selve Dampsprøjten findes et let, stort Kar, som kan bringes med; saavidt vi ved, gives der i England særlig dertil konstruerede Kar“; Anskaffelse af et saadant anbefaledes. Paa Brandstedet havde det vist sig, at ingen af Brandofficererne forstod at anvende Sprøjten, idet „der blev givet Ordre til at benytte den, som ikke stemmer overens med dens Konstruktion. Endelig, for at gøre Uordenen komplet, var der efter en kort Tids Forløb ikke mere Kul til at fyre under Sprøjten med; man maatte banke en Hørkræmmer op for hos ham at købe det fornødne Brændsel. De her paapegede Uordener ved den Maade, hvorpaa man benytter et saa kostbart og, som det i Mandags Aftes viste sig, tillige saa hensigtsmæssigt og virksomt Slukningsmiddel, forekommer os at være af en saadan Beskaffenhed, at de fortjener den alvorligste Paatale“⁽¹¹⁾.

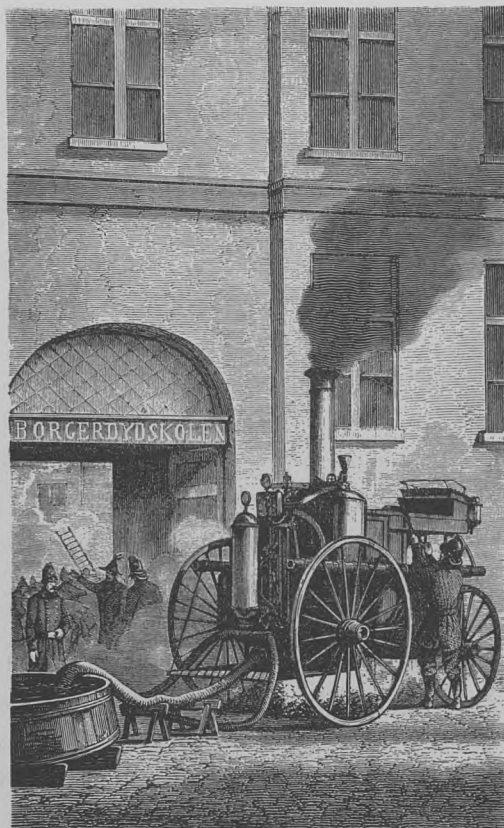
Ved en Brand knapt et halvt Aar senere var Brandvæsenet atter ude for en Begivenhed, der affødte Kritik og Polemik. Den 11. Februar 1865 udbrød der ved Halvsekstiden om Morgenen Ild i Norgesgade (nu Bred-

gade) Nr. 32 paa 1. Sal i Sidehuset, der beboedes af Professor Rovsing. Professoren var Ejer af Ejendommen, der foruden Beboelseslejligheder ogsaa indeholdt Lokaler for „Borgerdydskolen i Kjøbenhavn“. Ilden blev meldt paa den nærliggende Station 6 (i Hotel „Phoenix“), og Brandvæsenet var derfor straks efter kommet til Stede med Sprøjterne, men da var allerede saavel Side- som Mellembygningen angrebet af Ilden. Mellembygningen havde forneden Stalde, Vognskure m. m., en 1. Sal og en Tagetage; Sidebygningen var paa en Etage mere. Brandofficererne fandt det nødvendigt at tilkalde Dampsprøjten; den kom Kl. 6¹/₂ og var i Virksomhed omtrent Kl. 7; en god halv Time efter var man Herre over Ilden; men da var det meste af Mellem- og Sidebygningen nedbrændt.

„Fædrelandet“ fandt, at to Timers Virksomhed for at slukke Branden var altfor meget, navnlig under Hensyn til de Vandmasser, Dampsprøjten sendte ind i Ilden. Dog var Brandvæsenet noget undskyldt paa Grund af den strænge Frost om Natten (10 Graders Kulde); den havde foraarsaget, at Brandhanerne i Gaden var blevet tildækket med Is og Sne, saaledes at man havde stor Møje med at finde dem og faa dem hugget op. Det berettedes, at Professoren og en Datter, der boede i Lejligheden, hvor Ilden opstod, kun reddede sig ud i sidste Øjeblik i meget let Paa-klædning og med en Del Brandsaar. En Søn paa 14 Aar, der laa i Sidebygningens Tagetage, havde ligeledes været i stor Livsfare, da Brandfolkene havde vægret sig ved at forsøge at redde ham. Han havde een Gang vist sig ved Vinduet, men da han derefter i lang Tid ikke kom til Syne mere, ansaa man ham allerede for at være indebrændt eller kvalt af Røgen. Endelig tog Marineløjtnant E. Bluhme (den senere Kommandør og Folketingsmand) og en Snedkersvend Breuning af Brandvæsenets faste Stationsmandskab Mod til sig, og med stor Fare for deres eget Liv lykkedes det dem at redde det unge Menneske. Deres opofrende Færd blev faa Dage efter paaskønnet af Kongen, der udnævnte Marineløjtnanten til Ridder af Dannebrog, medens Breuning fik Medaillen for ædel Daad. Samme Dag udnævntes Oversprøjtemester Schirmer til Dannebrogsmænd for sin lange og gode Tjeneste i Brandkorpset og for sin Optræden under den her omhandlede Brand.

„Fædrelandet“ mente imidlertid, at Brandvæsenet „ikke selv har vist

sig at være i Orden ved denne Lejlighed, eller at det er ganske uden Skyld i det Omfang, Ildebranden fik, og den Fare, hvorfor den udsatte Menneskeliv“, og det bebrejdedes Brandfolkene, at de i en hel Time ikke vilde hjælpe til med at redde Professorens Søn. Branden gav iøvrigt An-

Dampsprøjten i Virksomhed ved Branden i Bredgade 32, 1865. Træsnit i Ill. Tid.

ledning til en ret lang — undertiden meget kraftig og meget personlig — Avisfejde mellem Vanddirektør V. Poulsen og Brandmajor Balsløv. Polemikken drejede sig navnlig om, hvem det paahvilede at holde Brandhanerne i Orden og at føre Tilsyn med dem samt om, hvem — Brandeller Vandvæsenets Folk — der var mest ferm i at anbringe Standrørene paa Brandhanerne.

Tre Dage efter Branden udstedte Brandmajoren følgende Befaling til Brandofficererne paa Stationsvagt Nr. 1: „Naar D'hr. i Fremtiden møder ved en udbrudt Husild, hvis Omfang er af den Beskaffenhed, at dens videre Udbredelse ikke vil kunne forhindres ved Anvendelsen af

Branden i Bredgade 32, 1865. Træsnit i Ill. Tid.

den tilstedeværende Assistance, vil de straks, naar ingen højere Befalende er til Stede, foranstalte Dampsprøjten transporteret til Ildstedet samt Maskinmesteren og hans Assistenten beordret til Ildstedet“. Denne Ordre var jo egentlig en Indrømmelse af, at „Fædrelandet“ havde Ret i sin Kritik af Slukningsarbejdet¹²⁾.

En natlig Brand i Boldhusgade en Maanedstid senere, hvor Damp-

sprøjten ogsaa først kom i Gang to Timer efter Brandens Udbrud, var heller ikke egnet til at fremkalde Ros over Brandvæsenet. Branden udbrød i Tagetagen; og da Dampsprøjten tog fat, naaede Straalen ikke længere end til 2. Sal; noget senere var der oven i Købet ikke tilstrækkelig Vandforsyning til Maskinen, hvorfor en ny Slange maatte lægges ud til en Brandhane; men nu naaede Straalen ikke længere end til Bygningens Gesims. Saa opgav man Forsøget, „lod Dampen gaa og Sprøjten staa“. Da Ilden havde arbejdet sig fra Kvistetagen ned til 2. Sal, blev der ved Halvet-Tiden atter fyret op under Sprøjten; men da man efter et Kvarters Forløb var klar, erklærede Maskinmesteren, at Sprøjten var ude af Stand til at virke. Fyret blev saa atter slukket, og Sprøjten henhodt uvirksom under hele den øvrige Del af Branden. Grunden til alle disse Kalamiteter var efter „Fædrelandet“s Mening den, at Brandfolkene ikke forstod at anvende Dampsprøjten¹³).

Denne Brand var sikkert medvirkende til, at Brandmajoren et Par Uger efter udstedte en ny Befaling om Dampsprøjten Møde ved Ildebrand; det hed heri: „For at Dampsprøjten paa den hurtigste Maade under nuværende Forhold kan møde ved større Ildebrande, har jeg givet den vagthavende Officer i Nikolaj Taarnvagt følgende Ordre: Naar Telegrafering for Husild begynder, beordres en Mand op paa Vægtergangen paa Taarnet; kan han derfra se, at en større Ildebrand er udbrudt, raaber han igennem Talerøret (ned til Vagtstuen) „Dampsprøjten ud!“, hvorefter en anden Mand uopholdelig har at begive sig først til Vognmand Andersen i Lille Kongensgade (formentlig Vognmand og Postholder N. P. Andersen i Nr. 33) for at rekvirere Heste og dernæst til Dampsprøjten Maskinmester for at foranstalte Sprøjten hurtigst mulige Tilstedekomst til Brandstedet“¹⁴).

Som nævnt blev Dampsprøjten Transport til Brandstedet besørget med Heste, lejet hos Vognmand Andersen i Lille Kongensgade. Ved en Brand Juledag 1865 i Teglgaardsstræde beregnede Vognmanden sig over 10 Rdlr. for at bringe og hente Sprøjten; Brandmajoren foreslog derfor, at der fremtidig blev fastsat en Betaling af 4 Rdlr. for Transport om Dagen og 5 Rdlr. om Natten, et Forslag, som Brandkommissionen tiltraadte¹⁵).

En Brand i Messerschmidts store Garveri paa Vesterbrogade Nr. 36 gav atter Stof til en haard Kritik af Forholdene med Dampsprøjten, og denne Gang bar Kritiken Frugt.

Branden blev opdaget den 16. Januar 1867 Kl. 4 Morgen af en Politibetjent og meldt til Brandvagten paa Gasværksvej; den var opstaaet paa Tørreloftet af den fra Vesterbrogade til Gl. Kongevej gaaende Garveribygning, og paa Grund af den stærke Storm udbredte den sig med en saa rivende Hurtighed, at hele den lange Bygnings Tagværk var omspændt af Flammer, før Sprøjterne kom til Stede, skønt dette skete med „aldeles upaaklagelig“ Hurtighed. Den antændte Bygning stod ikke til at redde, hvorfor Slukningsvæsenets Anstrengelser nærmest maatte gaa ud paa at redde de omliggende Bygninger; det lykkedes ogsaa, skønt flere af dem blev antændt. Den sammenstyrtede Garveribygning dannede et uhyre Flammehav, hvorfra Aske og Gnister af den stærke Storm førtes helt ud til Værnedamsvej. Omtrent Kl. 8—8¹/₂ var Faren for de omliggende Bygninger overvundet; men det brændte endnu langt op ad Dagen i Grunden¹⁶).

„De tilstedekomende talrige Sprøjter,“ skriver „Dagstelegrafen“ Dagen efter, „betjentes under hele denne farlige Brand med Raskhed, og Ledelsen af Arbejdet førtes med stor Utrættelighed og godt Overblik af Vicebrandmajor Blom.“ Derimod var Bladet ikke saa tilfreds med Dampsprøjten:

„Desværre maatte man atter ved denne Lejlighed beklage, at der er kastet en betydelig Sum Penge ud til Anskaffelsen af en Dampsprøjte, uden at man senere anvender den fornødne Omhu med Hensyn til dette kostbare Stykke, saa at det i paakommende Tilfælde kan bruges. Vi skal kun i Forbigaaende nævne, at dette — naar det kan bruges — fortrinlige Slukningsapparat som sædvanlig ankom utilbørlig silde til Brandstedet, nemlig Kl. 5¹/₂; men det bør stærkt fremhæves, at da Dampsprøjten endelig kom, viste det sig, at den ikke kunde bruges! Overhovedet mindes vi kun en eneste større Ildebrand her i Byen af alle dem, ved hvilke der har været Tale om at bruge Dampsprøjten, hvor denne har kunnet benyttes, nemlig ved den store Ildebrand paa Amagertorv (se Side 354); ved alle andre Lejligheder har det ikke været de Folk, som

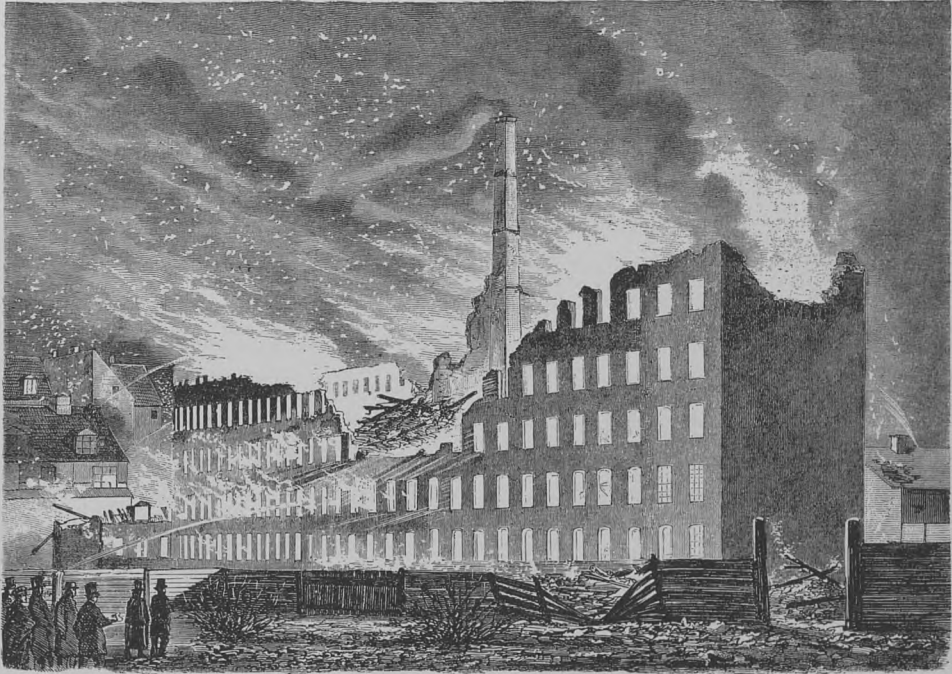
skal betjene Maskinen, muligt at faa den rigtig i Gang, hvor meget de end har tumlet med den. Saaledes ogsaa i Gaar Morges. Da Dampsprøjten endelig var ankommet til Brandstedet, fyrede man under den og fik efter en mere end tilbørlig Tids Forløb Damp op, medens samtidig Forsynings- og Sprøjteslangerne blev paasat; men da man saa endelig erklærede sig færdig til at arbejde, kunde man det ikke. Hvad der var i Vejen, kunde ingen opdage; men vist var det, at Kiggen og Betragten af Maskineriet intet hjalp. Til sidst troede man rigtignok, at et Rør var forstoppet, eller at Ventilerne var „frosne fast“; men dels var det ikke sikkert, og dels, hvis det var sikkert — hvad saa? Ja, hvad andet, end at der atter forelaa et Bevis paa, at der hersker et utilbørligt Svineri, en uforsvarlig Lige-gyldighed ved Eftersynet af Dampsprøjten, hvis Indretning maa være de vedkommende saaledes bekendt, at de maa kunne forudse, hvilke Hindringer der kan stille sig i Vejen for deres Benyttelse i paakommende Tilfælde, og at de maa kunne forhindre, at disse Hindringer indtræder¹⁷).

I Anledning af denne Kritik fra „Dagstelegrafen“ meddelte Brandmajoren Brandkommissionen, hvilke Foranstaltninger han havde truffet for at sikre Dampsprøjten Arbejdsdygtighed: om Vinteren skulde Lokalet i Gothersgade opvarmes med Gas til mindst 1 Grad over Frysepunktet; Maskinmester Riedel skulde 2 Gange i Døgnet overbevise sig om, at dette var sket; hver Lørdag blev Sprøjten prøvet med Hensyn til Vandtilførslen til Kedlen, og hver tredje Uge blev der i Brandmajorens Nærværelse foretaget en fuldstændig Sprøjteprøve med Maskinen. Uheldet med Sprøjten ved Branden hos Messerschmidt skyldtes efter Brandmajorens Opgivelser, at Rørene, hvorigennem Dampkedlen forsynedes med Vand, var frosset til under Transporten til Brandstedet; den sidste Prøve med Sprøjten var afholdt kun otte Dage før Branden¹⁸).

Branden hos Messerschmidt blev iøvrigt gjort til Genstand for „digterisk“ Behandling i „en varm Vise om den gruelige Kulde i Hjørring og den gruelige Varme paa Vesterbro“¹⁹).

Alt i alt havde Dampsprøjten saaledes i de første Aar skuffet Forventningerne, ikke saa meget paa Grund af Maskinens Ubrugbarhed, som fordi Mandskabet, der skulde benytte den, ikke havde et ordentligt Kendskab til dens Indretning og Virkemaade.

Ogsaa andre Ulemper kunde lægge Hindringer i Vejen for Brandvæsenets Arbejde. Efter en Brand paa Gamle Kongevej midt i April 1866 meddelte Brandmajoren Brandkommissionen, at der ved Brandvæsenets Ankomst til Brandstedet var gaaet en Del Tid tabt med forgæves Forsøg paa at faa Standrøret anbragt paa den nærmeste Brandhane; i dennes Brønd havde man omsider fundet en Pilekvist; da denne var fjernet,

Branden i Messerschmidts Garveri 1867. Træsnit i Ill. Tid.

forsøgte man igen, men med samme negative Resultat. Da man ikke kunde sænke den dertil bestemte Lygte ned i Brønden, fordi denne paa Grund af Brandhanens Utæthed var fyldt med Vand, tog man sin Tilflugt til den næstnærmeste Brandhane, hvor Standrørets Anbringelse lykkedes. Om Morgenen efter Branden indfandt Brandmajoren sig atter ved den genstridige Brandhane, og da han havde ladet Brønden pumpe læns, fandt han endnu en Pilekvist, der havde sat sig fast oven over Hanen, hvor Standrøret skulde gribe fat.

Denne Tildragelse benyttede Brandmajoren til at henlede Kommissionens Opmærksomhed paa, hvor let Brandhanerne kunde gøres ubrugelige, og han henviste til et Forslag, som han sammen med Vicebrandmajor Blom og Meddirektørerne Prom og Duncker havde indsendt om at faa indført en anden Slags Brandhaner, der var i Brug i Odense. Skønt Brandmajoren endnu en Gang gentog sin Indstilling, gjorde Kommissionen dog ikke noget ved Sagen²⁰).

I 1861 blev der anskaffet Lærredsfrakker til det faste Vagtmandskab paa den Betingelse, at Frakkerne kun blev benyttet, naar Vagten rykkede ud. I 1864 bad Brandmajoren Brandkommissionen, om der maatte blive bevilget nyt Tøj til en Del af det underordnede Personale, deriblandt ogsaa til Faneposterne. Sagen cirkulerede mellem Kommissionens Medlemmer og fik den Afgørelse, at Kommissionen — uden at angive nogen egentlig Grund derfor — besluttede at ophæve Fanepoststillingerne; man beholdt dog de seks Faneposter som Ordonnanser, hvortil der skulde anskaffes Uniformer, medens de resterende syv blev holdt til Disposition. Brandmajoren anmodede kort efter Ingeniørkorpset om at fjerne det Skilderhus, der stod uden for hans Bopæl, da den Fanepost, der hidtil havde været placeret der, vilde blive inddraget²¹).

I 1866 indførte man Hjelme ved Brandkorpset. Spørgsmaalet var allerede blevet rejst ved en Indstilling fra Vicebrandmajor Blom i Juni 1865; han havde fremhævet, at Hjelmene vilde yde en langt bedre Beskyttelse mod nedfaldende Tagsten og lignende end de bløde Filthatte; Sagen blev imidlertid dengang stillet i Bero. Brandmajoren gentog i Januar 1866 Indstillingen, og Brandkommissionen anbefalede nu Forslaget. I Februar blev det bestemt, at Brandofficerer og -underofficerer „i aktiv Tjeneste“ skulde bære Hjelme i Stedet for de hidtil reglementerede trekantede Hatte; Hjelmene skulde forsynes med Distinktioner i Overensstemmelse med en indsendt Model²²).

Aaret efter fik Brandkorpset ogsaa sine første Røgmasker. En Sprøjtefabrikant Rasmussen havde fra Paris fremskaffet et saakaldt „Luftapparat“, hvormed „en Mand bliver i Stand til at bevæge sig i den tykkeste Røg“. Efter at have overværet forskellige Forsøg med Apparatet bestilte Kommissionen seks Eksemplarer, et til hver af de faste Vagter.

Røgmaskerne blev afleveret i November 1867, og allerede samme Maaned kom de første Gang i Anvendelse ved en Brand i Læderstræde Nr. 11, hvor de viste sig at svare til Forventningerne, idet „det blev saa meget lettere at opdage Ildens Oprindelse, navnlig paa 2. Etage ved en brandfarligt opsat Kakkelovn“²³).

Af mere ekstraordinære Tildragelser i Brandvæsenets Virksomhed kan disse Aar opvise et Par enkelte.

Ved Frederik VII's Bisættelse den 18. December 1863 deltog Brandkorpset i Paraden; Korpset stod opstillet med eet Geled paa hver Side af Vesterbrogade paa Pladsen ud for den kongelige Skydebane, mellem „Den broderlige Arbejderforening“ og 17. Infanteriregiment, og det var mødt Kl. 12^{1/2} Middag; Officererne salutede med Sablen, medens Æreskommandoet præsenterede Sabel²⁴).

Under den første slesvigske Krig havde Brandkorpset efter Anmodning fra Vejle Amt i Maj 1849 afgivet 4 Læggere, 4 større og 16 mindre Haardækkener samt 10 Sejldugsslanger til Fredericia; Sagerne var blevet sendt til Jylland over Land. Derimod var der vistnok ikke afgivet Mandskab, saaledes som det skete under Krigen i 1864.

Paa Anmodning af Ingeniørkorpset blev der nemlig denne Gang af Brandkorpset sendt forskelligt Materiel og Personale til Jylland. I Januar 1864 blev der afsendt til Fredericia: Helliggejsts Kirkes Sprøjte og Kristiansborg Slots mindre Sprøjte med begges Tilbehør og Slanger og desuden 10 Mand, der skulde forblive i Byen under Krigen. I Februar blev Gammelholms og Frelsers Kirkes Sprøjter samt 4 Kabinetssprøjter sendt til Sønderborg. I Marts fik Fredericia yderligere 24 Læggere og 8 Sejldugsslanger, og sidst i samme Maaned fik Byen sendt en større Beholdning: 1 stort og 1 mindre Sugeværk og Maltmøllens Sprøjte med Tilbehør og Slanger, samt Stationsofficererne Premierløjtnant Jensen og Sekondløjtnant Knudsen, 21 Menige af Stationsmandskabet med Vaabenfrakker og Hjelme. Endelig fik Middelfart i Juli 1 større og 4 Kabinetssprøjter. Størstedelen af dette Materiale blev tilbageleveret i Løbet af 1864 og 1865, og for Reparation af det afleverede og i Erstatning for det bortkomne Materiel betalte Ingeniørkorpset ialt 3400 Rdlr., et Beløb

der var sat ret lavt af Hensyn til Materiellets Alder; Taksationssummen havde været langt højere.

Et Vidnesbyrd om, at det afgivne Mandskab havde gjort udmærket Fyldest, er det, at en Dagsbefaling for Hæren den 11. April 1864 fremhævede Sekondløjtnanterne Knudsen og Gram af Københavns Brandkorps „for under Bombardementet af Sønderborg den 6. og 7. d. M. udvist Mod, Omsigt og Konduite“ og Sprøjteførerne Petersen og Bunch „for deres Ledelse af Sprøjterne og øvrige rosværdige Forhold“²⁵).

Personelle Forandringer i disse Aar fra 1860 til 1868 inden for Brandkorpset var der ikke mange af. Da Generalmajor C. A. v. Schepelern efter Ansøgning fratraadte Stillingen som Københavns Kommandant i April 1865 og blev erstattet med Generalmajor J. P. A. F. Wörishöffer, skete der i Følge de gældende Regler det samme Personskifte i Overkommandoen over Brandvæsenet; allerede i September 1867 fik Brandvæsenet imidlertid atter en ny Øverstkommanderende, Souskommandanten i København Oberst C. V. Wolle²⁶).

Brandmajor Balsløv blev i Maj 1865 udnævnt til Oberstløjtnant, og 1. Meddirektør Major Proms Død i August 1867 medførte en Del Avancementer: efter Brandmajorens Forslag og Brandkommissionens Indstilling blev midt i Februar 1868 Major J. H. Duncker og Kaptajn C. A. Hall udnævnt til henholdsvis 1. og 2. Meddirektør, medens samtidig 3 Premierløjtnanter blevet forfremmet til Kaptajner og 5 Sekondløjtnanter til Premierløjtnanter²⁷).

Broernes Brandvæsen var i disse Aar Genstand for en gennemgribende Omorganisation. Den Kommission, der i Marts 1853 var nedsat for at drøfte Ændringen af Københavns Brandvæsen (se Side 326), havde jo afgivet sit Forslag i December 1857 (se Side 327). I sine Bemærkninger til dette Forslag i Maj 1858 (se Side 329) havde Brandkommissionen bl. a. udtalt sig om „Nødvendigheden af, at ogsaa Brandvæsenet i Forstæderne omordnes, for at ikke disse, naar de foreslaaede Forandringer i Stadens Brandvæsen kan træde i Kraft, skal være udsat for Fare“.

Denne Udtalelse foranledigede Justitsministeriet til i Februar 1859 at

spørge Brandkommissionen, om det var ønskeligt, at man nedsatte en Kommission, der skulde undersøge Muligheden af en Forbedring af Broernes Slukningsvæsen. Da Brandkommissionen svarede bekræftende paa Ministeriets Forslag og for sit Vedkommende foreslog Medlemmer til en saadan Kommission, rettede Ministeriet den samme Forespørgsel til forskellige Myndigheder, bl. a. Københavns Amt og Københavns Magistrat og udbad sig Indstillinger om Kommissionsmedlemmer. Derpaa nedsattes Kommissionen den 30. Juni, og den fik følgende Sammensætning: Kammerjunker E. E. Rosenørn, Formand for Frederiksberg Sogns Kommunalbestyrelse; Major ved Københavns Borgervæbning R. Collstrop, Medlem af Brandkommissionen; Meddirektør i Københavns Brandkorps Major O. G. Prom; Kaptajn i Ingeniørkorpset og Grundejer paa Nørrebro L. A. Petersen; Borgerrepræsentant, Lys- og Sæbefabrikant J. G. Petersen²⁸).

Kommissionen afgav sin Betænkning den 1. December og udtalte deri, at dens Opgave havde været at overveje „hvilke Forandringer det maatte findes fornødent at indføre ved Brandvæsenet paa Københavns Forstæder og udenbys Grunde, naar den paatænkte Reform i Københavns Brandvæsen træder i Kraft, samt derefter at gøre Forslag til sammes Omordning. Det er derhos paalagt os at tage under Overvejelse, om der maatte være Grund til ved denne Lejlighed under Forstædernes Brandvæsen at inddrage den Del af Frederiksberg og Hvidovre Sogne, som allerede ved Loven af 12. Januar 1856 i Henseende til Bygningsvæsenet er stillet lige med bemeldte Forstæder, og eventuelt at tage Hensyn dertil i vort Forslag“.

Forslaget gik ud paa, at Broernes Brandvæsen vedblivende skulde høre under Københavns med Undtagelse af Amagerbros, der skulde lægges under Kristianshavns. Broernes Brandvæsen skulde deles i tre Distrikter (Øster-, Nørre- og Vesterbros), hvert med en lønnet Højstkommanderende. Til Sprøjternes Betjening skulde der udtages Mandskab blandt Beboerne i hvert af de tre Distrikter, der desuden hvert skulde have sit eget Redningskorps og Nedbrydningsmandskab, samt en fast Nattevagt paa en Underofficer og to Menige. I hvert Distrikt skulde findes en Sprøjte, en Redningsstige og andre fornødne Apparater.

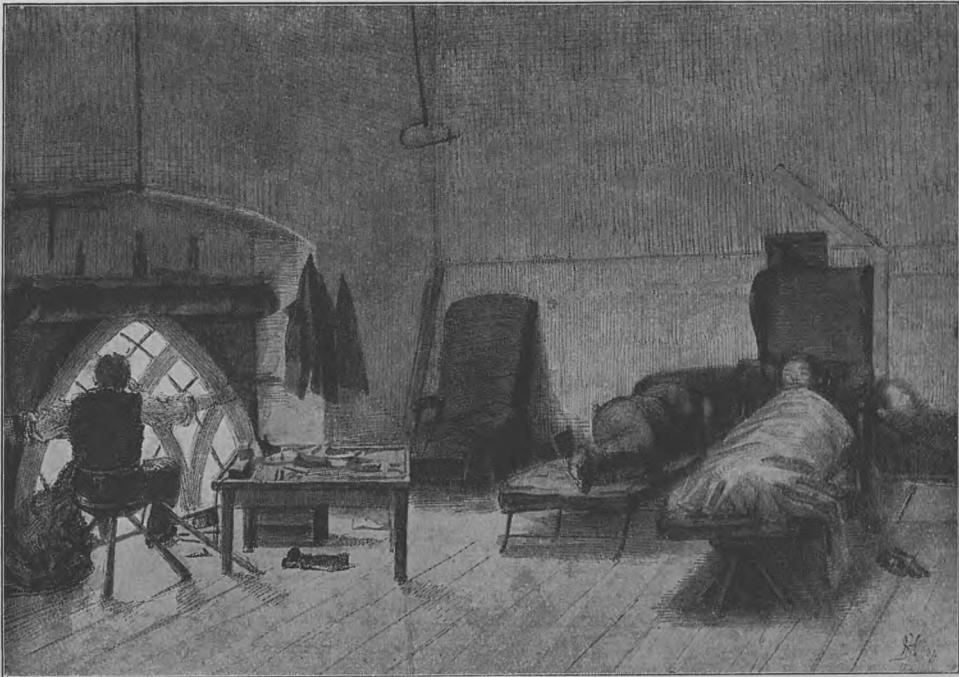
Hvert Distrikt skulde kunne alarmeres for sig, og Vesterbros Sprøjte skulde møde ved Ildebrande paa den Del af Frederiksberg, der laa nærmest Værnedamsvej („Schönbergskvarteret“), mod Erstatning fra Frederiksberg Kommune.

Af Betænkningen fremgik det iøvrigt, at Broernes Brandvæsen, der da dannede et selvstændigt 7. Distrikt under Københavns Brandvæsen og havde 1 Kaptajn og 6 Løjtnanter, alle lønnede, hidtil havde haft 4 Sprøjter (Vesterbro 1, Nørrebro 2 og Østerbro 1)²⁹). Udgifterne til det nye Brandvæsen skulde dækkes ved et Laan fra Landbygningernes Brandforsikring mod 4 pCt. Rente aarlig og 2 pCt. aarligt Afdrag. De nye Udgifter skulde for den ene Halvdels Vedkommende lignedes paa Grundejerne; den anden Halvdel med eventuelt Fradrag af frivillige Bidrag fra Assuranceselskaber skulde fordeles paa samtlige Beboere efter Lejens Størrelse, naar denne var over 60 Rdlr. om Aaret. Udgifterne beregnedes til 4000 Rdlr. til Nyanskaffelser og 4400 Rdlr. aarlig til Lønninger og Leje af Lokaler³⁰).

Dette Forslag blev tilstillet Brandkommissionen og Politidirektøren i Januar 1860, og sidst i November tiltraadte begge Forslaget paa Betingelse af, at Brandvæsenet i Stadens Forstæder og for de udenbys Grunde indrettedes fælles med Stadens Brandvæsen og kom til at udgøre en uadskillelig Del deraf, samt at Forstædernes Bygninger som Følge deraf blev optaget i „Kjøbenhavns Brandforsikring“, hvilket dette Selskab som ved en anden tidligere Lejlighed kraftigt modsatte sig. Om Bidrag til Udgifterne havde Kommissionens Formand, Kammerjunker Rosenørn, forøvrigt henvendt sig til forskellige Løsøreforsikringsselskaber („Det kgl. octr. Brandassurancecompagnie for Varer og Effecter“, „Providentia“, „Brandforsikringen for rørlig Eiendom i Sjællands Stift“ og maaske til flere andre); men disse Selskaber havde alle givet undvigende eller afvisende Svar. Paa Justitsministeriets Henvendelse til Landbygningernes Brandforsikring om Bidrag til Broernes Brandvæsen svarede Selskabet, „at man i Erkendelse af Brandforsikringens Interesse i Sagens Ordning vil være tilbøjelig til at forelægge Spørgsmaalet for Repræsentantskabet, naar dette næste Gang træder sammen, og man forinden har haft Lejlighed til at erfare, hvorledes bemeldte Brandvæsen vil blive

foreslaaet ordnet, og hvilke Midler der haves til at dække de dermed forbundne Udgifter“³¹).

Da „Kjøbenhavns Brandforsikring“ ikke vilde have sin Virksomhed udstrakt til Forstæderne, og da Kommissionens Forslag ikke tiltalte Ministeren af forskellige Grunde, navnlig fordi det ikke slog Forstædernes og Frederiksbergs Brandvæsen sammen til eet, „foranledigede man

Vagtstuen paa Nikolaj Taarn. Tegning af Sigv. Hansen. („Kjøbenhavns Brandforsikring“).

(Ministeren), at nogle andre Mænd, der ikke havde haft Sæde i hin Kommission, traadte sammen for paany at tage hele denne Sag under Overvejelse“. Disse Mænd, der saaledes tog Sagen under Behandling — som det synes uden Ordre eller skriftlig Henvendelse, men alene paa Ministerens Initiativ — var følgende: Etatsraad, Kontorchef N. C. Mühlenteth, Ekspeditionssekretær i Generalekspeditionen for Landetaten; Major Messerschmidt; Vicebrandmajor Blom og Kontorchef for Justitsministeriets Brandforsikringskontors 2. Afdeling Bärthelson.

Dette „Samraad“ afgav midt i Maj 1861 en foreløbig Betænkning. Forstæderne med Frederiksberg Sogn og Amagerbro skulde deles i 6 Distrikter eller Kredse, hver med sin Brandstation; Vesterbros og Nørrebros Stationer skulde hver have 2 større og 1 mindre Sprøjte, Stationerne paa Østerbro og Frederiksberg hver 1 større og 1 mindre Sprøjte, medens Stationen ved „Nykro“³²⁾ (Kløvermarkskvarteret) og Stationen ved Sygehjemmet (Godthaabskvarteret) kun skulde have hver 1 mindre Sprøjte. Stationerne skulde iøvrigt forsynes med alt andet nødvendigt Materiale. Vester- og Nørrebro skulde hver have en fast Brandvagt bestaaende af en Brandmester og fire Mand, samt med det dobbelte Antal til Afløsning, og Mandskabet skulde have Betaling for Vagterne. Iøvrigt skulde Sprøjter og andre Redskaber betjenes af Brandmandskab, der boede i Nærheden. Transporten af Materiellet skulde besørge af Mandskabet, medens Kørepligtige skulde sørge for Vandtilførslen. Der skulde ansættes en Kaptajn, en Premierløjtnant, begge med faste Gager, og seks ulønnede Løjtnanter. Nørre- og Vesterbros Vagter skulde have Telegrafledning, og der skulde være to Vægttere i hvert Distrikt. Alarmingningen skulde vedblivende ske ved Klokkeringning, Trommeslag og Vægtterraab. Forslagets Gennemførelse blev anslaaet til at ville koste 24.190 Rdlr., medens den aarlige Drift blev sat til ca. 8000 Rdlr.³³⁾.

Forslaget fra „Samraadet“, der forøvrigt i September blev suppleret med Major Collstrop og Birkedommeren i Søndre Birk C. N. Petersen, blev tilstillet Landbygningernes Brandforsikring. Paa sit Repræsentantskabsmøde i Maj udtalte Selskabet sin Beredvillighed til at forstrække Kommunen med det fornødne Laan, imod at det forrentedes med 2 pCt. og blev afdraget med 1 pCt. halvaarligt, ligesom Selskabet vilde indrømme Bygningerne i Forstæderne og paa Frederiksberg en Præmiedsættelse paa 4 Sk. pr. 100 Rdlr. Forsikringssum til Hjælp til Udredning af Midlerne til det nye Brandvæsen³⁴⁾.

For saavidt syntes nu alt i Orden, saa Sagen hurtig kunde faa en Afslutning. Da mødte man alvorlig Modstand hos Københavns Magistrat, der af Justitsministeriet havde faaet Forslaget tilstillet sidst i September. Magistraten forlangte Borgerrepræsentationens Udtalelse om Forslaget, og i to Møder i December blev Sagen behandlet af denne Forsamling.

Den nedsatte et Udvalg til nærmere Drøftelse af Forslaget, og det afgav i Februar 1862 sin Betænkning. Imidlertid var Justitsministeriet blevet uroligt over, at det trak ud med Magistratens Svar og rykkede to Gange for det, sidste Gang i Marts 1862. Endelig den 25. Marts kom Svaret. Borgerrepræsentationen gik i alt væsentligt med til det forelagte Forslag, medens Magistraten ønskede Forstædernes Brandvæsen lagt ind under Københavns og bestemt modsatte sig — selv for en kortere Tid — et selvstændigt Brandvæsen for Forstæderne og Frederiksberg i Forening³⁵).

Efter dette Svar tabte Justitsministeriet Taalmodigheden. Det henvendte sig til Indenrigsministeriet med Anmodning om at faa kongelig Approbation paa Forslaget. Indenrigsministeriet svarede imidlertid sidst i August 1862, at det forinden var nødvendigt, at Spørgsmaalet endnu en Gang blev forhandlet mellem Kommunalbestyrelsens to Afdelinger.

Justitsministeriet tilstillede dernæst i November Magistraten hele Sagen til fornyet Overvejelse, idet det stærkt anbefalede et selvstændigt Brandvæsen, der var fælles for Forstæderne og Frederiksberg. Ministeriet vedlagde to Beretninger fra Brandmajoren om Ildebrande, der havde vist, hvor slette Slukningsforholdene var paa Broerne (den ene Brand paa Østerfarimagvej Nr. 4, den anden i Tivoli)³⁶).

Der blev nu nedsat et Fællesudvalg, bestaaende af 2 Magistratsmedlemmer (Borgmesteren for 4. Afdeling Etatsraad E. D. Ehlers og Raadmand ved 2. Afdeling F. C. Bülow) og 3 Repræsentanter for Borgerrepræsentationen (Major Collstrop, Bankdirektør Tietgen og Tømrermester Kayser dertil). Magistraten meddelte sidst i Maj 1863 Justitsministeriet dette Udvalgs Nedsættelse og kunde udtale, at Udvalgets Medlemmer var enige om Forslaget, naar det blev ændret, saaledes at det ikke omfattede Frederiksberg; inden Udvalget gik videre, ønskede det at kende Landbygningernes Brandforsikrings Stilling til en saadan Tanke. I Oktober svarede Ministeriet, at Forsikringsselskabet ogsaa med denne Ændring vilde være villig til at yde de 4 Sk. pr. 100 Rdlr., naar Kommunalbestyrelsen selv vilde opkræve dem; Ministeriet tilføjede, at det nu haabede paa en hurtig Løsning af Spørgsmaalet. Da Ministeriet

imidlertid stadig intet hørte, erindrede det først i December 1863 og senere to Gange i Marts 1864 Magistraten om Sagen; medvirkende Aarsag til de to sidste Henvendelser var en Brand, der nylig havde fundet Sted paa en af Broerne — det angives dog ikke nærmere hvor og hvor-naar — og som havde bevist, hvor nødvendigt det var, at der skete en snarlig Forbedring af Forstædernes Brandvæsen.

Paa disse Henvendelser svarede Magistraten imidlertid i April kun, at det nedsatte Fællesudvalg endnu ikke var naaet til at afgive sin Betænkning, men at en saadan med det allerførste vilde fremkomme. Betænkningen udeblev imidlertid, og Sagen synes nu at være gaaet i Glemmebogen³⁷).

Midt i Februar 1865 opstod der en Nat Ild paa Vester Farimagsgade Nr. 19, der husede en Chokolade- og en Uldkradsefabrik. En toetages og to enetages Bindingsværksbygninger, to Halvtagskure, samt et 47 Alen langt Skur (paa Nr. 21) nedbrændte totalt; ved Slukningsarbejdet, der varede fem Timer, blev foruden to Slinger, der var skruet direkte paa Vandleddningen, kun benyttet Nørrebros Sprøjte Nr. 2³⁸).

Det er næppe usandsynligt, at denne Brands Dimensioner har mindet Ministeriet om den Sag, der omtrent var gaaet i Glemme. Kort efter sendte Ministeriet i alt Fald Magistraten en alvorlig Anmodning om at faa meddelt Stillingen og Grunden til, at Sagen vedblev at trække i Langdrag; saafremt Svaret ikke snarest indløb, vilde Ministeriet tage under Overvejelse, hvorledes Spørgsmaalet kunde ordnes uden Magistratens Mellemløst. Magistraten svarede, at Grunden til Forsinkelsen var den, at Fællesudvalget forgæves havde afventet en Betænkning fra den Kommission, der sidst i Oktober 1863 var nedsat til at drøfte Muligheden af en Ændring af Københavns Brandvæsen (se Side 380); imidlertid vilde Betænkningen fra Kommunalbestyrelsens Fællesudvalg snarest foreligge.

Ministeriet svarede midt i April tilbage, at det haabede at modtage det længe ventede Forslag inden Midten af næste Maaned, da man ellers vilde overveje, om man ikke skulde henvende sig til Landbygningernes Brandforsikring for at faa Selskabet til at tilbagekalde sit Tilbud om Støtte til Etableringen af det nye Brandvæsen i Forstæderne. Samme

Dag skrev Justitsministeriet ogsaa til Indenrigsministeriet om Sagens hele Stilling og tilføjede, at man ikke nærede noget Haab om, at Forslaget fra Magistraten vilde fremkomme; Ministeriet mente imidlertid, at man ikke maatte undlade noget Skridt, der kunde føre til en — omend kun foreløbig — tilfredsstillende Ordning; der blev derfor stillet i Udsigt, at Justitsministeriet eventuelt maatte gentage sin Anmodning til Indenrigsministeriet om kongelig Approbation paa Forslaget af Maj 1861³⁹).

Endelig sidst i Maj 1865 lysnede det i denne langvarige og besværlige Sag. Magistraten foreslog, at der af Stadens Kasse forskudsvis ydedes 8600 Rdlr. til den første Indretning og Udstyrelse af Brandstationer paa Broerne og til Anlæg af en Telegrafledning; men den mente, at man burde indskrænke sig til at oprette to Brandvagter, en paa Vester- og en paa Nørrebro, i Nærheden af Politistationerne dér, og med telegrafisk Forbindelse saavel indbyrdes som med Brandstationerne i den indre By. Hver Vagt skulde besættes med en Brandmester med fast Løn og fem Vagtmænd med Dagbetaling. Yderligere Hjælp haabede man paa at faa fra den nærmeste Brandvagt i den indre By og fra enkelte af de militære Vagter; desuden havde man jo Forstædernes nuværende Sprøjter, der betjentes af udskrevet Mandskab. Alarmeringen, mente Magistraten, kunde ske ved de patrouillerende Politibetjente.

Dette Forslag tilfredsstillende ikke Ministeriet. Det skrev til Magistraten og beklagede, at Forslaget ikke svarede til de Betingelser, under hvilke Landbygningernes Brandforsikring havde tilsagt sin Støtte. Der manglede Oplysninger om, hvorledes man havde tænkt sig Spørgsmaalet om Vandtilførslen løst i Kvartererne udenfor Vandværkets Rækkevidde. Østerbro var slet ikke omtalt i Forslaget, og dér, mente Ministeriet, burde dog i det mindste lægges en Telegrafstation. Ligeledes manglede der fuldstændig Forslag om, hvorledes Forholdene paa Frederiksberg skulde ordnes. Ministeriet kunde dog meddele, at Landbygningernes Brandforsikring havde lovet at staa ved sit Tilbud under Forudsætning af, at Nyordningen traadte i Kraft inden 1. Oktober, og at de paapegede Mangler var afhjulpet til den Tid efter nærmere Forhandlinger med Justitsministeriet⁴⁰).

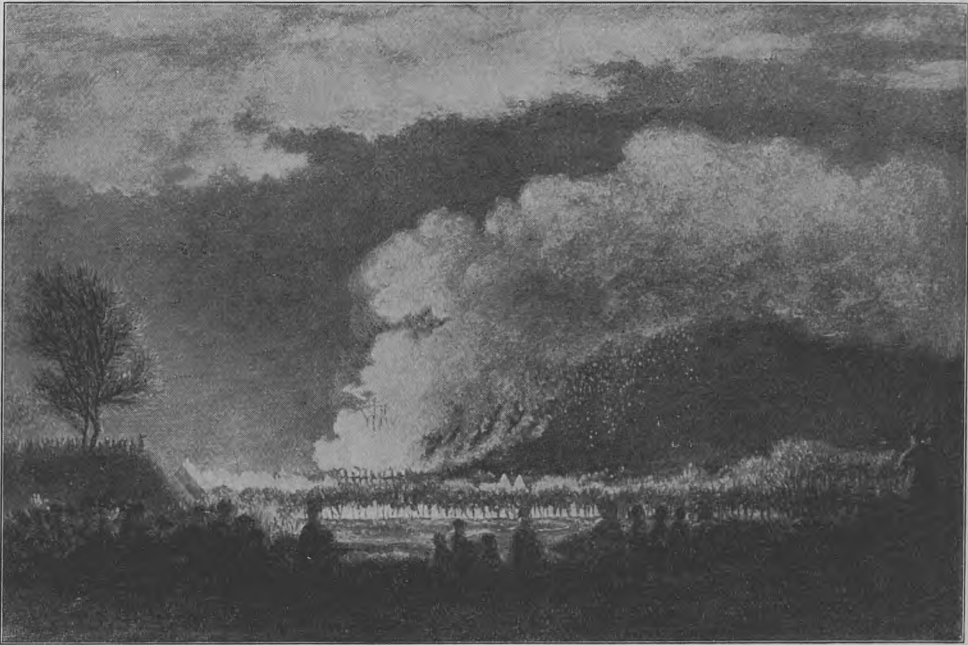
I Løbet af Juni Maaned tilstillede Magistraten nu Brandkommissionen det trykte Forslag med de Ændringer, Magistraten havde foretaget deri og Kommunalbestyrelsen godkendt, og med Betingelserne for Landbygningernes Brandforsikrings Bidrag. Brandkommissionen blev anmodet om efter nærmere Forhandling med Magistraten at foretage det til Nyordningen fornødne og om at udvælge en Mand, der i saa Henseende kunde forhandle med Borgmester Ehlers. Endelig blev Kommissionen gjort opmærksom paa, at Magistraten snarest ventede at modtage Kommissionens Forslag om Ordningen af Brandhjælpen til Frederiksberg. Til Ministeriet skrev Magistraten, at Ordningen var overdraget Brandkommissionen og sikkert vilde være gennemført inden 1. Oktober.

I Juli svarede Brandkommissionen, at den havde valgt Major Collstrop til Forhandlingerne med Ehlers og bedt Vicebrandmajor Blom om at overvære disse; Collstrop og Blom havde desuden lovet at udarbejde Forslaget om Brandhjælpen til Frederiksberg. I August forespurgte Justitsministeriet hos Brandkommissionen, hvor langt Sagen nu var fremme, og om Ordningen vilde kunne træde i Kraft til 1. Oktober. Kommissionen lod Forespørgslen gaa videre til Major Collstrop, der derpaa sidst i September afgav en længere Redegørelse:

Man havde ikke kunnet faa Lokaler til Vagterne før fra Oktober Flyttedag at regne, og de vilde blive dyrere end beregnet (510 Rdlr. i Stedet for 300 Rdlr.). Telegrafledningerne var under Etablering, og for dem vilde Udgifterne blive mindre end anslaaet, idet man kunde benytte forskellige underjordiske Ledninger, der tilhørte Telegrafvæsenet, men ikke mere blev benyttet. Paa Trianglen blev etableret en Telegrafstation med Vækker, ligesom Stationen paa Gasværksvejen skulde sættes i Forbindelse med et Punkt ved Ølunds Mølle (ved Nørrebros Runddel). Med Hensyn til Hjælpen til Forstæderne fra Københavns Brandvæsen foreslog han, at der blev afkrævet Brandmajoren et Forslag derom, og om Forholdene paa Frederiksberg meddelte han, at det var ham bekendt, at man dér paatænkte at oprette mindst een fast Brandvagt, der -- hvis det maatte ønskes -- burde have Tilladelse til at etablere telegrafisk Forbindelse med Stationen paa Gasværksvej. Denne Stations Sprøjte burde paa Forlangende rykke ud til Hjælp paa Frederiksberg,

idet han forudsatte, at Hjælpen mellem Vesterbro og Frederiksberg blev gensidig. Denne Redegørelse fra Collstrop blev straks sendt til Justitsministeriet.

Der blev afkrævet Brandmajoren et Forslag om Assistancen til Forstæderne, og han mente, at ved Brand paa Vesterbro burde Kannikestrædesprøjten (Nr. 3) møde, ved Brand paa Nørrebro Gothersgade-

Vodroffsmøllens Brand 18. April 1865. Maleri af F. C. Kiærskou. (Københavns Bymuseum).

sprøjten (Nr. 4), paa Østerbro Nybodersprøjten (Nr. 5). 2 Læggelser i Nikolaj Taarn skulde kunne tilkaldes telegrafisk. Brandkommissionen billigede Forslaget mod, at den fik Myndighed til at tillade Brandvæsenet at bruge Heste ved Transporten af Sprøjterne til Broerne⁴¹).

Den 2. November kunde Brandmajoren indberette til Brandkommissionen, at de to nye udenbys Brandvagter (Gasværksvej Nr. 11 og Guldbergsgade Nr. 3) var blevet etableret; hver var paa en Sprøjtefører og fem Mand, og han indstillede derfor, at Magistraten blev affordret

450 Rdlr. til Lønninger for November. Efter et Par Skrivelser mellem Justitsministeriet og Brandkommissionen erklærede Magistraten ved Nytaarstid 1866 Pengespørgsmaalet for ordnet, „efter at de fornødne Foranstaltninger med Hensyn til Omordningen af Brandvæsenet i Stadens Forstæder i Overensstemmelse med de med Justitsministeriet førte Forhandlinger nu er truffet“. Kommunen havde paataget sig at udrede 8600 Rdlr. en Gang for alle til Etablering og et aarligt Bidrag paa 7700 Rdlr. til Lønninger, Lokaler, Uniformer m. m. Det aarlige Bidrag skulde Kommunen have refunderet ved en aarlig Sprøjteskat paa 2250 Rdlr., der skulde fordeles paa samtlige udenbys Ejendomme efter Assurancesum eller Taksationsværdi, samt ved de i Brandforsikringskontingenterne indeholdte 4 Sk. aarlig pr. 100 Rdlr. Assurancesum, der var lovet af Landbygningernes Brandforsikring⁴²).

Forstædernes nyordnede Brandvæsen kom meget hurtigt til at vise sig ret mangelfuldt. Natten mellem den 10. og 11. December 1865 udbrød der Brand i et Bageri paa Lygtevejen Nr. 3 (nu Nørrebrogade Nr. 155); Bageribygningen nedbrændte helt, medens 2. og Tagetagen af en Beboelsesbygning blev fortæret af Flammerne. Brandmajorens Indberetning havde været ret kortfattet, hvorfor Justitsministeriet forlangte nærmere Underretning, navnlig om Grunden til, at der hengik en hel Time, inden den første Stationsprøjte mødte paa Brandstedet, og om Grunden til, at der manglede Vand under Slukningen. Vicebrandmajor Blom, der havde været øverstkommanderende ved Branden, afgav ogsaa en Indberetning i Januar 1866; heri foreslog han, at hver af Broerne paa Grund af den højst mangelfulde Vandforsyning fik 2 nye Vandvogne, hver paa 8 Tdr. I Juni forlangte Ministeriet atter Oplysning om, hvilke Foranstaltninger der var truffet for at give Forstæderne en bedre Vandforsyning; men Brandkommissionen nøjedes med at henvise til Bloms Rapport⁴³).

Denne Brand og Skrivelserne derom skabte atter Uro om Broernes Brandvæsen. Først i Juli 1866 havde Magistraten meddelt Ministeriet, at den havde givet Stadens Hovedkasserer Ordre til i Privatbanken at indbetale 3462 Rdlr. 84 Sk., som var blevet tilbageholdt af de indkomne Brandhjælpsspenge som Landbygningernes Brandforsikrings Bidrag for

Halvaaret November 1865—April 1866; Magistraten havde derpaa anmodet om, at disse Penge maatte blive disponible for Brandvæsenet, da Betingelserne for Selskabets Bidrag i det hele taget var opfyldt. Midt i September svarede Ministeriet, at Magistraten havde været uberettiget til uden dets Samtykke at foretage den omtalte Afkortning; beklageligt nok maatte Ministeriet mene, „at den nuværende Ordning paa ingen Maade stemmer med de Forventninger, hvorpaa Tilsagnet om Bidrag fra Forsikringen var støttet, eller opfyldte de Betingelser, som efter Forhandling med Repræsentantskabet for Landbygningernes Brandforsikring“ var stillet af Ministeriet i Oktober 1863 (se Side 371). Ministeriet kunde heller ikke erkende, at den af Magistraten selv i Maj 1865 antydede Plan for Brandvæsenets Ordning (se Side 373) „i det hele er gennemført paa en saadan Maade, at Ministeriet derved kan finde sig tilfredsstillet, eller at de Betingelser for Bidragets Udbetaling, hvortil man efter Forhandlingernes Gang troede at burde indskrænke sig, og som findes anført i Ministeriets Skrivelse af 21. Juni 1865 (se Side 373), i det hele er opfyldt“.

Efter Ministeriets Mening var der ikke truffet tilstrækkelige Anstalter til at sikre sig Hjælp hurtigt nok fra Broernes tidligere Brandvæsen og dets Slukningsredskaber, der jo nu dannede Reserver; i Stedet hentede man den første Hjælp fra den indre By. Endelig manglede der en Station paa Østerbro med 2 Sprøjter (Strandvejskvarteret) og en paa Nørrebro med 1 Sprøjte (Kløvermarkskvarteret). I Forventning om, at Magistraten vilde bøde paa disse Mangler snarest, vilde Ministeriet dog ikke nægte Udbetalingen af Tilskudet for den forløbne Tid siden 1. November 1865, hvorimod Ministeren „som Betingelse for ethvert yderligere Tilskud bestemt maa fastholde, at det inden 1. Januar 1867 ved et fuldstændigt Regulativ, bilagt med Genparter af de vedkommende Instrukser, maa godtgøres, at det hele udenbys Brandvæsen er ordnet paa betryggende Maade overensstemmende med de tidligere stedfundne Forhandlinger“.

Over for dette mente Magistraten bestemt at maatte fastholde, „at den, i hvert Fald for saavidt det stod til den, nøjagtigt har opfyldt de Løfter, den har givet, og de Betingelser, som af Ministeriet er stillet“. Ministeriets Krav om Ændringer i de bestaaende Forhold og om Til-

sendelse af Regulativ og Instrukser havde efter Magistratens Mening faaet en forkert Adresse; de burde være stilet til Brandkommissionen. Ministeriet fastholdt dog sin Stilling til Sagen i Svaret først i December 1866.

Ved Afskrifter af hele denne Korrespondance gjorde Magistraten Brandkommissionen bekendt med Sagen kort før Jul, og den bad Kommissionen oplyse, hvad de forlangte yderligere Foranstaltninger vilde koste. Magistraten ønskede desuden, at den og Ministeriet „saa snart som muligt kunde modtage de paagældende Forslag og Udtalelser“. Allerede den 31. December efterkom Brandkommissionen dette Ønske⁴⁴).

I den følgende Tid foretoges der nu forskellige Forbedringer af Broernes Brandvæsen: 4 af den indre Bys Vandlæggere blev udlaant til Forstæderne; der blev anskaffet 2 Sprøjter og 3 Vandvogne; et Par af den indre Bys Sprøjter blev lejet ud til Broerne, og der blev truffet Aftaler med Københavns Amt om Benyttelsen af Vandingsposterne langs Strandvejen; endelig kom der telegrafisk Forbindelse mellem Gasværksvejens og Pilealléens Stationer, hvorved Aftalerne om gensidig Hjælp mellem Forstædernes og Frederiksbergs Brandvæsen traadte i Kraft⁴⁵).

Endelig gik da Spørgsmaalet i Orden. Justitsministeriet meddelte i September 1867 Magistraten, at det nu mente at kunne lade Landbygningernes Brandforsikrings Tilsagn om Bidrag træde i Kraft, da det af Brandkommissionens Indberetning fremgik, „at de væsentligste af de tidligere fremhævede Mangler nu er afhjulpne⁴⁶).

Da var imidlertid de Overvejelser, der samtidig var gjort angaaende Stadens hele Brandvæsen, nær ved at resultere i den betydningsfulde Lov af 15. Maj 1868, den Lov, der har sat det skarpeste Skel i det københavnske Brandvæsens Historie.

Lovens Forhistorie gaar tilbage til Begyndelsen af Aaret 1862. Paa Dagsordenen for Folketingets Møde den 26. Januar Kl. 7 Aften var sat en Forespørgsel, der af Folketingsmanden for Københavns 1. Valgkreds Brygger J. C. Jacobsen var rettet til Justitsministeren, og som lød saaledes:

„Vil den højtagede Justitsminister lade udarbejde og forelægge Rigs-

dagen Udkast til en ny, fuldstændig Lov om Brand- og Slukningsvæsenet i København?“

I Mødet gjorde Brygger Jacobsen opmærksom paa, at den gældende Brandordning fra 1805 med senere Tilføjelser ikke længer var tidsvarende. Dens Bestemmelser var blevet fastsat under Paavirkning af den Følelse af Utryghed, der var fremkaldt ved den Ulykke, der var overgaaet Staden ved Branden i 1795. Desuden var Byggemaade og Arten og Indretningen af de kommercielle, industrielle og haandværksmæssige Bedrifter helt ændret i det halve Aarhundrede, Brandordningen nu havde været gældende. Ganske vist maatte han indrømme, at Brandkorpsets hele Stilling var blevet meget forandret efter Oprettelsen af de nye Brandvagter og Reformerne, der var fulgt med det nye Vandværk; det havde jo vist sig, at Brandvagterne var tilstrækkelige til at kvæle enhver almindelig Ildebrand i Fødslen, medens det egentlige store Brandkorps kun kom til Anvendelse i ganske enkelte Tilfælde; men der var Fare for, at det store Kontingent af Korpset ikke fik tilstrækkelig Øvelse.

Korpset, der „danner en hel Armé paa 4—5000 Mand, som er aldeles uden Organisation og — jeg kan tilføje — uden Disciplin, og for hvilket der ikke er nogen Anvendelse“, burde efter Brygger Jacobsens Mening indskrænkes til et Reservekorps, der ikke var større end nødvendigt, og som kunde faa god og tilstrækkelig Øvelse. Der burde anskaffes det stærkest mulige Materiel, de bedste Haandkraftssprøjter, og endelig Dampsprøjter. Ledelsen af Brandkorpset, som vel for Øjeblikket var og hidtil havde været fortrinlig, led dog af den Mangel, at Brandmajoren og Vicebrandmajoren ved Siden af deres Arbejde med Slukningsvæsenet ogsaa havde borgerlige Virksomheder; det var ikke at vente, at man bestandig kunde faa Borgere til — samtidig med at de passede deres borgerlige Erhverv — at anvende den Flid og Tid, som krævedes for at holde Brandkorpset i Øvelse og Dygtighed. Der maatte i Spidsen for Korpset være en dygtig Tekniker, som kunde ofre hele sin Kraft og Opmærksomhed paa denne Opgave alene. Endelig pegede Brygger Jacobsen paa den utidssvarende Sammensætning af Brandkommissionen; han mente, at hele Stadens Brandvæsen rettest burde lægges ind under K-

benhavns Magistrat, og at Forstædernes Brandvæsen burde ordnes paa en mere tilfredsstillende Maade.

I sit Svar gav Justitsminister A. L. Casse Brygger Jacobsen Ret i, at en Del af de gældende Bestemmelser var uhensigtsmæssige og trængte til at blive ophævet eller modificeret, og Ministerens Bestræbelser skulde gaa ud paa, at der snarest muligt blev indført Forandringer i Forordningen af 1805. Hvad Forstædernes Brandvæsen angik, henviste Ministeren til, hvad der netop blev foretaget i denne Sag (se Side 366 flg.). Under den videre Forhandling i Tinget gjorde Folketingsmand Feddersen (Københavns 3. Valgkreds) opmærksom paa, at Søetaten endnu ikke havde erlagt noget Vederlag til den særlige Vagt i Nyboder, som Brandvæsenet havde oprettet, skønt Justitsministeriet havde søgt at klargøre Marineministeriet, hvor urigtigt dettes Optræden var i denne Sag (se Side 341). Hertil svarede Justitsministeren bl. a., at han haabede, at de to Ministerier vilde komme „paa det rene med“ denne Sag; han gjorde Regning paa, „at den dybe Uhyggelighedsfølelse vil mildnes, som har betaget saa mange af Københavns Borgere paa Grund af, at man har set Marineministeriet sige Nej, hvor Justitsministeriet siger Jo“⁴⁷).

Denne Forhandling i Folketinget var sikkert Anledningen til, at der den 31. Oktober 1863 blev nedsat en Kommission, bestaaende af: Generalprokurør, Konferensraad T. Algreen-Ussing; Politidirektør i København, Etatsraad V. Chr. Crone; Borgmester L. C. Larsen; Borgerrepræsentant, Major R. Collstrop; Vicebrandmajor J. A. Blom; Medlem af Folketinget, Brygger, Kaptajn J. C. Jacobsen; kommitteret Interessent ved „Kjøbenhavns Brandforsikring“, Major H. H. Herforth. Kommissionens Opgave var at drøfte Ophævelse eller Ændring af Brandkommissionen for København, Omdannelsen af Københavns Brandvæsen, Fremskaffelsen af de fremtidigt fornødne Midler til Brandvæsenet, Ordningen af Forstædernes Brandvæsen, Revisionen af de gældende Brandpolitilove af 1. November 1805 og 1. Maj 1818; iøvrigt skulde Kommissionen behandle alle andre Bestemmelser vedrørende Slukningsvæsenet i København og Forstæderne⁴⁸).

Det var en Opgave, hvis Løsning maatte kræve nogen Tid; men den 23. August 1866, altsaa efter godt halvtredje Aars Arbejde, naaede Kom-

missionen til at kunne indsende en Betænkning, ledsaget af to Udkast, det ene til en „Lov om Brandvæsenets Ordning i Kjøbenhavn“, det andet til en „Lov om Brandpolitiet i Kjøbenhavn“. Disse to Udkast blev i Justitsministeriet sammenarbejdet til eet Forslag, der først paa Aaret 1868 blev forelagt Rigsdagen. I Bemærkningerne til Forslaget meddeles bl. a., at det hidtilværende Brandkorps foruden af den af Kongen udnævnte Stabsofficer, der havde den øverste Kommando over Brandkorpset og var første Medlem af Brandkommissionen, bestod af 1 Brandmajor, 1 Vicebrandmajor, 2 Meddirektører, 7 Kaptajner, 12 Premier- og 28 Sekondløjtnanter, 1 Regimentsfeltkærer, 2 Værkmestre, 91 Overbrandmestre, 189 Underbrandmestre, 202 Straalemestre, 202 Assistentter, 3126 Brandsvende, hvoraf 200 udgjorde Nedbrydningsmandskabet, 100 Værkgeseller, 330 Pumpemænd, 6 Brandbude, 5 Tambourer og 12 Faneposter.

Rigsdagen behandlede Lovforslaget saa hurtigt, at Justitsministeriet den 6. Maj 1868 kunde forelægge Kongen „Lov om Brandvæsenet i Kjøbenhavn“ til Underskrift, og den 15. Maj blev Loven underskrevet⁴⁹).

Loven bestemte, at Brandvæsenet i Københav og paa Stadens Grund, med Undtagelse af Nyholm, skulde henlægges under Københavns Kommune. Det bestaaende Brandkorps og Brandkommissionen skulde ophæves, og sidstnævntes dømmende Myndighed skulde overgaa til Københavns Kriminal- og Politiret. Til Københavns Kommune skulde overdrages alt det Materiel, der for Tiden tilhørte Brandvæsenet, heri indbefattet det af „Kjøbenhavns Brandforsikring“ bekostede Brandtelegrafanlæg og Nikolaj Taarn. Det ekstraordinære Understøttelsesfond, der hidtil var bestyret af Brandkommissionen, skulde henlægges under Magistratens Forvaltning.

Ved Brandvæsenet skulde der ansættes en Højstkommanderende, der valgtes (og afskedigedes) af Borgerrepræsentationen efter Indstilling fra den samlede Magistrat, dog med Kongens Samtykke; den Højstkommanderende skulde — som nu Brandmajoren — have Sæde i Bygningskommissionen. En Næstkommanderende skulde ansættes (og afskediges) af den samlede Magistrat, og efter Indstilling af den Højstkommanderende skulde Magistraten ligeledes antage (og afskedige) 3 Under-

befalingsmænd for det lønnede Mandskab og 2 for Reserven. Endvidere skulde det nødvendige lønnede Mandskab antages til Besættelse af Brandvagterne, til Betjening af Sprøjterne og Redningsstigerne, til Pumpning m. v. De nærmere Regler for Befalingsmændenes Lønning og Pensionering, for Mandskabets Antagelse, Afskedigelse og Lønning og angaaende Brandvæsenets fremtidige Materiel skulde fastsættes ved et Regulativ, vedtaget af Kommunalbestyrelsen og stadfæstet af Justitsministeriet, og Magistraten skulde udstede Instrukser for Befalingsmændenes og Mandskabets Tjenesteforhold. Hvis nogen af Brandvæsenets Personale overtraadte Regulativ eller Instrukser, kunde Magistraten straffe saadanne Forseelser med Lønafkorting, Bøder paa indtil 20 Rdlr. eller Suspension i 2 Maaneder. Til Brandvæsenets Reservekorps skulde den borgerlige Indrulleringskommission ansætte det fornødne Mandskab efter de Regler, der hidtil var fulgt ved Udskrivning af Mandskab til Brandkorpset; Størrelsen af Reservekorpset skulde fastsættes af Justitsministeriet og dets Tjenestepligter bestemmes af Magistraten.

Kirker og offentlige Bygninger skulde ikke mere vedligeholde Sprøjter; derimod skulde Brandvæsenet have Ret til stadig at benytte Sprøjtehusene ved disse Bygninger mod at bekoste deres Vedligeholdelse og Brandforsikring. Ved Kommunalbestyrelsens Regulativ skulde det bestemmes, hvilke Brandredskaber der altid skulde findes ved enhver fast Ejendom, Redskaber, hvori der ikke kunde gøres Udlæg. Magistraten havde Ret til ved Brandvæsenets Befalingsmænd at foretage Efter-syn af Redskaberne, og Mangler ved dem skulde koste Ejeren Bøde fra 2 til 10 Rdlr., og han var under Dagmulkt forpligtet til at bringe Redskaberne i Orden.

Ved Ildebrande i Københavns Nabo-Landkommuner skulde der paa Forlangende hos den Højstkommanderende og efter hans nærmere Bestemmelse sendes en eller flere Sprøjter med Mandskab til Hjælp; det samme gjaldt ved Brande paa Nyholm. Blev Stadens Brandredskaber ved saadanne Lejligheder beskadiget uden det københavnske Brandvæsens Skyld, skulde Skaden erstattes af vedkommende Kommune eller Statskassen. Paa samme Betingelser skulde Nabokommunernes Brand-

væsen til Gengæld komme København til Hjælp, og skulde store Brandkatastrofer indtræffe i København eller Forstæderne, kunde Justitsministeren paalægge Kommunerne i de tilstødende Amter at afsende Sprøjter og andre Brandredskaber, Vogne og Mandskab til Hjælp.

Med Hensyn til Dækningen af Udgifterne til Brandvæsenet blev det bestemt, at der skulde paalignes samtlige — ogsaa offentlige — Ejendomme paa Stadens Grund et aarligt Bidrag paa 4 Sk. af hvert 100 Rdlr. Brandforsikringssum eller Taksationsværdi, og Bidraget for de Bygninger, der var forsikret i „Kjøbenhavns Brandforsikring“ eller i „Den alm. Brandforsikring for Landbygninger“, skulde indbetales af disse Selskaber efter Halvaarsopgørelser af den samlede Forsikringssum. Slog dette Bidrag ikke til til Udgifterne, skulde Restbeløbet udredes af Kommunen. De Pensioner og Understøttelser, der for Tiden paahvilede „Kjøbenhavns Brandforsikring“, saavel som de Pensioner og Ventepenge, der maatte blive en Følge af Omordningen, skulde stadig udredes af Selskabet.

Der blev givet detaillerede Regler for og Paabud om Forsigtighed i Omgang med Lys og Ild, om Anbringelse af brandfarlige Materialer, om Skorstensfejning, om Indretning af Fabriks- og Værkstedlokaler, hvor der skulde forarbejdes brandfarlige Materialer, eller hvor der skulde anvendes megen Ild i Driften. Kirker, Teatre, Udstillings- og Forlystelseslokaler var undergivet Brandvæsenets særegne Tilsyn; det kunde fordras, at der i saadanne Lokaler var Sprøjter, Brandredskaber og tilstrækkelig Vandforsyning til Stede, og at der blev holdt Brandvagt, naar Lokalet benyttedes.

Om Fremgangsmaaden, naar der var opstaaet Ildebrand, bestemmes, at det var Ejerens, eller i hans Fraværelse Lejerens, Pligt øjeblikkelig at gøre Anmeldelse om en opstaaet Ildebrand til nærmeste Brandstation og om muligt til en patrouillerende Politibetjent eller en Politistation. Desuden burde han straks underrette Stedets Beboere, prøve at slukke Ilden, og enhver skulde give Brandvæsenet med dets Redskaber Adgang til sit Hus og sin Grund og tillade eventuelle Gennembrydninger og Bortskaffelse af Hindringer. Ingen kunde modsætte sig, at hans Ejendom blev nedrevet, hvis Brandvæsenet fandt det nødvendigt for at

standse en Brands Udbredelse, og enhver skulde paa Forlangende af Brandvæsenet og mod Godtgørelse yde Hjælp ved Slukningen, enten det var ved personligt Arbejde eller ved at stille Vandbeholdninger, Heste, Vogne eller Materialer til Raadighed. I Ildebrandstilfælde maatte ingen uvedkommende trænge sig ind paa det afspærrede Omraade med Magt eller under falsk Foregivende; Overtrædelser kunde medføre Anholdelse. Ligeledes maatte ingen uden Brandvæsenets Tilladelse kaste Gods ud af Luger eller Vinduer ned paa Gader, Pladser eller i Gaarde, hvor Brandvæsenets Folk arbejdede. I de Huse i Nærheden af Brandstedet, hvor der var Fare for Antændelse, enten direkte eller ved Flyveild, skulde Ejeren gøre, hvad han kunde, for at forebygge Antændelse og i Tide underrette Brandvæsenet, hvis Faren var overhængende.

Tilsynet med Lovens Overholdelse paahvilede naturligvis først og fremmest Brandvæsenet; men Bygningsinspektørerne skulde dog ogsaa have Opmærksomheden henvendt paa saadanne Mangler ved Bygninger, der kunde medføre Brandfare og anmelde den for Brandvæsenet, ligesom Politiet skulde være opmærksom paa Overtrædelser af Brandpolitilovgivningen og anmelde dem til Brandvæsenet. Ingen kunde nægte Brandvæsenets Embedsmænd Adgang til at undersøge, om Loven blev efterkommet.

Politiet skulde ved Ildebrande foretage Afspærringer og opretholde Ordenen, og ved betydelige Brande burde Hær og Flaade bidrage til Fremme af Slukningsforanstaltningerne; herom skulde der gives nærmere Regler efter Overenskomst mellem Justitsministeriet og de paa-gældende militære Ministerier. Til Ordenens Opretholdelse ved større Brande burde paa Politiets Forlangende Borgervæbningen yde Hjælp, eventuelt ogsaa Hær og Flaade, alt efter nærmere Aftale med de Højstkommanderende.

Blev der af Brandvæsenet givet Paalæg eller Forbud til Opfyldelse af Lovens Bestemmelser, kunde den, der modtog Paalæget eller Forbudet, forlange et motiveret Skøn over de paaankede Forhold og eventuelt en Anvisning paa, hvilke Forandringer der kunde foretages.

De Overtrædelser af denne Lov, der ikke faldt ind under Straffeloven, og af Brandvæsenets Paalæg og Forbud, skulde paatales som offentlige

Politiforseelser og straffes med Bøder indtil 200 Rdlr. eller simpelt Fængsel indtil 2 Maaneder. Bøderne tilfaldt Kommunens Kasse. Hvis Brandvæsenet skønnede, at et brandfarligt Forhold af Hensyn til den offentlige Sikkerhed uopholdelig burde ændres, og vedkommende ikke straks rettede sig efter Paalæget, skulde Politiet paa Brandvæsenets Forlangende og Ansvar foretage Ændringen, om fornødent med Magt.

Justitsministeriet fik Bemyndigelse til at ændre i Lovens Bestemmelser, hvad militære Formaal og Erfaringerne maatte kræve, og Tidspunktet for Lovens Træden i Kraft skulde ogsaa fastsættes af Ministeriet. Fra dette Tidspunkt ophørte Forpligtelsen for Husejerne indenfor Voldene til at have deres Bygninger forsikret i „Kjøbenhavns Brandforsikring“; de kunde udtræde af Selskabet ved ethvert Assuranceaars Udløb efter 3 Maaneders forudgaaet Opsigelse, dog kun med samtlige Pante-kreditorens Samtykke. Ved Loven blev en hel Del ældre Bestemmelser sat ud af Kraft, i første Række Brandforordningen af 1805 og Reglementet af 1818, men iøvrigt alle andre, der var overflødiggjort af eller stred mod den nye Lov.

Det skal nævnes, at der om Lovens Bestemmelse af, hvorledes Pengespørgsmaalet skulde ordnes, er blevet sagt: „at dette er en for Københavns Kommune, der hæver Pengene hos de to Brandforsikringer uden at have noget bestemt Ansvar for, hvorledes de anvendes, saare bekvem og saare behagelig Ordning, er sikkert nok; om det er den retfærdigste Ordning, kan man vel nok udtale Tvivl“⁵⁰).

Da Loven havde bestemt, at Brandvæsenet i København og paa Stadens Grund med Undtagelse af Nyholm skulde henlægges under Københavns Kommune, tiltraadte Borgerrepræsentationen den 20. Juli 1868 Magistratens Forslag om, at Brandvæsenet skulde henlægges under Magistratens 4. Afdeling; Optræningen af Bidrag til Brandvæsenet og Regnskabsførelsen dermed blev dog lagt under 2. Afdeling. I det samme Møde blev den aarlige Løn for den Højstkommanderende ved Brandvæsenet fastsat til 2000 Rdlr.⁵¹)

I Oktober vedtog Borgerrepræsentationen at tiltræde Indstillingen fra Magistraten om, at cand. polyt., Assistent ved Vandvæsenet I. C. Schönheyder blev ansat som Brandvæsenets Højstkommanderende og i denne

Stilling blev benævnt Brandinspektør, medens Betegnelsen for den Næstkommanderende skulde være Vicebrandinspektør og for de tre underordnede Befalingsmænd Assistent⁵²).

I Følge Lovens § 4 skulde de nærmere Regler for Brandvæsenets Personale og Materiel fastsættes ved et af Kommunalbestyrelsen vedtaget og af Justitsministeriet godkendt Regulativ. Allerede den 19. Juli kom Magistratens Forslag til et saadant Regulativ til Behandling i Borgerrepræsentationen; det blev derefter overgivet til et Tremandsudvalg, bestaaende af Tømrrmester Thymann, Oberstløjtnant Collstrop og Højesteretsadvokat Henrichsen. Udvalgets Betænkning blev forelagt i Borgerrepræsentationens Møde den 28. Marts 1870.

Baade af Udkastet til Regulativet og af Udvalgsbetænkningen derom fremgaar det, hvilke Anstrengelser der blev gjort for at bevare den tidligere konstituerede Chef for Brandkorpset, Brandmajor Blom, for det kommunale Brandvæsen. Af Hensyn til sin store Tømrrmesterforretning havde Blom undslaaet sig for at modtage Posten som Brandinspektør, da han som saadan ikke maatte drive borgerlig Næring; i sit Udkast til Regulativet udtalte Magistraten om Brandinspektøren og Assistenterne, at de „maa ikke beklæde noget andet Embede, drive borgerlig Næring eller uden Magistratens Samtykke paatage sig nogetsomhelst privat eller offentligt Arbejde“. Derimod var ingen saadan Forpligtelse knyttet til Stillingen som Vicebrandinspektør (som man gerne vilde have besat med Blom); om denne Embedsmand udtaltes: „Magistraten kan desuden overdrage ham paa eget An- og Tilsvær at udføre visse Forretninger. Der udfærdiges en Instruks for ham af Magistraten“. Desuden indeholdt Udkastet Bestemmelse om, at Brand- og Vicebrandinspektøren skulde bære ganske ens Uniformer med ens Distinktioner, og medens det omtaltes, at Brandinspektøren og Assistenterne skulde være pensionsberettigede, nævntes saadant slet ikke for Vicebrandinspektørens Vedkommende. Magistratens Forslag synes saaledes at ville stille Brand- og Vicebrandinspektøren „som sideordnede“, ja den sidste vilde endog i visse Forretninger „komme til at staa ganske uafhængig af den Højstkommanderende“.

Da Udvalget afgav sin Betænkning, udtalte det om Magistratens Af-

fattelse af Regulativet: „Grunden hertil er ingen Hemmelighed, den ligger deri, at Magistraten alene paa den Maade har ment at kunne bevare den Mands Virksomhed for Brandvæsenets Tjeneste som Næstkommanderende, der hidtil paa en efter alles Anerkendelse saa tilfredsstillende Maade har staaet i Spidsen for Brandvæsenet. Ingen kan nu højere end Udvalgets Medlemmer skatte denne i sin Stilling udmærkede Mands Fortjenester af Hovedstadens Brandvæsen, og ingen skulde derfor være villigere end vi til at række Haand til endog meget ekstraordinære Foranstaltninger beregnede til at bevare hans gode Tjeneste for samme, for saavidt dette lod sig gøre uden at skade Formaal, der efter vor Formening maa sættes endnu højere. Men efter at man har maattet opgive Tanken om at se den hidtilværende Brandmajor i Spidsen for det nye Brandvæsen, saa nærer Udvalget ingen Tvivl om, at ethvert Forsøg paa at knytte ham i tjenstlig Virksomhed til den nye Institution maa virke til absolut Skade for dennes Fremme og heldige Udvikling, og vi tror ikke, at det trænger til nærmere Paavisning, hvor skævt og i højeste Grad forkert hans og den Højstkommanderendes Stilling selv med den bedste Vilje fra begge de paagældende Personligheders Side vilde blive, naar Udkastets Bestemmelser blev gennemført. Det er bekendt nok, at den ovenfor nævnte Bestemmelse i Udkastets § 4 om, at der skal kunne overdrages den Næstkommanderende visse Hverv paa eget An- og Tilsvær, navnlig sigter til, at den øverste Kommando ved Ildebrand og som Følge deraf vel ogsaa det øverste Tilsyn ved Ledelsen af Øvelserne skal overdrages ham; men naar dette blev Tilfældet, og naar altsaa den af Navn Højstkommanderende ikkun skulde kunne være til Stede ved Ildebrand som Tilskuer, hvis han ikke skulde virke med under sin Næstkommanderendes Kommando eller som Volontær, vilde han saa give Møde ved Ildebrand, eller om det kunde paalægges ham, vilde han da nogensinde, saalænge en saadan Ordning vedblev, selv lære at slukke en Ildebrand, og vilde han, naar saaledes det Hverv, hvis behørig Røgt er den egentlige Hjerne i hele Brandvæsenets Virksomhed, fuldstændigt var taget ud af hans Hænder, paa nogen Maade kunne bevare sin Autoritet i andre Retninger lige over for sine undergivne, Publikum og andre Autoriteter, eller maatte ikke alle vedkommende naturligt ledes til at

betragte den Næstkommanderende som den egentlige Chef for Brandvæsenet?“ Udvalget foreslog derfor, at disse Bestemmelser ændredes, et Forslag, der blev taget til Følge.

Efter at Kommunalbestyrelsen havde vedtaget „Regulativ for Københavns Brandvæsen“, blev det stadfæstet af Justitsministeriet den 21. Juni 1870⁵³); af dets Bestemmelser skal følgende nævnes i Ud-
drag.

Brandvæsenets Personale skulde bestaa af en Højstkommanderende („Brandinspektør“), en Næstkommanderende („Vicebrandinspektør“), 3 Befalingsmænd („Assistenter“) ved det lønnede Mandskab og 2 Assistenten ved Reserven, en Læge, en Skriver, en Sprøjtemester og de fornødne Maskinfolk ved Dampsprøjten, 12 Sprøjteførere og 81 Brandfolk til Besættelsen af de 8 faste Vagter; disse var: Nikolaj Taarn, Depot-
huset i Langebrogade Nr. 10, Store Kannikestræde Nr. 13, Depothuset i Gothersgade Nr. 62, Adelgade Nr. 37, Hotel „Phoenix“ i Dronningens Tværgade, Gasværksvej Nr. 11 og Guldbergsgade Nr. 3. Desuden skulde der være Pumpemandskab i saa stor Udstrækning, at der — foruden den nødvendige Afløsning — hver Nat paa Brandvagterne kunde være 24 Mand til denne Tjeneste. Til en 9. Brandvagt paa Østerbro skulde der blandt Beboerne i Lægeforeningens Boliger antages 2 Sprøjteførere og 9 Brandfolk. En „mobil Reserve“ paa 6 Sprøjteførere og 18 Mand skulde efter Tilsigelse hurtigst muligt give Møde ved Ildebrand saavel Dag som Nat.

I Løn skulde Brandinspektøren have 2000 Rdlr. om Aaret, stigende hvert 5. Aar med 200 Rdlr. indtil 2600 Rdlr., Vicebrandinspektøren 1200 Rdlr. om Aaret, stigende hvert 3. Aar med 100 Rdlr. indtil 1500 Rdlr.; den ældste af Assistenterne ved det lønnede Mandskab skulde i Aarsgage have 900 Rdlr., de to andre 800 Rdlr.; alle disse fem Embedsmænd havde desuden Ret til Pension; derimod havde de to Assistenten ved Reserven, der hver lønnedes med 300 Rdlr. om Aaret, ingen Pensionsret, lige saa lidt som Lægen, hvis Aarsgage var 400 Rdlr. Skriveren fik 800 Rdlr., et Bud 300 Rdlr., Maskinfolkene ved Dampsprøjten 600 Rdlr., en Sprøjtemester 540 Rdlr., alt om Aaret. Ogsaa for de øvrige Brandfolk gaves udførlige Lønbestemmelser. Mindst Halvdelen af de 81

Sprøjtemænd skulde paa deres Frivagtsdage forrette anden Tjeneste for Kommunen, og de fik derfor større Løn end de øvrige.

Brandvæsenets Materiel skulde bestaa af 40 større Sprøjter med Tilbehør, 2 Pramsprøjter, 1 Dampsprøjte med Tilbehør, 30 Vandvogne, 1 Redningsstige, et passende Antal Haandsprøjter, Stiger, Krybekrager, Brandspande, Lygter, Brandhager, Pumper og andre Brandrekvisiter og Beskyttelsesmidler.

Uniformen skulde for Brandinspektøren, Vicebrandinspektøren og de 5 Assistenten bestaa af mørkeblaa Benklæder og Frakke, den sidste med gule Knapper og opstaaende Krave, sort Læderhjelm med Kam og Kanter af forgyldt Messing samt Nationalkokarde paa Siderne, eller flad, blaa Kasket med en bred Guldtresse og Kokarde, Dolk med civil Portépée i sort Kamelhaars Gehæng. For Brandinspektøren var Distinktionerne 3 Guldstjerner paa hver Side af den opstaaende Krave; Vicebrandinspektøren havde 2 og Assistenterne 1 saadan Stjerne. Sprøjteførere og Brandfolk af det lønnede Mandskab skulde bære den Uniform, der tidligere var fastsat for Mandskabet ved Brandkorpsets faste Vagter (se Side 364). Alle andre Folk i Brandvæsenets Tjeneste skulde bære Brandskilt, dog skulde Sprøjteførerne ved Reserven bære en nærmere foreskrevet, let kendelig Hovedbedækning.

Løvrigt indeholdt Regulativet Bestemmelse om, at hverken Brand- og Vicebrandinspektøren eller de tre Assistenten ved det lønnede Mandskab maatte drive borgerlig Næring, beklæde noget andet Embede eller udøve nogensomhelst Erhvervsvirksomhed. Forseelser mod Regulativet eller Instrukserne kunde straffes med Afkortning i Lønnen, med Bøder eller med Suspension i indtil 2 Maaneder; Forseelser af Reservens Folk kunde straffes med Bøder paa indtil 50 Rdlr. eller med simpelt Fængsel i indtil 6 Uger. Der blev udbetalt Ducører til den, som først meldte en Ildebrand til en Brandvagt, til det Vagtmandskab, som først gav Møde ved Brandstedet med deres Sprøjte, og til dem, der under en Ildebrand viste særlig Konduite. Fastlønnede Brandfolk, der kom til Skade under Tjenesten og som Følge deraf maatte søge Afsked, skulde have en Pension paa $\frac{2}{3}$ af Gennemsnitslønnen for de sidste 5 Aar; for tilskadekomne af Reserven skulde Pensionen fastsættes af Magistraten.

Om Vagttjenesten blev bestemt, at de 3 Assistenten ved det lønnede Mandskab skiftevis for et Døgn ad Gangen skulde have Vagt paa Hovedstationen i Nikolaj Taarn; ved Forfald suppleredes disse Assistenten af dem fra Reserven. Naar de faste Assistenten ikke havde Vagt, skulde de besørge Brandinkquisitionen og indøve Mandskabet. 12 Sprøjteførere og 72 Mand af Brandfolkene dannede 12 Vagthold, der skiftevis afløste hinanden paa de 8 faste Vagter, altsaa med 2 Døgns Vagt og 1 Døgns Fri-vagt; de resterende 9 Mand af det faste Mandskab betjente Redningsstigen med 6 Mand ad Gangen, altsaa samme Turnus.

Foruden Udgifterne til Embedsmænd og Mandskab, der ialt budgetteredes til 41.680 Rdlr., blev der i Budgettet opført forskellige andre, saaledes at den samlede aarlige Udgift for Brandvæsenet blev anslaaet til 54.946 Rdlr.

Allerede i Januar 1868 havde Brandmajor Balsløv ansøgt om Afsked fra den 1. April at regne; men grundet paa, at Loven af 15. Maj stod over for sin Fuldendelse, var Ansøgningen blevet stillet i Bero. I Marts fornyede Balsløv sin Afskedsbegæring; Ministeriet anbefalede den under Hensyn til, at Oberstløjtnanten var 70 Aar og havde tjent i Brandkorpset i 50 Aar, som dets Chef siden 1. Marts 1859. Den 12. Juni bevilgedes derfor hans Afsked i Naade og med Pension af „Kjøbenhavns Brandforsikrings“s Kasse, og han blev dekoreret med Dannebrogsmændenes Hæderstegn.

Justitsministeriet havde imidlertid efter Udstedelsen af Loven af 15. Maj ikke set nogen Grund til at foreslaa Besættelse af den nu vakante Chefspost, skønt Brandkommissionen havde foreslaaet, at Vicebrandmajor Blom blev ansat som Chef med Chefsgage 2000 Rdlr. Blom havde maattet nøjes med at blive konstitueret i Stillingen, dog med fuld Gage, 2000 Rdlr. Efter at „Kjøbenhavns Brandforsikring“ havde modtaget Brandkommissionens Meddelelse om Konstitutionen, fandt Selskabet sig foranlediget til at oplyse, at Balsløvs Gage havde været, ikke 2000 Rdlr., men 1268 Rdlr., hvortil kom et personligt Tillæg paa 732 Rdlr. Denne Skrivelse gav Brandkommissionen kun Bemærkningen: „Til Efterretning“⁵⁴).

Justitsministeriet havde ved Lovens § 43 faaet Bemyndigelse til at fastsætte Tidspunktet for den nye Ordnings Ikrafttræden. Den 20. Juni 1870 udsendte Ministeriet en Bekendtgørelse om, at Loven skulde træde i Kraft den 1. August 1870, og Dagen efter skrev Ministeriet til Brandkommissionen derom og anmodede den om at træffe de fornødne Foranstaltninger med Hensyn til Brandvæsenets Materiels Overlevering til Københavns Kommune og angaaende Ophævelsen af Brandkorpset⁵⁵).

I Henhold til Lovens Bestemmelser og som Følge af Bekendtgørelsen om dens Ikrafttræden indstillede Justitsministeriet midt i Juli 1870 til Kongen, at samtlige tjenestegørende Officerer ved Brandkorpset blev afskediget i Naade fra den 1. August at regne paa Grund af Korpsets Ophævelse. Dette skete, og den konstituerede Chef for Korpset, Vicebrandmajor Blom, der i Forvejen var Ridder af Dannebrog, fik ved sin Afsked Etatsraadstitel „paa Grund af de ualmindelige Fortjenester, han har indlagt sig, baade i sin Stilling som Vicebrandchef og da navnlig ved Overledelsen af Slukningsvæsenet i de sidste 2 Aar, i hvilke han har været konstitueret Chef for Brandkorpset“. 1. Meddirektør, Major J. H. Duncker fik Ridderkorset, og fire af de 19 afskedigede Premierløjtnanter, nemlig K. F. West, H. C. Breede, F. E. Kern og C. V. Thymann (de to sidste udenfor Anciennitet) blev udnævnt til Kaptajner; to af de afgaaende 20 Sekondløjtnanter, nemlig G. A. Eichoff og S. Petersen, fik tillagt Premierløjtnants Rang; Sprøjtefører Lampe blev Dannebrogsmænd. Endelig meddelte Justitsministeriet, at det var bemyndiget til gennem den konstituerede Chef for Brandkorpset at tilkendegive „bemeldte Korps Hs. Maj. Kongens allerhøjeste Paaskønnelse af og Tilfredshed med den Nidkærhed, hvormed samme til enhver Tid har opfyldt de det paahvilende Pligter“⁵⁶).

Samtidig havde Kongen givet den konstituerede Sekretær og Kasserer i Brandkommissionen, Kopist Johan Frederik Schneider Afsked fra 1. August. Fra denne Dato ophørte jo ogsaa Kommissionen i Henhold til Lovens Bestemmelser; men i Virkeligheden vedblev den af Hensyn til Afviklingen af „Det kongelige Brandkorps“ at arbejde endnu nogle Maaneder. En af de Befalingsmænd fra det gamle Brandkorps, der gik over i det nye Brandvæsen, var Premierløjtnant N. F. Holm, der blev

Assistent; han fik tillagt Kaptajnsrang i det forhenværende Brandkorps⁵⁷).

Paa „Kjøbenhavns Brandforsikring“s Generalforsamling forelaa i Møderne den 20. og 27. April 1871 forskellige Ansøgninger fra en Del af det ophævede Brandkorps' Personale om Understøttelser, deriblandt dog ikke fra Blom. Ingen af de ansøgende Meddirektører, Kaptajner og Premierløjtnanter fik bevilget Understøttelse; derimod fik Sprøjteførerne Lampe og Schiermer hver 100 Rdlr. en Gang for alle, trods det at de var overgaaet til det nye Brandvæsen, og Sekretær Schneider fik 500 Rdlr. om Aaret i 5 Aar og derefter Pension efter Pensionsloven. Kopist Meyer fik 650 Rdlr. en Gang for alle, Skriver Sahmel 400 Rdlr. aarlig, Torvemester Petersen 100 Rdlr. en Gang for alle. 5 Faneposter fik hver bevilget 80 Rdlr. en Gang for alle og 20 Rdlr. aarlig, 3 andre Faneposter hver henholdsvis 80 og 25 Rdlr., Brandbud Andersen henholdsvis 150 og 50 Rdlr. og et Bud henholdsvis 80 og 25 Rdlr. En Gang for alle fik 2 Faneposter hver 96 Rdlr., 2 Brandbude hver 150 Rdlr., 3 andre Brandbude hver 100 Rdlr., 2 Overværksvende henholdsvis 100 og 50 Rdlr. I aarlig Understøttelse fik 1 Fanepost 40 Rdlr. og 1 Overværksvend 24 Rdlr. Endelig ses „Kjøbenhavns Brandforsikring“ til forskellige Tider senere at have ydet Understøttelser og Hjælp til forskellige af det gamle Brandkorps' Personale eller dets efterladte⁵⁸).

Kongen havde 18. Juni 1870 efter Justitsministeriets Forestilling stadfæstet Kommunalbestyrelsens Valg af J. E. C. H. Schönheyder til Brandinspektør, hvorefter Magistraten besluttede, at Schönheyders Ud nævnelse skulde gælde fra 1. Juli, ogsaa hvad Gagen angik. Sidst i Juli skete en Række Konstitutioner fra 1. August at regne: Kaptajn ved Brandkorpset A. F. Holm konstitueredes som Vicebrandinspektør, Premierløjtnant ved Brandkorpset K. S. Knudsen som ældste Assistent, Løjtnant, Murermester E. L. Bentzon og Reserveløjtnant, Skibsfører C. H. A. Carlsen som Assistent. Kort efter blev cand. polyt., Løjtnant Fr. Denker og Guide Rogert Møller ansat som Assistent ved Reserven; Pladserne kunde fra begge Sider opsiges med 3 Maaneders Varsel. Distriktslæge Jessen, der var Læge ved Brandkorpset, erklærede sig villig til at fortsætte under Brandvæsenet paa de fastsatte Vilkaar, hvorpaa

ogsaa han modtog Ansættelse. Maskinmester Borum blev forespurgt, om han vilde paatage sig for 200 Rdlr. aarlig at føre Tilsyn med Brandvæsenets Sprøjter og Rekvisiter, hvorpaa han svarede bekræftende. Telegrafingeniør Lorentzen erklærede paa lignende Vis, at han vilde føre Tilsyn med Brandtelegrafan for et Vederlag af 300 Rdlr. aarlig. Endelig blev der ansat en Skriver og en Sprøjtemester⁵⁹).

Den 1. August 1870 var alt parat til, at Københavns Kommune kunde overtage Stadens Brandvæsen. Det kongelige Brandkorps, der havde været saa nært knyttet til Voldenes København, havde nu afsluttet sin Saga. Det gamle København havde sprængt sine Rammer, Voldene, og naturligt maatte ogsaa Brandkorpset, hvis Virksomhed havde været begrænset til Staden inden for Voldene, forsvinde. Under kommunal Ledelse gik det københavnske Slukningsvæsen nu en stærk Udvikling i Møde.

DET KOMMUNALE BRANDVÆSENS FØRSTE
AAR 1870—1884.

Det nye kommunale Brandvæsen overtog samtlige Vagter den 1. August 1870 Kl. 5 Morgen. Den første Tid derefter gik for største Delen hen med at overtage det ophævede Brandkorps' Slukningsmateriel og med at indøve Mandskabet, som dog for en stor Del bestod af Folk, der havde tjent i det gamle Korps.

Det store Materiel, navnlig af Sprøjter, der fandtes spredt rundt om paa mange Steder i Byen i de forskellige Sprøjtehuse, uafhængigt af de faste Vagter, blev samlet i Brandvæsenets to Depotbygninger (i Gothersgade og paa Langebrogade). De betydelige Udgifter til Assurancepræmier og Reparationer af de private Sprøjtehuse gjorde det ønskeligt for Brandvæsenet snarest muligt at komme af med dem, d. v. s. aflevere dem til Ejerne. Sidst i August 1870 afleveredes allerede Sprøjtehuset ved Trinitatis Kirke, og den 1. November rømmede Brandvæsenet Sprøjtehusene ved Garnisons, Helliggejst', St. Petri, Frederiks, Vor Frelzers og Reformert Kirker. Med Rømningen af Sprøjtehuse fortsatte man i 1871. Sprøjten fra Sprøjtehuset paa Nørrevold (ud for Fiolstræde) blev bragt til Depothuset paa Langebrogade og Huset solgt af Magistraten, antagelig til Nedrivning; Reparationsomkostningerne ved dette Sprøjtehus, der var opført i 1847, havde hidtil været betydelige, da Drengene havde den Uvane at kaste Sten op paa Taget, som derved stadig blev ødelagt. I 1871 blev desuden Sprøjtehuset i Kancellibygningen fjernet. Brandinspektøren sørgede for at formindske Udgifterne paa anden Vis.

Han udvirkede, at største Delen af de af det tidligere Brandkorps indgaaede Lejemaal om Lokaler til Opbevaring af Sprøjter og Vandlæggere blev opsagt til Ophør fra April Flyttedag 1871¹).

I Tiden til 1884 skete der forskellige Ændringer med Hensyn til Brandstationerne; nye Stationer blev oprettet og nogle af de bestaaende blev flyttet.

Allerede den 1. December 1870 var Brandvagten i Lægeforeningens Boliger oprettet (i Bygning G) og den tidligere Alarmeringsstation i Markmandens Hus ved Triangelen flyttet dertil. Fra 1. Januar 1872 blev der oprettet en Brandstation paa Ladegaarden; den blev forsynet med en stor Sprøjte, der skulde møde ved enhver Brand paa Byens Grund uden for Voldene og efter nærmere Tilsigelse ved større Brande andre Steder. Mandskabet bestod af 1 Fører og 12 Mand, deraf de 4 i Reserve, alle udtaget blandt Anstaltens Beboere og af Magistraten forsynet med Sko og Hjelme. Stationen stod i telegrafisk Forbindelse med de andre Stationer. Hvis Sprøjten mødte frem, inden Ilden var slukket, betalte Brandvæsenet 3 Rdlr., ellers 2 Rdlr., og Mandskabet fik Timeløn for den Tid, det var i Tjeneste. Desuden deltog Sprøjten i Konkurrencen om de sædvanlige Ducører for at møde som Nr. 1 eller Nr. 2 ved Ildebrand. I September blev Brandstationen paa Lygtevej flyttet fra Vejens Nr. 5 til Nr. 24, og i April 1874 blev Stationen paa Gasværksvej flyttet til Absalonsgade Nr. 25²).

I Februar 1874 meddelte Københavns Souskommandant, at Hovedvagten paa Kongens Nytorv snart vilde blive nedlagt og flyttet til Kastellet; men her havde man ikke Plads til Hovedvagtssprøjten, før der blev opført et nyt Sprøjtehus. Omkostningen hertil paatog Magistraten sig at afholde; den 1. September kunde Brandvæsenet da rømme Hovedvagtens Sprøjtehus, der blev solgt til Nedbrydning. I November 1875 blev Lygtevejsstationen atter nødt til at skifte Plads, nemlig fra Nørrebrogade Nr. 174 (der tidligere hed Lygtevej Nr. 24) til Nr. 162; Grunden hertil var alene et Ejendomssalg. I April 1878 flyttedes Stationen i Guldbergsgade Nr. 3 til Fælledvej Nr. 22 A, og samme Aar blev en ny Alarmstation indrettet i Vaisenhuset i Nørrefarimagsgade Nr. 49. I Oktober 1880 flyttedes Nyboders Station til Adelgade Nr. 115, og fra

30. April 1881 oprettedes en Brandstation (Nr. 12) paa Østerbrogade Nr. 47; 3 Sprøjteførere og 9 Brandmænd dannede Mandskabet, medens samtidig Folkene i Stationen i Lægeforeningens Boliger blev sagt op; i Forbindelse med Stationen blev der anbragt 3 automatiske Brandalarmer paa Østerbro³).

I August 1881 maatte Souskommandanten meddele, at Sprøjterne fra Sølvgades Kaserne, Garderhusar- og Strandgadens Kaserne for Fremtiden ikke kunde fremføres af Vagtmandskabet, da den tjenestegørende Soldaterstyrke var for lille dertil; paa Brandvæsenets Rekvisition vilde der blive samlet Mandskab til at transportere Sprøjterne; men Transporten vilde jo derved blive forsinket. I Juni blev Toldbodvagten inddraget. I det følgende Aar 1882 fik Brandvæsenet og Politiet en fælles Stationsbygning i en nyopført Ejendom mellem Svendsgade og Absalonsgade; Brandvæsenet kom saaledes for første Gang til Huse i egne Lokaler; Brandstationen (Absalonsgade Nr. 9) aabnedes den 1. April, og der installeredes 5 Brandalarmer i Forbindelse med Stationen. Kommunen opførte derefter ogsaa paa Fælledvej en kombineret Poli- og Brandstation; den skulde have været færdig til April Flyttedag 1883; men Beregningerne slog fejl, og man maatte for et halvt Aar leje Lokaler i Guldbergsgade Nr. 3 til Brandstationen. Paa Fælledvejens Station skulde foruden Stationssprøjten ogsaa Brygger Jacobsens Dampsprøjte (se Side 400) anbringes tillige med en ny Redningsstige; paa en Station ved Nørrebros Runddel, der skulde oprettes i Løbet af 1884, skulde der derimod kun være en Stationssprøjte⁴).

Vagtlokalerne har ikke været lige ideelle alle Steder. I August 1872 indgav samtlige Sprøjteførere et Andragende til Brandinspektøren om at faa 2-Døgns Vagten ændret til 1-Døgns. Schönheyder sendte Andragendet til Magistraten, men udtalte sin Betænkelse ved allerede efter 2 Aars Forløb at begynde paa Ændringer i Vagttiden. Derimod mente han, at der var Grund til at faa i alt Fald en Del af Vagtlokalerne forbedret. Magistraten nægtede at ændre Vagttiden, men godkendte Bestræbelsen for at skaffe bedre Vagtlokaler, saasnart saadanne kunde faas.

I Oktober 1873 indsendte derpaa samtlige Sprøjteførere og Menige ved

Station Nr. 5 (Nyboder) og Nr. 6 (Hotel „Phoenix“) Andragende om bedre Vagtlokaler. Der gives deri gode Oplysninger om, hvad man kunde byde Mandskabet til Vagtopholdsrum. Om Station Nr. 5, der var instal-

Nikolaj Sprøjten. Maleri af Paul Fischer 1882. („Kjøbenhavns Brandforsikring“).

leret i et af Nyboders gamle Huse, hedder det, at Vagtlokalet havde en Højde af $3\frac{1}{4}$ Alen og kun var 1913 Kubikfod stort; i dette Rum skulde der til Stadighed opholde sig en Fører og seks Mand, der i Fritiden arbejdede som Skomagere eller Cigararbejdere, hvilket yderligere forurenede

Luften. Om Sommeren, naar alle Vinduer kunde holdes aabne, gik det endda an; men om Vinteren, naar de af Hensyn til Kakkellovnsvarmen maatte staa lukkede, „var Opholdet i højeste Grad utaaeligt og usundt, og den skadeligste Indvirkning spores paa os alle, i større eller mindre Grad“. Om Station Nr. 6 meddeles, at den var anbragt i en dyb Kælder under Hotel „Phoenix“. Her havde Sprøjteføreren ganske vist sit eget Værelse, med tilstrækkelig Lys og Luft, ud til Gaden; men Mandskabets Opholdsrum var ud til Gaarden, og det var saa mørkt, at det var umuligt at drive noget Haandværk, hvilket var en Forudsætning, da Lønningerne blev fastsat. Uden for Vinduet var yderligere anbragt en Pissoir, der aldeles forpestede Luften i Lokalet, naar Vinduerne aabnedes.

Schönheyder sendte Andragendet til Magistraten, idet han udtalte, at Forholdene maaske dog ikke var saa slemme, som af Ansøgerne skildret, og at han forgæves i længere Tid havde bestræbt sig for at skaffe bedre Vagtlokaler. Han havde nu et Forslag næsten færdigt om Opførelse af nye Vagtlokaler; det burde man afvente, før man gjorde sig nye Anstrengelser for at leje bedre Lokaler; de gamle Vagtrum vilde han imidlertid saa vidt muligt lade forbedre. Magistraten tog derefter Sagen til Efterretning.

For Nyboderstationens Vedkommende skete Forbedringen ved Flytningen i 1880; derimod skete der ingen Ændring med Stationen paa Hotel „Phoenix“ foreløbig. I Maj 1882 ansøgte samtlige Stationers 3 Vagthold atter om bedre Vagtlokaler; derom udtalte Brandinspektøren, at ogsaa han fandt Forholdene paa denne Station uheldige. Det var aldeles umuligt at foretage flere Forbedringer ved den; men trods alle Anstrengelser var det ikke lykkedes ham at opdrive bedre Lokaler. Han foreslog, at et Hus ved Garnisons Kirke, der af Kommunen blev brugt til Opbevaring af Ligvogne, blev overladt til Brandvæsenet; men Magistraten svarede herpaa med et Afslag. Iøvrigt havde Sprøjteførerne paa Vagterne foruden de haarde Vagtstole oprindelig kun haft nogle Brædder at hvile paa om Natten; men i Løbet af 1877 blev der anskaffet nogle tarvelig Sovesofaer til dem. I 1883 blev der bevilget Midler til Anskaffelse af 17 Senge til Vagten i Nikolaj Taarn og i den Station, der var under Opførelse paa Fælledvej⁵).

Brandmateriellet undergik i Tiden 1870-1884 en Del Forandringer. Af de to Redningsstiger, der var overtaget fra Brandkorpset, viste den ene sig at være kassabel, hvorfor der i 1871 blev anskaffet en ny, „Redningsstige Nr. 2“, der ligesom Nr. 1 fik Plads i Nikolaj Taarn. Den 24. August blev der afholdt Auktion over forskellige af Brandvæsenets udrangerede Sager, deriblandt den kasserede Stige, 11 Baljesprøjter, Jagtsprøjten, 8 Trommer med Skuldergehæng og Trommestikker, 22 Sabler, 52 Patronstasker og meget andet; ialt indbragte Auktionen 427 Rdlr. 90 Sk.⁶).

Med Udgangen af 1873 var Omdannelsen af de faste Vagters Slukningsmateriel tilendebragt. Hver Vagt, ogsaa Ladegaardens og Lægeforeningens, havde nu en stor Sprøjte paa 4-hjulet Vogn, en Distriktsprøjte, en Haandsprøjte og et Røgbeskyttelsesapparat. Som Reserve havde Brandvæsenet endvidere 2 store Sprøjter, 2 Distriktsprøjter, 2 Haandsprøjter og 2 Røgbeskyttelsesapparater. Af 12 større Sprøjter var 6 forandrede til ogsaa at kunne bruges som Sugeværker. Man kunde derfor nu fra 1874 gaa over til Forbedringen af Reservemateriellet og Udsondringen af alt det overflødig. I Løbet af 1876 blev adskillige Sprøjter reparerede og ændrede, bl. a. Dampsprøjten. Det har ikke været noget lille Apparat, der blev sat i Bevægelse, naar Dampsprøjten skulde rykke ud, idet der krævedes ikke mindre end 3 Kuske og 5 Heste: til selve Sprøjten 1 Kusk og 2 Heste, til Vandkarret ligesaa og til Kulvognen 1 Kusk og 1 Hest. Nu erstattedes Karret med et af Sejldug, der sammen med Brændslet kunde anbringes paa Sprøjten, medens Slangerne, der hidtil havde haft deres Plads dér, nu fik en særlig Vogn, der endda kunde hægtes efter Sprøjten, saaledes at man eventuelt kunde nøjes med 1 Kusk og 2 Heste. Brandvæsenet raadede nu over i alt 30 større Sprøjter, hvilket var mere, end Regulativet forlangte; derfor blev Ændrings- og Reparationsarbejdet indstillet.

I April 1875 fik Brandvæsenet en ny Dampsprøjte („Nr. 2, Heimdal“), der ialt kostede henved 19.000 Kr.; Stigemandskabet fik Ordre til paa Brandstedet at betjene Sprøjten. Under Forhandlingerne om Anskaffelsen havde Politidirektøren foreslaaet, at der blev anskaffet faste Heste til Transport af Dampsprøjterne, og disse Heste skulde saa ogsaa staa til Politiets Raadighed til Transport af Fangevognen; dette For-

slag havde Brandinspektøren dog sat sig bestemt imod; i Stedet ordnedes Dampsprøjternes Transport saaledes, at en af Byens Vognmænd efter en Licitation forpligtede sig til stadig at have to opselede Heste og en Kusk i Depothuset i Gothersgade. I Januar 1877 fik Brandvæsenet en Stationssprøjte, da det viste sig, at der af de 12 Stationssprøjter kun var en til Reserve og Øvelse⁷).

Allerede i 1873 havde Brandinspektøren foreslaaet, at de tre Pram-sprøjter skulde sælges. De laa alle i Kanalen om Kristiansborg Slot, men var saa gamle og medtagne, at de var ganske ubrugelige. Ribbet for alt Sprøjteinventar blev i 1875 de „3 gamle Sprøjtepramme“, der nu laa i Tømmergraven, solgt underhaanden, medens Sprøjteværkerne blev afhændet som gammelt Metal. Inden Magistraten gav Tilladelse til dette Salg, havde man dog faaet Havnevæsenets Tilsagn om, at Brandvæsenet i givet Fald kunde regne med Assistance fra Havnevæsenets Dampsprøjte ved Requisition til Havnemesteren eller til den vagt-havende Strømbetjent paa Toldboden⁸).

I Slutningen fra 1876 og i Løbet af 1877 solgtes ogsaa en Del Sprøjter, dels ved Auktion, dels underhaanden, nogle af dem som gammelt Metal; Rudkøbing og Herning købte hver en af de store Sprøjter for henholdsvis 170 og 150 Kr. Efter den store Udrensning raadede man i Juli 1878 over: 2 Dampsprøjter (samlet Værdi 32.000 Kr.), 13 Stationssprøjter (9 à 4000 og 4 à 3000 Kr.), 11 Sugeværker (3 à 2000 og 8 à 1500 Kr.), 43 Sprøjter (13 à 1000, 10 à 500 og 20 à 70 Kr.), samt 2 Redningsstiger (samlet Værdi 1000 Kr.). I 1880 købte Brandvæsenet en ny Sprøjte og betalte den med 1000 Kr. og et gammelt Sprøjteværk, og i Løbet af 1882 anskaffedes en Stationssprøjte, en Redningsstige, en ny Slangevogn til Dampsprøjten og 1000 Alen Slange. Samme Aar blev der gjort Forsøg med nogle nye Hjelme, hvorefter der i 1883 blev købt 120 Hjelme af den nye Model⁹).

I Løbet af August 1882 modtog Københavns Magistrat et generøst Tilbud. Brygger J. C. Jacobsen havde i Tyskland købt en Dampsprøjte, og den tilbød han nu at stille til Raadighed for Københavns Brandvæsen i et Aar, for at det kunde faa Lejlighed til i Praksis at gøre sig bekendt med de nyere Opfindelser paa dette Omraade. Tilbudet blev modtaget,

og Sprøjten fik Plads i Depothuset i Gothersgade. I Sammenligning med den Dampsprøjte, Kommunen sidst havde anskaffet („Nr. 2, Hejmdal“), viste den sig ved Prøverne at besidde visse Fordele, men ogsaa visse Mangler. Brandinspektøren foreslog, at Sprøjten blev afleveret med en Udtalelse om, at Brandvæsenet havde sat megen Pris paa at have faaet Lejlighed til at lære den at kende. Magistraten skrev i Overensstemmelse hermed til Brygger Jacobsen og spurgte, naar det maatte passe ham at faa Sprøjten tilbage. I Stedet for Svar herpaa meddelte Brygger Jacobsen i Marts 1883, at han vilde skænke Kommunen Sprøjten, hvis man vilde have den. Kommunen takkede for Gaven, og Sprøjten blev foreløbig i Gothersgade, men skulde installeres paa Fælledvej, naar Stationen dér var færdig. Den fik Betegnelsen „Nr. 3, Baldur“, og gjorde Tjeneste indtil 1898. Foruden denne Gave anskaffedes i 1883 en ny Stationsprøjte, og i 1884 atter en Stationsprøjte, der skulde anbringes i den nye Station, som skulde oprettes i Nærheden af Nørrebros Runddel¹⁰).

Brandtelegrafanlægget var i fortsat Udvikling. I Løbet af 1871 blev der anbragt Telegrafapparat i Vicebrandinspektørens Privatbolig, og i 1880—83 blev adskillige store offentlige Bygninger bragt i direkte telegrafisk Forbindelse med Nikolaj Taarn: Nationalbanken, Landmandsbanken, Postgaarden, Overformynderiet, Kristiansborg, Kultusministeriet, Nationalmuseet, Dagmartheatret, Tøjhuset, Geværfabrikken og Generalstaben; Vogelius' Bryggeri var paa samme Vis sat i Forbindelse med Stationen i Absalonsgade. I Aarene 1879—81 blev Brandvæsenets Telegrafkabler lagt ned i Jorden i støbte Jernrør¹¹).

Det har ikke været muligt at konstatere, hvorvidt der blev skabt nogen ny Forbindelse med Vandværket, da Vesterports Vagt blev inddraget i 1867. Sandsynligvis har man, under Hensyn til den forestaaende Ændring i Brandvæsenets Forhold, ladet Spørgsmaalet hvile indtil videre. Først i 1872 blev der etableret en Ringeledning mellem Brandstationen paa Ladegaarden og Vandværket. Oven paa Vandværkets Kulhus var anbragt en Alarmsklokke og i Pumperummet et Signalapparat, der af Vandværkets Folk stadig skulde holdes optrukket. For Anvendelsen af Alarmsklokken var fastsat den Regel, at der med den kunde gives to Signaler: Almindelig Vækning og Ildebrandsvækning;

det første Signal, en Gang Ringning, skulde gives hver Lørdag Morgen Kl. 9 for at prøve, om Systemet var i Orden. Ildebrandsvækningen, tre Gange Ringning med tre Minutters Mellemrum, betød Anmodning om at faa sat det størst mulige Tryk paa Vandet i Ledningerne, indtil anden Ordre kom fra Brandvæsenet. Stationen paa Ladegaarden modtog selv Ordren om Signalering enten pr. Telegraf eller ved skriftlig Meddelelse fra en af Brandvæsenets Befalingsmænd¹²).

Efter en Forhandling mellem Magistratens 4. Afdeling og Politidirektøren blev det paa Schönheyders Forslag bestemt i 1870, at det nye Brandvæsens Reserve skulde kunne alarmeres ved Piben og Brandraab fra de patrouillerende Gadebetjente efter nærmere Ordre fra Politistationerne¹³).

Fyrværkeriet i Tivoli synes at have givet Anledning til Ængstelse hos Brandvæsenets Ledelse. Schönheyder bestemte i Maj 1871, at der for Fremtiden, naar der afbrændtes Fyrværkeri i Tivoli, skulde stille en særlig Vagt, bestaaende af en Sprøjtemester, 2 Sprøjteførere og 10 Brandmænd. Vagten skulde møde paa Station Nr. 1, halvanden Time før Fyrværkeriet tog sin Begyndelse, og maatte ikke forlade deres Poster før en Time efter Fyrværkeriets Slutning. Styrken blev fordelt saaledes: Sprøjtemesteren og 4 Mand i selve Tivoli; Resten deltes i to Poster, bestaaende af en Sprøjtefører og henholdsvis 4 og 2 Mand, og de anbragtes paa hver sit Sted paa de store Tømmerpladser (bl. a. Guldbergs, Collstrops og Triers), der dengang strakte sig over hele Terrænet Vest og Syd for Tivoli, hvorfra de kun var adskilt ved et Plankeværk, helt over til nuværende Reventlowsgade og ud til Kalvebod Strand.

I 1872 blev „den nordiske Industri- og Kunstudstilling“ afholdt i København; Udstillingen havde navnlig til Huse i Industribygningen; men der var ogsaa taget andre og lettere opførte Bygninger i Brug, og alle laa de i umiddelbar Nærhed af Tivoli; naturligvis maatte det gøre Brandvæsenet endnu mere ængsteligt overfor Fyrværkeriet i Tivoli. Brandinspektøren indstillede derfor til Politidirektøren, at det maatte blive forbudt Tivoli at afbrænde Fyrværkeri af Hensyn til, at hele Omegnen var bebygget med en stor Del lettere Bygninger med kostbart Indhold. Politidirektøren søgte at undgaa et saadant Forbud, idet han

henviste til, at Tivoli havde kongeligt Privilegium paa at afholde Fyrværkerifester. Schönheyder fastholdt sit Standpunkt og udtalte, at han ellers ikke kunde paatage sig noget Ansvar for Følgerne; Politidirektøren maatte da forbyde Tivoli foreløbig at afbrænde Rakter. Paa Udstillingen havde Brandvæsenet iøvrigt selv udstillet en Sprøjte, ændret saaledes som man tænkte sig de fremtidige Stationssprøjter. Udstillingen selv havde en Brandvagt, bestaaende af 1 Assistent, 1 Sprøjtefører og 12 Mand.

I 1880 blev Fyrværkerivagterne indskrænket, saaledes at der i Tivoli kun var en Sprøjtefører og en Mand og paa de omliggende Tømmerpladser en Fører og 4 Mand; paa den største Tømmerplads var anbragt en Baljesprøjte og paa Guldbergs Tømmerplads ligeledes en Baljesprøjte, men desuden 2 Vandkar¹⁴).

I Løbet af Aaret 1881 var Brandvæsenet optaget af Teatrenes (og forøvrigt ogsaa Dampmøllers) Brandsikring, en Bestræbelse, der var fremkaldt af Teaterbrande i Udlandet. I December blev der givet Bestemmelser for Indretning og Benyttelse af Teatre i København; derved blev der bl. a. givet Brandvæsenets Inspektører og Assistenten uhindret Adgang til enhver Tid til Teatrets samtlige Rum, og det forlangtes, at der ved hver Forestilling skulde staa en bestemt Siddeplads til Disposition paa en af de foreste Rækker paa Gulvets Tilskuerplads. For det kongelige Teaters Vedkommende var den Plads, der var stillet til Raadighed, i Begyndelsen Nr. 28 i 1. Parket; i 1882 ændredes den til Nr. 32¹⁵).

Det nye Brandvæsen og navnlig dets Chef kunde ikke sige, at det havde en „god Presse“ til at begynde med. Det viste sig ved den første større Brand, hvor det kommunale Brandvæsen kom til at virke.

Juleaften 1870 mellem Kl. 10 og 11 opstod der Ild i Tagetagen paa den søndre Pavillon (Schumachers Gang) af de Bygninger under Frederiks Hospital, der vendte ud mod Amaliegade. Branden farvede straks Himlen rød, og Brandassistent Bentzon, der passerede over Kongens Nytorv, opdagede Brandskæret. Hurtigt begav han sig til Nikolaj Taarn, hvor den vagthavende Assistent Carlsen straks sendte en Mand op i Taarnet for at fastslaa Brandstedets Beliggenhed og gjorde alt klar til hurtig Udrykning. Inden Manden kom ned igen, indløb der telegrafisk

Melding fra Station 6 (i Hotel „Phoenix“) om Branden, og uden at afvente Sprøjtens Udrykning begav Carlsen sig straks til Brandstedet, ganske vist til Fods, medens Bentzon overtog hans Vagt. Kl. 1 Nat var man Herre over Ilden, men da var Bygningens Tag og dens Indre ned til Stueetagen fortæret af Luerne.

Bladene omtalte den Forfærdelse, der greb Byens Befolkning ved Underretningen om Branden paa Hospitalet, der husede 400 Patienter, og hvis hundredaarige Tømmerværk var knastørt; men derefter gik Aviserne gennemgaaende over til at kritisere Brandvæsenets Optræden; saaledes skrev et Blad: „Om det laa i, at Chefen for Brandkorpset, Hr. Schönheyder, maaske ikke kom til Stede i rette Tid, eller i, at han maaske endnu ikke er sin Plads voksen, ved vi ikke; men det ved vi, at en saadan Mangel paa Kommando og en saa planløs Optræden i mange Aar ikke er set ved de større Ildebrande her i Byen.“

Efter Bladenes Oplysninger kom Kongen og Kronprinsen tilligemed flere andre Herrer fra Hoffet temmelig hurtigt til Stede ved Branden, og det skulde skyldes Christian IX's Initiativ, at Garderne fra Vagten paa Amalienborg reddede de truede Patienter og største Delen af det vigtigste Inventar i den brændende Bygning. Ligeledes skulde Kongen, da han paa Brandstedet fik Øje paa den tidligere Vicebrandmajor Blom, have opfordret denne til at lede Slukningen. Da Blom havde „overtaget Kommandoen over Brandkorpset, kom der Orden i Tingene, og Slukningsarbejderne blev fra nu af ledede med sædvanlig Indsigt og Dygtighed“. „Dagstelegrafen“ tilføjer endvidere efter at have nævnt forskellige Mangler ved Brandvæsenets Optræden: „en væsentlig Andel i deres Afhjælpning maa vistnok tilskrives den tidligere Brandmajor, Etatsraad Blom, der kom til Stede og efter Hs. Maj. Kongens udtrykkelige Opfordring deltog i Ledelsen. Det syntes, som om Alt gik af sig selv, da Mandskabet hørte hans malmfulde Røst give klare og kyndige Anvisninger, der paa Grund af hans Øvelse og skarpe Blik viste sig fuldstændig praktiske. Den personlige Raskhed, Iver og Uforfærdethed, som Brandvæsenets nye Chef udviste, fik herved en betydelig Støtte“. Branden blev besunget af W. Rantzau i en af hans „Døgnflue“-Viser, „Den berømte Ildebrand paa Frederiks Hospital“.

Brandinspektør Schönheyder afgav Rapport om Branden til Magistraten, der lod den gaa videre til Borgerrepræsentationen, som behandlede den i sit Møde i Begyndelsen af Januar 1871. Schönheyder meddelte Tidspunkterne for Alarmeringerne og for Sprøjternes Møde; naar han ikke selv var kommet til Brandstedet før tyve Minutter efter at Hovedstationen var alarmeret, skyldtes det, at han først paa Nytorv havde set Brandskæret, derefter paa Politistationen dér faaet Under-

Udrykning fra Gothersgade o. 1880. Fot.

retning om, hvor Branden var, og straks kørt til Hospitalet. Først ved Halvtretiden om Natten havde han kunnet permittere Sprøjterne, og under Slukningsarbejdet havde man været generet dels af et talrigt Publikum, dels af et tykt Lag Sne, der baade sinkede Sprøjternes Transport og skjulte Brandhanerne, hvis Dæksler tillige var frosset fast. Ilden havde dog kun faaet ødelagt Bygningens Tag og paa enkelte Steder gennembrændt Loftet til Etagen neden under. „Assistent Carl- sen, hvis Mod og Dygtighed jeg ikke noksom kan rose, kommanderede paa Loftet af den brændende Bygning, Reserveassistent Møller paa Side-

bygningen bag denne og Assistent Knudsen ved Redningsstigen. Jeg selv i Forening med Vicebrandinspektøren ledede Slukningsforanstaltningerne.“

Rapporten sluttede med følgende: „Foranlediget ved de Rygter, der er blevet udbredt om, at den tidligere Brandmajor har ledet Slukningen af den omtalte Ildebrand, har jeg troet at burde bemærke, at denne, efter hvad jeg selv har bemærket og de Oplysninger, jeg har erholdt gennem forskellige Befalingsmænd, blev set en Gang paa det øverste Loft, efter at dette var bestøget af Assistent Carlsen og forskellige Brandfolk, uden dog at udstede nogensomhelst Ordre, hvilke alle her udgik fra den tilstedeværende Assistent Carlsen, en anden Gang paa Redningsstigen, hvor han, efter hvad jeg har erfaret, opfordrede de derstaaende Straalemestre til at holde til Højre med Straalen. Jeg selv traf et Par Gange i Forbigaaende sammen med ham uden at bemærke, at han gav nogen Ordre. Alle Assistenten og Sprøjteførere, som jeg har udspurgt angaaende denne Mands Optræden, erklærer paa det bestemteste, at de ikke har modtaget nogen Ordre af ham og i alt Fald ikke efterkommet nogen saadan Ordre.“

Efter at Borgerrepræsentationen havde gjort sig bekendt med denne Rapport, anmodede den Magistraten om at indhente Bloms egen Fremstilling. Bloms Erklæring blev forelagt Borgerrepræsentationen i et Møde i Februar. Blom udtalte, at han den paagældende Aften ved 11-Tiden tilfældig fik at vide, at der var Brand i Frederiks Hospital, og selvom han ikke i mange Aar havde udført Tømrerarbejde for Hospitalet, mente han ikke, at der behøvedes nogen Forklaring paa, at han uvilkaarlig maatte begive sig til Brandstedet. Han kom ind fra Norgesgade (Bredgade), gik gennem Grønnegaarden til den brændende Bygning, hvis udstrakte Tag da allerede var nedbrændt, og det var ham paafaldende, at han ikke havde set et eneste Menneske oven paa den brændende Pavillon. Da han traadte ud i Gaarden til Amaliegade, erfarede han, at den først ankomne Sprøjtes Slange var blevet anbragt paa Fødselsstiftelsens Tag, hvad han fandt uheldigt paa Grund af den store Afstand fra selve Ilden. Instinktmæssigt begav han sig dernæst den Vej, han vilde have valgt til Angreb paa Ilden, nemlig op ad Bygningens

Trappe, der førte til Loftet, og her fandt han paa den næstøverste Afsats Mandskabet liggende med Slangen. Paa hans høflige Forespørgsel om, hvorfor de ikke var gaaet højere op, svarede de, at den øverste Trappe var brændt. Han skaffede en Stige tilveje, og Folkene kom op paa den Plads, hvor de efter Bloms Mening burde have været med Slangen fra den først mødte Sprøjte; det kunde muligvis have forebygget, at Ilden fik den Udbredelse, den fik.

Skønt Blom vidste, at han ingen Kommando havde over Brandvæsenet, havde han dog en Følelse af, at man selv efter den nye Ordning kunde gøre Regning paa hans gode Vilje i paakommende Tilfælde, og da han ingen kommanderende havde set, havde han troet, at han tilfældigt var kommet først; senere havde der ikke været Tid eller Anledning til at opsøge den kommanderende. Han havde ikke ved sin Optræden villet krænke nogen; men han mente, at Sagen fra Begyndelsen ikke var grebet rigtigt an, og Fejlen var begaaet paa et saa tidligt Stadium, at Foranstaltningerne, hvormed han havde søgt at raade Bod, fik ringere Betydning. Hvis Brandinspektøren var kommet til Stede senere end Blom, havde han jo ingen Skyld i Fejlen ved den fulgte Plan for Slukningsarbejdet; men Blom anerkendte iøvrigt Assistent Carlsens flinke og raske Optræden, efter at han var naaet op paa det Sted, hvor han burde have været fra Ildens Begyndelse.

Til Bloms Erklæring havde Schönheyder ikke noget væsentligt at bemærke; kun søgte han at modbevise Paastanden om, at „Sagen ikke havde været greben rigtigt an“, ved at anføre forskellige Detailler angaaende Brandvæsenets Dispositioner; desuden beklagede han, at han ikke paa et tidligere Stadium havde vidst om den Hjælp, Blom havde ydet Brandfolkene ved at skaffe en Stige tilveje. Efter dette nøjedes Borgerrepræsentationen da med at tage Sagen til Efterretning. Det havde vist sig, at de fem Høns i Bladene om Kongens aktive Indgriben i Virkeligheden kun var en meget lille Fjer. Det kunde næsten se ud, som om Aviserne har været forud indtaget imod Schönheyder til Fordel for det gamle Brandkorps' tidligere Chef¹⁶).

Et Par Dage efter Branden paa Frederiks Hospital, den 26. December 1870, brændte det i et af Livrente- og Livsforsikringsanstaltens Kon-

torer i Navigationsskolens Bygning i Havnegade, en Brand, der atter gav Anledning til Angreb paa Brandinspektøren. Kontoret, der skulde være brandsikkert, laa i Stueetagen og var forsvarligt aflaaet og forsynet med Jernskodder for Vinduerne, saa Brandvæsenet havde stort Besvær med at skaffe sig Adgang til Ilden. Medens „Dagbladet“ i sin Omtale af Branden kun havde godt at sige om Brandvæsenet, der kom hurtigt til Stede, men ikke kunde komme ind i Bygningen, før man havde faaet sprængt Jernskodderne for Vinduerne, skrev „Fædrelandet“, at Brandvæsenets Foranstaltninger var „alt andet end forstandige og hensigtsmæssige. Man savnede Midler til at gennembryde Jernskodder; uagtet der, som sagt, var Vandhaner i hvert andet Værelse, blev disse ikke benyttede; der blev foretaget ligefrem vanvittige Ødelæggelser af Møbler og Ting i Værelser, hvor der ikke var Ild, og der var i det Hele taget en uhyre Forvirring, uagtet Brandinspektøren her selv var til Stede; han maa altsaa bære Ansvar for, hvad der skete og ikke skete“¹⁷).

Fem Fjerdingaar senere indtraf en Brand, som paa Grund af forskellige sammentræffende Ulykker fik en særlig uhyggelig Karakter.

Søndag den 14. April 1872 ved Ettiden om Eftermiddagen udbrød der Ildløs paa Vesterbros Badevej (senere Knudsgade, nu Eskildsgade) Nr. 11, der tilhørte en Urtekræmmer. Huset var meget gammelt, var paa 4 Etager og havde kun een Trappe. Brandaarsagen var Uforsigtighed med Aftapning af Petroleum hos en Urtekræmmer Bagger i Stuen¹⁸). Ilden antændte næsten straks Trappen. En Arbejdsmand Sorko, der boede paa 3. Sal og opholdt sig i Ejendommens Gaard ved Brandens Opstaaen, løb straks til Gasværksvejs Brandstation og alarmerede Brandvæsenet, hvorefter han skyndte sig tilbage for at redde en Kiste paa sit Værelse. Da han ikke kunde passere Trappen for Ild, krøb han op af en Stige til 2. Sal og videre ad Trappen til 3. Sal. Da han vilde gaa ned igen med sin Kiste, var Trappen mellem 2. og 3. Sal nu ogsaa angrebet af Ilden, og han forsøgte derfor at glide fra et Vindue paa 3. Sal ned paa Stigen, men fik ikke Fodfæste og faldt ned paa Gaden. Han blev noget forslaaet; men efter at være blevet forbundet paa Hospitalet kom han hurtig til Hægterne.

Af de andre Beboere naaede de, der straks søgte Redning, at komme ned ad Trappen, medens de, der gav sig Tid for at redde deres mest værdifulde Ting, fandt Trappen spærret og maatte reddes ud ad Vinduerne med Stiger. Disse naaede dog ikke længere end til 2. Sal; derfor stod Beboerne paa 3. Sal og Kvist i Fare for at indebrænde; men de beholdt deres Aandsnærværelse, med Undtagelse af en ung Sypige, der boede i Kvistlejligheden sammen med sin Moder og tre mindreaarige Søskende. Moderen var ikke hjemme, og Datteren maa være blevet ganske konfus, for allerede inden Trappen mellem 2. og 3. Sal stod i Flamme, kom hun til Syne oppe paa Taget, og skønt man raabte til hende om at forholde sig rolig, klatrede hun over Tagrenden. Hun holdt sig fast i denne og søgte at faa Fodfæste paa 3. Sal, men opnaaede kun at faa sparket nogle Ruder ud. Efter nogen Tids Forløb maatte hun slippe sit Tag i Renden, styrtede ned og blev dræbt paa Stedet.

Paa 3. Sal boede en anden Enke med tre Børn. Hun var ikke hjemme, da Ilden udbrød, men et af Børnene, en 13—14aarig Dreng søgte at redde sig ned ad Trappen; han kunde ikke komme længer end til 2. Sal; her gik han ind i en af Lejlighederne og sprang ud; mærkværdigvis uden at tage mindste Skade. En Sandgraver paa 3. Sal blev ligeledes afskaaret fra Trappen med Kone og fire Børn; hos ham boede to Logerende, den før omtalte Sorko og en anden, der i Tide havde reddet sig ned ad Trappen. Sandgraveren med Familie samt Enkens to andre Børn søgte hen til et Gavlvindue i den søndre Gavl, hvor de fandt Ilden mindre faretruende. Da de viste sig her, fik Tilskuerne anbragt en Stige, der — som de andre — kun naaede til 2. Sal. En Tømrersvend Steen anbragte sig øverst oppe paa Stigen, hvorefter Sandgraverens Kone og et af Børnene blev reddet ved, at Sandgraveren fra sit Vindue lod dem falde ned til Steen, hvem det virkelig lykkedes at gribe dem i Faldet. Med en Brandhage blev der nu rakt et Tov op til Sandgraveren, og han firede dermed Børnene ned; tilsidst bandt han Tovet fast i Vinduesposten og klatrede selv ned. Af Kvistbeboerne blev en Tømrer med Kone og Børn og vistnok tillige Sypigens Søskende reddet ved Hjælp af Tov og Stige.

Alt dette skete, inden Brandvæsenet kom til Stede. Det mødte temmelig sent og uden at kunne yde væsentlig Modstand mod Ilden. Der

gik 4—5 Timer, inden Slukningsarbejdet var endt. Da stod i Følge „Dagstelegrafen“ kun Dele af Ydermurene tilbage, hvorimod Vagtrapporten fra Nikolaj Taarn udtaler, at der var brændt 2. og 3. Sal samt Kvistetagen. To af Nabohusene led ogsaa nogen Skade. Branden var i det Hele taget meget uheldig for Brandvæsenet, der ogsaa blev ramt af Ulykker. En Brandmand Jens Hansen brækkede det ene Laarben ved at falde ned fra en Stige, der gik i Stykker under ham, og Assistent Carlsen og tre Brandmænd kom til Skade ved, at en Skorsten styrtede ned over dem. To af disse Brandmænd, Brandis og Hviid, afgik ved Døden som Følge af deres Kvæstelser.

Ved Branden blev 16 Familier husvilde, og af de brandlidte havde en Del enten slet ikke assureret eller tegnet for lille Assurance. Frederiksbjergs og Vesterbros Understøttelsesforeninger traadte til, skaffede alle Husly og erstattede det Løsøre, der ikke var assureret.

Naturligvis lod Pressen atter høre fra sig. Denne Brand med saa mange uhyggelige Tildragelser blev benyttet til Angreb paa Brandvæsenet; saaledes skrev „Folkets Avis“: „Forresten mente Folk, at Brandkorpset var mødt sent, at der var Forvirring i Kommandoen, og at der ingen Redningsstiger var. Om dette har været Tilfældet, vil forhaabentlig nærmere blive undersøgt; saa meget er imidlertid vist, at Dampsprøjten først kom til Stede Kl. 2¹/₂, altsaa over 2 Timer efter at Ilden var udbrudt (Bladet tager fejl; Branden begyndte først ved Eftiden), og det er højst beklageligt, at det ved en Ildløs, der udbryder midt om Dagen, ikke skal lykkes at redde Beboerne paa anden Maade, end at de styrter dem ud af Vinduet.“ Dagen efter skriver Bladet: „Som vi erfarer, er Grunden til, at det gik saa slet med Redningen af Beboerne, at Brandstationerne paa Broerne ikke er forsynede med Redningsstiger. Magistraten har naturligvis her, som saa ofte, knebet paa Skillingen, men efter at dette utidige Kniberi nu har kostet et Menneskeliv, vil der forhaabentlig blive anskaffet Redningsstiger til de udenbys Stationer. Bedre sent end aldrig.“ „Dagens Nyheder“ udtalte, „at Sprøjterne kom ret sent til Stede trods det, at Brandstationen paa Gasvejen laa lige ved, og et Øjenvidne angiver at have set Sprøjten bevæge sig til Brandstedet med en Langsomhed som til en Parade“. Et andet Øjenvidne gjorde i

„Folkets Avis“ Ophævelser over den Ros, der dog var kommet til Orde, saavel i „Dagbladet“, der havde en Redegørelse „fra en god Kilde“ for Brandvæsenets Forhold ved Branden, som i „Fædrelandet“ og i „Berlingske Tidende“, der havde fremhævet Brandfolkenes Iver og Uforfærdethed. Selvfølgelig kom der ogsaa en Vise om Branden.

Der blev uddelt Ducører til saavel Redningsmænd som Brandfolk og Erstatninger, Understøttelser og Pensioner til de omkomne Brandmænds Efterladte. Der blev rejst Anklage mod Ophavsmændene til Branden, baade Urtekræmmer Bagger og hans Karl. Bagger blev frifundet, medens Karlen blev idømt en Maanedes simpelt Fængsel og skulde betale over 11.300 Rdlr. i Erstatning¹⁹).

En Brand paa Tuborg den 11. April 1876 kaldte Københavns Brandvæsen uden for dets egentlige Virkeomraade. Meldingen om Branden var blevet afgivet til en Politibetjent, og da Brandvæsenet var i Uvisshed, om Brandstedet var i Københavns eller Gentofte Kommune, blev der sendt 5 Sprøjter og 4 Vandvogne til Brandstedet, hvor Slukningen næsten blev tilendebragt, inden der mødte andre Sprøjter. Brandinspektøren foreslog først Magistraten, at der blev afkrævet Gentofte Kommune Erstatning for den ydede Assistance; men da Gentofte ikke vilde betale, fordi Hjælpen ikke var rekvireret af Brandfogden, mente Schönheyder, at man ikke skulde gøre mere ud af Sagen, navnlig af Hensyn til at der ikke siden 1870 var ydet Gentofte nogen Hjælp. Tuborg Fabriker betalte derimod noget Fødtøj, Mandskabet havde faaet ødelagt under Slukningen²⁰).

Af større Brande kan endvidere nævnes Branden paa „Skæremøllen“ paa Lygtevej Nr. 60 (Nørrebrogade Nr. 200) den 6. December 1873; det var vist 4. Gang i Løbet af Aarhundredet, et Vidnesbyrd om, hvor ofte en enkelt Ejendom kan være hjemsøgt af Ildsvaade. Den 15. September 1878 var der en farlig Brand i et Finérskæreri i Sølvgade Nr. 6, hvor der var Fare for Menneskeliv, men heldigvis intet skete. Brandene paa Dampmøllen i St. Kongensgade Nr. 40 den 28. Februar 1880 og paa Holmblads Fabriker paa Amager den 30. April s. A. fik ogsaa en Udstrækning, der var mere end sædvanlig; det samme gjaldt Branden i Kristinebergs Mølle paa Lyngbyvej den 24. Juli 1881 og paa Triers Tømmerplads

den 22. Oktober 1882, samt en Brand i Adelgade Nr. 82 den 5. Januar 1884²¹). I det Hele maa man dog sige, at Brande af Udstrækning og Farlighed som i tidligere Tider nu var sjældne, hvilket vel baade skyldtes bedre Slukningsmateriale, hurtigere Alarmering og det, at Brandfolkene nu var en fast, godt indøvet Bestand af Folk, for hvem Slukningsarbejdet var deres egentlige Fag. En Brand som for Eksempel den paa Triers Tømmerplads vilde utvivlsomt i ældre Tid, i Brandkorpsets Dage, have faaet en langt større Udbredelse.

Slukningsarbejdet gik dog ikke for sig uden Ulykkestilfælde blandt Brandmændene; et Par saadanne er allerede nævnt. Brandmand Steenberg fik under Transporten af Nyboders Sprøjte i Februar 1876 saa stærke Slag for Brystet af Sprøjtes Vognstang, at han blev indlagt paa Kommunehospital, hvorfra han blev udskrevet i Juli. Han havde dog faaet et Knæk, han ikke forvandt; i November afgik han ved Døden. Brandmand Jørgensen fik i November 1880 kvæstet sin ene Fod, da han sammen med en anden Brandmand skulde løfte en Sprøjte op paa en Vogn; Hjælperen gled og slap Sprøjten, der faldt ned paa Jørgensens Fod; han maatte af den Grund tage sin Afsked. Under en Brand i Maj 1881 gled Brandmand Lybeck gennem en Ophejsningsluke fra 2. Sal ned i Gaarden; han forstuede begge Fødderne og fik Brud paa Hælebeten; ogsaa han maatte tage sin Afsked som utjenstdygtig. Flere Eksempler kunde nævnes²²).

I 1872 skete der forskellige Ændringer inden for Brandvæsenets overordnede Personale. Brandassistent Knudsen blev sagt op med den Motivering, at han nu var for gammel. Han havde siden de faste Vagters Oprettelse i 1860 hvert tredje Døgn haft Vagt paa Nikolaj Taarn, og en saa anstrengende Tjeneste kunde i hans Alder ikke undgaa at sætte Præg paa ham. Paa Schönheyders anbefaling fik derefter Reserveassistent Rogert Møller Knudsens Plads. Som Assistent ved det lønnede Mandskab blev Rogert Møller derved den første fast ansatte Brandassistent; saavel Vicebrandinspektøren som Assistenterne Bentzon og Carlsen var stadig kun konstituerede. Da Knudsen ikke havde nogen Pension, fik han efter Ansøgning bevilget en aarlig Understøttelse af Kommunen;

af „Kjøbenhavns Brandforsikring“ fik han et Beløb en Gang for alle²³).

I 1872 besluttede man efter Brandinspektørens Anbefaling at give Vicebrandinspektør Holm og Assistenterne Bentzon og Carlsen fast Ansettelse ved Brandvæsenet fra 1. December; efter Indstilling af Brand-

Bredgades Dampmølles Brand 24.—25. Juni 1872. Tegnet af A. N. Kornerup, 15¹/₄ Aar gl.
(Københavns Bymuseum).

inspektøren, der havde indhentet Bentzons Billigelse, fik Carlsen tildelt den ældste Assistentens Lønning²⁴).

I August 1874 ansøgte Rogert Møller om Afsked fra 1. September, Reserveassistent Hyller søgte om Møllers Stilling som fast Assistent. Da Møller imidlertid havde tre Maaneders Opsigelsesfrist, kunde han ikke slippe fri fra 1. September og gik derfor ind paa at overtage en af Reserveassistentstillingerne fra 1. September, medens Hyller fik hans Stilling. Først midt i Maj 1875 indsendte Møller sin Ansøgning om Afsked som Reserveassistent, motiveret med privat Arbejde og en forestaaende

længere Rejse; efter noget Besvær fik han den bevilget fra 1. August, og i hans Sted ansatte Magistraten af 21 Ansøgere Murermester E. T. Lippert²⁵).

Vicebrandinspektør N. F. Holm, der havde været syg i henved et Aar, fik efter Ansøgning Afsked fra 1. Marts 1879 med en aarlig Pension og Understøttelse; han døde imidlertid umiddelbart efter. Assistent C. H. A. Carlsen blev udnævnt til Vicebrandinspektør, medens Rogert Møller kort efter atter traadte i Brandvæsenets Tjeneste²⁶).

Reserveassistent F. V. F. Denker havde i længere Tid været svagelig, da han søgte sin Afsked og fik den bevilget fra 1. Marts 1880. Blandt 16 Ansøgere til Stillingen valgte Magistraten Assistent ved Frederiksberg Brandvæsen J. F. Porst. Omtrent samtidig, sidst i Januar 1880, beredtede Brandinspektøren, at Brandvæsenets Læge var afgaaet ved Døden, og anmodede om, at der snarest blev antaget en anden Læge. Blandt 18 Ansøgere blev Dr. med. Axel Iversen den foretrukne; han blev ansat fra 1. Marts 1880²⁷).

En Augustaften i 1881 traf Brandinspektøren i Tivoli Assistent Rogert Møller, der den Aften havde Reservevagt, og som saadan skulde være parat til i Tilfælde af Ildebrand at overtage Vagten i Nikolaj Taarn. Schönheyder paatalte det efter hans Mening urigtige i, at Assistenten ikke opholdt sig i sit Hjem. Rogert Møller svarede, at han var i Forbindelse med Kontoret ved Etablissementets Indgang, hvor han hyppig forespurgte og saaledes i paakommende Tilfælde vilde faa langt hurtigere Underretning fra Vagten, end hvis han opholdt sig i sit Hjem. Endvidere skal han have udtalt, at han fandt, at han var i Tivoli med større Ret end Brandinspektøren, der jo i Henhold til Bestemmelserne skulde give Møde ved enhver Ildebrand, medens han selv jo kun var i Reserve for den vagthavende Assistent. Det skal bemærkes, at der endnu paa dette Tidspunkt ikke fandtes nogen skrevet eller trykt Instruks udover Regulativet for Brandvæsenets overordnede Befalingsmænd, og at det ikke ser ud til, at Brandinspektøren har givet Rogert Møller nogen udtrykkelig Ordre til at begive sig hjem.

Dagen efter traf Brandinspektøren og Assistenten tilfældig hinanden paa Nikolaj Vagt, hvor Rogert Møller paa det Tidspunkt ikke havde

Tjeneste. Han bad da Schönheyder om en Forklaring angaaende det, der var passeret i Tivoli Aftenen forud. Da han ikke fandt, at Brandinspektørens Syn paa Sagen tilfredsstillede ham, skal han have udtalt, at han selv mente, at det var Brandinspektøren ganske uvedkommende, hvor Reserveassistenterne opholdt sig, naar de blot i rette Tid i givet Tilfælde indfandt sig paa Vagten og overtog den udrykkede Assistents Tjeneste. De to Parter synes ved denne Samtale at være kommet endnu længere fra hinanden. Brandinspektøren skrev en længere Klage over Assistentens Optræden og fordrede hans Afsked, en Klage, der dog vistnok paa Grund af Begivenhedernes raske Udvikling ikke naaede at blive indsendt til Magistraten. Rogert Møller indsendte nemlig omgaaende Ansøgning om Afsked fra den 1. Oktober at regne. Han nævnte heri ikke sit Sammenstød med Brandinspektøren; derimod rettede han en Tak til Magistraten for den Tid, han havde tjent under den. Ansøgningen blev bevilget, og Rogert Møller udtraadte endelig af Brandvæsenets Tjeneste. Hans Stilling blev besat med cand. polyt. V. P. E. Liisberg²⁸).

I Budgettet for 1883 havde Brandinspektøren — paa Grund af det stadig voksende Arbejde paa Kontoret — foreslaaet, at der blev bevilget Penge til Ansættelse af en fast Skriver. Beløbet blev bevilget, og fra 1. Januar 1883 blev A. S. C. M. Strøm ansat som Brandvæsenets faste Skriver, efter at han havde fungeret som Ekstraskriver siden 1. Marts 1882²⁹).

I 1883 blev Brandinspektør Schönheyder ramt af et Uheld, der næsten ødelagde Synet paa hans ene Øje; omtrent samtidig blev Stillingen som Inspektør ved Vandvæsenet, hvor han tidligere havde været Assistent, opslaaet ledigt. Schönheyder søgte derfor om Afsked fra Brandvæsenet og Ansættelse ved Vandvæsenet, og i Januar 1884 fik han sit Ønske opfyldt. Vicebrandinspektør Carlsen blev konstitueret som Brandinspektør, indtil Kaptajn af Ingeniørkorpset Deodatus Fredericus Sextus Meyer fra 1. Maj blev ansat som Schönheyders Efterfølger, ganske vist efter nogle Vanskeligheder, idet Carlsen var Borgerrepræsentationens Kandidat til Stillingen³⁰). Under Meyers Auspicier gik Kjøbenhavns Brandvæsen ind i en ny Æra.

Lønningsspørgsmaalet voldte en Del Vanskeligheder; Lønsatserne maatte jævnlig revideres. Allerede i September 1872 forlangte Brandfolkene ved Stationen i Lægeforeningens Boliger deres maanedlige Vederlag forhøjet, da de i modsat Fald ellers vilde opsigte deres Stillinger; Magistraten gik med til Forhøjelsen. Endnu samme Aar indsendte samtlige Brandvæsenets Sprøjteførere og Menige et Andragende om Lønforhøjelse; Brandinspektøren anbefalede Sagen; men desuagtet synes der ikke at være kommet noget ud deraf³¹).

I Maj 1873 ansøgte samtlige Sprøjteførere om Forhøjelse af deres Løn, og om at den maatte blive udbetalt maanedsvist; Schönheyder anbefalede Sagen under Henvisning til Forholdene paa Frederiksberg, og Magistraten vedtog at lade Sagen behandle under Drøftelsen af Budgettet for 1874. Paa Budgettet for 1873 havde Borgerrepræsentationen iøvrigt vedtaget at udbetale Dyrtidstillæg til alle fast ansatte Funktionærer (undtagen de i 1872 ansatte). For 1874 bevilgedes atter Dyrtidstillæg, men efter en noget anden Skala end Aaret før³²).

I November 1874 søgte de menige Brandfolk om Lønforbedring; Brandinspektøren mente ikke at kunne anbefale Ansøgningen, og den synes ikke at have foranlediget noget Svar fra Magistraten. I Maj 1875 gentog de derfor deres Ansøgning; de vilde have Lønsatserne ændret fra 1. Juli 1875, da de ellers vilde opsigte deres Pladser fra denne Dato. Brandinspektøren foreslog nu en Forhøjelse af Mandskabets Lønninger paa 15 pCt., og det gik Magistraten ind paa³³).

Dette gunstige Resultat gav nu Mandskabet ved Stationen i Lægeforeningens Boliger Blod paa Tanden. Idet det efterlignede det faste Mandskabs Taktik, forlangte de i Maj 1875 Maanedslønnen forhøjet og Vagtlokalerne forbedret, da det i modsat Fald opsigte Pladserne fra 1. Juli. Brandinspektøren fraraadede Magistraten at gaa ind paa Fordringerne, og den besluttede at følge hans Raad. Brandinspektøren meddelte, at enhver der ønskede at udtræde til 1. Juli, personlig maatte opsigte sin Tjeneste hos ham, en Bestemmelse, om hvis Lovlighed Politidirektøren senere havde sine stærke Tvivl. Mandskabet synes heller ikke at have tillagt den nogen Betydning, for de Menige udeblev alle den 1. Juli fra Vagten, uden at det ses, at der var gaaet nogen Opsigelse

forud fra deres Side. Stationen blev nu alene passet skiftevis af en af de to Sprøjteførere, der var ansat ved den. Sagen synes derefter at ligge hen, indtil Brandinspektøren i November anbefalede Magistraten at oprette en fast Vagt paa 1 Fører og to Mand. Magistraten foretrak imidlertid Lønforhøjelsen, og de nye Lønninger blev udbetalt fra 1. Januar 1876³⁴).

Ogsaa Pumpemandskabet forsøgte paa denne Vis at fremtvinge en Lønforhøjelse. Det havde ligesom det faste Mandskab allerede i December 1874 indsendt en Ansøgning, der forblev ubesvaret. Dets andet Andragende kom i Juni 1875 og truede med Opsigelse til 1. Juli. Brandinspektøren kunde ikke anbefale det, og Magistraten nægtede at gaa ind paa Fordringerne. Da Pumpemandskabet den 7. Juni om Aftenen mødte til Tjeneste, fik det af Assistent Carlsen Meddelelse om Magistratens Afgørelse og om, at han var bemyndiget til af hver enkelt at modtage deres Opsigelse med samme Gyldighed, som om Opsigelsen var sket med en fuld Maanedes Varsel. Folkene erklærede imidlertid, at de straks vilde forlade Vagten, og da dette blev dem forbudt, nægtede de at begive sig til deres Vagtlokale og forblev i Vestibulen, selv efter at Brandinspektøren var kommet til Stede. Først Kl. 1 Nat begav de sig til Vagtlokalet. Brandinspektøren indberettede Sagen og fik 2 Mand idømt hver en Bøde paa 40 Kr., en Mand 20 Kr. og 14 Mand hver 10 Kr.; 5 af Mandskabet afsonede Bøderne³⁵). Det kommunale Brandvæsen havde saaledes haft sine første Strejker.

Paa Budgettet for 1875 var der blevet bevilget forøgede Lønninger for det overordnede, faste Personale fra 1. April. Derved fastsattes Brandinspektørens Gage til 4400 Kr., stigende hvert femte Aar med 400 Kr. til 5600 Kr., Vicebrandinspektør Holm fik 2800 Kr., stigende hvert tredje Aar med 200 Kr. til 3600 Kr., Assistent Carlsen 2000 Kr., stigende hvert tredje Aar (fra 1. December 1872 at regne) med 200 Kr. til 2600 Kr., Assistenterne Bentzon og Hyller 1800 Kr., stigende hvert tredje Aar med 200 Kr. til 2400 Kr.; disse tre Assisterter havde Pensionsret efter 15 Aars Tjeneste. Lægen fik 1000 Kr. aarlig, de to Reserveassistenter hver 600 Kr., Sprøjtemesteren 1200 Kr., Kontorassistenten 1000 Kr., stigende hvert tredje Aar med 200 Kr.

indtil 1600 Kr. (fra 1. Februar 1871 at regne). Budet fik 800 Kr. om Aaret³⁶).

Nu var der Ro om Lønspørgsmaalet i nogle Aar; bortset fra, at Sprøjteførerne efter Ansøgning fik deres Løn udbetalt pr. Maaned i Stedet for pr. Dag, skete der ingen Ændringer. Om de af Kommunens Embeds- og Bestillingsmænd, der ellers ikke havde Ret til Pension, var det i December 1874 blevet fastsat, at de, naar de havde tjent Kommunen i 25 Aar, havde Ret til $\frac{1}{4}$ af Stillingens Gage, naar de tog deres Afsked; i November 1881 søgte samtlige Sprøjteførere at faa denne Tidsgrænse flyttet frem til 15 Aar, men fik Afslag³⁷).

Vicebrandinspektør Carlsen indsendte i 1882 Anmodning om Husleje-godtgørelse paa 3—400 Kroner; Schönheyder gjorde opmærksom paa, at det sikkert vilde være umuligt for Carlsen i den indre By at skaffe sig en passende Bolig for en Leje, der svarede til hans Gage. Da Haabet om at skaffe Stationer med Boliger til det overordnede Personale syntes at have sin Opfyldelse langt ude i Fremtiden, anbefalede han Sagen til Magistratens alvorlige Overvejelse, og han henviste til, at Kommunen havde tilstaaet saa mange andre af sine Funktionærer Godtgørelse for Udgifter, der var blevet dem paaført ved ganske lignende Forpligtelser. Overfor Assistenterne havde man hidtil været saa stræng i Kravene om deres Lejligheds Beliggenhed, at han mente, de havde faaet ekstraordinære Udgifter derved. Magistraten gav Brandinspektøren Ret; da Vicebrandinspektøren ikke frit kunde vælge sin Bolig, men skulde have den i Nærheden af Hovedbrandstationen, hvad der fordyrede den for ham, fandt man det rimeligt, at han fik en Husleje-godtgørelse (paa 200 Kr.)³⁸).

I 1882 begyndte Lønspørgsmaalet atter at røre paa sig. Maskinmesteren ved Dampsprøjten, Smedemester Riedel, havde da hidtil faaet 1600 Kr. om Aaret mod, at han selv betalte sin Assistent; paa Budgettet for 1882 var Beløbet forhøjet til 2200 Kr. paa den Betingelse, at Assistenten stadig skulde opholde sig paa Stationen i Gothersgade og dér om Dagen være beskæftiget med Reparationsarbejde. Da det viste sig vanskeligt selv for dette Beløb at faa Mandskab til Dampsprøjten, maatte det paa Budgettet for 1883 yderligere forhøjes til 2300 Kr. Den Del af Mand-

skabet, der kun var døgnlønnen, fik paa Budgettet for 1883 deres Kaar noget forbedret³⁹).

I August 1872 havde Schönheyder udtalt Ønsket om at faa oprettet en Sygekasse for Brandvæsenet; han foreslog, at Magistraten til en saadan Sygekasse ydede et aarligt Bidrag paa 200 Rdlr. Magistraten bevilgede de ønskede 200 Rdlr. paa Budgettet for 1873, og Sygekassen traadte i Virksomhed i Maj 1873 med 75 Medlemmer. Ret til at blive Medlem havde enhver Sprøjtefører og Menig — dog ikke Mandskabet ved Stationerne paa Ladegaarden og i Lægeforeningernes Boliger — saafremt vedkommende ikke var over 40 Aar eller led af en eller anden Sygdom. Bestyrelsen bestod af Brandinspektøren (Formand) og 3 Medlemmer. Medlemmerne kunde sikre sig forskellige Understøttelser i Sygdomstilfælde efter følgende Regler: ingen kunde sikre sig større ugentlig Understøttelse end Beløbet for hans faste Løn, og var han tillige Medlem af en anden Sygekasse, maatte den samlede Understøttelse heller ikke overstige hans faste Gage; Præmien var 2 Sk. ugentlig for hver Rdlr. indtil 4 Rdlr. ugentlig Understøttelse, derudover 3 Sk. pr. Rdlr.⁴⁰).

Ogsaa et Legat blev Brandfolkene betænkt med i disse Aar. I 1873 fik Brandvæsenet Meddelelse om, at der af de Spannørske Legater var tilstaaet 500 Rdlr. om Aaret til et Legat for afgaaede, tilskadekomne eller gamle Folk fra Brandvæsenet; Legatet skulde dog først træde i Kraft 3 Aar efter Testators Død den 24. August 1872⁴¹).

For Ladegaardens Sprøjtes Mandskab foreslog Anstaltens Inspektør en Lønforhøjelse i 1872; Magistraten gik med hertil for Sprøjteførerens og de to Reserveføreres Vedkommende, derimod ikke for det øvrige Mandskabs. Brandinspektøren blev dog bemyndiget til at udbetale disse Folk mindre Ducører, naar de udmærkede sig ved Ildebrande. Autoriteterne var tilfreds med Mandskabets Ydeevne; Ladegaardsfolkens Tjeneste var navnlig tænkt indskrænket til Transport af Sprøjten og Pumpearbejde; men det viste sig snart, at de ogsaa kunde bruges til at udføre en Del af det Arbejde, der ellers var tænkt udført af Brandvæsenets fastlønnede Personale. Ved Branden i Anker Heegaards Teglblænderi den 20. April 1872 blev to af Ladegaardens Folk anvendt som Straalemestre, og to andre gjorde Tjeneste ved Dampsprøjten, hvilket indbragte

dem 2 Rdlr. i Ducør. Der blev i den følgende Tid jævnlig udbetalt Ducører til dette Mandskab, dels for dets Optræden under Ildebrande, dels for at dets Sprøjte var mødt op som 1. eller 2. Sprøjte⁴²).

Nogle Aar senere synes Begejstringen for Ladegaardens Folk ikke at være slet saa stor. Den 7. September 1879 nedbrændte et Finerskæveri paa Kastelsvej Nr. 3; ved Branden assisteredes Brandvæsenet baade af Artillerister fra Søforterne og af Matroser fra et russisk Orlogsskib, der laa paa Reden; men Branden gav Anledning til at samtlige Brandfolk indgav en Klage over Mandskabet ved Ladegaardens Sprøjte. Det havde ofte under Ildebrande vist sig beruset, og ved den her omtalte Brand paa Kastelsvej havde fire af Folkene været „saa drukne, at de ikke kunde staa paa Benene“. Da Ladegaardsfolkene optraadte i samme Uniform som det faste Mandskab, mente dette, at Ladegaardsfolkenes Optræden maatte skade de faste Brandfolks Omdømme hos Befolkningen, der ikke kunde se Forskel paa de to Slags Brandfolk. Man anmodede derfor om, at der blev gjort noget for at hindre saadanne skandaløse Optrin i Fremtiden. Da Brandinspektøren sendte Sagen videre til Magistraten, indrømmede han, at han helst vilde være fri for Assistance fra Ladegaarden; men saalænge Brandvæsenet ikke var stærkere, kunde han ikke undvære den. Han mente dog, at Forholdene ikke var slet saa grelle som skildret af det faste Mandskab. Et Forslag om at lade Ladegaardens Sprøjtemandskab optræde i en særlig Uniform satte Ladegaardens Inspektør sig bestemt imod, og Magistraten tog derefter Sagen til Efterretning⁴³).

Samme Aar fandt der en Brand Sted umiddelbart ved Ladegaarden, men paa Frederiksberg Grund, hvor Ladegaardens Sprøjte ikke skulde møde. Branden foranledigede, at Københavns Tvangs- og Arbejdsanstalt foreslog, at det blev Sprøjten tilladt under slige Forhold at møde ved Brande paa Frederiksberg. Tilladelsen blev givet for Brande i umiddelbar Nærhed af Ladegaarden, og paa Betingelse af, at Frederiksberg Kommune over for Anstaltens Inspektør forpligtede sig til at yde samme Godtgørelse for Udrykning som Københavns Kommune⁴⁴).

I September 1882 anmodede Inspektøren for Ladegaarden Magistraten om, at de Bluser og Hjelme, der var blevet udleveret til Mandskabet ved

Anstaltens Sprøjte, blev ombyttet med almindelige Brandmandsuniformsgenstande; dels var de Beklædningsgenstande, som var i Brug, i en miserabel Forfatning, dels satte de ved deres Afvigelse fra de øvrige

To Brandmænd. Maleri af Erik Henningsen 1882. (Kjøbenhavns Brandforsikring).

Brandmænds Paaklædning et meget stærkt nedsættende Stempel paa Ladegaardens Mandskab. Brandinspektøren oplyste, at Brandfolkene i 1876 havde faaet deres Ravndugskitler ombyttet med Jakker af uldent Stof, medens Ladegaardsfolkene havde beholdt Kitlerne eller Bluserne;

der var i det indeværende Aar blevet gjort Forsøg med nye Hjelme, men han kunde ikke anbefale, at Sprøjtemandskabet fra Ladegaarden fik samme Paaklædning som de faste Brandfolk; han havde allerede ladet bestille nye Bluser og havde bestemt, at Anstalten skulde have nye Hjelme, men af den gamle Model⁴⁵).

Om Brandvæsenet i Tiden 1870—1884 skal endnu meddeles et Par Træk. Branden paa Anker Heegaards Teglblænderi i April 1872 gav Anledning til en Klage fra Politiet over Assistent Bentzon, der skulde have optraadt ubehersket over for Politiet; en vægtig Undskyldning for hans Optræden var det dog, at Politiet intet som helst foretog sig for at afspærre Brandstedet eller for at holde Orden; Sagen synes at være døet hen⁴⁶).

I 1876 fik Brandvæsenet en Øvelsesplads. Det havde hidtil været uheldigt stillet i saa Henseende; men nu fik det anvist en Plads til fast Brug paa Vandværkets Grund, og Magistraten bevilgede 3500 Kr. til Pladsens Indretning⁴⁷).

I Marts 1879 saa Brandinspektøren sig nødsaget til at paalægge Assistenterne at drage Omsorg for, at Ordonnanserne, der fra Vagten blev udsendt til Befalingsmændene med Meddelelse om Ildebrande, straks efter udført Hverv vendte tilbage til Stationen og ikke — saaledes som det var sket — spildte Tiden med at bringe Underretning om Brandene til forskellige Forsikringsselskaber. I Maj 1882 udstedte Schönheyder — ligeledes paa givne Foranledning — et Forbud mod, at Sprøjteførere befattede sig med at levere eller reparere Slukningsmateriel til private Ejendomme, da han fandt et saadant Forhold ganske uforeneligt med deres Stilling i Brandvæsenet⁴⁸).

Naar Brandvæsenet rykkede ud til Ildebrand, var det i nogle Aar ensbetydende med, at der var Sjov i Gaden for Byens Gadedrenge. Tilsidst blev dette Uvæsen saa slemt, at Brandinspektøren i November 1879 skrev til Politidirektøren:

„Naar Sprøjterne her i Byen kører til en Ildløs, følger som bekendt altid en stor Skare Folk med dem, som ved deres Sammenstimlen i høj Grad besværer de første Slukningsforanstaltninger. Da jeg erkender, at Politi ikke i første Øjeblik kan være til Stede i tilstrækkeligt Antal til at

forhindre den første Sammenstimlen, er der vel næppe Udsigt til at faa dette uheldige Forhold forandret. Naar Sprøjterne, efter at Ilden er slukket, forlader Brandstedet, ledsages de sædvanlig lige til Stationerne af en stor Skare hujende og støjende Dreng, syngende den bekendte Strofe: „Hæng i, hæng i, hæng bare i“. Dette kan, om det maaske ikke tilsigtes, let opfattes som en Forhaanelse af Brandfolkene, der ikke bør tilstedes; det bidrager i høj Grad til hos Befolkningen at vedligeholde en skæv Forestilling om Brandvæsenet og dets Virksomhed; det vænner Folk til den Tanke, at hvor der er Sprøjter, der er Anledning til Sjov, og der er det tilladt at gøre Sjov, og endelig har i den seneste Tid denne Sjov og de dermed følgende Gadeoptøjer været den væsentligste Grund til, at Brandvæsenet ikke kunde faa et Lokale til en Brandstation, hvortil det i høj Grad trængte. Da der nu altid er en Del Politimandskab samlet, naar Sprøjterne forlader Brandstedet, skal jeg anmode om, at der maa blive gjort alvorlige Forsøg paa i Fremtiden at forhindre alle Gadeoptøjer og den Spektakel, som nu stadig ledsager Sprøjterne paa deres Vej fra Brandstedet til Vagtstationerne⁴⁹).

Foranlediget af denne Skrivelse blev der udstedt en Dagsbefaling til Politibetjentene om at forhindre det Uvæsen, at Sprøjterne til og fra Brandstedet „ofte ledsages af Flokke af hujende og skrigende Dreng“, og det blev paalagt Betjentene, at de skulde anholde de Personer, der gjorde sig skyldige i dette Forhold, og indbringe dem til Politistationen. Det blev ogsaa paalagt den ved Brandstedet kommanderende Politieembedsmand at gøre, hvad der kunde gøres, for at forhindre slig Uorden⁵⁰).

SLOTSBRANDEN 1884 OG DENS FØLGER FOR
BRANDVÆSENET

I April 1884 blev Kaptajn D. F. S. Meyer ansat som Brandinspektør i Schönheyders Sted. Fra April Flyttedag s. A. blev Brandvæsenets Kontor, der tidligere havde haft til Huse i Schönheyders Lejlighed i Raadhusstræde Nr. 3², flyttet til Nansensgade Nr. 48¹, og herfra stod det i telegrafisk Forbindelse med Stationerne Nr. 1, 12, 15, 16 og 17. Fra samme Dag blev Brandalarmen i Vajsenhuset i Nørre Farimagsgade nedlagt.¹⁾

Meyer begyndte straks at overveje forskellige Ændringer vedrørende det københavnske Brandvæsen; et første Resultat deraf var det, at han i Sommeren 1884 fik gennemført forskellige Uniformsforandringer for at opnaa mere tydelige og passende Distinktioner og mere Ensartethed i Paaklædningen: Inspektører og Assistenten skulde for Fremtiden bære Skulderdistinktioner af sort Fløj (med de tidligere for Kravedistinktionerne bestemte Antal Stjerner), sort Spejl paa Frakkekraven og Vaabenknapper i Stedet for de tidligere glatte Knapper; for Sprøjteførere og Menige skulde Knapperne paa Kraven bortfalde og Frakkens Skulderstropper forsynes med en gul Passe-Poil; Distinktionerne for Sprøjteførerne blev fra 1—3 Sparrer paa Frakkernes Overarm, med Tilføjelse af en Knap for Sprøjtemestrenes Vedkommende; Huerne skulde for samtlige Brandfolk, fra Inspektør til Menig, have samme Form.²⁾

Endnu i Brandinspektør Meyers første Embedsaar indtraf en ulykkelig Begivenhed, der krævede Menneskeliv, og som fik stor Indflydelse

paa det københavnske Brandvæsens videre Udvikling, Kristiansborg Slots Brand den 3. Oktober 1884.³⁾

Slottet var efter Branden i 1794 genopført af C. F. Hansen i Aarene 1800—1828. Paa langs og tværs gennem Slottets tre Fløje gik stærke, brandfri Mure, forsynet med ca. 10 Jerndøre i hver Etage, Loftet iberegnet. Fra Byens Vandværk var Slottet siden 1858 blevet forsynet med Vand, saaledes at der fandtes Brandhaner saavel i Gaarden og paa

Kristiansborg før Branden. Fot.

Pladserne som i Etagerne. 900 Fod Sejldugsslanger, 300 Fod nittede Læderslanger, tillige med 10 større og mindre Kobberstraalerør, 8 Haandsprøjter og 3 Baljesprøjter var anbragt paa forskellige Steder i Slottet, og baade i Rigsdagen og i Malerisamlingen fandtes Ekstinktører. Paa Brandmurene i Loft- og Kælderetagen hang der 76 Læderspande, 82 Lygter, 10 Økser, 17 Brandstiger og mange lignende Brandredskaber. Paa Loftet stod 14 Vandbeholdere, hver paa 20 Tdr., som stadig holdtes fyldt af Regnvand fra Tagene. To Brandvagter skulde skiftevis opholde sig paa Slottet et Døgn ad Gangen, kontrolleret ved Kontrolure; paa deres Runde skulde de lukke (ikke aflaae) alle Branddøre i de øvre Etager.

Samtlige Skorstene og Kakkelovne blev fra 1880 tilset og rensat af en af Byens autoriserede Skorstensfejere og hans Folk; hvor et Kakkelovnsrør gik gennem et Skillerum, var det omgivet med en Jernbøsning.

Skæbnesvangre Brandfaremomenter ved Slottet var det, at Brandmurene kun gik til Tagets Underside, og at Branddørene ikke var dobbelte. Under Loftet i Malerisamlingen var der i Stedet for Forskalning kun udspændt malet Lærred, og Folketingssalen havde hvælvet Træloft, hvorover der var et tomt Rum paa $\frac{3}{4}$ —3 Alens Højde; derigennem var der lagt Gasledninger. Over Loftet i den nederste Mezzanin, under Gulvet i Riddersalen og i andre Lokaler i Kongens Etage og tildels ogsaa i Loftet over dem var der anvendt Bjælker med Sprængværk, hvorved der saavel paa langs som paa tværs i Slottet fremkom en Mængde lange Hulrum mellem de overliggende Etagers Gulv og de nedre Etagers Loft; Indskud med Lerlag fandtes næppe nogetsteds. Desuden var Nedløbsrørene fra Taget lagt indvendig i Bygningen. Disse Mangler var Bygningstilsynet bekendt; men Overvejelserne om en Sikring mod denne Fare var strandede, da man var vejet tilbage for den fuldstændige og overordentlige kostbare Ombygning, der syntes nødvendig. Et andet betydeligt Faremoment, som Tilsynet mærkværdigvis ikke kendte, bestod i, at flere forskallede og pudsede Skillerum enten var helt af Træ eller opført, saaledes at der var indtil 12 Tømmer mellem den pudsede Bræddevæg og Murene. Ligeledes bestod de 16 Søjler i Riddersalen af en Midtstolpe af Træ, hvorom der var anbragt en Forskalning med Puds, saaledes at der var et hult Rum mellem den og Stolpen. Alle de hule Rum var naturlige Kanaler for en opstaaet Ildebrand og vilde gøre det umuligt at slukke Ilden, saa meget mere som Brandvæsenet ikke kendte disse Kanaler.

I Sommeren 1884 havde Brandinspektør Meyer, Vicebrandinspektør Carlsen og Assistent Hyller med flere Brandfolk været oppe paa Slottets Loft og afholdt forskellige Prøver; de havde ved denne Lejlighed gjort sig bekendt med de forskellige Hovedtrapper op til Loftet. Samtlige Kakkelovne og Skorstene i Rigsdagslokalerne var blevet eftersat og rensat efter den sidste Rigsdagssamlings Slutning.

Nogle Dage før Rigsdagssamlingen plejede der altid at blive lagt i Kakkelovnene i Rigsdagens Lokaler for at forebygge Røgplage. Derfor gav Bureauchef Dessau Overfyrbøder Rosen Ordre til at fyre i de ca. 50 Kakkelovne Fredag den 3. Oktober; Varmeapparatet til Folketingssalen skulde dog ikke tages i Brug. Rosen udførte Hvervet Kl. 8—10 om Formiddagen, og gik Kl. 11 gennem alle Værelserne for at se, om alt var i Orden; det samme gjorde hans Medhjælper Kl. 1. Der blev ikke fyret mere end denne ene Gang; men paa Grund af det milde Vejr steg Temperaturen i Værelserne til 20°. I alle Rigsdagens Værelser færdedes hele Dagen Folk, navnlig Haandværkere, der var ved at nymøblere Folketingssalen; men ud over Varmen mærkedes intet særligt. Da Slotsforvalteren Kl. 4 mente at spore en svag Gaslugt i Folketingssalen, mente Dessau, at den skyldtes de nye Møbler og Tæpper.

Ved denne Tid gik flere hjem til Middag, saaledes Folketingsformanden Berg, Dessau og Slotsforvalteren, medens Statsrevisor Høgsbro og Bibliotekar Elberling endnu var beskæftiget i deres Arbejdsværelser i Mezzaninen. En Rengøringskone vilde hente sit Tøj fra et Rum i den østre Ende af Gangen i Mezzaninen; men da hun var naaet op ad Trappen (ved h paa vedføjede Tegning) Kl. 4¹/₄, hørte hun Knitren fra den anden Ende af Gangen. Hun gik saa langt ned ad Gangen, at hun kunde se, at Indgangen til Værelset (b) var oplyst fra det lille Rum (a), og at enkelte Gnister derfra sprang ud i Gangen. Hun raabte „Brand!“ gennem en aaben Dør til Bogsamlingen og løb derpaa ned til Bureaugangen neden under, hvor hun traf Rigsdagens Portner, en Sadelmager og en Arbejder. Portneren og Arbejderen løb for at hente en Ekstinktør i Budstuen, medens Sadelmageren fulgte Konen op i Mezzaninen, hvor Elberling kom til. Det glødede stærkt i Dørfyldingen til Værelset (a), medens der intet var at mærke i Stenografværelserne ved Siden af.

Nu kom flere Folk til. Med Ekstinktøren slukkede Portneren Ilden paa Dørens udvendige Side, og da han aabnede Døren, saa han, at det Kakkelovnsrør, der gik gennem Rummet (a), var rødglødende, og at det brændte stærkt i Gulvet under Røret. Han tømte nu Ekstinktøren ind i Rummet uden at faa Ilden slukket og lod sende Bud til Brandstationen i Nikolaj Taarn, til Dessau, Slotsforvalteren og Folketingets

Formand. Der var ganske vist Brandtelegraf i Portnerboligen; men da den ikke gik umiddelbart til Brandstationen, antog Portneren, at et Bud kunde løbe lige saa hurtigt derhen; desuden kunde han derved selv fortsætte Slukningsforsøget. Der blev nu af forskellige hentet Vand fra Haner i Gangen nedenunder, og det blev dels kastet, dels sprøjtet med en Haandsprøjte ind i Rummet, og det saa ud til, at Ilden i Gulvet var slukket, medens en Lysning foroven tydede paa, at det brændte i Loftet. Paa Grund af den kvælende Røg og Damp maatte Vinduer og Døre aabnes i de tilstødende Værelser; derved fik Høgsbro, der i sit Værelse (i) havde bemærket en usædvanlig Løben paa Gangen, Underretning om Branden. Da han kiggede ind i Rummet (a), saa han kun en klar Flamme i det firkantede Ventil hul ind til Værelset (b); selve Ventilrøret af sammenloddede Zinkplader lagde han ikke Mærke til. Røsen mente senere, at det maatte være faldet ned, fordi Lodningen var smeltet. Hverken i Værelserne (b) eller (c) saas endnu Ild; men da en Snedkersvend havde hugget Hul i Bindingsværksvæggen mellem (a) og (c), saa man, at det brændte stærkt oppe under Loftet.

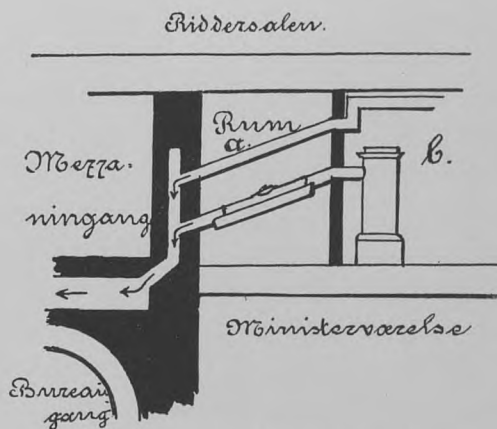
Der synes ikke at være nogen Tvivl om, at Ilden var opstaaet i Rummet (a); men om Aarsagen blev flere Hypoteser opstillet, uden at nogen afgørende Forklaring blev givet. Ilden udbrød paa det uheldigst mulige Sted, under den vestlige Ende af Riddersalen, hvis skjulte Hulheder i Gulv, Vægge og Søjler med stor og dog umærkelig Hastighed forplantede Ilden baade til Siderne og opad. Brandvæsenet, der ikke kendte disse Hulheder, troede i længere Tid kun at have en almindelig Husild for sig, som det kunde bekæmpe med de sædvanlige Midler.

Meldingen kom til Nikolaj Taarn Kl. 4¹/₂, og samtidig med, at de fire andre indenbys Stationer blev alarmeret, begav den vagthavende Assistent Hyller sig med Stationssprøjten, 2 Straalemestre, 10 Mand, Haandsprøjte, Redningsstige m. m. til Slottet, hvortil han kom fem Minutter efter Alarmeringen. Sprøjten blev anbragt i den indre Slotsgaard; der blev skruet en Slange paa en Brandhane, og sammen med et Par Brandmænd, der medførte Haandsprøjten, gik Hyller op i Mezzaninen. Fra Værelset (c) saa han gennem det huggede Hul Ilden flamme op mod Loftet i (a) som i et Skorstensrør. Han beordrede Fløjens Hovedgashane

lukket og lod en Brandslange hejse op gennem Vinduet (g) og kort efter en anden (fra Station 3-Sprøjten) gennem Vinduet (k). Da han stadig haabede at kunne faa Bugt med Ilden ved alene at bruge Haandsprøjten, vilde han dog i Begyndelsen ikke gøre Brug af Brandslangerne for ikke at ødelægge for meget. Da der blev hugget Hul i Gibsdækket over Værelserne (b) og (c), viste det sig, at Ilden havde angrebet saavel Forskalkningsbrædderne som Vekslerne i Bjælkelaget.

For bedre at naa til Ilden gik Hyller og et Par Brandmænd op ad Trappen til Gennemgangen mellem Kongetrappen og Thorvaldsens Værelse og kome efter at have sprængt

en Dør ind i Gangen, der gik langs Riddersalen ud mod den indre Slotsgaard. Her traf de Slotsforvalter Zeltner, netop som de tog i Døren ind til Riddersalen. Det synes, som om der har været et lille Sammenstød mellem Hyller og Slotsforvalteren om Adgang til Riddersalen. Zeltner lukkede dog Brandfolkene ind, Hyller hævdede senere: gennem Døren fra Gangen, medens Slotsforvalteren fastholdt, at det var gennem Spillegemakket.⁴⁾ Ved et opmærksomt Eftersyn opdagede Hyller i Riddersalen en svag Røg tæt ved den sydøstre Søjle(x), der stod lige over Værelset (b) i Mezzaninen. Med Brækjern og Økser søgte Brandfolkene trods Slotsforvalterens Protester at bryde Parketgulvet op; men Værktøjet var ikke stærkt nok; Gulvet var dobbelt: øverst Parket af Eg og Mahogni, derunder Fyrreplanker og endelig det svære Bjælkelag. Efter med Besvær at have løsnet et Kvadrat opgav Brandmændene, lagde det paa Plads igen og søgte i Stedet at fjerne en Forhøjning langs Salens Væg ud til Kavalergaarden. Da ved Femtiden en Del af Forhøjningen var fjernet, saa man Ild. Efter et forgæves Slukningsforsøg med en Ekstinktør lykkedes det tilsyneladende med en

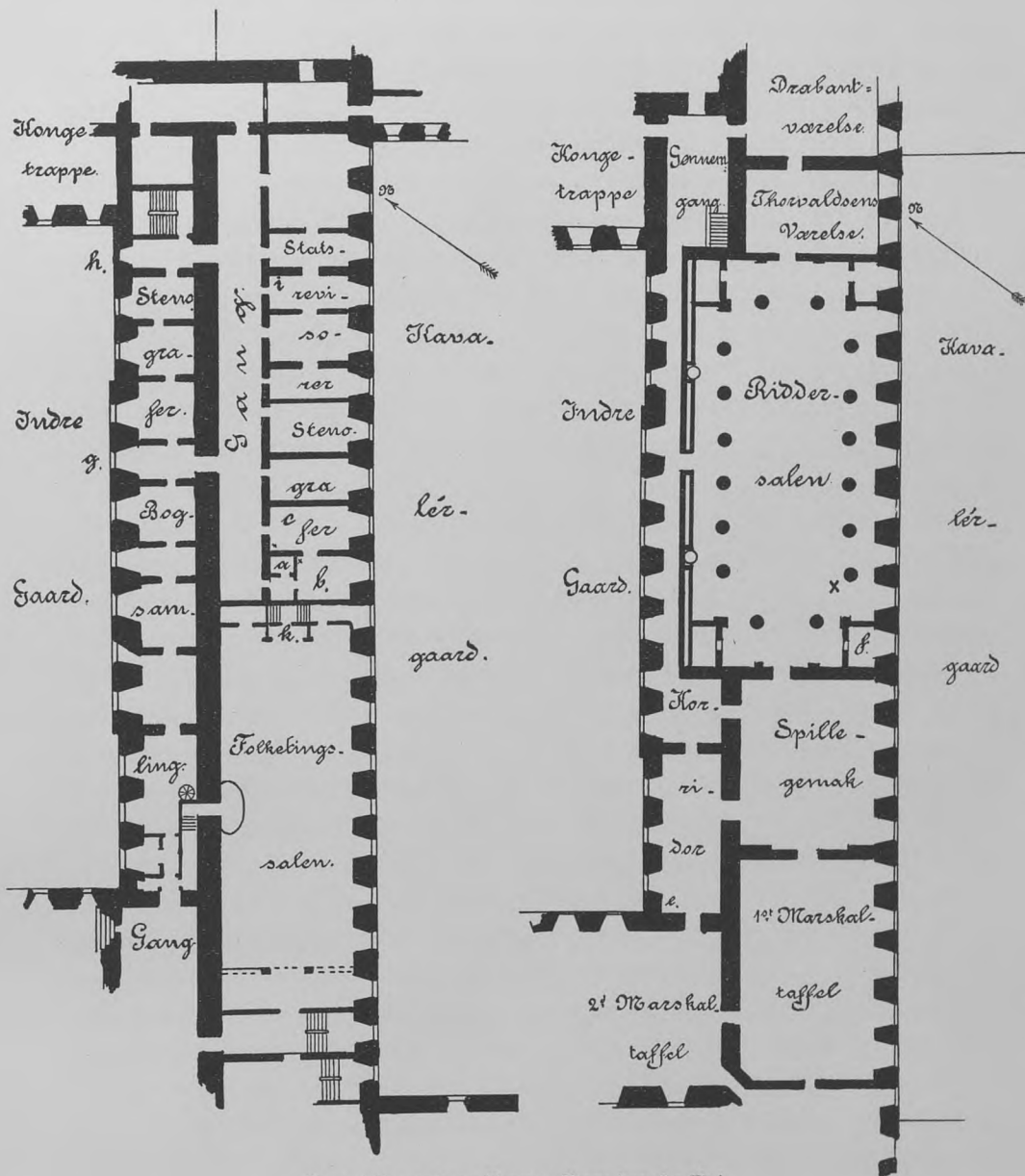
Snit gennem Værelset, hvor Ilden opstod.

kraftig Straale fra en Sprøjteslange at kvæle Ilden i Gulvet, hvis Op-hugning man endnu i nogen Tid fortsatte.

Imidlertid var der i den indre Slotsgaard mødt samtlige Sprøjter fra de indenbys Stationer, ialt 5, inden Kl. $4\frac{3}{4}$, saaledes at man maatte mene at have Slukningsmateriel nok til den Ild, der var konstateret. Yderligere havde Slottets og Rigsdagens Personale gjort en Slange klar fra Brandhanen (e) i Korridoren, gennem Spillegemakket til Riddersalen; paa Grund af utilstrækkelig Længde og maaske ogsaa manglende Vandtryk fik denne Slange ingen Betydning. Saasnt der under Riddersalens Gulvs Ophugning — der fortsattes saa kraftigt, som det var muligt med de 6—8 Mand og med Haandøkser og Brækjern — viste sig Ild, blev der sprøjtet meget stærkt paa den; mange Tønder Vand sendtes ned under Gulvet, idet man dog stadig undgik at ødelægge mere, end man mente paakrævet, og tilsyneladende saa det ud til, at man skulde faa Bugt med Ilden.

Omtrent Kl. 5 indfandt Brandinspektør Meyer sig i Riddersalen og blev af Hyller sat ind i Situationen. Meyer paalagde derefter sin Assistent at vedblive som begyndt i Riddersalen og gik selv ned i Mezzaninen, hvor man fortsatte med Nedhugning af Forskalningen i Loftet over Værelserne (b) og (c). Ogsaa her saa det ud til, at man fik Bugt med Ilden, efterhaanden som den kom til Syne, saaledes at Meyer, som han udtalte sig til Rigsdagens Formand og Bureauchef, mente, at Brandvæsenet var Herre over Ilden. I denne Opfattelse blev han bestyrket, da han vendte tilbage til Riddersalen og saa, at Røgen fra Hullerne i Gulvet var stærkt blandet med Vanddamp. Da kom Slotsforvalteren og førte Meyer og Hyller op i øverste Mezzanin; de traadte ind i et lille Værelse, sporede Røg, og da de aabnede Døren til det næste Værelse, væltede Røgen dem i Møde, saa de skyndsomst lukkede Døren igen og vendte tilbage. Ild havde de ikke set.

Nu fandt Meyer Situationen betænkelig og bad Kl. ca. $5\frac{3}{4}$ Hyller alarmere Dampsprøjterne. En Mand blev sendt til Nikolaj Taarn med Meyers Ordre, der derfra telegraferedes videre til Gothersgadestationen. Da Hyller vendte tilbage, meddelte en Brandmand ham, at Væggen

Plan af Mezzanin og Kongens Etage i søndre Fløj.

mellem Riddersalen og Værelset (f) var varm. Hyller lukkede Døren op og lod slaa Hul i Væggen til venstre for den aabnede Dør. Det viste sig nu, at Væggen kun var en Bræddevæg i ca. $\frac{1}{2}$ Alens Afstand fra Muren, og at det derved fremkomne Melletrum var stærkt fyldt med Ild. Omtrent samtidig havde Meyer, der fra øverste Mezzanin var vendt tilbage til Riddersalen, bemærket, at der var en ganske fin Ildstribe helt rundt om det store Spejl, der var anbragt mellem Døren til Spillegemakket og Værelset (f); han lod en Mand stikke sin Hakke ind bag Spejlrammen, og straks faldt det kostbare Spejl klirrende til Gulvet i Stumper og Stykker; bag ved viste der sig som ved Værelset (f) et luefyldt Melletrum. Noget mere af Træskillerummet blev brudt ned og de tilstedeværende 3—4 Sprøjteslangers Straaler blev rettet mod Bræddevæggen og Melletrummet. Atter troede man at skulle faa Bugt med Ilden.

Da saa Brandfolkene Ildtunger omkring Kapitælen paa den sydøstre Søjle, og omtrent samtidig hørte de flere efter hverandre følgende Knald, hvorved store Flager af Loftets Puds faldt ned, dels i Salen, dels i Korridoren udenfor. En Brandmand blev saa haardt saaret, at han maatte bringes ned; Brandinspektøren lod derfor Resten af Brandmandskabet søge Beskyttelse inde under Balkonen. Man vedblev at kæmpe mod Ilden, men maatte opgive at fortsætte Ophugnings- og Nedbrydningsarbejdet. Eksplosionerne skyldtes sikkert Antændelse af Gasarter, der havde udviklet sig ved Træværkets stærke Opvarmning og Forbrænding i Hulrummene.

Foranlediget af Knaldene kiggede Meyer ud af Vinduerne mod Kavalergaarden, og han opdagede da, at en voldsom og tæt Røg trængte ud af de 5—6 Fag Vinduer i øverste Mezzanin mod Kavalergaarden og noget senere ogsaa ud af Vinduerne paa modsat Side, ud mod den indre Slotsgaard; kort efter viste der sig paa begge Sider ogsaa Flammer.

Meyer havde jo sendt Bud efter Dampsprøjterne, der alle tre blev opbevaret i Gothersgade. Til Betjening havde man kun Besætning til den ene (Stigemandskabet fra Nikolaj Vagt), Maskinmester Riedel og en Maskinist; af disse sidste to skulde der stadig være een paa Stationen. Til Sprøjternes og Kulvognenes Transport havde man 3 Heste med Sele-

tøj, men kun een Kusk. Efter Stationsprøjtes Udrykning var der tilbage paa Stationen kun en enkelt Brandmand (til Betjening af Brandtelegraf), den vagthavende Maskinist og saa Kusken, og der blev derefter ikke gjort noget for at faa nogen af Dampsprøjterne klar til Udrykning, hvis der fra Brandstedet skulde blive kaldt paa dem. Skete det, maatte man anmode forbigaaende om at hjælpe Maskinisten og Kusken med at faa den udrykkende Dampsprøjte transporteret ud af Depothuset og over paa den modsatte Side af Gadens Sporvejsskinner. Dette Forhold var dog allerede, da Slotsbranden indtraf, under Omordning, idet Dampsprøjte Nr. 3 skulde installeres paa den da nye Station paa Fælledvej, og Mandskab til dens Betjening var under Uddannelse; men Stationen skulde først noget senere samme Efteraar tages i Brug.

Maskinmestertjenesten besørgedes i Almindelighed af en Maskinist Olsen, der var til Stede paa Vagten Nat og Dag, undtagen fra Kl. 5 Eftermiddag til Kl. 10 Aften og enkelte Helligdage, hvor saa Tjenesten overtoges af Maskinmester Riedel. Den 3. Oktober var Riedel blevet noget forsinket og passerede lidt over Kl. 5 Tøjhusgaarden (Kavalergaarden) paa Vej til Gothersgade. Han saa da selv, hvorledes det stod til paa Brandstedet; men hans Opfattelse af Situationen maa have været nogenlunde som de ledende Brandofficerers paa dette Stadium af Branden, for da han kom til Gothersgade, og der ingen Udrykningsordre var til Dampsprøjterne, lod han Maskinist Olsen forlade Vagten. Lidt før Kl. 6 fik Riedel Telegram fra Hovedstationen om at rykke ud med „Dampsprøjten“ (som det synes ved en Misforstaaelse ikke med „Dampsprøjterne“). Riedel sørgede for, at Dampsprøjte Nr. 2 blev gjort klar til Udrykning; men Kulvognen kunde ikke medføres, da man nok havde en Hest, men savnede en Kusk. Først vilde man anbringe Sprøjten i Kavalergaarden; men den fik dog sin Plads anvist paa Slotspladsen foran Kongeporten, hvor der var en Brandhane. Kort Tid efter sendtes den ved en Misforstaaelse ind i Kavalergaarden i Stedet for ind i den indre Slotsgaard; men herfra maatte den snart efter — paa Grund af den Udstrækning Ilden havde faaet — fortrække og vendte tilbage til sin tidligere Plads foran Kongeporten. Da Kulvognen ikke var til Stede, kom man kort efter i Forlegenhed for Kul; denne Mangel blev dog snart

afhjulpet ved, at Brandinspektøren sendte en Del Artillerister, forsynet med Spande, efter Kul hos den nærmeste Hørkræmmer. Dampsprøjte Nr. 2 kom først i Virksomhed ved Syvtiden.

Da Dampsprøjten var rykket ud fra Stationen, blev der intet gjort for at gøre den næste klar til Udrykning. Kusken sendtes med Hestene tilbage til Stationen for at afhente Dampsprøjte Nr. 3. Det lykkedes at faa Sprøjten til Slottet og anbragt, først paa Ridebanen, senere paa Slotspladsen i Nærheden af Nr. 2, der omtrent samtidig blev ubrugelig, hvorved Riedel kunde overtage Betjeningen af Nr. 3.

Endelig blev ogsaa Dampsprøjte Nr. 1 afhentet af 2 Sprøjteførere og en Artillerist med 2 Artilleriheste. Omtrent Kl. 7¹/₂ blev den anbragt ved Slotskirken, men straks efter flyttet hen ud for Kongeporten, hvor igennem den, ligesom de to andre Dampsprøjter, fik sine Slinger udlagt. Maskinist Olsen, der var hentet i sit Hjem, overtog Betjeningen af denne Dampsprøjte.

Af Brandvæsenets overordnede Befalingsmænd var nu efterhaanden de fleste mødt, Vicebrandinspektør Carlsen og Assistenterne Liisberg og Bentzon. Forhenværende Brandassistent, Arkitekt Rogert Møller og forhenværende Brandmajor, Etatsraad Blom tilbød begge deres Bistand.

Straks da Slotsforvalteren af Røgens Udbredelse til de øvre Etager i søndre Fløj anede Farens Størrelse, havde han beordret Slottets Brandvagt Thomsen til at lukke Jerndørene i Brandmurene paa Loftet og i øverste Mezzanin, og trods den stærke Røg gik han selv senere op ad Kongetrappen for at overbevise sig om, at Lukningen var sket; ligeledes forvissede han sig om, at Jerndørene i de 3 nederste Etager ogsaa var lukket. En Aflaasning af Dørene turde han ikke foretage, da der maaske kunde befinde sig Folk i Værelserne; de vilde jo derved blive spærret inde og omkomme i Flammerne.

Imidlertid havde Brandinspektøren truffet sin første modige Beslutning i denne Rædselsnat: helt at opgive selve den søndre Fløj og gøre et kraftigt Forsøg paa at forhindre Ilden i at komme over i Slottets Hovedfløj eller (igennem de to Forbindelsesbygninger) til Ministerialbygningen, det kongelige Bibliotek og Tøjhuset. Brandinspektøren overlod Kom-

mandoen i Riddersalen til Hyller og begav sig over i Hovedfløjen, hvor han traf Carlsen i Færd med at lede Indførelsen af Slangerne fra den først ankomne Dampsprøjte gennem Kongeporten og op ad den mindre Trappe ved Siden af Kongetrappen. Forsøget med at bringe Slangerne op denne Vej blev en kort Tid opgivet paa Grund af for korte Slinger; men lidt senere lykkedes det Carlsen og Bentzon fra den indre Slotsgaard at faa 2 Dampsprøjteslanger hejst op til Gesimsen ved det indvendige Hjørne mellem søndre og østre Fløj. Ophejsningen skete med stort Besvær paa Grund af Højden, og i det hele taget forsinkede de store Afstande og de store Højder i høj Grad Brandvæsenets Foranstaltninger. Der blev nu hugget Huller i Taget ud til Gesimsen i Hjørnet mellem de to Fløje. Rundt langs Taget paa hele Slottet gik nemlig en Gesims paa ca. en Alens Bredde, og inden for Gesimsen var der en omtrent en Alen høj Stenmur. Først noget inden for Muren begyndte Taget at skraane opad. Tagets nederste Del var dækket med Tagsten, medens dets øvrige Del havde Kobbertag.

Brandinspektøren kom selv til Stede paa Gesimsen; men da den ene Slange var klar, og der var Kludder med Vandtilførslen, gik han selv ned for at undersøge Sagen. Grunden var en Flytning af Dampsprøjte Nr. 2. Meyer mente dog ikke, at der var spildt Tid af Betydning, da Ilden endnu ikke var naaet hen til Hjørnet. Hyller, der havde maattet forlade Riddersalen, gik nu op til Gesimsen med 5 Mand. Paa Vejen op saa han, at Jerndøren mellem Kongetrappen og den søndre Fløj i øverste Mezzanin stod aaben, saa man kunde se Ilden paa den modsatte Side. Hyller fik Døren lukket til; men den var saa varm, at den maatte oversprøjtes med Vand, før man kunde røre ved den.

Paa Gesimsen lod Hyller sprøjte stærkt med begge Slangerne. Skønt en frisk Vind fra SSØ førte Ilden mod Hovedfløjens Tag, syntes det virkelig, som om Ilden her kunde standses. Da blev Vandet pludseligt efter 15—30 Minutters Sprøjtning borte. Hyller raabte ned fra Taget, hvad Grunden var, men kunde ikke høre Svaret, hvorfor han selv vilde gaa ned for at undersøge Sagen. Han kom ikke længer end til øverste Mezzanin, hvor han saa den af ham lukkede Jerndør staa aaben. Ilden var slaaet gennem den helt over til den lille Trappe nord for Kongetrappen, hvor

den havde overbrændt den her liggende Slange. Han saa straks den Fare, hvori han og navnlig hans Folk paa Gesimsen svævede, vendte tilbage til Gesimsen og raabte til sine Folk, at de skulde lade alle Redskaberne i Stikken og hurtigst muligt søge at komme ned ad Trapperne. Tilbage-toget var meget besværligt; Hyller og den sidste Mand maatte krybe langs Trappen for at dække sig mod Ilden. Luerne slog nu over den Mur, Hyller skulde have forsvaret, og antændte Taget paa Hovedfløjen saaledes, at den nu her havde fat i de to øverste Etager. Grunden til Vandedets Udeblivelse havde været, at Dampsprøjte Nr. 2 var blevet ubrugelig.

Samtidig med at der kæmpedes med Ilden ved Brandmuren mellem søndre og østre Fløj, var der truffet Foranstaltninger til at optage Kampen mod den i de to Forbindelsesbygninger ved begge Ender af Kavaler-gaarden. Den sydvestre, hvorigennem der var en Gang til det kgl. Bibliotek, blev først truet; men det lykkedes Liisberg uden Vanskelighed at standse Ildens Fremtrængen her.

Noget vanskeligere var Forholdene ved Forbindelsesbygningen til Ministerialbygningen og Gehejmearkivet. Denne Bygning indeholdt i Mezzaninen Statsgældskontorer, i Stueetagen Landstingets Udvalgs-værelser og i Kælderen Rigsdagens Arkiv samt Portnerbolig. Ilden søgte her frem dels ad det temmelig flade Tag, dels gennem Trædørene i Mezzaninen. Etatsraad Blom traf her ved Halvottetiden en meget farlig Ild, som det dog lykkedes at standse ved Hjælp af en Slange fra en Stationsprøjte. Efterhaanden sendtes fire Stationsprøjter her hen, og senere ogsaa Carlsen med Dampsprøjte Nr. 3, og Faren blev afværget.

Allerede før Ilden forplantede sig fra søndre til østre Fløj, havde Brandinspektøren forberedt en ny Forsvarslinie gennem Hovedfløjen langs en Tværmur noget nord for Kongetrappen. Herhen havde Rogert Møller og Blom efter Brandinspektørens Anmodning begivet sig. Ad en Trappe mellem østre og nordre Fløj blev der ført en Slange fra Dampsprøjte Nr. 3 op; udvendig blev der ogsaa her hejst en Slange op til Gesimsen; men den kom ikke til at give Vand. Godt et Kvarterstid lod Møller Sprøjten give Vand, uden at han havde sporet nogen Virkning, da han forlod de to Straalemestre paa Gesimsen for at hjælpe til ved

Beskyttelsen af Thorvaldsens Museum. Da Rogert Møller sammen med Blom vendte tilbage fra Thorvaldsens Museum til Gesimsen, laa Slangen der endnu; men de to Straalemestre havde fundet Stillingen uholdbar og

Brandens Begyndelse. Træsnit i Ill. Tid.

var forsvundet. Gennem et aabent Vindue i Tagetagen var der fløjet Gnister ned paa Trappen, som allerede brændte, da Møller og Blom gik ned igen.

Allerede mellem Halvotte og Otte havde Brandinspektøren gennem Krigsministeriets Departementchef, Oberstløjtnant Jacobi rekvireret Ingeniørregimentet med Sprængstoffer til Assistance. Endelig havde han

tilkaldt Brandkorpsets Reserve, Sprøjterne fra Broerne og Sugeværkerne fra Depothuset i Gothersgade.

Efter at Ilden havde fordrevet Rogert Møller og hans Folk fra Gesimsen i østre Fløj, kunde der maaske have været Mulighed for at standse Ilden ved en Brandmur om Dronningens Trappe midt i nordre Fløj. Men ganske uventet viste der sig ved Halvnitiden pludselig Ild i nordre Fløjs Kongeetage. Hvorledes Ilden saa pludselig kunde komme her i denne Fløj, derom var Meningerne senere stærkt delte. Brandinspektøren holdt tilligemed de øvrige Brandofficerer paa, at Ilden sandsynligvis maatte være opstaaet „ved en eller anden Uforsigtighed af de med Redning af Møbler og Værdisager efterhaanden i Virksomhed traadte talrige Mennesker“. Kriminalretsassessor Thiele, der senere ledede Brandforhørene, lod om dette Punkt tilføre Protokollen⁵⁾, at han som Deltager i Redningen i nordre Fløj var kommet ind i det Værelse, hvor Ilden opstod; Ruderne var da endnu hele; Vinduet dannede den øverste Del af en tofløjet Dør, hvorfra der for neden stod en stærk Flamme ind i Værelset. Ilden, mente han og flere andre, maatte stamme fra sammenføgne Gløder paa Balkonen udenfor.

Paa Kolonnaden stod fire Straalemestre med Slangerne fra to Stationssprøjter for at sprøjte ind i Ilden i søndre Fløj. Da de nu opdagede Ilden i nordre Fløj, søgte de med Straalerne at naa derover, men forgæves. Derimod søgte de to nærmeste Straalemestre at komme fra Kolonnaden ind i nordre Fløj. Straks i det første Værelse mødte de en saa kvælende Røg, at de ikke kunde komme videre, men maatte retirere. Kort Tid efter væltede Røg og Ild ud gennem Døren. Da der ikke var mere for Straalemestrene at udrette paa Kolonnaden, blev de beordret ned; men de maatte entre ned ad de Liner, hvormed Sprøjteslangerne var hejst op.

Brandinspektøren tog nu sin anden modige Beslutning: helt at opgive selve Slottet og udelukkende at optage Kampen med Ilden ved de fire Forbindelsesbygninger.

Det gjaldt nu om for enhver Pris at forhindre Ilden i at naa Slotskirken og Thorvaldsens Museum.

Medens Placeringen af Sprøjter og Fordelingen af Kommandoen ved Forbindelsesbygningerne ved Kavalergaarden forblev uforandret, skete der nu følgende Fordeling af de øvrige Kræfter, der mellem Kl. 8 og 9 (dog vist nærmest ved det sidste Klokkeslet) var forøget med Orlogsværftets og Havnevæsenets to Dampsprøjter, der af sig selv havde givet Møde: Ved Forbindelsesbygningen over Kirkeportsbygningen og Kirken Dampsprøjte Nr. 1, Havnevæsenets Dampsprøjte, Marinens Dampsprøjte, fire Stationsprøjter og Amagers Sprøjte, alt under Kommando af Hyller. Ved Forbindelsesbygningen mellem nordre Fløj og Ridehusbygningen tre Stationsprøjter; ved Thorvaldsens Museum fire Stationsprøjter, alt under Bentzons Kommando. Til Brug mod Ild i Kælderne i søndre og i nordre Fløj var endvidere stationeret en Sprøjte i hver af de to Gaarde, Kavalergaarden og Prins Jørgens Gaard.

Da Hyller havde overtaget Kommandoen ved Kirken, fik han Slangen fra Havnevæsenets Sprøjte, der laa i Kanalen mellem Højbro og Holmens Bro, hejst op paa Kirkeportens Tag og overbeviste sig om, at den dobbelte Jerndør til Kirken var aflaaet. I selve Kirken fandt han en Del Soldater, der med Bindøkser huggede ned paa Kirkens kostbare Træværk og slæbte Stumperne ud paa Slotspladsen, for at det ved sin Tilstedeværelse i Kirken ikke skulde komme til at nære Ilden. Han fik denne Vandalisme standset, Soldaterne fjernet og Adgangene bevogtet; men Kirken havde lidt en betydelig og ganske unødvendig Skade.

Paa sin Orienteringsrunde mødte Hyller ogsaa en Del uvedkommende Gæster i Kongens Vinkælder under Kirkefløjen, hvor Halsen allerede var knækket paa en stor Del Flasker. Vinkælderen blev ryddet, og en Politibetjent stillet paa Post ved Indgangen.

Vinden bar stadig hen mod Kirkefløjen, og Ilden fik flere Gange stærkt fat i Bygningen; men der var tilstrækkeligt med Vand til at overdænge den, navnlig ved Hjælp af Havnevæsenets Sprøjte. For at formindske Ildens Angrebepunkter blev en stor Del af Bygningens Tagdækning og Træværk Tid efter anden nedrevet.

Nu kom Premierløjtnant (senere General) Ulrich af Ingeniørkorpset til Stede med det længe ventede Sprængstof. Om sin Virksomhed ved Branden har General Ulrich givet en Del Oplysninger, der trods 40 Aars

Forløb nøje falder sammen med den tjenstlige Rapport, han efter Branden indsendte til Ingeniørregimentet:⁶⁾

„Den paagældende Aften var de fleste af Ingeniørregimentets Officerer efter Indbydelse af Regimentets Chef, Oberst Hoskjær, samlet i Officersforeningen til en Middag. Under denne kom der Bud til Obersten med Melding om, at Slottet brændte. Obersten rejste sig straks, meddelte os Budskabet, samt at han var nødsaget til at gaa til Brandstedet, men bad os om at forblive samlet i Foreningen, for at han kunde vide, hvor han skulde sende Bud, saafremt han trængte til vor Hjælp. Senere paa Aftenen kom Tjeneren ind til os og meldte, at der var en Herre, som ønskede at tale med Premierløjtnant Ulrich. Da jeg kom ud til ham, sagde han, at han havde Ordre fra Kongen, at Slottet skulde sprænges. Da jeg foreholdt ham, at han jo næppe kunde være vel forvaret, Slottet brændte jo, og en saadan almindelig Ordre, bragt af en ubekendt, kunde ikke efterkommes, præsenterede han sig — hvis jeg ikke husker fejl — som juridisk Kandidat Bloch⁷⁾ og oplyste, at han paa Slotspladsen havde staaet i umiddelbar Nærhed af Hs. Maj. Kongen og Oberst Hoskjær samt, at han havde hørt Kongen sige til Obersten, om han ikke mente, at det vilde være nødvendigt at sprænge Hvælvingen over Hovedporten for derved at forhindre, at Ilden bredte sig til den Del af Slottet, der laa nærmest Slotskirken. Obersten havde været enig heri og udtalt, at Premierløjtnant Ulrich, der var ansat ved Sprængningskompagniet, var i Officersforeningen, det var blot nødvendigt at finde et paalideligt Bud. Hr. Bloch havde da meldt sig, hvilket var Anledningen til, at han kom“.

„Da jeg derved kunde mærke, at Sagen var alvorlig, gik jeg ind til min gode Ven Premierløjtnant Hemmingsen⁸⁾, som var Adjutant ved Regimentet, og bad ham følge med. Han var straks villig hertil, og vi, der begge var kjoleklædte, tog da en Drosche og kørte til Ingeniørkaserne i Kronprinsessegaden, hvor vi ombyttede vore Kjoler med et Par gamle Uniformsfrakker, og jeg fik i Mangel af bedre en Menig-Sabel spændt om Livet, og saaledes udrustede kørte vi, saa stærkt Hesten kunde trække, ud til Regimentets Øvelsesplads i det daværende Østre Glacis⁹⁾. Her forsynede vi os med alt det Skydebomuld, vi kunde faa

stabet ind i Vognen, nogle Æsker Knaldkviksølvhætter, som jeg for en Sikkerheds Skyld stak ind paa Brystet, Tændstikker og Tændtraad, den dengang almindelig anvendte langsomtbrændende Blytraad — Brændetid ca. 2 Fod i Minuttet. Blytraaden kneb det med at skaffe, da hele den Beholdning, jeg kunde faa fat i, var opskaaret til Øvelsesbrug i korte Længder paa 1 à 1½ Fod. Undervejs til Kristiansborg Slot aabnede vi de tilloddede Zinkhylstre, hvori den tørre Skydebomuld opbe-

Kristiansborg under Branden. Fot.

varedes, med vore Lommeknive og gjorde os i det hele i Stand til med saa kort Varsel som muligt at anbringe en Ladning, hvor det maatte forlanges“.

Kommandoet ankom til Slotspladsen Kl. 10½ Aften. Premierløjtnant Ulrich forsøgte forgæves at melde sig først til Oberst Hoskjær og dernæst til Kongen, der i den store Trængsel ikke var til at finde. Premierløjtnant Hemmingsen meldte da deres Ankomst til Brandinspektøren, som ikke kendte noget til den udstedte Ordre.

„Derimod udtalte han, at han, da Branden nu havde bredt sig over

største Delen af Slottet, maatte indskrænke sine Bestræbelser til at søge at redde Slotskirken og Thorvaldsens Museum, der begge laa i Vindretningen. Arbejdet var imidlertid vanskeliggjort ved, at Kobbertaget over Forbindelsesbygningen mellem Slottet og Kirken var afbrudt, saa at Brandmandskabet paa Grund af Heden og Ildregnen i Tagetagen over Forbindelsesbygningen ikke kunde holde Stillingen dér. Hvis jeg ved en Sprængning kunde skaffe Luft over Porten (Kirkeløngangsporten), saa at Ilden kunde bekæmpes nedefra, vilde der endnu være Haab om at redde Slotskirken. Han turde dog ikke give Ordre til en saadan Sprængning; men der vilde være meget vundet, hvis den lykkedes. Jeg erklærede da, at jeg, efter den Besked, jeg havde faaet, følte, at det var min Pligt at forsøge Sprængningen og bad ham drage Omsorg for, at alt i Forbindelsesbygningen værende Mandskab blev kaldt ned. Medens dette stod paa, søgte jeg at skaffe yderligere Assistance og var saa heldig at træffe Sergent Jørgensen¹⁰), ansat ved samme Kompagni som jeg, og Sekondløjtnant af Ingeniørregimentet Seligmann¹¹)“.

„Da Brandinspektøren derefter meddelte mig, at nu var Mandskabet i Sikkerhed, rykkede jeg frem med min lille Styrke medførende en Kasse med, saavidt jeg husker, 80 Stykker vaade Skydebomuldslegemer, nogle Zinkhylstre med tørre Legemer, en Æske med Knaldkviksølvhætter paa Brystet og et Par Ender Blytraad samt Tændstikker. Vejen til Rummet over Porten, selve Tagrummet, gik gennem Døren tilhøjre i Porten, naar man kommer fra Slotspladsen, gennem en lang Gang til en Trappe tæt ved Slotskirken. Ved den øverste Ende af denne Trappe var der endnu mørkt, og vi gik, muligvis paa Grund af nogen Nervøsitet, til den gale Side — altsaa ind over Slotskirken. Heldigvis opdagede — saavidt jeg husker — Løjtnant Seligmann, hvor vi var, vi maatte altsaa hanke op i Kassen paany og gaa tilbage gennem det mørke Rum og kom derfra ned i selve Tagetagen. Her laa Borde og Stole, Tømmer og Kobberplader i den vildeste Uorden, Gnister regnede ned over hele Rummet; men endnu var der dog ikke Ild i Træværket. Vi kravlede saa frem til Rummet over Porten, som vi troede var overdækket med en Hvælving af solidt Murværk, anbragte Kassen med Skydebomuld midt over Porten, lagde tør Skydebomuld ovenpaa, anbragte en Knaldkviksølvhætte

med Blytraad — $1\frac{1}{2}$ Fod — i et tørt Skydebomuldslegeme og prøvede paa at tænde Blytraaden med en Tændstik“.

„Under dette Arbejde kom Premierløjtnant Falkenberg¹²⁾ tilstede, og hele Tiden regnede Gnister ned over os, Stykker af glødende Trækul paa over en Tommes Længde faldt ned paa Skydebomuldsladningen og paa vore Rygge; men Sergent Jørgensen sad med stor Ro og pillede den ene Gnist efter den anden bort med Fingrene. Tre Tændstikker forsagede for mig, først den fjerde fængede i Blytraaden“.

I Rapporten meddeles det, at Mandskabet var fordelt rundt paa Trappen, for at de kunde være sikker paa hurtigt at kunne finde ned ad den rette Vej, da der efter Tændtraadens Fængen højst var $\frac{3}{4}$ Minut til at bringe sig i Sikkerhed. I Antændelsesøjeblikket var der kun de to Premierløjtnanter, Falkenberg og Ulrich, til Stede ved selve Sprængladningen. Falkenberg holdt Blytraaden ned i Knaldkviksvhætten, medens Ulrich antændte Traadens anden Ende, „og saa gjaldt det om at skynde sig, vi skulde jo samme Vej tilbage ned ad Trappen, gennem Gangen i Stueetagen og ud gennem Porten“.

„Da jeg, der var den sidste, naaede Lygten lige udenfor Porten, hørte jeg et Smæld som af et Pistolskud og løb derfor hen til Sergent Jørgensen, der var umiddelbart foran mig, og som heller intet havde hørt ud over det omtalte Smæld, og sagde, at vi desværre maatte op igen, da Skydebomulden ikke var blevet antændt. Vi vendte derfor om, men da vi kom tilbage til Porten, saa vi, at hele Porthvælvingen laa paa Jorden, og der var fuldstændig aabent Rum oven over. Først Dagen efter opdagede jeg, at Hvælvingen ikke — som formodet af Brandinspektøren — var Murværk, men kun Forskalning med Puds“.

„Det er mig umuligt at forklare, hvorfor hverken han, Sergent Jørgensen eller jeg havde kunnet høre Eksplosionen, der dog var saa kraftig, at Folk, der stod paa Taget af Thorvaldsens Museum, ja selv paa den anden Side af Kanalen, kastedes overende af Lufttrykket, ligesom selve Knaldet jo hørtes langt ud over Byens Grænser. Saa vidt jeg ved, kom ingen til Skade ved Sprængningen, dog hørte jeg Dagen efter, at Premierløjtnant Schoustrup af Marinen skulde være bleven saaret i den ene Kind af et Stykke Glas, der fløj imod ham“.

„Lidt senere paa Aftenen traf jeg paa Pladsen foran Slottet afdøde Kommandør Wilde, der, da Vinden syntes at have vendt sig omtrent samtidig med Sprængningen, bad mig foretage en lignende Sprængning af Zahlkammerporten, da ellers Ministerialbygningerne og det kgl. Bibliotek vilde være truet. Da jeg med mit lille Følge — Droschen iberegnet — var paa Vej hen mod Zahlkammerporten for at undersøge Forholdene der, traf jeg daværende Kaptajn Lunn af Artilleriet¹³), der spurgte mig, hvor jeg nu skulde hen. Da jeg forklarede ham det, svarede han: „Pas nu paa Ulrich, den Slags Ting gaar godt engang, gør det ikke engang til uden nærmere Ordre“. Dette gav Anledning til, at jeg søgte Brandinspektøren, der ikke mente, et en ny Sprængning var paakrævet“.

„Senere hen paa Natten blev jeg — jeg husker ikke af hvem — anmodet om at undersøge Forholdene i Tagetagen af den Fløj, der gik over mod Thorvaldsens Museum. Da jeg kom derop, traf jeg en Arbejdsstyrke under Ledelse af nuværende Etatsraad Blom¹⁴). Der var ingen Anledning til at foretage en Sprængning her“.

Ved Eksplosionen blev Forbindelsesbygningens Indre altsaa fuldstændig gennembrudt fra Taget ned til Jorden, saa man nu nede fra kunde beherske det brændende Træværk med Straalerne. Havnevæsenets Dampsprøjte blev anbragt mellem Kirken og Thorvaldsens Museum; en Slange blev ført op ad en Trappe i selve Kirken til dens Tag, saa der stadig kunde sendes Vand ud over det. Mellem Kl. 1 og 2 Nat sagtnede Ilden i Slottet saa meget, at al Fare for Kirken forsvandt, og Slangerne fra Havnevæsenets Sprøjte kunde flyttes til Forbindelsesbygningen ved Ridehuset.

Den fjerde Sidebygning, mellem vestre Ende af nordre Fløj og Ridehusbygningen, krævede særlig Opmærksomhed. Der var kun godt 10 m fra Thorvaldsens Museum til Ridehusbygningen, og blev denne antændt, vilde Faren være overhængende for Museet. Etatsraad Blom og Kommandør Wilde var de første til at sikre den, efter at Ilden var brudt ud i Slottets nordre Fløj. Etatsraad Bloms Søn, Arkitekt og Tømrermester F. V. Blom, begav sig lidt over Kl. 9 op i Etatsraad Struckmanns Lejlighed i Mezzaninen, hvor han fandt Jerndørene ind til nordre

Fløj rødglødende, men aflukkede. En Slange blev ført op i Etagen gennem et Vindue og anbragt i Virksomhed. To andre Slanger blev ført op paa Taget af den Bygning, der dannede Forlængelsen af Ridehuset, og med dem fik man afkølet Taget paa Forbindelsesbygningen saa meget, at man kunde gaa op paa det. Den unge Blom og flere Frivillige søgte her at komme Ilden nærmere, men kun med store Anstrengelser. Paa Grund af Straalevarme og Gnistregn kunde man ikke holde Straalerøret mere end i ganske faa Minutter, og saa maatte man endda enten vende Ansigtet bort fra Ilden eller tildække det med Hovedbedækningen.

Bentzon skulde egentlig have haft Kommandoen her; men da han kom fra Museet, som ogsaa var underlagt ham, og saa, hvad der blev gjort, mente han ikke, at Stillingen var særlig farlig her. Derimod frygtede han, at Ilden endnu kunde forplante sig umiddelbart fra Slottet til Kirken og Museet; derfor vendte han tilbage til disse Bygningers Tage.

I Forbindelsesbygningens Kælder befandt sig 30—40 Favne Brænde, der allerede var blevet varmt, men endnu dog ikke antændt. Ladegaardens Sprøjte blev derfor straks sat til at afkøle dette Brænde, saa det kunde bæres ud paa Ridebanen. Med en enkelt Undtagelse var det udelukkende Frivillige, der holdt Stand med de to Slanger paa Forbindelsesbygningens Tag til lidt over Midnat. Kort før Kl. 12 var Situationen ret truende. Ilden havde, trods Slangen i Mezzaninen, faaet fat i denne Etages Loft, saa Taget begyndte at synke. Man fik en Del af Kobberbeklædningen fjernet og brudt Hul i Taget, saa man med begge Slanger kunde sprøjte ind langs Loftet. Nu kom der en tredje Sprøjte og russiske Matroser med flere til Hjælp, saa da Bentzon vendte tilbage fra Museet, var man tildels Herre over Ilden, og Heden var taget stærkt af.

Premierløjtnant Ulrich havde ogsaa her været parat til at foretage en Sprængning; men Bentzon havde anset det for overflødigt, da en Del Ingeniørsoldater havde været i Gang med at afbryde Taget.

Rogert Møller havde ved Thorvaldsens Museum faaet to Sprøjter (fra Vesterbro og Amager) anbragt mellem Museet og Kanalen, for at de kunde overdænge Museets Tage og Vinduer med Vand. Vinduerne blev beskyttet med uldne Tæpper, som bestandig blev holdt vaade. Da selve

Slottet blev opgivet, vendte Møller atter tilbage til Museet og forblev her hele Natten. Der blev anbragt endnu to Sprøjter ved Museet med Straalemestrene oppe paa dets Tag. Da Ildens Voldsomhed i Slottet mellem Kl. 2 og 3 aftog paa Grund af Mangel paa Næring, svandt Faren for dens videre Udbredelse og for Museet. De fremmede Sprøjter kunde sendes hjem og Brandvæsenets Reservekorps permitteres; men ellers forblev hele Brandkorpset ved Ruinerne, parat til eventuelt atter at optage Kampen.

Under Branden havde Brandinspektøren modtaget et Telegram¹⁵), afsendt fra Malmø Kl. 8.40 af den danske Konsul Münter:

„Malmø Stad tilbyder sende inat en stor Dampsprøjte og nogle Haandsprøjter med Tilbehør og Mandskab om ønskes. Telegrafsvær. Consul Münter.“

Hvorledes Meyer besvarede — eller om han i det hele taget besvarede — dette Telegram, kan nu ikke konstateres, da Genparten af hans Telegrammer ikke mere findes hverken her i Landet eller i Sverige. Meyer udtalte senere i et Foredrag, at han afslog Tilbudet, da Hjælpen fra Malmø ikke kunde ventes saa tidligt, at den kunde anvendes i Kampen for selve Slottet. Noget senere paa Aftenen, da en af Dampsprøjterne var blevet ubrugelig, blev der telegraferet til Malmø efter en Dampsprøjte. Dette Telegram blev modtaget Kl. 11 af den danske Konsul i Malmø. Chefen for Malmø Brandkorps beordrede straks den nye Dampsprøjte med dens 18 Mands Betjening ud. Dampskibet „Gefion“, der laa i Havnen, blev ved Konsul Münters Mellekomst stillet til Brandkorpsets Raadighed. Konsul Münter kunde Kl. 1¹⁰ Nat telegrafere til Meyer:

„Send 2 Par Heste til Gammelholms Quai før Kl. 3; vi kommer da med Dampsprøjten i Gefion“.

Ved Tretiden naaede „Gefion“ København; men da var Ilden paa Slottet saa hendøende, at Hjælpen fra Malmø ikke længer var nødvendig. Dampsprøjten blev ikke engang ført i Land, og efter at Mandskabet — hvoriblandt begge Brandcheferne i Malmø — havde betragtet den „vældige Ildebrand“ og dens uhyre Ødelæggelser, afgik „Gefion“ igen til Malmø om Morgenen Kl. 5^{1/2}¹⁶).

Brandvæsenets Præstation skulde yderlig efter denne Rædselsnat sættes paa Prøve. Om Morgenen Kl. 5⁴⁰ blev der paa Stationen i Nyboder meldt Brand i Brændevinsbrænderiet i St. Kongensgade Nr. 110¹⁷). Hyller afgik straks fra Slottet til det nye Brandsted, hvor han fandt en treetages Brænderibygning i Flamme fra øverst til nederst, derimod ingen Sprøjte. Kort efter kom dog Sprøjten fra Stationen i Guldbergsgade, Dampsprøjte Nr. 3, Stationssprøjte Nr. 2 (Kristianshavn) samt en militær Sprøjte. Ogsaa Meyer kom til Stede. Trods det begrænsede Personale og Materiel og Ildens Udstrækning og den foregaaende Nats Anstrængelser lykkedes det dog at indskrænke Ilden til den angrebne Bygning, der i Løbet af et Par Timer nedbrændte fuldstændig.

Hvor anstrængende en saadan Brandnats Tjeneste var, belyses af Hyllers Beretning. Da han ved Titiden om Formiddagen vendte tilbage fra St. Kongensgade til Slottet, var han saa medtaget, at de andre Brandofficerer fik ham sendt hjem i en Droske. Da han kom til sit Hjem, maatte han krybe paa alle fire op ad Trappen. Først Kl. 10 om Formiddagen kunde det uforfærdede Slukningsmandskab, Brandmænd som Civile, tænke paa at komme hjem for at faa tørt Tøj paa og faa lidt til Livets Opretholdelse.

Op ad Formiddagen den 4. Oktober blev der meldt, at der var Ild i Slotskirkens Tag; men man var i Stand til at slukke Ilden med en Haandsprøjte. Natten mellem Lørdag den 4. og Søndag den 5. Oktober alarmeredes Brandvæsenet igen. Med stor Voldsomhed var Ilden brudt ud i det kobberklædte Træværk over Kolonnaden. Skønt der hurtig blev bragt to Slanges fra Dampsprøjte Nr. 3 og to fra to Stationssprøjter i Virksomhed mod Ilden, ødelagdes dog alt Træværket; kun de murede Søjler med nedhængende, sønderflængede Kobberplader blev tilbage. I hele den paafølgende Uge indtil den 11. Oktober vedblev det at brænde i Slottets Ruiner, navnlig i Kældrene i søndre og nordre Fløj; Brandvæsenet var saa godt som hele Tiden i Arbejde. Af Garnisonen blev der daglig afgivet ca. 160 Mand til Oprydning under Ledelse af Ingeniørregimentet. Rydningsarbejderne blev afsluttet den 11., og Brandtomten overgik til Indenrigsministeriet; men der var dog endnu i længere Tid til Stadighed fire Brandmænd med 400 Alen Slange til Stede ved Ruinerne.

I Brandnatten var 3—4 Brandmænd kommet til Skade og maatte bringes paa Hospitalet; men de blev ret snart udskrevet. Derimod havde Redningsarbejdet desværre kostet Menneskeliv.

Samtidig med det langvarige og vanskelige Slukningsarbejde under Slotsbranden var der foretaget et ikke mindre besværligt Redningsarbejde. Brandvæsenets Tro paa, at det sikkert skulde lykkes at faa Bugt med Ilden, havde bevirket, at man i de første Par Timer af den korte Tid, inden hele Slottet maatte opgives, ikke havde tænkt paa at redde de mange kostbare Ting inden for Slottets Mure.

Rigsdagsbetjentene havde flyttet Møblerne fra Værelserne, hvor Vandet sivede ned, ud paa Gangen, og Bibliotekar Elberling havde i Bogsamlingen flyttet de Bøger og Kort, der laa fremme paa Bordene, op paa Hylderne for at beskytte dem mod det nedsivende Vand. Først da Statsrevisor Høgsbro henimod Kl. 6 saa Røg og Flamme slaa ud af Riddersalens vestre Vinduer, begyndte han at redde Statsrevisoratets skrevne Sager, som flyttedes ned i Rigsdagens Arkiv (i Kælderen under Zahlkammerportens Bygning). Da Folketingets Formand Chr. Berg kort Tid efter fik at vide, at søndre Fløj (Rigsdagsfløjen) ikke stod til at frelse, bad han Bureauchefen sørge for, at Bogsamlingen og Arkivalierne blev reddet, og der blev givet Ordre til at bringe Jernpengeskabet og Regnskaberne fra Kassererkontoret i Sikkerhed. Selv begav Chr. Berg sig til Værelserne for Folketingets Formand, Finansudvalget og dette Udvalgs Formand, for at lede Udflytningen af deres Bohave og Bøger.

Rigsdagens Betjente kunde selvfølgelig ikke alene besørge al denne Udflytning, men fik snart Hjælp af enkelte Civile og flere militære Kommandoer, hvoriblandt ca. 60 Artillerister under Kommando af Premierløjtnant Nonboe. Nonboe havde været Tilskuer ved Branden et Kvarterstid, da han lidt før Kl. 6 mente Faren saa stor, at det gjaldt om at redde, hvad reddes kunde. Han skyndte sig ud til Kasernen paa Kristianshavn, fik samlet et Kommando paa 1 Underofficer og ca. 60 Mand og kom til Slottet ca. 20 Minutter over Kl. 6. Han og hans Folk deltog i Redningen af Rigsdagens Bogsamling og af Statsrevisorernes Sager. Omtrent 20 Minutter senere kom Premierløjtnant Schoustrup med over

50 Mand, navnlig Underofficerselever af Søetaten. Han sluttede sig til Nonboe.

Ved Syvtiden hørtes et øredøvende Brag. En stor Del af Mezzanin-gangens Loft blev slaaet ned ved nedstyrtende Dele fra Riddersalens Loft, og Gangen spærredes paa en Strækning mellem Bogsamlingen og

Sprængværk under Drabantsalen. Fot.

Trappen ved østre Fløj af nedstyrtet Træ- og Murværk. Lufttrykket var saa stærkt, at samtlige Stearinlys gik ud, og Redningsmandskabet famlede rundt i Mørke. De Folk, der var i Revisorværelserne, blev ført ned af Høgsbro. Schoustrup og Nonboe befandt sig med en Del af deres Folk i Bogsamlingens Værelser; Schoustrup gik med sine Folk langs Mezzaningangen ud mod Ridebanen og fandt ned ad Trappen ved Kolonnadens søndre Ende, hvor han lod en Hornblæser blæse Appel for

at angive Retningen, hvis der skulde være flere i Bygningen. Nonboe blev af Rigsdagsbibliotekaren vist ned ad en Jernvindetrappe til Gangen foran Folketingssalen, hvorfra han og hans Folk ledet af Hornsignalet fandt ned ad Trappen til Kolonnaden.

En attenaarig Underofficerslev fra Marinen blev dækket af de nedstyrtende Masser fra Loftet og mente at have faaet en Bjælke ned over begge Ben; men han blev dog med Besvær reddet ned ad en Stige. Han havde faaet meget slemme Brandsaar i Ansigtet og paa Arme og Ben, men slap dog fra det med Livet.

En Marinesoldat havde hørt Braget, medens han opholdt sig i Bogsamlingen. Han løb ud paa Gangen, men saa den spærret af nedstyrtet Grus og brændende Træværk. Da han troede, at Nedgangen var spærret til begge Sider, løb han tillige med fire andre forvildet om og søgte efter en Udgang. De kom ind i flere Værelser, men fandt ingen Vej ud. Til sidst kom de ud paa en Balkon i et stort Værelse, hvor det brændte i Loftet, men ikke paa Gulvet, antagelig Kavalerlogen ved Siden af Kongelogen (k) i Folketingssalen. De mente, at Afstanden fra Logen til Gulvet, der vel kunde være en 6 Alen, var for stor til, at de kunde springe ned fra Balkonen; men da de ikke fandt nogen anden Redning, lod de sig alligevel falde ned. Heller ikke nede i Salen fandt de nogen Udgang, og de søgte derfor hen til et af Vinduerne mod Kavalergaarden, hvor de raabte paa en Stige. Da der ikke kom nogen Stige, og de var alvorligt truet af Ilden i Loftet, besluttede de at lade sig falde fra Vinduet ned paa Kavalergaardens Fortov. Her blev den ene ramt af en Brand og maatte føres paa Hospitalet, medens hans Ledsagere kom uskadt fra denne mærkværdige og farlige Redning.

Desværre kostede Redningen fra Bogsamlingen to unge Soldater Livet. En Konstabel Lars Frederik Nielsen var paa Vej til Bogsamlingen, da Nedstyrtningen skete, og han blev næsten begravet. To andre Konstabler og en Hestepasser opdagede Nielsen og forsøgte at trække ham ud af Ruindyngen; men det var ikke muligt at faa ham løs. Da Ilden i Loftet var rykket nærmere hen mod Trappen, som de skulde ned ad, og der stadig faldt brændende Stykker ned over dem, vovede de ikke at blive der længer. De skyndte sig ned ad Trappen, og paa deres

Vej ned hørte de endnu et Par Skrig fra det Sted, hvor han laa begravet. Hans Lig fandtes ved Oprydningen i meget stærkt forbrændt Tilstand i Gangen omtrent ud for Høgsbros Værelse (i). I Nærheden fandt man tillige Liget af en Pioner Hejlman. Hvorledes Pioneren var kommet her, er ikke klart; ingen havde set eller hørt ham. Man har gættet paa, at han skulde være faldet ned fra Riddersalen sammen med de nedstyrede Dele; men dette er meget lidt sandsynligt.

Da Slotsforvalteren havde set den Magt, Ilden havde faaet i Riddersalen og de overliggende Værelser, var han henimod Kl. 6 blevet bange for, at den ikke kunde begrænses. Han fik tilkaldt Folk til at redde Malerierne og de andre Kostbarheder fra Kongeetagen og sendte sin Søn afsted for at redde Indholdet af Kongens Sølvkammer, der fandtes i Mezzaninen i østre Fløj. Med Bistand af Civile og Soldater, deriblandt en russisk Officer med Mandskab, lykkedes det at redde saa godt som alt og at faa Sølvtøjet bragt til Slotskirken, hvorfra det senere, da Kirken var truet, blev ført til Amalienborg. Fra Kongens Haandbibliotek, der havde Lokaler tæt ved Sølvkammeret, reddedes den langt overvejende Del, navnlig det mest kostbare og uerstattelige af Bøger og Haandtegninger. Ordenskapitlet, der havde Lokaler i samme Etage, fik sine værdifulde Beholdninger reddet; men største Delen af dets Arkiv, Bøhave og en Del Bøger gik tabt.

Da Inspektør Bloch ved Malerisamlingen i nogen Tid havde været til Stede i Riddersalen, anede han Faren og begav sig til Samlingens Lokaler, hvor han med Assistance af Opsynsbetjenten og andre fik de allerbedste Billeder bragt til de vestlige Værelser i nordre Fløj. Efterhaanden kom flere og flere til, Etatsraad Meldahl, Kunstnere og Studenter, Artillerister og Gardister, og Redningen gik for sig med stor Iver. Det lykkedes at redde samtlige Malerier med Undtagelse af to hollandske Stykker fra det 17. Aarhundrede (af ukendte Kunstnere); af disse gik det ene helt tabt, medens det andet blev stærkt beskadiget. Af Skulpturerne reddedes den største Halvdel i mer eller mindre god Stand, og Samlingens Bogbestand blev i det væsentligste frelst.

Fra Højesterets Lokaler i Stueetagen i nordre Fløj reddedes Rettens vigtige Samling af Retsakter, Protokoller o. lign. tillige med en Del af

Bohavet; Redningsarbejdet blev udført af en Del Privatpersoner og af Schoustrups Kommando, alt under Ledelse af Protokolsekretær Græbe. Højesterets Doubleteksemplar af Voteringer fra 1700 til 1882, ofte med 2 Protokoller for et Aar, gik tabt, da det opbevaredes paa Loftet over søndre Fløj. Statsraads- og Kabinetssekretariatet, der ogsaa havde Lokaler i nordre Fløjs Stueetage, fik deres vigtigste Arkivsager og Ejendele reddet. Derimod brændte saa godt som hele Statsinventaret, det til Kongen og Hoffet overladte Bohave, der ikke var forsikret til Trods for, at det havde en Værdi af 400.000 Kr.; desuden gik ogsaa Overhofmarskallens og flere andre private Personers Ejendele op i Luer.

Ved Thorvaldsens Museum havde Schoustrup og en Del af hans Folk været i Virksomhed med at brede Tæpper ud paa Taget og foran Vinduerne, lange Vand op m. m. I Museets Indre blev en Del antikke Genstande og en Del Bøger baaret ned i Kælderen af Frivillige; nogle faa Genstande uden større Betydning gik tabt.

Af selve Slottet var, foruden de sværtede Mure, kun Kældrene, Kongeporten, Kongens og Dronningens Trapper og Landstingets Formandsværelse tilbage, da de havde været beskyttet med Hvælvinger og Jerndøre. Efter Branden lykkedes det at nedtage og bevare mod Ødelæggelse forskellige Rester af de Kunstværker, der havde været anvendt ved Slottets indre Udsmykning, saaledes Thorvaldsens Alexandertog, Rester af Freunds Ragnarokfrise, otte Basrelieffer, Statuer fra Kongetrappen, en Portrætbuste af Thorvaldsen, to Karyatider m. m. De fire Billedstøtter, der stod i Nicher ved Siden af Kongeporten, var ganske urørt af Ilden. Selve Slottets Hovedbygning var i 1872 takseret til 6.247.000 Kr., men var ikke brandforsikret. Slotskirken var i 1874 vurderet til 954.000 Kr., hvoraf 400.000 Kr., det højeste Beløb „Kjøbenhavns Brandforsikring“ dengang tegnede paa en enkelt Bygning, var forsikret i dette Selskab. Skaden paa Kirken, der navnlig skyldtes den unødvendige Nedhugning i dens Indre, blev vurderet til 10.298 Kr., hvoraf Brandforsikringen erstattede knapt 5.000 Kr. Skaden paa en af Forbindelsesbygningerne erstattedes med 1.000 Kr. Ordenskapitlet fik for det brændte Arkiv, Møbler, Bøger og Bohave af „Brandassurancekompagniet for Varer og Effekter“ udbetalt en Erstatning paa 5.886 Kr.¹⁸).

Endelig kan nævnes, at „Kjøbenhavns Brandforsikring“ yderligere maatte udrede henved 5200 Kr. i Erstatning for „Sideskader“, mest for Ruder, der skulde være knust ved Sprængningen af Kirkeporten, næsten alle i Øster og Strand Kvartér.¹⁹⁾

I de københavnske Dagblade læstes efter Branden følgende Tak fra Kongen:

„Under den Sorg, som igaar har ramt Os, Vor Hovedstad og hele Landet, idet det stolte Kristiansborg Slot i Løbet af faa Timer blev et Rov for Flammerne, føle Vi Trang til at udtale Vor oprigtige og hjertelige Tak for de Beviser paa Mod og Uforsagthed, utrættelige Ihærdighed og opofrende Beredvillighed til at yde Hjælp — som Vi selv personlig havde Lejlighed til at overbevise Os om — i fuldt Maal aflagdes ikke blot af Kjøbenhavns Brandkorps og af Hærens og Flaadens forskellige Afdelinger, Officerer, Underofficerer og Menige, men ogsaa af den studerende Ungdom saa vel som af Borgere af alle Samfundsklasser. Det er disse forenede Bestræbelser, det skyldes, at de nationale Skatte, som Slottet husede, i det væsentligste ere blevne frelste fra Undergang. Givet paa Amalienborg den 4. Oktober 1884. Christian R.“

Kongen havde faaet Meddelelse om Slottets Brand, medens han sad ved Taflet paa Fredensborg; Taflet var straks blevet hævet, og Kongen, Kronprinsen (fra Charlottenlund), Prins Valdemar med flere havde begivet sig til Kristiansborg, hvortil de var kommet ca. Kl. 8—8¹/₂. Kongen havde selv hjulpet til med Redningsarbejdet, og Prins Valdemar havde under dette faaet sine Hænder beskadiget.

Den 6. Oktober skrev Justitsminister Nellesmann til Politidirektør Crone, at Kongen Dagen før mundtlig havde paalagt ham at bringe Københavns Politi Tak for dets udmærkede Virksomhed ved Slotsbranden²⁰⁾.

Slottets Brand skulde ikke undgaa at blive taget til Indtægt i den samtidige stærke politiske Kamp. Venstres Organ „Morgenbladet“ skrev den 4. Oktober i sit Referat om Branden: „Paa denne Tomt rejses intet Kristiansborg for tredie Gang“, en Udtalelse, som med Begejstring blev grebet af det modsatte Parti, navnlig af „Dagbladet“, der vilde tillægge

Chr. Berg Forfatterskabet til denne Artikel eller i alt Fald Ansvaret derfor. „Punch“ havde den 9. Oktober et Helsebillede af Chr. Berg, der udtalende de famøse Ord vises staaende, stor og mægtig, paa Kanals modsatte Side med det brændende Slot til Baggrund, et Billede, der vakte meget Opsigt. Gennem forhenværende Folketingsmand N. J. Larsens Erindringer har man nu faaet den rette Sammenhæng at vide. N. J. Larsen, der i 1881 var afgaaet som „Morgenbladet“s Redaktør, men stadig var Medarbejder ved Bladet, har meldt sig som Forfatter af den omtalte Artikel i „Morgenbladet“, medens Berg, der var til Stede paa Redaktionen, bestemt fraraadede at lade Udtalelserne blive staaende²¹).

Den 13. Oktober indsendte Brandinspektøren til Magistraten en Beretning om Brandvæsenets Forhold under Slotsbranden og foreslog, at der blev udbetalt Underbefalingsmændene og Brandmændene forskellige Dusører; han indstillede ligeledes Vicebrandinspektøren og Assistenterne til Magistratens Anerkendelse for deres udmærkede Tjeneste under Branden. Magistraten tiltraadte Indstillingen, for saa vidt angik det underordnede Personale, saaledes at Brandinspektøren den 17. Oktober kunde udstede følgende Korpsbefaling:

„Det er Korpset en Glæde at bringe til samtlige Over- og Underbefalingsmænd samt Mandskabets Kendskab, at Kjøbenhavns Magistrat under G. D. har tilskrevet Corpset saaledes: „Idet Magistraten anerkjender den Udholdenhed og Nidkjærhed, hele Brandvæsenets Personale i saa høj Grad har udvist ved *Christiansborg Slots Brand*, og bringer det sin Tak herfor, har man vedtaget, at der, overensstemmende med Regulativet af 21. Juni 1870 og Deres Forslag, kan udbetales følgende Dusører, nemlig: til Sprøjtemester og Maskinmester hver 20 Kroner, til Sprøjteførerne og Maskinisterne hver 15 Kr., til Brandfolkene hver 10 Kr. De Underbefalingsmændene og Brandfolkene herefter tilkommende Dusører ville snarest blive udbetalte“²²).

Det overordnede Personale maatte derimod nøjes med Æren af at have deltaget i denne Rædselsnats anstrængende Tjeneste.

Den københavnske Dagspresse udtalte sig i sine Referater om Branden gennemgaaende rosende om Brandvæsenets Optræden; saaledes skrev

„Morgenbladet“: „Brandvæsenet arbejdede med stor Dygtighed, men den Hurtighed, hvormed Ilden udbredte sig, gjorde snart enhver Tanke om at redde nogen Del af Slottet til intet“. I „Dagbladet“ hed det: „Den nye Brandinspektør, Kaptajn Meyer, roses for det Mod og den Koldblodighed, han under hele den anstrengende Aften og Nat lagde for Dagen. Og som han var ogsaa det ham underlagte Personale. Et andet Spørgsmaal er det, om ogsaa Brandvæsenets Organisation og Materiel

Kristiansborg efter Branden. Fot.

har vist sig fyldestgørende, og herpaa maa der sikkert svares et bestemt Nej“.²³⁾

Kun et enkelt Blad, „Dagsavisen“ havde en anden Mening; og da navnlig om Brandinspektør Meyer. Efter at dette Blad havde omtalt Kongens og de kongelige Personers Ankomst til Branden, deres Deltagelse i Redningsarbejdet og opmuntrende Tiltale til Redningsmandskabet, samt at Kongen paa det omtalte Tidspunkt opholdt sig paa Pladsen mellem Slotskirken og Thorvaldsens Museum, udtalte det: „Kongen, der syntes dybt nedbøjet, bad indstændig Brandinspektør

Meyer om dog fremfor alt at tænke paa Museet, og hele Opmærksomheden koncentreredes nu ogsaa herpaa. Det skete med overordentlig Energi, navnlig under Kommandørerne Wildes og Carstensen og Etatsraad Bloms Ledelse, men Overledelsen, som Hr. Meyer skulde have udført, den svigtede. Det bør siges rent ud, at Hr. Meyer var confus og ikke Opgaven voksen. Da han viste sig ude af Stand til at magte Situationen, traadte behjertede Mænd, som fortjene den varmeste Anerkendelse, til, men selvfølgelig var det ikke heldigt, at der fra Begyndelsen manglede en virkelig Chef^{.24)}

Denne Bemærkning gav Anledning til, at Brandmændene („samtlige Menige af Kjøbenhavns Brandcorps“) tog til Orde i „Berlingske Tidende“: „Da et herværende Blad allerede Dagen efter hin ulykkelige Ildsvaade paa en efter vort Skjøn aldeles uberettiget Maade opkastede sig til Dommer over Brandvæsenets overordnede Ledelse, føle vi Undertegnede, af hvilke flere have tjent tyve Aar og derover, os tilskyndet til overfor vore Medborgere at udtale en offentlig Tak og Anerkendelse til vor Chef, Hrr. Capitain Meyer, samt til Enhver af vore Overordnede, for den rolige, besindige og dygtige Maade, hvorpaa vi bleve førte under Branden“^{.25)}

„Dagsavisen“ gjorde sig lystig over Erklæringen og udtalte, at det maatte staa ret slet til med Kaptajn Meyers Anerkendelse, siden det havde været nødvendigt for ham at gaa saa langt ned i Rækken som til de menige Brandmænd for at høste Anerkendelse. Det spurgte overlegent, hvorfor Erklæringen ikke var underskrevet af de Overordnede ved Korpset, og raadede Kaptajnen til hellere at fremskaffe en Erklæring fra de to forannævnte Kommandører. Fra Kommandør Wilde fremkom der derefter to Artikler i „Dagsavisen“; heri fik Bladet langt fra Medhold i sine Paastande, hvorfor Angrebene paa Meyer hørte op^{.26)}

Fra Meyer selv hørte Offentligheden intet. Grunden til denne Tavshed, angav han senere, var den, at han som Embedsmand under Magistraten ikke havde ment sig berettiget til at tage Del i en offentlig Drøftelse af en af hans Tjenesteesager; derimod havde han indsendt tjenstlig Beretning til Magistraten. Meyer fik iøvrigt senere Lejlighed til meget indgaaende at diskutere Slotsbranden med Cheferne for saavel Berlins som for Londons Brandvæsen; de havde begge erklæret, at de selv

med deres egne Brandkorps, der var langt stærkere og langt bedre organiseret end Københavns, ikke vilde have været i Stand til at beherske Ilden under de ved Slotsbranden givne Forhold.²⁷⁾

Angrebene fik imidlertid en helt ny Retning, idet der i „Dagbladet“ fremkom to Artikler, betitlet: „Hvad kunne vi lære af Kristiansborg Slots Brand?“ Forfatteren var Brygger J. C. Jacobsen, der med hele sin Autoritet sagde sin uskrømte Mening.

Efter at have omtalt, hvorledes Brandvæsenet i Berlin var ordnet, og paavist, hvor langt Københavns Brandvæsen stod tilbage, skrev han: „Grunden til Manglen paa en planmæssig Ledelse af Arbejdet (under Slotsbranden), saavel som til alle de øvrige store Mangler ved Slukningsvæsenet ligger derfor i dettes slette Organisation, hvori der aldeles ikke er taget Hensyn til store Ildebrande. At denne slette Ordning ikke kan lægges den nuværende Brandinspektør til Last, er indlysende, da han først for ganske nylig har tiltraadt sit Embede, og jeg tror, at det er min Pligt ved denne Lejlighed at udtale, at det efter min Overbevisning ikke heller kan bebrejdes den nylig afgaaede Brandinspektør, at Tilstanden er saa slet; jeg er ikke den Eneste, som veed, at denne ikke har ladet det mangle paa indtrængende Forestillinger, ledsaget af motiverede Forslag og Planer, bl. a. til den saa uundværlige Centralstation. Ansvarer for, hvad der har været forsømt, og for de nu synlige Følger af denne Forsømmelse hviler altsaa efter min Overbevisning udelukkende paa den Mand, som har den øverste Ledelse af Brand- og Vandvæsenet i sin Haand, nemlig Borgmesteren for Magistratens 4de Afdeling, thi saavidt jeg har kunnet erfare, har Borgmesteren ikke bragt alle de Oplysninger, som han har modtaget fra Brandinspektøren om de væsentlige Mangler ved Brandvæsenets Ordning, til Borgerrepræsentationens Kundskab, og denne er altsaa uden Skyld i, hvad der nu er sket.“²⁸⁾

Disse Artikler foranledigede Borgerrepræsentant Malermester Schmiegelow til i Repræsentationens Møde den 3. November at rette følgende Forespørgsel til Borgmester Ehlers: „Er Københavns Brandvæsen kraftigt nok til at modstaa en større Ildsvaade?“ Der blev ført en baade lang og kraftig Forhandling om Forespørgslen. Borgmester Ehlers maatte indrømme, at han havde kasseret det fra Brandinspektøren fremkomne

Forslag om en Hovedstations Anlæg paa Pladsen ved Nikolaj Taarn, fordi han fandt det for kostbart, og fordi det fordrede Opsigelsen af Lejemaalet for de Boder, der var beliggende paa Pladsen, med en efter hans Mening for kort Frist. Iøvrigt lod han Borgerrepræsentationen vide, at den jo selv for to Aar siden havde vedtaget at indskrænke Kasereringen af Brandmandskabet paa den nye Station paa Fælledvejen fra 24 til 12 Mand. Om Brygger Jacobsens Angreb udtalte han, at man ikke skulde tage dem for højtideligt, da de jo „kom fra en noget ilter Mand, som ikke altid var meget betænksom i sine Udtalelser“.

Uagtet Forhandlingen endte paa ret fredelig Maade og uden i dette Møde at give noget bestemt Resultat, viste den dog Borgmesteren, i hvilken Retning Vinden blæste, en Retning, der senere blev fastslaaet, da samme Repræsentation i sit Møde den 12. Januar 1885 vedtog følgende Resolution: „Forsamlingen opfordrer Magistraten til at fremkomme med Forslag til de yderligere Foranstaltninger vedrørende Brandvæsenet og dets Organisation, som maa anses nødvendige“.²⁹⁾

I Tiden lige efter Slotsbranden indsendte Brandinspektør Meyer forskellige Indberetninger om Brandvæsenet og Forslag til dets Omordning. Den første af disse Skrivelser, dateret den 14. Oktober 1884, er af et saadant Omfang, at den sikkert er udarbejdet før Branden, saaledes at de dér indhøstede Erfaringer ikke har naaet at kunne gøre sin Indflydelse gældende paa Forslaget. Det synes derimod at være Tilfældet i Skrivelserne, der fulgte efter, og hvori Forslagenes Krav blev større og større. Skal man give en sammenfattende Oversigt over, hvad Meyer mente, der burde ændres ved Brandvæsenet, kan hans Opfattelse samles i faa Punkter:

Brandvæsenets Organisation havde ved Slotsbranden bestaaet en meget alvorlig Prøve og vilde stadig være brugbar, naar der var sket de nødvendige Udvidelser af Personale og Materiel, og især hvis der ved Stationerne blev indrettet Kasernebygninger til Mandskabet og Tjenesteboliger for de Overordnede.

Personalet burde for Mandskabets Vedkommende vedblivende være lejet Arbejdskraft, og Korpsets Sammensætning skulde være: 1 Brandinspektør, 1 Vicebrandinspektør, 6 faste Assistenten (hidtil 3 faste og 2 Reserve-

assistenter), hvoraf 1 Adjutant; desuden 1 Kontorassistent, 1 Skriver, 1 Læge, 3 Sprøjtemestre (hidtil kun 1), 3 Maskinfolk (før 2), 27 Sprøjteførere (hidtil 21), 163 menige Brandfolk (hidtil 116) foruden 24 Mand i den mobile Reserve. Af de foreslaaede nye 6 Sprøjteførere og 47 Mand var 3 Sprøjteførere og 18 Mand tænkt at skulle danne en Pionerafdeling, medens 3 Sprøjteførere og 15 Mand skulde betjene Dampsprøjternes Slinger, og 4 Mand være Ordonanser; 18 Sprøjteførere og 108 Mand skulde forrette Tjeneste ved de 12 Vagter, 3 Sprøjteførere og 18 Mand ved Redningsstigerne; derimod skulde de 2 Depotarbejdere, man hidtil havde haft, ikke beholdes. Mobilreserven skulde ændres til 24 menige Brandfolk (hidtil 6 Sprøjteførere og 18 Mand), og Pumpemandskabet (48 Mand) skulde afskaffes.

Om Brandvæsenets „store Reserve“, der bestod af 80 Sprøjteførere og 320 Mand, udtalte Meyer, „at dens Nytte, som den nu er organiseret, indses ikke. Reserven kan derfor formentlig enten bortfalde, eller den maa omordnes“. Senere mente han derom, „at Erfaringerne fra Kristiansborg Slot fuldstændig har godtgjort Rigtigheden af min Udtalelse“. „Da en Omorganisation af Reserven, naar denne skal kunne yde tilbørlig Nytte, vel næppe lader sig tilvejebringe uden uforholdsmæssige Udgifter, og da en langt bedre Hjælp end den, Reserven kan give, haves i Hæren og Flaaden, maa jeg antage det rettest, at Reserven ophæves“.

Ved Transporten af Sprøjterne havde Slotsbranden aabenbart følelige Mangler, der navnlig skyldtes, at Antallet af Heste var utilstrækkeligt. Meyer mente, at der altid burde være Bispænding til 2 Dampsprøjter, hver paa 4 Heste, nemlig 2 til Sprøjten selv og 2 til Kulvognen, og Kuskene burde for bedre at have Herredømme over Hestene ride paa den ene Hest (ligesom ved Artilleriets Forspand); endelig vilde Meyer ogsaa have fast Bispænding til de 2 Redskabsvogne ved den foreslaaede Pionerafdeling. Et tidligere Forslag om ogsaa at faa faste Forspand til Stationssprøjterne havde Brandinspektøren af Sparsommelighedshensyn ikke opretholdt; kun gjorde han opmærksom paa, at man, hvis der blev oprettet Dobbeltstationer med 2 Vagter og 2 Sprøjter, ved saadanne Stationer kunde spare det ene Spand Heste.

I Ildebrandstilfælde havde Brandinspektørerne og den vagthavende

Assistent hidtil befordret sig til Brandstedet i hyrede Drosker; men der var med denne Fremgangsmaade forbundet den Ulempe, at der undertiden, navnlig i Morgentimerne, ingen Drosker var at faa, saa Brand-officererne maatte begive sig af Sted til Fods. Det kunde naturligvis give Anledning til skæbnesvangre Forsinkelser, og Meyer foreslog derfor, at der enten — som i Kristiania og Stockholm — blev stillet faste Køretøjer til de Overordnedes Disposition eller ogsaa sluttet Kontrakt med en Vognmand om, at han paa bestemte Holdepladser altid skulde have de nødvendige Vogne til Raadighed.

Af Materiel ønskede Meyer foruden de omtalte 2 Redskabsvogne til Pionerafdelingen ogsaa anskaffet en moderne, kraftig Dampsprøjte.

Antallet af faste Brandstationer, der var da 10 (6 inden- og 4 udenbys) foruden Ladegaardens Vagt, foreslog Meyer forøget med to, een i Ny Stormgade og een paa Kommunens Grund ved Gothersgade (paa den nuværende St. Andreas Kirkes Plads), og den i Gothersgade skulde være en Dobbeltstation og fungere som Hovedstation. Iøvrigt foreslog han flere Stationer flyttet. Station Nr. 1 burde flyttes fra Nikolaj Taarn til Holmens Kanal, og Station Nr. 2 (Kristianshavn) burde ligge mere centralt i sit Distrikt. Station Nr. 3 skulde flyttes fra St. Kannikestræde til Vor Frue Arbejdshus (Nørrevold Nr. 30) for derefter tillige at rumme Hoveddepotet for Brandvæsenets Materiel. Station Nr. 4 i Gothersgade trængte paa Grund af Ælde til Ombygning, og Station Nr. 5 i Adelgade kunde nedlægges og slaas sammen med Station Nr. 6 (i Hotel Phoenix), der var uheldigt beliggende og havde usunde og uanstændige Lokaler, hvorfor en Flytning var paatrængende nødvendig. En saadan var ganske vist blevet bevilget af Magistraten; men det heldigste vilde være at faa opført en helt ny Bygning paa Garnisonskirkes Grundstykke paa Hjørnet af St. Annæ Plads og Store Strandstræde, hvor der for Tiden stod et Ligvognsskur. Endelig mente Meyer, at Stationen paa Lade- gaarden, „der hverken bidrager til at hæve den gode Aand i Brandkorpset eller gør den tilsigtede Nytte“, vilde være overflødiggjort ved de andre Stationers Ændringer. Desuden gav Brandinspektøren Forslag om Tjenesteboliger ved Stationerne for de Overordnede.

Øvelsespladsen paa Vandværkets Grund ved Vester Farimagsgade

var ikke meget rummelig, men dog anvendelig; den burde dog sættes i telegrafisk Forbindelse med Hovedstationen og forsynes med et Øvelses- og Depothus med Bolig for en gift Depotarbejder.

De aarlige Udgifter til Brandvæsenet vilde, hvis dette Forslag fra Brandinspektøren skulde gennemføres, blive forøget med godt 43.000 Kr., og Meyer foreslog i sin Indstilling, at der straks paa Budgettet for 1885 blev bevilget 200.000 Kr. til Paabegyndelse af de nye Stationsbygninger.³⁰⁾

Størstedelen af disse Forslag fik imidlertid ikke nogen direkte Betydning for Brandvæsenets Omordning. Indirekte gav de, i Følge Meyers egne Udsagn, Anledning til, at Brygger Jacobsen tilbød ham at afholde Udgifterne, hvis Meyer vilde foretage en Rejse rundt til flere af Europas Storbyer for at gøre sig bekendt med det derværende Brandvæsen. Dette Tilbud mente Meyer imidlertid ikke at kunne modtage uden Magistratens Tilladelse og henvendte sig derfor til Magistraten derom; Resultatet blev, at Magistraten overvejede at faa bevilget Midler til Studierejser for Meyer. Inden noget endeligt var bestemt, indsendte Meyer i Februar 1885 endnu et Forslag angaaende Brandvæsenet, paa enkelte Punkter afvigende fra Forslagene fra 1884: Brandmændenes Antal foresloges fastsat til 166 Mand, foruden 27 Kuske; Meyer ønskede nu at faa to nye kraftige Dampsprøjter, at faa 34 Heste til faste Forspand for Stationsprøjterne og to lukkede Vogne til Befordring af Inspektørerne og den vagthavende Assistent; i Stedet for Kaserne til Mandskabet foreslog han nu, at der omkring de fremtidige Stationer blev opført enkelte Grupper af Boliger — i Lighed med Arbejderboliger — hvor der for en moderat Leje kunde overlades Mandskabet Beboelse, og hvortil der kunde føres Alarmeringsledninger fra Brandstationen.³¹⁾

Brandinspektør Meyer henstillede umiddelbart efter til Magistraten at give ham eller en af de andre Overordnede ved Københavns Brandvæsen 900 Kr. til en Studierejse til Berlin og enkelte andre tyske Byer af Københavns Størrelse, for at vedkommende kunde sætte sig ind i Enkelthederne i Ordningen af Brandvæsenet, i de anvendte Sprøjters og Apparaters Konstruktion o. a. i disse Byer. Magistraten fik den ønskede Rejseunderstøttelse bevilget, og den 17. Marts rejste Meyer til Stettin,

Berlin, Breslau og Hamburg. En Maaned senere var han atter i København, og Rejsen havde ændret hans Syn paa, hvorledes Københavns Brandvæsen burde omorganiseres. Han anmodede Magistraten om saavidt muligt at faa den Forhandling om Brandvæsenet udsat, som skulde have været afholdt i Borgerrepræsentationen den 20. April, da han vilde forelægge en Beretning om Rejsen i Form af en trykt Rapport. Forhandlingerne blev udsat, og i Maj forelaa Rapporten; deri fandtes et detaljeret Forslag til Brandvæsenets Omordning paa Grundlag af de i Tyskland indvundne Erfaringer.³²⁾

Den 22. Juni bevilgede Magistraten Meyer — som det synes uden Ansøgning fra hans Side — et Beløb paa 1000 Kr. til en Maanedes Studierejse til England, Belgien og Holland, og Dagen efter begyndte Meyer sin Rejse til London, Bristol, Bryssel og Amsterdam. Efter sin Hjemkomst aflagde han i en trykt Rapport (fra September) Beretning om Resultatet af sin Rejse, ligeledes ledsaget af et Forslag til Brandvæsenets Omorganisation.³³⁾

Endnu en Gang, inden den nye Ordning af Brandvæsenet blev gennemført, kom Meyer paa en Studierejse. Han fik i Juli 1889 Meddelelse om, at Magistraten havde bevilget ham 600 Kr. til en Rejse til Berlin og Paris. I August bad han, om Kaptajn Bentzon maatte ledsage ham, og det blev bevilget; om denne Rejse indsendte Meyer Beretning i November.³⁴⁾

Sidst i Februar 1887 naaede Magistraten til at forelægge et fuldstændigt Forslag til Brandvæsenets Omordning for Borgerrepræsentationen. Forud var gaaet en Del Forhandlinger med Brandinspektøren. I Marts underkastede Borgerrepræsentationen Forslaget en første Behandling og valgte i April Medlemmer til et Udvalg (fælles for den og Magistraten) til nærmere Behandling af Sagen; Magistratens Repræsentanter i dette Udvalg var Borgmestrene Borup og Øllgaard, samt Raadmand Abrahamson.

Først den 25. Juni 1889 forelaa Fællesudvalgets Betænkning, der indeholdt enkelte Afvigelser fra Magistratens Forslag. Midt i Juli kom Betænkningen til Behandling i Borgerrepræsentationen og blev efter en Del Forhandlinger enstemmigt vedtaget. I September tilstillede Magistraten Kommunalbestyrelsen et Forslag til et nyt Regulativ for Københavns

Brandvæsen; med en Del mindre Ændringer blev det vedtaget den 27. September og sanktioneret af Justitsministeriet den 15. Marts 1890. Ikke desto mindre traadte den nye Ordning dog i Kraft allerede fra 1. Januar 1890 at regne.³⁵⁾

Efter den nye Ordning skulde København have følgende Brandstationer: Hovedstationen (Station A), hvortil Fællesudvalget allerede i September 1888, efter at forskellige Steder havde været bragt i Forslag, havde udset Pladsen, hvor Hovedbrandstationen befinder sig den Dag i Dag.³⁶⁾ Hovedstationen skulde erstatte Stationerne i Nikolaj Taarn og Store Kannikestræde og til Dels ogsaa den i Gothersgade. Station B (Adelgade Nr. 115) skulde erstatte Stationerne i Adelgade, Koncertpæet og til Dels ogsaa den i Gothersgade; til Ombygning af denne Station blev der bevilget 18.000 Kr.³⁷⁾ Station C (Fælledvej) skulde dannes ved Udvidelse af den forhaandenværende Brandstation paa Fælledvej Nr. 22 og skulde erstatte denne og Stationen paa Nørrebrogade Nr. 151; til Udvidelsen blev der bevilget 30.000 Kr. Stationerne D (Absalonsgade), E (Langebrogade) og F (Østerbro) blev bibeholdt uforandret; derimod skulde Stationen paa Ladegaarden inddrages. Den tidligere Station i Gothersgade skulde foreløbig tjene som Depothus for Brandvæsenets ældre Reservemateriel.

Personalet skulde bestaa af en Brandinspektør, en Vicebrandinspektør, fem Fuldmægtige (før fire Assistenten), to Reservefuldmægtige (tidligere Reserveassistenter), en Læge, en Kontorassistent, en Skriver, et Bud, tre Sprøjtemestre (før kun to), 21 Sprøjteførere (forhen kun 18), fire Maskinister (tidligere kun tre), 132 Brandmænd (før 116), tre Hornblæsere og 25 Kuske (tidligere ni lejede Kuske). Saavidt det kan skønnes, havde man vistnok ved at ansætte Hornblæsere tænkt sig Muligheden af at kunne dirigere Brandvæsenets Arbejde paa Brandstedet ved Hjælp af Hornsignaler. Nogle Signalthorn, der afveg noget fra den sædvanlige Type, blev anskaffet og et Signalreglement udarbejdet; men nogle Prøver gav ikke tilfredsstillende Resultater, hvorfor man opgav den musikalske Side af Ideen. Derimod opretholdt man Stillingerne og Benævnelsen paa Folkene, der iøvrigt kom til at gøre Tjeneste som Bude og Vagtordonnanser.

Bestemmelserne om Brandinspektørens Ansættelse og Afsked var som i Regulativet af 1870. Hans Løn fastsattes til 5000 Kr., stigende hvert 5. Aar med 500 Kr. til 6500 Kr.; ved denne Beregning fik Meyer i 1890 5500 Kr. i Løn mod 4800 Kr. det foregaaende Aar. Vicebrandinspektørens Gage blev 2800 Kr., stigende hvert 3. Aar med 200 Kr. til 4000 Kr. Fuldmægtigenes Løn blev bestemt til 2000 Kr., stigende med 200 Kr. hvert 3. Aar til 3000 Kr. Vicebrandinspektøren og Fuldmægtigene skulde antages og afskediges af den samlede Magistrat; de var ligesom Brandinspektøren pensionsberettigede straks fra deres Ansættelse, og ingen af dem maatte „beklæde noget andet Embede, drive borgerlig Næring eller uden Magistratens Tilladelse udøve nogensomhelst anden Erhvervsvirksomhed“.

For Reservefuldmægtigene var Lønnen uforandret 600 Kr.; men hertil kom et Honorar for hvert Døgn, de gjorde Vagttjeneste i de faste Fuldmægtiges Forfald. Lægens Gage skulde bestemmes ved Stadens aarlige Budget (1000 Kr.); Kontorassistentens Løn forblev uforandret (1000 Kr.) ligesom Skriverens (900 Kr.), medens Budets forhøjedes fra 900 til 1000 Kr. Iøvrigt skete der mindre Lønforhøjelser for næsten hele Brandvæsenets Personale. For anvist Tjenestebolig skete der for alle Klasser et Afdrag paa en Sjettedel af den paagældendes Begyndelsesgage for et Aar. Lægen, Reservefuldmægtigene, Sprøjtemestrene, Maskinmestrene og Sprøjteførerne skulde antages og afskediges af Magistraten; Resten af Brandfolkene skulde antages paa en Maanedes Opsigelse af Brandinspektøren; i Tilfælde af grov Forsømmelse og af Forseelser kunde de dog afskediges straks. I Modsætning til Inspektørerne og de faste Fuldmægtige havde alle andre i Brandvæsenets Tjeneste først Pensionsret efter 25 Aars Ansættelse; dog kunde Magistraten, naar den fandt Anledning dertil, tilstaa Pension til Folk, der afskediges efter at have tjent i Brandvæsenet i 15 Aar.

De, der under deres Tjeneste ved Brandvæsenet kom til Skade, saa de maatte afskediges, fik i Pension to Tredjedele af deres Gennemsnitsindtægt fra Brandvæsenet for de sidst forløbne 5 Aar, saafremt der da ikke kunde anvises dem en anden passende Stilling i Kommunens Tjeneste med en Gage, der mindst var lig den, de havde ved Brandvæsenet.

Trods Meyers Indstillinger blev Reservekorpset ikke ophævet. Det skulde bestaa af 80 Sprøjteførere og 320 Brandfolk, alle ulønnede; det var delt i to Kompagnier og maatte kun bruges under ekstraordinære Forhold. Dette var den saakaldte „store Reserve“. Den „mobile Reserve“, der skulde bestaa af 6 Sprøjteførere og 18 Brandfolk, skulde efter Tilsigelse hurtigst muligt, enten det var Dag eller Nat, give Møde ved Ildebrand; Lønnen ved dette Korps var som hidtil. For Tilskadekomne skulde Magistraten i hvert enkelt Tilfælde fastsætte Pensionens Størrelse.

Med Hensyn til Uniformeringen skete der flere mindre Ændringer; den vigtigste var, at Brandfolkenes Bluse nu blev afskaffet, og at de i Stedet fik en Uniformsfrakke aarlig (tidligere kun hvert andet Aar).³⁸⁾

Det fremtidige Materiel blev fastsat til 4 større Dampsprøjter med Tendere, 10 Haandkraftsprøjter, 5 mekaniske Redningsstiger, 2 Personvogne, foruden et passende Antal Haandsprøjter, Stiger, Krybekrager, Brandspande, Lygter, Brandhager samt andre Brandrekvisitter og Beskyttelsesmidler. Til Fremførelse af Materiellet skulde Brandvæsenet holde de fornødne Heste, hvis Antal, naar hele Ændringen og Udvidelsen havde fundet Sted, var fastsat til 34.

Det nye Regulativ traadte i Kraft fra den 1. Januar 1890 at regne, dog skulde Bestemmelserne om Stationer, Personale, Materiel og Heste først træde i Kraft, naar den nye Hovedstation var opført og indrettet.

Aaret 1889 blev saaledes et Mærkeaar i Brandvæsenets Historie; et i lange Tider nærret Ønske — ikke mindst fra Brandvæsenets Side — om dets Udvidelse og Nyordning var endelig blevet opfyldt, og man tager ikke fejl, naar man anser Meyer for at have været Drivfjederen i det Værk, der nu var udført.

Af hvad der ellers havde tildraget sig inden for Brandvæsenet i Aarene 1884—1890, skal kort nævnes enkelte Ting.³⁹⁾

Den 1. November 1884 var Fællevejstationen og Stationen ved Nørrebro Runddel blevet taget i Brug. I sidste Halvdel af Aaret 1885 forsvandt de sidste 25 af de gamle Kanal-, Brønd- og Bropumper, der ingen Nytte gjorde mere, men blot var en fast Post paa Regnskabernes Udgiftsside. Omtrent samtidig blev Stationen i Hotel Phoenix ende-

lig flyttet, nemlig til Koncertpalæet (det tidligere Schimmelmanske Palæ).

Da man i 1887 begyndte at opføre de store Træbygninger til den store Udstilling Aaret efter, viste det sig, at Tivolis Fyrværkeri betød en alvorlig Brandfare for disse Bygninger. Brandinspektøren nedlagde derfor Forbud mod Fyrværkeriet, og desuden blev der etableret en fast Brandvagt paa Udstillingspladsen. Under Udstillingen var der oprettet en foreløbig Dampsprøjtestation i Nærheden, omtrent ved nuværende Tietgensgade.

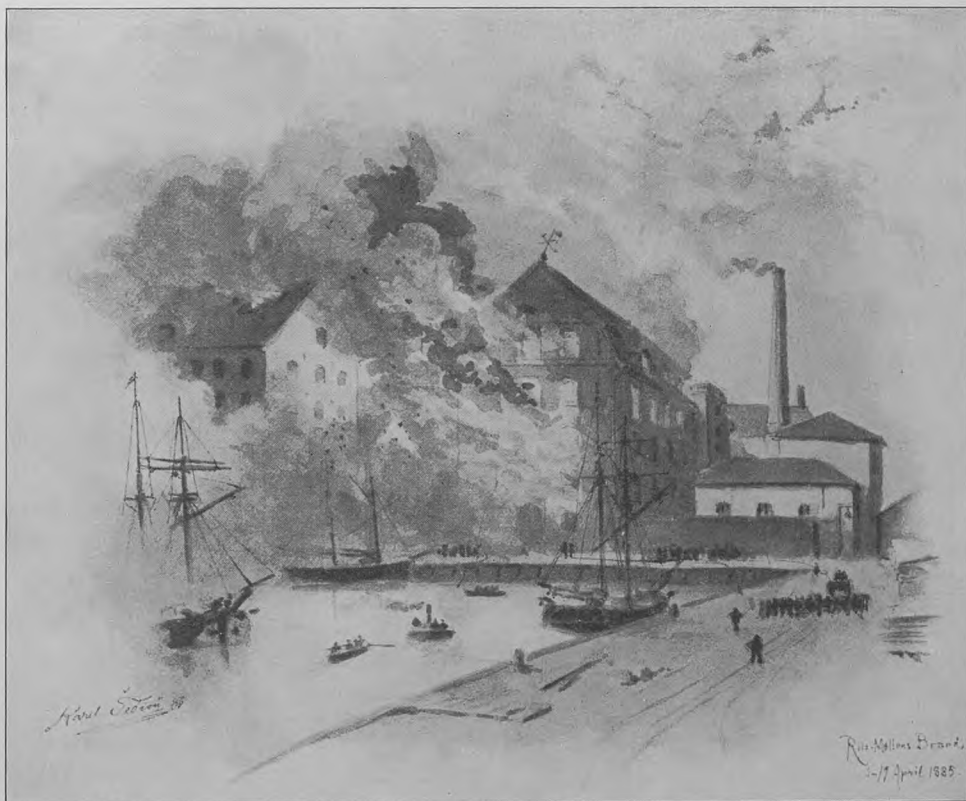
Af nyt Materiel blev der i disse Aar anskaffet en Dampsprøjte (af svensk Fabrikat), en Tender og en Slangevogn i 1885, en Øvelsesvogn og en Redningsstige i 1886, 2 Undervogne til Sprøjterne i 1887, 1 Undervogn og en Personvogn, samt en Redningsstige i 1888, endvidere 2 Sprøjtevogne og 2 Slangevogne i 1889. For hvert Aar blev stadig flere og flere offentlige og private Bygninger og Virksomheder sat i telegrafisk Forbindelse med Brandstationerne; adskillige af disse Forbindelser blev dog efterhaanden erstattet med automatiske Brandalarmer. Ligesaa fortsatte man med at opsætte Brandalarmskabe rundt om i Byen; ved Udgangen af Aaret 1887 fandtes det ialt 28 af disse saakaldte „Alarmskasser“.

Lønspørgsmaalet havde været fremme et Par Gange, og man havde søgt at bøde paa de uheldige Pensioneringsbestemmelser ved at give nye Regler, der kort efter blev optaget i det nye Regulativ.

Af Brande i Tidsrummet 1884—90 skal kort omtales nogle faa. Den 19. April 1885 var der om Eftermiddagen en større Ildløs paa Boden-hoffs Plads; den derværende Rismølle nedbrændte fuldstændig, medens det lykkedes at redde en Melmølle, der var sammenbygget med Rismøllen. Man havde tilkaldt baade Orlogsværftets og Havnevæsenets Dampsprøjter; men kun den første af disse gav Møde; den anden var til Reparation. Kort efter, Natten mellem den 16. og 17. Maj, rykkede Brandvæsenet atter ud til en større Brand, ligeledes en Møllebrand. Blegdamsmøllen (Møllegade Nr. 20) blev totalt Offer for en Ildløs, der samtidig fortærede et Kedelhus, en Staldbygning og nogle mindre tilstødende Bygninger. Vandforsyningen til de mange fremmødte Sprøjter

var utilstrækkelig, saa man maatte tilføre Vand gennem en 600 Alen lang Trykslange fra „Holger Danskes Briller“ paa Nørrefælle.⁴⁰⁾

Den 12. Januar 1886 var der Ild i „De forenede Kirkeskoler“ (Nørregade Nr. 37). Ved den Lejlighed kom Brandassistent Hyller til Skade,

Rismøllens Brand 19. April 1885. Akvarel af Karel Šedivý. (Kjøbenhavns Brandforsikring.)

idet han blændet af Røg gik gennem et Hul, der var brændt i et Gulv. Hyllers Hospitalsophold foranledigede, at Magistraten gav Bestemmelser angaaende Afholdelsen af de derved foraarsagede Udgifter, idet der ikke forelaa noget Præcedens derfor. Ved en anden Skolebrand, i Efterslægtens Skole (Østergade Nr. 54) den 25. November 1887, skete mærkeligt nok en lignende Ulykke, hvorved to Brandmænd styrtede ned.⁴¹⁾

I 1888 opstod der paa Børsen en mindre Ildløs, som paa Grund af særlige Omstændigheder vakte større Opsigt. I Anledning af Christian IX's 25-Aars Regeringsjubilæum blev der paa Børsen afholdt en Banket den 18. November; Børssalen var blevet udsmykket paa forskellig Vis, en Foranstaltning, som Brandvæsenet var blevet holdt ganske uden for, naar undtages, at det efter Anmodning havde afgivet et Par Brandmænd til at holde Brandvagt. Omtrent Kl. 4¹/₂ om Eftermiddagen observerede nogle forbipasserende fra Gaden, at der var Ild i nogle Dekorationer i Salens sydvestre Hjørne; Dekorationerne, hvoriblandt var et russisk Flag, var blevet antændt af nogle Stearinlys.

Ilden blev meldt til Station Nr. 1, og straks efter mødte 3 Stations-sprøjter og 2 Dampsprøjter op ved Børsbygningen. Selve den Ild, der var til at se — den havde forplantet sig til nogle Galleriskillerum — blev let slukket; men da Brandinspektør Meyer fra nogle Planer angaaende Ombygninger ved Børsen havde faaet Kendskab til, at Skillerummene her var af dobbelte Trævægge med Hulrum imellem, og til, at Loftet ligeledes var af Træ med Indskud og dobbelte Hulrum, frygtede han, at Katastrofen fra Kristiansborg skulde gentage sig. Han følte sig jo navnlig ikke beroliget, da det viste sig, at der i et af Hulrummene havde samlet sig en Del Gløder. Han ønskede derfor at maatte foretage nogle Nedbrydninger af Træværket for at overbevise sig om, at der ingen skjult Ild fandtes. Professor Fenger, Grosserer Fritsche og Direktør Tietgen satte sig imidlertid imod, at en saadan Nedbrydning blev foretaget, før Festen var afsluttet. Brandinspektøren mente derimod, at en Opsættelse af Nedbrydningen vilde stride mod hans Embedspligt, og først da Tietgen overbragte ham Kongens Ønske om, at der ingen Nedbrydninger fandt Sted før efter Festens Afslutning, stillede han sig tilfreds, men forblev selv paa Stedet med den fornødne Assistance. Kl. 7 om Aftenen forlod Kongen Børsen, og da man derefter foretog de nødvendige Undersøgelser og Nedrivninger, viste det sig heldigvis, at der ikke skjulte sig Ild nogen Steder.⁴²⁾

Endelig assisterede det københavnske Brandvæsen ved en meget vanskelig Brand i Dampskibet „Kiew“ Juledags Eftermiddag og Nat 1889; Skibet, der laa ved Toldboden, var lastet med Klid, Sydfrugter, Kork og

Fjer, Varer, der udviklede en kvælende Røg til stor Gene for Slukningsarbejdet.⁴³⁾

Af Personaleændringer blandt Brandvæsenets Overordnede skete der ikke meget i disse fem-seks Aar. I 1885 ansøgte den konstituerede Assistent John Valdemar Wied (en Broder til Forfatteren Gustav Wied) om Afsked fra 1. Juli og fik den bevilget; Wied, der synes at have befundet sig vel i Brandvæsenets Tjeneste, havde nemlig købt en Maskinfabrik i Aarhus. I 1923 skrev Wied, at han vilde benytte Lejligheden til „at gøre fuld Honnør for Københavns Brandkorps, for dets daværende Chef, dets Officerer og dets Mandskab, for Oberst Meyers Elskværdighed, humane og dygtige Ledelse, for Officerernes Kollegialitet, for den gode og fortrinlige Tone i Korpset, hvor Arbejdet gik med Liv og Lyst“. I hans Sted blev Sekondløjtnant, cand. polyt. H. Fr. Boje konstitueret som Assistent; han fik fast Ansættelse fra 1. Januar 1888.⁴⁴⁾

FJORTENDE AFSNIT

BRANDVÆSENET I AARENE 1890—1920.

Fra Nytaar 1890 skulde Omordningen af det københavnske Brandvæsen begynde, og i den følgende Tid indførtes gradvis de Ændringer, der var besluttet. Saaledes blev Station 6 (i Koncertpalæet) nedlagt i Oktober 1890, dens Mandskab og Materiel fordelt mellem de andre Stationer.¹⁾

I 1891 blev der sluttet en Overenskomst mellem Magistraten, Brandvæsenet og Havnevæsenet om Slukning af Brande i Skibe, der laa ved Bolværket eller i Havnen. Havnevæsenet forpligtede sig til snarest at stille en kørende Dampsprøjte til Disposition for Brandvæsenet; men for at den ogsaa skulde kunne bruges til Vands, skulde der anskaffes en dertil konstrueret Pram, der skulde have sin Plads ved Enden af Børsgade. Omkostningerne skulde afholdes af Havnevæsenet, medens Brandvæsenet skulde sørge for det stadige Tilsyn og for Mandskab til Sprøjtens Betjening. Naar Sprøjten ikke blev benyttet, skulde den have sin Plads paa Prammen i et tæt, overdækket Rum, der om Vinteren skulde holdes opvarmet. Sprøjten blev anskaffet i 1892; men den blev ikke installeret efter Bestemmelsen. Efter nogen Forhandling fik den Husly paa Adelgadestationen, senere paa Hovedbrandstationen. Om Sprøjten udtalte Meyer i 1896, da Havnekaptajnen vilde have, at Brandvæsenet skulde købe den, at den var for tung, krævede for meget Vand, havde forskellige Konstruktionsfejl, kort sagt var uegnet for Brandvæsenet.

Da der i 1908 var Forhandlinger om en ny Overenskomst, blev Havne-

væsenet fritaget for at stille Dampsprøjten til Raadighed for Brandvæsenet, og den blev derfor solgt. Imidlertid var dog ogsaa en Pram blevet anskaffet og et Slæbested anlagt ved Børsgade; Prammen forsvandt i 1898 og Slæbestedet i 1908, da Knippelsbros Ombygning krævede Bolværket ændret.²⁾

I April 1892 flyttede Brandinspektøren og Brandvæsenets Kontorer ind paa den nye Hovedbrandstation, og Stationen aabnedes den 30. April. Fra denne Dag blev Stationerne i Nikolaj Taarn og i Gothersgade nedlagt. Da var allerede ogsaa Stationerne i St. Kannikestræde, paa Lade-gaarden og paa Nørrebrogade Nr. 151 blevet ophævet. Fra den Dag, da den nye Hovedstation traadte i Virksomhed, blev der indført Bogstavbetegnelse for Stationerne: H — Hovedstationen, A — Adelgade-stationen, F — Fælledvejstationen, C — Vagten paa Langebrogade paa Kristianshavn, V — Stationen paa Vesterbro (i Absalonsgade), Ø — Østerbrostationen.³⁾

Den 1. August 1895 kunde det kommunale Brandvæsen fejre sit 25-Aars Jubilæum; men det synes, som om Københavns Kommune havde overladt til andre at sørge for, at Dagen fik et festligt Præg, og naar den fik et straalende Forløb, skyldtes det i første Række „Forsikringsforeningen“.

Jubilæumsdagen oprandt graa og trist, endog med en lille Regnbyge op ad Formiddagen. Men da den vagtfri Styrke, Officererne i Gala, Underofficerer og Mandskab i vagtmæssig Paaklædning, Kl. 11¹/₂ Formiddag stillede i Hovedbrandstationens Gaard, der var festligt pyntet med mange vajende Flag og Vimpler og med en Mængde Blomsterguirlander, spejlede Solen sig i Brandmændenes skinnende Hjelme. En Del Gratulanter indfandt sig, og da Klokken slog 12, var hver Plads optaget i den Vognremise, der i Dagens Anledning var ryddet for Sprøjter, og hvor der højtideligt skete en Overrækkelse af en ny Fane til Brandvæsenet. Direktør Ludvig Ernst Bramsen overleverede i sin Egenskab af Formand for Forsikringsforeningen og paa samtlige inden- og udenlandske Forsikringselskabers Vegne Fanen til Meyer som et Udtryk for Selskabernes Erkendtlighed af Brandvæsenets udmærkede Virksomhed, og han udbragte et Leve for Brandkorpset. Meyer takkede og udbragte et

„Vor Fane leve“, alt under begejstrede Hurraraab. Dernæst udtalte Københavns Overpræsident, Kammerherre Klein, Autoriteternes Tilfredshed med den Udvikling, Brandvæsenet havde undergaaet i de sidste 25 Aar, og med den Maade, hvorpaa Brandkorpset røgtede sin Gerning. Efter at Overpræsidenten havde overrakt to af de jubilerende Brandmænd Dannebrogsmændenes Hæderstegn, sluttedes denne Del af Festen med et Leve for Kongen og et for Overpræsidenten.

Brandmændene og Gæsterne fik derefter Portvin og Kransekage i Gymnastiksalen, og ogsaa her blev der holdt forskellige Taler, hvorefter Meyer oplæste Lykønskningsskrivelser. Det viste sig, at „Landbygningernes Brandforsikring“, „Danmark“, „Nye danske Brandforsikring“ og „Det kgl. octr. Brandforsikringsselskab“ hver havde skænket 1000 Kr. og „Kjøbenhavns Brandforsikring“ 2000 Kr. til et Understøttelsesfond for det faste Brandmandskab i København. Magistraten havde skænket hver af de jubilerende Underofficerer og Menige et Gratiale og havde tilstaaet hver af Korpsets samtlige Menige og Underofficerer en ekstra Dagløn paa Jubilæumsdagen.

Hidtil havde man kunnet fejre Jubilæumsdagen i Ro uden en eneste Alarmering; men næppe havde Meyer endt Oplæsningen af disse Meddelelser, før der nede fra Gaarden lød en skingrende Alarmklokke. Øjeblikkelig blev Vin og Kransekage sat til Side; Brandmændene strømmede ud af Salen for at gøre deres Pligt. Det viste sig imidlertid at være blind Alarm. Meyers Datter havde netop nede i Gaarden været ved at forklare en ny Type Brandalarmskabe, der var opstillet paa Prøve, for de tilstedeværende. Ved en Fejltagelse var hun kommet til at sætte det i Funktion, skønt Alarmskabet netop var konstrueret i den Hensigt at forebygge falsk Alarm.

En Mængde Lykønskninger strømmede ind i Dagens Løb. Ogsaa paa de andre Stationer havde der fundet Festligheder Sted, især paa Fælledvejens Station. Om Aftenen fortsattes Festen med Bal for Brandmændene og med Middag paa Skydebanen, hvor „Forsikringsforeningen“ var Vært, for Officererne. Mærkværdig nok blev Frk. Meyers Alarmering Dagens eneste, saa Brandvæsenet fik Lov til at feste i Ro.⁴⁾

Der var i 1895 blevet ført nogle Forhandlinger mellem Brandvæsenet

og Magistraten om at faa ophævet den lille, „den mobile“, Reserve. Magistraten havde først opgivet Sagen, men i December indstillede den, at Reserven blev afskaffet, da den med Tiden var blevet ganske over-

Fælledvejens Stigevagt. Fot.

flødig. Med Justitsministeriets Billigelse blev den da ophævet fra 1. Februar 1896 at regne. Kort efter fik Brandvæsenet et nyt Tjenestereglement.⁵⁾

I Januar 1900 besluttede Kommunalbestyrelsen, at der skulde op-

føres en ny Brandstation paa Østerbro, og bevilgede godt en kvart Million Kr. dertil. Allerede i Oktober 1901 Kl. 10 Formiddag blev Station Ø flyttet til den nye Station, der var opført i Østbanegade.⁶⁾

Man havde i Begyndelsen af 1896 faaet ophævet Mobilreserven; men endnu bestod stadig den saakaldte „store Reserve“. Men allerede kort efter, sidst i November 1896, blev der rettet et ret kraftigt Angreb paa den i Folketinget under Forhandlingerne om Ophævelsen af Københavns Væbning.⁷⁾

I August 1901 rettede Justitsministeriet en Forespørgsel til Københavns Magistrat, om man kunde tillægge Korpset en saadan Betydning, at der var tilstrækkelig Grund til at opretholde det; desuden bad man om at faa oplyst, hvor ofte Korpset efter dets Oprettelse i 1871 havde været anvendt. Magistraten sendte Skrivelsen videre til Meyer til Erklæring. Meyers Svar gik ud paa, at Reservekorpset kun havde været i Brug en Gang, nemlig ved Kristiansborg Slots Brand 1884; han mente ikke, man kunde tillægge Korpset nogen Betydning for Brandvæsenet, naar undtoges de to Reservefuldmægtige, der supplerede Befalingsmændene ved den faste Styrke. Magistraten selv stillede sig tvivlende m. H. t. Korpsets Ophævelse, da man endnu ikke kunde overse, hvilke Følger for Brandvæsenet den store Indlemmelse i Københavns Kommune af Brønshøj, Valby og Sundbyerne vilde faa.

Ogsaa Borgerrepræsentationen fik Sagen til Erklæring. Af Borgerrepræsentationens Forhandlinger i November ses, at Borgmester Øllgaard havde Betæneligheder ved Korpsets Ophævelse, medens man ellers var enige om, at Korpset ikke var til nogen som helst Nytte. Et Medlem oplyste, at han havde tjent i Korpset som Sprøjtefører; i hans Tid havde de overhovedet ikke lært at manøvrere med Sprøjter med Vand i, hvilket for saa vidt var heldigt, som Slangerne var i Stykker adskillige Steder. Da Korpset var alarmeret til Slotsbranden i 1884, havde sikkert en meget stor Del af Mandskabet ikke været klar over, at de var indkaldt, da Alarmeringen skete ved, at Politibetjentene pøb i deres Fløjter. De fremmødte Reservefolk havde gjort Tjeneste ved Pumperne, hvortil Magistraten ellers lejede Folk, der var lettere ved Haanden. Grundet paa Mandskabets manglende Uddannelse og det stærkt forældede Materiel

fandt han Korpset ganske uanvendeligt. Et andet Medlem, der ogsaa havde tjent i Korpset, ganske vist kun som Menig, havde været med ved Slotsbranden som Pumper; men da der ikke kunde komme Vand i Sprøjten, der ikke var i Orden, havde han opgivet og var gaaet rundt

Dampsprøjten rykker ud. Vesterbros Passage. Farvelagt Tegning af Rasmus Christiansen 1898.
(Kjøbenhavns Brandforsikring).

og havde set paa Branden. Der havde dog ved de Øvelser, han havde deltaget i, været Vand i Sprøjterne; men det havde været heldigere, hvis det ikke havde været Tilfældet, for Vandet løb ud alle andre Steder, end hvor det skulde, saa Mandskabet gik rundt og vadede i Vand.

Resultatet blev, at Borgerrepræsentationen ikke skønnede, der var tilstrækkelig Grund til at opretholde Reservekorpset, og ved Lov af 13. Februar 1903 blev det derpaa ophævet.⁸⁾

Hovedstadens store Udvidelse i 1901—02 ved Indlemmelsen af Brønshøj, Valby og Sundbyerne, hvorved dens Befolkning fik en anseelig Forøgelse og Kommunens Areal blev tredoblet, maatte naturligtvis faa Indflydelse paa Udviklingen af Brandvæsenet, hvis Virkefelt jo samtidig blev stærkt udvidet.

I April 1904 blev en nyopført Fællesstation for Kristianshavn og Sundbyerne taget i Brug af Brandvæsenet, samtidig med at den gamle Brandstation paa Kristianshavn blev nedlagt. Den nye Station paa Kløvermarksvej var blevet vedtaget Aaret i Forvejen, idet man var enig om Betimeligheden af en saadan fælles Station. Der havde været Stemning for at lægge den paa Hjørnet af Prinsessegade og Sophiegade, hvad Magistraten og især Meyer havde modsat sig. Inden Stationen blev taget i Brug, havde Justitsministeriet bekendtgjort, at Brandvæsenets Virksomhed fra April Flyttedag var udvidet til Sundby og Nathanaels Sogne, ligesom Københavns Brandpolitibestemmelser fra samme Dag skulde gælde for disse Sogne.⁹⁾

I August 1905 blev den nye Brandvagt i Valby taget i Brug; dens Betegnelse blev „Station S“, og den fik Lokaler i en af de gamle Ryttergodsskoler fra Frederik IV's Tid (Skolegade 20). Med Etableringen af denne Station havde Meyer maattet opgive et længe næret Ønske om en større Fællesstation for Vesterbro og Valby, hvortil der var reserveret Plads paa Hjørnet af Enghavevej og Haderslevgade. Det havde trukket ud med de endelige Bestemmelser om Ordningen af Slukningsvæsenet i Valby og Brønshøj. Ved en Brand i en Pakkasefabrik i Utterslev i Februar 1903 var der sket det, at kun Brandfogderne gav Møde, medens saavel det lokale som Københavns Brandvæsen ganske udeblev, en Historie man nødigt vilde se gentaget. Derfor fik man nu ordnet Forholdene paa en Maade, der tog noget Hensyn til Distriktets landlige Karakter: „Denne Ordning, der maa betragtes som foreløbig, skyldes navnlig Distriktets fremherskende landlige Bebyggelse og vil, naar Forholdene nødvendiggør det, blive ændret i Overensstemmelse med den for Byen almindeligt gældende Ordning“. Det skulde komme til at vare længe, før „Forholdene“ medførte en Forandring. Kort før Stationen blev taget i Brug, havde Justitsministeriet for Valby udstedt en lignende Bekend-

gørelse som for Sundbyerne. Samtidig blev Valbys lokale Brandvæsen ophævet; det havde bestaaet af en Brandinspektør, tre Brandfogder og to Sprøjteførere, alle ulønnede, samt fem Brandmænd, der hver fik et lille Beløb om Aaret.¹⁰⁾

Aaret 1907—08 karakteriseres især ved to Begivenheder: Oprettelsen af en Brandstation ved Tomsgaarden og Indførelsen af Etdøgnsvagt paa samtlige Brandstationer. Allerede i 1899 havde Meyer foreslaaet, at der i Nærheden af „Lygten“ skulde oprettes en Brandstation med mindre Brandvagter paa en Fører og 2—3 Mand i Emdrup, Utterslev, Brønshøj, Vanløse og Husum; Magistraten føjede hertil den Ændring, at der ved „Lille Bellehøj“ indrettedes en midlertidig Station med en Brandvagt i Brønshøj. Under Forhandlingerne blev man klar over, at Grænsen for en ny Stations Virkeomraade ind mod Byen skulde være Nordbanen, der med sin stærke Trafik vilde være en Hindring for Brandvæsenets Udrykninger, saafremt Stationen ikke blev lagt længere ud. Man enedes da om at indrette den i Tomsgaarden paa Frederikssundsvej, der var Kommunens Ejendom, medens man opgav de mindre Brandvagter.¹¹⁾

Samme Dag som den nye Station blev taget i Brug, blev der indført Etdøgns Vagttur overalt ved Brandvæsenet. Disse to Ting i Forening foranledigede en Del Nyansættelser af Brandfolk. Naar Personalet dog ikke blev udvidet saa meget, som man skulde vente, skyldtes det, at man samtidig indskrænkede Mandskabet ved samtlige Vagter til det mindst mulige. I 1907 mente Meyer, at Brandvæsenet havde udviklet sig saa meget, at der paa dets Kontor foruden den hidtidige Regnskabsfører og Bogholder maatte ansættes to Assistenten og en Skriver; Kommunalbestyrelsen billigede Meyers Forslag, og i April—Maj næste Aar skete den ønskede Udvidelse af Kontorpersonalet.¹²⁾

Den 19. Marts 1908 udfærdigedes et nyt Regulativ for Brandvæsenet, og derved traadte Regulativet fra 1900 ud af Kraft. Der skulde som hidtil være en Hovedstation (H), 5 andre større Stationer (A, C, F, T og Ø) og to Vagter (S og V). Branddirektøren og Vicebranddirektøren skulde for Fremtiden benævnes „Brandchef“ og „Vicebrandchef“, og de 5 Brandfuldmægtige skulde hedde „Brandinspektører“, hvad de selv et Par

Gange havde ansøgt om; paa samme Maade blev de to Reservefuldmægtiges Titel fremtidig „Reservebrandinspektører“. Iøvrigt skulde Styrken bestaa af: 1 Læge, 1 Dyr læge, 1 Regnskabsfører og Bogholder, 2 Sprøjtemestre, 10 Maskinassistenter, 38 Sprøjteførere, 1 Staldmester, 6 Telegrafarbejdere, 193 Brandmænd, 4 Hornblæsere og 60 Kuske, desuden som lejet Mandskab (i Valby) 8 Brandmænd og 2 Kuske. Af dette Personale ansatte Magistraten fra Læge til Telegrafarbejder, medens Brandmænd, Hornblæsere og Kuske af Brandchefen kunde antages paa Prøve i et Aar og derefter afskediges af ham med en Maanedes Varsel eller efter hans Indstilling fast ansættes af Magistraten med Anciennitet fra Prøveaarets Begyndelse. Afskedigelser foretoges af Magistraten, dog kunde Chefen øjeblikkelig afskedige Brandfolk, Hornblæsere og Kuske i Tilfælde af Lydighedsnægtelse eller anden grov Forsømmelse eller Forseelse. Materiellet var 6 større Dampsprøjter med Tendere, 10 Sprøjter, 7 mekaniske Stiger, 2 Personvogne, 1 Automobil, Haandsprøjter, Stiger, Brandspande, Lygter m. m.¹³⁾

Efter Magistratens Ønske afleverede Brandvæsenet i 1909 Depothuset i Gothersgade; inden Brandvæsenet kunde rømme Bygningen, maatte der foretages en større Udbedring og Ændring af Depothuset paa Kristianshavn, hvortil Borgerrepræsentationen havde bevilget de nødvendige Midler.¹⁴⁾

Fra 1. April 1914 lykkedes det Brandchefen at faa gennemført en Ændring af Reservebrandinspektørernes Stilling, som han tidligere havde foreslaaet. Der blev oprettet et 6. fast Brandinspektørembede, som blev besat med Reservebrandinspektør Vinding; samtidig fik den anden Reservebrandinspektør, Borup, sin Gage forhøjet.¹⁵⁾

Af Materiel blev der i disse Aar fra 1890 til 1920 anskaffet en Del.¹⁶⁾ Brandvæsenet fik i 1890 to nye Undervogne og to nye Slangevogne; i 1892 købtes en ny Dampsprøjte (Nr. 5: „Thor“), to mekaniske Stiger og en Personvogn. Denne sidste var en Landauer, der skulde anvendes som Udrykningsvogn for Brandinspektøren og Vicebrandinspektøren, undtagelsesvis ogsaa for den vagthavende Brandfuldmægtig paa Hovedstationen; paa Grund af den private Brug, der undertiden blev gjort af den, kaldtes den spøgefuldt for „Selskabssprøjten“.

I 1893 anskaffedes atter en Undervogn, hvorefter Brandvæsenet nu havde ialt 10. I 1895 fik man endnu en Personvogn, en Charabanc, der skulde være Udrykningsvogn for den vagthavende Fuldmægtig paa Hovedstationen. I Løbet af 1900 modtog Brandvæsenet 2 nye Dampsprøjter (Nr. 6 „Surtur“ og Nr. 7 „Ægir“), hvoraf den ene var bestemt til den nye Brandstation i Østbanegade, og i 1901 blev der anskaffet en af Brandfuldmægtig Tersling konstrueret Redningsstige. I 1904 købtes en Dampsprøjte (Nr. 8 „Skjold“), to Tendere, en Færdselsvogn og en Redningsstige; disse Anskaffelser var beregnet til den nye Station paa Kløvermarksvej. I 1906 anskaffedes en Redningsstige, i 1907 to, hvoraf den ene var til den nye Station paa Tomsgaarden.

Allerede i 1904 havde Meyer foreslaaet, at der blev anskaffet en elektrisk Motorvogn, hvori den vagthavende Assistent skulde køre til Brandstedet. Han motiverede sit Forslag med, at den forcerede Kørsel paa de lange Afstande, som siden de ydre Distrikters Indlemmelse ofte maatte tilbagelægges i Ildebrandstilfælde, var lige ødelæggende for Heste og Vogne. I 1905 blev der bevilget Penge til Indkøb af et saadant Køretøj; men da det viste sig vanskeligt at faa det fremskaffet, blev Bevillingen ændret til at gælde Indkøb af en benzindrevet Motorvogn. Efter en Del Genvordigheder lykkedes det i Maj 1907 at faa en brugbar Vogn, en firecylindret Peugeot paa 10—12 HK med Plads til 4 Personer og i Stand til at præstere 40 km.s Fart paa jævn Vej. I September deltog Automobilet for første Gang i en Udrykning. Medens man i Begyndelsen var godt fornøjet med Vognen, viste det sig dog snart, at man burde have anskaffet en kraftigere Vogn.

En Begivenhed af dengang uanet Rækkevidde var det, da man fra 1. April 1913 indrangerede Københavns første Motorsprøjte blandt Brandvæsenets Slukningsmidler. Sprøjten var af engelsk Fabrikat og blev efter en Række Prøver af dens Køre- og Pumpeevne indlemmet mellem Hovedbrandstationens Materiel. Ogsaa forud for denne Anskaffelse var der gaaet adskillige Overvejelser lige siden Efteraaret 1907. Saavel Meyer som den nye Brandchef Liisberg havde anbefalet Overgangen til Automobilsprøjterne, og nu var man endelig naaet saa vidt, at Sprøjten var anskaffet. I Slutningen af 1913 fik Brandvæsenet desuden en 25 HK

„Renault“-Personvogn som Erstatning for det tidligere anskaffede Personautomobil, der for Fremtiden skulde anvendes som Reservekøretøj. I 1917 fik Brandvæsenet atter et nyt Personautomobil til Brug for Brandchefen og Vicebrandchefen; det var en 25 HK lukket „Mercedes“.

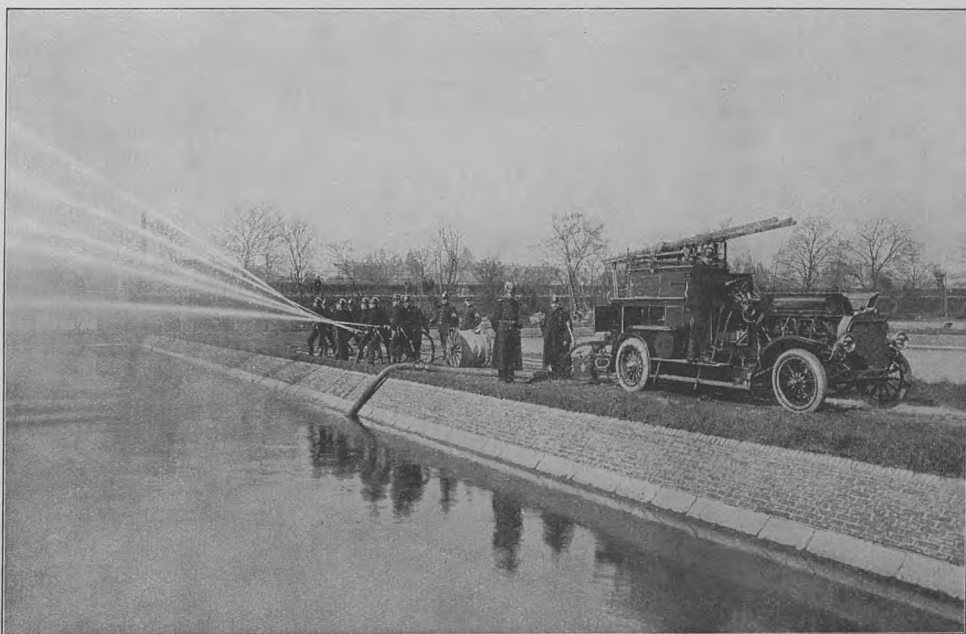
Interessen for at komme bort fra den meget kostbare Hestekraft, der desuden gjorde Fremførelsen af Brandvæsenets Køretøjer til en vis Grad mangelfuld, var ret tidlig vakt hos Københavns Kommunalbestyrelse; inden man i 1913 anskaffede den første Motorsprøjte, en kostbar Nyerhvervelse, havde man foretaget omhyggelige og grundige Undersøgelser, hvilket var saa meget mere forstaaeligt, som Europas bedst kendte Brandteknikere var højst uenige om dette her i Byen hidtil uprøvede Princip; forstaaeligt er det ogsaa, at man, efter at den første Motorsprøjte var gaaet i regelmæssig Drift, ønskede at indhøste Erfaringer, før man gik videre ad samme Vej.

Imidlertid kom Verdenskrigen, der brat for flere Aar afskar ethvert yderligere Haab i Retning af Brandvæsenets Automobilisering.

I Juni 1914 ansøgte Brandvæsenet om en Bevilling til Anskaffelse af en Automobilstige; Sagen gik i Udvalg, og da det dukkede frem derfra i 1916, enedes man om at udsætte Anskaffelsen til bedre Tider. Imidlertid havde Brandinspektør Friis i Oktober 1915 indsendt Forslag om fuldstændig Automobilisering af Brandvæsenet; men det førte ikke til noget Resultat. Først i Foraaret 1919 begyndte det at lysne i dette Spørgsmaal. Da Tidspunktet ved den tyske Marks Fald syntes gunstigt, greb Kommunalbestyrelsen resolut til. Den 27. Maj havde Brandchefen foreslaaet, at der blev bevilget 460.000 Kr. til Anskaffelse af 7 Motorsprøjter, 7 Tendere, 2 mekaniske Stiger, 2 Færdselsvogne og 1 Øvelsesvogn. Allerede Dagen efter indstillede Magistraten Forslaget til Godkendelse, og straks tiltraadte Borgerrepræsentationen uden Betænkelighed Magistratens Forslag. I Slutningen af Juni var der sluttet Kontrakter om Leveringerne, der skulde være effektuerede i Løbet af 10 Maaneder. Samtidig var Ambulancevognene, der hidtil havde tilhørt „Røde Kors“, blevet underlagt Brandvæsenet, og Kommunalbestyrelsen havde vedtaget, at de tidligere hesteforspændte Vogne skulde erstattes af 8 Automobilambulancer; om Leveringen af disse blev der sluttet Kontrakt i Slutningen

af Juli. Hele dette Materiel skulde leveres fra „Daimler Motorengesellschaft“.

Alt saa saaledes ud til at være i god Gænge, og Brandvæsenet skulde derefter med Lethed naa til paa sin Jubilæumsdag den 1. August 1920 at staa som et næsten fuldt moderne udrustet Brandkorps; men Forholdene vilde det anderledes. Paa Grund af de forvirrede Markforhold

Københavns første Motorsprøjte. Fot.

og det overvældende Antal Bestillinger saa Fabrikerne sig ikke i Stand til at overholde Kontrakterne, hverken med Hensyn til den aftalte Betaling, eller hvad Leveringstiden angik. I Eftersommeren 1920 fik man Færdselsvognene og Øvelsesvognen, i 1921 de 7 Sprøjter, 7 Tendere og 8 Ambulancevogne, medens de to Stiger først afleveredes henholdsvis i 1922 og i 1924.

I disse Aar var Brandtelegrafan undergivet en stærk Udvikling.¹⁷⁾ I de første Aar fortsatte man med at sætte et stadig stigende Antal offent-

lige og private Bygninger i telegrafisk Forbindelse med Brandstationen. Desuden begyndte Brandalarmskabene at faa en stadig større Anvendelse.

En lille Episode fra disse Brandalarmernes første Aar var ret karakteristisk for Brandinspektøren. Meyer holdt i Februar 1891 et Foredrag i Industriforeningen, der da lige havde faaet installeret et Brandalarmskab. Foreningens Formand bad Meyer om at anstille en Prøve med Apparatet, og Meyer imødekom hans Ønske ved at alarmere Brandvæsenet. Kort efter ankom et Slukningstog, hilst af Tilhørerne og en Mængde tilstrømmende Nysgerrige med begejstrede Hurraraab. Da Magistraten imidlertid ikke fik nogen tjenstlig Melding om det skete, udtrykte den sin Misbilligelse af Meyers Optræden. Brandinspektøren hævdede herimod, at han ikke kunde se nogen Forskel paa denne og tidligere Skinalarmeringer, som han ansaa for nødvendige for at kunne overbevise sig om Brandvæsenets Aarvaagenhed; han gjorde opmærksom paa, at den Slags Alarmeringer var i Brug i alle udenlandske Byer, han havde besøgt. Magistraten paalagde dog Brandinspektøren for Fremtiden at give den Underretning om de Skinalarmeringer, han maatte ønske at foretage.¹⁸⁾

Omkring 1891, før Ændringen af Brandtelegrafien, var København inddelt i 2 Kredse, brandtelegrafisk set, saaledes at alle Stationerne inden for Voldene stod i indbyrdes Forbindelse ved underjordiske Dobbeltledninger i Jernrør, medens Stationerne uden for Voldene var forbundet ved Luftledninger. Den ydre Kreds var endvidere forbundet med Nikolaj Taarns Vagt. Meddelelsesmidlet var for alle Stationerne Bogstavtelegraf, som man imidlertid nu fandt for langsom og ønskede ombyttet med et andet System, helst Morsesystemet, i Forbindelse med Telefonapparater. Nikolajvagten havde dog allerede telefonisk Forbindelse med Hovedkontoret og Assistenterne (Fuldmægtigene). I den ydre Kreds, hvor man allerede i 1881 var begyndt at indføre Brandalarmskabe (paa Østerbro), var der i 1890—91 ialt 28 saadanne Apparater, foruden at 35 private Brandskabe stod i Forbindelse med Stationerne. Da man nu i den indre By skulde til at nedlægge en Del af Brandstationerne efter 1890, maatte der her, hvor Brandskabe først ses indført fra 1885, ske en større Udvidelse af Antallet af Brandskabe, nemlig til ialt 55 offentlige,

medens der af private vilde blive ialt 37. Under Assistent Liisbergs Ledelse blev da den store Omlægning og Udvidelse af Brandtelegrafanlægget foretaget i de følgende Par Aar, indtil hele Anlægget var færdigt i August 1892. Liisberg fik det tekniske Tilsyn med Telegrafanlægget, fra 1896 mod et mindre aarligt Vederlag.

I Løbet af 1892 indførte Københavns Telefon Aktieselskab Nattjeneste og etablerede for egen Regning en Ledning til Hovedbrandstationen, hvorigennem Brandvæsenet kunde alarmeres.

Allerede i 1892 havde Vandværket foreslaaet, at de Gadelygter, der var anbragt nærmest ved en Brandalarm, blev forsynet med rødt Glas, mærket „Brandalarm“. Forslaget fandt Tilslutning hos Brandvæsenet; men først efter 4 Aars Forløb blev Tanken til Virkelighed.

Af de Brandalarmer, der var konstrueret af Brandfuldmægtig Tersling, — den Type, der havde afstedkommet Afbrydelsen af Jubilæumsfestlighederne i 1895 — blev der opstillet tre i 1896. Denne Type var konstrueret i det Øjemed at hindre falske Alarmeringer; det var nemlig efterhaanden blevet en Sport for Byens Ungdom at alarmere Brandvæsenet uden Grund. Baade denne Konstruktion og en anden, som ogsaa prøvedes i Praksis, gik ud paa at forlænge Tiden for selve Alarmeringen, saaledes at Publikum kunde faa Tid til at lægge Mærke til den Person, der foretog Alarmeringen.

I 1901 foranledigede Sporvejenes Overgang til elektrisk Drift, at en hel Del af Brandvæsenets Luftledninger maatte erstattes af underjordiske Kabler; Omlægningen betaltes af „De københavnske Sporveje“. I samme Anledning blev ogsaa Ringeledningen til Vandværket ombyttet med en direkte Telefonledning mellem Vagtstuen paa Hovedbrandstationen og Vandværkets Vagt (i Vandvæsenets nye Kontorbygning i Studiestræde). Samme Aar paabegyndtes Anlægget af Brandtelegrafledninger til de indlemmede Distrikter, et Arbejde, der fortsattes i de følgende Par Aar.

Antallet af saavel private som offentlige Brandalarmer var i stadig Stigning; saaledes steg Tallet paa den sidste Slags fra 74 i Begyndelsen af 1904 til 127 i 1920, hvilket for en stor Del var foraarsaget af Oprettelsen af de nye Brandstationer. Ligeledes fortsatte man af Hensyn til

Sporvejenes Overgang til elektrisk Drift at erstatte Brandtelegrafens Luftledninger med underjordiske Kabler. Forøvrigt var Brandvæsenets Luftledninger et Par Gange Genstand for Tyveri; den sidste Gang blev Tyvene paagrebet og straffet.

I 1904 besluttede man at gaa over til en ny Type Telegrafapparater; Bogstavtelegrafapparaterne, der nu havde været i Brug i over 40 Aar, var blevet udslidte og unøjagtige; de nye Apparater skulde være Type-tryksapparater („Fjerntrykkere“), hvorved Meldinger afsendtes og modtoges som almindelige Bogstavtelegrammer; derved blev Expeditionerne hurtigere, og Muligheden for Fejlaflesning stærkt indskrænket. Man havde allerede i to Aar prøvet den nye Type og mente nu at kunne gaa over til dette Telegraferingssystem. Medens der i Begyndelsen syntes at være Tilfredshed med de nye Telegrafapparater, saalænge de var paa Prøve paa Værkstedet, erklærede Telegrafingeniøren, Fuldmægtig Lunn, i 1907, at han ikke kunde paatage sig Ansvar for, at de blev taget i Brug; Magistraten gik da med til, at de maatte ombyttes med Morseapparater, naar det kunde ske uden Udgift for Kommunen. I December blev der derpaa indført Morseapparater overalt, og for Fremtiden skulde alle nyansatte Brandmænd i deres første Tjenestear lære at betjene Apparaterne. Samme Aar havde Lunn ogsaa foreslaaet, at man indførte en ny Type Brandalarmer i Stedet for de Tersling'ske; men først i 1909—10 fik han sit Forslag gennemført.

Et Omraade, der var underkastet stadige Ændringer i Aarene 1890—1920, undertiden af store Dimensioner, var Lønningerne for Brandvæsenets Personale.

I November 1892, ansøgte samtlige menige Brandmænd om at faa deres Lønninger udbetalt maanedsvist og forud. Da Brandinspektøren anbefalede Ansøgningen, henviste han samtidig til, at Kommunens Understøttelse til Brandmændenes Sygekasse maatte bortfalde, saafremt Mandskabets Andragende blev bevilget.

I 1894 kom Magistratens Svar. Den billigede, at det nødvendige Forslag derom blev optaget paa Indstillingen om Brandvæsenets Budget for 1894. Dette skete da ogsaa. Men blandt Budgetudvalgets Bemærk-

ninger til Forslaget var denne Sag ikke omtalt, hvilket Magistraten henledte Brandinspektørens Opmærksomhed paa. Ikke destomindre fandtes der i det endelige Budget ikke eet Ord om Andragendet; Meyer meddelte derfor Magistraten, at han fortsat maatte udbetale Lønningerne ugevis og bagud, hvilket blev billiget.

Endnu i samme Aar ansøgte samtlige menige Brandmænd om Lønforhøjelse og Maanedsløn. Brandinspektøren mente herom, at en Indrømmelse vilde medføre en forøget Udgift paa henved 18.000 Kr. aarlig, foruden de andre Lønforhøjelser, der nødvendigvis maatte følge efter.

Fra 1. Januar 1895 traadte imidlertid en Ændring af Fordelingen i Lønningsklasserne i Kraft, medens Udbetalingen stadig skulde ske ugevis og bagud. Mandskabet havde opnaaet en mindre Forbedring af Lønforholdene derved mod at yde nogen Tjeneste ved Brandstationernes Rengøring¹⁹).

Brandmændene fik ofte gennem Brandinspektøren udbetalt Ducører fra Privatfolk, der paa denne Maade vilde vise deres Erkendtlighed for Brandfolkenes Virksomhed. Fordelingen af disse Gaver var et vanskeligt Hverv, da Utilfredshed let kunde opstaa. Man forstaar derfor, at Brandinspektøren hellere end gerne anbefalede et Andragende, der i Begyndelsen af 1893 blev indgivet af samtlige Menige og Sprøjteførere om, at fremtidige Ducører maatte blive indsat paa en Sparekassebog, og Beløbet først fordelt fjorten Dage før Jul. Motiveringen var den, at den hidtidige Fordeling var skadelig for Kammeratskabet inden for Korpset²⁰).

Fra 1. April 1898 fik Brandvæsenet et helt nyt Lønregulativ, hvorefter samtidig Brandinspektøren og Vicebrandinspektøren fik ændret deres Benævnelser til henholdsvis Branddirektør og Vicebranddirektør. Lønregulativet, der iøvrigt var Led i en Lønregulering for alle Kommunens Embedsmænd og Funktionærer, fastsatte bl. a., at Branddirektøren, der var i 1. Lønningsklasse, skulde have 5500 Kr. i Begyndelsesløn, stigende hvert 4. Aar med 500 Kr. indtil 7000 Kr., medens Vicebranddirektøren, der var i 3. Klasse begyndte med 3600 Kr., stigende hvert 4. Aar med 400 Kr. til 4800 Kr. De fem Fuldmægtige (4. Klasse) fik til at begynde med 2200 Kr. og steg hvert 3. Aar med 200 Kr. til 3000 Kr. Regulativet

betød en Forhøjelse af Grundlønnen for alle Brandvæsenets Funktionærer, og alle Lønninger skulde udbetales forud med $\frac{1}{12}$ maanedlig. Da Grundlønningerne ved dette Regulativ var blevet forhøjet, voksede ogsaa Fradragene for de anviste Boliger²¹).

Imidlertid var der ikke udelt Tilfredshed blandt Brandfolkene med dette Lønregulativ, fordi det i flere Tilfælde viste sig, at Lønforbedringerne var illusoriske. I Juli 1898 stiftedes en „Brandfolkenes Organisation“ under „Dansk Arbejdsmandsforbund“, og den talte i Slutningen af August med Undtagelse af 13 Mand hele Københavns Brandvæsens Mandskab. Denne Organisation rettede til Magistratens 4. Afdeling en Henvendelse, der i store Træk ønskede, at nogle Grundlønninger blev forhøjet, at Vagttjenesten blev noget indskrænket, at Arbejde paa Fridage blev betalt efter en nærmere angivet Takst, at der blev indrømmet Mandskabet Organisationsret, at Stationernes Arbejdslokaler blev nedlagt, og endelig at der blev indrømmet hver Brandmand 7 Dages sammenhængende Ferie om Aaret. Da disse Fordringer eller Henstillinger var blevet sendt direkte til Magistratens 4. Afdeling, blev der gennem Branddirektøren givet Organisationen Meddelelse om, at Magistraten ikke kunde forhandle med den; men hvis Brandfolkene havde Ønsker, kunde man ad almindelig tjenstlig Vej sende dem gennem Branddirektøren til Magistraten. Dette skete, og Branddirektøren udtalte om Lønkravene, at det jo kun kunde være ham en Glæde at se sine Undergivnes økonomiske Kaar saa gode, som Forholdene tillod det; men en stærkt forøget Udgift vilde dog blive Følgen. Ogsaa Indskrænkningen af Vagttjenesten vilde være forbundet med meget store Udgiftsforøgelser.

Fra Magistraten gik Organisationens Henvendelse til Borgerrepræsentationen, der først nedsatte et Udvalg, der ikke synes at have vist Sagen større Interesse. Først efter længere Tids Forløb og „efter et meget stærkt Pres fra Borgmester J. Jensens Side“ afholdt Udvalget sit første Møde, hvor der blev nedsat et Underudvalg. Dette kom til det Resultat, at Imødekommelse af Brandfolkenes Ønsker vilde medføre en Merudgift paa 118.000 Kr., hvad man var klar over, at man aldrig fik Bevillingsmyndighederne med til. Derfor enedes Socialdemokraterne og de liberale om at søge gennemført et Lønningstillæg med en aarlig Udgift paa

61.000 Kr. Forskellige Forhold medførte imidlertid, at Sagen trak i Langdrag, hvorved der synes at være opstaaet en Del Bitterhed paa begge Sider, og Brandfolkene stillede deres Opsigelse pr. 1. Marts 1900 til Organisationens Raadighed. Imidlertid blev der forhandlet videre, og endelig lykkedes det at skaffe Enighed om et Mæglingsforslag, der skyldtes Borgmester Jensen, og som blev til Regulativ for Københavns Brand-

Tersling og Liisberg ved Branden 1. Juni 1896 paa Mottlaus Tømmerplads. Fot.

væsen af 1. Marts 1900. Ved dette blev kun en meget ringe Del af Brandfolkernes Ønsker opfyldt; om indskrænket Vagttjeneste, Ferie, Nedlæggelse af Arbejdslokaler, Takster for Fridagsarbejde blev der ikke Tale²²).

Fra 1. April 1905 traadte efter lange og besværlige Forhandlinger nye budgetmæssige Lønninger i Kraft for Københavns Kommunes Arbejdere, hvorved der for Brandvæsenets Vedkommende skete nogle mindre Lønforbedringer for Sprøjtemestre, Maskinister, Sprøjteførere, Brandmænd, Kuske og Hornblæsere. Aaret efter fik Brandfuldmægtigene og

Telegrafarbejderne ligeledes en Lønforbedring ved et nyt Regulativ for en Del af Kommunens Funktionærer. Kommunalbestyrelsen vedtog i Marts 1906 Bestemmelser om Udbetaling af Lønninger under Sygdom; samtidig blev Kommunens aarlige Tilskud til Brandvæsenets Sygekasse inddraget. Fra April 1907 fik Vicebranddirektøren en Lønforbedring, en almindelig Oprykning i Gageforholdene for Stillingen²³).

Ved en Ordning i 1909 af Pensionsforholdene for Kommunens Tjenestemænd blev alle i 1.—4. Lønningsklasse pensionsberettigede fra den Tid, de traadte i Kommunens Tjeneste; alle andre i fast Tjeneste havde Pensionsret efter 15 Aars uafbrudt Tjenestetid; Enkepensionerne blev forhøjet, og der blev fastsat Understøttelser for uforsørgede Børn. Fra 1. April 1909 fik man igen et nyt Lønregulativ, og denne Gang for saavel budgetmæssige som vedtægtsmæssige Gager. De nye Lønsatser betød en Lønforhøjelse for hele Brandvæsenets Personale, saaledes for Brandchefen en Forhøjelse paa 500 Kr. af Begyndelsesgagen og paa 1000 Kr. af Slutgagen. I 1911 ansøgte Sprøjteførererne om, at der maatte blive ydet to af deres Forenings Medlemmer Understøttelse til en Rejse til Berlin, for at de der kunde studere forskellige Forhold vedrørende Brandvæsenet. Det var Meningen, at denne Understøttelse skulde blive aarligt tilbagevendende; men Magistraten gav Afslag paa Ansøgningen²⁴).

Brandinspektør Lunn havde i 1909 foreslaaet, at Telegrafisterne paa Hovedbrandstationen blev rykket op i en højere Lønklasse og fik Titel af „Overtelegrafister“; trods Brandchefens Anbefaling afviste Magistraten Sagen. De to følgende Aar fornyede „Brandfolkenes Organisation“ Ansøgningen uden at opnaa noget; først i 1913 fik Telegrafisterne deres Ønske opfyldt. Samme Aar indtraadte der forskellige Forbedringer i Betalingen for Teater- og Sikkerhedsvagter²⁵).

I 1901 blev der stiftet et Legat, hvoraf adskillige af Brandkorpset Medlemmer har nydt godt i det forløbne Tidsrum. Hermed hang det saaledes sammen:

„Kjøbenhavns Brandforsikring“ havde ved sin Oprettelse den 26. Januar 1731 faaet en adskillige Gange senere stadfæstet Ret til at have Lokale paa Stadens Raadhus. Da Kommunalbestyrelsen vedtog at bygge et nyt Raadhus, ønskede man denne Ret afløst, og ved en mindelig

Overenskomst gav „Kjøbenhavns Brandforsikring“ i Februar 1899 Afkald derpaa mod at faa et Beløb paa 20.000 Kr. af Staden. Paa Forslag af Direktionen og det faste Udvalg vedtog Selskabets Repræsentantskab i November 1900 at anvende Pengene til Oprettelse af et Legat, hvis Fundats fik kgl. Konfirmation den 21. Juni 1901.

„Kjøbenhavns Brandforsikrings Legat“ bestyres af Selskabets Direktion og Repræsentantskabsformand, og Renterne af dets Formue anvendes „til ekstraordinære Belønninger for udvist Dygtighed, Snarraadighed og Mod ved Slukning og Forhindring af Ildebrand“ eller „til Hjælp og Understøttelse til tilskadekomne ved saadanne Ildebrande eller til slige forulykkedes efterladte“. Legatkapitalens 20.000 Kr. har i Aarene 1903—30 givet omtrent 25.000 Kr. i Renter; men ved Tilskud fra Selskabet har man i samme Tidsrum kunnet uddele ikke mindre end 552 Legatportioner paa tilsammen 30.525 Kr., foruden at Legatformuen er vokset til 23.000 Kr.²⁶).

I Aarene efter 1914 kom Lønspørgsmaalet paa Grund af Krigen og den deraf følgende Dyrtid til at indtage en altoverskyggende Plads i Overvejelserne og Forhandlingerne angaaende Brandvæsenet²⁷). Man søgte her som andensteds at imødegaa Krigenes Vanskeligheder, og den Dyrtidshjælp, der af Borgerrepræsentationen blev tilstaaet Brandvæsenets Funktionærer, faldt i Traad med Kommunens Dyrtidsforanstaltninger til Fordel for dens øvrige Funktionærer.

Den første Dyrtidshjælp blev udbetalt Brandmændene i Oktober 1915; i April og December 1916 blev der atter bevilget Dyrtidshjælp, ligesaa i Marts og November 1917, i Juli og December 1918 ligeledes. Fra 1. Oktober 1919 traadte en ny Lønningsvedtægt i Kraft for alle Københavns Kommunes Tjenestemænd, altsaa ogsaa for Brandvæsenets Funktionærer, og de nye Lønsatser betød en saa kraftig Forhøjelse af Gagerne, at den Dyrtidshjælp, der var blevet vedtaget i April og September 1919 blev den sidste Foranstaltning af denne Art for Brandvæsenets Vedkommende.

Efterhaanden var ogsaa Spørgsmaalet om Ferie og Orlov blevet det underordnede Mandskab magtpaaliggende. Allerede i 1898 blev der givet Orlov til Underbefalingsmænd og Menige, gennemsnitlig 3—4 Dage pr.

Mand; men der var ingen almen Regel for Ferier indenfor Magistratens forskellige Institutioner. Mandskabet var dog ikke tilfreds, og Kravet om en fast og sammenhængende aarlig 7-Dages Ferie var et Led i deres Organisations Lønfordringer fra 1898. I 1906 havde man ansøgt om en 14-Dages Ferie; men Kravet kunde ikke imødekommes. Efter mange og lange Forhandlinger udstedte Magistraten i Maj 1914 et Ferieregulativ for Kommunens Tjenestemænd, gældende fra 1. April s. A., hvorved den tidligere Uensartethed med Hensyn til Ferie inden for Kommunens forskellige Afdelinger blev afskaffet. Da brød Verdenskrigen ud, og paa Grund af de store Indkaldelser til Sikringsstyrken blev Ferieforholdene indenfor Brandvæsenet snarere værre end før 1914; i 1916 maatte der antages 6 Mand til Erstatningsmandskab.

En Oversigt over Størrelsen af Brandvæsenets Personale gennem Aarene 1914—1920 viser Bevægelserne, dels i det samlede Antal af fastansatte, dels i de enkelte Grupper af disse. Medens der ingen Ændringer er sket for det overordnede Personales Vedkommende, er Kontorpersonalet blevet mere end fordoblet; for Underbefalingsmænd er Forøgelsen paa knap 7 pCt., for det øvrige Mandskab derimod paa omtrent 25 pCt.:

Personalet d. $\frac{1}{4}$	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920
Overordnet Personale	9	9	9	9	9	9	9
Kontorpersonalet	4	4	4	5	6	6	9
Underbefalingsmænd	56	56	56	57	57	57	60
Mandskabet	262	262	262	268	269	269	326
Tilsammen . . .	331	331	331	339	341	341	404

Den store Forskydning i Tallet paa Brandmandskabet i Aaret 1919—20 betød naturligvis en væsentlig Bedring af Mandskabets Vagt- og Ferieforhold. Ved Budgettet for 1919—20 blev Ottetimers Arbejdsdagen indført i samtlige Kommunens Institutioner. Dette fik for Brandmandskabets Vedkommende sit Udtryk i, at den hidtil (fra 1907) gældende Vagtordning med 1 Døgns Vagt og 1 Døgns Vagtfrihed blev ændret til gennemsnitlig 3 Døgn ugentlig (dog ikke samlet) Vagttjeneste og 4 Døgn ugentlig Vagtfrihed, og saaledes at al Tjeneste ved Pasning af Brand-

haner, Tilsyn med Brandalarmer og Brandredskaber for Fremtiden blev udført af det vagthavende Mandskab, hvilket altsammen medførte en Udvidelse af Personalet paa 58 Mand.

I Begyndelsen af December 1918 opstillede „Brandfolkenes Organisation“ en Række nye Krav, bl. a. at alle synlige Numre for Brandmænd skulde afskaffes inden Maanedens Udgang, at Teater- og Ekstravagter skulde betales efter samme Regler som Overarbejde for øvrige Tjenestemænd, at den tvungne Hilsepligt skulde bortfalde, og at den militære An- og Aftræden ved Vagternes Begyndelse og Slutning skulde afskaffes. Kravene blev imødekommet, idet der bl. a. blev fastsat særlige Takster for, hvad der blev benævnt „forskudt Arbejdstid“, herunder medregnet Teatervagterne.

Fra Nytaar 1918 blev Brandvæsenets Sygekasse ophævet, og saavel Medlemmer som Sygekassens Formue overgik til „Alderstrøst“; derved blev Læge Starups Arbejde som Brandvæsenets Sygekasselæge overflødiggjort.

Aarene 1890—1920 var nogle Aar, der var rige paa Begivenheder for Brandvæsenet. Det maatte assistere ved en Række alvorlige Brande, hvoraf nogle enkelte skal omtales.

Torsdag den 10. April 1890 blev Brandvæsenet alarmeret til en Brand paa Hambros (Bodenhoffs) Plads ved Halvtotiden om Morgenen. Det viste sig, at en 3-Etagers Melmølle stod i lys Lue; Møllen stod i Forbindelse med en større Bageribygning og en Rismølle paa 5 Etager, og i umiddelbar Nærhed laa flere ret store Pakhuse. Melmøllen og Bageribygningen blev straks opgivet af Brandvæsenet. Bygningerne paa „Grønlandske Handels Plads“ blev overdænget med Gnister fra Brandstedet, saa det blev nødvendigt at dække disse Bygninger med en Sprøjte. Ved Tretiden sank Melmøllen sammen, samtidig med at Vinden drejede mere mod Syd, og Faren for Rismøllen og Pakhusene drev over. Ved Sekstiden var man Herre over Ilden; men endnu om Lørdagen derefter brændte det i Grunden. Under Branden blev Brandvæsenet assisteret af en Sprøjte fra Orlogsværftet, medens de militære Vagtsprøjter, der var mødt frem, ikke blev taget i Brug. Samme Aar, den 20. August,

brændte Kielerpakhuset paa Toldboden, og trods Brandvæsenets store Anstrengelser blev Luernes Ødelæggelse af Bygningen total²⁸).

I Januar 1891 nedbrændte et Eddikebryggeri i Strandgade Nr. 12; det frøs den Dag 5 Grader, og da Brandmandskabet havde arbejdet i 7 Timer, maatte det afløses, fordi det var medtaget af Røg, Kulde, frosne Klæder og vaade Fødder. Efter Branden foreslog Brandinspektøren Magistraten, at der for Brandkorpset blev indført ydre Anerkendelsestegn for udvist Mod og Konduite eller for lang og tro Tjeneste; Officererne skulde i saadanne Tilfælde indstilles til de sædvanlige Ordener og Medailler, Underbefalingsmænd og Menige for udvist Mod og Konduite til Dannebrogsmændenes Hæderstegn og for lang og tro Tjeneste i 25 Aar til et Hæderstegn, der skulde indstiftes af Kommunalbestyrelsen. Endnu i samme Maaned var der en mindre Ildløs paa Amalienborg Slot²⁹).

Af Brande i 1892 er der Grund til at minde om den kendte Katastrophe paa Folketeatret, hvor nogle Statistinder, der bar Parykker af Hør, kom for nær til nogle Gasblus, der straks fængede, saa de ulykkelige fik svære Brandsaar, inden Ilden blev slukket; et Par af dem døde af deres Forbrændinger³⁰).

Om Morgenen den 23. Februar 1893 opdagede nogle Piger eller en Aviskone, at der var Ild i Baghuset til Ejendommen Kongens Nytorv Nr. 6.

Ved Brandvæsenets Ankomst stod hele Baghuset i Flamme; naar Ilden bredte sig saa hurtigt, skyldtes det sikkert, at den havde ulmet i Bygningen, der kun indeholdt Forretningslokaler, siden den foregaaende Dag, hvor man havde ment at spore en svag Brandlugt, uden at man dog havde følt sig foranlediget til at tilkalde Brandvæsenet. Nu blev Dampsprøjterne straks tilkaldt; der blev udlagt Slinger, og Orlogsværftets Dampsprøjte og Vesterbros Vagt kom til Assistance. Med ialt 11 Slinger søgte man nu at bekæmpe Ilden; men Brandvæsenets Anstrengelser hæmmedes stærkt af Bygningens daarlige Konstruktion, den udstrakte Anvendelse af Træpaneler, smalle og vinklede Gange, Frysning af Vandet i Slingerne og Overisning af Trapper og Stiger. Man vedblev imidlertid ufortrødent at dænge Vand ind over Baalet indtil

noget over Kl. 2 om Eftermiddagen, da hele Komplekset i den Grad var indhyllet i Røg og Damp, at man var nødsaget til at give Signal til foreløbig Standsning af Slukningsarbejdet for at faa lidt Luft.

Da Røgen var drevet noget bort, saa man, at Baghuset var ganske ødelagt ned til Stueetagen, og at store Dele af Sidehusene var styrtet sammen; men samtidig opdagede man, at Faren for Ildens videre Udbredelse var overstaaet, saaledes at en Del af Mandskabet og Materiellet kunde sendes hjem. Ialt havde Brandvæsenet ved denne Brand præsteret 900 Mandtimer. Endnu i 13 Døgn vedblev man at holde Brandvagt, og den 26. Februar, da der herskede en stærk Storm, der væltede Baghusets Bagfacade, saa den faldt ned og knuste Kælder- og Portoverdækningen, blussede Ilden atter meget stærkt op, saa Dampsprøjten fra Adelgade maatte tilkaldes. Det lykkedes dog hen paa Eftermiddagen at faa slukket denne Ild.

Under Branden kom Fuldmægtig Liisberg og 7 Brandmænd til Skade, men Flertallet af dem kom dog hurtigt til Hægterne igen.

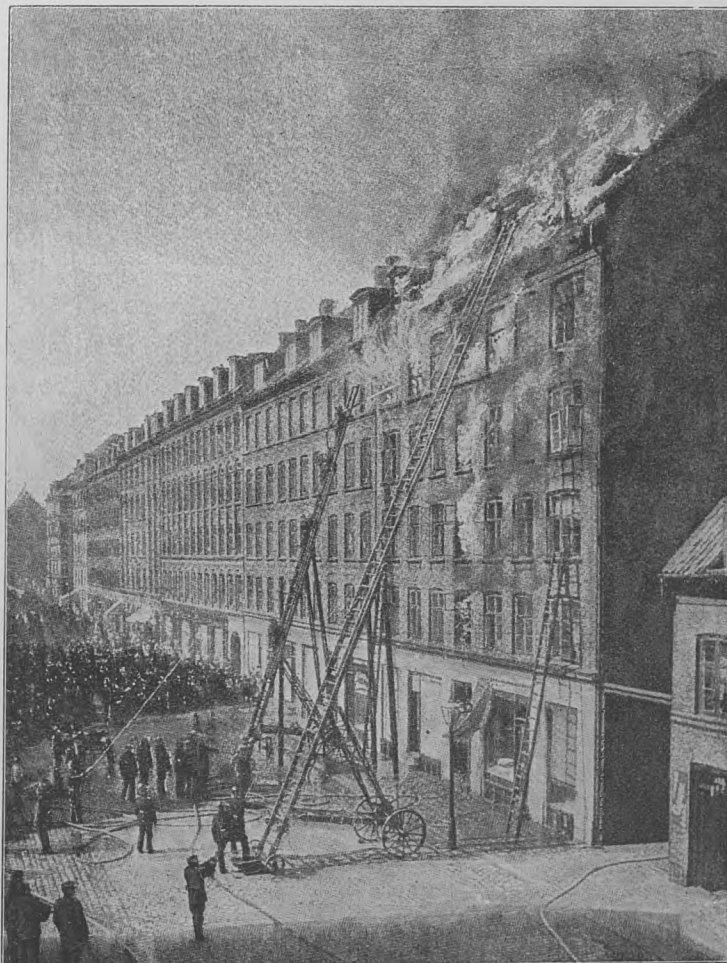
Det kan vist ikke bestrides, at Brandkorpset i sin Helhed ved denne den største københavnske Ildebrand siden Slotsbranden i 1884 ydede et meget anerkendelsesværdigt Arbejde, en Opfattelse, der da ogsaa kommer til Orde i den daværende københavnske Presse; nogle Tilløb i enkelte Blade paa at udøve Kritik faldt til Jorden. „Kjøbenhavn's Brandforsikring“ udtalte til Meyer „sin taknemmelige Paaskønnelse og fulde Anerkendelse“ af Brandmandskabets Arbejde, ledsaget af en Gave paa 500 Kr. Ogsaa fra anden Side viste man Brandmandskabet sin Anerkendelse ved Gaver.

Meyer benyttede Lejligheden til atter at slaa et Slag for sin Tanke om ydre Anerkendelsestegn, og denne Gang synes han at være naaet nærmere til Maalet; den 10. April havde Magistraten tilstillet Brandinspektøren sin „Paaskønnelse af den Udholdenhed og Iver, hvormed Brandvæsenets Befalingsmænd og Mandskab arbejdede ofte under meget farlige Forhold ved denne Ildebrand“, og den havde bedt ham indsende en Redegørelse for, under hvilke Omstændigheder nogle Udmærkelsestegn var blevet uddelt paa Frederiksberg; dette viste Meyer, at Isen nu var brudt³¹).

I 1894 havde Brandvæsenet atter en stor Brand at bekæmpe. Den 9. August blev der ved Midnatstid gennem Havnevæsenet alarmeret Brand hos Burmeister & Wain paa Refshaleøen. Ved Brandvæsenets Ankomst stod hele den vestlige Ende af den sydlige Værkstedbygning i Flamme tillige med Stilladset til et Par svære Dokporte Nord for Bygningen, ligesom ogsaa Luerne slog ud af nogle Brædestabler Syd for Bygningen, saaledes at enhver Adgang til den vestlige Del af den brændende Bygning samt til Terrænet mellem denne og Beddingen mod Nord og Terrænet mellem Bygningen og Havnen mod Syd fuldstændig var spærret. Der blev derfor straks telefoneret efter to Dampsprøjter fra Hovedbrandstationen, hvor Havnevæsenet jo netop havde en Dampsprøjte staaende. Havnevæsenets to Dampsprøjtebaade „Grane“ og „Fulton“ mødte og lagde sig i Havnen paa Øens sydlige Side. Brandvæsenet vilde dels beskytte de Skibe, der stod paa Beddingerne, dels forebygge, at der skete Antændelse paa „D. D. P. A.“s Plads, idet en Mængde Gnister fra den brændende Bygning føg hen over Øen. Brandvæsenet fik Assistance baade af Orlogsværftets Dampsprøjter, af forskellige militære Afdelinger og fra den franske Avisor „La Mouette“, der laa paa Reden. Det store Baal blev overdænget med Mængder af Vand fra de syv Dampsprøjter, og da Ilden var paa sit højeste, fløj store brændende Flager hen over Værftet; Dampfærgen „Jylland“, der stod paa Bedding, blev antændt to Gange; men det lykkedes begge Gange at kvæle Ilden i Fødslen. Ved Halvfiretiden om Morgenen var man Herre over Ilden, der ikke havde faaet Lov at brede sig fra Værkstedbygningen³²).

I 1899 indtraf to Brande af en særlig uhyggelig Karakter. Den 23. Maj skete der en Krudtekspllosion i en Bygning, der hørte til Hærens Laboratorium. Ved Eksplosionen blev ti Arbejdere alvorlig kvæstede — otte af dem afgik ved Døden — og der opstod Brand i Bygningen; den blev slukket med Bistand af Havnevæsenet. Den 12. Juli opstod der Brand i et Snedkerværksted i Stueetagen i Nordvestvej Nr. 26. Sprøjterne var ved Brandstedet syv Minutter efter Brandens Opstaaen; men da var allerede 29 Mennesker i Livsfare, idet Ilden havde bredt sig med rivende Hast i det brændbare Materiale og havde forplantet sig til Husets to

eneste Trapper. Syv af de nødstedte blev reddet af Private, ni af Brandvæsenet og otte ved Samarbejde mellem Brandfolk og Private; en redede sig selv. Fire Mennesker omkom: en Mand ved at springe ned fra

Branden paa Nordvestvej 12. Juli 1899. Fot.

Taget, en Kvinde, fordi hun under Nedfiringen slap Taget i Tovet; to Kvinder blev kvalt, og deres Lig blev delvis forkullet. Da Ilden blev slukket i Løbet af godt to Timer, var Ejendommens Trapper, Tagetage og fjerde Sal brændt³³).

Ved en Brand i Landemærket Nr. 31 i April 1906 var to Kvinder i Fare for at indebrænde og maatte af Stigemandskabet bæres ned fra øverste Etage ad den stærkt truede Trappe. I Marts 1907 krævede en Brand i St. Kongensgade 101 to Menneskeliv; en Bagbygning paa tre Etager og en Tagetage, der for de tre øverste Etagers Vedkommende næsten udelukkende blev benyttet til Snedkerværksteder, havde et Trapperum, hvori der var anbragt to Trapper, der saaledes i Ildebrandstilfælde kun vilde have Betydning som een Trappe. Ved Middagstid opstod der Ild i nogle Tremmekasser, der var anbragt paa Trappen, og under stærk Røgudvikling aad Flammerne sig med rivende Hast op ad Trappen, saaledes at Arbejderne i de to øverste Etager blev afskaaret fra at søge Redning ad den Vej. Arbejderne paa anden Sal reddede sig ud af Vinduerne, og en Del fra Tagetagen, der gennem en Luge i en Gavl var kommet ned paa anden Sal, slap ud samme Vej. Derimod havde en Del andre ved Brandvæsenets Ankomst samlet sig ved en højeresiddende Luge, og herfra reddede en Brandmand ved Hjælp af en ret høj Stige tre Arbejdere ned til en anden Stige fra 1. Sal; trods den stærkt indskrænkede Plads var det nu lykkedes at faa rejst en Redningsstige, og i sidste Øjeblik fik Brandfolkene bragt fire Arbejdere ned den Vej. Da Ilden slog ud fra 2. Sal, brændte Styrelinerne paa Stigen over og begyndte at fænge i selve Stigen, maatte Eftersøgningen inden for Lugen opgives. Paa det Tidspunkt vidste man endnu ikke med Sikkerhed, om der var flere Arbejdere i de øverste Værksteder; først da Ilden var dæmpet saa stærkt, at det var muligt for Brandmændene at trænge ind i Etagen, fandt man to Arbejdere som Lig inden for Lugen. Under Branden, der varede tre Timer, var 2 Dampsprøjter i Virksomhed³⁴).

I 1907 fik København sin første Biografteaterbrand; i Biografteatret i Frederiksborggade Nr. 22 gik der Ild i en Film en Aften i Oktober Maaned, og hele det indvendige af Lokalet blev raseret af Flammerne. Denne Brand gav Anledning til, at der blev givet skærpede Regler for Biografteatres Brandsikring, navnlig med Hensyn til Apparatumets Indretning og Teaterlokalets Adskillelse fra Ejendommens Hovedtrappe. Ogsaa en anden Brand samme Aar fik en særlig Betydning. Faa Dage efter Biografbranden nedbrændte en væsentlig Del af en stor

Garveribygning i Messerschmidts Garveri paa Gamle Kongevej; under Slukningsarbejdet kom det til et Sammenstød mellem Brandfuldmægtig Lunn og Direktør Falck fra Københavns og Frederiksbergs Redningskorps. Lunn forbød Falck og hans Folk at opholde sig i en Bygning, hvis Tag han befrygtede vilde styrte ned. Falck efterkom Ordren, men synes at have følt sig brøsthølden og at have beklaget sig over Lunns Optræden til Bladene, hvoraf en Del — navnlig „Socialdemokraten“ — Dagen efter indeholdt en Skildring af Optrinet i Falcks Favør, og der udviklede sig en større Bladpolemik. Redningskorpset havde i Januar 1906 faaet Magistratens Tilladelse til for egen Regning at skaffe sig direkte Telefonforbindelse med Hovedstationen og til med sine Redningsfolk at give Møde ved Ildebrande mod at de paa Brandstedet rettede sig efter Brandofficerernes Bestemmelser, saaledes at Brandvæsenet ikke blev hæmmet i Slukningsarbejdet. Der synes nu i det forløbne Aar at have oparbejdet sig en gensidig Misfornøjelse i de to Korps, og den brød nu ud i fuld Lue. Meyer indhentede Erklæringer fra de to Parter i Sagen og gav Magistraten en Redegørelse for Sammenstødet, samtidig med at han gav Forslag til mere faste Regler for Samarbejdet mellem Redningskorpset og Brandvæsenet. Magistraten tiltraadte Meyers Forslag. Den tidligere foreløbige Overenskomst blev opsagt og en ny — ligeledes foreløbig — sluttet. I Følge denne skulde den øverste af den Redningskorpsstyrke, der gav Møde ved Ildebrand, melde sig til den øverste Brandofficer, rette sig efter hans Anvisninger, og hvis han fandt, at der ikke var noget at gøre for Redningskorpset, skulde det straks vende tilbage. Hver Maanedsdag skulde der sendes Brandvæsenet en Fortegnelse over det Redningsmandskab, der var udset til at give Møde ved Ildebrand³⁵).

I 1910 maatte Brandvæsenet assistere ved Slukningen af en farlig Skibsbrand. Den 19. Juli var Petroleumsskibet „Standard“, der laa i Petroleumshavnen ved Refshaleøen, og som var lastet med 4000 Tons Petroleum, under Losning, da en Utæthed i et Losserør bevirkede, at den udstrømmende Petroleum blev antændt fra Fyret; ved Brandvæsenets Ankomst stod der stærke Flamme ud fra Dækket midtskibs, medens der med kort Mellemrum hørtes heftige Eksplosioner, der sendte

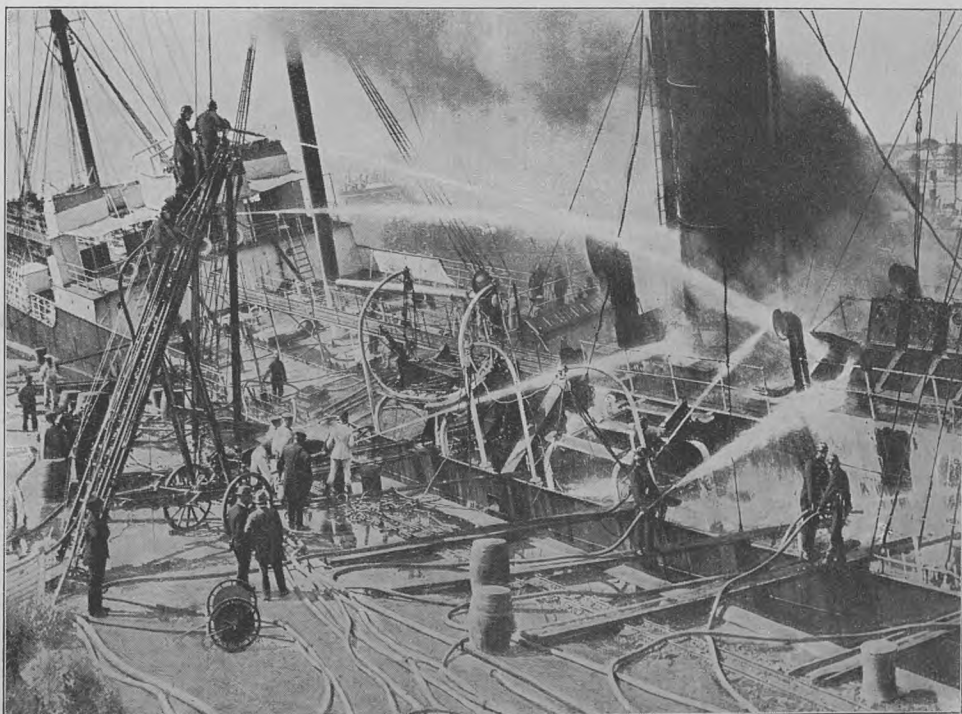
høje Flammer op igennem Skibets Skorsten, og Antændelse eller Eksplosion af Skibets 12 Tanke kunde befrygtes naar som helst. Man opgav at forhale Skibet ud paa Reden paa Grund af den knappe Tid, og fordi det vilde være en Katastrofe, hvis Skibet skulde eksplodere i Havneløbet. Man foretrak at lade Skibet blive liggende og om fornødent at fylde det med Vand. Brandvæsenet var mødt med tre Dampsprøjter, Havnevæsenet med de to Sprøjtebaade „Grane“ og „Asa“; efterhaanden kom ogsaa Orlogsværftets Dampsprøjte, Marinens Sprøjtebaad „Fremad“, Mandskab fra Søforterne og fra Marinens Skibe til Hjælp, ligesom man lejede to Dampbaade og tilkaldte endnu to Dampsprøjter. Man havde nu ikke mindre end 23 Straalerør i Gang mod Ilden; paa Grund af indpumpede Vandmængder begyndte Skibet at synke og fik stærk Slagside; Eksplosionerne blev færre, og Ilden blev kvalt, efterhaanden som Skibet blev fyldt med Vand.

Dagen efter maatte Brandvæsenet atter i Ilden; i Dampmøllen Overgaden oven Vandet Nr. 30 opstod der Brand i Kælderen, og gennem de mange lodrette Trækanaler forplantede Ilden sig til samtlige 6 Etager, saa Bygningen ved Brandvæsenets Ankomst stod i lys Lue; paa Grund af Blæst var der Fare for Nabobygningerne, der tog en Del Skade. Med Assistance fra Havnevæsenet og Orlogsværftet fik Brandvæsenet Ilden dæmpet; men under Nedbrydningsarbejdet blev tre Brandmænd lettere kvæstet af nedstyrtende Murværk³⁶).

Natten mellem den 3. og 4. Februar 1912 blev Brandvæsenet alarmeret til Helsingørgades Sukkerhus, et større Kompleks af Pakhuse med store Sukkerlagre og af Fabriksbygninger, hvoraf de ældste havde Trækonstruktioner med aabne Trapper og Elevatorer gennem de mange Etager. Da Brandvæsenet kom, havde Ilden bredt sig til hele den egentlige Fabriksbygning, der dannede et mægtigt Ildhav, som sendte vældige Røgmasser ud gennem Vinduerne mod Dronningens Tværgade. Her lykkedes det en Sprøjtefører og en Brandmand ved deres hurtige og uforfærdede Optræden at redde en Arbejder ned fra et Vindue paa 2. Sal. Da den fremmødte Styrke var utilstrækkelig, blev der tilkaldt endnu to Dampsprøjter, og Assistance blev rekvireret hos Orlogsværftet, der sendte en Dampsprøjte og ca. 30 Mand, og hos Garnisonen, der dels

skulde besætte forud aftalte Brandstationer, dels sende et Kommando Ingeniørtropper til Brandstedet.

Brandvæsenets Arbejde blev stærkt hindret af den voldsomme Kulde, ÷ 20 Gr. C.; men Vandforsyningen var under hele Slukningen upaa-klagelig. Branden blev bekæmpet af 6 Dampsprøjter, 1 Stationsprøjte,

Petroleumsdamperen „Standard“s Brand 19. Juli 1910. Fot.

4 mekaniske Stiger, 87 Underbefalingsmænd og Brandmænd under Ledelse af 6 Brandofficerer, foruden Assistance fra Militæretaten (60 Underofficerer og Menige under Kommando af 3 Officerer). Først Kl. 7 om Morgenen kunde man begynde at hjemsende Mandskab og Materiel; men en Brandvagt maatte forblive paa Brandstedet lige til den 28. Februar. Den samlede Brandskade paa Fabriken og de tilstødende 14 Naboejendomme var ialt 1.177.000 Kr. Brandvæsenets hele Optræden under denne mægtige og vanskelige Brand vandt almindelig Beundring

og Paaskønnelse, der gav sig forskellige Udslag, bl. a. modtog Korpset et Par store Ducører, 2500 Kr. fra „De danske Sukkerfabrikker“ og 1500 Kr. fra „Kjøbenhavns Brandforsikring“³⁷).

Ved Midnatstid den 21. Januar 1914 opstod der Ild i Jerusalemskirkens Fyrrum, og da Slukningstoget kom, var Træloftet op til Kirkerummet gennembrændt. En Sprøjtefører havde været inde i Kirken og set, at Stolestaderne var blevet antændt; men paa Grund af den stærke Røg kunde man ikke komme ind i Kirken ad samme Vej som Sprøjteføreren for at angribe Ilden. Man forsøgte derpaa at komme ind gennem Hovedindgangens svære Egetræsport; men den var aflaaet, og Nøglen sad indvendig. Man maatte derfor foreløbig nøjes med at bekæmpe Ilden udefra. Da der var kommet mere Mandskab og Materiel til, forsøgte man forgæves at sprænge Porten. Først da en Brandmand, udrustet med Røgapparat, under stor Fare var trængt fra Krypten op i Kirkens Forstue, fik man aabnet Porten, saa en Slange kunde føres ind i Kirken. Imidlertid havde Ilden forplantet sig fra Stolerækkerne til Pulpituret, der var af Træ, og videre til Kirkens Loft og Tagkonstruktion, der alt sammen ligeledes var af Træ, og kort efter brød Luerne igennem Taget; trods Brandvæsenets Anstrengelser fængede Ilden i det 44 m høje Kirkespir. Alt Mandskab maatte kaldes ud af Kirken, da man frygtede for Spirets Nedstyrtning. Kl. 3³/₄ sank Spiret sammen i Kirken, og Slukningsarbejdet kunde fortsættes med fuld Kraft. Ved Femtiden om Morgenen var Ilden slukket; men da var der ikke stort andet tilbage af Kirken end dens Murværk.

Halvanden Maaned efter Kirkebranden blev Brandvæsenet alarmeret til Cirkusbygningen, der stod i lys Lue med høje Flammer ud af den Lanterne, som var anbragt oven paa Kuplen. Baade Kuplen og Lanteren var af papklædt Træ, baaret af ubeskyttede Jernkonstruktioner, og endnu medens Brandvæsenet var ved at udlægge den første Slange, styrtede Kuplen ned, og samtidig skete der en Eksplosion af Røggas i Ridegangen ud mod Jernbanegade, saaledes at nogle Vinduer splintredes, og fire Brandmænd fik derved mindre Brand- eller Snitsaar. I en Stald under Garderobebygningen skulde efter Sigende befinde sig nogle dreserede Bjørne; Brandmandskabet trængte derned og reddede foruden

Bjørnene to Dyrepassere, der lige var vaagnet. Ved Kuplens Nedstyrtning var selve Cirkusbygningen fortabt; men det lykkedes Brandvæsenet at begrænse Ilden hertil og at afværge Faren for Garderobebygningen, Nabohusene og Genboejendommene paa den anden Side af Jernbanegade, der alle havde været stærkt truet³⁸).

Natten mellem den 3. og 4. Marts 1915 blev der alarmeret Brand i

Cirkusbranden 7. Marts 1914. Fot.

Hotel d'Angleterre, og der blev straks afsendt den Udrykningsstyrke, der var fastsat for større Hoteller. Ved Brandvæsenets Ankomst stod et Køkken i Stueetagen ud mod Gaarden ved Hovedvagtsgade i Flamme og var omtrent udbrændt; med en Slange fra en Brandhane blev Ilden slukket; men under Oprydningen viste det sig, da Røgen var trukket bort, at det brændte livligt inde i et Hulrum under det højtliggende Loft og inde over de tilstødende Lokaler, Læsesalen med Tilbehør ud mod Palme-

haven. Brandvæsenet lod alle Beboerne vække, og alle Værelserne i de øvrige Etager blev undersøgt. Hotelgæsterne blev ført ned i Forhallen ud mod Kongens Nytorv, og der var ikke et Øjeblik Panik, end ikke da det elektriske Lys pludseligt gik ud, fordi Ledningerne brændte over inde i Hulrummene. Man begyndte nu at bekæmpe Ilden saavel nede som oppefra; men da man begyndte at bryde Gulvene op, viste det sig, at der var hæftig Brand i Trækonstruktionerne. Ilden forplantede sig hurtigt op til de øvrige Etager og Tagværket, og Røgen blev efterhaanden saa tæt, at Opholdet i Korridorer og Værelser blev umuligt for Brandmændene, der maatte trækkes tilbage til Trapper og Vinduer. Til sidst havde Flammerne angrebet hele Mellemløjen over Stueetagen og de øvrige Etager ud mod Hovedvagtsgade, og en Tid var Bagbygningen til Ejendommen Østergade Nr. 16 truet; men da Brandvæsenet efterhaanden havde faaet ca. 20 Straalerør i Brug, lykkedes det endelig at faa Ilden begrænset. Den meget vanskeligt tilgængelige Mellemløj blev ødelagt gennem alle Etager, medens Fløjen til Hovedvagtsgade blev ødelagt i de to øvre Etager af Ild, og i de nederste Etager af Vand. Under Branden var Brandstationerne blevet stærkt blottet for Mandskab, saaledes at der maatte tilkaldes Hjælp fra Garnisonen til Besættelse af Stationerne.

En Brand i Vognmagergade Nr. 5 den 29. Oktober 1916 krævede Menneskeliv. Bygningen bestod af et Forhus og et Baghus, begge paa 4 Etager, Forhuset tillige med Kvist; den eneste Adgang til samtlige Lejligheder var en Trætrappe, der var bygget mellem For- og Baghus, og en Gang gennem Forhuset dannede Forbindelse mellem Gaden og Gaarden. Brandvæsenet blev alarmeret ved Halvtretiden om Morgen; Ilden var opstaaet paa 1. Sal i Forhuset ved en væltet Petroleumslampe og greb voldsomt om sig, saaledes at da Brandvæsenet ankom, slog Flammerne ud af Vinduerne baade paa 1. og 2. Sal, ligesom Trappen stod i Brand. Springtæppet blev straks gjort klart, da en Mand gjorde Mine til at springe ned i Gaarden fra et Gavlvindue i Bagbygningens 3. Sal; han reddede sig imidlertid over paa Nabohusets Tag. Da Brandinspektør Wissing kom til Brandstedet, hed det sig, at alle Beboerne var blevet vækket og var kommet ud, og efter Ildens Omfang

syntes det ogsaa lidet troligt, at der endnu kunde opholde sig Mennesker i Bygningen; man saa da heller ingen ved Vinduerne. Da Brandfolkene under Slukningsarbejdet trængte ind paa 3. Sal, fandt de imidlertid en Kone og tre Børn, der uskadt blev bragt ned ad Redningsstigen. Om trent samtidig mente man at høre Klagen af Mennesker et Sted i Huset, og ved Eftersøgningen fandt man i Værelserne paa 2. Sal en Mand, en Kvinde og tre mindre Børn, samt i et Værelse, der var stærkt angrebet af Ilden, en 13-Aars Pige, der alle reddedes ud; Pigen var dog stærkt forbrændt og bevidstløs. Efter at Ilden i Forhuset var saa meget dæmpet, at man kunde trænge frem til Baghuset, fandt man her paa 2. Sal to Kvinder i en Seng, begge i Live, uden Brandsaar, men bevidstløse; de blev ogsaa reddet ud. Der var saaledes af Brandvæsenet bragt ialt 12 Mennesker ud af det brændende Hus; men af dem døde de to paa Hospitalet, nemlig den ene af de to røgforgiftede Kvinder fra Baghuset og den 13-Aars Pige. Under Branden havde Brandvæsenet haft 6 Straalerør i Brug.

Aaret 1919 var særdeles begivenhedsrigt for Brandvæsenet. Den 29. Maj kaldtes der paa dets Hjælp fra Kvæsthusgade Nr. 3, hvor en Pakhusbygning, indeholdende Lagre af Olier, Karbolineum, Parafin, Tvist o.l., stod i Flamme. Kort efter Brandvæsenets Ankomst indtraf en Sprængning af nogle Oliebeholdere i den brændende Bygning, hvorved Ildens Heftighed blev stærkt forøget, og Omgivelserne indhyllede i en saa tæt og kvælende Røg, at Ophold i Nærheden næsten blev umuliggjort. Disse Sprængninger fortsatte med andre Oliebeholdere, og Olien blev ført med Vandet ud af Bygningen og overdækkede til stor Gene for Brandfolkernes Arbejde Gaarden med et Fedtlag. Branden var meget voldsom og varede i over $2\frac{1}{2}$ Døgn; ialt var 14 Straalerør fra Motor- og Dampsprøjter i Virksomhed, foruden at Havnevæsenets Sprøjtebaad „Grane“ og en Dampbaad fra Svitzer assisterede. Den 2. September bekæmpede Brandvæsenet en Brand i en Bygning i Købmagergade Nr. 3 under ret vanskelige Forhold, og den 18. Oktober havde Brandvæsenet atter en vanskelig Brand at bekæmpe, i St. Kongensgade 40; under Slukningsarbejdet her kom 6 Brandmænd lettere til Skade ved, at Tagværket pludselig skred sammen, og en Del af Mandskabet blev røgforgiftet, deraf 2 i ret betydelig Grad.

I 1919 var Københavns Brandvæsen et Par Gange rekvireret til Hjælp ved større Brande i Provinsen, saaledes to Gange til Frederikssund (i August og November) og den 1. November til Køge; det sidstnævnte Sted naaede Brandvæsenet dog ikke, idet Brandtoget endnu ikke havde naaet Vigerslev, da den sørgelige Jernbaneulykke her afskar Toget fra at komme videre.

En Brand i Prinsesse Charlottesgade Nr. 1 den 23. Januar 1920 krævede Menneskeliv. Der var opstaaet Ild i en Lejlighed paa 1. Sal, og da Brandfolkene efter Ildens Slukning trængte ind i Lejligheden, fandt de i en Barnevogn det stærkt forbrændte Lig af et $\frac{1}{2}$ Aar gammel Barn; kort efter fandt andre af Mandskabet en ældre Kone liggende bevidstløs paa Gulvet i et Rum ved Siden af Trappen, forbrændt paa Armene og kun iført Nattøj. Hun døde paa Hospitalet af sine Brandsaar, og det viste sig at være Barnets Bedstemoder; hun var kommet til at vælte en tændt Petroleumsovn, og da Petroleummen flød ud og antændtes, var hun panikslagen flygtet ud uden at tage Barnet med og uden at lukke Dørene. Faa Maaneder efter, den 27. April, var der ved en natlig Brand i Bagbygningen til Løngangsstræde Nr. 37 Menneskeliv i Fare. Kort Tid efter, den 4. Juni, vakte en mindre Brand paa Teatret „Scala“s Scene stor Opsigt; der skete kun Skade paa en Del af Dekorationerne, og Publikum — Branden indtraf under Forestillingen — forlod i Ro Teatret³⁹).

Et Begreb om Brandvæsenets samlede Virksomhed i Aarene 1905—1930 vil iøvrigt den senere meddelte Oversigt kunne give.

Af Forandringer vedrørende Brandvæsenets overordnede Personale skete der i Aarene 1890—1920 en Del, som i Korthed skal omtales.

I 1891 fik Fuldmægtig Hans Frederik Boje efter Ansøgning, der blev anbefalet af Brandinspektøren, sin Afsked fra Brandvæsenet fra den 1. Maj at regne. Hans Plads blev opslaaet ledig, og gennem Magistraten modtog Brandinspektøren ikke mindre end 40 Ansøgninger; ved denne Lejlighed viste det sig nemlig, hvor uheldig Betegnelsen „Fuldmægtig“ var, for af Ansøgerne havde 22 opfattet Stillingen som værende af kontormæssig Art. Resultatet blev, at Reserveløjtnant W. A. W. Tegner

blev ansat fra 1. Juni s. A. En anden af Ansøgerne Konstruktør H. Tersling blev Aaret efter udnævnt, paa Forslag af Brandinspektøren, til den nye

Redningsøvelser. Fot.

Fuldmægtigstilling, som var blevet oprettet i Anledning af Brandvæsenets Udvidelse⁴⁰). Samme Aar 1892 afgik Reservefuldmægtig Lippert fra Brandvæsenets Tjeneste. Dermed hang det saaledes sammen:

Lippert havde som Murermester faaet oparbejdet en betydelig For-

retning og havde vistnok en Del Vanskeligheder med at faa afset den fornødne Tid til Brandvæsenets Tjeneste; han synes — saavidt man kan se af en Indstilling fra Meyer — at have gjort en lidt vel udstrakt Brug af Sygemeldinger, naar han blev beordret paa Vagt paa Hovedstationen i en af de faste Fuldmægtiges Forfald. Den 21. August 1892 blev han atter beordret paa en saadan Vagt; men da der i Stedet fra en Læge kom et Brev, hvori der stod, at Lippert klagede over stærke Hovedsmerter og nervøse Lidelser, men uden at der blev oplyst noget om, hvorvidt han var sygemeldt eller ej, blev Brandinspektørens Misfornøjelse for stor, og to Dage senere henstillede han til Lippert at søge sin Afsked fra Brandvæsenet paa Grund af de Svagheder, der hindrede ham i at forrette Tjeneste ved Korpset. Faa Dage efter ansøgte Lippert derpaa om Afsked med Pension; men hans Ansøgning blev sendt videre til Magistraten med en Bemærkning om, at han ikke kunde være berettiget til Pension, da en saadan Ret ikke var knyttet til Stillingen som Reservefuldmægtig. Han blev afskediget fra 1. Oktober s. A. at regne, og i hans Sted blev ansat Sekondløjtnant C. A. Mülertz, der tillige var Fuldmægtig hos Stadsingeniøren⁴¹).

I 1895 blev Brandfuldmægtig Tegner afskediget. Han havde haft Orlov fra 14. August til 8. September og maa antagelig være vendt tilbage, da Dagbladet „Avisen“ den 20. September havde et meget stærkt Angreb paa ham i Anledning af visse Uregelmæssigheder i hans økonomiske Forhold. Samtidig med Bladets Angreb blev der nu tillige af en Politiasistent fremsat den Paastand, at Tegner skulde have været beruset under et Par Ildebrande, en Beskyldning som andre Brandofficerer, der var med ved de paagældende Brande, senere har erklæret for ganske ubeføjet. Tegner maa imidlertid have følt Jorden brænde under sig, for han besluttede hemmeligt at forlade Landet. Da Oberst Meyer blev bekendt med Bladets Angreb paa Tegner, ringede han straks til hans Bopæl for at give ham Ordre til at møde paa Kontoret og svare paa Angrebet; men Tegner havde allerede to Dage i Forvejen forladt Byen. Han havde saaledes overtraadt sin Instruks, og Meyer indstillede ham til øjeblikkelig Afsked, saafremt han ikke inden 24 Timer var vendt tilbage og havde afgivet fyldestgørende Forklaring om sin Adfærd. Brand-

inspektørens Skrivelse gik videre til Overpræsidenten, der billigede, at Tegner fik sin Afsked fra den 23. September at regne, og denne Afgørelse blev tilstillet Tegner den 2. Oktober. Naar der fra Tegner var kommet en Ansøgning den 21. September om Afsked fra 1. Oktober at regne, fik denne Ansøgning under de foreliggende Forhold naturligvis ingen Betydning⁴²).

Sidst i August 1897 afgik Vicebrandinspektør Carlsen ved Døden. Han havde været sygemeldt siden 1. Januar, havde i April af Kommunen faaet tilstaaet 400 Kr. til et Rekreationsophold, men var i Maj blevet affordret en Lægeerklæring, hvilket bevirkede, at han sidst i samme Maaned fra Skagen ansøgte om Afsked med Pension, og denne Ansøgning sendte Meyer videre med den varmeste Anbefaling for, at der blev givet Carlsen saa rundelig en Pension som mulig. Af en eller anden Grund havde Magistraten endnu ikke naaet at tage Stilling til Ansøgningen, saaledes at Carlsen ved sin Død stadig var i Brandvæsenets Tjeneste. Ved hans Begravelse den 3. September fungerede to Fuldmægtige og to Sprøjteførere som Sørgemarskaller, ligesom ogsaa Brandvæsenet havde afgivet et Æreskompagni paa tyve Mand under Fuldmægtig Mülertz. Carlsens Enke fik af Magistraten bevilget en Pension⁴³).

Samtidig med at Meyer havde fremsendt Carlsens Afskedsansøgning, havde han anmodet Magistraten om, at Viceinspektørstillingen snarest maatte blive besat; Dagen efter Carlsens Død foreslog Brandinspektøren, at Fuldmægtig Bentzon blev ansat i Carlsens Sted, og at Reservefuldmægtig Friis blev fast ansat. Magistraten rettede sig efter Meyers Indstilling, idet de to Avancementer skete henholdsvis den 30. August og den 1. September; for at bøde paa et ellers meningsløst Lønningsforhold — Bentzon vilde som Vicebrandinspektør faa 333 Kr. 34 Øre mindre i Gage, end han havde haft som Fuldmægtig — tillagde Magistraten ham større Anciennitet. Den ledige Stilling som Reservefuldmægtig blev opslaaet; blandt 23 Ansøgere blev cand. polyt. Sekondløjtnant Henry Thisted antaget fra 1. Oktober s. A. at regne⁴⁴).

I December 1899 ansøgte Reservefuldmægtig Jørgen Frederik Porst om Afsked; den blev bevilget ham i Februar 1900 fra 1. April s. A., og

i hans Sted ansattes fra samme Dato at regne Ingeniør, Sekondløjtnant Viggo Lunn; han havde haft 5 Medansøgere⁴⁵).

Den 11. Juli 1903 døde Fuldmægtig Tersling efter faa Dages Sygdom og blev begravet seks Dage senere med den sædvanlige Hønnør fra Brandvæsenets Side. Han var en sjælden nobel og elskværdig Personlighed, afholdt af Kolleger og Undergivne; han var i Besiddelse af mekanisk Snilde og Opfindertalent, som han ret uegennyttigt stillede i Brandvæsenets Tjeneste under sin 11 Aars Virksomhed ved Korpset. Hans Enke fik en mindre aarlig Pension. Som fast Fuldmægtig i Terslings Sted blev Reservefuldmægtig Thisted ansat fra 1. Oktober s. A., hvorimod Thistedes Plads først blev besat det følgende Aar⁴⁶).

I April 1904 ansøgte Brandfuldmægtig Hyller om Afsked, og den blev ham bevilget med Pension fra 1. August s. A. at regne. Den Fuldmægtigplads, der derved blev ledig, blev efter Branddirektørens Indstilling besat med Reservefuldmægtig Lunn, i hvis Stilling cand. polyt., Løjtnant R. H. Wiese blev ansat. I Februar næste Aar ansøgte Vicebranddirektøren, Kaptajn Bentzon, om Afsked med Pension fra 1. Juli 1905; sidst i April bevilgede Overpræsidenten hans Ansøgning, og i Korpsbefalingen paa hans sidste Tjenestedag rettede Brandvæsenet en varm Tak til ham for hans lange Tjeneste, med de bedste Ønsker for hans fremtidige Liv. Fuldmægtig Liisberg blev paa Branddirektørens Forslag Vicebranddirektør og Reservefuldmægtig Bentzon fast Fuldmægtig, medens Reservefuldmægtigpladsen blev opslaaet ledig; blandt de 14 Ansøgere blev cand. polyt., Sekondløjtnant Knud Wissing antaget. Stillingen som Telegrafingeniør blev efter Meyers Forslag overdraget til Fuldmægtig Lunn⁴⁷).

I 1909 forlod en veltjent Brandofficer Brandvæsenets Tjeneste. Den 27. Juli indsendte Brandchefen, Oberst Meyer, Ansøgning om Afsked fra Korpset fra 1. November s. A. Til hans Efterfølger udnævnte Borgerrepræsentationen Vicebrandchef Liisberg; Overleveringen af Kommandoen over Korpset fra Meyer til Liisberg fandt Sted ved en højtidelig og meget stemningsfuld Parade — almindeligt benævnt „Den sidste Parade“ — i Hovedbrandstationens Gaard den 1. November Kl. 11 Formiddag. I Paraden deltog foruden den Vagtstyrke, der var til Stede paa Hovedstationen, samtlige tjenestefri Befalingsmænd og Brandmænd, og

ved denne Lejlighed blev det Meyers sidste Embedshandling at overrække Jubilæumsmedalje til syv Sprøjteførere og Brandmænd, der den Dag havde staaet 25 Aar ved Korpset. Kort efter sin Afgang blev Meyer hædret af forskellige Autoriteter ved en Festmiddag, hvor Brandmændene hyldede deres gamle, veltjente Chef med et Fakkeltog. Meyer havde sidst i Oktober indstillet Brandinspektør Mülertz til Vicebrandchef og foreslaaet, at Reservebrandinspektør Wiese blev Brandinspektør. I Be-

„Den sidste Parade“, den 1. November 1909. Fot.

gyndelsen af November sendte Magistraten Indstillingen tilbage til Brandvæsenet uden Resolution, hvorefter Liisberg gentog Indstillingen og nu blev Mülertz Vicechef fra 1. November at regne, medens Wiese først avancerede fra 1. December. Stillingen som Reservebrandinspektør forblev ubesat, indtil cand. polyt., Sekondløjtnant G. Chr. Nielsen fra 1. April næste Aar blev ansat i Stillingen, der ikke var blevet opslaaet ledig, og hvortil Nielsen var eneste Ansøger. Brandchefen havde foreslaaet Magistraten at ophæve Stillingen og i Stedet ansætte en fast Brandinspektør; men Forslaget havde ikke fundet Bifald hos Magi-

straten. Et andet Attentat paa Stillingen var kommet fra Sprøjteførerernes faglige Forening, der havde anmodet om, at Stillingen maatte blive besat med Sprøjteførere, der saa skulde have Titel af „Brandassistenter“; Magistratens Svar var et Afslag⁴⁸).

Efter Ansøgning blev der den 31. Oktober 1912 bevilget Afsked for Brandinspektør Viggo Lunn, der fra 1. November s. A. gik over i privat Virksomhed som raadgivende Ingeniør. Hans Plads blev givet til Reservebrandinspektør Wissing fra 1. December s. A., idet dog den Stilling som Telegrafingeniør, Lunn havde beklædt, blev overdraget til Brandinspektør Bentzon fra 1. November s. A. Den Stilling, Wissing havde haft, blev først besat fra 1. April 1913 med Elektroingeniør, Sekondløjtnant Povl Vinding; atter havde Brandchefen foreslaaet, at Stillingen blev gjort til en fast Brandinspektørstilling, i alt Fald for den ene af Stillingernes Vedkommende, uden dog at faa sit Ønske opfyldt. Samme Aar blev Bogholder og Regnskabsfører Strøm, der i over 30 Aar havde tjent Brandvæsenet, efter sin Ansøgning afskediget med Pension, og Assistent C. F. Jensen rykkede op paa hans Plads. I Juni s. A. afgik ogsaa Reservebrandinspektør Nielsen fra Brandvæsenet efter sin egen Ansøgning, idet han ønskede at gaa over i privat Virksomhed; Sekondløjtnant, cand. polyt. Leo Borup blev ansat i hans Stilling fra 1. Juni s. A.⁴⁹).

Den ældste Reservebrandinspektør Povl Vinding blev fra 1. April 1914 forfremmet til Brandinspektør, idet det paa Grund af hans Tilknytning til Administrationen som Chefens Sekretær var ønskeligt, at han fik fast Ansættelse.

Den 24. Maj 1916 blev Brandchef V. P. E. Liisberg ramt af et pludseligt Sygdomstilfælde, der faa Timer efter medførte Døden. Til Brandchef i hans Sted blev udnævnt Vicebrandchef C. A. Mülertz, medens den ældste Brandinspektør A. E. Friis forfremmedes til Vicechef; endvidere rykkede Reservebrandinspektør L. Borup op til Brandinspektør, medens hans tidligere Stilling blev besat med Sekondløjtnant i Artilleriet, cand. polyt. Poul Holm; fra Oktober 1919 blev Holms Stilling ændret til en Brandinspektørstilling⁵⁰).

I 1892 døde Brandvæsenets Læge, Dr. Philipsen; efter at Dr. med.

A. F. Rasmussen (senere Halk) havde været konstitueret et Fjerdingaar, blev Dr. med. E. A. Tscherning ansat som Korpsets Læge, men blev kun i denne Stilling i to Maaneder, idet han blev Overkirurg ved Kommunehospitalet fra 1. Januar 1893, hvorfor Magistraten i Stedet fra samme Dato at regne ansatte Dr. med. Leopold Meyer. I 1897 blev Leopold Meyer udnævnt til Professor og fik paa sin Ansøgning bevilget Afsked fra sin Stilling ved Brandvæsenet. Til Læge ved Korpset i hans Sted blev fra 1. Juli s. A. blandt 18 Ansøgere antaget Dr. med. L. Amentorp, der i 1916 blev afløst af Dr. med. J. Collin⁵¹).

Branddirektør Meyer havde, sidst den 24. Juni 1902 foreslaaet, at der blev indført et Jubilæumstegn for Underbefalingsmænd og Menige, som havde gjort 25 Aars god Tjeneste ved Københavns Brandvæsen. Den 29. Juli 1903 bifaldt Kongen, at et saadant Jubilæumstegn blev indstiftet; i sidste Halvdel af Oktober blev en Sprøjtemester, fire Sprøjteførere og en Brandmand indstillet til at faa Tegnet, og der blev overleveret Magistraten en Sparekassebog paa 7905 Kr., et Jubilæumsfond, der var dannet af Gaver fra fire danske Forsikringsselskaber. Den 21. April 1904 blev for første Gang Jubilæumsmedaillen uddelt ved en Parade om Formiddagen i den store Remise paa Hovedbrandstationen; ved denne Lejlighed fik en Sprøjtemester, fem Sprøjteførere og to Brandmænd Medaillen tildelt, og sammen med den fik hver af dem et Gratiale paa 50 Kr. fra Jubilæumsfonden, idet det var bestemt, at Medaillen skulde ledsages af et saadant Gratiale, saalænge Fondens Kapital var over 6000 Kr. Blev Kapitalen under 6000 Kr. eller over 10.000 Kr., skulde det tages under Overvejelse henholdsvis at formindske eller forhøje Gratialet. Overrækkelsen af Jubilæumstegnet søgte man at gøre saa højtidelig og festlig, som Forholdene tillod det: Jubilaren blev tilstilt til at møde til en bestemt Tid paa sin Brandstation, hvor hele Vagtstyrken da var opstillet til Parade under den stedlige Brandinspektørs Kommando; Brandchefen og Vicebrandchefen gav Møde, og Chefen overrakte Jubilæumstegnet med et Par anerkendende Ord til Jubilaren. Denne Ceremoni blev afskaffet i 1919, idet Brandfolkenes Organisation da henvendte sig til Brandchefen og fik udvirket, at Paraden for Fremtiden bortfaldt⁵²).

I 1906 opstod der et Stridsspørgsmaal mellem Brandvæsenet og Københavns Væbning; to Brandfuldmægtige havde under en Ildebrand nægtet en Brandmand, der netop da var indkaldt til at give Møde ved Væbningens Øvelse, Tilladelse til at forlade Brandstedet; Væbningsbataillonen klagede til Brandvæsenet over de to Brandfuldmægtiges Opførsel, og Sagen gik videre til Justitsministeriet, som den 4. September 1906 fritog Brandvæsenets Folk for under Ildebrand at møde til Væbningens Øvelser⁵³).

Den 1. August 1920 kunde Københavns Brandvæsen fejre sit 50 Aars Jubilæum som kommunal Institution. Jubilæet blev fejret ved en Festlighed paa Hovedbrandstationen, hvor Vagtmandskabet og den største Del af det vagtfrie Mandskab dannede Parade til Ære for de indbudte Gæster. Indbudt var Kommunalbestyrelsen, Repræsentanter for Regeringen, for Hær og Flaade og for en Række Erhverv, med hvilke Brandvæsenet staar i Forbindelse. I Gymnastiksalen gav Brandchefen en Oversigt over de svundne 50 Aar, hvorefter Borgmester H. C. V. Møller talte for Korpset og uddelte en Række Dekorationer, hvoraf kan nævnes, at Brandchefen, der var Ridder af Dannebrog, blev udnævnt til Dannebrogsmænd, og Brandinspektørerne Thisted og Bentzon, samt Bogholder Jensen til Riddere. Borgmesteren sluttede med et Leve for Kongen. Selskabet begav sig derefter ned i Stationens Gaard, hvor der fandt en større Opvisning Sted, og efter en Forfriskning, hvorved der holdtes en lang Række Taler, sluttede Festligheden. Korpset modtog paa Jubilæumsdagen smukke Sølvgaver, pragtfulde Blomsterdekorationer og fra de store Assuranceselskaber en betydelig Sum til Jubilæumsfondet.⁵⁴)

Hermed er egentlig den Tidsgrænse naaet, som er sat for dette Arbejde om det københavnske Brandvæsen gennem Tiderne. En kortere Oversigt over de siden Jubilæet forløbne Aar skal dog meddeles i det følgende.

FEMTENDE AFSNIT

TIAARET 1920—1930

Allerede før Brandvæsenet den 1. August 1920 kunde fejre sit 50-Aars Jubilæum, var man begyndt paa en Automobilisering af Materiellet, og en kraftig Fortsættelse deraf var blevet besluttet. De Aar, der siden da er forløbet, har set den stadig fortsatte Udvikling bort fra de hestedrevne Køretøjer til de motordrevne, en Udvikling, som vil ses af de meddelte Oversigter. Denne fortsatte Automobilisering har naturligvis efterhaanden gjort Brandvæsenets Hestebestand mere og mere overflødig; en Formindskelse har da ogsaa fundet Sted i Aarenes Løb, og med Glæde imødesaa Brandfolkene den Dag, da der ikke mere fandtes en eneste Hest ved Korpset. En stærk Udvidelse af Brandvæsenets Materiel skete i Aaret 1929—30.

Hvad Brandstationerne angaar, var der ud over de nødvendige Vedligeholdelsesarbejder paa Stationsbygningerne og deres Inventar, Omdannelse af Stalde til Remiser og lignende ikke sket synderligt før ved Tiaarets Slutning. Nye Øvelsestaarne er blevet opført ved Stationerne paa Frederikssundsvej (i 1922—23), paa Fælledvej (i 1925—26) og paa Kløvermarksvej (i 1928—29), og der er paa et Par af Stationerne indrettet Rum til Øvelser i Røgdykning.

Først i 1929 fik Brandvæsenet det længe nærrede Ønske om en stor Brandstation ved Enghavevej opfyldt; ved Udløbet af Finansaaret 1928—29 bevilgede Kommunalbestyrelsen de nødvendige Midler til Opførel-

sen af en ny Brandstation i Vesterbrodistriktet. Stationen blev lagt paa Enghavevej og taget i Brug den 1. November 1929, medens samtidig Vagterne i Absalonsgade og Skolegade (Valby) blev nedlagt. Brandvæsenet er saaledes nu i Besiddelse af ialt 7 Brandstationer, hvoraf de 5 er ensartet udstyret (hver med 3 Køretøjer, Redningsstige, Motorsprøjte og Motortender, samt Ambulancevogn), medens Hovedbrand-

Alarm! Skitse af Paul Fischer. 1895. (Kjøbenhavns Brandforsikring).

stationen som Depotstation er noget større og Adelgadestationen noget mindre. Ved Enghavestationen er man gaaet bort fra det kasernemæssige Princip med store Sovesale og Opholdsstuer; i Stedet er der indrettet mindre Rum, saaledes at man ved Alarmering undgaar at vække mere Mandskab end nødvendigt.

Tallet paa de offentlige Brandalarmer er steget, medens de private Alarmer i det lange Løb er blevet færre; Brandtelegrafens Ledningsnet er blevet stærkt udvidet, en Udvidelse, der dog udelukkende er kommet

det underjordiske Ledningsnet til Gode, medens Luftledningernes Længde er blevet væsentligt formindsket.

Brandhanernes Antal er i de ti Aar blevet forøget med omkring en Tiendedel; men ogsaa her er der en Udvikling i en bestemt Retning, nemlig bort fra de underjordiske Brandhaner og hen imod den Slags

Ildebrand om Natten. Maleri af Erik Henningsen 1904. (Kjøbenhavns Brandforsikring).

Haner, der var anbragt over Jorden, i hvilken Grad vil ses af Oversigten.

Det synes, som om den stadig fremskredne Benyttelse af Motorkraft i Brandvæsenet har bevirket en forholdsvis Nedgang i Udgifterne; samtidig med at selve Udgiftsbeløbet er dalet — med et Par Aars Undtagelse — er ogsaa Beløbet pr. Indbygger sunket.

Af de Brande, som det københavnske Brandvæsen har haft at be-

kæmpe siden Jubilæet den 1. August 1920, skal kortelig nævnes de største og mest bemærkelsesværdige.

I 1920 maatte Sprøjterne endnu en Gang rykke ud til en Teaterbrand; men medens det i Juni havde været til „Scala“, var det den 29. December til „Det kongelige Teater“; kort efter Forestillingen blev der alarmeret, og der blev straks afsendt den for Teatret gældende Udrykning, bestaaende af 5 Redningsstiger, 1 Stationssprøjte, 1 Motorsprøjte og 3 Dampsprøjter, der tog Opstilling efter den fastsatte Opmarschplan; Branden var opstaaet ved Antændelse af nogle Fyrværkerisager i Rekvisitrummet og blev ret hurtigt slukket, idet dog Rekvisitrummet og Belysningsmesterens Kontor udbrændte; Fare for Tilskuerrummet og Scenen havde der ikke været.

Aaret efter, den 13. Maj 1921, blev Brandvæsenet alarmeret til Frelsens Hærs Brændeoplag, der laa mellem Strandvejen, Nygaards Sidevej og Nygaardsvej. Brændeoplagets Stabler var anbragt i Strid med de gældende Brandpolitibestemmelser, og deres Højde overskred langt den tilladelige. Ved Brandvæsenets Ankomst stod Oplaget i Flamme; ogsaa en Del omliggende Bygninger var antændt, saaledes en Stald, et Beboelseshus og et Vaskehus, og flere andre var stærkt truede. Kun ved Brandvæsenets yderste Anstrengelser lykkedes det at begrænse Ilden; ialt var der 19 Straalerør i Brug i de tre Timer, Slukningsarbejdet varede; Brandens Aarsag blev trods omfattende Politiforhør ikke oplyst.

Medens Aaret 1922 intet særligt bemærkelsesværdigt kan opvise i denne Henseende, kan fra 1923 nævnes Branden i Bygningskarréen Nansensgade, H. C. Andersensgade, Nørresøgade og Turesensgade den 12. Juli. Ilden var opstaaet paa 1. Sal i en Bygning midt i Karréen, der benyttedes til Lager for Automobiler, Grammofoner, Symaskiner, Cykler og lignende, og den bredte sig med rivende Hast, saa Flammerne ved Brandvæsenets Ankomst allerede havde banet sig Vej gennem alle Bygningens øvrige tre Etager; Brandvæsenets Opgave maatte blive at begrænse Ilden, der rummede en alvorlig Fare for det tætbyggede Kvarter; selve den antændte Bygning stod ikke til at redde. Ialt maatte der udlægges 22 Slangere (2,5 km), og et Detachement Ingeniørsoldater blev

rekvireret, ligesom Brandstationerne, der var blevet stærkt blottet for Mandskab, maatte besættes med Mandskab fra Sølvgedes Kaserne. Slukningsarbejdet, der vanskeliggjordes af den stærke Hede og den snævre Plads i Gaarden, varede $6\frac{1}{2}$ Time; om Aarsagen blev intet oplyst; men den var antagelig Uforsigtighed ved Tobaksrygning.

I Aaret 1924 indtraf et Tilfælde, der vakte betydelig Opsigt i brandtekniske Kredse i baade Ind- og Udland. Den 21. Marts opstod der Ildløs om Bord i Motorskibet „Formosa“ ved Frihavnens Midtermole; Skibet var samme Formiddag kommet i Havn med en Last paa ca. 9200 t, bestaaende af Soyabønner, Copra, Mel, Krydderier og Stykgods, og ved Ettiden opdagede man, at der var Ild i Copralasten i Nærheden af Luge 4. Brandvæsenet blev alarmeret og mødte med stor Udrykning; men Slukningsarbejdet stødte paa store Vanskeligheder; dels vilde Værdier til ca. 7 Millioner være truede med Ødelæggelse, fordi Lastens Varer ikke kunde taale Vand, dels vilde der være Fare for Sprængning af Skibets Konstruktion som Følge af Soyabønnernes stærke Udvidelse ved Befugtning. Man standsede derfor ret hurtigt Paasprøjtningen med Vand, da det blev oplyst, at Skibet var forsynet med Kulsyreslukningsanlæg. Alle Luger og andre Aabninger blev skalkede, og man forsøgte at bekæmpe Ilden med Kulsyre alene, dels gennem Skibets eget Anlæg, dels gennem Huller, der blev boret i Dækket. Virkningen viste sig snart, og idet der stadig blev hentet friske Kulsyreforsyninger fra Kulsyrefabrikken i Valby, fortsatte man nu i de følgende Dage med at pumpe Kulsyre ned i Skibets Last, og efter at der ialt var anvendt 5700 m^3 Kulsyre, var den sidste Rest af Ild slukket efter knap seks Døgns Slukningsarbejde. Ved denne Fremgangsmaade blev den anrettede Skade ubetydelig i Sammenligning med de Værdier, der havde staaet paa Spil.

Aaret 1925 kan opvise to farlige Brande. Den 3. Februar blev Brandvæsenet ved Ettiden om Natten kaldt til Nørrebrogade Nr. 108, hvor Forhuset, der bestod af Stueetage (med Butikker), 1. og 2. Sal (hver med to Beboelseslejligheder) samt Tagetage (med fotografisk Atelier og Beboelseslejlighed), var i voldsom Brand, saa Halvdelen af saavel Gadesom Gaardfacaden var indhyllet i Røg og Flamme. Branden var op-

staaet i en Kunstfyrværkers Lejlighed i et betydeligt — og ulovligt — Oplag af Fyrværkerisager. Inden Brandvæsenets Ankomst var en ældre Kvinde sprunget ud fra 1. Sal mod Gaarden og var blevet alvorligt kvæstet. Beboerne paa 1. Sal lykkedes det at redde ned ad Trappen og ad en Stige, som nogle civile inden Sprøjternes Ankomst havde rejst til et Vindue paa 1. Sal. Nogle heftige Eksplosioner i Kunstfyrværkerens Lejlighed hindrede det videre Redningsarbejde ad disse Veje, og der blev rejst en Motorstige til 2. Sal, og ad den blev reddet tre voksne Mennesker og en Hund. Medens dette Redningsarbejde stod paa, kom der Mennesker til Syne i Tagetagens Atelier, og da det ikke var muligt at berolige dem ved Tilraab, saa man turde vente med at redde dem, til Motorstigen var rejst, blev et Springtæppe taget i Brug, og saaledes reddedes to Børn og to Voksne, der alle slap uskadede fra Springet. Efter godt en Times Slukningsarbejde var Ilden dæmpet; men omkring Brandstedet herskede der en ophidset Stemning blandt saavel de brandlidte, som blandt Tilskuerne, rettet mod den uforsigtige Kunstfyrværker. Den anden farlige Brand indtraf knap en Maaned senere, den 1. Marts, i Vognmagergade Nr. 9, en gammel Ejendom med kun een Trappe, skønt der var Beboelse i alle 4 Etager; adskillige Mennesker var i Fare for at indebrænde, men blev reddede af Brandvæsenet.

Den 5. Marts 1927 havde Brandvæsenet atter en større Brand at bekæmpe. Ved godt Ottetiden om Aftenen blev det alarmeret til Gothersgade Nr. 8, hvor der var Ild i en 5-Etages Kontor- og Lagerbygning i den bageste Gaard. Ilden viste sig at være vanskelig tilgængelig, og skønt der ialt var 13 Straalerør i Brug, lykkedes det dog Flammerne at arbejde sig fra 1. Sal, hvor Branden var opstaaet, op igennem alle Etager, saa de tilsidst slog ud gennem Taget. Slukningsarbejdet varede i ca. 5 Timer; en Straalemester blev alvorligt forbrændt, 2 Mand blev røgforgiftede, og 11 Mand fik i mindre Grad Øjnene betændt. Brandskaden var paa Grund af de oplagrede Varers Art meget betydelig. Aaret efter, den 21. Juli 1928, maatte Brandvæsenet nedkæmpe en omfattende Brand paa A/S Salt- og Brændselskompagniets Plads i Vermlandsgade Nr. 9, hvor en Del Træskure og Brændestabler gav Ilden rigelig Næring; under Slukningsarbejdet, der varede omtrent to Døgn, var en Tid ikke

mindre end 23 Straalerør i Virksomhed; ved denne Lejlighed var Brandstationerne H, C, F og Ø blevet saa blottet for Mandskab, at Hjælp fra Garnisonen maatte tilkaldes. Ved Brandene den 27. Juni 1929 i Lange-liniepavillonen og den 19. Juli s. A. i Det kongelige Teater var Brand-skaden af betydeligt Omfang.

En meget væsentlig Del af Brandvæsenets Virksomhed er dets Ambulancetjeneste. Kørslen med Ambulancevognene, der oprindelig blev anskaffet af „Foreningen for Lægevagtsstationer“ til Transport af „tilskadekomne“, blev fra Begyndelsen besørget af Politiet, idet Vognene var installeret ved Politistationerne, hvorfra der blev tilkaldt Kuske og Heste fra nærboende Vognmænd, med hvem man havde Kontrakt. I 1898 overtog Brandvæsenet Kørslen, idet det for Eftertiden modtog Meldingerne og stillede Heste og Mandskab til Raadighed, ligesom Vognene blev anbragt paa Brandstationerne. I November 1899 blev Kørslen udvidet til ogsaa at omfatte saadanne syge, for hvem der forelaa Erklæring om, at hurtig og skaansom Transport var nødvendig, og fra 1907 yderligere til Transport af Barselspatienter, der var under Forsorg af „Foreningen for ulykkeligt stillede Mødre“. Fra Februar 1909 var der paa de forskellige Brandstationer installeret 6 Ambulancevogne, og medens Politiet indtil 1913 ledsagede disse, overtog Brandvæsenet fra dette Aar helt Betjeningen deraf; fra 1. Januar 1910 overgik Vognene til „Det røde Kors“. For at skaffe Brandmandskabet fornødent Kendskab til denne Tjeneste foranstaltede Brandvæsenets Læge Undervisning i „Nødhjælp“, fra 1909 paa Grundlag af en Lærebog. Undervisningen omfattede Vejledning i Sygetransport og i Betjening af Apparater for kunstigt Aandedræt.

Benyttelsen af Ambulancevognene steg i Aarenes Løb ganske overordentlig. Antallet af Ambulancetransporter var fra 1898 til 1920 vokset fra ca. 200 til ca. 4000 aarlig, og Antallet af Udrykninger pr. 1000 Indbyggere var i samme Tidsrum steget fra 5 til 69. Med denne stærkt stigende Benyttelse blev det efterhaanden mere og mere vanskeligt at vedligeholde Vognene, ligesom ogsaa Ambulancetjenesten sled stærkt paa Brandvæsenets Heste. Ganske naturligt førte Udviklingen da ogsaa med sig, at da Brandvæsenet i 1919 fik bevilget og bestilte en Mængde

nyt motordrevet Materiel, blev der foreslaaet og opnaaet Bevilling til Anskaffelse af 8 moderne udstyrede Motorambulancevogne, der blev bestilt hos „Daimler Motoren Gesellschaft“; dermed blev Ambulancevæsenet fuldstændigt lagt over paa Brandvæsenet. Januar 1922 var alle Ambulanceautomobilerne afleveret til Brandvæsenet, og seks af dem blev anbragt paa hver sin Brandstation, medens af de resterende to den ene var beregnet til den nye Station, der skulde opføres ved Enghavevej, den anden til Reserve. Dette Materiel er i det sidste Aar yderligere udvidet. Oversigten over Antallet af Udrykninger og af transporterede Personer vil vise den store Betydning af denne Side af Brandvæsenets Virksomhed, der i Løbet af det sidste Tiaar er fordoblet.

Den nye Brandstation paa Enghavevej nødvendiggjorde, at der fra 1. Oktober 1929 blev oprettet en ny Brandinspektørstilling, der besattes med Brandinspektør L. Borup; dennes tidligere Stilling blev besat med Ingeniør ved Sporvejene, cand. polyt. H. Lindhard.

I Efteraaret 1930 tvang Brandchef C. A. Mülertz' Helbred, der i længere Tid havde været vaklende, ham til at søge Afsked fra Brandvæsenet; den blev ham bevilget fra 1. November, og til Chef udnævntes Vicebrandchef A. E. Friis.

Brandvæsenets Jubilæumsmedaille.

OVERSIGTER

I. PERSONALE OG MATERIEL 1921—1930

Bestanden den 1. April	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930
<i>Personalet:</i>										
Overordnet Personale .	10	10	10	10	10	10	10	10	10	11
Kontorpersonale	8	8	8	8	8	8	9	8	9	10
Underbefalingsmænd ..	60	60	60	60	59	59	59	59	59	61
Mandskab	326	324	314	314	315	315	315	315	315	324
Tilsammen	404	402	392	392	392	392	393	392	393	406
Stationer	8	8	8	8	8	8	8	8	8	7
Offentlige Alarmer	127	128	128	128	130	130	132	133	133	134
Private Alarmer	114	114	115	113	114	117	116	116	113	112
Luftledningens Længde (km)	46,7	43,7	42,9	42,9	44,0	40,4	40,4	39,1	37,5	30,0
Underjordisk Lednings Længde (km)	274	289	351	402	496	584	647	659	670	796
<i>Motordrevet Materiel:</i>										
Automobilstiger	—	—	1	1	2	2	2	2	2	5
Motorsprøjter	—	8	8	8	8	8	8	8	8	8
Motortendere	—	7	7	7	7	7	7	8	8	8
Personvogne	4	4	4	4	4	3	3	4	4	4
Færdselsvogne	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Ambulancevogne	—	8	8	8	8	8	8	8	8	9
Skumspøjter	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
<i>Hestedrevet Materiel:</i>										
Redningsstiger	8	8	8	8	7	7	7	7	7	7
Dampsprøjter	5	5	5	5	5	4	4	4	3	3
Tendere	6	7	7	7	7	4	4	3	3	3
Stationssprøjter	13	13	13	13	13	5	5	5	5	5
Slangetendere	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Færdselsvogne	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6
Vandvogne	5	5	5	5	5	1	1	1	1	1
Sugeværker	4	4	4	4	4	1	1	1	1	1
Personvogne	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>Brandhaner:</i>										
Underjordiske	1508	1490	1444	1407	1348	1300	1215	875	668	418
Over Jorden	1462	1540	1642	1738	1882	2009	2151	2393	2610	2841
Ialt	2970	3030	3086	3145	3230	3309	3366	3268	3278	3259
<i>Antal Heste</i>	52	28	20	20	18	18	18	18	18	16

II. ANTAL ALARMERINGER 1905—1930

	Ildbrande				Blind Alarm	Falsk Alarm	Andre Alarmringer	Ialt indenbys Alarmringer	Alarmringer udenfor Kommunen	Til sammen Alarmringer
	Større	Middel	Smaa	Skorstensild						
1905—06 ...	15	31	272	50	55	30	—	453	79	532
1906—07 ...	21	39	305	52	54	44	—	515	82	597
1907—08 ...	33	54	307	34	62	32	—	522	78	600
1908—09 ...	47	45	430	28	76	21	—	647	71	718
1909—10 ...	23	47	315	33	49	32	2	501	55	556
1910—11 ...	23	45	365	37	41	24	3	538	56	594
1911—12 ...	22	44	410	37	48	22	—	583	80	663
1912—13 ...	27	42	395	40	57	30	2	593	70	663
1913—14 ...	28	53	376	35	48	30	6	576	66	642
1914—15 ...	48	64	396	37	98	41	2	686	106	792
1915—16 ...	40	95	476	38	67	19	5	740	90	830
1916—17 ...	40	51	408	21	89	27	7	643	85	728
1917—18 ...	42	49	383	35	73	15	6	603	78	681
1918—19 ...	25	44	368	28	80	62	8	615	109	724
1919—20 ...	76	86	523	38	115	46	3	887	109	996
1920—21 ...	52	61	467	46	106	34	7	773	97	870
1921—22 ...	61	85	514	54	136	31	11	892	87	979
1922—23 ...	62	92	465	45	107	13	10	794	68	862
1923—24 ...	62	102	516	43	104	32	12	871	103	974
1924—25 ...	56	97	468	36	81	14	4	756	103	859
1925—26 ...	75	98	541	36	110	25	14	899	155	1054
1926—27 ...	75	102	451	28	98	21	18	793	93	886
1927—28 ...	107	140	590	42	104	31	12	1026	117	1143
1928—29 ...	83	120	601	29	110	22	17	1082	167	1249
1929—30 ...	102	122	587	33	119	33	27	1023	176	1199

III. AMBULANCETJENESTEN 1920—1930

	1920/21	1921/22	1922/23	1923/24	1924/25	1925/26	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30
Antal Udrykninger . . .	3535	4024	4673	5032	5000	5392	5806	5875	6385	7085
Befordrede Personer . .	3295	3800	4418	4779	4762	5098	5571	5564	6075	6782

IV. UDGIFTERNE TIL BRANDVÆSENET 1920—1930

	1920/21	1921/22	1922/23	1923/24	1924/25	1925/26	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30
Udgift til Brandvæsenet (i 1000 Kr.) . .	3194	3053	2704	2687	2601	2756	2588	2518	2354	2503
pr. Indbygger Kr.	5,68	5,43	4,74	4,62	4,46	4,72	4,39	4,23	3,91	4,12

BIOGRAFIER
AF
BRANDVÆSENETS CHEFER
1686—1930

BRANDVÆSENETS CHEFER

I. HERMAN GARDING (GERDING) (1686—94)

Herman Garding's Fødested og Fødselsaar og -dag kendes ikke. Garding (eller Gerding, som han undertiden skriver sig) var af Fødsel Tysker og var oprindelig Bendrejer; men allerede i 1681 gjorde han Tjeneste som Sekondløjtnant ved Bergens Frikompagni, hvorved han d. 20. September 1684 blev udnævnt til Premierløjtnant. Han kom til København med Statholder og Generalfeltmarskal Ulrik Frederik Gyldenløve, ved hvis „Hof“ han befandt sig, da han i November 1685 indgav sin Indstilling om Brandslukningsinstrumenter. Denne Indstilling bevirkede, at Politimester Klaus Rasch den 20. December 1685 skrev til Kongen om Nedsættelse af en Kommission til Undersøgelse af de Forslag til en forbedret Ordning af Københavns Slukningsredskaber, der var fremsat af en „Løjtnant ved Navn Herman Garding, kommende fra Bergen i Norge, som er at finde udi Hans høje Eksellences Hof“.

I Januar 1686 blev Kommissionen nedsat. Dens Indstilling synes ikke mere at eksistere; men den maa have udtalt sig til Gardings Fordel, for allerede den 17. April beskikkede Kongen Garding til at være „Direktør over Brandværket“ i København med Eneret i 20 Aar til at fabrikere og forhandle Brandsprøjter af den nye Slags. Hans Plads som Premierløjtnant ved Bergens Frikompagni maa have staaet ham aaben under hans Ophold i København, for en Ugestid efter hans Udnævnelse til Branddirektør blev en anden udnævnt til Premierløjtnant og da med udtrykkelig Angivelse af, at det var i Herman Gardings Sted.

Allerede forinden Udnævnelsen til Branddirektør forelaa, var det bestemt, at Garding skulde rejse til Holland for i Amsterdam at købe nye Brandsprøjter til København. Hans Ophold i Holland har ialtfald

strakt sig over Tiden 8. Juni til 28. Oktober 1686, da der er betalt Regninger for ham for dette Tidsrum af den københavnske Handelsmand Lorentz Kreyer's Repræsentant (Faktor) i Holland, Arent van Deurs. Endnu den 28. Oktober skrev han et Brev fra Amsterdam til Politimester Klaus Rasch om Afsendelse af Sprøjterne og oplyste, at han Dagen efter vilde rejse hjem over Land. 1689 fik Garding overdraget Pasningen af Gadelygterne, fordi han vilde paatage sig den for 3 Rdlr. pr. Lygte, medens den tidligere Inspektør ved Lygterne Huusmann ikke vilde gøre Arbejdet for mindre end 4 Rdlr. Iøvrigt er Oplysningerne om Herman Gardings Privatforhold faa. Hans Indsats i Brandvæsenet huskedes endnu i 1726, da han i en Skrivelse fra Stadsbygmester J. C. Ernst til Politimester Himmerich den 9. November omtales som den, der „nyligst havde opfundet de ny Sprøjter“.

Branddirektør Herman Garding døde ugift Natten mellem den 3. og 4. Januar 1694. Ved sin Død boede han til Leje i en Gaard paa Østergade. Der klagedes i Skiftet over den store Uorden, der herskede i alle hans Sager, baade Regnskaber og andet, da Skifteretten fik dem til Behandling. Garding efterlod sig som eneste Arving en Broder, Gerdt Gerding, Vært i Herberget „Altona“ i Bergen. Ganske vist nævner Gerdt Gerding, at der havde været 2 Søstre, der dog begge var døde, men som muligvis kunde have efterladt sig Børn. Imidlertid optraadte ved Skiftet Gerdt Gerding som den eneste Arving. Efter nogen Tids Forløb nægtede Gerdt at overtage Broderens Bo, der derfor overgik til offentlig Skifte og i 1698 blev sluttet med en Udbetaling paa 12 pCt. til Kreditorerne.

Man har villet benytte Optegnelserne i Forseglingsprotokollen over Gardings efterladte Garderobe som Eksempel paa Folks Ødselhed i Klædedragten efter Enevældens Indførelse, trods Forordn. af 13. Marts 1683 mod saadan Luksus. Her skal derfor anføres Skifterettens Fortegnelse over Gardings Klæder med deres anslaaede Værdi: en lys Kjole med Guldtraads-Knapper og Guldgarnering (8 Rdlr.), en rød Skarlagens Vest med Sølv-Charmering (15 Rdlr.), en rød Klædeskjole med sort Garnering (8 Rdlr.), en violet Vest med Guldgarnering (8 Rdlr.), en gammel lys Klædeskjole med Silke- og Guldtraads-Knapper (4 Rdlr.), en gammel brun Klædeskjole med Guldgarnering og violet Underfoer

(4 Rdlr.), en lys Kjole med sort Underfoer (2 Rdlr.), en gammel rød Klædeskjole med sort Garnering (4 Rdlr. 2 Mark), en gammel violet Vest med Guldgarnering (1 Rdlr. 2 Mark), en blomstret Kattuns Slobrok (3 Rdlr.), og et Par sølvstribede gamle Tobins (tyndt Silketøj) Bukser (2 Rdlr.), en sort Kreppes Vest (2 Rdlr.), et Par røde Klædesbukser underforede med Læder (1 Rdlr. 2 Mark), et Par gamle sorte Klædesbukser (2 Mark), en violet Stofkappe med rødt Bajs Underfoer (3 Rdlr.), en Kattuns Brystdug (1 Mark), et Par gamle sorte strikkede Strømper med brogede Kraver (1 Mark) og et Par jydsk Halvstrømper (4 Skill.).

Gardings Begravelsessted kendes lige saa lidt som hans Fødested¹).

II. GOTFRED FUCHS (1694—1723)

Gotfred Fuchs var født i Breslau, men man kender ikke hans Fødselsdag og -aar. Blandt de Brevskaber, der registreredes i hans og hans Enkes Dødsbo, fandtes nemlig i Følge Fortegnelsen en Fødselsattest udstedt af Magistraten i Breslau den 8. Januar 1669, hvori det bekræftes, at han er født i denne By; men Skiftefortegnelsen nævner intet om, at Attesten indeholder Dato og Aar for hans Fødsel.

Fuchs kom i Blikkenslagerlære, og den 16. Juni 1680 skal de Ældste og Edsvorne af Blikkenslageramtet i Breslau have udstedt hans Lærebrev; saaledes siger Optegnelserne i Skiftet; men flere Henvendelser til Personalhistorikere i Breslau for at faa konstateret Rigtigheden deraf har været uden Resultat. Fuchs maa i alt Fald allerede paa den Tid have taget Ophold i København, for den 26. Januar 1680 behandlede Danske Kancelli hans Andragende om at faa Fribrev til — uden Molest fra Blikkenslagerlavet — at maatte ernære sig ved sin Kunst og at holde sig nogle Svende. Kancelliet sendte hans Ansøgning til Magistraten; men det er ikke lykkedes at forfølge dets Spor videre; maaske tør det dog antages, at det er Andragendet, som har foranlediget, at Gotfred Fuchs den 13. August 1680 fik Bestalling som kongelig Grottemager og „Blikslaaer“.

Den 25. Januar 1681 fik han kongelig Tilladelse til uden forudgaaende Trolovelse eller Lysning fra Prædikestolen at indgaa Ægteskab med Janniecke Ganbs. Deres Ægteskab varede 8 Aar, idet hun omkom ved Amalienborgs Brand den 19. April 1689, hvor ialt 171 Personer indebrændte.

Den 20. Oktober 1683 blev Fuchs tillige med sin Stedfader dømt til at betale fuld Mandebod og Processens Omkostninger for en Svend i Fuchs' Tjeneste, Hans Linnenkamp, der havde dræbt en Carstens Madsen; efter Drabet havde Fuchs nemlig ikke sørget for at sikre sig Drabsmandens Person. I 1689 ejede Gotfred Fuchs Gaarden Nr. 2 i Strandkvarteret, der betegnes som „forhen Kammerjunker Vincent Lerches Gaard“. Den 3. August 1689 blev Fuchs udnævnt til Fontæne- og Grottemester i København fra 1. Juli s. A. at regne og med en aarlig Løn paa 300 Rdlr.

Torsdagen den 4. Januar 1694 var Overdirektionen samlet til Møde i Anledning af, at Branddirektøren Herman Garding var død Natten forud. Efter nogen Forhandling, hvor Valget stod mellem den tidligere Lygteinspektør Huusmann og Gotfred Fuchs, vedtog man at overdrage Brandvæsenet og Inspektionen af Gadelygterne til Fuchs. Endnu samme Dags Eftermiddag overdrog et 6-Mands Udvalg af Overdirektionen Brandvæsenets Materiel til Fuchs, og hans endelige Udnævnelse kom med en kongelig Skrivelse af 6. Januar; herved fik han tillige Eneret paa i 10 Aar at fabrikere og forhandle Brandsprøjter „af den nye Invention“. To Dage senere fik han forhøjet Taksten for Pasningen af Gadelygterne fra 3 Rdlr. 2 Mark pr. Lygte til 3 Rdlr. 4 Mark, og endelig blev hans tjenstlige Stilling overfor de to Borgmestre Ole Rømer og Klaus Rasch fastslaaet ved en kongelig Skrivelse af 13. Marts; heri paalægges det de to sidstnævnte at have flittig og nøjagtig Indseende med, at Branddirektøren rettede sig efter sin Instruks og Brandordningen.

At Lønforholdene ved Lygte- og Brandvæsenet ikke altid var lige morsomme, ses af Gotfred Fuchs' Skrivelse til Kongen den 14. December 1695; heri beklager han sig nemlig over, at han for leveret Tran til Gadelygterne havde 1000 Rdlr. til Gode, ligesom han og hans Folk havde en Gagefordring paa 800 Rdlr. for Tiden Juli 1695 til Nytaar 1696.

I Maj 1697 udgav Gotfred Fuchs en Slags illustreret Priskurant over de forskellige Sprøjter og andet Brandvæsensmateriel, som han var Fabrikant og Forhandler af. Denne Prisliste var forsynet med Tegninger af de forskellige Instrumenter anbragt omkring ved Børsen og Københavns Slot; enkelte af Tegningerne findes gengivet foran.

Den 30. December 1702 blev Gotfred Fuchs det ene Medlem af den 3-Mands Kommission, der skulde indgive Indstilling til Kongen om en ny Ordning af Brandvæsenet; medens han endnu sad i denne Kommission, blev han den 15. Januar 1704 udnævnt til Brandmajor med Paalæg om at skikke og forholde sig, „som det en ærekær, tro og oprigtig Brandmajor egner og vel anstaar“.

Under Gotfred Fuchs' Arbejde i Brandvæsenets Tjeneste var der en vis Jalousi mellem Brandvæsenets Officerer og de militære Befalingsmænd. Et Udslag heraf var det, da Gotfred Fuchs den 6. Februar 1710 klagede over en Løjtnant Riis, der med nogle Baadsfolk havde været tilstede ved en Ildebrand; Løjtnant Riis havde pisket paa Hestene, saa de nær havde rendt Brandmajoren over Ende; Gotfred Fuchs bad da Riis „fare magelig i slige Affærer“, men saa var Løjtnanten blevet vred og uforskammet, havde grebet fat i Brandmajoren, taget ham i Armen og sagt: „Du Majorchen, hvad est Du for en Major; du er en skøn Major; saadan en Major gør jeg udi!“ Og han havde brugt andre Udtryk, „som er usømmeligt at nævne“. I den Anledning og tillige, fordi der var Tvivl om Brandmajorens Plads blandt andre Majorer, søgte Gotfred Fuchs den 18. Oktober 1710 om, at der maatte blive tillagt ham Rang lige med andre Majorer, og allerede et Par Uger senere, den 31. Oktober, bevilgedes der ham, „at han alternativt med Majorer i Infanteriet maatte rangere“.

Foruden som Blikkenslager, Fontänemester, Sprøjtefabrikant og Branddirektør optraadte Fuchs ogsaa som Forfatter og Tegner eller „Inventor“. Paa det kgl. Bibliotek findes et haandskrevet Værk med en Del mer eller mindre fuldførte Pennetegninger og med følgende Titel: „Der verhinderte Feuers Sieg oder sichere Hülfsmittel, den schädlichen Feuers Brunsten entgegen, inventiert und herausgegeben von Gottfried Fuchsen.“ Det bærer intet Aarstal, men maa være udarbejdet i Tiden

fra 1694—98, hvad der kan ses af den Fortegnelse over tilstedeværende Sprøjter i København, Fuchs giver deri. Derefter kom i 1697 hans illustrerede Priskurant; i 1701 udgav han „Ulykkelige Hændelsers lykkelige Hindrelser“, der indeholdt en summarisk Fremstilling af alle Ildebrande i København fra Januar 1694 til December 1700, ledsaget af mange forskellige kuriøse Bemærkninger om Grækernes og Romernes Betragtninger over Ild og Vand; tillige findes en Beregning over de Tab, der vilde være lidt, hvis Brandene ikke var blevet slukket — og ganske sikkert underforstaaet — ved Fuchs' ypperlige Sprøjter. Iøvrigt ses det, at ingen af de anførte 60 Ildebrande har været af nogen alvorlig Karakter. I Slutningen af Bogen raader han Byens Befolkning til ved opstaaende Ildebrande at melde det enten til ham selv i hans Gaard paa Østergade eller paa Raadhuset, hvor der var Brandvagt om Natten, om Sommeren fra Kl. 10 til 4, om Vinteren fra Kl. 9 til 4.

At Fuchs var en habil Tegner, ses foruden af hans Værkers Illustrationer ogsaa af, at hans Navn findes paa nogle store Stik til Ligtalen over Gyldenløve den 6. September 1703; Kobberne angives stukne af Reinhard. Endelig kan — for at vise, hvilken Grad af Alsidighed Fuchs maa have besiddet — blot nævnes, at han omkring 1714 forestod Ordningen af den venezianske Glassamling paa Rosenborg.

Gotfred Fuchs var gift anden Gang med Birgitte Nielsdatter, som overlevede ham og døde i Januar 1727. Af det Skifte, der foretoges efter hendes Død, kan man se, at Gotfred Fuchs siden den 22. December 1699 havde været Ejer af Gaarden Nr. 34 paa Østergade under Købmager-Kvarteret. Gaarden siges i Skiftet at have været en Bryggergaard og benævnes i et Skøde fra 1641 som „Oxe-Koppen“ efter et malet eller modelleret Oksehoved, der var anbragt paa Huset. Ejendommen fik senere Nr. 33 og atter senere Nr. 51; dens nuværende Gadenummer er Østergade 56.

Brandmajor Gotfred Fuchs døde i Ugen, der begyndte den 22. August 1723, i sin Gaard paa Østergade og blev — efter at der først var indhentet kongelig Tilladelse dertil — begravet om Aftenen den 26. August paa St. Petri Kirkegaard. Som ovenfor omtalt stammer adskillige Oplysninger om hans Personalialia fra de Brevskaber, der registreredes i hans

og hans Enkes Dødsbo. Ved et gensidigt Testamente havde Gotfred Fuchs og Birgitte Nielsdatter bestemt, at af deres Efterladenskaber skulde den ene Halvdel tilfalde Per Bjørn Clausen Langsted, der var Sognepræst paa Fyn, medens den anden Halvdel skulde overgives til de fattige. Ved Skiftets Afslutning den 18. August 1729 viste Boet sig imidlertid at være insolvent, saa der intet blev til Arvingerne.

Eftertidens Dom om Fuchs var meget rosende: „Denne Gotfred Fuchs saas siden i mange forefaldende Lejligheder, at have været en meget vittig, hurtig og ypperlig Mand i sin Videnskab og sit Embede, hvilket han længe forestod, og bragte ved lang Forfarenhed Brandvæsenets Indretning til den Fuldkommenhedsgrad, at Kendere maatte tilstaa, der fandtes i ganske Europa faa Stæder, som lignede, og ingen som overgik København i saa Henseende til bemeldte Anstalter.“²⁾

III. JOACHIM DANIEL PREISLER (1723—48)

Joachim Daniel Preisler var født i Dresden den 28. November 1680. Efter at han havde været Sprøjtemester i Glückstadt, blev han den 18. Marts 1715 udnævnt til Hofklejnsmed i København. Et Aars Tid var han første Overbrandmester ved Københavns Brandvæsen. Den 19. Maj 1719 ansatte Kongen Preisler som 2. Vicebranddirektør i København „ved de 10 Vores Sprøjter“; han skulde tillige have Opsyn med de Sprøjter til Landet, som Kongen agtede at lade forfærdige; Preislers aarlige Løn skulde være 200 Rdlr. af Brandkassen.

Da Preisler blev 2. Vicebranddirektør, havde han allerede i nogle Aar været gift med Anna, f. Zimmermann. Hvornaar de har indgaaet Ægteskab vides ikke; men i et Testamente, de oprettede den 27. August 1719, og som fik kgl. Konfirmation den 29. August 1732, udtalte Preisler og hans Hustru bl. a., at de „efter Guds uransagelige Raad og gode Forsyn er samlede udi et kærligt og fornøjeligt Ægteskab, som vi nogle Aar har kontinueret, og hvis Børn, som vi imidlertid herved sammenavlede, er alt salig i Herren hensovet, saa vi ikke paa enten af Siderne

har nogen Livsarvinger“. Anna Zimmermann (eller Anne Timmermand) skal være født i 1675 og har altsaa været 5 Aar ældre end sin Mand.

Den 27. Marts 1722 blev Preisler udnævnt til 1. Vicebranddirektør og deltog som saadan i Fanestriden 1723 (se S. 93). I samme Aars August Maaned døde Branddirektør og Brandmajor Gotfred Fuchs, og den 29. Oktober modtog Daniel Preisler Udnævnelse til Branddirektør, uden at han dog som Garding og Fuchs samtidig fik Eneret paa Fremstilling af Sprøjter. I 1724 fik han oprettet en Bødekasse for Brandvæsenet, og et andet Udslag af hans Interesse for at hæve Brandvæsenets Standard var det, at han udbetalte Ducører af sin egen Lomme til Mandskabet ved de to Sprøjter, der hurtigst gav Møde ved Ildebrande. 1726 fik han Ordre til at antage en Lærling, og Aaret efter havde han en Rangstrid med Vicestadshauptmand Woller om Placeringen i Brandkommissionen den 14. Juni 1727 (se Side 102).

Det faldt i Preislers Lod at lede Brandvæsenet under den store Københavns Brand 1728; han omtales ved den Lejlighed som den „arme altererede, men dog redelig sindede“ Preisler, der var uduelig og dertil havde skreget sig saa hæs og forstyrret, at ingen forstod ham, og han forstod ingen.

I Maj 1732 fik Preisler til Opgave at indstille en af Brandmestrene til at overtage Stillingen efter den afdøde Branddirektør i Bergen; den indstillede skulde straks kunne rejse til Bergen. Den udvalgte blev Preislers senere Stedsøn Johan Vilhelm Mazar de la Garde. 1735 forflyttedes Mazar tilbage til København, hvor han blev 2. Vicebranddirektør efter Preislers Anmodning; Branddirektøren angav som Motiv, at han selv følte sig svag, og at 1. Vicebranddirektøren ofte maatte foretage Rejser i Kongens Tjeneste. 1736 fik Preisler Ordre til at eksaminere de to Kandidater til Branddirektørstillingen i Bergen Lorentz Pedersen og Jacob Carise og indstille en af dem til at være Mazars Efterfølger. Den heldige blev Lorentz Pedersen.

Senere, i 1743, havde Preisler en Del Tvistigheder med Stadshauptmand Fabritius angaaende en Udnævnelse indenfor Brandvæsenet, idet Preisler havde antaget en Brandmester til Garnisonskirkens Sprøjte uden at have Beføjelse dertil. Resultatet blev en Næse til saavel Stads-

hauptmanden som Branddirektøren om „med hinanden at leve i en sømmelige Enighed og god Forstaaelse“. I Aaret 1746 brød Striden mellem Stadshauptmanden og Brandmajoren atter løs og endte med, at Stadshauptmandens formentlige Autoritet over Brandmajoren blev afskaffet af Kongen den 8. Februar 1747 (se Side 145).

Ved Rangforordningen af 14. Oktober 1746 blev der tillagt Brand-

JOACHIM DANIEL PREISLER
Stik af Val. Dan. Preisler efter Maleri af la Croix.

majoren Rang i 5. Klasse Nr. 3. Allerede halvandet Aar senere var Preisler dog blevet træt af sit Embede. Den 7. Marts 1748 indsendte han en Ansøgning om at maatte blive fritaget for Brandmajorstillingen, da han var gammel og svag. Den 3. Maj samme Aar blev hans Ansøgning bevilget, og hans Efterfølger blev Mazar de la Garde. Da Major Preisler fra Brand- og Vandkommissionen modtog Meddelelsen om, at Kongen havde bevilget ham Afsked, opfattede han Bevillingen som kun gældende hans Afsked som Branddirektør, og derfor indsendte han den

24. August s. A. en Ansøgning om ogsaa at faa Afsked som Brandmajor; den blev givet ham den 25. September 1748, idet Frederik V udtalte, „at Os elskelige ædle og velbyrdige Daniel Preisler paa 21 Aar som Brandmajor udi Vores Kongelige Residentsstad, dels udi Vores højsalige Hr. Farfader og højsalige Hr. Faders, begge højlovlig Ihukommelse, dels og i Vores egen Tjeneste har standen, sig og imidlertid efter hans Ed og Pligt vel og berømmelig forholdt og udi alle forekomne Tilfælde saaledes sin devoir (Pligt) præsteret, som det en ærekær Brandmajor og tro Tjener egner og anstaar, og som han nu efter allerunderdanigst Ansøgning af Vores Tjeneste i Naade er vorden dimitteret, saa har Vi ham med denne Vores skriftlige Afsked for hans Os og Vor kongelige Hus beviste allerunderdanigste tro Tjeneste villet forsyne“.

Preislers Hustru, Anna Zimmermann, døde i 1752; den 26. Maj fik den forhenværende Brandmajor særlig Bevilling til at lade hendes Begravelse foregaa om Aftenen eller om Morgen, og han fik Tilladelse til at smykke hendes Kiste med en Jernplade eller en lille forsølvet Prydelse. Den 29. Maj blev Anna Zimmermann saa begravet paa St. Petri Kirkes nye Urtegaard; hun opnaede at blive 77 Aar gammel.

Allerede et Par Maaneder senere fik Preisler Lov til at gifte sig igen; en særlig Bevilling af 21. Juli 1752 gav ham Tilladelse til — paa Grund af hans Alderdom og Svaghed, der nødvendiggjorde et stadigt Tilsyn — at indgaa nyt Ægteskab, trods det, at de seks Sørgemaaneder endnu ikke var forløbet. Knapt fire Uger senere, den 16. August ægtede han Enkefru Marie de la Mazar, født Svane (Swan, Suan eller de Schwaen). Hun var Enke efter den i 1713 afdøde François Mazar de la Garde, der havde været Sprogmeister og Hovmester for de kongelige Pager. Forloverne ved Preislers andet Bryllup var Fru Mazar's Søn og Politimester Torm.

Preisler og hans 2. Kone oprettede et Testamente den 6. September 1755; med en Tilføjelse af 9. Oktober 1757 blev det konfirmeret den 27. Februar 1758. Knapt et Aar efter døde Marie Preisler, i en Alder af 72 Aar siges der, og blev begravet om Morgen den 27. Januar 1759 paa St. Petri Kirkes nye Urtegaard. Hun skulde altsaa være født ca. 1687; denne Angivelse maa dog være af en problematisk Natur; thi hun

skal i Følge Slægten Mazar de la Garde's Stamtavle allerede den 17. Maj 1700 have ægtet François Mazar de la Garde og den 8. December s. A. have født ham den første Søn. Derimod er det urigtigt, naar samme Stamtavle angiver hendes Dødsdag som 29. Maj 1752, da det er Begravelsesdagen for Preislers 1. Kone. Marie Preisler havde i sit første Ægteskab ialt syv Børn, hvoraf den yngste fødtes den 25. Februar 1712; de synes alle at være døde i en forholdsvis ung Alder med Undtagelse af den senere Brandmajor Johan Vilhelm Mazar og Datteren Anne Henriette, senere gift Mourier.

Joachim Daniel Preisler døde selv den 28. Oktober 1762 i en Alder af 82 Aar og blev som sine to Hustruer jordet paa St. Petri Kirkes nye Urtegaard; Begravelsen fandt Sted den 3. November. Ved sin Død boede han i Store Kongensgade, og han synes at have været endog meget velhavende. Af Skiftet ses, at der — foruden forskellige Smaasummer til Slægtninge af hans første Kone — er udbetalt til Preislers Halvbroder, Snedker Christian Jacob Preisler, 10,000 Rdlr.; Brandmajor Mazar fik 15,518 Rdlr. 14 $\frac{1}{3}$ Skill. og en tvivlsom Fordring paa Tredjemand; en Part, der var halvt saa stor som Mazar's, blev delt mellem 3 Sønner og en Datter af Anne Henriette Mourier, Marie Preislers Datter af første Ægteskab. Alt i alt havde Preisler altsaa efterladt sig en Formue paa over 33,000 Rdlr.³).

IV. JOHAN VILHELM MAZAR DE LA GARDE (1748—78)

Johan Vilhelm (Jean Guillaume) Mazar de la Garde blev født i 1710 i Oktober Maaned; Dagen angives i D. L. Clément's: „L'église réformée française de Copenhague“ som den 21. Oktober; men efter Mazar's egne Optegnelser paa en endnu i Familiens Eje værende gammel Kalender skal Datoen være den 20. Oktober, en Angivelse, der støttes af den „Gravskrift“, der fremkom i „Adressecontoirs Efterretninger“ ved Mazar's Død.

Hans Forældre var François Mazar de la Garde, Hovmester og Sprog-

lærer for de kongelige Pager, og Marie Mazar, født de Schwaen (Svane). Efter François Mazar's Død (1713) ægtede hans Enke i 1752 den forhen-værende Brandmajor Preisler (se Side 537). Johan Vilhelm Mazar var den sjette af syv Søskende, hvoraf de fem synes at være døde i en ung Alder. Han skal allerede i 1724 — altsaa i 14-Aars Alderen — være blevet ansat ved Brandvæsenet; fra den 4. November 1726 skal han have været Kadet, og den 26. Oktober 1729 skal han være blevet Over-sprøjtemester i København.

Mazar lærte ikke noget egentlig Haandværk, men var blevet oplært i Brand- og Sprøjtevæsenets Videnskaber hos sin senere Stedfader Brandmajor Daniel Preisler. Den 30. Maj 1732 beordrede Kongen Preisler til at indstille en af Brandmestrene til at overtage Stillingen efter den afdøde Branddirektør i Bergen, idet det i Skrivelsen bemærkedes, at den indstillede maatte være en Mand, der var i Stand til straks at rejse til Norge. Den udvalgte blev Johan Vilhelm Mazar, der i Løbet af Juni Maaned overtog Stillingen, hvorpaa hans Udnævnelse kom den 26. Sep-tember.

Det blev kun faa Aar, Mazar kom til at virke i Bergen. 1735 ansøgte Brandmajor Preisler om, at Mazar atter maatte blive forflyttet til Kø-benhavn for der at blive ansat som 2. Vicebranddirektør med en aarlig Gage af 200 Rdlr. Preisler motiverede sit Andragende dels med sin egen Svaghed, dels med at 1. Vicebranddirektør Grim saa ofte maatte rejse i Kongens Tjeneste. Den 26. August blev Tilladelsen til Forflyttelsen givet, dog med den Klausul, at den først maatte finde Sted, efter at Mazar „en anden bekvem Person saaledes har informeret, at han ved Eksamination og Prøve er befunden dygtig til at tiltræde hans Plads“. Den 16. Oktober samme Aar døde 1. Vicebranddirektør Grim og den 29. i samme Maaned blev Johan Vilhelm Mazar udnævnt til 1. Vicebrand-direktør i København med en aarlig Gage af 300 Rdlr. Hans Efterfølger i Bergen, Lorentz Pedersen, fik sin Udnævnelse den 1. Februar 1737. I 1738 fik Johan Vilhelm Mazar Lønforhøjelse fra 300 til 400 Rdlr. den 9. Maj fra St. Hansdag at regne.

Den 13. April 1739 fik Mazar Titel af Vicebrandmajor; han har efter al Sandsynlighed været den første, der har baaret denne Titel. Et Par

Maaneder senere, den 25. Juni, giftede han sig med Sophie Rénée de Rocques, der var født i Basel den 23. August 1717.

Den 7. Marts 1748 ansøgte Branddirektør Preisler om Afsked og foreslog til sin Efterfølger Johan Vilhelm Mazar; den 3. Maj forelaa Mazar's Udnævnelse til Branddirektør i København og noget senere fik han Inspektionen af og Tranleverancen til Gadelygterne. Mazar ansøgte den 28. August 1748 om at maatte blive virkelig Brandmajor; Udnævnelsen

J. V. MAZAR DE LA GARDE
Silhuet tilhørende Familien.

kom hurtigt, allerede den 25. September samme Aar (ikke 1749 som meddelt i „Reventlowske Papirer“ VI, 577).

Mazar har som Brandmajor ogsaa haft Fabrikation af Sprøjter. Der berettes nemlig om en Prøve, der afholdtes den 13. Februar 1750 med en Sprøjte, der var fremstillet af Vicebranddirektør Boye Junge, og der siges, at den viste sig at være de forhen af Mazar de la Garde fabrikerede Sprøjter overlegen.

I 1752 blev Preisler Stedfader til Mazar de la Garde, og da den forhenværende Brandmajor, Mazars Læremester, døde i 1762, fik Mazar en anseelig Sum i Arv efter ham (se Side 537).

Den 15. Maj 1777 gav Kongen en Resolution til Generalitets- og Kommissariatskollegiet, hvorved han udnævnte til Oberst „den gamle

fortjente og udtjente Brandmajor Mazar, som skal have gratis sin Bestalling“. Det var noget ganske usædvanligt, at Officerer af de borgerlige Korps blev benaadet med en saa høj virkelig militær Charge. Kollegiet søgte da ogsaa i en Forestilling af 21. Maj at faa denne Udnævnelse ændret, idet man gjorde opmærksom paa, at Stadshauptmanden ikke havde Oberstkarakter, men kun en dertil svarende Rang. Kollegiet foreslog derfor, at der i Stedet for, at Mazar fik den omtalte Oberstkarakter, blev udfærdiget et for ham gratis Rangpatent, hvorved der blev tildelt ham Rang i 3. Klasse Nr. 9. Der var imidlertid ikke noget at gøre; Kongen meddelte, at alt skulde forblive, som det ved Resolutionen den 15. Maj var bestemt.

Kort efter maa Mazar have søgt om Afsked, thi denne blev bevilget ham den 14. Januar 1778; han fik en Pension paa 600 Rdlr. aarlig. Hans Optræden som Brandchef huskedes endnu i 1795, da han omtales meget rosende i en Pjece: „Betragtninger over Kiøbenhavns ulykkelig Ildebrand den 5., 6. og 7. Juni 1795“.

Den 1. Marts 1783 havde han den Sorg at miste sin Hustru, med hvem han havde 6 Børn. Kun 35 Dage senere døde han selv, den 5. April, og han blev begravet paa Fransk-Reformert Kirkegaard den 10. April. I „Adresseavisen“ kunde man Dagen efter Oberst Mazars Begravelse læse en „Gravskrift“, der i Tidens Stil roste den afdøde som „en virksom Borger, en redelig Embedsmand, en øm Ven og en oprigtig Kristen“; han omtales som „den kærligste Ægtefælle“ for Hustruen og som „den ømmeste Fader for 6 Børn og 2 Børnebørn“. Paa en Plade (antagelig paa hans Kiste) var indgraveret nogle franske Vers, der samtidig var oversat til Dansk:

„Af Drift og Følelse udøvedes hans Pligter,
Hans Konge, Kone, Børn tilbades i hans Bryst.
End under Alders Vægt hans kække Sjæl ej svingter,
Den brænder luehøjt ved Fædrelandets Røst.

Naar Uheld kalder, straks hans Liv som Offer bringes,
Det allergrummeste blandt Elementerne
Med Ungdoms Kraft og Fart bestrides, undertvinges,
End da hans Isse laa bestrøet med Alders Sne.

Hvor det om Redning gjaldt, han agtede ej Fare,
Hans ædle Nidkærhed saa kun Medborg'res Gavn,
Hans Dage og hans Ros os dyrebare vare.
Som Helt, Beskærmer, Ven, velsignes nu hans Navn.“⁴⁾

V. CAY FRIEDRICH MENTZ (1778—87)

Cay Friedrich Mentz blev født den 13. Marts 1721 i Lübeck; han siges at være en Fætter til Brandmajor Daniel Preisler, hos hvem han kom i Lære, saavel i Klejnsmedeprofessionen som i alt, hvad der angik Brandvæsenet. Han har sandsynligvis været den ene af de to Brandvæsenlærlinge, der omtales i 1736; i dette Aars Februar Maaned gav Brandmajor Preisler nemlig en Indstilling, der, efter at Brandkommissionen havde givet den sin Anbefaling den 10. Marts, fik Kongens Sanktion den 23. i samme Maaned; den gik ud paa, at da der blandt Brandfolkene i København ikke fandtes nogen, der var eller kunde blive saa duelige, at de i fornødent Fald kunde ansættes som Branddirektører, maatte der antages „tvende Godtfolks Børn“ i Lære hos Preisler. Han skulde for hver have 150 Rdlr. om Aaret; de unge Mennesker skulde have Kost og Underhold hos deres Forældre og maatte stille Kaution for, at de, naar de efter udstaaet Læretid rejste til Udlandet for videre Uddannelses Skyld, da atter vendte tilbage for at gøre Gavn i København eller et andet Sted, naar det forlangtes.

Mentz' Læretid herhjemme endtes med en Eksamination for Brand- og Vandkommissionen i 1739; derefter rejste han til Udlandet, hvorfra han først efter 7 Aars Forløb vendte hjem i Slutningen af Aaret 1747. Da Preisler i 1748 ansøgte om Afsked, havde han til 2. Vicedirektørposten indstillet „en af hans Slægtninge, navnlig Cay Friedrich Mentz, som han med stor Flid saavel udi Klejnsmedeprofession som udi Brandvæsenet har undervist og med megen Bekostning paa syvende Aar ladet rejse udenlands paa de Steder, hvor Brandvæsenet bedst ekserceres“. Men hverken Preislers Indstilling eller Mentz' Anbefaling af 26. Marts

gav det ønskede Resultat. Kongen udtalte den 3. Maj, at man saa meget mindre kunde bifalde Preislers Forslag, „som at der i forrige Tider meget sjælden og ikke oftere, end naar Fornødenhed i Henseende til den første Vicebranddirektørs Alderdom eller Svaghed det har udfordret, tvende Vicedirektører har været bestilte, hvilket nu, da Direktionen med unge Mænd efter Preislers Afgang formodentlig bliver forsynet, ikke behøves“; der kunde derfor ikke tildeles Mentz nogen Løn. Grunden til, at dette Forsøg mislykkedes for Preisler og Mentz, skal være den, at Brandofficererne hævdede, at Direktør- og Vicedirektørstillingen var de øverste Trin i deres Karriere, og heri blev støttet af Stadshauptmanden.

Den 12. Juni 1748 fik Mentz Borgerskab som Klejnsmed i København; han bestyrede i tre Aar Preislers Værksted og fik derefter selv Værksted. Den 11. December 1748 kom han i Besiddelse af Ejendommen Nr. 121 (nu Nr. 10) i Løvstræde; den 3. Maj næste Aar holdt han Bryllup i Nikolaj Kirke med Anne Cathrine Schaltz, en Datter af Kornmaaler Lars Schaltz og Søster til daværende Præst i Herstedøster Peter Lauritzen Schaltz. Hun var i Følge Kirkebøgerne født 1721; men efter „Gravskriften“ over Mentz i „Adresseavisen“ 1787 skulde hun være kommet til Verden den 25. Maj 1727; Sandsynligheden taler for, at hendes Fødselsdag og -aar var den 25. Maj 1721.

Den 4. August 1750 ansøgte Mentz om at faa Bestalling som Hofklejnsmed og fik ogsaa sit Ønske opfyldt den 10. November. Denne Dag var ellers en Sorgens Dag for Mentz, idet hans eneste Barn, en Søn, der var døbt i St. Petri Kirke den 13. Marts s. A. med Navnet Daniel Christian Mentz, blev begravet paa St. Petri Kirkes gamle Kirkegaard den 10. November.

Endelig i 1755 opnaaede Mentz at faa en lønnet Stilling i Brandvæsenet; ved et Reskript af 2. Maj blev han ansat som 3. Vicebranddirektør med en aarlig Løn af 100 Rdlr.; det nævnes ved den Lejlighed, at han da uden Vederlag havde fungeret ved Brandkompagniet i 8 Aar som Assistent.

Halvtredje Aar senere mistede Mentz sin Hustru, idet hun afgik ved Døden den 22. November 1757 i en Alder af 36 Aar; fire Dage senere blev hun stedt til Hvile paa samme Kirkegaard, hvor hendes lille Søn

var blevet begravet. Hun blev sparet for at opleve, at hendes Mand den 1. Maj 1758 maatte erklære sig fallit; ved Fallitboets Opgørelse den 16. Oktober 1759 viste der sig at være et stort Underskud. Ejendommen i Løvstræde, der vurderedes til 1850 Rdlr., blev overtaget af Brandmajor Preisler som ufyldestgjort Panthaver. Denne Fallit kom meget uheldigt for Mentz, idet den kom til at hindre ham i et Avancement inden for Brandvæsenet. 1758 døde 1. Vicebranddirektøren og blandt Ansøgerne til den ledige Stilling var Mentz; men imod ham indvendte Brandkommissionen i sin Indstilling den 31. August, at han for nogen Tid siden af sine Kreditorer var blevet berøvet hele sin Formue og var blevet nødsaget til at nedlægge sin Smedeprofession, som han ellers skulde leve af. I Ansøgningen fra en af Medbejlerne til Stillingen, Kobbersmedemester Isaac Adrian, vovedes endog den Paastand, at Mentz fornylig skulde have udbudt sin Stilling som 2. Vicebranddirektør til Salg for Penge, en Paastand, hvis Rigtighed Mentz benægtede. Alt i alt blev Resultatet, at en anden, Premierløjtnant ved Brandkompagniet Jacob Schiønning, blev foretrukket for Mentz.

Situationen maa have været vanskelig for Mentz; hans egentlige Levevej, Klejnsmederiet, var han afskaaret fra at dyrke; den Løn, han fik som 2. Vicebranddirektør, 100 Rdlr., var ikke tilstrækkelig til, at han kunde leve deraf. Derfor indsendte han den 8. December 1759 Ansøgning om Lønforhøjelse, og der blev ogsaa bevilget ham et Løntillæg paa 50 Rdlr. den 1. Februar 1760, vel at mærke fra 1. Juli 1759 at regne. Standsningen i hans Avancement i 1758 kom imidlertid ikke til at faa langvarig Betydning; allerede 1760 døde Jacob Schiønning og den 3. Oktober s. A. blev Mentz forfremmet til eneste Vicebranddirektør med en Gage af 200 Rdlr.; efter en Ansøgning af 26. November 1762 fik han 100 Rdlr. Lønforhøjelse den 7. Januar 1763.

Mentz' Forfremmelse til 1. Vicedirektør i 1760 og Kobbersmedemester Isaac Adrians Udnævnelse til 2. Vicedirektør den 26. Juli 1765 ophidsede Gemytterne hos Brandkorpsets Officerer; med en Tømrermester Joseph Zuber i Spidsen indgav de en Supplik, hvori de klagede over disse Ansættelser og anmodede om at faa Afsked fra Brandkompagniet. Kongens Resolution den 15. November 1765 begrundede Mentz'

Ansættelse med hans specielle og lange Uddannelse og afviste Klagernes Afskedsbegæring.

Den 13. Marts 1769 ansøgte Mentz om at maatte blive udnævnt til Vicebrandmajor, idet han anførte, at hans tre Formænd: Mazar, Boye Junge og Søren Henriksen alle havde haft Karakter af Major. Den 14. Februar 1770 udnævntes Mentz derpaa til Vicebrandmajor.

I Aaret 1764 giftede Mentz sig for anden Gang, idet han den 13. Juli fik Tilladelse til at indgaa Ægteskab uden forudgaaende Lysning eller Trolovelse og til at lade sig vie af den Præst, han selv ønskede. Den 25. Juli holdt han derefter Bryllup i Herstedøster Præstegaard med Birgitte (Birthe) Marie Valentinsen, Enke efter en Marskandiser Christopher Frederiksen i Antoniestræde, der var død d. 1. Februar 1763. Kirkebogen angiver ved hendes Død i 1772 hendes Alder til 77 Aar, hvorefter hun maa være født c. 1695 (og ikke 1701, som meddelt i „Adresseavisen“ 1787, Nr. 12; denne sidste Kilde angiver desuden hendes Fødselsdag til 25. Maj, hvorved der kommer en mærkelig Overensstemmelse med Mentz' 1. Hustrus Fødselsdag).

I hendes Tid ejede Mentz St. Købmagergade Nr. 94 (senere Købmagergade Nr. 21, der nu er en Del af Nr. 19), og da hun døde den 9. Marts 1772, foregik herfra hendes Begravelse den 16. Marts paa Nikolaj Kirkes Benkirkegaard.

Godt et halv Aar efter, at Mentz' 2. Kone var død, indgik han for tredje Gang Ægteskab den 30. Oktober 1772; i Nikolaj Kirke blev han viet til Anna Schaltz, en Søster til hans første Kone og Enke efter Niels Randrup, Sognepræst i Lyderslev og Frøslev; hun skal være født den 10. April 1719 og havde i sit 1. Ægteskab en Søn. Hendes 2. Ægteskab varede fire Aar; hun døde den 6. November 1776 og blev begravet den 11. November paa Nikolaj Kirkes Benkirkegaard; hendes Begravelse skete ogsaa fra St. Købmagergade Nr. 94.

Mentz havde den 13. Juli 1774 faaet Gageforhøjelse fra 300 til 500 Rdlr., og da Mazar tog sin Afsked i 1778, blev Mentz den 14. Januar udnævnt til hans Efterfølger som Branddirektør; den 8. April fik han Udnævnelse til virkelig Major; endelig fik han den 8. Juli et Løntillæg paa 100 Rdlr. „i Betragtning af hans lange Tjeneste og for endvidere

at opmuntre hans hidtil viste Flid og Vindskibelighed i denne betydelige og farlige Forretning“.

Mentz blev i December 1779 Medlem af en Kommission, der skulde undersøge forskellige Mangler ved Brandvæsenet; den væsentligste af disse var Sprøjternes Uensartethed. Kommissionen fik derfor den 6. Januar 1781 Tilladelse til at lade Mentz fremstille en Prøvesprøjte, der fremtidig skulde tjene som Model ved Nyanskaffelser. Mentz fabrikerede ogsaa en Sprøjte, som efter gentagne Prøver blev godkendt af Kommissionen og i en Indstilling af 2. November 1785 anbefalet som Model. Sprøjten, hvis Fremstillingssum var 618 Rdlr. 1 Mk., blev i Juni 1786 for dette Beløb overdraget Nikolaj Kirke.

Mentz havde ingen Børn, og da han den 20. November 1786 oprettede et Testamente, der fik kgl. Konfirmation den 16. Januar 1787, indsatte han som sine Arvinger en Broderdatter Hedvig Cathrine Lucia Mentz og hans sidste Kones Søn af 1. Ægteskab Frederik Randrup, Sognepræst (først i Rerslev-Ruds-Vedby, senere i Bregninge-Bjergsted). Brandmajor Mentz døde den 6. Januar 1787 Kl. 5 om Morgenen i den Ejendom, han nu boede i, St. Købmagergade Nr. 13 (nu Nr. 28); han var da 66 Aar gammel. Den 12. Januar blev han begravet ved sine to sidste Hustruers Side paa Nikolaj Kirkes Benkirkegaard, og den 17. Januar indrykkede Stedsønnen Frederik Randrup i „Adresseavisen“ en „Gravskrift“ over ham; heri hed det bl. a.:

„Du prøved Lykkens Gang, hvis Troskab ofte svigter,
I Medgang ikke stolt, i Modgang uforsagt;
Oprigtig var din Sjæl — og tro i Embedspligter,
Indtil dens Hytte faldt og blev i Støvet lagt.
Hvad Tak jeg skylder dig som Ungdomsven og Fader,
Jeg ej udtrykke kan — nok! Du var mig en Fader.“⁵⁾

VI. JOHAN PETER BOYE JUNGE (1787—96)

Johan Peter Boye Junge blev født den 24. Juni 1735 i Bramsted i Holsten. Om hans Ungdom vides intet, men i 1759 opholdt han sig i

København, idet han den 17. December dette Aar fik Borgerskab som Tømremester. Den 11. December 1761 blev han i Følge Petri Kirkes Vielsesbog hjemmeviet til Birgitta Magius. Den 23. September s. A. var han blevet Skydebroder, og hans Skydeskive (Nr. 8) forestiller en Kirkebygning. Ud over det her meddelte findes der adskillige Oplysninger om Boye Junge i „Kjøbenhavns Brandforsikring 1731—1911“, 554 flg.

Boye Junge maa paa et eller andet Tidspunkt være blevet knyttet til Brandkorpset og maa være blevet udnævnt til Brandkaptajn og 2. Vicebranddirektør, før efter at Brandmajor Mentz var død i Januar 1787 opnaaede Boye Junge et uventet hurtigt Avancement fra disse Stillinger til Branddirektør og Brandmajor. Brand- og Vandkommissionen indgav nemlig til Regeringen en Forestilling om, at 1. Vicebranddirektør Volmeister skulde afskediges, og foreslog, at 2. Vicedirektør Boye Junge blev udnævnt til Branddirektør. Den 16. Februar 1787 svarede Regeringen Brand- og Vandkommissionen, at den „under denne Dags Dato allernaadigst har funden for godt at forunde Brandmajor og første Vicebranddirektør Os elskelige Georg Volmeister Vores allernaadigste Bevilling at maa i Naade være entlediget og forløvet fra bemeldte hans Branddirektørembede og derhos at tillægge ham i aarlig Pension de 300 Rdlr., som han hidtil har haft i Løn, hvorimod Vi efter Eders derhos gjorte Forslag allernaadigst har beskikket Kaptajn og anden Vicebranddirektør Johan Peter Boye Junge til at være Branddirektør udi afgangne Brandmajor og Branddirektør Cay Friedrich Mentz' Sted, imod til Brandmajor Volmeister af den reglementerede Gage 1600 Rdlr. for sig og Folk at erlægge aarlig 300 Rdlr.“. Den 16. April s. A. indstillede Brand- og Vandkommissionen Boye Junge til at faa tillagt Majors Karakter, og dette skete derpaa ved kgl. Resolution den 27. April.

Ganske kort Tid efter dette Springavancement, som Boye Junge saaledes havde opnaaet paa den tidligere 1. Vicebranddirektørs Bekostning, hvad denne forøvrigt var meget misfornøjet med, geraadede Brandmajoren i Strid med den konstituerede Stadshauptmand Kaptajn Holst, en Strid, der varede fra Midten af Marts til Slutningen af Maj 1787 (se Side 182 flg.).

Det var Brandmajor Boye Junge, som den 19. Juni 1789 indsendte

den Indstilling, der førte til Oprettelsen af det borgerlige Artilleri. De to mest bevægede Episoder i hans Branddirektørtid var Kristiansborg Slots Brand den 26. Februar 1794 og den store Københavns Brand fra 5. til 7. Juni 1795. Ved den sidstnævnte Brands Udbrud var han ikke fungerende Branddirektør, idet han netop den 15. Maj

JOHAN PETER BOYE JUNGE
Efter Maleri i Københavns Bymuseum.

1795 af Brand- og Vandkommissionen havde faaet tilstaaet en 6 Ugers Orlov „for at bruge Medicin til sin Helbreds Erholdelse“. Han var derfor taget bort fra Byen og laa paa Landet paa sin Landejendom paa Gamle Kongevej; men han kom hurtig til Stede og var meget travlt beskæftiget under hele Branden. Det siges dog om ham, at han gik for meget op i Detailler, saa han tabte Oversigten, og at han burde have draget langt mere Nytte af sine Brandofficerer og indskrænket sin egen

Virksomhed til en virkelig Overledelse. En Undskyldning kan man vel finde i Boye Junges Helbred. Han siger nemlig i Rapporten om Branden, at han mødte Generalmajor Leth, Overpræsident Urne og Stadshauptmand Mylius paa Gammeltoiv om Lørdagen den 6. Juni, lidt hen paa Eftermiddagen, og han fortæller derefter:

„Jeg beklagede mig for dem, at jeg af den lange Strabads var bleven meget øm, og at jeg næppe kunde holde det længere ud. Præsident Urne svarede, at jeg ikke maatte forlade dem, nu det brændte saa stærkt, hvorpaa jeg gik op paa Vajsenhusapotheket, hvor jeg bekom en liden Flaske med Blyvand, som jeg vaskede mig med; men et Par Timer derefter var jeg lige saa slet som før.“ Senere paa Eftermiddagen følte Brandmajoren sig „saa udmattet og øm“, at han ikke længere kunde holde det ud, men maatte tage hjem Kl. 7¹/₂, idet han uheldigvis glemte at konstituere en anden i sit Sted. Kl. 10 om Aftenen vendte han tilbage til Kampen mod Luerne, men allerede i Løbet af Natten tvang hans Svaghed ham til at trække sig tilbage for at hvile i Hjemmet i et Par Timers Tid.

Brandmajor Boye Junge var efter Branden, hvorved han iøvrigt selv havde mistet nogle Huse i Teglgaaardsstræde, udsat for en Del Angreb. Allerede den 18. Juni 1795 fandt han sig foranlediget til at indsende en Ansøgning til Kongen, hvori han anmodede om at faa nedsat en Kommission, der kunde undersøge hans Forhold under Branden. Den 10. Juli fik Generalmajor Peymann og Justitsraaderne Falbe og Bugge følgende Ordre til at sammentræde som Kommission:

„Udi en Os foredraget Skrivelse har Os elskelige Peter Boye Junge, Brandmajor i Vor kongelige Residensstad København, meldt, at i de otte Aar, Brandmajorembedet har været ham betroet, er mange betydelige Ildebrande indtrufne, hvis Standsning stedse har tilvejebragt ham en smigrende Bedømmelse; men at han efter den i bemeldte København den 5. Juni sidstleden indtrufne ulykkelige Ildebrand har med Bekymring maattet erfare, at der udspredes falske Beskyldninger imod ham, og at hans Forhold bedømmes saaledes, som om han ej havde iagttaget sine Pligter og gjort alt, hvad der efter Omstændighederne var muligt, ved hvilket han som en retskaffen og ærekær Embedsmand ej kan være

ligegyldig, hvorfor han derhos har begæret, at en Kommission, bestaaende af kyndige og Brandvæsenet uvedkommende Mænd, maatte anordnes, for at undersøge og bedømme hans Forhold under bemeldte Ildebrand.“ Det befaledes derfor de ovennævnte Kommissionsmedlemmer „at undersøge merbemeldte Brandmajor Boye Junges hele Forhold under Ildebranden den 5. Juni sidstleden og følgende Dage, i Forbindelse med alle Omstændighederne, samt at bedømme, om han har ladet mangle i sine Pligters Opfyldelse eller ikke“. Kommissionens Undersøgelse og Betænkning skulde derefter gennem Danske Kancelli sendes til Kongen.

Kommissionen holdt 30 Møder, det første allerede den 15. Juli 1795, og dens Aktstykker — en Forhandlingsprotokol med 79 Bilag — giver ret detaillerede Oplysninger om Branden og de under denne opstaaede forskellige uheldige Forhold. Blandt de Rygter, der gik om Boye Junges Optræden under Branden, var ogsaa det, at han skulde have været beruset. I Kommissionen stillede han derfor følgende Spørgsmaal til Tømremester, Premierløjtnant ved Brandkorpset Kirkerup: „Da det Rygte i Byen er udspreedt, at Brandmajoren Boye Junge under Ildebranden skal have været beskænket, saa spørges, om saadant Rygte er udspreedt ved ham, eller om han ved, af hvem det er udspreedt.“ Kirkerup svarede, at han „har selv ej udspreedt dette Rygte og kender ej heller nogen, som skulde have udspreedt det“. I et samtidigt Brev hedder det forøvrigt om dette Rygte: „ingen vidste, hvad man siden vil vide, at han var pærefuld.“

I sin Betænkning af 30. December 1797 kom Kommissionen til det Resultat, at Brandmajoren, der imidlertid havde søgt og faaet Afsked, havde gjort sin Pligt, og efter at Kongen var blevet gjort bekendt med Kommissionens Udtalelse, fik Boye Junge fuld Rehabilitation i en Resolution af 6. Juni 1798, hvori det siges: „Forrige Brandmajor Boye Junge tilkendegives, at Vi har ladet Os denne Sag omstændelig foredrage, og at Vi finder, han har opfyldt sine Pligter og iagttaget alt det, som af ham efter Omstændighederne kunde fordres.“

I sin Egenskab af Brandmajor var Boye Junge blevet Medlem af den Kommission, der blev nedsat kort efter Branden ved en kgl. Resolution

af 29. Juli 1795, og hvis Formaal skulde være at undersøge, hvad der kunde gøres for at forbedre Brandvæsenet og Vandforsyningen i København. Samtidig med at denne Kommission den 20. Februar 1796 indsendte sin Indstilling, fremsendte den og anbefalede paa det allerbedste en Ansøgning fra Brandmajor Boye Junge om paa Grund af Svagelighed at maatte blive fritaget for det ham betroede Embede. Ansøgningen foranledigede en Skrivelse af 10. Juni s. A. fra Kongen til Boye Junge, „at Vi efter din indkomne og Os foredragne Ansøgning, i Naade har entlediget dig fra dit hidtil hafte Embede . . . og derhos tillagt dig 1000 Rdlr. aarlig i Pension, hvoraf $\frac{3}{5}$ udredes af den Embedet tillagte Gage og $\frac{2}{5}$ af Lygte- og Sprøjte-Skatten; men for at benytte dine Kundskaber og Erfaring vil Vi, at du skal indtræde som Medlem af Brand- og Vandkommissionen . . . , hvor du tillige med de andre Tilforordnede i Kommissionen har at deltage i de forefaldende Forretninger“.

Det synes imidlertid, som om Boye Junges Afskedigelse allerede da var sket for 14 Dage siden, for i Kancelliets Forestilling af 10. Juni 1796 til Kongen hedder det, at Kongen allerede den 27. Maj ved mundtlig Resolution havde bevilget Boye Junge Afsked paa de ovennævnte Vilkaar og befalet hans Indtræden i Brand- og Vandkommissionen. I alt Fald er det urigtigt, naar Boye Junge i Brandkorpsets Anciennitetsliste fra 1781—1835 er opført som værende Brandmajor til 1799.

Da der ved Boye Junges Afsked var en ny Forordning om Københavns Brandvæsen under Udarbejdelse, resolverede Kongen den 27. Maj 1796 mundtlig, at Brandmajorembedet foreløbig ikke skulde besættes, hvorimod Embedet skulde bestyres af Vicebrandmajoren. Denne Resolution tilgik skriftlig udformet Brand- og Vandkommissionen den 31. Maj, hvorefter Vicebrandmajor Brandemann „overtog Brandinstrumenterne m. m.“. Da Brandemann endelig i 1799 blev udnævnt til Brandmajor, skete der samtidig en Ændring med Boye Junges Pension; den 29. August foreslog Finanskollegiet, at de $\frac{3}{5}$ af Boye Junges Pension paa 1000 Rdlr., der skulde udredes af Brandmajorgagen, for Fremtiden skulde betales af Finanskassen; den 6. September approberede Kongen, at Boye Junge fik de 600 Rdlr. af Finanskassen fra 1. Juli 1799 at regne, indtil denne Udgift kunde overtages af Pensionsfonden.

Af et Reskript af 24. Juli 1801 ser man, at Boye Junge stadig var i Aktivitet i Brand- og Vandkommissionen, idet han sammen med Borgmester Flindt skulde overtage alt, hvad der angik Udførelsen af Kommissionens Beslutninger om Brandvæsenets Sager. Han var ogsaa Chef for det borgerlige Artilleri, der var blevet oprettet paa hans Initiativ. Hans Interesse for det borgerlige Artilleri foranledigede, at det blev overdraget ham at organisere Helsingørs borgerlige Artilleri 1803, og han blev dets Interimschef, til han den 2. Marts 1804 nedlagde dette Embede. Dagen efter fik han Udnævnelse til Oberst i Infanteriet, og da der i Efteraaret 1805 blev oprettet en borgerlig Indrulleringskommission, fik Boye Junge Sæde i den.

Den 22. Februar 1807 døde Johan Peter Boye Junge i en Alder af 72 Aar, og den 3. Marts blev han „med den hans Post tilkommende militære Honnør“ begravet fra Vestergade Nr. 12. Han blev bisat i den østre Fløj af St. Petri Kirkes Kapel, hvor hans Epitafium stadig findes.

Boye Junges Hustru Birgitta, født Magius, overlevede ham og døde først den 18. Januar 1815; 71 Aar og 5 Maaneder gammel angives hun at være ved sin Død, hvorfor hun altsaa maa være født i Høsten 1743. Hendes Bisættelse skete fra Nyhavn Nr. 4 til den østre Fløj i St. Petri Kirkes Kapel den 24. Januar 1815. I Ægteskabet var der en Søn, Tømrermester Herman Junge, han døde imidlertid barnløs allerede nogle Aar, forinden Forældrene den 28. Marts 1801 oprettede deres Testamente, der fik kgl. Konfirmation den 24. Februar 1807, to Dage efter Boye Junges Død. I dette Testamente indsattes Fruens Søster, Mette Marie Magius, til Universalarving og efter hendes Død Johan Andreas Junge, der var i Huset hos Boye Junge, og som ved Testamentets Oprettelse siges at være 14 Aar. Ved Birgitta Boye Junges Dødsfald i 1815 anmeldte en Løjtnant Junge ved Vejkorpset Dødsfaldet og fremlagde Testamentet som Bevis for, at han var Universalarving; men den 15. Januar 1816 meddelte han Skiftekommissionen, at der intet var blevet, hverken til Arv eller til den $\frac{1}{2}$ pCt. Afgift. I Dødsannoncen i „Berlingske Tidende“ den 20. Januar 1815 underskrev han sig „Joh. And. Junge“ og er altsaa den samme som omtaltes i Testamentet⁶).

VII. HEINRICH BRANDEMANN (1796—1803)

Heinrich Brandemann blev født den 21. Maj 1736 i Barmsted i Holsten, saaledes som det ses af Borgerskabsprotokollen og af en Gravskrift, der blev trykt i „Adresseavisen“ ved hans Død; hans Gravmonument har en anden Angivelse, nemlig at han skulde være født i København 1735; denne Oplysning er dog sikkert urigtig.

Omkring 1758—59 skal Brandemann være blevet ansat i Københavns Brandvæsen, idet det i 1796 siges, at han havde en 38-aarig lang Tjeneste ved Brandvæsenet bag sig. Den 26. April 1762 fik han Borgerskab som Muremester i København og faa Aar efter, i 1765, ægtede han Jomfru Anna Sophia Andersen, ikke som den omtalte Gravskrift angiver den 22. Juli, men i Zebaoths Kirke den 17. Juli. Bruden var halvfjerde Aar ældre end Brudgommen, idet hun var født den 16. December 1732. De fik en Søn, som dog allerede afgik ved Døden i sit sjette Aar.

Indenfor Brandkorpset avancerede Heinrich Brandemann efterhaanden og var, da Brandmajor Mentz døde i Begyndelsen af Aaret 1787, naaet frem til at være Premierløjtnant og 3. Vicebranddirektør. Samtidig med at Boye Junge den 16. Februar rykkede frem fra Kaptajns- og 2. Vicedirektørposten til at være Branddirektør, blev Heinrich Brandemann udnævnt til 1. Vicebranddirektør „med den dertil reglementerede Gage 300 Rdlr.“, og sammen med Boye Junge fik han Majors Karakter ved Resolution af 27. April efter Indstilling fra Brand- og Vandkommissionen.

Ved Branden i Juni 1795 var Brandemann straks fra Begyndelsen med i Slukningsforsøgene, og da Boye Junge Aaret efter tog sin Afsked, overtog Brandemann Ledelsen af Brandvæsenet i København, dog ikke som Branddirektør. Grundet paa Overvejelserne om en ny Forordning om Brandvæsenet besluttede Regeringen den 27. Maj 1796 foreløbig at lade Pladsen som Branddirektør og Brandmajor staa ubesat, medens Embedets Forretninger skulde besørges af Vicebrandmajoren. Efter at denne Resolution var oversendt til Brand- og Vandkommissionen den 31. Maj, overtog Brandemann Ledelsen.

Naturligvis kunde han ikke være fornøjet med Æren og det forøgede

Arbejde og Ansvar, uden samtidig at faa den til Arbejdet og Ansvarret hørende Titel og Gage. Han ansøgte derfor den 4. August om, at de 1000 Rdlr., der var blevet ledige ved Boye Junges Afsked, nemlig Branddirektørgagen 1600 Rdlr. minus 600 Rdlr. i Pension til Boye Junge, maatte blive ham forundt som Tillæg. Han fik dog ikke ganske sine Ønsker opfyldt. Paa Forespørgsel foreslog Kommissionen for Brandvæsenets bedre Indretning, at der blev udbetalt ham 200 Rdlr.'s Tillæg til hans Vicebrandmajorgage, der var 300 Rdlr., altsaa ialt 500 Rdlr. aarlig; samtidig foreslog Kommissionen, at der blev givet ham Løfte om en passende „Gratifikation“ for den Tid, han kom til at bestride baade Brandmajor- og Vicebrandmajorembedet, altsammen under Hensyn til Brandemanns 38 Aar lange Tjeneste ved Brandvæsenet, og i Betragtning af, at han under Tjenesten altid havde udmærket sig ved Flid og Paalidelighed. Dette Forslag gjorde Danske Kancelli til sit den 9. December 1796, og det blev approberet af Kongen samme Dag.

Den 19. Juli 1799 udkom endelig den nye Forordning om Brandvæsenet, og samme Dag blev Brandemann udnævnt til virkelig Brandmajor, idet det siges, at han „har udi Indfødsretten fastsatte Egenskaber“. Den egentlige Udnævnelsesdag var dog (i Følge Finanskollegiets Forestilling) den 5. Juli, hvilket antagelig betyder, at Udnævnelsen var sket ved en mundtlig Resolution denne Dato og først forelaa skriftlig den 19. Juli. Brandemann fik straks fuld Gage, idet de 600 Rdlr., som ellers var beslaglagt til Pension til Boye Junge, blev overtaget til Udbetaling af Finanskassen fra 1. Juli 1799 at regne. Aaret efter var Brandemann med til at udarbejde Forslag til et nyt Regulativ for Brandkorpset, og den 29. August 1800 blev der ved en Instruktion givet udførlige Regler (paa 20 Tryksider) for hans Tjeneste ved Brandvæsenet.

Heinrich Brandemann fik ikke Lov til at være i Aktivitet som Branddirektør ret længe, idet han blev Offer for alvorlige Sygdomme. Allerede før den 17. Februar 1800 havde han pludselig mistet Synet. Den 24. April 1801 søgte han om Fritagelse for Tjeneste i tre Maaneder, da han var blevet ramt af et apoplektisk Anfald; Tilladelsen blev givet og fornyet senere gentagne Gange helt eller delvis, indtil han til sidst i 1803

tog sin Afsked. Et lille Lyspunkt var det, at Løftet fra 9. December 1796 om en Gratifikation blev opfyldt. Brand- og Vandkommissionen bad gennem Danske Kancelli Finanskollegiet om at indsende en Forestilling til Kongen om, at Brandmajor Brandemann fik Løftet opfyldt om en Erkendtlighed, og at denne maatte blive paa 1000 Rdlr. i Betragtning af, at han „i noget over 3 Aar saaledes tillige har udført første Brandmajors Forretninger“. Hverken Lygte- og Sprøjtekassen eller de til Brandvæsenets Forbedring bevilgede Midler, saa lidt som Stadens Kasse kunde imidlertid bære en saadan Udgift, og Finanskollegiet foreslog derfor den 19. Maj 1801, at Pengene ekstraordinært blev udbetalt af Finanskassen, hvilket Kongen gik ind paa den 27. Maj.

Under sin Sygdom synes Brandemann at have syslet med Opfindelse af en Redningsstige, for den 30. Januar 1802 taler Danske Kancelli om, at det har faaet at vide, at han havde opfundet en Redningsstige, „der efter hvad dette Kollegium er bekendt, baade i Henseende til Simpelt-heden i dens Konstruktion og Letheden af dens Transport synes at kunne foretrækkes [for] de hidtil bekendte“. Med denne Opfindelse beskæftigede man sig en Del i den følgende Tid; men Brandemann oplevede ikke at se den ført ud i Virkeligheden.

Brandemanns Helbred tvang ham tilsidst til at ansøge om Afsked. Den blev bevilget ham den 5. Marts 1803 formedelst hans høje Alder og svagelige Helbred. Hans Pension blev fastsat til 500 Rdlr. aarlig; men allerede Tirsdag den 22. Marts afgik han ved Døden. I Dødsavertissementet udtalte Enken: „Forvisset om enhver Deltagelse i min billige Sorg, frabeder jeg mig Kondolence.“ Den 29. Marts blev han begravet paa Assistents Kirkegaard, og det siges i Begravelsesprotokollen, at han ved sin Død boede i sin Ejendom Borgergade daværende Nr. 193, var 68 Aar og „havde en langvarig Sygdom“. I „Adresseavisen“ for den 31. Marts 1803 stod der et Mindedigt „Ved Hr. Brandmajor Brandemanns Jordefærd den 29. Martii 1803“; det indeholder udelukkende religiøse Betragtninger. Et Par Dage efter finder man i samme Blad en tysk Gravskrift, der giver en Del personelle Oplysninger; det blev dog ikke denne Gravskrift, der kom til at staa paa hans meget monumentale Gravmæle paa Assistents Kirkegaard, et Gravmæle, som

paa Grund af sin Skønhed hører til dem, Kirkegaarden med Understøttelse af Nationalmusæet har ladet restaurere og særlig holder sin Haand over. Endelig indeholdt „Adresseavisen“ den 4. April et Minde- og Takkedigt, som det synes fra en Plejedatter, der underskriver sig Lxxxxxx Bxxxxxx.

Brandemanns Enke Anna Sophia, født Andersen, døde, kun syv Maaneder efter sin Mand, den 21. Oktober 1803 og blev begravet den 26. Oktober fra Købmagergades daværende Nr. 102, der ogsaa havde været Brandmajorens Ejendom; hun blev jordet i samme Gravsted som Manden. Hendes Dødsanmeldelse var underskrevet af „C. E. sal. Wilkens, født Brandemann“, og om hendes Begravelse siges i „Nye Skilderie af Kjøbenhavn“ (hvor den fejlagtig nævnes som sket den 25. Oktober), at den var foregaaet med megen Højtidelighed. Et Ligfølge paa 30 Kareter fulgte hende; i Gadedøren stod der posteret to Underofficerer af Brandkorpset i deres fulde Stadsuniform og med dragne Sværd. Efter Begravelsen blev hele Følget trakteret hos Rau (det nuværende d'Angleterre).

Da Ægteparret ingen Børn havde, synes Arvingerne at have været Brandemanns Hølsøster Cathrine Elisabeth, Smedemester Wilken's Enke, der fik alle Møbler og Effekter, og hans Halvsøster Cathrine Dorteia, gift med Johan Joachim Rehders. En Datter af Fru Wilken, Susanne Sophie, Enke efter Silke- og Klædekræmmer Johan Jørgen Jessen, døde den 28. Februar 1853, og først derefter blev Skiftet efter Brandmajoren endelig afsluttet. Det var begyndt den 30. Marts 1803; Boet var overtaget af Skiftekommissionen den 13. Juli 1818 og afsluttet den 15. Juni 1820; Skiftet blev genoptaget den 8. August 1854 og endeligt afsluttet den 23. November 1855⁷).

VIII. JOHAN ANDREAS KIRKERUP (1803—10)

Johan Andreas Kirkerup var født den 9. Juni 1749 i København, hvor hans Fader var Tømrermester, og det siges om hans Barndoms

Kaar: „Fra lav Byrds pragtløse Vugge fremgik Kirkerup fro, arbejdsom ad Ynglingens Bane til Mandens.“ Begge hans Forældre døde, medens han endnu var i en ganske spæd Alder. Understøttet af Slægtninge kom han i Lære hos Tømrermester, siden Chef for Brandkorpset og senere igen Chef for det borgerlige Artilleri, Boye Junge. Kirkerup blev Elev paa Kunstakademiet, hvor han allerede i 1768 udmærkede sig „iblandt dem, som har tegnet efter Gibsfigurer“. Han vandt efterhaanden alle Kunstakademiets Præmier, nemlig i 1769 den anden Sølvmedaille og senere i samme Aar den første; i 1771 fik han den anden Guldmedaille og 1773 den første. Efter at have vundet første Guldmedaille ved Kunstakademiet rejste han ikke som ventet udenlands, men tog Borgerskab og nedsatte sig som Tømrermester uden at gøre Mesterstykke, hvad han kunde gøre i Følge Kunstakademiets Fundats. I 1772 indtraadte han som Sprøjtemester i Brandkorpset, hvor han efterhaanden gennemgik alle Graderne.

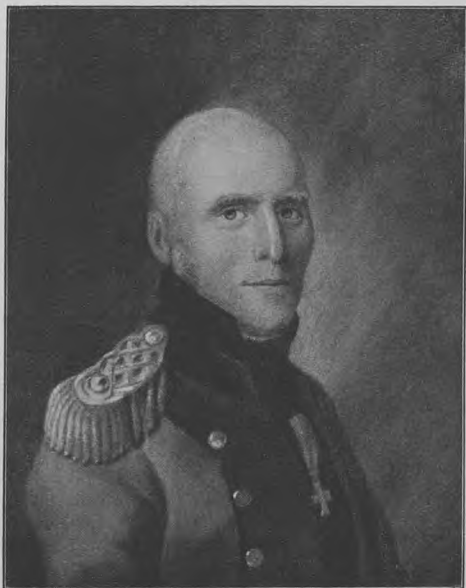
I 1775 indgik han Ægteskab, idet han den 1. December i Nikolaj Kirke blev viet til Clara Holst, Datter af Kaptajn Holst, den senere konstituerede Stadshauptmand.

Som Tømrermester og Arkitekt opførte Kirkerup i de følgende Aar en Del Bygninger i København; det siges om ham: „Skønne Bygninger rejste han i Axels Stad.“ Forholdet mellem ham og hans gamle Læremester, Brandmajor Boye Junge, synes ikke at have været særlig hjærteligt; det viste sig i Aaret 1787.

I Begyndelsen af dette Aar var Boye Junge netop lige blevet udnævnt til Brandmajor og var da straks geraadet i Strid med den konstituerede Stadshauptmand, Kaptajn Holst, Kirkerups Svigerfader, om hvem af de to der var Chef for Brandkorpset (se Side 182 flg.). Striden endte med et noget uklart Svar fra Generalitets- og Kommissariatskollegiet den 17. Marts; men ved Besættelsen af nogle Officersposter ved Brandkompagniet brød den atter ud i lys Lue.

Der skulde besættes en Kaptajns- og en Premierløjtnantspost; her har der dog været Enighed om Udnævnelse af henholdsvis Sekondløjtnant Pfütznér og Fændrik Suhr. Striden kom imidlertid om de Poster, der blev ledige ved disse to Officerers Avancement, og om hvordan man

skulde forstaa de Bestemmelser, der gjaldt om Indstillingen til de to Pladser. Reglen synes at have været den, at Indstillingen skulde foretages af Stadshauptmanden efter Forhandling med Overpræsidenten og Branddirektøren. Boye Junge mente, at naar han, som dog bedst kendte de paagældende Personer ved Brandkompagniet, og som skulde arbejde sammen med dem, var enig med Overpræsidenten om Indstillingen,

JOHAN ANDREAS KIRKERUP
Maleri (Københavns Bymuseum).

havde Stadshauptmanden kun at besørge den videre til Generalitets- og Kommissariatskollegiet. Stadshauptmanden derimod gjorde gældende, at han uden Hensyn til Branddirektøren kunde foretage sin Indstilling, naar han blot var enig med Overpræsidenten om den.

Nu gjaldt det for Branddirektøren om at forhindre, at Overbrandmester Kirkerup blev udnævnt til Fændrik, og i Akterne siges, at Kirkerup vel var en Slægtning — men ingen Ven — af Boye Junge. For Stadshauptmand Holst derimod var det vigtigt, at Svigersønnen fik Udnævnelsen. Ud fra sin Opfattelse havde Boye Junge henvendt sig til

Overpræsidenten og mente at have aftalt med ham, at en Tømrermester Ole Hald, der havde været i Brandkorpset i 35 Aar og ved en tidligere Lejlighed var blevet forbigaaet, skulde være Sekondløjtnant, og at Overbrandmester Petermann skulde være Fændrik.

Hvis Boye Junge nu troede at have spillet Holst et Puds, kan man forstaa hans Misfornøjelse, da han erfarede, at Holst havde undladt at indstille Hald, men derimod indstillet Petermann til Sekondløjtnant og Kirkerup til Fændrik. Brandmajoren klagede til Kollegiet over Indstillingen, som han sagde stred mod Sandheden og kun skyldtes Tilsidesættelse af Loven og de laveste Familieprotektioner, medens han paa-beraabte sig sine uegennyttige Anstrængelser for at beskytte Hald, der havde henvendt sig til ham om Hjælp, mod nye Fornærmelser. Han udtalte Frygten for den Uorden, Misfornøjelse og Fjendskab, der vilde opstaa ved at dygtige og fortjente Mænd blev forbigaaet; han foreslog derfor Kollegiet Hald som Sekondløjtnant og Petermann som Fændrik.

Nu indkom til Kollegiet en Skrivelse af 23. April fra Petermann og Kirkerup; den tyder just ikke paa de bedste Forhold indenfor Brandkompagniet. De gjorde gældende, at Holsts Indstilling var i nøje Overensstemmelse med Boye Junges Forslag paa Brandmønstrings-sessionen den 20. Maj 1786, og de anførte, at Boye Junge ved en tidligere Lejlighed havde erklæret Hald for udygtig til Tjenesten og mindre bekvem end de Brandmestre, der havde forbigaaet ham. De fremhævede, at det af mange kunde bevises, at Boye Junge havde erkendt Petermanns og Kirkerups Flid og Nidkærhed i Tjenesten, og de mente derfor, at enhver Mand maatte være ulykkelig ved at skulle staa „under denne Branddirektørs vægelsindede og despotiske Forhold, da han i Dag løfter én i Ære og en anden Dag i Band, ligesom han er til Sinds“. De henholdt sig derfor til Overpræsidentens og Kaptajn Holst's Indstilling. Holst gav den 24. April denne Skrivelse en Paategning om, at de to Brandmestres Ansøgning var baseret paa Sandhed, og han anbefalede den paa det bedste.

Da Holst fik Brandmajorens Klage til Erklæring, udtalte han den 28. April, at hans Indstilling var bygget paa „Sandhed og kongelig Anordning“ og ydermere faldt sammen med Boye Junges tidligere Anskuelser

om Besættelsen af de vakante Poster, og han tilbageviste Brandmajorens Beskyldninger for Nepotisme. Han foreslog til Slut, at der ikke blev taget Hensyn til Brandmajorens Indstilling.

Fra Overpræsidenten kom den 8. Maj en Erklæring om, at Pfütznér var indstillet til Kaptajn og Suhr til Premierløjtnant, og herimod havde selv Brandmajoren ikke haft nogen Indvending at gøre. Ganske vist havde Hald meldt sig og forlangt at blive indstillet foran Suhr; men Overpræsidenten havde betydet ham, at han ikke kunde indstilles, dels fordi han ikke havde Indfødsret, dels var han paa Grund af sin Alder ikke egnet til Stillingen. Hald havde da forevist sit kongelige Patent paa erhvervet Indfødsret, men maatte indrømme, at han var fyldt 59 Aar. Endvidere udtalte Overpræsidenten, at Boye Junge, saa snart han var blevet bekendt med Holst's Indstilling, havde søgt at tale Halds Sag, skønt han i Brandmønstringskommissionen i 1786 havde erklæret ham for uduelig til den vakante Post. Overpræsidenten hævdede, at hele Boye Junges Optræden skyldtes Misundelse og Bestræbelse for at hindre Kirkerups Avancement, og da det ikke lykkedes ham med Hald, havde han forsøgt at faa Brandmester Schmidt foretrukket for Kirkerup. Overpræsidenten sluttede med at anbefale Holst's Indstilling uden Hensyn til Boye Junges Indsigelser.

Brandmajoren protesterede den 16. Maj mod de ham tillagte Udtalelser i Brandmønstringskommissionen Aaret forud; der maatte foreligge en Forveksling af Navne, idet han nok havde udtalt sig som af Modstanderne anført, men om Brandmester Vahl, ikke om Hald. Hvis Holst skulde have skaffet sig skriftlige Erklæringer i modsat Retning fra den afgaaede Vicebrandmajor Volmeister og fra Pfütznér, maatte det for Volmeisters Vedkommende bero paa en Forveksling af Navne, medens han for Pfütznérs Vedkommende aldeles ikke kunde forstaa, hvorledes han kunde udtale sig om de af Boye Junge brugte Udtryk paa et Møde, hvor Løjtnanten slet ikke havde været til Stede.

Den 25. Maj kom der endelig en Afgørelse i Sagen. Ved en kongelig Resolution blev Pfütznér udnævnt til Kaptajn, Suhr til Premierløjtnant, Petermann til Sekondløjtnant og Kirkerup til Fændrik, idet det udtaltes, at de ældre Premier- og Overbrandmestre allerede tidligere var forbi-

gaaet paa Grund af Alder og Ubekvemhed, samt at der efter den gældende Ordning for Avancement i Brandkompagniet ikke skulde ses paa Ancienniteten, men paa Bekvemhed, Hurtighed og Habilitet.

I de følgende Aar fortsatte Kirkerup sin Virksomhed i Brandvæsenet og sandsynligvis ogsaa som Arkitekt; paa dette sidste Omraade maa han have været fremragende, siden han den 5. Januar 1791 fik Udnævnelse til Hofarkitekt. Han blev med Tiden ret velhavende. Efter Branden 1795, da en Mængde Husvilde i Sommeren og den første Del af Efteraaret maatte kampere i Telte, men hvor man paa Grund af Indtræden af barsk Vejr i Oktobers Midte maatte til at drage Omsorg for nogenlunde Vinterboliger, blev der af Magistraten opført en Række Hjelpeboliger, bl. a. en Længe til 52 Familier ved Volden mellem Krudttaarnet ved Østerport og Stokhusgade og en Længe i Bastionen ved Filosofgangen (Vestervoldgade), ligeledes til 52 Familier, og hvert Sted afholdt Kirkerup Omkostningerne for de to Familiers Vedkommende.

Ved den Afhøring af Kirkerup, som blev foretaget i den Kommission, der skulde undersøge Brandmajor Boye Junges Forhold under Branden 1795, benævntes Kirkerup Hofarkitekt, Tømrermester og Premierløjtnant ved Brandkorpset. Han er altsaa avanceret fra Fændrik over Sekondløjtnant til Premierløjtnant i Løbet af Tiden 1787—97, sidste Gang sandsynligvis ved Boye Junges Afsked i Juni 1796. Den 26. April 1799 blev han udnævnt til Kaptajn, og den 27. Februar 1801 blev han 1. Meddirektør ved Brandvæsenet. Den 24. Juli s. A. blev han Medlem af en Kommission til Undersøgelse af Vandvæsenets Forhold.

Derimod synes hans Ægteskab ikke at have været lykkeligt, for ved kongelig Konfirmation den 6. April 1802 blev han separeret fra sin Hustru Clara, født Holst. Det kan ikke ses, at det er kommet til endelig Skilsmisse mellem de to Ægtefolk, men efter Kirkerups Død blev Fru Clara den 12. Januar 1812 viet i Hjemmet til daværende Justitsraad og Arkitekt, senere Professor, B. J. Magens. Hun døde den 13. April 1835 i en Alder af 90 Aar. I Kirkerups Ægteskab var der en Datter Dorthea Cathrine Kirkerup, født den 13. Marts 1779 og senere bekendt for at være ualmindelig smuk. Hun var først gift med Premierløjtnant M. C. Ibsen, der døde 1802, hvorefter hun i 1807 ægtede Regimentskvarter-

mester, senere Hoffourer og atter senere Bureauchef i Hofmarskallatet H. H. Schönberg.

Under Brandmajor Brandemanns Sygdom maatte Kirkerup fungere som Chef, og som saadan maatte han i Brandmajorens Sted i Februar 1803 udtale sin Mening om nogle Modeller af de Redningsmaskiner, man anvendte i Berlin. Den 5. Marts blev Brandemanns Afsked bevilget, og samtidig udnævntes Kirkerup til virkelig Brandmajor, imod at han af sin Brandmajorgage afgav 333 Rdlr. 32 Sk. til Brandemanns Pension. To Aar efter blev han Medlem af den Kommission, der nedsattes den 9. April 1805 til Undersøgelse af Brandvæsenets Forhold, og den 1. Oktober s. A. blev han Medlem af den borgerlige Indrulleringskommission og endelig den 1. Januar 1806 ogsaa af den nye Brandkommission.

Under Englændernes Bombardement i September 1807 blev Kirkerup midt under sit dygtige og energiske Arbejde for at forhindre en større Brandkatastrofe saaret om Natten mellem den 3. og 4. September og maatte overlade Ledelsen til andre. Den 28. Januar 1809 kom den mere officielle Anerkendelse af Brandkorpsets dygtige Optræden under Bombardementet ved Uddelingen af en Række Ordensdekorationer; ved den Lejlighed blev Brandmajor Kirkerup udnævnt til Ridder af Dannebrog for udvist Mod og Klogskab i sine Pligters Udførelse og da navnlig ved Afbrændingen af de Fjenden nærmest liggende Tømmerpladser.

I 1809 slog Kirkerup et Slag for at faa Brandmandskabet forøget; men hans Helbred var ikke længere godt, og den 22. Oktober 1810 Kl. 3¹/₄ om Morgenen afgik han ved Døden. Der lyder kun Lovord over ham ved hans Bortgang. Det siges om ham, at han udviste Virksomhed og Duelighed i sin Embedstid, og man berømmer „især det Mod og den Klogskab, hvormed han i 1807 under Københavns Bombardement udførte sine Pligter“, eller som det siges et andet Sted: „I Stadens Nød 1807 gik han mandig ud imod Fjenden, bekæmpede indenfor uforsagt dennes utallige Ildvaaben og besejrede dem, indtil Kvæstelse fjernede ham fra Kampen.“ Det udtales, at han døde „æret og takket af mange, hvis Ejendommers Redning fra Luernes Ødelæggelse skyldtes hans Anførsel i det ypperlige Brandkorps, og saavel af alle dem, som han ved sin betydelige Formue rundelig havde understøttet“. „Han var betrængte

Medborgeres Hjælp, høstende sjælden Tak, men ofte Tab og blev dog ikke ked af at hjælpe.“

Ved sin Død boede Kirkerup i Lille Kongensgade daværende Nr. 3, som han ejede tillige med flere andre Ejendomme, blandt hvilke særlig mærkes den af hans Datter og Svigersøn beboede Villa paa Gamle Kongevej. Kirkerup døde som en efter Datidens Maalestok meget velhavende Mand.

Det var Datteren og Svigersønnen, der offentliggjorde Meddelelsen om Dødsfaldet den 23. Oktober. I de nærmeste Dage derefter indeholdt „Statstidende“ og „Adresseavisen“ Mindedigte af E. S. Schönemann og af Kirkerups Søster, Marie Sophie Schmidt. Mandag den 29. Oktober blev Kirkerup bisat i St. Petri Kirkes Kapel, og vi har en Beskrivelse af Bisættelsen:

„Igaar foregik afdøde Brandmajor Kirkerups Jordefærd med stor Højtidelighed. Han var den første Korpssets Chef, hvis Lig nød militær Æresfølge af Linietropper. Før Toget begyndte, opstilledes 300 Mand af Københavns Regiment paa Kongens Nytorv. Ved at bære Liget nyttede Brandkorpset den sidste Lejlighed til at vise sin Hengivenhed for en elsket Chef. Kisten blev fra Sørgehuset udbaaren af Korpssets Officerer, og siden videre af dets Underofficerer. Toget gik saaledes for sig: først de Bærendes tomme Kareter, 34 i Tallet; den militære Kommando (der straks, da Liget udkom, havde hilset det med præsteret Gevær med dæmpet Sørgemusik); en Afdeling af Brandkorpsets Underofficerer parvis under Kommando; Kisten med Skifter af bærende Underofficerer som oven nævnt; to Marskalker; det budne Følge, hvoriblandt flere høje civile og militære Mænd, og hvortil mange Venner af den Afdøde ubudne havde føjet sig; det budne Følges tomme Kareter, hver med to Tjenere. Over Kongens Nytorv, Østergade, Amagertorv, Vimmelskaftet, Nygade, Gammeltorv og Nørregade gik Toget til Petri Kirke, i hvis Kapel Liget bisattes for siden at føres til Frederiksberg. Lige overfor Kirken tog den militære Kommando Stilling; Liget indbares gennem Kirken i Kapellet af Korpssets Officerer og blev ved Bisættelsen hilst med trende Salver af den militære Kommando.“

Den 31. Oktober takkede Svigersønnen for den store Deltagelse, og

Mandag den 5. November derefter skete Jordfæstelsen paa Frederiksberg Kirkegaard i det Schönbergske Gravsted ved Muren til (og tæt ved) Præsteboligen. I dette Gravsted hviler foruden Medlemmer af Familierne Moltke og Næser ogsaa kgl. Skuespiller Professor Emil Poulsen⁸).

IX. HANS CHRISTIAN SCHMIDT (1810—26)

Hans Christian Schmidt blev født den 2. Januar 1765 i København, hvor Faderen, der døde i 1772, var Værtshusholder. I hele sin Skoletid gik han i Frue Fattigskole, 1778 blev han udskrevet af Skolen og kom i Murerlære, og samme Aar fik han Adgang til Kunstakademiets Skole. I 1783 blev han Murersvend, og i December s. A. traadte han ind i Brandkorpset. Paa Kunstakademiet udmærkede han sig, for den 1. Oktober 1784 fik han Akademiets mindre Sølvmedaille for en Tegning til en Toldbod med tilhørende Pakhus. Næste Aar, den 1. Juni 1785, modtog han Akademiets større Sølvmedaille, denne Gang for en Tegning til et Raadhus. Endelig tildelte Akademiet ham sin mindre Guldmedaille den 11. August 1787 for en Tegning til et stort, fritliggende Teater.

Allerede i 1785 blev han efter et Par Aars Tjeneste i Brandkorpset udnævnt til Underbrandmester, og den 19. September 1788 blev han optaget som Mester i Murerlavet. I 1789 blev han gift; han siger selv 1788, men det maa bero paa en Fejlhuskning fra hans Side, for Nikolaj Kirkes Vielsesprotokol oplyser, at han blev viet til Else Marie Birch den 19. Marts 1789 af Pastor Saxdorff; Bruden var født i Sorø o. 1757—58. Den 26. Juli fik han Udnævnelse til Underofficer i Københavns borgerlige Artilleri, og ved Branden Juni 1795 ses han at være avanceret i Brandkorpset, idet han da omtales som Overbrandmester. Han var under Branden blandt dem, der forsøgte at trænge op i Nikolaj Taarn, men som blev standset af en aflaaet Dør, hvortil de ikke havde nogen Nøgle; Overbrandmester Schmidt var da tjenstgørende ved Nikolaj Kirkes Sprøjte. Under Ildebranden fik han selv ødelagt en Gaard, som han lige havde købt.

Schmidts Pengeforhold var vist altid ret derangerede. Allerede den 26. Oktober 1799 maatte han erklære sig fallit, og det blev, som det siden skal ses, ikke sidste Gang. Han synes i 1799 at have været Ejer af Ulkegade Nr. 171, 172 og 173, foruden af Hjørneejendommen paa Hjørnet af Vingaardsstræde og Skvaldergade. Efter at Fallitboet havde været behandlet i Skiftekommissionen den 6. November s. A., overgik det til videre Behandling af en nedsat Kommission, bestaaende af Procurator Fugl og Murermester Johan Martin Qvist. Den 29. Oktober s. A. havde Schmidt — efter at have indsendt en Ansøgning derom — udstedt et „Protektorium“ eller, som det ogsaa kaldtes, en „Arrestbefrielse“. Endelig fik han den 13. December Tilladelse til i Aviserne at indkalde Kreditorerne, i sit „Opbudsbo“. Hvorledes det endelige Resultat af Behandlingen af hans Fallitbo blev, eller hvornaar det sluttedes, vides ikke, men han maa i alt Fald senere have faaet fuld Raadighed over sit Bo igen.

Den 2. April 1801 (Slaget paa Reden) blev han Fyrværker og senere Premierløjtnant ved det borgerlige Artilleri „paa Langelinie ved Qvintus“; han skriver selv, at han forrettede Løjtnantstjeneste fra den 2. April. Den 26. Marts 1802 blev han udnævnt til Stabskaptajn, og den 3. Juni næste Aar blev han som Kaptajn Chef for Artillerikorpsets 5. Kompagni. Faa Maaneder efter, den 30. September, fik han Stillingen som Inspektør for Bremerholms Vandkompagni, en Post, han beklædte til 1808; han nævner selv, at i hans Tid (i 1806—07) blev „Sørne og Aaløbet“ rensat.

Under Englændernes næste Visit, Bombardementet i 1807, var Schmidt igen i Ilden, idet han fra den 16. August til den 12. September havde Kommandoen over Gyldenløves, Schacks, Hansens og Hermers Bastioner, der var besat med 36 Kanoner og 132 Artillerister. I 1808 blev han forfremmet til Major og blev Kommandør for det borgerlige Feltartilleri, der var en nyoprettet 3. Bataillon af det borgerlige Artilleri; Datoen angiver han selv urigtigt til den 16. Juni, medens Udnævnelsen i Virkeligheden fandt Sted den 2. Juni.

I 1797 var Schmidt blevet optaget blandt Skydebrødrene; hans Skydeskive, der har Nr. 243 og er dateret den 2. August s. A., forestillede en

Labyrint, omgivet af en Egekrans og bar som Device Ordene: „Hvo af Labyrinthen ud kan finde, Han sikker er at Krandsse vinde.“ I 1810 blev han Fuglekonge i Skydeselskabet.

Den 22. Oktober 1810 døde Brandmajor Kirkerup. Dagen efter holdt Brandkommissionen Møde, og der vedtog man straks at indstille til Kongen, at Vicebrandmajor Sihm blev ansat som Brandmajor, medens

HANS CHRISTIAN SCHMIDT
Miniaturportræt af Chr. Horneman i Familiens Eje.

Kaptajn Qvist rykkede op til Vicebrandmajor. Derefter skulde en Kaptajn Zimmer udnævnes til 1. og Kaptajn Schmidt til 2. Meddirektør. En Kaptajn Bachhausen, der ogsaa havde meldt sig som Ansøger, blev „forbigaaet, da han var en mindre kraftig Mand end Schmidt“. Om Kaptajnerne Qvist og Schmidt siges det, at de lovede at underkaste sig den for Brandofficererne forlangte Eksamen før Nytaar.

Da skete det uventede, at Kancelliet i en Skrivelse til Brandkommissionen den 3. November kunde meddele, at Kongen allerede den 27. Ok-

tober havde udnævnt Major Hans Christian Schmidt af Københavns borgerlige Artilleri til Brandmajor og Chef for Københavns Brandvæsen. Kancelliets Skrivelse blev fremlagt i Kommissionens Møde den 6. November, ved hvilken Lejlighed ogsaa den nye Brandmajor mødte op og tog Sæde i Kommissionen. Med hans nye Stilling fulgte nemlig ogsaa, at han blev fast Medlem af Brandkommissionen og af den borgerlige Indrulleringskommission. Med den forbigaaede Vicebrandmajor Sihm affandt man sig ved efter hans Ansøgning at give ham et Løntillæg. Ved den Uddeling af Gratialer, der under Hensyn til Dyrtiden skete til Brandkorpset og Brandkommissionens Kontorpersonale i 1811 og følgende Aar, blev Brandmajoren naturligvis ogsaa betænkt; for det første Aar var Beløbet for hans Vedkommende 400 Rdlr.

I Foraaret 1812 var Regeringen til Sinds at give Brandkorpset en mere tidssvarende Indretning, og der forelaa et Forslag fra Brandmajor Schmidt i denne Retning, dateret den 6. April 1811. Desuden havde han givet Forslag til et nyt Gagereglement, og han udarbejdede et Sprøjteeksercitsreglement, som i Løbet af 1812 blev approberet af Brandkommissionen, paa hvis Foranstaltning det blev trykt og indbundet i 300 Eksemplarer, en Udgift paa 136 Rdlr. Da St. Petri Kirketaarn skulde undergaa Ændringer for i Fremtiden at tjene som Vagttaarn, fik Brandmajoren Tilsynet med Arbejdet, der straks paabegyndtes i Slutningen af 1811. Den 19. Oktober 1812 ansøgte Schmidt om at faa refunderet 600 Rdlr., som i det forløbne Aar var gaaet med udover de reglementerede 1200 Rdlr. til Vederlag til Værkgesellerne; under Hensyn til de herskende Pengeforhold blev hans Ansøgning bevilget den 5. December.

I 1814, Natten mellem den 10. og 11. Januar, indtraf den Ildebrand i Klædefabrikken paa Toldbodvej daværende Nr. 285, hvorved 3 Mand af Brandkorpset blev dræbt og 12 Mand kvæstet (se Side 271 flg.). Brandkorpset høstede ved denne Brand megen Anerkendelse for sit dygtige Arbejde.

Brandmajor Schmidt blev den 23. August 1815 Medlem af en Kommission til Udarbejdelse af nye Planer for Københavns Borgervæbning. Den 22. Januar 1816 havde han udarbejdet et Projekt om Indrettelse af

Nikolaj Kirketaarn til Vagttaarn for Brandkorpset; han indsendte først Projektet den 23. August 1817, og Dagen efter blev han beordret af Brandkommissionen til at nedbryde det faldefærdige af Nikolaj Taarn.

Den 28. Oktober 1817 var Brandmajor Schmidt blevet benaadet med Dannebrogordenens Ridderkors, fordi han var en ferm og indsigtfuld Brandmajor. Men ellers var dette Aar et økonomisk Trængselsaar for ham, for den 24. Juni var han nødsaget til at erklære sig fallit — for anden Gang; hans Bopæl var da Nørregade Nr. 36 og 37. Nu fulgte atter — som i 1799 — „Protetorium“, Indkaldelse af Kreditorer gennem Aviserne og Nedsættelse af en Kommission, bestaaende af Kaptajn Jørgen West ved Brandkorpset, den senere Brandmajor, og Assessor Hans Georg Bentzen, der i 1820 erstattedes med Assessor Jesper Peter With. Behandlingen af Fallitboet trak meget længe ud, saaledes at det endnu ikke var sluttet i 1823 ved Schmidts Kones Død.

Maaske skyldtes det Brandmajorens økonomiske Misere, at han den 17. Maj 1818 fik tilstaaet et personligt Tillæg paa 232 Rdlr. Sølv om Aaret, med tilbagevirkende Kraft fra 1. Januar. Med Schmidts Udførelse af sit Embede har der kun været Tilfredshed, hvad der kan ses af Kongens Parolebefaling af 31. August 1818, hvori Frederik VI udtaler sin særlige Tilfredshed og Tak til „den højstkommanderende Officer samt Brandkorpsets Chef i Særdeleshed saavel som de øvrige Officerer og det hele Brandkorps i Almindelighed“ i Anledning af to Ildebrande i den foregaaende Uge.

Schmidt modtog i Forsommeren 1820 en meget smigrende Takkeskrivelse af 29. April fra Prins Frederik af Hessen i Anledning af, at han den 16. April til Prinsen havde sendt Oplysninger med dertil hørende 28 Tegninger om det københavnske Brandvæsen, for at disse Oplysninger kunde tjene som Vejledning ved Ordningen af Rendsburg Bys Brandslukningsforhold. Dette gav Schmidt den Ide, at det kunde være nyttigt at faa Materialet udgivet, og den 22. December 1819 indsendte han, der nylig den 28. Oktober havde faaet tildelt Oberstløjtnants Karakter i Borgervæbningen, til Kongen en Oversigt over Københavns Brandvæsen tillige med Tegninger (og Aftryk af disse) af dets Materiel. Han henstillede til Kongen, at denne skulde overtage Udgiften ved Udgivelsen,

og han anførte i Skrivelsen, at han havde tilstillet Prins Frederik af Hessen, Guvernøren i Rendsburg, et tilsvarende Sæt, omend med færre Tegninger, og han vedlagde Prinsens Takkeskrivelse. Sagen tilstilledes Fonden ad usus publicos, hvis Svar den 14. Februar 1820 var ret tilbageholdende, da man ikke havde modtaget Bilagene, der fulgte med Oberstløjtnantens Skrivelse; Tegningerne synes at være forblevet i Kabinettets Arkiv (og saaledes brændt ved Kristiansborg Slots Brand i 1884). Imidlertid ses det, at der den 29. Februar blev tilstaaet ham 400 Rdlr. Sølv af Fondets Midler. Den 7. Marts indhentedes Schmidt Tilbud paa Trykningen af Tegningerne (ialt 35) fra en Stentrykker, der for Trykning af 500 Eksemplarer af hver Tegning med Tillæg af Papir forlangte 6 Specier. Skønt Schmidt hævdede de 400 Rdlr. Sølv, udkom hverken Oversigten eller Tegningerne nogensinde.

Den 13. Marts 1820 indsendte Schmidt Forslag til Kongen om Tilvejebringelsen af de nødvendige Midler til Istandsættelsen af Nikolaj Kirketaarn. Kongen godkendte Forslaget den 7. Juni; Brandforsikringen skulde udrede det nødvendige Beløb, og Arbejdet blev udført under Brandmajor Schmidts daglige Tilsyn i Løbet af de tre følgende Somre. Et Vidnesbyrd om Schmidts Interesse for dette Arbejde er det maaske — selvom der vel ogsaa ligger økonomiske Motiver bag — at han efter sin Kones Død anmodede Brandkommissionen den 8. August 1823 om at maatte faa overladt de i Pavillonerne ved Nikolaj Vagttaarn værende 4 Værelser med Kakkellovne til Beboelse samt et i Taarnet under Trappen afdelt Kammer til Nattevagten. I Indstillingen den 3. September udtalte Kommissionen, at den „intet i Særdeleshed vidste at kunne have derimod, hvorimod Kommissionen var af den Formening, at det kunde være ønskeligt, at Brandvagtens Tilsyn derved kunde forøges“. Den 24. September resolverede Kongen, at Schmidt for sin egen Person og paa sædvanlig Opsigelse indtil videre maatte faa Bopæl i Pavillonerne mod en efter nærmere Overenskomst med Brandkommissionen fastsat rimelig Leje, som skulde tilflyde Brandvæsenets Kasse. Schmidt erklærede sig villig til at give en aarlig Leje af 100 Rdlr. Sølv, der skulde erlægges halvaarsvis. Med denne Tilføjelse godkendte Regeringen Lejemaalet den 18. Oktober. Brandmajoren maa straks være

flyttet ind i sin nye Lejlighed, for af Brandkommissionens Forhandlinger i 1824 fremgaar, at Skattevæsenet har forspurgt, om den af Schmidt fra Oktober Flyttedag 1823 beboede Lejlighed i Nikolaj Taarn skulde betragtes som Embedsbolig, hvoraf der skulde svares Skat; Kommissionens Svar var benægtende.

Oberstløjtnant Schmidts Hustru Else Marie, født Birch, afgik ved Døden den 23. Juni 1823 af Apopleksi efter „mangeaarige Lidelser“. I Dødsannoncen siges hun at være blevet 65 Aar gammel og at have været gift i 36 Aar; det sidste er i alt Fald fejlagtigt, da hun var blevet gift med Schmidt i 1789. Den 27. Juni 1823 blev hun begravet fra Garnisons Kirke paa Assistents Kirkegaard i samme Gravsted, hvor Schmidt tre Aar senere blev jordet. Ved hendes Død boede Parret paa Kongens Nytorv i daværende Nr. 206. Da Schmidt den 23. Juni anmeldte hendes Dødsfald til Skifteretten, gjorde han opmærksom paa, at deres Fallitbo stadig var under Behandling af Kommissarierne Kaptajn West og Assessor With, saaledes at der intet var at arve.

Til de andre Vidnesbyrd om Schmidts elendige Pengeforhold kan føjes, at da Brandkommissionens Kasserer Michael Mathias Lund i 1824 meddelte, at han havde Kasseangel, blev suspenderet, arresteret og dømt (se Side 292 flg.), viste det sig, at blandt flere andre ogsaa Schmidt havde faaet udbetalt Forskud af Sprøjtekassen, for hans Vedkommende ikke mindre end 1100 Rbdlr. Sedler. Heraf tilbagebetalte han i Løbet af 1824 de 100 Rbdlr., medens det for Resten efter nogen Forhandling blev bestemt, at der skulde afbetales 300 Rbdlr. i hvert af Aarene 1825 og 1826 og 400 Rbdlr. i 1827.

Den 21. November 1826 Kl. 11¹/₂ Aften afgik Oberstløjtnant, Branddirektør Schmidt ved Døden paa Grund af et apoplektisk Anfald. Alleerede den 18. November havde han dog til Kongen indsendt en Ansøgning om Afsked fra sit Embede paa Grund af Alder og Svagelighed. Denne Ansøgning blev tilstillet Brandkommissionen, hvis Erklæring man udbad sig; men den kom først til Behandling i Mødet den 23. November, hvor der samtidig forelaa Meddelelse om Schmidts Død.

Begravelsen fandt Sted paa Assistents Kirkegaard den 27. November. Af Skiftet ses hele Begravelsen at have kostet 525 Rdlr. 4 Mk. 7 Sk.

Stadsbedemand Johansens Regning, der omfatter alle Udgifterne til den egentlige Begravelse paa Kirkegaarden, Provst og Præst m. m., fortæller os bl. a., at der blev anvendt Ligvogn med 4 Heste, Kusk og Biløber. Der blev brugt 7 Vogne til Koret, 1 til Marskallerne, 8 til Følget og 1 til Bedemanden, hver à 2 Rdlr. Ligklædning og Pyntning af Liget androg 28 Rdlr. 4 Mk. 8 Sk., medens Ligkistesnedkeren fik 88 Rdlr.

Brandkorpset synes ikke som saadan at have deltaget i Begravelsen, for Vicebrandmajor Sihm nøjedes med at meddele Distriktskaptajnerne, at Begravelsen skulde finde Sted den 27. November Kl. 11 Formiddag, idet han anmodede Kaptajnerne om at bekendtgøre dette for saavel „Over- som Underofficerer, paa det at Korpsets Chef kan nyde den for ham og Korpset tilkommende Agtelse“.

Begravelsesgildet blev holdt i Enighedsselskabets Lokaler (i daværende Nr. 101 paa Hjørnet af Lille Kirkestræde og Hvælvingen, nu Nr. 1 i Lille Kirkestræde og St. Nikolaj Plads Nr. 28), og der er bevaret nogle Regninger, bl. a. fra Enighedsselskabets Klubvært S. H. Østerberg, fra en Snedker, en Værtshusholder og en Konditor; man kan deraf se, at Følget er blevet trakteret med Julekager, Kringler, Makronkager, Marengs, Mandelkager, engelsk, hollandsk og Schweitzer-Ost, røgede Oksetunger, Kommenaqvavit, Cognac, Madeira, Gl. Rom, Niersteiner og Gl. Graves, og at man til det øvrige Traktement ogsaa har faaet Musik.

Af den Gæld, Schmidt havde stiftet ved Forskud af Sprøjtekassen og — som det ses af Skifteforhandlingerne — allerede i 1818, var der endnu ved hans Død 432 Rbdlr. 59 Sk. tilbage, og denne Fordring blev anmeldt til Skifteretten, hvortil ogsaa anmeldtes andre Fordringer fra Brandkommissionen, bl. a. en Fordring paa 114 Rdlr. 84 Sk. som Rest af et Forskud til Børnene til Hjælp til Begravelsesudgifterne. Da Boet imidlertid viste sig ganske insolvent, fik Brandvæsenet ikke den sidstnævnte Fordring refunderet, saaledes som det fremgaar af dets Regnskab for 1828.

To Børn overlevede Brandmajoren: Sønnen Friedrich Christian Schmidt, Premierløjtnant ved Sjællandske Jægerkorps (begravet 1833 i en Alder af 42 Aar) og Datteren Pauline Cecilie, gift med Renteskriver

Bentzen (hun begravedes 1851 i en Alder af 59 Aar). Begge Børnene blev jordet i samme Gravsted paa Assistents Kirkegaard som Forældre⁹).

X. JØRGEN CHRISTIAN ENGELBRECHT WEST (1826—32)

Jørgen Christian Engelbrecht West var født i København den 11. Juli 1771 som Søn af K. F. West, der var Bud ved Vajsenhuset. Han maa efter sin Skolegang være kommet i Tømrerlære, og i 1790 traadte han ind i Brandkorpset; Korpsets Anciennitetsprotokol siger fejlagtigt, at han da var 21 Aar. Den 13. April fik West Borgerskab som Tømrermester, og den 27. August 1798 blev han — efter at have faaet kongelig Tilladelse dertil — hjemmeviet til Severine Elisabeth Nanette Wadskiær fra Nybrogade, Datter af Professor K. F. Wadskiær, der først var bosat i Sorø og senere i København; hun var da 24 Aar gammel, idet hun var født den 11. Februar 1774.

I 1817 ses Jørgen West at være avanceret frem til en Kaptajnspost i Brandkorpset, da han i dette Aar blev det ene Medlem af den Tomands-Kommission, der skulde behandle hans Foresatte, Brandmajor Schmidts andet Fallitbo (se Side 567).

I Løbet af 1820 konstruerede Brandkaptajn West en Redningsstige, saaledes at Brandkorpset med den fik sin første Stige paa fire Hjul. I December 1822 ses han at være 2. Meddirektør i Brandkorpset, da han sammen med to andre udstedte en Erklæring om, at Kongen ikke havde været til Stede ved en Ildebrand. Den 18. November 1826 ansøgte Brandmajor, Oberstløjtnant Schmidt om Afsked, den 21. November døde han, inden Ansøgningen endnu var blevet behandlet af Brandkommissionen, og den 23. November holdt Kommissionen Møde.

Her forelaa da for det første Schmidts Ansøgning, for det andet Meddelelsen om hans Dødsfald; men desuden forelaa der allerede i dette Møde, hvor Brandkommissionen skulde træffe de fornødne Bestemmelser i Anledning af Schmidts Død, Ansøgninger fra Vicebrandmajor, Oberstløjtnant Sihm, og fra 1. Meddirektør, Major Schmidt. De ønskede ved

Kommissionens Indstilling om en ny Brandchef at maatte blive ladt ude af Betragtning, da de begge paa Grund af Alder ikke ønskede at indtage nogen anden Stilling indenfor Brandkorpset end den allerede opnaaede. Den 30. November gav Kongen West Majors Karakter og ansatte ham ad interim til at kommandere Brandkorpset. Den 1. November 1828 blev han udnævnt til Ridder af Dannebrog; men først den 10. April 1831 blev han udnævnt til virkelig Brandmajor og Chef for Brandkorpset (ikke den 10. Maj, saaledes som „Dagen“ urigtigt skriver ved hans Død).

Jørgen West fik imidlertid ikke lang Funktionstid som virkelig Brandmajor. I Slutningen af Aaret 1831 blev han syg, og den 10. Januar 1832 Kl. 9 om Morgenen afgik han ved Døden, og som Dødsarsag nævnes Leversyge. Samme Dag afholdt Brandkommissionen et ekstraordinært Møde for at udarbejde en Indstilling om de fornødne Avancementer ved Brandkorpset; Indstillingen indsendtes den 13. Januar.

Dagen efter Dødsfaldet udtalte „Statstidende“ om West, at han var „en Mand af bekendt Duelighed og Virksomhed i sit Fag“, medens „Dagen“ paa hans Begravelsesdag skrev: „Han var paa den borgerlige Bane Tømmermester. Han døde agtet af sine Medborgere, som brav og retskaffen Mand af Vandel, kæk og dygtig i sit Fag“. I samme Nummer af Bladet findes indrykket et Mindedigt af en Anonym; det er uden Interesse i denne Sammenhæng.

Jørgen West, der ved sin Død boede i Pustervig (daværende Nr. 196), blev bisat den 16. Januar Kl. 11¹/₂ Formiddag i Helliggeist' Kirke. Der udgik Skrivelser til Distriktskaptajnerne om, at den Afdødes Familie meget gerne vilde se Officererne ved Bisættelsen, og det blev paalagt Kaptajnerne at meddele Underofficererne, til hvilken Tid Bisættelsen fandt Sted, og endelig blev der givet Ordre til, at fire Brandmestre i Livkjole med Flor om Armen fra Kl. 11 Formiddag skulde paradere i og ved Sørgehuset i Pustervig, de to uden for Porten, og de to andre uden for Døren til det Værelse, hvor Liget henstod. 16 Brandmestre, ligeledes i Livkjole, skulde møde for at bære Liget fra Hjemmet til Kirken, og to andre Brandmestre i samme Antræk skulde paradere ved Kirkedøren. To Løjtnanter skulde paradere i Hjemmet i det Værelse,

hvor Liget henstod, de skulde tage Opstilling ved Kistens Hovedende med dragne Sabler, paa hvis Spidser var hængt en Strimmel Flor. Naar Liget blev bragt bort, skulde de aftage Floret, stikke Sablerne i Skederne og stille sig i Række med det øvrige Følge. Endelig skulde to Kaptajner fungere som Sørgemarskaller i Kirken. Den egentlige Jordfæstelse fandt Sted Dagen efter, den 17. Januar, paa Assistents Kirkegaard, hvor Gravstedet endnu findes.

Hans Enke Severine West har antagelig ansøgt om en Enkepension, for ved Kongens Reskript til Brandkommissionen den 15. Februar 1832 siges: „Enkemajorinde Severine West skal af Brandvæsenets Kasse anvises en Gratifikation af To Hundrede Rdlr. Sedler.“ Denne Sum har sikkert været saa meget mere kærkommen, som Brandmajorens Bo ved Skiftet viste sig at være insolvent. Enkemajorinden døde først den 6. September 1858 i en Alder af 84 Aar og blev begravet i samme Gravsted som Manden. I Ægteskabet var der syv Børn, der alle overlevede Forældrene¹⁰).

XI. PETER MARTIN QVIST (1832—50)

Peter Martin Qvist er født i København den 13. Januar 1779 som Søn af Kaptajn Qvist. Efter endt Skolegang kom han i Murerlære, blev Svend, og den 18. Juli 1806 blev han optaget i Lavet som Murermester. Aaret efter giftede han sig, idet han den 22. December 1807 blev hjemmenviet til Jomfru Sophie Hedevig Petersen, Datter af en Kaptajn Petersen. Qvist maa paa et eller andet Tidspunkt være traadt ind i Brandkorpset, maaske 1807, saaledes som det opgives af Brandvæsenets Anciennitetsprotokol, der dog ikke altid er paalidelig med sine Oplysninger; i 1830 ses han at være naaet frem til en Løjtnantsstilling, hvad der ses af Tildragelsen ved Bommen uden for Nørreport Natten mellem den 22. og 23. Maj (se Side 296).

Kort Tid efter Striden med Bomforpagteren ved Nørreport maa Qvist være blevet forfremmet til Premierløjtnant, for ved den store Forfremmelse og Fornyelse i Brandkorpset i 1831 (se Side 301 flg.) blev ved

Reskriptet den 30. Maj Premierløjtnant P. M. Qvist udnævnt til Kaptajn og fungerende Vicebrandmajor med en Gage paa 400 Rbdlr. I Brandvæsenets Forhandlingsprotokol angives ved denne Lejlighed Qvist's Alder til 50 Aar, medens den i Virkeligheden var 52 Aar.

Aaret efter, den 10. Januar 1832, afgik Brandmajor West ved Døden, og samme Dag afholdt Brandkommissionen i den Anledning et ekstraordinært Møde for at affatte en Indstilling om de Avancementer, der var nødvendiggjort ved Dødsfaldet. Den 13. Januar blev Indstillingen afgivet, og allerede den 16. Januar kom Kongens Afgørelse, hvorved „Kaptajn Peter Martin Qvist, der nu fungerer som Vicebrandmajor, udnævnes til Vicebrandmajor med den reglementerede Gage 600 Rbdlr. samt til Kommandør ad interim for Korpset med et aarligt Tillæg af 200 Rbdlr.“. Blandt de Forretninger, som var blevet forsinket ved Brandmajor West's Sygdom og Død, og som blev overtaget af Qvist, var Anskaffelsen af en Redningssæk; dette Forhold bragte Qvist i Orden allerede inden den 27. September.

Paa Grund af et Forbehold, der var taget ved den store Forfremmelse af Officerer i Brandkorpset i 1831, oppebar adskillige af Officererne, især i de højere Charger, enten slet ingen eller stærkt reducerede Lønninger. Det var selvfølgelig uholdbare Tilstande, og den 9. November 1833 indstillede Brandkommissionen til Kongen, at der fra 1. Januar 1834 blev tillagt disse Officerer de Gager, der ved Reglementet af 1. Maj 1818 var fastsat for deres Charger. Svaret blev en kongelig Resolution af 15. November 1833, hvorved bl. a. Qvist, hvis hidtidige Løn var 800 Rbdlr. Sølv, fik et Tillæg paa 468 Rbdlr. Sølv. Samtidig bragtes ogsaa Anciennitetsforholdene i Orden; derved blev Qvist ved en kongelig Resolution af 25. November 1833 udnævnt til Brandmajor og Chef for Brandkorpset.

Den 8. Februar 1837 fik Qvist Oberstløjtnants Karakter og ledede nu fortsat Brandkorpset i næsten 13 Aar. Den 22. November 1849 indsendte han Ansøgning om at maatte faa Afsked fra 1. Januar 1850 at regne. Den 6. December 1849 videresendte Brandkommissionen Ansøgningen med sin Anbefaling til Krigsministeriet og indstillede, at Qvist ved sin Afgang fik Dannebrogsmændenes Hæderstegn og Obersts Karakter. Den

31. December bevilgedes hans Afsked fra 1. Januar 1850, og han fik de to foreslaaede Æresbevisninger.

Qvist var Skydebroder, idet han var blevet optaget i Selskabet den 11. September 1833; hans Skydeskive, der har Nr. 598, bærer Billedet af Nikolaj Taarn, belyst af en Ildebrand.

Den 8. Februar 1853 mistede Qvist sin Hustru Sophie Hedevig, født

PETER MARTIN QVIST
Lithografi af Fortling efter Tegning af E. Lehmann.

Petersen; hun var da 63 Aar gammel; den 13. Februar fandt hendes Begravelse Sted fra Helliggejst' Kirke, og hun blev jordet paa Assistents Kirkegaard. Qvist overlevede hende i over 5 Aar, idet han døde af Apopleksi den 27. November 1858; han blev begravet fra Helliggejst' Kirke den 3. December Kl. 4, og uden at der fra Brandvæsenets Side blev vist ham særlig Honnør; der foreligger kun en Meddelelse om, at det vilde være de Efterladte kært at se saa mange som muligt af Brandvæsenets Befalingspersonale ved Begravelsen. Qvist blev jordet i det

samme Gravsted, hvor hans Hustru var blevet begravet, paa Assistentens Kirkegaard, hvor hans Monument endnu findes.

To Sønner, en Løjtnant og en Proprietær, og en Datter, gift med Kaptajn, Skomager Borch, overlevede Obersten og overtog Boet som myndige Arvinger. Ved sin Død boede Oberst Qvist i Skindergade (daværende Nr. 15)¹¹).

XII. JOHAN CHRISTIAN KERRN (1850—59)

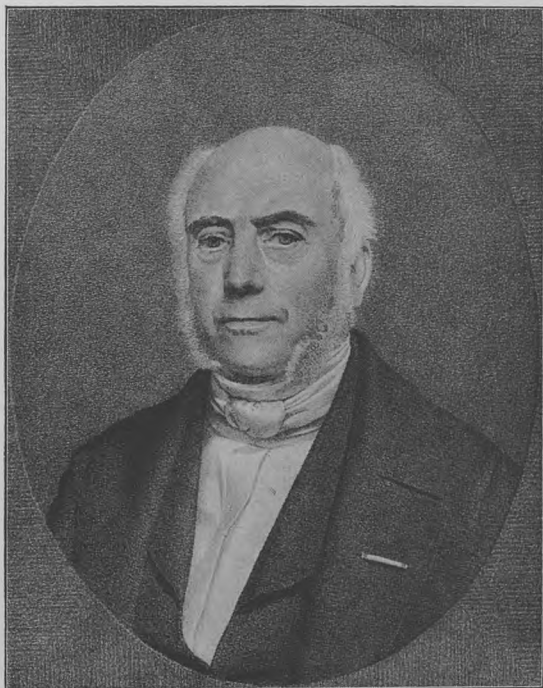
Johan Christian Kerrn var af Fødsel Tysker, idet han er født i Nürnberg den 13. August 1787, hvor Faderen var Tømrer (vistnok Svend). Kerrn selv kom ogsaa i Tømrerlære, blev Svend og fik Borgerskab i København som Tømrermester den 18. September 1809 efter at have forevist Mesterstykke; ved denne Lejlighed anfører Borgerskabsprotokollen fejlagtigt, at Kerrn var „født her i Staden“.

I 1812 skal han i Følge Brandvæsenets Anciennitetsprotokol være traadt ind i Brandkorpset, og i 1816 nævnes han i en Skrivelse fra Brandmajoren som Brandmester. Næste Aar giftede han sig, idet han den 25. Juli 1817 blev viet i Hjemmet til Anna (Ane) Marie Velschow, Datter af Snedkermester og Brygger Velschow i Brølæggerstræde (daværende Nr. 76); hun var saaledes Søster til den senere (i 1833) Professor i Historie Hans Mathias Velschow. Hun var født den 17. Maj 1798 og var altsaa ved sit Bryllup 19 Aar gammel, medens Kerrn's Alder var 30 Aar.

Kerrn avancerede indenfor Brandkorpset, først til Overbrandmester og derefter til Sekondløjtnant, og ved den store Forfremmelse inden for Korpset i 1831 opnaaede han den 30. Maj at foretage Springavance-mentet fra Sekondløjtnant til Distriktskaptajn for 3. Distrikt, ganske vist med det Forbehold, at han blev Kaptajn uden Anciennitet og Gage. Ved denne Lejlighed opgives hans Alder urigtigt til 45 Aar. Da det den 15. November 1833 paa Brandkommissionens Indstilling blev bestemt, at de Officerer ved Brandkorpset, der enten slet ikke eller kun delvis fik Gage, skulde have fuld Gage, fik Kerrn for sin Del en aarlig Løn af 200 Rbdlr. Sølv fra 1. Januar 1834 at regne. Ved Reskript af 25.

November 1833 fik Kern sammen med flere andre tillige Anciennitet som Kaptajn fra 1. Januar 1834.

Den 21. Juni 1839 blev Kern optaget som Broder i Skydeselskabet, og hans Skydeskive, der har Nr. 633, bærer med Allusion til hans borgerlige Beskæftigelse Billedet af en Tømrer i sit Værksted. To Aar senere,

JOHAN CHRISTIAN KERN
Lithografi af P. Gemzøe efter Tegning af J. W. Gertner.

den 29. Juli 1841, blev Kern efter Indstilling af Brandkommissionen udnævnt til 2. Meddirektør, og allerede den 29. Januar 1842 forfremmedes han atter og blev efter Brandkommissionens Forestilling udnævnt til 1. Meddirektør.

Natten mellem den 20. og 21. Juni 1843 var der en stor Brand paa Agent Holms Skibsværft; efter Kongens Ordre indsendte Brandmajor Qvist den 27. Juni en Indstilling til Udmærkelse af de af Personalet, der ved denne Brand havde „udvist Konduite og Anstrengelse“; blandt

de indstillede var Kern, som den 5. Juli modtog Udmærkelse i Form af Ridderkorset.

I 1849 ansøgte Brandmajor Qvist og Vicebrandmajor J. H. Lytthans om at faa Afsked, og da den blev dem bevilget den 31. December (fra 1. Januar 1850 at regne), blev Kern samme Dag udnævnt til Brandmajor og Chef for Brandkorpset. Han havde saaledes igen sprunget et Trin over, denne Gang Stillingen som Vicebrandmajor.

Som Brandmajor bragte Kern Uniformspørgsmaalet paa Bane, og den 16. Januar 1851 indsendte han en Ansøgning om Forhøjelse af Brandmajorens Løn, da han fandt, „at Brandmajorens Indtægter ikke er tidssvarende og passende til de med hans ansvarsfulde Embede forbundne Forretninger“. Brandkommissionen indsendte den 28. Juni Sagen med Anbefaling til Justitsministeriet og foreslog, at Brandmajorens Gage for Fremtiden blev fastsat til 2000 Rdlr. Den 3. Maj 1852 kunde Justitsministeriet meddele, at Kongen den 27. April havde resolveret, at den Løn, der ved Reglementet af 1818 var fastsat for Brandmajoren, nemlig 1268 Rdlr., for Kerns Vedkommende fra 1. Januar 1852 at regne skulde forøges med et personligt Tillæg paa 732 Rdlr., altsaa til ialt, som af Brandkommissionen foreslaaet, 2000 Rdlr. Næste Aar blev Kern som Repræsentant for Brandkommissionen Medlem af den Kommission angaaende Brandvæsenets Forbedring, der blev nedsat den 4. Marts 1853.

Brandmajor Kern blev udnævnt til Oberstløjtnant den 21. Oktober 1856. Derefter fungerede han endnu et Par Aar i Brandvæsenets Tjeneste; men i September 1858 indsendte han sin Ansøgning om Afsked i Naade med Pension, idet han henviste til, at han nu var over 70 Aar gammel. Brandkommissionen indsendte Ansøgningen med Anbefaling den 27. September og foreslog, at Kern ved sin Afsked fik Dannebrogsmændenes Hæderstegn; af Skrivelsen fremgaar det bl. a., at Kern foruden sin Løn paa 2000 Rdlr. i Følge Justitsministeriets Resolution af 3. August 1858 aarligt oppebar 319 Rdlr. som Erstatning for det Tab, Bygningsloven af 1856 havde paaført ham. Den 18. Februar 1859 bevilgede Kongen Kern Afsked med Pension fra 1. Marts at regne og gav ham Dannebrogsmændenes Hæderstegn. „Kjøbenhavns Brandfor-

578

sikring“ meddelte den 9. April, at Kerns Pension blev 1333 Rdlr. 32 Sk. aarlig, nemlig $\frac{2}{3}$ af 2000 Rdlr., medens man ikke, som af Brandkommissionen foreslaaet, havde set sig i Stand til at beregne Pension af de 319 Rdlr.

Oberstløjtnant Kernn døde den 28. November 1862; han boede da paa Nørregade (daværende Nr. 44, nu Nr. 33); den 3. December blev han begravet fra Holmens Kirke og samme Dag jordet paa Holmens Kirkegaard, hvor hans Gravsted endnu findes.

„Kjøbenhavns Brandforsikring“s Generalforsamling vedtog den 26. Februar 1863, at Brandmajor Kernn's Enke Anna (Ane) Marie, født Velschow, skulde nyde en Pension paa 400 Rdlr. om Aaret fra den 1. December 1862 at regne. Hun flyttede senere ud til Nørrebro Nr. 4 (Acciseboden, omtrent ved nuværende Kafé „De la Reine“), hvor hun i en Alder af 76 Aar døde den 7. Maj 1874; den 12. Maj blev hun begravet fra Holmens Kirke i samme Gravsted, hvor hendes Mand var jordet.

Der havde i Ægteskabet været 13 Børn, 10 Piger og 3 Dreng; af disse døde den ene Datter to Aar før sin Fader, medens Resten overlevede ham. Kun otte af Børnene overlevede Moderen og overtog Boet som myndige Arvinger¹²).

XIII. FRITZ CHRISTIAN BALSLOV (1859—68)

Fritz Christian Balslov var indfødt Københavner og er født den 12. April 1797 som Søn af Kammerraad Jeremias Frederik Reuss Balslov, Amtsforvalter i Kronborg Distrikt. Den 29. Juli 1823 fik han Borgerkab som Tømremester og Møllebygger i København, efter at han omkring 1818 skal være traadt ind i Brandkorpset; ved hans Afsked i 1868 siges, at han da havde tjent Brandkorpset i 50 Aar. Den 29. Marts 1828 løste han Kongebrev, og den 3. April blev han i Fredensborg Kirke viet til Susanne Mathiesen, der var født den 20. August 1807 som Datter af den i 1823 som Sognepræst i Hvedstrup-Fløng afdøde Dr. phil. Anton Henrik Mathiesen og Media (Mette) Mathiesen, der i 1828 boede i Frederiksberggade (daværende Nr. 14).

Balsløv var indenfor Brandkorpset avanceret frem til en Kaptajnsstilling, da han ved Brandmajor Qvist's, Vicemajor Lytthanns' og 2. Meddirektør Kaptajn Aagaard's Afsked fra 1. Januar 1850 at regne blev udnævnt til ad interim at fungere som Vicebrandmajor „uden Karakterforhøjelse“, men med et Tillæg paa 200 Rdlr. til hans hidtidige Gage 300 Rdlr. (altsaa ialt 500 Rdlr.).

Allerede i Oktober 1850 ansøgte Balsløv om, at der maatte blive tillagt ham den for Vicebrandmajoren normerede Gage, og om at han maatte blive fritaget for sin Tjeneste som Distriktskaptajn, da han led for stort et Tab ved at maatte forrette begge Tjenester. Brandmajoren anbefalede Ansøgningen, og det samme gjorde Brandkommissionen, da den videresendte den til Justitsministeriet. Den 29. Marts 1851 kunde Ministeriet meddele, at Kongen seks Dage i Forvejen havde udnævnt Balsløv til virkelig Vicebrandmajor med den for dette Embede reglementerede Gage, 700 Rdlr.

Balsløv var som Vicebrandmajor et Par Gange ude i Avispolemik, idet han forsvarede Brandkorpset mod Angreb. Den første Gang var efter Branden den 6. September 1855 i Messerschmidts Garveri paa Vesterbro (Nr. 18, nu Vesterbrogade Nr. 36 og Gamle Kongevej Nr. 25); denne Brand gav Redaktør C. St. A. Bille Anledning til i „Dagbladet“ at rette nogle kraftige Angreb mod Brandvæsenet, om hvilket han bl. a. udtalte, at det „viste sig atter ved denne Lejlighed, at vort „raske“ Brandvæsen i høj Grad trænger til en Reorganisation“, samt „at de staaende Talemaader om „vort ufortrødne“ og „vort raske“ o. s. v. Brandkorps kun er et rent Mundsvejr“. Balsløv søgte efter bedste Evne i to mindre Indlæg i „Flyveposten“ at forsvare Brandvæsenets Forhold saavel ved denne Brand, hvor en grundmuret 5-etages Garveribygning totalt nedbrændte, som ved en Natten mellem den 8. og 9. September s. A. i Studiestræde udbrudt Brand.

En Brand i den da nybyggede Gaard Nr. 13 paa Østergade den 9. Marts 1857, hvorved alt fortæredes af Ilden, saa kun de fire nøgne Mure stod tilbage, gav atter „Dagbladet“ Lejlighed til et Angreb paa Brandvæsenet. Uagtet Bladet ikke fandt noget bestemt at bebrejde Brandkorpset, mente det dog, at „denne betydelige Ildløs indeholder en ny

580

Opfordring til den hurtigst mulige Reform af vort hele Brandvæsen, hvis uhensigtsmæssige Organisation maa bære Skylden for, at der med mange og flinke Folk intet udrettes, fordi der savnes Kommando“. „Der mangler Energi i Kommandoen og Disciplin i det kun altfor talrige Korps.“ Bladet tilraadede at faa dannet en fast Kærne af indøvede, dygtige Folk uden nogen anden Beskæftigelse end den at være Slukningsmandskab,

FRITZ CHRISTIAN BALSLOV
Fotografi.

i Spidsen for hvilken skulde staa „en ung, kraftig Mand, som forstaaer at kommandere det hele Personale“. Brandkorpsets Redningsvæsen fandt Bladet i høj Grad utilfredsstillende. Med et Hib til „Det kgl. octr. kjbhvn.'ske alm. Brandassurancecompagni“, hvis Monopol Bladet fandt „uforstaaeligt“ og „skandaløst“, sluttede det sin ret lange Artikel med Opfordring til at danne et fast, indøvet, ikke for talrigt Brandkorps med gode Sluknings- og Redningsredskaber, „hvortil det nu bestaaende Brandvæsen kunde slutte sig som Reserve“.

Redaktør Bille havde da lige udgivet sine „Skizzer fra England“, hvori han bl. a. udtalte, at „Højvandet har én Gang foraarsaget Ildebrand ved at hede Kalken i en Mur saaledes, at Jernkramperne blev rødglødende, hvorved Ilden da forplantede sig til Bjælkerne; Regnvandet har fem Gange havt den samme Virkning“. Balsløv mente derfor i sit ret korte Gensvar i „Berlingske Tidende“, at „naar Hr. Bille, ved at skrive saadant Nonsens for hele Verden . . . , har bevist, hvor blottet hans Hjerne er for al Kundskab til at bedømme Aarsagen til en Ildebrand, saa vil enhver let indse, at hans Kompetence til at bedømme Kommandoen ved en Ildebrand ej heller har stort at betyde, og hans Annonce om samme vil saaledes ikke kunne komme Brandkorpsets kommanderende Personale til Skade paa gode Navn og Rygte“.

Efter endnu et Svar og et Gensvar synes denne Aviskrig for en Tid at hvile; men „Folkets Nisse“, der til forskellige Tider ved mindre Bemærkninger og Billeder synes at have taget Parti mod Bille, fandt Lejlighed til at divertere Publikum med en Vise, der næppe heller udelukkende var forfattet til Brandvæsenets Ros.

Den 2. Januar 1858 fik Balsløv Ridderkorset, og Aaret efter, den 27. Januar 1859, blev der af „Kjøbenhavns Brandforsikring“ taget Initiativ til Drøftelse af Mulighederne for at begrænse de hyppige Ildebrande; i denne deltog som en af Brandkommissionens Repræsentanter ogsaa Vicebrandmajor Balsløv, der imidlertid allerede den 18. Februar blev udnævnt til Brandmajor og Chef for Brandkorpset fra 1. Marts at regne, fra hvilken Dato Kernn havde taget sin Afsked. Balsløvs Gage var 1268 Rdlr., „indtil videre med et personligt Gagetillæg af 732 Rdlr., dog saaledes at han med Hensyn til Tillæget er pligtig at underkaste sig de Forandringer, som maatte blive en Følge af den forestaaende Overgangsperiode af Københavns Brandvæsen“.

I Balsløvs Funktionstid som Brandmajor tiltog Kritikken af Brandvæsenet, og det mærkes, at Tiden krævede et Brandvæsen, hvis Embedsmænd og Mandskab udelukkende skulde staa til Raadighed ved Ildebrande, skulde danne et professionelt Slukningskorps. Den 11. Maj 1865 blev Balsløv udnævnt til Oberstløjtnant; men den 14. Januar 1868 indsendte han Ansøgning om Afsked fra 1. April; An-

søgningen blev dog stillet i Bero indtil videre. Den 22. Marts indgav Balsløv atter Afskedsansøgning; den 12. Juni fik han den endelig bevilget af Kongen, i Naade og med Pension af „Kjøbenhavns Brandforsikring“s Kasse efter Loven af 1851; samtidig fik han Dannebrogsmændenes Hæderstegn; den 22. Juni 1868 sendte Justitsministeriet Meddelelse herom til Brandkommissionen og føjede til, at det efter Udstedelsen af Loven af 15. Maj s. A. ikke havde fundet Anledning til at gøre Forslag til ny Besættelse af Chefposten.

Efter sin Afsked fra Brandkorpset rejste Balsløv til Kolding, men vendte et Par Aar efter tilbage til København og byggede sig en Villa i Rosenvængets Allé (Nr. 42). Den 20. November 1872 mistede han sin Hustru, og hun blev begravet fra Garnisons Kirke den 26. November paa Garnisons Kirkegaard. Balsløv overlevede hende i godt fire Aar, idet han afgik ved Døden den 23. Januar 1877 Kl. 8 om Morgenen, og den 29. Januar blev begravet fra samme Kirke og i samme Gravsted som Hustruen. Den 27. Februar udleveredes hans Bo til hans myndige Arvinger til privat Skifte; der var i Ægteskabet 5 Børn, 2 Sønner og 3 Døtre.

Oberstløjtnant Balsløv havde været Skydebroder, og hans Skydeskive (Nr. 749) viser Billedet af en Vindmølle under Bygning¹³).

XIV. JULIUS ANDREAS BLOM (1868—70)

Julius Andreas Blom er født i København den 29. November 1815 og var Søn af Murermester og Vicebrandmajor Thomas Andreas Blom og Hustru Ingeborg Cathrine, født Carstensen. Han gik i Skole i Efterslægtsselskabets Skole, og efter sin Konfirmation i 1830 kom han i Tømrerlære og blev Svend i 1833. Af sine 8 Svendear var han et halvt Aar i Udlandet; i 1838 udstillede han et „Tagværk“ paa Charlottenborg. Den 11. September 1841 vandt han — efter forevist Mesterstykke — Borgerskab som Tømrermester i København, og han fik som saadan en meget stor Virksomhed. Udover det i „Kjøbenhavns Brandforsikring 1731—1911“

(Side 577 flg.) meddelte — hvortil henvises — kan der om J. A. Blom oplyses følgende:

Den 26. Juni 1846 ægtede han Caroline Frederikke Funch, der var født i København den 8. Juni 1824, Datter af Urtekræmmer Christian Funch og Barbara Marx; Vielsen fandt Sted i Garnisons Kirke. Allerede som Tømrersvend var J. A. Blom traadt i Brandvæsenets Tjeneste, hvor han blev Underbrandmester i 1835. Ved Branden Juleaften 1857 (se Side 345) udmærkede han sig ved Mod og Uforfærdethed; han var allerede da avanceret frem til en Løjtnantsstilling. Sandsynligvis bestaar der en vis Forbindelse mellem Bloms Optræden ved denne Lejlighed og hans Udnævnelse til Ridder af Dannebrog den 2. Januar 1858. Som Følge af Afskedigelser og Avancementer den 1. Marts 1859 udnævnte Kongen den 8. Maj s. A. Premierløjtnant Blom til Vicebrandmajor med 700 Rdlr. som Gage. Samme Aar foretog Blom en Studierejse i Udlandet paa egen Bekostning for at lære flere store Stæders Brandvæsen at kende. Han var lige vendt hjem fra denne Rejse, da han den 26. Oktober s. A. som Brandvæsenets Repræsentant blev udset til at deltage i Overvejelserne om et nyt Signaleringsystem (Indførelse af Telegrafmeldinger); ligeledes var han mellem de Mænd, der i 1861 traadte sammen til Drøftelse af Forstædernes Brandvæsen. Det var ogsaa Blom, der tog Affære i 1863, da Spørgsmaalet om „Dampsprøjter“ blev aktuelt for det københavnske Brandvæsen, idet det var ham, der efter Indbydelse af 9. Juni s. A. overværede en stor Konkurrence i London mellem Dampsprøjter; den skulde finde Sted i Tiden 24. Juni til 7. Juli s. A., men varede i Virkeligheden dog kun 3 Dage, fra 1.—3. Juli; Blom's Rapporter af 23. Juli, 14. og 17. August s. A. og hans Anbefaling af en bestemt Model var medvirkende til Indførelse af Dampsprøjter i København i 1864. Endelig blev Blom Medlem af den Kommission, der nedsattes den 31. Oktober 1863, og som overvejede det vigtige Spørgsmaal om Omdannelse af Københavns Brandvæsen. I 1865 overværede han, udvalgt dertil af Brandkommissionen, Forhandlingerne mellem Major Collstrop og Etatsraad Ehlers (se Side 374).

Samtidig med at Brandkommissionen den 27. Marts 1868 fremsendte Brandmajor Balsløv's Afskedsansøgning, anbefalede den, at Vicebrand-

major Blom blev ansat som Chef med den for denne Stilling fastsatte Gage af 2000 Rdlr.; men ved sin Skrivelse den 22. Juni s. A. om Balsløv's Afsked havde Justitsministeriet udtalt, at den, efter at Loven af 15. Maj s. A. var udkommet, ikke havde fundet Anledning til at gøre Forestilling om Besættelse af Brandchefstillingen. Blom maatte saaledes

JULIUS ANDREAS BLOM
Fot. (Hovedbrandstationen).

nøjes med at blive konstitueret Brandmajor; dog fik han hele det Stillingen tillagte Gratiale paa 2000 Rdlr. om Aaret. Efter at have modtaget Underretning den 13. Juli s. A. om Brandkommissionens Konstitution af Blom fandt „Kjøbenhavns Brandforsikring“ sig den 23. s. M. foranlediget til at tilskrive Kommissionen, at den forudsatte, at der ikke samtidig blev udbetalt Major Blom Gage baaede som Chef og som Vicechef for Brandkorpset, ligesom den gjorde opmærksom paa, at Gagen ikke var 2000 Rdlr., men 1268 Rdlr., plus et personligt Tillæg paa 732 Rdlr.

Denne Skrivelse gav Brandkommissionen kun Bemærkningen „Til Efterretning“.

Imidlertid nærmede Tidspunktet for Brandkorpsets Ophævelse sig, og den 15. Juli 1870 indstillede Justitsministeriet til Kongen, at samtlige Korpsets tjenstgørende Officerer i Anledning af Korpsets Ophævelse den 1. August s. A. fra samme Dag at regne afskedigedes i Naade; Kongens Approbation forelaa den 17. s. M. og meddeltes den 22. s. M. til Brandkommissionen. Samtidig med, at Blom saaledes afskedigedes den 1. August 1870, blev der tillagt ham Titel af Etatsraad „paa Grund af de ualmindelige Fortjenester, han havde indlagt sig, baade i sin Stilling som Vicebrandchef og da navnlig ved Overledelsen af Slukningsvæsenet i de sidste to Aar, i hvilke han har været konstitueret Chef for Brandkorpset“. Der havde været stærke Bestræbelser for at faa ham knyttet til det nye, det kommunale Brandvæsen, men forgæves (se Side 386 flg.).

Etatsraad Blom blev den 28. Januar 1885 udnævnt til Dannebrogsgmand og paa sin 80-Aars Fødselsdag den 29. November 1895 til Kommandør af 2. Grad. Han døde 13. Juni 1900 paa sit Landsted i Taarbæk og begravedes den 18. s. M. i dybeste Stilhed i Familiens Gravsted paa Holmens Kirkegaard. Etatsraadinden døde den 31. Maj 1912, og hendes Baalfærd fandt Sted paa Krematoriet den 4. Juni s. A. Den 29. Juni 1916 nedsattes Urnen i Familiegravstedet. I Ægteskabet var der 8 Børn, 4 Sønner og 4 Døtre, hvoraf de 3 Sønner og alle Døtrene overlevede begge Forældrene¹⁴).

XV. J. C. E. H. SCHØNHEYDER (1870—84)

Jean Carl Emil Herman Schönheyder var født den 23. Oktober 1837 i Randers, hvor Faderen, Christian Frederik Schönheyder, var residerende Kapellan. Han blev Student fra Randers 1856, blev cand. phil. 1857, exam. polyt. 1858 og i Januar 1863 polyteknisk Kandidat med Karakteren 6,77. I Tiden 1863—64 var han Assistent ved Ombygningen af Havnen i Frederikshavn og ved Projekteringen af Limfjordsbroen m. m. Den 1. Juli 1864 blev han Assistent ved Københavns Vandværk, og

medens han endnu var i denne Stilling, blev han den 22. December 1868 viet i Trinitatis Kirke (nuværende St. Pauls Sogn) til Marie Frederikke Jacobsen, Datter af islandsk Købmand Johan Christian Jacobsen; hun var født i København den 4. Juli 1845.

I samme Aar som Schönheyder indgik Ægteskab, blev netop — som anden Steds meddelt — den Lov vedtaget, hvorved „Det kongelige

J. C. E. H. SCHÖNHEYDER
Fot. (Hovedbrandstationen).

Brandkorps“ ophævedes fra 1. August 1870 at regne for at afløses af et kommunalt Brandvæsen. I den Anledning vedtog Borgerrepræsentationen i et Møde den 20. Juli 1868 at tiltræde Magistratens Forslag om, at den fremtidige Højstkommanderende ved Brandvæsenet skulde oppebære en aarlig Løn paa 2000 Rdlr., og ved et senere Møde s. A., den 5. Oktober, tiltraadte Borgerrepræsentationen ligeledes Magistratens Indstilling om, at cand. polyt., Assistent ved Vandvæsenet J. C. Schönheyder ansattes som Højstkommanderende ved Brandvæsenet og i denne

Stilling skulde benævnes Brandinspektør. Paa Justitsministeriets Forestilling den 18. Juni 1870 stadfæstede Kongen Kommunalbestyrelsens Valg af Schönheyder til Højstkommanderende fra 1. August s. A. at regne, og efter at Magistraten den 21. Juni s. A. havde modtaget denne Stadfæstelse, besluttede den, at Schönheyders Udnævnelse skulde gælde fra 1. Juli s. A., saaledes at han ogsaa skulde oppebære Gage fra denne Dag.

Klokken fem om Morgenen den 1. August 1870 overtog det kommunale Brandvæsen samtlige Vagter, og derved var Overgangen sket. Det nye Brandvæsen synes imidlertid ikke i Begyndelsen at have været heldigt i sin Optræden, i alt Fald havde det ikke en „god Presse“, saaledes som det viste sig ved Branden paa Frederiks Hospital Juleaften 1870, ved Branden to Dage senere i Livrente- og Livsforsikringsanstaltens Kontorer i Havnegade og ved senere Lejligheder.

I 1873 fik Brandinspektør Schönheyder et Dyrtilstillæg paa 130 Rdlr. Under en Øvelse med Dampsprøjten den 20. Juni 1883 i Gaarden ved Depothuset i Gothersgade kom Schönheyder imidlertid til Skade derved, „at Straalemesteren tabte Styret af Straalen, og denne med fuld Kraft førtes ind paa den tæt ved staaende Brandinspektør og beskadigede navnlig hans ene Øje saaledes, at han efter strax at være tagen under Behandling af en Øjenlæge endnu (d. v. s. den 17. December 1883) var under Behandling af denne og ikke havde Udsigt til at genvinde, i hvert Tilfælde ikke fuldt, Synet paa det ene Øje“. Da nu Stillingen som Inspektør for Vandvæsenet blev opslaaet ledig ved Inspektør Poulsens Pensionering den 1. November 1883 (død 5. August 1884), indgav Schönheyder den 23. Oktober s. A. en Ansøgning (der dog først indgik til Magistraten den 8. December s. A.) om at blive ansat i denne Stilling med den Anciennitet, han havde, idet han anførte som Grund til, at han søgte bort fra sin Stilling ved Brandvæsenet, at hans Læge havde forbudt ham at blive i den; samtidig henledte Schönheyder Opmærksomheden paa, at han tidligere havde været Assistent ved Vandvæsenet. Den 2. Januar 1884 udnævntes han dernæst til Inspektør for Vandvæsenet fra 1. Februar s. A. at regne; hans Løn blev fastsat til 4000 Kr. om Aaret foruden fri Bolig og Brændsel, medens han ved Brandvæsenet de sidste Aar havde oppebaaret 5200 Kr. aarlig.

Schönheyder beklædte sin nye Stilling indtil den 18. December 1894, da han afgik ved Døden paa Kommunehospitalet; han havde i 1888 faaet Titel af Justitsraad. Hans Enke overlevede ham i godt 23 Aar, idet hun døde i København den 2. Marts 1918. I Ægteskabet var der 5 Børn¹⁵).

XVI. DEODATUS FREDERICUS SEXTUS MEYER (1884—1909)

Deodatus Fredericus Sextus Meyer blev født den 11. Maj 1834 i Smallegade Nr. 15 paa Frederiksberg. Faderen var afskediget Kaptajn af Fyenske Infanteriregiment C. F. v. Meyer (født den 29. December 1785, død den 25. November 1836) og Hustru Maren Fries (født den 19. Januar 1796, død den 11. Marts 1874).

Sextus Meyer fik sin første Undervisning i Nyborg og senere i Mariboers Realskole i København. Den 11. Januar 1848 indtraadte han som Elev paa Kadetskolen, hvorfra han afgik den 31. Oktober 1853 til 7. Infanteribataillon som Sekondløjtnant, men med Anciennitet fra 1. November 1852 at regne. I 1853 deltog Meyer i Arbejdet paa Befæstningsanlæggene ved Dannevirke, men kom derefter paa den militære Højskole den 1. April 1857; her var han i $4\frac{1}{2}$ Aar, indtil han den 30. Oktober 1861 forlod Skolen som Sekondløjtnant ved Ingeniørkorpset. Han var med i Felttoget i 1864, idet han bl. a. deltog i Befæstningsanlæggene ved Dannevirke og var med ved Forsvaret af Fredericia, og den 22. September 1865 blev han karakteriseret Premierløjtnant. Aaret efter blev han gift, idet han løste Kongebrev den 5. Maj 1866 og den 10. s. M. blev viet af Dr. phil. Bloch Suhr, den residerende Kapellan ved Helliggejstes Kirke, i dennes Hjem til Anna Emilie Levison. Hun var født den 1. Februar 1838 i København som Datter af Grosserer Pinnes Levison og Hustru Sanne, født Bloch. Den 21. September 1867 blev Sextus Meyer udnævnt til virkelig Premierløjtnant og den 10. Februar 1872 til Kaptajn; den 11. Juni 1877 blev han Ridder af Dannebrog.

Den 2. Januar 1884 var Brandinspektør Schönheyder efter Ansøgning blevet udnævnt til Inspektør for Vandvæsenet fra 1. Februar s. A. at

regne, og den 30. Januar s. A. blev Vicebrandinspektør Carlsen konstitueret som Brandinspektør, en Konstitution, der varede indtil den ny Brandinspektør tiltraadte den 1. Maj s. A. Imidlertid var Stillingen blevet opslaaet ledig, og der var indkommet ialt 8 Ansøgninger. Blandt Ansøgerne indstillede Overpræsidenten til Borgerrepræsentationen, at Kaptajn af Ingeniørkorpset D. Fr. Sextus Meyer, Ridder af Dannebrog, blev ansat, da han var bedst kvalificeret; men Overpræsidentens Forslag blev forkastet med 18 Stemmer mod 11. Vicebrandinspektør Carlsen, der ogsaa var mellem Ansøgerne, fik 12 Stemmer for sin Ansættelse. Den 15. Februar s. A. anmodede Overpræsidenten Borgerrepræsentationen om paany at tage Kaptajn Meyers Ansøgning under Overvejelse, da der i modsat Fald vilde udgaa en ny Bekendtgørelse om Embedets Ledighed, fordi der imellem Ansøgerne ikke fandtes nogen anden, som Magistraten troede at kunne indstille til Embedet. Inden Sagen atter kom for den 10. Marts s. A., havde Vicebrandinspektøren trukket sin Ansøgning tilbage, og Kaptajn Meyer valgtes derfor med 17 Stemmer mod 7 til Brandinspektør ved Københavns Brandvæsen fra 1. Maj s. A. at regne. Den 9. April s. A. gav Overpræsidenten Meyer Meddelelse om Ansættelsen, samtidig med at den nye Brandinspektør fik sin Bestalling tilstillet; derimod fik den konstituerede Brandinspektør først Meddelelse om Udnævnelsen den 16. s. M.

Meyer, der stadig beholdt sin Stilling i Hæren, indgav kort efter sin Tiltræden et Forslag til Magistraten den 23. Juni 1884; det gik ud paa, at der ved forskellige Uniformsændringer skulde opnaas mere tydelige og passende Distinktioner og mere Ensartethed i Over- og Underklassernes Paaklædning; Forslaget blev tiltraadt af Magistraten den 17. Juli s. A., og Beslutningen derom fik Brandvæsenet meddelt den 14. August s. A.

Endnu samme Aar blev den nye Brandinspektørs Dygtighed sat paa en haard Prøve, ved Kristiansborg Slots Brand den 3.—4. November 1884; den ulykkelige Begivenhed er udførligt omtalt andetsteds (se 13. Afsnit); her skal kun nævnes, at da Meyer allerede Dagen efter Branden blev voldsomt angrebet af „Dagsavisen“, blev Angrebet eftertrykkeligt vist tilbage af en Erklæring fra „samtlige Menige af Københavns Brand-

korps“ og af to Artikler af Kommandør Wilde og fik af Brygger J. C. Jacobsen en anden Adresse, nemlig til Borgmesteren for Magistratens 4. Afdeling. Under de Overvejelser til en Nyordning af Brandvæsenet, der blev Følgen af Slotsbranden, indsendte Meyer forskellige Forslag, hvorefter han med Støtte af Magistraten foretog et Par Studierejser

D. F. S. MEYER
Fot. (Hovedbrandstationen).

til Udlandet i 1885. Resultatet af hans Forslag og Rejser blev Brandvæsenets Omordning i 1890.

Den 11. Maj 1886 fik Meyer Afsked fra Hæren med Oberstløjtnants Karakter, og i 1889 var han atter paa Studierejse i sin Egenskab af Brandinspektør. Ved den nye Ordning af Brandvæsenet, der kom i 1890, steg Meyers Løn fra de 4800 Kr., han havde faaet i 1889, til 5500 Kr. for 1890.

Den 26. Maj 1892 fik Brandinspektør Meyer tildelt Dannebrogsmændenes Hæderstegn, og da det kommunale Brandvæsen den 1. August 1895 fejrede sit 25 Aars Jubilæum, blev Meyer udnævnt til Oberst s. D. Den 30. September 1899 fik han Tilladelse til at bære den ham tildelte russiske Stanislausorden af 2. Grad, og den 28. April 1901 udnævntes han til Kommandør af Dannebrog af 2. Grad, den 15. December 1903 til Kommandør af 1. Grad.

Den 1. Maj 1909 kunde Oberst Meyer fejre 25-Aars Jubilæum for sin Ansættelse i Københavns Brandvæsen, og samme Aar den 27. Juli indsendte han sin Ansøgning om Afsked, og den blev bevilget fra 1. November s. A. at regne, og der blev af Magistraten tilstaaet Obersten en aarlig Pension paa 4270 Kr. Brandchef Meyers Overlevering af Kommandoen over Brandkorpset til Efterfølgeren Liisberg fandt Sted ved en højtidelig og meget stemningsfuld Parade („den sidste Parade“) i Hovedbrandstationens Gaard den 1. November Kl. 11 Formiddag.

Den 16. November s. A. hædredes Oberst Meyer ved en vellykket og meget stilfuld Festmiddag i Nimbs Lokaler; ved den Lejlighed bragte Brandfolkenes Understøttelsesforening, Sprøjteføernes faglige Forening og Brandfolkenes Organisation deres „gamle“, „særdeles humane og rettænkende Chef“ en Hyldest ved et Fakkeltog; Festsdeltagerne bestod af Repræsentanter for forskellige Autoriteter og af Assurandører.

Oberst Meyer mistede i 1913 sin Hustru, der under et Ophold paa Steensgaard (Stoense Sogn, Langeland) afgik ved Døden den 30. Juni; hun blev begravet den 5. Juli s. A. i Stilhed fra Vestre Kirkegaards Kapel.

Fra den 1. April 1914 bad Oberst Meyer sig fritaget for Tilsynet med Slukningsredskaberne paa Slottene uden for København, et Hverv, han havde paataget sig i 1892; men Obersten viste stadig sin Interesse for Københavns Brandvæsen, og da dette fejrede sit 50-Aars Jubilæum den 1. August 1920, saas blandt de indbudte ogsaa den tidligere Brandchef, der nu var 86 Aar gammel; han var ved denne Lejlighed Genstand for en særlig udsøgt Opmærksomhed fra alle Sider.

Aaret efter afgik Meyer ved Døden, den 2. Juli 1921, og trods det, at Jordefærden skulde foregaa i Stilhed, blev han under mægtig Deltagelse begravet den 7. s. M. fra Kapellet paa Vestre Kirkegaard og

jordet ved sin Hustrus Side; Brandfolkenes Organisations Banner paraderede ved hans Baare og Brandfolkene dannede Æresvagt. Efter et Ønske, som Oberst Meyer havde udtalt i levende Live, oprettede hans to Børn, Overretssagfører K. A. Meyer og Hofjægermesterinde Lilly Steensen-Leth, et Legat paa 5000 Kr., hvis Renter udbetales med 2 Portioner à 100 Kr. hver Jul til Enker efter Tjenestemænd i Brandvæsenet.

Af det københavnske Brandvæsen havde Meyer gjort sig fortjent i overordentlig høj Grad. Det skyldtes i første Række hans energiske Arbejde og hans personlige Initiativ, naar Brandvæsenet efter Slotsbranden i 1884 blev bragt paa Højde med Tidens Krav, en vanskelig Opgave, og naar man stadig fortsatte med Moderniseringen, bærer Meyer en ikke ringe Del af Æren derfor¹⁶).

XVII. VALDEMAR PETER EMIL LIISBERG (1909—1916).

Valdemar Peter Emil Liisberg var født den 25. Januar 1855 i København som Søn af Urtekræmmer Niels Jacob Peter Liisberg (født den 23. Januar 1824 og død den 26. Oktober 1871) og Hustru Inger Andrea Hansen (født den 13. April 1825, død den 20. August 1885).

Liisberg fik sin Skoleundervisning som Elev i Efterslægtens Skole paa Østergade; i Følge Skolens Beretning for Aaret 1871 bestod han i dette Aar Almindelig Forberedelseseksamen med Udmærkelse, og for denne Præstation blev Skolens højeste Belønning, den Moltke'ske Præmie, tildelt ham. I 1872 blev han exam. polyt. og i Januar 1878 cand. polyt. med 1. Karakter. I 1878 aftjente han sin Værnepligt ved Søværnet, og derefter arbejdede han i 1879—81 som Assistent hos Kommuneingeniøren paa Frederiksberg.

Da Rogert Møller havde søgt og faaet sin Afsked som Assistent i Københavns Brandvæsen fra 1. Oktober 1881, blev den ledige Stilling besat med Emil Liisberg den 26. September s. A. Aaret efter, den 4. August 1882, blev han viet i St. Jakobs Kirke i København til Harriet Hansine Mygge, der var født den 22. November 1851 som Datter af

Bagermester i København Carl August Mygge og Hustru Frederikke Marie Hansen. Liisbergs Hustru døde allerede den 8. April 1884 i København, og Ægteskabet havde været barnløst.

Fra den 1. Juli 1883 til den 30. September 1890 assisterede Liisberg tillige ved Københavns Brolægnings- og Vejvæsen, foruden at han stadig fungerede som Brandassistent og som saadan var med ved Slotsbranden i 1884. Den 30. Marts 1886 giftede Liisberg sig for anden Gang, idet han i St. Johannes Kirke i København blev viet til Nancy Dorothea Marie Nielsen, født den 12. Juli 1857 i København som Datter af Sten- og Billedhugger Frederik Emil Edvard Nielsen og Hustru Vilhelmine Georgine Kragerup.

Ved det nye Regulativ for Brandvæsenet af 15. Marts 1890 fik Brandassistenterne Navneforandring til Brandfuldmægtige, og samtidig fik Emil Liisberg sin Gage forhøjet, idet han for Aaret 1890 fik 2450 Kr. mod 2200 Kr. Aaret før. Da Liisberg i nogen Tid havde haft overdraget Installationen af Brandskabe, indsendte han den 12. Februar 1889 et Forslag om Ansættelse af en fast Telegrafingeniør med Medhjælp. Efter i 1891 at have været paa en Tjenesterejse til Udlandet (fra 21. Juni til 11. Juli) for der at gøre sig bekendt med de nyeste Opfindelser paa Brandtelegrafens Omraade overtog han fra 1. Januar 1892 hele Tilsynet med og Ledelsen af Brandvæsenets Telegrafanlæg. Han havde dog allerede forinden forestaaet Ændringen af Brandtelegrafen til Stationen i Adelgade i 1890—91, ligesom den i 1891 begyndte Ændring af det øvrige Telegrafnet lededes af ham. Før dette Tilsyn med Telegrafen fik Liisberg imidlertid intet Vederlag. Først paa Brandvæsenets Budget 1896 blev der trods Budgetudvalgets Modstand tilstaaet Liisberg 400 Kr. om Aaret for at føre det tekniske Tilsyn med Brandtelegrafen. Efter Omlægningen af Brandtelegrafen paa Østerbro og Ændringerne af Hensyn til Sporvejenes Ledninger i 1901 fik Liisberg efter en Ansøgning om et Gratiale paa 650 Kr. bevilget et saadant af Magistraten, dog kun paa 500 Kr. Paa Grund af lignende Arbejder ved Kong Georgs og Kristian VIII's Palæer og ved den ny Langebro fik Fuldmægtig Liisberg i 1903 et Gratiale paa 150 Kr.

Den 15. December 1903 blev Liisberg udnævnt til Ridder af Danne-

brog. Aaret efter fik han atter Gratiale (450 Kr.) for udført Telegrafarbejde (paa Station C). Da Kaptajn Bentzon tog sin Afsked som Vicebranddirektør, indstillede Branddirektøren Liisberg til Stillingen, og denne modtog Udnævnelse fra 1. Juni s. A. at regne, medens Telegraf-

VALDEMAR PETER EMIL LIISBERG
Fot. i Familiens Eje.

ingeniørstillingen blev overdraget Brandfuldmægtig Lunn. Ved det nye Regulativ af 1908 ændredes Betegnelsen for Vicebranddirektøren til Vicebrandchef.

Da Brandchef Meyer tog sin Afsked fra 1. November 1909 at regne, udnævnte Borgerrepræsentationen til hans Efterfølger Vicebrandchef Liisberg, der ved en højtidelig Parade i Hovedstationens Gaard den 1. November s. A. (se Meyers Biografi) modtog Kommandoen over Korp-

set af Oberst Meyer. Den 4. Juni 1910 fik Liisberg tildelt det preussiske Erindringsstegn „für Verdienst um das Feuerlöschwesen“, den 17. August s. A. den belgiske „medaille civique“ af 1. Klasse og i 1911 det tyske Erindringsstegn for Fortjenester paa Brandvæsenets Omraader. Den 27. Juli 1910 blev han Medlem af Bestyrelseskomiteen for „conseil international des sapeurs-pompier“, og fra den 5. Juni 1912 og til sin Død fungerede han som Vicepræsident for samme „conseil“. I Aarene 1910—15 var Liisberg Medlem af Bestyrelsen for „Dansk Ingeniørforening“, og den 9. Juli 1913 blev han Medlem af et af Justitsministeriet nedsat Udvalg, der skulde revidere samtlige i Landet gældende Bestemmelser om Tilvirkning, Forhandling og Opbevaring af Sprængstoffer, Ammunition og Fyrværkerisager (den saakaldte „Krudtkommission“). Fra den 19. Februar 1914 og til sin Død var han Formand for det Udvalg, der var nedsat af Magistraten for at undersøge Muligheden og Betimeligheden af Anbringelse af Gnistfangere i visse Skorstene.

Fra 1. April 1914 var Oberst Meyer blevet fritaget for Tilsynet med Slukningsredskaberne paa Slottene uden for København. Ministeriet forespurgte derfor, om Brandchef Liisberg vilde være villig til at overtage Stillingen for det hidtidige Vederlag, 300 Kr. om Aaret. Liisberg fremhævede i sit Svar, at det ikke længer drejede sig alene om Tilsynet med Slukningsredskaberne, men tillige om det brandtekniske Tilsyn med Slottenes Indretning. Stillingen blev derefter overdraget ham, idet Vederlaget derfor blev forhøjet til 500 Kr. aarlig fra 31. Oktober s. A. at regne.

Den 24. Maj 1916 Kl. ca. 7 om Aftenen døde Brandchef Liisberg efter et pludseligt Sygdomsanfald, der var indtraadt samme Dag. Begravelsen fandt Sted den 30. s. M. fra Kapellet paa Assistens Kirkegaard. I Kapellet paraderede foruden 2 Brandinspektører (som Sørgemarskaller) 2 Sprøjtemestre, Munderingsmesteren, 1 Maskinassistent, 3 Sprøjteførere, 1 Værkfører, 1 Overtografist og Staldmesteren. Ved Indgangen til Kapellet paraderede 2 Sprøjteførere, og uden for Kirken var opmarscheret en Æresvagt med Korpsets Fane under en Brandinspektørs Kommando; Æresvagten bestod af 2 Brandinspektører, 1 Sprøjtefører som Fanebærer, 8 Hold Brandmænd med tilhørende Telegrafister, Kuske og Erstatningsfolk, ialt ca. 60 Mand. Til at bære Kisten fra Kapellet til Graven var

beordret 22 Mand. Brandchefen blev jordet ved Siden af sine Forældre og sin første Hustru. Da hans anden Hustru døde den 8. Marts 1922, blev hun begravet i samme Gravsted.

I Emil Liisbergs 2. Ægteskab fødtes to Døtre, hvoraf den ene blev gift med Kaptajn Poul Otto Hemmingsen, den anden med Museumsinspektør, mag. art. Chr. Axel Jensen¹⁷).

XVIII. CARL ALBERT MÜLERTZ (1916—1930)

Carl Albert Mülertz er født den 8. Juni 1862 i København som Søn af Skibsfører, Andreas Mülertz (født den 21. April 1819 i Skien og død den 28. Juni 1891 i København) og Hustru Nicoline Holmsted (født den 1. August 1820 i Aarhus og død den 12. Maj 1896 i København).

Mülertz fik sin Skoleundervisning i Borgerdydskolen i Bredgade, hvorfra han i 1877 tog 4. Klasses Hovedeksamen (mathematisk Retning), og tog i 1878 Adgangseksamen til Polyteknisk Læreanstalt.

I 1888 aftjente Mülertz sin Værnepligt ved Ingeniørregimentet, blev den 3. Oktober 1889 udnævnt til Sekondløjtnant i Ingeniørkorpset og forrettede Tjeneste som saadan til den 2. Oktober 1890.

I Foraaret 1891 var Mülertz assisterende Ingeniør ved Projekteringen og Udstikningen af Havnebanen i Lemvig og blev i 1892 polyteknisk Kandidat i Ingeniørfagene. Den 1. April 1892 blev han ansat som Ingeniørassistent hos Stadsingeniøren i København.

Da Reservefuldmægtig ved Københavns Brandvæsen, Murermester Lippert, havde taget sin Afsked fra 1. Oktober 1892, blev Mülertz fra 1. November s. A. beskikket i den ledige Stilling ved Siden af sin Stilling hos Stadsingeniøren.

I 1895 afskedigedes Fuldmægtig ved Brandvæsenet W. A. W. Tegner, og Mülertz udnævntes til den ledige Stilling, fra den 1. November s. A. at regne. Denne Stilling beklædte han til Efteraaret 1909, idet Brandfuldmægtigene (ialt 5) dog i Henhold til Regulativet af 1. Marts 1908 for Fremtiden skulde benævnes Brandinspektører.

Da Oberst Meyer den 1. November 1909 tog sin Afsked som Brandchef, og Liisberg blev udnævnt til hans Efterfølger, blev Stillingen som Vicebrandchef ledig, og den 26. November s. A. ansatte Magistraten derefter Mülertz som Vicebrandchef fra 1. November s. A. at regne.

Den 20. November 1911 modtog Mülertz den græske Frelserorden af 4. Grad, og den 14. Marts 1912 blev han udnævnt til Ridder af Dannebrog.

Den 24. Maj 1916 døde Brandchef Liisberg, og Magistraten besluttede i sit Møde den 28. August s. A. at indstille Vicebrandchef Mülertz, hvis Udnævnelse fik kongelig Stadfæstelse den 24. November s. A. Efter Liisbergs Død overtog Brandchef Mülertz Hvervet som Tilsynshavende med Slukningsredskaberne ved og den brandtekniske Indretning af Slottene Bernstorff, Charlottenlund, Sorgenfri, Frederiksborg, Fredensborg, Eremitagen og Kronborg.

Den 1. November 1917 kunde Mülertz fejre sit 25-Aars Jubilæum for sin Ansættelse i Brandvæsenet, og ved Brandvæsenets 50 Aars Jubilæum den 1. August 1920 blev han udnævnt til Dannebrogsmænd. Den 13. Oktober 1922 fik Mülertz den nederlandske Oranje-Nassau Orden af 4. Grad og den 29. Juni 1923 Ærestegnet for 25 Aars Tjeneste ved Københavns Brandvæsen. Den 26. Juni 1926 modtog han den kgl. svenske Vasaordens Kommandørkors af 2. Grad.

Ved Dannelsen af Dansk Brandværns Komite i 1920 blev Brandchef Mülertz dennes Formand, en Stilling, han siden har beklædt.

Vaklende Helbred tvang i Efteraaret 1930 Mülertz til at søge sin Afsked fra 1. November s. A., og hans Efterfølger blev Vicebrandchef A. E. Friis. Under Mülertz' Ledelse har det københavnske Brandvæsen undergaaet en vigtig Ændring, idet dets Automobilisering er blevet gennemført ikke mindst paa hans Initiativ, en Udvikling, der ved hans Afgang i 1930 var naaet til Afslutning, saaledes at for Fremtiden Brandvæsenets Materiel kun fremføres ved Motorkraft. Endvidere gennemførtes et fra Brandvæsenets Side længe næret Ønske om Nedlæggelsen af de 2 smaa „Vagter“ for Vesterbro og Valby, idet disse blev erstattet med en stor „Station“ ved Enghavevej. Den nye Station blev taget i Brug den 1. November 1929.

Om Mülertz som Korpsets Chef lød der ved hans Afgang kun Lovord; saaledes skrev „Brandfolkenes Organisation“s Blad, at han var „en ualmindelig afholdt Foresat“, en Afholdthed, der skyldtes „ikke mindst hans rolige, til Tider overlegne, Optræden, der uvilkaarligt skabte Tillid og Respekt. Man saa og følte, at man for sig havde en Høvding af saavel Skikkelse som Karakter“. „Men bag den ranke militære Holdning, bag

CARL ALBERT MÜLERTZ
Fot. (Hovedbrandstationen).

det til Tider alvorlige Ansigtspreg og Væsen, der, særlig i hans Velmagtsdage inden Sygdommen meldte sig, kunde virke noget barsk og militært tilknapet, gemte sig prægtige menneskelige Egenskaber og Følelser. I fuldt Maal har vi haft Lejlighed til at se og beundre den Hjertets Dannelse og det gode Sindelag, hvormed Brandchefen tænkte paa sine Undergivnes Ve og Vel, der, parret med en udpræget Retfærdighedssans, som søgte at øve Ret og Skel til alle Sider, gjorde ham til en af de mest helstøbte Mænd, der fandtes. Det er disse værdifulde

menneskelige Egenskaber sammen med det Tillidsforhold, der i de mange Aar har været raadende mellem Brandchef Mülertz og Personalet, som vi nu med Taknemmelighed mindes.“ Ved sin Afgang modtog Brandchef Mülertz Dannebrogordenens Kommandørkors af 2. Grad.¹⁸⁾

ANDERS EMIL FRIIS
. Fotografi.

XIX. ANDERS EMIL FRIIS (1930—)

Anders Emil Friis er født den 5. Februar 1871 i København som Søn af Vognfabrikant Johannes Rudolf Friis (født den 9. Marts 1835 i Hillerød, død den 20. Februar 1923 i København) og Hustru Tecla Wiig (født den 24. Juni 1848 i København og død den 19. April 1916 i København).

Sin Skoleundervisning fik A. E. Friis i Melchiors Skole (Nørregade 33), hvor han i 1886 bestod Almindelig Forberedelseseksamen. Samtidig med at han var i Smedelære, forberedte han sig derefter fra 1. Maj 1886 til

Adgangseksamen til Polyteknisk Lærestalt, hvor han blev Eksaminand 1887 og cand. polyt. i 1893 (6,23). 1894 aftjente han sin Værnepligt ved 1. Artilleribataillon, var Sekondløjtnantselev fra 1. Oktober 1894 og blev den 21. Marts Aaret efter udnævnt til Sekondløjtnant. I 1908 tog han sin Afsked fra Hæren. I Tiden Februar 1893 til Juni 1894 var Friis assisterende Ingeniør ved Københavns Vandvæsen.

Fra 1. December 1895 var Friis ansat ved Brandvæsenet som Reservefuldmægtig, blev fra 1. September 1897 Brandfuldmægtig, fra 1. Marts 1908 Brandinspektør, og blev ved Liisbergs Død udnævnt til Vicebrandchef fra 1. December 1916. Ved Mülertz' Afgang i November 1930 blev Friis hans Efterfølger som Brandchef. 1912 udnævntes Friis til Ridder af Dannebrog.

Uden for Brandvæsenet har Friis haft forskellige Hverv at bestride. I 1908 blev han Politiets og fra 1913 Justitsministeriets Motorsagkyndige, en Stilling, han opgav ved sin Overtagelse af Brandchefsposten i 1930. I Aarene 1917—1923 sad han i Bestyrelsen for Dansk Ingeniørforening; 1921—28 var han Formand for det af Justitsministeriet nedsatte Udvalg til Prøvelse af Automobilstænkeskærme. Fra 1922 Medlem af Dansk Brandværens Komité. 1925—29 Formand for Dansk Ingeniørforenings Sektion for Automobilteknik og -trafik. Fra 1923 Medlem af det af Justitsministeriet nedsatte Udvalg til Godkendelse af Refleksglas for Cykler. Fra 1928 Medlem af Justitsministeriets Færdselsudvalg. Fra 1928 Formand for Justitsministeriets Prøvekommission for Filmsoperatører. Fra 1930 Medlem af det af Ministeriet for offentlige Arbejder nedsatte raadgivende Udvalg til Sikring af Færdselen ved Vejkrydsninger samt Krydsninger mellem Veje og Jernbaner. I 1911 har Friis udgivet en Afhandling „Flammesikring af Træ og Væv“, der blev prisbelønnet af „Den tekniske Forening“.

A. E. Friis blev den 4. Juni 1898 viet i Herning Kirke til Camilla Vigersa Tolderlund (født 5. Januar 1875), Datter af Bankdirektør Eugen Tolderlund, Herning, og Hustru Anine Schou. I Ægteskabet er der en Datter.

HENVISNINGER

Der er i det følgende adskillige Gange henvist til „F. C. Jensens Samlinger“, hvorved forstås det i Forordet omtalte Materiale, som af „Kjøbenhavns Brandforsikring“ blev erhvervet med Udarbejdelsen af nærværende Bog for Øje. Samlingerne, der bliver tilgængelige for Forskningen, er meget omfattende og forsynet med omhyggelige Kildehenvisninger; Brugen af Materialet lettes ved et Navne- og Sagregister.

I de følgende Henvisninger er anvendt en Del Forkortelser, hvoraf de fleste ikke trænger til nærmere Forklaring. Nogle faa skal her meddeles:

Br.- og V.komm. = Brand- og Vandkommissionen.

Brfs. = Brandforsikring.

Brk. = Brandkommissionen.

Brm. = Brandmajoren.

Brvs. = Brandvæsenet.

„Historisk Extract“ = Indlæg til Krigskancelliets kgl. Expeditioner, Nr. 193 af $22/2$ 1758.

Journal f. Brvs. = Magistratens 4. Afdelings Journal for Brandvæsenet.

Korpsbefalinger = Brandvæsenets Korpsbefalinger.

LA = Landsarkivet for Sjælland.

Pontoppidan: Journal = C. Pontoppidan: Journal om Brand- og Vandvæsenets Sager.

RA = Rigsarkivet.

2. Dep. = Danske Kancellis 2. Departement.

FØRSTE AFSNIT

STADENS ÆLDSTE BRANDVÆSEN

1) Troels-Lund: Dagligt Liv i Norden II, 163 flg. — 2) Kbh. Dipl. II, 13. — 3) O. Nielsen: Kbh. Hist. I, 304-06. — Kbh. Dipl. I, 123-24, 160, 206-07; IV, 85 flg. — 4) smst. I, 304. — 5) Troels-Lund: Dagligt Liv i Norden II, 171. — 6) Kbh. Dipl. I, 40-41. — 7) smst. I, 172-73. — 8) smst. II, 281-83. — 9) smst. II, 495-96. — 10) smst. I, 589. — 11) smst. II, 539-41. — 12) W. Doehring: Handbuch des Feuerlösch- und Rettungswesens, Berlin 1881, 519 flg., 524, 577. — W. Doehring: Das Feuerlöschwesen Berlins, Berlin 1881, 7 flg. — Medlemsblad for Brandinspektørforeningen 1911, Nr. 11. — C. D. Magirus: Das Feuerlöschwesen in allen seinen Theilen, 12-32. — „Feuer u. Wasser“ 1807, 57-59. — 13) F. R. Friis: Saml. til dansk Bygnings- og Kunsthistorie, 323-24. — Troels-Lund: Dagligt Liv i Norden II, 165 og Noten Nr. 6 dertil. — 14) Kbh. Dipl. VI, 194-95. — „Antheignelszer anlangendis Kiøbenhauffnes Byes Regenschaffuer“, S. 3 (Raadstuearkivet). — 15) Kbh. Dipl. II, 573. — 16) smst. II, 700. — 17) smst. I, 600. — 18) O. Nielsen: Kbh. Hist. III, 285. — 19) Kbh. Dipl. V, 249-59. — 20) O. Nielsen: Kbh. Hist. III, 283. — 21) Kbh. Dipl. V, 789-90. — O. Nielsen: Kbh. Hist. IV, 20. — 22) Kbh. Dipl. V, 249-59. — 23) smst. V, 411. — 24) O. Nielsen: Kbh. Hist. II, 225-26, 248, 263 flg. — 25) smst. II, 292. — Kbh. Dipl. V, 476-77. — 26) Kbh. Dipl. V, 477-78. — 27) Hjørring: Lejrespoliti, 1661. — 28) Resen: Inscriptiones Haffnienses, 259. — 29) Hjørring: Lejrespoliti, 1661. — 30) Kbh. Dipl. VI, 387. — 31) Thottske Saml. Nr. 711-716 Fol. (Kgl. Bibl. og Afskrift deraf i Raadstuearkivet). — Det følgende er taget fra Regnskabet 1673, 4-6, 9-10, 16 og 218; Regnskabet 1674, 4-9, 11, 15, 186-88, 239; Regnskabet 1675, 5, 8, 19, 151, 191-193; Regnskabet 1676, 8, 11, 21, 180-182; Regnskabet 1677, 6, 8-9, 12, 169; Regnskabet 1678, 14, 16-17, 166, 213 (Tallene henviser til Afskriften i Raadstuearkivet). — 32) Den følgende Skildring af Brandene 1666-1689 bygger paa det i O. Nielsen: Kbh. Hist. V, 54 og 386-390, meddelte. — 33) Den efterfølgende Skildring of offentlige og private Brønde i København bygger paa: O. Nielsen: Kbh. Hist. IV, 137-140; Peter Hansen Resen: „Kjøbenhavns ferske og Brønd-Vands Bog. 1682“ (Haandskrift i Raadstuearkivet); A. C. Meyer: Kort Underretning om Kjøbenhavns Vandvæsen 1850; „Kjøbenhavns Vandværk 1859-1909“, 16 flg.; Brandvæsenets diverse Sager 1800-1870, Skrivelser

af $\frac{8}{7}$ 1805 og $\frac{19}{10}$ 1825 (Raadstuearkivet); Hist. Medd., 1923, 271. — **34**) Den følgende Redegørelse for Københavns kunstige Vandforsyning bygger paa: O. Nielsen: Kbh. Hist. 127-137; Peter Hansen Resens ovenfor nævnte Vand-Bog 1682; „Kjøbenhavns Vandværk 1859-1909“; Hist. Medd., 2. R. III, 249-280 og 306-374 (den heri fremsatte Paastand, at Stadens Vandkunst af ca. 1580 var et Pumpevand, der ikke fik Vand fra Emdrup Sø, har ikke kunnet følges, da Beviserne ikke synes tilstrækkelige til at kunne afkræfte den gamle Opfattelse); iøvrigt henvises til Oberstløjtnant F. C. Jensens Samlinger, der er meget detaljerede for Vandforsyningens Histories Vedkommende, med Uddrag af adskillige Regnskaber.

ANDET AFSNIT

DE STORE REFORMER

1) O. Nielsen: Kbh. Hist. V, 184-86. — Hist. Tidsskr. 5 R. III, 487 flg. — **2**) Der henvises til de i Note 12) til Første Afsnit nævnte Behandlinger af Sprøjternes Historie. — **3**) Se Herman Gardings Biografi foran Side 527 flg. — **4**) Sjæll. Tegn. 1686, 296 flg. — **5**) Kbh. Dipl. VII, 127 flg. — Sjæll. Tegn. 1686, 322 flg. — Indlæg („Historisk Extract“) til Krigskanc. kgl. Expeditioner Nr. 193 af $\frac{22}{2}$ 1758. — **6**) Sjæll. Reg. 1686, 513 Nr. 103. — Kbh. Dipl. VII, 134. — **7**) Kbh.'s Skatteregnskab 1687, Pk. I, Bilag 31 (RA). — **8**) smst., Bilag 30 og 32; af van Deurs' Regning til Lorentz Kreyer, dateret 25. Oktober 1686, fremgaar, at van Deurs har betalt og samme Dag ladet indlade i Galiotten „Arent“, hvis Skipper var Cornelis Carstens:

	fl.	St.
1 ekstraordinær stor Sprøjte, der ogsaa kunde suge ovenfra, med Haandbomme af Jern	857	10
Dertil 100 hollandske Fod svære Sprøjteslanger à 1 fl. 2 St.	110	—
Dertil en ekstraordinær stor Slangepumpe (Anbringer)	224	—
480 holl. Fod svære Vandslanger (Lærred) à 8 St.	192	—
1 Sæk med løse Redskaber, Ophaleto, Trække-to, (dobbel), Kork etc. til Sprøjten	14	—
2 store Kobbersprøjter med Kobberbakker, ekstra svært og stærkt forarbejdet, à 523 fl. 10 St.	1045	—
Hertil 200 holl. Fod svære Sprøjteslanger med Kobberindlæg à $7\frac{1}{2}$ fl.	150	—
2 middelstore Sprøjter med Kobberbakker à 302 fl. 10 St.	605	—
2 middelstore Kobberbakkesprøjter med høje Bakker, særlig solidt fremstillede à 260 fl.	520	—
Til hver af de 4 middelstore Sprøjter 100 holl. Fod Sprøjteslange à 10 St.	200	—

	fl.	St.
6 store Slangepumper (Anbringere) à 144 fl.	864	—
Til hver Slangepumpe 480 holl. Fod svære Vandslanger, ialt 2880 Fod (formentlig Lærredsslanger) à 6 St.	864	—
6 dobbelte Udløb (Straalerør).....	74	—
For i alle Stempler, Sprøjter og Anbringere at anvende Skruer og Bolte af Kobber i Stedet for af Jern og for at have indlagt Pokkenholt, svært Kork og Læder beregnedes ekstra.....	60	—
6 Sække, 1 til hver Sprøjte, med løse Redskaber og 1 do. med 6 Trækketove, ialt 7 Sække.....	48	—
15 Pakkasser, 7 Indfatninger til de mindre Pakker med Slanger.....	98	4
Bindetov og Indpakning.....	36	4
For Herman Garding betalt diverse Regninger $\frac{8}{6} \frac{7}{10}$	1850	—
For Ledsagernes (1 Sprøjtemester og 3 Mand) Pas.....	107	6
For Transport af Varerne til Skibet, Paspaaetegnig, Mægler, Assurance, Segl og Nattevagt.....	22	17
Præmie (Forsikring: 4000 à 2 ^o / _o , 3000 à 2 ¹ / ₂ ^o / _o).....	155	—
Vekselrenter.....	111	16
Provision til v. Deurs.....	161	1
Afskriveren ved Indladningen ($\frac{1}{2}$ ^o / _o af 7000).....	35	—
Ialt at betale til v. Deurs....	8404	18

Den daværende hollandske Mønt var en „Florin“ (fl.), hvoraf der gik omtrent 2¹/₂ paa 1 Rdlr.; Florinen deltes atter i 20 Styver (St.). Paa Lorentz Kreyers Regning til Magistraten blev disse 8404 fl. 18 St. omregnet til dansk Mønt, og hans Krav paa Magistraten kom derefter til at se saaledes ud:

	Rdlr.	Mk.	Sk.
8404 fl. 18 St. omregnet til.....	3362	—	—
Agio og Oversendelse 3 ^o / _o	100	5	6
Betalt Fragt til Øresund til Skipper Cornelis Carstens for 22 Kasser, Pakker, løse Jern og Trædele.....	50	—	—
Betalt samme i Rejse- og Kostpenge for 1 Sprøjtemester og 3 Mand.....	20	—	—
Drikkepenge (Vinpenge).....	1	—	—
Frugt med en Færge fra Øresund til København.....	10	—	—
Indklareringen af Færgen.....	—	2	12
Porto til Korrespondance i København og Amsterdam....	6	3	14
	189	—	—

	Rdlr	Mk.	Sk.
Lorentz Kreyers Provision 1 $\frac{0}{10}$ af 3551 Rdlr. (3362 + 189)	35	3	—
Betalt v. Deurs i Anledning af Galiottens Sammenstød med en Middelhavsfarer	12	1	4
Lorentz Kreyer's Renter paa forskellige Veksler i Tiden fra Novbr. 1686 til Septbr. 1687.....	101	1	6
		148	5 10
Ialt Udgift til Holland...	3699	5	10

9) Indlæg i Ny kgl. Saml. Nr. 383 c Fol. — O. Nielsen: Kbh. Hist. V, 477. — Indlæg („Historisk Extract“) til Krigskanc. kgl. Expeditioner Nr. 193 af $\frac{22}{2}$ 1758. — Brevets Dato er hos O. Nielsen urigtigt angivet til $\frac{8}{10}$ 1685. — 10) Kbh.'s Skatteregnskab 1687, Pk. I, Bilag 32 (RA). — 11) smst., Pk. II, Litra A, Bilag 1-8 (RA). — 12) Orig. Skiftebreve 1698, Nr. 13 (LA). — 13) Kbh. Dipl. VII, 182, 184 flg., 239. — Sjæll. Tegn. 1687, 191 flg. og 205 flg. — smst. 1688, 538. — 14) Kbh. Dipl. VII, 196 flg. — Sjæll. Reg. 1687, 327-30. — 15) Sjæll. Tegn. 1687, 294. — 16) Kbh. Dipl. VII, 268 flg. — Sjæll. Reg. 1689-90, 160 flg. — 17) Kbh. Dipl. VII, 368. — Sjæll. Tegn. 1691, 333. — 18) „Historisk Extract“, Pkt. 3 Slutn. — 19) 1 Slettedlr. = $\frac{2}{3}$ Rdlr. — 20) Kbh. Dipl. VII, 248. — Sjæll. Tegn. 1688, 568. — 21) O. Nielsen: Kbh. Hist. V, 470. — Kbh. Dipl. VII, 182. — Sjæll. Tegn. 1687, 191. — smst. 1688, 568. — 22) Kbh. Dipl. VII, 230. — Sjæll. Tegn. 1688, 436-39. — Da Hans Nansen den $\frac{6}{10}$ 1688 indtraadte i Overdirektionen for Brandvæsenet, fik han tilstillet en Kopi af Skrivelsen af $\frac{22}{5}$ 1688 (Kbh. Dipl. VII, 239). — 23) Kbh. Dipl. VII, 248. — Sjæll. Tegn. 1688, 568. — 24) Kbh. Dipl. VII, 263. — Sjæll. Tegn. 1689, 98 flg. — Husenes Antal var da 3824. — 25) Kbh. Dipl. VII, 263. — Sjæll. Tegn. 1689, 98 flg. — Henlagte Sager 1690, Memorial af $\frac{5}{6}$ 1690 fra Branddirektionen (RA). — 26) Indlæg til Protokol Nr. 2, 158, over Komm. holdte paa Raadhuset for Slottet (RA). — 27) Henlagte Sager 1690, Memorial af $\frac{5}{6}$ 1690 fra Branddirektionen, Pkt. 5 (RA). — Protokol Nr. 1, 183 og Nr. 2, 160, 162, 253, over Komm. holdte paa Raadhuset for Slottet (RA). — 28) Kbh. Dipl. VII, 198 og 363. — Sjæll. Reg. 1687, 338 flg. — smst. 1691, 145-60. — 29) Kbh. Dipl. VII, 263, 407. — Sjæll. Tegn. 1689, 98 flg. — smst. 1693, 8. — 30) Indlæg til Protokol Nr. 2, 158, over Komm. holdt paa Raadhuset for Slottet (RA). — 31) O. Nielsen: Kbh. Hist. V, 390-398. — 32) Kbh. Dipl. VII, 377. — Sjæll. Tegn. 1692, 410 flg. — Indlæg til Protokol Nr. 2, 158, over Komm. holdte paa Raadhuset for Slottet (RA). — 33) smst., Indlæg til Protokol Nr. 2, 158 og 253. — 34) smst., Indlæg til Protokol Nr. 2, 253. — 35) „Annotation“ fra ca. 1728-29 i Kallske Saml., Nr. 47 (Kgl. Bibl.). — Sjæll. Tegn. 1690, 245. — Indlæg til Protokol Nr. 2, 158, over Komm. holdte paa Raadhuset for Slottet (RA). — Stadshauptmanden Niels Enevoldsen ses at have været særlig interesseret i Afgørelsen af Spørgsmaalet om Indkvarteringsfrihed: Han ejede en Ejendom i Vimmelskiftet (Nr. 166, Snarens Kvarter), for hvilken han havde nydt Indkvarteringsfrihed til

et aarligt Beløb af 48 Rdlr. Han ses den 24. August 1692 at have indsendt en Skrivelse til Grev Gyldenløve, hvori han anførte, at han havde tjent Kongen i 40 Aar, deraf 23 som Stadskaptajn og 17 som Stadshauptmand, i hvilken sidste Stilling han indtil for $1\frac{1}{2}$ Aar siden havde været forskaanet for Indkvarteringssskat, medens han nu daglig truedes med Udpantning, hvad der generede ham meget i hans høje Alder (73 Aar). I Restancer over Grundskatten af $\frac{24}{8}$ 1692 udtalte Politimesteren Klaus Rasch i Anledning af, at Enevoldsen resterede med 73 Rdlr. 5 Mk. 4 Sk.: „Manden er gammel og nu 40 Aars Tjener af Hs. Kgl. Maj. Hans Vilje til at betale er bedre end Evnen, som er slettere, end nogen kan tro, saa jeg har været betænkelig ved at inkommodere ham i hans Hus, og hvis han skal betale, saa ses det ikke at kunne erholdes nemmere, end at det afkortedes i de 750 Rdlr., han aarlig nyder af Politiets Midler“. Kongen løste imidlertid Spørgsmaalet ved den 21. Januar 1693 at befale Brandkassen aarlig at udbetale Stadshauptmanden 48 Rdlr. som Erstatning for den Indkvarteringsfrihed, der tidligere var tilstaaet hans Ejendom. (Sjæll. Tegn. 1693, Fol. 9. — Indlæg til Protokol Nr. 2, S. 158, over Kommissioner holdte paa Raadhuset for Slottet). — **36)** Jacob Dirks: De Noord-Nederlandsche Gildenpenningen, Haarlem 1878, I, 35-37, 142 (m. Fodnote), 181, 216. — **37)** Thottske Saml. Nr. 1390, 4to, Digt II, 7-8 (Kgl. Bibl.). — **38)** Molesworth: An Account of Denmark as it was in the year 1692, tr. 1694; 242. — **39)** Thottske Saml. Nr. 272 Fol., 2 flg. (Kgl. Bibl.). — **40)** Se Gotfred Fuchs' Biografi foran Side 529 flg. —

TREDJE AFSNIT

STILLE AAR 1694—1727

1) Protokol Nr. 3, S. 158 flg., over Komm. holdte paa Raadhuset for Slottet (RA). — **2)** Kbh. Dipl. VII, 421. — **3)** Indlæg til Protokol Nr. 3, S. 158 flg., over Komm. holdte paa Raadhuset for Slottet. — **4)** Kbh. Dipl. VII, 428. — Kgl. Resolutionsbog for Danm. 1688—94, 214, og D. Resolutioner, $\frac{30}{6}$ 1694. — **5)** Protokol Nr. 3 over Komm. holdte paa Raadhuset for Slottet (under $\frac{8}{3}$ 1694). — **6)** Kbh. Dipl. VII, 428. — **7)** smst. VII, 430. — **8)** Kgl. Resolutionsbog f. Danm. 1688-94, 214, og D. Resolutioner, $\frac{30}{6}$ 1694. — Rømers og Rasch's Klage var af $\frac{28}{6}$ 1694. — **9)** Sjæll. Tegn. 1695, 430. — **10)** Protokol Nr. 4, 1 flg., over Komm. holdte paa Raadhuset for Slottet. — **11)** Kbh. Dipl. VII, 471. — **12)** smst. VII, 484. — Magistratens Kopibog 1690-97, 177 flg. — Toldskriveren Søren Sørensens Hus ses at have ligget i Strandstræde, og en Del deraf var nedbrudt, for at Pladsen kunde indtages til Gade. — **13)** Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 3 flg. (Raadstuearkivet). — Sjæll. Tegn. 1696, 7. — **14)** Kbh. Dipl. VII, 614. — Huderne kostede 100 Slettedlr. — **15)** Kbh. Dipl. VII, 696 og 707. — **16)** Meller var Stadshaupt-

mand 1701-1713; hans Instruks af $\frac{22}{3}$ 1701 findes i Protokol over de kgl. udfærdigede Sager af Krigskanc. 1701, 1. Halvaar, Nr. 326; Instruksen er ganske enslydende med Stadshauptmand Mathias Pedersens af $\frac{27}{9}$ 1713, hvad angaar Forholdet til Brandvæsenet (se Note 41). — **17)** O. Nielsen: Kbh. Hist. VI, 367. — Indlæg til Missive Nr. 20 af $\frac{2}{2}$ 1704. — „Historisk Extract“, Punkt 5 og 6. — Sjæll. Tegn. 1703, 254. — Kbh. Dipl. VII, 718. — **18)** Sjæll. Tegn. 1695, 510. — **19)** O. Nielsen: Kbh. Hist. V, 487. — Kbh. Dipl. VII, 365, og V, 795 flg. — **20)** Kbh. Dipl. V, 795 flg. — **21)** smst. V, 802 flg. — **22)** O. Nielsen: Kbh. Hist. VI, 369. — Se Indlæg i Sjæll. Missiver 1707, Nr. 263. — **23)** Sjæll. Tegn. 1710, 680. — **24)** Kbh. Dipl. VII, 715. — **25)** O. Nielsen: Kbh. Hist. VI, 376. — **26)** smst. VI, 369. — Se Indlæg i Sjæll. Missiver 1707, Nr. 263. — **27)** Kbh. Dipl. VIII, 12. — Sjæll. Tegn. 1707, 179. — O. Nielsen: Kbh. Hist. VI, 368. — Se ogsaa „Historisk Extract“, Punkt 7. — **28)** Sjæll. aabne Breve 1707, Nr. 228. — „Historisk Extract“, Punkt 8 og 9. — **29)** Kbh. Dipl. VIII, 17. — Suppliquer 1707, Nr. 417. — „Historisk Extract“, Punkt 8-9. — **30)** O. Nielsen: Kbh. Hist. VI, 374 og sammes: Kjøbenhavn paa Holbergs Tid, 384. — Krigskanc. udgaaede Skriv. 1710, Nr. 2375. — Se iøvrigt Fuchs' Biografi, S. 531. — **31)** Kbh. Dipl. VIII, 16. — **32)** O. Nielsen: Kbh. Hist. VI, 366. — Indlæg til Sjæll. aabne Breve 1707, Nr. 228. — **33)** Kbh. Dipl. VIII, 21. — Romer blev forøvrigt 1711 tillige Vægterkaptajn. — **34)** Sjæll. Tegn. 1710, 680 flg., 735 flg. — Politi- og Commercekollegiets Protokol IV, Nr. 19, S. 594; Nr. 27, S. 295. — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 4 (Raadstuearkivet). — Sjæll. Tegn. 1703, 131. — **35)** Sjæll. Tegnelser 1711, 160 flg. — **36)** Kbh. Dipl. VIII, 150 og 179. — **37)** Sjæll. Tegn. 1716, Nr. 34. — **38)** Kbh. Dipl. VIII, 197 og 198. — At der virkelig laa en Fare i Skorstensfejernes Forsømmelighed, og at man derfor med haard Haand straffede en saadan, ses af følgende Tildragelse: I 1715 opstod der Ildløs i Nikolaj Kirkestræde paa Grund af, at Skorstensfejeren Svende havde forsømt at gøre Skorstenen ren; som Følge deraf fik Skorstensfejeren en Bøde paa 20 Rdlr. „Hvad hans Folk angaar, da skal han selv straffe dem denne Gang udi nogle af Politibetjentenes Overværelse med Ris og Krabask, enhver efter sin Størrelse og Kræfter, saa at de kunne erindre at gøre deres Gerning en anden Gang tilbørligen, og maa han desuden have sin Regres til disse sine Folk for sine udlagte Bøder“. (O. Nielsen: Kbh. Hist. VI, 376; Politiretsdom af $\frac{12}{2}$ 1715). — **39)** Kbh. Dipl. VIII, 315. — **40)** De to Ruller findes blandt „Henlagte Sager for 1715“ (i RA). — **41)** Stadshauptmand Meller var i 1713 blevet efterfulgt af Mathias Pedersen, for hvem der den 27. September s. A. udstedtes en Instruks, hvor det i Punkt 1 siges, at han har militær Kommando over alle de „her udi Staden sig befindende Stadskompagnier og over alle derhos bestilte Officerer og Gemene desligeste over nuværende eller herefter kommende Brandmestre med deres Underbrandmestre og sær(lige) Tilhjælpere, hvilke ere forordnede i Ildsnød til Redning og Afværgelse sig at lade finde og bruge“. Punkt 2 paalægger ham at holde godt Opsyn med, at Borgerskabet indekseceres, og siger endvidere: „Desligeste skal han Brandmestrene samt deres sær(lige) Tilhjælpere en eller tvende Gange om Aaret

forsamle, eksercere og mønstre, dog skal han deres Eksercering ikke lade ske uden paa de Dage og Tider, hvor deres Næring mindst derved forsømmes, saasom om Mandagen, da Haandværksfolk sig fra deres Arbejdsdag plejer at Entholde“. I Følge Punkt 8 skal han en eller to Gange aarlig undersøge Husene for at konstatere, hvorvidt Beboerne „med tilbørlig Gevær og Munitiøn er forsynet“, ligesom han skal paase, at de ved Kirker, Raadhuset og andet Steds befalede Redskaber til Ildens Bekæmpelse, „som er Brandsprøjter, Læderspande, Ildhager, lange Stiger, Segl, Økser, store og smaa Kar til Vand etc.“, altid er til Stede „og uden nogen Mangel af de dertil forordnede Penge forsvarligen og vel vedlige- og færdig holdes.“ (Kallske Saml., Pakke 47. — Jfr. „Historisk Extract“. — Se ogsaa Indlæg til Sjæll. Reg. 1749, Nr. 174). — **42**) Indlæg af ¹¹/₁ 1719 (fra Politimester Ernst) i Sjæll. aabne Breve 1719, Nr. 147. — **43**) O. Nielsen: Kbh. Hist. VI, 375. — **44**) Hist. Medd. om København VII, 371 flg. — **45**) Sjæll. aabne Breve 1719, Nr. 147. — **46**) Lygte- og Sprøjteskattens Regnskab 1719/20 (Raadstuearkivet). — **47**) Kbh. Dipl. VIII, 472. — Sjæll. Reg. 1719, 92 flg. — O. Nielsen: Kbh. Hist. VI, 366. — Bestallingsprotokol Nr. 6, 131. — Indlæg af ¹¹/₁ 1719 i Sjæll. aabne Breve 1719, Nr. 147. — Kbh. Dipl. VIII, 478. — Sjæll. Tegn. 1719, 236 flg. — Se Brandmajor Preislers Biografi, S. 533 flg. — **48**) O. Nielsen: Kbh. Hist. VI, 38 og 374 flg. — Sjæll. Tegn. 1720, 381. — Sjæll. Missiver 1720, Nr. 45. — **49**) Om hele denne Sag se: Bilagene til Krigskanc. refererede Sager 1747, Nr. 6 og sammes ekspederede Sager 1743, Nr. 420, og sammes Koncepter til kgl. Ekspeditioner 1723, Nr. 787. — Indlæg til Sjæll. Reg. 1749, Nr. 174. — „Historisk Extract“, Punkt 16-19. — O. Nielsen: Kbh. Hist. VI, 368. — **50**) „Historisk Extract“, Punkt 19. — Rosenborg Compagniets Protokol, 44 (Hærens Arkiv). — **51**) Sjæll. Reg. 1722, Nr. 113; 1723, Nr. 323, og Nr. 374. — Kbh. Dipl. VIII, 585 flg. og 589. — Se Fuchs' Biografi (S. 532) og Preislers Biografi (S. 534). — **52**) Kbh. Dipl. VIII, 611. — Sjæll. Reg. 1724, Nr. 314 med Indlæg. — **53**) „Historisk Extract“, Punkt 22. — Kallske Saml., Nr. 47. — **54**) Danske Kanc. henlagte Sager efter Supplik J. J. J. 142, 143. — Jfr. Indlæg til Krigskanc. ekspederede Sager 1743, Nr. 420. — **55**) „Historisk Extract“, Punkt 22. — **56**) „Historisk Extract“, Punkt 24-26. — Danske Kanc. henlagte Sager efter Supplik J. J. J. 142, 143. — **57**) O. Nielsen: Kbh. Hist. VI, 369. — „Historisk Extract“, Punkt 23. — Danske Kanc. henlagte Sager efter Supplik J. J. J. 142, 143. — **58**) O. Nielsen: Kbh. Hist. VI, 370 flg. — **59**) Krigskanc. ekspederede Sager 1728, Nr. 137. — **60**) Kbh. Dipl. VIII, 690. — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 8-9 (Raadstuearkivet). — Sjæll. Tegn. 1726, 404. — Kjøbenhavns Brandforsikrings Arkiv, O. 13. (LA). —

DEN STORE BRAND 1728 OG DENS FØLGER

1) O. Nielsen: Kbh. paa Holbergs Tid, 387. — 2) Kjøbenhavns Brandforsikrings Arkiv, O. 13 (LA). — 3) Falbe-Hansen og Scharling: Danmarks Statistik I, 563. — 4) Om Branden 1728 se: C. F. Reisers Ildebrands-, Levneds- og Forfølgelseshistorie, udg. af O. Nielsen 1890; heri findes S. 178 flg. Forhørerne ang. Branden. — E. Pontoppidan: Memoria Hafniæ, 54 flg. — O. Nielsen: Kbh. Hist. VI, 481 flg. — Bruun: Kbh. II, 586 flg. — Bering-Liisberg: Kbh. i gl. Dage, 362. — Edv. Holm: Danm.-Norges Hist. 1720-30, 478 flg. — Andreas Hojer: König Friederich d. Vierten gloriwür. Leben, Tønder 1829, II, 191 flg. — Hist. Tidsskr. 2. R. V, 286. — Danske Saml. II, 71-89. — P. Linde: Minder om den store Brand 1728. — Hist. Medd. om Kbh. III, 542 flg. — 5) Klokkeslettet for Ildens Begyndelse angives meget forskelligt; fra Forhørerne haves Tiden lidt over Kl. 7; Jón Ólafsson (i Danske Saml. II, 71 flg.) mener mellem Kl. 7 og 8; Hist. Tidsskr. 2. R. V, 286 har Kl. 7; Andreas Hojer siger Kl. 6½, medens Reisers Beretning har Kl. 6. — Af Reisers Oplysning om, at Alarmeringen skete ved Trommer fra Vagten (og ikke ved Piben eller Brandraab fra Vægterne), kan man maaske slutte, at Branden maa være begyndt før Kl. 7, da Vægterne paa denne Aarstid først kom paa Post Kl. 7 om Aftenen. — 6) Bering-Liisberg (Kbh. i gamle Dage, 361) siger, hvor han omtaler Ligrøveriet under Pesten 1711: „Blandt dem, der ved Ligrøveri og paa anden ulovlig Vis havde erhvervet sig en stor Formue, nævner Sagnet en Aalborgstudent Hans Himmerich, der siden efter, 1726, ved Hofprotektion blev Politimester og Vice-Borgmester i Staden . . . og i 1731 blev han afskediget, efter Sagnet fordi han var blevet grebet in flagranti paa en af Byens Kirkegaarde“. — Bruun: Kbh. II, 608, anfører, at Himmerich efter Branden „gik Ram forbi ved at præstere en Attest for, at han ikke havde været beruset“. — „Kjøbenhavns Politidirektører fra 1682 til 1863“, 13, synes at være i Tvivl om de mod Himmerich rettede Beskyldninger. — Pers. Tidsskr. I, 1880, 286, siger, at han var dansk, russisk og polsk Oberst, og at han kom hjem fra Udlandet i 1726. — Dansk biogr. Lex. (VII, 450) mener, at Himmerich i 1731 er gaaet fallit. — 7) Bruun: Kbh. II, 608, siger, at Kommandanten efter Branden slap for videre Tiltale „ved et eller andet Slags Svogerskab“. — 8) Vor Frue Kirkes Begravelsesbog 1726-76, fol. 14-15. — 9) Disse Tal stemmer ganske vist ikke helt overens med de (paa Side 25 flg.) i Grove: „Kjøbenhavns Huse og Indvaanere efter Branden 1728“ anførte; men sammenligner man Tallene 1670 og 4087 med Oplysningerne i Sjæll. Tegn. (1728, Nr. 628, og 1730, Nr. 166 og 167), om at Antallet af reddede Bygninger var 2417, saa synes de her anførte Tal at have en vis Sandsynlighed for sig. — 10) Naar der tidligere har været talt om, at tre Bygninger var forsikrede (se f. Eks. Bruun: Kbh. II, 606), saa er det af Axel Linvald i „Kjøbenhavns Brandforsikring 1731-1911“, 21 flg., blevet oplyst, at der kun har været Tale om en Pantsætning af Ejendommene. — 11) Vor

Frue Kirkes Begravelsesbog 1726-76, fol. 15. — **12**) Vor Frelsers Ligbog 1711-36, S. 143. — Garnisons Kirkes Begravelsesbog 1711-72, under $\frac{9}{11}$ 1728. — Helliggejst's Begravelsesbog 1713-56 under $\frac{5}{11}$ og $\frac{15}{11}$ 1728. — **13**) Petri Kirkes Begravelsesprotokol 1728-67, S. 1. — **14**) Suhm: Nye Saml. til den danske Hist. III, 299. — **15**) Bruun: Kbh. II, 607 flg. — Reisers Ildebrandshistorie ved O. Nielsen, 165 flg. — O. Nielsen: Kbh. Hist. VI, 483 flg. — E. Holm: Danm.-Norges Historie I, 485 flg. — **16**) Sjæll. Tegn. 1728, S. 270, Nr. 544. — Bruun: Kbh. II, 611. — **17**) Hojer: Fr. IV's gloriøse Leben, 204. — **18**) Sjæll. Tegn. 1729, S. 478 flg. — I 1732 ses der at være givet Ordre til, at 20 Lispund Kobber, der laa paa Politikamret, skulde afleveres til Bygningskommissionen; Kobberet var ved Undersøgelsen i 1729 fundet hos tre navngivne Personer, der havde opkøbt det af Smaadrenge (Sjæll. Tegn. 1732, fol. 397 af $\frac{1}{2}$). — **19**) Bruun: Kbh. II, 612, 614, 617. — Holm: Danmark-Norges Historie I, 490. — **20**) Bruun: Kbh. II, 618. — **21**) smst. II, 616. — Holm: Danmark-Norges Historie I, 495. — **22**) Bruun: Kbh. II, 630. — **23**) Linvald: Kjøbenhavns Brandforsikring 1731-1911, 31 flg. — **24**) Bruun: Kbh. II, 614, 631 flg., 633 og 654. — Holm: Danmark-Norges Historie I, 478. — Angaaende Brandstyret oplyser Pontoppidan i sit „Magazin“ s 2. Del (Kbh. 1793), 37, efter Simon Paulli's Regnskab af 22. April 1732, der endnu findes i Raadstuearkivet, at Indtægten deraf var over $\frac{1}{2}$ Mill. Rdlr. — **25**) Bruun: Kbh. II, 640. — **26**) P. Linde: Minder om den store Ildebrand 1728, 45 og 61. — **27**) O. Nielsen: Kbh. paa Holbergs Tid, 385. — **28**) O. Nielsen: Kbh. Hist. VI, 376. — **29**) Sjæll. Tegn. 1728, S. 270, Nr. 544. — **30**) Sjæll. Tegn. 1728, S. 211 flg., Nr. 424 af $\frac{16}{8}$. — Raadstueplakat af $\frac{30}{8}$ 1728. — Om Pensionen til Romers Enke kan oplyses: Ved kgl. Skrivelse af 1. Marts 1728 indrømmedes der Enken efter tidligere Vicebranddirektør og Vægterinspektør Gregers Romer, der ved en Brand i Proviandgaarden nogle Aar forinden var kommen til Skade, nogen aarlig Pension, naar Brandkassen en Gang blev i Stand til at udrede en saadan (Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 9-10; Sjæll. Tegn. 1728, S. 62, Nr. 3). — Enken, hvis Navn var Marie Bakke, ses at have faaet 50 Rdlr. af Brandkassen den 27. August 1728. Endelig den 10. December s. A. fastsattes et bestemt Beløb som aarlig Pension, nemlig 90 Rdlr.; Udbetalingen skulde dog først ske, naar Kassen var i Stand dertil. Den 16. Marts 1729 ansøgte hun om Fritagelse for at tilbagebetale de 50 Rdlr., hun allerede havde faaet; dette bevilgedes den 16. April s. A., idet det bestemtes, at Beløbet skulde betragtes som Pension regnet fra 1. Marts 1728 (Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 12-13; Sjæll. Tegn. 1728, S. 318, Nr. 647, og 1729, S. 424, Nr. 178). — **31**) Sjæll. Tegn. 1728, S. 311, Nr. 628 (med Indlæg) af $\frac{26}{11}$. — Raadstueplakat af $\frac{3}{12}$ 1728. — **32**) Sjæll. Tegn. 1730, S. 450 flg., Nr. 166 af $\frac{21}{4}$. — **33**) Se Oversigten over Regnskaberne i F. C. Jensens Samlinger. — **34**) Sjæll. Tegn. 1744, S. 869, Nr. 379 af $\frac{7}{8}$. — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 23 flg. — Forhøjelsen motiveres med at Gadelygternes Tal er steget fra 742 til 900, ligesom det anføres, at den i Reskriptet fra $\frac{12}{10}$ 1742 omtalte Beholdning (se S. 151) allerede var saa stærkt formindsket, at der ikke engang var den i Reskriptet

nævnte Beholdning paa 2000 Rdlr. tilbage. — **35)** Sjæll. Tegn. 1728, S. 311, Nr. 628, Indlæg af ¹¹/₁₁. — **36)** Collectanea II, 164, 245 (Raadstuearkivet). — Regnskabet for Brandstyrskassen, Nr. 74 og 132 (RA). — Br.- og V.komm. Forhandl. 1734, Nr. 3 af ¹⁴/₅. — At disse to Sprøjter, hvis Forgængere var brændt, den ene (Børnehusets) paa Nørregade, den anden i Landemærket, blev anskaffet for Brandstyrets Penge, var oprindelig ikke Meningen. Brandkommissionen vilde have henholdsvis Børnehuset og Trinitatis Kirke til at bekoste de nye Sprøjter; men begge gjorde gældende, at dette var dem ganske umuligt, da de var uformuende, og henviste til, at de i iøvrigt ikke havde haft andet med Sprøjterne at gøre end at huse dem. Kancelliet indstillede derfor den 22. Juni 1733, at begge Sprøjter tillige med Sprøjtehus og Brandredskaber skulde anskaffes af Brandkassen (Lygte- og Sprøjtekassen). Denne Indstilling fik Kongens Sanktion den 1. Juli 1733; men senere maa Udgifterne altsaa ved en kongelig Ordre af 25. Juli s. A. være blevet overført paa Brandstyret (Suppliker 1733, Nr. 402. — Sjæll. Tegn. 1733, S. 157, Nr. 280-81). De enkelte Poster i Regnskabet vedrørende de to Sprøjters Anskaffelse ser saaledes ud:

I. Til Trinitatis Kirke.

Sprut-Huset, som er Grundmur, udi Landemærket bygt, efter Murermester, Tømrermester, Smed og Snedker deres Regning og Kvittringer, Mur- og Tømmermaterialer, Søm og alt iberegnet med Malerløn 7 Mk.	148 Rdlr. 5 Mk. 6 Sk.
2 Vandkar paa 5 til 6 Tønder Rum af 2 Tømmer Egeplanker, derfor til Bødkeren, Smeden og Maleren à Stk. 15 Rdlr. er.....	30 — „ — „ —
3 Brandstiger, med Jern beslagne, derfor til Tømmermanden, Smeden og Maleren à 6 Rdlr.....	18 — „ — „ —
4 Jernbrandhager, med lange Stager, og at anstryge à 5 Mk. 8 Sk.	3 — 4 — „ —
5 Brandøkser udi Sprut-Huset à 5 ¹ / ₂ Mk.....	4 — 3 — 8 —
1 Skur over Brandstigerne, til Tømrermestrene betalt, iberegnet 3 Mk. 8 Sk. for samme at tjære	9 — 3 — 8 —
For Vandkarrene og Brandstigerne med Hager at køre til Kirken Efter Brandmajor Preislers Regning Dato 15. Martij 1734: 1 ny Brand-Sprut til Kirken med 2 Læderslanger og alt andet Tilbehør	220 — „ — „ —
42 Læderbrandspande til Kirken og Spruthuset med Navn og Nr. paa, à Stk. 7 Mk.....	49 — „ — „ —
1 Reservehjul og Jernaksel, item Seletøj og Ophaletov.....	8 — 4 — „ —
<u>Ialt ...</u>	<u>482 Rdlr. 5 Mk. 6 Sk.</u>

II. Til Børnehuset:

Efter bemeldte Brandmajor Preislers Regning: 1 ny Sprut med

2 Læderslanger og alt Tilbehør.....	220 Rdlr. „ Mk. „ Sk.
12 nye Læderbrandspande, med Navn og Nr. paa, à 7 Mk. . .	14 — „ — „ —
1 nyt Reservehjul og Jernaksel samt Seletøj og Ophaletov....	8 — 4 — „ —
Ialt...	242 Rdlr. 4 Mk. „ Sk.

Det manglende Beløb paa 125 Rdlr. 3 Mk. 6 Sk. ses at være udbetalt til Brandkommissionen den 11. Juni 1734. — **37)** Om denne Brand oplyses (i „Indkomne Sager til Kjøbenhavns Brandforsikring“ for 1734, LA), at Brandsessionen den 17. Juli 1734 — efter først at have afhørt saavel Bager Søren Rasmussen og Brygger Herman Schack som disses Folk — erklærede ikke at have kunnet „tilvejebringe ringeste Oplysning om, hvoraf eller hvorledes berørte Ildebrand er forarsaget; men imidlertid kan man af alle Omstændigheder tilfulde slutte, at de afbrændte selv i saadan deres Ulykke er aldeles uskyldige“. I Skadeserstatning er der af „Kjøbenhavns Brandforsikring“ efter denne Brand udbetalt til Brændevinsbrænder Hans Christian Bay i Borgergade 183 Rdlr. 72 Sk., til Brygger Herman Schack i Dronningens Gade 3600 Rdlr., til Brændevinsbrænder Henrik Willer i Dronningens Gade 612 Rdlr. 48 Sk., til Kæmner og Brygger Otto Lerche i Dronningens Tværgade 245 Rdlr., til Arbejdskarl Karl Andersen i Dronningens Gade 127 Rdlr. 39 Sk., til Jens Bendixens Enke Dorthea i Dronningens Gade 39 Rdlr. 78 Sk., Væver Jørgen Berentzen i Adelgade 204 Rdlr. 16 Sk. og til Skibstømmer Jens Ibsens Enke Anna i Adelgade 147 Rdlr.; derimod har Bager Søren Rasmussen, hos hvem Ilden opstod, ikke faaet nogen Erstatning, hvoraf man vel tør slutte, at han har været Lejer hos Brygger Schack. — **39)** Indlæg af ²³/₇ 1734 til Sjæll. aabne Breve 1734, S. 550 flg., Nr. 329 af ¹⁹/₁₁. — **40)** Sjæll. aabne Breve 1734, S. 550 flg., Nr. 329 af ¹⁹/₁₁. — Forordn. og aabne Breve under Kr. VI, 108-114. —

FEMTE AFSNIT

UDVIKLINGSAAR OG KOMMANDOSTRID 1734—1750

1) Brandvæsenets Rulle af ³/₉ 1735 (Raadstuearkivet). — „Hoved-Inventarium over Hs. kgl. Maj.'s og Stadens publique Sprøyte-Værker“ m. m. 1751 (Raadstuearkivet). — Br.- og V.komm. Forhandl. Nr. 2, 1734 under ²⁶/₁₁. — Grim døde ¹⁶/₁₀ 1735 (Sjæll. aabne Breve 1735, Nr. 290 af ²⁹/₁₀). — **2)** „Hafnia Hodierna“ 1748, 28. — **3)** Pontoppidans „Journal“ I, 1796, 57-59, hvor der igen henvises til „Extraordinære Relationer“ for Juli

1735. — **4)** Bruun: Kbh. III, 199. — **5)** Magistratens Resolutionsprotokol 1743, 373-74 af $\frac{28}{1}$, 613 af $\frac{28}{8}$, 679 af $\frac{7}{8}$. — Magistratens Kopibog $\frac{22}{5}$ 1743, Nr. 108. — **6)** Brandvæsenets Generalruller for Aarene 1734-40, 1752, 1754 (Raadstuearkivet). — **7)** Sjæll. Tegn. 1733, Nr. 212, S. 105. — Kallske Saml., Nr. 47 Fol. — Indlæg til Sjæll. Reg. 1749, Nr. 174 af $\frac{9}{5}$. — **8)** Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 23. — Sjæll. Tegn. 1743, S. 380, Nr. 479 af $\frac{23}{8}$. — Skrivelsen, hvorved den nævnte Vagt paa Kristiansborg blev oprettet, er af 27. April 1739, er stilet til General Grev Sponneck og Stadshauptmand Fjelsted og befaler, „at der paa Vores kongelige nye Residensslot udi København efterdags en bestandig Brandvagt, bestaaende af en Brandmester, en Straalemester og en Assistent med 9-10 Mand gemene af det til Vores Sprøjter ved Tøjhuset, Nyboder samt de trende Pramsprøjter saavel som ogsaa St. Nikolaj Kirkes Trykværk hørende Mandskab under Brandmajor Preislers Direktion og Anordning, skal holdes“ (Krigskanc. Expeditioner 1739, Nr. 410 og 411 af $\frac{27}{4}$). — **9)** Sjæll. Tegn. 1736, S. 500, Nr. 152. — **10)** „Historisk Extract“. — Danske Kancellis henlagte Sager efter Supplik Nr. I. I. I. 142. 143. — **11)** „Historisk Extract“, Punkt 30. — **12)** „Historisk Extract“, Punkt 33-42. — Krigskanc. expederede Sager, Nr. 420 af $\frac{13}{5}$ 1743. — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 21-22. — Indlæg til Sjæll. Reg. 1749, Nr. 174 af $\frac{9}{5}$. — **13)** „Historisk Extract“, Punkt 43-53. — Indlæg i Krigskanc. expederede Sager, Nr. 420 af $\frac{13}{5}$ 1743. — Krigskanc. refererede Sager, Nr. 6 af $\frac{1}{2}$ 1747. — **14)** Krigskanc. expederede Sager, Nr. 85 af $\frac{8}{2}$ 1747. — Indlæg til Sjæll. Reg. 1749, Nr. 174 af $\frac{9}{5}$. — **15)** Hammerichs Lovleksikon I, 747. — **16)** Krigskanc. expederede Sager, Nr. 85 af $\frac{8}{2}$ 1747. — **17)** „Historisk Extract“, Punkt 52 og 54. — **18)** Br.- og V.komm. Forhandl. $\frac{7}{7}$ 1739 og $\frac{7}{4}$ 1747. — Sjæll. Tegn. 1747, Nr. 167, S. 279. — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, Nr. 46, S. 25-26. — **19)** „Historisk Extract“, Punkt 54. — Sjæll. Tegn. 1747, Nr. 445, S. 443. — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 25-26. — **20)** „Historisk Extract“, Punkt 55-57. — Magistratens Kollegiebreve 1747, Nr. 125, hvor saavel Brandmestrenes Skrivelse som Stadshauptmandens Anbefaling findes. — Magistratens Kopibog 1747, Nr. 401 af $\frac{9}{10}$. — Nyegaard synes dog ret snart at være blevet fritaget for Rodemester-tjenesten, for medens han i Skattemandtallerne og ved Lygte- og Sprøjteskatten for 1748 under Navnet Peder Pedersen Nyegaard (Strandkvarter Nr. 33 og 34) anføres som Blytækker og Rodemester, nævnes den sidste Stilling hverken før eller senere. — **21)** Sjæll. Tegn. 1748, S. 574, Nr. 55-56. — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 27. — Indlæg til Sjæll. Reg. 1749, Nr. 174 af $\frac{9}{5}$. — **22)** Sjæll. Tegn. 1729, S. 476, Nr. 296 og 297 med Indlæg. — **23)** Kallske Saml. Nr. 47 (Kgl. Bibl.). — **24)** Brandordningen af $\frac{9}{5}$ 1749 med Kaptajn Nyegaards Optegnelser (Raadstuearkivet). — **25)** Sjæll. Tegn. 1742, S. 958 flg. — Sjæll. Miss. 1742, Nr. 517-19. — Rothes Reskripter, 440. — Indlæg til Sjæll. Reg. 1749, Nr. 174 af $\frac{9}{5}$. — **26)** Fogtmans Reskripter 1733 af $\frac{6}{2}$. — Sjæll. Tegn. 1733, Nr. 27. — Supplikprotokol 1733, Nr. 126. — **27)** Fogtmans Reskripter 1743 af $\frac{8}{3}$. — **28)** Krigskanc. refererede Sager 1747, Nr. 12 af $\frac{26}{8}$. Se Ekstrakten foran Sagerne for

nævnte Dag. — „Konfirmation paa en Convention imellem Ober- og Under-Officererne ved Kiøbenhavns Borgerskabs Compagnier opretted Liig- og Enke-Casse. De Dato Christiansborg den 29. Augusti 1747“ (trykt, Univ.-Bibl.). — **29)** Br.- og V.komm. Forhandl. 1748, under $\frac{27}{2}$ og $\frac{2}{4}$. — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, Nr. 49, S. 27-28. — Sjæll. Tegn. 1748, Nr. 230, S. 669-71. — Sjæll. Reg. 1748, Nr. 192 og 193, S. 616-17. — „Historisk Extract“, Punkt 59. — **30)** Kancelliets Suppliker 1748, Nr. 337. — „Historisk Extract“, Punkt 61. — **31)** Krigskanc. refererede Sager, August-September 1748, Nr. 55 og 56. — Krigskanc. Koncepter til kgl. Expeditioner 1748, Nr. 642 og 643 af $\frac{25}{9}$. — **32)** „Historisk Extract“, Punkt 58. — Som Stadshauptmandens Repræsentant ved en Ildebrand den 22. Juli 1742 i Brændevinsbrænder Niels Jørgensen Gielstrups Gaard i Knabrostræde overfaldt den nævnte Tscherning en Bryggerkarl, der betjente en Vandsluffe, med Stokkeslag, og da Brandmajoren paatalte Stadsadjutantens (saaledes betegnedes hans Stilling) urigtige Optræden, kom det til Mundhuggeri mellem de to, hvilket senere medførte Klager til Kongen fra begge Sider, uden at det dog kan ses, hvad der kom ud deraf (Indlæg i Krigskanc. expederede Sager 1743, Nr. 420). — **33)** Br.- og V.komm. Forhandl. $\frac{23}{1}$ 1748. — **34)** Baade det anonyme Forslag og Meddelelsen om, at dette har været forelagt Brand- og Vandkommissionen, indeholdes i Reskriptet af 11. Maj 1748. — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 29-32. — Sjæll. Reg. 1749, Nr. 174 af $\frac{9}{5}$, S. 128 flg. — Sjæll. Tegn. 1749, S. 198, Nr. 269. — **35)** „Historisk Extract“, Punkt 58 og 63. — **36)** Oversekretærens Brevbog 1748, S. 898, Nr. 169; S. 969, Nr. 213. — **37)** Oversekretærens Brevbog 1748, Nr. 218. — „Historisk Extract“ Punkt 62. — Se Indlæggene til Sjæll. Reg. 1749, Nr. 174 af $\frac{9}{5}$, i hvilken Sag der forøvrigt findes Afskrifter af forskellige tidligere afgjorte Sager, især angaaende Stridigheder om Kommandoforholdene. — **38)** Sjæll. Reg. 1749, Nr. 174 af $\frac{9}{5}$, med Indlæg. — **39)** Brandvæsenets Generalruller for de paagældende Aar (Raadstuearkivet). — **40)** I Rigsarkivet findes mellem „Henlagte Sager 1699-1730, D. Kanc., Skab 8, Nr. 203, Litr. Y“ anført de „Punkter, som ved Brandinkvisitionen skal iagttages“ og deriblandt en Fortegnelse over dem, der skulde „edeligen afhøres“; Fortegnelsens Punkt 2 er „Brandmajorens Folk eller de Karle med de sorte Kjortler“.

SJETTE AFSNIT

FORBEDRINGER OG ØKONOMISKE VANSKELIGHEDER 1750-1794.

1) Br.- og V.komm. Forhandl. for 1749, Fol. 175 af $\frac{6}{5}$. — Sjæll. Tegn. 1748, S. 472, Nr. 487-88 af $\frac{18}{11}$. — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, Fol. 34 flg., Nr. 39. — **2)** Br.- og V.komm. Forhandl. 1749, Fol. 175 af $\frac{6}{5}$, Punkt 2, og Fol. 177 af $\frac{9}{9}$, Punkt 70. — Regnskaberne for Lygte- og Sprøjtekassen 1748. — Pontoppidan:

Journal om Brand- og Vandvæsenets Sager, 1796, 151. — Hist. Medd. om Kbh. VI, 205. — **3)** „Historisk Extract“, Punkt 64 og 66. — **4)** Pakken: „Foranstaltninger til Flaadens Sikkerhed, 1754-55“ (Raadstuearkivet). — Militær-Reskript af $\frac{4}{7}$ 1755. — Br.- og V.komm. Forhandl. for 1756, Fol. 274 af $\frac{22}{7}$, Punkt 5. — Se Regnskaberne for Lygte- og Sprøjtekassen 1756. — **5)** Br.- og V.komm. Forhandl. for 1755, Fol. 249 af $\frac{18}{1}$. — Kaptajn Nyegaards Optegnelser i Brandordningen af 1749, 14 flg. (Raadstuearkivet). — **6)** Kaptajn Nyegaards Optegnelser i Brandordningen af 1749 (Raadstuearkivet). — Br.- og V.komm. Forhandl. for 1757, Fol. 290 af $\frac{3}{2}$; Fol. 297 af $\frac{19}{2}$, Punkt 3; Fol. 302 af $\frac{21}{10}$, Punkt 7; Fol. 306 af $\frac{30}{12}$, Punkt 4 a. — **7)** Sjæll. Tegn. 1757, S. 191, Nr. 228. — Br.- og V.komm. Forhandl. for 1757 af $\frac{19}{2}$, Punkt 2, og $\frac{21}{10}$, Punkt 10. — Kjøbenhavns Contours Resolutioner 1757, S. 866 af $\frac{16}{11}$. — Jfr. O. Nielsen: Kbh. Hist. V, 25, 50 og 59. — **8)** Br.- og V.komm. Forhandl. for 1757, Fol. 307 flg. af $\frac{30}{12}$, Punkt 10. — **9)** Brandvæsenets Inventarieliste for 1771 (Raadstuearkivet). — Lygte- og Sprøjtekassens Regnskab for 1758. — Kæmnerregnskabet 1758, Bilag 16 (Raadstuearkivet). — Søren Henriksen døde i Juni 1758 i sit Hjem i Adelgade i en Alder af 56 Aar og begravedes den 10. Juli s. A. „under Orgelværket“ i Trinitatis Kirke. — Helliggejst Kirkes Regnskab for 1757-60, III, 83 (Raadstuearkivet). — **10)** Fogtman's Reskripter 1756 af $\frac{26}{3}$. — **11)** Sjæll. Tegn. 1760, S. 159 flg., Nr. 220. — Thaarups Journal, Kbh. 1797, 42. — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 51. — Pontoppidan anfører i sin „Journal om Brand- og Vandvæsenets Sager“, 1796, 151, at der i Aaret 1749 paa Kongens Regning blev anskaffet 13 store Slagpumper, der blev anbragt rundt om i Kanalerne, og der blev udstedt kongelig Befaling om, at Brand- og Vandkommissionen for Fremtiden skulde udbetale for disse Pumpers Vedligeholdelse 50 Rdlr. om Aaret til den „kongelige Søetatsholm“. I en Fodnote oplyses det endvidere, „disse 13 Slagpumper, hvoraf 4 blev anbragt til Pramsprøjter“ med alt Tilbehør kostede Kongens Kasse noget over 30.000 Rdlr., et rent galt Tal. Pontoppidan siger, at Staden havde haft betydelig Nytte af disse Pumper saavel ved Proviantgaardens Brand i Aaret 1750, som ved Børnehusets Brand i 1760 og det kongelige Bryghus' Brand i 1767 foruden ved andre Ildebrande i de efterfølgende Aar. Om Branden i Børnehuset oplyser Kaptajn Nyegaard i sine Optegnelser (i Brandordningen af 1749, Raadstuearkivet, se ogsaa Hist. Medd. om Kbh. VI, 205): „Den 16. April om Aftenen Kl. $9\frac{1}{2}$ slet opkom en stor Ildebrand i Børnehuset paa Kristianshavn, som efter Angivelse skulde være kommet af Farveriets Skorsten, hvorved den 3. Etage paa den gamle Bygning langs med Gaden rent afbrændte tillige med, (at) en stor Del marokkansk Uld (blev) forbrændt og bedærvet“. Om Branden i Bryghuset fortæller han samme Sted: „Om Natten mellem den 7. og 8. Maj ungefær Kl. 11 slet opkom en stor og farlig Ildebrand i det kongelige Bryggerhus, hvorved hele Bygningen opbrændte indtil Gevælvten (Hvælvingen) forneden. Murene blev staaende, men imellem Bryghuset og Kanalen stod Enkedronningerne Sophia Magdalene og Juliane Maria deres Vedhammere (Brændselsskure), som opbrændte og bestod af nogle Hundrede

Favne Bøgebrænde, saa og nogle Tusinder Tønder Malt opbrændte og en Del Skippund Humle. Ilden var kommet fra Kakkelovnen, hvor det hvide Malt gøres; men af stor Guds Naade blev Ilden dæmpet, saa den ikke kom videre, da Tøjhuset stod i stor Fare, som Gud naadelig afvendte; thi havde det blevet antændt, havde Ilden grebet videre om sig.“ — **12)** Br.- og V.komm. Forhandl. for 1768 af $\frac{12}{10}$, Punkt 2; for 1769 af $\frac{20}{1}$, Punkt 5, og af $\frac{14}{4}$, Punkt 1. — **13)** smst. for 1769 af $\frac{20}{1}$, Punkt 4. — Regnskabet for Lygte- og Sprøjtekassen 1768. — Brandvæsenets Inventarieliste for 1771 (Raadstuearkivet). — **14)** Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 49-50. — „Historisk Extract“, Punkt 67. — Krigskanc. expederede Sager 1758, Nr. 193 af $\frac{22}{2}$. — **15)** „Historisk Extract“, Punkt 1 og 72. — **16)** Br.- og V.komm. Forhandl. for 1750 af $\frac{9}{1}$, Punkt 10. — **17)** smst. for 1756 af $\frac{28}{12}$. — **18)** Sjæll. Tegn. 1751, 524-28 af $\frac{19}{11}$. — Politi- og Kommercekollegiets Domsprotokol 1745-58, 368 (Raadstuearkivet). — **19)** I denne Henseende kan anføres, at afskediget Vicebrandmajor Johan Boye Junge, der i 1773 ansøgte om atter at maatte faa udbetalt den ham ved hans Afsked i 1755 tilstaaede Pension paa 100 Rdlr., som blev ham frataget ved Reglementet af $\frac{25}{5}$ 1771 til Magistraten, bl. a. omtaler, at han havde tjent gennem alle Grader i Korpset fra 1720 til 1748 uden at nyde mindste Godtgørelse derfor, idet han i de første Aar af denne Tid boede til Leje og senere opførte sig en Ejendom paa en „afbrændt“ Grund, saa han ganske havde været afskaaret fra at nyde Gavn af Indkvarteringsfriheden; fra 1748-55 var han Vicebranddirektør med 300 Rdlr. i Aarsløn. — **20)** Om disse her omtalte Forhandlinger mellem Brand- og Vandkommissionen og Københavns Magistrat kan henvises til Br.- og V.komm. Forhandl. for 1751 af $\frac{26}{10}$, Fol. 204, 205 og 208; for 1752 af $\frac{7}{1}$, Fol. 206, Punkt 2, og Fol. 208, Punkt 5; af $\frac{21}{3}$, Fol. 209, Punkt 3; af $\frac{4}{7}$, Fol. 214; for 1753 af $\frac{11}{9}$. — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 32-38. — Sjæll. Tegn. 1752, Nr. 319-20. — **21)** Sjæll. Reg. 1750, 476, Nr. 141. — **22)** Sjæll. Tegn. 1755, S. 254-59. — Sjæll. Reskripter og aabne Breve 1755, 127 flg., Nr. 209-10 a-b. — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 39-41. — **23)** „Historisk Extract“ (se Note 72) Punkt 66. — Br.- og V.komm. Forhandl. for 1756 af $\frac{28}{12}$; for 1758 af $\frac{30}{7}$, Punkt 3. — Sjæll. Reg. 1758, 577, Nr. 444 af $\frac{22}{9}$. — Sjæll. Tegn. 1760, 52, Nr. 73. — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 50. — **24)** Sjæll. Reg. 1760, 289, Nr. 472; 1765, 491, Nr. 386. — Sjæll. Tegn. 1763, 306, Nr. 7. — Danske Kanc. Supplikprotokol II, 1762, Nr. 944. — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 52 flg. — **25)** Sjæll. Tegn. 1765, 536, Nr. 603. — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 53 flg. — **26)** Sjæll. Tegn. 1767, 419, Nr. 560. — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 55 flg. — Generalitets og Kommissariatets kgl. Ordre og Resolutioner, 1770, Nr. 85. — **27)** Kabinetsordre af $\frac{24}{4}$ 1771. — Sjæll. Tegn. 1771, af $\frac{27}{4}$. — Militære Reskripter 1771 af $\frac{7}{5}$, 375. — **28)** Kabinetsordre af $\frac{25}{5}$ 1771. — **29)** I Videnskabernes Selskabs Arkiv findes intet, der kan give nærmere Oplysning om Sagen. Det er næppe korrekt, naar N. Doehring i sin „Handbuch des Feuerlösch- u. Rettungswesen“ (Berlin 1881), 520, angiver, at Pris-

opgaven blev udsat i 1769. 1. Præmie tilfaldt W. J. G. Karsten i Bützow, og hans Afhandling findes offentliggjort i et af ham selv i Greifswald 1773 udgivet Værk. Karsten's Afhandling, der iøvrigt for største Delen optages af matematiske Formler og Beregninger, angiver den anbefalede Sprøjte som værende en Suge- og Tryksprøjte, monteret fast paa en firehjulet Vogn med underløbende Forvogn (jfr. kgl. Bibl.'s Katalog 27, Nr. 369). — Branddirektør Volmeister skriver (i C. Pontoppidan: „Journal om Brand- og Vandvæsenets Sager“, Kbh. 1796, 59 flg.): „I Aaret 1771 blev der af det kongelige danske Videnskabernes Selskab udsat Præmier for den fordelagtigste Maade at indrette en Sprøjte paa, i hvilken Anledning Professor Carsten erholdt den første Præmie. Jeg tænkte, det var en Skam for København, naar de ikke gjorde en Prøvesprøjte efter Professor Carsten's Prisskrift, efter hvilket Prisskrift jeg paa min egen Bekostning forfærdigede en Sprøjte i Tanke dermed at gøre Staden og Landet en vigtig Tjeneste, hvilket og var sket, hvis ikke Misundelse og Misgunst med deres Kabale havde gjort mig Hindring derudi.“ Derefter følger en detaljeret Beskrivelse af forskellige Forbedringer ved hans Sprøjter, hvoraf bl. a. kan anføres, at den kunde give mere Vand paa Grund af større Aabninger i Knærør og Mundstykker; det oplyses, at den første Sprøjte efter Karsten's Anvisninger blev solgt til det vestindiske Kompagni. Volmeister fortæller iøvrigt, at han havde leveret 4 Sprøjter af den nye Konstruktion, hver med 50 Alen Læderslange delt i 4 Stykker; deraf kom en Sprøjte til Palæet i Roskilde, en til Kronborg, en til Hørsholm og en til „Stutmesteren“ paa Frederiksborg. Ved at indføre disse Sprøjter vilde man efter Volmeisters Mening sikkert kunde spare $\frac{1}{3}$ af det Mandskab, man hidtil havde benyttet ved hver Sprøjte, „ej at tale om, at Landet foruden den store Fordel havde Berømmelse og Ære af, naar man her havde de bedste Sprøjter, som hidtil var opfundne“. — 30) Sjæll. Tegn. 1773, 111, Nr. 291; 249, Nr. 719. — I den indsendte Ansøgning oplyste Boye Junge, at han havde tjent Brandkompagniet siden 1720 og i Løbet af 28 Aar var gaaet gennem alle Grader indtil Brandkaptajn, i hvilken Tid han ikke havde nydt noget som helst Vederlag for sin Tjeneste, da han, der først var Lejer og senere byggede sig en Ejendom paa en afbrændt Plads, af disse Grunde ikke havde faaet Del i den Indkvarteringsfrihed, der ellers tilkom Brandfolkene. 1748-1755 var han Vicebranddirektør med 300 Rdlr. i aarlig Løn; „to Aar efter“ tog hans Øjne Skade ved en Brand i Farvergade og Raadhusstræde; om denne Brand oplyser Nyegaards Optegnelser (i Brandordningen af 1749, Raadstuearkivet), at den fandt Sted Natten mellem den 16. og 17. Oktober 1749; den udbrød i en Madam Lynges Hus og fortærede hele den ene Side af Raadhusstræde. Med sine Øjnes Sygdom som Motivering havde Boye Junge da søgt sin Afsked, men var i Stedet blevet udnævnt til Vicebrandmajor, for hvilken Titel han maatte betale 18 Rdlr. om Aaret i Rangskat. Ved Branden i det Schack'ske Palæ faldt han ned og paadrog sig yderligere Øjenbeskadigelse, hvorefter han paa ny søgte sin Afsked, som blev ham bevilget den 2. Maj 1755. — 31) General-Krigs-Kommissariats-Kollegiets refererede Sager 1774 af $\frac{30}{3}$, Bogstav i. — 32) Brandmajorens Kopibog 1774.

— **33**) Frederiks tyske Kirkes Regnskaber for de paagældende Aar (Landsarkivet). — **34**) Sjæll. Tegn. 1774, 496, Nr. 674; 1776, Nr. 1, med Indlæg. — Om den paagældende Brand hedder det: „Aar 1774, d. 22. Marts om Eftermiddagen Klokken 4 $\frac{1}{2}$ slet opkom en stor Ildebrand paa Lille Købmagergaden i Fru Etatsraadinde Raffles Gaard, hvorved det hele Baghus og Sidehuset rent afbrændte. De tykke og stærke Brandmure blev staaende, saa og et Bindingsværks Baghus afbrændte. Ilden menes at være kommet fra Bagerovns Skorsten, hvor Garderne havde 200 Læs Hø og 1200 Tønder (Havre) liggende; Høet laa tæt op til Skorstenen, som var blevet for varm af den stærke Bagning for Jødernes Paaskebrød; der blev en Del Rug og Hvede brændt for Bageren, som boede til Leje; men Naboerne led Gud være lovet ikke synderlig Skade“ (Kaptajn P. P. Nye-gaards Optegnelser i Brandordningen af 1749, Raadstuearkivet). — **35**) Vester Kompagnis Protokol 1752-1808, 233 (Hærens Arkiv). — **36**) Generalitets- og Kommissariatskollegiets Ekstraktprotokol Jan.-Juni 1787, Nr. 131. — Samme Kollegiums Registratur over kgl. Resolutioner 1787, Nr. 231 og 232. — Samme Kollegiums indk. Skriv. Nr. 119 af Marts og Nr. 204 af April 1787, samt Ekstraktprotokollen under de nævnte Skrivelser Numre. — Samme Kollegiums Korrespondance Jan.-Juni 1787, Nr. 627. — **37**) Se Boye Junges og Kirkerups Biografier, henholdsvis S. 546 og S. 556 flg. — **38**) Registratur over kongelige Resolutioner i Generalitets- og Kommissariatskollegiet 1787, Nr. 306. — **39**) I Generalitets- og Kommissariatskollegiets Indstilling af 19. August 1790 (Nr. 438) til Stadshauptmandsposten udtales, at den ældste Borgerkaptajn Holst ved Stadshauptmand Jürgensens Død i 1787 blev konstitueret i Embedet; men saalænge Holst havde siddet inde med Posten, havde der gjort sig en vis Insubordination og Uenighed gældende indenfor Borgerne; Kollegiet vidste ikke, om det skyldtes Mangel paa Konduite hos Kaptajn Holst, eller om det var Udslag af Ringeagt for og Mistillid til Kaptajnen fra hans Medborgeres Side; paa Grund af „den liden Yndest, han i Almindelighed havde hos Borgerskabet“, turde Kollegiet ikke gentage sin Indstilling fra efter Stadshauptmand Jürgensens Død om, at Kaptajn Holst udnævntes til at beklæde Embedet; man mente nu, at Stadshauptmanden burde tages blandt de nærmest Holst staaende Stadskaptajner, hvoraf nævntes: Fraun, Plum, Reuter, Cabott, Hammer og Mylius; især anbefaledes den sidstnævnte, der saa ogsaa blev udnævnt til Stadshauptmand den 20. August 1790. — **40**) Vester Kompagnis Protokol 1752-1808, 230-31 (Hærens Arkiv). — **41**) smst., 257, 260 og 287. — **42**) C. Pontoppidan: Journal om Brand- og Vandvæsenets Sager, Kbh. 1796, 121. — Adressecontoirets Efterretninger 1776, Nr. 72 af $\frac{6}{5}$. — Kiøbenhavns Tidende 1776 af $\frac{6}{5}$. — Brandmajorens Kopibog 1776 af $\frac{21}{5}$. — Lands- Over- Hof- og Stadsrets Domsprotokol Nr. 4, 163-65. — Pontoppidan siger, at Straffen var 3 Aar i Jern; men da det ikke har været muligt at finde noget om, at Dommen skulde være blevet appelleret, maa det være en Fejlhuskning fra Pontoppidans Side. — „Kjøbenhavns Brandforsikring 1731-1911“, 141. — Kjøbenhavns Brandforsikrings Journal W, 64 flg.; sammes Kassebog G, 589-592; sammes Bilag Nr. 17 i Pakken: 11. Marts til 11. September 1776.

— Naar C. Pontoppidan i sin „Journal om Brand- og Vandvæsenets Sager“ angiver hele Brandskaden til 37.000 Rdlr., maa heri være medregnet Skaden paa Indbo og andet Løse. — Carl C. Christensen: „Fra Voldenes Kjøbenhavn. Kongens Nytorv“, 89. — Kautrups Ejendom var den næste efter Hjørnестedet mod Skvaldergade og havde en Længde af 23 Alen 18 Tommer langs Vingaardsstræde og en Dybde af 55 Alen 15 Tommer, saa den naaede helt ned til Baghusene i Dybensgade (altsaa indtog godt $\frac{2}{3}$ af Strækningen fra Vingaardsstræde til Dybensgade). Foruden Forhuset var der to Sidehuse og et Baghus. De to Naboejendomme mod Vingaardsstræde var Matr. Nr. 177 og 176, der begge ejedes af en Christen Pedersen. De strakte sig begge lige saa langt ned mod Dybensgade som Kautrups Grund, men deres Facadelængde i Vingaardsstræde var kun henholdsvis 8 Alen og 12 Alen 19 Tommer. Foruden Forhusene havde disse to Ejendomme 2 mod hinanden stødende Sidehuse i hele Grundenes Længde. De derved fremkomne to lange og meget smalle Gaarde menes da at have været de 2 nævnte „Gange“. — **43)** Kaptein P. P. Nyegaards Optegnelser (i Brandordningen af 1749, Raadstuearkivet). — Adressecontoirets Efterretninger 1779, Nr. 150 af $\frac{13}{9}$. — Vejviseren for 1779. — **44)** Om hele Sagen se: Danske Kanc. Supplikprotokol, 7. D. B. Nr. 1290 af $\frac{21}{10}$ 1779. — Magistratens Kopibog 1779 Nr. 38. — Sjæll. Tegn. 1780, 258, Nr. 32, med Indlæg. — Kancelliets Supplikprotokol 1785, 7. Q. D., Nr. 1830. — Finanskollegiets Forestillinger og Resolutioner for 1786, Nr. 190 af $\frac{5}{9}$ og $\frac{13}{9}$. — Danske Kanc. Skrivelse Nr. 2420 af $\frac{28}{5}$ 1796, Indlæg. — **45)** Ved Konferensraad Horns Død den 25. Maj 1781 blev Konferensraad Wilh. Bornemann den 25. Juli s. A. ansat som Formand (Sjæll. Tegn. 1781, Nr. 498), og ved dennes Afsked efter Ansøgning ansattes Konferensraad Mathias Lunding den 17. Juli 1782 som Formand (Sjæll. Tegn. 1782, Nr. 442). — **46)** Om hele denne Drøftelse af Brandordningen se Kildehenvisningerne til S. 208—13. — **47)** C. Pontoppidan: „Journal om Brand- og Vandvæsenets Sager“, Kbh. 1796, 93-98. — **48)** Se Mazar de la Gardes Biografi, Side 539 flg. — **49)** Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 62 flg. — Sjæll. Tegn. 1778, 638, Nr. 30. — Se Mentz' Biografi, Side 544. — **50)** Generalitets- og Kommissariatskollegiets kongelige Reskripter 1778, Nr. 109. — Sjæll. Tegn. 1778, 773, Nr. 443. — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 60-62. — **51)** Se Mentz', Boye Junges og Brandemanns Biografier, henholdsvis S. 545, S. 546 og S. 552.

SYVENDE AFSNIT

DE STORE BRANDE I 1794 OG 1795 OG DERES FØLGER

1) „Kjøbenhavns Brandforsikring 1731-1911“, 188. — Bruun: Kbh. III, 435, 665 flg. — Collectanea VI, 100-01, og XI, 221 (Raadstuearkivet). — **2)** Bygningsdirektionens

Kopibog 1777, Nr. 7 af $\frac{23}{1}$. — Collectanea VI, 252 og 253 a (Raadstuearkivet). — **3)** „Kjøbenhavns Brandforsikring 1731-1911“, 188-190 med de S. 426 nævnte Kilder. — **4)** Finanskoll. Forestilling 1794 af $\frac{15}{4}$. — I August Henning's: „Genius der Zeit“, 480 flg., angives, at der omkom mindst 160 Personer; af Staldpersonalet savnedes 11 Personer, og 2 var meget stærkt kvæstede; 30 af Tjenerskabet gik paa en Gang tillige med det Gulv, de stod paa, i Flammerne. — **5)** Kgl. Resolutioner for Bygningskontoret 1794 af $\frac{3}{12}$. — **6)** Fogtmans Reskripter 1794, 413. — Sjæll. Tegn. 1794, Nr. 347 af $\frac{2}{5}$. — **7)** Zahlkassens Regnskab for 1794 under Hof- og Civiletaten, S. 190. — Regnskabet for Lygte- og Sprøjtekassen 1794. — Bygningskontorets indgaaede Skriv. 1794, Nr. 769 af $\frac{1}{9}$. — **8)** J. H. Rawert: Den store Ildebrand i København 1795, 167 flg. — **9)** „Betragtninger over Kjøbenhavns ulykkelige Ildebrand den 5., 6. og 7. Juni 1795“, 16 og 17. — **10)** Magistratens Kopibog for 1794, S. 50, Nr. 141. — **11)** Raadstue-Resolutionsprotokol for 1794, 223. — Magistratens Kopibog for 1794, S. 50, Nr. 141. — **12)** Lygte- og Sprøjtekassens Regnskab for 1794. — **13)** Indlæg til Kancelliets Skrivelse 1794, Nr. 5387a af $\frac{29}{11}$. — **14)** C. Pontoppidan: „Journal om Brand- og Vandvæsenets Sager“ 1796, 51 flg., der synes at være et ordret Uddrag af J. H. Rawert: „Om Brandanstalter og et nyt opfundet Slukningsmiddel“, der er udgivet den 24. Februar 1795. — I sin „Journal“, 45-47, fortæller C. Pontoppidan, at Assessor von Aken under en Brand i Staden Örebro i 1760 fandt paa at give det almindelige Sprøjtevand en Tilsætning af opløst Alun og Vitriol, hvorved han fik Magt over Ilden, der truede hele den nordre Del af Byen; af det heldige Udfald følte Assessoren sig opmuntret til „at arbejde udi Ildslukningskunsten. Hans Ønske var at finde et Middel, som ved første Paasprøjtning ej alene slukkede Ilden i Øjeblikket, men havde endog den Virkning, at det slukkede Sted blev befriet for ny Antændelse, og paa denne Maade kunde sætte Grænser for Ildens Udbredelse“. „Den Blanding, som Assessoren har opfundet, opfylder det førønskede Øjemed i alle Dele. Den holder ej aleneste al Luft, som er Ildens Liv, ude, men forvandler sig igennem Ilden eller Heden til en stenagtig Skorpe, i hvilken ingen endnu forsøgt Grad af Hede formaar at gøre nogen Sprække, hvorved da al Sikkerhed for ny Antændelse er opnaaet. Saasnart man ikkun besprøjtter det antændte Sted, er Ilden slukket. Det første offentlige Forsøg ved Akenslund den 6. Juni 1791 viser, at et i fuld Lue staaende Hus kan slukkes i en Tid af 8 Minutter med 40 Kander Blanding, da derimod 1500 Kander Vand ikke forslog med samme Sprøjte at slukke et ligesaadant Hus. Dette Middel har altsaa det Fortrin, at man ikke behøver at belæse sig med store Oplag, som andre lignende Slukkemidler udfordrer, eller at bekoste store Sprøjter og med alt dette at være ganske uvirksom, indtil man har samlet en Mængde Folk sammen. Forgæves søger man nogen, der før Assessor von Aken har arbejdet efter samme Plan og opnaaet samme Øjemed. Hos de gamle Autorer finder man lige saa mange Misvisninger som Anvisninger“. Forfatteren angiver sine Udtalelser om Slukningsmidlet som værende „det væsentlige af den Beskrivelse, som Redaktøren til Örebros Ugeblad har meddelt derom“, vistnok i en paa svensk

trykt Afhandling 1795. — **15)** „Kjøbenhavns Brandforsikring 1731-1911“, 199-218 med de S. 427 flg. nævnte Kilder. — **16)** smst., S. 427 (Kilderne til smst. S. 199). — **17)** „Betragtninger over Kjøbenhavns ulykkelige Ildebrand 5., 6. og 7. Juni 1795“, 17 flg. — **18)** Se Boye Junges Biografi S. 548 flg. — **19)** Schous Forordn. 1795, 298. — **20)** Sjæll. Tegn. 1795, Nr. 513 af $\frac{19}{6}$. — **21)** smst. 1795, S. 410 flg. — **22)** Dokumenter, fundet i Overpræsident Adlers Dødsbo, Pk. 6 (Raadstuearkivet). — **23)** smst., Pk. 6. — Bilag til Sjæll. aabne Breve 1799, Nr. 814 af $\frac{19}{7}$. — **24)** Danske Kanc. Forestill. 1796, Nr. 261. — **25)** Indlæg til Danske Kanc. Skriv. Nr. 2420 af $\frac{28}{5}$ 1796 til Generalitets- og Kommissariatskolleg. og Nr. 2942 af $\frac{25}{6}$ 1796 til Brand- og Vandkomm. — Generalitets- og Kommissariatskolleg. Skriv. Nr. 220 af $\frac{7}{6}$ 1796 til Kongen. — Registratur over kgl. Ordre og Resolutioner ved Generalitets- og Kommissariatskolleg. 1796 af $\frac{15}{6}$. — Sjæll. Tegn. 1796, Nr. 541, S. 633. — Fogtmans Reskripter 1796 af $\frac{27}{5}$ og $\frac{3}{6}$. — Thaarups Journal I, 1797, 174 flg. — **26)** Se Boye Junges Biografi, Side 549 flg. og Heinrich Brandemanns Biografi, Side 552 flg. — **27)** Magistratens Kollegiebreve 1795, Nr. 256. — Magistratens Kopibøger for 1795 Litr. B, Nr. 403, og C, 48 og 49. — Se Danske Kanc.: Diverse 1773-98, 2, Statistica, C. — At man allerede tidligere havde eksperimenteret med at gøre Træ brandfrit, ses af Adressecontoirets Efterretninger 1778 (Nr. 36 af $\frac{2}{3}$): „Lord Mahons Opfindelse, at gøre Træhuse brandfrie; er anden Gang ved anstillede Forsøg, som havde de lykkeligste Udfald, blevet befundet god. Den berømte Hartlay har vel først haft det lykkelige Indfald at gøre Huse brandfrie; men han blev blot staaende derved, at han forhindrede Luftens Gennemtræk, idet han beklædte Væggene med i hinanden føjede Jernplader. Men dette Middel var for kostbart, og Lord Mahon opfandt derfor et lettere, idet han lod Væggene overtrække med en meget simpel Spækning, som bestaar af en Del Sand, to Dele Kalk og tre Dele Hø, der er hakket i omtrent 3 Tommer lange Stykker. Her tilbydes Publikum endnu et andet Middel til Undersøgelse og Prøvelse. Man bstryger nemlig Træet først med hed Tjære blandet med Sand, og naar dette Overtræk er tørt, stryger man efterhaanden med en Pensel endnu et andet derpaa $\frac{3}{4}$ Tomme tykt. Dette andet bestaar i en Masse af Kalk, Okseblod, Hammerskæl, stødt Teglsten, Gips, hakkede Haar, Ler og Sand; og naar denne Masse er ligeledes tør, overstryger man det altsammen med Kalk, hvorudi man har blandet Surmælk og nogle friske Æg“. — **28)** Der var dengang 3 Prinsensgader, nemlig den her nævnte endnu eksisterende Prinsensgade mellem Borgergade og Adelgade, den nuværende Prinsessegade og den nuværende Ny Kongensgade. — Prinsensgade 19 og 21 udgjorde oprindelig sammen med Adelgade 68 eet Matr.-Nr. (323, senere 374) og havde een Ejer indtil o. 1767, da Hjørnестedet mod Adelgade bortsolgtes. Ejendommene havde nu forskellige Ejere under Matr.-Nr. 374a og 374b, og ved Branden var Ejerne: Snedker Hans Nielsen Grønberg (Matr.-Nr. 374a, nuværende Nr. 368) og Brændevinsbrænder Jens Stephensen Birch (Matr.-Nr. 375b, nuværende Nr. 367). Skaden i Forhuset var lig Assurancesummen 2700 Rdlr. ÷ 10 % og ÷ 300 Rdlr. for Rudera; hertil kom partiel Skade paa en Side- og en Bagbygning paa 169 Rdlr. 79 Sk.

Hele Skadeserstatningen til Snedker Grønberg blev 2299 Rdlr. 79 Sk. Brændevinsbrænder Birch fik for Skade paa Prinsensgade 21 og Adelgade 68 udbetalt 44 Rdlr. 9 $\frac{1}{2}$ Sk. Hos Urtekrammer Niels Hansen Lynge, der ejede Prinsensgade 17, vurderedes Skaden til 230 Rdlr. 90 $\frac{1}{2}$ Sk. efter forskellige Fradrag. Erstatningerne blev udbetalt den 19. April 1796 (Kjøbenhavns Brandforsikrings Deliberationsprotokol E, 302 af $\frac{22}{3}$ 1796 og Bilag 30-32 til Regnskabet for 1796, samt Vurderingsforretninger for de nævnte Ejendomme, LA).

— **29)** „Adressecont. Efterretn.“ 1796, Nr. 57. — **30)** C. Pontoppidan: „Journal over Brand- og Vandvæsenets Sager“ 1796, 127. — **31)** „Adressecont. Efterretn.“ 1796, Nr. 61 og 63. — C. Pontoppidan fortæller i sin „Journal“, 73, at den paa Politikamret anbragte Redningsmaskine ikke var særlig dyr at anskaffe (omtrent 6-7 Rdlr.); at Maskinen „er særdeles nyttig og betryggende i Ildebrandstilfælde, naar Beboere maa nødsages til at springe ud fra deres Huse, er tillige indlysende og klart ved at overveje dens Indretning“.

— **32)** Saadanne Gyngemaskiner eller, som de benævntes, „Russiske Gynger“ er den første Form for „Ballongynger“ og vises og omtales i Eiler Nystrom: „Offentlige Forlystelser i Frederik den Sjettes Tid“, II, 69. — C. Pontoppidan: „Journal om Brand- og Vandvæsenets Sager“, 255. — **33)** smst., 214-17. — Professor, Stadskonduktør Rawert havde allerede i sin 1795 udgivne Pjece: „Om Brandanstalter og et nyt opfundet Slukke-middel“ udtalt: „Om Vinduesposterne bør man ikke gøre Tøve fast; de er for det meste raadne i underste Ende“. — **34)** Kommercekolleg. danske Forestill. med kgl. Resolutioner 1796, Nr. 27 af $\frac{30}{6}$. — **35)** Finanscoll. Forestill. af 6. Juni 1797, Nr. 138. — Finanskolleg. Missive af 17. Juni 1797, S. 643 flg. — Rentekamrets indkomne. Skriv. 1797, Nr. 111, med Indlæg. — Finanskolleg. indgaaede Skriv. 1797, Nr. 872, med Indlæg, og Nr. 2018; 1798, Nr. 571. — **36)** Det kongelige danske Videnskabernes Selskabs Protokol 1796, 7 og 10. — I Berlingske Tidende for 10. Marts 1797 gives en udførlig Beretning om Mødet den 3. Marts s. A., hvor Præmietildelingen fandt Sted. — **37)** Schous Forordn. 1799, 567-671. — Fogtmans Reskripter 1799, 184, og 1800, 675. — Collegialtid. 1800, 63. — **38)** Sjæll. Tegn. 1799, 558. — Se Brandemanns Biografi foran S. 553 og Boye Junges Biografi foran S. 550. — **39)** Fogtmans Reskripter 1799, 184. — Finanskolleg. Forestill. 1799, Nr. 187. — **40)** Rentekammerets Relations- og Resolutionsprotokol 1799, 299. — **41)** Finanskolleg. Forestill. 1797, $\frac{10}{10}$. — **42)** smst. 1797, $\frac{10}{10}$. — **43)** Sjæll. Tegn. 1799, S. 241, af $\frac{8}{11}$. — **44)** Fogtmans Reskripter 1797, $\frac{19}{5}$. — **45)** 2. Dep. Ekstraktprotokol 1800, Nr. 2020 af $\frac{29}{7}$. — **46)** En af en mindre Vold dækket Gang langs Foden af den ydre Voldskraaning; kaldes ogsaa „Kirsebærgangen“. — **47)** Collegialtid. 1800, 444. — 2. Dep. Ekstraktprotokol 1800, Nr. 2327 af $\frac{3}{9}$. — 2. Dep.'s Breve 1800, Nr. 2322, Indlæg. — **48)** 2. Dep. Ekstraktprotokol 1800, Nr. 2020 og 2066, og 1801, Nr. 399 og 691. — **49)** Collegialtid. 1800, 446. — Schous Forordn. 1801, 195. — 2. Dep. Ekstraktprotokol 1801, Nr. 166. — „Kjøbenhavns Brandforsikring 1731-1911“, 264. — **50)** Fogtmans Reskripter 1800, 727-47. — Collegialtid. 1800, Nr. 36, 37, 39, 41 og 43. — **51)** Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 72 (Raadstuearkivet). — **52)** Collegialtid.

1802, 89. — **53**) 2. Dep. Brevbog 1801, Nr. 647, 651, 939, 1223. — Vestre Kompagnis Protokol 1752-1808, 462 flg. — **54**) 2. Dep. Brevbog 1801, Nr. 647 og 651. — **55**) smst. 1801, Nr. 691 og 744c og e. — Finanskolleg. Brevbog 1801, Nr. 473 og 474. — **56**) 2. Dep. Brevbog 1801, Nr. 746 og 747. — **57**) Schous Forordn. 1801, 451 flg. — **58**) 2. Dep. Brevbog 1801, Nr. 749. — **59**) smst. 1801, Nr. 748, 750, 775. — Finanskolleg. Brevbog 1801, Nr. 532, 533, 674. — **60**) 2. Dep. Brevbog 1801, Nr. 1651. — **61**) Finanskolleg. Brevbog 1802, Nr. 43, 1106, 1767, 1774, 1775, 2011, 2636; smst. 1803, Nr. 46, 47, 110. — **62**) Rentekammerets Resolutioner og Relationer 1803, Nr. 91. — Collectanea XV, 233 (Raadstuearkivet). — **63**) 2. Dep. Brevbog 1803, Nr. 1291 af $\frac{25}{6}$. — Schous Forordn. 1803, 644. — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 77. — Raadstueplakat af $\frac{29}{6}$ 1803. — **64**) Fogtmans Reskripter 1801, 214. — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 72 flg. — **65**) „Kjøbenhavnske Tidende“ for Mandag den $\frac{10}{12}$ 1804, Nr. 99. — Jvnfr. ogsaa Neiendams Udgave af Overskou: „Af mit Liv og min Tid. 1798-1818“, 4 og 17 flg. — Skaden paa Sukkerraffinaderiet beløb sig til ialt 16290 Rdlr. 42 Sk., der blev udbetalt Ejeren den 31. December 1805 (Bilag 12 til Kjøbenhavns Brandforsikrings Regnskab 1805-1806, LA). — **66**) 2. Dep. Brevbog 1804, Nr. 2754 af $\frac{14}{12}$. — **67**) smst. 1804, Nr. 2382 og 2878. — **68**) Danske Kanc. Forestill. 1805, S. 405 flg. af $\frac{15}{3}$. — 2. Dep. Brevbog 1805, Nr. 512b og c. — Med Branden i Brolæggerstræde menes formentlig en Brand den 6. Marts 1805 i en Bryggergaard i Brolæggerstræde Nr. 113; Ejendommen tilhørte Rindoms Enke ved Navn Ane Catharine; Ilden udbrød ved Halvtotiden om Eftermiddagen; det siges, at der „bemærkedes en stærk Røg og Damp fra øverste Loft . . ., hvorved Taget og Spærværket blev afbrændt“. Skaden vurderedes senere til 1283 Rdlr. 83 Sk., der udbetaltes Ejerinden den 19. April s. A. (Bilag Nr. 10 til Kjøbenhavns Brandforsikrings Regnskaber 1804-05, LA). — Se ogsaa Indlæg til 2. Dep. Brevbog 1805, Nr. 634 af $\frac{26}{3}$. — **69**) Danske Kanc. Forestill. 1805, S. 497, med Resolution af 9. April s. A. — 2. Dep. Brevbog 1805, Nr. 790, 792 og 794-96 af $\frac{10}{4}$. — **70**) Danske Kanc. Forestill. 1805, S. 841. — **71**) smst. 1805, S. 1049-1118 og Nr. 1237. — Collegialtid. 1806, 9, 42, 60, 69, 90 og 98. — Schous Forordninger 1805, 382-455. — **72**) Danske Kanc. Forestill. 1805, S. 1121 og 1233, med Resolution af $\frac{27}{9}$ s. A. — **73**) Thaarups Journal for København, 4. Hæfte, 151 flg. — **74**) 2. Dep. Brevbog 1805, Nr. 1402. — Collegialtid. 1805, S. 737-42. — **75**) 2. Dep. Brevbog 1805, Nr. 1533. — **76**) Finanskolleg. Brevbog 1805, Nr. 1749 af $\frac{5}{9}$. — **77**) Finanskolleg. Forestill. 1806, Nr. 16. — Se iøvrigt „Kjøbenhavns Brandforsikring 1731-1911“, 264-67. — **78**) 2. Dep. Brevbog 1805, Nr. 1536 og 1940; smst. 1806, Nr. 144 og 756. — **79**) smst. 1806, Nr. 2741; smst. 1807, Nr. 372. — **80**) Instructionsbogen 1805-1856, 6 (Raadstuearkivet). — Collegialtid. 1806, 449 flg. — **81**) 2. Dep. Brevbog 1806, Nr. 794. — **82**) smst. 1806, Nr. 2505. — **83**) smst. 1805, Nr. 2507; smst. 1806, Nr. 358 og 359 (Tegninger vedlagt). — Danske Kanc. Forestill. 1806, 137. — Collegialtid. 1806, Nr. 11 af $\frac{15}{3}$. — **84**) 2. Dep. Brevbog 1806, Nr. 514 af $\frac{7}{3}$. — Danske Kanc. Forestill. 1806, 225. — **85**) 2. Dep. Brevbog 1805, Nr. 2506 af $\frac{2}{11}$;

smst. 1806, Nr. 459. — **86)** smst. 1802, Nr. 99. — **87)** smst. 1806, Nr. 615, 740 og 860. — Collegialtid. 1806, 199. — **88)** 2. Dep. Brevbog 1807, Nr. 102 af $17/1$. — **89)** smst. 1806, Nr. 2510. — **90)** smst. 1802, Nr. 1240. — Collegialtid. 1802, 683. — Raadstueplakat af $29/10$ 1802. — **91)** 2. Dep. Brevbog 1805, Nr. 2031, 2335 og 2615; smst. 1806, Nr. 755. — Collegialtid. 1806, 443. — **92)** 2. Dep. Forestill. 1803, Nr. 10. — 2. Dep. Brevbog 1803, Nr. 1432 og 2861. — 2. Dep. Ekstraktprotokol 1803, Nr. 643. — 2. Dep. Resolutionsprotokol 1803, S. 369. — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 77 flg. — Fogtmans Reskripter 1803 under den urigtige Dato $8/6$. — **93)** 2. Dep. Brevbog 1802, Nr. 687. — Collegialtid. 1802, 302. — **94)** 2. Dep. Brevbog 1802, Nr. 879 og 1717. — Collegialtid. 1802, 488. — Fogtmans Reskripter 1802, $30/7$. — Raadstueplakat af $4/8$ 1802. — **95)** Generalitets- og Kommissariatskolleg. Reg. 1803, Nr. 310 (med Indlæg af $28/3$ 1803). — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 77. — Collegialtid. 1803, 445. — **96)** 2. Dep. Brevbog 1801, S. 49. — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 76. — Se Brandemanns Biografi foran S. 553 flg. og Kirkerups Biografi foran S. 561.

OTTENDE AFSNIT

FRA BOMBARDEMENTET 1807 TIL BRANDORDNINGEN 1818

1) „Kjøbenhavns Brandforsikring 1731-1911“, 267-72. — **2)** Finanskolleg. Skriv. 1807, Nr. 1871 og 1872 af $13/8$; Nr. 1920 og 1921 af $27/8$. — Collegialtid. 1807, 524, 546 flg. — **3)** Brandkomm. Beretn. af $22/1$ 1808 (Bilag til Indlæg i Danske Kanc. Brevbog 1808, Nr. 838 af $26/3$). — **4)** Collegialtid. 1807, 570. — **5)** Møller: Kbh.'s nye Sejrskrands, 77. — **6)** smst., 81. — **7)** Collegialtid. 1807, 571. — **8)** Garbrecht: „Sværd og Banner“ 1831, 40 flg. — Garbrecht siger i sit Værk, at han ved Henvendelse til Brandkorpssets daværende Chef ingen Oplysninger havde kunnet faa i den her nævnte Retning, hvorfor han maatte henholde sig til Meddelelser fra „ærede ældre Medlemmer af Korpset“. — **9)** Brandkomm. Indberetn. findes i Danske Kanc. Skriv. 1808, Nr. 838 af $26/3$, til Brandkomm. — **10)** Brk. Forhandl. A, 502, Pkt. 2, og 516, Pkt. 14. — 2. Dep. Brevbog 1808, Nr. 3354 af $12/11$; smst. 1809, Nr. 968 af $18/4$. — Detaillerede Oplysn. om de døde og saarede Brandfolk, deres Stilling, deres Læsioners Art og om, under hvilke Forhold de er paadraget, findes i Brk. Forhandl. A, 548 flg., og B, 11, 21, 66, 71, 188, 217, 254. — **11)** Den Højstbefal. Kopibog 1807, Nr. 1098. — **12)** Hof- og Statskalender 1809. — Oplysninger fra Ordenskapitlets Arkiv. — **13)** Brk. Forhandl. B, 37, 85 (Pkt. 8). — 2. Dep. Brevbog 1808, Nr. 547 af $27/2$. — **14)** Brk. Forhandl. C, 35, 144 (Pkt. 1). — 2. Dep. Forestill. 1810, 349 flg. — 2. Dep. Brevbog 1810, Nr. 811 af $27/3$. — **15)** Brk. Forhandl. B, 206, Pkt. 18. — Collegialtid. 1808, Nr. 51 af $17/2$. — Rubin: 1807-14, 607. — **16)** 2. Dep. Brevbog 1813, Nr. 730, 731, 837, 1630 og 3065; smst. 1814, Nr. 2791; smst. 1815, Nr. 1934;

smst. 1816, Nr. 140; smst. 1818, Nr. 257. — Brk. Forhandl. D, 243 (Pkt. 3), 255 (Pkt. 3), 279 (Pkt. 12), 306 (Pkt. 8), 309 (Pkt. 12); smst. E, 14 (Pkt. 289), 106 (Pkt. 180), 168 (Pkt. 40), 372 (Pkt. 176); smst. F, 92 (Pkt. 37). — Raadstueplakat af $\frac{1}{12}$ 1813. — Ved Forordn. af $\frac{5}{1}$ 1813 oprettedes Rigsbanken for at bringe Orden og Fasthed i Statens Pengevæsen; Forskellen mellem Værdien af en præget Rigsbankdaler (Sølvværdi) og en Rigsbankdalerseddell (Navneværdi) skulde 1. Februar og 1. August hvert Aar fastsættes af Rigsbanken; saaledes ses 1 Rbdrl. Sølvværdi at være fastsat til 1 Rbdrl. 84 Sk. Navneværdi for hele Perioden fra $\frac{1}{8}$ 1813 til $\frac{1}{8}$ 1818, da Nationalbanken afløste Rigsbanken. (Se i Collegialtid. 1813-1818 i Registret under „Rigsbank“, „Coursen“ og „Qvartalscoursen“). — **17**) 2. Dep. Brevbog 1810, Nr. 281. — **18**) smst. 1807, Nr. 2297 og 2676. — Brk. Forhandl. B under $\frac{17}{10}$ 1807. — **19**) 2. Dep. Brevbog 1808, Nr. 3566; smst. 1810, Nr. 620. — Brk. Forhandl. B, 308 (Pkt. 20), 329 (Pkt. 8); smst. C, 198 flg. (Pkt. 8). — **20**) smst. D, 54 (Pkt. 4), 75 (Pkt. 12), 163 (Pkt. 14), 182 (Pkt. 5). — 2. Dep. Brevbog 1811, Nr. 3810 af $\frac{14}{11}$. — **21**) smst. 1814, Nr. 766 af $\frac{19}{3}$. — Brk. Forhandl. D, 342 (Pkt. 342). — **22**) smst. B, 165 flg. (Pkt. 1), 208 (Pkt. 23), 224 (Pkt. 17). — Brm. Kopibog 1815, Nr. 9 af $\frac{31}{5}$. — Rubin: 1807-14, 141 flg. — **23**) Collegialtid. 1808, 40. — **24**) 2. Dep. Brevbog 1804, Nr. 2860 af $\frac{29}{12}$. — **25**) smst. 1808, Nr. 2075 af $\frac{13}{6}$. — 2. Dep. Resolutionsprotokol 1808, S. 229 og 232. — Collegialtid. 1808, 178. — **26**) Brm. Kopibog 1812, Nr. 60, 123; smst. 1815, Nr. 55. — Brm. indkomne Skriv. 1812, Nr. 16 og 27. — Brk. Forhandl. E, 124 (Pkt. 258). — Collegialtid. 1809, 97. — Carøe: Den danske Lægestand II, 20; III, 54 og 90. — **27**) 2. Dep. Brevbog 1809, Nr. 1961 af $\frac{18}{7}$. — **28**) smst. 1810, Nr. 982 og 1012; smst. 1811, Nr. 1334 af $\frac{30}{4}$. — Brk. Forhandl. C, 346 (Pkt. 2); smst. D, 61 (Pkt. 10), 63 (Pkt. 5), 140 (Pkt. 10), 185. — **29**) smst. D, 60 (Pkt. 4). — **30**) smst. D, 360 (Pkt. 193); smst. E, 198 (Pkt. 150) og 328 (Pkt. 4). — **31**) smst. C, 182 (Pkt. 13) og 183 (Pkt. 4). — Collegialtid. 1810, 390. — **32**) 2. Dep. Brevbog 1811, Nr. 1076, 2571, 2863, 3559; smst. 1812, Nr. 4107 og 4108. — Brk. Forhandl. D, 28 (Pkt. 3), 47 (Pkt. 4), 53 (Pkt. 4), 66 (Pkt. 3) og under $\frac{23}{3}$ 1812 (Pkt. 12), 203, 215 (Pkt. 2 og 7). — Om alle Dyrtidsgratiale og -tillæg findes udførlige Oplysninger i F. C. Jensens Samlinger. — **33**) 2. Dep. Brevbog 1808, Nr. 2075 af $\frac{13}{6}$. — 2. Dep. Resolutionsprotokol 1808, S. 229 og 232. — Collegialtid. 1808, 178. — **34**) smst. 1809, 97. — **35**) smst. 1810, 325. — Plakat af $\frac{1}{5}$ 1810. — **36**) Brk. Forhandl. C, 172 (Pkt. 5); smst. D, 232 (Pkt. 21). — **37**) smst. D, 133, 172-77, 188-93, 231, 340 (Pkt. 121); smst. E, 92 (Pkt. 134). — 2. Dep. Brevbog 1813, Nr. 421a af $\frac{4}{2}$; smst. 1818, Nr. 1174 af $\frac{25}{4}$. — 6. Dep. Forestill. 1818, Nr. 24 (Indlæg). — 6. Dep. Brevbog 1818, Nr. 24 („Acter til Reglement af $\frac{1}{5}$ 1818“). — Reglementet udkom i Særtryk; Uddrag findes i Collegialtid. 1818, 520 flg. — **38**) Lønningerne blev fastsat til disse Beløb:

Brandmajoren	1268 Rbdrl. Sølvværdi
Vicebrandmajoren	600 — —

1. Meddirektør	400 Rbdlr.	Sølvværdi
2. Meddirektør	300	— —
Regimentskirurgen	300	— —
7 Kaptajner à 200 Rbdlr.	1400	— —
Korpsets Skriver	200	— —
2 Værkmestre, 4 Overværkgeseller, 48 ældre og 48 yngre Værk- geseller	1200	— —
6 Brandbude à 50 Rbdlr.	300	— —
1 Tambur	30	— —
4 andre Tamburer à 15 Rbdlr.	60	— —
12 Faneposter à 52 Rbdlr.	624	— —

Ialt . . . 6682 Rbdlr. Sølvværdi

39) Kgl. Resolution af $13/7$ 1813. — Brm. Kopibog 1814, Nr. 415 af $31/8$. — 40) Thaarup: Journal for Kbh., 172. — 41) Brk. Forhandl. B, 280 (Pkt. 7); smst. C, 46 (Pkt. 9), 52 (Pkt. 8); smst. D, 220. — 42) 2. Dep. Brevbog 1809, Nr. 934 af $12/4$ og Nr. 942 af $13/4$; smst. 1811, Nr. 223 af $26/1$. — Brk. Forhandl. C, 293. — 43) 2. Dep. Brevbog 1810, Nr. 3878 af $13/12$. — Se Kirkerups Biografi foran S. 561 flg. og Schmidts Biografi foran S. 565 flg. — 44) Brk. Forhandl. F, 140 (Pkt. 181). — 45) smst. D, 314 (Pkt. 22), 326 (Pkt. 72-77), 332 (Pkt. 97). — 2. Dep. Brevbog 1814, Nr. 163 af $18/1$. — 2. Dep. Forestill. 1814, Nr. 327b af $8/2$. — Brm. Kopibog 1814, Nr. 447 af $20/1$ og Nr. 505 af $2/7$. — „Dagen“ 1814, Nr. 9, 11, 12. — „Statstidende“ 1814, Nr. 4. — „Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn“ 1814, Nr. 4. — „Gardehusarregimentets Historie“ 1912, 109 flg. og 192. — 46) Brk. Forhandl. F, 4 (Pkt. 230, 231, 236, 373). — Brm. Kopibog 1817, Nr. 293 af $3/7$. — Rubin: Frederik VI's Tid, 229 flg. — 47) Parolebefaling af $31/8$ 1818. — Brk. Forhandl. F, 202 (Pkt. 384). — 48) Brm. Kopibog 1818, Nr. 634 og 635 af $9/11$. — „Dagen“ 1818, Nr. 267. — „Statstidende“ 1818, Nr. 90. — 49) Til Belysning af disse Stridigheder findes i F. C. Jensens Samlinger et fyldigt Materiale. — 50) Den Højstkommanderendes Arkiv, Kopibog II, Nr. 356. — Collegialtid. 1810, 142. — 51) smst. 1812, 497, 505 og 515. — Brm. Kopibog 1812, Nr. 231 af $12/10$. — Brm. indkomne Skriv. 1812. — 52) „Reskripter, Resol. og Colleg.breve den danske Krigsmagt til Lands angaaende“ 1816, 359 og 458 flg. — 53) Brm. Kopibog 1816, Nr. 122 af $14/7$. — Generaladjutantens Journal 1816, Nr. 1219, og sammes Brevbog 1816, Nr. 2239, begge af $13/7$. — 54) Her henvises til de i dette Afsnits Note 37 anførte Kilder.

NIENDE AFSNIT
STILSTANDSAAR 1818—1850

1) Kancelliets Plakat af $\frac{20}{6}$ 1816. — Collegialtid. 1816, 450. — „Kjøbenhavns Brandforsikring 1731-1911“, 364. — 2) Collegialtid. 1820, 551. — 3) Brm. Kopibog 1818, Nr. 537 af $\frac{7}{9}$. — Brk. Forhandl. F, Pkt. 353, 374 og 421. — 4) 2. Dep. Brevbog 1820, Nr. 2381 og 2435. — Brk. Forhandl. F, Pkt. 188. — Collegialtid. 1820, 551. — 5) 2. Dep. Brevbog 1821, Nr. 1690. — Collegialtid. 1821, 373 flg. — 6) 2. Dep. Brevbog 1822, Nr. 2754. — Brk. Forhandl. H, Pkt. 261. — Collegialtid. 1822, 517 flg. — 7) Brk. Forhandl. H, Pkt. 175; J, Pkt. 266; L, Pkt. 154; O, Pkt. 314, 421b, 494, 495, 497, 557, 619; P, Pkt. 51, 394; Q, Pkt. 141, 233. — Brvs. Regnsk. 1833, Indtægtspost 8c og d og Indtægtsbilag R og S; 1834, Indtægtspost 7 og Indtægtsbilag P; 1835, Indtægtspost 8c og Indtægtsbilag Q. — M. H. t. Adgangen til Nikolaj Taarn forholdt det sig saaledes: Da man af Hensyn til de astronomiske Observationer havde set sig nødsaget til at ophæve Tilladelsen for Publikum til at nyde Udsigten over Byen fra Rundetaarn, havde man kastet sine Øjne paa Nikolaj Taarn og rettet en Forespørgsel til Brandkommissionen om dens Stilling til, at Publikum fik Adgang til Taarnets Platform; efter Kommissionens Udtalelse om Sagen bestemte Kancelliet den 17. Maj 1825, at der maatte gives Publikum Adgang til Taarnet mod et saadant Vederlag, at Udgifterne derved kunde blive dækket (Brk. Forhandl. J, Pkt. 374. — Danske Kancellis Skriv. 1825, Nr. 1283 af $\frac{17}{5}$). — 8) Collegialtid. 1825, 763. — 9) Brk. Forhandl. J, 306 (Pkt. 123). — 2. Dep. Brevbog 1825, Nr. 639 af $\frac{14}{3}$ og Nr. 1419 af $\frac{31}{5}$. — Brvs. Regnsk. 1825, Indtægtsbilag A. — „Kjøbenhavns Brandforsikring 1731-1911“, 364 flg. — 10) Brk. Forhandl. M, Pkt. 59 af $\frac{16}{3}$ og Pkt. 262 af $\frac{27}{7}$ 1829. — Brk. indk. Skriv. 1829, Nr. 262. — 11) Brk. Forhandl. R, 39 (Pkt. 119) og 44 (Pkt. 168). — Brm. Kopibog 1841, Nr. 291 (af $\frac{14}{5}$) og 297 (af $\frac{15}{5}$). — „Forestill. m. m. Kjbh.'s og Kjøbstædernes Brandvæs. og Brandforsikr. vedk. 1840-1870“, Nr. 17. — „Danske Kjøbstæders Brandforsikr. Kopibog“ 1841, Nr. 184 af $\frac{3}{8}$. — 12) 2. Dep. Brevbog 1827, Nr. 2451 af $\frac{15}{9}$. — Brk. Forhandl. L, 192 (af $\frac{12}{1}$ 1828) og 200 (af $\frac{25}{2}$ 1828). — 13) smst. K, 44 (Pkt. 528). — Collegialtid. 1825, 724-26. — 14) Krag's Rapport til Kongen af $\frac{2}{12}$ 1824 (Hørens Arkiv). — Se Schmidts Biografi foran S. 567 flg. — Meget detaljerede Oplysninger om Sprøjter, Redningsmaskiner og lignende Brandredskaber findes i F. C. Jensens Samlinger. — 15) 2. Dep. Brevbog 1830, Nr. 1331, og 1332 af $\frac{13}{5}$. — 16) Brm. Kopibog 1835, Nr. 125-33 af $\frac{1}{10}$. — Collegialtid. 1835, 657-67. — 17) Brm. Kopibog 1850, Nr. 104 (af $\frac{19}{2}$) og 153 flg. (af $\frac{9}{4}$). — 18) smst. 1850, Nr. 68, 278, 279, 304, 342 (og fremdeles den sidste Dato i hver Maaned). — Brk. Kopibog 1850, Nr. 423; smst. 1852, Nr. 429a. — 19) Brk. Forhandl. F, 368; smst. G, 106 (Pkt. 591), 116 (Pkt. 636). — Danske Kanc. Skriv. af $\frac{30}{10}$ 1819. — 20) Brk. Forhandl. G, 148 (Pkt. 40), 342 (Pkt. 28); smst. H, 238 (Pkt. 319); smst. J, 166 (Pkt. 288) og 228 (Pkt. 438). — 21) Brm. Kopibog 1828, Nr. 91 og 94 af $\frac{28}{4}$. — 22) smst. 1823, Nr. 138 af $\frac{27}{1}$; smst. 1838, Nr. 377

af $\frac{21}{3}$ og Nr. 417 af $\frac{18}{4}$. — **23**) Brk. Forhandl. L, 43 (Pkt. 117), 182 (Pkt. 653). — **24**) smst. Q, 96 (Pkt. 359), 116 (Pkt. 530), 138 (Pkt. 128), 155 (Pkt. 287). — Brm. Kopibog 1839, Nr. 294-300 af $\frac{18}{1}$. — **25**) smst. 1845, Nr. 199 (af $\frac{17}{6}$), 415 flg., 431 flg. — Brk. Forhandl. S, 151 (Pkt. 280), 156 (Pkt. 306), 163 (Pkt. 276), 210 (Pkt. 44), 228 (Pkt. 169). — Brk. Kopibog 1845, Nr. 224 af $\frac{8}{7}$. — **26**) Brk. Forhandl. J, 60 (Pkt. 66); smst. L, 55 (Pkt. 155), 73 (Pkt. 235); smst. Q, 199 (Pkt. 66), 205 (Pkt. 113), 228 (Pkt. 321). — Domsprotokol XXVIII B for 1. Instans ved Kgl. Landsoverret samt Hof- og Stadsret, 244 flg. (LA). — 2. Dep. Brevbog 1825, Nr. 909 af $\frac{9}{4}$ med Indlæg. — Danske Kanc. Skriv. 1827, Nr. 1199 af $\frac{1}{5}$. — **27**) Brk. Forhandl. K, 122 (Pkt. 267). — Danske Kanc. Skriv. 1826, Nr. 1602 af $\frac{15}{6}$. — **28**) Brk. Forhandl. F, 128 (Pkt. 681-83), 244 (Pkt. 315). — **29**) Brm. Kopibog 1829, Nr. 92 (af $\frac{29}{6}$) og Nr. 221 (af $\frac{3}{11}$). — **30**) Brk. Forhandl. N, 7 (Pkt. 250). — **31**) Brm. Kopibog 1830, Nr. 88 af $\frac{25}{5}$; smst. 1831, Nr. 462 (af $\frac{8}{10}$) og 467 (af $\frac{10}{10}$). — Magistratens 2. Sekretariats Kopibog 1831, Nr. 893 af $\frac{14}{10}$. — **32**) Brm. Kopibog 1820, Nr. 225 (af $\frac{4}{1}$), 234 (af $\frac{10}{1}$), 240 og 241 (af $\frac{14}{1}$). — „Statstidende“ 1820, Nr. 2 og 4. — „Dagen“ 1820, Nr. 4. — **33**) Brm. Kopibog 1822, Nr. 735 og 736. — „Statstidende“ 1822, Nr. 100. — **34**) Brm. Kopibog 1824, Nr. 621 (af $\frac{1}{10}$) og 631 (af $\frac{10}{10}$). — **35**) smst. 1825, Nr. 718 (af $\frac{23}{1}$) og 719 (af $\frac{24}{1}$). — **36**) smst. 1837, Nr. 735 (af $\frac{27}{1}$) og 182 (af $\frac{25}{8}$); smst. 1842, Nr. 661 (af $\frac{30}{4}$), 792 (af $\frac{19}{9}$), 9 (af $\frac{15}{10}$); smst. 1844, Nr. 597 (af $\frac{15}{4}$); smst. 1845, Nr. 88; smst. 1846, Nr. 604 (af $\frac{4}{6}$), 735 (af $\frac{30}{10}$), 764 (af $\frac{27}{11}$), 2 (af $\frac{28}{11}$). — **37**) smst. 1847, Nr. 165 af $\frac{12}{6}$. — **38**) smst. 1843, Nr. 288 (af $\frac{27}{6}$) og 329 (af $\frac{28}{7}$). — Borgerrepr. Forhandl. 1843, $\frac{7}{9}$. — Villads Christensen: København 1840-57, 77. — De hædrede Officerer var Vicebrandmajoren Johan Heinrich Lytthanns, 1. Meddirektør Kaptajn Johan Christian Kern og Sekondløjtnant Christian Ludvig Qvist; Underofficererne var 1. Straalemestrene Murersvend Jens Frederik Koch, Murersvend Johan Jacob Thorup, Tømrersvend Johan Christian Steenberg og 2. Straalemestrene Murersvend Johan Adolph Møller og Tømrersvend Anders Peter Østergreen. — **39**) Magistr. 2. Sekr. Kopibog 1844, Nr. 3592. — Villads Christensen: København 1840-57, 232. — **40**) Brm. Kopibog 1850, Nr. 146 af $\frac{6}{4}$. — „Berl. Tid.“ 1850, $\frac{26}{3}$. — „Flyveposten“ 1850, $\frac{27}{3}$. — Visen findes i „Viser af Adolph Recke“, 1854. — **41**) Brk. Forhandl. P, 36 (Pkt. 500); smst. U, 164 (Pkt. 67) og 188 (Pkt. 326). — Brm. Kopibog 1850, Nr. 110 af $\frac{5}{3}$. — **42**) Brk. Forhandl. L, 6 (Pkt. 572) og 200 (Pkt. 51). — Se Schmidts Biografi foran S. 569 flg. og West's Biografi foran S. 571 flg. — **43**) Brk. Forhandl. N, 90 (Pkt. 86), 92 (Pkt. 90), 97 (Pkt. 124), 98 (Pkt. 125), 102 (Pkt. 149), 109 (Pkt. 182), 112 (Pkt. 191 og 193), 120 (Pkt. 250), 127 (Pkt. 284), 138 (Pkt. 329), 139 (Pkt. 333), 145 (Pkt. 364), 146 (Pkt. 370), 153 (Pkt. 418), 163 (Pkt. 472), 168 (Pkt. 499). — Brk. Kopibog 1831, Nr. 102 af $\frac{21}{5}$. — Se West's Biografi foran S. 572. — **44**) Brk. Forhandl. N, 176 (Pkt. 21), 178 (Pkt. 33). — Brk. Kopibog 1832, Nr. 13 af $\frac{13}{1}$. — Se West's Biografi foran S. 572 og Qvist's Biografi foran S. 574. — **45**) Brk. Forhandl. O, 159 (Pkt. 507) og 161 flg. (Pkt. 516-17). — Brk. Kopibog 1833, Nr. 330 a og b, 331, 352 b. — **46**) Brk. Forhandl. P, 72 (Pkt. 221),

76 (Pkt. 241), 88 (Pkt. 320). — **47**) smst. Q, 84 (Pkt. 267), 85 (Pkt. 270); smst. R, 39 (Pkt. 119), 44 (Pkt. 168), 45 (Pkt. 174), 57 (Pkt. 274). — Brm. Kopibog 1841, Nr. 291 (af $\frac{14}{5}$) og 297 (af $\frac{15}{5}$). — **48**) Brk. Forhandl. R, 77 (Pkt. 401), 78 (Pkt. 404), 85 (Pkt. 1), 91 (Pkt. 72). — Brk. Kopibog 1841, Nr. 267 af $\frac{17}{12}$. — **49**) smst. 1846, Nr. 527-28 af $\frac{12}{12}$. — Brk. Forhandl. T, 72 (Pkt. 765), 80 (Pkt. 827a), 94 (Pkt. 45). — **50**) smst. U, 135 (Pkt. 554 og 555a og b), 145 (Pkt. 5). — Se Qvist's Biografi foran S. 574 flg., Kerrn's Biografi foran S. 578 og Balsløv's Biografi foran S. 580. — **51**) Brk. Forhandl. P, 51 (Pkt. 94). — Brm. Kopibog 1835, Nr. 766 (af $\frac{4}{2}$), 770-72 (af $\frac{19}{3}$), 789 (af $\frac{4}{4}$) og 870 (af $\frac{26}{5}$). — **52**) smst. 1844, Nr. 797 (af $\frac{25}{10}$); smst. 1845, Nr. 99 (af $\frac{18}{2}$) og 172 (af $\frac{16}{5}$). — Brk. Forhandl. S, 96 (Pkt. 538), 170 (Pkt. 415), 218 (Pkt. 104). — **53**) smst. H, 116 (Pkt. 510), 284 (Pkt. 507); smst. J, 276 (Pkt. 61), 330 (Pkt. 183), 336 (Pkt. 196). — Brm. Kopibog 1823, Nr. 123 (af $\frac{6}{1}$). — Collegialtid. 1825, 256. — **54**) „Reskripter, Resolut. og Collegiebreve, som angaar Hæren“ 1821, 36 (af $\frac{18}{2}$). — Brm. Kopibog 1821, Nr. 667 (af $\frac{30}{4}$). — **55**) smst. 1823, Nr. 413 (af $\frac{24}{12}$). — **56**) smst. 1830, Nr. 31 (af $\frac{23}{11}$). — Brk. Forhandl. K, 42 (Pkt. 522). — **57**) Brm. Kopibog 1830, Nr. 35 (af $\frac{30}{11}$); smst. 1831, Nr. 137 (af $\frac{31}{5}$). — **58**) smst. 1833, Nr. 41-47 (af $\frac{12}{11}$), 67 (af $\frac{25}{11}$) og 97 (af $\frac{16}{12}$). — **59**) smst. 1834, Nr. 349 (af $\frac{5}{7}$) og 420-27 (af $\frac{23}{7}$) (Cirkulærer). — Brk. Forhandl. P, 4 (Pkt. 365). — Brk. indkomne Skriv. 1834, Nr. 365 (med Indlæg). — I sit Cirkulære meddelte Qvist, at man, for at alle Epauletterne kunde blive ens, havde sørget for, at der hos Guldtrækker Sporslæder, Landemærket 149, vilde bero et med Brandvæsenets Segl og med Qvist's Underskrift forsynet Eksemplar. Epauletterne kostede 17 Mk. Parret. — **60**) Brm. Kopibog 1838, Nr. 400 (af $\frac{9}{4}$), 405 flg. (af $\frac{11}{4}$); smst. 1839, Nr. 169 (af $\frac{11}{3}$). — **61**) smst. 1840, Nr. 169 (af $\frac{21}{11}$), 188 (af $\frac{29}{12}$); smst. 1842, Nr. 58 (af $\frac{28}{11}$), 61 (af $\frac{2}{12}$), 64 (af $\frac{5}{12}$). — Brk. Forhandl. R, 160 (Pkt. 523). — Resol. og Kollegiebreve, Brandvæs. vedkomm., 1839-52, Nr. 33. — **62**) Brm. Kopibog 1842, Nr. 64 (af $\frac{5}{12}$), 69 (af $\frac{9}{12}$). — **63**) smst. 1844, Nr. 620 (af $\frac{25}{4}$). — Brm. indkomne Skriv. 1844, Nr. 42. — **64**) Brm. Kopibog 1850, Nr. 169 (af $\frac{25}{4}$) og 311 flg. (af $\frac{17}{8}$). — Brk. Forhandl. U, 189 (Pkt. 328). — Brk. Kopibog 1850, Nr. 188 (af $\frac{1}{6}$). — **65**) Brm. Kopibog 1840, Nr. 493-94 (af $\frac{2}{1}$), 495 (af $\frac{3}{1}$), 513-14 (af $\frac{7}{1}$), 521-22 (af $\frac{10}{1}$), 528 (af $\frac{11}{1}$), 536 (af $\frac{14}{1}$). — Saadan Parader kendes ogsaa fra ældre Tid; da Arveprins Frederik døde sidst paa Aaret 1805, fik Brandkorpset Ordre til ved Ligprocessionen den 4. Januar 1806 at paradere fra Kl. $6\frac{1}{2}$ Aften paa begge Sider af Gaden fra Frederiksberggade til Vesterports Vagt; Overofficererne skulde bære Flor om Armen, og Fanen og Instrumenterne skulde være behængt med Flor. Brandofficererne skulde „fra Mandagen den 6. Januar og ej længere“ bære Flor om Armen. (Brm. indkomne Skriv. 1805, $\frac{29}{12}$, og 1806, $\frac{2}{1}$). — **66**) Brm. Kopibog 1845, Nr. 214-221. — **67**) smst. 1848, Nr. 387 (af $\frac{15}{2}$), 396 (af $\frac{16}{2}$), 406 (af $\frac{17}{2}$), 411-24 (af $\frac{22}{2}$ - $\frac{25}{2}$). — **68**) smst. 1837, Nr. 172-74 (af $\frac{15}{8}$); smst. 1850, Nr. 113 (af $\frac{11}{3}$).

KRITIK FØRER TIL OPRETTELSE AF FASTE BRANDVAGTER

1) „Flyveposten“ 1850, Nr. 13, 15, 18 og 27. — 2) Brk. Forhandl. 1850, Pkt. 338 og 490. — 3) „Fædrelandet“ 1852, $21/10$, $22/10$ og $23/10$. — 4) Der sigtes hermed til følgende tre Brande: I. Branden $21/5$ 1850 henimod Midnat i nogle Stakke Hø, Halm og Rør i Kirsebærgangen mellem Nørre- og Østerport (Brm. Kopibog 1850, Nr. 308 af $21/6$). II. Branden $2/10$ 1852 i Winstrups Mølle, der laa paa nuværende Henrik Ibsensvej's Grund, tæt ved Vesterbrogade, og ejedes af O. J. Winstrup, „Mekanikus, cand. polyt., Brandmester ved Amagerports Vagtsprøjte“, Udgiver af et Skrift: „Kunsten at slukke Ildebrande“, 1858. (Brm. Kopibog 1852, Nr. 267 af $12/10$. — Generalstabens og Matrikulkontorets ældste Kort over denne Del af Frederiksberg, i Modsætning til Møllerup: „Danmarks gamle Hovedstad“ 1912, 78, hvor Møllen siges at ligge Vest for Frydendalsvej. — C. Nyrop: „O. J. og P. J. Winstrup“ 1880. — A. Eberlin: „Frederiksberg“ 1888, 139). III. Branden $7/1$ 1852 i Vindmøllen paa „Enhjørningens Bastion“ (Kristianshavns Vold Nr. 204); Brandskaden var total (Brm. Kopibog 1852, Nr. 795 af $12/1$). — 5) „Fædrelandet“ 1852, $23/10$. — 6) Brm. Kopibog 1855, Nr. 275 (af $18/9$). — „Dagbladet“ 1855, Nr. 209 og 212. — „Flyveposten“ 1855, Nr. 209 og 212. — 7) Brm. Kopibog 1856, Nr. 681 (af $15/10$) og 720 (af $13/11$). — Brm. indkomne Skriv. 1856, Nr. 54. — Villads Christensen: København 1840-57, 233. — 8) Brm. Kopibog 1857, Nr. 776-77 (af $24/1$). — „Fædrelandet“ 1856, $22/12$ og $27/12$. — Brandmajorens Rapport om Branden af $25/1$ 1857 (Brk. indkomne Skriv. 1857, Nr. 44) oplyser, at der var mødt 19 Sprøjter, af hvilke Slotsholmsvagtens Sprøjte indstilles til at faa 4 Rdlr. i Ducør som den først mødte Sprøjte; Amagerports Sprøjte var mødt som Nr. 2 og indstilles til 2 Rdlr. i Ducør; det angives (i en Skrivelse fra Brandmajoren af $8/1$ 1857), at de øvrige Vagtsprøjter var mødt inden Kl. 11. Uheldet med Redningsmaskinen omtales ikke, hvorimod det oplyses (Brk. indkomne Skriv. 1857, Nr. 41 af $24/1$), at Murersvend Hans Wilhelm Heldt, 1. Assistent ved Nørreports Sprøjte, tilsatte Livet ved at springe ned fra det øverste af den brændende Bygning. Af Politiforhøret (Brk. indkomne Skriv. 1857, Nr. 152) fremgaar det, at en Sprøjte, som Grosserer Adolph selv ejede og aarligt lod efterse af en Brandmand, for at den stedse kunde være tjenstdygtig, var ganske ubrugelig, da Slangen ikke kunde skrues paa Sprøjten. Den først mødte Sprøjte (Slotsholmsvagtens) var straks blevet ubrugelig, saa Ilden greb kraftigt om sig, før den mødte Modstand. — 9) „Dagbladet“ 1857, Nr. 67. — 10) „Berl. Tid.“ 1857, Nr. 69 og 80. — „Dagbladet“ 1857, Nr. 76. — „Folkets Nisse“ 1857, Nr. 317. — Se Balsløv's Biografi foran S. 582. — 11) Brm. Kopibog 1857, Nr. 268 (af $26/9$). — 12) „Det kgl. octr. Brandassurance Compagni“'s Kopibog C, 166-69. — 13) smst. C, 185-87. — Brk. Forhandl. V, 118 (Pkt. 734). — 14) „Det kgl. octr. Brandassurance Compagni“'s Kopibog C, 193-95. — Mag. 2. Sekr. Kopibog 1852 (1. Halvaar), Nr. 1402. — 15) Brk. Kopibog 1852, Nr. 429a (af $1/9$). — 16) Justitsm. Købst. Brfs.kontors Brev-

bog 1852, Nr. 366-69 (af $\frac{20}{12}$); smst. 1853, Nr. 61 (af $\frac{4}{3}$). — Brk. Forhandl. 1852, Pkt. 178, 479, 592 og 899; smst. 1853, Pkt. 7. — **17)** Hermed menes sikkert, at en af Stadens Sprøjter var udlaant til Nørrebro; thi Nørrebro havde i 1855 selv to Sprøjter; hvis det var Nørrebros eget Sprøjtemateriel, der havde været omtalt, maatte der altsaa have været nævnt 2 Sprøjter; desuden vilde man vel i saa Tilfælde ogsaa have taget Vester- og Østerbros Sprøjter med i Optællingen. — **18)** Villads Christensen: København 1840-57, 565-71. — **19)** Justitsm. Købst. Brfs.kontors Brevbog 1858, Nr. 285 (af $\frac{24}{1}$). — **20)** smst. 1859, Nr. 275-76 (af $\frac{30}{12}$) med Indlæg; Forestill. af $\frac{16}{12}$ 1859. — Brk. Forhandl. Y, 1859, Nr. 447 og 526 (med Indlæg). — Brk. Forhandl. 1860, 187 (Pkt. 647). — Ussings Reskripter 1859, 383 flg. — **21)** Love og Anordn. 1860, 369 flg. af $\frac{28}{3}$. — **22)** smst. 1860, 369 flg. (Fodnoten). — **23)** Brk. Forhandl. 1851, Pkt. 729 (af $\frac{1}{12}$), Pkt. 836; smst. 1853, Pkt. 7c, Pkt. 87a, Pkt. 253, Pkt. 563. — Brk. Kopibog 1852, Nr. 387 (af $\frac{12}{7}$); smst. 1853, Nr. 49, 50, 218. — Justitsm. Købst. Brfs.kontors Brevbog 1853, Nr. 79 (af $\frac{2}{4}$) og 225-26 (af $\frac{5}{8}$). — **24)** Brk. Forhandl. Y, 6 (Pkt. 354-55), 7 (Pkt. 361), 10 (Pkt. 403), 11 (Pkt. 409). — Brk. Kopibog 1856, Nr. 356 (af $\frac{4}{7}$) og 392 (af $\frac{26}{9}$). — **25)** smst. 1856, Nr. 406 (af $\frac{25}{10}$). — Brk. Forhandl. Y, 16 (Pkt. 478). — Brandene er den S. 318 omtalte Ildløs i Marstrands Bageri (Silkegade) og en Brand i et Snedkerværksted i Knabrostræde Nr. 109 $\frac{19}{10}$ 1856, opstaaet ved Svendenes Tobaksrygning (Brk. Forhandl. Y, Pkt. 500 af 1856). — **26)** Brk. Forhandl. Y, Pkt. 489, 500 og 508 (af 1856). — Branden $\frac{9}{11}$ 1856 opstod Kl. $3\frac{3}{4}$ Morgen i Sidehuset i Vimmelskaftet Nr. 19. — **27)** Brk. Forhandl. Y, Pkt. 489, 555, 588 (alle af 1856) og 3 (af 1857). — **28)** smst. Y, Pkt. 490-91, 504 (af 1856), 2 og 72 (af 1857). — Brk. Kopibog 1856, Nr. 425 (af $\frac{17}{11}$); smst. 1857, Nr. 14 (af $\frac{28}{1}$), 47 (af $\frac{7}{3}$), 55, 63. — **29)** Brm. Kopibog 1854, Nr. 951 (af $\frac{6}{12}$); smst. 1858, Nr. 589 (af $\frac{7}{7}$). — Brvs. Regnsk. 1854 og 1857. — **30)** Brk. Forhandl. 1859, Pkt. 43, 117, 159, 194; smst. 1861, Pkt. 137 og 247; smst. 1862, Pkt. 203; smst. 1863, Pkt. 67; smst. 1864, Pkt. 136; smst. 1865, Pkt. 98 og 332; smst. 1866, Pkt. 125b og 157. — Brm. Kopibog 1859, Nr. 133 og 139 (af $\frac{12}{4}$). — Ussings Reskripter 1859, 46-49. — **31)** Brm. Kopibog 1859, Nr. 363 (af $\frac{19}{9}$) og Nr. 379 (af $\frac{24}{9}$). — **32)** Brk. Forhandl. Y, 165 (Pkt. 434). — **33)** Om de enkelte Møllebrande findes detaillerede Oplysninger i F. C. Jensens Samlinger. — **34)** Brm. Kopibog 1852, Nr. 230 (af $\frac{26}{8}$); smst. 1853, Nr. 412 (af $\frac{18}{3}$). — **35)** Brm. Kopibog 1853, Nr. 591 (af $\frac{8}{10}$). — „Berl. Tid.“ 1853, Nr. 227. — „Flyveposten“ 1853, Nr. 228. — Store nordiske Almanak 1876. — Maglekilde Petersens Fortællinger 1895, 73-82. — **36)** „Flyveposten“ 1857, Nr. 302. — **37)** Brk. Forhandl. X, 194, Pkt. 552. — **38)** smst. Y, 96 (Pkt. 331), 165 (Pkt. 433). — **39)** smst. Y, 85 (Pkt. 209), 103 (Pkt. 410), 106 (Pkt. 446). — **40)** smst. Y, 108 (Pkt. 468), 137 (Pkt. 135), 151 (Pkt. 277), 156 (Pkt. 308). — Brm. Kopibog 1858, Nr. 349a. — Se Kerrn's Biografi foran S. 578 flg. og Balsløv's Biografi foran S. 582.

BRANDKORPSETS SIDSTE AAR OG LOVEN AF 15. MAJ 1868

1) Brk. Forhandl. Y, Pkt. 44 og 438 (af 1861); smst. Z, 117 (Pkt. 447). — Brk. Kopibog 1860, Nr. 240 (af $\frac{11}{10}$); smst. 1861, Nr. 70-71 (af $\frac{26}{2}$). — 2) Natten til Søndag den 26. Maj 1861 Kl. $12\frac{1}{4}$ opstod Ild i Sølvgade Nr. 6 (Matr.-Nr. 243), der tilhørte en Finerskærer Nielsen; en toetages Sidebygning og største Delen af en toetages Bagbygning nedbrændte; Ilden var slukket Kl. $3\frac{1}{2}$ Morgen; det berettes her (vistnok for 1. Gang), at man under Branden pr. Telegraf Kl. 1 om Natten tilkaldte 4 militære Vagtsprøjter, der benyttedes sammen med 6 Stationssprøjter (Brm. Kopibog 1861, Nr. 742 af $\frac{8}{7}$). — 3) Brk. Forhandl. Z, 13 (Pkt. 249). — Brk. indkomne Skriv. 1861, Nr. 249 (af $\frac{8}{6}$); smst. 1867, Nr. 287. — Brm. Kopibog 1861, Nr. 173 (af $\frac{25}{7}$). — Journal for Brandkorpsets Stationsvagt Nr. 1, 1861, $\frac{4}{8}$. — 4) Brk. Kopibog 1861, Nr. 209 (af $\frac{26}{10}$). — Justitsm. Købst. Brfs.kontors Brevbog 1859, Nr. 275-76, Indlæg. — Ussings Reskripter 1861, 384, Fodnoten. — 5) Brk. Forhandl. Z, 4 (Pkt. 147), 11 (Pkt. 239), 15 (Pkt. 292). — Brk. Kopibog 1861, Nr. 80c og 133. — 6) Fra 1. Juli 1863 udlejede Brandkommissionen da ogsaa Vægtervagtlokalet i Nikolaj Taarn til Postvæsenet for 60 Rd. om Aaret og med Forpligtelse for Postvæsenet til at vedligeholde Lokalet med dets Inventar; Postvæsenet brugte Lokalet til Opholdssted for en Vagt til at holde Udkig med de til København ankommende Dampskibe; til Vagten engageredes nogle af de afskedigede Taarnvægtene. — 7) Brk. Forhandl. Z, 72 (Pkt. 41), 81 (Pkt. 96, 99 og 100); se endvidere Pkt. 167, 170, 172, 356-59 (alle af 1863) og 93 og 217 (af 1864). — 8) smst. Æ, Pkt. 339 og 488 (af 1866). — 9) smst. Z, Pkt. 348 (af 1865); smst. Æ, Pkt. 287 og 299 (af 1867). — 10) smst. Z, 78 (Pkt. 78), 90 (Pkt. 171), 98 (Pkt. 314, 326 og 289), alle af 1863; endvidere Pkt. 184, 185, 191, 195, 196, 258, 503 (alle af 1864). — Brvs. Regnsk. 1864. — Brk. Kopibog 1864, $\frac{30}{6}$. — Om Konkurrencen se ogsaa Carl N. Ahlström: Handbok i Eldsläcknings- och Brandförsäkringsväsendet, Stockholm 1879, 283. — 11) Brm. Kopibog 1864, Nr. 465 (af $\frac{14}{10}$). — „Dagstelegraf“ 1864, Nr. 218, 219, 220, 222. — Efter Brandmajorens Rapport kom 2 menige Brandmænd til Skade, dog ingen af dem var sygemeldt i længere Tid. Den omtalte Sprøjtefører var Harald Julius Frederik Jacobsen, der blev Dannebrogsmænd den $\frac{8}{4}$ 1864 (Hof- og Statskalender 1865). — 12) Brk. Forhandl. Z, 211 (Pkt. 64). — Brm. Kopibog 1865, Nr. 543 (af $\frac{14}{2}$) og 546 (af $\frac{25}{2}$). — „Fædrelandet“ 1865, Nr. 42, 46, 48. — „Berl. Tid.“ 1865, Nr. 57, 61, 69, 72. — „Illustreret Tidende“ 1865, 171. — Velvillige Oplysninger af nu afdøde Kommandør E. Bluhme. — 13) Denne Brand var i Boldhusgade Nr. 1, der ejedes af W. P. Heymann; i Kvistetagen havde Studenterforeningen i mange Aar haft Lokaler, indtil den i 1863 var flyttet til Holbergsgade; paa 2. Sal var Politikaserne, medens 1. Sal benyttedes af Haderslev Skoles Lærere („Fædrelandet“ 1865, Nr. 57 og 58). — 14) Brm. Kopibog 1865, Nr. 560-61 (af $\frac{18}{3}$). — Brk. Forhandl. Z, Pkt. 97 (af 1865). — 15) smst. Z, 279 (Pkt. 69 af 1866). — 16) Brm. Kopi-

bog 1867, Nr. 243 (af $\frac{7}{2}$); der berettes heri, at der nedbrændte totalt en fireetages grundmuret Garveribygning og en Bindingsværksbygning til Vesterbrogade 36; Side- og Bagbygning til Nr. 34 og 38 var angrebet af Ilden; der var mødt Stationssprøjterne 16, 17 og 3, Vagtsprøjterne fra Vester- og Nørreport samt en Sprøjte fra Frederiksberg, men om Dampsprøjten måles ikke et Ord i Brandmajorens Indberetning! — **17)** „Dagstelegraf“ 1867, Nr. 16. — **18)** Brk. Forhandl. Æ, Pkt. 25 (af 1867). — Brm. Kopibog 1867, Nr. 235 (af $\frac{19}{1}$). — **19)** „Fut“, Nr. 2, ved Peter Sommer, 1873, 64-66. — **20)** Brm. Kopibog 1866, Nr. 934 (af $\frac{20}{4}$) og 942 (af $\frac{26}{4}$). — Brk. Forhandl. Z, Pkt. 63, 166, 509 (alle af 1866). — Branden var opstaaet Søndag $\frac{15}{4}$ 1866 Kl. $10\frac{1}{4}$ paa Gl. Kongevej 9, tilhørende Murer Petersen; et Tømmer- og Bræddeskur nedbrændte totalt. — **21)** Brk. Kopibog 1861, Nr. 177 (af $\frac{17}{7}$). — Brk. Forhandl. Z, Pkt. 253 og 346 (af 1861) og 165 (af 1864). — Brm. Kopibog 1864, Nr. 330 (af $\frac{28}{5}$). — **22)** smst. 1866, Nr. 856 (af $\frac{16}{1}$) og 885 (af $\frac{24}{2}$). — Brk. Forhandl. Z, Pkt. 210 (af 1865), 23 og 76 (af 1866). — **23)** smst. Æ, Pkt. 481, 493, 522, 628, 676 og 679 (alle af 1867). — **24)** Brm. Kopibog 1863, Nr. 102 (af $\frac{11}{12}$) og 103-110 (af $\frac{12}{12}$). — Brm. indkomne Skriv. 1863, Nr. 47. — **25)** Brk. Forhandl. U, 89 (Pkt. 185 af 1849); smst. Z, Pkt. 59, 77, 125, 138, 267, 273, 315, 410 og 441 (alle af 1864). — Dagsbefal. for Hæren 1864, Nr. 107 (af $\frac{11}{4}$), Pkt. 1. — **26)** Brk. Forhandl. Z, 223 (Pkt. 132 af 1865); smst. Æ, Pkt. 533 (af 1867) og 103 (af 1868). — **27)** smst. Z, 231 (Pkt. 190 af 1865); smst. Æ, Pkt. 518 (af 1867) og 127 (af 1868). — **28)** Justitsm. Landets Brfs.kontors Kopibog 1859, Nr. 93 (af $\frac{12}{2}$), 146 (af $\frac{10}{3}$), 320 (af $\frac{30}{6}$; med Indlæg). — En Redegørelse for de følgende Forhandlinger findes i „Den alm. Brandforsikring for Landbygninger 1792-1917“, 81 flg. — **29)** Vesterbro havde tillige en gammel kassabel Sprøjte, der dog kunde bruges ved Vandtilførslen; Vesterbros Sprøjte stod paa den daværende Trommesal; Østerbros var anbragt i Nærheden af Kastelsvej og Nørrebros i Nr. 36 E 2, lige for Ravnsborg Tværgade. — **30)** Kopi af Betænkningen af $\frac{1}{12}$ 1859 findes blandt Indlægene til Justitsm. Landets Brfs.kontors Kopibog 1860, Nr. 51 (af $\frac{23}{1}$). — **31)** smst. 1859, Nr. 518 (af $\frac{5}{9}$); smst. 1860, Nr. 51 (af $\frac{23}{1}$). — Brk. Kopibog 1860, Nr. 47 (af $\frac{5}{3}$). — Justitsm. Landets Brfs.kontors Journal B, Nr. 85. — Borgerrepr. Forhandl. XX, 19-21. — **32)** „Nykro“ laa paa det nuværende Hjørne af Vedbækgade og Nørrebrogade, og Ejendommen betegnedes som Lygtevejen Nr. 27, nu Nørrebrogade 193 (Matr. Nr. Udenbys Klædebo Kvarter Nr. 173 N); 1882 udstykkedes Grunden, og den sidste Rest af Kroen, en Lade, formentlig Rejsestalden, forsvandt; da St. Stefans Kirke byggedes i 1873, ejedes Kroen af Baron Løvenskiold til Løvenborg, der af Kroens Jorder skænkede Grunden til Kirken. I Vejviserne 1873 og senere ses bl. a. forskellige Hotelforpagtere at have boet i „Nykro“. — **33)** Justitsm. Landets Brfs.kontors Kopibog 1861, Nr. 459-60 (af $\frac{22}{5}$) og 835-38 (af $\frac{23}{9}$). — **34)** smst. 1861, Nr. 459 (af $\frac{22}{5}$) og 835-38 (af $\frac{23}{9}$). — **35)** smst. 1861, Nr. 863 (af $\frac{30}{9}$); smst. 1862, Nr. 69 (af $\frac{23}{1}$), 241 (af $\frac{18}{3}$) og 875 (af $\frac{12}{11}$). — Borgerrepr. Forhandl. XXI, 161 og 191; smst. XXII, 175, 191 m. fl. — **36)** Justitsm. Landets Brfs.kontors Kopibog 1862, Nr. 875 (af $\frac{12}{11}$); sammes Journal

T, Nr. 492 og 1021. — Branden hos Blomstermaler Hansen, Østerfarimagvej Nr. 4 (Nr. 114 E) udbrød den 18. August 1862 Kl. 3¹/₂ Morgen og varede 2 Timer; Ilden, der blev bekæmpet med Øster- og Nørreports Vagtsprøjter og 2 Sprøjter fra Nørrebro, ødelagde totalt en med Brædder beklædt en-Etages Bindingsværksbygning (Brm. Kopibog 1862, Nr. 369 af 15/9). — Branden i Tivoli udbrød den 23. September 1862 Kl. 12³/₄ Nat i Bazarbygningen, der totalt nedbrændte tilligemed et Bindingsværkshus paa Jernbanens Grund (omtrent paa den nuværende Hovedbanegaards Plads); Branden, der varede 2 Timer, blev bekæmpet med Vesterports og Hovedvagtens Vagtsprøjter og 1 Sprøjte fra Nørrebro og 1 fra Vesterbro, og som ved Branden den 18. August s. A. kom ogsaa ved denne Lejlighed Vagtsprøjterne før Broernes eget Brandvæsen til Brandstedet (Brm. Kopibog 1862, Nr. 403 af 15/10). — **37)** Borgerrepr. Forhandl. XXII, 216 flg. og 228. — **38)** Brm. Kopibog 1865, Nr. 551 (af 27/2). — **39)** Justitsm. Landets Brfs.kontors Kopibog 1865, Nr. 253-54 (af 18/4). — **40)** smst. 1865, Nr. 667 (af 21/6). — Borgerrepr. Forhandl. XXVI, 38-44. — **41)** Brk. Forhandl. Z, Pkt. 220 og 326 (af 1865). — Brk. indkomne Skriv. 1865, Nr. 298 (af 21/8) og 320 (af 29/9). — Justitsm. Landets Brfs.kontors Kopibog 1865, Nr. 925 (af 21/8). — **42)** Brk. Forhandl. Z, Pkt. 307, 331, 400, 408, 418 og 496 (af 1865). — **43)** smst. Z, Pkt. 12 og 33 (af 1866); smst. Æ, Pkt. 261 (af 1866). — Brm. Kopibog 1866, Nr. 843 (af 8/1). — Branden i Bageriet opstod Kl. 1³/₄ Nat og varede 3 Timer; den blev bekæmpet med ialt 5 Sprøjter. — **44)** Brk. Forhandl. Æ, Pkt. 577 (af 1866). — Justitsm. Landets Brfs.kontors Kopibog 1867, Nr. 529 (af 17/6). — **45)** Om disse Reformere findes udførlige Oplysninger (med Kildeangivelser) i F. C. Jensens Samlinger. — **46)** Justitsm. Landets Brfs.kontors Kopibog 1867, Nr. 754 (af 19/9); smst. 1868, Nr. 446 (af 18/5). — **47)** Rigsdagstidende 1862-63, Sp. 5427-5448. — **48)** Justitsm. Købst. Brfs.kontor 1863, Nr. 204 (en Pk. ang. Komm. om Omdann. af Kbh. Brandvæsen). — Departementstid. 1863, 902-04. — Ussings Reskripter 1863, 294. — **49)** Justitsm. Købst. Brfs.kontors Forestill. 1867 (af 31/12) og 1868 (af 6/5). — Rigsdagstidende 1867: Lands- tingstid., 264-66, 345-85, 444, 1081-95, 1327-28, 2920, 32-36. Folketingstid., 4502-33, 4923-78, 5100-05. Tillæg A, 1319-1448, 1785-1800, 2753-70. Tillæg B, 91-98, 1083-84. — Departementstid. 1868, 149-62, 207-16, 373-79, 594-606. — Ussings Love og Anordninger 1868, 249-63. — **50)** „Den alm. Brandforsikring for Landbygninger 1792-1917“, 82. — **51)** Borgerrepr. Forhandl. XXIX, 56. — **52)** smst. XXIX, 132. — Se Schönheyder's Biografi foran S. 587 flg. — **53)** Borgerrepr. Forhandl. XXX, 78 og 518; smst. XXXI, 92. — „Regulativ for Kjøbenhavns Brandvæsen“ af 21/6 1870. — **54)** Brk. Forhandl. Æ, Pkt. 26, 181, 377 og 454 (af 1868). — Justitsm. Købst. Brfs.kontors Forestill. 1868, Nr. 224 (af 10/6); sammes Kopibog 1868, Nr. 159-60 (af 22/6). — Se Balsløv's Biografi foran S. 582 flg. og Bloms Biografi foran S. 584 flg. — **55)** Brk. Forhandl. AA, Pkt. 326 og 368 (af 1870). — **56)** smst. AA, Pkt. 368 og 407 (af 1870). — Brk. Kopibog 1870, Nr. 184 (af 9/7). — Justitsm. Købst. Brfs.kontors Forestill. 1870, Nr. 240 (af 15/7); sammes Koncepter 1870, Nr. 212 (af 22/7). — **57)** Brk. Forhandl. AA, Pkt. 406 (af 1870). — Justitsm. Købst.

Brfs.kontors Kopibog 1870, Nr. 351 (af 21/11). — 58) „Kjøbenhavns Brandforsikring“s Generalforsamlings Forestillings- og Resolutionsprotokol 1871, 13 og 15 (Møderne 20/4 og 27/4). — „Berl. Tid.“ 1871, Nr. 104 af 29/4, Tillæg. — 59) Borgerrepr. Forhandl. XXXI, 92. — Mag.'s Skrivelse af 23/6 1870 (Brandvæsenets Arkiv). — Journal f. Brvs. 1870, Pkt. 30, 32-36, 40, 43. — Carøe: Den danske Lægestand IV, 52.

TOLVTE AFSNIT

DET KOMMUNALE BRANDVÆSENS FØRSTE AAR 1870—1884

1) Journal f. Brvs. 1870, Nr. 53, 114 og 138; smst. 1871, Nr. 324, 344 og 349. — Brvs. udg. Skriv. 1871, Nr. 67 og 89. — 2) Journal f. Brvs. 1870, Nr. 129; smst. 1871, Nr. 339; smst. 1874, Nr. 89. — Brvs. udg. Skriv. 1872, Nr. 194. — 3) Journal f. Brvs. 1874, Nr. 50 og 158; smst. 1880, Nr. 115 og 243; smst. 1881, Nr. 84 og 123. — Brvs. udg. Skriv. 1874, Nr. 128; smst. 1875, Nr. 230; smst. 1878, Nr. 42 og 73; smst. 1881, Nr. 50, 73 og 98. — Brvs. indk. Skriv. 1874, Nr. 234; smst. 1881, Nr. 141. — Brvs. Budget 1878 og 1881. — Brvs. Regnsk. 1878, Bilag 316. — 4) Journal f. Brvs. 1881, Nr. 189; smst. 1882, Nr. 101 og 115; smst. 1883, Nr. 159. — Brvs. udg. Skriv. 1881, Nr. 104; smst. 1882, Nr. 71, 82, 95, 96 og 146; smst. 1883, Nr. 46 og 120. — Brvs. indk. Skriv. 1881, Nr. 386; smst. 1882, Nr. 37 og 185. — Brvs. Budget 1882 og 1884. — Brvs. Regnsk. 1884. — 5) Journal f. Brvs. 1872, Nr. 239; smst. 1873, Nr. 277; smst. 1882, Nr. 162. — Brvs. udg. Skriv. 1882, Nr. 178, 271 og 471. — Brvs. Budget 1877 og 1883. — Brvs. Regnsk. 1877. — 6) Journal f. Brvs. 1871, Nr. 351. — Brvs. indk. Skriv. 1871, Nr. 268. — Brvs. Regnsk. 1871, Bilag 237. — Om Materiellet findes meget detaillerede Oplysninger i F. C. Jensens Samlinger. — 7) Journal f. Brvs. 1875, Nr. 12, 27, 56, 140, 160. — Brvs. udg. Skriv. 1875, Nr. 76, 99, 100, 224. — Brvs. indk. Skriv. 1875, Nr. 155 og 189. — Brvs. Budget 1871, 1873, 1875 og 1877. — Brvs. Regnsk. 1877. — Brvs. „Dampsprøjteprotokol“ og „Auktionsprotokol“. — 8) Journal f. Brvs. 1875, Nr. 148 og 170. — Brvs. udg. Skriv. 1873, Nr. 94; smst. 1875, Nr. 86 og 105; smst. 1877, Nr. 1 og 7. — Brvs. indk. Skriv. 1877, Nr. 6. — 9) Journal f. Brvs. 1876, Nr. 254 og 286; smst. 1877, Nr. 137 og 204. — Brvs. udg. Skriv. 1876, Nr. 446; smst. 1877, Nr. 65, 70 og 131; smst. 1878, Nr. 66; smst. 1883, Nr. 112. — Brvs. indk. Skriv. 1876, Nr. 516. — Brvs. Budget 1882 og 1883. — Brvs. Regnsk. 1880, Bilag 429. — 10) Journal f. Brvs. 1882, Nr. 227; smst. 1883, Nr. 102. — Brvs. udg. Skriv. 1882, Nr. 186 og 299; smst. 1883 under 11/3. — Brvs. indk. Skriv. 1882, Nr. 456 og 461; smst. 1883, Nr. 115. — Brvs. Budget 1883 og 1884. — Brvs. Regnsk. 1883 og 1884. — Brvs. „Dampsprøjteprotokol“ og „Auktionsprotokol“. — 11) Brvs. udg. Skriv. 1872, Nr. 43; smst. 1881, Nr. 56; smst. 1882, Nr. 82;

smst. 1883, Nr. 112; smst. 1884, Nr. 95. — Brvs. Budget 1871. — Beretn. om Kommunens Anligg. 1880, 98; smst. 1881, 96; smst. 1882, 100; smst. 1883, 108-09. — **12)** Brvs. udg. Skriv. 1871, Nr. 5, 97 og 163; smst. 1872, Nr. 11. — Brvs. indk. Skriv. 1871, Nr. 311 og 329; smst. 1872, Nr. 24-25. — **13)** Brvs. indk. Skriv. 1870, af $\frac{3}{10}$ (fra Magistraten). — **14)** Brvs. udg. Skriv. 1871, Nr. 71; smst. 1872, Nr. 86, 90 og 97; smst. 1873, Nr. 64; smst. 1880, Nr. 97. — Brvs. indk. Skriv. 1872, Nr. 157, 159, 167 og 192. — **15)** Journal f. Brvs. 1884, Nr. 340; smst. 1882, Nr. 242. — Brvs. udg. Skriv. 1882, Nr. 82. — Brvs. indk. Skriv. 1881, Nr. 622; smst. 1882, Nr. 457. — **16)** „Dagens Nyheder“ 1870, Nr. 351. — „Fædrelandet“ 1870, Nr. 301. — „Dagstelegrafen“ 1870, Nr. 350. — „Dagbladet“ 1870, Nr. 313; smst. 1871, Nr. 8. — Borgerrepr. Forhandl. XXI, 309-12, 318-21. — Visen hedder „Døgnfluer No. 15 af W. Rantzau“. — **17)** „Dagbladet“ 1870, Nr. 313. — „Fædrelandet“ 1870, Nr. 301. — **18)** Den i Stuen boende Urtekræmmer Bagger lod ved Middagstid Husejerens Karl Niels Fr. Nielsen paabegynde en Petroleumsaftapning; Karlen havde i to Maaneder foretaget en saadan Aftapning for sin Husbond, hvorfor han blev betragtet som Fagmand af Bagger, der ved denne Lejlighed for første Gang vilde lade aftappe Petroleum; han havde hidtil kun handlet med Petroleum paa Flasker, hvoraf han den paagældende Dag havde et Lager af 25. Bagger var ukendt med Aftapningen og hjalp kun til ved at bringe de tomme Flasker ind i Lokalet, medens han iøvrigt pillede Rosiner i et Naborum; Aftapningen foregik i et Køkken, hvorfra en Dør førte ud til en Entre, hvorfra atter en Dør førte ud til Trappen. Karlen lagde Petroleumstønden op paa nogle Sæbebaljer, stak Tønden an og begyndte Aftapningen uden at anvende Spildebakke; derimod havde han forlangt et Lys eller en Lygte, og Bagger havde givet ham et tændt Tællelys i en Stage, som Karlen stillede ned paa Gulvet for at kunne se, naar Petroleum'en naaede Flaskehalsen. Da han var næsten færdig med Aftapningen, vilde han give Tønden et stærkere Hæld fremad mod Hanen, men kom derved til at træde paa Lystestagens Fod, saa Lyset væltede og antændte den Petroleum, der var spildt paa Gulvet. For at slukke Ilden, greb Nielsen en Sæk, men kom derved til at vifte Flammerne hen mod de fyldte Flasker, der revnede. Rædselsslagen flygtede han gennem Entreen efter Hjælp, men lod begge Døre staa aabne; Ilden antændte næsten øjeblikkelig Trappen. — **19)** „Folkets Avis“ 1872, Nr. 101-04, 108. — „Dagstelegrafen“ 1872, Nr. 101. — „Berl. Tid.“ 1872, Nr. 87. — „Dagens Nyheder“ 1872, Nr. 101. — „Fædrelandet“ 1872, Nr. 87. — „Dagbladet“ 1872, Nr. 90 og 92. — Journal f. Brvs. 1872, Nr. 114, 139, 140, 332 og 351; smst. 1873, Nr. 215. — Brvs. udg. Skriv. 1872, Nr. 69, 201 og 248; smst. 1873, Nr. 3. — Brvs. indk. Skriv. 1872, Nr. 160 og 189. — Borgerrepr. Forhandl. XXXIII, 103, 675, 698 og 724. — Vagtrapport fra Station 1. — 5. Kriminalkammers Forhørsprotokoller om Sagen Nr. 5469 af $\frac{16}{4}$ 1872. — Om Ducører og Erstatninger findes detaillerede Oplysninger i F. C. Jensens Samlinger. — Visen findes i „Fut“, Nr. 2 ved Peter Sommer, 68-71. — **20)** Brvs. udg. Skriv. 1876, Nr. 81. — Brvs. indk. Skriv. 1876, Nr. 236 og 276. — **21)** Om alle disse Brande findes detaillerede Oplysninger i F. C. Jensens Samlinger.

— 22) Brvs. udg. Skriv. 1876, Nr. 118 og 385; smst. 1881, Nr. 76, 107, 153 og 167. — Vagtjournalen 1881, Nr. 60, S. 234. — 23) Journal f. Brvs. 1872, Nr. 220, 237 og 263; smst. 1873, Nr. 19. — Brvs. udg. Skriv. 1872, Nr. 162 og 300. — Borgerrepr. Forhandl. XXXIII, 866, 922 flg., 972. — Overpræsidentens Journal 1872, Nr. 2312. — „Kjøbenhavns Brandforsikring“s Generalforsamlingsprotokol 1872, 17. — En Del Oplysninger om K. S. Knudsen findes i F. C. Jensens Samlinger. — 24) Journal f. Brvs. 1872, Nr. 249. — Brvs. udg. Skriv. 1872, Nr. 193. — 25) Journal f. Brvs. 1875, Nr. 184 og 194. — Brvs. indk. Skriv. 1874, Nr. 208, 211, 217. — 26) Journal f. Brvs. 1878, Nr. 42; smst. 1879, Nr. 12 og 115. — Brvs. udg. Skriv. 1878, Nr. 92. — Brvs. indk. Skriv. 1878, Nr. 508; smst. 1879, Nr. 188 og 264. — Overpræsidentens Skrivelse af 27/3 1879. — Om N. F. Holm findes en Del Oplysninger i F. C. Jensens Samlinger. — 27) Journal f. Brvs. 1879, Nr. 361; smst. 1880, Nr. 18. — Brvs. udg. Skriv. 1879, Nr. 201 og 205; smst. 1880, Nr. 11, 16 og 34. — Brvs. indk. Skriv. 1879, Nr. 830; smst. 1880, Nr. 80. — Om F. V. F. Denker findes en Del Oplysninger i F. C. Jensens Samlinger. — 28) Journal f. Brvs. 1881, Nr. 230. — Brvs. indk. Skriv. 1881, Nr. 483; smst. 1882, Nr. 105. — Om Rogert Møller findes en Del Oplysninger i F. C. Jensens Samlinger. — 29) Brvs. Budget 1883. — Brvs. Regnsk. 1882 og 1883. — 30) Journal f. Brvs. 1884, Nr. 35 og 127. — Se Schönheyders Biografi foran S. 588 og Meyers Biografi foran S. 589 flg. — 31) Journal f. Brvs. 1872, Nr. 278 og 350. — Brvs. udg. Skriv. 1872, Nr. 194 og 213. — Brvs. indk. Skriv. 1872, Nr. 362, 405 og 480. — 32) Journal f. Brvs. 1873, Nr. 69, 102, 153 og 165; smst. 1874, Nr. 102. — Brvs. udg. Skriv. 1873, Nr. 96 og 98. — Brvs. indk. Skriv. 1873, Nr. 104 og 224; smst. 1874, Nr. 137. — Borgerrepr. Forhandl. 1873, 457, 672-74, 695. — 33) Journal f. Brvs. 1875, Nr. 182. — Brvs. udg. Skriv. 1875, af 26/5. — Brvs. indk. Skriv. 1874, Nr. 157. — 34) Journal f. Brvs. 1875, Nr. 190 og 365. — Brvs. udg. Skriv. 1875, Nr. 102. — Brvs. indk. Skriv. 1875, Nr. 223. — Brvs. Regnsk. 1876, Bilag 18. — 35) Journal f. Brvs. 1875, Nr. 198. — Brvs. udg. Skriv. 1875, Nr. 106, 107, 119 og 356. — Brvs. indk. Skriv. 1875, Nr. 262. — 36) Journal f. Brvs. 1874, Nr. 294; smst. 1875, af 30/6. — Brvs. indk. Skriv. 1875, Nr. 287. — 37) Journal f. Brvs. 1876, Nr. 59; smst. 1881, Nr. 295. — Brvs. indk. Skriv. 1881, Nr. 557; smst. 1882, Nr. 10. — Brvs. Budget 1877. — „Bestemm. om Lønninger for forskell. kommunale Embeds- og Bestillingsmænd“ af 28/12 1874, § 7. — 38) Brvs. indk. Skriv. 1882, Nr. 20, 75 og 675. — Brvs. Budget 1883. — 39) Journal f. Brvs. 1882, Nr. 188. — Brvs. udg. Skriv. 1882, Nr. 129 og 138; smst. 1883, Nr. 112. — Brvs. indk. Skriv. 1882, Nr. 300. — Brvs. Kopibog 1885, 132 af 16/5. — Brvs. Budget 1882 og 1883. — 40) Journal f. Brvs. 1872, Nr. 239. — Brvs. udg. Skriv. 1873, Nr. 29 og 67. — 41) Journal f. Brvs. 1873, Nr. 50. — 42) smst. 1872, Nr. 248. — Brvs. udg. Skriv. 1872, Nr. 77. — Brvs. indk. Skriv. 1872, Nr. 140 og 388. — 43) Journal f. Brvs. 1879, Nr. 278-79. — Brvs. indk. Skriv. 1879, Nr. 606 og 612. — 44) Brvs. udg. Skriv. 1879, Nr. 192 og 202. — Brvs. indk. Skriv. 1879, Nr. 341 og 780. — 45) Journal f. Brvs. 1882, Nr. 280. — 46) Brvs. udg. Skriv. 1872, Nr. 71. — „Folkets Avis“, 1872, Nr. 108. — 47) Journal f.

Brvs. 1876, Nr. 60. — Brvs. indk. Skriv. 1876, af $\frac{8}{5}$. — 48) Brvs. udg. Skriv. 1879, Nr. 42; smst. 1882, Nr. 99a. — 49) smst. 1879, Nr. 187. — 50) Brvs. indk. Skriv. 1879, Nr. 838.

TRETTENDE AFSNIT

SLOTSBRANDEN 1884 OG DENS FØLGER FOR BRANDVÆSENET

1) Journal f. Brvs. 1884, Nr. 123. — Brvs. udg. Skriv. 1884, Nr. 82, 83 og 87. — 2) Journal f. Brvs. 1884, Nr. 195. — Brvs. udg. Skriv. 1884, 140-41, 197-99. — Brvs. indk. Skriv. 1884, Nr. 372. — Borgerrepr. Forhandl. 1884, 326 flg. — 3) Brandinspektør Meyers Indberetninger til Magistraten $\frac{12}{10}$ og $\frac{10}{11}$ 1884. — Brvs. indk. Skriv. 1884, Nr. 524. — 4. Kriminalkammers Forhørsprotokol 1884, Nr. 381, $\frac{11}{10}$ - $\frac{6}{12}$; Udskrift heraf findes i Justitsm. Købst. Brfs.kontor 1884, L. 5936 (RA). — Se iøvrigt samtlige kbh.'ske Dag- og Ugeblade 1884, $\frac{4}{10}$ flg., bl. a. „Illustreret Tidende“ 1884, Nr. 2, S. 29. En Samling Avisudklip og Illustrationer, samlet af Høegh-Guldberg, findes i det kgl. Bibl. (Katalog 32, Nr. 147 Fol.). — „Morgenbladet“ 1885, Nr. 82-88, 102-03. — 4) Justitsm. Købst. Brfs.kontor 1884, L. 5936 (Forhørsudskriften), S. 102 og 174. — Oplysninger fra E. L. Bentzon. — Om dette Punkt findes en detaljeret Redegørelse i F. C. Jensens Samlinger. — 5) Forhørsudskriften, 90. — 6) Ingeniørregimentets indk. Skriv. 1884, Nr. 1721. — Oplysninger fra Generalmajor Ulrich. — 7) E. H. V. S. Bloch; cand. jur. i 1883, Assistent i Justitsministeriet 1886 og i Kirke- og Undervisningsministeriet 1888, Auditor 1891, Overretsassessor i Viborg 1901, Borgmester, By- og Herredsfoged i Thisted 1907, kongevalgt Borgmester i Odense 1911. — 8) Død $\frac{2}{8}$ 1919 som Oberst og Chef for 1. Ingeniørdirektion; hans fulde Navn var Theodor Emil Hemmingsen. — 9) Terrænet mellem Garnisons Kirkegaard, Blindeinstituttet, den daværende Strand og Kastelsgraven. — 10) Den senere Oversergent H. O. Jørgensen, der i 1897 søgte sin Afsked som Invalid, da han flere Aar i Forvejen havde mistet det ene Øje ved Sprængningen af en Landtorpedo; senere Grosserer i København. — 11) Johan Valdemar Emil Seligmann; senere Rentier og Bankraadsformand i Horsens. — 12) Ejner Falkenberg, senere Oberstløjtnant; død i Sverige $\frac{26}{2}$ 1918. — 13) Lauritz Chr. Lunn, senere Oberst; død $\frac{18}{3}$ 1908. — 14) Arkitekt, Tømrermester F. V. Blom. — 15) Findes nu paa Brandvæsenets Museum. — 16) „Sydsvenska Dagbladet“ 1884, $\frac{4}{10}$ (Aften). — 17) Brandvæsenets Vagtjournal 1884, 110. — 18) Forhørsudskriften, 465-67. — 19) „Kjøbenhavns Brandforsikring“s Regnskab 1884-85. — 20) Københavns Politi's Journal 1884, Nr. 4744. — 21) „Morgenbladet“ 1884, Nr. 232. — „Punch“ 1884, Nr. 41. — Se bl. a. „Svendborg Avis“ 1923, Nr. 220 og 238. — 22) Brvs. udg. Skriv. 1884, Nr. 250. — Brandkorpsets Befalinger 1884, Nr. 2. — 23) „Morgenbladet“ 1884, Nr. 232. — „Dagbladet“ 1884, Nr. 270. —

24) „Dagsavisen“ 1884, Nr. 2109. — **25)** „Berlingske Tidende“ 1884, Nr. 236 (Aftennr.). — **26)** „Dagsavisen“ 1884, Nr. 2116, 2119 og 2121. — **27)** Den tekniske Forenings Tidsskrift 1887, 77-87. — **28)** „Dagbladet“ 1884, $\frac{8}{10}$ og $\frac{9}{10}$. — **29)** Borgerrepr. Forhandl. 1884-85, 721-45 og 1192-96. — **30)** Brvs. indk. Skriv. 1884, Nr. 569. — Brvs. udg. Skriv. 1884, Nr. 253, 263, 303 og 313. (De to sidste Skrivelser findes i Original i Brandvæsenets Arkiv og er bilagt Grundplaner i Blyant bl. a. af de foreslaaede Stationer i Gothersgade, paa Nørrevold og ved Garnisons Kirke; Skrivelserne Nr. 253 og 263 findes desuden i Koncept under Brevjournal 1884, Nr. 241a og Nr. 466). — **31)** Brvs. udg. Skriv. 1885, Nr. 28a (se ogsaa Brevjournal 1885, Nr. 112). — **32)** Brvs. udg. Skriv. 1885, Nr. 37 og 62. — Brvs. indk. Skriv. 1885, Nr. 112. — Meyers trykte Rapport, Maj 1885. — **33)** Journal f. Brvs. 1885, Nr. 241. — Brvs. indk. Skriv. 1885, Nr. 364. — Meyers trykte Rapport, September 1885. — **34)** Brvs. udg. Skriv. 1889, Nr. 473, 537, 565 og 695. — Brvs. indk. Skriv. 1889, Nr. 459 og 543. — **35)** Borgerrepr. Forhandl. 1886-87, 1201-81; smst. 1887-88, 24; smst. 1889-90, 368, 449-85, 725-37, 1317-19. — **36)** Foruden Planen fra 1884 om at lægge Hovedbrandstationen paa den nuværende St. Andreas Kirkes Plads i Gothersgade ses Brandinspektøren den 17. Marts 1885 at have indsendt et Projekt om at lægge den ved Siden af det da paatænkte nye Raad- og Domhus paa den Del af det nuværende Grønttorv, der begrænses af Venders-, Ahlefeldts-, Rømers- og Linnésgade (Brvs. udg. Skriv. 1885, Nr. 46a). Endelig indsendtes den 10. November s. A. et Projekt til Stationens Anbringelse i Studiestrædes Forlængelse, ved Siden af Vandværket (Brvs. udg. Skriv. 1885, Nr. 226; Brevjournal 1885, Nr. 641). — **37)** I Fællesudvalgets Betænkning af 25. Juni 1889 var der, i Overensstemmelse med Magistratens Forslag, foreslaaet, at der i Nærheden af St. Pauls Kirke skulde lægges en Station; Udvalget havde søgt at finde en til dette Brug passende Ejendom. Efter en Del Søgen mente man, at Adelgade Nr. 115, hvor Brandvæsenet i Forvejen havde Station i lejede Lokaler, vilde passe til Formaålet; Ejendommen ejedes af Gas- og Vandmester D. H. van Norde. Da han imidlertid kun vilde lade Udvalget have Ejendommen paa Haanden indtil 1. Juli 1889, havde det allerede den 25. Maj s. A. foreslaaet Kommunalbestyrelsen at erhverve Ejendommen for en Pris af 100.000 Kr. foruden Omkostninger. Skrivelsen blev i Borgerrepræsentationens Møde den 17. Juni s. A. enstemmigt tiltraadt og den 12. Juli s. A. sanktionerede Indenrigsministeriet Købet (Borgerrepr. Forhandl. 1889-90, 320-21, 447-48). — **38)** Detailler vedr. Uniformeringen findes i F. C. Jensens Samlinger. — **39)** Om de her nævnte Tildragelser findes en Mængde Oplysninger i F. C. Jensens Samlinger, hvortil her henvises. — **40)** Journal f. Brvs. 1885, Nr. 203. — Brvs. udg. Skriv. 1885, Nr. 69. — Brvs. indk. Skriv. 1885, Nr. 220. — Rapport af $\frac{21}{5}$ 1885 i Pk. „Større Ildebrande“. — **41)** Journal f. Brvs. 1886, Nr. 25. — Brvs. udg. Skriv. 1886, Nr. 10 og 14. — Brvs. indk. Skriv. 1886, Nr. 24, 268, 276 og 296. — Ildebrandsjournalen 1886-87, 315. — **42)** smst. 1888-89, 234. — **43)** smst. 1889-90, 575. — Brvs. udg. Skriv. 1890, Nr. 36. — Brvs. indk. Skriv. 1889, Nr. 799. — **44)** Journal f. Brvs. 1885, Nr. 228. — Brvs. udg.

Skriv. 885, Nr. 343 og 372; smst. 1887, Nr. 531. — Brvs. indk. Skriv. 1885, Nr. 243. — Borgerrepr. Forhandl. 1887-88, 984 flg. — En Del Oplysninger om (og tildels fra) Wied findes i F. C. Jensen Samlinger.

FJORTENDE AFSNIT

BRANDVÆSENET I AARENE 1890-1920

1) Brvs. udg. Skriv. 1890, Nr. 192. — Brvs. indk. Skriv. 1890, Nr. 174, 581, 591, 592 og 636. — Korpsbefalinger 1890, Nr. 16-17. — Brvs. Regnsk. 1890, Bilag Nr. 732 og 862. — 2) Overenskomsten af $\frac{29}{6}$ 1891 og andre Skrivelser findes som Indlæg til Koncept til Mag. 4. Afd. udg. Skriv. 1908, Nr. 707. — Overenskomsten af $\frac{3}{10}$ 1908 findes i „Bestemmelser for Kbh.'s Kommune“ 1908-10, 282. — Iøvrigt findes udførlig Redegørelse for Korrespondancen i denne Sag i F. C. Jensens Samlinger. — 3) Brvs. udg. Skriv. 1891, Nr. 597; smst. 1892, Nr. 248, 292, 295, 325. — Brvs. indk. Skriv. 1891, Nr. 563; smst. 1892, Nr. 252 og 360. — Korpsbefalinger 1892, Nr. 9-11. — 4) Brvs. udg. Skriv. 1895, Nr. 578, 581, 643-44, 660-67, 672-77. — Brvs. indk. Skriv. 1895, Nr. 659, 669, 675-80. — Korpsbefalinger 1895, Nr. 20. — „Ny ill. Tid.“ 1895, Nr. 33. — 5) Brvs. udg. Skriv. 1895, Nr. 77. — Brvs. indk. Skriv. 1895, Nr. 11, 168, 1059; smst. 1896, Nr. 34 og 170. — Korpsbefalinger 1896, Nr. 8. — 6) Borgerrepr. Forhandl. LX, 453-56, 465, 965-84, 1915-24, Tillæg 51-60. — Om den nye Østerbrostation findes detaljerede Oplysninger i F. C. Jensens Samlinger. — 7) Rigsdagstidende 1896-97. — 8) Brvs. udg. Skriv. 1901, Nr. 855. — Brvs. indk. Skriv. 1901, Nr. 899; smst. 1903, Nr. 447. — Borgerrepr. Forhandl. 1901-02, 1139-47. — Rigsdagstidende 1901-02, Tillæg 419-20. — Bestemm. f. Kbh.'s Kommune 1901-04, 304. — Lovtidende 1903 A, 35, Nr. 11. — 9) Brvs. udg. Skriv. 1904, Nr. 293. — Brvs. indk. Skriv. 1904, Nr. 294. — Korpsbefaling af $\frac{16}{4}$ 1904. — Borgerrepr. Forhandl. 1901-02, 2004-22; smst. 1902-03, 1803-12; smst. 1903-04, 620-22. — Bestemm. f. Kbh.'s Kommune 1901-04, 591 flg. — Lovtidende 1904 A, 56, Nr. 14. — 10) Brvs. udg. Skriv. 1901, Nr. 1193; smst. 1905, Nr. 519 og 970; smst. 1906, Nr. 49 og 343. — Brvs. indk. Skriv. 1905, Nr. 781; smst. 1906, Nr. 73, 168 og 487. — Korpsbefalinger af $\frac{12}{7}$ og $\frac{31}{8}$ 1905. — Brvs. Beretn. 1905-06, 24. — Borgerrepr. Forhandl. 1901-02, 618; smst. 1904-05, 1177-80. — Bestemm. f. Kbh.'s Kommune 1905-07, 172. — 11) Brvs. udg. Skriv. 1899, Nr. 790; smst. 1904, Nr. 1074; smst. 1905, Nr. 317; smst. 1907, Nr. 226, 287 og 634. — Brvs. indk. Skriv. 1905, Nr. 1150 og 1244; smst. 1907, Nr. 767 og 902. — Brvs. Beretn. 1907-08, 34 flg. — Borgerrepr. Forhandl. LXI, 834-36; smst. LXVI, 348-48; smst. 1907-08, 300-08, 321 flg. — 12) Brvs. udg. Skriv. 1907, Nr. 284, 305, 503, 569, 573, 599 og 1044; smst. 1908, Nr. 366, 493 og 506. — Brvs. indk. Skriv.

1907, Nr. 545, 781, 851 og 942; smst. 1908, Nr. 707. — Korpsebefalinger af $\frac{4}{4}$, $\frac{29}{6}$ og $\frac{13}{7}$ 1907 og $\frac{30}{3}$, $\frac{30}{4}$ og $\frac{30}{5}$ 1908. — Brvs. Budget 1908-09. — Brvs. Beretn. 1907-08, 24 flg. — Borgerrepr. Forhandl. 1907-08, 300-08, 321 flg. — **13)** Brvs. udg. Skriv. 1906, Nr. 217; smst. 1907, Nr. 551 og 852; smst. 1908, Nr. 326. — Brvs. indk. Skriv. 1906, Nr. 346 og 542; smst. 1907, Nr. 744; smst. 1908, Nr. 486. — Korpsebefaling af $\frac{28}{3}$ 1908. — **14)** Brvs. udg. Skriv. 1909, Nr. 166, 355, 770, 880 og 940. — Brvs. indk. Skriv. 1909, Nr. 330, 913 og 976. — **15)** Brvs. Journal 1913-14, Nr. 305. — Brvs. Beretn. 1914-15, 29 flg. — Korpsebefalinger 1914, Nr. 6. — Brvs. Budget 1914-15. — **16)** For det følgende henvises dels til Brandvæsenets aarlige Beretninger, dels til F. C. Jensens Samlinger, der er stærkt detailleret paa disse Omraader og forsynet med nøjagtige Kildehenvisninger. — **17)** Ogsaa for det følgende gælder, hvad der er sagt i Note 16. — **18)** Brvs. udg. Skriv. 1891, Nr. 142 og 153. — Brvs. indk. Skriv. 1891, Nr. 134 og 139. — **19)** Brvs. udg. Skriv. 1892, Nr. 937; smst. 1894, Nr. 28, 31, 52, 168, 203, 639 og 718. — Brvs. indk. Skriv. 1892, Nr. 891; smst. 1894, Nr. 24, 186, 515 og 613; smst. 1895, Nr. 6. — Brvs. Budget 1894. — Korpsebefalinger 1895, Nr. 1. — **20)** Brvs. indk. Skriv. 1893, Nr. 258. — **21)** smst. 1898, Nr. 344 og 354. — Brvs. Beretn. 1898, 1. — Borgerrepr. Forhandl. 1897-98, 1684-1788 og 1799-1825. — **22)** Brvs. udg. Skriv. 1898, Nr. 970. — Brvs. indk. Skriv. 1898, Nr. 1025; smst. 1899, Nr. 47; smst. 1900, Nr. 305 og 409. — Korpsebefalinger 1900, Nr. 6. — „Brandfolkenes Organisation gennem 25 Aar“, 1-25. — **23)** Brvs. udg. Skriv. 1907, Nr. 648. — Brvs. indk. Skriv. 1907, Nr. 624, 862 og 1063. — Brvs. Beretn. 1905-06, 19; smst. 1906-07, 21; smst. 1907-08, 26. — Korpsebefaling af $\frac{25}{4}$ 1906. — Borgerrepr. Forhandl. 1904-05, 2200; smst. 1906-07, 2452-64. — Bestemm. f. Kbh.'s Kommune 1905-07, 272-74, 289, 672 flg. — Se iøvrigt den udførlige Redegørelse i F. C. Jensens Samlinger. — **24)** Brvs. indk. Skriv. 1909, Nr. 338, 341 og 436. — Korpsebefaling af $\frac{1}{4}$ 1909. — Brvs. Beretn. 1908-09, 24 flg.; smst. 1909-10, 22. — Brvs. Journal 1911, Nr. 153. — Borgerrepr. Forhandl. LXIX, 216-63, 2275-94, 2303, 2999 flg.; smst. LXX, 1069-75, Tillæg 65-80 og 825-36. — Bestemm. f. Kbh.'s Kommune 1908-10, 367-77, 385-89 og 398-410. — „Dansk Kommunalarbejder-Forbund 1899-1924“, 75. — „Brandfolkenes Organisation gennem 25 Aar“, 48. — **25)** Brvs. udg. Skriv. 1909, Nr. 743 og 790. — Brvs. indk. Skriv. 1909, Nr. 755 og 835. — Korpsebefalinger af $\frac{31}{3}$ og $\frac{30}{4}$ 1913. — Brvs. Journal 1912, Nr. 19; smst. 1913, Nr. 19 og 100. — Pk. „Betaling for Teater- og Ekstravagter“ (Brandchefens Kontor). — „Brandfolkenes Organisation gennem 25 Aar“, 28. — **26)** Legatfundats af $\frac{4}{12}$ 1900, konfirmeret $\frac{21}{6}$ 1901, og Oplysninger fra Legatets Regnskaber („Kjøbenhavns Brandforsikring“s Kontor). — **27)** Om det følgende se dels Brandvæsenets aarlige Beretninger, dels de udførlige Oplysninger i F. C. Jensens Samlinger. — **28)** Brvs. udg. Skriv. 1890, Nr. 250 og 521. — Brvs. indk. Skriv. 1890, Nr. 322. — Ildebrandsjournalen 1890, 690 og 748. — Pk. „Større Ildebrande 1890“. — **29)** Brvs. udg. Skriv. 1891, Nr. 74, 163, 202 og 213. — Brvs. indk. Skriv. 1891, Nr. 88, 89, 184 og 195. — Korpsebefalinger 1891, Nr. 1 og 2. — Pk. „Større Ildebrande 1891“. — **30)** Brvs. udg.

Skriv. 1892, Nr. 991. — Brvs. indk. Skriv. 1892, Nr. 995. — Pk. „Større Ildebrande 1892“. — **31)** Brvs. udg. Skriv. 1893, Nr. 240, 246, 255, 257, 270, 325-27, 416. — Brvs. indk. Skriv. 1893, Nr. 250, 253, 263, 267-68, 282, 397, 400, 423 og 448. — Korpsbefalinger $25/2$ og $28/2$ 1893. — „Politiken“ 1893, $3/3$ og $4/3$. — „Aftenbladet“ 1893, $3/3$ og $4/3$. — **32)** Brvs. udg. Skriv. 1894, Nr. 586. — Pk. „Større Ildebrande 1894“. — **33)** Brvs. udg. Skriv. 1899, Nr. 1062. — Brvs. indk. Skriv. 1899, Nr. 1166-67. — Brvs. Beretn. 1899, 10 flg. — **34)** smst. 1906-07, 6-8, 9-15. — **35)** Brvs. udg. Skriv. 1907, Nr. 794 og 955. — Brvs. indk. Skriv. 1907, Nr. 1343 og 1423. — Korpsbefaling af $30/10$ 1906. — Pk. „Redningskorpset“. — Brvs. Beretn. 1907-08, 6-14. — Se iøvrigt samtidige Dagblade og Assurancetidsskrifter. — **36)** Brvs. Journal 1910, Nr. 158. — Brvs. Beretn. 1910-11, 6-22. — **37)** smst. 1911-12, 13-18. — **38)** smst. 1913-14, 15-17 og 20-22. — Pk. „Større Ildebrande i 1913-14“. — **39)** Om alle disse Brande se Brvs. aarlige Beretn. for de paagældende Aar. — **40)** Brvs. udg. Skriv. 1891, Nr. 112, 265, 291, 297, 329, 379 og 385; smst. 1892, Nr. 7 og 51. — Brvs. indk. Skriv. 1891, Nr. 111, 245, 263, 268, 303, 322 og 346; smst. 1892, Nr. 56 og 76. — Korpsbefalinger 1891, Nr. 7 og 10; smst. 1892, Nr. 14. — Om Boje findes en Del Oplysninger i F. C. Jensens Samlinger. — **41)** Brvs. udg. Skriv. 1892, Nr. 628, 682, 694, 811 og 837. — Brvs. indk. Skriv. 1892, Nr. 577, 600, 647, 745, 779 og 806. — Korpsbefalinger 1892, Nr. 38. — Om Lippert findes en Del Oplysninger i F. C. Jensens Samlinger. — **42)** Brvs. udg. Skriv. 1895, Nr. 784, 803, 805 og 810. — Brvs. indk. Skriv. 1895, Nr. 792, 804 og 822. — Korpsbefalinger 1895, Nr. 21 og 28. — „Avisen“ 1895, Nr. 260-62. — „Berl. Tid.“ 1895, Nr. 264. — Om Tegner findes en Del Oplysninger i F. C. Jensens Samlinger. — **43)** Brvs. udg. Skriv. 1897, Nr. 285, 385, 454, 504-05, 518, 762, 769, 790, 856 og 923. — Brvs. indk. Skriv. 1897, Nr. 405, 530, 541, 564, 807, 886 og 956. — Borgerrepr. Forhandl. 1897-98, 943 og 1621. — Korpsbefalinger 1897, Nr. 3. — Om Carlsen findes en Del Oplysninger i F. C. Jensens Samlinger. — **44)** Brvs. udg. Skriv. 1897, Nr. 505, 769, 786-87, 843 og 872. — Brvs. indk. Skriv. 1897, Nr. 811, 868, 886 og 908. — Korpsbefalinger 1897, Nr. 40 og 42. — Borgerrepr. Forhandl. 1897-98, 727. — **45)** Brvs. udg. Skriv. 1899, Nr. 1195; smst. 1900, Nr. 167, 274 og 317. — Brvs. indk. Skriv. 1899, Nr. 1262; smst. 1900, Nr. 282 og 332. — Korpsbefalinger 1900, Nr. 6. — Om Porst findes en Del Oplysninger i F. C. Jensens Samlinger. — **46)** Brvs. udg. Skriv. 1903, Nr. 854, 874, 917, 962 og 1013. — Brvs. indk. Skriv. 1903, Nr. 870, 973 og 1013. — Korpsbefalinger 1903, Nr. 13 og 19. — Om Tersling findes en Del Oplysninger i F. C. Jensens Samlinger. — **47)** Brvs. udg. Skriv. 1904, Nr. 505, 526, 697, 721 og 802; smst. 1905, Nr. 124, 216, 228, 383, 389 og 413. — Brvs. indk. Skriv. 1904, Nr. 496, 541, 725, 751, 822, 838 og 940; smst. 1905, Nr. 169, 290, 338, 387, 449, 483, 490, 631 og 632. — Korpsbefalinger af $14/7$, $30/7$ og $31/8$ 1904 og $31/5$ og $8/6$ 1905. — Om Hyller og Bentzon findes en Del Oplysninger i F. C. Jensens Samlinger. — **48)** Brvs. udg. Skriv. 1909, Nr. 953, 980, 1018 og 1102. — Brvs. indk. Skriv. 1909, Nr. 1027, 1040, 1110, 1151-52 og 1158. — Korpsbefalinger af $30/10$, $30/11$ og $10/12$ 1909 og $15/4$ 1910. — Brvs.

Journal 1910, Nr. 57. — Brvs. Beretn. 1910-11, 23. — Se foran Biografierne af Meyer (S. 592), Liisberg (S. 595 flg.) og Mülertz (S. 598). — **49**) Brvs. Journal 1912, Nr. 186, 200 og 222; smst. 1913, 13, 36, 130. — Brvs. Beretn. 1913-14, 31 flg. — Korpsbefalinger af $24/9$, $26/10$ og $11/12$ 1912 og $28/2$, $31/3$, $30/4$ og $5/5$ 1913. — Om Lunn, Strøm og Nielsen findes en Del Oplysninger i F. C. Jensens Samlinger. — **50**) Brvs. Beretn. 1914-15, 1916-17, 1919-20. — **51**) Brvs. udg. Skriv. 1892, Nr. 520, 534, 557, 701 og 782; smst. 1897, Nr. 526 og 590. — Brvs. indk. Skriv. 1892, Nr. 478, 486, 491, 519, 692, 748, 784 og 996; smst. 1897, Nr. 551, 563, 564, 600 og 651. — Korpsbefalinger 1897, Nr. 29. — Carøe: Den danske Lægestand IV, 53 og 85. — Christophersen og Johnsen: Den danske Lægestand 1907-15, 7; smst. 1915-25, 10, 248, 526 og 785. — Brvs. Beretn. for de paa-gældende Aar. — **52**) Brvs. udg. Skriv. 1902, Nr. 718 og 1323; smst. 1903, Nr. 413, 552, 1125 og 1305. — Brvs. indk. Skriv. 1903, Nr. 1, 348, 468, 865, 1157, 1246 og 1274. — Korpsbefalinger af $20/4$ 1904 og $24/5$ 1919. — **53**) Brvs. udg. Skriv. 1906, Nr. 408 og 745. — Brvs. indk. Skriv. 1906, Nr. 1105. — Korpsbefaling af $11/9$ 1906. — **54**) Brvs. Beretn. 1920-21.

FEMTENDE AFSNIT

TIAARET 1920—30

For dette Afsnits Vedkommende henvises til Brvs. aarlige Beretninger 1920—30.

BIOGRAFIER AF

BRANDVÆSENETS CHEFER 1686—1930

Følgende Henvisninger er de i F. C. Jensens Samlinger opgivne.

1) Om HERMAN GARDING (GERDING) se:

Kongens Haandbog for 1682. — Brandkomm. Erklær. af $14/10$ 1765 i Sj. Miss. 1765, Nr. 603. — Reg. over norske exped. Sager 1684, Nr. 109, og 1686, Nr. 47. — Ny kgl. Saml. Nr. 383c. Fol. — „Historisk Extract“. — Sj. Tegn. 1686, 296 flg. — Sj. Miss. 1686, Nr. 16. — Kbh. Dipl. VII, 134. — Sj. Reg. 1686, 513. — Kgl. norske Exped. 1686, Nr. 47. — I Hirsch's Fortegn. over danske og norske Officerer angives Garding's Afsked fra Frikompagniet i Bergen at være af $24/4$ 1686. — O. Nielsen: Kbh. Hist. V, 477. — Thaarup's Journal 1796, 224 flg., og 1797, 35. — Kbh. Dipl. VII, 263. — Sj. Tegn. 1689, 98 flg. — Indlæg til Krigskanc. exped. Sager 1743, Nr. 420. — Originale Skiftebreve 1698, Nr. 13 (LA). — O. Nielsen: Kbh. Hist. V, 201. — Bering Liisberg: Kbh. i gl. Dage, 386.

2) Om GOTFRED FUCHS se:

O. Nielsen: Kbh. paa Holbergs Tid, 384. — Skiftet efter Birgitte Nielsdatter, sluttet $18/8$ 1729 (Originale Skiftebreve 1726-32, LA). — Sj. Reg. 1680, 278 og 539. — Sj. Reg. 1681, 37. — Pers. Tidsskr. 7. R. I, 48. — O. Nielsen: Kbh. Hist. V, 391 m. fl. — Bobé: Operahusets Brand paa Amalienborg $19/4$ 1689. — Kbh.'s Raadstueprotokol 1683, 55 f. — O. Nielsen: Kbh. Hist. V, 478. — Kbh. Dipl. III, 675. — Udnævn. t. Fontænemester i Reskripter til Rentemester Peter Brandt. — Rentekammerets „Embedsmandsudnævnelser 1660-99“ under „Fuchs“. — Rentekammerets Assignationsprotokol 1689-92, 80. — Sj. aabne Breve 1723, 482. — Protokol 3 over Komm., holdte paa Raadhuset for Slottet, 158 m. fl. og 229. — Sj. Reg. 1694, 157 flg. — Kbh. Dipl. VII, 421. — Sj. Tegn. 1694, 224 flg. — Kbh. Dipl. VII, 428. — Protokol 4 over Komm., holdte paa Raadhuset for Slottet, 1 flg. — Gotfred Fuchs' Priskurant af Maj 1697. — Sj. Tegn. 1702, 477. — Kbh. Dipl. VII, 696. — Sj. Reg. 1704, 174 flg. — Kbh. Dipl. VII, 715. — O. Nielsen: Kbh. Hist. VI, 374. — O. Nielsen: Kbh. paa Holbergs Tid, 384. — Krigskancell. udgaaede Skriv. 1710, Nr. 2375. — Thottske Saml. 272 Fol. — Gotfred Fuchs' Ulykelige Hendelsers etc. 1701 (For største Delen optaget i Wolff's Journal 1822 IV, 97 m. fl.). — Weilbach: Nyt dansk Kunstnerlexikon. — P. R. Friis: Bidrag til dansk Kunsthistorie, 58-75. — Vor Frue Skoles Ligbog for 1723, 125, 2. — Sj. Reg. 1727, Nr. 274. — St. Petri tyske Kirkes Indtægt og Udgift for 1723, 12. — Pontoppidan: Origenes Hafn., 375.

3) Om JOACHIM DANIEL PREISLER se:

Kjøbenhavns Tidende Nr. 87 af $29/10$ 1762. — O. Nielsen: Kbh. Hist. VI, 366. — Bestalingsprotokol Nr. 6, Side 131. — Sj. Reg. 1719, 92 flg. — Kbh. Dipl. VIII, 472. — Genherald. Saml., Borgerlige Personer, P. 5 (RA). — Sj. Reg. 1732, 695. — Sj. Reg. 1722, 90. — Kbh. Dipl. VIII, 585 flg. — Sj. Reg. 1723, 518 flg. — Kbh. Dipl. VIII, 611. — Sj. Reg. 1724, 742. — Brand- og Vandkommiss. Forhandl. $9/1$ 1750, Punkt 10. — Kbh. Dipl. VIII, 690. — Sj. Tegn. 1726, 404. — Reskr. ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 8-9 (Raadstuearkivet). — O. Nielsen: Kbh. Hist. VI, 370 m. fl. — Reskr. ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 37-39 (Raadstuearkivet). — Sj. Tegn. 1732, 586. — Norske Reg. 1732, 652 flg. — Sj. Tegn. 1735, 417. — Sj. Reg. 1735, 861. — Sj. Tegn. 1736, 635. — Norske Reg. 1737, 29 flg. — Reskr. ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 21 flg. (Raadstuearkivet). — Krigskanc. exped. Sager Nr. 420 af $13/5$ 1743. — Krigskanc. exped. Sager Nr. 85 af $8/2$ 1747. — Hammerich: Lovlexikon I, 747. — Br. og V.komm. Forhandl. $27/2$ og $2/4$ 1748. — Reskr. ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 27 flg. (Raadstuearkivet). — Sj. Tegn. 1748, 669-71. — Sj. Reg. 1748, 616 flg. — Krigskanc. refererede Sager Aug.-Sept. 1748, Nr. 55 og 56. — Krigskanc. Koncepter til kgl. Exped. Nr. 642 af $25/9$ 1748. — St. Petri Kirkes Begravelsesbog 1752, Nr. 64. — St.

Petri Kirkes Kopulationsbog 1752, S. 204. — St. Petri Kirkes Begravelsesbog 1759, 27/1. — Sj. Reg. 1752, 671 og 749. — Sj. Reg. 1758, 373. — Fr. Leitschuh: Beitr. zur Kunstgeschichte, Neue Folge 1-3, Leipz. 1886. — Kiøbenhavns Tidende, Nr. 87, 1762. — St. Petri Kirkes Begravelsesbog 1762, Nr. 179. — Kbh. Hofrets Skifter 1762, 49. — Forseglingsprotokol 1762, 13 og 157.

4) Om JOHAN VILHELM MAZAR DE LA GARDE se:

Louis Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds VI, 577. — Adressecontoirets Efterretninger Nr. 70 for Fredag 11/4 1783. — Sjæll. Miss. 1765, Nr. 603 af 15/11 (Brandkommissionens Erklæring af 14/10 s. A.). — Indlæg i Sjæll. aabne Breve 1758, Nr. 444. — Reskr. ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, Nr. 37-39. — Sj. Tegn. 1732, 586. — Norske Reg. 1732, 652 flg. — Sj. Miss. 1735, Nr. 417. — Br.- og V.komm. Forhandl. 7/12 1735. — Sj. Reg. 1735, 861. — Norske Reg. 1737, 29-30. — Reskr. ang. Brand- og Vandvæs. 1738, Nr. 39. — Krigskanc. kgl. Exped. Nr. 347, 1739. — „Historisk Extract“, Punkt 32. — Gen. og Kommissariatets kgl. Ordre og Resolutioner Nr. 85, 1770. — Adressecontoirets Efterretninger Nr. 43, og 46, 1783. — Reskr. ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, Nr. 49. — Sj. Tegn. 1748, 669-71. — Sj. Reg. 1748, 616-17. — Kancelliets Suppliqueprotokol 1748, Nr. 337. — „Historisk Extract“, Punkt 61. — Krigskanc. refererede Sager Aug.-Sept. 1748, Sag Nr. 55 og 56. — Krigskanc. Koncepter til kgl. Exped. 1748, Nr. 643. — „Historisk Extract“, Punkt 64 og 66. — Kgl. Resolutioner for Generalitets- og Kommissariats-Kollegiet 1777, Nr. 246 og 247. — Sj. Tegn. 1778, 638. — Adressecontoirets Efterretninger 1783, Nr. 43, 46, 70 og 72.

5) Om CAY FRIEDRICH MENTZ se:

Borgerskabsprotokol 1748. — Adressecont. Efterretn. 1787, Nr. 12. — Rentekammerets Embedsansøgninger: Mentz, C. F. — Sjæll. Reg. 1748, S. 616 flg.; smst. 1760, S. 289; smst. 1764, S. 154; smst. 1765, S. 491; smst. 1787, 16/1 — Sjæll. Tegn. 1736, S. 500; smst. 1748, S. 669-71; smst. 1755, S. 254-59; smst. 1760, S. 52; smst. 1763, S. 306; smst. 1765, S. 536; smst. 1778, S. 638 og 773; smst. 1780, S. 258. — Br.- og V.komm. Forhandl. 1739, 7/7; smst. 1748, 23/1 og 2/4; smst. 1758, 30/7 (Pkt. 3). — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 39-41, 49 flg., 52-54, 60-63. — „Historisk Extract“, Pkt. 59. — Originale Skiftebreve 1759, Nr. 52 (LA). — Kopulationspengeprotokol 1749 og 1772. — Herstedøster Kirkebog 1703-1814, 1751, 10/8, og 1764, 25/7. — Fallitboskifte 1/5 1758 (LA). — Rentekammerets Relations- og Resol. protokol 1750, Nr. 298; sammes Bestallingsprotokol 1750, Nr. 15. — Petri Kirkes Begravelsesbog 1750, Nr. 223; 1757, Nr. 208. — Sjæll. Reskr. og aabne Breve 1755, S. 127 flg.; smst. 1758,

Nr. 444. — Danske Kanc. Suppliker 1762, II, 944; smst. 1785, Nr. 1830. — Nikolaj Kirkes Begravelsesbog 1772, Nr. 29; 1776, ¹¹/₁₁; 1787, ¹²/₁. — Nikolaj Kirkes Inventariet over Ligstene, Nr. 29 (Raadstuearkivet). — Generalitetets og Kommissariatets kgl. Ordre og Resolutioner 1770, Nr. 85; sammes kgl. Reskripter 1778, Nr. 109. — Samfrændeskifte 1777, Nr. 50 (LA). — Danske Kanc. Skriv. 1796, Nr. 2420 (Indlæg af ²/₁₁ 1785). — Finanskolleg. Forestill. og Resol. 1786, Nr. 190. — Forseglingsprotokol 1779-88, 1. Bd., S. 285. — Behandlingsprotokol I Litr. B, 1781-87, S. 782.

6) Om JOHAN PETER BOYE JUNGE se:

Borgerskabsprotokol 1759. — Petri Kirkes Vielsesbog 1761, 321; sammes Begravelsesbog 1807, 474, og 1815, 250. — Sjæll. Tegn. 1787, 658 flg.; smst. 1794-96, 410 flg. — Generalitetets og Kommissariatets kgl. Ordre og Resolutioner 1787, Nr. 149. — Garbrecht: Sværd og Banner, 12 og 19. — Sjæll. Missiver 1795, Nr. 574 (m. Indlæg); 1796, S. 559. — „Kjøbenhavns Brandforsikring 1731-1911“, 199. — Bøllings Brevsaml. (Kgl. Bibl.): Breve fra Pram. — Collegialtid. 1798, 388-92. — Danske Kanc. Forestill. 1796, Nr. 261, ⁹/₁₂. — Rotuli over Danske Kanc. Forestill. 1796, 254 og 367. — Brvs. Anciennitetsprotokol 1781-1835. — Finanskolleg. Forestill. 1799, Nr. 207. — Fogtmans Reskripter 1801, 214 flg. — Reskripter ang. Brand- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 72 flg. og 74. — Danske Kanc. 4. Dep. Forestill. 1805, Nr. 54. — Adressecont. Efterretn. 1807, Nr. 75. — „Berl. Tid.“ 1807, Nr. 17 og sammes Tillæg Nr. 27. — Fra Arkiv og Museum II, 214. — 2. Dep. Brevbog 1807, Nr. 244 (af ²⁴/₂); smst. 1815, Nr. 6. — „Hvidebog“ Nr. 4, S. 333 (LA).

7) Om HEINRICH BRANDEMANN se:

Adressecont. Efterretn. 1803, Nr. 107, 122, 124, 128, 416, 418, 430. — Borgerskabsprotokol 1762. — Kopulationspengeprotokol 1765. — Zebaoth Sogns Vielsesprotokol 1765 (¹⁷/₇ og ²²/₇). — Sjæll. Tegn. 1787, S. 658 flg. (Nr. 125); smst. 1799, S. 558. — Generalitetets og Kommissariatets Registratur over kgl. Ordre og Resol. 1787, Nr. 149 af ²⁷/₄. — Danske Kanc. Forestill. 1796, S. 756, Nr. 3 af Sagerne af ⁹/₁₂. — Indlæg i Danske Kanc. Skriv. 1796, Nr. 5896 af ⁹/₁₂. — Finanskolleg. Forestill. 1799, Nr. 207 af ²⁹/₈ (approb. ⁶/₉ s. A.). — Fogtmans Reskripter 1800, 727-47. — Collegialtid. 1800, Nr. 36, 37, 38, 39, 41, 43. — Brm. indk. Skriv. 1803, Nr. 5. — Brm. Kopibog 1800, Nr. 2; smst. 1801, Nr. 63, 67, 68, 70; smst. 1802, Nr. 78. — 2. Dep. Brevbog 1801, Nr. 1278 af ¹¹/₆; smst. 1802, Nr. 174 af ³⁰/₁. — Reskripter ang. Br.- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 76. — Petri Kirkes Begravelsesprotokol 1783-1813, 420 og 427. — „Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn“ 1803, Nr. 3. — Gravmæle paa Assistens Kirkegaard Afd. A, Nr. 93.

8) Om JOHAN ANDREAS KIRKERUP se:

Kopulationspengeprotokol 1775, 199. — Adressecont. Efterretn. 1810, Nr. 249, 253-54, 257 (Tillæg). — Generalitets- og Kommissariatskolleg. indk. Skriv. 1787, April, Nr. 229 og 279; smst. Maj, Nr. 4, 124 og 174; samme Kolleg. Registratur over kgl. Resol. 1787, Nr. 196. — 2. Dep. Brevbog 1801, S. 49; smst. 1805, Nr. 790, 792, 794-96; samme Dep. Forestill. 1805, S. 1337. — Fogtmans Reskripter 1801, 214 flg. — Reskripter ang. Br.- og Vandvæs. i Kbh. 1677-1804, 72 flg. og 76. — Mag. 1. Hovedfags Resolutionsprotokol 1802, 196 (Nr. 680), 220 (Nr. 866), 242 (Nr. 991) og 277. — Sjæll. Tegn. 1802, 194 (Nr. 651). — Garnisonskirkens Vielsesprotokol 1812, ¹²/₁. — Adresseavisen 1835, Nr. 90. — Oehlenschlägers Ungdomserindringer, udg. af Louis Bobé, 75. — Pers. Tidsskr. 7. R. V, 128. — Brm. indk. Skriv. 1803, Nr. 5. — Thaarup: Journal, 4. Hefte, 151 flg. — Møllers nye Sejrskrands, 77. — Hof- og Statskalender 1809. — Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn 1830, Nr. 56. — Manthey: Riddernes Levnetsløb 1809-17, 24. — Stats-tidende 1810, Nr. 90. — „Dagen“ 1810, Nr. 182. — Frederiksberg Kirkes Begravelsesbog 1810, 210. — Skifte 1810, Nr. ¹/₃₉, S. 87. — Oplysningen om Gravstedet skyldes Professorinde Anna Poulsen.

9) Om HANS CHRISTIAN SCHMIDT se:

Brm.'s „Diverse Dokumenter 1661-1826“, Indberetn. af ⁷/₃ 1825 med Bilag. — „Dagen“ 1826, Nr. 298. — Thaarup: Fædrenelandske Nekrologer 1821-26, 485. — Borgerskabsprotokol 1788. — Nikolaj Vielsesprotokol 1789, 42, Nr. 25. — Sjæll. Reg. 1799, Nr. 1246, 1458. — Forseglingsprotokol 1797-99, 292. — Behandlingsprotokol VI, 1798-1800, 348. — 2. Dep. Supplikprotokol 1799, Nr. 3909, 4245. — Bekendtgt. af Avancement etc. ved Landmilitæretaten VII, 1808, 6 (Punkt 1). — Brk. Forhandl. C, 243 (Pkt. 12), 245 (Pkt. 8); smst. D, 125 (Pkt. 7), 133, 137 (Pkt. 7), 138 (Pkt. 4), 145 (Pkt. 5), 152, 172-77, 188-93, 203, 215 (Pkt. 2), 231 (Pkt. 19); smst. F, 142 (Pkt. 182), 152 (Pkt. 209), 202 (Pkt. 384); smst. G, 104 (Pkt. 583); smst. H, 340 (Pkt. 175); smst. J, 4 (Pkt. 266), 40 (Pkt. 450-59); smst. L, 2 (Pkt. 553); smst. M, 3 (Pkt. 191). — 4. Dep. Brevbog 1810, Nr. 2602. — 2. Dep. Brevbog 1812, Nr. 4407; smst. 1817, Nr. 1114; smst. 1820, Nr. 2090; smst. 1825, Nr. 909 (Indlæg). — Brm. Kopibog 1819, Nr. 301; smst. 1820, Nr. 304; 1826, Nr. 60. — Bestall. i Protokol for Kgl. udfærdigede Expeditioner 1811, 65 flg. — Collegialtid. 1812, 319. — Hof- og Statskalender 1818. — Forseglingsprotokol 1817, S. 174; smst. I, 1826, S. 85 (Nr. 45). — Behandlingsprotokol 1817, S. 202, 204, 213. — Prins Frederik af Hessens Koncept til Skrivelse ²⁹/₄ 1819, i Rendsborg-Gouvernørs Sager 1819, Hærens Arkiv; Originalen og en Oversættelse i Brandmajorens diverse Dokumenter, Raadstuearkivet; Tegningerne er derimod forsvundet. — Journal Nr. 4 1817-23 for Fonden ad usus publicos, Nr. 526, 652. — „Fond Ad Usus publicos“ II, S. 312, Punkt

319, og S. 476. — „Hvide Bog“ 1823, S. 259. — Adressecontoirets Efterretn. 1823, Nr. 145 og 146; smst. 1826, Nr. 278. — Garnisonskirkens døde Kvinder 1823, S. 129, Nr. 29. — „Berl. Tid.“ 1826, Nr. 95. — „Begravelsesprotokol for Nørre Assistentens Kirkegaard 1814-76“ under 1826, 27/11. — Kjøbenhavns Brandvæsens Regnskab 1828. — Graverkontorets Oplysninger om Gravstedet.

10) Om JØRGEN CHRISTIAN ENGELBRECHT WEST se:

Brk. Forhandl. L, 2 (Pkt. 553-55), 3 (Pkt. 559 a og b), 5 (Pkt. 570); smst. N, Pkt. 123 (af 1831), S. 175, S. 189 (Pkt. 97). — Brm. Kopibog 1822, Nr. 735-36; smst. 1832, Nr. 18 og 25. — Brvs. Anciennitetsprotokol. — Adressecontoirets Efterretn. 1832, Nr. 14. Statstidende 1822, Nr. 100; smst. 1832, Nr. 9. — Borgerskabsprotokol 1796. — Frue Kirkes Vielsesprotokol 1775-1813, 146. — Hof- og Statskalender 1829. — „Dagen“ 1832, Nr. 13. — Frue Kirkes Begravelsesprotokol 1832, 169. — Assistens Kirkegaard, Afd. F, Nr. 15. — Registreringsprotokol 1832, Nr. 1, S. 2. — Repartitionsprotokol 1832-33.

11) Om PETER MARTIN QVIST se:

Garnisons Kirkes Vielsesprotokol 1807, Nr. 22. — Borgerskabsprotokol 1806. — Brk. Forhandl. N, 92 (Pkt. 90), 112 (Pkt. 191), 176 (Pkt. 21); smst. O, 159 (Pkt. 507), 161 flg. (Pkt. 516-17); smst. P, 216 (Pkt. 73); smst. U, 135 (Pkt. 554 og 555 a og b), 145 (Pkt. 5). — Brk. Kopibog 1832, Nr. 13 af 13/1; smst. 1833, Nr. 330 a og b, 331, 352; smst. 1849, Nr. 353 af 6/12. — Brm. Kopibog 1830, Nr. 88 af 25/5; smst. 1858, Nr. 731 flg. af 30/11. — Adressecontoirets Efterretninger 1853, Nr. 36. — Helligøjstes Kirkes Begravelsesbog 1848-55, Fol. 282, Nr. 31; smst. 1856-69, Fol. 43, Nr. 187. — Hvidebog Nr. 31, S. 175, Nr. 2280 under 27/11 1858 (i Skifteretten). — Assistentens Kirkegaard, Afdeling A, Nr. 934.

12) Om JOHAN CHRISTIAN KERRN se:

Borgerskabsprotokol 1809. — Petri Kirkes Daabsprotokol 1787. — Brvs. Anciennitetsprotokol. — Helligøjstes Kirkes Vielsesprotokol 1813-18, S. 45, Nr. 52. — Brk. Forhandl. N, 92 (Pkt. 90), 112 (Pkt. 191); smst. O, 159 (Pkt. 507), 161 flg. (Pkt. 516-17); smst. R, 57 (Pkt. 274), 85 (Pkt. 1), 91 (Pkt. 72); smst. U, 135 (Pkt. 554 og 555 a og b), 145 (Pkt. 5); smst. V, 68 (Pkt. 379), 142 (Pkt. 146); smst. Y, 22 (Pkt. 542), 108 (Pkt. 468), 137 (Pkt. 135), 145 (Pkt. 206); smst. Z, 77 (Pkt. 73). — Brk. Kopibog 1833, Nr. 330 a og b, 331, 352 b; 1849, Nr. 353 af 6/12; smst. 1851, Nr. 212 af 28/6; smst. 1858, Nr. 349 a. — Brm. Kopibog 1816, Nr. 198 af 6/2; smst. 1843, Nr. 288 og 329. — Bremerholms Begravelsesbog for Mænd 1862-88, S. 15, Nr. 276. — Holmens Kirkegaards Fortegnelse

over de i Gravsted Nr. 1351 jordede. — Ligstenene paa samme Gravsted. — Hvidebog B. 623 under $\frac{28}{11}$ 1862 (Skifteretten). — Bremerholms Begravelsesbog for Kvinder 1864—75, S. 137, Nr. 276.

13) Om FRITZ CHRISTIAN BALSLEV se:

Familien Balslevs Stamtavle. — Borgerskabsprotokollen 1823. — Frue Kirkes Vielsesprotokol 1813-38, S. 214, Nr. 29. — Fredensborgs Vielsesbog 1813-29, S. 122, Nr. 2 af 1828. — Brk. Forhandl. U, 135 (Pkt. 554, 555 a og b), 145 (Pkt. 5); smst. V, 6 (Pkt. 689), 31 (Pkt. 75 b), 48 (Pkt. 207); smst. Y, Pkt. 43 og 117 (af 1859), S. 137 (Pkt. 135); smst. Z, 231 (Pkt. 190); smst. Æ, Pkt. 26, 181, 377. — Brk. Kopibog 1849, Nr. 353 af $\frac{6}{12}$; smst. 1851, Nr. 1 af $\frac{4}{2}$. — Brm. Kopibog 1855, Nr. 275 af $\frac{18}{9}$. — „Dagbladet“ 1855, Nr. 209 og 212; smst. 1857, Nr. 67 og 76. — „Flyveposten“ 1855, Nr. 209 og 212. — „Berl. Tid.“ 1857, Nr. 69 og 80. — „Folkets Nisse“ 1857, Nr. 317. — Hof- og Statskalender 1859. — C. St. A. Bille: Skizzer fra England, 124. — Justitsm. Købst. Brfskontors Forestill. 1868, Nr. 224 af $\frac{10}{6}$; Brevbog 1868, Nr. 159-60 af $\frac{22}{6}$. — Vejviseren 1871. — Garnisonskirkens Protokol over døde Kvinder 1864-75, S. 137, Nr. 276. — Sammes Protokol over døde Mænd 1870-78, Fol. 143, Nr. 20. — Se Ligstenen paa Gravstedet Litr. L, Linie 9, Nr. 12, samt Graverkontorets Optegnelser. — Skiftet $\frac{1}{28}$ 3 D af 1877 (i Skiftekommissionen).

14) Om JULIUS ANDREAS BLOM se:

„Kjøbenhavns Brandforsikring 1731-1911“, 577-78. — Borgerskabsprotokollen 1841. — Garnisons Kirkes Vielsesprotokol 1844-48, S. 1005, Nr. 110. — „Flyveposten“ Nr. 302 af 1857. — Hof- og Statskalenderen 1859, 1886 og 1896. — Brk. Forhandl. Y, 151 (Pkt. 277); smst. Æ, Pkt. 26, 181, 377 og 454; smst. AA, Pkt. 368 og 407. — Justitsm. Købst. Brfskontors Koncepter 1870, Nr. 212 af $\frac{22}{7}$ (heri som Indlæg: Brk. Indstill. 1870, Nr. 184 af $\frac{9}{7}$); Forestill. 1870, Nr. 240 af $\frac{15}{7}$. — „Berl. Tid.“ 1900, Nr. 135.

15) Om JEAN CARL EMIL HERMAN SCHØNHEYDER se:

Journal f. Brvs. 1870, Nr. 30; smst. 1873, Nr. 69 og 102; smst. 1883, Nr. 378. — Brvs. udg. Skriv. 1873, Nr. 96; smst. 1883, Nr. 251. — Brvs. indk. Skriv. 1873, Nr. 104; smst. 1883, Nr. 412 og 424. — Borgerrepr. Forhandl. XXIX, 56, 132; smst. XXXI, 92; smst. 1873, 457, 672-74, 695; smst. 1883, 768 flg. — Mag.'s Skriv. af $\frac{23}{6}$ 1870 (i Brvs. Arkiv). — J. J. Voigts „Danske patriciske Slægter“ I.

16) Om DEODATUS FREDERICUS SEXTUS MEYER se:

Bricka: Dansk biogr. Lex. — Kraks blaa Bog. — Haandbog for Hæren 1884. — Ingeniørkorpsets Stambog for Officerer. — Frederiksberg Kirkes Ministerialbog 1834, S. 37, Nr. 7. — Kastellets Vielsesprotokol 1866-91, Fol. 2, Nr. 10. — Kopulationspengeprotokol 1864-68, 146. — Hof- og Statskalenderen 1878. — Brvs. Stambog. — Oplysninger fra Ordenskapitlets Arkiv. — Borgerrepr. Forhandl. 1884, 1247 flg. — Journal f. Brvs. 1884, Nr. 127; smst. 1885, Nr. 241. — Brvs. udg. Skriv. 1884, Nr. 140 og 141; smst. 1885, Nr. 37 og 62; smst. 1889, Nr. 473, 537, 565, 695; smst. 1892, Nr. 140; smst. 1909, Nr. 716, 988 og 996. — Brvs. indk. Skriv. 1885, Nr. 112 og 364; smst. 1889, Nr. 459 og 543; smst. 1909, Nr. 1027 og 1053. — Brvs. Korpsbefalinger 1909, ³⁰/₁₀. — Kundgørelser for Hæren 1886, Nr. 22. — „Berl. Tid.“ 1909, Nr. 258 (Aften) og Nr. 272 (Morgen); smst. 1913, Nr. 168 (Aften); smst. 1921, Nr. 182 og 186. — „Nationaltid.“ 1909, Nr. 12037 og 12071; smst. 1921, Nr. 16298 og 16303. — „Politiken“ 1909, Nr. 321. — „Assurandøren“ 1909, Nr. 21. — „Brandfolkenes Organisation gennem 25 Aar“, 72 flg. — Velvillige Oplysninger af Overretssagfører K. A. Meyer.

17) Om VALDEMAR PETER EMIL LIISBERG se:

Journal f. Brvs. 1881, Nr. 230. — Brvs. udg. Skriv. 1891, Nr. 604; smst. 1896, Nr. 130; smst. 1901, Nr. 1360; smst. 1903, Nr. 761, 777, 823, 875, 928, 1106, 1107; smst. 1904, Nr. 706 og 725; smst. 1905, Nr. 216, 383, 389, 413; smst. 1909, Nr. 953, 980, 1018, 1102; smst. 1914, Nr. 320. — Brvs. indk. Skriv. 1881, Nr. 483; smst. 1889, Nr. 126; smst. 1891, Nr. 559; smst. 1896, Nr. 144 og 147; smst. 1901, Nr. 1442; smst. 1902, Nr. 7; smst. 1903, Nr. 613, 729, 821, 831, 884, 1143, 1292, 1336, 1345 og 1408; smst. 1904, Nr. 747, 785, 826; smst. 1905, Nr. 483, 490, 631-32; smst. 1909, Nr. 1027, 1040, 1110, 1152, 1158. — Brvs. Budget 1896. — Brvs. Korpsbefalinger 1903, Nr. 29; smst. 1905, ³¹/₅ og ⁸/₆; smst. 1909, ³⁰/₁₀. — Indenrigsm. Skriv. 1914, ¹⁸/₃, ¹⁸/₄ og ³⁰/₁₀. — Efterslægtens Skoles Beretn. 1871. — Liisbergs Gravsted paa Assistens Kirkegaard er Litr. H, 133. — Oplysninger fra Liisbergs Familie.

18) Om CARL ALBERT MÜLERTZ se:

Brvs. udg. Skriv. 1892, Nr. 694, 811, 837; smst. 1895, Nr. 873, 921; smst. 1909, Nr. 953, 980, 1018, 1102. — Brvs. indk. Skriv. 1892, Nr. 745, 779, 806; smst. 1895, Nr. 878, 936; smst. 1909, Nr. 1027, 1040, 1110, 1152, 1158. — Brvs. Journal 1916-17, Nr. 180. — Korpsbefalinger 1892, Nr. 38; smst. 1895, Nr. 33; smst. 1909, ³⁰/₁₀; ³⁰/₁₁ og ¹⁰/₁₂. — Brvs. Beretn. 1911-12, 53; smst. 1916-17, 23 flg. — Borgerrepr. Forhandl. 1916-17, 1351 og 1978. — „Brandmanden“ 1930, Nr. 9. — Oplysninger, meddelt af C. A. Müleritz.

STEDREGISTER

- Aabenraa.** 299 flg.
Aarhus. 469, 597.
 „Absalons Gaard“. 126.
Absalonsgade. 395 flg., 471. **Brandstationen**
 i A. 396, 401, 463, 514.
Acciseboden (Nørrebro Nr. 4). 579.
Adelers Gaard, Gehejmerraad. 117.
Adelgade. 40, 104, 119, 214, 232, 299, 332,
 355, 388, 395, 412, 615, 618, 624 flg., 642.
Brandstationen i A. 460, 463, 470 flg.,
 514, 594. **Dampsprøjten** fra A. 493.
Admiralgaarden. 34.
Admiralgade. 34.
Admiralitetbygningen. 200.
Adolphs Plads. 319, 339 flg.
Ahlefeldts Bastion. 343.
Ahlefeldtsgade. 642.
Akenslund. 623.
Alexandria. 7.
Amager. 197, 206, 250, 253, 411, 445. **A.'s**
Sprøjte. 439.
Amagerbro. 367, 370.
Amagerport. 180, 296. **A.'s Sprøjte.** 338,
 633.
Amagertorv. 2, 11, 24, 26, 34, 36—38, 62,
 87, 90, 92 flg., 117—19, 202, 214, 354,
 361, 562. „Den blaa Haand“ paa A. 92.
Amaliegade. 403, 406.
Amalienborg. 40, 65, 138, 169, 345, 451,
 453, 492, 530. **Operahuset** ved A. 65.
A. Plads. 169. **Schacks Palæ** paa A.
 164 flg., 620. **Statuen** paa A. Plads.
 164 flg. **A.'s Sprøjte.** 217. **Vagten** paa
 A. 404.
Amsterdam. 44, 47—49, 56, 68, 285 flg.,
 462, 527 flg., 607. **A. Børs.** 49.
Andreas Kirke, St. 460. **A. K.'s Plads.** 642.
Angleterre“, **Hotel “d’.** 501, 555.
Ankers Gaard, Konferensraad. 202.
Annæ Kompagni, St. 180, 184.
Annæ Kvarter, St. 27. **St. A. vestre Kv.**
 224, 328. **St. A. østre Kv.** 164, 224.
Annæ Plads, St. 460. **Depothuset** paa **St. A.**
Pl. 240.
Antiquestræde. 106, 109.
Antoniestræde. 544.
Appelbyes Gaard. 241.
Arkeliet paa **Tøjhuset.** 20.
Arresthus, Staden. 52, 204.
Assistenshus, Det kgl. 119, 195, 203.
Assistens Kirkegaard. 554, 569, 571, 573,
 575 flg. **A. K.'s Kapel.** 596.
Augsburg. 7.
Avlsgaard, Staden. 24, 26 flg., 56, 170.
A. i Kattesundet. 18, 26. **A. i Spring-**
gaden. 11.
Badstuestræde. 30, 118, 203.
 „**Bag Børsen**“. 38.
Bagerens Gang. 186.

- Bagsværd. 296.
 Barmsted (Holsten). 552.
 Belgien. 462.
 Bergen. 44—46, 153, 527 flg., 534, 538.
 B.'s Frikompagni. 527.
 Berlin. 317, 461 flg., 488, 561. B.'s Brand-
 væsen. 456 flg.
 Bernstorff Slot. 598.
 Birkerød. 69.
 Bispegaarden. 112, 114.
 Bjergsted. 545.
 „Blaa Post“. 37.
 „Blasen“. 113, 119.
 Blegdamsmøllen. 466.
 Blindeinstituttet. 641.
 Bodenhoffs Plads (Hambros Plads). 466,
 491.
 „Boderne for Bremerholm“. 40.
 Boldhusgade. 359, 635.
 Borchs Kollegium. 251.
 Borgerdydsskolen. 357, 597.
 Borgergade. 131, 355, 554, 615, 624.
 „Boyesens Rende“ („Jens Rodsteens
 Rende“). 40.
 Bramsted (i Holsten). 545.
 Bredgade. 186, 356 flg., 406, 597.
 Bregninge. 545.
 „Bremerholms Vandkompagni“. 564.
 Breslau. 24, 462, 529.
 Bristol. 462.
 „Broerne“. 138, 242 flg., 252, 266 flg., 270,
 292, 352, 366—68, 371—73, 375—78,
 410, 438.
 Brolæggerstræde. 29, 31, 203, 233, 576, 626.
 „Bryghusrenden“. 37.
 Bryssel. 462.
 Brønden i Graabrødre. 31.
 Brønden paa Gammeltorv. 31.
 Brøndbyvester Præstegaard. 294.
 Brøndstræde. 31.
 Brønshøj. 296, 474, 476 flg.
 Buddinge. 296.
 Burmeister & Wain. 494.
 „Byens Brønd“. 31.
 Bützow. 620.
 Børnehusbroen. 180, 219.
 Børnehuset. 38, 130 flg., 614 flg., 618. B.'s
 Sprøjte. 130, 614 flg.
 „Børnehusrenden“ („Tugthusrenden“). 38.
 Børsen. 30, 38, 66, 214, 272, 319, 468, 531.
 „Børsens Rende“. 38.
 Børsgade 470 flg.
 Børssalen. 468.
 Cathrinebjerg Mølle. 344.
 Charlottenborg. 583. C.'s Slotsvagt. 156.
 C.'s Sprøjte. 91, 217, 230.
 Charlottenlund. 453. C. Slot. 598.
 Christinebergs Mølle. 343, 411.
 Cirkusbygningen. 500 flg.
 Collstrops Tømmerplads. 402.
Dagmarteatret. 401.
 Damhussøen. 328.
 Dannevirke. 589.
 „D. D. P. A.“'s Plads. 494.
 „De la Reine“, Restaurant. 579.
 „Dellehaven“. 198, 200.
 Didrik Badskærs Gang. 299.
 Dragør. 21.
 Dresden. 533.
 Dronning Charlotte Amalies Have. 40.
 Dronningens Gade. 615.
 „Dronningens Rende“. 40.
 Dronningens Tværgade. 297, 333, 388, 498,
 615.
 Dybensgade. 185, 622.
 „Dybet ved Langebro“. 38.

- Efterslægtens Skole. 467, 583, 593.
 Elefantens Bastion. 298.
 Emdrup. 477.
 Emdrup Sø. 34, 36, 40.
 Endeløsstræde. 30.
 Enghavevej. 476. E.'s Brandstation.
 513 flg., 520, 598.
 England. 168, 216, 226, 321, 353, 356, 462,
 582.
 Enhjørningens Bastion. 633.
 Enhjørningsgade. 332 flg., 341.
 „Enighedsselskabet“s Lokaler. 570.
 „Enkedronningens Rende“ („Amalienborgs
 Rende“). 40.
 Eremitagen. 598.
 Eskildsgade. 408.
 Europa. 461, 533.
- Farimagsgade, Nørre. 424.
 Farimagsgade (-vej), Vestre. 372, 460.
 Pumpestationen ved V. F. 328.
 Farimagsvvej, Østre. 298, 371, 637.
 Farvergade. 37, 203 flg., 620. „F.'s
 Rende“. 38.
 Farveriet. 37, 618.
 Faussebrayen. 219.
 Filosofgangen. 206, 560.
 Fiolstræde. 394.
 Fiskedammen i Rosenborg Have. 36, 38.
 Fløng. 579.
 Folketeatret. 492.
 „Fontænenes Rende“ („Stadens Rende“,
 „Byens Rende“). 36.
 forenede Kirkeskoler“, „De. 467.
 Forstæderne (se ogsaa „Broerne“). 369—72,
 374, 378, 380, 584.
 Frankfurt a. M. 7.
 Fredensborg. 453. F. Kirke. 579. F. Slot.
 598.
- Fredericia. 354, 365, 589.
 Fredericiagade. 40, 186.
 Frederiksberg. 117, 264, 368 flg., 371, 373—
 75, 378, 410, 416, 420, 493, 589, 593, 620,
 633.
 Frederiksberg Bakke. 36.
 Frederiksberg Brandstation. 370.
 Frederiksberg Brandvæsen. 414.
 Frederiksberggade. 105, 204, 579, 632.
 Frederiksberg Kirkegaard. 563.
 Frederiksberg Slot. 151, 348.
 Frederiksberg Sogn. 322, 367, 370.
 Frederiksberg Sprøjte. 636.
 Frederiksborggade. 38, 90, 496.
 Frederiksborg Slot. 598.
 Frederiksgade. 164 flg.
 Frederikshavns Havn. 586.
 Frederiksholms Kanal. 319.
 Frederiksholmskvarteret. 41.
 Frederiks Hospital. 273, 403—07, 588.
 Frederikskirke, den tyske. 180. Sprøjte-
 huset v. F. 394.
 „Frederiks Koloni“. 206.
 Frederikssund. 504.
 Frederikssundsvej. 477. F.'s Brandstation.
 513.
 Frederiksværk. 259, 284. F. Gods. 258.
 Frelsers Kirke. 120. F. K.'s Sprøjte. 365.
 F. K.'s Sprøjtehus. 394. F. K.'s Taarn.
 213, 224, 341. Vægtervagten i F. K.'s
 Taarn. 351.
 Frihavnen. 517.
 Frimands Kompagni. 180.
 Frimands Kvarter. 224.
 Frue Arbejdshus. 460.
 Frue Fattigskole. 563.
 Frue Kirke. 2, 11, 23, 25, 56, 61 flg., 112—
 14, 116, 120, 125 flg., 204, 250, 252, 259,
 284. F. Kirkegaard. 113. F. Kirkes Spir.

- 250 flg. F. Kirkes Sprøjte. 64. F. Kirke-
taarn. 13, 57, 90, 113, 125 flg., 204, 213,
224, 257—59, 284, 341. F. Plads. 251. F.
Skole. 10, 204, 251.
- Frydendalsvej. 633.
- Frølev. 544.
- Furesøen. 33.
- Fyn. 66, 533.
- Fælledvej. 395 flg., 398, 401, 433. F.'s
Brandstation. 396, 458, 463, 465, 471 flg.,
513.
- Færgestræde. 90, 202. Store F. 119.
- G**amle Køngevej. 200, 318, 361, 363, 497,
547, 562, 580, 636.
- Gammelholm. 198 flg. G.'s Kaj. 446. G.'s
Sprøjte. 264, 365. G.'s Vagt. 329, 338.
- Gammel Mønt. 104.
- Gammelstrand. 195, 202 flg.
- Gammeltorv. 2, 11, 20, 25, 30 flg., 34, 36 flg.,
82, 87, 99, 112—14, 116, 204, 548, 562.
- Gardehusarkasernen. 396.
- Garderkasernen. 193.
- Garnisons Kirke. 120, 398, 460, 569, 583 flg.,
642. G. K.'s Sprøjte. 141 flg., 534. G. K.'s
Sprøjtehus. 394.
- Garnisons Kirkegaard. 583, 641.
- Garnisons Sygehus. 38.
- „Garvernes Rende“ („Admiral Marqvord
Rodsteens Rende“). 38.
- Gasværksvej. 361, 388. G.'s Brandstation.
374 flg., 378, 395, 408, 410.
- Gehejmearkivet. 194, 436.
- Generalstabens Bygning. 401.
- Gentofte Kommune. 411.
- Georgs Palæ, Kong. 594.
- Geværfabrikken. 401.
- Glückstadt. 533.
- Godthaabskvarteret. 370.
- Gothersgade. 41, 116—18, 241, 354, 362,
401, 432 flg., 460, 518, 642. G.'s Brand-
station. 356, 418, 430, 460, 463, 471. G.'s
Depothus. 328, 332, 353, 388, 394,
400 flg., 438, 478, 588. G.'s Eksercerhus.
241. G.'s Mølle. 344. G.'s Sprøjte.
375.
- Graabrødre. 11.
- Graabrødretorv. 36, 117.
- „Gravbrønden“. 38.
- Greifswald. 620.
- „Groskanslerindens Gaard“. 148.
- Grønlandske Handels Plads. 491.
- Grønlandsmøllen. 344.
- Grønnegaarden. 406.
- Grønningen. 80.
- Grønttorvet. 642.
- Guldbergsgade. 388, 396. G.'s Brand-
station. 375, 395, 447.
- Guldbergs Tømmerplads. 402 flg.
- „Guldhuset“. 38, 40.
- Gyldenlund. 126.
- Gyldenløves Bastion. 564.
- H**aderslevgade. 476.
- Haderslevlærernes Skole. 635.
- Hamburg. 50, 56, 121, 127, 285 flg., 462.
- Hanseaterne. 2.
- Hansens Bastion. 564.
- Harrestrup Aa. 328.
- Havnegade. 408, 588.
- Havneløbet. 498.
- Havnen. 10, 37, 66, 164 flg., 470, 494.
- H. C. Andersensgade. 516.
- Heegaards Teglbrænderi, Anker. 419, 422.
- Helligejsthus. 11.
- Helligejst Kirke. 23, 25, 56, 117 flg., 124,
168 flg., 204, 572, 575, 589. H. K.'s
Anbringer. 167. H. K.'s Sprøjte. 64, 365.

- H. K.'s Sprøjtehus. 394. H. Kirketaarns Vægtervagt. 351.
- Helliggejst Sogn. 36.
- Helliggejststræde, Lille. 117, 354.
- Helliggejststræde, Store. 117.
- Helligkorsstræde. 106, 109.
- Helmers Bastion. 117, 564.
- Helsingør. 34, 122. H.'s borgerlige Artilleri. 551.
- Helsingørgades Sukkerhus. 498.
- Henrik Ibsensvej. 633.
- Herning. 400, 601.
- Herstedøster. 542. H. Præstegaard. 544.
- Hertugdømmerne. 264.
- Hestemøllestræde. 112.
- Hillerød. 600.
- Hjørring. 362.
- Holbergsgade. 635.
- „Holger Danskes Brillor“. 467.
- Holland. 42, 44, 47 flg., 50, 68, 462, 527 flg. 608.
- Hollænderby, Ny. 21.
- Holmblads Fabrikker. 411.
- Holmen (Bremerholm). 20, 40, 53, 55 flg., 68, 80, 108, 110, 157, 163 flg., 168, 174, 178, 181, 199 flg., 208, 223 flg., 251, 253, 291. H.'s Ankersmedie. 200. H.'s Bro. 439. H.'s Kanal. 200, 460. H.'s Kirke. 30, 56, 200, 214, 579. H.'s Kirkegaard. 579, 586. „H.'s Rende“ („Admiralitetets Rende“, „Bremerholms Rende“). 40. H.'s Sprøjte. 64, 85, 91, 174, 291. H.'s Vagt. 156.
- Holmsgade. 185.
- Holms Plads. 299. H.'s Skibsværft. 577.
- Holsten. 545, 552.
- Horsens. 641.
- Hovedbanegaarden. 637.
- Hovedbrandstationen. 418, 463, 465, 470 flg., 478 flg., 483, 488, 494, 497, 506, 508, 511 flg., 514, 592, 595.
- Hovedvagtten paa Kongens Nytorv. 26 flg., 156, 170, 180, 289, 395. H.'s Sprøjte. 186, 285, 336, 339, 637. H.'s Sprøjtehus. 395.
- Hovedvagtsgade. 501 flg.
- Husarkasernen. 271.
- Husum. 477.
- Hvedstrup. 579.
- Hvidovre Sogn. 367.
- Hyskenstræde. 118, 203.
- Hærens Laboratorium. 291, 299, 494. H. L.'s Sprøjte. 264.
- Højbro. 195, 202, 439.
- Højbroplads. 119, 202.
- Højbrostræde. 119, 202 flg.
- Hørsholm. 100, 620.
- Industribygningen. 402.
- Jacobs Kirke, St. 593.
- Jarmers Taarn. 117.
- Jernbanegade. 500 flg.
- Jerusalemskirken. 500.
- Johannes Kirke, St. 594.
- Jylland. 365.
- Jørgens Sø, St. 34, 40, 328.
- Kallebod Strand. 33, 319, 402.
- Kanalerne. 41, 45, 80, 108, 156, 163, 169, 201, 203, 206, 208, 240, 400, 439, 445, 618.
- Kancellibygnings Sprøjtehus. 394.
- Kancelligaarden. 197.
- Kannikestræde. 38, 251. K.'s Sprøjte. 375.
- Kannikestræde, Lille. 311.
- Kannikestræde, Store. 116, 332, 388, 460. St. K.'s Brandstation. 463, 471.
- Kasernesprøjtehuset. 289.
- Kastellet. 41, 93, 112, 164, 172, 208, 213, 247, 395. K.'s Sprøjter. 85, 90 flg., 130.

- Kastelsgraven. 641.
 Kastelsvej. 420, 636.
 Kattesundet. 10, 274.
 Kielerpakhuset. 492.
 Kirkestræde. 26, 201. Lille K. 570.
 Kirsebærgangen. 315, 625, 633.
 Klemensgade, St. 109.
 Klemensstræde, Lille St. 105 flg., 109.
 Klosterstræde. 30.
 Klædeboderne. 30, 116, 204.
 Klædebo Kompagni. 180.
 Klædebo Kvarter. 224.
 Kløvermarkskvarteret. 370, 377.
 Kløvermarksvejens Brandstation. 476, 479, 513.
 Knabrostræde. 29, 31, 339, 617, 634.
 Knippelsbro. 38, 471.
 Knudsgade. 408.
 Kolding. 583.
 Komediehuset. 200.
 Kommunehospitalet. 412, 589.
 Kompagnistræde. 29, 37 flg., 118, 203 flg.
 Koncertpalæets Brandstation. 463, 466, 470.
 Kongelige Bibliotek, Det. 194, 434, 436, 444, 531.
 Kongelige Skydebane, Den. 247, 365, 472.
 Kongelige Teater, Det. 298, 403, 516, 519.
 Kongens Bryghus. 37, 618.
 Kongensgade, Lille. 148, 202, 360, 562.
 Kongensgade, Ny. 624.
 Kongensgade, Store. 164, 186, 271, 411, 447, 496, 503, 537.
 Kongens Have. 40, 62, 218.
 Kongens Materialgaard ved Østerport. 38.
 Kongens Mølle, Lille. 298.
 Kongens Mølle, Store. 298, 352.
 Kongens Nytorv. 36, 41, 87, 202, 250, 291, 403, 492, 502, 562, 569.
 „Kongens Rende“ („Rosenborg Rende“). 36.
 „Kongens Rende“ („Slotsrenden“). 37.
 „Kongens Rende Nr. 2“ („Rosenborgs Rende“, „Nyboders Rende“). 38.
 Kongevejen. 343.
 Korsør. 21.
 Krematoriet. 586.
 Kristen Bernikows Stræde. 158.
 Kristian VIII's Palæ. 594.
 Kristiania. 460.
 Kristiansborg Slot. (De i Afsnittet om Slot-
 tets Brand 1884 nævnte Lokalteter paa
 Slottet er ikke optaget i dette Register.)
 140, 191—96, 198, 209, 400 flg., 425—59,
 468, 474 flg., 547, 568, 590 flg., 616 flg.
 Buegangene om Ridebanen. 194, 250.
 Højesteretsfløjen. 193. „Maskinen“. 195.
 Ridebanen. 193 flg. Ridebanefløjen. 194.
 Ridehuset. 206. Ruinen. 206. Sprøjter.
 217, 230, 365. Stalde. 192, 206, 250.
 Taarn og Spir. 193. Vognremise. 192.
 Kristiansgade. 319.
 Kristianshavn. 37 flg., 54, 56, 61 flg., 64, 67,
 75 flg., 87 flg., 117 flg., 180, 188, 201, 219,
 232 flg., 250, 263, 268, 272 flg., 298, 315,
 328, 332, 367, 471, 476, 618. K.'s Ar-
 tillerikaserne. 448. K.'s Brandstation.
 460, 476. K.'s Bro. 168 flg. K.'s Bro-
 sprøjte. 241. K.'s Brosprøjtes Anbringer.
 167. K.'s Depothus. 220, 478. K.'s Dok.
 232. K.'s „store Have“. 241. K.'s Kom-
 pagni. 180. K.'s Kvarter. 224. „K.'s
 Rende“. 37 flg. K.'s Sprøjter. 64, 89, 447.
 K.'s Torv. 274. K.'s Vold. 298, 343, 633.
 Kronborg Distrikt. 579. K. Slot. 598, 620.
 Kronprinsessegade. 218. K.'s Kaserne. 338,
 440.
 Krudttaarnet ved Østerport. 560.
 Krudtværket paa Kristianshavn. 29.
 Krystalgade. 116.

- Kultorvet. 251.
 Kultusministeriets Bygning. 401.
 Kunstakademiet. 556, 563.
 Kvæsthuset. 29, 164, 168. K.'s Sprøjte.
 130, 264, 291.
 Kvæsthusgade. 503.
 Københavns Amt. 88, 367, 378.
 Københavns Fæstning. 293.
 Københavns Slot. 19 flg., 33, 37, 112,
 117—19, 531. K. S.'s Stalde. 37.
 Købmagergade. 34, 36, 38, 90, 116, 118,
 315, 503, 544, 555.
 Købmagergade, Lille. 116, 120, 180, 621.
 Købmagergade, Store. 544 flg.
 Købmager Kompagni. 180.
 Købmager Kvarter. 224, 532.
 Køge. 110, 504.

 Ladegaarden. 247, 419—22. L.'s Brand-
 station. 395, 399, 401 flg., 419, 460, 463,
 471. L.'s Krigshospitals Sprøjte. 91. L.'s
 Sprøjte. 419 flg., 445.
 Ladegaardsaaen. 33.
 Landmærkestræde. 131.
 Landmærket. 116, 251 flg., 496, 614, 632.
 Landmandsbankens Bygning. 401.
 „Landsoldaten“. 352.
 Langebro. 594.
 Langebrogades Brandstation. 463, 471. L.'s
 Depothus. 332, 388, 394.
 Langeland. 592.
 Langelinie. 564.
 Langeliniepavillonen. 519.
 Larsbjørnsstræde. 31, 109.
 Larslejsstræde. 117.
 Lavendelstræde. 204.
 Lemvigs Havnebane. 597.
 Lersøen. 33.
 „Lille Bellehøj“. 477.
 „Lille Mølle“. 298.
 Limfjordsbroen. 586.
 Linnésgade. 642.
 London. 216, 353, 462, 584. L.'s Brand-
 væsen. 456.
 Lübeck. 541.
 Lyderslev. 544.
 „Lygten“. 477.
 Lygtevejen. 343, 376, 395, 411, 636. L.'s
 Brandstation. 395.
 Lühes Gaard“, „Gehejmekonferensraad v. d.
 170.
 Lyngbyvej. 411.
 Læderstræde. 37 flg., 203, 365.
 Lægeforeningens Boliger. 388. L. B.'s
 Brandstation. 395 flg., 399, 416, 419.
 „Lækkerbidsken“, Stadens Gæstegaard.
 26 flg., 34.
 Løngangsstræde. 33, 504.
 Løvenborg. 636.
 Løvstræde. 117, 542 flg.

 „Magasin du Nord“. 148.
 „Magasinet“. 200 flg.
 Magstræde. 118 flg., 203.
 Malerens Gang. 186.
 Malmø. 446. M.'s Brandvæsen. 446.
 Maltmøllen. 240. M.'s Sprøjte. 91, 174, 217,
 230, 365.
 Maltmøllerne. 168.
 Manufakturhuset. 38.
 Mariboers Realskole. 589.
 Markmandens Hus. 395.
 Marmorkirken. 186.
 „Materialgaarden“. 24.
 Melchiors Skole. 600.
 Messerschmidts Garveri. 318, 361, 497, 580.
 Middelfart. 365.
 Ministerialbygningerne. 194, 434, 436, 444.

- Møllegade. 466.
Mønten. 259.
Møntergade. 28, 118, 342.
- Naboløs. 118 flg.
Nansensgade. 424, 516.
Nathanaels Sogn. 476.
Nationalbankens Bygning. 401.
Nationalmuseets Bygning. 401.
Navigationsskolens Bygning. 408.
Niels Hemmingsensgade. 264.
Niels Juelsgade. 200.
Nikolajgade. 185.
Nikolaj Kirke. 2, 11, 23, 25, 45, 56, 61 flg.,
118, 136, 138, 159, 164, 185, 189, 201, 206,
236, 240 flg., 542, 544 flg., 556, 563.
N. K.'s „Druckwerck“. 136, 616. N. K.'s
Hvælving. 201, 570. N. K.'s Ruin. 241.
N. K.'s Sprøjte. 64, 563.
Nikolaj Kirkegaard. 241, 544 flg.
Nikolaj Kirkeplads. 304, 570.
Nikolaj Kirkestræde. 610.
Nikolaj Kirketaarn. 57, 90, 137 flg., 206,
213, 224, 280—82, 289, 314, 323, 327 flg.,
332, 351, 375, 381, 388, 399, 401, 403,
410, 412, 427 flg., 430, 458, 460, 563,
567—69, 575, 630. N. K.'s Brandstation.
349, 390, 432, 463, 471, 482. N. K.'s
Pavilloner. 283, 568. N. K.'s Ruin. 241.
N. K.'s Vagt. 347, 351, 360, 398, 414, 635.
Nikolaj Kvarter. 201.
Nikolaj Sogn. 28, 36.
Nimbs Lokaler. 592.
Nordvestvej 494.
Norge. 44—46, 125, 247, 527, 538.
Norgesgade. 356, 406.
Nyboder. 38, 40, 56, 168, 355, 397, 616.
N.'s Brandstation. 395, 397 flg., 447.
N.'s Sprøjte. 64, 67, 91, 174, 186, 264,
291, 339—41, 375, 412. N.'s Vagt. 156,
289, 330, 333, 339—41, 380.
Nyborg. 589.
Nybro. 26 flg.
Nybrogade. 203, 571.
Nybørs. 38.
Nygaard's Sidevej 516.
Nygaard'svej 516.
Nygade. 30, 116, 204, 562.
Nyhavn. 164 flg., 263, 551. N.'s Hoved.
165.
Nyholm. 381 flg., 385.
„Nykro“. 636. Brandstationen ved N. 370.
Nykøbenhavn. 41.
Nymøllen. 298.
Nürnberg. 7, 576.
Nytorv. 10, 62, 114, 117, 120, 172, 202, 204,
405.
Nørrebro. 242 flg., 247, 270, 327, 344,
367 flg., 370, 373, 375, 377, 579, 634.
N.'s Brandstation. 370, 396. N.'s Rund-
del. 374, 401. N.'s Sprøjte. 372, 634,
636 flg.
Nørrebrogade. 298, 343, 376, 395, 411, 517,
636. N.'s Brandstation. 463, 465, 471.
Nørre Fæled. 467.
Nørregade. 23, 36, 109 flg., 112—16, 120,
166, 204, 251, 288, 316, 324, 334, 467,
562, 567, 579, 600, 614.
Nørre Kompagni. 180.
Nørre Kvarter. 224.
Nørreport. 36, 38, 89 flg., 117, 180, 296, 573,
633. „N.'s Kompagnis Render“. 38. N.'s
Sprøjte. 338, 633, 636 flg. N.'s Vagt.
156, 289.
Nørresøgade. 516.
Nørrevold. 109, 219 flg., 236, 251, 298, 344,
460, 642. N.'s Sprøjtehus. 394.
Nørrevoldgade. 33.

- Observatoriet i Rundetaarn.** 258.
 Odense. 264, 641.
 Orlogsværftet. 498. O.'s Dampsprøjte. 466,
 491 flg., 494, 498.
 Overformynderiets Bygning. 401.
 Overgaden oven Vandet. 498.
 „Oxe-Koppen“. 532.
- Palæsprøjte, Store.** 230.
 Pauls Kirke, St. 642.
 Pauls Sogn, St. 587.
 Paris. 285 flg., 364, 462.
 Peblingesøen. 37 flg., 40, 106.
 Peder Madsens Gang. 26—28, 158.
 Peders Kirke, St. 2.
 Pedersstræde, St. 26, 109, 298.
 Petersens Kloster. 203.
 Petri Kirke. 56, 61 flg., 112, 116, 121, 205,
 542, 546, 562. P. K.'s Kapel. 551, 562.
 P. K.'s Sprøjte. 317. P. K.'s Sprøjtehus.
 288, 394. P. K.'s Taarn. 256, 259, 566.
 Petri Kirkegaard. 532, 536 flg., 542.
 Petroleumshavnen. 497.
 „Phoenix“, Hotel. 333, 388, 398, 404.
 H. Ph.'s Brandstation. 357, 397 flg., 460,
 465.
 „Phoenix“, Sukkerhuset. 319.
 Pilealléens Brandstation. 378.
 Pilestræde. 118.
 „Pjalttenborg“. 299 flg.
 Politikamret. 67, 98, 100, 613, 625.
 Polyteknisk Lærestanstalt. 597.
 Postgaarden. 401.
 Posthuset paa Købmagergade. 34.
 Preussen. 311.
 Prinsens Bro. 168.
 Prinsensgade. 141, 214, 624 flg.
 Prins Jørgens Ridebane. 168.
 Prinsens Palæ. 117 flg.
- Prinsesse Charlottesgade. 504.
 Prinsessegade. 141, 297, 476, 624.
 Professorresidenserne. 251.
 Proviantgaarden. 37, 613, 618. P.'s Baggers.
 163. P.'s Sprøjte. 130.
 Provianthuset. 20, 24.
 Pustervig. 572.
- „Qvintus“, Batteriet. 564.
- Raadhuset.** 11, 14, 23, 25, 27, 56—58, 78,
 81 flg., 90, 94, 99, 104, 112, 114, 168, 170,
 172, 204, 488, 532. R.'s Anbringer. 167.
 R.'s Brandvagt. 184. R.'s Depothus. 241.
 R.'s Fangekælder. 26.
 Raadhusgaarden. 10.
 Raadhussprøjten. 64, 169.
 Raadhusstræde. 29, 37, 117 flg., 195, 202—
 04, 424, 620.
 Raadhusvagten. 170. R.'s Sprøjte. 82.
 Raadstuen. 77, 98.
 Randers. 586.
 „Rau“. 555.
 Ravensborg Tværgade. 636.
 Reberbanen uden for Byen. 66.
 Reformert Kirke. 116. R. K.'s Sprøjtehus.
 394.
 Reformert Kirkegaard. 540.
 Refshaleøen. 494, 497.
 Regensen. 26, 116.
 Regnegade. 62.
 Rendsburg. 567 flg.
 Rerslev. 545.
 Reventlowsgade. 402.
 Rheden. 28, 227, 420, 494, 498, 564.
 Rigensgade. 40.
 „Rolighed“. 247.
 Rosbækken. 33.
 Rosenborg. 27, 36, 38, 40, 90, 240, 532.

R. Eksercerplads. 311. R. Have. 208, 241. R. Kompagni. 180. R. Kvarter. 224. R.'s Sprøjte. 90 flg., 217, 230.
 Rosenborggade. 299.
 Rosenborgmøllen. 343.
 Rosengaarden. 36, 38.
 „Rosengaardens Rende“ („Bryggernes Rende“). 36.
 Rosenvængets Allé. 583.
 Roskilde. 21, 110, 122. Palæet i R. 620.
 Rudkøbing. 400.
 Ruds-Vedby. 545.
 Rundetaarn. 116, 250, 258, 630.
 Rustkamret paa Rosenborg. 27.
 Rustkamret paa Tøjhuset. 20.
 Rustkamret ved Salen paa Raadhuset. 26.
 Rødovre. 21.
 Rømersgade. 642.

 Saltholmen. 2.
 Salthuset. 30.
 „Scala“-Teatret. 504, 516.
 Schacks Bastion. 352, 564.
 Schumachers Gang. 403.
 Schönbergskvarteret. 368.
 Silkegade. 118 flg., 318 flg., 339, 634.
 Sjølland. 294.
 Skaane. 122.
 Skagen. 507.
 Skibsbroen. 10.
 Skidenstræde. 25, 104, 116.
 Skidentorvet. 117.
 Skien. 597.
 Skindergade. 116, 288, 576.
 Skipperboderne for Bremerholm. 40.
 Skippersnes Lavshus. 202.
 Skoboderne. 36.
 Skolegade (Valby). 476. S.'s Brandstation. 514.
 Skovbogade. 204.
 Skvaldergade. 185 flg., 564, 622.
 Skæremøllehus. 298.
 Skæremøllen. 298, 343 flg., 411.
 Slagterboderne. 249.
 Slippen. 116.
 Slotsholmen. 28, 37, 118, 168. S.'s Sprøjte. 254, 338 flg., 633. S.'s Vagt. 289, 338.
 Slotsholmsgade. 319.
 Slotskirken. 144, 193 flg., 438—40, 442, 444 flg., 447, 451 flg., 455.
 Slotspladsen. 24, 45, 87, 165, 193, 206, 441.
 Slotssprøjter. 90 flg.
 Slottets Vandmølle. 33.
 Sluttergade. 25, 112.
 Smallegade. 589.
 Snaregade. 30, 119, 203.
 Snares Kvarter. 224, 608.
 Snares Gaard. 30.
 Sophiegade. 476.
 Sorgenfri Slot. 598.
 Sortedamssøen. 37, 40, 90.
 „Sorte Hest“. 315, 321.
 „Sortiporten“ („Sortedamsporten“, „Sorteporten“, „Sortehvælvingen“). 36.
 Sorø. 563, 571.
 Stadsgraven. 219, 236.
 Steensgaard (Langeland). 592.
 Stefans Kirke, St. 636.
 Stengade. 40.
 Stettin. 461.
 Stjernemøllen. 298.
 Stockholm. 460.
 Stoense Sogn. 592.
 Stokhusgade. 560.
 Storebælt. 247.
 Store Mølle. 298, 343.
 Stormgade, Ny. 460.

- Stranden. 90, 117, 119.
 Strandgade. 37, 231 flg., 274, 299, 492. S.'s
 Artillerikaserne. 338, 396.
 Strand Kompagni. 180, 195.
 Strand Kvarter. 5, 147, 224, 453, 530, 616.
 Strandstræde. 40, 609. Store S. 29, 460.
 Strandvejen. 378, 516.
 Strandvejskvarteret. 377.
 Stubmøllen paa Nørrevold. 298.
 Studiestræde. 104, 109, 112, 483, 580, 642.
 Sukkerhuset. 30, 38.
 Sundbyerne. 296, 474, 476 flg.
 Sundby Sogn. 476.
 Svanemøllen. 298.
 Svendsgade. 396.
 Sverige. 197, 446, 641.
 Sygehjemmet, Brandstationen ved. 370.
 Søerne. 33, 91, 188, 328, 564.
 Søforterne. 420, 498.
 Søkvæsthusets Sprøjte. 91.
 Sølvgade. 40, 218, 236, 348, 411, 635. S.'s
 Kaserne. 338, 396, 517.
 Sønderborg. 365.
 Søndermarken. 348.
 Søndre Birk. 370.
- Taarbæk. 586.
 Teglgaaardsstræde. 204, 360, 548.
 Thisted. 641.
 Thorvaldsens Museum. 437—39, 442, 444—
 46, 452, 455 flg.
 Tivoli. 371, 402 flg., 414 flg., 466, 637. T.'s
 Bazarbygning. 637.
 Toldboden. 164 flg., 206, 340, 400, 468,
 492.
 Toldbodgade. 164 flg. T.'s Husarkaserne.
 338.
 Toldbodvagten. 289, 350, 396. T.'s Sprøjte.
 336, 339 flg.
- Toldbodvej. 40, 271, 566.
 Tomsgaarden. 477. T.'s Brandstation. 477,
 479.
 Torvegade, Lille. 37, 344.
 „Tre Flasker Kro“. 296.
 Triangelen. 374, 395.
 Triers Tømmerplads. 402, 411 flg.
 Trinitatis Kirke. 56, 116, 125, 130 flg., 587,
 614, 618. T. K.'s Sprøjte. 64, 130, 614.
 T. K.'s Sprøjtehus. 130, 394.
 Tuborg. 411.
 Tugthuset. 274.
 Tugthusgaarden. 264.
 Tugthuskirken. 274.
 Tugthustaarnet. 274.
 Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset (se ogsaa
 Børnehuset). 273.
 Turesensgade. 516.
 Tuteins Pakhus i Vimmelskaftet. 250.
 Tyske Kirke. 11, 63. T. K.'s Sprøjte. 64.
 Tyskland. 7, 400.
 Tyskmannegade. 2.
 Tøjhuset. 20, 23, 37 flg., 50, 56, 61, 291,
 312, 401, 434, 616, 619.
 Tøjhusbroen. 168.
 Tøjhusgaarden. 193.
 Tøjhussprøjten. 64, 80, 85, 91, 130, 264.
 Tømmergraven. 400.
- Udenbys Klædebo Kvarter. 636.
 Ulfeldts Plads. 117.
 Ulkegade. 185, 202, 564.
 „Unionen“, John Goods Sukkerraffinaderi.
 231.
 Universitetet. 46, 251.
 „Universitetets Rende“ („Nørre Kvarters
 Rende“, „Nørre Springvandskompanis
 Rende“). 36.
 Universitetsbiblioteket. 116.

- Universitetsfirkanten. 114.
 Utterslev. 476 flg.
- Vajsenhuset. 112, 114, 117, 204, 424, 571.
 V.'s Apotek. 548.
- Vajsenhuset i Nørrefarimagsgade. 395.
- Valby. 206, 474, 476, 478, 514, 517, 598.
 V. Bjerg. 36. V.'s Brandvæsen. 476 flg.
- Valkendorfsgade. 34.
- Vandkunsten. 33, 37 flg., 87, 121, 195, 203.
- Vandværket. 348 flg., 401, 422, 425, 460,
 483, 586, 642.
- Vanløse. 477.
- Vartov. 206.
- Vaskehuset ved Rosenborg. 40.
- Vedbækgade. 636.
- Vejerboden. 203.
- Vejerhuset. 11, 118. V.'s Anbringer. 167.
 V.'s Sprøjte. 64, 130.
- Vejle Amt. 365.
- Vendersgade. 642.
- Vermlandsgade. 518.
- Vester Boulevard. 352.
- Vesterbro. 40, 242 flg., 247, 270, 296, 298,
 318, 321, 338, 362, 367 flg., 370, 373, 375,
 410, 445, 476, 580, 636. V.'s Badevej.
 408. V.'s Brandstation. 370, 471, 492,
 598. V.'s Ravelin. 349, 352. V.'s Sprøj-
 ter. 368, 634, 636 flg. V.'s Tømmer-
 pladser. 251.
- Vesterbrogade. 311 flg., 318, 343, 361, 365,
 580, 633, 636.
- Vestergade. 23, 37, 109, 117, 551. V.'s
 Kompagni. 137.
- „Vestergades lille Rende“. 37 flg.
- „Vestergades store Rende“. 37 flg.
- Vestergade, Ny. 38.
- Vestergraven. 37.
- Vester Kompagni. 180.
- Vester Kvarter. 224.
- Vesterport. 33, 37 flg., 105 flg., 117, 180,
 195, 296, 340, 352. V.'s Sprøjte. 195, 197,
 338—40, 352, 636 flg. V.'s Vagt. 156,
 286, 289, 339, 349, 401, 632.
- Vestervold. 21, 37 flg., 112, 219, 236, 274.
- Vestervoldgade. 560.
- Vestre Kirkegaard. 592. V. K.'s Kapel. 592.
- Veterinærskolen. 208, 240.
- Viborg. 641.
- Vigerslev. 504.
- Vimmelskiftet. 2, 24, 26, 30, 36, 116—18,
 202—04, 339, 562, 608, 634.
- „Vincent Lerches Gaard“. 530.
- Vingaardsstræde. 36, 185 flg., 201 flg., 564,
 622.
- Vogelius' Bryggeri. 401.
- Vognbadstuestræde. 106, 109.
- Vognmagergade. 297, 502, 518.
- Voldene. 78, 482.
- Voldgaden. 117.
- Værnedamsvej. 312, 361, 368.
- Wien. 214, 268.
- Wildersgades Kaserne. 338.
- Wildersplads, Kanalen ved. 232.
- Winstrups Mølle. 321, 344, 633.
- Zebaoths Kirke. 552.
- Ølunds Mølle. 374.
- Örebro. 623.
- Øresund. 247, 607.
- Østbanegade. 474. Ø.'s Brandstation. 479.
- Østerbro. 242 flg., 270, 367 flg., 373, 375,
 377, 396, 482, 594. Ø.'s Brandstation.

370, 388, 396, 463, 471, 474. Ø.'s Sprøjter. 634, 636.
Østergade. 26, 28, 34, 36 flg., 121, 202, 320, 344, 467, 502, 528, 532, 562, 580, 593.
Øster Kompagni. 180.
Øster Kvarter. 5, 224, 453.
Østerport. 36, 40, 180, 206, 560, 633. Ø.'s Sprøjte. 338 flg., 637. Ø.'s Vagt. 289.
„Øster Rende“ („Øster Kompagnis Rende“, „Øster Springvandsrende“). 36.
Østervold. 298, 343 flg., 560.
Østre Glacis. 440.

PERSONREGISTER

- Aagaard, C. O., Murermester, 2. Meddirektør i Brvs. 305, 580.
- Aarhuus, Straalemester. 272.
- Abildgaard, Peter Chr., Prof. ved Veterinærskolen. 208.
- Abrahamson, W. H. F., Raadmand. 462.
- Adamsen, Adam, aftakket Soldat. 120.
- Adeler, Frederik Christian, Deputeret ved Finanserne. 88, 117.
- Adler, Brændevinsbrænder. 271.
- Adolph, S. A., Grosserer. 633.
- Adrian, Isaac, Kobbersedemester, Vice-direktør i Brvs. 176 flg., 190, 543.
- Ahlefeldt, Frederik, Statholder i København. 24.
- Aken, v., Assessor. 623.
- Algreen-Ussing, Tage, Generalprokurør. 326, 329—31, 380.
- Ammertorp, L., Generallæge. 511.
- Andersen, Brandbud. 392.
- Andersen, Karl, Arbejdskarl. 615.
- Andersen, N. P., Vognmand og Postholder. 360.
- Andersen, Søren, Smed. 25.
- Aschhaufen, v. 7.
- Bachhausen, Johan Didr., Murermester, Kaptajn. 301, 565.**
- Bagger, H. J., Urtekræmmer. 408, 411, 639.
- Bagger, Hans, Dr., Biskop. 54.
- Balsløv, Fritz Christian, Tømrermester, Branddirektør. 305, 318, 321, 330, 341, 346, 358, 366, 390, 579—85.
- Balsløv, Jeremias Frederik Reuss, Amtsforvalter i Kronborg Distrikt. 579.
- Balsløv, Susanne, f. Mathiesen. 579.
- Bartholin, Caspar, Dr. med., Professor, Assessor i Højesteret. 46, 88.
- Basse, Peter, Fændrik i Brvs. 93.
- Bay, Hans Christian, Brændevinsbrænder. 615.
- Bech, Peter, Viceborgmester. 234.
- Bendixen, Dorthea, Enke. 615.
- Bendixen, Jens, Borger. 615.
- Bentzen, Hans Georg, Assessor. 567.
- Bentzen, Pauline Cecilie, f. Schmidt. 570.
- Bentzen, Peter, Renteskriver. 570 flg.
- Bentzon, C. V. H., cand. polyt., Brandinspektør. 508, 510, 512.
- Bentzon, E. L., Murermester, Brandinspektør. 392, 403 flg., 412 flg., 417, 422, 434 flg., 439, 445, 462, 507 flg., 595.
- Benzon, Jacob, Overpræsident i København. 148, 159 flg.
- Berentzen, Jørgen, Væver. 615.
- Berg, Christen, Folketingsmand, Redaktør. 427, 448, 454.
- Berg, M. C., 1. Meddirektør i Brvs. 305, 346.
- Beuerlin, Christian. 25.

- Beytelmann, Johan Chr., Straalemester. 256.
- Bille, Carl Steen Andersen, Redaktør. 318, 321, 580, 582.
- Bille, Hans Morten, Kommandørkaptajn, Tøjmester. 188.
- Birch, Jens Stephensen, Brændevinsbrænder. 624 flg.
- Birmann, Jørgen, Kobbersmed. 25.
- Blaa, Niels, Vognmand. 27.
- Bloch, Emil, Kunsthistoriker, Inspektør ved den kgl. Malerisamling. 451.
- Bloch, E. H. V. S., Borgmester i Odense. 440, 641.
- Blom, Caroline Frederikke, f. Funch. 584.
- Blom, F. V., Tømrmester, Arkitekt. 444 flg., 641.
- Blom, Ingeborg Cathrine, f. Carstensen. 583.
- Blom, Julius Andreas, Tømrmester, Etatsraad, kst. Branddirektør. 330 flg., 345 flg. 353, 361, 364, 369, 374, 376, 380, 386, 390—92, 404, 406 flg., 434, 436 flg., 444, 456, 583—86.
- Blom, Thomas Andreas, Murermester, Vicebranddirektør. 302, 304, 583.
- Bluhme, Hans Emil, Kommandør, Folketingsmand. 357.
- Boje, Hans Frederik, cand. polyt., Brandfuldmægtig. 469, 504.
- Borch, Ferd. F., Skomagermester, Kaptajn. 576.
- Bornemann, Cosmus, Professor, Borgmester. 51.
- Bornemann, Vilhelm, Generalauditør, Etatsraad. 187, 622.
- Borring, Jacob, Brandadjutant og -kaptajn. 201, 246.
- Borum, Maskinmester. 393.
- Borup, Leo, cand. polyt., Brandinspektør. 478, 510, 520.
- Borup, Ludvig Christian, Borgmester. 462.
- Braem, Gotthardt Albert, Præsident i København. 189.
- Bramsen, Ludvig Ernst, Direktør, Justitsraad. 471.
- Brandemann, Anna Sophia, f. Andersen. 552, 555.
- Brandemann, Heinrich, Branddirektør. 182, 190, 195, 217, 245 flg., 550, 552—55, 561.
- Brandis, Brandmand. 410.
- Brandt, Peter, Gehejmerraad, Overrentemester. 46, 52, 67.
- Breede, Frederik Christian, Tømrmester, Kaptajn i Brvs. 305.
- Breede, Henrik Christian, Tømrmester, Kaptajn i Brvs. 391.
- Breuning, Snedkersvend. 357.
- Brion, C. J. T., Løjtnant og Adjutant ved Brvs. 318.
- Brion, Leo Urbino, Læge ved Brvs. 306.
- Broch, Poul, kgl. Skibsbygmester. 174.
- Bruun, Brandsvend. 272.
- Bruun, C. A., Kaptajn i Brvs. 288.
- Bruun, Nicolaj, Vandmester. 167.
- Bræstrup, Christian Jacob Cosmus, Politidirektør. 326, 330.
- Bugge, Thomas, Professor. 188, 548.
- Bunch, Sprøjtefører. 366.
- Bülow, F. C., Raadmand. 371.
- Bülow, Frants Christopher, General. 306.
- Byssing, Klaus. 51.
- Bärthelson, Hans Peter, Forsikringsdirektør. 369.
- Bødtker, David Ulrik, Brandadjutant. 140.
- Cabott, Poul, Kaptajn ved Brvs. 621.
- Carise, Jacob. 534.

- Carlsen, C. H. A., Skibsfører, Vicebrandinspektør. 392, 403—07, 410, 412—15, 417 flg., 426, 434—36, 507, 590.
- Carstens, Cornelis, Skibsfører. 48, 606 flg.
- Carstensen, William August, Kommandør. 456.
- Casse, Andreas Lorentz, Justitsminister. 380.
- Christian, se Kristian.
- Clement, D. L., Bogbinder, Forfatter. 537.
- Collin, J., Dr. med. 511.
- Collstrop, R., Oberstløjtnant ved Væbningen, Medlem af Brandkommissionen. 341, 367, 370 flg., 374 flg., 380, 386, 402, 584.
- Congreve, engelsk Ingeniøroberst. 250.
- Crone, Vilhelm Christoffer, Politidirektør. 380, 453.
- Cæsar, Gaius Julius. 7.
- Dahl** (Ladefoged), Poul Andersen, Brændevinsbrænder. 120.
- Dajon, Friedrich, 2. Vicebranddirektør. 146 flg., 154 flg., 174 flg.
- Dankier, J. E., Prokurator. 320.
- Dancker, Johan, Sprøjtemester paa Holmen. 168 flg.
- David Sadelmager. 26.
- Denker, Fr., cand. polyt., Assistent ved Brvs. 392, 414.
- Dessau, David, Stenograf, Rigsdagens Bureauchef. 427.
- Deurs, Arent van, Faktor. 48 flg., 528, 606—08.
- Dieszkau, Hans von, Vandbygningskunstner. 33.
- Dobbelsten, Thomas Jensen, Borger i København. 51.
- Dommenget, C. H., Bataillonskirurg. 305 flg.
- Drewes, Gottfred, Snedkermester, Kaptajn i Brvs. 294, 296.
- Duncker, J. H., 1. Meddirektør i Brvs. 346, 364, 366, 391.
- Edelmeyer**, Straalemester. 272.
- Ehlers, Eduard Diderik, Borgmester for 4. Afd. 371, 374, 457, 584.
- Eickhoff, G. A., Sekondløjtnant ved Brvs. 391.
- Eksted, Jens Pedersen, Premierbrandmester. 93.
- Elberling, Rudolf Emil, Rigsdagens Bibliotekar. 427, 448.
- Enevoldsen, Niels, Stadshauptmand. 51, 62, 67, 77, 608 flg.
- Erichsen & Wilhelm, Maskinfirma. 353.
- Eriksen, Jesper, Murermester, Overbrandmester. 89.
- Eriksen, Lars, Murermester, Premierløjtnant ved Brvs. 93, 104.
- Ernst, Johan Bertram, Politimester og Borgmester. 80 flg., 88 flg., 91 flg., 99 flg., 611.
- Ernst, Johan Conrad, Stadsbygmester. 89, 91, 97, 104, 528.
- Esmann, J. Christian, Kaptajn ved Brvs. 254, 256.
- Espersen, Andreas, Brandadjutant. 97.
- Faber**, Peter Chr. Fr., Telegrafdirektør og Forfatter. 310.
- Fabritius, Frederik, Juvelér, Stadshauptmand. 141 flg., 144—46, 153, 156, 159, 534.
- Falbe, Carl Wigant, Justitiarius. 548.

- Falck, Sophus August, Direktør for Redningskorpset. 497.
- Falkenberg, Ejner, Oberstløjtnant. 443, 641.
- Fedderson, H. D. F., Folketingsmand. 380.
- Fenger, Ludvig Peter, Professor, Stadsarkitekt. 468.
- Fincke, Nicolaj, Fændrik ved Brvs. 64.
- Fjelsted, Mikkel, Stadshauptmand. 88, 140 flg., 182, 616.
- Fleischer, Gregorius, Apotheker. 26 flg.
- Flindt, Johan Thomas, Viceborgmester. 208, 231, 551.
- Franch, A., Oberst, Vicekommandant i København. 88.
- Franklin, Benjamin. 214.
- Fraun, Joh. Chr., Kaptajn. 621.
- Frechen, Andreas, Murermester, Oldermann for Brandmestre og -svende. 24.
- Frederik II. 7.
- Frederik III. 19.
- Frederik IV. 145, 182, 191, 476.
- Frederik V. 160, 170, 536.
- Frederik VI. 201, 232, 254, 266, 297 flg., 311 flg., 567.
- Frederik VII. 312, 365.
- Frederik, Arveprins. 186 flg., 191, 193, 632.
- Frederik af Hessen, Prins. 567 flg.
- Frederiksen (Friederichsen), Christopher Henrik, Regimentskirurg. 262, 305 flg.
- Frederiksen, Christopher, Marskandiser. 544.
- Freund, Herman Ernst, Billedhugger. 452.
- Friese (Friis, Frese), Kirurg ved Brvs. 262.
- Friis, Anders Emil, Brandchef. 480, 507, 510, 520, 598, 600 flg.
- Friis, Camilla Vigersa, f. Tolderlund. 601.
- Friis, Johannes Rudolf, Vognfabrikant. 600.
- Friis, Peder, Hoffontænemester. 208, 231.
- Friis, Tecla, f. Wiig. 600.
- Fritsche, Harald, Grosserer. 468.
- Frost, Johan Christopher, Premierløjtnant v. Brvs. 254, 256.
- Fuchs, Birgitte Nielsdatter. 532 flg.
- Fuchs, Gotfred, Blikkenslager, Fontæne- og Grottemester, Brandmajor. 69, 71 flg., 76, 80 flg., 83 flg., 89, 93 flg., 97, 100, 529—34, 609—41.
- Fuchs, Jannieceke, f. Ganbs. 530.
- Fugl, U. N., Prokurator. 564.
- Funch, Barbara, f. Marx. 584.
- Funch, Christian, Urtekræmmer. 584.
- Fussing, Jacob, Brygger. 120.
- Fussing, Karen Andersdatter. 120.
- G**amst, Henrik, Klokkestøber. 274.
- Garbrecht, J. G. F., Grosserer, Forfatter. 627.
- Garde, François Mazar de la, Sprogmeister, Hovmester. 536—38.
- Garde, Johan Vilhelm (Jean Guillaume) Mazar de la, Branddirektør. 153—56, 164, 168—71, 180, 190, 534 flg., 537—41, 544.
- Garde, Sophie Rénée Mazar de la, f. de Rocques. 539.
- Garding (Gerding), Herman, Branddirektør. 44—51, 62, 64, 67, 69, 71 flg., 83 flg., 97, 527—30, 534, 606 flg.
- Gerding, Gerdt, Vært i Bergen. 528.
- Gerdow, Assistent ved Brvs. 272.
- Gerløv, Porcelænsfabrikant. 186.
- Gerner, Henrik Thomsen, Biskop. 69.
- Georg, Konge af Grækenland. 594.
- Gersdorff, Niels, Stiftsbefalingsmand. 137.
- Geuss, Joachim Michael, Professor. 188.
- Gielstrup, Niels Jørgensen, Brændevinsbrænder. 617.

- Gjerløf, Poul Poulsen, Brændevinsbrænder. 126.
- Gjerløv, Straalemester. 272
- Good, John (Johan), Fabrikant. 231.
- Gram, F. N. P., Sekondløjtnant ved Brvs. 366.
- Grav, Johan, Rotgetter (Broncestøber). 25, 27.
- Grim, Nicolaj, 1. Vicebranddirektør. 94, 104, 136, 153, 538, 615.
- Græbe, C. C., Protokolsekretær. 452.
- Grønberg, Hans Nielsen, Snedker. 214, 624 flg.
- Gyldenløve, Christian, General. 532.
- Gyldenløve, Ulrik Frederik, Statholder i Norge, Generalfeltmarskal. 44—46, 527, 609.
- Haagen**, Hans, Politimester. 227 flg., 234 flg., 248.
- Hald, Jens Nielsen, Brygger, Legatstifter. 29.
- Hald, Ole, Tømremester. 558 flg.
- Halk, A. F. Rasmussen, Læge. 510 flg.
- Hall, C. A., 2. Meddirektør i Brvs. 366.
- Hallander, Andreas, Stadshauptmand. 267.
- Hammer, Kaptajn ved Brvs. 621.
- Hansen, Blomsterhandler. 637.
- Hansen, Christian Frederik, Arkitekt, Professor. 425.
- Hansen, Hans, Murersvend, Brandmand. 180 flg.
- Hansen, Jens, Brandmand. 410.
- Hansens“, „Signe salig Bøye. 105.
- Harboe, J. D., Kaptajn v. Brvs. 346.
- Hartlay, 624.
- Hassing, J. H., Stadskonduktør. 223, 231.
- Heegaard, St. P. Anker, Fabrikejer. 419, 422.
- Heide (Heyde), Jan. v. d. 42, 47, 69.
- Heide (Heyde), Nicolais v. d. 42, 47, 69.
- Hejlmann, Pioner. 451.
- Heldt, Hans Wilhelm, Murersvend, Brandassistent. 633.
- Hemmingsen, Poul Otto, Kaptajn. 597.
- Hemmingsen, Theodor Emil, Oberst. 440 flg., 641.
- Henrichsen, Christian Severin, Højesteretsadvokat. 386.
- Henrichsen, Søren, Murermester, Vicebranddirektør. 168 flg., 174, 176, 544, 618.
- Henrik, Maler. 26.
- Herforth, Hans Henrik, Major. 380.
- Heron. 7.
- Heyman, Isaac Wulff, Vekselmægler. 321.
- Heyman, Wulff Philip, Grosserer. 635.
- Himmerich, Hans, Politimester, Borgmester. 101 flg., 104, 108, 528, 612.
- Hinckel, Johan Mathias, Brandsvend, Tambour. 256.
- Hjort, Henning, Borger. 51.
- Holck, Enken efter Henrik. 25.
- Hollander, Casper Friderich, Kaptajn v. Brvs., Tømremester. 256.
- Holm, Jacob, Grosserer. 299, 577.
- Holm, Niels Fr., Vicebrandinspektør. 391 flg., 413 flg., 417.
- Holm, Poul, cand. polyt., Brandinspektør. 510.
- Holm, Rasmus, Raadmand. 160.
- Holmblad, Lauritz Peter, Fabrikejer. 411.
- Holmer, Johan Peter, Borgmester. 326.
- Holmer, Peter, Regimentskirurg. 262.
- Holmsted, Frederik, Borgmester. 160.
- Holst, Jens Peter, Kaptajn, konstitueret Stadshauptmand. 182—84, 546, 556—59, 621.

- Holstein, Chr. Fr. v. 118.
Holt, Poul, Tømrersvend. 273.
Horn, Frederik, Justitiarius, Konferens-
raad. 187, 622.
Hoskiær, Otto Valdemar, Oberst. 440 flg.
Hou, Jacob, Stadskaptajn, Formand for
de 32 Mænd. 88.
Huusmann, Lygteinspektør. 528, 530.
Hviid, Brandmand. 410.
Hvidberg, Otto Himmelstrup, Politidirek-
tør. 292.
Hyller, H. C. M., Fuldmægtig ved Brvs.
413, 417, 426, 428—30, 432, 435 flg., 439,
447, 467, 508.
Høgsbro, Sofus M., Politiker, Statsrevisor.
427 flg., 448 flg., 451.
Høyer, Premierløjtnant ved Søetaten. 208.
- Ibsen, Anna, Enke. 615.
Ibsen, Jens, Skibstømrer. 615.
Ibsen, M. C., Premierløjtnant. 560.
Iversen, Axel, Dr. med. 414.
- Jacobi**, F. F. v., Oberstløjtnant, Krigs-
ministeriets Departementchef. 437.
Jacobsen, Anders, Borgmester, Assessor i
Højesteret. 88.
Jacobsen, Harald Julius Frederik, Sprøjte-
fører. 635.
Jacobsen, J. C., Kaptajn, Brygger, Medlem
af Folketinget. 378—80, 396, 400 flg.,
457 flg., 461, 591.
Jacobsen, Johan Christian, islandsk Køb-
mand. 587.
Jacobsen, Niels, Kaptajn, Murermester.
64, 82.
Jegind, Tømmerhandler. 165.
Jensen, „Plattenslager“. 192.
Jensen, Premierløjtnant ved Brvs. 365.
- Jensen, C. F., Bogholder ved Brvs. 510,
512.
Jensen, Chr. Axel, Museumsinspektør,
mag. art. 597.
Jensen, J., Borgmester. 486 flg.
Jessen, C. A., Distriktslæge, Læge ved Brvs.
392.
Jessen, Johan Jørgen, Silke- og Klæde-
kræmmer. 555.
Jessen, Susanne Sophie, f. Wilcken. 555.
Johansen, Adjutant og Løjtnant ved Brvs.
272.
Johansen, E. S., Stadsbedemand. 570.
Juliane Maria, Enkedronning. 618.
Junge, Birgitta Boye, f. Magius. 546, 551.
Junge, Herman, Tømrermester. 551.
Junge, Johan Andreas. 551.
Junge, Johan Boye, Tømrermester, Vice-
branddirektør. 154, 163—65, 170, 174—
76, 179, 190, 539, 544, 619 flg.
Junge, Johan Peter Boye, Tømrermester,
Branddirektør, Oberst. 182 flg., 190, 195,
200, 202 flg., 207 flg., 213, 217, 231, 244,
545—54, 556—60.
Juil, Lars Jensen, Kaptajn, Bødkermester.
301.
Juul, Niels, Rigsadmiral. 46.
Jürgensen, Johan, Stadshauptmand. 182,
187, 621.
Jørgensen, Brandmand. 412.
Jørgensen, Overgraver. 259.
Jørgensen, H. O., Oversergent, Grosserer,
442 flg., 641.
Jørgensen, Jørgen, Major, 1. Meddirektør
ved Brvs. 302—04.
- Kalckreuter**, Ritmester. 92.
Kallenberg, Andreas, Arkitekt, Tømrer-
mester. 259.

- Karl X Gustav, svensk Konge. 21.
 Karsten, W. J. G., Professor. 620.
 Kaster (Carstensen), Brandsvend. 272.
 Kautrup, Jacob Kristensen, Brygger. 185, 622.
 Kayser, H. H., Tømrermester, Politiker. 326, 371.
 Kern, Anna (Ane) Marie, f. Velschow. 576, 579.
 Kern, F. E., Premierløjtnant. 391.
 Kern, Johan Christian, Branddirektør. 288, 304 flg., 318 flg., 325 flg., 334, 346, 576—79, 582, 631.
 Kirkerup, Andreas, Branddirektør. 205, 231, 234 flg., 245 flg., 251, 253—55, 262, 265 flg., 270, 276, 549, 555—63, 565.
 Kirkerup, Clara, f. Holst. 556, 560.
 Klarup, Jens Kristensen, Brygger. 121.
 Klein, C. S., Overpræsident. 472.
 Klinge, Kaj, Raadmand. 88.
 Knudsen, H. S., Assistent ved Brvs. 365 flg., 392, 406, 412.
 Knuth, Carl Conrad Gustav, Baron. 202.
 Koch, Andreas, Straalemester. 256.
 Koch, Jens Frederik, Murersvend, Straalemester. 631.
 Koop, Premierløjtnant ved Brvs. 304.
 Kops, Straalemester. 272.
 Krag, Jens, Biskop. 3.
 Krag, Rasmus, Ingeniørgeneral, Brvs.' Øverstkommanderende. 270, 285 flg., 300.
 Krause, Peter Ludvig, Kaptajn. 254, 256.
 Kreyer, Lorentz, Storkøbmand. 48, 528, 606—08.
 Kristian IV. 19 flg., 31.
 Kristian V. 52, 60, 77.
 Kristian VI, 144, 191.
 Kristian VII. 179.
 Kristian VIII. 299, 312, 594.
 Kristian IX. 404, 453, 468.
 Kristian, Prins, Søn af Arveprins Frederik. 193 flg.
 Kristoffer af Baiern. 3.
 Krop, Lüder, Oversprøjtemester. 48, 83 flg.
 Ktesibius. 7.
 Lamberg, Jørgen Mathiesen, Hørkræmmer. 120.
 Lamberg, Mette Kristoffersdatter Schlichtkrull. 120.
 Lampe, J., Sprøjtefører. 391 flg.
 Langevad, Oldermænd, Møller. 344.
 Langsted, Hans, Fuldmægtig i Kammerkancelliet. 208, 217.
 Langsted, Per Bjørn Clausen. 533.
 Larsen & Co. 319 flg.
 Larsen, C. F., 2. Meddirektør for Brvs. 305.
 Larsen, Henrik, Straalemester. 67.
 Larsen, Karsten. 66.
 Larsen, L. C., Borgmester. 380.
 Larsen, N. J., Redaktør, Folketingsmand. 454.
 Lerche, Otto, Kæmner, Brygger. 615.
 Leth, Johan Fr., Generalmajor, Københavns Kommandant. 548.
 Leth, Lilly Steensen-, f. Meyer, Hofjægermesterinde. 472, 593.
 Leverentz, Thomas, Assistent ved Brvs. 272 flg.
 Levison, Pinnes, Grosserer. 589.
 Levison, Sanne, f. Bloch. 589.
 Liisberg, Harriet Hansine, f. Mygge. 593.
 Liisberg, Inger Andrea, f. Hansen. 593.
 Liisberg, Nancy Dorothea, f. Nielsen. 594.
 Liisberg, Niels Jacob Peter, Urtekræmmer. 593.

- Liisberg, Valdemar Peter Emil, cand. polyt.
 Brandchef. 415, 434, 436, 479, 483, 493,
 508—10, 592—98, 601.
- Linde, Hattemager. 321.
- Linde, Hilmar Chr. Fr., fra Hamburg. 127.
- Lindhard, H., cand. polyt., Brandinspek-
 tør. 520.
- Linnenkamp, Hans. 530.
- Lippert, E. T., Muremester, Reservefuld-
 mægtig ved Brvs. 414, 505 flg., 597.
- Lorentzen, Møller. 298.
- Lorentzen, Telegrafingeniør. 393.
- Louise, Kronprinsesse. 144.
- Lund, Carl Conrad, Raadmand. 234 flg.
- Lund, Assistent v. Brvs. 272.
- Lund, Michael Mathias, Kasserer ved
 Brandkommissionen. 292—94, 569.
- Lunding, Mathias, Viceborgmester. 622.
- Lunn, Lauritz Chr., Oberst. 444, 641.
- Lunn, Viggo, cand. polyt., Brandinspektør.
 484, 488, 497, 508, 510, 595.
- Lybeck, Brandmand. 412.
- Lydersen, Johan, Tømrersvend. 273.
- Lühe, Volrad Aug. v. d., Overpræsident.
 170.
- Lynge, Jacob, Kaptajn ved Brvs. 301.
- Lynge, Madam. 620.
- Lynge, Niels Hansen, Urtekræmmer. 625.
- Lytthanns, J. H., Vicebranddirektør. 304
 flg., 312, 578, 580, 631.
- Lønborg, Hans v., Ingeniørkaptajn. 188.
- Løvenskiold, Baron C. Herm. Fr., Løven-
 borg. 636.
- Maar**, Bøssemager. 170.
- Madsen, Carstens. 530.
- Madsen, Oluf, Borgmester. 20.
- Magens, B. J., Arkitekt, Professor. 560.
- Magius, Mette Marie. 551.
- Mahon. 624.
- Marstrand, Troels, Bagermester. 318.
- Martens, Christian, Kaptajn. 246.
- Mathiesen, Anton Henrik, Præst, Dr. phil.
 579.
- Mathiesen, Mette (Media). 579.
- Meisse, Hans. 34.
- Meldahl, Ferdinand, Arkitekt. 451.
- Meller, Johannes Kristensen, Stadshaupt-
 mand. 76 flg., 79, 82, 87 flg., 609 flg.
- Mentz, Anne Cathrine, f. Schaltz. 542, 544.
- Mentz, Birgitte (Birthe) Marie, f. Valentin-
 sen. 544.
- Mentz, Cay Friedrich, Branddirektør. 154
 flg., 174—77, 180, 186, 188, 190, 192,
 541—46, 552.
- Mentz, Daniel Christian. 542.
- Mentz, Hedvig Cathrine Lucia. 545.
- Messerschmidt, Chr. Vilh., Major. 369.
- Messerschmidt, Emil, Fabrikejer. 318, 361
 flg., 580.
- Meyer. 122.
- Meyer, Kopist ved Brandkommissionen.
 392.
- Meyer, Oberst. 270.
- Meyer, Anna Emilie, f. Levison. 589.
- Meyer, C. F., Kaptajn i Infanteriet. 589.
- Meyer, Deodatus Fredericus Sextus, Oberst,
 Brandchef. 415, 424, 426, 430, 432, 435,
 446 flg., 455 flg., 458—62, 464 flg., 468—
 72, 474, 476 flg., 479, 482, 485, 493, 497,
 506—09, 511, 589—93, 595 flg., 598.
- Meyer, K. A., Overretssagfører. 593.
- Meyer, Leopold, Dr. med. 511.
- Meyer, Maren, f. Fries. 589.
- Mikkelsen, Hans, Karmager. 25.
- Modeweg, Johan Carl, Klædehandler. 297.
- Molesworth, engelsk Rejsende. 69.
- Møllerup, Brygger. 274 flg.

- Moltke, Familien. 563.
- Mortensen, Anders, Brandbud. 89.
- Moth, Matthias, Gehejmerraad. 75.
- Mourier, Anne Henriette, f. Mazar de la Garde. 537.
- Munch, Politiassistent. 345.
- Munck, Lauritz, Generalmajor. 46, 51, 80.
- Muth, W. F., Regimentsfeltskærer. 260.
- Mygge, Carl August, Bagermester. 594.
- Mygge, Frederikke Marie, f. Hansen. 594.
- Mühlensteth, N. C., Kontorchef. 369.
- Mülertz, Andreas, Skibsfører. 597.
- Mülertz, Carl Albert, cand. polyt., Brandchef. 506 flg., 509 flg., 520, 597—601.
- Mülertz, Noline, f. Holmsted. 597.
- Mylus, Jens J., Stadshauptmand. 183 flg., 548, 621.
- Münter, B. A. H. J., dansk Konsul i Malmø. 446.
- Möinichen, Christian, Oversekretær. 102.
- Møller, H. C. V., Borgmester. 512.
- Møller, Johan Adolph, Murersvend, Straalemester. 631.
- Møller, Jørgen, Brandmester. 256.
- Møller, Rogert, Assistent ved Brvs., Arkitekt. 392, 405, 412—15, 434, 436—38, 445 flg., 593.
- Nansen, Hans, Borgmester, Præsident. 24, 27 flg.
- Nansen, Hans, Præsident. 28, 52, 75, 82, 608.
- Nellemann, J. M. V., Justitsminister. 453.
- Nicolaj, Peter, Tambur ved Brvs. 89.
- Nielsdatter, Pernille, Tjenestepige. 121.
- Nielsen, Brandsvend. 272.
- Nielsen, Finérskærer. 635.
- Nielsen, Frederik Emil Edvard, Sten- og Billedhugger. 594.
- Nielsen, G. Chr., cand. polyt., Reservebrandinspektør. 509 flg.
- Nielsen, J. C., Skorstensfejersvend. 273.
- Nielsen, Lars Frederik, Konstabel. 450.
- Nielsen, Niels, Tømrermester, Fændrik ved Brvs. 105.
- Nielsen, Niels Fr., Karl. 639.
- Nielsen, Vilhelmine Georgine, f. Kragerup. 594.
- Nonboe, H. L., Premierløjtnant. 448—50.
- Norde, D. H. van, Vand- og Gasmester. 642.
- Numsen, Michael, Overkrigssekretær, General, Københavns Kommandant. 142, 164 flg.
- Nyegaard, Peder Pedersen, Blytækker, Rodemester, Kaptajn ved Brvs. 147, 186, 616, 618.
- Næser, Familien. 563.
- Olsen, Maskinist. 433 flg.
- Olsen, Jens, Brygger, Raadmand. 88.
- Olsen, Nicolaj, Tømrermester, Overbrandmester. 89.
- Olsen, Poul, Tømrermester, Brandadjutant, Kaptajn ved Brvs. 89, 93, 100, 104.
- Olufsen, Hans, Murermester, Fændrik ved Brvs. 82.
- Oxe, Thomas, Borger. 46.
- Paaske, Casper Lauritz, Brandsvend. 256.
- Paaske, Søren, Haandværker. 25.
- Paulli, Simon, Kasserer. 130, 613.
- Paulsen, Johan Anton v., Holmens Chef, Viceadmiral. 108, 110.
- Peder, Smed. 25.
- Pedersen, Anders, Kornmaaler. 66.
- Pedersen, Christen, Husejer. 622.

- Pedersen, Ramhardt Mathias, Stadshauptmand. 88 flg., 610.
- Petermann, Diderich Heinrich, Premierløjtnant ved Brvs. 253 flg., 256.
- Petermann, Melchior Heinrich, Vicebranddirektør. 217, 558 flg.
- Petersen, Madame, Galanterikræmmerske. 118.
- Petersen, Assistent ved Brvs. (I) 272.
- Petersen, Assistent ved Brvs. (II) 272.
- Petersen, Kaptajn. 573.
- Petersen, Murer. 636.
- Petersen, Sprøjtefører. 366.
- Petersen, Torvemester. 392.
- Petersen, Tømrersvend. 273.
- Petersen, C. N., Birkedommer. 370.
- Petersen, J. G., Borgerrepræsentant, Fabrikant. 367.
- Petersen, L. A., Kaptajn, Grundejer. 367.
- Petersen, Lorentz, Branddirektør i Bergen. 534, 538.
- Petersen, Maglekilde, Forfatter. 344.
- Petersen, S., Sekondløjtnant ved Brvs. 391.
- Peymann, Heinrich Ernst v., Generalmajor, Københavns Kommandant. 208, 213, 226, 231, 234 flg., 248, 250, 252, 270, 548.
- Pfützner, Sekondløjtnant ved Brvs. 182, 556, 559.
- Philipsen, H. A. P., Dr. med., Læge ved Brvs. 510.
- Philipsen, P. Adolph, Grosserer. 320 flg.
- Platfus. 166.
- Platner, Anthon, Guldsmed. 7.
- Plum, Adam, Kaptajn. 621.
- Pontoppidan, Carl, Raadmand. 137, 189, 197 flg., 214 flg., 618, 621, 625.
- Porst, Jørgen Frederik, Reservefuldmægtig ved Brvs. 414, 507.
- Poulsen, Chr. Emil, kgl. Skuespiller. 563.
- Poulsen, V. E., Inspektør for Københavns Vandvæsen. 358, 588.
- Preisler, Anna (Anne), f. Zimmermann (Timmermand). 533 flg., 536.
- Preisler, Christian Jacob, Snedker. 537.
- Preisler, Joachim Daniel, Branddirektør. 91—95, 100, 102—04, 108, 110, 112, 114—16, 130, 138, 140—42, 144—46, 151, 153—56, 171, 533—39, 541—43, 611, 614—16.
- Preisler, Marie, f. Svane, tidl. gift Mazar de la Garde. 536—38.
- Prom, O. L., 1. Meddirektør for Brvs. 346, 364, 366 flg.
- Pryjor (Priyor), Johannes Christopher, Sekondløjtnant ved Brvs. 254, 256.
- Quaade, Peter Friderich, Generalmajor. 300.
- Qvist, Kaptajn. 573.
- Qvist, Christian Ludvig, Sekondløjtnant ved Brvs. 631.
- Qvist, Johan Martin, Murermester. 564.
- Qvist, Peter Martin, Branddirektør, Murermester. 288, 296, 302, 305, 307 flg., 565, 573—78, 580, 632.
- Qvist, Sophie Hedevig, f. Petersen. 573, 575.
- Rademacher, Brandsvend. 272.
- Raff, Anton, Viceborgmester. 160.
- Raff, Etatsraadinde. 621.
- Randrup, Frederik, Præst. 545.
- Randrup, Niels, Præst. 544.
- Rantzau, W., Viceforfatter. 404.
- Rasch, Klaus, Politimester. 42, 45 flg., 48, 51, 62 flg., 66 flg., 72, 74—78, 80 flg., 83, 93, 97—100, 527 flg., 530, 609.

- Rasmussen, Sprøjtefabrikant. 364.
 Rasmussen, Søren, Bager. 131, 615.
 Ratechen, Johan Philip, Politimester. 100 flg.
 Rawert, J. H., Professor, Stadskonduktør. 195 flg., 217, 227, 625.
 Recke, Adolph Frederik v. d., Forfatter. 300.
 Rehders, Cathrine Dorthea. 555.
 Rehders, Johan Joachim. 555.
 Reinhardt, Andreas, Kobberstikker. 532.
 Reiser, Carl Friederich, Forfatter. 110, 112—14.
 Rens, Nikolaj, Kaptajn. 25.
 Resen, Peter Hansen, Københavns Præsident. 32.
 Reuter, Rasmus, Kaptajn. 621.
 Reventlow, Chr. Ditl. Fr., Præsident i Rentekamret. 208.
 Reventlow, Conrad, Storkansler. 46, 51.
 Reventlow, C. D., Overdirektør for Bygningsskmissionen. 124.
 Riber, Hans, Brandprotokollist. 89.
 Riber, Jens, Borger. 51.
 Riedel, Frederik Vilhelm, Maskinmester ved Brvs. 353, 362, 418, 432—34.
 Riis, Løjtnant. 83, 531.
 Rindom, Ane Catharine, Enke. 626.
 Rohde, Jochum Frederik, Amtsforvalter for Københavns Amt. 88.
 Romer, Gregers, Vicebranddirektør. 84—86, 89, 128, 610, 613.
 Romer, Marie, f. Bakke. 613.
 Rosen, Overfyrbøder. 427 flg.
 Rosenkrantz, Iver, Amtmand for Københavns Amt. 88.
 Rosenpalm, Andreas, Admiral. 137.
 Rosenørn, Ernst Emil, Politiker. 367 flg.
 Rostgaard, Frederik, Gehejmearkivar. 88.
 Rovsing, Kristen, Professor. 357.
 Runge, Søløjtnant. 181.
 Ryberg, Gæstgiver. 321.
 Rømer, Ole, Astronom, Politimester. 41, 46, 67, 72, 74 flg., 80—82, 85, 99, 530, 609.
 Sahmel, Skriver. 392.
 Saxdorph, Præst. 563.
 Schack, Hans, Rigsfeltherre. 24.
 Schack, Hans Christian, Generalmajor, Københavns Kommandant. 51, 64.
 Schack, Herman, Brygger. 615.
 Schaltz, Lars, Kornmaaler. 542.
 Schaltz, Peter Lauritzen, Præst. 542.
 Schand, Mason & Co. 353.
 Schepelern, C. A. v., Generalmajor, Københavns Kommandant. 330, 345 flg., 366.
 Schiermer, Sprøjtefører. 392.
 Schirmer, Oversprøjtemester. 357.
 Schønning, Jacob, Premierløjtnant ved Brvs. 176, 543.
 Schlage, Johan Joachim, Sekondløjtnant ved Brvs. 255 flg.
 Schlegel, C. Fr. A., Stadskonduktør. 286.
 Schlegel, C. O. E. v., Generalmajor, Chef for Ingeniørkorpset. 300, 337, 345.
 Schmidt, Møller. 352.
 Schmidt, Chr. Iversen, 1. Meddirektør ved Brvs. 301, 571.
 Schmidt, Else Marie, f. Birch. 563, 569.
 Schmidt, Friedrich Christian, Premierløjtnant ved Sjæll. Jægerkorps. 570.
 Schmidt, Hans Christian, Oberstløjtnant, Branddirektør. 265, 267, 270, 277, 281—83, 293, 297, 301, 306 flg., 559, 563—71.
 Schmidt, Marie Sophie, f. Kirkerup, 562.

- Schmiegelow, E. C. A., Malermester, Borgerrepræsentant. 457.
- Schneider, Johan Frederik, Kasserer ved Brandkommissionen. 391 flg.
- Scholten, Henrik, General, Københavns Kommandant. 142.
- Schottmann, Johan Christopher, Kaptajn ved Brvs. 254 flg.
- Schoustrup, Victor Julius, Søofficer. 443, 448 flg., 452.
- Schrader, Johan, Præsident i København. 112.
- Schøller, Caspar, Gehejmerraad, Justitiarius i Højesteret. 88.
- Schönberg, Dorteia Cathrine, f. Kirkerup, tidl. Ibsen. 560.
- Schönberg, Hans Heinrich, Bureauchef i Overhofmarskallatet. 561.
- Schönemann, E. S. 562.
- Schönfeldt, Hans Christoph, Generalløjtnant, Københavns Kommandant. 88.
- Schönheyder, Christian Frederik, Præst. 586.
- Schönheyder, Jean Carl Emil Herman, cand. polyt., Brandinspektør. 385, 392, 396, 398, 402—05, 407, 412, 414—16, 418 flg., 422, 424, 586—89.
- Schönheyder, Marie Frederikke, f. Jacobsen. 587.
- Seligmann, Johan Valdemar Emil, Sekondløjtnant, Rentier. 442, 641.
- Sihm, Andreas, Oberstløjtnant, Vicebranddirektør. 245 flg., 270 flg., 297, 301, 565 flg., 570 flg.
- Silberloh, Kasserer ved Lygte- og Sprøjtekassen. 155.
- Sophia Magdalene, Enkedronning. 618.
- Sorko, Arbejdsmand. 408 flg.
- Span, Henrik, Admiral. 51.
- Sponneck, Georg Wilhelm v. Hedwiger, General, Københavns Kommandant. 106, 108, 137, 616.
- Sporlæder, Guldtrækker. 632.
- Stampe, Hans, Raadmand. 46, 50, 52, 67.
- Starup, Læge ved Brvs. 491.
- Steen, Tømrersvend. 409.
- Steenberg, Brandmand. 412.
- Steenberg, Johan Christian, Tømrersvend, Straalemester. 631.
- Stephensen, Møller. 298.
- Stockfleth, Christopher, Major. 226.
- Struckmann, E. W., Chef for den kgl. Civiliste. 444.
- Struensee, Johann Friedrich, Statsmand. 177—79.
- Strøm, A. S. C. M., Bogholder ved Brvs. 445, 510.
- Stuve, Hans, Købmand, Stadskaptajn, Formand for de 32 Mænd. 88, 93 flg., 97, 100—02, 108, 141.
- Suhm, Peter Frederik, Historiker. 121.
- Suhr, Fændrik ved Brvs. 556.
- Suhr, Johannes Søren Bloch, Dr. phil., Præst, Forfatter. 589.
- Svitzer, Bjergningsselskab. 503.
- Sørensen, Niels, Tømrermester, Sekondløjtnant ved Brvs. 93, 104 flg.
- Sørensen, Søren, Toldskriver. 609.
- Tegner, W. A. W., Brandfuldmægtig. 504, 506 flg., 597.
- Tersling, H., Brandfuldmægtig. 479, 483 flg., 505, 508.
- Tetens, J. N., Finansdeputeret. 216.
- Thiele, J. A., Kriminalretsassessor. 438.
- Thielemann, Johan Christian, Snedker, 2. Meddirektør ved Brvs. 305.

- Thisted, Henry, cand. polyt., Brandinspektør. 507 flg., 512.
- Thomsen, Brandvagt paa Kristiansborg Slot. 434.
- Thorup, Johan Jacob, Murersvend, Straalemester. 631.
- Thorvaldsen, Bertel, Billedhugger. 429, 452.
- Thuesen, Peder, Kæmner. 27.
- Thulstrup, Jørgen, Bankkommissær, Raadmand. 188.
- Thurah, Lauritz de, Generalmajor, Generalbygmester. 136, 164.
- Thuresen, Frederik, Stadshauptmand. 24.
- Thymann, Tømmermester. 386.
- Thymann, C. V., Premierløjtnant ved Brvs. 391.
- Tietgen, C. F., Bankdirektør. 371, 468.
- Tolderlund, Anine, f. Schou. 601.
- Tolderlund, Eugen, Bankdirektør i Herning. 601.
- Torm, Erich, Politimester, Borgmester. 138, 160, 165—67, 536.
- Torstensen, Peder, Assistent ved Brvs. 67.
- Trier, Tømmerhandler. 402, 411 flg.
- Trolle, Niels, Rigsraad. 28.
- Tscherning, A. T., Kaptajn ved Brvs. 156, 179, 617.
- Tscherning, Eilert Adam, Dr. med., Læge ved Brvs. 511.
- Tutein, Friedrich Johan, Grosserer. 250.
- Ulrich, Hjalmar, General. 439—41, 443—45.
- Urne, Christian, Overpræsident. 208, 226, 548.
- Vahl, Brandmester. 559.
- Valdemar, Prins. 453.
- Valentin, Niss, Gaardskarl. 185.
- Valkendorf, Kristoffer, Statholder. 31, 33.
- Velschow, Christian, Brygger og Snedkermester. 576.
- Velschow, Hans Mathias, Professor, Historiker. 576.
- Vinding, Povl, cand. polyt., Brandinspektør. 478, 510.
- Vogelius, Brygger. 401.
- Volmeister, Georg, Vicebranddirektør. 179 flg., 182, 190, 197, 546, 559, 620.
- Wadskiær, K. F., Professor. 571.
- Wahl, Johan Christopher, 2. Meddirektør for Brvs. 301.
- Walbohm, Stadshauptmand. 170.
- Warberg, Ole, Professor, Direktør for Mønten. 231, 259.
- Weber, Th. Chr. Fr., Grosserer. 354.
- Wedel-Jarlsberg, Frederik Anton, dansk Gesandt i London. 216.
- Weilbach, Balthasar, Brandmester. 256.
- Werner, Litograf. 320.
- West, Johan Christian, Kaptajn ved Brvs. 254, 256.
- West, Jørgen Christian Engelbrecht, Branddirektør. 297, 301 flg., 567, 569, 571—74.
- West, K. F., Bud ved Vajsenhuset. 571.
- West, K. F., Premierløjtnant ved Brvs. 391.
- West, Severine Elisabeth Nanette, f. Wadskiær. 571, 573.
- Westenholz, Regnar, Godsejer, Politiker. 319.
- Wied, Gustav, Forfatter. 469.
- Wied, John Valdemar, Assistent ved Brvs. 469.
- Wiedewelt, Hans, Murermester, Kaptajn. 89, 104.
- Wiese, R. H., cand. polyt., Brandinspektør. 508 flg.
- Wilcken, Smedemester. 555.

- Wilcken, Cathrine Elisabeth, f. Brandemann. 555.
- Wilde, O. A. K., Kommandør, Forfatter. 444, 456, 591.
- Willer, Henrik, Brændevinsbrænder. 615.
- Winstrup, O. J., Mekaniker, cand. polyt., Brandmester. 633.
- Wissing, Knud, cand. polyt., Brandinspektør. 502, 508, 510.
- With, Jesper Peter, Assessor. 567, 569.
- Wolff, Johan Heinrich, Tømrersvend, Assistent ved Brvs. 274.
- Wolff, Niels, Kasserer ved Brandkommissionen. 293.
- Wolle, C. V., Oberst, Københavns Souskommandant. 366.
- Woller, Jacob Pedersen, Vicedadshauptmand. 102, 108, 534.
- Würden, Borchard v., 1. Meddirektør for Brvs. 284, 303 flg.
- Württemberg, Prinsen af. 205.
- Wøldike, Jeremias, Professor, Matematiker. 231, 234.
- Wörishöffer, J. P. A. F., Generalmajor, Københavns Kommandant. 366.
- Wørmer, Brandmester. 272.
- Zeltner, J. T., Slotsforvalter. 429.
- Zernichow, Oberst, Tøjmester. 20 flg.
- Zimmer, Kaptajn ved Brvs. 565.
- Zuber, Joseph, Tømrermester. 176, 543.
- Øllgaard, Christian Krarup, Borgmester. 462, 474.
- Østerberg, S. H., Klubvært. 570.
- Østergreen, Anders Peter, Tømrersvend, Straalemester. 631.
- Øtken, Major. 127.

BILLEDFORTEGNELSE

	Side		Side
Haandssprøjter (Friluftsmuseet i Lyngby).....	7—8	Sprøjte paa Slæde. Fra 1690'erne. Tegning i „Verhinderter Feuers Sieg“ (Kgl. Bibl. Thott Fol. 272)	78
Brandlygte—Brandhage. Fra et Hus i Stormgade. Tegninger af Peter Linde 1929 (Københavns Bymuseum)....	15	Mindre Sprøjte paa Slæde. Tegning fra 1690'erne (Kgl. Bibl. Thott Fol. 272)	79
Frederik II's Kvittering til Kristoffer Valkendorf for det Beløb, København betalte for Stadens første Vandforsyning ^{14/1} 1581 (Orig. i Rigsarkivet)	35	Mindre Sprøjte paa Hjul. Tegning fra 1690'erne (Kgl. Bibl. Thott Fol. 272)	86
Udsnit af Kort fra 1680, hvorpaa ses Pumpe- og Springvandsledningerne til København (Bymuseet)	39	Vandtønde. Tegning fra 1690'erne (Kgl. Bibl. Thott Fol. 272)	87
Illustration fra Brødrene van der Heide's Beskrivelse af Slangesprøjterne. Amsterdam 1690 (Forsikrings-selskabet Absalon).....	43	Skilt af Københavnsk Prøvesølv 1704 (Dansk Folkemuseum)	95
Ole Rømer. Maleri.....	47	Kvittering for Lygte- og Sprøjteskat for et Halvaar 1711 erlagt for Gyl-denløves Gaard.....	101
Tøjhussprøjten	51	Sprøjteprøve ved Københavns Slot i 1720'erne (Frederik V.s Atlas)	107
Laas med Nøgle og Nøgleskilt til Raadhussprøjtehuset. Tegning af Peter Linde 1929 (Københavns Bymuseum)	58	Kort over København 1680 (Københavns Bymuseum).....	111
Operahusets Brand. Efter Maleri paa Gaunø.....	65	Branden 1728. Efter et tysk Stik i Frederik V.s Atlas.....	117
Sprøjtepenge fra København (Den kgl. Mønt- og Medaillesamling).....	70	Medailler, præget i Tyskland i Anledning af Københavns Brand 1728 (Mønt- og Medaillesamlingen).....	123
Sprøjten føres frem. Tegning fra 1690'erne (Kgl. Bibliotek)	73	Brændevinsbrænderskilt senere opsat, hvor Ilden udbrød i 1728 (Københavns Bymuseum).....	129
		Bygningsindskrift i Aabenraa 29....	133
		Trykværket ved Nikolaj Kirke (Thurah: Hafnia hodierna)	139

	Side		Side
En af de store Sprøjter og en Pram- sprøjte (Thurah: Hafnia hodierna) ..	143	Stads- og Dagliguniform for Officererne ved Københavns Brandkorps. 1803. Akvarel i Rigsarkivet.....	239
Groskanslerindens Palæ (Efter Maleri af Rach og Eegberg 1749 i National- museet).....	151	„Den reddede Borgers Tak“. Medaille slagen i Anledning af Kronprins Fre- deriks Hjælp til de brandlidte i Kø- benhavn 1795 (Den kgl. Mønt- og Medaillesamling).....	246
Ildebrandshuse (Modeltegning af Krieger)	155	Congreves Raketter (efter en tysk Oversættelse af William Congreves Værk om Anvendelsen af de Con- greveske Raketter, Weimar 1829)..	249
Ildebrandshuse i St. Kannikestræde (Efter Maleri af Rach og Eegberg i Nationalmuseet)	161	Engelsk Billede af Københavns Bom- bardement 1807)	253
Knippelsbro omkr. 1830. Tegning af C. F. Christensen (Københavns By- museum)	165	Brandseddel for Tømrersvend Carl Fædderholt. 1808 (Københavns By- museum)	255
Københavns Brandtromme, skænket af Johan Peter Boye Junge 1784 (Her- ning Museum).....	173	Tegninger af Nikolaj Kirke, udført 1807 af Brandmajor Kirkerup (Rigsarki- vet).....	261
Brandfanen, fornyet 1782 (Hoved- brandstationen).....	175	Skilt til Trommeremnene, af køben- havnsk Prøvesølv. 1817 (Dansk Fol- kemuseum)	267
Sølvskilt til Trommeremnene, skæn- ket af P. P. Nyegaard 1757 (Dansk Folkemuseum).....	181	Tugthusets Brand 1817. Maleri (Kø- benhavns Bymuseum).....	275
Adrians Sprøjte (Stik i Raadstue- arkivet)	187	Klokkestokværket i det gamle Nikolaj Taarn. Tegning af Rolsted (National- museet).....	281
København straks efter Ildsvaaden den 5. Juni 1795, set fra Vester Port. Stik af Fridrich (Forsikringsselska- bet Absalon).....	199	Vagtstuen paa Nikolaj Taarn. Tegnet af K. Gamborg. Træsnit i Ill. Tid. 1882	287
Den 7. Juni 1795, da Københavns Ilds- vaade var standset. Tegning af C. F. Stanley (Kjøbenhavns Brandforsik- ring)	205	Vægtergangen paa Nikolaj Taarn. Teg- net af K. Gamborg. Træsnit i Ill. Tid. 1882	295
Kabinetssprøjte paa Prinsens Palæ. Tegning (Hovedbrandstationen) ...	211	Sluffe med Vandtønde. Hovedbrand- stationen	303
En til Ildebrands Slukning bestemt Vand Tønde trukket af en Hest. Farvelagt Stik fra o. 1800 (Køben- havns Bymuseum).....	221	Brandtambourmajorens Stok fra 1836 (Folkemuseet).....	309
Kanalpumpernes Mandskab. Akvarel i Rigsarkivet	229	Møllebrand paa Kristianshavn 1852.	

	Side		Side
Maleri af N. A. Lytzen. (Københavns Bymuseum).....	317	Plan af Mezzanin og Kongens Etage i søndre Fløj	431
Udsigt fra Vestervold til Vesterbro over det i 1852 anlagte Vandværk ved Farimagvej. Maleri (Københavns Bymuseum).....	323	Brandens Begyndelse. Træsnit i Ill. Tid.....	437
Stationen i Hotel „Phoenix“. Fot. fra 1870	331	Kristiansborg under Branden. Fot... ..	441
Nyboders Vagt. Efter Maleri af Carl Lund 1873 (Københavns Bymuseum)	337	Sprængværk under Drabantsalen. Fot.	449
Depothus i Gothersgade. Fot. fra c.1890	343	Kristiansborg efter Branden. Fot....	455
Dampsprøjten i Virksomhed ved Branden i Bredgade 32, 1865. Træsnit i Ill. Tid.....	358	Rismøllens Brand 19. April 1885. Akvarel af Karel Šedivy („Kjøbenhavns Brandforsikring“)... ..	467
Branden i Bredgade 32, 1865. Træsnit i Ill. Tid.	359	Fælledvejens Stigevagt. Fot.....	473
Branden i Messerschmidts Garveri 1867. Træsnit i Ill. Tid.	363	Dampsprøjten rykker ud. Vesterbros Passage. Farvelagt Tegning af Rasmus Christiansen 1898 („Kjøbenhavns Brandforsikring“)	475
Vagtstuen paa Nikolaj Taarn. Tegning af Sigv. Hansen („Kjøbenhavns Brandforsikring“)... ..	369	Københavns første Motorsprøjte. Fot.	481
Vodroffsmøllens Brand 18. April 1865. Maleri af F. C. Kiærskou (Københavns Bymuseum).....	375	Tersling og Liisberg ved Branden 1. Juni 1896 paa Mottlaus Tømmerplads. Fot.....	487
Nikolaj Sprøjten. Maleri af Poul Fischer 1882 („Kjøbenhavns Brandforsikring“)	397	Branden paa Nordvestvej 12. Juli 1899. Fot.	495
Udrykning fra Gothersgade o. 1880. Fot.....	405	Petroleumsdamperen „Standard“s Brand 19. Juli 1910. Fot.	499
Bredgades Dampmøllens Brand 24.—25. Juni 1872. Tegnet af A. N. Kornerup, 15 ¹ / ₄ Aar gl. (Københavns Bymuseum)	413	Cirkusbranden 7. Marts 1914. Fot....	501
To Brandmænd. Maleri af Erik Henningsen 1882 („Kjøbenhavns Brandforsikring“)	421	Redningsøvelser. Fot.	505
Kristiansborg før Branden. Fot.	425	„Den sidste Parade“, den 11. November 1909. Fot.	509
Snit gennem Værelset, hvor Ilden opstod	429	Alarm! Skitse af Paul Fischer. 1895 (Kjøbenhavns Brandforsikring“)... ..	514
		Ildebrand om Natten. Maleri af Erik Henningsen. 1904 („Kjøbenhavns Brandforsikring“)... ..	515
		Brandvæsenets Jubilæumsmedaille... ..	520
		Joachim Daniel Preisler. Stik af Val. Dan. Preisler efter Maleri af la Croix	535
		Mazar de la Garde. Silhuet tilhørende Familien.....	539
		Boye Junge. Efter Maleri (Københavns Bymuseum).....	547

	Side		Side
Johan Andreas Kirkerup. Maleri (Kø-		Julius Andreas Blom. Fot. (Hoved-	
benhavns Bymuseum).....	557	brandstationen).....	585
Hans Christian Schmidt. Miniaturpor-		J. C. E. H. Schönheyder. Fot. (Hoved-	
træt af Chr. Hornemann i Familiens		brandstationen).....	587
Eje	565	D. F. S. Meyer. Fot. (Hovedbrand-	
Peter Martin Qvist. Lithografi af Fort-		stationen).....	591
ling efter Tegning af Lehmann ...	575	Valdemar Peter Emil Liisberg. Fot. i	
Johan Christian Kerrn. Lithografi af		Familiens Eje.....	595
P. Gemzøe efter Tegning af J. W.		Carl Albert Mülertz. Fot. (Hoved-	
Gertner.....	577	brandstationen).....	599
Fritz Christian Balsløv. Fot.....	581	Anders Emil Friis. Fot.....	600

RETTELSER

- Side 108 L. 17 f. o.: Poulsen læs: Paulsen.
Side 110 L. 12 f. n.: Poulsen læs: Paulsen.
Side 148 L. 6 f. n.: Bentzon læs: Benzon.
Side 159 L. 16 f. o.: Bentzon læs: Benzon.
Side 160 L. 3 f. o.: Bentzon læs: Benzon.
Side 231 L. 6 f. n.: Varberg læs: Warberg.
Side 234 L. 16 f. o.: Becker læs: Bech.
Side 259 L. 2 f. o.: C. Varberg læs: O. Warberg.
Side 267 L. 10 f. n.: Hallager læs: Hallander.
Side 367 L. 12 f. o.: O. G. Prom læs: O. L. Prom.
Side 392 L. 8 f. n.: A. F. Holm læs: N. F. Holm.